H
20

Gazdasági
Egyesületek
MONOGRAFIÁI.

III.

48

MAGYAR TUDÓSZETI EGYETEM
1951
OR. / 1866 / LIBRARY

MAGYAR KIR. ÉRDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2018

GAZDASÁGI EGYESÜLETEK

MONOGRAFIÁI.

AZ 1896-IK ÉVI EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLITÁS ALKALMÁBÓL

KIADTA:

A GAZDASÁGI EGYESÜLETEK EZREDÉVES KIÁLLITÁSÁNAK

RENDEZŐ-BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST
»PÁTRIA« IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1896.

OEE Könyvtár
Kut.Fő. 2019

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1868/1968

ELŐSZÓ.

Hazánk gazdasági egyesületei, amelyek minden kulturális és közgazdasági mozgalom élén állanak, állami létünk ezredéves fennállásának ünnepléséből is kivenni óhajtották a maguk részét. A gazdasági egyesületek mindjárt kezdetben, amidőn az ezredéves ünnepségek első eszméi elhangzottak, a földmivelésügyi miniszter felhivására azonnal elhatározták, hogy az ünnepben kétféleképen fognak résztvenni. Egyrészt az általános ünneplés szinhelyéül rendelt ezredéves országos kiállitásban a gazdasági egyesületek müködését feltüntető kollekcióval, másrészt egy országos gazdakongresszus megtartásával.

A gazdasági egyesületek gyüjteményes kiállitásának czélja: bemutatni az egyesületek közhasznu tevékenységének eszközeit és a hazai mezőgazdaság fejlesztése terén elért eredményeket, egyszóval czélja: a gazdasági egyesületeknek Magyarország gazdasági életének fejlődésére gyakorolt befolyásáról szemléleti képet adni. Az egyesületek sok tekintetben elvont, csak az elméleti téren nyilvánuló müködésének ezen szemléleti bemutatása a legnagyobb nehézségekbe ütközik, ugyanazért a kiállitást rendező bizottság mindjárt elejével elhatározta azt, hogy az egyesületek müködésére vonatkozó adatokat összegyüjtve, rövid monografiákban ki fogja adni.

Igy jött létre a gazdasági egyesületek életmüködésére vonatkozó monografiákat tartalmazó ezen munka, amely 54 gazda-

sági egyesületnek belső életét és kifelé ható működését röviden ismerteti. A műbe azonban nem csupán a szorosan vett gazdasági egyesületek vannak felvéve, hanem azok is, amelyek a gazdasági foglalkozások csak egyik ágát karolják fel. Ezért találhatók itt gyümölcsészeti, szőlőszeti és méhészeti egyletek is.

A monografiák összesége hivatva van feltüntetni azt az óriási munkakört, amelyet a gazdasági egyesületek keletkezésük óta betöltöttek, azt a jótékony hatást, amelyet a gazdasági egyesületek a mezőgazdaság haladására gyakoroltak, azt a sokoldalu tevékenységet, amelyet a gazdasági egyesületek keletkezésük óta kifejtettek és azokat a nem kicsinyelhető eredményeket, a melyeket a gazdasági egyesületek működésük által a mezőgazdaság fejlődése terén elértek. A gazdasági egyesületek történetével és fejlődésével hazánk mezőgazdasági története és fejlődése szoros kapcsolatban van. A gazdasági egyesületek működése mindenkor az illető vidék mezőgazdasági igényeihez simult, épen ezért a gazdasági egyesületek működésének története a hazai mezőgazdaság fejlődésének legfontosabb részletét képezi. A jelen munkában felsorolt adatok a tökéletességre számot egyáltalában nem tartanak, de mezőgazdasági kulturánk fejlődésére oly megbizható, alapos, eddig nem ismert részletes adatokat képeznek, hogy azoknak közrebocsájtásával a gazdasági egyesületek a magyar mezőgazdaság történetének jelentékeny szolgálatot tesznek.

Sajnálattal kell megjegyeznünk, hogy a gazdasági egyesületek kiállitási irodájának minden törekvése és fáradozása daczára nem sikerült az összes gazdasági egyesületek monografiáit az illető egyesületektől beszerezni és hogy a munkában foglalt több monografiát az egyesületektől beküldött puszta száraz adatokból kellett egybeállitani, ami a monografiák közvetlenségét és terjedelmét mindenesetre hátrányosan érintette.

Nem lehet megemlités nélkül hagyni ezzel szemben azt, hogy számos egyesület valóban elismerésre méltó buzgalmat fejtett ki monografiájának egybeállitásánál, felkutatván az adatokat, amelyek az egyesület életére világot vetnek.

A gazdasági egyesületek monográfiáinak ezen kiadása eredetileg még a folyó év elejére terveztetett s az adatokat a rendező-bizottság még az 1895. év elején óhajtotta egybegyüjteni. Innét van az, hogy az adatok valamennyie az egyöntetüség és az összehasonlíthatóság végett 1894. év végeig terjed, daczára annak, hogy több egyesület monográfiáját, vagy az arra vonatkozó puszta adatokat csak a jelen évben küldötte meg, ami egyszersmind az egész munka megjelenését a jelen időpontig késleltette.

A gazdasági egyesületek monográfiáinak ezen kiadását, a gazdasági egyesületek gyüjteményes kiállitása rendező-bizottságának megbizásából, *Szilassy* Zoltán az orsz. magyar gazdasági egyesület szerkesztő-titkárja, a bizottság előadója szerkesztette s egyszersmind a munka azon részeit, a melyeknél a tartalomjegyzékben a szerző neve külön kitüntetve nincs, a beküldött adatok alapján meg is irta.

Végül a gazdasági egyesületek ezredéves kiállitásának rendező bizottsága különös kötelességének tartja köszönetet mondani azon szerzőknek, kik egyes gazdasági egyesületek monografiáit közvetlen tapasztalatuk alapján megirván, a jelen munka értékét első sorban biztositották. E szerzők, kiknek neve az illető gazdasági egyesületnél a tartalomjegyzékben is külön kitüntetve van, a következők:

Bukuresti B. János, *Finály* Henrik, *Galgóczy* Károly, *Halász* Gyula, *Karl* Rezső, *Kobza* Sándor, *Kosinszki* Viktor, *Kovács* Béla, *Gróf Mailáth* József, *Marton* Andor, *Molnár* József, *Nagy* Iván, *T. Nagy* Imre, *Nyiri* Ferencz, *Nyiri* János, *Roboz*

István, *Roboz* Zoltán, *Röszler* Károly, *Serfőző* Géza, *Simitska* Endre, *Szalay* János, *Szemmáry* József, *Tax* Péter és *Tőkey* Jenő.

Ezek után azzal a kívánsággal bocsátjuk utjára e munkát, vajha az abban foglalt tanulságokat első sorban maguk a gazdasági egyesületek hasznunkra forditanák s belőle uj erőt és impulzust nyernének a további müködésre; másodsorban pedig a gazdaközönség ismerné fel azon erőt, amely a gazdasági egyesületekben csoportosult és az eddiginél nagyobb mértékben sorakozván az egyesületek zászlói köré, azok müködését még hatályosabbá tenné, hogy ezen egyesületek mezőgazdaságunk minden irányu felvirágozását a jövő ezredévben még nagyobb mértékben elősegitsék.

Budapest, 1896. junius havában.

A gazdasági egyesületek ezredéves kiállitásának rendező-bizottsága.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Előszó 3
Gazdasági egyesületek működésének általános vázlata 9
Magyarország gazdasági egyesületeinek taglétszáma és vagyoni helyzete 1894. év végén 40
Magyarország gazdasági egyesületei által 1894. év végéig kiosztott és közvetített tenyészállatok értéke 43
Gazdasági egyesületek gyüjteményes kiállitása 45

I. Országos egyesület.

Országos magyar gazdasági egyesület (Irta: *Galgóczy* Károly) 49

II. Egy vármegyénél nagyobb működési területű egyesületek.

Erdélyi gazdasági egyesület (Irta: *Finály* Henrik) 103
Erdélyi szász gazdasági egyesület 127
Erdélyrészi méhészegylet (Irta: *Kovács* Béla) 146

III. Egy vármegye területén működő egyesületek.

Abauj-Torna vármegyei gazdasági egyesület (Irta: *Bukuresti* B. János) 160
Bars vármegyei gazdasági egyesület 188
Bács-Bodrogh vármegyei gazdasági egyesület (Irta: *Halász* Gyula) 199
Bereg » » » 214
Békés » » » 226
Borsod » » » (Irta: *Tax* Péter) 234
Brassó » » » 250
Csanád » » » (Irta: *Tőkey* Jenő) 252
Csik » » » (Irta: T. *Nagy* Imre) 267
Esztergomvidéki » » » 284
Felső-Tiszavidéki » » » (Irták: *Nyiri* János alelnök, *Nyiri* Ferencz vál. tag és *Simitska* Endre titkár) 287
Heves vármegyei » » » 300
Hunyad vármegyei » » » 317
Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyei gazdasági egyesület (Irta: *Szalay* János) . . 322
Komárom » » » 339
Krassó-Szörény » » » 341
Maros-Torda » » » 344
Mosony » » » (Irta: *Karl* Rezső) . . 361
Nógrád » » » 378
Nyitra » » » 391

Oldal

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyei gazdasági egyesület (Irta: *Serfőző* Géza) . . 397
Pozsony vármegyei gazdasági egyesület 415
Somogy vármegyei gazdasági egyesület (Irták: *Roboz* István és dr. *Roboz* Zoltán) 441
Sopron » » » (Irta: *Kobza* Sándor) 467
Szatmár » » » 485
Szilágy » » » 489
Szolnok-Doboka vármegyei gazdasági egyesület (Irta: *Szemmáry* József) . . . 495
Temes » » » 521
Tolna » » » (Irta: *Molnár* József) . . . 527
Torda-Aranyos » » » 546
Torontál » » » (Irta: *Marton* Andor) . . . 552
Trencsén » » » 576
Vas » » » (Irta: *Röszler* Károly) . . . 585
Veszprém » » » (Irta: *Nagy* Iván) 605
Zala » » » 631
Zemplén » » » (Irták: gróf *Mailáth* József és *Kosinszki* Viktor) 634

IV. Egy vármegyénél kisebb működési területű egyesületek.

Büd-Szent-Mihályi gazdakör 682
Debreczeni gazdasági egyesület 691
Egri szőlőszeti és borászati egylet 707
Kecskemétvidéki gazdasági egyesület 710
Muraszombati gazdasági fiók-egylet 718
Nagy-bányai gazdasági egyesület 723
Nagy-szombatvidéki gazdasági egyesület 730
Német-Czernyai gazdasági egyesület 733
Nyitravölgyi gazdasági egyesület 738
Papkeszi gazdakör 744
Szegedi gazdasági egyesület 746
Szepes-Bélai gazdasági kaszinó 752
Tisza-füredi gyümölcsészeti egyesület 754
Zentai gazdakör 756

GAZDASÁGI EGYESÜLETEK MŰKÖDÉSÉNEK ÁLTALÁNOS VÁZLATA.

Az egyesületi élet hazánkban minden téren nagyon lassu fejlődést mutat. Általában magunk is igen gyakran vádoljuk önmagunkat, hogy az egyesülési szellem nem képezi nemzeti sajátságunkat. E körülményt a multban igen természetes okoknak kell tulajdonitanunk. A rendi alkotmány a legszélesebb körü autonomiájával a nemzeti élet megnyilatkozásának minden terén nemcsak tanácskozási, hanem intézkedési joggal is nagy befolyást biztositott a különböző érdekek érvényesülésének. A vármegyék tanácskozó termei nemcsak a törvényhozás első faktorai, a törvénykezés és közigazgatás végrehajtó szervezetei, hanem egyszersmind minden kulturális törekvésnek is bölcsői voltak. A régi vármegyék szervezetében minden érdek és minden egyén egyformán érvényesülhetett ugy a kezdeményezés, valamint a végrehajtás terén. Mi sem természetesebb, mint az, hogy egy fennálló, kipróbált és tevékeny életerős szervezet birtokában, a melyben az egész nemzet társadalma egyaránt helyet foglalt és érvényesülhetett, senki sem érezte szükségét, a társadalom külön szervezkedésének. A vármegye maga volt a társadalom. Törvényhozási kulturális, nemzeti és gazdasági kérdések egyforma jogot élveztek a vármegye zöld asztalánál, a kezdeményezés minden téren a vármegye házból indult ki, a végrehajtás minden téren a vármegye urainak kezében volt. — A társadalom külön szervezkedése fölösleges volt, az egyesülés eszméje tért nem hódithatott. Mégis a mennyiben az egyesülés iránti vágy lassankint tért foglalt, azt tapasztaljuk, hogy az legelőször és legnagyobb mértékben a mezőgazdaság terén történt, tanubizonyságát nyujtva annak, hogy a hazai földet uraló birtokos osztályt és első sorban ennek zömét képező mivelt középbirtokosság az, a mely a nemzeti érdekek védelmére minden téren legelőbb állt sorompóba.

A társadalmi erőknek a magyar mezőgazdaság részére való hasznositására az első lépés a mult század végén történt és pedig nem is a gazdaközönség részéről, mert hisz ez akkor annak, mint fentebb kifejtém,

szükségét még nem érezé, hanem a kormány részéről. 1766. szeptember hó 13-án történt u. i., hogy a bécsi kormányszék a vármegyékhez egy leiratot intézett, a melyben reámutat a társadalmi erők szervezkedésének hasznos és szükséges voltára, a társadalmi erők szervezését a mezőgazdaság javára a vármegyéknek különös gondjává teszi. A kormány ezen kezdeményezése azonban eredménytelen maradt. A vármegyék a leirat tárgyalása után fölöslegesnek mondják ki a társadalmi szervezkedést e téren, mert a vármegye szervezete a fennálló viszonyok között elegendő teret nyujt a mezőgazdasági érdekek érvényesülésére. A bécsi kormányszék azonban, a melynek tagjai között ugylátszik az egyesületi eszméknek nem egy lelkes és szivós tagja is helyet foglalt, nem tett le a reményről, hogy a magyar gazdatársadalmat érdekei előmozditására szervezni lehessen és az első sikertelen kisérlet után már négy évvel később, 1770. évi márczius hó 23-án az uralkodóval egy királyi leiratot intéztet a vármegyékhez, a melyben valamennyiök figyelmét felhivta és különösen Pozsony vármegyét serkenti »gazdasági társaság« alakitására, egyszersmind a társaság müködési és hatáskörét is szorosan megszabván. A vármegyékhez intézett ezen második kormányüzenetnek semmivel sem volt több eredménye, mint a négy év előttinek és e két sikertelen kisérlettel mintegy ötven esztendőre teljesen megszünik minden további kisérlet a gazdatársadalom szervezésére, a társadalom erőinek egyesülés utján való hasznositására.

Ezt egyébként csodálni sem lehet. A magyar mezőgazdaság akkoriban a lehető legprimitivebb és legextenzivebb jellegü volt. A földesur maga vajmi keveset törődött gazdaságával, jobbágyai a robotmunkával megmivelték földjeit, tizedet és füstpénzt fizettek az államkincstár részére. A földbirtokos nemes ember katonáskodott, vagy a vármegyénél tisztet vállalva a közügyeknek szentelte munkásságát. Igényei emellett csekélyek voltak, terményeit csak háziszükségletei arányában értékesitette gabonáját hombárjaiban soksor évszámra gyüjtötte. Szóval ez vala az a kor, a melyben a magyar saját zsirjában fulladt. A földbirtokos nemes mellett a jobbágyoknak sem volt rossz dolguk. Ebben a korban még senki sem érezte, legkevésbé a nemzet zömét képező középbirtokos nemes osztály a társadalmi szervezkedés szükségét a mezőgazdaság istápolására. De a nemzet nagy irányadó osztálya a középbirtokosság nem is gondolhatott saját viszonyai javitására. Az örökösödési háboru alig mulott el és már a Napoleoni hadjáratok foglalták el, majd ezek elmultával a nemzeti sérelmek szanálása képezte a honfiak gondját.

Azok .az ideális törekvések, a melyek a franczia nagy forradalmi eszmék nyomán nálunk is keletkeztek, hosszu ideig megakadályozták, hogy az anyagi bajok felé tereljék a közfigyelem érdeklődését, mert a nemzet erőinek legjavát a politikai és szocziális kivánságok megvalósitása után való törekvés foglalta el, mint a melyeknek beteljesedése az akkor már általánosan érzett anyagi bajok orvoslását is eszközlendő lett volna. A politikai küzdelmek eredménytelensége azonban az egész nemzetet mély álomhoz hasonló lethargikus elfásultságba helyezte. A lemondás korszaka volt ez, a midőn a nemzet zöme elfásodva, remény nélkül már-már önmaga létéről mondott le és önmegsemmisitésébe egyezett, a midőn csak egynehány lelkes hazafi nem vesztette el hitét a nemzet jobb sorsa iránt s irataikkal élesztgetni igyekeztek a közszellemet a cselekvésre a nemzeti érdekek ujbóli felkarolására. Ebben a korban tünt fel fényes napként a nagy Széchenyi István gróf, egyszerre fényt deritve az elsötétült tájékra, életet öntve a közélet minden porczikájába, lelkesedésével megszilárditva az ingadozókat, tetterejével példát nyujtva a habozóknak, áldozatkészségével megingatva az ellenszegülőket és biztatva a bátortalanokat, hogy az uj Magyarország szellemi és anyagi alapköveit a nemzet legjobbjaival lerakhassa.

E század huszas éveitől kezdve egész a 1848-iki szabadságharcz kitöréséig nincs nevezetesebb alkotás vagy szervezkedés hazánkban, a melyben Széchenyi mint kezdeményező, részt ne vett volna. Neki köszönhetjük nemzetünk ujjáébredését nemcsak a szellemi, hanem az anyagi téren is. Az ő sikerei éppen abban lelik titkukat, hogy ő a nemzet anyagi meggyarapodását állitotta föl a nemzeti boldogulás posztulátumául és éppen azért törekvései legjavát a nemzet anyagi felvirágoztatására forditotta, hogy a szellemi fejlődésnek biztos alapot teremtsen. Széchenyi müködésének sulypontja a társadalmi erők hasznositására volt helyezve. Soha senki oly müvészileg nem értette és annyi eredménnyel nem gyakorolta a nemzeti társadalomban rejlő erők felkutatását, szervezés és hasznositását. De ő előtte senki meg sem kisérelte ezt. Az ő alkotásai valamennyiének jellege a társulás, a melylyel a nemzetben nem csak az önsegély érzetét elégitette ki, hanem egyszersmind az önbizalom érzetét s felköltötte, a mely azután az alkotások elé gördülő nehézségektől nem egyhamar ijedt meg. A Széchenyi által felkeltett társadalmi mozgalmak értékéből mit sem von az le, hogy azok eleintén jóformán csak az arisztokráczia aránylag szük köreire szoritkoztak, mert hisz ama korban a társadalomnak nemcsak legerősebb, de akkor, jóformán egyedüli

képviselője a főnemesség volt, a mely rendi alkotmányunknál fogva a nemzetnek mindenha legtermészetszerübb vezető társadalmi tényezője vala. Es Széchenyinek legnagyobb érdemei közé számitandó éppen, hogy ő a főnemesség segitségével is tudta a társadalmat oly demokratikus módon szervezni, hogy az általa létesitett intézmények nagyhamar általános felkarolásban részesültek, a nemzet minden rétegére kiterjesztvén általános müködésüket.

A gazdatársadalom saját érdekeinek előmozditására törekvő szervezkedése is Széchenyi Istvánnak köszöni létrejöttét. Az ország legrégibb és ma is leghatalmasabb gazdatársadalmi szervezete: az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, Széchenyi Istvánnak köszöni megalakulását. Ezen egyesület képezte a kiindulási alapot, és a tömörülési góczpontot a többi gazdasági egyesületek keletkezésére. Hogy azonban a gazdatársadalom erőinek felhasználása és tömöritése abban a korban még a nagy Széchenyinek is mily lassan és nehezen ment, azt éppen az Országos Magyar Gazdasági Egyesület keletkezésének története mutatja. Széchenyi u. i. az 1825-iki pozsonyi diétán néhány lelkes főur segitségével hazánknak régi idő óta hires, de a század elején hanyatlani látszó lótenyésztése érdekeinek istápolására megalakitotta a »pálya, vagy lófuttató társaságot«. E társaság feladata nemcsak a lóversenyek rendezése által járulni hozzá a magyar lóanyag nemesitéséhez, javitásoz, hanem kiválóbb apamének beszerzése által is szolgálni a lótenyésztés ügyét.

A nemzeti szellem általános fellendülése felbuzdulva a »pályatársaság« által rövid idő alatt elért sikereken, azokkal nem elégedett meg és tenni vágyó legjobbjaink müködésük korlátolt voltát érezve, a »pályatársaságot« már 1828-ban »lótenyésztési társasággá« alakitottak át, hogy czélját a lótenyésztés terén még nagyobb mértékben betölthesse. A lótenyésztési társasággal párhuzamban 1829-ben az állattenyésztés többi ágazatainak istápolására Pesten »állatbemutató társaság« is alakult, mely azonban már 1830-ban beleolvadt a »lótenyésztési társaságba« s az uj egyesület felkarolva az összes háziállatok tenyésztésének előmozditását, 1830. évi január 11-én tartott közgyülésén »állattenyésztő társaság« néven ujjá szervezkedett, elnökéül gróf Széchenyi Istvánt választván meg.

E társaság müködésének érdeme a gazdatársadalom mai fővárosi otthonának: a »Köztelek«-palotának létesitése. Az »állattenyésztési társaság« u. i. 1832. évi február 17-én tartott választmányi ülésén határozta el, hogy az egyesület által rendezendő kiállitások helyiségei számára

megvásárolja az Üllői-utnak a mai Nagykörut és a Kálvintér közötti szakaszán levő s' gróf Károlyi György tulajdonát képező 1200 □öl területü majorját, a rajta levő épületeket a társaság czéljainak megfelelő módon alakitván át. Az állattenyésztő társaság állandó otthonának meg teremtését az ébredező nemzeti öntudat és a társaság vezérférfiainak ama törekvése érlelte meg, hogy a közös gazdasági érdek az ország birtokosságát a hazafias közczélok érdekében egységes testületté forraszsza egybe az eljövendő nehéz napokra is. Az áldozatkészség, melylyel a magyar gazdák állandó otthonát e lelkes férfiak megteremtették a messze jövőre kiható példát nyujtott, a mely később ugy a fővárosi országos társaságnál, valamint a vidéki gazdasági egyesületeknél ezrekre rugó alapitványokban folytatódott. Éppen ezért méltó, hogy a magyar gazdák állandó otthonának létesitését is e helyütt röviden érintsük.

A gróf Károlyi György-féle major telkének és a rajta lévő épületeknek 36.000 váltóforint volt az ára; az épületeknek czélszerü átalakitására pedig 9000 váltóforintot irányoztak elő, ugy hogy a »Köztelek« megszerzésére és első berendezése és felszerelésére 45.000 váltóforint kellett. Ez akkor nagy összeg volt, a melyre fedezet éppenséggel nem volt a társaság pénztárában. A már emlitett választmányi ülés tehát a megfelelő alap hiányában 300 db. 66 pengőforint névértékü 5%-kal kamatozó »részvényt« bocsájtott ki, melyeket az ülésen jelenvolt tagok nyomban teljes számban jegyeztek is. Az igy kibocsájtott részvényekből évenkint bizonyos hányadot kisorsoltak, a melyeknek árát azután a társaság bevételeiből a kiadások levonása után maradt összegből fizette ki a tulajdonosoknak.

A társaság müködése állandó otthonában, a melynek az 1833. évi május hó 26-án tartott ülésén gróf Széchenyi István inditványára adták a »Köztelek« nevet és határozták el e névnek az épület homlokára való kiirását, hatványozódott. Eleintén dijazásokkal egybekötött időszaki állatkiállitásokat tartottak, ezekhez nemsokára termények, gépek és egyéb gazdasági eszközök kiállitása is járult és az »állattenyésztési társaság« elérkezettnek látta az időt, midőn az alapitóknak a »Köztelek« megvásárlásakor kitüzött czélját megvalósitsa, az egész mezőgazdaság istápolását és előmozditását müködése körébe vonván. Ennek a szükségét az egyesület vezérférfiai annálinkább érezték és ennek megvalósulása iránt az óhajtás bennük annál inkább növekedett, mert a társaság müködése iránt az uralkodó ház is oly nagy érdeklődést mutatott, hogy V. Ferdinánd király 1833-ban nemcsak pártfogásába vette a társaságot, hanem

szükségletei fedezésére évi 100 frt segélyt is utalványoztatott. Az uralkodó példáját a királyi család többi tagjai is követték s Károly, József és Ferencz Károly főherczegek egymásután léptek a társaság alapitói sorába.

A társaság, melynek élén az ország legnevesebb és legtekintélyesebb férfiai állottak és a mely tagjai sorában legjobbjainkat egyesitette; 1835. junius hó 18-án a Nemzeti Kaszinóban tartott ülésén kimondotta hogy müködését a mezőgazdaság egészére kiterjeszti és ennek megfelelőleg »Gazdasági egyesület« nevet veszi föl, egyuttal egy általános mezőgazdasági érdekü folyóiratot is indit. Tiz évi időbe telt tehát, mig a Széchenyi által megalapitott pályatársaság lassu, fokozatos és többszöri átalakulás után azon helyzetbe jutott, hogy azt a mezőgazdasági érdekek első társadalmi képviselőjének méltán tekinthetjük. A gazdasági egyesület uj szervezetében fokozott mérvben látott hivatása betöltéséhez. 1840-ig, a midőn a «lóverseny-egyesület» a gazdasági egyesülettől különvált, a gazdasági egyesület főmüködése továbbra is az állattenyésztés emelésére és a lóversenyek rendezésére irányult. De a gazdasági egyesület ezenközben is igyekezett már müködését a gazdaközönség egészére kiterjeszteni és e végből nagy tevékenységet fejtett ki a központtal összeköttetésben levő fiókegyesületek alakitására, melyek közül elsőnek a szatmármegyei 1837-ben, a vasmegyei pedig 1840-ben létre is jött; de mindkettőjük a nemsokára beállott zavaros időszakban nagyobb tevékenység emlékének hátrahagyása nélkül nyomtalanul megszünt.

A gazdasági egyesület kebelében ujjászervezése óta számos törvényjavaslatot és egyéb törvényhozási intézkedést inicziáltak és megvitattak, a melyeknek megvalósitását az egyesület tagjai az országgyülésen szorgalmazni el nem mulasztották. A gazdasági egyesületben tehát társadalmi uton megteremtették a mezőgazdasági érdekképviselet első szervét, a melynek hatása akkori viszonyainkra el nem tagadható. Az érdekképviselet ezen kezdetén kivül kiváló tevékenységet fejtett ki az egyesület még a szakirodalom fejlesztése terén is, a midőn a közgazdasági és mezőgazdasági pályamunkákra jelentékeny pályadijakat tüzött ki, egyuttal egy központi gazdasági intézet felállitását is tervezte, a melyre maga Széchenyi István gróf 20.000 pengő frt alapitványt ajánlott fel.

Az egyesület uj nevének és uj müködési körének megfelelőleg 1842-ben történt alapszabály-módositásai után a mezőgazdaság minden terén ritka buzgalommal müködött. Ez a müködés országszerte nagy

elismerésre talált, a mely egyrészt abban nyilvánult, hogy a tagok száma folyton gyarapodott, másrészt pedig abban, hogy József főherczeg, az ország palatinusa, elfogadta az egylet pártfogói tisztét, a melyet 1847-ben bekövetkezett haláláig viselt is s a melyet utána 1847-ben fia, István főherczeg töltött be.

A Királyhágón inneni részek főurainak tevékenysége a mezőgazdaság ügyeinek társadalmi uton való előmozditása terén Erdély lelkes mágnásaiban szintén felkeltette a vágyat hasonló intézmény önálló megalapitására. És az erdélyi részek mezőgazdasági igényeinek istápolására Kolozsvárott gróf Teleki Domokos lelkes buzgólkodása folytán 1844 márczius 3-án tartott közgyülésen megalakitották az »Erdélyi gazdasági egyesületet«, mely Erdélyre nézve ugyanaz volt, a mi a Királyhágón inneni részekre az Orsz. Magy. Gazdasági Egyesület. Az erdélyi különleges viszonyoknál fogva az ő gazdasági egyesületük szerényebb czélokkal és eszközökkel indult ugyan meg, de eredménye éppenséggel nem kicsinylendő, a midőn körébe összegyüjtötte Erdélynek mezőgazdasági közügyei iránt érdeklődő hazafiait és hóna alá nyult az erdélyi mezőgazdáknak. Ezen egyesület a szabadságharczig csak mint egy jobb jövő kezdőpontja tekinthető, a mely müködését egy alkalmasabb időszakban hasznositotta.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek müködése ezenközben az egyesületi tagokban mindinkább növelte a vágyat, hogy az egyesület alapitói intenczióinak megfelelőleg a magyar gazdáknak közös otthonát felépitsék. Ezért az egyesület 1845. évi junius hó 2-án tartott közgyülése elhatározta, hogy a Köztelken épületet emel, »a mely az összes mezőgazdák háza és gyülhelye, az egyesület közmunkálkodásának központja s tudományos székhelye legyen«. Mivel azonban az épüle felállitásának költségeit az egyesület a maga erejéből nem tudta előteremteni, gyüjtés rendezését határozta el. És örök dicsőségére szolgál a magyar gazdáknak, hogy az egyesület felhivását oly lelkesedéssel karolták fel, hogy rövid idő alatt a közadakozásból 40.022 frt 30 kr. gyült egybe, melylyel a köztelki palota épitését megkezdették. A magyar gazdák állandó fővárosi otthonának megalapitásában az egész magyar gazdaközönség egyformán részt vett. Az ünnepély pedig, a midőn 1847 junius 6-án a köztelki palota alapkövét letették, országos ünnep volt A király képviselője, Majláth György országbiró jelenlétében, az ország egyéb notabilitásai és a hazafias nagyközönség részvételével, kiállitás és lóverseny kapcsolatában, ünnepélyek között történt az alapkőletétel, mely

ünnepségeknek fényét emelte még az is, hogy az egyesület ugyanakkor tartotta meg a Festetich György gróf által Keszthelyen alapitott »Georgicon« gazdasági intézet fennállásának félszázados ünnepét.

A következő évben kitört szabadságharcz visszavonulásra kényszeritette a kultura és a békés munka muzsáit, mindenkit a politikai mozgalmak vontak árjuk körébe, az egyesület szakszerü müködése is csökkent és a szabadságharcz kitörésekor teljesen megszünt, mert a haza megvédelmezésére az egyesület tisztviselői is fegyverbe állottak.

Az ideiglenes kormány budapesti biztosa, Havas József, a Köztelek épitkezésének felügyeletével és a folyó ügyek vezetésével Heinrich N. Jánost az egyesület egyik legrégibb tagját bizta meg s neki köszönhető, hogy a mozgalmas és zavaros napok daczára az egyesület irományai és egyéb ingóságai épen és hiány nélkül maradtak az utókorra.

A szabadságharcz lezajlása után egész 1857-ig a gazdasági egyesületre is ólomsulykként nehezedett reá a provizórium kormányának minden önállóságot és különösen a szabad társadalmi mozgalmakat elnyomni óhajtó rendszere. A budapesti cs. kir. polgári kormányzó az egyesület iránt ugyan jó indulattal viseltetett és 1850-ben az egyesület tagjai köréből kormányzó tanácsot is nevezett ki, hogy az egyesület müködése folylatható legyen, sőt később egyenesen felhivta a kormányzó-tanácsot, hogy a mezőgazdaság emelésére szükséges intézményeket és törvényeket kezdeményezze. A kormányzó jóindulatának azonban nem igen volt foganatja, egyrészt azért, mert az egyesület tagjai az abszolutizmus közegei iránt bizalmatlansággal viseltettek, másrészt mert a kormányzó intézkedésében a provizórium kormányának pusztán czentralizáló és államositó törekvéseit félreismerni nem lehetett. Az egyesület tehát minden jelentősebb akcziótól tartózkodott. Az egyesület külső müködése a kormányzó tanács vezetése alatt 1857-ig, főleg gazdasági kiállitások rendezésében, továbbá a kormánynak gazdasági kérdésekben adott szakvéleményekben, végül az 1849-ben Korizmich László által magánvállalatkép megindított »Gazdasági Lapok« kiadásában nyilvánult. Az egyesület helyiségei azonban inkább mint azelőtt gyülhelyét képezték a hazafiak legjobbjainak, kik itt tartózkodás és félelem nélkül közlekedhettek egymással és cserélhették ki politikai nézeteiket, előkészitvén egyuttal a nemzet és uralkodója között később bekövetkezett kiegyezést.

Az egyesületek a szabadságharcz után lassanként erősbülő müködése a magyar mezőgazdaság életére 1857-ben jelentkezett először nagyobb hatással. Ezen évben az egyesület székhelyén egy nagyobbszabásu álta-

lános gazdasági kiállitást rendezett, melyet Albrecht főherczeg, Magyarország kormányzója nyitott meg, megtevén ezzel az első lépést a nemzet és uralkodó között majdnem tiz évig tartott feszültség megszüntetésére. Ezen időtől kezdve a gazdasági egyesület müködése, ha nem is hivatalosan, de az ülésein résztvett tagjainak egymáshoz való közeledése, eszméik kicserélése által a kiegyezés előkészitésének politikai missziójáit teljesitette. A kormányzó közeledése a nemzethez a mezőgazdaság emelésének semleges terén, azt eredményezte, hogy a következő években mind többen kezdték érezni szükségét az uralkodóház által kezdeményezett kibékülésnek s a közélettől eddig magányukba visszavonulva élt hazafiak közül igen sokan a cselekvés terére léptek, hogy az 1867-ben létrejött kiegyezést előkészitsék. E hazafiak legnagyobb része a Köztelek falai között a politikától tulajdonképpen távol álló semleges téren találkozott, hol a köz- és mezőgazdasági ügyek megbeszélése közben a tagok nyilvános felszólalásai és magánbeszélgetéseinek tárgyát igen gyakran az általános politikai helyzet megbeszélése képezte. És a mit a mezőgazdaság iránt való érdeklődés ezideig megalkotni nem tudott, ebben az időben, a hatvanas évek elején, megalkotta a politikai helyzet. Az országnak több vármegyéjében u. i. egymás után gazdasági egyesületek alakultak (Jász-Nagykun-Szolnok 1857, Pozsony 1861, Sáros 1861, Zala 1860, Veszprém 1860, Somogy 1860, Békés 1860, Esztergom 1862), melyeknek bevallott czélja a mezőgazdaság emelése ugyan, müködésük azonban inkább a politikai vitákban nyilvánul, a melyekből a nemzetben a 67-iki kiegyezés általános szükségérzetképpen bontakozik ki. A gazdasági egyesületek veszik át az elnémitott vármegyék szerepét és az egyesületek válnak a tulajdonképpeni politikai törekvések irányitóivá. Mert a felügyelet hiányában az egyesületek zöld asztalai köré csoportosulnak a viszonyokkal elégedetlen, de azon segiteni akaró hazafiak, s az egyesületekben vitatják és állapitják meg politikai magatartásuk, eljárásuk és törekvéseik irányát.

Ennek tulajdonitható, hogy ez években alakult meg hazánkban aránylag rövid idő alatt a legtöbb gazdasági egyesület és hogy az alapitók a legtöbb esetben oly számos és nagy alapitványokkal biztositották mindjárt kezdetben az egyesületek vagyoni helyzetével együtt azoknak fennállását. A hatvanas évek elején alakult gazdasági egyesületek voltak első jelei a nemzeti létfentartás ujbóli ébredésének s ezek az egyesületek maradtak későbbre is az ország legerősebb és legtevékenyebb egyesületei.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület ezenközben továbbra is megtartotta vezető szerepét, melyet ezideig a gazdasági téren egyedül képviselt. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület ez időben ismételten kiadta a »Gazdasági Kistükör«-t, ekkor kezdeményezte az »Emlékkönyv« kiadását, a gróf Károlyi István által Rákos-Palota határában adományozott, 150 hold nagyságu Istvántelken majorosokat képző intézetet alapitott, a mely 1871-től 1892-ig mint földmivesiskola állott fenn, midőn is az egyesület a gyermekmenhely-egyesületnek kertészképzőintézet alapitására engedte át. Az O. M. G. E. azonban müködését a gazdasági életnek az egyesületen kivül álló köreiben is érvényesitette s ezen alkotásai közül leghatalmasabb a ma is virágzó »magyar földhitelintézetnek« 1863-ban gróf gróf Dessewffy Emil kezdeményezésére történt megalapitása emelkedik ki. 1865-ben egy a fővárosban létesitendő központi gazdasági intézet felállitása foglalkoztatja az egyesület s e czélra gróf Károlyi Lajos 50.000 forintos alapitványt tesz. A hitelszövetkezetek felállitása igen élénken foglalkoztatja az egyesület köreit ezen a téren azonban maradandó alkotást az egyesület az időben még nem mutathat föl.

Az 1865-ik esztendő azonban ugy az egyesület életében, valamint hazánk egész történetében különösen azért marad örökre emlékezetes mert ez évben az egyesület által a Köztelken rendezett általános kiállitást Ferencz József császár is meglátogatván, ez által a maga részéről is nyilvánosan dokumentálta sürgős hajlandóságát a magyar nemzettel való kibékülésre. És az uralkodónak a nemzethez akkor történt közeledése inditotta meg tényleg az 1867-ben bekövetkezett kiegyezés tárgyalásait.

A hatvanas években alakult vármegyei gazdasági egyesületek müködését az 1867-ben bekövetkezett kiegyezésig jóformán a szervezkedés munkálatai vették igénybe. Az Erdélyi gazdasági egyesületen kivül az egy pozsonymegyei gazdasági egyesület volt az, a mely ugy a mezőgazdasági törvényhozás terén, valamint általában vármegyéje gazdálkodásának irányitása és javitása terén jelentősebb javaslatokkal állott elő és figyelemre méltóbb mozgalmakat kezdeményezett a gazdatársadalom kebelében. Különösen kiemelkedik az egyesület müködése a Duna felső-csallóközi szakaszának szabályozására vonatkozó sürgős javaslataival, továbbá a vármegyei közlekedés javitását czélzó mozgalmaival. Ugyancsak a hatvanas évek inséges esztendőiben gabonaközraktárak és inségmagtárak szervezésével. Ugy ezen egyesület, vala-

mint a többi meglevő vármegyei gazdasági egyesület működése ezen időszakban inkább az általános közgazdasági viszonyok ápolására és fejlesztésére irányul, semmint magára a mezőgazdasági technika emelésére és az egyesületek semmiféle működési irányában a politikai tendenciákat félreismerni nem lehet, a mely a magyar nemzetnek anyagi felvirágoztatását czélozta, hogy ezáltal létérdeke és önállósága a kedvezőtlen politikai helyzet daczára biztosittassék.

Az első gazdasági egyesület az O. M. G. E. megalapitásától kezdve a kiegyezésig, — tehát több mint 30 éven át — a gazdatársadalmi mozgalmak jóformán egyedül az O. M. G. E. kebelében folytak le, a mely a nagylelkü adományozások révén önerejéből is teljes képességgel birt feladatai megoldására, és a nehéz viszonyok között is mindenkor elismerésre méltón, sokszor éppenséggel eredményesen képviselte a magyar gazdaközönség érdekeit. Anyagi eszközei, szellemi erői, törekvései és elért eredményei méltán az első helyet biztositották ezen egyesületeknek a társadalmi gazdasági erők érvényesitése terén és az ébredő nemzeti szellem kifejlesztésére elvitázhatlan hatással volt. Hogy a megkezdett munkálkodás terén évtizedek hosszu során át egyedül volt kénytelen küzdeni, sokszor küzködni, az csak érdemének öregbitésére szolgálhat, melyet az utókor tőle soha el nem vitathat, gazdasági életünk bármily nem remélt magas fokra emelkedjék is. A 67-iki kiegyezéssel a gazdatársadalmi életnek első, ébredő korszaka záródik.

A nemzetnek uralkodójával történt kiegyezése után uj, életerős szellem lengi át egész közéletünket. A szivekbe visszatért nyugalom bizalmat önt a szunnyadó erőkbe, a politikai stabilitást a közgazdasági helyzet javitására való törekvés követi. Minden téren megindul a szervezkedés a nemzeti erők hasznositására. A meglevő gazdasági egyesületek tulajdonképpen most kezdenek igazi hivatásuk betöltéséhez, melyben a kiegyezést közvetlenül követő időkben megalakult uj egyesületek sietnek segitségükre. És a kormány méltányolva a gazdatársadalom szerveinek jelentőségét, sietett azokat felhasználni, a midőn Gorove István földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1868 évi junius 14-ére a gazdasági egyesületek képviselőit egy országos értekezletre hivta egybe, hogy a szabadságharcz által félbeszakitott és azután pangó gazdasági élet fellenditésére szükséges kormányakczió irányitásánál magának a gazdatársadalomnak véleményére támaszkodhassék, a tapasztalt hiányok és mulasztások megfelelő orvoslása iránt a közvélemény utmutatása alapján intézkedhessék és a gazdasági egyesületekben csoportosult

társadalmi erőket a kormányzat körében a mezőgazdaság érdekeinek jobb szolgálatára bevonja.

Ez értekezlet történetéből tudjuk, hogy az országban akkor már 28 gazdasági egyesület létezett, u. m. az Orsz. Magy. Gazdasági Egyesület, az Erdélyi orsz. gazdasági egyesület, az Abaujmegyei, az Aradmegyei, a Barsmegyei, a Békésmegyei, a Biharmegyei, a Borsodmegyei, a Debreczeni, az Esztergomvidéki, a Gömörmegyei, a Győrvidéki, a Hevesmegyei, a Külső-szolnokmegyei, Mosonymegyei, a Nógrádmegyei, a Nyitramegyei, a Pozsonymegyei, a Sárosmegyei, a Somogymegyei, a Szepesmegyei, a Székes-Fehérvármegyei, a Tiszavidéki, az Ungmegyei, a Vasmegyei, a Veszprémmegyei, a Zalamegyei és a Zemplénmegyei gazdasági egyesületek.

A kormány által kezdeményezett ezen értekezlet nemcsak a benne résztvett egyleti kiküldöttek egyéniségének jelessége, hanem főként azáltal nyert jelentőségében, hogy ez volt az első eset, a midőn a gazdasági egyesületek mint a gazdasági érdekképviselet hivatalos tényezői megnyilatkoztak és a kormány először hivatkozott a gazdatársadalom közvéleményére. Különben is ez értekezlet a kormány által elébe terjesztet kérdőpontok alapján egy széles alapokon nyugvó agrárprogrammot dolgozott ki, a mely azóta is, a mai nap is alapjaiban érintetlen érvényességü kell hogy legyen a magyar mezőgazdaság törekvéseiben. A kiegyezés által változott gazdasági viszonyoknak megfelelő minden jelentősebb törvényhozási intézkedést a gazdasági egyesületeknek ezen első értekezlete kezdeményezett, ezáltal bebizonyitván, hogy a gazdatársadalomban egy oly intellektuális erő van, a melynek a kormányzat által kellő módon való felhasználása az ország érdekében áll. Hogy többet ne emlitsünk, ez az értekezlet kezdeményezte a később megvalósult önálló földmivelésügyi miniszteriumot, az erdészeti, vizhasználati, halászati, vadászati, malomjogi, mezőrendőri és cselédtörvényt, a dohánymonopoliumot, a földadó rektifikációját stb. De ez az értekezlet foglalkozott behatóan azzal a kérdéssel is, hogy a gazdasági egyesületekben összpontosuló gazdatársadalmi erőket mi módon kellene legczélszerübben a mezőgazdasági haladás elősegitésére a kormányzatnak felhasználnia, vagyis mikép kellene a »gazdasági értékképviseletet« társadalmi uton szervezni. A melyre nézve az értekezlet az egyesületek teljes autonomiájának fentartása mellett, pusztán a kormány segitségét és felügyeletét tartotta czélszerünek az egyesületek müködésének szélesebb körökben való érvényesitésére.

A meglevő gazdasági egyesületek ezenközben a mezőgazdasági haladást eredményesen szolgálják. Kiállitások rendezésével a gazdák

gyakorlati okulását és tapasztalását gyarapitják; gépbemutatások és versenyekkel a czélszerübb gazdasági eszközöket és gépeket ismertetik és terjesztik, jobb faju vetőmagvak kipróbálása, beszerzése és kiosztása által a termelés javitásán dolgoznak, a gyümölcsfatenyésztést faiskolákkal, ojtógalyak kiosztásával szolgálják, az állattenyésztés minden terén megfelelő apaállatok beszerzésével és kiosztásával az anyag szaporitását és nemesitését segitik elő. Ezenkivül leginkább a vármegyék mezőgazdasági igazgatását a megfelelő szabályrendeletek kezdeményezése és elkészitése által megfelelőbb alapokra helyezik; a közgazdasági törvényhozási intézkedések végrehajtását elenőrzik, leginkább a vármegyék utján ilyeneket kezdeményeznek is.

A gazdasági egyesületek és müködésük ezen hirtelen és nagymértékü fellendülését azonban csakhamar az ellanyhulás követi. A mezőgazdasági viszonyok kedvezők lesznek a kiegyezést követő legközelebbi években, a mezőgazdaság jövedelmezőbb, mint volt valaha, a gazdaoszlály a közügyek iránti érzékét az uj rend által teremtett nyugalomban veszniteni kezdi, az egyesület iránti érdeklődés annyira csökkent, hogy sok gazdasági egyesület müködését ideiglenesen beszüntetni kényszerül. Ehhez járul még az is, hogy az 1860-iki értekezlet több kifejezett óhajtása megvalósulván, a gazdatársadalom tulságos bizalommal tekinti a törvényhozás müködését, a melynek gondjai első tárgyát a mezőgazdaság emelése képezte. Egyébként e bizalom és a gazdatársadalom elhanyatlása az időben érthető volt azért is, mert a kiegyezést közvetlenül megelőző és azt követő években a nemzeti idegei annyira igénybe voltak véve a napról-napra megujuló politikai és társadalmi mozgalmak által, hogy az előzőhöz képest kedvezőbb helyzet bekövetkeztekor a lehangoltság és a közélet ügyeiben való fáradság reakcziójának be kellett következnie.

A hetvenes évek elején bekövetkezett általános gazdasági depresszió azonban a mezőgazdaságot sem kimélte meg. A kiegyezés után fellendült mezőgazdaság jövedelmezősége csökkent, a földbirtok ijesztő módon eladósodni kezdett. Ehhez járult, hogy a fejlettebb mezőgazdasági viszonyoknak megfelelő mezőgazdasági törvényeknek vagy egészen hijával voltunk, vagy a meglévő régebbiek a változott viszonyoknak teljes mértékben meg nem felelhettek. A gazdaközvélemény keretéből mind sürübben hangzott az óhajtás egy megfelelőbb mezőgazdasági belpolitika inaugurálására. Ezenkivül 1876-ban volt az Ausztriával megkötött vám- és kereskedelmi szerződés is lejárandó, a melynek számos hiánya

már akkor is érezhető nyomást gyakorolt mezőgazdaságunk természetes fejlődésére, melynek javitása iránti vágy éppen a mezőgazdasági körökben nyilvánult, legélénkebben. Végül pedig a kiegyezés óta követett egyoldalu közgazdasági politikának káros következményei is jelentkezni kezdettek, a mennyiben a szabadkereskedelmi iránynak főkép a kereskedelmi és pari érdekek egyoldalu dédelgetése mellett a mezőgazdasági érdekek háttérbe szorultak a nélkül, hogy Ausztria ipara és kereskedelmével szemben Magyarország ezen közgazdasági ágazatai önálló fejlődésünkben jelentékenyebb haladást érhettek volna el. Mindezek következtében a már akkor legalább vármegyénként szervezkedett gazdatársadalom egy megfelelő mozgalom megindítását látta szükségesnek, a mely az 1878-ik évben Székesfehérvárott megtartott általános gazdasági kiállitás kapcsolatában lefolyt országos gazdakongresszuson nyert kifejezést.

A gazdatársadalomnak ezen második országos értekezlete szintén a kormány részvétele mellett folyt le és a magyar gazdák eme megnyilatkozása szintén mély nyomokat hagyott mezőgazdaságunk életében. Ezen az értekezleten már 34 vármegyei gazdasági egyesület vett részt ugy, hogy az országnak már majdnem minden vidéke képviselve volt abban. Az értekezlet munkálatai évek hosszu sorára tárgyalási anyagot nyujtottak kormánynak, törvényhozásnak és társadalomnak egyaránt. Mindazok a mezőgazdasági törvények és kormányintézkedések, melyek azóta a legujabb időkig életbeléptek, jóformán a székesfehérvári gazdakongresszes kifolyásának tekintendők, mert ez állitotta fel leghatározottabban a mezőgazdaság érdekeinek az államhatalom által való felkarolásának szükségét.

A gazdatársadalomnak mindezen mozgalmai azonban országos eredményeket kivivni, a gazdatársadalom közvéleményének kivánságait gyorsan megvalósitani képesek még sem voltak. Mert a székesfehérvári gazdakongresszus határozatából kifolyólag a végrehajtó-bizottság megalakitotta ugyan a gazdasági egyesületek szövetségét, ez azonban mind mostig tartó fennállási ideje alatt jóformán csak elméleti célokat követett, melyeknek megvitatásán tul nem terjeszkedhetett, mert a gazdatársadalom gyakorlati szervezete, amely a kitüzött célok érdekében szükséges intézkedéseket is kezdeményezni, ellenőrizni vagy végrehajtani képes lehetett volna, hiányzott. A gazdatársadalom érdekképviseleti szervezetének hiányában a vármegyei gazdasági egyesületek egymástól izolálva, szerves összefüggés nélkül — jóformán csak saját müködési területük gazdálkodásának technikai előmozditása, javitása, továbbá a szakértelemnek némi emelése, kiállitások, dijazások tartása és elmélet

diszkussziókkal szolgálhatták czéljaikat. Ezt is a legtöbb esetben csak korlátolt mértékben, mert a szembeszökő gyakorlati eredményeket felmutatni nem tudó gazdasági egyesületek iránt a gazdaközönség országszerte nagy közönyösséggel viseltetvén, tagok és megfelő anyagi eszközök hiján a legtöbb gazdasági egyesület csak tengődik a kormány által szüken mért szubvenczionkon.

A gazdasági egyesületek jól érezték maguk is a visszás helyzet sulyát, amelyen azonban gyengéségükben segiteni nem birtak. A gyengébb egyesületek ezért alig is adnak magukról életjelt, mig az erősebbek és vagyonosabbak kétszeres erővel vetik magukat müködési területük mezőgazdaságának emelésére. És e téren kivált az állattenyésztés az amelyen igen tiszteletreméltó eredményeket érnek is el. Különösen kitünik a Vasmegyei, a Pest-pilis-solt-kiskunmegyei, a Tolnamegyei, a Szolnok-dobokamegyei, a Csikmegyei, a Nyitramegyei, a Sopronmegyei, az Abauj-tornamegyei, a Somogymegyei, a Jász-nagykun-szolnokmegyei és a Pozsonymegyei gazdasági egyesület, melyek kivált a szarvasmarhatenyésztés emelésében tüntek ki, mások ismét a lótenyésztés terén közös csikólegelők fentartása, a vidék lóállományának megfelelő mének beszerzése vagy a kormánytól való kieszközlése által szolgálták e fontos mezőgazdasági ügyet. A másik tevékenységi terük az egyesületeknek jobb növényfajták megismertetése és elterjesztése, ugyszintén a czélszerübb gazdasági gépek és eszközök meghonositása, egy helyben huzamosabb ideig levő s magukat szorgalmuk és általános magaviseletük által kitüntetett cselédek megjutalmazása. E mellett pedig az egyesületek valamennyie kiváló gondot fordit a mezőgazdasági szakértelem emelésére kivált a kisgazdák körében. A legtöbb egyesület előadásokat és tanfolyamokat rendez vidékének speciális termelési ágazatai tökéletesbitésére. A községi népiskolák tanitóit, akik különösen a gyümölcsfatenyésztés terén kitünnek, a községi gyümölcsfaiskolákat eredményesen kezelik, a kezük alatt levő gyermekeket a fanemesitésre és fatenyésztésre buzgalommal oktatják és rászoktatják, vagy községi iskoláikban gazdasági tanfolyamokat, felolvasásokat és oktatásokat tartanak, rendszeres évi jutalomdijakban részesitik. Emelvén ezáltal épen a népoktatással foglalkozó néptanitók körében a gazdasági népoktatás iránti érdeklődést és buzgalmat. Több egyesület vándortanitót tart, kik a községekbe kimenve a kisgazdákat gyakorlatilag oktatják. Számos gazdasági egyesület mintagazdaságot rendez be, a legtöbbje pedig időszakonkint megjelenő »Értesitő«-jében az egyleti mozgalmakon kivül gazdasági szakczikkeket is

közöl, több gazdasági egyesület népies gazdasági iratokat ad ki és terjeszt, földmivesiskolák létesitését szorgalmazza és azok felállitásához tettleg is hozzájárul anyagi segélyével. Szóval a gazdasági szakértelemnek a nép szélesebb köreiben való elterjesztésére hazánkban egy faktor sem tett annyit, amennyit éppen a gazdasági egyesületek. És jórészben a gazdasági egyesületek ezen irányu müködésének tulajdonitható, hogy az intenzivebb gazdálkodás felé való haladás hazánkban aránylag rövid idő alatt oly szép haladást tett.

Ez időben azonban egy igen fontos feladat jut még a gazdasági egyesületek osztályrészéül. A hetvenes évek elején hazánk nagykiterjedésü és kivált a kisgazdákra óriási horderővel biró szőlőültetvényeiben is fellép a filloxera, amely évről-évre terjedve nemcsak óriási közvagyont tett rövid idő alatt tönkre, hanem eleddig egész boldog és megelégedett vidékek kunyhóiba a nyomort állandó vendégül beplántálta, sokhelyütt kivándorlásra is kényszeritvén a lakosságot. E pusztitó vésznek gátot vetni, a kitört vészszel megküzdeni, a kipusztult szőlőket uj ültetésekkel pótolni, a megmaradottakat fentartani, az uj szőlőket megvédeni és hasznositani, oly feladat, amelynek terén a gazdasági egyesületek nemcsak sokat tehetnek, hanem tényleg sokat is tettek. Az érdekelt gazdasági egyesületek legtöbbje minta- és anyaszőlőtelepeket rendezett be, hol a vidék szőlőbirtokosai nemcsak az okszerübb, a haladottabb kor igényeinek megfelelőbb mivelési módokat közvetlen a gyakorlatban sajátithatják el, hanem ahonnét a szőlők regenerálásához szükséges alany- és oltóvesszőket is ingyen vagy olcsón beszerezhetik. Ugyanezen egyesületi telepek egyszersmind gyakorlati kisérleti térül szolgálnak az illető vidékek szőlőkulturájához. Az egyesületek azonban nem elégesznek meg a maguk által alapitott anya- és mintatelepekkel, hanem a közigazgatási hatóságokkal karöltve a megfelelő vidékeken községi ilyen telepeket is létesitenek. Ezen a téren kiválóképpen kitünik a Pest-pilis-solt-kiskunmegyei, a Borsodmegyei, a Hevesmegyei, a Zalamegyei, a Komárommegyei, a Veszprémmegyei gazdasági egyesület. Ugyancsak a szőlőket pusztitó peronoszpora elleni kötelező védekezés terén a gazdasági egyesületek közremüködésével majdnem minden vármegyében a kötelező védekezés iránt megyei szabályrendeletek lépnek életbe.

A gazdasági egyesületek azonban nagyon is érzik különösen a nyolczvanas évek elején bekövetkezett kedvezőtlenebb időtől fogva, hogy a mezőgazdasági hitel rendezetlensége, kivált a kisebb gazdák üzemében az egészséges fejlődésnek a viszonyok rosszabbodásával, mind nagyobb

akadályokat támaszt. Ekkor kezdődik először Pest vármegyében gróf Károlyi Sándor, Hajós József és Bernáth István kitartó agitációja folytán a hitelszövetkezetek alakitása. A szövetkezeti törvény hiánya a legnagyobb akadályokat gördíti ugyan e lelkes uttörők törekvései elé; ezek azonban nem csüggednek s alig nehány év alatt oly eredményeket mutatnak föl, melyet maguk a kezdeményezők sem vártak s amely eredmények mind nagyobb számban vonzzák a többi gazdasági egyesületeket is hasonló szövetkezetek alakitására s utóbb egy közös központ után való egyesülésre. Pestmegyét követi a szövetkezetek alakitása terén Borsod, Sopron, Vas, Moson, Komárom, Brassó, Szolnok-Doboka, Nyitra, Szepes.

1894-ben alakult meg a »Hazai szövetkezetek központi hitelintézete«, mely az ország többi vármegyéjének hitelszövetkezeteit a pestmegyeiekkel együtt közösen adminisztrálja és ellenőrzi. Amily fejlődésnek e szövetkezetek indultak, remény van arra, hogy egy legközelebbre kilátásba helyezett megfelelő szövetkezeti törvény létrejöttekor nemcsak a hitelszövetkezetek tovább fejlődni, hanem fogyasztási és értékesitési szövetkezetek is fognak létrejönni, amelyek szervezésénél, üzemben tartásánál és felügyeleténél a gazdasági egyesületeknek uj, széleskörü müködési terük nyilik. Egyáltalában a gazdasági egyesületek müködési köre a jövendőben mindinkább az értékesités terére irányul, mert ezen a téren vannak kiválóképpen a kisgazdák a társadalom gyámolitására leginkább reászorulva.

Ezenközben az egyesületeknek egyik főmüködési körét a legtöbbnyire dijazásokkal egybekötött különböző állat-, termény- és gépkiállitások képezték, amelyek a helyi viszonyoknak megfelelő termelési ágak fejlesztését voltak hivatva előmozditani, sokszor nem minden siker nélkül. Igy az ezen időben rendezett nagyobb kiállitások közül kiválnak a már emlitett székesfehérvári (1878), az 1885-iki országos kiállitáson bemutatott vármegyei gazd. kollekciók, a nagykőrösi (1887), a kecskeméti gazd. egylet fővárosi gyümölcskiállitása (1890), a bécsi mezőgazdasági kiállitás kapcsolatában több vármegyei gazdasági egyesületnek bemutatott kollekciója (1891), a nyiregyházai nemzetközi kévekötő aratógépverseny (1892), az országos magyar gazdasági egyesület dijazással egybekötött tavaszi tenyészállatvásárjai (1884—1895), továbbá az Abauj-Tornamegyei gazdasági egyesület évi vándorgyüléssel egybekötött kiállitásai és dijazásai, a Vasmegyei, a Tolnamegyei, a Sopromegyei, a Pestmegyei, a Nyitramegyei, a Pozsonymegyei, a Szolnok-Dobokamegyei, a Barsmegyei, a Torontálmegyei, a Bács-Bodrogmegyei, a Somogymegyei gazdasági egyesületek

évenkint tartott állativadékdijazásai és több más egyesületnek kiállitásai és versenyei.

Nem szabad azonban hallgatással mellőznünk azt a körülményt, hogy a vármegyei gazdasági egyesületek által rendezni szokott kiállitások a legritkább esetben felelnek meg azoknak a várakozásoknak, amelyeket akár a résztvevő kiállitók és a látogatók száma, akár a kiállitott tárgyak minősége, akár a kiállitás rendezése és igy általános eredményük tekintetében hozzájuk méltán füzni lehetne. E kiállitások legnagyobb részt oly szük területet érdekelnek és magának egy ilyen kiállitásnak összehozása a legnagyobb nehézségekbe ütközik. Ha azt akarjuk, hogy az egyesületek által rendezendő kiállitásoknak a kivánt eredményük meglegyen, ugy azokat egy vármegyénél nagyobb és változatosabb termelési viszonyokkal biró érdekeltség számára kell rendezni, ami csak ugy érhető el, ha évenkint átlagban kevesebb, de magasabb szinvonalu, szélesebb érdekkörü gazdasági kiállitások rendeztetnek több gazdasági egyesület közös szellemi és anyagi erejével.

A vármegyei gazdasági egyesületeknek ezidőszerint legnagyobb részt központi szervezete is hozzájárul egyebek közt ahhoz, hogy a gazdasági egyesületek nem mindenütt képesek a mezőgazdaság fejlődésére és a gazdai érdekek istápolására és előtérbe helyezésére azt a hatást kifejteni, amit különben megtehetnének. Több vármegyei gazdasági egyesületünk van ugyan, amelyek községi, fiókgazdakörök alakitása utján igyekeznek a mezőgazdasággal foglalkozók szélesebb köreiben befolyásukat a mezőgazdasági ügyek fejlődésére érvényesiteni; azonban ellenmondás nélkül konstatálhatjuk, hogy ez igen kevés helyen történik főképp azon okból, mert az egyesületek vezetésében legtöbbnyire hiányzik az a szakközeg, amely az érdeklődést ez iránt folyton ébren tartsa, a megfelelő talajt kipuhatolja, előkészitse és a megvalósulás stádiumába terelje. Ezen körülmény különben az egyesületek másnemü müködésénél is sajnosan lép előtérbe, mert aránylag igen kevés egyesület képes anyagi viszonyai mostohasága miatt elméletileg és gyakorlatilag szakképzett, megfelelő javadalmazásu, pusztán az egyesület hivatásának megfelelő titkárt alkalmazni. Nem veheti tőlünk senki rossz néven, hogy erre őszintén reámutatunk, annál kevésbbé, mert jól tudjuk, hogy ismét számos egyesületnek kiváló titkárja van, aki önzetlenül szolgálja az egyesület ügyét, ha arra a maga dolgaitól érkezése van. Ám azonban ez nem elég s addig, mig minden egyesületnek megfelelő titkárja nem lesz, az egyesületi élet teljes felvirágozása nem is várható.

Az autonom, tisztán a társadalom hozzájárulásával alakult, fentartott és müködő gazdasági egyesületekre nézve azonban az 1894. évi XII. t.-cz. azon redelkezése, amely a járási mezőgazdasági bizottságokat statuálja, még inkább azonban a földmivelésügyi miniszternek azon rendelete, melynek alapján a vármegyék gazdasági bizottságok alakitására kötelezvék, egészen uj helyzetet teremtett. E törvényhozási és kormányintézkedések a gazdasági egyesületek eddigi müködési területét bizonyos mértékig megszükitik, másrészt azonban azon vármegyékben, ahol a megyei szabályrendelet által a gazdasági egyesületet a vármegyei gazdasági bizottsággal szorosabb kapcsolatba hozni sikerült, az egyesületek hatásköre nemcsak hogy bővült, hanem mintegy a közigazgatás faktorává válván, bizonyos tekintetben hatályosabbá is tétetett. A vármegyei gazdasági bizottságok alakitása és ezeknek a gazdasági egyesületekkel való összekapcsolása által szándékozott a kormány az eddig hiányzó «mezőgazdasági érdekképviseleti szervezetet» létesiteni. Az intézmény ma még mindenesetre sokkal fiatalabb, müködése ma még sokkal szükebb, semhogy annak beváltát konstatálni lehetne, de annyit már most is bátran elmondhatunk, hogy a mezőgazdasági érdekképviseletnek ez az intézmény legfeljebb csak egy részletét képezheti és hogy e hivatalos érdekképviseleti szervezet mellett ez autonom egyesületi alapon álló társadalmi érdekképviseleti szervezetnek is fennállania kell, hogy e kettő egymásra való hatásában megalkossa a mezőgazdasági érdekképviselet legmegfelelőbb szervezetét. A gazdasági egyesületek éppen a megfelelő érdekképviselet hiányának köszönik létrejöttüket és fennállásuknak érdeke is ezen hivatásukban leli éltető gyökerét. A gazdasági egyesületek multján keresztülhuzódó küzdelmeik java része a mezőgazdasági érdekképviselet megteremtése körül csoportosul. Ez volt a czél, amely az első, az országos magyar gazdasági egyesület megalkotására vezette lelkes alapitóit, akik már a kezdet legelején azon fáradoztak, hogy ezen intézményt minden eshetőség ellen biztositsák, minden bekövetkező viharokkal szemben megótalmazzák, amidőn gróf Károlyi György, gróf Andrássy György és különösen Csapó Dániel, az orsz. magyar gazdasági egyesület alelnökének inditványára és vezetése mellett már az 1844. évben az országgyülés által törvénybe akarták iktattatni és országos segélylyel ellátni, hogy a magyar közgazdasági politikára szabadon, függetlenül és hatályosan gyakorolhassa a mezőgazdák ilymódon biztositott befolyását. Sajnos, hogy ez az eszme, az inditványozó vezér hirtelen bekövetkezett halála és az azon időben bekövetkezett politikai nyugtalanság miatt keresztülvihető már

nem volt, mert később a szabadságharcz lezajlása után erre gondolni sem lehetett, mert az abszolut kormánynak amugy is mindent czentralizáló és államositó törekvései ellen még ezen a téren sem lehetett volna védekezni.

A kiegyezés után következett első alkotmányos kormány azonban felismerte a gazdasági egyesületek fontos és az államhatalom által hasznositandó hivatását és igyekezett a gazdasági egyesületeket a kormányzattal olyképp kapcsolatba hozni, hogy a kormánynak a mezőgazdaság emelésére szánt költségadományát az egyesületek utján juttassa rendeltetési czéljaikra. Hogy e részben a kormány és az autonom egyesületek között a megfelelő eljárás megállapittassék, Gorove István, földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1868. junius 14-ére egybehivta a gazdasági egyesületek képviselőit a már emlitett első országos gazdaértekezletre.

A földmivelési miniszternek a gazdasági egyesületek ügyében az értekezlet elé terjesztett kérdései egy széleskörü érdekképviseleti vitának nyitottak tért, mely eredményeiben azonban még az alapelvek tisztázódására sem vezetett.

A miniszter kérdéseire az értekezlet a következő pontokban válaszolt:

»A miniszteriumnak a gazdasági egyesületekre vonatkozó előterjesztése iránt a bizottmány ugy vélekedik, hogy az orsz. gazdasági értekezlet, mint a társulati szabad szövetkezés szellemében s csakis ily autonom szervezettel müködő gazdasági egyesületek kifolyása — mondja ki: hogy hazafiui örömmel üdvözli és hálás köszönettel veszi a földmivelési miniszterium azon gondoskodását, miszerint az országos budgetben, habár távolról sem kielégitőleg, hazánk földmivelési szükségeihez képest az ország korlátolt pénzviszonyai közt mégis már jelenleg — a földmivelés különféle ágainak előmozditására bizonyos összeg lévén előirányozva — ez összegnek egy jelentékeny részét főképp dijazások utján kivánja értékesiteni. Amennyiben pedig ezen jutalomosztások eszközlését a m. kir. földmivelési miniszterium a gazdasági egyesületek közbejöttével véli legczélszerübben foganatosithatni, a bizottság ez által csak fokozva érzi örömét s e foganatosithatás biztos létesithetése végett, a bizottmány is szükségesnek látja, hogy a miniszterium értesülve legyen:

1. Hogy a gazdasági egyesületek egyenkint mily tevékenységi, egyszersmind jövőjüket biztositó anyagi erővel birnak arra, hogy e fontos megbizatásnak megfelelhessenek. Véleményezi annálfogva a bizottság,

hogy a fentebbi czél tekintetéből a gazdasági egyesületek a miniszterium által felszólitandók lennének: eddigi tevékenységük és vagyoni állásuk bejelentésére illetőleg kimutatására.

2. Arra nézve, hogy mikép volnának képesek a gazdasági egyesületek a földmivelési miniszteriummal való összeköttetést létesiteni, melyet e fontos megbizatásuk, a dolog természeténél fogva okvetlenül föltételezne: a bizottmány véleménye odairányul, hogy az egyesületek e fontos megbizatásnak leghelyesebben ugy felelhetnek meg, ha közvetlenül érintkeznek a miniszteriummal mindazon esetben, hol a kormány bizonyos czélokra kitüzött dijazások tárgyában vagy egyéb ügyben az egyesületeket felszólitja, avagy viszont ha az egyesületek szükségesnek vélt dijazásokra a kormányt felkérik.

3. Hogy a földmivelési miniszterium az ország gazdasági érdekeinek előmozditásában feladatának minden irányban lehetőleg megfelelhessen, a bizottmány is elkerülhetlennek véli, miszerint a miniszterium tájékozva legyen minden gazdászati mozzanatról s igy a gazdasági egyesületek müködéséről és tevékenységéről is: annálfogva helyesli és indokoltnak látja, hogy a gazdasági egyesületek évi müködésök eredményét és vagyoni állásukat kimutató jelentést tegyenek a miniszteriumhoz, legalkalmasabban az év első három havában. Magától értetvén, hogy felmerülő külön esetekben az illető egyletek, akár maguk kezdeményezéséből, akár a kormány felszólitása folytán a miniszteriummal bármikor s akárhányszor érintkezhetnek. *Egyébiránt, midőn ezen jelentések és kimutatások évenkénti beküldésére a gazdasági egyletek saját érdekükben s a kivánt czélra készeknek nyilatkoznak, nem tartják magukat ezáltal kötelezetteknek ily érintkezést akkor is fentartani, midőn azt netán érdekükkel össze nem egyeztethetőnek látnák.*

4. A nm. m. kir. földmivelési miniszterium azon kérdésére: vajjon az egyesületek — czéljuk előmozditása tekintetéből — nem tartanák-e üdvösnek, sőt szükségesnek egy ily évenkénti országos gazdasági értekezlet rendszeres létesitését? A bizottmány üdvösnek, sőt szükségesnek is tartja, hogy az évi felterjesztéseken kivül még a kormánynyali személyes érintkezés, tehát ily értekezlet tartása által is hathassanak a gazdasági egyesület az ország gazdászati viszonyainak és érdekeinek fejlesztésére: nem látja azonban mellőzhetlen szükségesnek az értekezlet évenkénti megtartásának eldöntését, elégségesnek vélvén e czélból kijelenteni azt, hogy a felmerülő szükséghez képest a kormány annyiszor, mennyiszer a gazdasági egyesületeket összehivhassa.«

Az egyesületek tehát készeknek nyilatkoznak a kormány terveinek előmozditására, anélkül azonban, hogy autonomiájukat feláldozni vagy a közremüködésüket kötelezőleg elvállalni hajlandók volnának. Természetes, hogy ily viszonyok között a kormány akciójának: a gazdasági egyesületeket hivatalos érdekképviseleti szervezetté alakitani át annál kevesebb eredménye lehetetett, mert az 1868-iki értekezletre következő időkben a gazdatársadalom érdeklődése mindinkább csökkent s maguk a gazdasági egyesületek is pártolás hiányában alig észrevehető müködést fejthettek ki. Gorove kezdeményezése rövid idő alatt ugy a kormánynál, mint a gazdatársadalomnál feledésbe ment. Kormány és társadalom nem törődve egymással, haladt a maga utján, még pedig meglehetős lassu tempóban.

Ennek a majdnem tiz évig tartó tétlenségnek az 1878-iki székesfehérvári országos gazdaértekezlet vetett véget, amelyen a mezőgazdasági bajok megbeszélése és azok megszüntetésére irányuló javaslatok mellett a mezőgazdasági érdekképviselet kérdése nem utolsó helyet foglalt el és ez alkalommal az értekezlet véleménye is sokkal jobban meghatározott elvi álláspontot jelzett meg, mint az 1868-iki értekezleté.

A székesfehérvári értekezlet u. i. »a földmivelés érdekeinek képviselete tárgyában« kivánatosnak mondotta ki:

»1. Önálló földmivelési miniszterium alakitását olyformán, hogy a miniszteriumok csoportositásának czélszerü keresztülvitelével ebből az állampénztárra nagyobb teher ne háromoljék.

2. Egy országos gazdatanács felállitását.

3. A gazdasági egyesületek szervezetének teljes megváltoztatásával ezek fentartási költségeiben — ugy mint ez az 1868. VI. t.-cz. által a keresk. és iparkamarákra szervezve van — a gazdasági egyesület területén levő minden földtulajdonos egyenes földadó forintja után fél (1/2) krajczár maximum járulékkal vesz részt. Ezen járulék a közadókkal együtt az állam közegei által szedetvén be, az illető egyesületeknek saját czéljaikra illetőleg önterületük mező- és erdőgazdaságának emelésére leendő felhasználása végett elszámolás terhe mellett közvetlenül kiadatik. Amennyiben pedig a gazdaközönség a gazdasági hanyatlás érzete által indittatva, gazdasági állapotának javitása czéljából magát megadóztatni szükségesnek látta, óhajtja a kormánytól, hogy hasonló czélra, t. i. a földmivelés emelésére az eddiginél nagyobb összegeket forditson, illetőleg az egyleteket ide czélzó törekvéseikben az általuk alkalmazott eszközök mérvéhez képest támogassa.

4. A gazdasági kongresszus évenkint megtartandó. Ezen kongresszus az országos gazdatanács elnökét egy évre megválasztja, továbbá egy 20 tagból álló végrehajtó-bizottságot küld ki, mely bizottság müködése mindig a legközelebbi országos értekezletig tart. Ennek hivatása a kongresszus határozatainak érvényt szerezni, valamint a gazdasági egyesületek között az összekötő kapcsot képezni.«

A székesfehérvári gazdaértekezlet tehát az ipar- és kereskedelmi kamarákhoz hasonló, a kötelező társulás elvén alakult hivatalos érdekképviseleti szervezetet óhajtott az autonom gazdasági egyesületeknek teljes átalakitásával. Hogy az oly szép multtal biró gazdasági egyesületek melyek atonomiája az érdekképviselet függetlenségét és ezáltal az érdekképviselet hatályosságát egyedül vala képes biztositani, a megoldás ezen módjához hozzá nem járulhattak, magától érthető és maga a kormány sem akarta az érdekképviselet ügyét ily módon rendezni, annál kevésbbé mert az önmegadóztatás is népszerütlenné tette a megoldás ezen módját. Sőt a kormány ezentul a gazdasági egyesületeket még hatályosabb támogatásában részesitette, az eddigieknél sokkal jelentékenyebb szubvencióval támogatván őket.

A székesfehérvári gazdaértekezlet megbizásából müködő, husz tagból álló végrehajtó-bizottság, élén gróf Széchenyi Pállal és gróf Dessewffy Aurélla azonban létrehozta a gazdasági egyesületek szövetségét, mely az első kisérlet volt a gazdasági egyesületeket a gazdai érdekek gyámolitásán állandó közös akcióba állitani. E szövetségnek azonban sem megfelelő anyagi eszközei, sem a nagygyülésein hozott határozatainak végrehajtására közegei, sem határozatainak kötelező elfogadására megfelelő szervezete nem lévén, müködése a tiszta elméleti diszkussziókra szoritkozott.

A gazdatársadalom törekvése azonban a mezőgazdasági érdekképviselet szervezésére állandó maradt, mert a székesfehérvári értekezlet határozatával senki sem volt megelégedve, a gazdatársadalom tehát a gazdasági egyesületek szövetségében birt képviselete utján ismételten megnyilatkozott a szövetségi nagygyüléseken.

A székesfehérvári értekezletet követőleg az 1883. évi III. szövetségi nagygyülés az országos magyar gazdasági egyesület által tizenkét pontban részletesen kidolgozott kérdések alapján foglalkozott a mezőgazdasági érdekképviselet országos szervezésének kérdésével. Az országos magyar gazdasági egyesület által kidolgozott kérdőpontozatok kiterjeszkedtek a gazdasági egyesületek szervezésére és összekapcsolására, az

egyesületek utján mezőgazdasági czélokra forditott államsegély szétosztása körüli eljárás módozataira, az egyesületeknek egymással és az országos magyar gazdasági egyesülettel való szoros kapcsolatba hozására, a vidéki gazdakörök és fiókegyesületek létesitésére, a vármegyei gazdasági egyesületek szervezetének és müködésének egyöntetü megállapitására, a gazdasági egyesületi titkárok kérdésére, a megyei egyesületek vagyoni helyzetének javitására, a törvényhatósági segélyezés kérdésére, az egyesületek ügykörének kibővitésére a mezőgazdasági termelés minden terén, végül a gazdasági egyesület szervezetének törvényhozási rendezésére.

A nagygyülésen résztvettek egy igen tekintélyes része határozottan a kényszertársulás elve mellett foglalt állást, különösen azzal érvelvén, hogy a gazdaközönség lanyha közszelleme az autonom egyesületeket csak vegetálni engedi. A nagygyülés némi többséggel azonban erős vitatkozás után mégis az autonom gazdasági egyesületi szervezet mellett foglalt állást, habár nem sok eredménynyel, mert az egyesületek körében is hova-tovább mind nagyobb tért hóditott az állami gyámkodás és az állami szubvenciók mind nagyobb mértékü kivánata, sőt gróf Keglevich István javaslatára a negyedik nagygyülés egyenesen azt mondotta ki az állami szubvenczióra, hogy az az egyesületi jövedelmekkel egyenlő arányban szabassék ki. A földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter azonban a végrehajtó-bizottságnak ezirányu felterjesztésére egyenes visszautasitással felelt. A gazdasági egyesületek ügye maradt a régiben s az egyesületek müködése emelkedés helyett mindinkább hanyatló irányzatot vőn.

A mezőgazdasági érdekképviselet kérdése azonban a napirendről le nem kerülhetett, mert az egyesületek maguk érezték legjobban, hogy ettől függ további fennállásuknak jogosultsága és müködésüknek hatályossága. Az 1887. évi V. nagygyülés ismételten foglalkozott tehát e kérdésnek egy részletével, a vidéki gazdakörök létesitésével. A legszélesebb alapon a legtöbb konkrét javaslat nyomán foglalkozott azonban az érdekképviseleti kérdéssel az 1892. évi IX. nagygyülés. És jól mondja Rubinek Gyula a mezőgazdasági érdekképviselet kérdéséről a III. orsz. gazdakongresszuson tartott, kitünő és az ügy érdemét teljesen kimeritő előadásában, hogy ezen a nagygyülésen tünt ki tulajdonképpen, hogy az érdekképviselet kérdése annyi tárgyalás daczára még ekkor is teljesen készületlenül találta a közvéleményt. A vélemények még ekkor sem voltak tisztázva, daczára annak, hogy erre éppen az emlitett nagygyülést megelőző években a földmivelésügyi miniszteriumnak közrebocsájtott mezőgazdasági törvényjavaslataiban az érdekképviseletre vonatkozó külön-

böző intézkedések fölött való tárgyalás elegendő alkalmat nyujtott. E törvényjavaslatok sorsa az érdekképviselet kérdése körül kifejlett nézeteknek hü képét adja. A hetvenes évek végén a székesfehérvári gazdaértekezlet kifolyásaképp készitette u. i. a kormány a mezőgazdasági törvényjavaslat első részét, mely az érdekképviseletről, a vizjogról és a halászatról intézkedett volna. E javaslat azonban a felületesség jeleit annyira magán viselte, hogy komoly tárgyalás alapját nem is képezhetvén, a napirendről lekerült, helyette 1879-ben az erdészeti, 1885-ben a vizjogi és 1888-ban a halászati törvény létesült, amelyeket 1894-ben követett csak a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló XII. t.-cz.

A mezőgazdasági törvény alapját gróf Széchenyi Pál földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter 1887-ben vetette meg, amidőn a »mezőgazdasági rendtartás« czimü törvényjavaslatot az érdekelt köröknek megvitatása elé terjesztette. E törvényjavaslat VII. fejezete »a gazdasági egyesületekről«, a VIII. pedig »a gazdasági bizottságokról« szólott. Igy tehát már ezen első mezőgazdaságról szóló törvényjavaslat számolt a gazdák köréből több izben nyilvánitott óhajjal, mely az érdekképviselet törvényhozási uton való szervezését sürgette. — A kész törvényjavaslat ugyanazoknak küldetett szét véleményezés végett, akiket a miniszter előzőleg az anyaggyüjtésnél igénybe vett, s igy a gazdatársadalomnak bő alkalma nyilt a javaslattal foglalkozni. A törvényjavaslat sok egyéb hiányai mellett különösen az érdekképviseletre vonatkozó része miatt kedvezőtlen fogadtatásban részesült. A javaslat a gazdasági egyesületeket csak annyiban érintette, hogy fennálló szervezetüket törvénybe iktatta volna, önállóságukat azonban semmikép se érintette. E mellett gazdasági bizottságokat községi, járási és megyei hármas fokozatban tervezett alakitani, anélkül azonban, hogy e szerveknek a törvény végrehajtásánál bármi hatáskört biztositott volna.

A véleményező testületek egyenkint pálczát törtek a javaslatnak azon része fölött, amelylyel az érdekképviseletet az emlitett módra szervezni óhajtotta. A nézetek ugyan a szervezés helyes elvei felől elágaztak, legnagyobb részük azonban az érdekképviseleti szervezet megalkotásának alapját a meglevő gazdasági egyesületekben jelölte meg. A földmivelési miniszter tehát teljesen átdolgozta eredeti javaslatát, abból az érdekképviseleti részt teljesen kihagyta és 1889-ben a képviselőház asztalára letette. A következő miniszter, gróf Szapáry Gyula, azonban e javaslatot a képviselőházi tárgyalás előtt visszavonta és véleményadás végett az országos magyar gazdasági egyesületnek küldötte meg. Az

egyesület egyéb csekély módositáson kivül határozottan követelte az érdekképviseletnek a törvényjavaslatba való ujbóli felvételét, kimondván, hogy a közigazgatás adminisztrativ teendőinek ellátására a bizottsági, a társadalmi feladatok teljesitésére a gazdasági egyesületi rendszert tartja megfelelőnek, a kellő összeegyeztetést a kormány belátására bizván.

Az uj törvényjavaslatot gróf Bethlen András földmivelésügyi miniszter 1892-ben óhajtotta a képviselőházhoz benyujtani, de ennek megtörténte előtt a szövetségbe lépett gazdasági egyesületek nagygyülésén kifejezendő gazdaközvéleményt óhajtotta ismerni, hogy törvényjavaslatába a mezőgazdasági érdekképviselet törvényhozási rendezésére ennek megfelelő intézkedéseket vehessen fel. Igy foglalkozott a már emlitett IX. nagygyülés az érdekképviselet kérdésével.

A IX. szövetségi nagygyülés elé különböző gazdasági egyesületek hat határozati javaslatot terjesztettek be, melyek közül egyik sem oldotta meg helyesen az érdekképviselet kérdését. A vasmegyei gazdasági egyesületé volt hat szótöbbséggel elfogadva, mely a közigazgatással kapcsolatban az érdekképviselet megyei és országos — tehát két fokozatban — bizottságilag szervezi, s igy a községet és járást teljesen mellőzi, elütőleg gróf Széchenyi Pál első törvényjavaslatától, s a korábbi felfogástól, mely az érdekképviselet kérdését a közigazgatás legkisebb faktorától a községtől, egész a legmagasabbig: a földmivelési miniszteriumig szervezni óhajtotta. A felterjesztett javaslatok alapján a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvénybe az érdekképviseleti rész a IX. fejezetben a «gazdasági érdekképviseletről» czimmel felvétetett és 1892. év juniusában az ad hoc szervezett Országos Gazdatanács által tárgyaltatott. A törvényjavaslat a vasmegyei gazdasági egyesület által proponált »bizottság« elnevezés helyett »tanácsot« használ, s e tanácsok alakitását kiterjeszti a járásra is ugy, hogy ez uton három fokozat áll elő: járási-, megyei- és országos gazdatanács.

A megoldás eme módja sem felelt meg a mezőgazdasági körök felfogásának, s kivált a gazdasági egyesületek a hivatalos bizottsági rendszer által eddigi érdemeik elismerése helyett teljesen mellőzötteknek érezték magukat és ennek az Országos Gazdatanácsban kifejezést is adtak, ugy, hogy a miniszter töröltetvén a törvényjavaslatból az érdekképviselet szervezésére vonatkozó részt, ennek kihagyásával nyujtotta be a képviselőház, mely azt 1894. évben törvenyerőre is emelte.

Az érdekképviselet körül folyt hosszu harczok a törvényen azonban mégis nyomot hagytak, mert a képviselőház földmivelési bizottsága

a törvényjavaslatban eredetileg a »járási állattenyésztési bizottság« elnevezést »járási mezőgazdasági bizottságra« változtatta, s e czimnek megfelelő hatáskört is adott, ugy hogy e szervek az előzőleg rendeleti uton már életbeléptetett »megyei mezőgazadsági bizottságoknak« kiegészitő részét voltak hivatva képezni.

De miután a »megyei mezőgazdasági bizottságok« szervezetét a miniszterium kezdetben nem kötelező formában rendelte el, foganatja a rendelkezésnek nem is volt, s csak utóbb amidőn a miniszterium minden megyére nézve a mezőgazdasági bizottságok kötelező szervezését elrendelte, alakultak azok meg minden törvényhatóságban.

A mezőgazdasági törvényben statuált »községi közbirtokossági tanács« és »a járási mezőgazdasági bizottság«, valamint a földmivelésügyi miniszter rendeleteivel életbeléptetett »vármegyei mezőgazdasági bizottság« és »az országos gazdatanács« a mezőgazdasági adminisztrácziő szolgálatában tényleg a bizottsági rendszert juttatja érvényre községi, járási, vármegyei és országos jellegü fokozatokban, a társadalmi érdekek képviselete ezzel szemben a szervezetlen gazdasági egyesületek feladatát képezvén.

A mezőgazdasági érdekképviselet hivatalos, a törvény és miniszteri rendeletek által szervezett organumai az egyesületekkel együtt még mindig meglehetős zavaros állapotot mutatnak. A meglevő és már rendezett szervezeteknek a megfelelő módon való összekapcsolása és törvényesitése azonban végre a hosszu ideig vajudó ügyet megoldhatja. E megoldásnak helyes módját a gazdaközönség maga jelölte meg amidőn a III. orsz. gazdakongresszuson Rubinek Gyula következő határozati javaslatát elfogadta, kimondván a kongresszus, hogy:

»1. a mezőgazdasági érdekképviseletnek az egész országra kiterjedőleg egyöntetü és törvényhozási uton való szervezését sürgős szükségnek tartja;

2. hogy a szervezés *a)* társadalmi uton, *b)* a közigazgatással kapcsolatban történjék;

3. hogy az érdekképviseleti szervezetek hasznos müködése biztositásául a törvényhozás által a földadónak bizonyos százaléka szavaztassék meg.

A) A kongresszus kimondotta továbbá, hogy:

1. a társadalmi szervezet a szabad társulás elvén épüljön fel és alapját a jelenlegi gazdasági egyesületek képezzék; 2. hogy a szervezet teljesen autonom hatáskörrel birjon, szervezete, feladata, jogai és köte-

lességei, a közigazgatási hatóságokhoz való viszonya törvényhozásilag állapitassanak meg; 3. kivánatosnak tartja, hogy a szervezetnek, törvények, miniszteri rendeletek és megyei szabályrendeletek alkotása és végrehajtásánál a közremüködés biztosittassék; 4. hogy az országos magyar gazdasági egyesület és a megyei gazdasági egyesületek egy országos gazdaszövetségben való egyesülése törvényileg szabályoztassék; 5. hogy az oly megyékben, a hol gazdasági egylet nincs, a megyei mezőgazdasági bizottság küldhessen ki tagokat a gazdaszövetség nagy ülésére

B) A kongresszus kimondotta, hogy:

1. szükségesnek tartja, hogy a közigazgatásban a mezőgazdaságot érintő törvények és rendeletek végrehejtásánál az érdekelteknek befolyás biztosittassék; 2. hogy a közigazgatással kapcsolatban e czélból szervezett mezőgazdasági érdekképviselet, mint a hatóság tanácsadó és végrehajtó közege szerepeljen; 3. hogy a közigazgatási mezőgazdasági érdekképviseletnek kiindulási pontját a községben a birtokossági közgyülés képezze, melynek tagja minden érdekelt községi földbirtokos; 4. hogy a birtokossági közgyülés szabadon intézkedhessék a törvények és rendeletek határain belül a községet érdeklő mezőgazdasági ügyekben; 5. hogy minden járási szolgabiró mellé egy járási mezőgazdasági bizottság szerveztessék, melynek tagjait a törvényhatósági közgyülés választja a megyei gazdasági egyesület által jelöltek közül; a mennyiben e jogával a megyei gazd. egyesület élni óhajt; 6. hogy a járási mezőgazdasági bizottság az 1894-ik év XII. törvényczikkhez kiadott miniszteri rendeletben körvonalozott hatáskörrel birjon s tagjai legalább felerészben törvényhatósági bizottsági tagok legyenek; 7. hogy minden törvényhatóság első tisztvtselője mellé egy megyei mezőgazdasági bizottság szerveztessék, melynek tagjait a járási mezőgazdasági bizottság törvényhatósági bizottsági tagjai közül a törvényhatósági közgyülés választja; 8. a megyei mezőgazdasági bizottság a földmivelésügyi miniszter 1894. évi 40.000-ik számu rendeletében körvonalozott hatáskörrel birjon, kivéve a 4., 5., 6. és 8. pontokat; 9. a megyei mezőgazdasági bizottság a megyei gazdasági egyesületet ugy anyagilag mint erkölcsileg mükődésében támogatja és a megyét érdeklő mezőgazdasági dolgokban vele karöltve jár el; 10. a közigazgatással kapcsolatos ez érdekképviseleti hatósági szervezetek közvetlenül, illetve közvetve a földmivelési miniszternek volnának alárendelve s mint végrehajtó közegek szerepelnének; 11. a földmivelési minisztert a megyénkint kinevezett gazdasági felügyelő képviselné, ki egyuttal a megyei mezőgazdasági bizottság előadója is.

C) A kongresszus végül kimondja, hogy:

a mezőgazdasági érdekképviselet megfelelő fokban a miniszteriumban is keresztülviendő oly irányban, hogy a mezőgazdasági osztályok ügyei vezetésénél ugy, a mint az az erdészeti osztályoknál tényleg megvan, fokozatosan a gazdasági, illetőleg állatorvosi minősitéssel biró szakemberek alkalmaztassanak.«

Mindaddig pedig, mig a mezőgazdasági érdekképviselet törvényhozási uton nem szerveztetik, a társadalmi erőknek megfelelő hasznositása a mezőgazdaság jólétére csak hiányosan fog történni.

Visszatérve a gazdasági egyesületek müködésének vázlatához, konstatálhatjuk, hogy a nyolczvanas évek elején, a székesfehérvári gazdaértekezlet hatása alatt ugy a társadalom kissé melegebben karolta fel az egyesületeket és sok helyütt az egyesületek reorganizácziója elég sikerrel meg is történt, valamint az előző időszakhoz képest a kormánynak is jelentékenyebb anyagi és szellemi támogatásában részesültek. Az egyesületek iránti érdeklődés azonban lohadni kezdett főként azon várakozás következtében, amelyet az 1894. évben szentesitett mezőgazdasági törvény előző tárgyalásai alatt e törvény intézkedéseihez a társadalmi erők szervezése tekintetében méltán füzni lehetett. Az egyesületekre nézve az az előnyös változás, melyet az első mezőgazdasági törvénynek tartalmaznia kellett volna, nem következett be, sőt a vármegyei mezőgazdasági bizottságok megalakitása és sokhelyütt annak a gazdasági egyesülettel jóformán egybeolvadása következtében, a gazdasági egyesületek emez ujabb szervek mellett még csekélyebb térre szorulnak, még kevesebb anyagi és szellemi támogatásra számithatnak. Pedig az autonom gazdasági egyesületek épen az uj helyzetben felvirágzásukat lelhetnék fel megfelelő szervezet és a vármegyei bizottságokkal való összeköttetésük mellett, amint azt azoknak a gazdasági egyesületeknek a példája mutatja, melyeknél a szabadtársulás elvén alakult egyesületeket a vármegyei gazdasági bizottsággal, a viszonyoknak megfelelő szerencsés módon közös müködésre, egymás kiegészitésére összekapcsolni sikerült. Annál inkább van erre remény most, amidőn a világszerte beállott általános gazdasági válság a mezőgazdasági termelés terén legsulyosabban jelentkezik és a mezőgazdasággal foglalkozókban nem csak a tehetség, hanem az akarat és készség is meg van, hogy a sulyos állapotukon maguk is segitsenek. Ennek a legszembeszökőbb tanujelét az 1895. évben megtartort III. orsz. gazdakongresszus képezi, mely nemcsak résztvevőinek impozáns számával, hanem a napirendjén letárgyalt,

a magyar mezőgazdaság legfontosabb érdekeibe vágó kérdéseivel, alapos, magas szinvonalu tárgyalásaival ismét tanujelét adta a gazdaközönség társadalmi magas intelligenciájának. E gazdakongresszus tisztán a gazdatársadalmi erők megnyilatkozásából állott ugyan, de egy évtizedek hosszu sorára érvényes agrárprogrammot állapitott meg, amely az államkormányzatnak is becses anyagot és irányitó vezérfonalat képez a mezőgazdaság kormányzati gondozása terén. A gazdatársadalomnak eddig ez képezte legimpozánsabb megnyilvánulását és intellektualis erejének próbáját, a melyre éppen a bekövetkező válságos időben kétszeres sulyt kell helyezni.

Gazdasági egyesület ma már az ország majd minden vármegyéjében létezik, a vármegyei egyesületeken kivül vannak vidéki, sőt községi egyesületek és gazdakörök is, melyek jóformán tisztán a társadalom erőiből nyerik szellemi és anyagi eszközeiket müködésük folytatására. Ez egyesületek müködése és hatásuk a hazai mezőgazdaság fejlődésére eltagadhatatlan, azonban szervezetlenségükben magukra hagyatva, korántsem képesek azon hatást kifejteni, amelyet egy szervezett érdekképviseleti rendszerbe beillesztve, tervszerü müködéssel, egymás müködésének kiegészitésével, szellemi és anyagi erőiknek czélszerübb beosztásával és egyesitésével kifejteni tudnának. Az egyesületek főtörekvése a jövőben tehát arra kell, hogy irányuljon első sorban, hogy az érdekképviselet megfelelő törvényes szervezése létesittetvén, abban a gazdasági egyesületeknek anyagi és szellemi erőikhez mért, történelmi multjuknak megfelelő szerepkör biztositassék, amidőn a magyar gazdatársadalom a maga körében a leghatályosabb módon fogja kifejthetni a mezőgazdaság emelése terén azon áldásos közremüködését, amelynek reményében az ország első gazdasági egyesületét több mint félszázad előtt lelkes alapitói létrehozták, amelynek reményében az utókor a többieket mai napig fentartotta és amelynek megvalósitása érdekében kell, hogy a jövő generáczió a mostani egyesületeket továbbfejleszsze és ujakat alapitson.

Akármikép alakuljon azonban a jövő, a magyar gazdatársadalomnak azon ereje, mely a gazdasági egyesületekbe van helyezve, mindenkor megtermékenyitőleg fog hatni a mezőgazdaság ügyeinek elősegitése terén, mert a szabadtársulás elvén alakult autonom gazdasági egyesületeket a hivatalos bizottságok soha sem fogják pótolhatni. A kettőnek karöltve kell haladnia és ha gazdasági egyesületek nem volnának, azokat a jövőben kellene megalakitani, hogy a gazdatársadalomnak független minden melléktekintettől ment, szabad véleménye testületileg nyilvánul-

hasson és saját ügyei intézésében magának érvényt szerezzen; mert a legtökéletesebb államszervezet müködése meddő marad, ha a gyakorlat embereinek tapasztalatai annak irányitásában részt nem vehetnek, ha az azokban érdekelt társadalmi osztályok a törvényes intézkedések végrehajtásában direkt ténykedéseikkel, tanácsukkal és ellenőrzésükkel közre nem müködnek. Ennek a tudatában karolták fel a gazdasági egyesületeket az államhatalom mindenkori kormányzói, ezen czél elérése érdekében szükséges, hogy a gazdasági egyesületek a pusztulástól ne csak megóvassanak, hanem tovább fejlesztessenek a mezőgazdasági érdekképviselet törvényes kiépitése következtében az egyesületeknek nyujtandó megfelelő szerepkör biztositása által. Nincs kétségünk aziránt hogy államférfiaink mindenkor fel fogják ismerni a gazdasági egyesületek betöltendő fontos hivatását és hogy ennek érdekében ha kell még áldozatoktól sem fognak visszariadni, hogy Magyarország legfontosabb közgazdasági érdekeinek társadalmi bajnokai nehéz küzdelmeikre a második ezredévben megfelelő eszközökkel legyenek ellátva. A gazdatársadalomnak pedig nincs fontosabb feladata, mint a gazdasági egyesületeket az eddiginél nagyobb mértékben felkarolni, istápolni és támogatni, hogy a gazdasági egyesületek tényleg a gazdatársadalom önálló és autonom képviselőivé legyenek, amelyeknek véleménye a mezőgazdasági ügyekben elhatározó befolyást gyakoroljon.

Magyarország gazdasági egyesületeinek taglétszáma s vagyoni helyzete az 1894-ik év végén.

Gazdasági egyesület		Alapitási éve	Tagjainak száma	Törzsvagyona	Tenyészállat alapja	Bevétele	Kiadása
neve	székhelye		1894 év végén			1894. évben	
I. Több megyére kiterjedő egyletek.							
Országos magyar gazdasági egyesület	Budapest	1832	2807	446923	—	143293	142549
Erdélyi gazdasági egyesület	Kolozsvár	1844	301	133492	—	12811	12794
Erdélyi-Szász gazd. egyl.	Nagy-Szeben	1845	2962	35620	—	29376	29376
Erdélyrészi méhész egyl.	Kolozsvár	1880	873	1571	—	2139	2130
Délvidéki földmivelők gazdasági egylete	Temesvár	1891	5200	—	—	—	—
II. Megyei gazdasági egyesületek.							
Abauj-Torna m. g. e.	Kassa	1880	346	27320	7000	5938	3752
Aradi g. e.	Arad	1865	193	20522	—	1729	1141
Bács-Bodrog m. g. e.	Zombor	1871	613	19335	11530	10202	9938
Bars m. g. e.	Léva	1860	173	19654	—	1612	1567
Békés m. g. e.	B.-Csaba	1860	891	30008	4548	14375	7688
Bereg m. g. e.	Beregszász	1886	305	11645	—	7956	7841
Bihar m. g. e.	Nagy-Várad	1867	571*	31884*	—	5645*	4995*
Borsod m. g. e.	Miskolcz	1867	439	21397	4758	6773	8340
Brassó m. g. e.	Brassó	1883	81	297	—	1745	1771
Csanád m. g. e.	Makó	1868	306	6739	—	2730	2487
Csik m. g. e.	Csik-Szereda	1881	477	26425	5085	12931	10733
Csongrád m. g. e.	Szentes	1886	168	—	—	441	441
Fejér m. g. e.	Székesfejérvár	1879	81	7690	—	1519	1325
Fogaras m. g. e.	Fogaras	1884	165	1738	—	2498	2463
Gömör-Kis-Hont m. g. e.		—	—	7334	—	—	—
Hajdu m. g. e.	Debreczen	—	193	2000	—	—	—
Heves m. g. e.	Gyöngyös	—	204	9577	5058	1519	1261
Hont m. g. e.	Ipolyság	1883	316	2077	—	1835	1282
Hunyad m. g. e.	Déva	1882	282	8984	—	824	900
Jász-Nagy-Kun-Szolnok m. g. e.	Szolnok	1857	290	18496	3239	3456	3387
Kis-Küküllő m. g. e.	D.-Szt.-Márton	1883	192	2100	—	340	340
Kolozsvári g. e.	Kolozsvár	1885	159	1519	—	448	188
Komárom m. g. e.	Komárom	1869	502	13439	3800	7569	4076
Krassó-Szörény m. g. e.	Lugos	1891	372	7683	3069	11821	8751
Liptó m. g. e.	L.-Szt.-Miklós	1872	114*	638*	--	452*	235*
Maros-Torda m. g. e.	Maros-Vásárhely	1879	278	7761	—	4797	1383
Mosony m. g. e.	Magyar-Óvár	1861	211	14555	2263	11105	6756
Nógrád m. g. e.	Balassa-Gyarmat	1881	475	25267	2500	8593	8458
Nyitra m. g. e.	Nyitra	1861	500	25671	7000	14427	14402
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun m. g. e.	Budapest	1883	1154	29089	16000	41489	28675
Pozsony m. g. e.	Pozsony	1861	895	26183	5696	5568	4894

Megjegyzés. A *-gal jelölt számadatok az 1881. évből valók, minthogy az 1894. évi adatok az illető gazdasági egyesületektől beszerezhetők nem voltak.

Gazdasági egyesület		Alapítási éve	Tagjainak száma	Törzsvagyona	Tenyészállat alapja	Bevétele	Kiadása
neve	székhelye		1894. év végén			1894. évben	
Sáros m. g. e.	Eperjes	1865	560	11763	5000	4515	3666
Somogy m. g. e.	Kaposvár	1860	247	43666	7000	5318	5991
Sopron m. g. e.	Sopron	1874	1226	24463	6372	15574	15449
Szatmár m. g. e.	Szatmár	1883	332	19774	1870	3597	2989
Szepes m. g. e.	Lőcse	1841	140	5460	3117	1250	1536
Szilágy m. g. e.	Zilah	1882	289	11317	4200	2710	2460
Szolnok-Doboka m. g. e.	Deés	1877	522	18336	7471	11996	6399
Temes m. g. e.	Temesvár	1875	145	20569	9538	2547	7417
Tolna m. g. e.	Zomba	1870	229	9371	1615	9222	9062
Torda-Aranyos m. g. e.	Torda	1871	87	13555	—	1208	1082
Torontál m. g. e.	N.-Becskerek	1867	734	52436	2000	3311	3311
Trencsén m. g. e.	Trencsén	1871	691	16380	4431	2651	1770
Udvarhely m. g. e.	Sz.-Udvarhely	1882	134	6255	—	1163	1463
Ung m. g. e.	Ungvár	1880	100	2000	—	2204	667
Vas m. g. e.	Szombathely	1878	4561	49578	25000	48097	46218
Veszprém m. g. e.	Veszprém	1860	530	26456	5000	7478	5910
Zala m. g. e.	Zala-Egerszeg	1860	923	57231	13000	19849	11557
Zemplén m. g. e.	S.-A.-Ujhely	1860	463	31974	—	1132	1862
III. Egy vármegyénél kisebb területen működő gazdasági egyesületek és gazdakörök.							
Balaton-Berényi g. e.	Balaton-Berény	1881	84	870	—	168	134
Beői gkör	Beő	1891	50	—	—	—	—
Beszterczevidéki g. e.	Besztercze	1865	128	779	—	278	225
Budakeszi gkör	Budakesz	1892	34	242	—	1123	971
Büd-Szt.-Mihályi gkör	Büd-Szt.-Mihály	1883	54	814	—	459	114
Csurgói gkör	Csurgó	1869	120	1237	—	340	146
Debreczeni g. e.	Debreczen	1861	300	4500	—	—	—
Durándi gkör	Duránd.	1886	53	664	—	215	155
Egri szőlőszeti és borászati e.	Eger	1880	47*	2632*	—	403*	281*
Esztergom-vidéki g. e.	Esztergom	1862	88	12767	—	4765	4720
Fehértemplomi g. e.	Fehértemplom	1893	212	5031	—	9448	8426
Felső-Tarczai g. e.	Héthárs	1894	65	—	—	600	80
Felső-Tiszavidéki g. e.	Nyiregyháza	1861	407	35606	1975	5284	3960
Felvégi első g. e.	Jász-Apáti	1891	82	650	—	489	187
Győrvidéki g. e.	Győr	1860	115	16733	—	4684	4243
Hajdudorogi gkör	Hajdu-Dorogh	1882	40	200	—	120	110
Herencsényi gkör	Herencsény	1888	31	51	—	—	—
Hódmező-Vásárhelyi g. e.	H.-M.-Vásárhely	1882	561	13000	—	7752	6692
Holzmányi g. e.	Holzmány	1892	16	370	—	100	84
Hunfalvi g. e.	Hunfalva	1876	34	300	—	115	117
Kakasfalvai g. e.	Kakasfalva	1887	34	500	—	209	209
Kaposvári g. e.	Kaposvár	1862	341	3421	—	7480	4058
Karánsebesi g. e.	Karánsebes	1869	83	4057	—	1577	1368
Kecskemét-vidéki g. e.	Kecskemét	1870	148	8254	—	7495	7443
Keresztényszigeti g. e.	Kereszténysziget	1887	69	726	—	425	262
Késmárki g. e.	Késmárk	1885	76	620	—	258	90
Keszthely-vidéki g. e.	Keszthely	1882	144	695	—	1292	1292
Kis-Csüri g. e.	Kis-Csür	1888	17	206	—	24	2
Kisteleki gazdasági olvasókör	Kistelek	1885	121	378	—	202	178
Kisvárda vidéke gkör	Kisvárda	1882	79	2700	—	470	1776

Gazdasági egyesület		Alapítási éve	Tagjainak száma	Törzsvagyona	Tenyészállat alapja	Bevétele	Kiadása
neve	székhelye		1894. év végén			1894. évben	
Kőhalomi g. e.	Kőhalom	1873	224	—	—	56	56
Leibitzi g. e.	Leibitz	1887	42	442	—	697	659
Medgyesi gkör	Medgyes	1845	252	985	—	340	340
Merényi g. e.	Merény	1887	80*	261*	—	—	—
Mezőgazdák mivelődési egylete	Breznóbánya	1892	94	2751	—	606	350
Muraszombati fiók g. e.	Muraszombat	1885	509	—	—	1687	1223
Nagy-Bányai g. e.	Nagy-Bánya	1881	118	11992	—	5573	5220
Nagy-Csüri g. e.	Nagy-Csür	1886	60	1226	—	5172	4851
Nagy-Lengyel és vidéke gkör	Nagy-Lengyel	1884	218	500	—	822	768
Nagy-Lomniczi g. e.	Nagy-Lomnicz	1875	41	831	—	231	158
Nagy-Sink járási g. e.	Nagy-Sink	1845	133	356	—	294	231
Nagy-Szalóki g. e.	Nagy-Szalók	1874	68	666	—	136	118
Nagy-Szalontai gkör	Nagy-Szalonta	1888	167	3617	—	547	499
Nagy-Szt.-Miklósi gkör	Nagy-Szt.-Miklós	1867	500	—	—	—	—
Nagyszombati g. e.	Nagy-Szombat	1881	235	1200	—	1200	1000
Német-Czernyai g. e.	Német-Czernya	1876	197	6772	—	327	256
Német-Kereszturi g. e.	Német-Keresztur	1893	129	350	—	129	80
Nyitravölgyi g. e.	Nagy-Tapolcsány	1872	319	3812	—	3406	3703
Ó-Becsei g. e.	Ó-Becse	1881	70	400	—	380	380
Pancsovai g. e.	Pancsova	1867	74	11193	—	2159	2193
Papkeszi gkör	Papkeszi	1885	59	226	—	42	52
Petresi g. e.	Petres	1893	18	600	—	490	477
Répcze-Szt.-György és vidéke gkör	R.-Szt.-György	1888	150	145	—	80	40
Rimaszombati gkör	Rimaszombat	1882	46	327	—	114	85
Sellenbergi g. e.	Sellenberg	1888	31*	376*	—	79*	—
Sümeg-vidéki gkör	Sümeg	1887	263	1644	—	889	889
Szász-Hermányi g. e.	Szász-Hermány	1880	28	373	—	147	132
Szécsény-vidéki gkör	Szécsény	1880	76*	2814*	—	2216*	668*
Szeged-Felső-Tanyai g. e.	Szeged	1885	61*	408*	—	141*	107*
Szegedi g. e.	Szeged	1880	121	4894	—	3127	1432
Szent-Gotthardi g. e.	Szent-Gotthard	1876	786	1041	—	766	766
Szepes-Bélai g. kaszinó	Szepes-Béla	1875	63	1012	—	170	100
Szepes-Olaszi-i mezőg. e.	Szepes-Olaszi	1883	25	236	—	576	340
Szinnai gkör	Zemplén-Szinna	1878	10	—	—	—	—
Temes-Kubini g. e.	Temes-Kubin	1869	23	1706	—	796	434
Tiszafüredi g. e.	Tisza-Füred	1881	122	547	—	403	367
Turkevei g. e.	Turkeve	1867	206	5969	—	1934	1721
Ujegyházi g. e.	Ujegyháza	1889	22*	306*	—	147*	146*
Vaál-vidéki gkör	Gyúró	1881	425	280	—	—	—
Verseczi közg. e. borászati szakosztálya	Versecz	1883	126	811	—	1000	688
Zentai gkör	Zenta	1885	300	2400	—	1410	931

Magyarország gazdasági egyesületei által fennállásuk óta az 1894. év végéig kiosztott és közvetitett tenyészállatok értéke.

Folyó szám	Az egyesület neve	Szarvasmarha							Sertés		Érték összesen
		tenyészalap		év		drb	érték		drb	érték	
		frt	kr	-tól	-ig		frt	kr		frt kr	frt
1	Abauj-Torna m. g. e.	7000	—	1889	1895	32	4907	34	—	560 —	5467
2	Békés m. g. e.	4548	—	1887	1894	88	10969	94	—	— —	10969
3	Bars m. g. e.	—	—	1880	1881	87	7700	—	20	1000 —	8700
4	Borsod m. g. e.	4758	—	1889	1894	36	5526	—	—	3690 —	9216
5	Brassó m. g. e.	—	—	—	—	—	—	—	—	474 —	474
6	Bács-Bodrog m. g. e.	11530	—	1889	—	—	23418	—	83	4150 —	27568
7	Csik m. g. e.	5085	—	1889	1894	42	8308	77	85	3970 —	12278
8	Heves m. g. e.	5058	—	1892	1894	72	12019	57	—	— —	12019
9	J.-N.-K.-Szolnok m.g.e.	3239	—	1892	1895	54	9000	—	23	736 —	9736
10	Krassó-Szörény m. g. e.	3069	—	1892	—	16	3200	—	11	450 —	3650
11	Mosony m. g. e.	2263	—	1888	1894	41	9920	—	18	520 —	10440
12	Nyitra m. g. e.	7000	—	1890	1895	224	44800	—	120	5600 —	50400
13	Nyitravölgyi g. e.	619	—	1879	1894	289	25583	—	44	1020 —	26603
14	Pozsony m. g. e.	5696	—	1867	1894	279	47175	—	100	5050 —	52225
15	Nagyszombati g. e.	—	—	1883	1894	189	37800	—	—	385 —	38185
16	Pest m. g. e.	3210	57	1883	1894	350	60324	05	11	440 —	60764
17	Sopron m. g. e.	6372	42	1885	1894	204	36933	—	—	300 —	37233
18	Sáros m. g. e.	5000	—	1892	1894	101	18261	22	33	1020 —	19281
19	Szilágy m. g. e.	4200	—	1891	1894	—	5800	—	10	500 —	6300
20	Szolnok-Doboka m.g.e.	7471	—	1891	1895	40	6831	—	3	145 —	6976
21	Szatmár m. g. e.	1870	—	1887	1894	53	8750	—	—	— —	8750
22	Szepes m. g. e.	—	—	—	—	—	—	—	—	240 —	—
23	Tolna m. g. e.	1615	91	1878	1894	323	91752	36	—	— —	91752
24	Temes m. g. e.	9538	—	1889	1895	76	13119	—	26	1080 —	14199
25	Trencsén m. g. e.	4431	20	—	1894	28	3004	30	—	— —	3004
26	Vas m. g. e.	25000	—	1878	1894	498	109983	—	—	1443 37	111426
27	Muraszombati fiók e.	—	—	—	—	—	—	—	—	600 —	600
28	Zala m. g. e.	13000	—	1889	1894	143	21513	16	—	400 —	21913
29	Zemplén m. g. e.	—	—	—	—	—	—	—	—	540 —	—
30	Felső-Tiszavidéki g. e. (Szabolcs)	1975	63	—	—	—	2500	—	—	— —	2500
31	Torontál m. g. e.	2000	—	1889	1895	—	7996	—	—	— —	7996
32	Somogy m. g. e.	7000	—	1892	1895	33	8050	—	—	— —	8050
33	Veszprém m. g. e.	5000	—	1883	1894	218	42750	—	78	2730 —	45480
34	Nógrád m. g. e.	2500	—	1881	—	—	18286	—	—	— —	18286
35	Komárom m. g. e.	3800	—	1884	—	—	13500	—	—	6000 —	19500

Összegezés az 1894. év végén.

Taglétszám	45,116
Törzsvagyon	1.656,390
Bevétel	619,859
Kiadás	539,991
Tenyészállat-alap	179,135
Kiosztott tenyészállatok értéke	761,940

Megjegyzés. Több egyesületre vonatkozó adat az 1881. évből való; valószinü tehát, hogy a végösszegek kisebbek, mintha az 1894. évi állapot vétetett volna alapul.

A GAZDASÁGI EGYESÜLETEK GYÜJTEMÉNYES KIÁLLITÁSA.

Az ezredéves országos kiállitás mezőgazdasági részének rendezésénél a gazdasági egyesületek — mint ilyenek — teljesen mellőztettek, eltekintve attól, hogy némely vármegyében a megyei gyüjteményes kiállitás rendezésénél némi szerepet nyertek. E magánjellegü tevékenységen kivül a gazdasági egyesületek — mint kulturális tényezők — részére külön képviseltetés a kiállitáson nem kinálkozott. Minthogy az a felfogás, mely a gazdasági egyesületeket a kiállitás mezőgazdasági részének hivatalos rendezői köréből kizárta, a gazdasági egyesületeket, mint talán túlélt intézményeket tüntette föl, melyek egy nagy társadalmi munka megalkotásánál közrehatni nem hivatottak: a gazdasági egyesületek e felfogással szemben is igazolni kivánták azt, hogy mint köz- és mezőgazdasági tényezők, nem kicsinyelhetők, hogy azoknak története az ország kulturális történetével össze van forradva és ma is feladatuk magaslatán állanak.

A gazdasági egyesületeknek a kiállitásban való részvételre az irányt gróf *Bethlen* András volt földmivelésügyi m. kir. miniszter 1893. november 1-én az O. M. G. E.-hez intézett leiratával adta meg, melyben az O. M. G. E. figyelmét arra a tervre hivja fel, mely szerint az ország gazdasági egyesületei egy közös gyüjteményes kiállitáson mutassák be müködésük eredményét. Később ugyancsak a földmivelésügyi miniszter egy, az ezredéves ünnepély alkalmával megtartandó gazdakongresszusra is felhivta az O. M. G. E. figyelmét. A miniszternek mindkét rendbeli kifejtett intenciója az O. M. G. E. óhajaival találkozván, még az 1894. év február havában az ország összes gazdasági egyesületeihez lelkes hangu felhivást intézett, melyben a gazdasági egyesületeket az ezredéves országos kiállitáson miként való képviseltetésük tárgyában közös értekezletre hivta össze. Ennek a felhivásnak eredménye volt az egyesületek kiküldöttjeinek 1894. év április hó 5-én tartott értekezlete, melyen

az O. M. G. E. igazgatóválasztmánya már elvileg kidomboritott tervezetet terjesztett elő ugy a kiállitás, mint a kongresszus rendezésére.

Az értekezleten résztvettek e mozgalmak eszméit egyhangulag magukévá tevén, 1894. év május hó 9-én a kiállitás, továbbá a kongresszus részletes tervezetének megállapitása végett ismét a gazdasági egyesületek kiküldötteiből álló értekezlet jött össze. Ez értekezlet a rendező-nagybizottsággá alakult, melynek elnökévé gróf *Dessewffy* Aurél, alelnökévé báró *Jósika* Gábor és *Perczel* Dezső, előadójául pedig *Forster* Géza, az O. M. G. E. igazgatója választatott meg. A nagybizottság feladata ugy a kiállitás, mint a kongresszus rendezése lévén, e kétirányu feladat megoldására két, 24—24 tagból álló külön végrehajtóbizottságot küldött ki. A gazdasági egyesületek ezredéves kiállitásának végrehajtóbizottságába a következők választattak be: dr. Hagara Viktor elnöklete alatt herényi Gothard Sándor, Meskó Pál, Otocska Géza, Berzeviczy Egyed, Baross Károly, Libits Adolf, Koppély Géza, Renner Gusztáv, Reusz Henrik, Szalay János, Szakáts Péter, Lossonczy Mihály, gróf Festetits Andor, gróf Andrássy Sándor, Tahy István, Halász Gyula, Serfőző Géza, Beniczky Gábor, báró Jósika Gábor, Szibenliszt Géza, Fáy Árpád, Illyés Lajos tagok, Szilassy Zoltán előadó. Az ezredéves országos gazdakongresszus végrehajtó-bizottsága pedig következőleg alakult meg: Rakovszky István elnöklete alatt Szegedy György, Perczel Dezső, Kodolányi Antal, Molnár István, dr. Bernát István, Óváry Ferencz, dr. Hutyra Ferencz, Bokor Pál, Galgóczy Károly, báró Bornemisza Tivadar, Harkányi Károly, báró Jeszenszky Béla, Gaál Gyula, Dókus Ernő, Balás Árpád, Földváry Mihály, dr. Szentkirályi Ákos, Latinovics Pál, Otocska Béla, Kovács-Sebestyén Endre, gróf Károlyi Sándor és Hajós József tagok, Rubinek Gyula előadó.

A kiállitás végrehajtóbizottsága legközelebbi ülését 1895. évi február hó 27-én tartotta meg, mely alkalommal a nagybizottság által elfogadott elvek alapján a kiállitás részletes tervezetét megalkotta. E tervezethez 60 gazdasági egyesület elvileg hozzájárult és a rendezési költségek fedezésére 11825 frtot szavazott meg. Biztositva lévén ekként a kiállitás tervének keresztülvihetősége, a végrehajtóbizottság még ez üléséből egy szükebbkörü bizottságot küldött ki, melyben dr. Hagara Viktor elnöklete alatt résztvettek: Tahy István, Reusz Henrik, Koppély Géza, Serfőző Géza, Szilassy Zoltán és Buday Barna. E szükebbkörü bizottság megbizást nyert a kiállitás rendezési munkálatainak a tervezet keretei között leendő végrehajtására. E megbizást teljesitendő, már 1895. márczius havá-

ban megkezdette tevékenységét s az országos magyar gazdasági egyesület Köztelek helyiségében egy külön irodát állitott fel, a mely iroda utján a gazdasági egyesületekkel az érintkezést fentartotta s a kiállitási tervezet egyes pontjait a végrehajtásra előkészitette. A kiállitási iroda egyik lényegesebb tevékenysége azon adatok egybegyüjtésében kulminál, a melyeknek alapján a végrehajtóbizottság a gazdasági egyesületek tevékenységére vonatkozó közös térképeket és grafikonokat készittette el továbbá pedig a monografiákat; végül a kiállitott gyümölcsészeti térképek egybeállitása szintén az iroda keretében nyert megoldást. Emellett az iroda 13 havi fennállása alatt 130 gazdasági egyesülettel szemben, melyekkel egy vagy más irányban az érintkezést fenntartotta, összesen 1200 ügyet intézett el; megjegyzendő, hogy valamely ügyhöz tartozó összes akták egy ügyszámnak tekintetnek.

Az irodát müködésének gyakorolhatásában nagyban támogatta a Kereskedelmi miniszter ur, a ki a kiállitási iroda részére a portomentességet megadván, ugy az irodát, mint a résztvevő gazdasági egyesületeket jelentékeny postai kiadásoktól mentette fel.

Magának a kiállitás tervezetének végrehajtása a dolog természeténél fogva nem volt könnyü dolog részben azért, mert a szemléleti módszerek alkalmazása a gazdasági egyesületi ténykedés feltüntetésére éppen nem könnyü, főként azonban a résztvevő egyesületek széttagoltsága miatt, s végül azért, mert az egyesületek több helyen a vármegyei gyüjteményes kiállitásokba olvadtak bele, a mely körülmény akcióképességüknek más irányban való kifejtésére gyengitőleg hatott. Ilyenformán az eredetileg részvételre jelentkezett egyesületek száma leapadt s a bejelentett tárgyaknak, melyekre a már végleges tervezet épült nagy zöme elmaradt. Elmondhatjuk, ha itt-ott hézagai vannak a kiállitásnak, ezek az utolsó órákban estek rajta. De a számára nézve kevesbedett tábor életerős zöme együtt maradt, ezek élén az Abauj-Torna-, Veszprém-, Szolnok-Doboka-, Somogy- és Tolnavármegyei gazdasági egyesületek, mely egyleteknek kivált három elseje példáját nyujtotta ez alkalommal annak, hogy a gazdasági egyesületi tetterő és képesség, a mezőgazdasági fejlődés minden vonalán becses eredményeket tud felmutatni.

Ez egyesületek tárgyai, a mennyire csak ezek természetük megengedte, lehetőleg együttesen mutattattak be; a kiállitás rendszerbe foglalhatása megkövetelte azonban, hogy a kiállitási tárgyak együvé tartozandósága szerint bizonyos csoportositást kövessünk.

A kiállitási tárgyak elhelyezése is kilencz főcsoport keretében tör-

tént. Ezek következők: I. Egyleti monografiák. II. Irodalmi kiadványok. III. Térképek, grafikonok és egyéb kimutatások. IV. Fényképek. V. Főbb miveleti növények gyüjteménye. VI. jellegzetes talajnemek. VII. Mezőgazdasági kézi, fogatos és egyéb eszközök modelljei. VIII. Gazdasági berendezések, épületek, állatok modelljei. IX. Mezőgazdasági háziipar és eszközei.

Mindenesetre fel fog tünni, hogy a gazdasági egyesületi müködés hatásának előtüntetése a mezőgazdasági tevékenység egyik irányában sincs keresztülvive oly módon, hogy a kiállitás egy-egy csoportja magában véve kiegészitettséget mutatna fel. Ennek a tagadhatlan jelenségnek magyarázatául szolgál az, hogy a gazdasági egyesületek adott viszonyaik szerint különböző irányban fejtik ki tevékenységüket s lehetnek oly irányzatok, a melyeknél csak egy-két egyesület találkozik. Egyáltalában nem vehető tehát a kiállitás mérlegelésénél irányadó szempont gyanánt az, hogy egy-egy csoportban csak néhány tárgy található fel s ezeknek is természetét tekintve, közöttük nagy hézagok vannak; mert hisz a kiállitás czélja nem az, hogy az ott különböző csoportokba foglalt mezőgazdasági mivelési ágakat kimeritsük, hanem csupán az egyesületek tevékenységére vonatkozó tárgyakat foglaltuk össze természetük szerint külön csoportokban. Igy a kiállitott objektumok sem tárgyi értékük szerint itélendők meg, miután ezek tisztán azon jelentőség kapcsán találtak elhelyezést a kiállitás keretében, amelylyel azokat az egyesületi müködéssel való vonatkozásuk felruházta. E vonatkozás, melyben az egyes tárgyak az egyesületi tevékenységgel állanak, szabatosan nem mutatható ugyan ki, minden tárgy azonban feltétlenül azt jelzi, hogy annak előállitása körül az egyesületek müködésének egy vagy másféleképpen hatás tulajdonitandó. Nem veendők ki ez alól a különféle modellek sem, melyek ugyancsak az egyesületek müködési területén fennálló gazdasági viszonyok jellemzésére szolgálnak; ámde az egyesületek ugy bele vannak olvadva vidékük sajátszerü gazdasági viszonyai közé, ezek tevékenységére olyirányitó befolyást gyakorolnak, hogy e kiállitás keretében jelzés nélkül nem maradhattak.

A ki a résztvevő gazdasági egyesületek tevékenységét, müködésük hatásának mérveit komolyan s behatóan megismerni akarja, mindazokat az adatokat, melyek e tekintetben érdeklők és tanuságosak, a gazdasági egyesületek életmonografiájának közös munkájában lefektetve találja. Ez a monografia szolgál egyszersmind magyarázattal azon objektumokhoz is, melyek esetleg egymagukban az egyesületi müködésre való vonatkozásukat s e kiállitáson történt elhelyezésük jogosultságát az alaposabban kutató előtt kifejezésre nem juttatnák.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Budapest, Köztelek.*

Az egyesület alakulása.

I.

A most fennálló Országos Magyar Gazdasági Egyesület alakitásának eszméje az 1825—27-dik évi pozsonyi országgyülés alatt, a gróf *Széchenyi* István, gr. *Eszterházy* Mihály és br. *Wesselényi* Miklós kezdeményezésére, Pozsonyban, 1826 jul. 6-án rendezett lófuttatáskor merült fel először. A lófuttatások az országgyülés után Pozsonyból Pestre tétettek át, a hol az 1817-től 1820-ig, *Heinrich* Nep. János kapitány igazgatása alatt fennállott Nemzeti lovagló iskola, különösen br. *Wenkheim* József és br. *Orczy* Lőrincz pártfogása, és ugyancsak *Heinrich* Nep. János igazgatása alatt ujra éledt, és az 1828-dik év végére már annyira haladt, hogy akkorra nemcsak a lóiskolát kiépitette a nádor által a Nemzeti Muzeum telkéből e czélra ideiglenesen átengedett területen, hanem képes volt évenként, jutalmakkal kapcsolt lóversenyeket és lókiállitásokat is rendezni.

Ennek a lóverseny-egyletnek azonban rendes egyleti szervezete még nem volt. Legelső állandó és szervezetes megalkotását az 1830 junius 11-én tartott alakuló közgyülésen: »*Állattenyésztő-Társaság*« czime alatt nyerte.

E czim alatt, ez volt a *Magyar Gazdasági Egyesület első kezdete.* Az egyesület történetének első adatai az ugynevezett »*Pesti gyepkönyv*«-ekben foglaltatnak, amelyek elsője »Pesti gyepen volt lófuttatások juniusban 1827., első esztendei tudósitás« czim alatt, az iró megnevezése nélkül, második »Pesti lóversenykönyv 1828-ról, irta a lóversenyzés választottsága nevében gróf *Széchenyi* István és *Döbrentey* Gábor«, harmadika 1829-ről ugyane czimmel és ugyanazon iróktól, negyedike: »1830-diki jelentés, a *Magyarországi Állattenyésztő-Társaság* munkálkodásáról, a választottság nevében kiadta gróf *Andrássy* György és *Döbrentey* Gábor« czim alatt jelent meg.

A mint látható, az 1830-ról szóló »Gyepkönyv« már a »*Magyarországi Állattenyésztő-Társaság*« czimét viseli. Ebből a megalakulás körülményeire nézve a következőket jegyezzük fel:

a) Az alakuló közgyülés 1830 jun. 11-én a »Nemzeti lóiskolában« gr. *Festetics* Imre elnöklete alatt volt. Ott gróf *Széchenyi* István olvasta fel a tervező bizottság előterjesztését. A közgyülésnek ezen előterjesztésre hozott határozata szerint: 1. Az Állattenyésztő-Társaság azt tüzte ki czéljául, hogy Pesten egy középpontban egyesülvén, lovak, juhok, szarvasmarha s egyéb háziállat tenyésztéséről s az azt elősegitő eszközökről, u. m. lóversenyről, állatmutatásról, lóvásárról stb. tanácskozzék. 2. Az évi tagságdij 10 pengő forint. 3. A választmányi tagok száma 27, 3 évi választással. Az ország különböző részein, a társaság érdekeinek előmozditására, 200 képviselő állittatott fel. 4. Határoztatott, hogy a »Gyepkönyv« minden tagnak ingyen adassék.

Ekkor 301 volt a beiratkozott tagok száma, a kiknek névsorát az 1830-dik évi »Gyepkönyv« közli.

b) Ezen alakuló közgyülésen a társaság elnökéül br. *Orczy* Lőrincz, aradi főispán választatott, a ki azonban nem lévén jelen, mikor megválasztatásáról értesittetett, másnap kijelentette, hogy a megválasztatást, nagy elfoglaltatása miatt, nem fogadhatja el. Ez okból ekkor a választmány gróf *Széchenyi* Istvánt kérte fel, a jövő közgyülésig elnöknek.

Igy lett gróf Széchenyi István, az ekkor ***»Állattenyésztő-Társaság«*** *czime alatt alakult egyletnek, habár csak ideiglenesen is, első elnöke.*

Ugyanekkor a választmány az 1830-tól 1833-ig terjedő három évre, a tiszti karral együtt következőleg alakult: gr. *Andrássy* György, ki egyszersmind titoknok, *Appel* Károly, gr. *Batthányi* István, *Blaskovics* József, *Csapó* Dániel, *Döbrentey* Gábor, a ki egyszersmind jegyző, ifj. gr. *Esterházy* Mihály, gr. *Festetich* Imre, *Heinrich* Nep. János, a ki egyszersmind pénztárnok, *Hoffmann* József, gr. *Károlyi* Lajos, gr. *Keglevich* László, *Kisfaludy* Károly, a ki egyszersmind jegyző, *Mayerffy* Ferencz, *Marich* Dávid István, *Martinelli* Antal, br. *Orczy* Lőrincz, br. *Podmaniczky* Károly, *Rumbach* Károly, *Seeber* Károly, *Somssich* József, b. *Steinlein* Eduárd, *Schmidt* András, gr. *Széchenyi* István egyszersmind időközi elölülő, gr. *Wartensleben* Károly, br. *Wesselényi* Miklós, *Zlinszky* János.

Az első állatkiállitás 1830. jun. 6. és 7-én volt. Ez a versenyekkel és csikók jutalmazásával összekötött lókiállitáson kivül, szarvasmarhákra és juhokra is kiterjedt, s különösen ez utóbbiakra, jelesen hágó kosokra nézve később igen jelentékenynyé fejlett ki.

Hogy pedig az alapitók már ekkor kitüzték a működésnek a gazdaság összes ágaira való kiterjesztését, az kitetszik az ezen évi jelentés következő szavaiból: »Az Állattenyésztő-Társaság sikere és állandósága tehát egyedül a hazafiak részvététől függ, mely ha tovább is meggyökeresülhet, *idővel még hasznosabb és az egész gazdaság széles mezejére kiterjedő intézet válhat belőle.*« (1830-diki Gyepkönyv 67. l.)

1831-ben máj. 20-tól junius 8-ig tartott és 7 napot vett igénybe a lóverseny. E közben máj. 29-én nevezetes közgyülés volt a Nemzeti Lóiskolában. Ezen az ideiglenes elnök gr. *Széchenyi* István helyébe, br. *Orczy* Lőrincz választatott, a ki ezuttal el is fogadta a megválasztatást. Minthogy pedig *Kisfaludy* Károly jegyző meghalt, *Döbrentey* Gábor leköszönt, helyettök *Bertha* Sándor jegyzőnek és ügyésznek, *Tasner* Antal jegyzőnek választattak. Ugyanekkor az időközben Pestmegyében alakulni indult külön vármegyei gazdasági egyesület, br. *Orczy* Lőrincz közreműködése mellett, bevonatván az országos egyesületbe, annak választmányi tagjaival szaporodott az egyesület választmánya.

A társaság első rendszeres alapszabályait gr. *Andrássy* György titkár dolgozta ki és szövegezte. Ezek a társaságnak 1832. május 27-től folytatólag 31-ig tartott közgyülésén elfogadtatván, öt fejezetben, 88 czikkre osztva, egész terjedelmökben közöltettek az azon évi Gyepkönyvben.

Ugyanezen közgyülésnek mindjárt első napján, br. *Orczy* Lőrincz megint leköszönt s helyébe elnöknek gr. *Keglevich* László, s mellé alelnöknek gr. *Károlyi* Lajos választatott.

A Köztelek megvásárlása, a melyen most az egyesület palotája áll, és a melyen a hivatalos helyiségek felépitése nagy mértékben hatott az egyesület kifejtésére és állandóvá tételére, szintén ennek a közgyülésnek határozatából történt. E telek 1200 négyszögöl területtel, gr. Károlyi Györgyé volt. Ennek ára, a rajta volt épületekkel együtt, 36.000 frt volt váltóban. Átalakitásra s szükséges uj épületre számittatott 9000 frt. Az ekképp együtt 45.000 frt váltóban, 300 darab, egyenként 60 pfrt névértékü, évenként kisorsolás utján törlesztendett, időközben pedig öt százalékkal kamatozott részvény kibocsátása utján szereztetett be. E részvények utóját, t. i. az előző évek sorsolásának maradékát, 1879-ben váltotta be az egyesület.

Az ekképp megvett gr. Károlyi-féle major: gr. *Széchenyi* István inditványára 1833-ban nyerte a »*Köztelek*« nevet, a mely név az 1833. jun. elsői választmányi gyülés határozatából annak homlokára is kiira-

tott. Ebben az évben a társaság már itt tartotta kiállitását, melyen gr. *Széchenyi* István és gr. *Andrássy* György által Angolországból, saját részökre hozatott gazdasági gépek is voltak kiállitva. Ez volt az *első gépkiállitás.*

Az 1834-dik évet különösen a királynak és az uralkodóház több tagjának az egyesülethez járulása teszi emlékezetessé.

V. Ferdinánd ifjabb király ő felsége, a társaság nevében legfelsőbb pártolásért felterjesztett kérelemre, a társaság czéljainak előmozditásához évenként 100 frttal járulását elhatározni méltóztatott. Ezt annál nagyobb örömmel fogadta az egyesület, minthogy ebben biztos zálogát látta a közrészvét és érdeklődés szaporodásának. És a királyi pártolás nem is maradt magában. Annak példájára *Károly* főherczeg, *József* főherczeg a nádor és *Ferencz* Károly főherczeg szintén a részvényesek sorába léptek, ezáltal az egyesületnek diszt kölcsönözvén, Sőt a király ő felsége a lóversenynek Magyarországon való terjesztésére még egy 100 aranyas dijat is adományozott, mely király-dij czim alatt lett kitüzve.

II.

Az 1830-ban hat évre tett első tagsági aláirás 1835-ben járt le. Ekkor az »Állattenyésztő-Társaság« e név helyett, 1835. junius 8-án tartott közgyülésén »*Gazdasági Egyesület*« nevet vett fel s működését a mezei gazdaság minden ágára kiterjesztette.

Ezt bevezetőleg, az 1834-dik évi közgyülés e tárgyban már egy előkészitő bizottságot küldött ki. Ennek nevében az 1835. május 28-diki választmányi gyülésen gr. Andrássy György tette meg az átalakitás iránt az előterjesztést. Az indokok közt hangsulyozta, hogy a társaságnak már kezdettől fogva szándéka volt körét mindinkább tágitani s végre az egész mezei gazdaságra kiterjeszteni, a mint ez fentebb már 1830-ról is feltüntetve van.

A tanácskozás e tárgy felett a jun. 3-diki választmányi gyülésre is átment, onnan bizottságilag vitetett a közgyülésre.

Ez a közgyülés 1835. junius 8-dikán, gr. *Károlyi* Lajos elnöklete alatt tartatott, miután gr. *Keglevich* László elnök, a ki még az ügyet előkészitni segitette, időközben meghalt. Erre a gyülésre nemcsak az aláirt tagok, hanem a vármegyék és a nagyobb városok is meghivattak, melyek közül több küldöttségileg képviseltette is magát.

A közgyülés a bizottságnak gr. *Andrássy* György által előterjesztett javaslatát elfogadta, s a mely gyülés, mint Állattenyésztő-Társasági

közgyülés ült össze s »*Gazdasági Egyesület*«-képp folytatta tanácskozásait tovább. Mindenekelőtt elhatároztatott az alapszabályoknak, a megváltoztatott czim szerint az egész mezei gazdaságra átdolgoztatása, és az egyesület által egy minél előbb megindítandó folyóirat kiadása.

Ugyanekkor uj választások történtek. Elnökül választatott: gróf *Károlyi* Lajos, másodelnökül: br. *Orczy* György. Titoknoknak megmaradt, gr. *Andrássy* György, pénztárnoknak: *Heinrich* Nep. János, jegyzőknek: *Berta* Sándor és *Tasner* Antal. Egészen ujra választatott a választmány; azután pedig a megalakult választmányból egy külön lóverseny bizottság küldetett ki. A lóverseny ügyének ily módu megkülönböztetése az egyesület kebelében egy darabig a pénztári, sőt tagsági ügyre is kiterjedt.

Az alapszabályok átdolgozására ismét gróf *Andrássy* György elnöklete alatt küldetett ki bizottság, annak jegyzőjéül *Klauzál* Imre kéretvén fel. Az egyesület által kezdeményezendett folyóirat ügye ugyane bizottságra bizatott. Addig is pedig, mig a bizottság az uj alapszabályokkal s egyéb tervezetekkel együtt elkészül, elrendeltetett, hogy a Gazdasági Egyesületté alakulást körvonalozó szöveggel, uj taggyüjtőivek küldessenek szét, az évi 10 pfrt tagságdijjal kötelező aláirások évköre 1836-tól 1841 végéig tüzetvén ki.

A Gyepkönyv ezen évre már a következő czim alatt jelent meg: »*1835-dik évi jelentés a magyarországi Állattenyésztő-Társaság (ezentul Gazdasági Egyesület) munkálkodásáról.* A választottság nevében kiadta *Tasner* Antal.«

Az uj alapszabályok elkészitésére kiküldött bizottság az 1836 junius 3-diki választmányi gyülésre nyujtotta be munkálatát, amely innen véleménynyel terjesztetett a junius 6-án gr. *Károlyi* Lajos elnöklete alatt tartott közgyülés elé, a mely azt megállapitotta és elfogadta.

Ezen alapszabályok 5-dik §-ban következőleg van az egyesület czélja körvonalozva:

> »Czélja az egyesületnek a honi mezei gazdaság minden ágát a jövedelmezés azon fokára emelni, melyre a tudományok, müvészetek és viszonyaink teljes ismerete által lehetséges; és e végre munkálása köréhez tartozik: *a)* Minden a mezei gazdaságra vonuló hasznos tudományt, valamint azon ujabbi ismereteket és találmányokat, melyek hasznos léte tapasztalás által igazoltatik, pártolni és terjeszteni. *b)* Alapos és biztos tudományt szerezni magának a mezei gazdaság minden ágára nézve azon álláspontról, melyen

jelenleg van; kitanulni s elmellőzni azon akadályokat, melyek kifejlését gátolják, s módokat találni, melyek gyarapodását eszközlendik. *c)* Idegen nyelven irt és a mezei gazdaságot illető közhasznu munkákat és iratokat anyanyelvünkre fordittatni és gazdasági viszonyainkhoz alkalmazva a hazában terjeszteni. *d)* A mezei munkákat könnyebbitő eszközöket megismertetni, azokat készitő alkalmas mesterembereket és müvészeket szerezni, pártolni s mindenek felett a haza közepén, Pest városában, vagy annak környékén állandóan megtelepiteni. *e)* A Pesten évenként tartandó állatmutatást, szintugy, mint minden gazdasági termények és müvek mutatását, kiterjedtebb divatba hozni. *f)* Jutalom kérdéseket és jutalom feladásokat tüzni ki; továbbá magyar nyelven irt jeles gazdasági könyveket és hasznos müszeri, chémiai, vagy uj gazdasági ágat tárgyazó felfedezéseket, megjutalmazni. *g)* Jelesebb gazdákat emlékjelek által megtisztelni; gazdasági tisztek, juhászok és egyéb cselédek kimivelését, nyilvános megbirálás után, megkülönböztetések és jutalmak által előmozditani. *h)* A hazában fennálló minden gazdasági intézetről tudományt szerezvén, azok használását elősegélni, és gazdasági nevelő intézetek felállitására hazánkfiait buzditani. *i)* Jeles magaviseletü s alkalmas ifjakat a hazai s külföldi jelesebb gazdaságok megismerésére az egyesület költségén utaztatni és tapasztalásaikat közhirül adni. Végre: *k)* Különös igyekezete lesz az egyesületnek az adózó nép sorában levő számos mezei gazdák közt, gazdasági hasznos ismeretek terjesztése által, jó példákkal és jutalmakkal ipart, és ezzel nagyobb vagyonosságot eszközölni.« — Ezt a 17. §. a következőkkel egészitette ki: »A gazdasági egyesület munkálkodása módja és sikere felől nevében kiadandó »*Tudósitások*« által fogja a hazát értesiteni, mely uton egyszersmind érdekesb értekezések és minden hasznosaknak mutatkozott ismeretek és találmányok is fognak közöltetni.«

Mindjárt első tekintetre nagy és előnyös a különbség a minden irányban körvonalozott feladat és a régi Állattenyésztő-Társaságnak főképp a lótenyésztés előmozditására és a lóversenyre szoritott feladatai közt. Mégis ámbár elfogadtattak az uj alapszabályok, az azok felett folyt vitából és az uj tagsági aláirások eredményéből érezniök kellett a vezetőknek, hogy a nagyközönség még mindig jobban hajlik a régi, főképp mulatságokkal összekötött feladatokhoz, mint a sokkal terjedelmesebb körben kifejtett ujakhoz. A közgyülésen jelen volt tagok közül sokan élesen követelték, hogy a nevét változtatott egyesület tevékenysége továbbra is főképp a régi Állattenyésztő-Társaság körében marad-

jon s uj aláirásaik is arra értessenek; a beérkezett uj aláirási ivekből pedig az derült ki, hogy mig az évi 5830 pfrtot tevő uj aláirásból, az állattenyésztési rovatra 4450 frt, addig a gazdaság egyéb ágai rovatára csak 1380 pfrt esett. Ennek következtében ezuttal is kimondotta a közgyülés, hogy mindaddig, mig a közönség rokonszenve az uj egyesületi müködés által megnyerve nem lesz, már csak a részvényes tagok megnyugtatása tekintetéből is, főképp az állattenyésztési müködés körében marad az egyesület, az uj müködési téren pedig mindenek előtt a folyóirat alapitását karolja fel, minthogy a Gazdasági Egyesület eszméjének terjesztésére és ez uton a tagok szaporitására is ez képezi a legsikeresebb eszközt.

III.

1835-ig az egyesület történetéhez főképp a Gyepkönyvek, azután az egyesület levéltárában csak egyes részletekben meglevő iratok jegyzőkönyvi kivonatok és máshonnan összeszedett adatok szolgáltak anyagul. 1836 márcz. 12-től kezdve részint bekötve, részint különállólag eredeti vagy szószerint tisztázott alakban, legnagyobb részben megvannak az egyesület közgyülési, választmányi és bizottsági jegyzőkönyvei. Ettől kezdve tehát főképp ezekben vannak történelmünk forrásai. Csak az 1848-dik évi jegyzőkönyvek igen hiányosak és csorbák, az akkor volt sok zavar következtében.

Eddig titkár, jegyzők, pénztárnok, az egyesületnek közvetlen végrehajtó hivatalnokai, mind tiszteletbeliek voltak; és munkával kapcsolt állása egyiknek se volt kenyérpálya, de teljesitette a munkát mindenik, az ügy közérdeke iránt viseltetett buzgóságból. Az 1836 junius 6-diki közgyülésnek az a határozata, hogy egy szakfolyóiratot ad ki, melynek szerkesztőjéül az uj alapszabályok a titkárt jelölték meg, szükségessé tette erre az állásra egy rendes fizetéssel ellátott tisztviselő alkalmazását. A választmány ajánlatára ezt a hivatalt a közgyülés pályázat utján határozta betöltetni, feltételekül: irodalmi és gazdasági képzettség, a magyar és német nyelvnek tökéletes tudása, az egyesületi jegyzőkönyvek s levelezések vezetése is a titoknok feladata levén, sőt az angol és franczia nyelvben is jártasság, vagy ennek rövid időn megszerzése, fizetésül évi 500 pfrt állapittatott meg, mely a folyóirat jövedelméből engedendő százalékkal 1000 frtig emelkedhetik olyképp, hogy a titoknok egyelőre, mig a jövedelem emelkedik, más hivatalt is viselhet; és az állomás ez uttal csak ideiglenesen töltetvén be, a választás a választmányra bizatott. Ugyanekkor a folyóirat felügyeletére és az abban

megjelenendő munkák felülvizsgálására: gróf *Andrássy* György, *Appel* Károly, *Csapó* Dániel, *Czindery* László, *Ghyczy* Ignácz, *Klauzál* Imre, *Milkovics* Antal és *Tasner* Antalból álló bizottság neveztetett ki.

A pályázatra hatan folyamodtak, a beérkezés sorrendje szerint: 1. *Fényes* Elek, 2. *Angyalffy* Mátyás, 3. *Tóth* Lőrincz, 4. *Kacskovics* Lajos, 5. *Harsányi* Pál, 6. *Császár* Ferencz.

Oly névsor, amely jellemzi az egyesületnek akkor már kivivott tekintélyét s az ügye iránt viseltetett bizodalmat. Gróf Andrássy György neve, a ki eddig a titoknoki hivatalt vitte, tekintélyt adott ennek, s azok nevei is, a kik a jegyzőséget vitték, emelték e tekintélyt: de mindenki tudta, hogy ezek ügykedvelői és nem fizetéses hivatalnokok. És midőn rendes, megszabott és pedig nem csekély kötelességekkel járó hivatal betöltésére, aránylag csekély fizetéssel nyittatik pályázat, oly egyénekkel találkozunk, a kik emelkedésökkel később is bizonyitékát adták az életben tehetségüknek.

Az 1836 november 14-én tartott választmányi gyülésen a hat pályázó közül, 15 szavazattal 4 ellen, *Kacskovics* Lajos hites ügyvéd, táblabiró és a kisdedóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület titoknoka választatott meg ideiglenes titoknokul s lett az egyesület első fizetéses titoknoka.

Az egyesület kiadatni határozott első folyóiratának, első füzete »*Gazdasági Tudósitások, kiadja a Gazdasági Egyesület, bizottsági ügyelés alatt szerkeszti Kacskovics Lajos*« czim alatt 1837. junius végén jelent meg először. E czimmel folyt az 1841-dik év végéig, a mely idő alatt 8—15 nagy nyolczadiv közt változó negyedéves füzetekben, 17 füzete látott napvilágot. Két részre oszlott: értekezőre és értesitőre. Keletkezése után a gazdasági egyletet illető közlemények ennek értesitő részében jelentek meg. Csak a lóverseny és lóiskola tárgyai közöltettek hivatalosan a Gyepkönyvben, a mely továbbra is megmaradt.

1840-től kezdve hat füzetben: »*Rohonczi közlemények*« czimmel egy külön része is volt a folyóiratnak, a melybe a *Klauzál* Imre vezetése alatt akkor keletkezett rohonczi gazdasági intézet egyénei dolgoztak.

A »*Gazdasági Tudósitások*« az 1841-dik év végéig, $4^1/_2$ éven át állottak fenn. Akkor megszüntek, nem részvétlenség, hanem a miatt, mert az ugyancsak 1841-ben és szintén az egyesület kebelében keletkezett s hasonlóképp az egyesület titoknoka s előadója által szerkesztett »*Magyar Gazda*« czim alatt hetenként, tehát sürübben megjelenő lapnak adtak helyet.

Kapcsolatban az egyesületnek az általános gazdasági alapszabályok elfogadásakor tett azon igéretével, hogy működésében egyelőre, a fősulyt továbbra is az állattenyésztés körére fekteti, és tekintve azt, hogy a nemzeti lóiskola 1827-ben főherczeg József nádor engedelméből a Nemzeti Muzeum telkére épült, minthogy a Nemzeti Muzeum épitésének megindulása miatt, 1837-ben onnan el kellett volna költöznie, már ugyanezen évben megkezdette az egyesület a más helyiségről való gondoskodást. Némelyek uj telek vásárlását inditványozták. Mások a Köztelekre tervezték, hogy az egyesületnek már ott levő kiállitási telepével együtt legyen. Bizottság neveztetett ki. Ennek javaslatára csakugyan a Köztelekre épitkezés lépett előtérbe. Akközben gróf Andrássy György, a juhtenyésztés virágzásának elősegitése czéljából, az 1837 márczius 18-iki választmányi gyülésen Pesten egy gyapjuraktár felállitását inditványozta. Erre nézve a junius 3-iki választmányi gyülésen Klauzál Imre oly irányban adott be irásosan indokolt inditványt, hogy a gyapjuraktár a Köztelken a lóiskolával együtt épittessék, s általában, hogy az egyesület minden müködésének helyiségét lehetőleg a Köztelekre központositsa. Ezek következtében oda fejlett a dolog, hogy az egyesület a mostani Köztelekkel érintkezett telkeket, keresztül egészen a soroksári-utczáig, egymásután megszerezte, melyeknek egy részét néhány ügybuzgó tag kéz alatt már előre megvette olyképp, hogy ha az egyesületnek nem kell, magának tartja meg. Azonban a gyapjuraktár, mint egyenesen kereskedelmi vállalat, közgyülési határozatból, mégis külön alakult meg. A nemzeti lóiskola, az 1838-ban Pesten pusztitott nagy árviz miatt 1839-ig előbbi helyén, a Nemzeti Muzeum telkén maradt, később pedig Nemzeti Lovarda czimmel mostani helyén, a Muzeum mögött épült fel. A Köztelek mellett összeszerzett telkek közül, a soroksári-utczára kimenő szélső saroktelket visszabocsátotta az egyesület még 1837-ben *Szvetenay* Mártonnak, a kitől vette; a többit továbbra is megtartotta.

A lóversenyek, azután az állatkiállitások: ló, szarvasmarha és juhokra nézve, az egyesület intézése mellett, évenkint élénkülőleg folytak. Különösen sikerültnek jelzik a jegyzőkönyvek az 1837-dik évi állatkiállitást. E mellett gyapju, sőt egyes gépek, majd termények kiállitása is rendeztetett.

1838-ban a fővárost és vidékét ért nagy árvizi szerencsétlenség miatt nem akarta az egyesület a lóversenyt és kiállitást megtartani; »mivel — úgymond a jegyzőkönyv — a lóverseny honunkban a nagy

közönség nagy része által még most is csupán néhány tehetősebbek mulatságára szolgáló, minden haszonnélküli intézetnek tekintetik, annak a várost ért szerencsétlenség után megtartása, mintegy a közvéleménybe ütközőnek vétetett, és a dijak a jövő évre szándékoltattak áttétetni«; de mivel *Lónyay* János az árvizi szerencsétlenség ügyében működő kormánybiztos, a nádor nevében és a polgárság érdekében kivánta azt: »hogy ez által a szerencsétlenül járt város hitele fentartassék s népeinek is keresetforrás nyittassék«, tehát az 1838 márczius 27-iki választottsági határozat folytán, akkor is megtartatott az. — Különben az árviz magának az egyesületnek tetemes kárt nem tett.

Ugyancsak 1837-ben azzal igyekezett az egyesület használni a mezőgazdaság, különösen az állattenyésztés érdekének, hogy a pesti országos vásárok határidejének megváltoztatása végett előterjesztéssel járult a helytartó-tanácshoz, a mit azonban kivánt siker nem követett.

Az állattenyésztés előmozditására tett törekvések mellett egyéb feladatainak is igyekezett az egylet lehetőleg eleget tenni.

Már az uj alapszabályokban, a melyeknek szövegét a »*Gazdasági Tudósitások*« 1837-dik évi első füzete, egész terjedelemben közli, le lett téve a fiókegyletek eszméje. Annak 16. §. e) pontja szerint utasittattak az egyesület vidéki képviselői, hogy igyekezzenek vidékükön egy vagy több megyéből fiók-egyleteket alakitani, a melyek az országos központi egyesületnek munkálkodó részesei legyenek. Az első ily fiók-egylet *Szathmármegyében* az 1837-ik év végén alakult és az 1838-ik junius 5-iki választmányi gyülésen jelentette be magát az anyaegyletnek. Ettől kezdve az országos egyesület figyelmét erélyesen ráforditotta a fiókegyletek alakitására, a kapcsolat az országos és fiók-egyletek közt egymás gyüléseire kölcsönösen küldött követségekkel tartatván fenn, az egyesület gyüléseit a negyvenes években már több fiók-egylet követsége diszitette.

Az első irodalmi pályajutalmi kérdés kitüzése az 1838 junius 15-én tartott rendkivüli közgyülésből történt. E kitüzésre Klauzál Imre tagnak 1838 márczius 14-ről a titoknokhoz intézett nyilatkozata adott alkalmat, a melylyel e czélra 100 pforintot ajánlott fel, mely később 180 forint lett, abból a pénzösszegből, a melyet ő az előző évben tervben volt gyapjuraktár és lóiskola épitésére befizetett, de a melyek ügye másképp lett elintézve. Erre a következő pályakérdés tüzetett ki: »Miután ujabb törvényeink engedelméből hazánk minden részében létesülhet tagosztály, mit tegyenek a nagyobb s kisebb birtoku gazdák

és mindazok, kik maguk mivelik földeiket, hogy ezen változás által a miveltebb és több hasznot igérő gazdálkodás nemére minél kevesebb költséggel és biztosan juthassanak, tekintetbe vevén a föld minőségét, éghajlatot, vásári és egyéb körülményeket, jelesen pedig a téli és nyári istállózást, a mennyire tagosztály által a közlegelő vagy végképp megszünik, vagy megszükittetik«. Ennek jutalmául a Klauzál által felajánlott 180 forintot az egyesület 100 aranyra egészitette ki, abból az 1635 forintból, a melylyel az éppen lezárt egyleti évben az egyesületi bevételek a kiadásokat meghaladták. Erre 16 pályamunka érkezett. Nyertes *Vályi* Mihálynak »Systema variandum« jeligés munkája lett.

Gróf Széchenyi István az 1838 szeptember 5-iki választmányi ülésen egy Pesthez közel fekvő ingatlan birtoknak az egyesület részére mintagazdaság alakitása végett való megvételére tett inditványt, erre maga részéről 20.000 forintot ajánlván fel akkorra kötelezőleg, ha a szükséges összeg többi része máshonnan összejön. Ezzel egy központi gazdasági tanintézet alakitására is megindultak a tervezetek.

1839 márczius 17-én uj választási közgyülés volt. Ezt megelőzőleg gróf *Károlyi* Lajos és báró *Orczy* György az elnökségről leköszönvén, ekkor elnökül gróf *Károlyi* György választatott, azután az alelnökök száma háromra szaporittatván, alelnökök lettek: *Csapó* Dániel, *Czindery* László és gróf *Szapáry* József. Pénztárnok is kettő választatott: *Heinrich* N. János és *Szekrényessy* József. Elhatároztatott, hogy a verseny és állattenyésztési osztály pénztára Heinrich N. János által külön, a gazdaság egyéb ágainak osztályáé Szekrényessy József által szintén külön kezelte. Titoknoknak ismét *Kacskovics* Lajos választatott, fizetése évi 800 pforintra emeltetvén, megengedtetett neki, hogy mig a tervezett egész fizetés megadását a pénztár állapota meg nem engedi, addig a kisdedóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület titoknokságát is viselhesse. Ügyész szintén ismét *Bertha* Sándor lett. Gróf Széchenyi István inditványára feladatai közé sorozta az egyesület egy az erőmüvészeti, kézmütani, természettörténeti s más a gazdasággal rokontudományok tanitására szolgáló intézet fölállitását.

A pénztár kétfelé választása következtében a márczius 20-diki választmányi gyülésből nyilatkozatra hivattak fel az alapitó tagok, hogy alapitványaikat melyik pénztár javára kivánják fordittatni, kijelentetvén, hogy mivel az egyesület, mikor megnyitotta az aláirást az alaptőkére, azt a versenyügy kizárásával egyenesen a gazdaság egyéb ágaiban való müködés kifejtésére tette, minthogy a versenyalap akkor már

biztositva volt, tehát az alapitványokat az egylet a gazdaság többi ágaira tetteknek, és a ki a legközelebbi közgyülésig egyenes nyilatkozatot nem küld, azt ebbe belenyugodottnak tekinti.

Egyenes nyilatkozatot kevesen adtak be. Erre végre az 1840. junius 3-iki közgyülés jegyzőkönyve 19-dik pontja kimondotta, hogy: »miután a külön elemü ágazatnak összeköttetése czélszerü többé nem vala«, a lóversenynek a gazdasági egyesülettől való egész különválasztását, az elválás időpontja az 1842-dik év elejére határoztatván, a mikor az állattenyésztő és a gazdaság egyéb ágaira eddig történt aláirások egyenlően lejártak. 1842-ben az elválás pontján a gazdasági egyesület az állatmutatást, paraszt kanczacsikók jutalmazását, lóárverést, müszer- s terménykiállitást kebelébe fogadván, a Köztelek s egyéb vagyon, a versenydij-alapitványokon kivül birtokában maradt.

Ekképp vált ki a Gazdasági Egyletből 1842-ben a Lóverseny-Egylet egészen, a mely különben az egésznek magva volt, az Állattenyésztő Társaság pedig vele egészen összeolvadva maradt.

A gazdasági egyesület első müködési korszaka 1848-ig.

Az Orsz. Magy. Gazd. Egyesület életében az 1840-dik év jelölhető azon évnek, a melyben az emberi fejlés hasonlatát használva, nagykoruságra jutott. A keletkezéstől eddig eltölt évek: az alakzati és szervezeti változások évei voltak. A müködés alakzati kerete 1840-ben lett azon megállapodott képletü egészszé, a melyben az ma is van. Ez időpont után ugyanazon keretben folyvást nagyobbszerüvé tágul a tevékenység mezeje, egy gyönyörködtetőleg mozgalmas élet tárul előnkbe és szaporodik a sikeres eredmény, mely az utókort méltán elismerésre ragadja.

I.

Az 1840. junius 6-iki közgyülésen elhatároztatott, hogy a terjedt körü müködés szükségleteinek megfelelhetés tekintetéből, országos pénzalap nyerhetése és az egyesületnek törvénybe iktatása iránt lépések tétessenek. E határozat szükségessé tevén, hogy az egyesület alapszabályai ismét átvizsgáltassanak s a hozott ujabb határozatok és tapasztalatok szerint kiegészittessenek, ennek eszközlésére ismét bizottság küldetett ki, a mely munkálatát az 1840 november 15-iki közgyülésre adta be. E közgyülésen határoztatott, hogy főherczeg *József* nádor addig is, mig az egyesület törvénybe iktatását megnyerheti, a pártfogói

tiszt elvállalásárés a király ö felsége magas kormánya részvétének kieszközlésére kéressék meg. Az e tárgyban kelt folyamodásra elnök az 1842 április 28-ról kelt határozó választ, a junius 6-diki közgyülésen mutatta be, melyben a nádor ő fensége tudatván, hogy király ő felségének előzetes beleegyezésével is az egyesületi pártfogóságot elfogadja, egyszersmind azon legfelsőbb kívánságot közli, hogy az 1840-diki alapszabályok már létező és sikerrel müködő hasonló gazdasági egyesületek alapszabályaihoz idomittassanak és ugy terjesztessenek ő felsége elé.

József főherczeg 1847 január 13-án történt haláláig volt az egyesület pártfogója. Utána fia, *István* főherczeg lépett ezen örökébe is.

A király ő felsége kívánságának megfelelőleg ismét átdolgozott uj alapszabályok az 1843 márczius 16-iki közgyülés jegyzőkönyve XXXIX. száma alatt vannak beiktatva egész terjedelmökben. A sok változás után ezek lettek az egyesület első állandó alapszabályai. Ebben az alapszabályba van legelőször befoglalva a pártfogó. A szakosztályokat, a melyek az 1840-dik évi alapszabályokba lettek először felvéve és körvonalozva, ez még világosabban körvonalozta; azonképp világosan körvonalozta a fiókegyleteket, a képviselőket és a választásokat illető részt is. A gyülések tárgyai közé egy nevezetes uj pontot vett fel, mely szerint: a medárdnapi központi gyülések alkalmával az illető szakosztályokban eleve kitüzött gazdasági kérdések terjesztetnek vitatás és tanácskozás alá, eredményei a közgyülésre fogván bejelentetni.« Intézkedik az egyesület pecsétjéről; végre szabályba iktatja a mezőgazdaság és az egyesület körül érdemeket szerzett hazafiak részére szolgáló: »*Emlékkönyv*«-et.

Gróf *Károlyi* György az 1839 márczius 17-iki megválasztatástól fogva, több választáson keresztül egész 1849-en át megmaradt az egyesület első elnökének. *Csapó* Dániel alelnök 1844 augusztus 5-én, mikor éppen az egyesületnek országossá tétele körül az országgyülésen fáradozott, Pozsonyban meghalt. Az 1845 junius 5-én tartott tisztujitó közgyülésen, gróf *Andrássy* György, a ki az 1840-ben átdolgozott alapszabályok értelmében az 1840 november 17-én folytatólag tartott gyülésen választatott az első elnököt helyettesitő másodelnöknek, erről az állásáról leköszönt. Ekkor az egyesület elnöksége következőleg alakult; elnök: gróf *Károlyi* György; másodelnök: *Ürményi* Ferencz koronaőr; alelnökök: gróf *Zichy* Miklós, *Patay* József, *Czindery* László; szakosztályi elnökök: ismeretterjesztő és földmivelési gróf *Dessewffy*

Emil, állattenyésztési *Festetics* Ágoston, kertészeti *Havas* József, szőlőszeti *Szirmay* Ádám, selyemtenyésztési gróf *Széchenyi* István, erdészeti *Lónyay* Gábor, gép- és mütani *Czindery* László.

Kacskovics Lajos 1843 junius 2-ig volt az egyesület titkára, az 1840 november 15-diki közgyülésen 1000 forintra emelt fizetéssel. Ebből az állásból Pest város főjegyzőjévé távozott. Ezt megelőzőleg az 1840-dik évi novemberi közgyülésen egy előadónak évi 600 pforint fizetéssel alkalmazása határoztatván el, arra az állásra *Török* János választatott meg, a ki azután, Kacskovics Lajos távozásával, a titkári hivatalra lépett elő; az előadói állásra pedig elsőbb ideiglenesen, azután az 1843 november 11-diki közgyülésen állandósitva, *Fényes* Elek alkalmaztatott.

Török Jánost az 1848/9-dik évi szabadságharcz eseményei sodorták ki az egyesület hivatalából. Fényes Elek, az 1848 márczius 20-diki közgyülésen leköszönt s helyére az egyesület költségén ekkor tanárjelöltképp külföldön még utazásban kint volt *Kapitány* Sándor választatott.

Szekrényessy József az 1841 márczius 13-diki közgyülésig vitte az egyesület pénztárnokságát. Ekkor pénztárnok *Kossalkó* János hites ügyvéd lett évi 200 pforint fizetéssel. Majd ő királyi ügyészszé neveztetvén ki, leköszönt s helyébe az 1847 márczius 20-diki közgyülésen *Ziska* Károly lett 400 pforint fizetéssel, mely később 600 forintra emeltetett.

Ezen hivatalnokokon kivül volt még az egyesületnek egy titoknoki irnoka, évi 200 forint fizetéssel, a ki azonban egyenesen a titoknok alá levén rendelve, gyakran változott. A budai országos szőlőiskola, alapitójának, *Schams* Ferencznek 1839-ben történt halála után jött az egyesület kezelése alá. Ezt az egyesület kezdetben bizottságilag kezeltette s egy évi 192 pforinttal fizetett vinczellért tartott abban. 1841-ben alkalmaztatott oda szerződéses igazgatónak idősb *Légrády* László évi 600 forint fizetéssel. Ez 1847 végén vált meg állásától, melyet 1847 január 1-én elsőbb ideiglenes, később rendes minőségben *Péteriffy* József foglalt el, a kit az egyesület előbb szintén tanárjelöltképp utaztatott külföldön.

1848-ban a szabadságharcz eseményei egyesületünk tevékenységét ugy szakitották meg, hogy az 1848 előtti időt, mint a müködés első időszakát az azután következő időktől a történelemben is megkülönböztetnünk kell.

II.

Annak a müködésnek, a melyet az egyesület mindjárt megalakulásakor mind a szellemi, mind a gyakorlati és anyagi téren kifejtett s melylyel tagadhatatlanul gyenge anyagi erejével minden irányban folyvást gyarapodólag tért foglalt, csak kis részéről, csupán a legfőbb mozzanatokról emlékezhetünk itt meg.

Nincs az alapszabályokban kitüzött feladatok közt egy se, a mely közül többet-kevesebbet ne tett volna az egyesület, a mely meddőn, csak papiroson maradt volna. A kezdemény a legelvontabb feladat körül is megtörtént.

Első sulyt fektetett az egyesület a *szellemi ismeretek* tökéletesitésére és terjesztésére.

Az 1837-ben meginditott »*Gazdasági Tudósitások*«-ról már megemlékeztünk.

1841 julius 1-ső napjával »*Magyar Gazda*« czim alatt hetenként kétszer megjelent szakközlönyt inditott meg az egyesület. Ennek megindítása az 1841 január 25-diki közgyülés indokolása szerint azért történt, mert azt bizonyitotta a tapasztalás, hogy a »Gazdasági Tudósitások«, melyek a müvelt közönségnek voltak szánva, azért nem képesek kivánt elterjedésre jutni, mivel postai szétküldésük sok nehézséggel, sok költséggel és az elvesző példányok miatt sok kellemetlenséggel jár, továbbá mivel évenként csak négyszer jelenvén meg, a gazdaközönségnek az uj találmányok és változatos események gyors közlését igénylő vágyát nem elégitik ki. Rendeltetett, hogy továbbra az egyesület közlönyéül a »Magyar Gazda« szolgáljon.

1839-ben az 1840-dik évre szólólag inditotta meg az egyesület a »*Mezei Naptár*« kiadását. Ez a szegényebb sorsu földmüvesek közt különféle gazdasági ismeretek terjesztésére volt szánva. Egyike volt az egyesület legegészségesebb vállalatainak. Az 1840-dik évre még csak 5000, az 1841-dikre már 15.000, az 1842-dikre 40.000, azután pedig 60.000 volt a nyomatott példányok száma, 1848-ban is ezzel a számmal jelent meg s bár csökkenve még az 1849 után következett több évre is áthatott.

Az 1838-ban a tagositott gazdasággal megkezdett pályadij-kérdések kitüzése folytattatott. Az 1840-ben 130 darab aranynyal kitüzött pályakérdés a nép gazdasági ismereteire nagy hatást gyakorlott és számos kiadást ért »*Gazdasági Kistükörrel*« gazdagitotta a szakirodalmat,

1841-ben a haszonbérrendszer, 1842-ben a szarvasmarha-tenyésztés, 1843-ban a robot és dézsma hátrányai s megszüntetésének előnyei, 1845-ben a telepités tárgyában tüzetett ki pályakérdés és jutalom. Különféle gépek és eszközök feltalálása és bemutatása is többször szolgált jutalomkitüzés tárgyául.

Jeles *gazdaságok megszemléltetése* és megismertetése kétféleképpen szolgált a hasznos ismeretek terjesztésére. Először a közvetlen személyes megszemlélés és helyszini tanulmányozás, másodszor az ismertető leirás utján. Ily czélból bizottságilag megszemléltettek: 1840-ben József nádor ő fensége alcsuthi uradalma, 1842-ben főherczeg Károly magyaróvári uradalma, különösen a máriavölgyi rétöntözés, 1843-ban gróf Hunyady József ürményi és mellette gróf Károlyi Lajos tótmegyeri, 1845-ben a királyi család holicsi uradalma, a melyet 1846-ban herczeg Eszterházy Pál lévai uradalmában a kelecsényi rétöntözés követett. Ezek közül az alcsuthi uradalom ismertetése külön kiadmányban egész terjedelemben közöltetett. A többi ismértetésének főbb részei a »Magyar Gazdában« jelentek meg.

1843-ban már a király ő felsége kivánságára szerkesztett alapszabályokban is benne találjuk, hogy: »a medárdnapi közgyülések alkalmával az illető szakosztályokban eleve kitüzött gazdasági kérdések terjesztetnek vitatkozás és tanácskozás alá.« Ezen igen sok hasznos ismeretet szőnyegre hozott, a gyüléseknek nagy élénkséget, érdekességet kölcsönzött és a gyakorlat terén is igen jó hatásunak bizonyult eljárás azonban ennél már előbb, jelesen 1841-ben kezdődött. A márcziusi gyülések alkalmával szakosztályonként előre kidolgoztattak a megvitandó kérdések s az egyesület közlönye, a »Magyar Gazda« utján nyilvánosságra hozatván, hogy a kit érdekel, arra előre is készülhessen, a juniusi közgyülések alkalmával ugy hozattak szakosztályi megvitatás alá. Ily módon sok érdekes kérdés merült fel s kapott jól kifejtett szakvéleményt. Csak például emlitünk meg néhányat. 1842-ben az állattenyésztés köréből nyomós kérdés volt: »miben áll az oka, hogy a szarvasmarhanemek kivált a köznépnél nagyon elkezdenek aljasodni, s mi módon lehetne ezen segiteni?« 1843-ban a földmivelési szakosztály egyik vitakérdése volt: miképp gazdálkodhatnak legnagyobb haszonnal azon kisbirtokosok, kiknek jószáguk a folytonos osztozás következtében néhány holdra leolvadt; másik: minő eszközökhöz kellene nyulni, hogy gazdasági tekintetben ügyesebb és értelmesebb cseléd állittassék elő? 1844-ben a pusztai népesitések kérdése jött tárgyalás alá; másik

kérdés volt: mily körülmények közt tanácsos tagositott birtokon a nyári istállózás? stb. E tanácskozások nemcsak azért voltak érdekesek, mert sok hasznos ismeretet hoztak napfényre; hanem különösen a tanult gazdatisztekre nézve azért is, mert értelmességöket, szakismereteiket ez uton nyilvánosságra hozhatván, jó nevöket, a bennök való bizalmat s ezzel szerencséjöket nevelték.

1840-el magának a gazdasági egyesületnek a lóversenyekre volt hatása megszünt. De az előbb is gyakorlott ló-, szarvasmarha-, s juhkiállitás nemcsak megmaradt körében, hanem később a sertés, selyemhernyó és baromfikiállitással is szaporodott. Már 1841-ben a juhkiállitást *nyirési próbák, gyapjubundák* s *gyapjuminták* kiállitása is érdekesebbé tette. Sőt ekközben gyapjuminták küldésével az egylet külföldön is eredményesen szaporitotta befolyását és müködését. Majd szaporodott a *gépkiállitás* tömege és változatossága. Megindultak a *próbaszántások*, egyéb *géppróbák* és birálatok. Már 1841-ben nagy *ekeverseny* tartatott. Azután különféle gazdasági termény, köztök gyártott termények, czukor, liszt, továbbá szőlő, gyümölcs és bor stb. kiállitás is indult meg, és ismételtetett alkalmas időközökben.

Közvetlen gyakorlati kisérletezés, ismeretszerzés, hasznos ismeret és hasznos anyagterjesztés eszköze az egyesület kezében az *országos szőlőiskola és az országos gyümölcskert volt.*

Az országos szőlőiskolát *Schams* Ferencz magánvállalatképp alapitotta 1834-ben Budán a Szent-Gellérthegy déli aljában levő lapályon, *Mayerffy* Ferencztől ideiglenesen birt 5 holdnyi telken. Magyarországról megyénként, külföldről pedig országonként és nevezetebb borvidékenként rendezett gyüjteményt telepitvén ott mindazon csemege- és borszőlőfajokból, melyeket csak összegyüjteni tudott. Vállalatával azonban már 1837-ben kapcsolatba lépett a gazdasági egyesülettel, mely Schamsnak 1839-ben történt halála után a telepet 1841-ben örökáron is megszerezte. Ezzel az intézettel három irányban gyakorlott az egyesület nagy hatást. Először a szőlőmivelés és a borászat terén különféle közvetlen kisérletezés, nemes szőlőfajok nagy mennyiségben való szaporitása, azután gyökeres és sima vesszők eladása utján való terjesztése, végül jó szőlőmunkások és vinczellérek gyakorlati nevelése által.

Az egyesület országos központi faiskolája és gyümölcskertje Pesten a régi Stáczió-, most Baross-utcza külső részén, keresztül a Gólya-utczára volt. Ennek telke részvények utján szereztetett 1842-ben.

Az egyesületi tagok mind a szőlő-, mind a faiskolából a nemes-

faju ültetni való szőlővesszőt és facsemetét kedvezményes áron kapták; mely nemcsak a jobbféle szőlő és gyümölcsfajok terjedésére, hanem az egyesületi tagok szaporitására is hatott.

1847-ben már 22 részint megyei, részint vidéki *fiókegyesület* volt az országos központi egyesülethez csatlakozva.

Már a negyvenes évek elején megkezdette az egyesület a hivatalos érintkezést a külföldi rokonegyletekkel, a mely főkép egymásnak, gyüléseikre kölcsönös meghivásából és küldöttségekkel megjelenéséből, azután gyakran irásos tudósitások és közlemények váltásából állott. Ezt leggyakrabban a stájerországi (Grácz) és az alsó-ausztriai (bécsi) gazdasági egyletekkel gyakorolta az egylet.

III.

Nagy erélyt fejtett ki az egyesület az *országositásra* való törekvésben. Erre nézve a közvetlen müködést 1843-ban inditotta meg. Folyamatban levén akkor az országgyülés: »s naponként sürgősebbé válván mind az egyesület országositása s annak országos pénztárból gyarapitása, mind pedig egy központi s valamint theoriai elemeiben tökéletes, ugy a gyakorlati czél és siker végett egy példány gazdasággal is támogatott országos gazdasági intézet állitása, a közgyülés (1843. junius 6.) határozá, miszerint« minél előbb egy idevágó előterjesztés dolgoztassék ki. Ezen előterjesztés »*Emlékirat*« czim alatt az 1843. nov. 16-diki közgyülésre mutattatott be. Kiterjed nemcsak az országos gazdasági egyesület szervezetére, hanem a központi gazdaképző intézet tervezetére is, a kért költségekkel együtt.

Elfogadtatván, kinyomatni, pártolás végett minden megyének megküldetni, s az országgyüléshez felterjesztetni rendeltetett. Legtöbbet fáradott ez ügy körül *Csapó* Dániel, az egyesület alelnöke, a ki 1844-ben heteket töltött ennek kieszközlése végett az országgyülésen Pozsonyban. Áldott életét is ott végezte be, e miatt tett hivatalos utjában. Elsőbb eléggé kedvezők is voltak a kerületi gyülési határozatok és a törvényjavaslat, utóvégre a főgyülés mégis, egyéb pénzügyi tárgyakkal együtt, egyesületünk ügyét is elejtette.

Nagyon leverőleg hatott az egyesület tagjaira ezen meghiusulás. De hosszas panasz helyett, önmagából meritve erőt, ismét társadalmi uton igyekezett létesiteni azt, a mi országos uton nem sikerült.

Három, de egymással kapcsolatos irányban indult ujra fokozott erélylyel a munka.

Mindenekelőtt az 1845. januári közgyülés hatásos intézkedéseket tett a tagok és fiókegyletek szaporitására.

Azután a központi társintézetek létesitése végett ismét azon hazafias áldozatkészséghez folyamodott az egylet, a mely magát az egyletet, a köztelket, az országos szőlőiskolát és a központi faiskolát megteremtette. Legelőször is a központi tanintézetben szükséglendett tanárok kiképeztetésére alakult az egyesület keblében külön részvénytársaság, 3 évre évi 10 frttal aláirt részvényekkel oly szerencsével, hogy az ekkép gyüjtött alapból 1845. és 1846-ban már három tanárjelöltet küldhetett az egyesület külföldi tanulmányutra: Osski *Kapitány* Sándort, aki a majoros gazdatanosztály, *Bartók* Jánost, aki a földmivelési és állattenyésztési és *Morócz* Istvánt, aki a gazdasági vegy- és mütan tanszékére volt előzetesen kiszemelve és megválasztva.

Harmadik irányu kezdemény a *Köztelek* palotájának kiépitése volt. Mikor az egyesület ennek területét 1832-ben megvette, ezt egyenesen azért tette, hogy ott az egyesületnek hajlékot épitsen, a mely a gazdaközönségnek otthona legyen. Mégis ott addig, a kiállitási istállók mellett, csak a felügyelői, a házmesteri s egy nehány csekély bérlakás volt. A mostani háromemeletes palota első kezdetének épitése az 1845. jun. 7-diki közgyülésen határoztatott el. Ennek költsége megint a hazafias áldozatból került.

Ezen az uton e czélra 49.022 pft. 30 kr. befizetett összeg gyült össze. Az ekkor egyemeletesre tervezett épület alapkövének ünnepélyes letétele 1847. junius 6-dikán ment végbe, amelyen a király ő felségét *Majláth* György (II.) országbiró képviselte.

IV.

Visszatekintve azon mozzanatokra, amelyeket az egyesület müködési körében ismertettünk, azokban feltünik a nyomról-nyomra haladás és a változatosság. Mindmegannyi tanubizonysága az érdeklődésnek. Különösen meg kell hajolni az áldozatkészség előtt, amelyet a tagok mindenben a minek szükségéről meggyőződtek, sok izben tanusitottak. A nemzet ébredő szellemében feküdt az alap, amelyre ügyes kezekkel épitve, a tetterő folyvást szaporodott. És az egyesület gyülései is megfeleltek az előre törekvés és az érdekeltség szellemének.

Rendes közgyülés évenkint kétszer tartatott mindig a pesti medárd- és lipótnapi vásárok alkalmával. Ezeken kivül a körülmények szerint

tartattak rendkivüliek is. A rendes közgyüléseket ugyancsak az emlitett pesti vásárok alkalmával szakosztályi és választmányi gyülések előzték meg. Egy-egy ily csoportgyülés egész héten át is eltartott. Sokszor a közgyülés több nap közbevetésével folytatást nyert, választmányi gyülés pedig a közgyülés után is hivatott össze.

A szakosztályi, választmányi és közgyülések egyaránt látogatottak és érdekesek voltak. A szakosztályiakat sokszor igen érdekessé tették a megvitatásra kitüzött gyakorlati kérdések, amelyek előre és nyilvánosan levén kihirdetve, nem ritkán hallgató közönséget is vontak a gyülésterembe. De különösen és gyakran népesek voltak a közgyülések, amelyek szintén napokig eltartottak, kivált a juniusiak, amelyek kiállitásokkal voltak összekötve és a külföldi s belföldi kapcsolatos egyesületek képviselői mellett, az országos közügy vezérférfiai is látogatták, azokon a folyó ügyeken kivül általános mező- és közgazdasági ügyek is tárgyaltattak, ugy hogy a gyülések néha egy-egy kis országgyüléssé fejlettek ki.

Az 1848/49-ki szabadságharcz folytán beállott ideiglenesség 1850-től 1857-ig.

Az 1848-dik év második felében az uralkodóház és a nemzet s kormánya közt kiütött nyilt háboru sok egyént kizavart rendes foglalkozásából és csendes hajlékából. Az országgyülésnek s a magyar kormánynak Debreczenbe távozása és az osztrák hadseregnek 1849. jan. 5-én Budapestre bevonulása, szaporitotta a kizavarást.

Az O. M. G. E. szerencséjére ekkor a budapesti kormánybiztosság *Havas* József kir. tanácsos kezébe került, aki az 1848-diki választás szerint a kertészeti szakosztályi elnöke volt. Az egyesület hivatalnokai is részint táborba szállva, részint szétrebbenve levén, Havas azonnal *Heinrich* N. Jánost, az egyesület régi buzgó választmányi tagját kérte fel és bizta meg az egyesület ügyeinek vezetésére és felügyeletére, a ki különben is felügyelője volt a köztelki épitkezésnek, amely akkor még folyt és az 1847-ben kezdett épületnek még csak egy része volt lakható állapotban. E felügyelet Heinrich kezén, a többször változott hadi események közt is megmaradt. Gróf *Károlyi* György, az egyesület rendes elnöke, 1849. jul. 22-én hozzá intézett levelében szintén őt bizta meg ezzel. Az egyesület iratainak, okmányainak, ingó értékeinek megtartása nevezetes részben neki köszönhető, kivált miután a köztelki épület egy része egyideig katonakórháznak is el volt foglalva.

A világosi fegyverletétel után *Havas* József, *Heinrich* N. János és *Nagy* István vették az ügyeket kezökbe. Egyesületi hivatalnokkép *Péterffy* József, az 1847-ben kinevezett uj szőlőigazgató állott mellettök, aki egy személyben volt szőlőiskolaigazgató és titkár, minthogy a többi hivatalnok még távol volt.

Nagy csapás érte az egyesületet mindjárt legelőször azzal, hogy a magyar pénzjegyek kitiltatván a forgalomból, 2726 frt összes pénzkészletét be kellett a térparancsnoksághoz adni, ugy hogy pénze a szőlőiskola miveltetésére sem maradt. Ezen ugy segitett, hogy 6 darab Eszterházy-sorsjegyet adott el tárczájából 333 frton. Azonban e pénz is hamar elfogyott. De a jó és fontos ügynek, melyet a gazdaság érdekében szolgált, akadtak akkor is pártfogói. Budapest kerületi főispán *Szentiványi* Vincze közbenjárására, b. *Geringer* Károly, az ország akkori cs. k. teljhatalmu kormánybiztosa 2000 frt kamattalan kölcsönt nyujtott az egyesületnek. Sikerült egyszersmind b. Geringer rokonszenvét az egyesület részére annyira megnyerni, hogy 1850. márczius 21-dikére választmányi gyülés hivathatott össze. Ez főkép gr. *Andrássy* György közbenjárására és az ő elnöklete alatt engedtetett meg.

Ezen a gyülésen a kormánybiztos által kivánt többféle intézkedés mellett az egyesület ügyeinek ideiglenes vezetésére gr. *Andrássy* György elnöklete alatt: *Bünek* József, *Havas* József, *Hegyessy* Péter, *Heinrich* N. János, *Koller* Ferencz, *Korizmics* László, *Laczkovics* József, *Lumniczer* József, *Magyar* Imre, *Nagy* István és gr. *Szapáry* József tagokból állott bizottság neveztetett ki.

E bizottság az ügyek rendbeszedésén és az ideiglenes kormány részére is tőle kivánt több rendbeli előterjesztés elkészitésén kivül az egyesület ujraszervezését is megkisérlette és e czélból 1851. jun. 9—10-én *Zlinszky* János kormánybiztos jelenlétében választó közgyülést tartván, az alapszabályszerü közegeket meg is választotta. Azonban az akkor kormányon volt hatalomnak nem látszott még elérkezettnek az idő, hogy egy fiókegyesületeivel az egész országra kiterjedő egyesület önállólag ujra szervezkedjék és *Zlinszky* János gyülési kormánybiztos másnap a választásokat megszüntette és az egyesületi ügyek vezetését ismét a gróf *Andrássy* György elnöksége alatt kinevezve volt bizottságnak adta vissza.

E bizottság, melyben a főintéző később *Korizmics* László lett, 1857. nov. 16-ig vezette az ügyeket, csendesen, de még sem egészen tétlenül.

Főtörekvését a bizottság az egyesület alapvagyonának fentartására, az országos szőlő- és faiskola miveltetésére forditotta. Ez igen nehezen ment; mert az egyesület nyilvános tevékenysége megszünvén, az alapitó tagok, kik közül nagyon kevésnek (alig 6-nak) volt alapitványa befizetve, kamattartozásaikat, az évdijasok tagdijukat a legkomolyabb sürgetésre is nagyon gyéren fizették, a pénztárt pedig, a folyó költségek mellett, már tetemes adósságok terhelték. E miatt az irodalmi müködés is teljesen, még a Mezei Naptár kiadása is megszünt. A fizetni vonakodó tagok ellen pedig a bizottság törvényes uton fellépni nem akart azért, mert a tagsági kötelezettség jogok élvezhetésével járván, midőn a jogok élvezhetésére alkalmat nem nyujthatott, a fizetésre törvényes uton való kényszeritést is méltánytalannak tartotta.

Más uton törekedett tehát a bizottság segiteni a bajon. És ez sikerült is. 1851. aug. 22-ről kelt legfelsőbb határozattal öt évre 2000 frt évi segély utalványoztatott az országos szőlőiskola részére a kincstártól. Az innen nyert segély más utalványokkal együtt, 1857. májusig 20,000 frtig emelkedett, mely előbb több részletben kamattalan kölcsönkép adatott, később egészen elengedtetett. Hazafiui adományokból még uj vagyonszaporitás is sikerült. Egészen uj vagyonkép szerezte meg a bizottság a Gellérthegy oldalán a 9 fertály nagyságu *Kisfaludi-féle szőlőt*, a hol azután a lapályon volt régi szőlőiskola helyett az uj mintaszőlőiskola és később a vinczellérképző intézet szerveztetett.

A »*Gazdasági Lapok*«-at *Korizmics* László a »Magyar Gazdá«-nak megszünése után még 1849-ben magánvállalatkép inditotta meg. Ezt rövid megszünés után 1850-ben ujra kezdvén, annak szerkesztését 1851-ben saját vezérlete alatt *Morócz* Istvánnak adta át, aki az 1851. jun. 9-diki közgyülésen az egyesület előadójává, egyszersmind pénztárnokává választatván, ettől fogva a »Gazdasági Lapok« az egyesületnek hivatalos közlönye lett; 1876-ban pedig Korizmics László azokat egészen az egyesület tulajdonába adta át.

Szintén a bizottság vezetésének ideje alatt: b. *Sina* Simon 5000 frtot adományozott az egyesületnek a budai országos szőlőiskola gyámolitására, azután 4000 frtot azzal a rendelkezéssel, hogy ennek fele gazdasági hasznos találmányok és felfedezések gyámolitására, a másik fele korszerü és hasznos gazdasági pályakérdések kitüzésére fordittassék.

Végre 1857. jun. 6—10-ig egy sok tekintetben nevezetes és igen jól sikerült kiállitást rendezett az egyesület saját Köztelkén és a szomszédos Boráros-féle telken, a melyen most az üllői-uti dohánygyár van.

Nemcsak Magyarországon eddig még nem volt nagyszerüségénél fogva, hanem azért is nevezetes e kiállitás, mert valamint az egyesület ujra szervezkedhetését meghozta, azonkép az ország kormányzatában is némi tényező volt, az ideiglenesség megszüntetésének és az alkotmányosságnak előkészitése.

Kilátásban volt Ferencz József királynak a szabadságharcz után első lejövetele a királynéval együtt Budapestre. Nem látszott lehetetlennek, hogy ebből az alkalomból a királyi pár a kiállitás meglátogatására is megnyerhető lesz. A bizottság tehát ugy igyekezett volna rendezni, hogy a kiállitás megnyitása éppen a királyi pár lejövetele idejére essék. Azonban ugyanekkor Bécsben is volt kiállitás, a királyi pár lejövetele pedig májusban, az egyesületi kiállitás megnyitását megelőzte. De az egyesületre még is az az örvendetes következmény hárult, hogy midőn a kiállitást rendező gazdasági egyesület hódoló bizottsága, május 5-én ő felsége előtt tisztelgett, ő felsége az egyesület alapszabályai megerősitésével nemcsak az ujraszervezkedést engedte meg, hanem azt megelőzőleg május 2-án kelt legfelsőbb határozata szerint a Gellért-hegyi szőlőiskolára 10,000 frt adományt is adott.

Az ujraéledés és az uj rendszeres tevékenység 1857-től 1866-ig.

I.

Az Orsz. Magyar Gazd. Egyesületnek legfelsőbb helyen megerősitett alapszabályai, a budai helytartósági osztálynak 1857. szept. 5-én 4061 sz. a. kelt elnöki leirata mellett kézbesittettek az ideiglenes bizottságnak.

Ezek lettek az egyesületnek változatlanul tovább tartott alapszabályai. Lényegben a czélt és eszközöket illetőleg megegyeztek az előbbiekkel, jelesen az 1843-dik évi első állandó alapszabályokkal. Két főpontban volt erős különbség az 1848 előttiektől. Az azokban nagyon is elszaporodott alelnökök száma kettőre szállittatott le és mig amazok szerint csak az elnökre nézve kivántatott a királyi megerősités, ezekben az elnökök s alelnökök megválasztása ugyan a királyi, az összes 48 választmányi tagé pedig a cs. k. főkormány megerősitése alá terjesztendőnek jelentetett ki.

A bizottság az ezen alapszabályok értelmében való szervezkedésre 1857. nov. 16-ra közgyülést hivott össze. E közgyülés előtt november 10-ig 338-an jelentkeztek, hogy az egyesületnek tagjai kivánnak maradni,

és ezek közül tényleg a közgyülésen 140 szavazó tag jelent meg, akik az 1858-tól 1863-ig terjedt hat éves időszakra megválasztották elnöknek gr. *Károlyi* Györgyöt, első alelnöknek *Lónyay* Gábort, másodalelnöknek *Korizmics* Lászlót. Megválasztatott még 48 választmányi tag.

Az ugyane gyülésre kiküldött s azon kormánybiztosként jelen volt *Gálffy* György másnap megerősités végett felterjesztette a megválasztottakat. Mielőtt azonban a megerősités bekövetkezett volna, gr. Károlyi György az elnökségről leköszönt. A két alelnök és a választmány megerősittetett.

Ezen uj igazgatótestület az egyesület ügyének vezetését az ideiglenes bizottságtól hivatalosan az 1858 febr. 8-diki választmányi gyülésen vette át. Ekkor szerveztetett ujra a hivatalnoki kar is. Titoknok, egyszersmind ideiglenes ügyvezető *Morócz* István, titkári segéd *Sillye* Gábor, pénztárnok *Szathmáry* Lajos, ügyész *Horváth* Károly lett, akik már az ideiglenes bizottság idejében is ugyanezen állásukban voltak. 1858. márczius 16-án pedig közgyülés tartatván, azon elnöknek gr. *Károlyi* István, ennek helyébe a választmányba gr. *Károlyi* György választatott meg, akik ezen állásukban felsőbb helyen is megerősittettek.

Már a közgyülést megelőzőleg — Heinrich N. János az 1858. febr. 8-diki választmányi gyülésre beadta az ideiglenes bizottság számadását, annak egész idejéről. E szerint 1850-től 1858 január végéig, az egyesület összes bevétele 147.064 frt 45½ kr, kiadása 145.475 frt 59¾ kr; tehát a pénztármaradék 1588 frt 45¾ kr. volt.

De a bevétel közt 68.312 frt 17¼ kr, a bizottság által kölcsön vett összeg van, mint teher. Ennek fedezésére azonban 46.015 frt alapitványi kamat és tagsági dij hátralék áll; azután az ekkor kimutatott alapvagyon, mely átvételkor az 1848/9-diki számadás szerint 148.669 frt 48½ kr. volt, e számadás szerint pedig, 245.536 frt 20 krt tett, szintén 96866 frt 31½ kr. emelkedést mutat. Tehát ha a követelések és alapitványok közt voltak is behajthatatlanok, mégis határozottan az állapitható meg, hogy az egyesület vagyona a bizottság kezelése alatt sem fogyott, hanem szaporodott.

Biztos évi jövedelem tekintetében a következő volt az állás: 1. 171 alapitó (közte 6-tól 2871 frt befizetve) tagtól biztositott 74.911 frt. tőke után 3745 frt 30 kr kamat, 2. 86 régi, 179 uj, összesen 265 rendes tag évdijából 2650 frt, 3. főhg. Albrecht évi adománya 150, 4. köztelki bérlet 935, 5. szőlőiskolából 900, 6. budai uj faiskolából 100, összesen 8480 frt 30 kr.

Ez volt az a jövedelem, amelylyel az egylet uj müködése megindult. Nagyon szerény évi jövedelem! Mégis alig tévedünk, ha azt mondjuk, hogy az itt következett 10 év volt az egyletnek legszebb korszaka, melyről sok fontos eredményt mutathat fel.

1857/8-ban nemzet és kormány egyaránt elunta már a feszültséget. Mindenik érezte, hogy egymásra szüksége van. A zivatar alatt félrevonult egyének mindinkább vágytak elhagyni és elhagyták magányukat Tért kerestek tevékenységüknek. Érezték különösen, hogy a nemzetnek éppen a mezőgazdaság terén tevékenységre még szüksége is van. És ezen a politikától közönbös téren, amelyet a kormány is előzékenységgel kitüntetett, még a különböző politikai nézetü hazafiak is feszélytelenül találkoztak egymással.

Az egyesület minden irányban erélylyel kezdett müködéséhez. Az élénk tevékenység által az egyesület ereje is szaporodott. Mig az egy évvel előbb tartott közgyülésen még csak 338, az 1858-diki megszámolón 436, addig az 1858. nov. 17-dikén már 892, ismét egy év mulva 1102, az 1862. januári kimutatásnál 1221 és pedig 448 alapitó és 773 évdijas volt a tagok száma.

A gyülések, köz-, választmányi és szakosztályi gyülések egyaránt megnépesedtek. Hét szakosztály, 14 alosztályra szervezve müködött. A közgyüléseken a vidéki egyletek képviselete is szaporodott. 1866-ban már 25 megyei és vidéki gazdasági egyesület volt az országos egyesület mellett.

II.

Gróf *Károlyi* István 1862. jan. 29-ig maradt az egyesület elnökségében, amikor egészségi okok miatt leköszönvén, helyébe a márczius 18-diki közgyülésen gr. *Károlyi* Lajos választatott, aki azonban 1863 aug. 28-án meghalt. Az 1864. febr. 3-án tartott átalános tisztujitáson az 1869-ig számitott hat évre gr. *Festetich* György lett az elnök. Az alelnökségben *Lónyay* Gábor és *Korizmics* László megmaradtak.

Morócz István mellől *Sillye* Gábor a Hajdukerület kapitányává levén, helyébe segédtitkárrá, 1861-ben *Ordódy* Sándor, 1863-ban pedig *Kodolányi* Antal lett, amikor *Szathmáry* Lajos a Magyar földhitelintézethez menvén át, Ordódy annak pénztárnoki helyét foglalta el.

Az országos szőlő- és faiskola és gyümölcskert felügyelői teendőit *Péterffy* Józsefnek az egyesülettől 1854-ben történt távozása után, 1859-ig bizottsági felügyelet alatt, *Morócz* István titkár vitte; az 1859. nov. 2-diki választmányi gyülésen dr. *Entz* Ferencz választatott azok igazgatójává.

Az ujonnan szervezett egyesület uj müködését legelőször is hét *pályakérdésre* beérkezett munkák elbirálásával kezdette meg. E kérdések közül hatot br. *Sina* Simon adományából, egyet gr. *Károlyi* Istvánéból került jutalomra még az ideiglenes bizottság tüzött ki. E pályázatok nem mutattak ugyan fényes eredményt; közülök többet ismételni kellett; mégis a pályadij-kitüzéseket tovább is gyakorolta az egyesület, és ezen az uton több nyertes munkát adott a közönség kezébe. Ilyenek: A paraszt gazdaságok rendezése Kenessey Kálmántól, az állattenyésztés Czilchert Róberttől, a Gazdasági kettős számvezetés Seres Károlytól.

Folytatta az egyesület a jelesebb *gazdaságok megszemléltetését.* Gróf Károlyi Lajos mágocsi, főherczeg István és József kisjenői uradalmainak, Fekete Ferencz kossuthi, Szilassy György pándi birtokának megszemléltetése és leirási ismertetése erre az időre esik.

Nagymértékben közre hatott az egyesület a megszünt *keszthelyi gazdasági tanintézet* visszaállitásában, mely még a helytartóság idejében sikerült 1865-ben. Azonkép a *debreczeni és kassai gazdasági tanintézetek* létesitésében is része van.

Gr. Károlyi István még 1858-ban tett igérete szerint, 1861-ben Rákos-Palotán, a hol a tagositás éppen befejeztetett, közvetlen a vasuti pályaházon alól adott az egyesületnek, kisérleti telek és egy majoros gazda és munkás képzőintézet számára 150 magyar hold birtokot, mely az ő nevéről »*István-telek*« nevet nyert.

Már 1848 előtt többször volt alkalma az egyesületnek, hogy különféle közgazdasági és a mezőgazdasággal kapcsolt ügyben *véleményadással és előterjesztéssel* hasson a közügy fejlesztésére. Ily irányban az országgyüléshez és helytartó-tanácshoz is tett előterjesztéseket. Ezt még az ideiglenes bizottság is gyakorolta. Ilyenre többször megkeresést is kapott a helytartóságtól. Ujjászervezése után még gyakrabban teljesitette e feladatot az egyesület, s a kormányi megkeresések is szaporodtak. Többek közt: 1858-ban a Duna folyam kereskedelmi kihasználása, a pásztorügy, 1859-ben a dohánytermesztés és a répaczukorgyártás, 1863—65 közt a vasuti hálózatok, a duna-tiszaközi csatorna, a földöntözési és vizjogi törvények tárgyában tett felterjesztéseket. Ide sorolandók: a dohánykiviteli kereskedés élénkitése, az egyenlő suly- és mértékrendszer behozatala, a malomipar, a vasuti dijszabályok, birodalmi vámszabály, a kender termesztése s feldolgozása tárgyában stb tett előterjesztések.

Leghasznosabb s legszebb eredményü kezdeményezéseinek egyike

volt a *Magyar Földhitelintézet*, a mely ifju *Majláth* Györgynek, az 1858 jun. 1-én tartott választmányi gyülésen tett inditványából indulva ki, az egyesület kebelében bizottságilag folyt és megállapitott tervezetek eredményeképp az 1863 év jul. 1-én indult meg.

Sok erélyt és tevékenységet fejtettek ki a szakosztályok, melyeken saját körükben a kezdeményezés sulypontja is feküdt.

Az *állattenyésztési szakosztály* a törzskönyvezést 1859-ben kezdette meg a juhászattal.

A *szőlőmivelési szakosztály* már 1858 márcz. 14-diki gyülésén döntött a régi szőlőiskola rendeltetése felett, amit a választmány is elfogadott. Az uj kisérleti és minta szőlőtelep, melyet még az ideiglenes bizottság kezdeményezett, az általa a Gellért-hegy oldalán szerzett Kisfaludy-féle telken, ott folytattatott és fejlesztetett ki rendszeresen. A régi szőlőiskola, a terjesztésre kiválogatott szőlőfajokból gyökeres és sima vesszőknek nagyban termelésére és a régi gyümölcsfa-iskolának a pesti oldalról való áttelepitésére, azután haszonkertészet berendezésére rendeltetett fordittatni. 1859-ben a pesti faiskola már ki volt üritve, eladása ujolag elrendeltetett, hogy eladási árán a budai telepet lehessen nagyobbitani, a hová ez intézmények összpontositattak. Akközben a gellérthegyi uj épület is elkészült, és dr. Entz Ferencz igazgatása alatt az 1860-dik év tavaszán a *budai vinczellér- és kertészképző-intézet* megnyilott és pedig elsőbb a régi szőlőiskola épületeiben, a honnan csak később tétetett a gellérthegyi épületekbe, és egyszerre hároméves folyammal nyilott meg ugy, hogy a II. és III. évi osztály növendékei Entz előző magánintézetéből vétettek át s csak az első évi osztály rendeztetett ujonnan felvett növendékekkel. Az első nyilvános vizsga az intézetben 1860 aug. 27-én tartatott, a három évre együtt 28 tanulóval. 1866 végén 50.000 drb asztali faj gyökeres, 30.000 drb sima, 80.000 drb bornak való 2—3 éves gyökeres, 124.009 drb sima szőlő vessző és 14.300 drb 2—4 éves különféle nemesitett gyümölcs-csemete állott az intézetben eladásra készen, és a gellérthegyi pinczében már 33-féle különszürt fajbor állott kisérlet alatt, és ekkor külön pinczemester is alkalmaztatott.

Az alapvagyonban is szép gyarapodást mutat ez az időköz. 1866 végével 514 alapitó után 171.785 frt 81 kr. alapitványi tőkéje volt az egyesületnek, mely az 1858-diki ellenében csak ebből az alapból 343 alapitó tag, és 96.824 frt emelkedést mutat. Ezenkivül e korszak: a hazafias adakozások kora volt.

Gr. *Károlyi* István istvántelki adományáról már megemlékeztünk, annak becsértéke nincs az egyesület értékkimutatásában számadásilag felvéve. *Haczell* Márton az egyesületnek 1858 szept. 10-én Nyiregyházán elhunyt tagja hagyatékából, 2654 frt 01 kr.; *Radó* János érdiószegi ügyvédéből 913 frt 37 kr, a *régi nógrádmegyei gazdasági egyesületéből* 410 frt 02 kr., *Zebnay* Gedeonéból 209 frt összeggel gyarapodott az egyesület. Id. *Darányi* Ignácz 1864-ben a titkári fizetés javitására olyképp tett le egyesületünknél 1000 frt alapitványt, hogy annak kamatait *Morócz* István, akkor müködött titkár holtig élvezze, Morócz halála után annak élvezetébe a következő titkár mindig 10 évi szolgálat után lépjen, időközben mig 10 szolgálatiévet be nem töltött, annak kamata a tőkéhez csatoltatván. Gr. *Károlyi* Lajos 1863 aug. 28-án, az egyesület elnökeképp meghalván, végrendeletében 50.000 frtot osztr. ért. oly rendeltetéssel hagyott az egyesületnek, hogy az egy *magyar alapon és magyar szellemben rendezendő felsőbb gazdasági intézet alapjául* szolgáljon.

Végül hagytuk a *kiállitásokat*, a melyekkel az egyesület a király és a nemzet kibékitésére, és az alkotmány helyreállitására a legfontosabb szolgálatokat tette.

Egy-egy időközben annyi, bár többnyire részleges kiállitás nem rendeztetett, mint éppen ebben. Az ideiglenes bizottság 1857-dik évi nagyszerü egyetemes kiállitására, melylyel müködését befejezte, 1858-ban igen szép juh- és sertéskiállitás következett Pesten a Köztelken, s ezzel kapcsolatban ekeverseny Rákos-Palotán, 1859-ben gép- és eszközkiállitás s ezzel Ercsiben terjedelmes eke- s más gépverseny, 1860-ban juhkiállitás és Tóth-Megyeren különösen igen szabatosan rendezett és sikerült eke- és gépverseny tartatott. 1860-ban odáig fejlett a kiállitások rendezése iránt a pártolás, hogy az egyesület a különben is állandó kiállitások helyéül szánt Köztelekhez, ebben az évben az azzal szemközt volt Damjanics-féle üres telket is megszerezte 20.000 forinton, hogy azzal együtt saját palotája mellett az ekkor már megszaporodott igényeknek megfelelő kiállitási helyiséget létesitsen. 1862-ben Londonban, 1863-ban Hamburgban tartott világkiállitáson vett igen jelentékeny részt az egyesület, amelyre való gyüjtés és rendezés itthon, tárgyai tömegére és elővizsgálati tanulmányaira nézve egy-egy kiállitás helyét pótolta. 1866-ban Bécsben volt birodalmi kiállitás, melyen az egyesület szintén részt vett.

Ezt megelőzte az igen nevezetes és igen fontos 1865-dik évi kiállitás Pesten a városerdőben. Ez nem annyira tárgyai bőségénél és jelességénél fogva, melyre nézve elég szerény volt, hanem politikai

tekintetben volt igen fontos és nagy horderejü; mert azt az egyesület, hódolatteljes meghivására, király ő felsége is meglátogatván, itt találkozott, a szabadságharcz után legelőször nyilvános ünnepélyességgel a nemzettel. Ekképp e minőségben e *kiállitás mintegy kiindulási pontja lett az 1867-ben bekövetkezett alkotmányos kiegyezésnek, és igy emelkedett a politikai életünkre is befolyó tényezővé.*

Az 1867-től 1880-ig terjedő korszak.

I.

Hazánknak az 1848—49-dik évi szabadságharcz után, közel 20 évig szünetelt alkotmánya 1867-ben állittatott vissza. A visszaállitást előkészitett országgyülés már 1865 deczember 10-dikére összehivatott Pestre. Hibáznánk, ha be nem ismernénk, hogy bármily üdvös és örvendetes volt az: mégis az egyesület müködésére zsibbasztólag hatott. Bármily fontos az ügy, a melyet az egyesület szolgál: ez a nemzeti közügynek mégis csak egy része. A hazafiak mozgalmas tevékenységét, a legfontosabb ügy, az alkotmányos lét kérdése vette igénybe. Mindjárt kezdetben szemmelláthatólag hatott ez az ok. De azért ezen a tettek szükségletében mindig termékeny téren, akkor sem szünt meg az egyesület tevékenységét lehetőleg kifejteni. Szaporitotta ennek fontosságát és sikerét az alkotmányos kormány figyelme. És éppen e korszak kezdetén, az alkalmiságból folyólag is, a tevékenység fősulya a kormánynyal és a törvényhozással való érintkezés eredményére esik.

Már az uj miniszterium alakulásakor megkezdette az egyesület az iparral s kereskedelemmel kapcsolt helyett, *külön földmivelési miniszterium szervezésének sürgetését.* 1867-ben mindjárt a kormány megbizásából intézte az ország részvételének a párisi világkiállitásban való előkészitését. Véleményezett a különböző egyenes és közvetett adók tárgyában, általában a kereskedelem, különösen a kiviteli kereskedelem javitására nézve. Igyekezett közrehatni a napszámbérek országszerte érezhetővé vált drágaságának mérséklésére, a munkakimélő gépek alkalmazásának a gazdaságokban, a szemtermelés és állattenyésztés közt jobb arányu beosztásnak és az áttelepitéseknek sürgetése által.

1868-ban a földmivelési miniszterium vezetése mellett és annak összehivására tartatott a Köztelken, a sok fontos gazdasági kérdés megvitatására szolgált *első országos gazdasági kongresszus.* Folytattattak belés külföldön szintén a miniszterium segitségével a szőlőmivelési s

egyéb gazdasági tanulmányi utaztatások, melyek már az ideiglenes kormány alatt is történtek. 1869-ben Ercsiben ismét arató- és kaszáló-gépverseny rendeztetett.

II.

1870-ben lejárván az 1864-ben történt tisztujitás hatéves kora, febr. 13-án uj választási közgyülés tartatott. Gróf *Festetics* György az alkotmány helyreállitásával miniszterré neveztetvén ki, az egyesület elnökségéről leköszönt. Ekkor elnöknek *Lónyay* Gábor, alelnöknek *Korizmics* László és id. *Hajós* József választattak. A választmányban és a később egészen ujraszervezett szakosztályokban is sok változtatás történt.

Morócz titkár mellől *Kodolányi* Antal segédtitkár a kolosmonostori felső gazdasági tanintézethez távozván igazgató tanárnak, helyébe *Tóth* László, *Ordódy* pénztárnok pedig 1870. jun. 27-én meghalván, annak helyébe *Kránitz* Ferencz jött.

A választmányi, szakosztályi és közgyülések folyvást törekedtek élénkségre és látogatottságra: de a tagok számán érzett már ekkor az erők lankadása. Az alapitványok ugyan emelkedtek még s az év folytán 179.318 frt összeggel, 536-ra szaporodott az alapitó tagok száma; de az évdijasoké, az aláirási határidők lejárása és meg nem ujitása következtében, 264-re leszállott.

Ez az időszak 1870-től 1876-ig volt eddig az egyesület legcsendesebb korszaka. Hogy azonban a nagyobb élénkség ekkor sem annyira a vezetőkben, mint inkább az idők viszonyaiban volt s akkor is sok jó dolgot végzett az egyesület, az kitetszik az alábbiakból.

A tagok számának leapadása ellenében, a vagyon szaporodására nézve vigasztalásul szolgált az István-telek felszerelésére magánosoktól is begyült hazafias adományok (19.714 frt 91 kr.) mellett különösen a kormány adománya. Erre a czélra még a helytartóság megajánlott 10.000 frtot. Ezt a földmivelési miniszterium folyósitotta, a mely ezen kivül a mükertészetre is utalványozott 2000 forintot.

A tagokkal minél könnyebb s eredményesebb érintkezés, valamint a vidéki rokonegyletekkel szövődő kapcsolatnak is élénkitésére »*Egyesületi Közlemények*« czime alatt egy havi folyóiratot kezdeményezett az egyesület, melybe az egyesület mindenféle jegyzőkönyvei és a vidéki egyletek beküldött jegyzőkönyvei és értesitései közöltettek. Ez folyt 1876 közepéig. Ugyancsak 1870-ben dohány, sajt, turó s egyéb gazdasági, különösen kerti vetemény- és kenderkiállitás rendeztetett. Az egyesület

véleményt adott a közlekedésügy és a mellékvasutak érdekében. Megkezdetett a *gazdasági muzeum* rendezése. Az István-telek felszerelésére ujból 12.000 frtot ajánlván a földmivelési miniszterium, azalatt a feltétel alatt, hogy mivel annak tulajdoni jogát gr. Károlyi István arra az esetre magának fentartotta, ha az ott szándéklott intézet megszünnék: tehát az egyesületnek legalább használati joga telekkönyveztessék: ezt a telekkönyveztetést az egyesület azután meg is tétette. A vidéki gazdasági egyesületekkel való érintkezés és élénkülésének bizonyságául szolgál, hogy az »Egyesületi Közlemények«-be ez év folytán a békésmegyei, hevesmegyei és jászkerületi, a külső-szolnok-, pozsonymegyei, a győrvidéki, zala-, esztergom-, bars-, arad-, zemplén-, csanádmegyei, kecskemétvidéki, a veszprém-, borsod-, vas-, torontál-, biharmegyei, a debreczeni és az erdélyi szász gazdasági s a debreczeni kertészeti egylettől érkeztek közlemények.

1871-ben az amerikai *elevátor* rendszerü gabonaraktárak terjesztésére indittatott mozgalom. Hatott az egyesület a *gazdasági szakoktatás* javitására, terjesztésére és arra is, hogy ez ne vonassék a közoktatási miniszterium alá, hanem hagyassék meg a földmivelési miniszterium körében. Részt vett az Első Magyar Sertés-Hizlaló és Előlegező-Társulat közremüködésével a pest-kőbányai szállásokon tartott *sertéskiállitás*, ugy az Országos M. Gazdaasszony-Egylet kiállitásával együtt a nemzeti muzeumban tartott *gyümölcs-kiállitás* rendezésében.

1872-ben a tevékenység élénkitése végett mindenekelőtt a szakosztályok szerveztettek ujra, 17-re emeltetvén fel azok száma azon utasitás ismétlésével, hogy a választmány által hozzájok utasitott tárgyakon kivül, saját szakkörükben maguk is kezdeményezzenek. Igy azután számos életrevaló mozgalom jött létre, jelesen a miniszteriumok által házilag kezelt közalapitványi, kincstári és ménesbirtokok, azután a gazdasági tanintézeti gazdaságok ismertetése, a jelesebb parasztgazdaságok szaporitásának módja, juhoknál, sertéseknél a husfajták szaporitása stb. tárgyában.

A közteleki palotának *háromemeletessé kiépitése* 1871-ben kezdetett és 1872-ben fejeztetett be. Ennek kiépitése, az előbbi egyemeletes épületnek átidomitásával együtt 151.865 frt 74 krba került. E költségből 65.006 frt 36 kr. befizetett alapitványi tőkékből és értékpapirok eladásából, 65.695 frt pedig (minthogy meggyőződött az egyesület, hogy a főváros belterületén szerzett telkek a kiállitás czéljaira, melyek folyvást nagyobb területet igényelnek, kicsinyek is, és nagyon drágák,

ugy hogy éppen ez okból a Damjanics-féle telket már 1869-ben 29.000 frtért el is adta) a gr. Károlyi Györgytől szerzett legelső Köztelekhez, még az alakulás első idejében kiállitás czéljaira összevásárolt telkekből, 1054 négyszögölnyi területnek eladási árából, tehát e két forrásból együtt 130.701 frt 36 kr., végre a fenmaradt 21.164 frt 38 kr. előbb előlegekből, utóbb a pesti első hazai takarékpénztártól felvett kölcsön utján fedeztetett. Most a köztelki palota 841 négyszögöl telken fekszik, s a telek vételárán kivül, a két izben beleépitett törzsérték 240.000 frtot tesz.

1873-ban az egyesület az országnak a *bécsi világkiállitásban* való részvételét vezette, melyet már előző évben készitett elő s jól sikerült eredménynyel fejezett be.

A közgazdasági és földmivelési szakosztály együtt tárgyalta le és készitette el a cselédtörvényjavaslatot, mely a belügyminiszteriumhoz beterjesztetett. A kereskedelmi miniszterium felhivására véleményt adott az egyesület az oszták-magyar kereskedelmi szerződés tárgyában. Sürgette a konzulátusoknál a magyar viszonyokat ismerő egyének alkalmazását. A *szarvasmarha-tenyésztési szakosztály* a jelesebb tenyészetek ismertetését folytatta. A *borászati szakosztály* nagy terjedelmü s jeles borkiállitást rendezett az 1874-dik évi londoni világkiállitáson, melylyel ott sok kitüntetést szerzett az országnak.

Az 1873 decz. 30-diki választmányi gyülésen az érdekeltségnek és a szakosztályi müködés sikerének emelése tekintetéből az határoztatott, hogy a fontosabb tárgyak külön előadók által készittessenek elő és vezettessenek tanácskozás alá. Ezen az uton ez idő körül sok érdekes tárgy kimeritő részletességgel került szőnyegre. *Kenessey* Kálmán a gazdasági cselédség állandósitásának kérdését, Angolország és általában a külföld ide vágó viszonyainak körülményes ismertetésével vezette be s a kérdés több gyülésen át tartott tárgyalása egy külön röpiratot eredményezett. *Lónyay* Gábor a hrádeki m. k. földmivesiskola gazdaságát tüzetes birálat kiséretében ismertette. *Gyomlay* Gellért a »Farmrendszer« kapcsolatában irásilag beküldött előterjesztéssel azon kérdést vezette be: vajjon az államjavakra nézve a házi kezelés, vagy a bérbeadás-e a czélszerübb. *Korizmics* László bevezetése folytán, a vizek hasznositása tárgyaltatott. A *békésmegyei gazdasági egyesület* indokolt felhivására ajánló eredménynyel tárgyaltatott az az igen életre való kérdés, hogy a mezőgazdaság terén országszerte felmerülő észleletek s gyakorlati értékkel biró tapasztalások összegyüjtetvén, közhaszná-

lat végett évkönyvben adassanak ki. *Galgóczy* Károly bevezetése mellett ujólagosan tárgyaltatott az osztrák-magyar vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Ez körülményes felterjesztést vont maga után a keresk. miniszteriumhoz. A miniszterium által az ország különböző törvényhatóságaitól begyüjtött szabályrendeletek alapján *Galgóczy* Károly által kidolgozott mezőrendőrségi törvényjavaslat szintén az ő bevezetése mellett bizottságilag és szakosztályilag letárgyalva terjesztetett a földmivelési miniszterium elé. *Kenessey* Kálmán bevezetése mellett megvitattattak a *Mokry* Sámuel és *Hallet*-féle buzamagnemesitési módozatok, melyből ismét egy röpirat került ki. Ugyanaz ő bevezetése mellett tárgyaltatott a magkisérleti állomások felállitása.

Kvassay Jenő kulturmérnök a szikes talajokról tartott beható értekezést, *Hajnik* János pedig a talajnak egyes gazdasági növények alá czélszerü megmiveléséről. Dr. *Zlamál* Vilmos az 1873-ban, a primási uradalmi gulyák s tehenészetek megszemlélésére kiküldött bizottság eljárásának eredményéről számolt. *Czilhert* Róbert bevezetése mellett megvitattatott a juhtenyésztés helyszerüségi kérdése.

1874-ben a *bécsi világkiáltitásból* sok tárgygyal gazdagodott a *gazdasági muzeum.* Ugyanazt a földmivelési miniszterium is erre az évre 1300, a következő pedig 2000 frttal segélyezte. 1875-ben, az előző évben jól sikerült *londoni borkiállitás* alkalmából állandó borkiállitás rendeztetett a Köztelken olyképp, hogy az hetenként egyszer állott nyitva s bormutatványok kiállitása mellett, hivatása lett volna a bortőzsde kezdetét képezni, de csak nehány évig állott fenn. Tervezet készittetett az állatvásárok és a vásárok alkalmával országszerte tartandó *állatkiállitások* rendezésére, azután az általános használatra szolgáló apaállatok törvényes engedélyezése tárgyában. Az ismeretterjesztés terén megindittatott *Tormay* Béla közremüködésével az »*Állattenyésztési füzetek*« kiadása. A bia-bajnai uradalom megszemlélése végrehajtatott, melynek eredménye az egyesület Jószágismertetései közt 11-dik füzetképp adatott ki 1877-ben. id. *Pekár* Imre gépészmérnök a gőzekékről szakavatott értekezést tartott.

Ugyanezen 1875-dik év őszén nyittatott meg a *majoros gazdákat* és *gazdasági s kertészmunkásokat képző tanintézet az István-telken.* Ezen intézet megnyithatását gr. *Károlyi* Alajos azzal segitette elő, hogy 1875. szept. 22-ről kelt nyilatkozatával belenyugodott, miszerint boldogult édes atyjának gr. *Károlyi* Lajosnak 50.000 frt alapitványa után eddig tőkésitve felszaporodott s 81.850 frtot tevő összegből 10.000 frt az

istván-telki gazdasági iskola teljes felszerelésére, s az igy még fenmaradt 71.850 frt után járó 5% kamatból, 3000 frt az istván-telki tanitó-személyzet állandó évi fizetésének fedezésére fordittassék. Igazgató tanárul ekkor ide *Kodolányi* Antal választatott; mellette segédtanár *Pethő* Miklós lett. Következő tavaszra azonban Kodolányi torokbetegsége miatt leköszönvén, helyébe *Molnár* Lajos, a debreczeni felsőgazdasági tanintézet volt igazgatója lépett, aki az 1877-dik évi tél folytán ismét Komárommegyébe vándortanárságra távozván, az intézet vezetése előbb ideiglenesen később állandositva Pethő Miklósra szállott.

III.

1876-ban ismét tisztválasztó évforduló állott be. Ekkor a május 31-dikén tartott közgyülésen, *Lónyay* Gábor leköszönése folytán, gróf *Szapáry* Gyula választatott elnöknek. Alelnökök *Korizmics* László és gr. *Széchenyi* Pál lettek, *Hajós* József szintén leköszönvén.

Már ezt megelőzőleg, dr. *Entz* Ferencz a budai szőlőiskola és vinczellérképezde igazgatója, reá sulyosodott szembaja miatt, a márczius 16-diki választmányi gyülésre benyujtotta, 16 évig viselt hivataláról lemondását. Utána az igazgató-tanári állásban *Molnár* István, előbb a tapolczai vinczellérképezde igazgatója következett.

Gróf *Szapáry* Gyula a jun. 22-diki választmányi gyülésen elnökölt először s rámutatván arra a pangásra, amely az egyesületi életben a politikai élet élénksége óta kifejlett, az egyesületi müködés ujra megélénkesitését sürgette, s ennek módját főkép az alkotmányos kormány és az egyesület közt eddig is megvolt jó viszony tovább fentartásában, az országban levő megyei és vidéki egyesületekkel a minél szorosabb kapcsolatnak ápolásában az élénk tevékenység által, a közbizalom s a tagok szaporitásában jelelte meg, a közvetlen gyakorlati müködés teréül főkép figyelembe ajánlván a budai vinczellérképezdét és az istvántelki iskolát.

Ez az egyesület ujra éledő tevékenységének kiinduló pontja, a honnan egyszersmind a munkásságnak a régitől változtatott iránya is előre kezdi vetni árnyékát. Lassan indult, nehezen ment: sőt az első két évben a tevékenység élénkülése daczára a külső részvétnek még tovább hanyatlása is mutatkozott: de utóbb több kedvező körülmény hozzájárulásával világosan észlelhető javulás állott elő.

Ekkor volt a szegedi ipar-, termény- és állatkiállitás; azonkép Budapesten a Nemzetközi statisztikai kongresszus. Ez utóbbin az egyesület

különösen tevékeny részt vett. Az egyesület *szakosztályai*, melyekre a müködés sulypontja fektetve volt, november elején egymásután ujra szerveztettek. Ezek *müködéséből* kiemelendők: a borhamisitás ellen való törvény sürgetése; a Németországba s ezen keresztül Francziaországba menő magyar marhakivitelnek a hosszu vesztegzárolás miatti akadályozásának orvoslása; a budapesti bortőzsde és a felvidéki munkásfeleslegnek az alföldi munkáskéz hiányának pótlása felett folyt tárgyalások, azonkép a jegybank, a mellékvasutak, általában az országos közlekedés, a tizedmértékrendszerre vonatkozó törvényjavaslat, a közraktárak és a földadó kiigazitása tárgyában tett véleményezések.

Korizmics László az általa alapitott és eddig fentartott »*Gazdasági Lapokat*« az egyesület tulajdonába adta át. Minthogy azonban azok kiadását az egyesület csak nagy koczkázattal eszközölhette volna saját költségén, tehát ugy intézkedett a választmány, hogy az »*Egyesületi Közlemények*« külön kiadását megszüntetvén, abból az összegből, amelybe eddig azok kerültek, 700 frtot a Gazdasági Lapok segitségére adott és a lap kiadását átadta *Morócz* Istvánnak, a ki azt, mint az egyesület titkára, lapbizottsági felügyelet alatt különben is szerkesztette. Feltételül a segitségért az köttetett ki, hogy a lap az egyesület életéből eddig a közleményekben nyilvánosságra hozott tárgyakat felvegye, eddig évi 10 frtnyi előfizetési ára évi 6 frtra szállittassék és az egyesületi tagoknak a Közlemények helyett, melyeket azok tagságdijuk fejében ingyen kaptak, fél előfizetési árban évi.3 frtért adassék. Ily módozattal Morócz a lap szerkesztését és kiadását ekkor egyelőre egy évre elvállalta, a következett 1877—78-ban *Máday* Izidorral együtt folytatta, azután Máday Izidor visszalépvén, ismét egész haláláig maga vitte némi módositással, melyben fő, hogy a lap később az egyesületi tagoknak egészen dijtalanul adatott, a tagszám szerint fizetvén az egyesület a segélyt.

1877-ben a febr. 10-diki választmányi gyülésre tett bejelentés szerint az egyesület *tagjainak száma 749 volt.* Ebből 305 tag 107.499 frt befizetett, 249 tag 75.023 frt még befizetetlen összeggel volt alapitó, 195 pedig évdijas tag 10 frtjával. Az 1877 febr. 25-diki közgyülésen gr. *Szapáry* Gyula elnök megnyitó beszédében még nagyon panaszkodik a részvétlenség és az alapitványi kamatok s évi tagdijak fizetésének késedelmessége miatt. Az egyesület müködésére nézve azt fejezi ki, hogy két irányban mehet az egyesület előre, vagy kiállitások által igyekszik emelni az érdekeltséget, de a mihez részben a tagok fizetésbeli sok hátraléka miatt pénz nincs, vagy fürkészi a bajok okait és

közös erővel igyekszik a bajok elháritásán. Itt van az első bár nem közvetlen magva elvetve az 1879-ben bekövetkezett nagy gazdasági enquètenek.

Ily körülmények közt ugy igyekezett az egyesület tenni, amint lehetett, nem ugy, amint tudta és érezte, hogy tennie kellene. Ismét a szakosztályokban gondolta feltalálhatni és kereste az erőt. Azok müködését felolvasásokkal igyekezett élénkiteni. *Kvassay* Jenő: Az Alföld öntözéséről, *Tormay* Béla: Az állatok keresztezéséről, *Gonda* Béla: A magyar rizstermelésről tartott értekezést. A bia-bajnai uradalom leirása is elhagyta a sajtót. Az állami ménesek szemléje 1877. jun. 18-tól julius második feléig ment végbe, Bábolnán kezdve, Kis-Bér, Mező-Hegyes, Fogarason végezve.

Előkészitette és vezette az egyesület Magyarországnak az 1878-dik évi *párisi világkiállitáson* való részvételét. A magyarországi bizottságnak elnöke éppen gr. *Szapáry* Gyula egyesületi elnök volt. Ebből az alkalomból abban a szerencsében részesült az egyesület, hogy báró *Hirsch* Henrik 20,000 frankot bocsátott gr. Szapáry Gyulának, mint az Országos Magyar Gazd. Egyesület elnökének rendelkezésére, hogy azon leginkább a kiállitáson oly tárgyak vásároltassanak, a melyek Magyarországon a mezőgazdaság előmozditására alkalmasak. Elnök ezen adományon választmányi felkérésből az Istvántelket és a budai szőlőiskolát főkép gépekkel, azután a gazdasági muzeumot gyarapitotta értékes tárgyakkal. E kiállitás befejezése után az egyesület 1878 okt. és decz. havi gyüléseit három érdekes ismertetéssel élénkitette. Dr. *Rodiczky* Jenő átalánosságban ismertette a párisi kiállitást; *Tormay* Béla annak állattárlati, *Molnár* István pedig borkiállitási részéről nyujtott érdekes ismertetést. *Tormay* Béla ennek kapcsán tette az első inditványt Budapesten tenyészállatvásárok rendezésére, amelyek később nagy fontosságra fejlődtek. Ugyanezen évre esik a székes-fehérmegyei gazdasági egyesülettel kapcsolatban a *székesfehérvári országos kiállitás és az annak alkalmával szintén Székesfehérvárott tartott második országos gazdakongresszus előkészitése.*

Legnevezetesebb mozzanat ez évben az egyesület életére még is, hogy gróf *Szapáry* Gyula pénzügy-, báró *Kemény* Gábor pedig földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter lett. Ez az 1878 decz. 19-diki választmányi gyülésen jelentetett be az egyesületnek. Gróf *Szapáry* Gyula, mint a köz- és mezőgazdaság terén huzamos idő óta gyakorlatilag foglalkozott egyén, egyszersmind az egyesület elnöke, a köz- és mezőgazdasági bajok s azok orvoslása iránt ismereteket és rokonszenvet

vitt magával a miniszteriumba, az egyesület elnökségét pedig éppen e rokonszenvből még pénzügyminiszter korában is megtartotta. Br. *Kemény* Gábor minisztersége előtt nem volt ugyan oszlopos tagja az egyesületnek, de az volt az erdélyi gazdasági egyesületnek és gondolkozásánál, lelkületénél fogva, ő volt az első alkotmányos magyar miniszter, a ki a mezőgazdaság érdekeit melegen felkarolta s igyekezett hazánk nemzet- és mezőgazdaságát méltányos figyelemben részesiteni. Az ő minisztersége nemzetgazdaságunk mezején átalában az állami gondozás jobbra fordulásának jelző pontja. Az egyesületi elnök és a két minister ily találkozásából indul ki egyszersmind az egyesület sikeres munkálkodásának állandó élénkülése.

1879. febr. 10-én tartott választmányi gyülésen tette *Korizmics* László az első inditványt az egyesület alakulása 50 éves évfordulójának 1880-ban való megünneplésére. A márczius 2-diki közgyülésen pedig bemutattatott az egyesület Emlékkönyvének első füzete, amelynek megindításával az egyesület már az 1843-dik év óta alapszabályba iktatva volt feladatát teljesitette. Ugyane gyülésen tette gr. *Károlyi* Sándor az első inditványt az egyesület kebelében oly *nyilvános ankét-tanácskozások* tartására, a melyekre az egyesület tagjain kivül az országban levő különféle közhasznu társulatok és az egyesületen kivül álló szakférfiak is meghivatván, azoknak különösen a felett lenne feladatuk indokolt véleményt adni, hogy az utóbbi időkben *európaszerte tapasztalt köz- és mezőgazdasági hanyatlás okai átalában: de különösen Magyarországra nézve miben rejlenek s mik volnának orvoslásának eszközei.* Ebből fejlett azután az 1879 és 1880-ban az egyesületben megtartott *nagy ankét.* Az ápril 3-diki választmányi gyülésből, a földmivelési miniszterium költségvetésében eddig a mezőgazdasági czélokra szánt 50,000 frtnak felemeléséért oly sikerrel folyamodott az egyesület az országgyüléshez, hogy ebbeli előterjesztésének és sürgetésének is némi része lett abban, hogy ezuttal e dotáczió 100,000 frtra emeltetett, az alföldi aszály miatt ezuttal magasabbra nem lehetvén, de kilátással, mihelyt az ország pénzügyi viszonyai engedik, a magasabbra emelésre. A május 28-diki választmányi gyülésen ajándékozta gróf *Széchenyi* Pál az egyesületnek gróf *Széchenyi* István arczképét, melyet ő és a család, az egyesület 50 éves ünnepére készittetett.

Az egyesület közremüködésével rendezett *székesfehérvári országos kiállitás* 1879. évi május 1-től junius hó 15-ig tartatott meg. Ez volt Magyarországon addig a legsikerültebb és legterjedelmesebb kiállitás.

Ez alatt a *második országos gazdakongresszus* szintén nagy részvét és jó siker mellett jun. 3-tól 5-ig folyt le. Szept. 17-től 21-ig az egyesület közremüködésével *nemzetközi ampelographiai kongresszus* tartatott Budapesten, melynél a házigazda szerepét szintén az egyesület vitte, költségeit a földmivelési miniszterium fedezvén. A decz. 30-diki választmányi gyülésen határoztatott el a »*Magyar gyümölcsészeti és kertészeti füzetek*« kiadása. Ugyane gyülésből oly sikerrel intézett az egyesület, a már többször sürgetett külön földmivelési miniszterium felállitásának tárgyában indokolt előterjesztést és sürgető kérvényt az országgyüléshez, hogy habár annak most sem lett még teljes sikere: mégis lényegesen hatott egyrészről a földmivelés, ipar és kereskedelmi, másrészről a közmunka és közlekedési miniszteriumok oly átalakitására, hogy a posta- és távirdai ügyek a közlekedési miniszteriumhoz, ellenben az állam- és közalapitványi birtokok, azután az összes állami és közalapitványi erdőségek ügye a földmivelési miniszteriumhoz tétetett át, a mi a közgazdaságra nézve minden esetre előnyösebb beosztás volt az előzőnél.

A most folyó korszak 1880-tól 1896-ig.

I.

Az egyesület 50 éves fennállásának örömünnepét, gróf *Szapáry* Gyula elnöklete alatt, köztelki palotájának nagy termében 1880 május 22-én tartotta meg.

Király ő felségét ezen az ünnepélyen *József* főherczeg képviselte. A *miniszteriumnak* hat tagja tisztelte ezt meg személyes jelenlétével. Küldöttségileg jelentek meg: a *M. Tud. Akadémia*, *Pestvármegye*, *Budapest* főváros, a *Magy. k. tud. Egyetem*, a *kir. József-műegyetem*, a *kir. term. tud. társulat*, a *budapesti keresk. és iparkamara*, az *Országos magy. Iparegyesület*, a *Magyar általános iparegyesület*, a *Pesti első hazai takarékpénztár*, *a Tiszavölgyi társulat*, az *Első magyar általános biztositó társulat*.

Az egyesület két alelnökével együtt, nagy számban jelen volt választmányi és egyesületi tagokon kivül, a *vidéki gazdasági egyesületek közül küldöttségileg vettek abban részt:* az erdélyi gazdasági egyesület, az Arad, Bihar, Békés, Borsod, Székes-Fehér, Gömör, Heves, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Komárom, Liptó, Nyitra, Somogy, Sopron, Szepes, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos, Tolna, Temes, Zemplén, Vasmegyei, a Debreczeni, Felső-tiszavidéki, Győrvidéki, Kecskemétvidéki gazdasági egyesületek.

A gyülésnek két főtárgya volt: maga az *50-dik évfordulói ünnepély* és annak első alapítója, gr. *Széchenyi István arczképének leleplezése.*

A gyülést gr. *Szapáry* Gyula elnöki beszéddel nyitotta meg. Erre br. *Kemény* Gábor, földmivelés-, ipar- s kereskedelmi miniszter, mint szakminiszter üdvözlő iratának felolvasása következett. Ezt követte az egyesületnek *Galgóczy* Károly által erre az alkalomra megirt, a gyülésen bemutatott és kiosztott történetéből gróf *Széchenyi* Pál történelmi előadása.

Gróf *Széchenyi* István életnagyságu arczképének, amelyet gr. *Széchényi* Pál, a család tagjaival együtt készittetett és ajándékozott az egyesületnek, leleplezéséhez br. *Sennyey* Pál mondotta a diszbeszédet. Ezután *Korizmics* László mutatott be, gróf *Széchenyi* István emlékéhez igen méltó két tárgyat, mindeniket alkalmi beszéd kiséretében. Első tárgy volt: *Az országos m. gazdasági egyesület és a megyei s vidéki gazdasági egyesületek közt létesitendő szövetkezet tervezete,* amelyet alapelveiben akkor már 22 egyesület elfogadott; második tárgy: *az Orsz. magy. gazdasági egyesület kebelében a gazdasági bajok megismerése és lehető orvoslása tárgyában 1879-ben megkezdett és 1880-ban bevégzett szaktanácskozmányok, azaz: a nagy ankéttárgyalások munkálata.*

Ez az ünnepély és annak éve, az egyesület életében, annak nemcsak fennállása 50-dik évi korára, hanem müködési szellemére nézve is forduló pont.

Ezt megelőzőleg az egyesület főtörekvése kezdettől fogva a mezőgazdasági szaktudománynak és tevékenységnek emelése, a termelés szaporitása és javitása volt; főeszközeit is ez irányban használta (kiállitások, tanintézetek rendezése, szakirodalom, szaklap, országos szőlőiskola, országos faiskola, s ezekből nemes szőlővesszők s gyümölcscsemeték közvetlen terjesztése stb.)

Ezután a főtörekvés a *köz- és mezőgazdasági politika fejlesztésére* a gazdasági haszonnak a már előállitott termékek forgalomba hozatala körül való nevelésére és biztositására, ezzel az *érdekek képviseletére* ment át.

Ily irányban a főlökést a székesfehérvári második országos gazdakongresszus adta meg, amelyhez azután a nagy ankét-tanácskozmány munkálata is hathatósan járult; lényeges erőt pedig a változtatott müködéshez adott az, hogy a budai vinczellérképezdét, szőlő- és faiskolát a földmivelési miniszterium csakhamar, még br. *Kemény* Gábor idejében (1881) átvette, később pedig az Istvántelek nagy része is a rákospalotai árva gyermekmenházra menvén át, az az intézet is megszünt. Itt az utolsó tanfolyam 1891-ben volt.

A székesfehérvári kongresszus nemcsak az országos és a székesfehérmegyei gazdasági egyesületnek, melyek azt előkészitették, hanem az egész országból összegyült megyei és vidéki gazdasági egyesületeknek is nagy részvéte mellett folyt le. Itt különösen az a körülmény fokozta a részvétet s az adta meg a tevékenység irányát, hogy az akkor már a mezőgazdasági nyers termékekkel az európai piaczokon is roppant mérveket öltött amerikai verseny, Magyarország piaczain, sőt közvetlen a magyar mezőgazdák háztartásában is éreztette hatását, melynek ellenében sürgetőleg nyilvánult a gazdasági téren a társulati és egyesületi tevékenység élénkitésének mulhatlan szüksége.

Az itt felhangzott sürgetések villámszikrát vetettek az Országos M. Gazd. Egyesület kebelében is, amely ott majdnem robbantólag hatott. A sürgetések közt nem hiányzottak az elégületlenség hangjai sem, amelyek az országos egyesületnek, a különféle válság irányában tétlenséget, sőt tehetetlenséget vetettek szemére; holott a nagyközönség éppen az országos központi egyesülettől joggal várta, hogy valamint a válság okainak felkutatásában, azonkép az orvoslás sürgetésében még a kormány előtt is a köz- és mezőgazdaság érdekeinek az legyen legerélyesebb képviselője.

Az eredmény az lett, hogy mindjárt a kongresszusból, részint a kongresszus határozatainak végrehajtására, részint az egyesületi téren, a megjelölt irányban, a társadalmi tevékenység mulaszthatlannak ismert élénkitésére egy 20 tagu bizottság választatott és annak élére elnökökül gr. *Dessewffy* Aurél és gr. *Zichy* Jenő helyeztetvén, az élénkités főeszközéül már ott a kongresszuson: a gazdasági kongresszusok állandósitása, helyesebben mondva: az országban létező megyei és vidéki gazdasági egyesületeknek az Országos M. Gazd. Egyesülettel kapcsolt szövetkezeti szervezete jelöltetett meg.

Nem hiányoztak az elégedetlenek közt, akiknek törekvése szerint az egyesületeknek igy kontemplált szövetkezetéből, a réginek megkerülésével majdnem egy második uj gazdasági egyesület keletkezett. Mégis utóbb a vezetők megfontolt óvatossága oda vitte a dolgot, hogy a végrehajtó bizottság állandósitása mellett, az a szövetkezeti szabályzat lett az eredmény, a melyet *Korizmics* László egyesületi alelnök az országos egyesület ötven éves ünnepélyén bemutatott. A szövetségbe lépett egyesületek nagy része azután alapitó, néhány évdijas tagkép lépett az egyesületbe, a melyet az egyesület azzal viszonozott, hogy változtatott alapszabályai szerint az alapitó tagokul belépett egyletek

elnökeit tiszteleti választmányi tagokul vette igazgató-választmányába. — A szövetségbe lépett gazdasági egyesületek végrehajtó-bizottsága ma is fennáll. Azóta több izben rendezett szövetkezeti nagy gyüléseket, a legégetőbb napi kérdések megvitatására. Minden nagygyülés a végrehajtó-bizottságot a következő nagygyülésig terjedő megbizatással ujra választja.

Ugyanekkor s ugyanez alkalomból a személyes tevékenység élénkitésére és az egymással való társadalmi érintkezés könnyitésére szerveztetett a »*Gazdakör*«, mely az anyaegyesületbe, a szövetségbe lépett egyesületek szakosztályakép iktattatott be. Ez 1891. nov. 1-ig állott fenn, a mikor feloszolván, hagyatékvagyona az anyaegyesületre szállott.

Kapcsolatban ezekkel az egyesületi müködés élénkitésére keletkezett mozgalmakkal, azok irodalmi közegéül alapittatott szintén 1880-ban gr. *Dessewffy* Aurél, gr. *Széchenyi* Pál és gr. *Zichy* Jenő közös anyagi jótállások és szellemi fővezetésök mellett, mely utóbbiban már *Somssich* Pál is részt vett: a »*Magyar Föld*« közgazdasági napilap. Ennek életbe léptetésére az alapitókat főkép az a meggyőződés vezette, hogy a világeseményeknek minden viszonyára nézve nagyon meggyorsult forgalma közt, egy hetenként egyszer-kétszer megjelenő közlöny a közérdekeket és a szükségletet többé ki nem elégiti, és a mezőgazdasági érdekeknek is napi képviseletre van szükségök. Éppen ezen okból az Orsz. M. Gazd. Egyesület szakközlönye is a régi Gazdasági Lapok helyett csakhamar a Magyar Föld lett, s kiszoritván amazt ebből a megszokott minőségből, a helyett az egyesület anyagi segélyezését is az élvezte, a mellett a Gazdasági Lapok csak társlapkép szerepelvén.

Ez a viszony a 1884-dik év végéig tartott. Ekkor megszünt azért, mert a Magyar Föld is magánkézre menvén át, az igazgató-választmány tekintetbe véve, hogy az egyesületnek tömegesen vannak különböző politikai párthoz tartozó tagjai, de különben sem tartotta az egyesület állásával megegyeztethetőnek, hogy hivatalos közlönye éles politikai szinezetet viseljen. Ennek következtében a Gazdasági Lapok Ordódy Lajos szerkesztése és kiadása alatt 1885-ben, az egyesület hivatalos közlönyekép, régi helyöket ismét visszafoglalták.

II.

Gróf *Szapáry* Gyula az egyesület elnökségét nemcsak pénzügyministerségének kezdetén megtartotta, hanem a tisztujitási évkörnek lejártával, az 1882 május 14-dikén, az után ismét 1888 április 15-én történt

uj megválasztatását is elfogadta. Hasonlókép ujra megválasztattak az 1882. máj. 14-diki közgyülésen alelnökökül *Korizmics* László és gr. *Széchenyi* Pál is. Mégis egyenlő évszám alatt soha se történt az egyesület ugy az elnöki, mint a hivatalnoki karban annyi változás, mint épen ebben a most folyó korszakban.

Gróf *Széchenyi* Pál az 1882-dik év végén az egyesület alelnökségéből: földmivelési, ipar és kereskedelmi ministerré neveztetett ki. Ez az országban erősen megindult agrármozgalmak diadala volt. Gr. Széchenyi Pál nem tartozott az akkor uralkodott kormánypárthoz, hanem a mérsékelt ellenzék (most nemzeti párt) oszlopos tagjai közé, amely párt az agrármozgalmak élénkitését és vezetését tartotta kezében. E mozgalmakkal a kormánypárt is sok irányban rokonszenvezvén és azoknak igazságot adván, legczélszerübbnek itélte, épen az ellenzéknek az agrárius mozgalmak élén állott vezérférfiai közül hozni be valakit a ministeriumba, hogy ez által az agráriusok bizalma is pártszinezet nélkül megnyeressék. A választás, épen elfoglalt állásánál fogva, gr. Széchényi Pálra esett. Ennek következtében ő az egyesületi alelnökségről, az 1882. okt. 26-diki választmányi gyülésre beadta lemondását. Helyébe az 1883 ápr. 22-diki közgyülésen gr. *Dessewffy* Aurél választatott.

Korizmics László első alelnök 1886. okt. 5-én meghalt. Ennek következtében gróf *Dessewffy* Aurél első alelnöknek választatván meg, az 1886. deczember 21-iki rendkivüli közgyülésen másodalelnök id. *Hajós* József lett. Ugyanezek az 1888. április 15-diki rendes tisztujitó közgyülésen is megválasztattak. Azonban id. *Hajós* József 1888. deczember 28-án már meghalt.

Végre sikerült az egyesület sürgetésének és befolyásának, hogy a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi, azután a közmunka és közlekedési ministeriumok szakköre uj beosztást nyervén, külön földmivelési ministerium szerveztetett, és annak élére első külön földmivelési ministerül gr. *Szapáry* Gyula, az egyesület elnöke neveztetett ki. Ennek következtében, a szakministerség nem levén összeegyeztethető az egyesület elnökségével, ő az 1889. április 28-án tartott rendes közgyülésen az egyesület elnökségéről leköszönt. Ekkor választattak elnökül: gr. *Dessewffy* Aurél, első alelnökül: gróf *Andrássy* Aladár, másod alelnökül: *Tolnay* Lajos. Ezek az 1894. október 28-án tartott uj tisztválasztó közgyülésig vitték hivatalukat.

Az 1894. október 28-diki tisztujitó közgyülésen oly meglepetés történt, amilyen az egyesület hosszu életében még nem fordult elő.

Találkoztak az egyesületnek az utóbbi időkben tömegesen szaporodott tagjai közt, akiknek a folytonosan élénkülő agrármozgalmak nem voltak egészen inyökre; talán némely részben érdekeikkel is ellenkeztek. Az egyesület főtömege ellen épen a választás előtt hirtelen és csendesen ellenpárt szervezkedett, amely meglepetéssel, fején támadta meg az egyesület kétségtelen többségét. 102 beadott szavazatból, gr. *Dessewffy* Aurél 46 szavazata ellenében, 53 szavazattal gr. *Bethlen* András választatott meg elnöknek, aki kevéssel előbb a b. Bánffy ministerium alakulásakor letevén a földmivelési ministerséget, épen Erdélyben volt távol. Az alelnökségekre nézve pedig senki se kapván általános többséget, mind a két alelnöki állás üresen maradt. A választmány a régitől kevés változással, 8 hiján megválasztatott.

Ezen esemény nem kis megütközést keltett az egyesület tagjai közt. Gróf *Bethlen* András értesülvén a választás lefolyásáról, megválasztatását nem fogadta el.

E miatt azután az elnök, alelnökök és a még hiányzó választmányi tagok megválasztására 1894 decz. 9-én rendkivüli tisztválasztó közgyülést kellett tartani, illetőleg a tisztválasztó közgyülést folytatni.

Ekkorra oly élénkség fejlett ki az egyesületi tagok közt, hogy e kizárólag választó közgyülésre, vagyis az előbbinek folytatására 792 szavazó tag jelent meg. Ebből elnöknek gr. *Dessewffy* Aurél 590, első alelnöknek gr. *Andrássy* Aladár 574, másod alelnöknek *Bujanovics* Sándor 568 szavazattal választatott meg. A nyolcz választmányi tag közül elsőnek gr. *Bethlen* András 513 szavazatot nyert, s ezek közül az utolsóra is 454 szavazat esett.

A hivatalnoki személyzetben, *Tóth* László titkársegédnek 1880 jun. 5-én történt halálával indult meg a változás. A volt segédtitkári állás az 1881 febr. 28-diki választmányi gyülésen előadó titkári állássá szerveztetett, évi 1000 frt fizetés és 300 frt lakbérrel és arra az 1881 ápr. 4-diki gyülésén *Ordódy* Lajos neveztetett ki, aki előbb a barsmegyei gazdasági egyesület titkára volt. Ugyanekkor lett alkalmazva fizetéstelen másodtitkárul *Szabó* Ferencz. *Morócz* István 1881 okt. 10-én meghaiván, az első titkári teendőkkel, az 1881 nov. 16-diki választm. gyülésből *Ordódy* Lajos bizatott meg, aki az 1882 febr. 11-diki v. gyülésen első titkári állásra léptettetett elő; fizetéses másodtitkárnak pedig évi 1000 frt fizetéssel *Szabó* Ferencz neveztetett ki. Ugyanekkor tiszteletbeli másodtitkár lett *Fáy* Andor. *Szabó* Ferencz 1884 novemberben leköszönt hivataláról. 1885. febr. 14-én *Baranyay* István alkalmaztatott helyette

Ugyanekkor egy uj segédtitkári állás szerveztetvén évi 700 frt fizetéssel, az *Pongrácz* Bélával töltetett be, a kire egyszersmind a házi pénztár kezelése is bizatott.

Korizmics László első alelnök 1886 okt. 5-én meghalván, megszünt az a régi viszony, hogy az alapszabályokban foglalt ügyvezető igazgatói állást az egyesület palotájában tiszteleti szállást élvező alelnök képviselje, ennek következtében *Ordódy* Lajos az 1887 febr. 25-diki v. gyülésen *ügyvezető igazgató* czimmel ruháztatott fel. *Pongrácz* Béla pénztárkezelő segédtitkár 1888 februárban vált meg az egyesülettől, helyébe *Krick* Aladár alkalmaztatott, aki 1889 márcziusig viselte hivatalát. Ekkor uj szervezés állott be. A házipénztár kezelését *Tobisch* Ede vette át, s az ügyvezető igazgató mellé *Baranyay* István első titkáron kivül, másod titkárul *Baross* Károly lett alkalmazva 1200 frt évi fizetéssel.

Ordódy Lajos 1890 október havában egy a bécsi kiállitás alkalmából felmerült esemény következtében az egyesületnél viselt igazgató állásáról hirtelen lemondott. Hivatalos teendőit akkor mindjárt ideiglenesen *Baranyay* István vette át.

Igazgatóul *Ordódy* Lajos után az 1891 febr. hó 26-iki választmányi gyülésen mostani igazgató *Forster* Géza választatott meg, *Baranyay* István mellette első-, Baross Károly másodtitkárnak maradván.

Ordódy Lajos kilépésével nem egyedül távozott; hanem magával vitte az egyesület régi közlönyét, a Gazdasági Lapokat is, a melyhez abból formált jogot, hogy 1884-ben, mikor a »Magyar Föld« megszünvén az egyesület közlönye lenni, és a helyett ismét a Gazdasági Lapok állittattak az egyesület közlönyévé vissza, akkor a Gazdasági Lapoknak nemcsak szerkesztése, hanem a kiadással járó koczkázatnak viselése is, egyesség szerint mint az egyesület titkárának neki adatván át, az egyesület elnézte, hogy ebből folyólag az ő neve a lapon utóbbi időkben: kiadó tulajdonoskép is szerepelt, ámbár a szerkesztés folyvást az egyesület lapfelügyelő bizottságának ellenőrzése alatt történt. A kiadási jog egyesség szerint átadatott ugyan neki, mint titkárnak, de a laptulajdonosi jog soha reá át nem ruháztatott. Ezt a követelést és ezt a cselekedetet az egyesület elnézte azért, hogy a megválás per nélkül történhessék.

Ekkor, és ebből az alkalomból alapittatott az egyesület uj közlönyekép a »*Köztelek*«, a mely 1891 október havában kezdvén meg megjelenését, az egyesület hivatalkarában is ismét uj berendezést idézett elő akkép, hogy *Baranyay* István ügyvezető-, *Baross* Károly pedig szerkesztő titkár lett.

Az 1896. év elején az egyesület rendszeresitett tisztviselőikara a következő; Igazgató: *Forster* Géza, szerkesztő titkár: *Szilassy* Zoltán, ügyvezető titkár: *Rubinek* Gyula, titkár: *Paikert* Alajos, segédtitkár: *Buday* Barnabás, ügyész: dr. *Darányi* Gyula, pénztáros: *Kirchner* Lajos, törzskönyvvezető: *Wilfing* Nándor s a könyvkiadó vállalat szerkesztője: *Löcherer* Andor, iktató és kiadó: *Sorecz* Lajos, a »*Köztelek*« társszerkesztője: *Jeszenszky* Pál. Ezekhez a következő megjegyzéseket tesszük. *Baranyay* István leköszönése az ügyvezető titkári állásról 1891 okt. 19-én fogadtatott el, helyébe 1892 jan. 9-én *Szilassy* Zoltán választatott meg, aki előbb a magyaróvári gazdasági akadémiánál segédtanár és a mosonmegyei gazdasági egylet titkárja volt. *Baross* Károly szerkesztő titkár lemondása 1893 okt. 13-án fogadtatott el. *Rubinek* Gyula társszerkesztővé 1891 aug. 1-én választatott és *Baross* Károly lemondása után 1893 decz. 7-én *Szilassy* Zoltán szerkesztő titkárul, helyébe ügyvezető titkárnak pedig *Rubinek* Gyula választatott meg. *Paikert* Alajos 1891 októberben lett segédtitkár, 1893 deczemberében léptetett elő titkárrá; *Buday* Barnabás 1892 febr. 4-én alkalmaztatott gyakornoknak, 1893 decz. 7-én *Paikert* helyébe lett segédtitkárrá. Dr. *Darányi* Gyula egyesületi ügyész, dr. Darányi Ignácz (a mostani földmivelési minister) helyébe 1892-ben jött, végre *Jeszenszky* Pál 1894 márczius 1-én nyerte segédszerkesztőkép alkalmaztatását.

E hivatalok szaporodása és változása következtében a hivatalos helyiségek is megfelelő szaporitást s egészen uj berendezést nyertek: a régi gyülésterem is hivatalos helyiségekké osztatván be, a gyülések a nagy terembe tétettek át, mely mellett a kis ülésterem és olvasó szoba valamint a könyvtár rendeztetett be.

III.

Az egyesület müködési irányának 1880-ban történt változása óta annyira megszaporodtak a müködés czimei, hogy e rövid történeti ismertetésben csak a legfőbb, leglényegesebb mozzanatokra lehet szoritkozni.

B. Kemény Gábor földmivelési ministersége óta rendszerré vált a földmivelési ministeriumban, hogy a ministeriumnak a mezőgazdaságra vonatkozó fontosabb intézkedései átalában közöltetni szoktak az Országos Magyar Gazdasági Egyesülettel. Egyszersmind a ministerium a fontosabb tárgyakban meg szokta kérdezni és hallgatni annak véleményét;

és a szakosztályi s választmányi gyüléseken rendesen csoportosan fordul elő a ministeriummal való efféle érintkezés sorozata. Az O. M. G. E. saját kezdeményezésére, vagy a vidéki gazdasági egyesületek, vagy egyes egyének megkeresésére szintén gyakoriak az egyesület felterjesztései a ministeriumokhoz, első sorban pedig a fölemivelésügyi ministeriumhoz.

Az 1879—80-diki évi nagy ánkét tárgyalásait az egyesület: «Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület által gazdasági bajaink kipuhatolása és orvoslása érdekében tartott enquete-tárgyalások» czime alatt 1880 és 1881-ben öt nagy füzetben adta ki.

Mióta ezek, és a székesfehérvári második országos gazdakongresszus alapján, a régi müködési irány megváltozott: azóta az egyesületi müködésben a ministeriumokkal való érintkezés után, a második sulydont a forgalom javitására, a kiállitásokra, versenyekre s a szövetkezetekre van fektetve. De a szellemi müködés sem hanyagoltatott el.

A Gazdasági Lapok helyett az egyesület közlönyekép az 1891-dik év októberben megindított »*Köztelek*« ma (1896. év elején) 5000 példányban megy az országban széjjel. Ez egy lapfelügyelő bizottság felügyelete, az egyesületi igazgató fő- és a szerkesztőtitkár felelős szerkesztése alatt áll. Az egyesületi tagok tagságuk fejében, külön előfizetés nélkül kapják. Ily módozattal ez az egyesület müködésének irányitásán és élénkitésén kivül, leghathatósabb eszköze egyszersmind az egyesületi tagok szaporitásának. Utalok ez ismertetésre, a melyben 1877-ről az egyesület összes tagjainak száma 749-re van kimutatva. Az 1896 január 18-diki választmányi gyülésre tett igazgatói jelentés szerint, levonván az időközben elhalt vagy kilépett tagok számát, az egyesületi tagszám 415 alapitó, 2344 évdijas, együtt 2759 volt, s 1878 óta folytonosan emelkedő szaporodást mutat.

1879—88 közt, 9 éven át *Villásy* Pál szerkesztése alatt, mint az egyesület kertészeti szakosztályának közlönye, folytak a »*Gyümölcsészeti füzetek*«, a melyek az 1888-dik év derekán, Villásy megbetegedése miatt, *Baranyay* István egyesületi titkár kezére mentek át, aki azokat Villásynak 1888 decz. 26-án történt halála után is még nehány évig folytatván. utóbb 1891-ben beszünt.

»*Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület emlékkönyvé*«-ből 1879-től 1891-ig *Galgóczy* Károly szerkesztése alatt hat füzetet adott ki az egyesület, melyekben: a hazai mezőgazdaság előmozditása s az e czélra alakitott egyesület sikere körül szerzett érdemek hálás

emlékezetben tartása 114 életrajzzal van megörökitve. 1892-től kezdődőleg ezen életrajzok az egyesület »*Évkönyveiben*« foglaltatnak.

1881 julius 3-án és következő napjain Albrecht főherczeg bélyei uradalmát szemléltette meg az egyesület, melynek ismertetése 1883-ban jelent meg. 1883-ban Majthényi László roszkosi gyümölcstelepe, 1884-ben jun. 5-től 9-ig Leidenfrost és társai lévai uradalmi bérgazdasága, aug. 2-től 5-ig a Timáry család detta-topolyai, a kormány puszta-péklai rizstermelése szemléltetett meg. Az első ismertetése külön füzetben is megjelent.

Pályakérdések kitüzését, melyet mindig fontos teendői közé sorolt, az egyesület ebben akorban is, szép terjedelemben gyakorolta az egyesület. 1882-ben gr. Dessewffy Aurél kezdeményezésére: »A telepités kérdése« adakozásokból gyüjtött 150 arany jutalommal tüzetett ki. Ez eredménytelenül folyt le, a mennyiben erre csak egy pályamü érkezvén be, annak a jutalom nem adatott ki. Ugyanekkor szintén adakozásból gyüjtött 150 aranynyal »A szeszadó« kérdése is kitüzetett. Ennél 1884-ben Wolf Gyula »Gazdagabbak vagyunk, mint gondoljuk és szegényebbek, mint kellene lennünk« jeligés munkája lett nyertes. 1883-ban Lyka Döme adományából tüzetett ki egy: az okszerü mezei gazdálkodás mai czélszerü irányát feltüntető pályamüre 1000 frank jutalom. Ezt dr. Schmidt Józsefnek: »Jószágaink rendezésének fontosabb kérdései« czimü müve nyerte meg. 1889-ben a pénzügyministerium bizonyos vesztegetési összegből adott át az egyesületnek pályajutalomra 800 frtot. Ez »Czukoriparunk előmozditásának tárgyában« tüzetett ki. Még 1882-ben dr. Darányi Ignácz, aki akkor az egyesület ügyésze volt, most (1896) földmivelési minister, kezdeményezett egy pályajutalmat, melyhez 600 frton felül adott, a »Gazdasági hitel« kérdésében, ez több forrásból, melyhez a földmivelési minister is járult, 1885-re 2000 frtra egészedett ki. Ezt a jutalmat öt pályamü közül szintén dr. Schmidt József »Concordia res parve crescunt« jeligés munkája nyerte meg. 1887-ben Markovics Ivan. és Rosenthal Alfréd adományából tüzetett ki 300 frt pályajutalom, a »Juhászat emelése tárgyában«, 1888-ban a Kodolányi-féle pályadijalapból 100, hozzá a pesti hazai első takarékpénztár adományából ismét 100, együtt 200 frt a czukor és takarmányrépa leghelyesebb termesztésének megfejtésére tüzetett ki. Ezt 1889-ben 4 pályamü közül Rovara Frigyes: »a mit a gazda termel, nemesiti az ipar és értékesiti a keres- kedelem« jeligés munkája nyertmeg. Ismét a Kodolányi-féle alapból 100 frt jutalom: a burgonya legokszerübb termelése tárgyában tüzetett

ki. Utolsó pályamüjutalom kitüzés volt ez idő szerint 1889-ben: egy gazdasági könyvviteli munkára. Ezt Szunyog Szabolcs kezdeményezte pályajutalom gyüjtéssel. Egyes gazdák, gazdasági egyletek adományából és a Simunyák-féle pályadijalapból 1000 frtban állapittatott meg és tüzetett az ki. Ez azonban eddig másodszori kitüzés után is eredménytelen maradt. Most megbizatás utján fog a kivánt mü elkészittetni.

1893-ban a *Szemere* Huba 100 frtos pályadiját *Mezey* Gyula kapta meg, a burgonya betegségeinek megirásával bizatván meg. Ezenkivül a Kodolányi alapitványból *Szücs* M. Becsléstana és *Cserháti* S. Talajismerete nyertek 1895-ben 100—100 frt jutalmat.

A *Simunyák*-féle pályadij néhai Simunyák Antal soproni tanitó hagyatékából évenkint körülbelül 280 frtot tesz ki és csakis irodalmi kiadványok jutalmazására szolgálhat. A *Kodolányi*-féle pályadij eredete pedig azon alap, amelyet *Kodolányi* Antal 25 éves irói jubileuma alkalmával 1894-ben nehány lelkes egyesületi tag adakozásából 1000 frttal alakitott, időnkint kitüzendő gazdasági kérdések megfejtésének és irodalmi munkák jutalmazására.

Az irodalmi pályamüveken kivül a gazdasági épitészeti szükségletek kielégitését is igyekezett az egyesület pályajutalmak kitüzése utján tökéletesiteni. Több épitészeti jutalmat tüzött már ki. Ily módon 1887-ben a malaczoztató sertés ólak helyes szerkesztése sikerült.

A nyertes pályamüvek többnyire az egyesület párfogása és vezetése mellett fennálló könyvkiadó vállalat utján láttak napvilágot.

Már a hetvenes években terveztetett az egyesület kebelében egy gazdasági könyvkiadó vállalat. E törekvés a nyolczvanas években ismételtetvén, végre az 1884-dik évben, kapcsolatban az ismeretterjesztő szakosztálylyal, 1278 aláiróval létesült, és most már negyedik cycluson át folytatván müködését, annak több pályanyertes művön kivül, már is számos gazdasági hasznos mű lett eredménye.

1894-ben indult meg a földmivelési ministerium pártfogása, valamint a Magyar Tudományos Akademia segélyezése mellet *Paikert* Alajos titkár szerkesztésével a »*Magyar gazdaságtörténelmi szemle*«.

1892-ben a gazdasági szakismeretnek előmozditása tekintetéből, különböző fontos tárgyakból szakelőadásokat kezdeményezett az egyesület, a melyek a téli hónapokban ma is folynak.

A jól sikerült székesfehérvári országos kiállitás után oda érett az eszme, hogy azután csak nagyobb időközökben tartassanak országos kiállitások, részint költségkimélésből, részint azért, hogy a haladás fel-

tüntetésére idő legyen; időközben azonban részleges versenyek, s a vidéki gazdasági egyesületekkel kapcsolatban, az ország különböző vidékein vidéki kiállítások rendeztessenek.

Ebből kifolyólag rendeztetett 1881 okt. 15—17-ig Budapesten nagyszabású gyümölcs és kerti termény kiállitás, kapcsolatban a nőipar-egyesülettel, amely e mellé szintén nagyszabású női kézimunka és házi iparczikk kiállitást rendezett. E kettős kiállitás a városi vigadó összes termeit elfoglalta. A gyümölcskiállitásban képviselve voltak a fa- és gyümölcsiskolák, a női munkáknál pedig a női ipartanitó intézetek.

1882-ben szept. 25, 26, 27-én br. Kemény Gábor földmivelési miniszter pátfogása mellett, nevezetes nemzetközi eke- és egyéb földmivelési gépversenyt tartott az egyesület Székesfehér megyében Agárdon. Ezt a székesfehérmegyei gazdasági egyesülettel együtt rendezte, s ennek rendező bizottsági elnöke az akkori egyesületi alelnök gr. Széchenyi Pál volt, aki még abban az évben földmivelési ministernek neveztetett ki. E versenyen két gőzeke is volt. Magáról a versenyről pedig külön füzetben kinyomatott részletes jelentés adatott ki. Ugyanezen évben részt vett az egyesület a trieszti kiállitáson.

De már ezt megelőzőleg elkezdett az egyesület, kapcsolatban az Országos magyar iparegyesülettel, Budapesten egy egyetemes ipar- és gazdasági országos kiállitás megtartásán dolgozni. Ezt később a földmivelési, ipar- s kereskedelmi miniszterium fővezetése mellett, a kormány vette át, a melyből azután az 1885-dik évi országos kiállitás fejlett ki.

Ugyancsak 1882-ben még br. Kemény Gábor felhivására kezdett közremüködni az egyesület a tenyészállatvásárok rendezésében, melyet ekkor a juhtenyészvásár rendezésével kezdett meg. Ez azóta évenként folytatva, ma már az egyesület müködése legfontosabb és leghasznosabb tárgyainak egyikévé fejlett, s az összes állatfajokra kiterjed.

1884-ben kezdetett meg a sörárpakiállitás. A második 1886-ban tartatott. Ennek egy része a Norvégiában rendezett országos kiállitásra kiküldetvén, ott arany érmet nyert. Az tapasztaltatott, hogy ezek a kiállitások egyaránt hatnak nemcsak a termék javitására és szaporitására, hanem még a kelendőség emelésére is. Ugyanazért ezeket az egyesület 1887-től kezdve fontosságuknál fogva állandósitotta. 1884 nov. 17—18-án Pest megyében Bián rendeztetett gépverseny.

Az 1885-ben a ministerium által rendezett országos kiállitásnak nemcsak rendezésében vett az egyesület élénk részt, hanem ennek biráló bizottságaiban is. Különösen részt volt: a hizott juh, sertés és

szarvasmarha, a ló, a baromfi, az összes gyümölcs és a konyhakerti vetemények, az árpa és komló kiállitások, azonkép a mezőgazdasági csarnok kiállitásának birálatában. Ugyanez alkalommal az egyesület vezetése mellett jul. 5—6-án Apczon Szentiványi Farkas birtokán kévekötő aratógép verseny tartatott, szept 5, 6, 7-én pedig az Albrecht főherczeg usztromi gépgyárában készült gőzekékkel volt próba Budán Légrády Károly nádorkerti bérbirtokán.

1887 tavaszán a pestmegyei gazdasági egyesülettel kapcsolatban Hatvanban, illetőleg Karsai Albert telekpusztai birtokán tartatott gépverseny, azt követőleg a nógrádmegyei gazdasági egyesülettel Füleken váltóeke- és szőlőeke-verseny.

1888-ban a Brüsszelben májustól szeptemberig rendezett világkiállitáson vett az egyesület részt. Ugyanezen évben a pestmegyei gazdasági egyesülettel együtt Nagy-Kőrösön tenyészállatvásárral egybekapcsolt kiállitást rendezett, amidőn a szövetségbe lépett gazdasági egyesületek nagygyülésüket is megtartották.

1889-ben részt vett a Párisban tartott nemzetközi gazdasági kongresszuson. Ugyanez évben Szajolon aratógépverseny tartatott, arról külön füzetben megjelent jelentéssel.

1890-ben az egyesület ülésszünetelésének idejét legnagyobb részben a bécsi világkiállitás és az azzal kapcsolt mozzanatok foglalták el. E kiállitásnak magyar osztálya 18 állandó csoportból állott, amelyben 1729 kiállitó vett részt. Ezenkivül a kiállitás megnyitásától, annak berekesztéséig 27 időleges kiállitás tartatott, 311 magyar kiállitóval. Ugyanezen 1890-dik év jun. 28-án Keszthelyen a gazdasági tanintézet szőlőjében peronoszpóra permetező verseny rendeztetett.

1891-ben a városligetben nagy lókiállitások tartattak és ugyanakkor az egyesület tevékeny részt vett a gazdatiszti segélyegyesület által rendezett *gazdatiszti orsz. kongresszusban.*

1892. jul. 9 és 10-én Nyiregyházán, a Felső Tiszavidéki gazdasági egyesülettel kapcsolatban nemzetközi aratógépverseny rendeztetett.

Igen fontos müködése az egyesületnek: a gazdasági szakba vágó különböző szövetkezetek alakitása. Első az egyesület kebelében alakult és azzal szoros kapcsolatban állott ily szövetkezet volt a budai pinczeegylet, amely a hetvenes évek végén alakulván, helyisége a budai vinczelléri skolában volt. Azonban ez 1881-ben feloszlott, mikor a földmivelési ministerium a vinczelléri skolát átvette. Utánna következett még azon 1881-dik évben a központi mintapincze-egylet, mely

a borászati kormánybiztos és az egyesület közreműködésével, a földmivelési ministerium pártfogása mellett keletkezett és mai napig is fenn áll. Szintén a földmivelési ministerium pártfogása, ministeri biztos vezetése és az egyesület közreműködése mellett keletkezett 1882-ben a központi tejszövetkezet, vagyis tejcsarnok, melynek feladata a fővárost hamisitatlan egészséges tejjel és tejtermékkel ellátni, egyszersmind közreműködni az országban a hasznos tejgazdaságok szaporitására. Az egyesület kebelében keletkezett legfontosabb s legéletrevalóbb szövetkezetek közül való a »Magyar mezőgazdák szövetkezete«. Ez több éven át az egyesület köztelki palotájában növekedett, mignem 1891 őszén sikerült az egyesület vezető férfiainak oda fejleszteni a dolgot, hogy a szövetkezet kereskedelmi törvényszékileg czégeztetvén magát, önállólag kivált az egyesülettől, s 1892-ben saját czége alatt kezdette meg üzletét. E szövetkezet egyaránt foglalkozik mindenféle fogyasztási czikkek beszerzésével, valamint különféle gazdasági termékek értékesitésével. Most a folyó 1896-dik évben megnyitandók lévén a fővárosi vásárcsarnokok, egy oly gazdasági termelő szövetkezet létesitésén fáradozik az egyesület, melynek feladata legyen, a fővárosnak különböző élelmi és fogyasztási czikkekkel való ellátását, a megnyilandó vásárcsarnokok és a termelőkkel való közvetlen érintkezés utján közvetiteni.

Az O. M. G. E. életének ezen utolsó korszakában legnevezetesebb és legmesszebbre kiható akciója volt az 1895. évi május hó 19—23-án Budapesten a fővárosi vigadó összes termeiben megtartott *III. országos gazdakongresszus*. Az általános gazdasági depresszió a magyar gazdák helyzetét mind sulyosabbá tevén, a gazdaközvélemény hangosan kivánta a kormánynak az utóbbi években a mezőgazdaság terén nélkülözött hathatós tevékenységét, mert a magyar mezőgazdák megfeszitett törekvése a mezőgazdasági termelés emelésére semmi eredménynyel sem lehet, mig a közgazdasági politika a mezőgazdasági intézményeket nem létesiti. Egy a mezőgazdasági összes érdekeknek megfelelőbb közgazdasági politika inaugurálása és ennek bevezetése képezte az általános óhajt. Az O. M. G. E. a közóhajnak felelt meg, midőn az ország mezőgazdáit egy értekezletre hivta egybe, amelyen bajaikat megbeszéljék, a segitség felől tanácskozzanak, jövőbeni maguktartását és óhajaikat formulázzák s ezzel a kormány, a társadalom és az egyes gazdák kötelességeit eleve megállapitsák.

A III. orsz. gazdakongresszus, eltérőleg az előbb tartott két orsz. gazdaértekezlettől teljesen a társadalom elemeiből alakult, teljesen nélkü-

lözte a kormány támogatását és hozzájárulását, mert a mezőgazdasági érdekek ellenségei a kongresszust előzőleg mint tisztán ellenzéki pártpolitikai akcziót diszkreditálni igyekeztek. A kongresszuson résztvevők impozáns nagy száma, a tárgyalások méltóságos lefolyása, a hozott határozatok czélszerüsége és megfelelő volta legalább utólag lefegyverezték a kongresszus ellenségeit is és a kongresszusnak általános tiszteletet és elismerést szereztek, sőt utóbb bizonyos mértékben legalább a kormány hozzájárulását is kivivták. Igy az O. M. G. E. ezen nagyszabásu akcziója teljes sikert aratott s a kongresszus a jövő mezőgazdasági törekvéseinek részletekben is kidolgozott programmját készitette el, melynek kimagaslóbb része a folyó 1896. évben tartandó IV. országos gazdakongresszus által megalkotandó társadalmi érdekképviseleti szervezet.

A folyó 1896-dik évben az egyesület tevékenységének legmagasztosabb mozzanata a magyar nemzet honfoglalása ezredik évfordulójának megünneplésében való részvétel. Előző választmányi határozatok alapján az 1894 okt. 28-án tartott közgyülés azt határozta, hogy az egyesületnek e magasztos nemzeti ünnepély különböző részeiben való méltó képviseltetésén kivül, két fő módon fog az egyesület közvetlenül részt venni; először: egy *kollektiv kiállitással,* melyben az Országos magyar gazdasági, egyesület és az országban levő megyei és vidéki gazdasági egyesületek együttesen fogják bemutatni az országegyesületei müködésének képét amelynek részéül szolgál az egyesületek rövid történetének ezen együttes kiadása is; másodszor: *a negyedik országos gazdasági kongresszus* rendezésével.

Az országos magyar gazdasági egyesület pénztári forgalma.

1830—1895.

Év	Bevétel darab arany	Bevétel ezüstben frt	Bevétel ezüstben kr.	Kiadás darab arany	Kiadás ezüstben frt	Kiadás ezüstben kr.	Jegyzet.
1830	1282	7662	55	1270	3849	11	Álattenyészt. Társaság.
1831	1361	8330	14	1361	6175	36	
1832	1487	7411	36	1431	3283	4	
1833	1346	5451	29½	1156	3153	6	
1834	1665	8380	31 13/17	1548	3620	39	
1835	1418	10,865	18 15/17	1241	5185	22	
	pengő	forint	kr.	pengő	forint	kr.	
1841		5406	31		4713	50	(Előirányzat.)
1842		11,266	49		10,285	40	
1843		12,641	02		12,585	34	
1844		11,446	26		11,101	56	
1845		9726	07		9511	13	
1846		16,325	18		13,284	—	
1847		13,303	47		11,815	22	
1848		13,209	44		12,374	26	
1849		1264	56		922	29	(Jan. 1-től, ápr. 17-ig.)
1850		4156	44		3625	45	
1850-1857		139,384	53¾		139,384	53	(Együtt.)
1857		7679	51¾		6091	6½	
1858		30,596	15¼		29,273	26½	
		osztr. ért. frt	kr.		osztr. ért. frt	kr.	
1859		74,377	29½		74,376	77	
1860		47,420	22½		47,101	56½	
1861		31,177	07		30,219	59	
1862		21,242	82		20,907	26½	
1863		66,026	05½		65,144	76	
1864		39,861	80		39,763	60½	
1865		27,089	88½		27,018	51	

Év	Bevétel osztr. ért. frt	Bevétel kr.	Kiadás osztr. ért. frt	Kiadás kr.	Jegyzet.
1866	19,784	61	19,693	31	
1867	20,041	21½	19,906	20	
1868	23,152	22½	22,078	17	
1869	25,388	94	25,133	41	
1870	18,538	46½	18,459	73	
1871	18,104	57	17,920	66	
1872	21,484	26	20,828	05	
1873	57,553	90	43,151	16½	
1874	50,139	52	48,581	36	
1875	46,965	76½	47,782	58	
1876	103,136	25	102,435	62	
1877	34,894	81	34,714	99	
1878	33,907	24	33,790	82	
1879	32,581	42	32,521	10	
1880	38,911	71	38,768	44	
1881	57,081	69½	56,086	93	
1882	61,256	04	56,143	02	
1883	48,534	76	46,642	81	
1884	49,810	10	46,100	82	
1885	45,627	21	43,045	43	
1886	31,537	39	31,306	67	
1887	42,739	13	42,563	59	
1888	33,520	03	33,477	46	
1889	33,262	49	32,971	10	
1890	53,660	44	52,339	35	
1891	75,548	08	72,843	68	
1892	61,485	43	58.307	95	
1893	106,969	42	102,306	40	
1894	143,293	27	142,548	66	
1895	169,124	89	166,339	73	

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület taglétszáma keletkezése óta.

Év	Alapító	Évdijas	10 p. forintos részvényes	5 p. frtos részvényes	Tiszteletbeli	Levelező	Az egyesület címe. Jegyzet
1827	.	.	.	62	.	.	«Pályafutási Társ.»
1828	.	.	40	196	.	.	« »
1829	.	.	346	.	.	.	«Lótenyésztő Társ.»
1830	.	.	301	.	.	.	«Állatteny. Társ.»
1831	.	.	340	.	.	.	« «
1832	.	.	441	.	.	.	« «
1833	.	.	316	.	.	.	« «
1834	.	..	323	.	.	.	« «
1835	.	.	498	.	.	.	«Gazd. Egyesület»
1836	.	.	482	.	.	.	
1837	9	.	489	.	.	.	
1838	28	.	329	.	.	.	
1839	?	.	?	.	.	.	
1840	122	.	489	.	.	.	
1841	204	.	430	.	.	.	
1842	?	.	160	.	.	.	Ekkor vált ki a
1843	161	.	268	.	2	11	«Lóverseny-Egyl.»,
1844	163	.	298	.	.	.	ezért a csökkenés.
1845	190	16	318	10	10	15	
1846	?	5	450		.	.	
1847	228	113	636	76	18	21	
1848	?	108	705		.	.	Az 1849—56 évek-
1857	277	446	.	.	.	.	ről a taglétszám-
1858	332	560	.	.	.	.	viszonyok a hézagos
1859	389	720	.	.	.	.	adatok folytán nem
1860	396	717	.	.	.	.	mutathatók ki.
1861	448	778	.	.	.	.	
1862	459	785	.	.	.	.	
1863	465	788	.	.	.	.	
1864	483	802	.	.	.	.	
1865	490	646	.	.	.	.	
1866	534	514	.	.	.	.	
1867	535	484	.	.	.	.	
1868	537	443	.	.	.	.	
1869	530	419	.	.	.	.	
1870	527	379	.	.	.	.	
1871	540	264	.	.	.	.	
1872	549	281	.	.	.	.	
1873	563	287	.	.	7	2	
1874	556	236	.	.	.	.	
1875	554	288	.	.	.	.	
1876	545	206	.	.	.	.	
1877	558	189	.	.	.	.	
1878	549	167	.	.	.	.	
1879	553	182	.	.	.	.	
1880	561	199	.	.	.	.	
1881	550	195	.	.	.	.	
1882	564	291	.	.	.	.	
1883	483	310	.	.	.	.	
1884	407	350	.	.	.	.	
1885	382	306	.	.	.	.	
1886	426	424	.	.	.	.	
1887	393	407	.	.	.	.	
1888	391	539	.	.	.	.	
1889	389	646	.	.	.	.	
1890	381	727	.	.	.	8	
1891	401	834	.	.	.	7	
1892	408	1249	.	.	.	6	
1893	406	1499	.	.	.	6	
1894	413	1711	.	.	.	8	
1895	414	2204	.	.	.	8	

ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Kolozsvár.*

Az egyesület első alakulása az 1844. évre esik. Ez év január 5-íkén gróf *Teleki* Domokos bocsátotta ugyanis ki a következő »Felszólitást egy gazdasági egyesület létesitésére« :

»A nélkül, hogy egy igen tisztán álló tárgy bő fejtegetésébe bocsátkoznék, legőszintébb sajnálatom, de egyszersmind bámulatom is nyilvánitom az eránt, miszerint honnunkban mindeddig gazdasági Egyesület nem létezik, midőn minden más csak némi müveltségü Országokban nem csak középponti ily egyesületek léteznek, hanem legtöbb helyeken külön tartományokban felállitott fiókegyesületek is munkálnak a középpont jótékonyságának sükeritésére, s az egész nemzet kebelébeni kiárasztására.«

»Egy gazdasági Egyesület felállitása sehol se mutatkozik hasznosabb sőt sürgetősebb alakban mit honnunkban, melynek eddigelő csaknem egyetlen iparágát a földmivelés és az ettől elválhatlan állattenyésztés teszi, s mely ezekben még oly annyira hátra van. Már pedig valamint jelen körülményeinkhez képest még hosszasan csupán ez iparág fogja tehetni nemzeti szorgalmunk fő tárgyát, ugy egyedül ennek fölvirágzása nyomán remélhetünk ipar magosabb fokozataira juthatni, mert gyári ipar és kereskedés földmivelésnek már bizonyos kifejlettségét múlhatlanul feltételezi s ez azon egyedüli alap, melyen azok felvirágozni képesek. Ez általányos törvénytöli eltérés a közgazdasági jelenetek legritkább kivételei közé tartozik.«

»E meggyőződéstől vezéreltetve telyes bizodalommal szólitom fel honfi társaimat egy gazdasági Egyesület felálitására, s ez aláirási ivet azon kéréssel nyitom meg, hogy azok kik egy a fennebbi czélra f. h. 14-én délelőtti 11 órakor a Casino termében tartandó értekezésben részt venni kivánnak aláirni méltassanak. Kolosvárt Januarius 5-kén 1844 Teleki Domokos mk.«

Az első aláiró, a ki a nevét az ivre tette, maga az ország akkori kormányzója volt, a kinek a felszólitás kibocsátója — tán előleges beleegyezését kikérve — legelébb bemutatta az ivet, és érdekes, hogy a kormányzó ezt irta az ivre : *gr. Teleki József mihelyt a statutumok annak rendén meg lesznek állapitva;* br. *Jósika* Sámuel, br. *Jósika* Lajos, *Degenfeld* Ottó, br. *Bánffy* Ádám és br. *Wesselényi* Farkas, és ezek tehát az erdélyi gazdasági egyesület első alapitóinak tekintendők.

Megvolt-e a január 14-kére kitüzött értekezlet, nem lehet tudni. Valószinü, hogy nem : nincs semmi nyoma, és »a gazdasági egyesület megkezdhetésére« az első gyülés 1844 januarius 21-kére esett, a mely napon az »egy gazdasági egyesület alapitására felszólitott tagok közül a Casino termében egybegyültek: br. Apor Károly, br. Bánffy Dániel, gr. Bethlen Ádám, id. gr. Bethlen János, ifj. gr. Bethlen János, Gál János, P. Horváth Mihály, Kabos Dániel, gr. Kálnoky György, ifj. Karacsay Sándor, br. Kemény Domokos, br. Kemény György, Kendeffi Farkas, gr. Kornis Ferencz, gr. Kuun Gotthard, gr. Kuun László, gr. Mikes János, Szábel Menyhért, Szacsvai Zsigmond, gr. Teleki Domokos, Zeyk József, Zeyk Károly, id. br. Wesselényi Farkas, Gyergyai Ferencz, szám szerint huszonnégyen.

Alkotmányos régi jó szokás szerint legelébb is megalakult a »gyülés« és közfelkiáltással »megtétetett« elnöknek P. Horváth Mihály jegyzőnek Gyergyai Ferencz.

Ez után elsőnek szólalván fel gróf Teleki Domokos (a felszólitásából) már ismert inditványára hivatkozva javaslatba hozza, hogy: »neveztessék ki egy bizottmány, mely az alapszabályok tervét kidolgozza s egy jövő gyülés eleibe terjeszsze megállitás végett.« E javaslatot egyhangulag elfogadták és a bizottságot megalakitották.

Utasitás a következő volt : »minél előbb elkészitvén munkálatukat adják be a jövő ülésen elláthatás végett« és hogy a bizottsági tagok nagy száma ne késleltesse a munkát, meghatalmazást kapott a bizottság hogy maga válaszsza meg elnökét és tarthasson gyülést heten is ha többen össze nem gyülnének. Azon kivül kimondták, hogy a kinevezetteken kivül mások is megjelenhessenek a gyüléseken, ha kivánnák.

A kinevezett bizottság már másnap, u. m. januarius 22-kén meg is tartotta első gyülését, a melyen elnöknek megválasztván id. b. *Wesselényi* Farkast, jegyzőnek *Gyergyai* Ferenczet, legelébb felolvasták a Magyarországi gazdasági egyesület alapszabályait. A felolvasás után megindult vita eredménye lett, hogy a bizottság az alapszabály-tervezet ki-

dolgozására és fogalmazására egy háromtagu albizottságot választott, de ez az albizottság tartsa magát a következő főbb elvekhez t. i. az egyesület mint magán álló vállalat vegye fel az »Erdélyi gazdasági Egyesület« czimét; — czélja legyen ugyan idővel az egész gazdaság előmozditása, jelenleg azonban csak a szoros értelemben vett földmivelés; — pártfogóul kéressék meg a főkormányzó ur ő nmlga; — tagjai legyenek, a kik öt évre évenként 10—10 ezüst forint részvény fizetésére kötelezik magukat; — a választmánynak legyen 18 tagja s ezeken kivül egy elnök, két alelnök, egy pénztárnok s egy jegyző; érvényes határozat hozatalára hét tag jelenléte elég; fizetése egyelőre csak a jegyzőnek lesz. Az albizottságba kiküldték br. Bánffy Dánielt, Zeyk Károlyt és Gyergyai Ferencz jegyzőt.

Ugyan e bizottságnak más feladat is jutott. Tekintve, t. i. hogy az ujonnan keletkezett egyesület jövője és müködésének sikere főleg két tényezőtöl függ, t. i. a gazdaközönség élénk érdeklődésétől és a rendelkezésre álló pénzerőtől, mindkét tényező pedig a gyakorlatban ugy áll elé, ha az egyesületnek mentől több érdeklődő és fizető tagja lesz; a teendők első sorába lép a taggyüjtés. E végre legczélszerübbnek látszott a hazafiakat egyenesen hozzájok intézett felszólitásokkal feltalálni és őket az egyesületbe lépésre birni. Meg kellett tehát szerkeszteni az erre szolgáló felszólitó levelet, elegendő példányban kinyomatni és alkalmas módon szétküldeni; hogy pedig tájékozódni lehessen arra nézve, kiket kell ily módon ugyszólván tagoknak meghívni, felkérendők a főispánok, a törvényhatóságok s még más vezérkedő férfiak is, hogy sziveskedjenek a megyéjökben, területükön vagy vidékükön a felszólitandó birtokos gazdákat összeirni és beküldeni. Ennek az eszközlésére egynehány lelkes bizottsági tag önként vállalkozott, a felszólitó levél szerkesztését és kinyomatását pedig a kiküldött albizottságra bizták s egyuttal az e végre megkivántató költség fedezésére legott a gyülés szine előtt is többen önként adakoztak.

Nagyon élénk volt ezekben az urakban az erdélyi gazdasági állapotok elmaradottságának érzete és tudata, s ennél fogva erős a vágy a fokozott előre haladásra, mert csak ilyen nyujthatott kilátást a sokáig tartott mulasztások némi helyrehozására, a minek bizonysága az a mondhatni lázas sietség, a melyet az uj egylet tanusitott megalakulása és munkába állása alkalmával.

Már a harmadik ülésen, februarius 4-kén mutatta be a kiküldött bizottság az alapszabály tervezetét, a melyet a gyülés azonnal tárgya-

lás alá vett és a szükségeseknek tartott módositásokkal meg is állapitott. De természetesen csak mint tervezetet; a végleges megállapitás czéljára egy valóságos alakuló közgyülést kellett összehivni, a melynek napjául márczius 3-kát tüzték ki, és a melynek tárgysorozatában az alapszabály végleges megállapitása mellett még az egyesület szervezkedése a megállapitott alapszabály alapján is benne volt.

Márczius 3-kán — a Casinó termében negyvenegyen jöttek össze alakuló közgyülésre és meg is tartották br. *Bornemisza* János elnöklete alatt, *Gyergyai* Ferencz lévén ideiglenes jegyző.

Mindjárt a gyülés elején gr. Teleki Domokos jelenti, hogy a főkormányzó ur ő nagyméltósága a pártfogóság iránt oda nyilatkozott, hogy miután a társulat alapszabályai megállittatva közöltetnek, akkor nyilvánitandja elhatározását, mire határozatba ment, hogy az alapszabályok a megállapitás után irásban közlendők ő nmlgával, s ugyanakkor »levél által kéressék meg az egyesület pártfogójának, melynek átadására követségi biztosoknak neveztetnek: gr. *Mikó* Imre, gr. *Mikes* János és gr. *Teleki* Domokos.«

Ezután hozzá fogott a gyülés az alapszabályok tárgyalásához, még pedig, miután a tervezet már a lapokban közzé volt téve, mindjárt a részletes tárgyalásra ment át és e napon a szabályzat első 13 §-át meg is állapitotta, s aztán az idő előhaladott volta miatt más napra napolta el magát.

Ugy látszik, hogy a gyülés tárgysorozatába a szervezkedés is fel evén véve, kérdésnek kellett támadnia az iránt, hogy a megejtendől választásoknál kiknek lesz joguk szavazni, mert hiszen tulajdonképpen még valódi tagja a még meg sem alakult egyesületnek nem volt, de nem is lehetett. Ezért tettek ki a gyülés szinén egy kötelező aláirási ivet.

Ez ivet aláirtak: gr. Teleki Domokos, Bánffi Dániel, Weér Farkas, br. Bornemisza János, b. Kemény György, Kornis Ferencz, gróf Csáky György, Zeyk József, gr. Kálnoky György, Vas Imre, ifj. Kemény István, ifj. gr. Bethlen János, Béldi István, Splényi Mihály, gr. Kálnoky Dénes, Pálffy János, Zeyk Károly, ifj. Bethlen Pál, Wass Ádám gr., Kozma Dénes, Kabós Dániel, Bánffi János, Kendeffy Farkas, Székely Szabó József, Tunyogi Cs. József, Kemény Domokos, gr. Kemény Sámuel, dr. Szőts, gr. Mikó Imre, Mikes János, Lészai Lőrincz, Szabó Zsigmond gazdatiszt, br. Jósika Lajos, id. gr. Bethlen József, Bornemisza Leopold, gr. Mikó György, Bethlen Ádám, Zeyk Dániel és gr. Teleki János. E 39 férfiu képezi az Erdélyi országos gazdasági egyesület törzstagját.

Másnap, márczius 4-én folytatva a tárgyalást, a mindössze 16 §-ból álló alapszabályt a közgyülés megállapitotta; de a tervezet készitői még egynehány figyelmeztetést is csatoltak e munkálatukhoz, a melyekben a következő gyakorlati kérdéseket vetették fel:

a) hol lesz az egyesület »szállása« a hol a gyüléseit tartja?

b) hol lesz kitéve a javaslatkönyv?

c) hol és kinek a felügyelete alatt tartatnak az egyesület tulajdonai?

Az e kérdések iránti ideiglenes intézkedés a megalakitandó választmányra bizatott, ugy szintén a részvényeseket felszólitó levél megkészitése és a felszólitandók kiszemelése is. Továbbá a választmányra bizták a jegyző és pénztárnok megválasztását és a körülményekhez szabott fizetésük megszabását.

Végre napirendre kerültek a választások. Titkos szavazással választottak egy elnököt, két alelnököt és husz választmányi tagot. A szavazás eredménye szerint lett:

Elnök: ifj. gr. *Bethlen* Pál,

alelnökök: gr. *Mikes* János és *Kabós* Dániel,

választottak ezen kivül husz választmányi tagot.

Ezzel az erdélyi gazdasági egyesület meg volt alakulva és az igazgató választmány dicséretes szorgalommal hozzá látott a munkához

Már márczius 7-én megtartotta első ülését, a melyben legelébb is a közgyülés határozatai végrehajtásával foglalkozott. Jegyzőt még nem választott, noha az ideiglenes jegyző ismételten kérte a felmentését; nem voit még alkalmas egyén kiszemelve. A főkormányzóhoz intézendő levél szerkesztését tehát még az id. jegyzőre bizták. A gyülések tartásának helyisége iránt megmaradtak a Casino mellett, a szétküldendő felszólító levelek dolgában egy három tagú bizottságot küldtek ki ifj. gr. Bethlen János, gr. Csáky György és a jegyző személyeiben, de egyszersmind szervezték a taggyüjtést is. Megyénként és törvényhatóságonként alkottak albizottságokat, állitottak be fiókpénztárnokokat; fordultak megyékhez és városokhoz a taggyűjtés támogatásáért, és mindenünen érkeztek a rokonszenvező és biztató válaszok. Természetesen csak későbbre.

Ám mind ennél nevezetesebb és fontosabb volt gr. Mikes János inditványa, a mely a működés megkezdésére nézve hangsulyozta egy munkaprogramm megállapitásának a szükséges voltát. A választmány e munkaprogramm készitésére egy albizottságot alakitott, a melynek

tagjaivá kijelölte gr. Teleki Domokos elnöksége alatt br. Bánffy Dániel ifj. gr. Bethlen János, gr. Csáky György, br. Kemény Domokos és dr. Szőts József tagokat.

A következő márczius 14-iki ülésében megválasztotta a választmány Bodola Károlyt állandó jegyzőnek 200 pft évi tiszteletdíj mellett, a ki azonnal át is vette a hivatalát.

Márczius 24-én tárgyalta a választmány a bizottságilag kidolgozott munkaprogramm tervezetét. E tervezet első pontja ajánlja a földmivelés emelése érdekében a hazában eddig használt tökéletlen eszközök helyett az újabb időben feltalált czélszerübb eszközök ismertetését és behozatalát. E végre — a programm szerint — egynehány ily jobb és czélszerübb eszközt meg kell hozatni, az érdeklődő közönségnek próbamunkák végeztetésével bemutatni és utját egyengetni, hogy azokat, a melyek a hazai viszonyok közt hasznosan és előnyösen alkalmazhatóknak bizonyulnak, a szerény sorsú gazda is könnyen és jutányosan megszerezhesse. Némelyiknek elegendő lesz csak egy mintáját beszerezni, a mely után aztán hazai gépész is meg tudja készíteni. Ennek alapján el is határozta a választmány, hogy azonnal hozat egy Zugmeyer-féle ekét és egy gyeptörőt, és megbizást ad egy jó váltóeke felkutatására; továbbá megrendel egy Valcour-féle franczia rézsutos boronát és egy szénagyüjtő lógereblyét. Az ezen eszközökkel végzendő próbamunkák végzésére felajánlja dr. Szőts József a Kolozsvár határában lévő birtoka területét, a mit a választmány köszönettel elfogad.

A földmiveléssel legszorosabb kapcsolatban levő állattenyésztés fejlesztésére legczélravezetőbb eljárásnak ajánlja a bizottság az állatkiállitások rendezését, még pedig első sorban szarvasmarha-kiállitás rendezését javasolja legelébb Kolozsvárt, a holott is a legjobb üsző- és bika-borjúk kiállitói három osztályban 30—20 és 10 pfrtnyi jutalmakban részesülnének. Itt is a kiválóbb tenyésztők felszólítandók, hogy küldjenek szép állatokat a kiállításra. Mind e javaslatokat elfogadta a választmány és a sajtó útján erről értesitette a gazdaközönséget. Azt is elhatározta, hogy más gazdasági egyesületekkel, de mindenekelőtt a magyarországi országos egyesülettel érintkezésbe lép.

Nem ok nélkül terjeszkedtünk az egyesület alapitása ecsetelésében ily részletekre. Tükörkép ez, a melyben legalább fővonásaiban meg lehet látni, hogy az első alapitók hogy fogták fel a gazdasági egyesület hivatását és miként kezdtek hozzá a magok eleibe tüzött

feladat megoldásához. Noha az adatok elég bőségben állanak rendelkezésünkre, kimért terünk szűk volta kényszerit a rövidre fogott, úgyszólván kivonatos folytatásra.

Megindulván az egyesület működése, a választmány még az 1844-iki évben május 2-án, junius 2-án, julius 3-án és 22-én tartott üléseket, azután következett julius 30-án egy közgyülés és ismét augusztus 3-án, szeptember 12-én és 17-én és deczember 1-én választmányi ülések. Az 1845. évben első ülés volt januárius 5-én s igy tovább, havonként egy vagy két ülés.

Egy *mezei naptár* kiadását ajánló javaslat egyelőre nem juthatott kivitelre, a helyett azonban az egyesület vállalkozott a magyarországi gazdasági naptár terjesztésére, még pedig elég szép sikerrel. Addig is azonban, a mig az egyesület egy saját közlöny kiadását kezdhetné, igyekezett a gazdaközönség érdeklődését azzal ébren tartani, hogy félévenként egy »gazdasági tudósitást« bocsátott közre, a melyben a nyilvánosság előtt beszámolt működése folyásáról és eredményeiről.

E tudósitásokból látjuk, hogy az 1844. julius 26—30-án tartott közgyülésen a főkormányzó gr. Teleki József irásban tudatta az egyesülettel, hogy a pártfogóságot örömest elfogadja s egyszersmind évi 50 pfttal (5 részvénynyel) beáll az egyesületi tagok sorába.

Ugyan e közgyülés alkalmából julius 26-án próbamunkát végeztek dr. Szőts József szamosfalvi birtokán egy *Benkő-Zugmeyer-féle ekével*, egy Szebenből hozatott ekével és egy Rajka Péter kolozsvári gépész mühelyében készült ekével, egy szénagyüjtő lógereblyével, a mely kisérletekhez gr. Csáky György ajándékozott egy erőmérőt. Julius 29-én pedig megtartották az *első szarvasmarha-kiállitást* gr. Kemény Sámuel külközéputczai kolozsvári majorjában, holott is három 30 pftos, három 20 ftos és három 10 ftos díjat osztottak ki, ezen kivül juttattak négy 12 ftos és két 6 ftos jutalmat kisbirtokosoktól bemutatott szarvasmarháknak és elhatározta a közgyülés, hogy ezentúl minden évben rendez ily kiállitást Kolozsvárt és Nagy-Enyeden, és megbizta a választmányt, hogy intézkedjék a kolozsvári lóvásár feleleventése iránt, valamint egy alkalmas telek megszerzése iránt »köztelek« berendezése czéljából s végre gazdasági gépminták beszerzését ajánlotta, köszönetet mondván br. Bánffy Dániel és Rajka Péter tagtársaknak, az egyesületnek ajándékozott ily mintákért.*)

*) E minták közül egynehány most az erdélyi muzeum régiségtárában van.

A hatáskör szűk volta mellett az egyesület pénzügyei elég kedvezőnek mutatkoztak, a mennyiben 1844. julius végén 800 frtot meghaladó felesleg állott rendelkezésére, a melyet tőkésitni lehetett. Már 1845. junius 29-én 1300 frt volt tőkésitve.

1845. május 2-án *szarvasmarha-kiállitás* volt Székely-Keresztúron, ugyanez év julius 29-én *próbaszántás*, julius 30-án pedig *szarvasmarha-kiállitás* Kolozsvárt a közgyülés napján, azt meg előzőleg *szarvasmarha-kiállitás* volt Zsibón julius 10-én. E közgyülésen a lemondott Bodola Károly helyébe jegyzőnek választottak Csiszár Sámuelt. Ugy látszik, hogy a julius 10-iki zsibói kiállitáskor volt az egyesület által rendezett *első lóvásár is*.

Pénztárnokot az egyesület nem választott, mivel *Pattantyus* Antal ajánlkozott, hogy e tisztet dijtalanul viszi.

Az egyesület müködése aztán 1845-től kezdve öntudatos tervszerüséggel haladott és fejlődött, eleintén csupán földmivelésre és állattenyésztésre szoritkozva, azzal igyekezett hatni, hogy sok száz példányban terjesztette vidéki megbizottjai utján a magyar országos gazdasági egyesülettől kiadott *mezei naptárt*, *a gazdasági kis tükröt* és *a selyemtenyésztéssel* foglalkozó könyvecskéket. 1845 augusztusában adakozásból gyült 80 arany pályadijat tüzött ki egy munkára, a mely kimutassa a *tagositás előnyeit* oly területeken is, a hol sok a kisbirtokos, és a kivihetőségét az erdélyi viszonyok közt is. A mellett rendezte a *szarvasmarha-kiállitásokat* Kolozsvárt, Nagy-Enyeden, Székely-Kereszturon és Zsibón. A lótenyésztésnek azzal igyekezett lendületet adni, hogy a kolozsvári orsz. vásárok alkalmával olyan *lókiállitásokat* rendezett, a melyek lóárveréssel voltak egybekötve és a melyek ezért »lóvásár« czimen szerepeltek; egyuttal lépéseket tett a kormánynál a *fajnemesités* érdekében, kérvén az Erdélyben elhelyezett állami hágómének és anyakanczák szaporitását. Egyik kiváló óhajtása volt az egyesületnek egy *mintagazdaság* berendezése. E czélra hosszas keresgélés után megvásárolta Kolozsvár városától a város határán fekvő »Aszszupatak« nevü birtokot, de egyelőre csak gyümölcs- és szőlőtermelés czéljára kivánt ott mintatelepet létesiteni. A mint az egyesület 1847. elején birtokába vette Aszszupatakot, Kelemen Benjamin ajánlkozott, hogy ott *gyümölcsfa- és szőlőiskolát* rendez be az egyesület czéljai szerint s egyuttal az egész birtokot hat évre haszonbérbe veszi. Ez ajánlatot az egyesület elfogadta.

Kiváló figyelmet forditott az egyesület a czélszerü *gazdasági gépek és eszközök* meghonositására. E végre hozatott uj és jó szerkezetü ekéket, boronákat, gyeptörőt, lógereblyét s több effélét, ezekkel próbaszán-

tásokat, ekeversenyeket rendezett kiállításai alkalmával; egy egész sorozat gépmintát is kezdett gyüjteni, a mikben Rajka Péter gépész buzgón közremüködött, a ki már akkor javasolta a külön gépészeti szakosztály, illetőleg egy gépszerző társaság alakitását részvényekre.

Pénzereje az egyesületnek aránylag csekély volt. 1846-ban még csak 212 tagja volt; de sokat lenditettek az egyes vagyonos tagok időközi ajándékai. Hiszen Aszszupatak vételárának felét is önmegadózás utján gondolta begyüjthetőnek.

Igy foly az egyesület müködése egészen tervszerüen 1848 január végéig.

Itt következett be aztán a szünet, a melynek okait és tartamát elősorolni nem tartozhatik e vázlatos előadás körébe; egy rövid mámor után általános zsibbadás érzetével ébredt fel az ország és a nemzet és a mint ismét lélegzeni kezdett, minden mozgását akadályozó bilincsekbe verve látta magát.

Az isteni gondviselés különös és kiváló kegyének lehet tekinteni, hogy ebben a szomoru korszakban, a melyben élő magyarnak lenni is már bűn volt az erőszak utján alapitott kormányhatalom minden közege előtt, egy oly férfiut adott, a ki ritka bölcsességgel és mélyre ható belátással nemcsak fel tudta fedezni azt az ösvényt, a mely a minden oldalról fenyegető veszélyek között is nyitva maradt a lelki szemei előtt lebegő szent czél — hazája és nemzete haladása és boldogulása — felé; hanem szilárd elhatározással rá is lépett ez ösvényre és ritka tapintattal egybe tudta gyüjteni azokat a tényezőket és erőket is, a melyeket ez ösvényen előre vezetni és vezérsége alatt a közjóért müködtetni jónak látott. Ez a férfiu gróf *Mikó* Imre volt.

1853 január 21-én ugyanis a kolozsvári Casino termében a gazdasági egyesület még életben levő tagjai értekezletre gyültek egybe és ott elhatározták, »hogy az egylet 1844-ben legfelsőbb helyen jóváhagyott szabályainak ujbóli megerősittetése, a mult időkbeli pénztári viszonyok kitisztázása, befizetetlen részvények fölvétele, az egylet aszszupataki birtokának miben állása s nehány évi fizetetlen adójának felsőbb helyen elengedtetése, uj részvényesek iránt kibocsátandó felszólitási tervkészités illető helyeken és uton eszközöltessék.« E határozatok végrehajtásával az értekezlet gróf Mikó Imre ur ő nmlgát bizta meg oly kéréssel, hogy eljárása eredményeiről annak idején értesitse.

Érdekes, hogy a kolozsvári akkori rendőrigazgatóság 1853 julius 16-án kelt átiratban figyelmeztette az egylet elnökségét arra, hogy az

egylet tartozik szabályainak ujból való megerősitéseért felsőbb helyre folyamodni, mert különben nem folytathatná müködését, és ezt felsőbb rendeletre hivatkozva tette; pedig az ez iránti folyamodás már juniusban a helytartóság utján fel is volt terjesztve ő Felségéhez. Csakugyan 1854. elején értesithette a felkért gróf az értekezlet tagjait, hogy egy azon év január 24-én kelt rendelete a vidékparancsnokságnak tudatta vele: »hogy miután azok (az alapszabályok) 1844. május 1-ről legfensőbbleg szentesitve voltak, ujbóli megerősitésük szüksége az 1852-iki márczius 26. birodalmi egyesületi törvény 28. §-a értelmében nem forog fenn«. Az egylet tehát folytathatta a maga müködését, e végre ujból kellett megalakulnia és ezért mindjárt a folyó 1854. év februarius 26-ára össze is hivta az egylet tagjait alakuló közgyülésre.

Az egylet volt elnöke, ifj. gr. *Bethlen* Pál lemondván e tisztjéről, az egybegyültek az alakuló közgyülés vezetésére gróf Mikó Imrét kérték fel, ki is a gyülés czélját röviden vázoló megnyitó után felolvastatván a fent idézett rendeletet, első tárgynak a szervezkedést tüzte napirendre, a mely választás utján meg is történt a következő eredménynyel: elnök lett: gr. Mikó Imre, alelnökök: id. gr. Bethlen János és Zeyk Károly, pénztárnok: Naláczy Farkas, titkár: Nagy Ferencz.

Igy megalakulván a közgyülés, az elnök jelentést tett arról, hogy az előértekezleten nyert megbizásokban miként és mily eredménynyel járt el; a jelentés természetszerüen mindenekelőtt a vagyoni viszonyokra vonatkozott, előadta az egylet egyetlen ingatlanának, az aszszupataki praediumnak állapotát és ügyének miben állását, a melyre nézve az időközi kezelővel meginditott kiegyezés még nem jutott végleges eredményre; előterjesztette, hogy az egylet időközben elhalálozott volt pénztárnoka, néhai Pattantyus Antal örököseivel a végelszámolást még nem lehetett befejezni, mivel az arra szükséges iratokat még nem lehetett előkeriteni; tehát ez a két ügy még folyamatban van. A közgyülés köszönettel vette tudomásul a jelentést s egyszersmind megbizta az igazgató-választmányt az 1848 előtti időből a tagoknál még hátralékban levő tagsági dijak beszedésével.

Ezután oly czélból, hogy egyfelől könnyitsék az egyletbe való belépést és másfelől legalább némileg biztositsák az egylet állandóságát a tagsági évi dijat (részvénydijat) 6 pftban állapitották meg és a tagsági kötelezettséget 10 évi tartamra szabták azzal a megszoritással, hogy ez a kötelezettség tisztán személyes és a tag elhalálozása esetén nem száll át örököseire, ellenben az összes tiz évi dijat egyszerre 50 frt

befizetéssel lehet kiegyenliteni. A ki pedig egyszerre 100 frtot fizet vagy formaszerüen biztosit az egyletnek, alapitó taggá lesz és aztán nemcsak teljesen élvezi az évdijas tagok minden jogait, hanem teljes jogu állandó tagja lesz az igazgató-választmánynak is.

Egyuttal bemutatta az elnök az 1853 január 21-én tartott értekezlet határozata értelmében annak a felhivásnak a szövegét, a melylyel a gazdaközönség fel lesz szólitandó az egylet támogatására, illetőleg az egyletbe állásra, a mely szöveget a közgyülés változatlanul elfogadott, magáévá tett és meghagyta a választmánynak e felhivás kinyomatását és mentől szélesebb körben való szétküldését és terjesztését.

Ezután az elnök felolvastatván az egyleti alapszabályok I. czikkét a melyben az egylet czélja volt körülirva, tanácskozás tárgyául tüzte ki azokat az intézkedéseket, a melyek a czél megvalósitására czélzó teendők megindítására mindjárt volnának életbe léptetendők. Igen érdekes, hogy a megindult vitatkozás során nagyon sok életre való eszme vetődött fel, igy kölönösen szakosztályok szervezése, gyakorlati kisérletek eszközlése és támogatása, gazdasági eszközök és gépek beszerzése és kipróbálása, állattenyésztés és állatnemesités, selyemtenyésztés s több efféle, a melyek nagyobb részét az egylet idők folytán valósággal fel is karolta; de akkor még egészen bizonytalan levén, mekkora pártolásra fog az egylet a gazdaközönségnél találni és ehhez képest mekkora pénzerővel fog rendelkezhetni, a közgyülés részletes határozatokat nem hozott, hanem csak általánosságban utasitotta az igazgató-választmányt, hogy a körülmények és kinálkozó alkalmak szerint intézkedjék ideiglenesen az elősorolt ügyek előmozditása iránt.

Ez az alakitó közgyülés lefolyásának vázlatos képe.

Ma már igen kevesen vannak azok, a kik az akkori események és viszonyok szemmel látott tanui voltak, de köztudomásu dolog, hogy azóta milyen nevezetes változásokon mentek át összes köz- és magánállapotaink. A mai kor embere alig tud magának még csak hozzávetőleges képet is alkotni arról, mekkora nehézségekkel és küzdelmekkel szállottak szembe azok a férfiak, a kik akkor az ujjáalakult egylet élére állottak és müködésnek vezetésére vállalkoztak.

Oly országban, a hol, mint nálunk, nem mondjuk a vagyonosodás, hanem már a megélhetés alap- és főfeltétele a mezei gazdaság és a gazdasági ipar fejlődése és felvirágzása, igen természetesnek fogja találni mindenki, hogy az alap- és főfeltétel előállitása első sorban az országos kormány legelőkelőbb gondjai közé tartozik, és ha nem is lehet köve-

telni, hogy a kormány e téren mindenütt és minden egyes teendőben mint kezdeményező és közvetlenül vezető tényező lépjen fel, de azt már jogosan lehet kívánni, hogy magánkezdeményezésből és társadalmi uton, igy tehát főleg egyesületek alakulásával megindult minden ily irányu törekvést anyagi és erkölcsi támogatása és pártolása egész sulyával előmozditni és sikerre juttatni igyekezzék. Ám abban az időben, a nemzetre erőszakolt és minden izében idegen és főleg nemzetellenes kormány, ha szinte érdekében lesz vala is arra törekedni, hogy a meghódítottnak tekintett ország lakossága anyagilag gyarapodjék, a politikai helyzet kényszerüségénél fogva mindenekelőtt gyanakvó volt, és minden oly mozgalom, a mely társulatok alakulására, tanácskozó gyülések tartására s általában egyesületi müködés czéljaira indult meg, az ő gyanakodó képzeletében mindig politikai hátteret látszott rejteni és álczázni, ezt pedig neki minden áron nehezitni, akadályoztatni, sőt lehetetlenné tenni kellett. Ehhez járult még a kifejezetten czélul kitüzött nemzetietlenités szándéka is.

Itt mutatkozott aztán fényesen, mit tehet hazája és nemzete érdekében a közügy terén egyetlenegy férfi, a kiben az őszinte, tiszta hazafiság, a szeplőtelen és minden gyanun felül álló jellem, a tágas körü józan tapasztalás szülte mély belátás és minden jóért és nemesért lelkesen érdeklődö ügybuzgóság egyesül azzal a bölcs és körültekintő mérséklettel, e mely oly szép kifejezést nyer abban az örök igazságu jelmondatban »peragit tranquilla potestas quod violenta nequit«, a melyet az akkori idők nagy vezérférfia, gróf Mikó Imre irt volt zászlajára, a mely körül összetömörült minden jóravaló munkaerő, a melyet Erdélyben igaz hazaszeretet lelkesitett, és a melyben pártok nem tudtak különválni.

Gróf Mikó Imre bölcsességének sikerült a gyanakodó kormányközegek — ugy a szebeniek, mint a bécsiek — igen érzékeny aggodalmaskodását megnyugtatni, és honfitársainak megmutatni az utat arra, hogy minden összeütközés kerülésével megtalálják és kövessék azt az irányt, a mely ha lassan is, de biztosan vezet előre.

A gazdasági egylet ujból megindult müködése a választmány és tiszti személyzet vezetése alatt már az 1854. Julius 21-én tartott közgyülésen tudott, ha nem is fényes, de minden esetre örvendetes eredményeket felmutatni. E visszapillantásnak kiszabott szük kerete nem engedi meg, hogy lépésről-lépésre követve a haladást, részletes számot adjunk minden egyes mozzanatról, tehát csak a főbb események elősorolására szoritkozunk.

Az egyleti tagok száma a sok buzditó szózat és példa után nem valami gyorsan, de mégis kielégitő arányban folyton szaporodott. Az 1854. év választmányi ülései közt alig van egy, a melyen ne fordult volna elé uj tagok bejelentése és felvétele. Ezek közül, mint különösen kimagasló tényt, nem mellőzhetjuk azt a tetemes alapitványt, a melyet az 1855. márczius 13-án lefolyt folytatólagos közgyülésen maga az elnöklő gróf Mikó Imre tett. Megérdemli, hogy szóról-szóra ide iktassuk az erre vonatkozó előterjesztését, a mely igy szólt:

»Egyfelől a gazdasági egylet kitüzött czéljának üdvös voltától áthatva másfelől tegnapelőtti buzditó szavaimnak némi anyagi nyomatékot is adni óhajtván, tisztelettel kérem a t. közgyülést, fogadja el a következő ajánlataimat:«

1. Részint rendezett, részint rendezés alatt álló tiz erdélyi jószágomban levő gazdatiszteim nevében — kik különben is kötelezve vannak állandóul az egylet tagjai lenni — örök időkre tiz részvényt alapitok ezer pengő forintot szolgáltatván az egylet pénztárába, melynek kamatját az egylet tetszés szerint fogja használhatni.

2. Az egylet állandó alaptőkéje gyarapitására külön más ezer pengő forintot alapitok oly megkötéssel, hogy annak kamatja mindaddig tőkésités által nevelje a tőkét, mig az egylet összes gyümölcsöző pénzalapja 20.000 pengő forintra növekedvén, ez alappal is biztositva legyen az egylet örök fennállása, habár szerény hatáskörrel.

Hogy e nemes példaadásnak milyen hatása volt, abból is láthatni, hogy legott ugyanabban a gyülésben id. gr. Bethlen János 400 pengő forintnyi alapitványt tett, br. Bánffy János is tiz részvényt vállalt el és a felbuzdult közgyülés megbizta a választmányt, intézzen ujra egy felszólitást a gazdaközönséghez, a mely a birtokosságot e példák követésére buzditsa. Ugyancsak ez a közgyülés megbizta a választmányt, hogy kormánysegély iránt intézzen egy folyamodást a császár ő Felségéhez.

Érdekes világot vet az egylet müködésére a taggyüjtés eredménye. Már az 1856-ki névkönyv 34 alapitó és 168 részvényes tagot mutat ki; 1858-ban már 123 alapitó, 5 tiszteletbeli és 198 részvényes tagja volt az egyletnek. Ez a szám 1860-ban 183 alapitó, 15 tiszteletbeli és 186 részvényes tagra szaporodott; 1865 elején az egylet 229 alapitó, 18 tiszteletbeli és 213 részvényes tagot számlál, 1867 juniusban 231 alapitó, 212 részvényes és 16 tiszteletbeli tagot találunk a névkönyvben. Természetes dolog, hogy ily arányu szaporodása a tagoknak az idő halad-

távál nem tarthat lépést, mert emberek vagyunk és halandók. Az 1895 augusztus 15-kén lezárt évkönyvben 183 élő alapitó tag mellett nem kevesebb mint 173 elhalt alapitó neve von felsorolva, holott az élő részvényes tagok száma 86-ra apadott és a tiszteletbeliek is csak öten vannak. De az egylet erkölcsi ereje nőttön nőtt, és noha 40 esztendő alatt nehányszor tetemes károkat is szenvedett, ma mégis vagyonilag is biztositva van állandósága.

Az 1855-ki közgyülés más tekintetben is korszakot jelez az egylet történelmében. A közgyülést legközelebb követő választmányi ülés 1885. márczius 21-én megalkotta azt a hét szakosztályt, a mely a gazdaság egyes ágainak tüzetes ápolására levén hivatva, évek során át hatalmas emeltyüi voltak az egylet sikeres müködésének. E szakosztályok voltak: 1. ismeretterjesztő, 2. földmivelési, 3. gazdasági, ipari és gépészeti, 4. borászati, gyümölcsészeti és kertészeti, 5. állattenyésztési, 6. selymészeti, 7. erdőszeti szakosztály.

Az egylet ingatlan birtoka az aszszupataki praedium, se fekvésével, se minőségével nem felelt meg az egylet czéljainak. Tul kellett adni rajta, hogy más alkalmasabb birtokot lehessen szerezni. Az eladás utját állott tulajdonjogi viszony tisztázása után a választmány egy bizottságot küldött ki, hogy a birtokot nyilvános árverés utján adja el, és miután az első árverés eredménye nem felelt meg a várakozásnak, a választmány 1855. április 20-án tartott ülésében a második árverésen elért 6005 pftnyi áron ezt az aszszupataki birtokot eladta. Minthogy azonban az egyletnek határozott czélja volt állandó telket szerezni még ugyanez év november 9-ki ülésében a választmány arról győződvén meg, hogy Kolozsvárt nem található oly telek, a mely szőlő- és gyümölcsfaiskola beállitására egyaránt alkalmas, elhatározta két külön telek megvételét és ugyanez év november 21-ki ülésén a szőlőiskolának megvette az Alsó Kőmál nevü szőlőhegyen, illetőleg a nagy utczában fekvő Izay- és Bokros-féle két szomszéd telket, azután 1856-ban megszerezte gyümölcsfa-iskolának és más kisérletek számára a patai ut mellett fekvő Szőcs- és Boytha-féle két telket, a mely együtt ma is a gazdasági egyesület kertje.

A közóhajtásnak megfelelőleg ez egylet 1855-ben is rendezett *termény- és gépkiállitást,* a mely igen szépen sikerült, a mint a deczemberi ülésre beadott kimeritő jelentés is tanusitja.

A mint az eddigiekből látható, a választmány eleintén kiváló gondot forditott három ügyre, ugy mint első sorban *czélszerü és olcsó gaz-*

dasági gépek meghonositására, a miben az alapeszme az volt, hogy oly országban, a hol a felület alakulásai oly különfélék és változók és az emberi munkaerő oly kevés és oly drága mint Erdélyben, a gépek behozatala és alkalmazása természet parancsolta szükség. E végre az egyleti tagok körében és az egylet kebelében *Tisza* László inditványára egy gépbeszerző szakosztály alakult azzal a czéllal, hogy a testvérhazában és a külföldön már alkalmazásban levő gazdasági gépekből néhányat meghozat, itt kipróbálja és a' mennyiben a helyi viszonyok közt jónak és hasznavehetőnek bizonyul, beszerzését ajánlani fogja a birtokosoknak, esetleg egyesek megrendelésére meg is hozatja. Az e vállalat számára szükséges pénzalapot külön részvények kibocsátása utján szerzi be.

A második ügy volt a *borászat.* Régi tapasztalásból köztudomásu volt, hogy Erdély néhány bortermő vidéke oly borokat termel, a melyek iz, zamat és erő tekintetében vetélkedhetnek a világ akárhány nagyhirü terményeivel ugy, hogy a bortermelés igen előnyös és jövedelmező ága lehetne a gazdaságnak, ha borainkat előnyös feltételek mellett el tudnók juttatni a világ piaczára. Ám ennek a nagyon jutalmazó borkivitelnek két körülmény állotta utját. Egyik az, hogy az itt divott karikás mivelés mellett nagy költséggel és sok munkával aránylag kevés bort termeltek, boraink tehát a mellett, hogy mennyiség tekintetében nem szolgáltathattak elég anyagot egy csak középarányu kereskedésnek sem, mégis drágák voltak; másfelől a pinczekezelés kezdetleges volta miatt nem érték el azt a tökélyt, a melyet kivált a nyugati külföld elkényeztetett fogyasztó közönsége megkivánt. Arra kellett tehát törekedni, hogy czélszerübb és olcsóbb szőlőmiveléssel és különösen bőven termő szőlőfajták meghonositásával a termelt bor mennyiségét szaporitsák, minőségét javitsák, árát pedig alább szállitsák, helyesebb és okszerübb pinczekezeléssel pedig megadjuk terményüknek a külső tökély megkivántató fokát. Megindult tehát a külföldi nemes szőlőfajok nagymérvü behozatata, az uj ültetvények terményeinek gyakori kiállitásokon való egybehasonlitása és ismertetése és az egylet egy minta-pinczét állitott fel, a melyben az egyes termelőktől beküldött borok ugyszólván finomitása körül történtek kisérletek. A külföldi szőlőfajokkal, sajnos, behoztuk a phylloxerát, a minta-pinczéből lett később az önálló pincze-egylet, a mely azonban nem birta elérni a maga elé tüzött czélt és a végén is egy szerény borkereskedéssé zsugorodott össze.

A *gyümölcsészet* volt a harmadik ügy, a melynek az egylet nemes gyümölcsfajták meghonositásával és nagy mennyiségben való termesztésével kivánt lendületet adni. Ezen a téren tán még legszebb sikert ért el, mert a rendezett kiállitások mind szebb és nemesebb gyümölcsöket mutattak fel. Ám a nemes gyümölcs termelése sok gondot nagy figyelmet és még nagyobb béketürő munkát követel. Erre pedig a mi földünk népe nincs megérve, egyes szenvedélyes gyümölcstermelők bármi sikeres fáradozása pedig nem bir egy jutalmazó kiviteli gyümölcskereskedést megteremteni.

A felségfolyamodvány benyujtása nem vezetett sikerre. Miért? azt most itt fejtegetni egészen meddő fáradság volna. Csupán a selyemtermelés meghonositására nyujtott az akkori kormány némi pénzsegélyt az egyletnek. Meg is indult az *eperfaültetés és selyemtenyésztés*, valamint az elméleti oktatás is a selyemhernyó tenyésztésére és a gubók lefejtésére. Egynehány termelő állitott is elő igen szép selymet, de nagyon keveset, a nép közé nem hatolt, s igy a szép reményekkel kecsegtető kisérletek csak mulandó tüneteknek maradtak, a melyeknek ma már nyoma is elenyészett.

Hivatása fontosságának tudatától áthatva és az akkori erdélyi helytartó hg. Schwarzenberg több izben nyilvánult jó indulatára számitva, az egylet az ötvenes években sürübb érintkezésbe lépett a kormánynyal, legelébb is a maga számára postabérmentességet kért és részben nyert is, azután kezdeményező lépéseket tett az oly sürgősen szükségessé vált birtoktagositás keresztülvitele, a nélkülözhetetlen mezei rendőrség behozatala és szervezése, a cselédügy rendezése, gazdasági tanintézetek felállitása iránt. Ám e kezdeményezések egyike se haladott tul a tanulmányozás és előkészités stádiumán.

Nagy Ferencz tanár, az egylet éppen oly ügybuzgó, mint szakavatott titkára, 1856. elején, hivatkozva előhaladott korára, és egészsége megingatott voltára, bejelentette lemondását a titkári tisztről és felmentését kérte. Az egylet azonban nem akarván nélkülözni a lemondó titkár közremüködését, a lemondást csak félig fogadta el, a mennyiben a titkári teendőket kétfelé osztván, Nagy Ferencz kezén meghagyta a gyakorlati, gazdasági teendők vezetését és kezelését, a fogalomszaki és irodai ügyek számára egy másodtitkári állást szervezett és erre az 1856. márczius 12-én tartott közgyülésen megválasztotta *Finály* Henrik gymn. tanárt. E választásban az egyletet nyilván csak az a körülmény vezette, hogy Finály jól tudott németül, a mire az ak-

kori viszonyok közt, főleg a kormányközegekkel való sürü érintkezés és levelezés miatt, nagy szükség volt. Az egylet akkori vagyoni viszonyaihoz mért csekély titkári fizetést két felé osztva, mindenik titkárnak csak fél fizetés jutott, ugy hogy szorosan véve a két titkár hivatala inkább csak tiszteletbeli volt, mint fizetéses, a mi igen jellemző kifejezést nyert, a mikor az 1857-ben az iparkamarával együtt rendezett gazdasági és iparkiállitás alkalmával Schwarzenberg hg. helytartó Kolozsvárra jött és gr. Mikó Imre neki bemutatta az egylet két titkárát, a herczeg azt kérdé, hogy a mindig szerény voltára hivatkozó egylet mért tart két titkárt; azt a feleletet kapta: »azért, mivel *egyet* nem bir fizetni«.

Az egylet a gazdaközönséget egy évenként kiadott füzetben szokta értesiteni a maga müködéséről. E kiadványt 1857. elején havi füzetekre változtatta, de a füzetek előfizetők hiányában csak egy évig folytak, azután ismét helyt adtak az évlapoknak.

Azonban az egylet működése, mint általában minden nyilvános ténykedés, sok oldalról nem mindig igazságos, de minden körülmények közt kemény kritikával találkozott. Még abban a szük körben, a melyre szoritkozni kénytelen volt, sem tett eleget a gazdaközönség kivánalmainak, azt mondták. Ekkor beállott egy magában véve csekély jelentőségü, de hatásában nevezetessé vált esemény. Az 1858. augusztus 1-ére kihirdetett egyleti közgyülésen a két titkár egyike se lehetett jelen, mind a kettő távol volt Kolozsvárról, egyiket se lehetett mulasztással vádolni, hiszen mindegyiknek ez a titkári hivatal csak mellékes foglalatossága volt. Ekkor nem zárkózhatván többé az elől a múlhatatlan meggyőződés elől, hogy az egyletnek okvetetlen szüksége van egy egészen önálló titkárra, a ki minden erejét és idejét kizárólag az egyletnek szentelheti, az egylet vezérférfiai az elnök buzditó felszólalására ujból önként megadóztatták magukat és uj alapitványokkal oly állapotba helyezték az egyletet, hogy a titkári hivatalt tisztességes fizetés megajánlásával ujjá szervezhette. Az 1859. márczius 12-én tartott közgyülés azután meg is választotta titkárnak *Nagy* Jánost, a ki azonban éppen akkor külföldön tartózkodván, csak 1860. juniusában foglalhatta el állását; addig a lemondott két titkár ideiglenes megbizásból tovább vitte a titkári teendőket.

Ezzel végződött be az egylet végleges szervezkedése és végződik itt az egylet történelmének eleje is. Kissé részletesen tárgyaltuk itt ez előzményi részt, mert meg vagyunk győződve, hogy ez nyujt legtöbb

tanuságot. A mi ezután következett, nem egyéb, mint folytonos fejlődés és haladás a végleg megállapitott irányokban, a melynek eredményei hiven tükröződnek a ma virágzó egylet jelen állapotaiban, a mikor hatásköre valóban országos terjedelmü és minden irányban megérdemlett elismerésben részesül. Ezért a következőket csak nagy és jellemző fővonásaiban vázoljuk.

Az egylet elnöksége 1876. szeptember 16-áig a felejthetetlen gróf *Mikó* Imre kezében volt, a ki azon a napon végezte be esemény-, tett- és érdemdús földi pályáját. 1877. január 7-én lépett helyébe *Tisza* László, az egylet addigi nagybuzgalmu és fáradhatatlan alelnöke, a ki aztán 1882. április 11-én mondott le e tisztről; felváltotta báró *Kemény* Gábor, a kinek oly sok szép reményt nyujtott müködésének 1888. évi október 23-án bekövetkezett halála vetett véget és a ki után 1889. évi május 6-án *Szabó* József foglalta el az elnöki széket, a kinek vezetése alatt az egylet ma is él és virágzik.

A *titkári hivatal* is aránylag sok kézen ment át. *Nagy* János már 1866-ben meghalt; utána következett *Aschermann* Ferencz, a ki már 1867-ben lemondott; az utána jött *Timár* Károly már 1869 végén távozott jobb állásra; az ő titkársága idejére esik az egyleti alapszabály alapos ujjászerkesztése; ez uj szerkezetben az alapszabály ma is érvényben van; az 1870-ben választott *Walter* Lajos valóban nem is foglalta el az állást, a melyet aztán 1871 elejéig ismét *Nagy* Ferencz tartott, mint helyettes, a mikor aztán az egylet pályázat utján *Gamauf* Vilmost választotta titkárrá. Ez a férfiu általános müveltségével, széleskörü ismereteivel, alapos szakképzettségével, szervező kiváló ügyességével és sokoldalu kezdeményező bátorságával csakhamar közbecsülést és tekintélyt vívott ki magának; mint az egylet képviselője és az egylet czime alatt a párisi, bécsi és budapesti világtárlatokon bemutatott collectiv kiállitások rendezője oly általános közelismerésre tett szert, hogy legfelsőbb helyről is érdemkeresztet, rendjelt és királyi tanácsosi czimet nyert. Valóban sajnos, hogy a szép tehetségü férfi személyes viszonyaiban nem is egészen az ő hibáján kivül oly szomoruan válságos helyzetbe jutott, hogy 1890-ben kénytelen volt állását és Kolozsvárt elhagyni s azóta az életből is eltávozott. 1891-ben *Szakács* Péter váltotta fel, a ki 1895. juliusában eltávozván, helyébe a most müködő *Tokaji* László lépett.

Az egylet *pénztárát* az ujjáalakulás óta 1870-ig az akkor fennállott kölcsönös biztositó társaság vezérigazgatója kezelte. Az igazgatása

alatt állott intézet feloszlása után 1870-ben dr. *Hintz* György vette át a pénztár kezelését, a kinek halála után az azóta szintén feloszlott kisegitő pénztár kezelte, a mig 1895. február 1-én *Csermák* János, a jelenlegi pénztárnok vette át.

Hogy az 1867-ben beállott politikai fordulat nem maradt befolyás nélkül az erdélyi gazdasági egyletre, oly természetes, hogy fölösleges is külön beszélni róla. A mikor az ország és a nemzet végre megszabadult attól a lidércznyomástól, a mely 18 évig nehezült rá, mint a zsibbadtságból felocsudó ember, a ki csak azért nyujtja és mozgatja a tagjait, hogy győződjék meg a megszabadulás valóságáról, a nemzet is uj életerőt érzett végigáramlani minden szervén, és még azoknak a mozgolódása is könnyebbült, a kikel a politikai elnyomás kissé enyhébben éreztette volt a maga nyügét. Igaz, hogy az egyszerre szabaddá lett politikai küzdtér roppant vonzerővel vonzotta magához a tehetségeket és sok becses munkaerőt foglalt le azonnal keletkezett politikai pártküzdelmek számára, de a komoly hazafiság azért nem vesztette el szem elől azokat a czélokat, a melyeket a közgazdaság oly fontos főágai fejlesztésében maga elé tüzött volt. Igy az erdélyi gazdasági egylet is uj erővel fogott a még mindig elég számos megoldatlan feladatai továbbfejlesztéséhez, és ha a rendelkezésére állott pénzerőt nem birta is abban az arányban gyarapitani, a melyet a tágabbra nyilt munkatér megkivánt, a meglevővel gazdaságosan bánva, folyton előre haladott és gyarapodott népszerüségben, fokozta termékenyitő hatását a feléje fordult gazdaközönségre.

Fölkarolta müködési kerületében — hazánk erdélyi részében — gyakorlati alapokon az összes gazdasági érdekeket.

Ez időre esik a *nagyvárad-brassói vasútvonalnak* kiépitése, melynek létrejöttében az egylet többszöri sürgetése és agitacziójának nem kis része van.

Köztelkéről ellátta ezen országrészt a legjobb — s kipróbálva bevált — *gyümölcs- és szőlőfajokkal*, úgy, hogy a Királyhágón inneni (az erdélyi) részek e tekintetben, a Királyhágón túliakat évtizedekkel megelőzték.

E köztelekből a nagyutczai szőlőiskolát, mint a mely az idők folytán beállott változások következtében előállott viszonyok közt a szőlőmüvelés fejlesztésére alig lehetett már nagy befolyással, időközben az egylet végképpen feladta, sőt a telkét is eladta. A patai út melletti nagy gyümölcsös kertjét jelenleg évi 500 frtért az állam tartja bérben,

sokkal jutányosabban adhatván a közönségnek az ojtványokat, min az egylet, mely erre áldozatot nem hozhatott.

Mindjárt az uj korszak kezdetén beszüntette az évlapok további kiadását és 1869 április havában *Timár* Károly és *Szabó* Sámuel szerkesztése alatt megindította az »*Erdélyi Gazdá*«-t mint hetilapot, a melyet az egylet tagjainak ingyen, az egyleten kivül állóknak igen mérsékelt előfizetési dijért küldött szét. Ez a hetilap aztán 1894-ig folyt; ekkor czélszerüségi okokból havonként megjelenő folyóirattá vált változatlan czim alatt. Jelenleg az egylet titkára szerkeszti.

Tekintélyes *jutalmakat tüzött ki* saját alapjaiból a mezőgazdasági különböző kérdések megoldására, igy a többek közt a mezőség befásitása érdekében pályadijjal jutalmazott szakmunkát iratott és másként is nagy hatással volt a fásitás terjesztésében.

Különös gondoskodása körébe vonta az *állattenyésztés* ügyét és Erdélyszerte jutalomdijakat osztatott ki a legjobb tenyészállatok s kivált a legjobb fejős tehenek tenyésztőinek jutalmazására. Ezzel azonban nem elégedett meg, hanem tudva azt, hogy az állattenyésztésnek alapját a jó apaállatok képezik, impulzust adott a *tordai bikanevelő-telep* létesitésére, a honnan Erdély állattenyésztői ebbeni szükségletüket kitünő példányokkal fedezhetik.* Azonban még ezzel sem látta az állattenyésztés terén föladatait megoldottnak. Gondoskodása kiterjedt a lótenyésztésre is és közbenjárásával segitette létrejönni a bilaki csikótelepet, a hová a remondának alkalmasnak látszó csikók fiatalon bevétetnek s további fölnevelésük ott történik.

Továbbá tudva azt, hogy a mezőgazdasági kultura fejlesztésének alapkövét a szakismeretek terjesztése képezi, impulzust adott arra, hogy ennek csarnokául a *kolozsmonostori gazdasági tanintézet* létesittessék, a hol alapitása óta már közel 800 egyén nyert a gazdasági tudományokban oktatást és kiképezést s buzditásul a legjobb sikerrel végzett tanulót évről-évre, saját pénztárából 100 forint ösztöndijjal jutalmazza. Ezen alapitványt az egylet első és nagyemlékü elnöke, gróf *Mikó* Imre nevére alapitotta.

Ugyancsak ezen egylet által adott impulzus folytán létesült a *nagyenyedi vinczellér-képezde*, a hol annak létrejötte óta szakadatlanul gondoskodik két tanulónak kiképzéséről az által, hogy azok részére egyenként és évenként 150 frt ösztöndijat adományoz.

* Sajnos, hogy magasabb körök a legutóbbi időben jónak látták lokalis okokból beszüntetni, reméljük azonban, hogy más helyen mielőbb felállittatik.

Erdélyben a *czukorrépa-termelés* ügyét fölkarolta és annak érdekében nagy anyagi áldozatokkal buzgólkodott; termeléséről saját költségén könyvet iratott és a különböző répafajokkal termelési kisérleteket eszközöltetett.

Birtokrendezési ügyben javaslatot adott, a minek köszönhető az 1880. évi XLV. t.-cz. megalkotása, mely az erdélyrészi tagositásokat megkönnyiti és elősegiti.

1873-ban *Bécsben*, 1878-ban *Párisban*, 1885-ben *Budapesten* és ismét 1891-ben *Bécsben* az erdélyrészi gazdasági terményeket saját nagy költségén bemutatta, az itteni termelési viszonyokat megismertette és képviselte.

1872 óta meginditotta Erdélyben a gazdasági *vándor-gyüléseket* és eddig hat cyklusban, saját nagy anyagi áldozatával, Erdély gazdasági viszonyait ismertette; az ezek alkalmával rendezett kiállitások, szakelőadások és felolvasások által módot nyujtott a gazdaság terén való okulásra, szóval az ismeretek terjesztésére.

1882-ben *Sigmond* Dezső és br. *Bánffy* Ádám kezdeményezésére és buzgó munkálkodásuk mellett megalakult az egylet »*állattenyésztési és állatkiállitási szakosztálya*«, melynek tagjai 50 frtos részvényekkel vetették meg alapját az — évente — eddig immár 11 izben — saját állandó helyiségeiben — rendezett erdélyrészi tenyészállatkiállitásoknak. E kiállitások hatása az erdélyi állattenyésztésre köztudomásu.

A szakosztály elnöke jelenleg gr. *Bánffy* György, ki ezen feladatát nagy ügyszeretettel s nemes áldozatkészséggel teljesiti.

Az italmérési jog megváltásánál, ezen országrész különleges viszonyainak számbavételével, az érdekeltek jogainak védelmére hathatós és eredményes mozgalmat inditott.

Nem csekélyebb befolyást gyakorolt az egylet a legutóbb szőnyegen volt *dézsma-kárpótlási* ügyben, a melyre vonatkozó törvényvaslat épen az egylet felterjesztése alapján lett gazdaközönségünk jóval nagyobb előnyére módositva.

Az erdélyi részekben az urbériség megszünte után még fenn levő *kártalanitási* igények lebonyolitása és kielégitése, valamint a birtokrendezés és *tagositás* ügyében emlékiratokat szerkesztett és terjesztett föl legujabban a szakminiszterhez.

Gyümölcsészeti szakosztálya által, az erdélyi klima alá a legajánlatosabb gyümölcsfajták termelésére tanácscsal és példaadással szolgált s a gyümölcsfajok meghatározását eszközölte, valamint kijelölte azok közül a bornak való fajokat.

Az erdélyrészi földbirtok *hitelszükségéről* ugy kivánt gondoskodni, hogy kieszközölte, mikép a magyar jelzálogbank Kolozsvártt képviselőséget (fiókot) létesitsen, a mely itt a hitelviszonyokra, évek óta, jótékony hatással van.

A közigazgatási törvényjavaslat alkalmából a gazdasági felügyelők képesitése és a gazdasági szakoktatás érdekében, a képviselőházhoz föliratot intézett.

Az erdélyi magyarfajta szarvasmarha fentartása és vérben való továbbtenyésztése érdekében — a mi ezen országrészre nézve nagy fontossággal bir — a földmivelési miniszterhez fölterjesztést intézett.

Az erdélyrészi összes gazdasági érdekek ügyében, *a szakminiszter elnöklete alatt, az 1891. évben értekezletet tartott*, mely több fontos ügy megoldását eredményezte.

Az egylet irodalmi szakosztálya 1887. év jun. 17-én dr. *Szentkirályi* Ákos, dr. *Berde* Áron, *Nagy* Lajos, *Sigmond* Ákos, *Réti* János, *Reich* Albert és *Vörös* Sándor inditványára alakult abból a czélból, hogy hazarészünk birtokosait és gazdáit a tudomány szinvonalán álló hasznos szakmunkákkal lássa el. Azóta — évenként négy füzettel — nyolcz évfolyamát*) adta ki a legjobb szakértők által irt gazdasági munkáknak, mely füzetek összesen 40.000 példányából 36.000 közkézen forog. Az eddig megjelent 32 mű a következő: I. évfolyam: »A trágyáról, atrágyázásról és a trágyakezelésről szükséges tudnivalók.« Irta Réti János. »A kaszálók és legelők ápolása.« Irta Rottler József. »A kisgazda, mint sertéshizlaló.« Irta Virágh Elek. »A borjuk fölneveléséről.« Közrebocsátja Tormay Béla. — II. évf.: »A takarmányrépa.« Irta H. Gothárd Sándor. »A fejőstehénről.« Irta Hauer Géza. »A szántás-vetésről.« Irta Hensch Árpád. »Utmutató a ragadós állati betegségek elleni védekezésben.« Irta Jakab László. — III. évf.: »Az épitkező gazda.« Irta Domokos Kálmán. »A kukoricza müveléséről.« Irta Ruisz Gyula. »A gazdát érdeklő káros és hasznos állatokról.« Irta dr. Szaniszló Albert. »A házi kert.« Irta Ritter Gusztáv. — IV. évf.: »Baromfitenyésztés.« Irta Gáspár József. »A csalamádé termesztése, bevermelése és etetése.« Irta Cserháti Sándor. »Csikónevelés.« Irta Czájlik István. »A dohánytermelésről.« Irta K. Vörös Sándor. A dohánytermesztés és beváltás körül érvényes szabályok kivonatos közlésével. — V. évf.: »A vörös lóhere termesztéséről.« Irta Ásványi Lajos. »Gyümölcs-értékesités.« Irta Ritter Gusztáv. »A nyers takarmányok

*) A nyolczadik most van sajtó alatt.

eltevése, különös tekintettel a zsombolyai kazalra.« Irta H. Gothárd Sándor. »A gazdaságok berendezéséről.« Irta K. Vörös Sándor. — VI évfolyam: »A kosárfüz termelése.« Irta Marc Ferencz. »Házi állataink takarmányozása.« Irta Kovácsy Béla. »A len és kender termeléséről és áztatásáról.« Irta Grasselli Miklós. »Konyhakerti magvak termelése.« Irta L'Huillier István. — VII. évf.: »A komló termeléséről.« Irta Réti István »A méh-tenyésztésről.« Irta Gáspár József. »A gabonafélék, a burgonya és a szőlő legfontosabb gombabetegségei.« Irta Páter Béla. »Talajjavitás lecsapolással.« Irta Nemes István. VIII. évfolyam: »Segitség az ellésnél.« Irta Jakab László. »A nevezetesebb füfélékről.« Irta Réti János. »Talajjavitás öntözéssel.« Irta Nemes István. »A tejről és vajról.« Irta: ?

Ezen munkák nagy kelendősége legjobb bizonyiték e szakosztály üdvös munkálkodása mellett.

A szakosztály élén jelenleg *Vörös* Sándor kir. tanácsos, igazgató áll, az előadói tisztet pedig fáradhatatlan ügybuzgalommal és alapos szakértelemmel dr. *Szentkirályi* Ákos tanár tölti be.

A szakosztály az 1895-ik évben pénzszámadását 536 frt haszonnal zárta le.

A titkári hivatal állandó helyiségben müködik, a melyben az egylet igazgató-választmánya is megtartja a maga üléseit. Ugyanott van elhelyezve az egylet könyv- és levéltára is, valamint az »Erdélyi Gazda« szerkesztősége és kiadóhivatala is.

Az Erdélyi Gazdasági Egyesület taglétszám kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1844	1	39	—	—	40
1846	1	39	172	—	212
1856	—	34	168	—	202
1858	5	123	198	—	326
1860	15	183	186	—	384
1865	18	229	213	—	460
1867	16	231	212	—	459
1895	7	183	86	11	460
1896	7	296	138	11	543

Az Erdélyi Gazdasági Egyesület vagyonkimutatása az 1894-ik év végén.

A) *Cselekvő.*

Folyószám	Megnevezés	Érték frt	kr.
1	Ingatlanok:		
	c) gazdasági épületek (heremagtisztitó raktár)	974	90
	d) lakház	10000	—
2	Felszerelések butorok, gépek stb.	2435	74
3	Állatkiállitási részjegyek	1410	—
4	Értékpapirok és takarékpénztári elhelyezmények	103895	98
5	Aktiv követelések (tagdijhátralékok, alapitványi kötelezvények és kamathátralékok, kikölcsönzött tőkék és kamatai	14758	10
6	Készpénzmaradvány a mult évről	17	39
	Összesen	133492	11

B) *Szenvedő.*

Folyószám	Tartozások	Érték frt	kr.
1	Irodalmi szakosztály	385	58
2	Szőlőszeti pályadijalap	150	50
	Összesen	536	08
	Egyenleg	132956	03
	Együtt	133492	11

Erdélyi Gazdasági Egyesület vagyoni helyzete 1894. év végén.

Alapvagyon	133,482 frt	11 kr.
Bevételek:		
Alapvagyon kamatai	8021 »	12 »
Tagdij	389 »	— »
Közvetités és vállalkozás	3059 »	87 »
Állami segély	600 »	— »
Különféle	741 »	46 »
Összesen	128,11 frt	45 kr.
Kiadások:	127,94 frt	06 kr.

ERDÉLYI SZÁSZ GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Nagy-Szeben.*

I. Az egyesület fejlődésének története.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja. Alapitók. Vezérférfiak.)

Az erdélyi szász gazdasági egyesület létesitését azon szellemi fellendülésnek köszöni, mely az 1848. évet megelőző évtizedben Erdélyig is elhatott és a szászoklakta földön is érvényesült. A brassói takarékpénztárnak 1837-ben történt alapitásával, melyet 1841-ben a nagyszebeni követett, megindult a szászok között is az egyesületi élet. Nagy-Szebenben, Brassóban és más szász városokban ipar-egyesületek alakultak. 1841-ben jött létre az erdélyi *honismertető egyesület*, melyhez nemsokára az erdélyi szász gazdasági egyesület csatlakozott.

Kezdetben mint részvénytársaság alakult, de husz évvel később, azon időben, a midőn a közigazgatás a megváltoztatott politikai beosztás és uj törvényhozás alapján szerveztetett, egy az erdélyi szász mezőgazdaság és a szász községek parasztságának érdekeit képviselő egyesület alakját ölté fel, melynek rendes tagjai évdijak fizetésére voltak kötelezve. Az egyesület első alapszabályai *1845. junius 28-án* nyerték a legfelsőbb jóváhagyást.

Czélja volt a mezei gazdaság emelése a szász földön: 1. szakértő német gazdák betelepitése, 2. mintagazdaságok létesitése, 3. a mezőgazdaságot érdeklő, tisztult nézeteknek szóban és irásban való terjesztése által.

1845. szeptember 24-én az erdélyi szász gazdasági egyesület részére 534 tag 5 pengőforintos részvényekben összesen 4610 pfrtot jegyzett alá. De az eredmények messze mögötte maradtak az egyesület vezetősége igyekezetének és fáradozásainak és az 1848-ik év eseményei tevékenységét majdnem teljesen megbénitották. Utána több, mint egy évtizedig az egyesület ugyszólván csak névleg létezett. Ujjáébredése az 1865. évre esik és tevékenysége azóta — bár lassan — de egyre erősbödött. Első megalakitásában tevékeny részt vettek: straussenburgi *Arz* Sámuel, id. scharbergi *Bedeus* József, *Brennerberg* Sámuel, *Bruckenthal*

József báró, conradsheimi *Conrad* Vilmos, *Jebbel* Károly, *Loew* Vilmos, *Salmen* Ferencz, *Schreiber* Simon, *Conrad* Ferencz, *Benigni* József, *Roth* István Lajos, *Rosenfeld* udvari tanácsos és mások. A mű, melyet ezen férfiak létrehoztak, méltó folytatóit találta *Schuster* Adolf, *Bergleiter* Adolf, *Hann* Frigyes, *Sigerus* Károly, dr. *Salfeld* A., *Schobel* M., *Konnerth* Ignácz és ifj. scharbergi *Bedeus* Józsefben, mely utóbbi több mint 28 év óta áll az egyesület élén és egy, az egyesület feladatait komolyan felkaroló *főigazgatóság* által támogatva, áldásdus ténykedésre tekinthet vissza. A főigazgatóságnak nagy része volt a kerületi egyesületek szervezésében, melyek száma immár 14-re szaporodott és az egyes szakosztályok megalakitásában (erdészeti, gyümölcsészeti és szőlőszeti osztály). Sokkal messzebbreható fontossággal voltak azonban az egyesületre nézve a főigazgatóság és különösen Bedeus elnök azon törekvései, melyek a nagyszebeni földhitelintézet felállitására vezettek. Ezen pénzintézet 1872-ben kezdé meg müködését, és pedig akkora sikerrel, hogy már 2 évvel később az erdélyi szász gazdasági egyesületnek, a melynek kebeléből megindult, 480 forintot, mint az intézet tiszta nyereségének 10%-nyi osztalékát adhatta át. 1895-ben az egyesületet szerződésszerüleg megillető ezen 10%-os részesedési összeg 7000 forintra rugott. Ezen évről-évre emelkedő segély előmozditotta az egyesület önálló fejlődését, biztositotta fennállását és képesitette egyuttal, hogy messzemenő czéljait sikerrel követhesse. Az egyesületnek, — mely magát a politikai és nemzetiségi pártoskodástól mindig távol tartotta — ezáltal meg volt könnyitve, hogy a szász nép minden rétegének bizalmát maga iránt oly mértékben biztositsa, hogy ma, 50-éves fennállása után, az erdélyi részek valamennyi szász községére kiterjed és nem kevesebb mint 2100 rendes tagot és 1515 pártoló tagot számlál.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Szántóföld és erdő, valamint a birtokmegoszlás. Mezőgazdasági növények. Szőlőmivelés. Gyümölcstermelés. Állattenyésztés.)

Az erdélyi szász gazdasági egyesület müködése Magyarország erdélyi részének valamennyi szász községére kiterjed.

Kedvező földrajzi fekvés, kitünő éghajlati és talajviszonyok az egyesület müködésének területét az északi mérsékelt égöv majdnem összes kulturnövényeinek termelésére alkalmassá teszik.

Az erdőterületek kedvező eloszlása, az országrészt keresztül szelő számos folyóval és patakkal egyetemben megvédi ugyan az időjárási

viszonyok szélsőségeitől, nem kevés azonban az oly vidékek száma, melyek kivált a melegebb évszakokban csapadékban rendszeresen részesülnek. Erdély belterületének más helységeihez viszonyitva különösen csapadékdús a Burzen-föld. Az összes földterületnek kerek 97%-a a termékeny és csak 3%-a terméketlen; a népesség középsürü; jó közutak és türhető jó mezei utak szelik át az országot, de hiányzik a kiterjedtebb vasuti hálózat.

A tulajdonképpeni nagybirtok teljesen hiányzik, a föld közép- és kisbirtokosok kezében van, de az ugynevezett »holtkéz« is birja még a földnek egy tetemes részét. A földbirtok ezen megoszlásának következtében a föld mivelése természetszerüleg inkább belterjes, mint külterjes irányú. A régi hármas nyomású gazdálkodás ugarolással némely kerületekben (Burzen-föld) egészen megszünt és e helyett a takarmánytermelés örvendetes felkarolása tapasztalható, mely évről-évre nagyobb tért hódit.

A mi a termesztett növények nemeit illeti, ugy a bevetett terület és nyers hozam tekintetében első helyen a *buza* áll. A szász paraszt buzakenyérrel él, habár többnyire $^1/_6$-rész kukoriczalisztet kever a buzaliszt közé. *Rozsot* igen keveset, *tengerit* csak némely vidékeken termelnek mennyiségre nézve többet mint buzát; ezekhez sorakoznak a tavaszi *zab, tavaszi árpa, köles. Burgonyát* sokat termesztenek kiváló fajtákban, mert nemcsak emberi tápszerül, hanem a kukoricza mellett olcsó és mégis kitünő takarmányul is alkalmazzák kivált sertések számára.

A takarmánynövények közül *luczernát, lóherét, zabos bükkönyt, lencsét* és *répát* vetnek; a szálas takarmány száritására már helyt szárító állványokat használnak.

A kereskedelmi növények csoportjából a *kendert* mindenütt termelik, mig a *lentermelés* az utóbbi időben csökkent. Mindkét növény tél idején a vidéki nép asszonyainak aránylag jól kifejlődött *házi szövőiparának* anyagát adja (Tartlau, Prázsmár a Burzenföldön).

Nem csekélyebb jövedelmi forrása a szász parasztnak a *szőlőmivelés.* Leginkább a magas mivelési mód divik, a mint itt a talaj gyenge termőképessége és az éghajlati viszonyok megkövetelik. A hajtásokat tölgy- vagy fenyőkarókhoz kötik. A szőlők megmunkálása és az őszszel alkalmazott metszés meglehetős gonddal történik. Telepitésre különféle, jó sikerrel honositott külföldi fajtákat használnak és ezek átlagban tüzes, zamatos, meglehetősen édes bort adnak, mely mindenkor jó vevőre talál. A beszterczei kerületi Bessenyőn (Heidendorf) termelt

»Steiniger« Londonban éremmel lett kitüntetve. Különösen jó borok teremnek a küküllői hegyeken, de az ottani szőlők a filloxera és peronoszpora fellépése által — melyek évről-évre terjedő pusztitásainak eddig még nem sikerült korlátot vetni — tetemes kárt szenvedtek. J. B. Teutsch segesvári czég az erdélyi borok hirnevét a külföldön is szilárdan megalapitotta. A szüret és borkészitès, hála az ezen téren is folyton gyarapodó társulásnak, örvendetes fejlődésnek indult és máris több mintapinczegazdaságot lehet ez országrészben találni (Baromlakán). A szőlő kivitelével eddig csak egyes kisérletek történtek, de az elért siker után a kivitel fokozását lehet remélni.

A *gyümölcstermelés* felvirágzásának előföltételei, a kedvező talaj és éghajlat, megvannak. Almát és körtét a legkülönbözőbb, részben igen jeles fajokban termelnek; egyedül Besztercze vidékén 120 alma- és 90 körtefajt számláltak meg. Szilva és őszi baraczk mindenhol diszlik és a husos cseresznye Kis-Disznód (Michelsberg) és Nagy-Disznód (Heltau) községekben számottevő jövedelemforrást képez. A termelt gyümölcsöt kis részben megaszalják, készitenek belőle gyümölcsbort és eczetet is, a szilvákból legnagyobbrészt pálinkát főznek (szilvórium) és csak egy csekély részéből készitenek lekvárt vagy aszalványt, a többit otthon fogyasztják, vagy vásárra viszik, vagy exportálják.

A fokozott takarmánytermelés és a javitott téli takarmányozás (szecska, répa, dara) hozzájárultak az egész *állattenyésztés* emeléséhez s ezzel egyuttal a trágyatermelés is javult.

A *lovat*, mint igásjószágot, a szász gazdák még mindig többre becsülik az ökörnél. A lovak többnyire szép testállásu, erős állatok és az évenkinti lóosztályozásokon mindig több és több hadi szolgálatra alkalmas ló találkozik. A lovakkal való kereskedés élénk és a szebb példányok (Szász-Ujfalu) az oláh bojárok részéről igen keresettek.

A hazai *szarvasmarha* nemesbitését mürzthali és pinzgaui tenyészállatok behozatala által sikerrel folytatják. Hogy a *tejgazdaság* ennek daczára csak a városokhoz közel fekvő falvakban vett örvendetes lendületet, annak oka abban rejlik, hogy a tejelőmarha nyáron sovány, kiaszott réteken tengődik, télen pedig buzaszalmával, kukoriczaszárral és egyéb kevéssé tápláló takarmánynyal kell hogy megelégedjék. Tartanak sok bivalytehenet is, a melyek igénytelenségük mellett ugy mennyiségre, mint minőségre nézve kielégitő tejhozammal birnak. A tejet többnyire a háziszükséglet fedezésére használják s csak részben adják el helyben. Okszerüen kezelt tehenészetet és tejgazdaságot többnyire csak

a városok és nagyobb helységek környékén lehet találni. A szász paraszt előszeretettel tenyészti marháját s ennélfogja a tejet nem annyira a háztartásra, mint inkább a borjunevelésre forditja. Ezenkivül még fiatal idegen marhát is szeret venni és fölnevelni, mely eljárás azon körülményben leli indokolását, hogy az egyéves növendékmarha a vásárokon alig ér el magasabb árt, mint a négyhetes borju, mig a harmadik évtől kezdve az árak igen jelentékenyen emelkednek. A szász parasztok jól ápolt, szép igásmarhája az országos vásárokon élénk keresletnek örvend, ugyszintén a vágómarha is; mindkét nemből évente nagyszámu állatot visznek ki a Királyhágón tuli részekbe, Ausztriába, Romániába és Bukovinába (bivalyokat és ökröket Budapestre és Bécsbe, pinzgaui fejősteheneket pedig Bukarestbe).

A *juhokat* a szász lakosság ma ugyszólván inkább csak használja, mint tenyészti. A juhokat csak egyes vidékeken teleltetik át, máskülönben többnyire tavaszkor vásárolják Romániából, Bukovinából és a Szamos vidékéről. A bárányokat rövid idő mulva eladják, a gyapjut leginkább otthon dolgozzák fel, a tejből előállitott sajtot pedig besózva faedényekbe gyömöszölik, mely igy kedvelt eledelül szolgál. A pásztorok és sajtkészitők oláhok. Nagyobb juhászgazdák csak a románok közt találkoznak (Resinár).

A *sertéstenyésztés* terén szintén nagy előhaladás konstatálható. A már régibb időben eszközölt keresztezések a behozott szerb és angol sertések közt igen jó eredménynyel jártak, ugy hogy az előnyösebb keresztezések a régi »üres dongáju« sertést mindinkább kiszoritják. Az egyesület a sertéstenyésztés érdekében a gyorsan megkedvelt berkshire és javitott mangaliczasertések meghonositásán fáradozott. A szász falvakban számos sertést nevelnek, de az okszerü hizlalást, egészben véve, nem ismerik. A disznók egész napon át az ugarföldeken turkálnak és ha este éhesebben, mint a hogy kimentek, hazatérnek, éppenséggel nem csömörlenek meg a nekik adott eledeltől. Őszszel azonban bő táplálékot találnak a bükk- és tölgyerdőkben, ha pedig a makktermés nem válik be, ugy 6—8 hétig burgonyával és tengerivel hizlalják s rendszerint röviddel karácsony előtt leölik. Természetes, hogy ily hizlalás mellett a zsirképződés nem valami tulságos. Disznózsirból egyébiránt meglehetősen sokat exportálnak, a nyers sertéshust ellenben, a mennyiben a termelők maguk el nem fogyasztják, a vásárra viszik, a honnan leginkább a szalámigyárakba kerül (Nagyszeben, Medgyes, Agenthele), melyek gyártmányaik tetemes részét a külföldön adják el.

Tyukot minden szász parasztudvarban meglehetős nagy számban lehet találni; az ujabb időben behozott külföldi fajták csak lassan terjednek. *Libát, kacsát* és *galambokat* kevésbé tartanak, ezeket többnyire az oláhok árulják.

A *méhészet,* daczára azon támogatásnak, melyben az egyesület részesiti, még mindig nem foglalja el azt a helyet, mely ezen fontos mezőgazdasági ágat megilletné. Ennek főoka alkalmasint az okszerü méhészet hiányos ismeretében rejlik. A nagyobb, modern berendezéssel biró méhészetek száma csekély.

Még elhanyagoltabb a *selyemtermelés*, mely ezelőtt, nevezetesen a Burzen-földön, már élénk lendületnek indult; ujabb időben azonban a szederfacsemeték ültetését ismét felkarolták.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: Szőlőtelep. Gyümölcsfaiskola. Földhitelintézet. Vidéki takarék- és előlegintézetek. Földmivesiskolák. Mintagazdaság. Állandó kiállitási épületek.)

Az egyesület főigazgatóságának fáradozásai a 60-as évek végefelé a *szász-sebesi* és *medgyesi szőlőtelepek* felállitására vezettek.

A 60-as évek második felében Nagy-Szebenben egy 1200 négyszögölnyi *gyümölcsfaiskola* létesittetett.

1872. év elején a nagyszebeni *földhitelintézet*, mely az egyesület kebeléből indult ki, 100.000 forint alaptőkével kezdte meg müködését, mely először is kölcsönök adásában és záloglevelek kibocsátásában állott; ez utóbbiak jegyzése a pesti és bécsi börzéken kieszközöltetett és elkövettetett minden, hogy az üzlet szilárd alapokra fektettessék s erőteljes lendületet nyerjen. Az intézet megbizható vezetés alatt érintetlenül kiállotta az 1873-iki pénzügyi válságot. Az évi tiszta jövedelemből az erdélyi szász gazdasági egyesület, az őt alapszabályszerüen megillető 10%-on kivül, még nevezetes rendkivüli segélyekben is részesül. Ezen intézet tehát az egyesület lételének és felvirágzásának erős támaszát képezi.

Az egyesület továbbá a *vidéki takarék- és előlegezési egyesületek* létrehozására törekedett, de csak az utóbbi években alakultak több szász községben *Raiffeisen-féle szövetkezetek.*

Az egyesület kezdeményezésének és ismételt közbenjárásának köszönhető, hogy a szász nemzeti egyetem 1868 deczember 12-én

elhatározta és évi 6000 forintnyi dotációja által lehetővé tette egy *gazdasági tanintézet* felállitását, mig a brassói és a Besztercze vidékén felállitandó gazdasági iskola létesitése czéljából évi 2000 forintnyi segélyt szavazott meg. A beszterczei és brassói *földmivesiskolák* már 1870-ben nyiltak meg, mig a szász nemzeti vagyonból dotálandó medgyesi gazdasági iskola megnyitása csak 1875. novemb. 1-én történhetett.

A kezdeményezés a Nagy-Szeben város közönsége és a székgyülés által segélyezett nagyszebeni *mintagazdaság* felállitásához szintén az egyesületből indult ki, mely intézet 1873. év eleje óta az erdélyi szász gazdasági egyesület főigazgatóságának felügyelete alatt állván, üdvösen hatott a parasztfiuk kiképzésére és önálló gazdák ismereteinek tökéletesbitésére. Midőn 1876 végén a nagyszebeni szász szék beszüntettetett, elesett a gazdasági szakotatás czéljaira szükséges költségek fedezete is. 1886 október 22-én, a minta-gazdaság feloszlatása óta utólag befolyt 5500 frt beszolgáltatott a Szebenmegyében felállitott közgazdasági bizottsághoz, mely hivatva lesz az emlitett felesleg hovaforditása iránt, a nagyszebeni szék 1872 nov. 12-ik gyülésének határozatai értelmében intézkedni. A hajdani mintagazdaság megváltozott alakban ma is fennáll a »*szebenmegyei tangazdaság*«-ban.

Az egyesület kebelében merült fel azon eszme is, hogy Nagy-Szebenben egy *állandó kiállitási épület* emeltessék, mely eszme 1884-ben megvalósult és a mult évben egy uj pótépület felállitásával befejezést nyert. Ezen kiállitási épület több alkalommal ismételten jó szolgálatot tett az egyesületnek, mely számos részjegy tulajdonosa.

II.

(Az egyesületnek a földmivelés, állattenyésztés, gép- és háziipar terén kifejtett müködése.)

Az egyesület nemcsak mintagazdaságok és földmivesiskolák létrehozása által törekedett a mezőgazdaság fejlesztésére, hanem más uton is iparkodott a helyes gazdasági elvek terjesztését előmozditani. E tekintetben emlitésreméltó, hogy az egyesület a 40-es évek közepe táján közvetitette *307 württembergi család betelepitését.* Ezek részben gazdák, részben iparosok voltak, közte 116 család 62.582 p. forint vagyonnal. Ezeket 1846—1848-ig még körülbelül 100 család követett 23.042 p. forint vagyonnal.

1847-ben az egyesület egy más oldalról is segélyezett szász tanulónak 2 évi időtartamra évi 100 p. forintot szavazott meg, hogy Hohen-

heimban és Gráczban *gazdasági tanulmányokat* folytasson. 1859. és 1860-ban az egyesület egy másik szász tanulót küldött ki hasonló segélyl yel a szt.-niclas-i gazdasági tanintézetbe (Rheinpreussen, Düsseldorf mellett).

A hazai *szarvasmarhatenyésztés* emelése czéljából az egyesület vezetősége legalkalmasabb eszköznek találta az időnként ismétlődő kiállitások megtartását és elismert kitünő fajtáju tenyészállatok beszerzését.

1870. márczius 8-iki megokolt kérésére az egyesület nemesebb tenyészállatok beszerzésére tekintélyes támogatásban részesült a földmivelésügyi m. kir. minisztérium részéről. Azon meggyőződésben, hogy az erdélyi parasztgazdák számára általánosságban csak az erdélyi honi marha alkalmas, az egyesület főigazgatósága 1871-ben kiadott egy utmutatást a községi szarvasmarhaállomány javitására és nemesbitésére beltenyésztés utján. Miután azonban a kultura előhaladtával ezen fajtát egy nemesebb, nevezetesen gyorsabb fejlődésü és bővebb tejelőfajta kell hogy kiszoritsa, az egyesület főigazgatósága körültekintvén, Pabst magyar-óvári igazgatónak Ausztria hus- és tejtermeléséről irt czikke folytán, a pinzgaui fajta javára döntött. Az állami segély felhasználásával Tirolból importáltatott egy pinzgaui törzs, mely egy megbizható tenyésztőnek adatott át azon megbizással, hogy ezt beltenyésztés utján fentartsa és szaporitsa. Az eredmény igen kielégitő volt, a belföldi marhával való keresztezésben is és ez arra inditotta az egyesületet, hogy a pinzgaui marha importálását folytassa. A tenyésztők serkentése czéljából az egyesület ingyen terjesztette Funk dolgozatát »a községi állatbiztositási egyesületekről stb.«; a községeknek kiosztott és használatra ajánlott pásztor-szerződések a marhatolvajlások csökkentésére vezettek.

A szarvasmarhatenyésztésen kivül az egyesület különös figyelemben részesitette a *sertéstenyésztést* is, mely sok helyütt egészen alárhanyatlott. Jobb tenyészanyag behozatala különösen Nagy-Szeben vidékén mutatkozott elkerülhetetlenül szükségesnek. A földmivelési minisztériumtól nyert előleg segitségével megvásároltatott 1872-ben egy kis falka mangalicza tenyészkan és kocza, mely azután elárvereztetett. Nem sokára hasonló módon Medgyesen is rendeztek tenyészsertésárverést. Ezen kisérletek kielégitő eredményre vezettek és a nem sokára rá különböző helyeken felállitott berkshire-tenyésztési telepek szintén beváltak.

A *baromfitenyésztés* javitását az egyesület vezetősége ugy kisérelte meg, hogy felkérte a medgyesi gazdasági iskola igazgatóságát, hogy jó tyukfajták tojásainak beszerzését közvetitse.

Mig az egyesület ilyeténképpen egyrészt a jó tenyészanyag előnyös beszerzését és terjedését lehetővé tette, nem mulasztotta el másrészről rendszeresen ismétlődő *állatdijazások* által az állattenyésztés iránti érdeklődést éleszteni és fentartani és igy nemcsak a szorgalmat és igyekezetet megjutalmazni, hanem különösen a kisebb gazdáknak a tenyésztésben követendő irányra nézve jó utmutatással szolgálni.

A *gyümölcstermelés* előmozditására az egyesület oly módon törekedett, hogy a kebelében fennálló gyümölcsészeti szakosztály által megállapittatta azon gyümölcsfajtákat, melyek az adott viszonyok közt a nagyban való termelésre leginkább alkalmasaknak mutatkoztak; ezekből azután ismételten osztott ki csemetéket és ojtógalyakat. Az egyesület által rendezett gyümölcskiállitások bebizonyitották, hogy ebbeli tevékenysége nem maradt siker nélkül. A szakosztály kezdeményezésére bemutattattak a honi gyümölcsfajták az 1880-i gráczi kiállitáson is.

1883-ban a földmivelési minisztériumtól e czélra rendelkezésre bocsátott Lucas-féle *aszalóval tettek kisérleteket.* Két évre rá az egyesület a beszterczei kerületi egyesületnek *gyümölcsmalom* beszerzésére segélyt szavazott meg. 1880-ban a szakosztály kiterjesztette tevékenységét a *szőlőszetre* is s azóta mint gyümölcsészeti és szőlőmivelési szakosztály szerepel. A szakosztály egy hazai szakférfiu kijelentése folytán a rajna- és olaszrizlinget ajánlotta ültetésre és midőn a filloxera ellen hozott rendszabályok folytán megszünt a külföldi vesszők behozatala, a szőlőtermelők figyelmét a meglevő szőlőtelepek átojtás utján való nemesitésére irányitotta. A bor jobb értékesitését pedig *szövetkezetek alakításával* iparkodott előmozditani.

Az egyesület évről-évre javuló anyagi viszonyai lehetővé tették, hogy *évenkint 3—400 forintot* az iskolai kertek ápolása és a mezőgazdaság alapelveinek az ismétlő iskolákban való tanitása körül érdemeket szerzett *tanitók között jutalomként kioszthasson.*

Az egyesület gondoskodik továbbá a szász gazdasági tanintézetek és a vándortanitói intézmény számára szükséges, elméletileg és gyakorlatilag képesitett *tanerők neveléséről* is, a mennyiben több év óta egyké 400 forintos ösztöndijat ad oly ifjaknak, kik felsőbb gazdasági tanintézeteket látogatnak, elsősorban olyanoknak, kik a tagositási mérnöki, vagy adott esetben a gazdasági szaktanitói pályára készülnek.

Ezenkivül az egyesület több éven keresztül 200 forintos *ösztöndijakat* osztott ki azon czélból, hogy tehetséges tanitójelölteknek ez ösztöndijak segélyével lehetővé tegye, hogy a medgyesi gazdasági

iskolán egyévi otttartózkodás alatt a gazdasági szakismereteket elsajátitsák. Ugyanezen iskolában ismételten tartattak az egyesület költségén több heti *tanfolyamok népiskolai tanitók* számára. Schullems József müve: »A népiskolai kert, annak berendezése, gazdasági és tanügyi kihasználása« szintén az egyesület költségén adatott ki.

Azon tapasztalat, hogy az erdélyi szász gazdák nem forditanak kellő figyelmet a *vetőmagtermelésre* — miáltal egy lényeges bevételi forrástól estek el, mig ellenben tetemes összegek mentek a külföldre gyakran rossz áruért — arra inditotta az egyesületet, hogy több izben *külföldről jó vetőmagvakat hozasson* és ezeket részben önköltségen, részben ingyen, törekvő gazdáknak kiszolgáltassa, igy többek közt 100 kilogr. vörös lóheremagot Vilmorintől, Párisból 137½ kilogr. répamagot hozatott (Jaune Tankard), melynek fele rövid idő alatt önköltségen fogyasztóra talált.

Az egyesület arra is törekedett, hogy a modern gazdasági teknika legujabb vivmányait tagjai gazdaságaiban meghonositsa; megrendelt ekéket, boronákat, vető- és cséplőgépeket saját költségén, valamint e czélra befolyt adományokból s ezeket használatra és gondozásra kiadta a mintagazdaság vezetőjének azon felhatalmazással, hogy azokat a lehetőséghez képest időnként megbizható gazdáknak olcsó használati dijért átengedje. Az egyesület részéről kiosztani szokott dijak és jutalmak is többnyire hasznos *gazdasági eszközökből* állottak.

A *kézi ügyesség* iskolában való *oktatásának* fontosságát, mint hathatós segédeszköz a vidéki háziipar előmozditására, az egyesület azzal méltányolta, hogy a Reisd-ben felállitott fafaragási tanfolyam számára alkalmas eszközök költségeit adományozta.

Az egyesület egy külön szaklapot is ad ki, »*Landwirthschaftliche Blätter für Siebenbürgen*« czim alatt, mely azon olcsó árnál fogva, melyen az egyesületi rendes és pártoló tagoknak adja, ma már 2570 megrendelőt számlál.

Ezen folyóirat munkatársainak, s egyáltalán az egyesületi tagoknak bő anyag kinálkozik tanulmányozásra az egyesület *könyvgyüjteményében*, mely ma több mint 640 munkát számlál, a melyek kikölcsönzése bizonyos szabályok szerint történik.

Az egyesület által a 70-es évek közepén 1400 forint fizetéssel alkalmazott *vándortanitót* rövid müködés után el kellett bocsátani, mert az állam megvonta az egyesülettől szubvenczióját s a nagyszebeni szász szék megszüntetésével az ettől élvezett dotáczió is megszünt. Az egyesület tehát módot keresett annak pótlására s azt meg is találta az

említett szaklap és egy gazdasági *tankönyv* a szász népiskolák számára való kiadása, valamint *szakembereknek kiküldetése* (az egyesület költségén) által oly helyekre, a hol bizonyos kérdésekben a nép fölvilágositása, vagy gyakorlati utmutatások szükségeseknek mutatkoznak.

Hogy a tagositásnak a szász községekben mentől több hivet szerezzen, az egyesület ismételten népszerü okţató iratokat adott ki, igy *Swoboda* N. »Zur Commassation auf dem Königsboden«, *Birtler* Fr. »Das Verfahren bei der Zusammenlegung der Grundstücke« 1891. és a szerző ezen müvének ujabb átdolgozását.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, dijkiosztások stb.)

1858-ban tartatott egy látogatott *állatkiállitás*, melyen dijakul 100 pengő forintot és 7 aranyat osztottak ki.

1872. augusztus közepén egy *gazdasági és iparkiállitás* rendeztetett Medgyesen, melyen 231 kiállitó 982 tárgygyal vett részt.

1873. márczius 10-én következett az előbbi kiállitás kiegészitéseképen egy *állatszemle* Nagy-Ekemezőn (Gross-Propstdorf).

1872. október hóban az egyesület *gyümölcskiállitást* rendezett Nagy-Szebenben, melyen a nagy-sink-i gyümölcsészeti egyesület kollekcziója, nagyszámu gyümölcsfajtáival (92 alma- és körtefaj) és a kiállitott gyümölcs szépségével tünt ki.

Az 1878-ban Medgyesen rendezett *állatszemle* alkalmával kiosztott dijak 150 forint értékü eszközök és könyvekből állottak.

Az 1879., 1880. és 1881-ben *gyümölcskiállitással kapcsolatos szarvasmarhaszemlék* Nagy-Sinkben *(Gross-Schenk)*, Szerdahelyen *(Reuszmarkt)* és Segesvárt nagy részvételnek örvendtek.

1869., 1872. és 1874-ben Nagy-Szebenben, Medgyesen és Brassóban tartattak *kiállitások*, melyek a mezőgazdaság valamennyi ágára kiterjedtek. Az e kiállitásokon kiosztott dijak egy része az állampénztárból folyósittatott.

Az 1884-ben Nagy-Szebenben rendezett *állatszemlére* az egyesület 200 forintot adományozott dijakra.

1886. augusztusban rendezett egy igen jól sikerült *gazdasági kiállitást* Brassóban és ugyanezen év szeptember havában egy *szarvasmarha- és gépkiállitást* Nagy-Szebenben. Kevésbbé látogatottak voltak az 1887. szeptemberben Medgyesen és 1888. augusztusban Szász-Sebesen *(Mühlbach)* tartott gazdasági kiállitások.

Az 1889-ki nagyszebeni *kiállítás gyümölcs- és szőlőtermékekre, lovakra és sertésekre* terjedt ki.

E helyen megemlitjük, hogy az egyesület vezetősége — azon czélból, hogy a birálati eljárást állandó irányelvek szerint szabályozza és igy a versenyző tárgyak méltányos és kevésbé ingadozó megitélését lehetővé tegye — külön *dijazási szabályokat* dolgozott ki az erdélyi szász gazdasági egyesület által rendezendő kiállitások számára, melyek azóta igen czélszerüeknek bizonyultak.

A szarvasmarhák dijazásánál a honi fajta mellett mindig az importált pinzgaui faj vétetett különös tekintetbe.

Az 1889. őszszel Nagy-Szebenben megtartott *ló- és sertésszemle* eredménye igen kielégitő volt.

1883. októberben Nagy-Szebenben egy *gyümölcskiállítás és gyümölcsvásár* tartatott. Az összegyült szép gyümölcs mennyisége és a kiállitás nagy látogatottsága mutatták, hogy a reá forditott fáradság nem veszett kárba.

A nagyszebeni kerületi egyesület által inicziált 1891-i *vetőmagkiállitásra*, melynek czélja a belföldi áru megvizsgálása és azon féleségek megállapitása volt, a melyek termelésének előmozditása kivánatosnak látszik, dijakra 50 forintot adott az egyesület.

Az 1895. évi Nagy-Szebenben tartott *pinzgaui szarvasmarha-, gyümölcs- és mezőgazdasági terménykiállitás* az egyesület 50 éves fennállásának megünneplésére rendeztetett.

Az erdélyi szász gazdasági egyesület által rendezett *38 kiállitás* közül a felsoroltak az emlitésre legméltóbbak.

IV.

(Egyesületi mozgalmak a miniszteriumok és a törvényhatóság utján.)

1847-ben az egyesület megkereste a *szász nemzeti egyetemet*, hogy a statuár-törvény egy függeléke által gátolja meg a földbirtok feldarabolását és szüntesse meg a legelőkényszert (Triftzwang).

1849-ben azt inditványozta az egyesület a *császári és királyi minisztériumnál*, hogy a szászföld agrárius alapalkotmánya reformnak vettessék alá és hogy jóravaló földmivesek bevándorlását segélyezze.

A *szász nemzeti egyetem* felhivása folytán az egyesület 1848-ban kimeritő véleményt mondott azon eszközök és módokról, melyek a szerzett tapasztalatok szerint arra szolgálnának, hogy a mezőgazdaságot a lehető legjobban előmozditsák. Ezen jelentés lényegében figyelembe

vétetett, épugy mint egy később kidolgozott »javaslat a mezőgazdasági és erdészeti viszonyok rendezésére a szász földön«.

Az 50-es évek első felében az egyesület véleményes jelentést terjesztett fel a *cs. és kir. polgári és katonai kormányhoz,* egy mezőrendőrségi törvényjavaslat tárgyában.

1857-ben felkérte a *helytartóságot,* hogy azon gazdákat, kik legalább 14 hold földdel birnak, a katonai kötelezettség alól felmentse. Ugyanezen évben az egyesület azon kéréssel fordult a helytartósághoz, hogy a földtehermentesitési patens határozatait terjeszsze ki az eddig szabad szász községekre is. Ugyane tárgyban 1858. és 1860-ban két további előterjesztést tett.

1866-ban kérte az egyesület *a pénzügyminisztériumot,* hogy a birtokrendezés megkönnyitése czéljából a szászföldön az illető okmányok és tulajdonátruházások legalább bizonyos számu évekre illetékmentességet élvezzenek.

Az egyesület ismételten kért hathatós rendszabályokat az oly gyakori erdőkárositások és a számos marhatolvajlás ellen, a marhavásári bárczák beszüntetését és marhajárlatok behozatalát; mindkét törekvése sikerrel járt.

1858-ban az egyesület egy felterjesztésben igyekezett bebizonyitani, hogy elegendő erdészeti személyzet alkalmazása halaszthatatlan szükséget képez. Ez előterjesztés kedvező és gyors elintézést nyert.

1867. nov. 8-án beadványt intézett a *szász nemzeti egyetemhez,* egy az agrárviszonyokat rendező szabályzatot illetőleg, mely teljes méltánylást talált.

Az 1878-ban kiadott szabályzat a mezei rendtartásról Szebenmegye községei számára, az egyesület egy, a föld szabad használatának biztositását szem előtt tartó javaslatából eredt.

Az egyesületnek 1872. augusztus 15-én tartott közgyülése sürgősnek nyilvánitotta a tagositás keresztülvitelét az egész szász földön az 1871-i XLV. törvényczikk alapján és elhatározta, hogy a *szász nemzeti egyetemet* megkeresi, miszerint minden uton és módon odahasson, hogy a 29. §-ban megállapitott határidőben a szászföld területére nézve a tagositási eljárás megindittása eszközöltessék.

Emlitésreméltó az egyesület előterjesztése 1872. április 4-éről, a törvényszékek mezőrendőrségi ügyekben való illetékessége tárgyában, mely előterjesztésben az 1871. deczember 12-én és 1872. január 28-án kelt *igazságügyminiszteri* rendeletek egyik intézkedése Erdélyben alkalmazhatatlannak bizonyittatott.

Az igazságügynek a 60-as évek vége felé meginditott szervezése, nevezetesen a telekkönyvi intézmény behozatala Erdélyben, arra késztette az egyesület vezetőségét, hogy *az igazságügyminiszterhez* forduljon azon kéréssel, miszerint ezen, az országra és ennek hitele emelésére nézve oly fontos rendszabály lehető gyorsitása mellett a szász városok és körök érdekei a lehetőséghez képest tekintetbe vétessenek.

Az egyesület 1871. augusztus 4-iki beadványa *a nagyszebeni városi és széktanácshoz*, a mintagazdaság segélyezése tárgyában, kedvező elintézésben részesült.

A *földmivelési minisztériumhoz*, a nemzeti egyetemhez és a közigazgatási hatóságokhoz intézett ismételt előterjesztések a medgyesi földmivesiskola és a vándortanitói állás kielégitő dotálását eredményezték.

Az egyesület megkeresése, a hazai mesterséges haltenyésztés emelésének támogatása iránt, *a földmivelési minisztérium* részéről kedvezően intéztetett el.

Az egyesület behatóan tárgyalta a folyamrendőrség szervezésének és a vizhasználati jog rendezésének kérdését és ezen tárgyalások eredményét a *kormánynyal* közölte.

Véleményes jelentést tett továbbá a *lentermelésre* vonatkozó kérdések egész sorozatáról, melyek megválaszolás végett leküldettek.

Az *egyházi főhatóságnak* használatra ajánlott egy faiskolai és szőlőiskolai szabályzatról szóló javaslatot.

A kérődző állatoknak a keletről való behozatalára és az *állategészségügy* rendezésére vonatkozólag beható véleményt terjesztett fel.

Az egyesület javaslata alapján szerkesztett Szeben- és Brassómegye szabályzatot a községi tenyészbikák és mének tartásáról.

A *kormány* kikérte az egyesület véleményét egy erdészeti törvényjavaslatról, mely a felkért szakértők meghallgatása után felterjesztetett.

Az egyesület által elkészitett és a *vármegyékhez* beküldött szabályzat-tervezet segitségével rendeztetett az erdészeti szolgálat.

1869-ben terjedelmes vélemény adatott több kérdésre, melyek a földadó ügyében tartott *ankét-bizottságtól* érkeztek le.

1871-ben az egyesület előterjesztést tett a *kormánynál* a sóárak leszállitása iránt.

A *községi erdők gazdasági terveinek* kidolgozása ismételten adott alkalmat véleménynyilvánitásra.

A *mezőrendőri törvényjavaslatról* több izben adatott vélemény,

mely az 1894-i XII. törvényczikkben több helyütt teljes, vagy legalább részleges kielégitést nyert.

Az *Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület* megkeresésére vélemény mondatott a birtokfeldarabolás minimumának törvényileg való megállapitása tárgyában.

A ragadós tüdőlob kiirtásáról szóló törvény előkészitésekor az egyesület erre vonatkozó nézetét a *szász választókerületek képviselőivel* közölte.

Midőn a törvényhozástól a kötelező állatbiztositás keresztülvitele kéretett, az egyesület nem mulasztotta el, hogy felfogását egy előterjesztésben a *m. kir. földmivelési minisztériumnak* tudomására hozza és azt közelebbi megfontolásra ne ajánlja.

Ezeken kivül az egyesület számos más közérdekü kérdés megvitatásával foglalkozott és ezeket megoldáshoz vezetni törekedett.

V.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület jelenlegi müködése főleg az *állattenyésztés emelésere* irányul, különösen a szarvasmarha-, sertés- és lótenyésztésre, e mellett azonban a mezőgazdaság többi ágait sem hanyagolja el, hanem igyekszik a *tagositás* előmozditása, jó *vetőmagvak és gépek* terjesztése és a *vidéki lakosság elméleti és gyakorlati uton való felvilágositása* által a honi mezőgazdaság haladását előmozditani.

VI.

(Az egyesület müködési tervezete 1895. évre.)

A *pinzgaui szarvasmarha* terjesztése a bevásárlás közvetitésével és az egyesület anyagi hozzájárulásával. — A pinzgaui marhatenyésztési egyesületek kiterjesztése. — A községek látogatása a *biztositásügy propagálása és helyi egyesületek alakitása czéljából.* — *Szőlőmivelési* munkálatok tanitása. — *Műtrágyák* kiosztása kisérleti czélokra. — *Gazdasági gépek* terjesztése. — *Gyümölcsészeti* és *szőlőszeti tanfolyamok* tartása. — Elismert jó fajtáju *tyukok* és *tojások* ingyenes kiosztása törekvő egyesületi tagok számára. — A tagositás előmozditása megtartandó *előadások* utján. — *Jutalmak* kiosztása oly tanitóknak, kik az iskolakertek körül és az ismétlő iskolákban különös érdemeket szereztek. — *Ösztöndijak* adományozása a tagositási szakkal foglalkozó tanulók és oly tanitójelöltek számára, kik ennek segélyével a medgyesi földmivesiskolát egy évig látogatják. — *Vetőmagvak* kiosztása.

VII.

(Az egyesületi tagok számára biztositott kedvezmények.)

A «Transsylvania» hazai biztositó bankkal kötött egyezség az egyesületi tagoknak lényeges előnyöket biztosit a *tüzkár* elleni biztositásoknál. Hasonló előnyöket élveznek a tagok a magyar *jégkárbiztositó* társulatnál. Gazdasági *szükségleti czikkek* beszerzésénél a nagybani árak kedvezményében részesülnek, a mennyiben az egyesület a megbizható forrásból való bevásárlást közvetiti. Az egyesület *szakközlönyét* rendkivül jutányos áron kapják, szakemberek alkalmilag tartott előadásait nyomtatásban gyakran ingyen. Kérdéseikre *felvilágositásokat* nyernek és az egyesület *könyvtára* ingyen áll rendelkezésükre. Az egyesület birtokában levő *gazdasági eszközöket* csekély dijért használhatják. Nemes *fajmarha* beszerzését kivánságra az egyesület közvetiti és annak szállitási diját is a lehetőséghez képest az egyesület viseli.

Kimutatás az erdélyi szász gazdasági egyesület által közvetitett tenyészszarvasmarhákról.

Év	A közvetitett pinzgaui és möllthali szarvasmarhák darabszáma	összértéke
1871	11	1641·95 frt
1877	6	1200·— »
1879	42	6900·— »
1882	38	8400·— »
1891	227	30700·— »
1892	35	7500·— »
1893	224	29465·— »
Összesen	584	85707·45 frt.

Az egyesületi tagok létszáma.

Év	Tiszteleti tagok	Rendes tagok	Pártoló tagok	Összesen
1845	—	572 részvényes 5.155 részvénynyel (à 5 pft)	résztvevők	572
1858	—	494	csekély évi	494
1873	9	650	járulékkal	659
1884	19	—		19
1886	—	623	204	827
1888	—	746	547	1293
1890	—	897	577	1474
1891	—	1354	1034	2388
1892	—	1407	943	2350
1893	—	1572	1122	2694
1894	—	1783	1179	2962
1895	10	2100	1515	3625

Az erdélyi szász gazdasági egyesület vagyonkimutatása 1894. végén.

Megnevezés	Érték	
	frt	kr.
1. Készpénz	290	—
2. Értékpapirok: földhitelintézeti záloglevelek	24500	—
3. Könyvtár	900	—
4. Egyesületi leltár (gépek)	3400	—
5. Tagdijhátralékok	410	—
6. Egyéb követelések	3820	—
7. Tenyészállat-alap	2300	—
Összesen	35620	—

Az erdélyi szász gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

1860—1894.

Év	Bevételek		Kiadások		Pénztári maradvány	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1860	903	13	853	83	49	30
1861	6378	68	6318	99	59	69
1862	—	—	—	—	—	—
1863	—	—	—	—	—	—
1864	—	—	—	—	—	—
1865	424	79	389	58	35	21
1866	319	07	269	74	49	33
1871	9540	72	9254	37½	286	35
1872	10015	89½	9771	92	243	97½
1873	9345	50½	9155	83	189	67½
1874	7033	68½	6952	14	81	54½
1875	4033	94	3963	96	69	98
1879	2959	05	2815	57	143	48
1880	10029	31	9686	54	342	77
1881	6197	76	5932	76	265	—
1882	8607	90	8491	92	115	98
1883	4496	96	4206	34	290	62
1884	4245	72	4167	42	78	30
1885	6239	40	6058	22	181	18
1886	7058	01	7015	46	42	55
1887	4293	62	4285	61	8	01
1888	5721	54	5422	16	299	38
1889	7558	98	7219	81	339	17
1890	13383	76	13277	13	106	63
1891	19298	32	19297	56	—	76
1892	32120	42	32118	08	2	34
1893	31531	69	31531	49	—	20
1894	29376	84	29376	84	—	—

Az erdélyi szász gazdasági egyesület vagyonkimutatása.

1857—1894.

Év	Összes vagyon		Év	Összes vagyon	
	frt	kr.		frt	kr.
1857	3590	35	1877	—	—
1858	3172	14	1878	6037	73
1859	2831	95½	1879	6488	50
1860	2823	94	1880	7230	62
1861	2683	79	1881	7366	70
1862	—	—	1882	9436	88
1863	—	—	1883	10139	77
1864	2909	52	1884	11077	90
1865	8089	35	1885	13209	28
1866	3130	21	1886	13629	20
1867	—	—	1887	14385	28
1868	—	—	1888	15310	90
1869	3440	60	1889	17249	80
1870	—	—	1890	17929	91
1871	4060	85½	1891	19704	84
1872	5975	65½	1892	21980	66
1873	6571	24½	1893	26374	29
1874	9475	62	1894	27810	36
1875	6609	97	—	—	—

Az erdélyi szász gazdasági egyesület 1895. évi költségvetése.

Folyósz.	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Pénztári maradvány	290	—
2	A vagyon kamata	1060	—
3	Tagdijak	5000	—
4	A nagyszebeni földhitelintézet tiszta nyereségének 10%-a	7000	—
5	A nagyszebeni földhitelintézet adományai	3500	—
	Összesen	16850	—

Folyósz.	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	A személyzet díjazása	800	—
2	Egyéb (vándorelőadások, tanfolyamok, utazások)	1800	—
3	Egyesületi helyiségek és iroda bérlete	200	—
4	Irodai költségek, fűtés, világitás, postaköltség	200	—
5	Az egyesületi közlemények kiadása és szerkesztése	2400	—
6	Kiállitások, versenyek, díjazások stb.	2600	—
7	Uj beszerzések és felszerelések	600	—
8	Iskolakertekhez való hozzájárulás	300	—
9	Ösztöndíjak, jutalmak néptanitók számára	2700	—
10	Pinzgaui marha bevásárlása	600	—
11	A gyümölcstermelés előmozditására	300	—
12	Gazdasági gépek terjesztésére	900	—
13	Falusi ismétlő iskolák számára szerkesztendő tankönyv kiadásának segélyezése	450	—
14	Egy vezérfonal iskolakertek berendezésére	100	—
15	Gazdasági magvak kiosztása	400	—
16	Előre nem látottak	400	—
17	Tartalékalapba	1625	—
	Összesen	16375	—

AZ ERDÉLYRÉSZI MÉHÉSZEGYLET.

Székhelye: *Kolozsvár.*

Az egyesület keletkezésének és fejlődésének története.

Magyarország méhészete 1848 óta hanyatlásanak indult. A méhészet felvirágoztatása felé vezető ujabb irány, melyet Berlepsch és Dzirzon megmutattak, fölötte lassan hóditott tért Magyarországon, különösen pedig az erdélyi részekben.

Sőt sajnosan tapasztaltuk, hogy a bérczes hazában az u. n. hatosrendszer szerinti méhészkedés is pangásban volt. E hazarész számos legjobb mézelő vidékének viránya fölött nem zsongtak a méhek s habár az előnyös geografiai fekvés, talaj, gazdaság és egyéb viszonyoknál fogva igen alkalmas e hazarész a méhtenyésztésre, a mezőgazdaság eme mellékága aránylag csekély jövedelmet adott.

Az alkotmányos éra kezdetével a kormányok nem sokat gondoltak a méhészettel, sőt mondhatjuk, hogy a közvagyonosodás, eme különben fontos faktorát úgyszólván figyelemre sem méltatták egy jó ideig.

Ez a hangulat előzte meg a méhészet több lelkes barátja abbeli elhatározását, hogy méhészegylet alakitásával inditsa meg a szükséges akcziót, a méhészet felvirágoztatása érdekében.

Az erdélyi részekben, az első méhészegylet megalakitásának eszméje 1880 deczember 1-én pendült meg. Az erdélyi gazdasági egyesület az nap tartott gyümölcsészeti szakosztályi ülésén *Szentgyörgyi* Lajos gazdasági egyesületi tag hozta szőnyegre a kérdést.

Az eszmét többen melegen pártolták s még akkor, a szakosztályi tagok kebeléből egy előkészitő bizottság alakult, a melynek tagjai voltak *Szentgyörgyi* Lajos tanitó, id. *Hutter* Samu kereskedő és méhész, *Voith* Gergely kereskedő. Az előkészitő bizottság 1880 deczember 15-én alapszabály tervezetet dolgozott ki, s az ugyanazon napon tartott szükebbkörü értekezleten le is tárgyalta.

1880 deczember 19-én egy nagyobb értekezlet volt a városház tanácstermében, melyben az alakuló közgyülést 1880 deczember 26-ra kitüzték.

Az e napon megtartott alakuló közgyülésen *Szentgyörgyi* Lajos és *Tulogdy* Sámuel ismertették tüzetesen a méhészegylet megalakitásának szükségességét, annak czélját, mire az egylet, a jelenvoltak nagy lelkesedése mellett megalakult, egyszersmind tárgyalás alá vette a bemutatott alapszabálytervezetet és azt csekély módositással el is fogadta. E közgyülésen jelen voltak valamennyien beiratkoztak tagnak, többen beléptek alapitótagoknak, és a taggyüjtésre aláirási ivek szétküldését határozták el

Ugyanekkor megválasztatott a tisztikar és pedig a következőleg: elnök Losonczi br. *Bánffy* Dániel, I. alelnök *Tulogdy* Sámuel, II. (igazgató) alelnök *Voith* Gergely, főtitkár *Szentgyörgyi* Lajos, pénztárnok *Csiki* J. János, altitkár *Albu* (Zágoni) József; megválasztatott továbbá 12 központi és 12 vidéki választmányi tag.

Az egylet czime volt: *az erdélyrészi okszerü méhészegylet,* pecsétjén ugyanazon körirat, közbül méhkassal.

Az ifju egylet gyorsan indult fejlődésnek, annyira, hogy 1881 január 10-én 10 alapitó 23 rendes és 5 pártoló tagja volt; a következő évben pedig 20 alapitó 117 rendes és 14 pártoló tag.

E gyors fejlődés nemcsak a nagytekintélyü br. *Bánffy* Dániel elnöknek volt köszönhető, hanem az ügy élén álló több lelkes egyleti tagnak is, különösen pedig a tisztviselőknek és a központi igazgató választmánynak, a kik odaadó munkássággal dolgoztak, hogy az egyesület fejlődjék, erősödjék, hogy betölthesse fontos hivatását.

Az egylet oly gyors fejlődésében igen nagy érdeme volt br. *Kemény* Gábor akkori ipar-, kereskedelem- és földmivelésügyi miniszternek is, a ki belátta a méhészet fontosságát, ösmerte a viszonyokat, hogy e hazarészben mennyire el van hanyagolva a méhészet, méltányolni tudta a méhészet lelkes ügybarátai odaadó, fáradhatatlan tevékenységét; gondoskodott arról, hogy az egylet rendelkezhessék azon eszközök felett is melyek az eredményes müködés és az egylet exisztenciájának biztositékai, már 1881-ben több Göndöcs-kaptárt küldött ingyen az egyletnek, valamint méhészeti ábrákat s ezután még ugyanabban az évben minta méhesre 800 frtot, vándortanitói fizetésre 300 frtot utalványozott. A következő évben 50 drb. Kühne-féle méhészeti kátét küldött szétosztás végett; 1883-ban 300 frtot utalványozott szintén vándor tanitói fizetésre; 1884-ben 400 frt államsegélyt adott, melylyel az egylet

megvásárolta mostani köztelkét, s még ezen kivül 1100 frtot utalványozott a köztelken épült lakház épitési költségeire.

Eme gazdag adományokkal br. *Kemény* Gábor miniszter úgy szólván alapját vetette meg az erdélyrészi méhészegyletnek, s ezzel a méhészet történetében megörökitette emlékét.

Egy másik szerencsés körülmény volt, a mi az erdélyrészi méhészegylet gyors fejlődését elősegitette az, hogy az erdélyi gazdasági egylet élén oly egyének állottak, a kik szintén belátták a méhészet közgazdasági fontosságát és azt, hogy az erdélyi részekben szükség van egy egyesület létezésére, mely ebben a szakmában megmutassa a helyes irányt. Különösen pedig lelkes barátja volt az eszmének *Szabó* József gazd. egyl. elnök s ennek lehet köszönni, hogy a méhészegylet az erdélyi gazdasági egyesület részéről is több jelentékeny kedvezményben részesült; igy pl. az erdélyi gazdasági egyesület átengedte a méhészegyletnek használat végett olvasó és tanácskozási termét, könyvtárát; 1883-ban elhatározta, hogy 1 frt kedvezményes árban adja a méhész egyleti tagoknak hivatalos szaklapját az *Erdélyi gazdát* a mely lapban a gazd. egylet megfelelő tért engedett a méhészeti közleményeknek is.

Eme szerencsés körülmények mellett az egyleti tagok fáradhatatlan munkássága meghozta a várt eredményt. A központban meginditott mozgalom üdvös hatása csakhamar a vidéken is érezhető volt. E hazarész legtávolabbi zugaiból is csoportosultak ügybarátok az egylet zászlaja körül, s igy az egylet fejlődésében megtartotta az óhajtott emelkedő irányt.

1887-ben azonban bekövetkezett egy kedvezőtlen forduló pont a midőn váratlan körülményeknél fogva az egylet exisztenciája is kétségessé vált.

Az egylet, hogy programmszerü hivatását betölthesse, nemcsak minta méhest létesitett, hanem 1886-ban meginditotta szakközlönyét is a »*Méhészeti közlöny*«-t a melynek fenntartása érdekében nagy anyagi áldozatokat hozott; többfelé méhészeti köröket alakitott, résztvett kiállitásokban, vándor gyüléseken, egyszóval százados mulasztást pótló tevékenységében, nem számolva kellőképpen a tényleges vagyoni állapottal, különösen pedig a megelőző években élvezett, aránylag bőkezü állami segélyek után bizva a kormány és a társadalom megfelelő arányu támogatásában: egész anyagi erejét kimeritette a nemes czél érdekében anyira, hogy már az 1886. évi költség előirányzata fedezetlen tartozást mutatott ki 1000 frtot meghaladó összegben.

Gróf *Széchényi* Pál, akkori földmivelésügyi miniszter az egylet segély kérésére visszautasitó választ adott, s még akkor is, midőn az egylet kifejtette, hogy államsegély hiányában, esetleg kénytelen lesz az egylet további működését megszüntetni; sőt a miniszteri leirat kifejezést adott annak, hogy miután az országban létezik már két hasonczélú egyesület, az erdélyi részekben nincs szükség a harmadik egyesületre, azt pedig kereken kimondotta, hogy az *egyesület lapjának fentartása felesleges*. És ezzel a lesujtó válaszszal egyidejüleg félhivatalos beavatkozás történt abból a czélból is, hogy az erdélyrészi méhészegylet beolvasztassék a másik hazarész egyik méhészegyletébe.

A higgadtan gondolkozó ügybarátok belátták, hogy a tervezett czentralizáczió mily nagy hátrányára volna a méhészet ügyének, mert bármily erős központi igazgatás sem volna képes az egész ország területére kihatólag eredményes munkát végezni; a viszonyokkal ösmerős ügybarátok belátták azt, hogy a beolvadás eszméjének megvalósitása az erdélyi részekben a méhészet jó uton levő fejlődését úgyszólván csirájában ölné meg; a méhészegylet választmánya 1887-ben tartott teljes ülésén tehát határozottan kimondotta, hogy a beolvasztást a közgyülésnek nem fogja ajánlani, hanem mindent el fog követni, hogy az egyesületet tovább is életben tartsa.

A választmánynak ezt a határozatát a következő közgyülés is magáévá tette. Most tehát a modus vivendi fölött kellett dönteni. Az egylet úgyszólván teljesen önerejére hagyatott, *Kolozsvár* városa ép oly hideg szemlélője volt az egylet vajudásának, mint a kormány; még komoly figyelemre sem méltatta az egylet segélykérését.

A veszély komolyságának a tudata azonban nem lankasztotta el az ügy élén álló ügybarátok tevékenységét és buzgalmát, felhivásokat intézett e hazarész ügybarátaihoz, melyben értésükre adta, hogy az egyesület létezése koczkán forog, ugyanekkor a tisztviselők lemondottak tiszteletdijaikról, a mely különben is számba sem vehető csekélység volt, mert a főtitkár 100 frtot, a pénztárnok 50 frtot élvezett. Kibocsátott az egylet 80 drb. 5 frtos kölcsönkötvényt, melynek nagyrésze nehány nap alatt elkelt, első sorban br. *Bánffy* Dániel elnök, utánna számosan váltottak be kötvényeket, de magáévá tette a kérdést az erdélyi gazdasági egyesület is, a mely egylet 200 frt kamat nélküli kölcsönt adott a visszafizetés idejét akkorra tartva fönn, mikor az egylet jobb anyagi viszonyok közé jut.

A méhészet barátai megértették a központ felhivását, számosan

iratkoztak be tagnak és pedig ekkor már nemcsak az Erdély részekből, hanem az anyaország méhészei is segitségünkre siettek, úgy, hogy egy év alatt több mint 300-al szaporodott az egylet rendes tagjainak száma. Mindezek mellett az erdélyi gazdasági egyesület meghozta azt az áldozatot is, hogy 1888-ban a »Méhészegylet« szaklapját nemcsak kinyomatta saját költségén, hanem szét is küldötte.

Eme szerencsés körülményeknek köszönhette a méhészegylet, hogy a válság rövid idő alatt elmult, az egylet háztartásában visszaállott az egyensuly és igy hazafias működését fennakadás nélkül tovább folytathatta.

Az egylet első elnöke volt losonczi báró *Bánffy* Dániel val. belső titkos tanácsos, a kit az 1880. decz. 26-án tartott közgyülés választott meg elnöknek. Ő maga nem volt ugyan méhész, de ösmerte annak hasznosságát, birtokain tenyésztette a méhet; lelkes pártolója volt az eszmének s mint az egylet zászlóvivője, hosszas ideig tartó elnökösködése alatt hasznos szolgálatot tett az ügynek, elnöke volt az egyletnek egész haláláig (1888. ápr. 29.) Halála után 1890-ig üresen maradt az elnöki szék, ekorra a közgyülés elnöknek megválasztotta br. *Bánffy* Ernőt. A köztiszteletben álló fáradhatatlan főur a méhészetnek lelkes barátja és nemcsak mint eszmét pártolja, hanem borsai szép birtokán nagyobb szabásu méhészetet rendezett be szakértő kezekre bizta s méhesei minden tekintetben mintául szolgáltak. Igen nagy érdeme van neki abban, hogy az egylet a mai virágzó állapotba juthatott; 1891-ben az egylet 10 éves fennállása emlékére 100 frtos alapitványt tett.

Tulogdy Sámuel az egylet I. alelnöke 1892-ig müködött az egylet élén. Tevékeny tisztviselő volt s az alapvető nehézmunkában elösmerésre méltó érdemeket szerzett.

Benkő Mihály 1882-től 1883-ig volt I. alelnöke az egyletnek.

Roediger Rezső nyug. alezredes I. alelnök, a ki 1885-ig viselte e tisztet; ekkor a városból való elköltözése miatt mondott le. Lemondása után 1885-ben *Bodor* László trvszéki biró választatott meg I. alelnökké, a ki 1893-ban lemondott.

Turcsányi Gyula luth. lelkészre esett ezután a választás, a ki 1895-ig fáradhatatlan buzgalommal teljesitette hivatását, s hasznos szolgálataival elévülhetetlen érdemeket szerzett; betegsége miatt kénytelen volt lemondani 1895-ben, midőn a közbizalom ismét

Bodor Lászlót másodszor helyezte ez állásra, a ki jelenleg is viseli az I. alelnöki tisztet.

Voith Gergely volt az egylet első igazgató alelnöke. Mint kitünő gyakorlati méhész, s mint jeles szervező az egylet megalakitása és annak fejlődése körül kiváló érdemeket szerzett, lemondása után

Albu (Zágonyi) József választatott meg igazgató alelnöknek; egyszersmind kezelője volt a minta méhesnek mint előde. Kitünő méhész 1894-ig a legnagyobb odaadással teljesitette tisztét, a minta méhest nemcsak szakszerüen kezelte, hanem a köztelken gyakorlati előadásokat is tartott.

Szentgyörgyi Lajos kit az alakuló közgyülés választott meg főtitkárnak 1893-ig volt e hivatalában, a méhészetnek nem volt lelkesebb szószólója mint ő. Ő emelte fel azt a zászlót, a mely körül, ma több mint 1200 egyleti tag csoportosul. Kiváló érdemeket szerzett az egylet megalakitása és annak fejlődése körül. 1893-ban az egylet alelnöknek választotta; változott viszonyainál fogva nem fogadhatván el, ugyancsak a közgyülés főtitkárnak választotta

Wieder József dohánygyári tisztviselőt, a ki jelenleg is ebben a minőségben van.

Csiki J. János volt az első egyletnek pénztárnoka, s mintaszerü pontossággal vezette a számadásokat és kezelte a pénztárt 1882-ig a midőn a lemondása folytán megürült állásra a közgyülés

Gebhárdt Döme kolozsvári távirda főnököt választotta pénztárnoknak a ki buzgalommal teljesitette tisztét. Ekkor áthelyezés következtében eltávozván a városból, helyét

Fodor Gyula kolozsvári távirda tiszt foglalta el és abban maradt 1888-ig, midőn az időközben nyugdijba lépett

Gebhárdt Dömét másodszor is megválasztotta a közgyülés pénztárnoknak, s ez időtől fogva 1894-ig kezelte a pénztárt, midőn betegsége miatt lemondott; helyébe

Biró Gyula kolozsvári tanitóképezdei tanár választatott pénztárnoknak, a ki jelenleg is ebben a minőségben van.

Az egylet legelső altitkára *Albu* (Zágoni) József volt. Utánna következett *Kőmüves* Gerő (1883—1893-ig); *Kovács* Béla (1893—mostanig). jogtanácsos ügyvéd *Sipos* Gábor, utánna *Zágoni* Mózes, könyvtárnok dr. *Bálint* Sándor (1893—mostanig).

II. Az egyesület müködése.

(Vidéki méhészkörök. Mintaméhes. Kisérleti méhes. Központi méhészeti terményraktár. Olcsó kaptárok terjesztése. Mézipar szabályozása. Méhkasok olcsó vasuti szállitása.)

Az erdélyrészi méhészegylet belátta, hogy bármely erős központ alakittassék: tekintettel a terület nagyságára és a méhészet elhanyagolt állapotára, elég hatályos munkásságot nem fejthet ki. Ezért már alapszabályszerüleg felvette programmjában, hogy az ország különböző részében *méhészköröket* fog alakitani, ezen az uton is óhajtván az eszme iránti érdeklődést felkelteni és folyton ébrentartani.

Már megalakulása első évében kifejtette tevékenységét ezen eszme megvalósitása érdekében, mire annál is inkább szükség volt, mert a méhészeti vándortanitói intézmény az erdélyi részekben csak 1885-ben lépett életbe, tehát az egylet megalakulásától eddig az időig kizárólag az egylet volt hivatva felkölteni a méhészet iránti érdeklődést és gondoskodni arról, hogy az ügy iránt érdeklődőknek legyen hova fordulniok, ha tanácsadásra, utmutatásra volt szükségük. Sőt még a vándortanitói intézmény életbeléptetése után is, nem tekintve a különben figyelemre méltó viszonyokat már az erdélyi VI. kerület tulságos nagy terjedelme miatt is nyomatékos indokok sarkalták az egyletet, hogy minél több helyen méhészkört létesitsen.

Felkereste tehát a legtávolabbi vidékeken is a méhészet lelkes barátait, azokat biztatta és buzditotta a hazafias munkára, s igy sikerült e hazarész több helységében méhészköröket alakitani, sőt az egylet lelkesitő szavai követőkre találtak az anyaországrészben is, s igy csakhamar sokfelé alakultak méhészkörök.

Az első méhészkör *Székelykereszturt* alakult (Udvarhelymegye) 1884-ben, elnöke volt br. *Kemény* Béla, alelnök *Pálfi* Lajos, titkár br. *Gamera* Oszkár.

A második 1885-ben *Segesvárt* (N.-Küküllőmegye) alakult, elnöke volt gróf *Bethlen* Gábor, tisztb. elnök *Horváth* László tanfelügyelő, alelnök *Teutsch* Gáspár.

Ezután következtek:

3. *Korondi* kör (1888), elnök *Csengeri* József bányanagy, alelnök *Balázs* Antal plébános, jegyző *Vas* Mihály körjegyző, később *Csiki* János néptanitó és méhészeti iró.

4. *Székesfehérvári* kör (1888), elnök *Töltényi* Antal nagybirtokos, titkár *Vida* Dezső tanár.

5. *Erdődi* kör (1888), elnök *Bolkis* György körjegyző.

6. *Homorodi* kör (1889), elnök *Egyed* Ferencz lelkész, alelnök *Farkas* József néptanitó, titkár *Győrfi* István néptanitó.

7. *Szamosujvári* kör (1890), elnök dr. *Kovrik* Simon orvos, alelnök *Vith* Gergely tanitó, titkár *Páll* Bogdán tanitó.

8. *Udvarhelyvárosi* méhészkör, alakult 1890-ben, elnök *Hlatki* Miklós reálisk. tanár.

9. *Miklósfalvi* kör (Udvarhelymegye, 1890), elnök *Sándor* Lajos községi tanitó, jegyző *Nagy* László.

10. *Kalotaszegi* kör (1891), védnök *Barcsai* Domokos, elnök *Gyarmathy* Zsigmond, alelnök *Korus* Gyula, titkár *Szentgyörgyi* Lajos.

11. *Négyfalusi* kör (1891), elnök *Gyurka* József államisk. tanitó.

12. *Marosludasi* kör (1892), elnök gróf *Bethlen* Sándor, alelnök *Benkő* Benedek vas. áll.-főnök, titkár *Horváth* János áll. isk. igazgató.

13. *Magyarnemegyei* kör, alakult 1892-ben, elnök *Váy* Elek ev. ref. esperes, alelnök *Juhos* Márton igazg.-tanitó, titkár *Weichrauch* Mihály áll. isk. tanitó.

14. *Marosvásárhelyi* kör (1892), elnök dr. *Agyagási* Károly főorvos, titkár *Szentgyörgyi* Dénes tanitó.

15. *Sajó-budaki* kör (1892), elnök dr. *Bod* Aladár birtokos, titkár *Pásku* Simon körjegyző, igazgató *Zackel* János luth. lelkész.

16. *Losonczi* kör (1893), elnök *Rónay* Albert nagybirtokos.

17. *Csap és vidéke* méhészköre, alakult 1894-ben, elnök *Bocskai* Sámuel ev. ref. esperes, titkár *Józsa* Dezső, pénztárnok *Kozma* Márton.

Eme körök között legnagyobb a *Csap és vidékén* alakult kör, amely alig töltötte be alakulása második évét, már is 200 tagja van, mely gyors felvirágzásért az érdem legnagyobb részben annak elnökét, *Bocskai* Sámuelt illeti meg.

Az erdélyrészi méhészegylet még 1882-ben közremüködött, hogy az erdélyi részekben a *méhészeti vándortanitói* intézmény életbeléptettessék; ekkor felterjesztést intézett a földmivelésügyi miniszteriumhoz ebben a tárgyban s ugyanakkor ajánlotta erre az állásra *Szentgyörgyi* Lajos egyleti főtitkárt, ki a bemutatott tervezet szerint évenkint két hónapig az iskolai szünet alatt utazott volna kerületében méhészeti oktatás czéljából. A miniszter elvileg el is fogadta az egylet ajánlatát s a közgyülés tényleg megválasztotta 1882-ben Szentgyörgyi Lajost vándor-

tanitónak, később azonban a közgyülés eltért előbbi megállapodásától és azt határozta, hogy előbb a *központi mintatelepet* rendezi be és itt végzi gyakorlati irányu teendőit s azután küld vándortanitót a vidékre, mely megállapodáshoz a miniszter is hozzájárulván, a vándortanitói fizetés czimén 1892. és 1893. évre kiutalt 3—3 száz forint összeget a központi mintaméhes felszerelésére és benépesitésére forditotta.

A *mintaméhes* felállitásának eszméje már az első közgyülésen fölvettetett és attólfogva az egylet minden törekvését arra irányitotta, hogy azt létesitse, belátva, hogy az okszerü méhészkedés iránti hajlam felköltésére annak előnyei gyakorlati uton való bemutatása jótékonyan fog hatni. Másfelől a Berlepsch-rendszer szerinti méhészet akkor még ugyszólván szükkörben ismert, mintegy ujdonság lévén, a mintatelep volt hivatva, hogy annak előnyét necsak bemutassa, hanem megfelelő utasitást és oktatást is adjon a kezdőknek.

1882-ben felépült a mintaméhes a kolozsvári határban a Hársongárd nevü gyümölcsösben, még pedig a legnagyobbrészt állami költségen.

A mintaméhes 98 családra berendezett, kőalapra fából épült csinos pavillon 9-es álló kaptárokkal. 1882-ben az egylet 31 méhcsaládot vásárolt s a következő évben még 50-et. A mintaméhes kezelője kezdetben *Voith* Gergely, azután *Albu* (Zagoni) József volt s a szakszerü kezelés mellett már az első évben az egylet mintaméhese minden tekintetben megfelelt hivatásának, annyira, hogy 1882-ben br. *Kemény* Gábor miniszter, ki az egylet mintaméhesét is megtekintette, arról a legnagyobb elösmeréssel nyilatkozott. A közönség is kiváló érdeklődést tanusitott a mintaméhes iránt, annyira, hogy a Hársongárd ama, különben kevésbé látogatott helye tavaszi és nyári időszakban a méhészet iránt érdeklődőktől benépesült s az ott tartott nyilvános gyakorlati előadásokra mindig nagy közönség gyült össze.

A mintaméhes 1887-ben már teljesen be volt népesitve és jelentékeny évi jövedelmet adott mindamellett is, hogy az a határrész épen nem sorozható a jó mézelő vidékek sorába.

A köztelek egyszersmind *kisérleti települ* is szolgált, mert az egylet 1884-ben oda egy méhszint is épitett, ott kipróbálta a különböző rendszerü kasokat, azok előnyeit és hátrányait ismertette és a tapasztalatokat az egyleti közlönyben közzététette.

1887-ben a köztelken előbb kicsinyben és fokozatosan nagyobb mértékben gyártotta az egylet az Albu József vezetése alatt a *mézeczetet*

s annak gyártásáról előadásokat is tartott azoknak, akik a méhészeti ipar eme ágával meg akartak ismerkedni.

Ama kedvező tapasztalati tények, amelyek a központban oly fényesen bizonyitották a mintaméhes hasznosságát, arra ösztönözték az egyletet, hogy a vidéki körök központjain is mintaméheseket létesitsen s e végből nemcsak buzditotta a köröket, hanem méhcsalád és kaptárok adományozásával elő is segitette mindenütt e czél megvalósitását,

A központi *méhészeti terményraktár* eszméjével is tüzetesen foglalkozott az egylet. Már 1887-ben elhatározta, hogy annak létesitése érdekében mindent elkövet, akkor elég kedvezők voltak a körülmények, nem ütközött volna nagy nehézségekbe az eszme megvalósitása, de az államsegély hiányában az egylet müködése meg volt bénitva és az evvel járó aránylag csekély kiadást sem viselhette. 1889-ben ismét tárgyalás alá került ez a kérdés, akkor az egylet buzgó tagja, *Csiki* J. János ingyen-helyiséget is ajánlott föl, de az avval járó egyéb kiadásokra szükséges fedezet nem volt, s igy a jó szándék most sem valósulhatott meg.

Ugyanabban az évben Budapesten tartott értekezletre, mely e kérdés felett tárgyalt, megbizottakat küldött az egylet s nem rajta mult, hogy törekvésének ezuttal sem volt látható eredménye. 1894-ben beható tárgyalás alá vette, *Borszéki* Soma miniszteri osztálytanácsos részéről nagy fáradsággal kidolgozott és egyletünkhöz benyujtott raktári szövetkezésre vonatkozó szabálytervezetet, de az egylettől független okok miatt ekkor sem sikerült az óhajtott eredmény.

A *mükaptárok terjesztése* érdekében szintén hatályosan közremüködött az egylet. 1893-ban *Békés-Gyulán* tartott méhészeti vándorgyülésen terjesztésre ajánlott ugynevezett Bodor-féle olcsó kaptároknak a kolozsvári fogház iparüzletében leendő gyártása s azok olcsó árban terjesztése érdekében közremüködött, a kaptárkezelésre vonatkozólag utasitásokat adott és az egyletnek is része van abban, hogy csak a kolozsvári fogház iparüzletéből 1895. év végéig 11 ezer kaptár küldetett szét és ideszámitva még a más fogházakban gyártottakat is, az összes gyártás már mintegy 14 ezerre megy.

A *mézipar szabályozása* érdekében 1881- és 1882-ben felterjesztéseket intézett a földmivelésügyi miniszteriumhoz, megismertette a Kolozsvárt és több más városban a mézkezelés körül tapasztalt ama vétkes üzelmeket, hogy a szabadon hagyott mézes edényekben összegyült méheket leölik, e miatt virágzó méhesek mennek tönkre s még a betegség

csiráját is a fertőző mézről széthordják. Egyletünk erélyes fellépésének meglett az a következménye, hogy Kolozsvárt ma már szabályozva van a mézipar.

A *méz adómentesitése* érdekében 1883-ban feliratot intézett egyletünk a miniszteriumhoz, kifejtve a méhész megadóztatásának a méhészet fejlődésére hátrányos következményeit.

1890-ben sürgette az egylet és azután is többször tárgyalta és javasolta a *méhészeti védtörvény* megalkotását és erre vonatkozólag tervezetet is dolgoztatott ki.

A *méhkasok vasuti szállitásánál adandó kedvezményekért* feliratot intézett a miniszterhez 1888-ban s ennek alapján még ugyanazon évben 22,687. szám alatt megengedte a közmunka- és közlekedési miniszter, hogy a terjedelmes áruk közé tartozó kosárfonatu méhkasokra az I. rendes teheráru-osztály dijtétele és az I. teheráru-osztályba sorozott egyéb üres kaptárokra a II. teheráru-dijtétel alkalmaztassék s ezzel jelentékeny szállitási kedvezményt biztositott.

A *méhészeti ipar fejlesztése* czéljából felterjesztést intézett a pénzügyminiszteriumhoz, kérve a mézszesz-, bor- s egyéb mézesitalok fogyasztási és másnemü adó alól leendő mentesitést, minek alapján a miniszter elrendelte, hogy a mézszesz és egyéb mézes italok mindennemü adó alól mentesittessenek.

III.

(Vándorgyülések és kiállitások.)

Az egylet megalakulása óta kiterjesztette figyelmét alapszabályaiban is kifejezett ama hivatására, hogy vándorgyüléseket és kiállitásokat rendezzen.

Az első kiállitást 1892-ben rendezte a *kolozsvári méhészegyleti köztelken*, az első vándorgyülést pedig kiállitással egybekötve 1894-ben tartotta *Szamosujvárt*, mely alkalomra felterjesztése következtében a földmivelésügyi miniszter a kiállitók jutalmazására több ezüst- és bronzérmet adományozott. E kiállitás rendezésében tevékeny résztvett a *szamosujvári méhészkör* s részben ennek tulajdonitható, hogy az fényesen sikerült. 1883-ban résztvett az egylet a Békés-Gyulán tartott vándorgyülésen, 1882-ben a Budapesten, 1891-ben a Temesvárt tartott vándorgyüléseken, 1892-ben a budapesti nemzetközi méhészeti kiállitáson, 1890-ben az erdélyrészi gazdasági egyesület által rendezett kiállitásban s 1893-ban

az erdélyrészi kertészeti egyesület által rendezett gyümölcsészeti kiállitással kapcsolatosan méhészeti kiállitást rendezett, végül 1894-ben elhatározta, hogy résztvesz az ezredéves országos kiállitásban, arra megbizottat küld, s minden lehetőt elkövet arra nézve is, hogy a kiállitás tartama alatt a magyar méhészek kongresszust tartsanak.

IV.

(Ismeretterjesztés érdekében kifejtett tevékenység.)

A méhészegylet programszerüleg is arra törekedett, hogy a méhészeti ismeretek terjesztésén is lehetőleg közremüködjék. Az egylet megalakulása első éveiben eziránvu törekvése szük határok közé volt szoritva, nemcsak azért, mert majdnem egész erejét az alapitás és szervezkedés munkája vette igénybe, hanem azért is, mert az intenzivebb munkásságra hiányzott a megfelelő anyagi ereje. Az első évben, midőn a köztelek rendezve volt, gyakorlati előadásokat tartott, emellett az egylet megbizottjai, arra alkalmas szakértők időről időre felkeresték a város határában levő méheseket, azokat megszemlélve, utasitásokat és oktatásokat adtak, egyszóval megjelölték a munka helyes irányát. A méhészeti idény leteltével pedig az erdélyi gazdasági egyesület olvasótermében nyilvános előadásokat tartott az egylet, amelyre meghivta gazdasági tanintézet, a tanitóképezde és a főtanodák ifjuságát. Ezeken az estélyeken, hol tanulságos felolvasások és szabad előadások tartattak, koronkint megmutatták, ismertették a szükségesebb méhészeti eszközöket. Szabad előadásokat tartottak a következők: *Bodor* László, *Csiki* J. János, *Fodor* Gyula, *Gebhardt* Döme, *Kőmüves* Gerő, *Turcsányi* Gyula, *Tóth* Tamás, *Wieder* József, *Zágoni* József és mások.

1881-től a kolozsvári tanitó- és tanitónői képezdében nem volt rendszeres méhészeti oktatás s igy néhány évig eme intézetekben is a méhészet-egyleti egyik tagja, *Szentgyörgyi* Lajos végezte a méhészeti oktatást

Az egylet tagjainak szaporodtával beállott a szükség, hogy szakközlönyt létesitsen és igy 1886-ban »*Méhészeti Közlöny*« czimen havi folyóiratot inditott, melyet az alapszabályok értelmében a méhészegyleti tagoknak a tagdijért küld meg. A »Méhészeti Közlöny« szerkesztője 1886-tól 1891-ig *Bodor* László volt, 1891- és 1892-ben *Turcsányi* Gyula luth. lelkész és 1893-tól mostanig ismét *Bodor* László. Az egylet minden évben 100 korona *pályadijat* tüz ki méhészeti irányu értekezésekre, melyek tárgyát a gyakorlati irány szem előtt tartásával jelöli meg.

Még 1880-ban megvetette alapját a *könyvtárnak*, amelynek gyarapitására minden évben, a viszonyokhoz mérten, bizonyos összeget áldozott s ma már több mint száz kötetet tartalmazó, rendezett méhészeti szakkönyvtára van, minek rendezése és szakszerü kezelésében kiváló érdemeket szerzett dr. *Bálint* Sándor egyet. magántanár.

Az egylet 1887-ben saját költségén kiadta *Zágoni* (Albu) Józsefnek a »*méhészeti kalauz*« czimü munkáját. Legfontosabb irodalmi vállalata volt azonban az egyesületnek a *Sötér* Kálmán »Méh és Világa« czimü munkájának a kiadása. Ez a munka négy nagy kötetre van tervezve. Abból az első kötet, melynek nyomdai költsége az 1600 frtot meghaladja, már megjelent és 1896. május havában meg fog jelenni a 2-ik kötet is, tehát az egész elméleti rész, amely ebben a nemben páratlan a világ méhészeti irodalmában és igy az egylet e munka kiadásával alkalmat nyujtott arra, hogy a méhészet barátai oly irodalmi terméket nyerhessenek, melyben minden egybe van foglalva, mire a méhésznek szüksége van, hogy biztos és minden körülmények között igazi tanácsadója és utmutatója legyen.

V.

(Az egyesület müködése jelenben és programmja a jövőre.)

Az egyesület főtörekvését megalakulásától fogva mostanig és *jelenleg* is arra irányitja, hogy a méhészet terjedését és annak fejlődését előmozditsa s megszerezze, felkarolja mindazokat az eszközöket, melyek a czélt biztositják, különös sulyt fektetve a köri intézmény fejlesztésére, minthogy minden helyesen szervezett méhészkör, az üdvös eszmének egy-egy védbástyája. Törekvését továbbá arra irányitja, hogy a szakismereteket közölje és más irodalmi vállalatok utján igyekezzék terjeszteni, mely törekvését anyagi erejéhez képest érvényesitette a multban és érvényesíteni fogja a jövőben is. Az ismeretek terjesztésénél nem elégedett meg azzal, hogy Behrlepsch-rendszer szerinti méhészet terjesztésére buzditsa az ügybarátokat és csakis az ez iránybani jártasságot fejleszsze, hanem számolva a viszonyokkal megadta a szükséges utasitást azoknak is, akik a régi ugynevezett kasos rendszer szerinti méhészkedést üzik s ugyanezt a törekvését fog igyekezni jövőre is érvényesiteni. Egyik főczélja volt jelenleg az egyletnek, hogy a méhészet utján nyert termények lehető *értékesitését* megkönnyitse, mire nézve felhasználta összeköttetéseit, ajánlatokat tett a miniszteriumhoz és minden lehetőt elköve-

tett arra nézve is, hogy a csirájában levő méhészeti ipart fejleszsze, s ennek körébe vágó hasznos ismereteket terjeszsze; mely czélból kiváló szakembereket nyert meg az ügynek, s egyfelől szaklapja, másfelől gyakorlati téren hasznos utmutató és uttörő volt, ugyanezt az irányt fogja követni jövőben is.

VI.

(Az egyesület tagjainak biztositott kedvezmények.)

Az erdélyrészi méhészegylet tagjai abban a kedvezményben részesülnek, hogy az alapszabályok értelmében a rendes tagok 2 frt. a köri tagok pedig 1 frt tagsági dijért az egylet szaklapját, a »Méhészeti Közlöny«-t is kapják, továbbá a méhészegylet által rendezendő vándorgyülésekre, illetőleg az azokkal kapcsolatos kiállitásokra beléptidijat nem fizetnek, valamint a kiállitott tárgyak után térdijt sem. A méhészegylet ugyancsak az alapszabályok értelmében, minden évben sorsolást rendez az egyesület telepén termelt méhészeti iparterményekből, mely sorsolásban minden olyan tag, aki tagsági dijával nincs hátralékban, résztvesz, anélkül, hogy azért a jogért valamely illetmény fizetésére köteleztetnék.

Az Erdélyrészi Méhészegylet taglétszám kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Párfoló tag	Összesen	Év	Alapitó tag	Rendes tag	Párfoló tag	Összesen
1881	10	23	5	48	1889	36	553	200	789
1882	20	117	14	151	1890	38	700	151	889
1883	20	155	23	208	1891	38	751	141	930
1884	20	216	28	264	1892	40	809	100	949
1885	20	280	28	328	1893	40	900	63	1103
1886	20	300	44	364	1894	40	1100	13	1153
1887	25	281	141	347	1895	40	1210	5	1255
1888	36	358	267	661					

Az Erdélyrészi Méhészegylet vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon		Évi bevétel						Kiadás	
			tagdijból		méhészet, méhészeti ipari termények és egyéb bevételek		állami segély			
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1881	1100	—	323	96	—	—	1100	—	1320	—
1882	1500	—	355	40	—	—	700	—	900	25
1883	2612	—	370	88	—	—	1100	—	1400	—
1884	2612	—	391	40	—	—	400	—	800	55
1885	2900	—	409	03	—	—	500	—	890	63
1886	3010	—	422	09	330	—	—	—	713	—
1887	3050	—	597	01	400	—	—	—	1005	75
1888	3050	—	746	—	400	—	—	—	1103	13
1889	2990	—	749	35	—	—	—	—	792	17
1890	2900	—	1051	87	100	—	500	—	1438	75
1891	2890	—	1109	43	500	—	400	—	1652	68
1892	2890	—	2500	—	427	85	500	—	3321	62
1893	2840	—	1093	32	200	—	800	—	2366	08
1894	2830	—	1139	—	100	03	800	—	2130	03
1895	2865	—	1460	13	80	—	800	—	2253	26

ABAUJ-TORNAMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye : ***Kassa.***

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja és indokai. Az egyesület vezérférfiai, müködésük rövid vázlata.)

A megyei gazdaközönség már az 50-es években érezte egy gazdasági egyesület alakitásának szükségét, mivel a földmivelés ez időtájt ugyszólván teljesen magára volt hagyatva, az államkormány pedig majdnem semmit sem törődött a nemzeti lét alapjának gondozásával. E szükség parancsolta, hogy a gazdák a kormányzat mulasztását a társulati tevékenység által pótolják s igy jött létre 1860-ban az abauj-megyei gazd. egyesület, a melyet azonban rövid, alig nehány évi fennállása után 1862-ben a kormány beszüntetett.

Ez idő óta 1880-ig nem történt semmi az egyesület feltámasztására, mignem ezen évben a már emlitett okok hatása alatt a megyei gazdaközönség ujból megmozdult s egy erre kinálkozó jó alkalom megragadásával néhány buzgó és tehetséges gazda az egyesület ujjászervezéséhez hozzá fogott.

Ugyanis *Szent-Imrey* Lajos baksai földbirtokos 1880. év nyarán járgányos cséplőgép- és kettős-eke-próbát rendezett birtokán, mely próbára a megye gazdaközönségét vendégszerető házához meghiván, a jelenlevők *Comáromy* László akkori megyei alispán buzditó felhivására lelkesültséggel fogtak hozzá az abauj-tornamegyei gazd. egyesület megalakitásához, illetve a megszüntnek uj életrekeltéséhez, s e czélból az alapszabályok elkészitésére Barabás János, Péchy István, Szent-Imrey Gyula, Szent-Imrey Lajos és Vitéz Viktor tagokból álló bizottságot küldöttek ki.

Ezen lelkes férfiak tekinthetők tehát tulajdonképpen az egyesület megalapitásának kezdeményezőiül, hozzájuk sorakozván még a meg-

jelentek közül *Darvas* Imre főispán, *Péchy* Tamás orsz. képviselőházi elnök, *Lakner* József kassai gazd. intézeti igazgató, *Fábián* János megyei ügyész, *Naményi* Gyula árvaszéki elnök és többen.

Az alapitás előmunkálatai után nehány hónap mulva, szept. 19-én Kassán a megyeházán tartott gyülés alkalmával az alapszabályok megvitatása és elfogadásával egyidejüleg az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület nyomban meg is alakult és pedig a következőképpen : Elnök: *Bárczay* József, alelnök: *Lakner* József és *Szent-Imrey* Gyula, titkár-pénztárnok: *Bukuresti B.* János.

Az egyesület megalakulása óta élénk részt vett a müködése területéül szolgáló vármegye mező- és közgazdasági mozgalmaiban, számos életrevaló eszme és tervezet került ki az egyesület kebeléből, s igy érdemes az egyesület élén müködő férfiak nevezetesebbjeiről az alábbiakban megemlékezni.

Barabás János golopi jószágigazgató, különösen az egyesület ujjáalakitása és alapszabályainak kidolgozása közül fejtett ki nagy buzgalmat ; később megyei hitelszövetkezet létesitésén fáradozott.

Bárczay József földbirtokos, az egyesületnek 1880. szept. 19-től 1884. május 26-ig elnöke, ettől kezdve tiszteletbeli elnöke, végezte az elnöki teendőket, inditványaival és kezdeményezéseivel fejlesztette az egyleti tevékenységet, ojtóalanyok és gyümölcsfa-csemeték kiosztása által, valamint az elnöksége ideje alatt a gyümölcs-tenyésztés terén kiváló szorgalmat tanusitó megyei tanitók részére rendszeresitett tanitó-dijazás eszközeinek szaporitása által hozzájárult a közjó előmozditásához.

Berzeviczy Egyed cs. és kir. kamarás, földbirtokos 1884-től mostanig mint elnök vezette és vezeti az egyesület ügyeit.

Bodnár Péter az egyesület alakulása óta mint választmányi tag buzgóan részt vesz az egyesület ténykedéseiben s különösen mint a kiállitások, versenyek biráló-bizottsági tagja fejtett ki hasznos tevékenységet.

Bukuresti B. János gazd. intézeti tanár, az egyesületnek ujjáalakulása óta titkárja és pénztárnoka. Végezte a hatáskörébe osztott titkári és pénztárnoki teendőket. Szerkesztette az egyesületi értesitőt s rendezte az egyesület kiállitásait, versenyeit, dijazásait stb.

Comáromy László Abauj-Tornamegye volt alispánja, mint az egyletnek kezdettől fogva választmányi tagja és elnöke a számvizsgáló bizottságnak és mint az egyesület alakitása eszméjének lelkes felvetője szerzett magának az egyesület történetében elévülhetlen érdemeket.

Darvas Imre nyug. főispán, földbirtokos, az egylet alakulása óta vál. tag; s tekintélyével az egylet iránt folytonosan tanusitott meleg érdeklődésével, nagyban hozzájárult az egyesület megalakitásához s annak fejlődéséhez. Részt vett az egyesület minden kiválóbb müködésében, több izben mint a kormány képviselője.

Darvas Béla földbirtokos, különösen az által támogatta az egyesület müködését, hogy az ongai csikólegelő felügyeletét két éven át a legodaadóbb tevékenységgel gyakorolta.

Dobozy Pál földbirtokos kezdettől fogva választmányi tag, s a számvizsgáló bizottság tagja; a legnagyobb buzgósággal vett részt az egyesület minden mozgalmában; több biráló- és rendező-bizottságnak volt elnöke. Készséggel engedte át birtokát egy hármas-ekeverseny megtartásához, midőn vendégszerető háza egybegyüjté a vármegye intelligens gazdaközönségét.

Fábián János földbirtokos egyuttal mint alispán hivatalos hatáskörében az egyesületet több izben hathatósan támogatta.

Fiedler Károly földbirtokos s Kassa város közgazdasági előadója, 1887 óta az egyesület központi alelnöke, mint ilyen tevékeny részt vett az egylet mindennemü mozgalmában, s különösen mint az egylet kebeléből időnkint alakuló különböző bizottságok elnöke fejtett ki üdvös ténykedést.

Géczy Gyula főszolgabiró a legnagyobb buzgalommal vett részt az egyesület müködésében, különösen a járása területén tartott vándorgyülések és kiállitások stb. a rendezés nagy munkájában főtényezőképp szerepelt.

Hedry József földbirtokos 1884-től kezdve az egyesület vidéki alelnöke, szintén, különösen a biráló-bizottságokban kifejtett buzgalmával szerzett magának érdemeket.

Hedry Lőrincz orsz. képviselő, földbirtokos, mint az egyesületnek jogtanácsosa fejtett ki hasznos tevékenységet.

Kiszely Albert földbirtokos az ongai egyleti csikólegelőnek fáradsággal járó felügyeletét két éven át a legnagyobb buzgalommal és sikerrel gyakorolta.

Koós József volt tornamegyei alispán, földbirtokos, 1881. április 26-tól 18-ig az egyesület vidéki alelnöke, mindenkor nagy buzgalommal és bölcs, erélyes tevékenységgel volt előmozditója az egylet működésének, melyben a legtöbbször mint valamely kiállitás, dijazás, verseny stb. biráló bizottságának elnöke érvényesitette ismereteit.

Kovácsy Béla gazd. intézeti igazgató, 1886-tól különösen az állattenyésztés terén fejtett ki szakszerü tevékenységet az egyleti életben, továbbá mint gazd. intézeti igazgató készséggel támogatta az egyesületet müködésében.

Lakner József volt gazd. intézeti igazgató, az egyesületnek 1880. szept. 19-től 1883. augusztus hóig központi alelnöke, aki elévülhetlen érdemeket szerzett az egyesület megalakitása s különösen az egyesület adminisztraczionális berendezése és az egyesület programmszerü működésének keresztülvitele által, nemkülönben az által, hogy nagy tudásával a gazdaközönségnek részint előadásban, részint a Gazd. Közlönyben irt czikkelyeiben iparkodott hasznos szolgálatokat tenni, s a vezetése alatt álló gazdasági tanintézetnek nemcsak szellemi, hanem egyéb erővel is önzetlenül sietett az egyesület támogatására.

Maurer János szőlőbirtokos, különösen az által tett hasznos szolgálatot, hogy az egyesület által a megyei tanitók részére rendezett fás szőlőojtási tanfolyam helyéül szőlőtelepét átengedte s az ojtás elméletébe és gyakorlatába az egyesület költségén kiküldött 20 tanitót beoktatta.

Meczner József földbirtokos kezdettől fogva mint az egyesület egyik legbuzgóbb választmányi tagja részt vett az egyleti mozgalmakban, de legkivált a kipusztult szőlők ujratelepitése körül fejtett ki hasznos munkásságot, igy nevezetesen korláthi szőlőbirtokán zöld szőlőoltási tanfolyamot rendezett, melyre az egyesület 20 megyei tanitót küldött ki a zöldojtás elsajátitására.

Péchy István földbirtokos, kezdettől fogva választmányi tag, különösen az egyesület megalakulása körül fejtett ki buzgó tevékenységet, valamint a lótenyésztési jutalomdijosztások alkalmával, midőn a biráló-bizottság elnöki teendőit nagy szakértelmével végezte.

Péchy Zsigmond főispán 1893-tól választmányi tag, az egyleti élet iránti érdeklődésével az egyesületet mindenben jóakaratulag támogatja és befolyásával iparkodik az egyesület határozatainak érvényt szerezni.

Dr. Rodiczky Jenő 1883-tól 1887-ig az egyesület alelnöke, az egylet fejlesztése körül szerzett érdemeket, különösen mint az 1886-ban Kassán tartott tejtermelési kiállitás rendező-bizottságának elnöke. Ezenkivül mint a gazd. intézet igazgatója mindenkor készséggel támogatta az egyesületet.

Br. Schell Gyula földbirtokos különösen mint a kassai tejszövetkezet megalakitására kiküldött bizottság elnöke fejtett ki elismerésre

méltó tevékenységet s ugyszólván az ő buzgalmának és szivós kitartásának köszönheti a szövetkezet létrejöttét s virágzó fokra való emelkedését.

Soltész Gábor földbirtokos, mint a megyei lótenyész-bizottság előadója és közgazdasági előadó, az egyesületnek mindenben a legfőbb támogatója volt, soha sem volt távol az egyesület egy fontosabb működésétől sem, mert vagy ugy mint a kormány képviselője, vagy mint egyik-másik bizottság vezető elnöke a legelsőnek sietett az egylet ügyeit sikerre vezetni.

Id. Szalay Antal földbirtokos főképp mint a vándorgyülések s választó közgyülések legtöbbjének korelnöke, vagy más bizottságok elnöke értékesitette bő gyakorlati ismereteit.

Szent-Imrey Gyula földbirtokos 1880. szept. 19-től 1881. április 26-ig az egyesület ideiglenes alelnöke, kiváltkép az egyesület szervezése körül kifejtett ténykedése által vivta ki magának az elismerést.

Szent-Imrey Lajos földbirtokos, kezdettől választmányi tagnak neve örökké elválaszthatlan kapcsolatban lesz az egyesület életével, mert éppen az ő meghivása folytán a birtokán egybegyült megyei gazdaközönség tette le alapkövét a mai egyesületnek, mely azóta nem egy hasznos intézkedéssel iparkodik a megye gazd. kulturáját fejleszteni.

Sziklay Ede földbirtokos 1884-től választmányi tag, főképp a kisérletezés és gyümölcstenyésztés terén szerzett magának érdemeket.

Trukovszky Gyula földbirtokos, 1887-ig választmányi tag, kiváltképp a taggyüjtés terén oly buzgó munkásságot fejtett ki, minőt kivüle senki sem. Az egyesületi és biztositási eszme terjesztésének ő volt a legkiválóbb apostola.

Vitéz Viktor földbirtokos, kezdettől választmányi tag, az egyesület legbuzgóbb tagjainak egyike, a ki soha sem késett buzgalmával az egyesület működésében résztvenni s nemcsak az egylet megalakitásában, hanem annak továbbfejlesztésében is elvitázhatlan érdemei vannak.

A fentieken kivül még számos mások szerzettek érdemeket az egyesület működésében való részvételükkel, akiknek nevét és működésüket az egyesület évkönyvei hálás kegyelettel őrzik.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Éghajlati és talajviszonyok. Talaj megoszlása termelési ágak szerint. Birtokviszonyok. Gazdálkodási viszonyok. Növénytermelés, állattenyésztés, szőlő- és gyümölcsfatenyésztés. Munkásviszonyok. Birtokárak.)

Az egyesület müködési területe Abauj-Torna vármegyére terjed ki. A megye Magyarország régi tiszáninneni kerületében Szepes-, Zemplén-, Borsod- és Gömörmegye közt terül el s két nagyobb völgymedenczéből áll, u. m. a Hernád- és a Bodvavölgye, előbbi É-ról DNy., utóbbi K-ről Ny-ra huzódván.

A megye *éghajlata* mérsékelt; a déli részében azonban jóval melegebb, mint az északi hegyes vidéken, mely nem ritkán zordnak mondható. Az évi hőmérséklet Kassán + 8·8 C°, miből a nyári közép + 19·1, a téli közép — 2·6 C°-ot tesz ki; a tavaszi és őszi közép körülbelül megegyezik az évi középpel; a tavasz azonban nehány tizedfokkal alacsonyabb középpel bir, mint az ősz, miért is a növényzet tavaszszal csak lassan indul fejlődésnek. Általában azonban az éghajlat elég kedvező mindazon kulturnövények termesztésére, melyeket hazánkban termelni szoktak.

A *talajviszonyok* elég jók; a megye területének nagy részét agyag- és homokkő képletek alkotják, elegendő humusz-tartalommal főképp középkötöttségü talajokat képezvén. A legkitünőbb talaj a Hernádvölgyben található, a hol a szántóföld értéke jóval magasabb mint a megye más részeiben.

A megye *területe* 3269·16 km², vagyis 576.798 kat. hold, miből 22.588 k. h. terméketlen. A müvelhető területből 236.370 k. h. szántóföld, 9.542 k. h. kert, 42.590 k. h. rét, 53.093 k. h. legelő, 7.160 k. h. szőlő, 205.435 k. h. erdő.

Az összes területből a 100 holdon felüli birtokosok 430.656 kat. holdat birnak, mig a kisbirtokosokra csak 146.142 kat. hold esik. Latifundium az egész vármegyében nincs; 1000 holdon felüli birtokos van: 74, legnagyobbrészt 1000—2000 hold birtokkal.

Abauj-Tornamegye mezőgazdasági viszonyai elég kedvezőek arra, hogy mezőgazdasági kulturája a dunántuli megyékkel egy szinvonalra emelkedjék. Az intelligens gazdák ugyanis a gazdasági helyzet válságának nyomása alatt, felhagyva a régi patriarchális gazdálkodási rendszerrel, a modern gazdálkodás eszközeinek és módjainak alkal-

mazása által iparkodnak magukon segiteni, jövedelmüket fokozni; nevezetesen a talajmivelés intenzivebbé tétele, a talajnak istálló- és mütrágyák, valamint talajjavitási munkálatok által való javitása, jobb vetőmagvak beszerzése és termesztése, helyes vetési forgók életbeléptetése, az állattenyésztés okszerü fejlesztése, czélszerü gépek alkalmazása stb. által, ugy hogy a magasabb mezőgazdasági intelligenczia mind jobban kezd érvényre jutni s a gazdasági szakképzettség remélhetőleg lassankint általánossá fog válni. Erre nézve hathatós tényezőkép közremüködnek a kassai m. kir. gazd. tanintézet és a gazdasági egyesület. Fájdalom azonban, nem igy áll a kisgazdáknál, a kiknél rendes vetésforgás nincs, többnyire minden gazda extenzive kezeli szántóföldjeit, egymásután vetve szemes terményt, mi a föld termőképességének kizsákmányolására nagy befolyással van.

A megye főterményét a buza, másodsorban az árpa és rozs képezik. *Buzával* évenkint mintegy 54.000 kat. hold van bevetve, vagyis a bevetett területnek 25—26%-a. Legkitünőbb buza terem a Hernádvölgyében, a hol a termés átlag 8—10 métermázsára rug, igen magas — 79—80 kgr. — átlagsulylyal. *Rozszsal* mintegy 40.000 hold vagyis 19—20% szokott bevetve lenni, s az egész megye területén termesztetik, kivált a partosabb fekvésü helyeken s kevésbbé a nagybirtokos, mint inkább a kisgazdák által. Minősége kitünő, ugy hogy átlagos sulyát az országban egy megye rozstermése sem mulja felül. *Árpával* valamivel nagyobb terület vettetik be évente, mint rozszsal. Az árpatermelésre a megye legnagyobb részének talaja különösen alkalmas s a *termés legnagyobb része mint sörárpa elsőrangu helyet* foglal el a piaczon s nagy mennyiségben szállittatik külföldre is. *Zab* mintegy 25.000 kat. holdon vagyis 12%-on termesztetik a megye minden részében, de legkivált Kassa és Béla közt. *Tengerit* a gazdák csakis saját szükségletükre termesztenek; a megye alsó részében a késői féleségek is jól diszlenek, mig a felső vidékeken csak a koraik érnek be. *Hüvelyeseket* a megye felső vidéke terem kitünő minőségben. Különösen hires a megye némely vidékén, mint Kéked, Pányok, Nádasd és Ujvár környékén termő lencse. Az *olajnövények* termelése általában kevésbbé van elterjeeve, mint azt a viszonyok megengednék s kivánatossá tennék. Szintugy a len és kender is csak a háziszükséglet fedezésére termeltetik. *Burgonya* csak mintegy 12.000 kat. holdon müveltetik, főkép saját szükség czéljából s néhol szeszfőzésre. Az átlagtermések aránylag csekélyek. A *czukorrépa*-termelésre nézve a megyében is megvan a természetadta mindazon kellék, a mely alkal-

mas annak jövedelmezővé tételére. Ujabban kezdik is a gazdák, különösen a Hernád-völgy alsó részén, e termelési ágat felkarolni. Ugyancsak a legutóbbi nehány év óta a kassai czikória-gyár részére *czikóriát* is kezdenek a gazdák termelni, a mi az eddigi kisérletek után igen jövedelmezőnek igérkezik. A *takarmány*-termesztés terén első sorban a természetes kaszálók, vagyis rétek emlitendők fel, a mennyiben nem kevesebb mint 38.000 k. hold rét van, a melyeknek hozama azonban nem mindenütt kielégitő, mivel nem részesülnek kellő ápolásban. Ujabb időben azonban a kulturmérnökség által megyeszerte keresztülvitt lecsapolások, alagcsövezések, valamint a rétgyalu alkalmazása, moh és füzirtás, öntözés stb. folytán e tekintetben is haladás észlelhető. A *mesterséges takarmány*-növények közül legkiterjedtebb mértékben termesztetik a lóhere, bükköny, luczerna, csalamádé és takarmányrépa. A megye nagyobb része, talaja és fekvésénél fogva kiválóan alkalmas lóhermag termesztésére.

Végül megemlitendő, hogy a fekete ugar, mintegy 30.000 kat.-holdat tesz ki.

A megye *állattenyésztési* ágai közül főleg a ló- és szarvasmarhatenyésztés indult ujabb időben nagyobb lendületnek, mig a juhtenyésztés ijesztőleg hanyatlott. A *lótenyésztést* illetőleg a megye területén van 16.952 teljes koru vagyis 4 éves és idősebb ló, közte 9455 kancza és 3101 négy éven aluli csikó, tehát összesen 20.053 ló; esik tehát egy □ km.-re átlag 6·15 ló, a mi az országos átlaggal — □ km.-kint 6·3 — majdnem egyezik. Magánmének csak egy van, de azt is fel akarják oszlatni. Kisebb tenyésztőink tehát majdnem kizárólag az állami ménekre vannak utalva. Tizenegy állomáson 45 mén van felállitva, melyek közül 4 angol telivér, 16 angol félvér, 1 arab telivér, 10 arab félvér, 8 Nonius, 5 Gidrán, 1 lipizzai. Legjobb lovak találhatók Forró, Böőd, Szikszó és Torna környékén, mindmegannyi katonai czélokra alkalmas könnyü ló. Kassán felül apróbb, kevésbé nemes lovakat tenyésztenek, míg igáslótypusa a megyének nincs. A *szarvasmarha*-tenyésztés ujabb időben szép lendületet vett, különösen a piros-tarka fajták tenyésztésének nagyobb mérvü felkarolása által. A tejértékesítés főpiaczául Kassa és Miskolcz szolgál. A szarvasmarha létszám mintegy 50.000 drbot tesz ki. A megye keleti és észak-nyugati vidékein többnyire egy kistermetü és kevésigényü szarvasmarha található, mely részint elcsenevészedett magyar fajta, részint hegyi lengyel marha, a melynek egyetlen, de kitünő tulajdonsága az edzettség és kevésigényüség. A megye délibb részén a Hernád-völgyében, főkép Szikszó vidékén, valamint Torna körül a magyar-

erdélyi szarvasmarhát tenyésztik, a rossz tartás miatt többé-kevésbé elkorcsosodva, mig Kassa vidékén többnyire piros-tarka, nevezetesen simmenthali, kuhlandi és pinzgaui fajták találhatók; a nagyobb tehenészetekben is ezeket tenyésztik. A *juhtenyésztés*, a mely a legutóbbi időkig a gazdák egyik legfőbb jövedelmi forrását képezte, a gyapjuárak hanyatlása és a legelők feltörése következtében nagyon hanyatlott, ugy hogy a juhlétszám ma már alig tesz 90.000 drbot. A megye északibb részeiben többnyire raczka-juhokat tartanak gyapju és tejtermelés czéljából. A megye délibb részein a merinó és a merinó-raczka keresztezés tenyésztetik. Legujabban a rambouilette juhokkal is itt-ott kisérleteket tesznek, főkép keresztezési irányban. A *sertéstenyésztés* is inkább visszaesést, mint emelkedést mutat, kivált a létszámban, minek egyik okául azon körülmény tekinthető, hogy a kassai husfüstölők csakis fiatal, egyéves sertéseket vágnak s igy a fiatal sertések legnagyobb része magas áruk miatt eladásra kerül. A sertések létszáma 34—35 ezer. Nagyobb szabásu sertéstenyésztés a megye területén felette csekély számban található. Megyeszerte leginkább a magyar mangalicza van elterjedve, főleg a sik vidékeken, mig hegyesebb vidékeken a lengyel sertéssel azonos vagy annak a mangaliczával való keresztezéséből származott u. n. hegyi sertés található, melyeket a kassai husfüstölők leginkább kedvelnek. Kassán és annak közvetlen környékén a kassai gazd. tanintézet tenyészetéből kiindulólag a berkshirei keresztezés kezd terjedni, melyek jó konyhás malaczoknak válnak be. A *baromfitenyésztés* terén ujabb időben, különösen mióta a gazd. egyesület baromfitörzseket ingyen oszt ki, a főtörekvés nagyobb test produkálására irányul. Különben a baromfitenyésztésre a megyében általában igen kevés gondot forditanak, található ugyan majdnem minden udvaron különféle szárnyasállat, melyek még mindig kedvenczét képezik gazdasszonyainknak, azok azonban leginkább háziszükség fedezésére szolgálnak. A *méhtenyésztést* megyénkben mintegy 9—10 ezer méhkasban üzik, azonban korántsem oly intenzivitással, mint a minőt mezeink viránya lehetővé s ez által a méhészetet hasznos jövedelmi forrássá tehetné.

A megye északi, Kassán felüli részét kivéve, a *szőlő* mindenütt jól diszlik s különösen a Hegyaljával kapcsolatos Szántó vidéke, Szikszó környéke és a tornai járás kitünő borokat termelt, mig a phylloxera a megye szőlőit csaknem teljesen tönkre nem tette, melyeknek ujratelepitéséhez a legujabb időben kezdenek hozzálátni, mi czélból az egylet támogatása mellett már több szőlőtelepitő szövetkezet alakult.

A megye éghajlata és talajviszonyai a *gyümölcstermelésre* igen kedvezőek s ennek folytán általában el is van az megyeszerte terjedve; azonban rendszeres, okszerü termeléssel, mely főkép a kivitelt tartaná szem előtt, alig találkozunk. E téren legnagyobb tevékenységet a gönczi és tornai járások fejtenek ki. A *konyhakertészet* házi termelés czéljából mindenütt üzetik, melynek főterménye a *káposzta,* mely a megyében oly kitünő minőségben terem, hogy kiviteli czikket képez.

A *munkásviszonyok* kedvezőknek mondhatók, mivel cselédet tetszés szerinti mennyiségben lehet fogadni az országban szokásos fizetési viszonyok mellett; szintugy napszámost is, aratás idején kivül, 40—70 krjával, aratáskor 1 frt 20 krtól 1 frt 50 krig.

Néhány év óta a *birtokok ára*, daczára a terményárak hanyatlásának, rohamosan emelkedik, különösen olyan városok vagy községek határaiban, hol a földmivelő nép jó módnak örvend. Legdrágábbak a Hernádmenti földek, a hol holdja 200 frton alul nem vehető meg, nem ritka kivált Kassa környékén az 500—1000 frtos föld sem, mig a megye többi részében 150—200 forint közt változik s csak magasabb fekvésü, rosszabb minőségü talajokat lehet olcsóbb árban szerezni. A talajáraknak megfelelően a *bérleti árak* is magasak, ugy, hogy nem igen lehet holdankint 8 frton alul bérelni birtokot.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: állandó árucsarnok, közös csikólegelő, gépcsarnok, gépkisérleti állomás, kassai tejcsarnok-szövetkezet, amerikai szőlőiskola, hadseregellátási fiók-szövetkezet.)

Hogy a gazdaközönségnek egymás között és a kereskedelem, ipar képviselőivel leendő közvetlen érintkezése által a mezőgazdasági érdekek minden irányban előmozdittassanak, az 1882. év folyamán egy szaklapokkal felszerelt *társalgási helyiség* s egyuttal *állandó árucsarnok* rendeztetett be. Ezen intézmény által az egylet tagjainak alkalom nyujtatott az összejövetelre, továbbá arra, hogy eladó termékeiket közszemlére kitegyék, mi által jó vetőmagnak eladása, illetőleg beszerzése az egyesület területén könnyen eszközölhető lett volna, ugyszinte tenyészállatok beszerzése s ajánlása is. Továbbá, hogy az egyleti helyiség czéljának teljesen megfeleljen, szaklapokkal szereltetett fel, mi által az ott

megjelenő tagok hasznos szórakozásra is találtak. Ugyanott tartattak a választmányi ülések is. Sajnos azonban, az egyleti tagok az árucsarnokot alig vették igénybe.

A lótenyésztés emelése érdekében 1884-ben Szögligeten *közös csikólegelőt* létesitett az egyesület, melyre 43 egyleti tagnak 103 drb csikója volt felhajtva s ez által sok gazdának lehetséges lett, hogy a csikók házi nyaralásának alig legyőzhető nehézségeitől megóva, a lótenyésztés jövedelmező ágát is gazdaságukban meghonositsák. Ezen legelőt azonban árvizöntéses lévén, fel kellett hagyni s helyette 1885-ben Onga határában egy másikat létesiteni, melyen 1885-ben 57 birtokosnak 130 drb, 1886-ban 37 birtokosnak 102 drb, 1887-ben 33 birtokosnak 71 drb, 1888-ban 37 birtokosnak 82 drb csikója legelt 13 frt 50 krajczár legeltetési dij mellett. A szerződés 1888-ban lejárván, 1891-ig az egyesület nem talált megfelelő legelőt, a midőn gróf Keglevich István létesitett ilyent az állam és az egyesület támogatásával, rákói birtokán, mely legelőre 1891-ben 105 drb, 1892-ben 120 drb, 1893-ban 67 drb és 1894-ben 96 drb csikó volt felhajtva 12 forint legeltetési dij mellett.

Azon czélból, hogy az egyesületi tagok a házaló ügynökök, közvetitők mellőzésével, a gépek vásárlásánál tapasztalt csalódások és károsodásoktól megszabadulva megbizható, kipróbált és lehető jutányos áron jó gépekkel láthassák el magukat, egy *gépcsarnok* állittatott fel, mely a földmivelésügyi minisztérium engedélye folytán a kassai magy. kir. gazdasági tanintézeten helyeztetett el s *gépkisérleti állomással* kapcsoltatott egybe. Mivel azonban a gazdaközönség az árakban nyujtott tetemes kedvezmények daczára sem vette ezen gépcsarnokot kellőképp igénybe, 1888-ban be kellett szüntetni.

A szarvasmarha-tenyésztés emelése czéljából az egyesület hosszabb időn át fáradozott egy Kassa központtal biró megyei tejszövetkezet létesitésén, mely szövetkezet »*Kassai tejcsarnok-szövetkezet*« czim alatt 1892. évben megalakulván, igen szép fejlődésnek indult s a tejet literenkint átlag 5—6 kr. közt értékesiti.

A filloxera-vész ellenében az egyesület az által iparkodott a szőlőbirtokosok támogatására sietni, hogy az évenkinti amerikai gyökeres és sima vesszők kiosztásán kivül, a kassai gazdasági intézet igazgatóságának szivessége folytán, az intézet birtokán 6000 drb amerikai szőlővesszővel 1892-ben egyleti *szőlő-iskola* létesittetett, melyből az egylet évenkint több ezer drb sima vesszőt osztott ki, mig 1895-ben a

gyökeres vesszők is az ezen évben alakult torna-almási szőlőtelepitési szövetkezetnek adattak át. — A terményeknek közvetlen s igy jobb értékesitése czéljából a budapesti hadsereg-ellátási szövetkezet felhivása folytán 1889-ben egy megyei »*Hadseregellátási fiók-szövetkezet*«-et létesitett, a mely azonban müködését csak annyiban fejtette ki, hogy a budapesti központi szövetkezetnek a kassai VI. hadtestparancsnoksággal folytatott ügyletei elintézését közvetitette s a megyei szövetkezet tagjainak terményeit a központi szövetkezet utján értékesittette. Miután azonban a központi szövetkezet 1892-ben megszünt, illetve a létesült »*Magyar Mezőgazdák Szövetkezeté*«-be beolvadt, a megyei fiók is feloszlott s egyletünk, hogy a gazdaközönségnek e téren tovább is hasznos szolgálatokat tehessen, 100 frt részjegygyel a »Magyar Mezőgazdák Szövetkezeté«-nek tagja lett s mint ilyen az egyleti tagok terményeinek elárusitásánál, illetve bevásárlásoknál a közvetitést eszközli.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok: szakértelem terjesztése, földmivelés, kertészet, szőlőszet, állattenyésztés emelése, jó gépek használatának terjesztése, háziipar fellenditése.)

Az Abauj-Tornamegyei gazdasági egyesület a rendelkezésére álló szellemi és anyagi erők felhasználásával mindazt megkisérlette, amit megyéje gazdasági kulturájának fejlesztésére üdvösnek vélt, ugy, hogy a mezőgazdaságnak nincs egyetlen ága sem, melynek fejlesztésére közremüködni ne iparkodott volna. A főirányelve azonban az volt, hogy a mezőgazdasági legégetőbb hiányokat oszlassa el s ily módon járuljon az általános javuláshoz.

Ezen irányelv az alább röviden felsorolt intézkedések egész sorozatán végighuzódik.

Az egyesület első sorban az egyesületi élet megismertetését és az ez iránti érdeklődés felköltését és tevékenységének a megye minden egyes részére való kiterjesztését és megosztását óhajtván elérni a megye különböző járásában évenkint *vándorgyüléseket* tartott. Ezekkel kapcsolatban a talajmüvelés tökéletesebbé tétele czéljából *eke- és szántás-versenyeket* rendezett; a kisgazdák okszerübb gazdálkodásának előmozditására a *kisgazdák dijazását* léptette életbe; a cseléd-mizeriákon segitendő: *cseléddijazásokat* tartott.

A növénytermelés, gyümölcstermelés és fatenyésztés előmozditására, ingyen vagy kedvező feltételek mellett különféle *vetőmagvakat, gyümölcscsemetéket, oltógallyakat és alanyokat* osztott ki. A gyümölcstermelés és fatenyésztés, méhészet terén kiválóbb szorgalmat és eredményt tanusitó néptanitók részére szintén *dijazásokat* rendezett. Alkotott továbbá egy gyümölcstermelési és fatenyésztési megyei szabályrendeletet, mely ma is érvényben van.

Továbbá fás és zöld *szőlőoltási tanfolyamokat* tartott, szintugy előadásokat a filloxera elleni védekezésről, a mütrágyázásról, istállótrágya kezelésről, szakadások, vizmosásos helyek befásitásáról, a növények kifagyásáról. Osztott ki gyökeres és sima amerikai szőlővesszőket, pénzbeli segélylyel támogatja a megyei szőlőtelepitő szövetkezeteket. Kieszközölte, hogy a földmivelésügyi minisztérium Kassán tanitók részére *gyümölcsfatenyésztési tanfolyamot* rendez évenkint, mely tanfolyamra az egyesület saját költségén 8 megyei tanitót küld évente. Kieszközölt a földmivelésügyi minisztériumtól egy *Rieder*-féle gyümölcs-aszalót, valamint egy almazuzót és alma-sajtót, melyek használatra az egyesületi tagok rendelkezésére bocsájtatnak.

A megye területén *dohánytermelési engedélyt* eszközölt ki. A talajjavitás népszerüsitésére a kulturmérnökség közremüködésével gyakorlatilag bemutatott *talajjavitási előadásokat* rendezett.

A jó és czélszerü gazdasági gépek kipróbálása, terjesztése és jutányos áron való megszerezhetése czéljából létesitett *kisérleti állomással egybekapcsolt gépcsarnokot;* rendezett *aratógép-próbát,* egy és több testü *ekékkel* két izben *versenyt.*

A *tüz-* és *jégkárbiztositási* eszme terjesztése, olcsóbb biztositás és az egyesületnek jelentékeny jutalék szerzése végett több mint egy évtized óta szerződésben áll az »Első magyar általános biztositó-társaság«-gal.

A gazdaközönség serkentése és az érdem jutalmazása, a hasznosnak terjesztése czéljából rendezett az egyesület két általános gazdasági *kiállitást,* egy tejtermelési, két gyümölcs- és konyhakertészeti kiállitást, továbbá egy kollektiv kiállitást Budapesten.

Az állattenyésztés előmozditására megállapitotta a megyei szarvasmarha tenyész-kerületeket; megalkotta a megyei állattenyésztési szabályrendeletet; a községek közt ingyen vagy kedvezményes áron és részletfizetés mellett tenyész-bikákat és kanokat osztott ki. Létesitett *bikabeszerzési alapot.* Osztott ki továbbá egyesek közt ingyen fajbaromfiakat, méhkasokat.

Tartott 6 éven át lótenyésztési jutalom-*dijosztásokat*, többször borjudijazást és az általános kiállitások alkalmával ló-, szarvasmarha-, juhsertés- és baromfi-kiállitást. Bérelt közös *csikólegelőt* és ennek megszüntével a megye területén létesült ily csikólegelőt anyagilag és erkölcsileg támogatta. Rendezett patkoló-kovácstanfolyamot Kassán.

Végül ismerve, hogy a megye u. n. »Hegyközi nép«-e, melynek vidékét a természet mindenféle fanemmel bőven megáldotta, a faipart egészen elhanyagolja, sőt még kisérletet sem tesz annak fejlesztésére, az egyesület felkérte a földmivelésügyi miniszteriumot, hogy a *házi ipar* oktatásával foglalkozó szakközegei által e népet felvilágositva, azt a faipar gyakorlására buzdittassa és oktattassa.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, vásárok, versenyek, kisérletek, előadások és egyéb mozgalmak.)

Tekintettel a hármas-ekéknek minden oldalról nyilvánuló gyors felkaroltatására, az 1881-ik év tavaszán Hidas-Németiben *hármas ekékkel* szép sikerrel letolyt *próbaszántás* rendeztetett, melyen 4 czég vett részt gyártmányaival. A birálat alapján oklevelek osztattak ki a versenyzők között.

Ugyanaz év őszén Tornán tartatott az *I. vándorgyülés*, a mely egybe volt kapcsolva: kisgazdák dijazásával, cseléddijazással, szántásversenynyel és előadásokkal. A *kisgazdák dijazására* öten pályáztak, kik közül hárman egy kézi cséplőgéppel, egy extirpatorral és egy vasboronával dijaztattak; ketten pedig oklevelet nyertek. A *cseléddijazásra* tizen jelentkeztek, kik közül hárman dijaztattak, összesen 60 frttal. A *szántásversenyben* kilenczen vettek részt, kik közül heten dijaztattak, és pedig 6 drb 10 frankos aranynyal és 20 ezüst frttal. *Előadásokat* tartottak: *Lakner* József alelnök, gazd. intézeti igazgató »Az állatenyésztésnek Abauj-Tornamegye területén való állapotáról és emelésének eszközeiről«; *Sissovich* Károly gazd. int. tanár: »A vetőmagról különösen annak hamisitásáról;« *Stollár* Gyula gazd. int. tanár: »A szeszgyártás fontossága, annak a megyében gátul szolgáló akadályai s azok elhárításának módjai«-ról.

1882. szeptember 5—6-án Szikszón rendeztetett a *II. vándorgyülés* egybekapcsolva általános gazdasági kiállitással, kisgazdák dijazásával,

a mezőgazdaság, kertészet stb. terén buzgalmat tanusitó néptanitók dijazásával, cseléddijazással, szántásversenynyel és előadásokkal. A *lókiállításon* 76 drb ló volt kiállitva, melyek közt a dijazottak 12 aranynyal, 26 ezüst frttal és több diszoklevéllel voltak jutalmazva. *Szarvasmarha* 42 drb. volt kiállitva, részben magyar, részben nyugati fajta. Kiosztatott 27 drb arany és több oklevél. A *juhkiállitáson* 43 drb juh volt bemutatva, melyekből sajnosan kellett konstatálni, hogy a juhtenyésztés a megyében nagyfoku hanyatlásnak indult, ugy, hogy a 24 drb arany díjból csak 5 drbot lehetett kiosztani. A *sertéskiállitás* 73 drb sertés által volt képviselve s kiosztatott 9 drb aranydij s több diszoklevél A *gazdasági gépek és eszközök kiállitásában* 7 czég versenyzett, mintegy 80 drb különféle géppel, melyekért 15 drb arany, 39 ezüst forint s több oklevél itéltetett oda. A *terménykiállitásban* 48 kiállitó vett részt különféle terményekkel 12 drb arany, 22 ezüst forint és több oklevél kiosztása mellett. A *bor-, szőlő- és gyümölcskiállitásban* 26-an vettek részt, a kik 8 drb arany dijjal és oklevelekkel lettek kitüntetve. A *házi iparczikkek és női kézimunkák kiállitásában* 46-an vettek részt s dij fejében kiosztatott 4 drb arany, 15 ezüst forint s több oklevél. A *kisgazdák dijazására* pályázott 6, kik közül 3 nyert dijat és pedig egy kézi cséplőgépet és ketten Howard-féle boronát; hárman megdicsértettek. A *néptanitók dijazására* jelentkezett 5 tanitó, kik között 1 dij: 16 drb arany adatott ki. A *cseléddijazásra* folyamodott 8 gazd. cseléd, kik közül 4-en dijaztattak összesen 1 drb aranynyal és 70 ezüst forinttal. A *szántásversenyben* 5 vett részt, kik közül 3-an dijaztattak összesen 6 drb arany dijjal. *Előadást* tartott *Lakner* József gazd. egyleti alelnök, gazd. intézeti igazgató: »A vidéki gazdakörök s azok megalakulásáról«, továbbá *Barabás* János jószágigazgató. »A mezőgazdasági hitelszövetkezetek és vidéki közraktárakról.«

Ugyanazon évben a földm. miniszterium által *kisérleti termelésre* küldött stockeraui borsó, stockeraui lencse, kubai zab, székely tengeri, Mont d'or bab, 2-féle répamag és 4-féle burgonyával több egyleti tag *kisérletet* végzett.

Az 1883-ik év szeptember 29—30-án Szántón rendeztetett a *III. vándorgyülés*, összekötve gyümölcs- és konyhakertészeti kiállitással, kisgazdák, tanitók és cselédek dijazásával, továbbá szántásversenynyel. A *kiállitásban* mintegy 40 kiállitó vett részt 715 fajta alma- és körtével, 52 fajta szőlővel és többféle konyhakerti terményekkel. A dijazottak csupán oklevelekkel lettek kitüntetve. A *kisgazdák dijazására* 2 gazda

jelentkezett, kik közül az egyik egy Howard-féle boronát nyert. A *tanitók dijazásánál* 8 pályázott, kik közül ketten nyertek dijat, összesen 12 drb aranyat. A *cseléddijazásra* 9-en jelentkeztek, 7 dijazva lett, összesen 75 ezüst forinttal. A *szántásversenyben* 3-an vettek részt, kik közül 2-en dijazva lettek, összesen 4 drb aranynyal. *Előadást* tartott: *Bolla* Mihály kulturmérnök: «A mérnöki talajjavitásról» és *Maurer* János borászati vándortanár a szőlőmivelésről.

Az 1884. év szept. 27—28-án Szepsiben rendeztetett a *IV. vándorgyülés*, összekapcsolva általános gazdasági kiállitással, kisgazdák, tanitók és cselédek dijazásával, szántásversenynyel és előadásokkal. A *lókiállitáson* 50 drb ló volt kiállitva, dij fejében kiosztatott 12 drb arany és 16 ezüst forint, továbbá több oklevél. *Szarvasmarha* ki volt állitva 118 drb, dijképen kiosztatott 27 drb arany és több oklevél. A *juhkiállitáson* 73 drb juh volt bemutatva; kiosztatott 16 drb arany és több oklevél. A *sertéskiállitás* 19 sertés által volt képviselve, melyek 9 drb aranynyal és több oklevéllel lettek kitüntetve. A *terménykiállitásban* 34-en vettek részt különféle terményekkel; kiosztatott 9 drb arany, 16 ezüst forint és több oklevél. A *bor-, szőlő- és gyümölcskiállitásban* 20-an vettek részt; kiosztatott 6 drb arany és több oklevél. A *női munkák és házi iparczikkek kiállitásában* részt vettek 30-an; kiosztatott 3 drb arany, 15 ezüst forint és több oklevél. A *baromfiak, méhészet és gazdasszonyi házi készitmények kiállitásában* részt vettek 24-en; kiosztatott 1 drb arany. 5 ezüst frt és több oklevél.

Ugyanez év őszén és 1885 tavaszán 6 hóig tartó *patkoló kovács tanfolyam* tartatott Kassán, a melyen 20-an vettek részt.

Az 1885. évi budapesti országos kiállításon az egyesület mezőgazdasági *gyüjteményes kiállitással* vett részt, melyen 35 kiállitó 139 objektumot állitott ki a megyében termelni szokott mindenféle terményből. A kiállitók közül 7 részesült kitüntetésben.

Ugyanezen év junius 20-án Alsó-Kékesden rendeztetett az *V-ik vándorgyülés*, mely kapcsolatos volt kisgazdák, tanitók és cselédek dijazásával, továbbá szántásversenyek és előadással. A *kisgazdák dijaira* 12-en jelentkeztek kik közül dijat nyert 7 kisgazda. A dijak voltak: 1 kézi cséplőgép, 4 trieur, 1 répa-vágó, 4 angol villa és 4 balta. A *tanitók dijazására* 4 tanitó pályázott, a kik mindannyian dijaztattak, összesen 10 drb aranynyal. *A cseléddijazáson* 14 gazd. cseléd vett részt, kik közül 5 nyert dijat, összesen 75 ezüst forintot. A *szántásversenyben* 15-en vettek részt, kik körül 12 dijaztatott összesen 50 frttal. Előadást

tartott dr. *Rodiczky* Jenő gazd. int. igazgató »A juhtenyésztés körül utolsó időben előforduló jelenségekről«.

Ugyancsak ezen év november 9—11-én a szőlőbirtokosok és szőlőmunkások részére *szőlőoltási tanfolyam* rendeztetett Abauj-Szántón. A részt vevő 20 munkás közül 13-an 1—5 frttal jutalmaztattak, mely jutalomdijak összesen 31 frtot tettek.

Az 1886. év szeptember 23-án a kassai kereskedelmi és iparkamarával együttesen rendeztetett Kassán egy *általános tejgazdasági kiállitás* melyen 117 kiállitó vett részt több száz tárgygyal, igy nevezetesen: vajat kiállitott 34, groji és svájczi módra készült sajtot 28 termelő; a többiek részint csemege-sajtokat, részint juhsajtokat és turókat. Ezeken kivül több gyáros jelent meg a kiállitáson tejgazdasági gépjeivel. A kitüntetések, melyek kiosztattak, állottak: 37 arany-, 47 ezüst-, 22 bronzéremből és 570 frt pénzdijból.

Ugyanez alkalommal tartatott meg kapcsolatosan a tejgazdasági kiállitással a *VI. vándorgyülés*, mely össze volt kötve kisgazdák, tanitók-, és cselédek dijazásával, továbbá szántásversenynyel és előadással. A *kisgazdák dijazásánál* 11 pályázó közül dijazva lettek 4-en, és pedig egy trieur-, egy szecskavágó-, egy Viadats-eke- és 2 drb aranynyal. A *tanitók dijazására* pályázott 6 tanitó, kik közül 3 dijaztatott összesen 10 drb aranynyal. A *cseléddijazásnál* jelentkezett 7 gazd. cseléd, kik mindannyian dijaztattak, összesen 80 frttal. A *szántásversenyben* részt vett 4 szántó, kik mindannyian dijat nyertek összesen 10 drb aranyat. Előadást tartott *Bolla* Mihály kulturmérnök: »Az épületek és udvarok szárazon tartásáról.«

Az 1887-ik év szeptember 10-én rendeztetett a *VII. vándorgyülés* Tornán, egybekapcsolva tanitó- és gazd. cseléddijazással, szántásversenynyel, borjudijazással és előadással. A *tanitók dijazásánál* pályázott 11 tanitó, dijazva lett 4, összesen 10 drb aranynyal. A *cseléddijazásra* jelentkezett 12 gazd. cseléd, dijaztatott 8, összesen 84 frttal. A *szántásversenyben* részt vett 6 szántó, a kik mindnyájan dijaztattak, összesen 12 drb aranynyal. A *borjudijazásnál* elővezettetett 38 drb borju, dijazva lett 9 drb összesen 100 frttal. Előadást tartott *Bolla* Mihály kultur főmérnök »A vizjogi törvénynek a talajjavitásra vonatkozó legérdekesebb tételeiről.«

Ugyanezen évben a helyes kazalrakásnak a megyében való terjesztése czéljából az alvidékről 2 kazalrakó munkás hozatott.

Az 1888-ik év szept. 11-én Szikszón rendeztetett a *VIII. vándorgyülés*, egybekapcsolva kisgazdák, tanitók és gazd. cselédek dijazásával szántásversenynyel, borjudijazással és előadással. A *kisgazdák dijazásánál*

4 pályázat érkezett be, dijaztatott 2 és pedig egy szecskavágóval és egy Vidats-ekével. A *tanitók dijazására* 4-en folyamodtak, kik közül 2 dijaztatott, összesen 12 drb aranynyal. A *cseléddijazásra* 9-en jelentkeztek, kik közül 8 dijaztatott összesen 75 frttal. A *borjudijazásnál* elővezetett 25 drb borju, dij osztatott 2, összesen 40 frttal. Előadást tartott *Szabó* Lajos a tarczali vinczelléri skola igazgatója: »A filloxera elleni védekezesről.«

Az 1889. év julius 7-én Böödön és szeptember 1-én Tornán *lótenyésztési jutalomdiiosztás* rendeztetett, melyeken elővezettetett: 56 anyakancza szopós csikóval, 54 drb 2—3 éves kanczacsikó. Dijaztatott 20 anyakancza 40 drb aranynyal és 13 kanczacsikó 30 drb aranynyal; ezenkivül kiosztatott 23 oklevél.

Az 1890. év szeptember 7-én Hidas-Németiben és szeptember 8-án Szikszón *lótenyésztési jutalomdijosztás* rendeztetett, melyeken elővezettetett: 57 anyakancza szopós csikóval és 49 kanczacsikó, melyek közül dijaztatott 12 anyakancza, 40 drb aranynyal és 14 kanczacsikó 30 drb aranynyal; ezenkivül kiosztatott 9 oklevél.

Az 1891-ik év szept. 26—27-én Szepsiben rendeztetett a *IX. vándorgyülés*, egybekapcsolva gyümölcs- és kertészeti kiállitással, tanitó- és gazd. cseléddijazással, lótenyésztési jutalomdíjosztással és borjudijazással és előadással. A *kiállitásban* 42 kiállitó vett részt mintegy 1300 minta különféle gyümölcscsel, továbbá többféle konyhakerti veteménynyel. Díj fejében kiosztatott 35 drb arany és 65 frt, továbbá 5 diszoklevél, 5 dicsérő oklevél és 6 elismerő oklevél. A *tanitók dijazására* pályázott 5 tanitó, kik közül díjat nyert 4, összesen 10 drb aranynyal, egy pedig oklevéllel lett kitüntetve. A *cseléddijazásra* jelentkezett 4 gazd. cseléd, dijazva lett 2, összesen 35 frttal. A *lótenyésztési jutalomdijosztáshoz* elővezettetett 27 anyakancza szopós csikóval és 8 drb 2—3-éves kancza. Dijaztatott 4 anyakancza 22 drb aranynyal és 3 kanczacsikó 13 drb aranynyal; ezenkivül kiadatott 2 oklevél. A *borjudijazáshoz* elővezettetett 18 drb borju, melyekből dijaztatott 3 drb, összesen 20 frttal; ezenkivül kiadatott 1 diszoklevél. Előadás tartatott a gyümölcsaszalásról, mely alkalommal próbaaszalás tartatott a Ryder-féle gyümölcsaszalóval. Végül *szőlőmivelő ekék* lettek munkában bemutatva.

Ugyanez év augusztus 30-án Forrón is rendeztetett *lótenyésztési jutalomdijosztás*, melyre elő volt vezetve: 49 anyakancza szopós csikóval és 34 kancza csikó. Dijaztatott 9 anyakancza, 24 drb aranynyal, és 6 kanczacsikó 11 drb aranynyal; ezenkivül kiadatott 10 oklevél.

Az 1892. év augusztus 28-án Böödön és szeptember 11-én Tornán *lótenyésztési jutalomdijosztás* rendeztetett, melyeken elővezettetett 39 anyakancza szopós csikóval és 28 drb 2—3-éves kancza csikó. Dijaztatott 12 anyakancza 38 drb aranynyal és 13 kancza csikó 32 drb aranynyal; ezenkivül kiadatott 5 oklevél.

Az 1893. év január 29-én a kassai gazdasági intézet tanárai az egyesületi tagoknak *előadást* tartottak: a modern takarmányozásról, a műtrágyázásról és a vetések kifagyásáról.

Ugyanezen év szeptember 9-én Kassán tartatott meg a *X. vándorgyülés*, egybekapcsolva eke- és szántásversenynyel, tanitó- és gazdasági cseléddijazással, továbbá lótenyésztési jutalomdijosztással és előadásokkal. Az *ekeversenyen* 12 talajmivelő eszköz mutattatott be; kiadatott 1 díszoklevél. A *szántásversenyben* 4-en vettek részt, mindnyájan dijat nyerve, összesen 10 drb aranyat. A *tanitódijazásra* 4 pályázó folyamodott, mindnyájan dijaztattak, összesen 10 drb aranynyal. A *cseléddijazásra* 14 gazd. cseléd jelentkezett, kik közül 4 nyert dijat, összesen 60 frttal. A *lótenyésztési jutalomdijosztáshoz* elővezettetett: 22 anyakancza szopóscsikóval és 14 drb 3-éves kanczacsikó. Dijaztatott 6 anyakancza 22 drb aranynyal és 3 kanczacsikó 13 drb aranynyal. Oklevél kiadatott: 2. Előadások tartattak a baromfitenyésztésről és a mütrágyázásról; továbbá próbaaszalás végeztetett a Ryder-féle gyümölcsaszalóval.

Az 1894. évben Szikszón *lótenyésztési jutalomdijosztás* rendeztetett, melyre elővezettetett 61 drb 2—4-éves kancza csikó; dijat nyert 21 drb, összesen 400 koronát. Oklevél ki adatott 3 drb.

Ugyanez évben Kassán tartatott egy *fás* és Korláthon egy *zöld szőlőojtási* tanfolyam megyei tanitók részére, melyeken egyleti költségen 20 tanitó vett részt.

A Kassán junius hóban tartott *lóversenyekre* az egyesület 800 koronával két dijat tüzött ki.

V.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok és a törvényhatóság utján.)

A *földmivelésügyi* m. kir. miniszterium utján kivitte, hogy a megye területén dohánytermelési engedély adassék; Kassán patkoló kovács-tanfolyam tartatott; a kassai gazd. tanintézeten gépkisérleti állomással kapcsolatos gépcsarnokot létesitett; a kassai gazd. tanintézet szeszgyárában szeszfőzési tanfolyam szerveztetett; Szántón 1885-ben szőlőoltó tanfolyam rendeztetett; az eperjesi méntelep-osztályból a megye részére évenkint kiosztatni szokott mének száma szaporittatott; megengedtetett hogy az egyleti tagok anyajuhaikat a kassai gazd. tanintézet hampshire és frieslandi kosaival dijtalanul fedeztessék; a kassai m. kir. gazd. tanintézeten amerikai szőlőtelep létesittetett s az egyesületnek is ideiglenes használatra 6000 drb szőlővessző gyökereztetésére megfelelő terület bocsájtatott rendelkezésére; a kassai katonai élelmezési raktárból a rozskorpa több éven át jutányos áron az egyleti tagoknak adatott át; a tarczali vinczellériskola két növendéke a megyébe küldetett egyes szőlőbirtokosokhoz a szőlőoltás gyakorlati bemutatására és a munkások beoktatására; szakértők által tanulmányoztattak a megye talaj- és egyéb termőviszonyai, kipuhatolandó, hogy az egyes vidékre mily amerikai szőlőfajták a legmegfelelőbbek; különféle magvak és amerikai, részben gyökeres, részben sima vesszők, szintugy komlódugványok több izben és nagyobb mennyiségben küldettek az egyesületnek mérsékelt áron vagy egészen dijtalanul kiosztás végett; a kormány a tenyészapaállatalap létesitésére 4000 forintot adományozott; a megye területén egy Ryder-féle gyümölcs-aszaló helyeztetett el, mely az egyesület rendelkezése alatt áll.

A *kereskedelemügyi* miniszterium az egyesület felterjesztése következtében intézkedett, hogy a megye egyik nagyobb forgalmu vasuti állomásán, Forró-Encsen, a gabonaidény alatt elegendő számu kocsik álljanak rendelkezésére, ugyszinte intézkedett egy sertésrakodó épitése iránt. Ugyanezen miniszteriumnál több éven át kieszközöltetett a megye területére szállitandó tengeri- és burgonya-szállitmányokra a legmérsékeltebb dijtétel, szintugy a tenyészállatok szállitására is.

A *vármegyei törvényhatóság* az egyesület felhivására és közremüködésével megalkotta a megyei állattenyésztési, továbbá a gyümölcs- és fatenyésztési szabályrendeleteket s szervezte az apaállatokat vizsgáló bizottságot.

VI.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület főtörekvése, hogy müködését mindarra kiterjeszsze, mi által a megyei mezőgazdasági állapotok általános javitása elérhető. Ennélfogva a gazdasági előhaladás minden terén kezdeményezőleg lép fel s a gazdaközönségnek a továbbhaladásra az impulzust megadni iparkodik. Főigyekezete azonban első sorban arra irányul, hogy a filloxeravész által tönkretett *szőlőtermelés* minél előbb jövedelmező állapotába visszaállittassék és hogy az elhanyagolt *szarvasmarha-tenyésztés* a megye viszonyainak megfelelő fokra emeltessék; továbbá, hogy a megye fejlődésben levő *lótenyésztése* okszerü irányban továbbfejlesztessék; nemkülönben, hogy a *mütrágyák* kiterjedtebb alkalmazása által a növénytermelés intenzivebbé tétessék.

VII.

(Az egyesület müködésének programmja a jövőre.)

Szőlőtelepitő szövetkezetek létesitése s azok támogatása. Gyümölcsészeti tanfolyam rendezése tanitók részére. Patkoló-kovács tanfolyam tartása megyei kovácsok részére. Lótenyésztési jutalom-dijosztás rendezése. A kassai lóverseny támogatása dijak adományozása által. Bikaborju dijazás és vásár rendezése. Tenyészbikák kiosztása megyei községek közt. Baromfi-törzsek kiosztása. Mütrágyák bevásárlása a jelentkező gazdák részére. A gazdasági egyesületek millenniumi kiállitásában való részvétel folytán az egyleti kiállitás rendezése. A millenniumi kiállitáson résztvevő megyei gazdák kollektiv kiállitásának rendezése. A hitelszövetkezeti és biztositási eszme terjesztése. Egy nagyobb állami amerikai szőlőtelepnek a megye területén való létesitése iránti kezdeményezés. A juhhusnak a kassai hadtest élelmezésére forditása iránti lépések megtétele.

VIII.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

Az egyesület a »Magyar Mezőgazdák Szövetkezeté«-nek tagja lévén, az egyleti tagok terményeinek eladását, valamint szükségletük beszerzését ez uton közvetiti. Mütrágyák és gazdasági gépek olcsóbb beszerzését eszközli. A vasutakon tengeri- burgonya- és tenyészállat-szállitási kedvezményeket eszközöl. Az első magyar általános biztositó társasággal fennálló szerződés értelmében tüz- és jégbiztositásoknál a tagoknak tetemes kedvezményt nyujt. Az osztrák-magyar bank kassai fiókja a gazdaközönségnek is nyujt 3—4 hónapra terjedő 4%-os váltó-hitelt, melynek az odaitélésére alakult biráló bizottságába az egyik egyleti alelnök lett beválasztva. A »Gazdasági Közlöny« egyleti havi értesitőt minden tagnak ingyen küldi.

IX.

(Az egyesület vagyoni helyzete.)

Tekintettel azon kedvező körülményre, hogy az egyesület jövedelmének csak mintegy 25%-át forditja személyi és adminisztráczionális kiadásokra, mig a többit mind hasznos tevékenység kifejtésére használja fel: az egylet vagyoni helyzeténél fogva, feladatának teljesitésére ez ideig eléggé képesitve volt és van, mert a gazdasági egyesületek főfeladatát az kell hogy képezze, miszerint a gazdaközönségnek az üdvösnek mutatkozó mozgalmakra az impulzust minden irányban megadja s a kivitel körül első sorban erkölcsileg s azután, amennyiben vagyoni helyzete megengedi, anyagilag is támogatására siessen.

Mindenesetre annál nagyobb siker érhető el, minél nagyobbmérvü támogatásban részesülnek a szellemi és erkölcsi erők az anyagiak részéről. Minthogy azonban a vagyoni erőt a kivánt mérvben nem áll hatalmunkban fokozni, arra törekszünk, hogy ezen faktorok közt a kellő arányt megtartva, egyiknek hiányát, amennyire lehet, a másikkal pótoljuk.

Az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület által az 1882—1894. években kiosztott apaállatok, baromfitörzsek, vetőmagvak, gyümölcscsemeték és szőlővesszők kimutatása.

Sorszám	Megnevezés	Mérték-egység	Melyik évben												Összesen	Jegyzet
			1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894		
1	Tenyész-bika:																A tenyészapaállatokra nézve megjegyzendő, hogy részben ingyen, részben kedvezményes áron osztattak ki a községeknek. A vetőmagvak legnagyobb része oly feltétellel osztatott ki, hogy a termelő a termésből annyit, a mennyi vetőmagot ő kapott, tartozott az egyesületnek visszaadni, mi azután másnak adatván át, a termelése tovább terjesztetett. Ugyan ily eljárás volt a baromfi-törzsekre nézve is A gyümölcs-csemeték községi faiskoláknak ingyen adattak. A szőlővesszők egyes szőlőtelepitő gazdáknak letétek ingyen rendelkezésökre bocsájtva, hasonlókép tartozván annyi sima vesszőt visszaadni, a mennyit kapott, a mi másnak adatott át.
	a) magyar fajta	drb	.	.	2	.	.	.	.	2	.	1	4	.	3	12	
	b) piros-tarka	«	.	.	1	.	.	.	.	2	3	1	.	1	7	15	
2	Tenyész-kan (mangalica)	«	.	.	2	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	4	
3	Baromfi (Plymouth Rox tyuk)	törzs	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	4	3	09	
	« (Pekingi kacsa)	«	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	01	
4	Árpa (több fajta)	kgr	.	.	1000	.	.	.	3000	.	.	.	.	.	.	4000	
5	Rozs (tavaszi óriás és Szt-Iván rozs)	«	.	.	1100	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1100	
6	Tengeri (székely és lengyel)	«	60	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	100	.	160	
7	Zab (kubai, zborowi és stájer)	«	50	100	800	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	950	
8	Burgonya (többféle)	«	680	1450	800	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5500	8430	
9	Borsó (stockeraui)	«	100	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	100	
10	Lencse «	«	50	.	.	.	.	800	1500	.	.	.	.	.	.	2350	
11	Bab (fehér és Montd'or)	«	35	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	35	
12	Kendermag (olasz és bácskai magyar)	«	.	.	.	.	600	.	.	.	.	.	.	.	.	600	
13	Répamag (oberndorfi)	«	45	39	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	84	
14	Gyümölcs-csemeték (különféle)	drb	100	100	100	100	.	.	.	.	.	3000	.	.	.	3400	
15	Komló-dugvány	«	.	.	.	.	.	.	.	2000	.	.	.	.	.	2000	
16	Amerikai szőlővessző (különféle, részben gyökeres, részben sima)	«	.	.	.	.	.	.	.	.	21000	3000	6000	2000	1500	33500	

Az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1880	20	48	—	68
1881	48	223	—	271
1882	57	332	—	389
1883	56	336	—	392
1884	58	375	31	464
1885	60	383	31	474
1886	60	394	32	487
1887	60	320	49	429
1888	58	228	47	333
1889	57	220	57	334
1890	57	220	56	333
1891	57	211	59	327
1892	57	190	47	294
1893	60	170	48	278
1894	60	170	116	346

Az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Készpénz maradvány a mult évről	14589	55
2	Aktiv követelések (tagdij hátralékok, alapitványi tőke)	5020	20
3	Felszerelések: butorok, gépek stb.	610	55
4	Értékpapirok	100	—
	Összesen	20320	30

Az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel			Kiadás összesen
		Tagdijból	Közvetités és vállalkozásból	állami segélyekből	
	forint	forint	forint	forint	forint
1881	4800	1027·04	227.39	400	1382.50
1882	5700	1656·28	336·66	1024	2650·10
1883	5600	1670·83	465·57	784	1931·74
1884	5800	2115·27	966·85	550	3394·89
1885	6000	1475·66	2193·28	600	5275·44
1886	6000	2197·60	2032·25	900	4102·71
1887	6000	1772·60	2156·36	400	3794·88
1888	5800	968·61	3264.05	500	4348·10
1889	5700	1084·55	1378·79	1000	3216·09
1890	5700	1092·38	1639·33	150	1541·38
1891	5700	1650·41	1867·74	480	2640·94
1892	5700	1215·87	1657·13	240	1559·20
1893	6000	1301·70	1560·43	200	2290·35
1894	6000	1187·21	1751·56	3000	3752·23
1881—1894	átlag 5750	20416·01	21497·39	10228	41880·55

A bevételek és kiadások százalékokban kifejezve tettek:

1881—1894	—	39·2%	41·2%	19·6%
» »	Személyi kiadások			13%
» »	Administraczionalis kiadások			11%
» »	Egyleti müködés			76%

Az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Maradvány 1894-ről, készpénzben	6196	69
2	Forgó-tőke kamatja	200	—
3	Alapitványi vagyon kamatai	300	—
4	Tagdijak :		
	a) hátralék	200	—
	b) folyó évi	600	—
5	Tenyészállatok eladása és közvetitése	2000	—
6	Biztositási dijakból jutalék	900	—
7	Irodalmi kiadványokból	30	—
	Bevételek összege	10426	69

Az abauj-tornamegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Lakbérekre	200	—
2	Irodai költségekre	200	—
3	Személyzeti kiadások	400	—
4	Tenyészállatok vásárlására	2600	—
5	Bikabeszerzési alap szaporitására	1000	—
6	Szőlőtelepitési szövetkezetek segélyezésére	2000	—
7	Baromfitenyésztés előmozditására	100	—
8	Irodalmi kiadványok költségei	400	—
9	Kiállitások és versenyek rendezesére és dijaira	1450	—
10	Előadások költségei (Gyümölcsészeti tanfolyamra)	250	—
11	Utazásokra és kiküldetésekre	100	—
12	Előre nem láthatókra	300	—
	Kiadások összege	9200	—
	Bevételi többlet	1226	69
	Együtt	10426	96

BARSMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Léva.*

I. Az egyesület megalapitása.

(Alapitás indokai, alapitók, vezérférfiak.)

A 60-as évek elején az ország majdnem minden vármegyéjében a gazdasági egyesületek alapitására megindult mozgalom Bars vármegyét sem hagyhatta érintetlenül, annál kevésbé, mert e vármegye mindenkor egyike volt azon vármegyéknek, a melyek a haladás, előre törekvés élén állottak. Akkor tehát, a midőn a gazdasági egyesületeknek a 60-as években történt megalakulása nem pusztán a gazdasági érdekek szolgálatára irányult, hanem azzal politikai czélok, nevezetesen a nemzeti eszmének a társulás utján való erősbitése is egybe volt kapcsolva, e vármegye közönsége sem maradhatott el. Annál kevésbé tehette ezt, mert a vármegyének mintegy 130.000-et kitevő lakosságának legnagyobb része a mezőgazdasággal foglalkozik, ebből nyeri kenyerét.

Az egyesület 1860-ik évi november hóban alakult meg a vármegye közönségének nagy lelkesedése és pártfogása mellett, amennyiben az alakuló közgyülésen 65 alapitó és 211 rendes és rendkivüli tagja jelentkezett. Az egyesület első alapitói és későbbi tagjai közül nevezetesebb szerepet játszottak és külön megemlitést érdemelnek: gróf *Hunyady* László, *Konkolyi* Pál, *Belcsák* Károly, *Bottka* Tivadar, *Kelecsényi* Rafael, *Kazy* István, *Kosztolányi* László, Károly és János, *Levatich* Márton, báró *Majthényi* Izidor, gróf *Migazzi* Vilmos, *Mácsay* Lukács, *Várady* János, gróf *Breunner* Ágoston, *Detrich* Péter, gr. *Forgách* Károly, *Kheindl* János, *Lipthay* Ágoston, *Mailáth* István, *Motesiczky* Mór, *Nedeczky* Flóris, *Rudnyánszky* Titusz, *Szirányi* Sándor, gróf *Keglevich* István, *Foglár* Lajos, *Juhász* Bálint és *Zongor* János.

II. A vármegye mezőgazdasági viszonyai.

(Birtokmegosztás. Általános gazdasági viszonyok. Növénytermelés. Állattenyésztés. Szőlő- és gyümölcstermelés. Munkásviszonyok.)

A Bars vármegyei gazdasági egyesület müködése a vármegye egész területére kiterjed, mely 2690 □ kilométert tesz ki és a melynek lakossága 140.000.

A vármegye területén a kisbirtok a középbirtokkal meglehetős kedvező arányban áll, amennyiben a kisbirtok mennyisége körülbelül a vármegye birtokainak felét teszi ki, mig a középbirtok körülbelül 20 százalékát, a nagybirtok pedig 30 %-át. Megjegyzendő azonban, hogy a nagybirtokok területe a megye északi részén legnagyobb részt erdőterületekből áll, a mely főképpen az erdőkincstár tulajdonát képezi, a vármegye déli részében levő nagyobb birtokok ellenben igen jó minőségü szántóföldekből állanak.

A vármegye mezőgazdálkodása általában két főirányt mutat, amennyiben a vármegye területi, topografiai viszonyai ezt indokolják. A vármegye északi részét képező aranyos-maróthi, oszlányi és a verebélyi járás felső része szegény népességgel bir, talaja sovány, szántóföldje kevés, ez legnagyobb részt a Garam és Zsitva völgyét övező dombok oldalain keskeny szalagokban terjed el. A vármegye ezen részében nagy kiterjedésü erdőségek vannak s igy a népesség a saját földbirtokán kevésbé gazdálkodik, vagy azt csak mellékesen üzi, hanem leginkább az erdők anyagának feldolgozásából él, továbbá nagy csapatokban vonul a vármegye déli részein és a megye határain tul levő gabonatermő vidékekre az aratási munkálatokra. Ezzel szemben a vármegye lévai és verbélyi járásának alsó része határozottan magas kulturával bir. A vármegye ezen járásában levő nagy- és középbirtokok jóformán mintaszerüen vannak kezelve, a melyektől a körülöttük levő kisebb birtokos osztály jó példát nyer az okszerü gazdálkodásra. Ennek megfelelőleg a vármegye déli részén a növénytermelés magas fokon áll. *Főterményeit* a gabonafélék képezik ugyan, de amellett a nagy és szép állattenyésztés fenntartására mesterséges takarmánynövényeket is termesztenek. A vármegye területén levő csattai czukorgyár és a szomszédos Nyitramegyében levő nagysurányi gyár részére nagy mennyiségü czukorrépa termeltetik.

A *szarvasmarha-tenyésztés* főanyagát a pirostarka szarvasmarha képezi, a mely a vármegyének legnagyobb részén meglehetős jó anyagot mutat. A népies tenyésztés kezén levő szarvasmarha állomány a nógrádi pirostarka tájfajtához közeledik, ami a Barsvármegyei gazdasági

egyesület által a 70-es évek kezdete óta kiosztott számos pirostarka tenyészbika által megjavittatott és a melynek fejlesztését a gazdasági egyesület, különösen a régebbi időkben importált tenyészállatok kiosztásával és az évenként rendszeresen megtartott tenyészivadék dijazásaival nagy mértékben elősegitette.

A vármegye déli vidékén és az aranyos-maróthi járásban és Kis-Tapolcsányban, jelentékeny kiterjedésü *szőlők* voltak, a melyek azonban a filloxera által elpusztittatván, felujitásuk nagyon lassan halad és csak a megye nagy-, különösen pedig a középbirtokosok kezén levő szőlőterületeknél történik.

Ellenben a *gyümölcstermelés* terén elég jelentékeny *haladás van,* különösen a baka-bányai járásban igen nagy kiterjedésü és hires gyümölcstermelés folyik évtizedek óta, különösen a szilvatermelésre fektetvén a fősulyt.

Egészben Bars vármegye mezőgazdasági viszonyai az utóbbi válságos idők bekövetkeztéig elég kedvezők voltak, a népesség különösen a Garam és Zsitva folyók mentén vagyonos, takarékos, józan, intelligens és emellett a haladástól el nem zárkozó ugy, hogy a felső vidéki vármegyék között egyike az elsőrendüeknek.

A *munkásviszonyok* a vármegye területi viszonyai mellett különbözők. Az északi részén, ahol mezőgazdaságilag mivelhető nagyobb terület és iparvállalatok nincsenek, a munkáskéz olcsó, ugyannyira, hogy ebből még a vármegye déli részeinek is jut. Időszaki munkás különben a megye déli részein, ahol ugy a czukorgyárak, és a nagyobb uradalmakban czukorrépa-szeszgyárak vannak, valamint általában nagy menyiségü czukorrépa termeltetik, ahol továbbá a mezőgazdaságilag mivelhető terület magában véve is jelentékenyebb, ahol a mezőgazdasági termelés általában véve a belterjes, a munkáskéz — ha elegendő volna is — jelentékenyen drágább.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények. Gyümölcsfa-iskola. Földmives-iskola. Mezőgazdasági előleg-egyletek és hitelszövetkezetek. Szőlőtelep. Növénytermelési kisérletek.)

A Barsvármegyei gazdasági egyesületnek megalakulása után legelső feladata volt a vármegye gyümölcstermelésének fejlődését s a gyümölcsfa tenyésztés emelését előmozditani, továbbá a gyümölcsfa-tenyésztést meg-

kedveltetni a vármegye azon vidékein, amelyek addig a gyümölcstermeléstől idegenek voltak. E czélból már 1862. évben Léván a városhoz közel levő alkalmas területen 4 *holdnyi telket bérelt*, a melyet nemes facsemetékkel ültetett be. A gazdasági egyesület ezen telepen 12 éven keresztül nemcsak utmutatással szolgált a megyének a fatenyésztés terén, s nemcsak az ezen gyümölcsfa-telepen nevelt facsemetéket az egyesület tagjainak és a gazdaközönségnek olcsó áron bocsájtotta rendelkezésére igy a jófajta gyümölcsfákat az egész vármegyében elterjesztvén, hanem közvetve az által is hatott, hogy az egyesület Léván levő ezen gyümölcsfa-telepét tanulmányozási és oktatási czélokra átengedte a Léván létező állami tanitóképző-intézetnek, a mely állandó kertészeti tanárral rendelkezvén, ennek vezetése alatt a tanitóképző-intézet növendékei a gyümölcsfa-tenyésztést és nemesitést közvetlen gyakorlatból is megtanulván, az innen kikerülő tanitók legnagyobb része végleges helyén a gyümölcsfa-tenyésztésnek valóságos apostolává lőn. Ezt a gyümölcsfakertet az egyesület 1874. évben beszüntetni volt kénytelen, mert az egyesület anyagi viszonyai abban az időben különböző okoknál fogva annyira kimerültek, hogy az egyesület ezen külömben hasznos, de nagy költséget igénylő intézményét fent nem tarthatta. Azon tapasztalatok azonban, a melyeket az egyesület a bérelt területen fentartott gyümölcsfa-iskolával elért, arra inditották az egyesületet, hogy 1884-ben, midőn az egyesület anyagi viszonyai rendezve javultak, ugyancsak Léván egy 4 holdnyi nagyságu területet vegyen meg, a melyet mint sajátját, nemesitett *gyümölcsfa-iskolává* alakitott és hasonló módon kezelte és használta fel a gyümölcstenyésztés emelésére és terjesztésére, mint azt az első izben bérelt telepén tette.

Az egyesület arra való tekintettel, hogy a vármegyének kisgazdái és a nagyobb birtokok munkavezetői a vármegye területén az ottani gazdasági viszonyoknak megfelelő módon kiképezhetők legyenek, 1883-ban mozgalmat inditott meg egy, a vármegye területén felállitandó *földmives-iskola* szervezésére. Az egyesület ezen mozgalmát a kormány is jóakaratulag támogatta és midőn ugy az egyesület maga, valamint a vármegye gazdaközönségének tehetősbjei a földmives-iskola felállitását alapitványi helyek rendszeresitésével biztositották, a kormány a maga részéről a földmives-iskola felállitásának összes költségeit elvállalta és Zsitva-Ujfaluban egy bérgazdaságon életbe is léptette 1883-ban. A földmives iskolának helye azonban Zsitva-Ujfaluban nem a legjobban volt megválasztva, mert egyrészt távol esett a vármegye tehetősebb kis-

birtokosai zömétől, másrészt távol esett azoktól a nagybirtokoktól is, a melyek a földmivesiskolában a maguk részére megfelelő munkavezetők tanitását óhajtották volna, végül pedig a földmüves iskolának birtokviszonyai is olyanok voltak, a melyek ott a megfelelő gyakorlati oktatást kellő mértékben nem engedhették. Ezekhez a kedvezőtlen körülményekhez hozzájárult még azon általános, minden földmivesiskolánál tapasztalható körülmény is, hogy a kormánynak a földmivesiskolákban követett tanitási rendszere és a földmives-iskolák szervezése nem felelt meg annak a czélnak, a melyet azoknak elérniök kell, igy az az intézmény, melyet a vármegye gazdaközönsége oly lelkesedéssel létesitett, alig 12 esztendei fennállás után azt mutatta, hogy nem felel meg czéljának, mert nem képes a vármegye vagy a szomszédos vármegye területéről annyi növendéket odavonzani, a mennyi az iskola fenntartását szükségessé tenné. Másrészt pedig a növendékek az intézetből kikerülvén, nem feleltek meg azoknak a kivánalmaknak, a melyeket a földmives-iskolát végzett egyénekhez méltán kötni lehet. Igy a gazdaközönség elkedvetlenedett, s amidőn a kormány a földmives-iskola beszüntetését elhatározta, a vármegye gazdaközönsége azt megakadályozni nem is akarta. E szép kezdeményezés az intézmény helytelen szervezete miatt ily módon szenvedett hajótörést.

A barsmegyei gazdasági egyesület már 1884. évben feladatául tüzte ki azt is, hogy kisbirtokosok *hiteligényeit* a maga eszközeivel lehetőleg kedvezően kielégitse s azért 1884-ben az egyesület akkori elnökének gróf *Keglevich* Istvánnak közbenjárása és buzgólkodása folytán a kisbirtokosok országos földhitelintézetével, mint részbeni kölcsönnyujtóval, mezőgazdasági *előleg-egyleteket* létesitett. Ezek az előleg-egyletek nemcsak mint hitel-egyletek szerepeltek, hanem mint takarék-egyletek is és igy az üzletrészek mérvéhez képest a hitelnyujtás mellett a takarékosságot is előmozditották. A vármegye területén alakitott hitelegyletek közül legnagyobb mérveket öltött a kis-tapolcsányi előleg-egylet, amely 2500 frt részjegytőke befizetéssel alakult s a melynek 1884-ben már 18.000 frt értékü üzletrésze volt és 93.000 frt kölcsönt közvetitett, ugy hogy müködése annyira önnállóvá vált, hogy ennek következtében az anyaegylettől el is vált, s mint önnálló intézet folytatja müködését. Ma azonban már mint »Barsmegyei népbank« 250 ezer frt tőkével rendelkezik. A Kis-Tapolcsányin kivül még Szent-Benedeken, Nagy-Sallón, Nagy-Kálnán és Verebélyen 1883-ban alakultak ilyen előleg-egyletek, melyek szintén elválván később az anyaegylettől, ma mint külön intézetek müködnek.

A barsmegyei gazdasági egyesület, a midőn a vármegye szőlőit a filloxera elpusztitotta, gondoskodását kiterjesztette a szőlők felujitására. E czélból 1890. év elején *egyleti szőlőtelepet* rendezett be, a hol a védekezésre szükséges amerikai szőlővesszők beszerezhetők legyenek. Ez a kezdeményezés azonban az egyesület kedvezőtlen anyagi viszonyai miatt csak nagyon lassan haladhatott előre, mignem 1894-ben a kormány nagyobb mérvü segélyezése lehetővé tette azt, hogy egy indirekt termő és a nemesitésre alkalmas Riparia Portalis, Vitis Solonis és Rupestris Monticola fajtákkal beültetett nagyobb szőlőtelepet létesitsen, melyben évenként 100 ezernél több alanyvessző lesz előállitható.

Meg kell végül emliteni, hogy a Bars vármegyei gazdasági egyesület legujabban a magyar-óvári állami növénytermelési kisérleti állomással összeköttetésbe lépett és az állomás részéről nyert magvakkal és mütrágyával az a kisgazdák körében is különböző *növénytermelési* kisérleteket tesz.

II.

(Az egyesület müködése a mezőgazdaság különböző ágainak emelése terén. Mintaparasztgazdaság. Eke- és szántásversenyek. Paraszt-lóversenyek. Szarvasmarha-import.)

Az egyesület a mezőgazdaság emelésére irányuló müködésében a fősulyt mindenkor a kisgazdák igényeire fektette s ebből a szempontból már 1863-ban Léván egy 50 holdas *mintagazdaságot* rendezett be, a melynek mintaszerü berendezése példát nyujtott a vidékbeli kisgazdák részére, annak kezelése pedig, az ottani viszonyoknak megfelelő okszerü gazdálkodásra oktatta. Ez a mintagazdaság 4 évig állt fent, ekkor azonban megszünt.

1860. évtől 1870-ig terjedő 10 év alatt az egyesület nagy sulyt fektetett arra, hogy a vármegyében divó rossz eke szerkezetek kiszoritassanak, hogy a vármegyének különben kiváló minőségü talaja, a jó miveléssel megfelelő módon kihasználtassék és ezért az emlitett évtizednek minden évében rendezett a vármegye különböző helyein, *eke-* és *szántásversenyeket.*

A vármegyei gazdasági egyesülettel kapcsolatban levő lótenyészbizottmány utján az egyesület a vármegye igen jó minőségü népies *lótenyésztésének* emelésénél is, jelentékenyen közrehatott. E tekintetben különösen kiemelendők 1860-tól 1870-ig terjedő évtizedben minden két évben tartott parasztversenyek, továbbá a dijazások, és hogy az egyesület kieszközölte még 1867-ben, hogy a vármegye területén nagyobb számu fedeztetési állomásokon állami mének helyeztessenek el.

Az egyesület buzgalommal müködött közre a vármegye szarvasmarhaanyagának javitásán is, és e részben több izben kuhlandi és mariahofi szarvasmarhát *importált* a vármegye területére, a melyeket részben egyes tenyészetek között kiosztott, részben pedig községeknek ilyen fajtáju bikákat szerzett be vagy közvetitett. E ténykedésével az egyesület hozzájárult ahhoz, hogy a vármegye területén levő népies pirostarka szarvasmarha minősége emeltessék.

A gazdasági jobb gépek elterjesztése czéljából 1880-ban *arató- es cséplőgép* versenyt rendezett; 1895-ben pedig a lévai uradalomban *répasorközmivelő gépekkel* eszközölt munkaversenyeket.

III.

(Az egylet által tartott értekezletek, kiállitások és versenyek.)

Az egyesület megalakulása évétől kezdve egész 1870-ik évig évi rendes közgyülései alkalmával a vármegye gazdaközönségével együttesen külön értekezleteket tartott, amelyeken az aktuális gazdasági kérdéseket beszélték meg és a melyen a vármegye mezőgazdasági viszonyainak javitására nem egy életrevaló eszme hangzott el, a melyek megvalósitásán ugy az egyesület mint testület, valamint annak tagjai közremüködtek. Ezek az értekezletek jótékony hatással voltak a vármegye gazdasági viszonyainak fejlődésére abból a szempontból is, hogy ezeken az értekezleteken a helyi bajok mellett az országos kérdések is napirendre kerültek s a közremüködő gazdák közölve egymás eszméit, szükség esetén egyöntetü álláspontot tudtak elfoglalni. Ebből következett hogy Barsmegye gazdaközönségének az egyesület utján nyilvánuló müködésében mindig ritka egyetértés volt tapasztalható. 1870-től 1880-ig az egyesület a stagnáczió korát élte. 1880-ban az egyesület helyzete nagy mértékben javult; ekkor megalapitotta »*Egyesületi Értesitő*«-jét s az Értesitő vette át azt a szerepet, a melyet eddig az értekezletek teljesitettek és ezentul az Értesitő volt az összekötő kapocs a vármegye gazdái között, a mely hasznos müködésüket élénkitette.

A Bars vármegyei gazdasági egyesület a kiállitások terén sem maradt el a többi gazdasági egyesületektől, hogy a nemes verseny felkeltése által a vármegye területén a gazdasági haladást előmozditsa.

Kiállitást tartott: 1861-ben *terménykiállitást,* a melyen 36 kiállitó 360 maggal vett részt. 1862-ben a *londoni kiállitáson* volt képviselve az egyesület s ezenkivül két *terménykiállitást* tartott a vármegye különböző pontjain. 1864-ben *lókiállitást* tartott, 1867-ben *ló-, juh- és terménykiálli-*

tást, 1868-ban *szarvasmarha- és lókiállitást* tartott. 1882-ben a nyitramegyei gazdasági egyesülettel együtt kezdeményezte az *érsekujvári nemzetközi lóvásárt* és erre 1886-ig évenként 300 forintot áldozott. 1888-tól 1890-ig e vásárokat a nyitramegyei gazdasági egyesület egymaga rendezte s a barsmegyei ezeket csak segélyezte. A barsmegyi gazdasági egyesület tartott ezenkivül 1880-tól 1885-ig évenként 23—42 községben *borjudijazásokat,* a melyekre évenként 500 forintot forditott, a melyeket azonban később az egyesület anyagi viszonyainak rosszabbra váltával teljesen be kellett szüntetnie. Az egyesület résztvett 1867-ben a *marhavész elleni* országos ankéten, 1882- és 1883-ban tanulmányozta a *tenyészállat-kiállitást.* 1884-től kezdve résztvett a szövetségbe lépett gazdasági egyesületek nagygyülésein. 1888-ban a *szeszgyárosok* értekezletén jelentékeny szerepet vitt. 1890-ben mozgalmat inditott és feliratot intézett a kormányhoz az *állategészségügy államositása* tárgyában. 1883—1885-ig 50—80 forintot forditott azon *tanitók jutalmazására,* kik a gyümölcsfatenyésztés terén müködésük területén eredményeket felmutatni képesek voltak.

IV.

(Az egyesület mozgalmai a kormány és a törvényhatóság utján.)

A barsmegyei gazdasági egyesület 1860-ban az országos inséges alapból a kormánytól segélyt kapott, a melynek visszafizetett részleteiből *inségalapot* létesitett. Ezenkivül 1894-től évenkint 5000 darab nemes gyümölcsfacsemetét osztott ki a vármegye községeiben és az uj szőlőtelepről évenként százezer darab amerikai szőlővesszőt bocsájtott a szőlőtermelő közönség rendelkezésére önköltségi áron.

1863-ban a kormányhoz az erdőirtás és fa ültetése ügyében emlékiratot nyujtott be.

1860—1866-ig az egyesület nemcsak gazdasági, de politikai és társadalmi kérdésekkel is foglalkozott, a melynek kifolyásaként 1867-ben negyven aranyból álló pályadijat tüzött ki azon kérdés megjutalmazására »*Mi az oka annak, hogy Barsmegyében több község idegen ajkuvá vált.*« A pályadijat *Barsi* József nyerte el.

1867. évben Budapesten a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által megtartott I. gazdasági kongresszuson az egyesület jelentékeny részt vett és ott két inditványa el is fogadtatott: «A gazdasági egyesületek nem képesek elhatározásaikat foganatositani, mert kevés pénzerővel rendelkeznek, az állami segélyezést szükségesnek tartja». A barsmegyei gazdasági egyesület inditványozta továbbá az értekezle-

ten, hogy a portómentesség az összes gazdasági egyesületekre kiterjesztessék.

A gazdasági egyesület a megye törvényhatóságához 1882-ben memorandumot intézett a vármegye befásitása ügyében. A vármegye közönsége ezen memorandumot részletes tárgyalás alapjául el is fogadta s ennek következménye lett, hogy 1889-ben egy *fatenyésztési felügyelői* állást szervezett és egy vármegyei *faiskolát* létesitett, a melylyel a vármegye befásitásának alapját biztositotta.

V.

(Az egyesület jelenlegi müködésének főrésze.)

Az egyesület jelenleg elsősorban, a mennyire anyagi viszonyai megengedik, az *elpusztult szőlőket* akarja regenerálni. E czélra szolgál neki öt holdnyi amerikai szőlőtelepe. A *gyümölcsfatenyésztést* telepéről kiosztandó gyümölcscsemetékkel továbbra is szolgálni akarja. Ezenkivül az *előadások és jutalomdijak* kitüzésével óhajtja a vármegye kistermelőit a jobb gazdálkodásra serkenteni, ugyszintén a *czukorrépatermelés* emelését előmozditani azáltal is, hogy a gyárakkal kötendő szerződések szövegére a kisgazdákat kitanitja és igy az üzlet lebonyolitását ellenőrzi. Az egyesület kisgazdáknak továbbá *mütrágyát és vetőmagvakat* oszt ki.

VI.

(Az egylet müködésének programmja a jövőre.)

Az egyesületnek jövőbeni müködési programmja az előbbi pontban foglaltatik, ehhez járul még az, hogy állatkiállitásokat és dijazásokat óhajt tartani, ugyszintén a czukorrépatermeléséhez szükséges gépekkel versenyeket tartani és a czukorrépatermelő kisgazdákat jutalmakban részesiteni kivánja.

VII.

(A tagok részére biztositott kedvezmények.)

Az egyesület tagjai részére terményértékesités, különösen a czukorrépa értékesitése terén közbenjár a garamvölgyi czukorgyárnál; gőzekeszövetkezeteket létesit, hogy a mély mivelést a középbirtokosok részére gőzekevállalkozó mellőzésével lehetővé tegye, vetőmagvak beszerzését közvetiti, továbbá a tüz- és jégbiztositásnál engedményeket nyujt a vele szerződésben álló biztositó társaságnál. Az egyesület telepéről származó amerikai alanyokat és gyümölcsfa-csemetéket előállitási áron adja el.

A barsmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzs-vagyon	Évi bevétel			Kiadás összesen
		Tagdijból	Közvetítés és vállalkoból	Egyebekből	
	forint	forint	forint	forint	forint
1861	—	1604	—	—	262
1862	—	2826	—	—	1284
1863	—	1628	1700	—	1603
1865	2477	1600	—	—	974
1867	3700	1800	—	—	917
1880	3700	420	350	—	430
1882	—	1720	1000	750	10720
1884	15301	1700	1000	1000	5000
1886	13701	1700	1000	2000	4757
1887	13300	—	—	—	—
1888	15000	1000	500	1780	200
1889	19824	810	500	400	1000
1890	19837	365	200	800	700
1891	19859	300	400	—	400
1892	19960	500	250	400	860
1893	19976	600	500	—	880
1894	19654	900	350	362	1567

A barsmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

Sorszám	Megnevezés		Érték	
			frt	kr.
1	Ingatlanok:			
	a) földterület		1250	—
	b) kisérleti telep és berendezése, gyümölcsfaiskola		5500	—
2	Felszerelések, gépek stb,		60	—
3	Alapitványok	5150.—		
4	Értékpapirok	5669·74	10819	74
5	Aktiv követelések (tagdíj-hátralékok stb.		1926	40
6	Készpénz-maradvány az előző évről		98	17
	Összesen		19654	31

A barsmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Alapitványi vagyon kamatai és értékpapir kamatai	500	—
2	Tagdijak:		
	a) hátralék	400	—
	b) folyó évi	250	—
3	Ingatlanok jövedelme	62	—
4	Vállalkozásból eredő jövedelem:		
	gépek eladása és közvetitése, vetőmagvak	—	—
	csemeték közvetitése stb.	100	—
5	Biztositási dijakból jutalék	150	—
6	Czukorrépa-szerződések után jutalék	150	—
	Bevételek összege	1612	—

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Szőlőtelep alapitási költségének részletére	300	—
2	Irodai költségekre	80	—
3	Személyzeti kiadások	500	—
4	Ingatlanok kezelési költségeire	35	40
5	Szőlőtelep bér- és mivelési költségeire	300	—
6	Kert mivelési költségeire	170	—
7	Jutalmakra czukorrépa kistermelőknek	100	—
8	Milleniumi kiállitásra	50	—
9	Adóra	32	—
	Kiadások összege	1567	40
	Bevételi többlet	44	60
	Együtt	1612	—

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Zombor.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja. Vezérférfiak és alapitók.)

Bács-Bodrogh vármegye intelligens gazdatársadalma már évtizedekkel ezelőtt felismervén az egyesülés hatalmát és jótékony hatását, elhatározta, hogy az elsőrendü földmivelő vármegyében a mezőgazdaság minden ágazatának okszerü fejlesztése — s ezáltal a közvagyonosodásnak előmozditása érdekében egy gazdasági egyesületet létesit.

A vármegye lelkesebb gazdái felismerve az ilynemü egyleteknek nagy horderejét a közvagyonosodásra, már a hatvanas években mozgalmat inditottak a gazdasági egylet megalapitására, de részben az akkori zilált politikai viszonyok, részben pedig a részvétlenség miatt az eziránti nemes törekvés hajótörést szenvedett.

A politikai életben beállott kedvezőbb viszonyok, melyek a társulati szellem érvényesülésének is szabadabb tért engedtek és ama nagy gazdasági mozgalom, mely kiválólag materiális korszakunkban egész Európát s igy hazánkat is megragadta, hatalmas tényezők voltak arra nézve, hogy számos lelkes megyei birtokos kezdeményezésére a hetvenes években a gazdasági egylet megalakulhatott.

E magasztos és az egész megye mezőgazdasági felvirágoztatására rendkivüli fontossággal biró feladattal szemben a mozgalom élén álló vezérférfiak a kitüzött czél iránti tekintetből egy a gazdasági egylet létesitésének szükségét ecsetelő felhivást bocsátottak ki a megye minden rendü földmivelő lakosaihoz, mely felhivás korszerüségét teljesen igazolták a begyült aláirások, amennyiben az alakulandó egyletbe már is száz forintos részvénynyel 100 alapitó tag és 257 évidijas tag belépésre jelentkezett.

Miután az egyesület megalakitása érdekében inditott lelkes mozgalom a megyében mindenütt viszhangra talált a már addig is kitünő érdemeket szerzett *Pál* Antal megyebeli nagybirtokos és Bács-Bodrogh vármegye törvényhatóságának az időszerinti kormányzó alispánja *1871-ik évi márczius hó 28-ára alakuló gyülést* hivott össze, melyen a vármegye közügyeiben vezérszerepet játszó férfiak az egyletet osztatlan lelkesedéssel megalakitották és alapszabályait jóváhagyás végett a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi Miniszterhez felterjeszteni határozták. A máig is virágzó egyesületnek első elnöke *Pál* Antal nemes-militicsi nagybirtokos, ideigl. titkárja pedig *Karácson* Gyula vármegyei aljegyző lett.

Az egyesület alapitása körül hervadhatatlan érdemeket szereztek: *Alföldy* József, *Antunovits* János, *Császár* Ferencz, *Fernbach* Antal, *Gromon* Dezső, *Magyar* Imre, *Piukovits* Antal, id. *Rudits* József báró, *Sándor* Béla, *Schmausz* Endre, *Szemző* István és Gyula, *Széchenyi* József, *Vojnits* Jakab, *Lukács* Máté és Simon, továbbá egész gárdája azon nemesen gondolkodó férfiaknak, akiknek nevét és tevékeny müködésüket az egyesület évkönyvei és folyóiratai hálás kegyelettel őrzik az utókor számara.

II. Az egyesület müködési területének mezőgazdasági viszonyai.

(A megye klimatikus és talajviszonyai. Gazdasági és birtokviszonyok. Munkásviszonyok. Növénytermelés, állattenyésztés, szőlő- és gyümölcsfatenyésztés.)

A megye *klimája*, mint a magyar Alföldé egyáltalán, szélsőségekre hajló. Általános időjárási jelenség: hosszu ősz, hosszu és hideg tél, mely rövid és szárító szelek által uralt tavasz után, hirtelen a nyárba megy át. A nyár májusban hüvös és esős, azután a késő őszig igen meleg és legtöbbnyire aszályos. A csapadék eloszlása oly kedvezőtlen, hogy juniustól szeptember végéig termékenyitő, csendes, tartós eső alig egy-két esetben fordul elő.

A *talajviszonyok* kitünőek. A termőtalaj 70—100 cm. mély, általában televénydus vályog és közép kötöttségü agyag, a megye kis részében pedig jól termő homok.

Az általános *mezőgazdasági viszonyok* az okszerü müvelődés következtében a multtal szemben határozottan javultak, amit részben a gazdasági gépek elterjedése, részben a földmivelő népnek okszerübb gazdálkodása, a föld megfelelő trágyázása, de legfőképen az okozott, hogy

az évek óta tartó rendkivül alacsony gabonaárak mellett a megélhetést csak az biztosithatja magának, aki földjének okszerü mivelése és trágyázása által termelését fokozni tudja.

A gazdasági intelligenczia és *szakértelem* fejlesztésére hatékony tényezőként folynak be az adai m. kir. földmivesiskola, a megyei gazdasági egyesület, továbbá az ó-becsei-, zentai- és ókanizsai gazdakörök.

Szoros értelemben vett vetésforgót igen kevés gazdaságban alkalmaznak, általában szabad gazdálkodást üznek a legkülterjesebb módon.

Kötött birtok a vármegyében nincsen, tulnyomó a közép- és kisbirtokos.

A munkaadók és munkások közötti viszony általában jó, szocialistikus törekvések a megye munkásai között még nem észlelhetők.

A termelés egyoldalusága és az alacsony gabonaárak daczára a megyebeli földmivelő nép jó módunak mondható s mint földmivelő jövedelmének fölöslegét földvásárlás folytán ismét csak a földbe fekteti s ezáltal a föld árát tulmagasra csigázva, tőkéjét közgazdasági szempontból nem jól gyümölcsözteti.

A *kalászosok* közül általánosan a buzát, kukoriczát, zabot és őszi árpát, az *ipari növényekből* pedig a kendert termelik mag- és fonálnyerés czéljából. A kisszállási- és futtaki uradalmakban terjedelmes *komlótelepek* vannak jobbára sodronyművelésre berendezve s a nyert komló gazdag lupulin tartalma miatt igen keresett, a Biernbaum-féle puszta péklai és despot-szent-iváni telepeken pedig már évek óta kitünő sikerrel termelik a *rizst*, mely minőség tekintetében az olasz rizszsel kiállja a versenyt.

A *gumós-* és *gyöknövények* közül a takarmányrépát és burgonyát termesztik. A *takarmánynövények* közül a luczernát, bükkönyt és csalamádét általánosan vetik.

A gabonafélék terményei, az árpát kivéve, a legkitünőbb minőségüek és különösen a buza »bácskai buza« elnevezés alatt az európai piaczokon mint a legfinomabb fajták egyike ismeretes.

A *szarvasmarhatenyésztés* daczára annak, kogy a közlegelők ugyszólván mindenütt felosztattak, nagy terjedelemben üzetik. A vármegye a tenyészkerületi beosztás folytán a magyar szarvasmarha tenyészkerületébe tartozván, a népies tenyésztésben ugyszólván csak a magyar fajta szarvasmarha érvényesül. Köztenyésztésre a vármegye törvényhatóságának e czélra alkotott szabályrendelete folytán csak magyar fajta tenyészbikák használhatók. A Duna mentén fekvő németajku községek az utóbbi években igen sok tarka marhát importáltak a »Dunán tul«-ról s ezek

rövid idő alatt valószinüleg át is fognak térni a nyugati marha tenyésztésére, ha ezt a vámegye törvényhatósága módositott szabályrendeletével nekik lehetővé teszi.

A szarvasmarhatenyésztést nagy veszély fenyegeti azon körülmény miatt, hogy a még meglevő községi közlegelők maholnap felosztatnak és felszántatnak, az istállózás pedig nagy fejtörést fog okozni a bácskai gazdáknak, mert az ottani klimatikus viszonyok között a takarmányfélék termesztése nagy nehézségekkel jár.

A lábas jószág nyáron hol jobb, hol rosszabb legelőn él, télen pedig trágyává változtatja a nagymennyiségü szalmaféléket. E feladat csakis az ott széltében tenyésztett edzett és igénytelen magyar erdélyi fajtával érhető el.

A *lótenyésztés* és csikónevelés hovatovább helyesebb irányt kezd venni. Fokozatos emelkedés tapasztalható a lóanyag tervszerü javitásában. A magánmének szigoruan ellenőriztetnek, amit különösen a gazdasági egylet lótenyészbizottmánya lelkiismeretes és szakavatott müködésének lehet köszönni. A lótenyésztés ma már haszonhajtó gazdasági ág, melynek e vármegyében nagy jövője van és nincs messze az az idő, amidőn mint jövedelmező állattenyésztési ág a szarvasmarhatenyésztést tul fogja szárnyalni.

A tenyészanyag nemesitésére nagy befolyással van a bajai ménteleposztályból évenkint kiosztatni szokott 125 darab állami mén. Van a megyében több kitünő félvér anyaggal biró ménes is, igy báró *Rédl* Béla kelebiai, báró *Rédl* Lajos rasztiniai, *Fernbach* Antal temerini, *Vojnits* Simon és Sándor roglaticzai, továbbá *Ertl* János debelyácskai ménesei, melyek a megye lóanyagának javitására nem kicsinylendő hatást gyakorolnak. Konformitás tekintetében nagy a haladás s ennek tulajdonitható, hogy nagy mennyiségü lovat vásárolnak a vármegyéből a külföldre és a hadsereg részére. A gazdasági egyesület áldozatkészségével a csikókertek száma évről-évre szaporodik. A népies lótenyésztés egyike a legjobbaknak széles az országban.

A *sertéstenyésztés* a fejlődés utján van s helyes irányban halad. Köztenyésztésre csak kisjenői kondor kanokat szabad használni.

A *juhtenyésztés* napról-napra jobban hanyatlik, kisebb térre szorul, mert nagyon csekély jövedelemmel jár. A megye hires juhászatai lassankint feloszlanak.

A *selyemhernyó tenyésztése* nagyban üzetik s az azzal foglalkozó szegény sorsu népnek lényeges jövedelmi forrását képezi.

A *baromfitenyésztés* a vármegyében divó tanyai gazdálkodás folytán nemcsak nagyban, de jövedelmezően is üzetik. A külföldi fajbaromfiak jobbára keresztezésre használtatnak.

A *halászat* a halászati törvény életbeléptetése óta rendszeresebben üzetik, de a Duna és Tisza szabályozása folytán a halállomány lényegesen megapadt.

A *homoki szőlőkultura* a vármegye homokos talaju vidékein, a már meglevő s nagy terjedelmü régi homoki szőlők mellett örvendetesen halad. Évről-évre jelentékeny területeket telepitenek be uj szőlőkkel s általánosságban észlelhető, hogy a birtokosok ma már erre a gazdasági ágra sokkal nagyobb sulyt fektetnek, mint azelőtt. A szőlő részben saját, részben pedig kereskedelmi fogyasztásra termeltetik. Az uj telepitésü szőlőkben főleg chasselas-kat, kadarkát, szlankamenkát, kővidinkát stb. ültetnek.

A *gyümölcstermeles* megyeszerte el van terjedve és a községi faiskolák ügyének hatóságilag történt felkarolása óta haladás konstatálható. Főgyümölcsnem 1. az alma (szercsika, czukoralma, Török-Bálint, pogácsa, Péter-Páli), 2. meggy (a legközönségesebb fajta), 3. cseresznye (nagy, fehér, fakó és ropogós), 4. baraczk (kajszin).

A *méhészet* megyeszerte terjed.

A *gazdasági gyáripar* a megyében még nem fejlődött ki eléggé. A gőzmalmok és szeszgyárak szaporodnak ugyan, de ezek üzeme nem mondható virágzónak.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok: szakértelem terjesztése, a földmivelés, kertészet, szőlőszet és állattenyésztés emelése, jó gépek használatának terjesztése és az egyesület által létesitett intézmények.)

Mindazon üdvös mozgalom, mely egy negyed század alatt a vármegye mezőgazdasági és közgazdasági viszonyainak javitására irányult, a megyei egyesület nevéhez füződik. E monografia szük kerete nem engedi meg azt, hogy az egyesület tevékenységének minden egyes mozzanatáról e helyütt számot adjunk, miért is csak azon jelentősebb alkotásokról kivánunk emlitést tenni, melyek a megye gazdasági kulturájának fejlesztésére nyilvánvalólag elhatározó befolyást gyakoroltak.

Az egyesület müködési köre alapitásának gyermekéveiben természetesen kisebb volt, mint ma. Ámbár mélyreható reformokat abból az

időből az egyesület nem jegyzett föl, mégis irányelve mindenha az volt hogy mezőgazdaságunk égetőbb hiányait eloszlassa s ezáltal az általános javuláshoz járuljon.

Hü maradt-e feladatához vagy sem, azt az alább felsorolt intézkedések igazolják a nyilvánosság előtt.

Az egyesület nemes törekvéseit a kormány mindig jóakaratu figyelemmel kisérte s igy azon alkalomból, midőn Ada nagyközség *egy földmivesiskola* felállitását elhatározta, az egyesület nemcsak pártoló föliratot intézett ez ügyben a kormányhoz, hanem küldöttséget is menesztett Budapestre Ada kérvényének pártolására, hogy a kormány lehető mérvben anyagilag is támogassa az iskola létrejövetelét. A földmivelési miniszter az egyesületnek a gazdasági oktatás iránt tanusitott érdeklődését nemcsak rokonszenvvel fogadta, hanem az iskola előmunkálataira 1500 frtot, az épitkezésekre pedig 15.000 frtot helyezett kilátásba. Az egyesület földmivelési szakosztálya Ada nagyközséggel egyetértőleg részletes tervet dolgozott ki a költségvetésre nézve, melyet a fölmivelési miniszter elfogadván, az alapkőletétel 1884. évi május hó 19-én tartatott meg az egyesületnek egy delegált küldöttsége jelenlétében. Ada nagyközség az iskola felállitására 100 kat. hold földet és 8000 frtot adományozott. Az egyesület *150 frtos alapitványt* tett az iskolánál, melyet kizárólag szegényebb sorsu földmivelők gyermekeinek szokott adományozni.

Az egyesület alapitásától kezdve minden év tavaszán *szőlőmetszési és ojtási tanfolyamokat* tartat a vármegye különböző községeiben, szintugy *népies előadásokat* a földmivelés és állattenyésztés gyakorlati kérdéseiről. Évenkint *tanulmányutat* rendez valamelyik mintagazdaságba, igy a legutóbbi években a bellyei, kisszállási, futtaki és mezőhegyesi mintagazdaságokba.

Ugyancsak a gazdasági szakértelem fejlesztése érdekében a községi közkönyvtáraknak, a földmivelő kaszinóknak és gazdaköröknek megküldi a népies irányban megirt *gazdasági szakmunkákat* és az egyesület hivatalos közlönyét.

Az első magyar általános biztositó társaságnál *400 forintos ösztöndijat* eszközölt ki a gazdasági szakpályára készülő ifjak részére, amelynek adományozásánál a gazdatisztek és kisbirtokosok fiai előnyben részesülnek.

A talajmivelés tökéletesebbé tétele czéljából eke- és szántásversenyeket, a talajjavitás és lecsapolás népszerüsitésére, a kulturmérnökség közremüködésével, *talajjavitási előadásokat* rendeztetett.

A gyümölcstermelés és fatenyésztés emelésére azzal óhajtott hatni, hogy ingyen, vagy kedvező feltételek mellett *vetőmagvakat, gyümölcscsemetéket* és *ojtógalyakat* osztott szét.

A homoki szőlőkultura előmozditására amerikai gyökeres és sima veszőket osztott ki. 1892-ben szőlőszeti *tanulmányutat* rendezett a királyhalmai, katymári, kecskeméti stb. mintatelepek megtekintésére. Felterjesztést intézett 1893-ban a földmivelési minïszterhez egy a vármegye területén felállitandó »*minta-szőlőtelep*« érdekében.

Az érdem jutalmazására és a gazdatársadalom buzditására bizonyos időközökben *termény-, gyümölcs- és konyhakertészeti kiállitásokat rendez* a vármegye más-más községeiben.

Takarmánymagvakat szerez a földmivelési minisztertől és ingyen oszt ki a kisbirtokosok között.

A különben is virágzó megyei állattenyésztés fejlesztése, mint egyike a legfontosabb közgazdasági ágazatoknak, mindenha legnagyobb gondoskodás tárgyát képezte. A tenyészmének vizsgálatára vonatkozó *szabályrendeletet*, melyet az állattenyésztési szakosztály készitett, a vármegye törvényhatósága 1884-ben nemcsak elfogadta, hanem az abban lefektetett elvek alapján az egyesület lótenyészbizottmányának nagy diszkreczionalis jogokat is biztositott. A ménvizsgálatokat az egész vármegyében az egyesület lótenyészbizottmánya eszközli s ez idő óta a megye lótenyésztésének fejlődésében feltünő haladás észlelhető. Az állami *méneknek bizottsági kiosztásánál* esetről-esetre küldöttség által képviselteti magát az egyesület, hogy a községek érdekei megóvassanak. *A fedeztetési állomások* felett a lótenyészbizottmányoknak *felügyeleti joga* lévén, azokat ellenőrzi. Az érdem elismerése és jutalmazása végett évenkint *lótenyésztési jutalomdijosztást* tart, a lóanyag nemesitése és szilárdságának fejlesztése czéljából nagy áldozatokkal évről-évre *lóversenyeket* rendez.

A lótenyésztés érdekében felhivást intézett a községekhez csikókertek alakitása végett. Tervet készitett egy *minta csikókertre* s azt az érdekelt községeknek megküldötte. Ezidőszerint 10 csikókert van a vármegye területén, melyeknek költségeihez az egyesület *1300 frttal járult.* A csikókertek kezeléséről a községek évenkint jelentést tartoznak tenni. *Katonai lóvásárokat rendez.* A lótenyésztés emelésére alakult részvénytársaságba az egyesület 1877-ben *100 frttal alapitótagnak belépett* ezzel is példát akarván adni arra, mennyire szivén viseli a lótenyésztés országos ügyét.

A szarvasmarha- és *sertéstenyésztés* emelésére az egyesület egy *szabályrendelet* mintát dolgozott ki, melyet elfogadásra ajánlott a megyei köztörvényhatóságnak. A törvényhatóság azt elfogadta és 1890-ben életbe is léptette. A kormány által megalkotott tenyészkerületi beosztás folytán a vármegyében köztenyésztésre csak magyar fajta tenyészbikák és kisjenői kanok használhatók. Ezen tenyésztési ágak fejlesztése érdekében az egyesület részben saját erejéből, részben pedig a földmivelési miniszterium segélyével 1889-ben egy *10,000 forintos állattenyésztési alapot létesitett* s ebből évenkint tiszta vérü tenyészetekből elsőrendü bikákat vásárol, amelyeket bizonyos kedvezmények mellett a községeknek elad. Az e téren kifejtett tevékenységet az alábbi kimutatás tünteti föl:

1889-ben	kiosztott	5	drb	bikát	960	frt	értékben
1890-ben	»	12	»	»	2083	»	»
1891-ben	»	19	»	»	3828	»	»
1892-ben	»	28	»	»	5978	»	»
1803-ban	»	21	»	»	4161	»	»
1894-ben	»	30	»	»	6346	»	»
Összesen		115	drb		23.356	frt.	

Kisjenői kondor kant kiosztott 1895-ig 83 darabot 4150 forint értékben.

A baromfitenyésztés előmozditására ingyen *fajbaromfit* oszt ki.

A jó és czélszerü gazdasági gépek kipróbálása, terjesztése és megismerése végett *gépversenyeket* rendez.

A különféle gazdasági és háztartási czikkek jutányos áron való beszerzésére *fogyasztási szövetkezetet* alakitott. A szövetkezetbe lépett czégek a megrendelt áruk után egy bizonyos százalék engedményt adnak.

1880-tól kezdve a *tüz- és jégbiztostási* eszme terjesztése és olcsóbb biztositás végett az »*Első Magyar Általános biztositó társasággal*« szerződésben áll.

1882-ben *magvizsgáló-állomást* létesitett, a mely az egyesületi tagok részére dijmentesen eszközli a vizsgálatot.

A megyei gazdasági viszonyok statisztikai felvétele czéljából *statisztikai táblázatot készittetett.*

1880-ban *a gazdasági egyletek szövetségébe* 200 frt alapitványi összeggel *alapitó tagnak* lépett be.

Az egyesület által létesitendő *mintagazdaság tervezetét* elkészitette és annak felállitása érdekében mozgalmat inditott.

Tejcsarnok szövetkezetet létesitett Zomborban.

Azon rendkivüli befolyásnál fogva, melyet a gazdasági iparvállalatok s igy a czukorgyárak is a gazdaságok jövedelmének fokozására gyakorolnak, az egyesület 1893-ban egy *Zomborban létesitendő czukorgyár* felállitása érdekében mozgalmat inditott s van remény reá, hogy ez iparvállalat rövid idő alatt létesülni fog.

A *lóversenyek* állandósitása és a megyei lótenyésztés emelésére Zomborban egy közel 6000 frtot érő lóversenytribünt épittetett.

II.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, állatdijazások és versenyek.)

1877-ben augusztus 5—10-ig Szabadkán rendezett *termény-, gép-, és állatkiállitást.* Az állat- és gépkiállitás a »Rogina Bara« nevü térségen, a terménykiállitás a »Pest« szálló termében tartatott meg. A kiállitásban 160-an vettek részt. Kiosztatott 145 frank aranyban, 45 frt és 23 oklevél.

1880-ban május 1—2-án Adán rendezett *szántás- és ekeversenyt.* A szántásra 11-en jelentkeztek. Dijat kaptak 5-en; összesen 10 aranyat és 5 frtot. Az ekeversenyen 8 eke vett részt. Kiadatott 4 disz- s egy haladási oklevél.

1882-ben május 1—2-án Német-Palánkán rendezett *szántás- és ekeversenyt.* A szántásra 9-en jelentkeztek, dijat kaptak 4-en, összesen 10 aranyat. Az ekeversenyen részt vett 7 gyáros 16 ekével. Kiadatott 5 disz- és 1 haladási oklevél. *Május 28—31-ig Zomborban állat- és gépkiállitást rendezett.* A kiállitáson be lett mutatva 106 darab ló, 46 darab szarvasmarha, 70 darab juh és 23 darab sertés. Kiadatott 205 dij 1054 forint pénzértékben és 9 diszoklevél. Be lett mutatva továbbá 41 gép, melyekből 19 kapott kitüntető oklevelet. A földmivelési miniszter a kiállitás dijaira 1400 forintot, Zombor város közönsége pedig 300 forintot adományozott.

1883-ban május 15-én Bács-Kulán és május 19-én *Bács-Almáson* rendezett *gépkiállitással egybekötött szántás- és ekeversenyt.* A szántásversenyre Bács-Kulán 14-en, Bács-Almáson 9-en jelentkeztek. Bács-Hulán dijat kaptak 5-en 10 aranyat és 5 forintot, Bács-Almáson pedig 4-en 8 aranyat és 3 forintot. A mindkét helyen tartott gépkiállitáson résztvett 10 gyáros 43 géppel. Kiadatott 3 disz- és 2 elismerő oklevél. *Junius 18-én Bács-Kulán lódijazást* tartott. Elő lett vezetve 65 darab ló, ezekből dijazva lett 13 darab 96 darab 10 frankos aranynyal. *Szeptember 23—27-ig*

Szabadkán rendezett *terménykiállítást.* A terménykiállításban 462-en vettek részt különféle terményekkel, melyekért 36 darab 10 frankos arany, 50 darab aranyérem, 87 darab ezüstérem és 48 darab elismerő oklevél itéltetett oda.

1884-ben junius 15-én Bács-Szt.-Tamáson lódijazást rendezett, amikor is a jury az elővezetett 57 darab lóból 12-őt tartott érdemesnek dijazásra s ezek tulajdonosai között 68 darab 10 frankos aranyat osztott ki.

1885-ben junius hó 14-én Baján lótenyésztési jutalomdijosztást tartott Elő lett vezetve 52 darab ló, ezekből dijazva lett 17 darab 97 darab 10 frankos aranynyal.

1886-ban május hó 1-én Bács-Topolyán gépkiállitással egybekötött szántás- és ekeversenyt rendezett. A szántásversenyen részt vettek 15-en, akik között kiosztatott 15 darab 10 frankos arany és 11 forint. Az ekeversenyre 6 gyáros és ekekészitő jelentkezett, összesen 18 ekével. Diszoklevelet kapott 5, elismerő oklevelet 1, haladási oklevelet 1. *Junius hó 20-án Zomborban lótenyésztési jutalomdijosztást* tartott. Be lett mutatva 119 darab ló, dij fejében kiosztatott 17 tenyésztő között 95 darab 10 francos arany, egy elsőosztályu és egy másodosztályu oklevél.

1887-ben augusztus hó 3-án és 4-én Német-Palánkán sorvetőgép versenyt rendezett. A versenyen három gép vett részt, a melyek közül egy az egyesületi nagy disz-, kettő pedig elismerő oklevelet kapott.

1888-ban május hó 10—13-ig Zomborban gazdasági gép- és eszközkiállitást továbbá *szántás- és ekeversenyt* tartott. A gép- és eszközkiállitáson 9 gyáros vett részt. Kiadatott 5 disz-, 2 elismerő- és 1 haladási oklevél. A szántásversenyre 11-en jelentkeztek, dijat kaptak 5-en összesen 10 aranyat és 3 forintot; az ekeversenyen részt vett 14 gyáros 26 ekével. Kiadatott 10 disz-, 4 elismerő- és 2 haladó oklevél. *Május hó 16-án Ó-Becsén* tartott *szántás- és ekeversenyt.* A szántásversenyre 8-an jelentkeztek, dijat kaptak öten összesen 10 aranyat és 3 forintot. Az ekeversenyen részt vett összesen 11 darab eke. Kiadatott 6 disz- és egy haladási oklevél. *Junius 9-én és 10-én Zomborban virág- és kertészeti kiállitást* rendezett, melyen 40 kiállitó körülbelül 1000 pohár rózsát, számos disznövényt, főzelékfélét, gyümölcsöt és csokrokat állitott ki. A kiállitók között 16 disz- és 9 elismerő oklevél itéltetett oda. *Május hó 29-én Rigyiczán lódijazás volt.* Elő lett vezetve 166 darab ló, melyekből dijazva lett 160, 600 frankkal aranyban, diszoklevelet kapott egy. *Október hó 13—16-ig Ujvidéken* rendezett *gazdasági-, termény- és kertészeti kiállitást,* melyen 86 kiállitó összesen 403 tárgygyal jelent meg.

Jutalmul kiosztatott 22 darab 10 frankos arany, továbbá 52, részben disz-, részben elismerő oklevél.

1889-ben május hó 30-tól junius hó 2-ig Baján állatkiállitást rendezett. A kiállitásra be lett jelentve 504 darab állat, a melyek közül dijazva lett 48 darab 1400 frankkal, továbbá 55 darab részben arany-, részben ezüst-, részben bronz oklevéllel.

1890-ben szeptember 28-án Verbászon lódijazást és lóversenyt tartott. A dijazáson be lett mutatva 112 darab ló. Dijazva lett 24 darab 355 frttal, 1-ső osztályu diszoklevelet kapott kettő. A lóverseny 6 futamból állott. Nevezés volt 17, dijakra kiadatott 72 darab 10 frankos arany, továbbá két tiszteletdij.

1891. szeptember hó 20-án Zomborban lódijazást és lóversenyt rendezett. A dijazáshoz elő lett vezetve 100 darab ló. Ezekből dijazva lett 21 darab 620 frankkal, öt pedig elsőosztálvu diszoklevelet kapott. A lóverseny 4 futamára 19 nevezés történt. Dijakban kiadatott 1180 frank és 25 frt. *Szeptember hó 26—29-ik napjain Zomborban termény-, gyümölcs-, virág- és konyhakertészeti kiállitás* volt, melyen 200 kiállitó 398 terményt, 487 gyümölcsöt, 146 zöldség- és főzelékfélét, 190 mézet, 46 veteménymagot, 119 befőzöttet, 47 üveg szeszes-italt, 16 üveg eczetet, 120 darab különféle tárgyat állitott ki. Dij fejében kiosztatott 30 franc, továbbá 40 darab oklevél.

1892-ben junius hó 19-én Bács-Szent-Tamáson lódijazás és lóverseny tartatott. A dijazáshoz elő lett állitva 183 darab ló, melyből 24 kapott dijat, 63 darab magyar arany, 4 elsőosztályu és 3 másodosztályu oklevéllel. A lóversenyen 4 futam volt. Neveztek 30-an. Dijakban kiadatott 425 frt, 6 darab magyar arany és egy tiszteletdij. *Szeptember hó 21-én Zomborban* rendezett *lóversenyt* 6 futammal. Neveztek 28-an. Dijakban kiadatott 1270 frank és 110 forint, továbbá egy tiszteletdij. *Október hó 9—13-ig Zomborban baromfi- és vadászati kiállitást* tartott. 87 kiállitó 1064 darabot állitott ki. Jutalmul kiadatott 6 kiállitónak 70 frank, 28-an disz-, 20-an dicsérő- és 12-en elismerő oklevelet kaptak.

1893-ban junius hó 25-én Ó-Szivaczon lódijazás volt, amelyhez elővezettek 180 darab lovat. Dijazva lett 22 darab 610 koronával, 7 darab elsőosztályu, 2 darab másodosztályu diszoklevéllel. *Október hó 8-án Zomborban lóversenyt rendezett* 6 futammal. Neveztek 22-en. Dijakban kiadatott 2200 korona és egy tiszteletdij.

1894-ben julius hó 8-án lótenyésztési jutalomdijosztást tartott *Ó-Moravicán.* A birálóbizottságnak be lett mutatva 92 darab ló. Dijazva lett

21 darab 610 koronával. Diszoklevelet kapott 5. *Szeptember hó 30-án sikerült lóversenyt* rendezett *Zomborban* 6 futammal. Neveztek 14-en, dijakban kiosztatott 1700 korona és egy tiszteletdij.

III.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok és törvényhatóság utján.)

Az egyesület alapitásának első éveiben a *földmivelési miniszteriumnál* kieszközölte, hogy Adán földmivesiskola állittassék fel; a bajai állami ménteleposztályhoz beosztott mének szaporitása és a bérmének ügyében feliratot intézett a kormányhoz; a *kereskedelmi miniszteriumnál* kieszközölte a tenyészállatok szállitására a mérsékeltebb dijtételt; felirt a földmivelési miniszterhez az olcsó marhasó kiszolgáltatása és a kártékony növények kötelező irtásának elrendelése végett; ugyanezen miniszteriumnál kérelmezte az állati gyógyszerek árának leszállitását; tárgyalta a mezőrendőri törvényjavaslatot s észrevételeit közölte a földmivelési miniszterrel; föliratot intézett a *pénzügyminiszteriumhoz* Futtak, Cséb és környékének dohánytermelési engedélye végett és a Romániával kötött kereskedelmi- és vámszerződés ügyében; a földmivelési miniszterhez feliratot intézett a közraktárak reformálása-, a közmunkaügy- és közutak rendezése végett; egy mintaszőlőtelep felállitását kérelmezte a földmivelési minisztertől; ugyanezen minisztertől a tenyészállat-alap létesitésére 5000 frtot eszközölt ki.

Az egyesület szakközege lévén a *vármegyei törvényhatóságnak*, minden mező- és közgazdasági kérdésben véleményt ad. Tárgyalta közérdekü javaslatait és azok helyes megoldását elősegitette. A törvényhatóság az egyesület felhivására megalkotta az állattenyésztési-, gyümölcs- és fatenyésztési szabályrendeleteket, továbbá a cselédek elszegődésére vonatkozó szabályrendeletet; szervezte az apaállat vizsgálóbizottságot stb.

IV.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

A mezőgazdaság minden ágazatának és a mezőgazdasággal összefüggő iparágaknak fejlesztésére impulzust ad és igy a közvagyonosodást viszonyaihoz mérten elősegiti. Főtörekvése azonban az állattenyésztés továbbfejlesztésére és a homoki szőlők telepitésére irányul.

V.

(Az egyesület munkatervezete a jövőre.)

1. Közremüködik az állami fedezőméneknek a községek közötti kiosztásánál. Oly községeket, melyekben nincsenek fedezőállomások, ilyenek létesitésére buzdit.

2. Az apaállat vizsgálatok megtartásához szükséges intézkedéseket foganatositja.

3. Bikákat vásárol a községek részére. Katonai lóvásárokat rendez. Az állami fedeztetési állomások feletti felügyeletet szervezi.

4. A szegedi borászati felügyelővel előadásokat tartat a megye különböző községeiben a szőlőmivelésről.

5. A mezőgazdasági helyi bizottságnak segédkezik az országos kiállitás munkálatainak végrehajtásában.

6. Lódijazást tart Kis-Hegyesen.

7. Lóversenyt tart augusztus 4-én Zomborban. Ugyancsak itt gépkillitást rendez augusztusban.

8. Tanulmányi kirándulást rendez a mezőhegyesi m. kir. állami ménesbirtokra.

9. Üsző- és borjudijazást tart Zomborban tenyészállatvásárral kapcsolatban.

10. A »Gazdasági Értesitő«-t továbbra is fentartja és a tagoknak ingyen megküldi.

11. A községi csikókertek fokozatos felállitását folytatja s a már meglevőket támogatja.

12. Kisérleteket végeztet vetőmagvakkal és mütrágyákkal.

13. Az egyesület titkára, amennyiben teendői megengedik, gazdasági szakelőadásokat tart a megye különböző községeiben a növénytermelés és állattenyésztés köréből.

A bács-bodrogmegyei gazdasági egyesület taglétszáma.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen	Év	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1885*	106	474	580	1890	114	424	538
1886	106	497	603	1891	117	476	583
1887	106	454	560	1892	117	474	591
1888	106	448	554	1893	117	476	593
1889	106	449	555	1894	118	495	613

* Az egyleti tagok száma 1871—1884. években ki nem mutatható.

A bács-bodrogmegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása 1894-ik év végén.

Sorsz.	Vagyon	frt	kr.	Sorsz.	Teher	frt	kr.
1	Lótenyésztési részvény és osztaléka ...	112	—	1	Orsz. Gazd. Egyesület alapitvány	200	—
2	Pénztárnok óvadéka	400	—	2	Pénztárnok óvadéka	400	—
3	Befizetetlen alapitványok	1275	—	3	Befizetett alapitvány	323	11
4	Állattenyésztési alap	11565	47	4	Csikókert-alap	500	—
5	Szerelvények	443	42	5	Egyenleg mint tiszta vagyon	19355	46
6	Tagdijhátralék	347	—				
7	Csikókert-alap	60	26				
8	Befizetetlen alapitványok kamatai	560	—				
9	Előlegek	50	—				
10	Állandó tribün	5701	89				
11	Készpénzmaradvány...	263	54				
	Összesen	20.778	58		Összesen	20.778	58

A bács-bodroghmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Sorsz.	Bevétel	frt	kr.	Sorsz.	Kiadás	frt	kr.
1	Maradvány az előző évről	263	54	1	Tisztviselők fizetése	1260	—
2	Folyó évi tagsági dijakból	1266	—	2	Gazdasági Értesitőre	500	—
3	Hátralékos tagdijakból	100	—	3	Gazdasági szaklapokra	62	—
4	Biztositási jutalék	150	—	4	Nyomda és iroda költségeire	60	—
5	Lótenyésztési részvény osztaléka	5	—	5	Postaköltségekre	36	—
6	Verseny és kiállitások után	203	46	6	Orsz. M. Gazd. Egy. alap. %	10	—
7	Uj tagok felvételéből	140	—	7	Verseny, kiállitások és napidijakra	200	—
8	Tenyészállatalap bevétele	6238	—	8	Tenyészállatalap kiadása	6073	—
	Összesen	8366	—		Összesen	8201	—

BEREGMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Beregszász.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, müködés-szünetelése, alapitók, vezérférfiak.)

A beregmegyei gazdasági egyesület elsőben 1875. február hó 24-én alakult meg és 1881-ig állott fent.

Tényleges müködését azonban már a hetvenes évek végén beszüntette főleg a bekövetkezett csapásos évek nyomasztó hatása folytán, melyek oly sulylyal nehezedtek a vármegye gazdaközönségére, hogy a kormánynak kellett 200 ezer forint inségi vetőmagkölcsönnel a gazdaközönségnek segitségére jönni, hogy az a nehéz helyzetből a kibontakozást nagyobb rázkódás nélkül megtehesse.

Ily körülmények között az egyleti tagok az egyesületet, fennállását biztositó anyagi támogatásban nem részesithetvén, az egylet müködését beszüntette.

Az egyleti müködés megszünésének egyik főoka volt az is, hogy az egyleti müködés igen széles alapokra volt fektetve; tulságos nagy, a viszonyoknak meg nem felelő tág müködési kört jelölt ki és igy csekély erejét nagyon szétforgácsolván, a közgazdasági élet egyik terén sem birt sikert elérni. Az első megalakulásban tevékeny részt vett *Horváth* István Beregvármegye akkori főispánja, ki az egyesület elnökévé is megválasztatott. A titkári teendőket *Abonyi* Emil, jelenleg miniszteri tanácsos, látta el.

A választmány tagjai és részben alapitók voltak: *Farkas* Imre *Galgóczy* Pál, *Gráven* Lajos, *Guthy* Ferencz, *Horthy* Gyula, *Horthy* László, *Hunyady* Béla, *Jobszty* Gyula, *Kántor* Sámuel, *Komka* Ervin, *Komlóssy* János, *Lónyay* Géza, *Tájnel* Ödön.

Az egyesület ujraalakulásában kiváló érdeme van *Jászay* Jenő földbirtokos, mint közgazdasági előadónak és *Jobszty* Gyula alispánnak, kik társadalmi uton lelkesen közrehatottak, hogy a müködését beszün-

tetett egyletet életre keltsék, ők voltak azok, kik a gazdasági fejlődés nagy fontosságát felkarolva, a haladni vágyó gazdákat az egyesületi eszmének megnyerték.

1886. február 17-én tartatott az uj alakuló közgyülés, melyen az alapszabályok elfogadása után elnökül *Bay* György, alelnökül *Hunyady* Béla, pénztárnokul *Czeiner* Nándor, ügyészül *Kovács* István választatott meg, mig a titkári teendők ellátását ideiglenesen *Jászay* Jenő közgazdasági előadó vállalta el, ki több korszerü inditványnyal élénk müködést hozott az egyesületi életbe, ugy hogy az egyesület iránt mind szélesebb körben felkelt az érdeklődés.

Azok közül, kik az egyesületi müködés iránt meleg érdeklődés tanusitottak, első sorban felemlitendő gróf *Schönborn*-Buchheim Ervin Beregvármegye legnagyobb birtokosa, ki mint az egyesület védnöke állandóan érdeklődést és jóakaró indulalot tanusit az egyesület törekvései iránt.

Az egyesületi elnök *Bay* György, ki az egyesületi tagok tiszteletét és ragaszkodását rövid idő alatt megnyerte, már az első évben meghalt, helyére elnökül *Hunyady* Béla alelnök, alelnökké *Jászay* Jenő ideiglenes titkár, titkárul pedig *Stenczel* Mihály választatott meg.

Hunyady Béla elnöké az érdem, hogy a csekély anyagi eszközök felett rendelkező egyesület tevékenységét ugy irányozta, hogy eredményes müködést kifejteni képes volt, a helyesen kijelölt czélok tudatos követése által lendületes tevékenységet honositván meg a közgazdaság azon ágazataiban, melyek a megye viszonyai között a társadalmi közrehatásra leginkább utalva voltak.

Az elnökség mellett kiváló érdemeket szerzett még az egyesületi élet felvirágoztatása körül *Komka* Ervin uradalmi főfelügyelő, mint a közgazdasági szakosztály elnöke, *Horthy* Gyula földbirtokos, mint a földmivelési szakosztály elnöke, *Uray* Imre orsz. képviselő, *Zágoni* Károly tanár, mint a szőlőszeti és gyümölcsészeti szakosztály elnökei, továbbá *Czeiner* Nándor főtisztartó, ki a gyümölcsfa-iskola és amerikai szőlőtelep terveit kidolgozva, mint az egyesület első pénztárnoka fejtett ki hasznos tevékenységet; utánna a pénztári teendőket *Lechky* Nándor kir. tanácsos és később *Berzsenyi* Antal földbirtokos teljesitették a legodaadóbb készséggel.

A választmányi tagok közül *Horváth* István, ki buzgón vett részt az egyesület ténykedéseiben, továbbá *Tájnel* Ödön, ki az egyesület által kitüzött czélok előmozditásában mindig lelkesedéssel és teljes buzgó-

sággal közrehatott és még akkor is, midőn közeledni látta halálát, az egyesület iránti meleg érdeklődésének azzal adott kifejezést, hogy legkedvesebb munkásságának terét, szőlőjét az egyesületre hagyományozta. *Lónyay* Sándor földbirtokos, ki a csikóménes szervezést elősegitette és utóbb mint Beregvármegye főispánja lelkesen támogatja az egyesület érdekeit; *Varga* Lőrincz ügyvéd, mint az egyesületnek jogtanácsosa fejtett ki hasznos tevékenységet.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Felületi alakzat, talajviszonyok, birtokok aránya, gazdálkodási rendszer, általános termelés, állattenyésztés.)

A beregmegyei gazd. egyesület müködési területe Beregvármegyére terjed ki. Beregvármegye Magyarország északkeleti részében a 40—41 keleti hosszusági és 48—49 északi szélességi fok között fekszik. Területe 3781·06 négszögkilométer, vagyis 657,854 hold. Felületi viszonyai nagyon váltakozók. A legmélyebb fekvésü pontja 108 méter, a legmagasabb a Stáj havas 1670 méter a tenger szine felett; mezőgazdaság egész 800 méternyi magasságig a tenger szine felett üzetik a veliki verchen Vereczke mellett.

Földdomborzati alakulásánál fogva a megye területe két részre oszlik. Északkeletre magas havasok és erdőboritotta hegységek emelkednek, melyek közé a gazdasági kultura még csak hiányosan hatolt be, délnyugatra terül el a Tisza által körülfogott sikság, melynek felső részét a Latorcza, alsó részét a Tisza ártere és a Szernye mocsár szabályozása folytán kiépitett csatornarendszer szeli át, mi által ezen vidék a belterjesebb kulturának megnyittatott. Ezen sik vidék talaját agyagképletek alkotják, a melyből egyes trachytgulák, hegyek emelkednek ki, nevezetesen a palánkai, a melyen a munkácsi vár fekszik, a verczeni szőlőhegy és a beregszászi muzsalyi hegység, melynek déli lejtői a beregszászi borvidéket képezik.

A hegyvidék nagyobb részben a trachytképződéshez tartozik, kisebb részben és pedig északi és északkeleti részeiben a kárpáti homokkő az uralkodó. Északnyugatról, délkeleti irányban egy terjedelmes diluvial emelkedés fekszik gazdag dombokban, mély völgyek által átszelve.

A birtoktestek megoszlása nem mondható kedvezőnek a vármegyében, a mennyiben a korlátolt forgalmú birtokok a megyének több

mint felerészét foglalják el; ugy hogy a szabad forgalmu rész az összes területnek csak 47·14%-át képezi. A gróf *Schönborn*-féle hitbizományi birtok egymaga a megye területének 37·4%-át foglalja el, a többi pedig tulnyomólag községi birtok.

A megye sik vidékén a három nyomásu gazdálkodási rendszer az általános, a középbirtokos osztály azonban belterjesebb gazdálkodást üz. Intenzivebb talajmivelés mellett igyekszik a kulturnövények helyes arányban való termelése által, valamint az állattenyésztés okszerü fejlesztése mellett a nagy versenyt és a mezőgazdaságra nehezedő válságot sikeresen kiállani. A felvidéken ellenben teljesen extensiv gazdálkodás divik, ott ugy a földmivelés mint az állattenyésztés igen elmaradt.

A megye főterménye a *buza* és *tengeri*. Mindkettőből évenkint mintegy 29 ezer hold van bevetve. Legkitünőbb buza terem a Tiszaháton, hol a termés 8—10 q-ra tehető 79—80 kg. átlagos hektoliter-sulylyal. A mivelés kiterjedtségére nézve a buza és tengeri után következnek lemenő sorrendben a *zab*, melyből 22 ezer hold szokott bevetve lenni, a *rozs* mintegy 14 ezer holdon, az *árpa* csak kis terjedésben 3 ezer holdon és leginkább csak takarmányozási célokra, a *repcze* pedig az eddig hóditott tért teljesen elvesztette és alig 1000 holdra megy a repczével bevetett terület. A kereskedelmi növények közül általánosan a *kender* miveltetik mag- és fonálnyerés céljából, de leginkább csak a háziszükséglet fedezésére, kisebb terjedelemben *len* is termeltetik Vereczke vidékén. *Komló*-telepek is vannak Munkácson és Beregszászon. *Dohány* 256 holdon termeltetik és átlag 18 frttal lesz beváltva. *Burgonya* mintegy 9 ezer holdon müveltetik kizárólag a háziszükséglet fedezésére *Czukorrépával* is történtek sikeres kisérletek, azonban a messze fekvő gyár miatt ennek termelése nem ölthetett nagyobb arányokat. A *takarmány*termesztés leginkább a természetes kaszálókon történik. A mesterséges takarmánynövények közül a *vörös lóhere* foglalja el az első helyet, melynek termesztésével utóbbi időben, különösen magtermés céljából, csaknem minden gazdaság foglalkozik és arra a megye ugy éghajlati mint talajviszonyainál fogva alkalmas is. *Bükkönyt* is vetnek mag- és takarmánynyerés céljából.

A *szőlőmivelés* Beregmegye nagy részén kiváló fontossággal bir; az egykor jeles borvidék áldozatul esett ugyan a filloxera-vésznek, de ma már felujitása örvendetesen előrehaladt. A *gyümölcsfa*-tenyésztés is utóbbi időben örvendetes lendületet vett.

Az *állattenyésztésben* fekszik a vármegye közvagyonának legtekin-

tályesebb része, a havasi legelők ugy mint a belvizek szabályozása folytán mentesitett területek a megye gazdaközönségét az állattenyésztés és különösen a szarvasmarha-tenyésztés felkarolására utalják. A helyrajzi fekvésnél fogva két főirány fejlődött ki. A hegyvidéken főleg a *riska* tenyésztetik. Ez kis termetü és kevés igényü szarvasmarhafajta, mely utóbbi időben az algaui vérrel sikeresen kereszteztetik. A megye sik vidékén ellenben a *tiszta magyar* fajta kiváló anyagban van elterjedve. Vannak e mellett az uradalom és nagyobb birtokosoknál a *pirostarka* fajták, nevezetesen a *simmenthali* is *pinzgauiból* és tiszta tenyészetek, valamint Beregszász és Munkács városokban is pirostarka szarvasmarha szórványosan található.

A *sertéstenyésztés* még ma is jelentékeny, bár ha a hires beregi makkosok fogytával a sertésállomány némileg megcsappant. Leginkább a *szőke göndörszőrü magyar zsirsertés* van elterjedve, és csak a munkácsi uradalomban van angol hussertés-tenyészet is, mely azonban a megyében nagyobb tért egyáltalán nem hódit.

A *lótenyésztés* utóbbi időben a megyében szép fejlődésnek indult. A magyar *parlagi ló* képezi a lóállomány tulnyomó részét, a hegyvidéken pedig a *mokány ló* van elterjedve nem éppen jelentékeny mérvben. E mellett van több igen jó félvér anyagot tenyésztő ménes. Egyáltalában az állami fedeztetési állomások felállitása folytán a lóállomány minőségének és értékének emelkedése tapasztalható.

A *juhtenyésztés* jelentéktelen és többnyire feles, illetve részes fejőjuhászat tartatik fenn.

Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: amerikai szőlőiskola, szőlőojtási tanfolyamok, vinczellérképző intézet, gyümölcsfatelep, csikóménes.)

A szőlőmivelés Beregmegye nagy részében kiváló fontossággal bir. A népek gazdasági élete nagy részben a nép szokásaitól, előszeretettel üzött és meghonosodott foglalkozásától függ és a megye területén, a hol a szőlőhegy van, a népnek kedvencz foglalkozását a szőlőmivelés képezte. Az egykor virágzó szőlők azonban a nyolczvanas években rohamosan a filloxera és peronoszpora pusztitásnak áldozatul estek, minek következtében nemcsak tetemes közvagyon pusztult el, de sok

munkáskéz a megélhetésre szükséges keresetforrástól lett megfosztva. Az egyesület azért legsürgősebb feladatának ismerte a szőlő rekonstrukcziója ügyét, amint azt a tudomány és tapasztalás utmutatása megjelölte, minden téren elősegiteni. Azért létesitett *amerikai szőlőiskolát*, melyet ugy ojtási alanyul szolgáló ellenálló, valamint az ismertebb direkt termő szőlőfajtákkal telepitett be.

Direkt termő amerikai szőlőfajtákkal kisérletezett az egyesület midőn ezt ajánlották és megkimélte a gazdaközönséget a kisérletezés költségétől. Miután ez a felujitás nem bizonyult helyesnek teljes erélylyel felkarolta az amerikai ojtványokat s különösen a zöldojtásra tanitotta és gyakorolta be a munkásokat. E czél biztositására évente *ojtó-tanfolyamokat* és *versenyeket* tartott és a beregszászi borvidéken az egyesület utmutatása és példaadása alapján a felujitás ma már oly előhaladott állapotban van, hogy alig van parlag szőlő, melyen a felujitás munkája meg ne indittatott volna.

Hogy a közönség előtt a helyes szőlőfelujitás és berendezés a maga összefüggésében szemlélhetővé tétessék, az egyesület Beregszászban közel a városhoz nagyobb kiterjedésü *szőlőtelepet* létesitett, mely arra is hivatva van, hogy onnét a vidéken felkarolt zöld ojtáshoz megkivántató zöld ojtógalyakat a közönség rendelkezésére bocsáthassa és ez által a borvidék jellegét előnyösen befolyásolja. Az egyesületi telepeken ezenfelül évente mintegy 100 ezer fás ojtás is készül.

Bár a megye a hegyvidéki szőlők rekonstrukcziója terén a legelől járó borvidékekkel lépést tart, mégis csak oly birtokosok tudnak sikert felmutatni, a kik maguk az egész mivelési módot a talaj elkészitésétől kezdve a telepités befejezéséig és a telepkezelési munkálatokat személyesen vezethetik. Nem helyben lakók vagy más foglalkozása által birtokosok a felujitást meg sem kisérelhetik, mert alkalmas vinczellérek rendelkezésre nem állanak. Ezen segitendő, az egyesület egy gyakorlati *vinczelléreket képező intézetet* állitott fel, melyre évente tizenkét szőlőmunkás fogadtatik fel, kik a szőlőmivelés és gyümölcsfatenyésztés minden ágazatában gyakorlatilag kiképeztetnek és a tél folyamán szakba vágó elméleti oktatásban is részesülnek.

A filloxeravész ellensulyozására az egyesület uj jövedelmi források nyitásával is gondoskodott. E czélból hat holdas *gyümölcsfaiskolát* létesitett. Ezen gyümölcsfa-iskolából a mellett, hogy évente átlag 3000 darab négyéves gyümölcsfa-ojtvány kerül eladásra, ugyanannyi négyéves, koronára nevelt gyümölcsfa-ojtvány — ingyenes kiosztás utján

kerül oly községekbe, melyekben a gyümölcsfa-tenyésztés terjesztése kivánatos. Ez által rövid idő alatt eléri az egyesület, hogy a megye gyümölcstermelésének határozott jellege lesz és ennélfogva a gyümölcs értékesitése sokkal előnyösebbé válik, mint eddig volt.

Az állattenyésztés emelése és különösen a csikónevelés előmozditása a megyében, állandó gondoskodása tárgyát képezi az egyesületnek s minthogy az okszerü csikónevelés elengedhetlen feltétele a csikók nyári legeltetése, mert csakis szabad mozgás mellett való legeltetés utján lehet edzett és kitartó lovakat nevelni, azért az egyesület mindjárt müködése első évében megfelelő *csikó-legelőt* bérelt és ezt felszerelte megfelelő kutakkal, kifutók és istállókkal és azóta állandóan évente átlag 100 csikónak nyujt megfelelő legelőt.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok.)

Az egyesület a földmivelés emelésére és a közgazdasági érdekek ápolására okszerü és helyes irányu elvek terjesztésével hatott és hat közre, foglalkozván mindazon kérdésekkel, melyek közérdekueknek itéltettek; igy megállapitotta:

1. Azon *gyümölcsfajokat*, melyek a megye területén a nagyban való termelésre alkalmasak.

2. A *szeszadó-reform* és regále-megváltás kérdésében véleményt nyilvánitott.

3. Megállapitotta a *filloxera elleni védekezésnél* követendő eljárást

4. Mozgalmat inditott egy *czukorgyár* felállitása érdekében és ezzel összefüggően a répamivelés felkarolására buzditotta a közönséget.

5. Mozgalmat inditott meg a beregszászi *gőzmalom* életbeléptetése érdekében azon okból, hogy a gazdáknak lehetővé tétessék főterményüket a buzát előnyösen értékesiteni.

6. Ezen gyárteleppel kapcsolatosan *közraktárt* is állitott fel, mi szintén nagy horderejü intézkedés, mert felmenti a gazdák nagy részét azon kényszerhelyzet alól, hogy terményeiket azonnal aratás után piaczra vigyék; mire különben kénytelenek volnának, mert a közlekedés- utak az őszi esőzések beálltával nagy vidékre nézve lehetetlenné teszik a szállitást.

7. A felvidék több községében osztott ki *székely tengerit*, hogy ez a korábban érő faj ott általános elterjedést nyerjen.

8. Gyümölcsfatelepén *ojtási versenyt* rendezett a beregvármegyei néptanitók számára és ojtógalyakat ingyen bocsát a községi faiskolák rendelkezésére és mindazok részére, kik eziránt megkeresést intéznek az egyesülethez.

9. A talaj mély mivelésének, meghonosítása érdekében, mi Beregmegyében, hol a csapadék eloszlásában nagy az aránytalanság, kiváló fontossággal bir, *gőzeke* kihelyezése eszközöltetett; melylyel több gazdaságban próbaszántás történt.

10. *Termelési kisérletek* tétettek a különféle mütrágyák felhasználásával.

11. A *kender*termesztés szélesebb alapon való felkarolása iránt az előkészület megtétetett és remélhető, hogy már a jövő évben kender kikészitő telep is lesz a vármegyében felállitva.

III.

(Az egyesület mozgalmai miniszteriumok és a törvényhatóság utján.)

Hogy a vármegye jelentékeny *sertés*állománya előnyösebben értékesithető legyen, egy külön *sertésvásár* engedélyezését eszközölt e ki az egyesület Beregszász város részére. Ez által, hogy mentől nagyobb eladásra szánt tömeg egy helyen összepontositttatik, tömeges kereslet is jelentkezik, mi által egészséges verseny idéztetvén elő, az előnyös értékesités is biztositttatik.

Beregmegye törvényhatósága közremüködésével megalkottatott egy szabályrendelet a *cselédek felfogadtatása* tárgyában.

A *mezőgazdasági rendtartásról* szóló törvényjavaslat anketszerü tárgyalásán részt vett.

A *mezőgazdasági érdekképviselet* szervezése kérdésének rendezése tárgyában véleményt nyilvánitott.

A *mesterséges borok* készitése és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló törvény és az annak végrehajtása tárgyában kiadott rendelet tervezetére nézve észrevételeit közölte, a borvidék megállapitását illetőleg javaslattal élt.

Felterjesztést intézett a miniszteriumhoz az *italmérési jognak* községenkint való értékesitése és eszközöltetése végett.

Felterjesztéssel élt egy Beregszászban felállitandó *időjelzési állomás* létesitése tárgyában.

IV.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület jelenlegi müködésének főtörekvése, hogy irányt mutasson a közgazdaság azon ágazatának életre hivásában, mely a megye viszonyai között a legnagyobb fontossággal bir: az elpusztult szőlők felujitása terén. Ez ügyet a szőlőmüvesképző-intézet fentartása, tehát a szakértelem fejlesztése és e mellett példaadás által is előmozditja. Az állattenyésztés emelése és különösen a csikónevelés előmozditására közrehat csikóménes fentartása és jutalomdijak osztása által. Termelési kisérletek tétettek a különféle mütrágyák felhasználásával. E mellett a közgazdasági élet minden kérdése iránt érdeklődéssel viseltetik és a viszonyok között megvalósithatónak létrejöttét elősegiti.

V.

(Az egyesület programmja a jövőre.)

A szőlőszet regenerálása terén kezdeményezett tevékenységet folytatni kivánja, szándéka oly szőlőtulajdonosoktól, a kik maguk a telepitést nem vezethetik, szőlőik betelepitését elvállalni; fás és zöld ojtási tanfolyamokat rendezni, valamint az ojtványtőkék metszése és kezeléséről a megfelelő időben szakelőadásokat tartani. A gyakorlati szőlőmivesképző és gyümölcsfa-ápoló tanfolyamot a jövőben is fentartani és odafejleszteni óhajtja, hogy ezen intézménynyel kapcsolatosan egy gazdasági előmunkásokat képző gyakorlati iskola is életbe léptethessék. A gyümölcsfatenyésztés ügyét ojtványok kiosztása és a vidéknek ojtógalyakkal való ellátása által szolgálni. Lódijazás és csikóménes fentartása által pedig a lótenyésztés előmozditásában kiván közrehatni. Mütrágyák alkalmazása és kereskedelmi növények termelése által a növénytermelést óhajtja intenzivebbé tenni.

VI.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok tüz- és jégbiztositásaiknál az első magyar ált. biztositó társasággal kötött szerződés alapján dijkedvezményben részesülnek. Az egyesület szerződése értelmében az egyesület nem vállalt semmi pozitiv kötelességet a biztositó társulattal szemben, csupán hogy erkölcsi támogatásban részesitendi törekvéseit az által, hogy a tagok figyelmét

a szerződés szerinti kedvezményekre felhivja. A filloxera elleni védekezés megkönnyitése végett fentartott egy bizományi szénkénegraktárt és közvetitette a tagoknak a szőlőszeti eszközök és gazdasági czikkek beszerzését megbizható forrásokból a beszerzési ár megtéritése mellett. Szőlő- és gyümölcsfa-ojtványok vételénél a tagok árkedvezményben részesülnek.

A beregmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1886	—	26	52	260	338
1887	—	28	56	260	344
1888	—	28	59	263	350
1889	—	28	56	259	343
1890	—	28	57	261	346
1891	—	28	49	239	316
1892	—	28	57	243	328
1893	1	28	50	232	311
1894	1	28	51	225	305
1895	1	28	57	225	311

A beregmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel			Kiadás összesen
		Tagdijakból	Közvetités és vállalkozásból	állami segélyekből	
	forint	forint	forint	forint	
1886	2900·00	580·00	2050·23	500	2284·51
1887	3100·00	751·67	3489·36	700	4393·89
8188	6337·87	927·00	3402·15	—	3737·09
1889	7742·44	98·90	3389·74	600	3270·14
1890	7750·00	1502·73	2649·31	800	4538·74
1891	7839·90	1181·05	2178·56	400	3748·12
1892	9649·79	745·78	3173·77	1300	4187·16
1893	10714·19	874·24	3783·08	2300	6817·67
1894	11645·14	1233·40	4923·21	1800	7841·14

A beregmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

A) *Cselekvő.*

Folyó szám	Megnevezés	Érték forint	Érték kr.
1	Ingatlanok :		
	a) földterület	2891	56
	b) kisérleti telep és berendezése	3372	71
	c) lakház	1600	—
2	Felszerelések, butorok, gépek stb.	255	74
3	Értékpapirok	2846	76
4	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	1162	90
5	Készpénzmaradvány a mult évről	115	47
	Összesen	12245	14

B) *Szenvedő.*

Folyó szám	Megnevezés	Érték forint	Érték kr.
1	Tartozások	600	—
	Összesen	600	—
	Egyenleg	11645	14
	Együtt	12245	14

A beregmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat forint	kr.	Folyó szám	Kiadás	1895. évi előirányzat forint	kr.
	Pénztári maradvány	115	47	1	Irodai költségekre	100	—
1	Alapitványi vagyon kamatai	183	60	2	Személyzeti kiadások	1670	—
2	Tagdijak :			3	Ingatlanok kezelési költségei	1820	—
	a) hátralék	635	—	4	Közös legelő fentartási és kezelési költségei	810	—
	b) folyó évi	930	—	5	Irodalmi kiadványok költségei	170	—
3	Ingatlanok jövedelme	3000	—	6	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	300	—
4	Vállalkozásból eredő jövedelem : gépek eladása és közvetitése, vetőmagvak és csemeték közvetitése stb.	274	—	7	Kisérletek költségei	150	—
				8	Utazásokra és kiküldetésekre	100	—
				9	Lakházátalakitási költség	730	—
5	Biztositási dijakból jutalék	700	—	10	Szőlőmivesképző és gyümölcsfakezelő tanfolyamkölts.	1900	—
6	Legelő-bérekből	480	—				
7	Segélyek :			11	Kölcsönvisszafizetés	600	—
	a) államtól	1000	—	12	Szőlővétel	900	—
	Bevételek összege	7318	07	13	Aszaló-épités	200	—
					Kiadások összege	9450	—

BÉKÉSMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Békés-Csaba.*

A békésmegyei gazdasági egyesület egyike az ország legrégibb gazdasági egyesületeinek, amennyiben *Trefort* Ágoston, báró *Wenckheim* Béla és László, gróf *Károlyi* László, gróf *Blankenstein* Károly és György, gróf *Batthyány* László, gróf *Bolza* A. és Péter, *Inkey* Zsigmond, *Beliczey* István, gróf *Zichy* Jenő, gróf *Wenckheim* Gyula és más megyei birtokosok kezdeményezésére 1860. május hó 15-én alakult, azzal a czélzattal hogy a vármegye mezőgazdasága minden ágának haladását és törekvését társadalmi uton előmozditsa.

A megalakulás után az emlitetteken kivül különösen *Beliczey* István szerzett az egyesület körül kiváló érdemeket, mert mint annak 1873. év óta elnöke, jóformán a legfőbb mozgató ereje és lelke volt, akinek vezetése alatt érte el a békésmegyei gazdasági egyesület azt a magaslatot, amelyen az ország gazdasági egyesületeinek elsői között foglal helyet. Megemlitendő, hogy első titkárja az egyesületnek *Kemény* Mihály volt, utána *Mokry* Sámuel következett, kit *Zlinszky* István, a jelenlegi titkár követett.

A gazdasági egyesület müködése a vármegye 60 négyszög mértföldnyi egész területére kiterjed. A mezőgazdálkodás jellege külterjes, a gabonafélékre és ezek közül főképpen a buza és tengeri termelésére szoritkozik. Ujabban a czukorrépa termelésével is tettek eredményes kisérleteket.

Az egyesület müködéséből kiemelendő az egyesületi 10 k. hold nagyságu *gyümölcsfaiskola* létesitése, melyet teljesen berendezett és épületekkel ellátott, valamint a 2 k. hold nagyságu *amerikai szőlőtelep* létesitése, amelyek mindegyikének hivatása a vármegye facsemete- és szőlővessző szükségletét fedezni és ezen telepeken az okszerü mivelést és kezelést gyakorlatilag bemutatni. Az egyesület faiskolája 35 év óta áll fenn, melyből évenként mintegy 20—24 ezer gyümölcsfa-csemetét oszt

ki. Felállitott ezenkivül az egyesület *mü-kenderáztatót* és egy *szalmafonó iparisk*olát Békés-Csabán. A kenderáztatót és szalmafonó iskolát azonban pártolás hiányában be kellett szüntetni.

A *gyümölcstermelés* meghonositása s megkedveltetése végett, mely a vármegye területén igen el volt hanyagolva s különösen a köznép nem részesitette figyelemben, de sőt valóságos ellenszenvvel viseltetett mindennemü befásitás iránt, egy tizenegy hold nagyságu területet vásárolt Békés-Csabán, a község közelében, s ott egy csinos kertészlakot is épittetvén, egy mintakertet alapitott. E telepről az egyesület már a hatvanas években több ezerre menő gyümölcsfa-oltványt adott ki évenként a vármegye közönségének s lassankint terjedni kezdett a faültetés. Az oltványok ára olcsó volt s a tagok ebből is 20% árengedményben részesültek. 1886-ban, mert a régi kert egy kissé távol volt s alkalom mutatkozott egy közelebb fekvő, jótalaju telek megszerzésére, a gazdasági egyesület a községgel cserére lépett, s közvetlen a község mellett fekvő kilencz hold területért a régi kertet elcserélte s azt a modern igényeknek megfelelően berendezte, bekeritette s benne kényelmes kertészlakot, üvegházat, csomagoló kamrát és pinczét épittetett 5000 frt költséggel, s kimondá az igazgató-választmány, hogy a kertész csakis a kertészeti szakosztály által megállapitott gyümölcsfajtákat és nemeket tenyésztheti, a melyek t. i. a klimának leginkább megfelelők. Hogy az izlés fejlesztésére is némi irányt adjon, elhatározta az egylet, hogy fenyő, thuja és egyéb diszfát és bokrot is tenyészt, s ma már ezer és ezer diszbokor és csemete megy ki évente a kertből, s a kisgazdák is örömmel parkirozzák udvaruk és házuk környékét. Gyümölcsfaoltványt a vármegye minden részébe évente 20—24 ezer darabot visznek ki a kertből.

A békésmegyei gazdasági egyesület a hetvenes években Gyulán *Göndöcs* Benedek apátplébános buzgólkodása és igazgatása mellett *méhészeti egyesületet* létesitett s a Dzirdzon rendszerének tanulmányozására szakembert küldött a külföldre. Ez az egylet a mostoha viszonyok miatt a nyolczvanas évek végén megszünt.

A *kendertermelés és kikészités* javitása czéljából kormánysegélylyel még 1893. évben egy Narbus-rendszerü mű-kenderáztatót létesitett, mintegy 2000 frt költséggel.

1875-ben *gazdasági muzeumot* létesitett, mely még ma is fennáll s Csaba község disztermében van elhelyezve.

1868-ban *növénytermelési kisérleti állomást* rendezett be mütrágyázási kisérletekkel, melyeket még ma is folytat.

A filloxerának a vármegye területén is észlelt fellépte folytán az egylet szükségesnek látván az ellentállóbb amerikai szőlővessző tenyésztését, 2 k. hold nagyságu *amerikai anyaszőlőtelepet* rendezett be, melyről ma már több ezer darab gyökeres és sima szőlővessző áll készen a szőlők rekonstruálására.

Ujabban a szikes talajok gipszszel való javitására tesz kisérleteket.

Hogy az egyesület a szegényebb osztálynak mellékkeresetet nyujthasson, 1889-ben *szalmafonó ipariskolát* létesitett, melyben egy ügyes szaktanár vezetése mellett mintegy 30 tanuló nyert évente kiképeztetést. Az iskolát azonban két év mulva látogatók hiánya miatt be kellett szüntetni.

Az egyesület fennállása óta iparkodott a mezőgazdasági technika emelését különösen gépek és gazdasági eszközök elterjesztésével, szántásversenyekkel, továbbá állatkiállitásokkal és lóversenyekkel előmozditani, amely irányu müködésére az alábbi kivonatos adatok vetnek világot.

Már a hatvanas években nagyobb gépkiállitásokat, sőt B.-Csabán az 1873. évben nemzetközi *arató- és fükaszálógép-versenyt,* továbbá 1875-ben nemzetközi *gépkiállitást* rendezett, mely addig első volt terjedelmére nézve az országban. Fennállása óta évről-évre rendszeres állat-, termény-, gép- stb. *kiállitásokat,* legközelebb 1894. évben M.-Berényben állat-, termény-, gazdasági gépek és háziipari kiállitást rendezett Mező-Berényben. Ezen kiállitásokkal sikerült a gépek czélszerüsége és hasznosságáról a gazdaközönséget meggyőzni ugy, hogy Békésvármegyében ma már 500 gőzcséplőgép müködik és a legkisebb géptől kezdve a legnagyobbig, mindenféle gép el van terjedve a kisgazdák között is s ma már kézzel csak éppen a néhány holdnyi földdel biró gazdák vetnek, de a takarmányaprózók, répazuzók, darálók stb. szintén általánosan el vannak terjedve.

A háziipar terén a *kosárfonást* és ennek szükségletére a nemesfüz termelését igyekezett terjeszteni. Továbbá a *szövőipart* mozditá elő különösen B.-Csabán és M.-Berényben, s ma mindkét községben és pedig B.-Csabán szövő-ipariskola, M.-Berényben pedig egy kézi gépekre berendezett szövészeti vállalat nyujt munkát és keresetet a szegényebb osztálynak. Az okszerü *trágya kezelésére* jutalmakat tüzött ki.

A gazdasági egyesület kezdettől fogva nagy sulyt helyezett a kiállitásokra, egyrészt, hogy buzditsa a kisgazdákat, másrészt, hogy a szemlélet által tanuságot szerezhessenek a kisgazdák s a jót, az üdvöset alkalmazhassák. E czél elérésére s az állattenyésztés fejlesztésére, a gazdasági gépek terjesztésére, már az 1862. évben kezdte a kiállitások rendezését. Azóta a következő kiállitásokat és versenyeket tartotta meg:

1862-ben Szarvason *termény- és baromfikiállitást* és lóversenyt.

1863-ban B.-Csabán *lóversenyt és állatkiállitást.*

1868-ban B.-Csabán *lóversenyt, aratógép-versenyt,* gazdasági gépkiállitást és ekepróbát.

1869-ben lóversenyt és *állatkiállitást* B.-Csabán.

1870-ben B.-Csabán *állatkiállitást.*

1871-ben B.-Csabán *aratógép-versenyt.*

1873-ban B.-Csabán *állatkiállitást* és lóversenyt, továbbá *aratógép-versenyt* Uj-Kigyóson.

1874-ben B.-Csabán *lóversenyt és állatkiállitást,* szántás-versenyt Uj-Kigyóson.

1875-ben gózeke kisérleti bemutatást és buzakapáló versenyét Békés-Csabán. Kézi és járgányos *cséplőgépek és vetőgépek* versenyét.

1876-ban gyüjteményes *kiállitással* vett részt a szegedi orsz. kiállitáson és pedig 128 kiállitó és 506 tárgygyal.

1877-ben lóversenyt B.-Csabán és ugyanitt *gyümölcs-,* konyhakertészet- és virágkiállitást; Szarvason *állat- és terménykiállitást.*

1878-ban B.-Csabán *lóversenyt, állat- és terménykiállitást.*

1879-ben részt vett a *székesfehérvári* országos kiállitás és kongresszuson.

1881-ben Orosházán *állat-, termény-, gazdasági* és háziipari kiállitás.

1882-ben lóversenyt rendezett; négy darab *kenderszövő-gépet* szerzett be a gazdák használatára. Gyulán *állat-, termény-, gyümölcs-, házi-* és gazdasági ipari kiállitást rendezett.

1883-ban központi *állatkiállitást* B.-Csabán és *lóversenyt.*

1884-ben állat-, termény-, házi-, és gazdasági kézmüipari kiállitást.

1885-ben földmivelési eszközök, ekék, boronák bemutatása; résztvett az *országos kiállitáson.* Az állami gépgyár által készitett gőzcséplőgéppel bemutatást és próbát tartott.

1886-ban lóversenyt B.-Csabán.

1887-ben T.-Komlóson állat-, termény-, gazdasági és háziipari kiállitást és *lóversenyt* B.-Csabán.

1888-ban lóversenyt B.-Csabán.

1889-ben lóversenyt B.-Csabán.

1890-ben résztvett a *temesvári délmagyarországi kiállitáson* és *lóversenyt* rendezett B.-Csabán.

1891-ben lóversenyt B.-Csabán.

1892-ben lóversenyt B.-Csabán és résztvett a *hortobágyi állatkiállitáson.*

1893-ban lóversenyt B.-Csabán.

1894-ben állat-, gazdasági gép-, termény- és háziipar-kiállitást rendezett M.-Berényben és *lóversenyt* B.-Csabán.

Ezeken kivül több nagy- és kisbirtokon több évben gazdasági szemlét rendezett, amelyet tágkörü bizottság eszközöl s a gazdaságok és birtokok részletes leirását az évi Értesitőben közzétette.

A *szarvasmarha-tenyésztés* emelésének terén különösen kiemelendő az egyesületnek azon müködése, hogy tenyészállat-alapot létesitett, amelyből a községeket apaállatok beszerzése körül segiti. Igy bonyhádvidéki teheneket szerzett be és azokat egyes községeknek beszerzési áron eladta. Ennek a czélja főképpen az, hogy Békés vármegye nagyobb községeiben, ahol a táplálkozásra szükséges tej csekély mennyiségben termeltetik, jobb tejelő szarvasmarhafajtát honositson meg.

A *kormány utján* kieszközölte, hogy a hadsereg részére a szükséges lóanyag egy része közvetlen a tenyészetektől vásároltassék be. Az egyesület inditványozta a vármegyei *közgazdasági előadói intézmény* létesitését, továbbá keresztül vitte, hogy a mezőhegyesi állami ménesbirtok az addigi katonai kezelés alól polgári kezelés alá vétessék, amely intézkedésnek ezen állami ménesbirtok okszerübb kezelésére nagy befolyása volt. A *vármegye köztörvényhatóságánál* számos szabályrendeletet inditványozott. Megemlitendő ezek közül azon szabályrendelet, melyet a szerbtövisirtás, hernyó, aranka pusztitásai és befásitás stb. tárgyban készitett.

Az egyesület *jelenlegi* müködése főleg a czukorrépa-, kender-, seprőczirok- és takarmánytermesztés felkarolására irányul, valamint a jó tejelő szarvasmarhafajtának a vármegye területén való meghonositására és a ló- és sertéstenyésztés különösebb fejlesztésére.

A *jövőbeni* müködésére nézve programmjára tüzte a különböző mütrágyázási kisérletek végrehajtását, egyes gazdaságok megtekintését a dohány- és cziroktermelés és kezelés tanulmányozása czéljából, továbbá termény- és állatkiállitások rendezését; gyümölcs-árucsarnok és konyhakertészet fejlesztésére egy erre szolgáló telep berendezését.

Az egyesület tagjainak a tüzkárbiztositásnál 15, a jégnél 4% kedvezményes dijtételeket biztosit; egyesületi tagoknak gyümölcsoltványokat 20%-kal olcsóbban ad el, valamint az egyesületi kiadványokat a tagok ingyen kapják. Kedvezményes áron szállit tenyészmarhát és sertést. Belépett a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetébe, hogy a kisgazdák jutányosabban szerezhessék be czikkeiket. 600 kötetből álló szakkönyvtárát dijtalanul használhatják a tagok.

A békésmegyei gazdasági egyesület taglétszám kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1867/8	—	92	376	468
1868/9	—	99	420	519
1870/1	3	103	524	630
1874	3	111	565	679
1876	3	111	714	828
1878	3	118	744	865
1881	3	119	831	950
1882	3	120	873	996
1883	3	127	986	1116
1884	3	124	940	1067
1885	3	124	941	1068
1887	3	126	1098	1227
1888	3	126	1100	1226
1889	3	131	1068	1202
1890	3	131	959	1093
1891	3	—	—	—
1892	3	131	804	937
1893	3	133	740	876
1894	3	140	748	891

A békésmegyei gazdasági egyesület pénztári forgalma (1861—1894.)

Év	Bevétel		Kiadás		Év	Bevétel		Kiadás	
	frt	kr.	frt	kr.		frt	kr.	frt	kr.
1861/2	354	11	a két évben 2375	60	1882	7777	72	5118	32
1862/3	2064	61			1884	10503	74	9170	63
1863/4	1551	02	1314	34	1885	7825	78	3446	64
1867/8	5076	84	2455	18	1886	6893	18	6597	38
1868/9	4935	78	2990	48	1887	7158	11	6822	19
1869/70	2071	62	1227	89	1888	8733	32	7432	05
1874	6319	64	5400	24	1889	12049	73	10504	60
1876	3304	10	3136	88	1890	7969	70	6291	48
1877	3796	48	3449	37	1891	9481	66	7670	07
1878	5031	94	4749	46	1892	11816	35	8832	85
1879	5276	86	3570	29	1893	11313	74	6282	49
1881	8285	10	5110	87	1894	14375	75	7688	75

A békésmegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894-ik év végén.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	*Ingatlanok:*		
	a) földterület (egyleti oltványos kert)	12000	—
	b) kisérleti telep és berendezése (amerikai szőlőtelep)	500	—
	c) gazdasági épületek	900	—
	d) lakház	5000	—
2	Tenyészállat-alap	4548	—
3	Értékpapirok	1600	—
4	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	429	—
5	Készpénz-maradvány a mult évről	5031	—
	Összesen	30008	—

A békésmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Pénztári maradvány	6626	—
2	Alapitványi vagyon kamatai	600	—
	Tagdijak:		
	a) hátralék	429	—
	b) folyó évi	1400	—
3	Ingatlanok jövedelme	1600	—
4	Biztositási dijakból jutalék	1100	—
5	Vegyesek	2000	—
	Bevételek összege	13755	—

Folyó szám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Lakbérekre	100	—
2	Irodai költségekre	150	—
3	Személyzeti kiadások	2230	—
4	Ingatlanok kezelési költségei	400	—
5	Irodalmi kiadványok költségei	400	—
6	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	2500	—
7	Kisérletek költségei	150	—
8	Utazásokra és kiküldetésekre	250	—
9	Vegyesekre	1020	—
10	Tagsági dijak törlésére	100	—
11	Gazd. irodalom s más egyletek tagsági s alapdijai	150	—
12	Adók és bélyegekre	180	—
	Kiadások összege	7580	—
	Bevételi többlet	6175	—
	Együtt	13755	—

BORSODMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Miskolcz.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja. Alapitók és vezérférfiak.)

A borsodmegyei gazdasági egyesület megalakulásának ideje 1859. évre nyulik vissza, mikor is a szomszédos gömörmegyei gazdaközönséggel közösen inditványozott és 1860. év október hó 9-én engedélyezett »*Sajóvidéki Gazdasági Egylet*« alakult meg, de a közbejött politikai események miatt életbe nem léphetett, és tulajdonképen csak névleg szerepelt. Az 1863-ik évben a megye intelligens gazdaközönsége ujabb mozgalmat inditott a gazdasági egylet életbeléptetésére, ami azonban akkor a megye gazdaközönségének részvétlensége és a szomszédmegyei gazdaközönségnek az egyesületből való kiválása miatt nem sikerült, minek folytán a sajóvidéki gazdasági egylet is megszünt.

Ezen időtől fogva egész 1867-ik évig nem történt semmi az egyesület életbeléptetésére, mig nem ezen évben a megye vezérlő gazdái az egyesület ujjászervezéséhez hozzáfogtak. Ezen ujjáalakulásnál a főtevékenységet báró *Vay* Béla, *Szathmáry* Királyi Pál, *Orczy* Gyula és *Szontágh* Albert, utóbbi mint ideiglenes titkár fejtették ki. Ezen lelkes, buzgó és fáradhatatlan férfiak tevékenysége folytán az egyesület 1867-ik év deczember hó 2-án tényleg megalakult, s müködését a mai napig szakadatlanul folytatja, s igy ezen férfiak tekinthetők tulajdonképpen az egyesület megalapitóinak.

A megalakulás egyelőre csak ideiglenes volt, mert oly kevés tag jelentkezett, hogy a választmány sem volt teljesen megalakitható, minek következtében ideiglenes elnöknek *Orczy* Gyulát, pénztárnoknak *Duranelly* Alajost, és titkárnak *Molnár* Bertalant választották meg s az egyesület csak az 1868-ik évi február hó 3-án tartott első közgyülésen alakult meg, melynek tulajdonképeni czélja az egyesület tisztviselőinek

megválasztása volt. Ezen gyülésen elnöknek báró *Vay* Béla, első alelnöknek *Pilta* Miklós, másod alelnökül *Orczy* Gyula, pénztárnoknak, *Duranelly* Alajos, titkárnak *Molnár* Bertalan véglegesen megválasztattak és egy 24 tagból álló ideiglenes igazgatói választmány is alakittatott.

Az egyesület tisztikara és választmánya az egyesület érdekében sem fáradságot, sem anyagi áldozatot nem kimélt, de mindezen fáradságuk és áldozatuk után sem érte el az egyesület azon fokot, mely ilyen feláldozó tevékenység után várható lett volna. Ennek oka főképen abban keresendő, hogy a megye gazdaközönsége a közügyért áldozatot hozni nem igen akart, és fölötte közönyösen viselkedett az egyesület iránt, melynek fontosságát nem akarta elismerni. Végre mégis ujabb fáradozások után lankadatlan vezérférfiainak szivós kitartása és anyagi áldozatai a gazdaközönség figyelmét felköltötték és az egyesület ügyei lendületnek indultak s az 1869-ik év junius hó 7-én tartott közgyülésén az egyesület teljesen megalakulhatott. Az alapszabályok értelmében a választmányt 48 tagra kiegészitették és a szakosztályokat is megalakitották.

Az egyesület megalakulása után élénk részt vett a müködési területének mezőgazdasági mozgalmaiban, számos életre való eszmét penditett meg és tervet készitett.

Az egyesület élén müködő férfiak nevezetesbbjeiből az alábbiakban érdemes megemlékezni.

Az egyesület felvirágoztatását főképen *Melczer* Gyulának és *Szalay* Eleknek köszönheti. E két névhez fűződik a gazdasági egyesület tevékenysége. E két férfiu tettrevágyó szelleme és a közjó emelésére irányuló önzetlen tevékenysége tette lehetővé, hogy az egyesület szunyadó tespedéséből fölébredve, uj életre kelt; ők voltak azok, a kik a megye haladni vágyó birtokosait az egyesületi eszmének megnyerték, s ezek segélyével a borsodmegyei gazdasági egyesület életképességét megtestesitették. Melczer Gyula, mint az egyesületnek választmányi tagja, később pedig mint annak elnöke és vármegye alispánja, Szalay Elek szintén előbb mint az egyesületnek választmányi tagja, később mint annak alelnöke elévülhetlen érdemeket szereztek az egyesület érdekében.

Rökk Pál, ki az egyesületnek előbb mint választmányi tagja, később mint alelnöke és a vármegye közgazdasági előadója s kire jelenleg az egyesület terhei ugyszólván egészen reánehezednek, bár igen előhaladt koru férfiu, az egyesület érdekét szivén hordja és nem kimél

semmi fáradságot az egyesület ujjászervezésében, hogy az egyesület a kor kivánalmainak és a törvény intenczióinak megfelelő, de emellett önálló és független autonom testület legyen.

Még igen számosan vannak, kiknek nevei feljegyzésre méltók. Igy *Somogyi* László, *Bizony* Tamás, dr. *Szabó* Gyula, *Elek* Kálmán, *Vladár* Ervin, *Bethlenfalvy Faegel* István, *Spuller* A. József, *Biró* Géza, *Pfligler* Ferencz és sok más, kiknek neveit az egyleti jegyzőkönyvek hálás kegyelettel őrzik az utókor számára.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Nagyobb-kisebb birtokok aránya, gazdasági termelés, állattenyésztés és különleges kulturák.)

Az egyesület müködése kiterjed az egész Borsod vármegyére, mely 3612·58 □ km. tért foglal el és 193.839 ezer lakossal bir. A megye igen kedvező gazdasági viszonyokkal bir. Közlekedési eszközei, hajózható folyók hiányában kizárólag vasutak és közutakra szoritkozik. A vasutak közül a magyar királyi államvasut több irányban szeli át a megyét. Az országutak igen jók és az egész megyét behálózzák, ugy hogy a megye a legjobban gondozott utakkal bir.

A megyét topográfikus helyzete és gazdálkodási viszonyai folytán két részre kell osztani. Nevezetesen: *Felső- és Alsó-Borsodra.* Alsó-Borsod azon terület, a mely Miskolcztól mint a megye központján fekvő székvárostól délfelé a Tiszáig s Hevesmegye határáig terjed és az alföldi termékeny rónának jellegét mutatja.

Felső-Borsod Miskolcztól kezdve északnak, Abauj-Torna, Gömör- és Hevesmegyék határszéléig terjed. Miskolcz mellett a terület ugyan még részben róna vagy kissé hullámos, könnyen mivelhető földekkel, de távolabb mindinkább hegyes, sőt sziklásra változik, s itt már a hegyközi gazdálkodásnak különböző nemeivel találkozunk.

Az erdős és hegyekkel boritott Felső-Borsodban gyakoribb az esőzés és hüvösebb a levegő, mérsékeltebbek a szelek, mint a lapályos Alsó-Borsodban, de a talaj — bár akad különböző minőségü — nagy részben mégis kötött agyagos, több kevesebb homokkal vagy mészszel keverve, de egészben véve termékeny.

A megye bőven részesül a természet áldásaiban. Jelesül: a sikságokon és téresebb völgyekben kitünő gabona terem, és a kalászosok

közül első helyet foglal el a *buza*. Buzával évenkint mintegy 75.000; *rozszsal* mintegy 35.000; *árpával* mintegy 34.000; *zabbal* mintegy 18.000 kat. hold van évenkint bevetve.

Tengerit a gazdák kevés kivétellel jóformán csak saját szükségletükre termelnek és ebből mintegy 18.000 kat. hold van bevetve. *Hüvelyeseket* a megyében nem igen termesztenek nagyban; és csakis házi szükségletre, főképpen babot. Az *olajnövényekből* a repczét, kendert és lent, melyből 10—12.000 kat. hold van évenkint bevetve, jóformán az is csak a helyi szükségletre. *Burgonyával* csak mintegy 5000 kat. holdat vetnek be házi szükségletre. A *czukorrépa* termelésére megvan a megyében a természetadta minden kellék és évenkint mintegy 3000 kat. holdon termesztenek a szerencsi és hatvani czukorgyárak részére. *Takarmányrépával* mintegy 3500 kat. hold, *luczernával* mintegy 6000 kat. hold van évenkint bevetve, de ezek is főképpen saját szükségletre termesztetnek. A luczernából nagyobb gazdaságokban igen szép és jó magtermés is szokott lenni.

Takarmányból a *réti szénát* mintegy 50.000 kat. holdon termesztik, főképpen Alsó-Borsodban, melynek sajátságai közé tartozik, hogy a gazdaságok legnagyobb részének jó rétje és legelője van, mert e vidéket a Sajó és Tisza folyamok és több patak vize évenkénti eliszapolásával megtermékenyiti.

Dohányt mintegy 2000 kat. holdon termesztenek. Alsó-Borsodban igen jó dohány terem.

A vármegye dombos részein a *szőlőmüvelés* egykor igen virágzott és mintegy 16—18.000 kat. hold volt a szőlőterületek kiterjedése, de a filloxera ugyszólván több mint háromnegyed részét teljesen tönkretette. Ezeknek ujratelepitéséhez a legujabb időben kezdenek hozzálátni; magángazdák, de az egyesület támogatása mellett már több szőlőtelepitő is alakult, melyek uttörőknek tekinthetők e téren, és szép eredményeket mutathatnak föl.

A megye éghajlata és talajviszonyai a *gyümölcstermelésre* igen kedvezők, s ennek folytán általában el is van az megyeszerte terjedve; azonban még sok tenni és kivánni való van e téren, mert rendszeres és okszerü termelésről szó sem lehet és csakis igen bőtermő esztendőben képesek a gazdák a saját, illetőleg a helyi szükségletet fedezni.

A *konyhakertészet* házi termelés czéljából mindenütt üzetik, de kivitelről szó sem lehet.

A megye állattenyésztési ágai közül főleg a *ló- és szarvasmarha-tenyésztés* van elterjedve, de korántsem érte el azon fokot, a melyet Borsodban már régen elérhetett volna, mert az apaállatokra egyáltalában kevés gond fordíttatott. Sok helyen alkalmas bika sem létezik, és a földmivelési miniszternek a bikavásárlásra és községeknek való elárusitásra tett intézkedései kellő méltánylásban nem részesülnek. E téren is sok kivánni való van még, habár az egyesület e téren sem volt tétlen és erejéhez képest igen sokat tett, mely tevékenységnek nyomai is maradtak.

A *szarvasmarha-tenyésztés* az utóbbi időben igen szép lendületet vett; és főképpen a magyar faj az, mely tenyésztetik. Itt-ott ugyan található piros-tarka is tejtermelés czéljára, de ez jelentékenynek nem mondható. A megye területén található 5—600 darab bika, 10.677 darab ökör és 25.070 darab tehén. Miskolcz környékén vannak jól berendezett tejgazdaságok is, melyekből a tej nagyrészben nyersen kerül a piaczra.

A megye területén van 6—700 darab mén, 13.470 kancza és 8670 herélt. Magánménes igen kevés van és igy a kisebb tenyésztők, ugyszólván kizárólag állami ménekre vannak utalva, a melyek a megyében 8 fedező-állomáson vannak elhelyezve. Ennek daczára igen sok és jó ló kerül ki a megyéből különösen katonai czélokra.

A *juhtenyésztés*, a mely hosszu időn át a gazdák egyik legfőbb jövedelmi forrását képezte, a gyapjuárak hanyatlása és a legelők feltörése következtében nagyon hanyatlott, ugy hogy ma a létszám 149.600 darabot tehet ki. Van a megyében raczka, merinó-raczka, néhol rambouilette-juhokkal is kisérleteznek, de a juhtenyésztés terén egészben véve inkább visszaesés, mint emelkedés észlelhető.

A *sertéstenyésztés* ugyszólván stagnál, mindamellett, hogy az egyesület ennek emelésén is fáradozott. Nagyobb lendületet azonban nem öltött és ma mintegy 30—33.000 darab sertés van a megyében, legtöbbnyire mangaliczák. Ujabban a berkshirei-kereszteszés kezd terjedni, melyek jó konyhás malaczoknak válnak be.

A *baromfitenyésztés* szépen terjed, különösen mióta a gazdáknak a gazdasági egyesület ennek emelése czéljából tenyésztörzseket ingyen oszt ki. A fő törekvés nagyobb test produkálására irányul; mert a megyéből már évek óta igen sok baromfit szállitanak Budapest és Bécs fogyasztó piaczaira. De a tojáskereskedés is a megyében ujabb időben emelkedik.

A *méhtenyésztés* korántsem foglalja el azon helyet, melyet neki a megye kedvező flórája és éghajlati viszonyai nyujtanak és alig van 7500 darab méhkas. Vannak ugyan igen szépen berendezett méhesek, hol a méhészet mozgó szerkezetü kaptárakban és kellő szakismerettel üzetik, de nagyobbrészben csak közönséges kasokban történik az, és igy majdnem egészen a természetes szaporodás érvényesülhet csak. Még igen sok időbe fog kerülni, mig a megye méhészete azon fokon lesz, melyen már régen lehetne. E téren az egyesület a kezdeményezést megtette és sokat áldozott a méhtenyésztés okszerü emelésére, de bizony oly sikert nem ért el, mint az ily áldozatok után várható lett volna.

A megye *munkásviszonyai* kielégitőnek éppen nem mondhatók, mert Alsó-Borsodban a nyári napszám felette magas. A földterületek igen kiterjedtek s a népesség azoknak müvelésére elégtelen, igy az alsó-borsodi kézi munkások ugyszólván egy helyben maradnak. Felső-Borsod ellenben kevesebb müvelt területtel, de ehhez aránylag több népességgel bir. A tavaszi munkálatok alatt a felső-borsodi nép elegendő foglalkozást nyer a szőlők müvelésénél, mig nyáron az aratási idény alatt Alsó-Borsodba vándorol és ott megkeresi téli élelmét. Ezek helyzete azonban most annyiban romlott, hogy a szőlők nagyrészét a filloxera kipusztitotta és igy nemcsak a helybeli keresettől estek el, de minthogy ezen filloxerás területek másra ugyszólván nem használhatók, a munkásnép a szőlőkben való keresetének nagy részétől is elesett. A megyei gyáripar ugyan némileg segit ezen a bajon, a mennyiben diósgyőri és ózdi vasgyárak és kőszénbányák, továbbá néhány jelentéktelen szesz- és csontlisztgyár foglalkozást ad nekik, de azért nagy jelentőséggel nem birnak, mert a vasgyárakban leginkább idegen nép foglalkozik, és csak a kőszénbányák azok, a hol a földmüves nép is foglalkozást kap télen. Az átlagos napszám nyáron 80—120 kr, télen 40—60 kr.

A *birtokok ára* daczára a terményárak hanyatlásának rohamosan emelkedik, különösen oly városok és községekben, hol a nép jó módnak örvend, ugy hogy 2—300 forinton alul nem vehető meg egy hold. Miskolcz környékén 500—1000 forintért sem kapható; csak magasabb fekvésü, rosszabb minőségü filloxera pusztitott szőlőterületeket lehet olcsóbb áron kapni. A *bérleti árak* is igen magasaknak mondhatók, a mennyiben holdját 8—10—12 forinton alul bérelni nem lehet, és még ily magas árban sem kapható, mert a földterületek többnyire a középbirtokosságé, kik maguk is a gazdálkodással foglalkozva, földjeiket bérbe nem igen adják.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények. Szőlőtelepek, központi faiskola stb. stb. és müködésük eredménye.)

Az egyesület megalakulása után igen szük anyagi helyzetben volt, igy kisérleti telepet, vagy más hasonló intézményt mindjárt nem létesithetett, ezért leginkább csak az okszerü gazdasági elvek terjesztésével hatott a mezőgazdaság emelésére, később pedig leginkább a gyümölcsészet érdekében tett egyet-mást, nevezetesen nagyobb mennyiségü gyümölcsfa-ojtványt szerzett be és azokat a tagok közt ingyen kiosztotta.

1885 évben végre bérelt földön Miskolczon létesithetett egy 5 kat. hold nagyságú *kisérleti telepet,* hol faiskolát rendezett be és főképpen gyümölcsfa-csemetéket szaporitott; és azokat a tagok között minden évben ingyen kiosztotta. Ezen telep ma is fennáll még.

1891 évben egy 11 kat. hold kiterjedésü *amerikai szőlő anyatelepet* létesitett, a mely telepről az egyleti tagok és a vármegye lakossága részben ingyen, részben kedvezményes áron vesszőket szerezhetnek be. Továbbá 1891—93. év végéig a megye 47 községében kisebb-nagyobb amerikai szőlő-anyatelepeket és ugyanakkor még Mező-Csáthon egy 6 holdas *homok szőlőtelepet* létesitett, a honnét az egyesületnél jelentkezőknek részben ingyen részben kedvezményes árban európai nemes vesszőket osztanak ki.

Az *állattenyésztés* czéljára az egyesület 1878—89 év végéig egy közös bérelt legelőt tartott fenn ugy szarvasmarha, mint lovak, illetőleg csikók részére, mely intézmény azonban a gazdaközönség részvétlensége miatt később megszünt; 1890. évben az egyesület *tenyészállatalapot* létesitett apaállatok beszerzésére, melyből bikatartó szegény községek részére a beszerzési árnál 15%-kal olcsóbban osztották ki az apaállatokat, de a községek utóbbi időkben ezt sem vették nagyon igénybe.

1893. évben a *baromfitenyésztés* emelésének czéljaira nagyobb számu nagytestü tenyésztörzset szerzett be az egyesület és azokat a tenyésztőknél felváltva helyezte el, ezáltal a baromfitenyésztést némileg emelni sikerült is.

1885. évben az egyesület az okszerü *méhtenyésztés* czéljaira létesitett 4 községben mintaméhészeteket és pedig Bábonyban, Ónodon,

O-Hután, Szirmán és a miskolczi központi faiskolatelepen, összesen mintegy 160 családból. De az egyesület ezen intézkedése nem felelt meg a várakozásnak és most annyira hanyatlott, hogy alig van már 25 élő család rendelkezésre.

1893—94 évben az egyesület közbejárásával és segitségével több községben *hitelszövetkezetek* létesültek, — melyek elég szép eredménynyel ma is müködnek.

1888. évben Miskolczon egy *áru- és tejcsarnokot* létesitett, melyek azonban ma már nem léteznek.

Az egyesületi tagok számára fennálló intézmények közül meg kell még emliteni az egyesület *közvetitő irodáját,* hol a tagok olajat, pokróczokat, kötélféléket, kocsikenőcsöket, réz- és vasgáliczot, vetőmagvakat, mütrágyákat, gépeket, kőszenet gyári árban rendelhetnek. — A biztositási kedvezmény már több mint 20 év óta fennáll, amennyiben az egyesület a magyar általános biztositó társasággal szerződéses viszonyban áll, melynél fogva a tagok 20 %-al olcsóbban biztosithatnak. Ez intézményt a tagok nagy mérvben igénybe is veszik.

1884. évtől 1885. évig az egyesület titkárja a megye majdnem minden községében *vándortanitásokat* tartott, a gyümölcsfa-tenyésztés, szőlőmivelés és konyhakertészet, állattenyésztés és állatgyógyászat, méhészet és gépkezelés köréből.

1893—94. években az egyesület titkárja az egyesület központi telepén *szőlőojtási tanfolyamot* tartott, midőn is a megye területéről 30 községből vettek részt tanulók a tanfolyamban, ugy hogy a hallgatók száma 30—300 között váltakozott.

Az egyesület ugy a vándortanitások, valamint az ojtási tanfolyamok végén majdnem mindig tartott vizsgákat és a legjobb hallgatókat 3—4—5 forint jutalmazásban részesitette ami felette serkentőképpen hatott a népre.

1882. évben az egyesület egy szakközlönyt inditott meg »*Borsodi Gazda*« czimmel, melyet az egyesület titkárja szerkesztett és a tagok ingyen kapták. Ezen lapot 1887. év végén az egyesület beszüntette és a vármegye hivatalos közlönyével egyesitette, mely most »*Borsod*« czim alatt jelenik meg.

II.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, vásárok, versenyek, kisérletek, előadások és egyéb mozgalmak.)

1869. évben október hó 17—18—19-én rendezett egy *állat-, gyümölcs-, szőlő-, bor- és konyha-kerti terménykiállitást,* melyen részt vett 145 kiállitó. Kiosztatott 12 darab magyar arany, 5 darab tallér, 14 darab diszokmány és 14 darab dicsérőokmány.

1870. évben május hó 14—15—16-án rendezett Miskolczon *gyümölcs-, aszalvány-, konyhakerti korai termények és borkiállitást.* Részt vett 30 kiállitó. Kiosztatott 5 darab magyar arany, 10 darab tallér, 8 darab disz- és 4 darab dicsérőokmány.

1871 évben május hó 15—16-án rendezett Zsolczán egy *gőzcséplő, vizemelő, sorbavetőgép- és rostaversenyt* cseléddijazással összekötve. Részt vett 12 gyáros és 30-nál több cseléd. Kiosztatott a kiállitott tárgyakra 11 darab arany, 3 darab ezüstérem, 60 darab magyar arany, 225 forint és 1 darab dicsérőokmány, a versenyző cselédek között pedig 5 darab magyar arany és 30 forint készpénzben.

1871. évben május hó 19—20-án Miskolczon rendezett egy *általános kiállitást.* Ki volt állitva 94 darab juh, 16 darab sertés, 35 darab szarvasmarha 18 kiállitó által; továbbá iparczikkek, korai gyümölcs és aszalványok és borok. Kiosztatott 90 darab magyar arany, 72 darab ezüst, 38 darab bronz, 5 darab dicsérőokmány, 200 forint és 2 tallér.

1872. évben julius hó 10—11—12-én Zsolczán rendezett egy *arató- és kaszálógép-versenyt.* Ki volt állitva 7 darab arató-, 3 darab kaszálógép. Kiosztatott 95 darab magyar arany, 2 darab arany, 2 darab ezüst- és 1 darab bronzérem. — Augusztus hó 2-án Miskolczon tartatott egy *tenyészsertés-árverezés,* melyhez a földmivelésügyi minisztérium is hozzájárult. A tenyészsertések beszerzési áron alul adattak el, hogy a vármegyei tenyésztők jó faju erőteljes és olcsó tenyészállatokhoz jussanak.

1879. évben Székesfehérváron részt vett az egyesület, illetőleg képviseltette magát a *Mezőgazdasági kongresszuson.*

1881. évben a vármegye területén született egy ifju részére a magyaróvári gazdasági akadémián 400 forint évi *ösztön-dijat* adott.

1884. évben Zsolczán rendezett *versenyszántást,* mely alkalommal az egyesület a versenyzők és cselédek között 500 forint jutalmat osz-

tott ki. Ugyanezen évben április hó 10—11—12-én Miskolczon rendezett *szőlőmetszési* versenyt.

1885. évben a budapesti országos kiállításon az egyesület a kollektiv lókiállításon vett részt, a midőn 2 darab 400, és 2 darab 200 frankos dijat és 3 darab bronzérmet nyert. — Ugyanazon évben pályázatot irt ki a megyében létesült első ojtványszőlő telepitésére és erre 300 forintot tüzött ki, ez azonban pályázók hiánya miatt nem adatott ki.

1887. évben október hó 1—3-án Miskolczon rendezett egy *általános nagy kiállitást* lóversenynyel egybekötve, a melyre kibocsájtott 20.000 darab 20 krajczáros sorsjegyet. Kiállitott 38 kiállitó terményeket, 15 kiállitó dohányt, 12 kiállitó juhokat és sertést, 10 kiállitó gyümölcsöt és szőlőt, 15 kiállitó élelmi czikkeket, 10 kiállitó baromfit, 15 kiállitó igás- és tenyészlovakat, 15 kiállitó luxuslovakat, 12 kiállitó borokat és szeszes italokat, és még sok más kiállitó számos és különféle tárgyat. Kiosztatott 94 darab arany-, 107 darab ezüst-, 37 darab bronz-, 17 darab dicsérő- és elismerő okmány. — Ugyanazon évben az egyesület a tagok között több mint 1259 forint értékü gazdasági gépeket és eszközöket osztott ki ingyen, mely tárgyak a sorsjátékból, mint nyeremények az egyesületnek megmaradtak.

1889. évben Budapesten képviseltette magát a sörárpa-kiállitáson.

1890. évben a *bécsi gazdasági kiállitáson* egy gyüjteménynyel vett részt és 2 darab ezüst-, 18 darab bronz-, 1 darab disz- és 8 darab elismerő oklevél kitüntetést nyert.

1890. évben az egyesület titkárját kiküldötte az országos magyar gazdasági egyesület által rendezett nagy szőlészeti tanulmányutra, a melynek észleletei alapján egy hasznos füzetet adott ki »*A szőlők ujratelepitése*« czimén.

1891. évben szeptember hó 17-én Miskolczon rendezett az egyesület egy *állatdijazást*. Melyen elővezettek 20 darab csikós kanczát, 5 darab 3 éves kanczát és 4 darab bikát és kiosztatott 64 darab magyar arany. — Ugyanezen év október hó 1—2—3—4-én Miskolczon rendezett egy *baromfikiállitást*, mely igen jól sikerült.

1893. évben Miskolczon tartott a földmivelésügyi minisztérium támogatásával egy *patkolási tanfolyamot*, melyre igen szép számban jelentek meg a hallgatók.

III.

(Az egyesület mozgalmai a minisztérium és törvényhatóság utján.)

1869. évben. Felterjesztést és javaslatot adott be az azon évi gabona-, takarmány- és bortermés kilátásra.

1871. évben. Felterjesztést intézett a miniszteriumhoz a cselédügy rendezése tárgyában.

1873. évben. Javaslatot adott a vám- és kereskedelmi szerződés megujitása tárgyában, melyben a nemzet korlátlan rendelkezési jogfentartását ajánlotta.

1881. évben a miniszteriumtól a marhatenyésztés emelésére 4000 forint segélyt kért, a mit meg is kapott.

1882. évben. Felterjesztést intézett a miniszteriumhoz a biztositó ügynökök tolakodása tárgyában és annak törvényi uton való szabályozását kérte.

1883. évben a miniszteriumhoz javaslatot adott be a Badva- és görgetei tó lecsapolása tárgyában,

1886. évben a miniszteriumtól küldöttség utján kérte a megyében egy földmivesiskola felállitását.

1887. évben a megye törvényhatóságához a tenyészállat tartásra vonatkozó szabályrendeletet nyujtott be, mely el is fogadtatott.

1888. évben a miniszteriumtól az alagcsöveknek szállitási dijkedvezményben való részesitését kérelmezte.

1890. évben a miniszteriumtól felterjesztésben kérte, hogy a megye több községének faiskolájából a területek egy része amerikai szőlőanyatelepeknek engedtessék át, a mi teljesült is.

1891. évben a miniszteriumtól tenyészállat-dijazásra nyert segélyt.

1893. évben a miniszteriumtól a megye területén létesitendő hitelszövetkezetek felállitására kért segélyt, a mit meg is kapott. — Ugyanazon évben Miskolcz város törvényhatóságától a vásárügy rendezését, egy lóistálló és egy hivatalos mérleg felállitását kérte.

1893. évben a minisztériumtól egy Vadnán felállitandó földmivesiskola támogatását kérte, melyet azonban a minisztérium elutasitott.

1867-től 1894-ig az egyesület a fent elősoroltakon kivül még igen számos alkalommal ugy a minisztériumhoz, valamint a megye törvényhatóságához és Miskolcz város törvényhatóságához felterjesztéseket és kérvényeket intézett, melyek részben pártoló, de nagyobb részben elutasitó elintézést nyertek.

IV.

(Az egyesület müködése jelenleg.)

Az egyesület müködése elsősorban a szőlőtelepitések, a gyümölcsfatenyésztés, a szarvasmarha- és lótenyésztés, valamint sertéstenyésztés emelésére irányul. E mellett támogatja a mezőgazdaság egyéb ágait, jó vetőmagvak és mütrágyák stb. beszerzésének közvetitése által.

V.

(Az egyesület müködési programmja a jövőre.)

Az egyesületnek a kor kivánalmának megfelelő ujjászervezése a létesitett hitelszövetkezetek utbaigazitása a központi telepen szőlő-ojtványok készitése ; 20 községben minta-szőlőojtványtelepités, szőlőfák-ojtási tanfolyamok tartása, apaállatok beszerzése és kiosztása, szőlővesszők és ojtványok kedvezményes árban és részben ingyenes kiosztása.

VI.

(Az egyesületi tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok az egyesület központi 11 holdas szőlőtelepről amerikai vadvesszőket és szőlőojtó galyakat kedvezményes — vagyis előállitási árban — kapnak, a szegényebbek részben egészen ingyen is. Az 5 holdas központi faiskola-telepről a tagok és a megye lakossága gyümölcsojtványokat és ojtógalyakat, a faiskolakezelő tanitók gyümölcsmagonczokat kapnak ingyen, részben előállitási áron.

Az egyesület tenyészbaromfiállománya, melyből a tagok a jó fajták szaporitására ingyen kapnak tenyésztörzseket, szintén megemlitést érdemel.

A tagok 20% kedvezménynyel biztosithatnak. A tenyészapaállatalap, melyből bikatartó szegény községek részére apaállatok közvetittetnek, sőt beszerzési áron alul 10—15%-al olcsóbban adatnak az egyesület jelentékeny kedvezményét képezi.

Az egyesület a tagok részére gazdasági czikkek beszerzését egész ingyen közvetiti.

Végül a tagok a gazdasági szakba vágó kérdésekről felvilágositást és utbaigazitást nyernek, s igénybe vehetik az egyesület könyvtárát is, mely ugyan szerény kiterjedésü, de igen jó munkákat foglal magában.

A borsodmegyei gazdasági egyesület által kiosztott gazd. termények és czikkek kimutatása.

Sorszám	Nevezetesen	Év	Mennyiség	Értéke	
				frt	kr
1	Tenyészsertés árverezésen	1872	számos drb	3690	—
2	Gyümölcsfa ojtványok és magvak	1870	150 drb	100	—
3	Árpa mag	1881	100 klg.	10	—
4	Takarmányrépa mag	»	5 »	2	50
5	Takarmánybab mag	»	5 »	3	—
6	Mond'or bab mag	»	5 »	10	—
7	Zab (kubai)	»	5 »	3	—
8	Perless burgonya mag	»	5 »	3	—
9	Gabona Méhwarth mag	»	7 »	4	90
10	Bácskai lenmag	»	5 »	3	—
11	Alma mag	1884	100 »	125	—
12	Gyümölcsfa ojtványok	»	480 drb	96	—
13	» magonczok	1885	13000 drb	130	—
14	» magvak	»	20 klg	25	—
15	» ojtványok	»	397 drb	79	40
16	Gépek és eszközök	1886	számos drb	600	—
17	Gyümölcsfa ojtványok	»	396 drb	79	20
18	» »	1889	500 »	100	—
19	Tenyészbikák	»	1 »	180	—
20	»	1890	17 »	1995	—
21	Amerikai sima és gyökeres vesszők	1891	40000 »	800	—
22	Tenyészbikák	»	13 »	2441	—
23	»	1892	2 »	380	—
24	»	1893	2 »	360	—
25	»	1894	1 »	170	—
26	Gyümölcsfa magonczok	»	4000 »	40	—

A borsodmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tagok	Rendes tagok	Pártoló tagok	Összes tagok
1884	30	380	2	412
1885	44	345	76	465
1886	44	521	123	688
1887	44	503	139	686
1888	44	519	165	730
1889	45	517	180	742
1890	47	406	104	677
1891	48	450	160	658
1892	30	440	23	493
1893	30	450	34	514
1894	48	356	35	439

Az 1867 évtől, 1883. év végéig az egyesület taglétszámáról kimutatás nem közölhető, a mennyiben nagyon hézagos adatok állanak csak rendelkezésre; de átlag fel lehet venni, hogy azon években a taglétszám 159—380 között ingadozott.

A borsodmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

Sor	Megnevezés.	Érték frt	Érték kr.
1	*Ingatlanok:*		
	a) Földterületek	4346	—
	b) Kisérleti telep és berendezése	6200	—
	c) Méhes	400	—
	d) Lakházak	1102	91
	e) egyéb ingatlanok	100	—
2	Felszerelés, (irodai butorok s. könyvtár stb.)	340	—
3	Tenyészállatokra adott előleg	457	—
4	Személyzetnek adott előleg	224	—
6	Aktiv követelések, tagdij hátralékok stb.	4105	—
5	Készpénzmaradvány a mult évről	4122	61
	Összesen	21397	52

A borsodmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Évi bevételek: törzsvagyon, tagdij stb. frt	kr.	Évi kiadások: személyzet, beruházások stb. frt	kr.	Megjegyzés
1883	2262	90	4172	54	1867. évtől fogva 1882-ik év végéig pontos kimutatások az egyesület bevételéről és kiadásairól az adatok megbizhatlansága miatt nem közölhetők.
1884	4104	38	2349	20	
1885	2089	66	2398	30	
1886	3767	30	4936	73	
1887	5314	97	5288	45	
1888	4748	11	5042	01	
1889	3763	67	3511	90	
1890	8188	03	5038	45	
1891	11635	30	12192	75	
1892	8267	80	7578	02	
1893	8429	45	7093	96	
1894	6773	08	8340	73	

A borsodmegyei gazdasági egyesület kötségvetése az 1895-ik évre.

Sorszám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Készpénzmaradvány 1894. évről	4122	65
2	Alapitványi kamatokból	150	—
3	Községek tagdijából	638	—
4	Tagdijakból	655	—
5	Tagdijhátralékokból...	1890	—
6	Tenyész apaállatokra adott kölcsön visszafizetése	457	—
7	Személyzetnek adott előleg visszafizetése...	224	—
8	Biztositó társaságoktól jutalék	1200	—
9	Betétek utáni kamat	150	—
10	Ingatlanokból	3000	—
	Összesen	12486	65

Sorszám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Titkár fizetése	800	—
2	Pénztárnok	400	—
3	Kertész fizetése 5 hóra	250	—
4	Vinczellérek fizetése	480	—
5	Iroda bérlet	300	—
6	Iroda fenntartás	100	—
7	Iroda átalány...	80	—
8	Szaklapok	45	—
9	Adó és posta	72	—
10	Utazási átalány	300	—
11	Nyomtatványok	100	—
12	Épületek fentartása...	200	—
13	Földbérlet	90	—
14	Egyleti szőlőtelep kiadásai	4000	—
15	Vegyesek...	200	—
16	Tenyészapaállat alap	4000	—
	Összesen	11217	—

BRASSÓMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Brassó.*

A Brassó vármegyei gazdasági egyesület gróf *Schweinitz* Gyula kezdeményezésére 1883. évi szeptember hó 14-én alakult meg Brassó vármegye gazdasági viszonyainak javitására, különösen azzal a czéllal, hogy az erdélyi szász gazdasági egyesületnek széleskörü müködése mellett, a vármegye magyarajku lakosságának is, a mely az erdélyi szász gazdasági egyesület müködéséből ki van zárva, megfelelő müködési kört biztositson.

Az egyesületnek leglelkesebb vezérférfia, maga gróf *Schweinitz* volt és *Hubbesz* János elnök.

Brassó vármegye legnagyobb része apró gazdaságokból áll, a melyek birtokosai az *állattenyésztést* és pedig a szarvasmarha- és sertéstenyésztést különös előszeretettel üzik és a szászoktól, a kik a mezőgazdasági haladás terén nagy tevékenységet fejtettek ki, nyerték az általuk tenyésztett pinzgaui szarvasmarha anyagát. A vármegyében a szarvasmarhatenyésztés kiterjedtségének megfelelőleg igen jelentékeny a *takarmánytermesztés;* ezenkivül a *gyümölcs- és konyhakertészet,* valamint a *méhtenyésztést* is eredménynyel üzik.

A Brassó vármegyei gazdasági egyesület tagjainak létszáma a legjobb esetben 80 rendes tagnál több nem volt, ehhez képest anyagi viszonyai is nagyon szerények, ugy hogy müködése terén csak szük korlátok között mozoghatott.

Igy nevezetesen a *földmivelés* terén különböző kulturnövények nemesebb fajtáinak elterjesztése érdekében az egyesület vetőmagvakat szerzett be más vidékekről és azokat az egyesület tagjai között kisérletezésre és terjesztésre kiosztotta.

A második irányu müködése főképp az *állattenyésztés* terén nyilvánult, amennyiben a megye viszonyainak megfelelő pirostarka szarvasmarhafajták közül a pinzgaui szarvasmarha elterjesztésére és nemesitésére nagy sulyt helyezett. E végből részben a szászok kezén levő pinzgaui

marhákból jobb tenyészállatokat szerzett be és az egyesület tagjai részére közvetitett, részben pedig vérfelfrissitésre a kormány hozzájárulásával külföldről is csekély számban importált. A *sertéstenyésztés* emelésére nemesfaju sertés tenyészállatokat szerzett be és közvetitett. Továbbá nemesebb tyukfajták törzseit is beszerezvén, az egyesületi tagok között kiosztotta, ezenkivül a vármegye kisgazdái között a *méhtenyésztés* okszerü kezelésére oktatással és utmutatással müködött közre.

A jobb *gazdasági gépek elterjesztése* érdekében az egyesület különösen a talajmivelő eszközök terén óhajtott közremüködni s e czélból *ekeversenyt* is tartott, melyen az első dijat nyert, kisgazdának való ekék közül többeket megvásárolt és kiosztott, ugyszintén vásárolt gabona- és lóheremagtisztitó gépeket, a melyeket az egyleti tagoknak olcsó használati dij mellett rendelkezésükre bocsájtott.

Az egyesület fennállása óta egy vásárral egybekötött *gépkiállitást* rendezett, továbbá egy *gyümölcskiállitást* és — mint már emlitettük — egy ekeversenyt.

Az egyesület jelenlegi müködése elsősorban a szarvasmarha- és méhtenyésztés emelésére szoritkozik s a jövőben is ez fogja főfeladatát képezni.

A brassómegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel			Kiadás összesen
		Tagdijból	Közvetités és vállalkozásból	állami segélyből	
	forint	forint	forint	forint	forint
1886	374	84	22	200	555
1887	123	62	62	250	442
1888	64	35	—	—	77
1889	21	28	—	—	3
1890	52	—	—	500	311
1891	245	27	—	430	488
1892	219	29	—	—	32
1893	388	31	—	1031	1070
1894	297	24	—	1721	1771

CSANÁDVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Makó.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja, alapitók, vezérférfiak.)

A csanádvármegyei gazdasági egyesület megalakulása 1868-dik évben a vármegye gazdasági viszonyainak fejlesztése és emelése czéljából, de különösen az állattenyésztés és gabonatermelés fokozására és nemesitésére irányult.

A megalakulásban igen nagy tevékenységet fejtettek ki *Návay Tamás* volt főispán, *Glatz Antal, Lonovics József* és *Nyéki Gyula* földbirtokosok.

Lonovics József jelenlegi főispán, az egylet elnöke kezdeményezte 1895-ik évben az egyesület ujjáalakitását és alapszabályainak kidolgozása körül fejtett ki nagy buzgalmat.

A *Návay* családbeli földbirtokosok mindenkor tevékeny részt vettek az egyesület működéseiben.

Hász Antal alelnök, mint ilyen részt vett az egylet mindennemü mozgalmaiban, s különösen mint az egylet kebeléből időnként alakuló különböző bizottságok elnöke fejt ki üdvös ténykedést.

Juhász Bálint alelnök, a mezőhegyesi állami ménesbirtok igazgatója, inditványaival és kezdeményezéseivel fejleszti az egylet tevékenységét.

Az érdemekben gazdag *Dessewffy Sándor* csanádi megyés püspök, *Purgly János* és *Lajos* tompai nagybirtokosok, *Justh Gyula, Blaskovich István* és *Aladár,* pozsonyi *Eckhardt Oszkár, Biró Albert, Végh Aurél, Nágel Vilmos* és *Henrik, Vertán Etele, Kristóffy József,* mindannyian lelkes támogatói és az egylet ujraalakulása körüli nagy munkának tevékeny részesei.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Nagyobb-kisebb birtokok aránya, általános gazdasági termelés, állattenyésztés, különleges kulturák.)

Az egyesület működési területe Csanádvármegyére terjed ki, melynek összterülete 1618·20 □kilométer, ebből szántóföld 235.005, kert 3506, legelő 233·18, nádas 424, szőlő 2111, erdő 3902, terméketlen 14.036 kat. hold.

A 100 kat. holdon felüli birtokok területe 155.712 kat. hold, melyek között 1000—5000 kat. holdas birtok van 18. Ezek közől legelső sorban kiemelendő a mezőhegyesi állami ménesuradalom 27.933 kat. holddal, Dessewffy Sándor megyés püspök uradalma 12.301 kat. holddal, Blaskovich Aladár 5216 kat. holddal, a Návay-család uradalma 6691 kat. holddal, Ypsilanthy herczeg örökösök kevermesi uradalma 7000 kat. holddal.

Csanádmegye lakosainak száma a legutolsó népszámláláskor 130.575 volt. Ebből magyar 95.299, német 1410, tót 15.735, oláh 13.689, szerb 3853, egyéb nyelvü 659.

A megye kedvező földrajzi fekvése és éghajlati viszonyainál fogva az összes műveleti növények termesztésére alkalmas. Vasúti hálózata terjedelmes; melyek közül kiemelendő az arad-csanádi egyesült vasutak, mely a megye területén 82 kilométer és a mezőhegyes-orosházi, valamint a Kovácsházán két évvel ezelőtt alakult keskenyvágányu iparvasut, mely különösen répaszállitásra használtatik. — Az olcsóbb közlekedést nagyban elősegiti a Maros folyam is, valamint a meglehetős jókarban levő 594.920 km. hosszuságu közutak.

A megye főterményét a *buza* képezi, mely ugy a minőségére, valamint aránylagos mennyiségere nézve az egész országban legelső helyen áll.

A buzatermelés adatait három évre visszamenőleg a következő tábla mutatja:

Év	Learatott terület	Átlagos termés egy kat. holdon	Termett összesen	Egy métermázsa átlagos ára		Termés értéke összesen		Egy kat. hold brutto jövedelme	
	kat. hold	mm.	mm.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1892	99,844	7·34	732,600	6	97	5.106,222	—	52	14
1893	108,945	10·05	1.034,816	7	35	7.605,897	—	73	80
1894	99,069	3·40	336,513	6	60	2.200,985	—	22	40

Az 1895. évi termés felülmulja az előző évek kitüntetett termés-eredményét; katasztrális holdanként az átlagtermés több mint 15 mm.-ra vehető fel.

Rozsot a megye kisebb területen termel.

Év	Learatott terület	Átlagos termés egy kat. holdon	Termett összesen	Egy métermázsa átlagos ára		Termés értéke összesen		Egy kat. hold bruttó jövedelme	
	kat. hold	mm.	mm.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1892	7319	6·35	46,506	6	25	290663	—	39	70
1893	2688	9·73	26,155	5	20	136006	—	50	50
1894	7828	7·93	57,882	4	60	266257	—	34	—

1895. évi termés, tekintve a kedvező időjárást, szintén jobban sikerült, mint a fentemlitett évek terméseredményei.

A megye területén termelt *árpa* egyáltalában csak takarmányozásra alkalmas. Próbák tétettek ugyan a sörárpa termelésével, de miután ugy szemre nézve, valamint a szemfejlődésre nézve a sörgyártásra nem alkalmas, elterjedésre nem számithat.

Év	Learatott terület kat. hold.	Átlagos termés egy kat. holdon mm.	Termett összesen mm.	Egy métermázsa átlagos ára		Termés értéke összesen		Egy kat. hold bruttó jövedelme	
				frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1892	25,237	6·68	168,533	5	07	854,462	—	33	85
1893	21,593	9·05	195,235	5	10	995,698	—	46	11
1894	23,442	5·18	121,461	5	30	643,743	—	27	46

Zab szintén csak kivételesen és nagyobbrészt csupán házi fogyasztásra termeltetik, nem pedig eladásra.

Év	Learatott terület kataszteri holdban	Átlagos termés egy kat. holdon mm.	Termett összesen mm.	Egy métermázsa átlagos ára		Termés értéke összesen		Egy kat. hold bruttó jövedelme	
				frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1892	10,099	9·57	96,687	5	11	494,071	—	48	92
1893	10,969	5·00	50,495	6	24	315,088	—	37	85
1894	11,870	5·79	68,748	6	—	412,488	—	37	50

Tengeri a megyének főbb terményét képezte, de a czukorrépatermelés terjedésével a tengeri területe kisebbedik; mindazonáltal tetemes kiviteli czikkét képezi a vármegyének.

Év	Learatott terület kat. holdakban	Átlagos termés egy kat. holdon mm.	Termett összesen mm.	Egy mm. átlagos ára		Termés értéke összesen		Egy kat. hold brutto jövedelme	
				frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1892	68,266	8.08	551,622	4	12	2.272,685	—	33	29
1893	63,165	11.52	727,420	4	70	3.418,874	—	54	10
1894	45,218	3.70	167,453	5	10	614,010	—	13	58

1895. évben, a kedvező viszonyokat tekintetbe véve, az átlagos termés katasztrális holdankint 15 mtmázsára vehető.

Repczét ezelőtt nagyobb mennyiségben termeltek, a kedvezőtlen árak és a termés bizonytalansága miatt azonban ez ujabban jelentékenyen redukálódott.

Év	Learatott terület kat. holdakban	Átlagos termés egy kat. holdon mm.	Termett összesen mm.	Egy mm. átlagos ára		Termés értéke összesen		Egy kat. hold brutto jövedelme	
				frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1892	2084	3·98	8291	8	—	71,280	—	34	20
1893	3064	2·50	7662	9	—	68,958	—	22	50
1894	2000	3·00	6000	9	—	54,000	—	27	—

Magbükköny 1894-ik évben 232 kat. holdon 1276 mtm. termett, holdankénti átlag 5·50 mtm.

Köles. Ezen növény termelése hanyatlóban van, mivel kivitele nincsen s ennélfogva termelése csupán a házi szükséglet fedezése végett termeltetik.

1892-ik évben 452 kat. holdon 2831 mtm. termett, értéke mtm.-ként 6 frt 26 kr.

1893-ik évben 463 kat. holdon 2716 mtm. termett, értéke mtm.-ként 5 frt 87 kr.

1894-ik évben 383 kat. holdon 2504 mtm. termett, értéke mtm.-ként 6 frt 55 kr.

Kendertermelés évről-évre nagyobbodik, örömmel és várakozással nézünk a jövő elé, a mióta Szegeden megalakult a kenderfonógyár és

Mezőhegyesen az állami birtokon már 1893-ik évben elhatároztatott egy nagyobb kendertermelő és kikészitő telep létesitése, a mely működését tényleg még 1895. évben megkezdette.

Év	Learatott terület kat. hold.	Termett mag			Termett kenderfonál		
		összesen métermázsa	Átlag egy kat. holdon		összesen métermázsa	Átlag egy kat. holdon	
			mm.	kgr.		mm.	kgr.
1894	1197	4189	3	49	4189	3	49

Takarmánytermesztés terén első sorban a mesterséges takarmánynövények emlitendők fel: luczerna, lóhere stb. Az 1893. évi kaszálási eredmények szerint lekaszáltatott 5608 kat. hold; kat. holdankénti átlag 28·48 mtm., összes termés 159.715·84 mtmázsa. — Természetes kaszálók csak ujabban vesznek nagyobb lendületet, amióta azokat öntözéssel kötik egybe. Különösen kiemelendő e helyütt Mezőhegyes, hol ma már 500 kat. holdon történik az öntözés; azonkivül Nagylak község határában is Thomka Emil birtokosnak mintegy 120 katasztr. holdon van öntözéssel berendezett természetes kaszálója, de ezenkivül Nagylakon a parasztgazdák is létesitenek már természetes kaszálókat, melyek öntözésre vannak berendezve. 1894-ik évben a kaszálási adatok szerint lekaszáltatott 13.127 kat. hold 19·66 mtm. átlaghozammal kat. holdankként, az összes termés 258.080 métermázsa volt.

Takarmányrépa. A mióta a mezőhegyesi czukorgyár létesült, ugy ezen növény termelése szintén hanyatlóban van; 1894-ik évben termett 2266 kat. holdon, 154·1 mtm. átlag kat. holdanként, összes termés 349.672 mtm.; az 1895-ik évben az átlagos kat. holdankénti termés bőven felveendő 300 métermázsára.

A *czukorrépatermelés* ellenben 1889-ik év óta vett nagyobb lendületet, miután ez évben épittetett Mezőhegyesen a czukorgyár és azóta termelése évről-évre nagyobbodik. 1895-ik évben már 6000 kat. holdon felül termeltetett; átlag termett 2—300 métermázsa kat. holdanként A czukorrépatermelés és Szeged közelében — Szőreg község határában — épitett műtrágyagyár felállitása óta a birtokosok körében a műtrágyák használata mindinkább terjed.

A *dohány* a megyének szintén fő bevételi forrását képezi és ugy kvalitásra nézve, valamint kvantitásra nézve jónak mondható. *1892-ik évben* volt az engedélyezett községek száma 24, területe 4700 kat. hold,

termés összesen 3,520.230 kg., átlag 1 kat. holdon termett 739 kg., egy kat. hold átlagos jövedelme 155 frt 52 kr. — *1893-ik évben* volt az engedélyezett községek száma 24, beültetett területe 4688 kat. hold, termés összesen 3,214.013 kg., egy kat. hold átlagos termése 699 kg. átlagos jövedelme 148 frt 84 kr. — *1894-ik évben* volt az engedélyezett községek száma 23, beültetett területe 4209 kat. hold, termés összesen 1,853.413 kg., egy kat. hold átlagos termése 434 kg., átlagos jövedelme 92 frt 78 kr. — 1895-dik évben, tekintve a kedvező időjárást és az elemi csapások csökkenését, a dohány jövedelme jóval felülmulja az itt felsorolt három év terméskimutatását.

Burgonya termelése kis mértékben történik a házi szükséglet fedezésére. Hüvelyesek szintén kisebb mennyiségben termeltetnek; 1894-ik évben volt 454 mtm.

A *hagyma* és *zöldség* termelése különösen Makó város és a szomszéd községekben felette nagyban üzetik, ugy hogy ma már 2000 kat. holdon felül termeltetik, és tekintve a makói hagyma jóságát, nagybani kiviteli czikket képez. 1895. évben már több mint 1000 waggon szállittatott el, részben Német- és Angolországba. Hogy a hagyma mennyire jövedelmező, arra nézve elég bizonyiték, hogy ma már haszonbér fejében 50—80 frtot fizetnek 1 kat. hold hagymaföldért. A hagyma ára 3—12 frt közt változik, az 1895 évi ár $4^1/_2$ frt. A hagymatermeléssel 2000 családnál többen foglalkoznak.

Gyümölcstermelés a mostoha talajviszonyokat tekintve még eléggé el van terjedve, de egyáltalában kiviteli czikket nem képez. Évekkel ezelőtt ugyan a magyar pomológia lelkes apostola *Bereczky Máté*, e megye lakosa, megpróbálkozott a gyümölcstermelés terjesztésével, némi sikert el is ért, de a várt eredményben csalódott.

Szőlő és bor nem nagy jelentőségü. Ugyszólván minden községben találhatók kisebb-nagyobb terjedelmü szőlők, de ezek termése a házi szükséglet fedezésére sem elegendő. A philloxera pusztitása csak 1894. évtől kezdve mutatkozik helyenként szórványosan.

Az *állattenyésztés* terén különösen a ló- és sertéstenyésztés bir nagy jelentőséggel. Az állatlétszám a következő: magyar fajta szarvasmarha 21.601, borzderes marha 334, tarka marha 3663, bivaly 87, sertés 56.504, juh 21.305, kecske 51, ló 29.241, szamár és öszvér 155 drb.

A *lótenyésztés* különösen nagy jelentőséggel bir. Nevezetesebb ménesek természetesen a mezőhegyesi m. kir. méntelep; azután *Forster Elek* dombegyházi birtokos és *Becker János* sajtényi birtokosok ménese.

Ma már különben a többi gazdák is okszerübben kezdenek foglalkozni a lótenyésztéssel.

A *szarvasmarhatenyésztés* terén több nagyobb birtokos örvendetesen halad és a megyének a tenyészállatokra vonatkozó szabályrendelete remélhetőleg jó hatásu lesz a köztenyésztésre is. Tekintve azonban, hogy igen sok helyen a legelő hiányában csupán a magyar marha tenyésztése van elterjedve, a megyei szabályrendelet gondoskodott arról, hogy oly községekben, hol legelőhiány mutatkozik, az istállózott nyugoti szarvasmarhafajták tenyésztése felkaroltassék.

Nagyobb tenyészetek közül a mezőhegyesi állami ménesbirtok négyezer darabnál nagyobb, magyar fajtából álló állatállománya mintaszerüen gondoztatik, továbbá ugyancsak a ménesbirtok kuhlandi és siementhali keresztezésü tenyészete emlitendő első sorban, — azután Dessewffy Sándor megyés püspök csanádi uradalmának tiszta magyar fajta tenyészete és Biró Albert birtokos telivér siementhali, Weidenfeld Lajos birtokos siementhali keresztezésü tenyészetei.

Juhtenyésztés egyrészről azért, mert a legelőket részben felszántják, másrészt mert a gyapju értékesitése nem felel meg azoknak a várakozásoknak, miket a gazdák hozzá füznek, mind inkább hanyatlik.

Sertéstenyésztés a megyében nagy kiterjedést ért el. Az utóbbi időben a tenyészirány a gyors fejlődés és jó hizóképességre irányul, mely szempontokból általában a szőke mangalicza tenyésztetik. Vannak azonban a megye területén fecskehasu, barna Jurenák-féle tenyészetek is, melyeknek száma azonban tetemesen csökkent. Kiváló sertéstenyésztés van Mezőhegyesen; Dessewffy Sándor megyés püspök csanádi uradalmában; Montag M. és fiai kaszaperi birtokán; Vertán Lukács és Weidenfeld Lajos kunágotai birtokain, ez utóbbi kifogástalan szőke mangaliczát tenyészt.

A baromfitenyésztésnél sok kivánni való volna, miután a nép, sajnos, még mindig nem tér el a régi szokásaitól és vajmi kevés gondot fordit a baromfiak tartására és tenyésztésére.

Megemlitendő e helyütt dr. Laurovics János nagylaki községi orvos baromfitenyészete, különösen Plymouth-Rocks tyukjai és Pomeraniai fajta ludjai. Makó város a hizott libáknak külföldre való kivitelében emlitésre méltó szerepet játszik.

A méhészet terén lassu fejlődés mutatkozik, de itt sem olyan a haladás, a minő várható volna.

III. Az egyesület működése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények.)

Tekintve az egyletnek szerény anyagi viszonyait, e téren nem volt képes mindeddig oly működést kifejteni, mely emlitésre méltó lenne.

II.

Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok a földmivelés állattenyésztés emelése, jó gépek használatának terjesztése.)

Az egyesület mindeddig kisérleti teleppel nem rendelkezvén, a földmivelés emelésére leginkább csak az okszerü és helyes irányu gazdasági elvek terjesztésével hatott közre.

Az egyesület első sorban az egyesületi élet megismertetését és az az iránti érdeklődés felköltését és tevénységének a megye minden egyes részére való kiterjedését és megosztását óhajtotta elérni, a megye különböző járásaiban évenként gyüléseket tartott, ezekkel kapcsolatban kiállitásokat, eke- és szántásversenyeket, valamint cseléd-dijazásokat rendezett.

A tüz- és jégkárbiztositási eszme terjesztése, olcsóbb biztositás és az egyesületnek jutalék szerzése végett több mint 6 év óta szerződésben áll az »Első magyar általános biztositó-társasággal«. 1894-dik évben szeptember 30-án a jégbiztositás körül fennálló sérelmek orvoslása iránt gazdasági egyleti kongresszust hitt egybe Mezőhegyesre, hol képviselve voltak: Békés, Heves, Pest, Maros-Torda, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Temes, Szatmár, Tolna, Országos magyar gazdasági egyesület, Erdélyi, Szabolcs, Vas, Bács-Bodrog, Arad, Felső-tiszavidéki gazdasági egyletek; mely alkalommal feliratot terjesztettek be a kormányhoz, melyben a biztositási törvény revizióját kérték.

Az állattenyésztés előmozditására megyei szabályrendeleteket és tenyészkerületeket alkotott; a községek részére nagy kedvezményekkel tenyészbirkákat és kanokat közvetitett. Azonkivül az egyesület megalakulása óta több mint 27 éven át ló, szarvasmarha, sertés és baromfitenyésztési jutalom-dijosztásokat tartott.

III.

(Az egylet által rendezett kiállitások és versenyek.)

1887-dik év augusztus hó 8-án rendezett az egyesület Makón *állatkiállitást*, midőn is a következő dijak osztattak ki:

1. *Lódijazásokra:* 1. állami dij 150 frt. I. dij 100, II. dij 75, III. dij 50 frt. 2. *Szarvasmarhák dijazására:* Bikák: I. dij 60, II. dij 30, III dij 20 frt. Tehenek: I. dij. 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. 3. *Sertések dijazására:* Kan: I. dij 20, II. dij 10 frt. Koczák: I. dij 20, II. dij 10 frt. 4. *Méhészet dijazására:* I. dij 35 frt, azonkivül kiadatott minden I. dijjal együtt arany oklevél, II. diijal együtt ezüst oklevél, III. dijjal együtt. Cselédjutalmazásokra 150 forint adatott ki. Ezenkivül még sorsjátékot rendezett, melyben 500 frt értékü gazdasági gépek és kertészeti eszközök osztattak ki.

1888-ik év junius hó 17-én rendezett Nagylakon *állatkiállitást*, midőn is a következő dijak osztattak ki: 1. *Lovaknál:* Állami dij 150 frt. I. dij 100, II, dij 75, III. dij 50, IV. dij 25 frt. 2. *Szarvasmarháknál:* Bikákra: I. dij 60, II. dij 40 III. dij 20 frt. Üszőkre: I. dij 50, II. dij 30, III dij 20 frt. *Sertéseknél:* Kanokra: I. dij 25, II. dij 20, III. dij 10 frt. Ezeken kivül kiadott minden I. dijjal arany-oklevelet, minden II. dijjal ezüst-oklevelet, minden III. dijjal bronzoklevelet. Ezenkivül ugyancsak sorsjátékot rendezett, melyben 500 frt értékü gazdasági és kertészeti gépek és eszközök sorsoltattak ki. Cselédek jutalmazására 100 frt adatott ki.

1889. év junius hó 16-án rendezett Mező-Kovácsházán *állatkiállitást,* midőn is a következő dijak osztattak: 1. *Lótenyésztésre:* Állami dij 150 frt. I. dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. dij 50, V. dij 20 forint. *Szopós csikóval elővezetett anyakanczák számára, telivér:* I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 5, V. dij 3 drb. magyar arany. 2. *Szarvasmarha:* Bikákra: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 frt. Üszőkre: I. dij 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. 3. *Sertések:* Kanokra: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. Ezen kivül kiadott minden I. dijjal arany-oklevelet, minden II. dijjal ezüst-oklevelet, minden III. dijjal bronz-oklevelet. Cselédjutalmazásokra kiadott 150 frtot. Ezzel kapcsolatban ugyancsak sorsjáték utján 500 frt értékü gazdasági és kerti eszközök és gépek sorsoltattak ki.

1890. évben az aradi *kiállitáson* részt vett, hol kitüntetésben részesült.

Ugyanaz évben tartott junius hó 22-én Battonyán *állatkiállitást*, cselédjutalom és sorsjátékrendezéssel együtt; midőn is a következő dijak osztattak ki: 1. *Lódijazás: a)* 3 éves kancza-csikókra. Állami dij 150 frt. I. dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. 50, V. dij 20 frt. *b)* Szopós csikóval elővezetett kanczákra: I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 4, V. dij 3 drb. magyar arany. 2. *Szarvasmarha: a)* Bikákra: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 frt. *b)* Üszőkre: I. dij 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. 3. *Sertések: a)* Kanok: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. *b)* Koczákra: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 forint. Ezenkivül minden I. dijjal arany-oklevél, minden II. dijjal ezüst-oklevél, minden III. dijjal bronz-oklevél adatott ki. Ezenkivül még 500 frt értékü ugyancsak sorsjáték utján gazdasági gépek és kertészeti eszközök osztattak ki.

1891. év junius hó 20-án rendezett Makón állat, cselédjutalom és ugyancsak sorsjátékkal egybekötött *kiállitást*, midőn is a következő dijak osztattak ki: 1. *Lótenyésztési dij: a)* 3 éves kancza-csikóknak: Állami dij 150 frt. I. dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. dij 50, V. dij 20 frt. *b)* Szopós csikóval elővezetett kanczáknak: I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 4, V. dij 3 darab magyar arany. 2. *Szarvasmarha-dijazás: a)* Bikákra: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 frt. *b)* Üszőkre: I, dij 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. 3. *Sertések: a)* Kanokra: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. *b)* Koczákra: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. *Cselédjutalmazásra* kiadott I. dij 30 frt és 6 drb. dij à 20 frt, összesen 150 frtot. Ezen alkalommal rendeztetett 500 forint értékre sorsjáték, melyben gazdasági gépek és kertészeti eszközök sorsoltattak és osztattak ki.

1892. év junius hó 22-én rendeztetett Makón *állat, cselédjutalom- és sorsjátékkal egybekapcsolt kiállitás;* midőn is a következő dijak lettek kiosztva: *Lótenyésztési dij: a)* 3 éves kanczacsikókra: *Állami dij 150 frt.* I. dij 70, II. dij 50, III. dij 30 frt. Egyleti dijak, tiszta telivér, valamint a telivér anyától származó félvér csikó kizárásával, bármely vérü mén és saját kanczájától tenyésztett negyedfü kanczacsikókra: I. dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. dij 50, V. dij 20 frt. Szopós csikóval anyakanczák számára: I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 4, V. dij 3 darab magyar arany. 2. *Szarvasmarha-dij: a)* 3 éves bikára: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 frt. *b)* 3-adfü üszőre: I. dij 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. *c)* Borjuval elővezetett tehenekre: I. dij 50, II. dij 30, III. dij 20 forint. 3. *Sertések dijazása: a)* 1 éves kanra: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 forint. *b)* 2 éves koczára: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt.. *Cseléd-jutalmazásokra* adatott: I. dij 30 frt és 6 drb. dij à 20 frt, összesen

150 frt. Továbbá 500 frt értékü gazdasági gépek és kertészeti eszközök sorsoltattak ki és adattak ki a gazdaközönségnek.

1893. évi junius hó 20-án Kovácsházán *állatkiállitás, lódijazással, cselédjutalom* és sorsjátékkal kapcsolatban tartatott meg; midőn is a következő dijak osztattak ki: 1. *Mezőgazdák versenye:* I. dij 100,II. dij 60, III. dij 40 korona. 2. *Lótenyésztési dijak:* Állami dij 150 frt. *a*) Három éves saját nevelésü., befogva még nem volt kanczacsikókra: I dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. dij 50, V. dij 20 forint. *b*) Tiszta telivér, valamint telivér anyától származó félvér csikó kizárásával, bármely vérü mén és saját kanczától tenyésztett negyedfü kanczacsikóra. *c*) Szopós csikóval elővezetett kanczákra: I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 4, V. dij 3 drb magyar arany. 3. *Szarvasmarha-dijazás: a*) Saját tehéntől tenyésztett harmadfü magyarfaju bikára: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 forint. *b)* Saját tehéntől tenyésztett harmadfü üsző után: I. dij 50, II. dij 30, II. dij 20 forint. *c*) Sikerült borjukkal elővezetett tehenek: I. dij aranyoklevél, II. dij ezüst-oklevél, III. dij bronz-oklevél. 3. *Sertések dijazása: a*) Saját koczától tenyésztett egy éves kan után: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 forint. *b*) Saját koczától tenyésztett két éves, de a harmadik évet még be nem töltött kocza után: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. 4. *Cselédjutalmazásra fordittatott:* I. dij 30 frt és 6 darab dij à 20 frt, összesen 150 frt. Ezeken felül 500 frt értékü gépek és kertészeti eszközök, valamint gazdasági szerszámok sorsoltattak ki.

Az 1894-ik év julius hó 1-én Battonyán rendezett *állatkiállitás* cselédjutalmazással és sorsjátékkal volt egybekötve; midőn is a következő dijak osztattak ki: 1. *Mezőgazdák versenye:* I. dij 100, II. dij 60, III. dij 40 korona. 2. *Lótenyésztési dijak:* Állami dij 150 frt. *a*) 3 éves saját nevelésü, még befogva nem volt kanczacsikókra: I. dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. dij 50, V. dij 20 frt. *b)* Tiszta telivér, valamint e telivér anyától származó félvér csikó kizárásával, bármely vérü mén és saját kanczától tenyésztett negyedfü kanczacsikóra. *c*) Szopós csikóval elővezetett kanczákra: I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 4, V. dij 3 drb magyar arany. *Szarvasmarha-dijazás: a*) Saját tehéntől tenyésztett 3-adfü magyar faju bikára: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 frt. *b*) Saját tehéntől tenyésztett 3-adfü üsző után: I. dij 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. *c*) Sikerült borjukkal elővezetett tehenek: I. dij aranyoklevél, II. dij ezüst-oklevél, III. dij bronz-oklevél. 3. *Sertések dijazása: a*) Saját koczától tenyésztett egy éves kan után: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. *b*) Saját koczától tenyésztett két éves, de a 3-ik évet még be nem töltött kocza után:

I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. 4. *Cselédjutalmazásra fordittatott:* I. dij 30 frt és 6 darab dij à 20 frt, összesen 150 frt. Ezeken felül 500 frt értékü gépek és kertészeti eszközök, valamint gazdasági szerszámok sorsoltattak ki.

1895. év junius hó 30-án tartatott Makón *állatkiállitás*, cseléd utalmazással és sorsjátékkal egybekötött jutalmak kiosztásával. 1. *Mezőgazdák versenye:* I. dij 100, II. dij 60, III. dij 40 koronal2. *Lótenyésztési dijak:* Állami dij 150 forint. *a*) három éves saját nevelésü még befogva nem volt kancza-csikókra: I. dij 150, II. dij 100, III. dij 70, IV. dij 50, V. dij 20 forint. *b*) Tiszta telivér, valamint e telivér anyától származó félvér csikó kizárásával, bármely vérü mén és saját kanczától tenyésztett negyedfü kanczacsikóra. *c)* Szopós csikóval elővezetett kanczákra: I. dij 12, II. dij 8, III. dij 6, IV. dij 4, V. dij 3 drb magyar arany. 3. *Szarvasmarha-dijazás: a*) Saját tehéntől tenyésztett harmadfü magyar faju bikára: I. dij 60, II. dij 40, III. dij 20 frt. *b*) Saját tehéntől tenyésztett 3-adfü üsző után: I. dij 50, II. dij 30, III. dij 20 frt. *c*) Sikerült borjukkal elővezetett tehenek után: I. dij aranyoklevél, II. dij ezüstoklevél, III. dij bronzoklevél. 3. *Sertések dijazása: a*) Saját koczától tenyésztett egy éves kan után: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 forint. *b*) Saját koczától tenyésztett két éves, de a harmadik évet még be nem töltött kocza után: I. dij 25, II. dij 15, III. dij 10 frt. 4. *Cselédjutalmazásra fordittatott:* I. dij 30 frt és 6 drb. dij à 20 frt, összesen 150 frt. Ezeken felül 500 frt értékü gépek és kertészeti eszközök, valamint gazdasági szerszámok sorsoltattak ki.

IV.

(Az egyesület mozgalmai a minisztériumok és törvényhatóság utján.)

Tekintve, hogy a hernyók és egyéb kártékony kerti rovarok a gyümülcstermelésnek egyik legnagyobb akadályát képezik, ennélfogva megkerestetett 1872-ben a megye törvényhatósági bizottsága egy Szabályrendelet megalkotása iránt.

Hasonlókép 1873-ban megkerestetett a megye törvényhatósági bizottsága az irányban, hogy a gőzcséplők és egyéb gazdasági gépek körül foglalkozó munkások testi épségének megóvása tekintetébe szabályrendeletet léptessen életbe; továbbá 1885-évben a szerbtövis kötelező irtása tárgyában alkotott szabályrendeletet, mely szabályrendeletekhez az adatokat a gazdasági egyesület szolgáltatta. 1889-ik évben

feliratot intézett a földmivelési m. kir. miniszteriumhoz a kártékony növények kötelező irtása tárgyában. 1894-évben pedig a hesszeni légynek pusztitása és továbbterjeszkedése ellen.

1895-ben a mezőrendőrségi törvények végrehajtására és lótenyésztés emelése érdekében szabályrendeletet alkotott; tárgyalta ezenkivül több társegyesület, törvényhatóság és testület javaslatait.

V.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Jelenlegi müködése az állattenyésztés; elsősorban a szarvasmarhatenyésztés, azontul a sertés- és lótenyésztés fejlesztése és emelésére irányul. Emellett támogatja a mezőgazdaság egyéb ágait, vetőmagvak és mütrágyák beszerzésénének közvetitése által, tenyész-apaállatok beszerzése és kiosztása; állatkiállitások rendezése, magvak, mütrágya és egyéb gazdasági czikkek beszerzésének közvetitése által.

Földmivesiskola létesitése, kerületi telep berendezése és a milléniumi kiállitásra szánt állatok és termények összegyüjtése.

VI.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok a tüz- és jégbiztositásnál, miután az egyesület az első magyar általános biztositó társasággal szerződésre lépett, ezen szerződése alapján dijkedvezményben részesülnek; azonkivül gazdasági czikkek, vetőmagvak, mütrágyák stb beszerzésénél a nagybani bevásárlás árkedvezményeit élvezik, a mennyiben az egyesület a mezőgazdák szövetkezétől megbizható forrásból közvetiti.

VII.

(Az egyesület müködésének programmja a jövőre.)

Lótenyésztési jutalomdijosztás rendezése. Mezőgazdák versenye. Szarvasmarhadijazás. Mütrágyák bevásárlása a jelentkező gazdák részére.

A gazdasági egyesületek milléniumi kiállitásában való részvétel folytán az egyleti kiállitás rendezése. A milléniumi kiállitáson résztvevő megyei gazdák kiállitásának rendezése.

A csanádvármegyei gazdasági egyesület taglétszámának kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Rendkivüli tag	Összesen	Jegyzet
1889	3	87	185	23	298	
1890	3	80	184	21	288	
1891	3	73	178	26	280	
1892	3	78	170	25	276	
1893	3	79	168	25	275	
1894	3	79	161	23	266	
1395	3	82	170	51	306	

A csanádvármegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon		Évi bevétel						Kiadás összesen	
			Tagdijból		Biztositási dijjutalék		Állami dijból			
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1889	7309	27	2000	—	53	18	150	—	2194	60
1890	7309	27	3162	61	311	59	150	—	3624	20
1891	6415	01	4030	15	303	77	150	—	2491	66
1892	6415	01	2556	37	309	85	150	—	2602	41
1893	6739	72	2484	50	290	—	150	—	2558	27
1894	6739	72	2308	72	271	30	150	—	2487	68

A csanádmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyósz.	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Mult évi pénztári maradvány	391	72
2	Kamatok	350	—
3	Tagdijhátralékok	300	—
4	Folyó évi tagdijak	1600	—
5	Mezőhegyesi lótenyésztési jutalomdij	150	—
6	Biztositási dijjutalékok	300	—
	Összesen	3091	72

Folyósz.	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Tisztviselők fizetése	500	—
2	Lótenyésztési dijakra	860	—
3	Szarvasmarhák dijazása	320	—
4	Sertések dijazása	100	—
5	Kisorsolási dijakra	400	—
6	Cselédjutalmazásra	120	—
7	Irodai átalányra	60	—
8	Nyomtatványokra	120	—
9	Fuvar- és napi dijakra	50	—
10	Kiállitási költségekre —	120	—
11	Posta-költségekre	60	—
12	Orsz. gazd. egylet tagdija	10	—
13	Baromfitenyésztés jutalmára	50	—
14	Előre nem látottakra	100	—
	Összesen	2910	—

CSIKVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Csik-Szereda.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása. Az alapitás czélja. Alapitók. Vezérférfiak.)

Csikvármegye törvényhatósági bizottsága 1879 október 15-én *Mikó* Mihály akkori főispán elnöklete alatt tartott közgyülésén az ugyanazon év julius 3—5. napjain Székesfehérvárt tartott gazdakongresszus felhivására elhatározta a Csikvármegyei gazdasági egyesület létesitését.

Ezen határozatból kifolyólag az alapszabályok kidolgozása és egyéb előintézkedések megtétele czéljából javaslattételre egy 30 tagu bizottság küldetett ki azon meghagyással, hogy az alapszabálytervezetet az 1880-ik évi tavaszi közgyüléshez terjeszsze be. A beterjesztett alapszabálytervezet a törvényhatóságnak 1880-iki tavaszi közgyülésében elfogadtatott és a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter által 1880 szeptember hó 10-én jóvá is hagyatott.

Az alapszabályok megerősitése után a kiküldött 30-as bizottság 1881 február hó 9-én tartott ülésének határozatából kifolyólag aláirási ivek küldettek szét a megye minden községébe, minek eredményekép 14 alapitó, 51 rendes, 85 évdijas és 64 pártoló, összesen 214 tag aláirásával az egyesület alakuló gyülése 1891 november 23-án megtartható volt.

A megalakult egyesület czéljául és feladatául Csikmegye mezőgazdaságának ugy elméleti mint gyakorlati irányu előmozditását, felvirágoztatását tüzte ki. Az okszerü mezei gazdálkodásnak helyesebb irányt adni, állattenyésztést, gyümölcsészetet, kertészetet fejleszteni, erdő- és befásitási telepek alkotására közremüködni ott, hol az egyéni tevékenység elégtelen volta miatt csakis az erők társulása és szövetkezése lehet képes a kitüzött czélok elérésére vált az egyesület feladatává.

Az egyesület megalakitása körül teljesitett buzgó és odaadó mükődésükkel kiváló érdemet szereztek a vármegye törvényhatósága által

kiküldött 30-as bizottság tagjai, névszerint: *Lázár* Dénes elnöklete alatt *Fodor* Ignácz, *Székely* Endre, *Puskás* Ferencz, *Czikó* Ferencz, *Becze* József, *Balázs* Mihály, *Puskás* Lajos, *Szebeni* Péter, *Koncz* István, *Balázs* Antal, *Horvát* Károly, *Madár* Imre, *Mélik* István, *Berde* Ferencz, *Both* Ferencz, *Endes* József, *Márton* Ferencz, *Mikó* Bálint, *Lázár* Domonkos, *Balázsy* Lajos, *Portik* Lajos, *Szántó* Péter, *Zakariás* Izsák, *Nagy* Lajos (esperes-kanonok), *Péterfi* József, *Győrffy* Ignácz, *Lázár* Jakab, *Madár* Mihály, *Csergő* Venczel.

Az egyesület első elnökévé *Lázár* Dénes főispánt, titkárává *Deák* Ignácz gazd. szaktanárt választotta meg s az egyesület müködését igen szerény anyagi viszonyok között 1882. év elején megkezdette.

Mikó Bálint Csikvármegye főispánja, földbirtokos, a gazdasági egyesületnek alapitó tagja és kezdettől fogva tiszteletbeli elnöke, az egyesület ügyei iránt melegen érdeklődvén, annak minden irányban történt fejlesztésében kiváló érdemei vannak.

Lázár Dénes volt főispán az egyesület megalakitása körül buzgólkodott, annak 1882. év julius havában bekövetkezett váratlan haláláig elnöke volt.

Becze Antal Csikvármegye alispánja, földbirtokos és az egyesületnek 1883 augusztus 13-ától kezdve elnöke. Az egyesület fejlődése már a megalakitástól kezdve az ő nevével szoros kapcsolatban van. Az egyesület ügyei iránt tanusitott meleg érdeklődésével, buzgó ügyszeretetével és általánosan ismert tekintélyével az egyesületnek fejlődését és a kitüzött czélok elérését minden irányban elősegitette.

Különös érdeklődéssel viseltetik az állattenyésztés fellendítése iránt, mit ugy a kiállitásokon mint dijszabásoknál mindig érvényre is juttatott. Nagy érdeklődése és ügybuzgalma a mezőgazdaság, kertészet és erdészet terén is mindenhol kitünik.

Madár Imre Csikvármegye főjegyzője, az egyesületnek kezdettől fogva mindig buzgó és tevékeny I. alelnöke. Lelkes érdeklődésével az egyesület fejlesztése érdekében igen sokat buzgólkodott. Figyelme minden irányban kiterjed. Méltán megérdemli, hogy neve az egyesület történetében megörökittessék. — Az állattenyésztési szakosztály elnöke maig is.

Fodor Ignácz ügyvéd, az egyesületnek alapitó tagja és 1889-ben történ telhalálozásáig alelnöke volt. Mint kitünő gyakorlati gazda az egyesületnek ugy megalakitásánál mint további fejlesztésénél tevékeny részt vett.

Koncz István plebános, alapitó tag, az egyesületnek 1895-től kezdve alelnöke, szintén már a megalakitásánál, de az egyesület további fejlődésében is érdemei vannak.

Bójthy Endre a kertészeti szakosztály elnöke, számvizsgáló bizottsági tag. Ügyszereteténél fogva ugy a kiállitásokon, mint az egyesület egyéb ténykedéseiben is közremüködik. Különös érdemei vannak a kertészeti ügyek előmozditása terén.

Id. *Dr. Molnár* József számvizsgáló bizottsági elnök az egyesület vagyoni érdekei felett szigoru pontossággal őrködik.

Lázár Domokos a méhészeti szakosztály elnöke, az állattenyésztés terén vannak érdemei.

Deák Ignácz az egyesületnek 1883 október 15-ig titkára, gyakorlati gazda, ugy az egyesület megalakitása körül mint továbbfejlesztésében széles elméleti és gyakorlati szakismeretei által az egyesület megalapitásán és felvirágoztatásán sokat és buzgón munkált.

T. Nagy Imre közgazdasági előadó, az egyesületnek 1883. október 15-ike óta titkára, gyakorlati gazda, kertész, méhész, földbirtokos. Fáradhatlan szorgalma, ügybuzgósága és széleskörü tevékenysége által az egyesület ügyeit nemcsak hivatásszerüen, de ügyszeretettel vezeti. Az egyesületnek mai szinvonalra történt emelésében az oroszlánrész neki jutott, mert minden az egyesület által létesitett intézmény kezdeményezésében, tervezésében és kivitelében főtényezőképpen szerepelt és azokban a legnagyobb odaadással fáradhatlanul munkálkodott. Az állattenyésztés, mezei gazdálkodás, kertészet, szóval az egyesület kitüzött czéljainak elérhetése érdekében több megyei szabályrendeletnek megalkotója volt.

A gazdasági egyesület kitüzött czéljainak elérhetésében nagyban közremüködtek a gyümölcsészet terén: *Márton* Ferencz és *Orel* Máté.

A méhészet terén *Ferenczy* Károly, *Csergő* Venczel és *Benedek* Gábor. Sok más érdemes egyénen kivül az állattenyésztés fejlesztése érdekében az egyesület által felállitott törzsgulya létesitésében sokat fáradoztak és nagy érdemeik vannak: *Madár* Mihály gazd. felső népiskolai igazgatónak és *Barabás* Béla gazd. szaktanárnak, kik ezen telepet elismerésre méltóan kezelik, valamint a megye közönségének oly sok hasznos ismeretet és tanulmányt nyujtó mintagazdaságot is.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(A vármegye területe, mivelési ágak kiterjedése. Éghajlat. Talajviszonyok. Gazdálkodási rendszer. Birtokviszonyok. Szarvasmarhatenyésztés, lótenyésztés, sertéstenyésztés, juhtenyésztés, baromfitenyésztés. Gyümölcstermelés. Gyümölcsészeti felügyelő. Konyhakertészet.)

Az egyesület működése kiterjed Csikvármegye egész területére. Csikvármegye területe 4493·22 □kilométer, lakosainak száma az 1890-iki népszámlálás szerint 113.889. Ezen kiszámitás alapján minden □kilométer területre 23·11 lélek esik.

Csikmegyének müvelés alatt álló területe 457.342 hold, vagyis 2632 □kilométer, mely szerint esik egy □kilométerre 42·1 lakos. Az erdőterületből, melynek nagysága 402.105 kat. hold, vagyis 2320 □kilométer, esik minden lakosra 3·62 hold, 1 □kilométerre pedig 47·8 lakos.

Éghajlata a megyét körülhatároló magas hegylánczolatok és havasok miatt meglehetősen zord és az időjárás igen változó, ugy hogy néha egyik szélsőségből a másikba megy át. A tavasz későn, ugyszólván május elején nyilik meg, a nyár julius elejétől augusztus közepéig tart és nem ritkán augusztus 15—20-ika között már éjjelenként dér van. A tél rendesen nagyon hosszu, zord és hideg. Legkedvezőbbnek mondható még az ősz, mely néha az augusztus végén bekövetkezett hüvös éjszakák után enyhe időre változván, november végéig is eltart.

A megye területe általán véve hegyes-völgyes lévén, ennélfogva a *talajviszonyok* is nagyon különbözők, ugy annyira, hogy mig a megye egyes részeiben a legsilányabb köves talajokkal találkozunk, addig más helyeken, mint pl. Gyergyónak és Al-Csiknak lapályos helyein elegendő humusz tartalommal biró középkötöttségü talajokat találunk és Al-Csik egy részében, különösen Tusnád környékén, már majdnem a futó homokhoz hasonló lazaságu homoktalajok is fordulnak elő.

Az összes *müvelés alatt* lévő területből 73.014 kat. hold, vagyis a szántónak 52·9 százaléka évenkint ugarnak marad s igy az évenkint bevetett terület az összes szántóföldeknek felét sem teszi.

Utóbbi évben a *hármas határ* rendszer több község altal elfogadtatván, remélhető, hogy igy már nem sokára az ugarban hagyott területek mennyisége tetemesen csökkenni fog.

A vármegye területén a *birtokviszonyok* nem mutatnak nagyon kedvező képet, a mennyiben a megye területén ezideig tagositott birtokok még nincsenek. 100—300 holdas birtok a megyében alig talál-

ható egynehány. Legnagyobb része a birtokosoknak 5—10 hold birtokkal rendelkezik, s ha már most elképzeljük azt, hogy egy 5—10 holdas birtok 40—50 parczellában egymástól 1—2 óra távolságra fekszik, akkor könnyen fogalmat alkothatunk magunknak az ottani birtokviszonyokról, különösen ha tekintetbe vesszük még azt is, hogy nem ritkán 30—50 □öles parczellák is találkoznak.

Ezen gazdálkodási viszonyok mellett az egyesület működési területén termeltetik átlag véve *buza* 6288 kat. hold, *rozs* 22.349 kat. hold, *árpa* 8457 kat. hold, *zab* 16.617 kat. hold, *tengeri* 3837 kat. hold, *takarmányrépa* 76 hold, *luczerna* és *lóhere* 221 kat. hold, *burgonya* 4381 kat. hold területen.

Csikvármegyének 184.789 kat. hold rétje, 153.000 hold havasi legelője s igy összesen 337.789 kat. hold olyan területe van, mely egyedül és kizárólag állattartás által hasznositható.

Az állattenyésztés főágát a *szarvasmarhatenyésztés* képezi. Általánosan az erdélyi magyar fajta szarvasmarha tenyésztetik az egész vármegye területén. Kivétel csak némely félreeső havasi községben van hol az ugynevezett »*busa*« (csángó) marha tenyészik, mely kisebb alkatával, keményebb lábaival, busa fejével, felálló kecskeszarvával nagyon különbözik az erdélyi magyar fajtától. Előnye az, hogy sovány tartást is eltür s jobban fejlett egyedei nagyobb tejelőképességgel birnak, mint a közönséges erdélyiek. Elenyésző csekély részét képezi a szarvasmarhaállománynak a pinzgaui és annak a fehér marhával való keresztezésből származott korcs egyedei, melyek feketék, fehér-feketék, olykor szürkék, deresek s néha halványpirosak. E korcsfaj leginkább Balanbányán található. A szarvasmarhaállományból minden □kilométerre 14·78, minden ezer lakosra 597·73 s minden 100 kat. hold szántóra 14·52 darab esik.

A szarvasmarhatenyésztés a vármegyének gyergyói részeiben sokkal fejlettebb fokon áll, mint a csiki részen, melynek egyszerű magyarázata az, hogy a gyergyói községek aránytalanul módosabbak közjövedelmekben s igy a községi tenyészállatokat nemcsak nagyobb számban, de válogatottabb és értékesebb minőségben is szerezhetik be, a minek látszatja van a marhaállományon.

A megye *lótenyésztése* meglehetős elhanyagolt állapotban van. Nevezetesebb forgalmu lóvásár nincs, a miből önként következik, hogy jobb anyag ott nem is kerül piaczra, hanem legtöbbnyire kézből történik az adás-vevés, vagy a vevő és eladó idegen vármegye piaczát keresi

fel árujával vagy keresletével. Magán tenyészmén alig van a vármegye területén s ebből következik, hogy a hajdan hires székelylónak maholnap hire se lesz.

A sertéstenyésztés a közelebb mult években szép lendületet vett. 1883 és 85-ben 56 darab kisjenői és pankotai keresztezésből származó fajkant és 30 darab koczát hozatott a gazdasági egyesület a kolozsmonostori gazdasági tanintézettől s azokat a községek és egyes tenyésztők közt kiosztva, megvetette alapját a vármegyei sertéstenyésztés jobb jövőjének. Az addig tenyészett hosszu sörényü, lapos testü, hosszu, hegyes orru, nehezen hízó veres disznót nehány év alatt teljesen kiszoritotta az egylet által meghonositott nemes sertés. A különböző keresztezésekből oly szép állomány fejlődött, hogy ma már ugy minőség, mint számra nézve hova-tovább több reménynyel tekinthetni a megye állattenyésztése ezen ágának fejlődése elé. E téren az egylet elérte, hogy messze vidékről jövő kereskedők jönnek a megye piaczaira s falkánkint veszik és hajtják el a sertéseket.

A *juhtenyésztés* nagyon fontos szerepet tölt be Csikmegye állattenyésztésében, mert a meglevő viszonyokat nem lehetvén megváltoztatni, a nagyterjedelmü legelők okszerü kihasználása végett, még nagyon hosszu ideig s talán örökre, fontos hivatása lesz a vármegyében a juhtenyésztésnek. A manapság tenyésztett havasi juhfajta ama jó tulajdonsága mellett, hogy szivós és jó tejelő, azon hátránynyal bir, hogy teste kicsiny s alig éri el a 25—30 kg.-ot, gyapja pedig a lehető legdurvább. Évekkel ezelőtt kisérlet tétetett a juhállomány javitása érdekében az által, hogy Ramaszkán-féle raczka-kosok osztattak szét egyes tenyésztőknek. Sajnos, hogy ez a kisérlet semmi eredményre nem vezetett, mert a ramaszkán-kosok métélykórban elhullottak, a hátramaradt ivadékkeresztezések pedig a nagyszámu régi nyájakban ujra elvegyültek, ugyszólván elkallódtak. Folyó 1895. évben a földmivelési miniszter 18 drb czigája fajkost bocsájtott az egyesület rendelkezésére, melyet az egyesület a tagoknak kisérletezés végett kiosztott.

A *baromfitenyésztés* utóbbi időben haladásnak indult, különösen a tyukászat terén a Brahma- és Langshan-faj tyukok terjesztése által. A földmivelési miniszteriumtól nyert egy család Langshan a gazdasági felső népiskolánál tenyésztetett tovább Madár Mihály igazgató által, honnan a tavaszi költés idejében a vidéki tenyésztők eredeti tojásokat kapnak cserébe. Ezuton ez a faj már széltében elterjedt a vármegyében.

A *méhtenyésztés* a megye területén ma már szép lendületet nyert a többféle állami megyei és társadalmi intézmények közremüködése folytán ugy annyira, hogy ma már nincs község a megye területén, a melyben okszerü méhészettel ne foglalkoznának.

A vármegye éghajlata nem nagyon kedvező a *gyümölcstermelésre:* de azért az egyesület e téren való törekvéseit szép siker koronázta. A közelebbi évtizedig annyira el volt hanyagolva a vármegyében a gyümölcstermelés, talán bizonyos ősi előítéletek miatt, hogy annak alig lehetett nyomára akadni. Voltak eddig is egyes pontjai a vármegyének, hol legalább magról tenyésztett gyümölcsfákon figyelemre méltó menynyiségü gyümölcs termett, de a fák nemesitése s azoknak szorgalmasabb szaporitása és gondozása csak az utóbbi években vett lendületet. Delnén, Ménaságon, Szt.-Györgyön, Bánkfalván azelőtt is lehetett látni erőteljes, kinőtt fákkal biró kerteket, mely községeknek hegyekkel, dombokkal körülvett fekvése az ártalmas szelektől biztositotta a fákat. Ma azonban különösen a gazdasági egylet kezdeményezése és fáradozása folytán napról-napra szaporodnak a vármegye minden szögletében a fákkal szépen beültetett kertek. Vannak már szakértelemmel kezelt és gondozott gyümölcsösök is, melyek nemes gyümölcseikkel jól kifizetik az alapitók fáradozását. Orel Máté gyümölcsöse Gyergyó-Szent-Miklóson vagy a Márton Ferenczé Csik-Szt.-Mártonban kedvezőbb éghajlatu vármegye gyümölcsösei közt is számot tennének, különösen a fajok válogatottsága s a termelt gyümölcsök minőségére nézve.

A gazdasági egylet minta-faiskolát állitott fel és rendezett be Csik-Szeredában, melyben már több ezer nemes csemete virul s a beoltásra készen álló vadonczok tizezrenként kelnek a táblákban, hogy alapját képezzék a vármegye különböző vidékein lakó és érdeklődő egyesületi érte!mesebb tagok gyümölcsöseinek.

A vármegye külön szabályrendeletet alkotott a községi faiskolák felállitásáról s ma már a megye minden községében kisebb-nagyobb területtel felállitva és nagyobbára berendezve van a faiskola, melyek felett a vármegye által rendszeresitett gyümölcsészeti vándortanitó gyakorolja a felügyeletet.

A vándortanitó által egybeállitott évi jelentés szerint 1894, év végén már 12.590 nemesitett ojtvány és 44.358 vadoncz volt a községi faiskolákban, melyeken kivül 625 drb nemesitett ojtvány osztatott ki a községek lakossága közt és 171 drb ültettetett ki anyafának.

Ha a megye tenyésztői lemondanak azon minden kezdő gyümölcsész

által követett rossz szokásról, hogy fiatal gyümölcsösükbe minél többféle fajt akarnak meghonositani, még sokkal nagyobb eredményt érnének el.

A gazdazági egylet évekkel előbb megállapitotta a tenyésztésre ajánlható gyümölcs fajtákat s a mely tenyésztő ezt figyelemben tartja, nagyon sok fáradságos és sokszor költséges experimentázióktól megkiméli magát. Ilyen fajták:

a) Almák: 1. Nyári piros kalvil. 2. Czitromalma. 3. Téli arany parmén. 4. Parker kormos. 5. Danczigi bordás. 6. Sikulai alma. 7. Török muskotály. 8. Batul. 9. Pónyik. *b) Körték:* 1. Vilmos. 2. Ananász. 3. Tongrei. 4. Izambert. 5. Napoleon. 6. Téli esperes. *c) Szilvák:* 1. Jefferson szilva. 2. Althan ringló. 3. Walesi herczeg. 4. Washington. 5. Kirke. 6. Poud magoncza. 7. Muskotály. 8. Olasz beszterczei. *d) Meggyből* és *cseresnyéből* a nemesitett fajok nehezen fejlődnek s kevés gyümölcsöt is hoznak, hanem a magról vagy gyökhajtásról nevelt közönséges meggy és a spanyol meggy elég buján diszlik és sok gyümölcsöt is hoz-

Csikvármegye törvényhatósága a gyümölcsészet felkarolása terén az utóbbi években annyit tett, hogy alig akad párja az ország vármegyéi közt. Intézkedéseivel századok mulasztását igyekszik helyrepótolni. A gazd. egyesület hatósága alá megyei gyümölcsészeti és méhészeti vándortanitói állást rendszeresitett s ez állás fizetését 500 frttal viseli. E mellett pedig a vándortanitó intézkedéseit a hatóság minden téren istápolja és elősegiti, a mi még többet lendit az ügyön, mint bármi más társadalmi intézkedés és jóakaratu buzgólkodás. A ki a vármegyétől ennél is többet kiván ez idő szerint, illuziókban ringatja magát. Igy haladva, a siker el nem maradhat.

Nagy szükség is van rá, mert a vármegye idáig összes gyümölcsszükségletét a szomszéd Udvarhely és Háromszék vármegyék fedezték. Nyár derekától tél kezdetéig járják a gyékényes szekerek a községek utczáit, gyümölcsöt árulva s a legvadabb és legfanyarabb gyümölcsök is készséges vevőkre találnak. Sok ezerre megy az, a mit e réven Csikból elvisznek a szomszéd vármegyék.

A konyhakertészet terén alig van valami feljegyezni való. Házi szükségletét mindenki saját kertjéből látja el. Minden háziasszony konyhakertész is. A mi a házhoz zöldségféle és egyéb kerti főzelék-féle szükséges, azt a háziasszonyok termelik és állitják elő. A kerti terményeknek piacza nem levén, azoknak ára sincs. Legföljebb a káposzta és hagyma az, mely a piaczon is legalább olcsó árban értékesithető.

A *káposztatermeléssel* foglalkoznak a székely asszonyok, melyből a belfogyasztás szükségletét elég el is látják évenkint. A *hagymatermeléssel* már nem igy vagyunk. Ennek termelésével a szomszéd Udvarhelymegye közeleső községeiben oly értelemmel és oly menynyiségben foglalkoznak, hogy a csikiak azzal versenyezni meg sem kisérlették még idáig.

A konyhakerti magvak termelése teljesen elhanyagolt tér a vármegyében. A kerti termények magvait majdnem kizárólag magkereskedőktől vásárolják. Évenkint sok ezerre megy azon összeg, mit e czimen Csikból a budapesti és más vidéki magkereskedők nagyhangu hirdetései nyomán kiadnak. Legtöbbnyire teljesen sikertelen experimentációkat tesznek a czifra nevü magvakkal, melyek nagy része ki sem szokott kelni, de azért alig jut eszébe egy-egy értelmesebb háziasszonynak, hogy a szükséges magvakat saját kertjében termelje s lemondjon azon sok mindenféle »óriás« és »kedvencz« termények feldicsért magvainak postán való meghozatásától.

A megye közönsége akkora elfogultsággal viseltetik a kereskedők czifra árjegyzéke iránt s annyira divatos mániává fejlődött a magvak »rendelése«, hogy a megyei gazdasági egylet által ezen sok szédelgés megakadályozására s a közönség jóhiszemüségének kihasználása ellen tett azon intézkedés, hogy olcsóbb és több szavatossággal, sőt a tagoknak tetemesen leszállitott árban, árul takarmány- és konyhakerti magvakat, alig veszik figyelembe.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: községi faiskola, faiskola-felügyelő, mintakertészet, törzsgulya és bikanevelő-telep, talajmivelő eszközök kiosztása.)

A csikmegyei gazdasági egyesület megalakulása óta a mezőgazdaság és állattenyésztés fejlesztése érdekében minden irányban működött s tényked ésének eredményét több általa létesitett intézmény bizonyitja.

A kertészet fejlesztése eredetében az egyesület 1887-ben a megyei törvényhatósággal karöltve szabályrendeletileg intézkedett a *községi faiskolák* azonnali beállitása tárgyában, melyek ezen intézkedésekből kifolyólag már a megye minden községében beállittattak és sikeresen müködnek. Ezeknek felügyeletére és ellenőrzésére egy *faiskola-felügyelő* vándortanitói állás rendszeresittetett, mely közeg hivatva van a megye területén a kertészet minden ágának és az okszerü méhészetnek is

ismereteit elméleti és gyakorlati uton terjeszteni. Müködése közvetlenül az egyesület felügyelete alatt áll.

Ugyanezen czélból 1888-ban egy *központi mintakertészetet* rendeztek be 2200 □öl területen, hol a termelés főleg nemes gyümölcsfa csemeték előállítására és a megye éghajlata alatt ez idő szerint sikerrel termelhető gyümölcsfajokkali való kisérletezésre szoritkozik. A faiskola már 1893. évben átadatott a forgalomnak s az onnan kikerült csemeték napról-napra keresettebbek lesznek ugy a vármegye területén mint a távolabbi vidékeken is. Ezen területen konyhakerti terményekkel hasonlóan kisérletek tétetnek.

Az állattenyésztés előmozditására az egyesület fennállása óta több üdvös szabályrendelet megalkotása, jó fajsertések, kosok, bikák és baromfiak közvetitése és ingyenes kiosztása által igen sokat tett.

Az egyesület igazgató-választmánya 1890. decz. 17-én tartott ülésében egy *törzsgulya és bikanevelő-telep* felállitásának eszméjét pendítette meg, mely ügyet az egyesület tovább tárgyalván azon eredményre jutott, hogy a telep czéljaira szükséges apa- és anya-állatok már 1892-évben bevásároltattak. A tenyésztés iránya magyar erdélyi fajbikák és üszők nevelésére van fektetve.

Az egyesület igazgató-választmánya 1893. január 26-án tartott ülésében egy a telep czéljainak megfelelő modern istálló épitését határozta el, mely melléképületeivel együtt 8000 frt költséggel 1894-ben felépittetett. A telep czéljaira szükséges 100 hold legelő holdanként 80 frtjával 1893 és 94. években szintén bevásároltatott, s területe évről-évre nagyobbitlatik. Az állatállomány mai létszáma 62 drb.

A földmivelés és talajjavitás érdekében az egyesület alkalmas és a vidék viszonyainak megfelelő *talajmivelő eszközöket* szerzett be s azokat a helybeli gazdasági iskola birtokán tett eredményes kisérletek után ingyen az egyesületi tagok használatára bocsátotta.

Közremüködött egy az Olt völgyének lecsapolását eszközlő u. n. Oltvölgyi társulat megalakitása körül.

II.

(Az egyesület által rendezett kiállitások. Kisérletek. Előadások. Tenyészállatkiosztás.)

1882. október 8—15-ig Csik-Szeredában rendezett egy *gazdasági állat-, termény-, gép-, kézmü- és házi-ipari kiállitást* hol 791 kiállitó által kiállittatott 158 drb. állat, 14 féle gabonanemü termény, 67 féle konyhakerti termény, 195 féle gyümölcs, 86 drb. gép és eszköz, 165 kézmü-

ipari és 907 féle házi ipari tárgy. Kiosztatott 62 cs. kir. arany, 79 drb. 1 frtos ezüst tallér, 294 drb. dicsérő oklevél.

1883-ban Gyergyó-Szt.-Miklóson *hasonló kiállitás*. Kiállittatott 436 drb. állat, 327 gabonanemü és 304 konyhakerti termény, 207 gyümölcs, 1327 házi-ipari, 333 kézmü-ipari tárgy, több gép és eszköz. Kiosztatott 120 drb. arany, 145 ezüst tallér, 385 dicsérő oklevél.

1884-ben Csik-Szent-Mártonon cselédjutalmazással egybekötött *állatkiállitás*. Kiállittatott 258 drb. állat. Kiosztatott 59 drb. arany, 22 drb. 10 frankos aranyértékü gazdasági eszköz, 23 drb. ezüst tallér 40 drb. dicsérő oklevél. Cselédjutalmazásra kiosztatott 149 forint.

1890. október 13-án Karczfalván *állatkiállitás*. Kiállittatott 348 drb. állat. Kiosztatott 510 frt jutalom és 38 dicsérő oklevél.

1891. október 1-én Cs.-Szeredában *gazdasági gép- és eszköz-kiállitás* tejelő versenynyel. Kiállittatott 226 drb. állat és több gazdasági eszköz, a tejelőversenyen 3 drb. tehén, Kiosztatott dijakban 396 forint.

1886-ban Csik-Szeredában dijazással egybekötött *eke- és szántás-verseny*, gazdasági gép- és eszközkiállitás. Kiosztatott 16 drb. arany, 36 forint és ezenkivül dicsérő oklevelek.

Az egyesület fennállása óta minden évben tétettek részint a gazdasági iskola tagositott birtokán, részint egyesületi tagjai által a megye különböző részein az egyesülettől nyert magvakkal *kisérletek*.

Deák Ignácz, *Berde* Ferencz és *Barabás* Béla gazd. szaktanárok által az egyesületi gyüléseken évenkint tartattak gazdasági szakelőadások, *Kertész* István által a kertészet és méhészetből, *Abend* András kerületi vándortanitó által a méhészetből.

Az állattenyésztés előmozditása czéljából az egyesület által kiosztatott:

1885-ben	16	drb. pankotai és kisjenői keresztezésből származó kan
1886-ban	39	drb. ugyanilyen fajkan
	30	« « fajkocza
1886-ban	30	« Ramaszkán-kos
1891-ben	2	« Poland china fajsertés
1891-ben	6	« Ramaszkán-kos
1889-ben	6	« Magyar erdélyi fajbika
1890-ben	5	« « «
1891-ben	8	« « «
1892-ben	5	« « «
1893-ban	8	« « «
1894-ben	10	« « «

Az 1893. és 94. években kiosztott 18 drb. tenyészbika már az egyesület törzsgulyájának tenyészetéből került ki.

III.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok és törvényhatóság utján.)

Az egyesület 1882-ben inditványt tett a csikmegyei *gyümölcstenyésztés* emelése és a befásitás érdekében s egyuttal megjelölte a megye területén termelésre alkalmas fajtákat. Felirt a miniszteriumhoz a községek részére szükséges *bikák beszerzése* tárgyában.

1885-ben a vármegye törvényhatóságánál kieszközölte egy megyei *kertészeti és méhészeti vándortanitói* állás rendszeresitését.

1886—1887-ben a vármegyétől egy *mintakertészet* berendezése czéljaira szükséges terület beszerzését eszközölte ki.

1889-ben a *tenyészbikák beszerzési alapját* és

1892-ben egy a vidék igényeinek megfelelő *törzsgulya* létesitését a szükséges épületekkel,

1893-ban a Csik-Szeredai gazdasági *felső népiskola* mintagazdaságának és állattenyészetének az egyesület kezelése alá leendő átengedését vitte ki a törvényhatóságát.

Továbbá mint fentebb emlittetett, több rendbeli *szabályrendelet* megalkotását és a megye minden községében egy tenyészállatalap létesitését. Ma már Csikmegye minden községében van állattenyésztési alap.

IV.

(Az egyesület müködése jelenleg.)

Főkép a szarvasmarhatenyésztés fejlesztése és emelésére irányul jelenleg az egylet müködése. E mellett pedig a mezőgazdaság és kertészet fejlesztésére is. 1894-ben mütrágyával tett trágyázási kisérleteket.

V.

(Müködésének programmja a jövőre.)

A törzsgulya számára történendő épitkezések befejezése és legelő beszerzés. Előkészület az ezredéves kiállitásra. Tenyészállatok és magvak közvetitése, gyümölcsfa-csemeték és ojtógalyak ingyenes kiosztása, az állattenyésztési szabályrendelet értelmében a szükséges intézkedések megtétele. Járási mezőgazdasági bizottságok szervezése.

VI.

(Tagoknak biztositott kedvezmények.)

Ingyen használják a gazdasági egyesület gépeit, eszközeit, tenyészapaállatait. Rendelkezésükre áll az egyesület könyvtára. Kedvezményes áron jutnak gazdasági és kerti magvakhoz. Dijtalanul kapják az egyesület közlönyét. Gazdasági, kertészeti és méhészeti szakkérdésekben felvilágositást és utbaigazitást nyernek stb. stb.

A csikmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Évdijas tag	Pártoló tag	Összesen
1881	.	14	51	85	64	214
1882	.	63	67	92	76	298
1883	.	65	83	154	115	417
1884	4	67	86	158	119	434
1885	4	66	94	179	127	470
1886	4	66	94	189	127	480
1887	4	67	94	195	131	491
1888	4	67	94	196	131	492
1889	4	67	71	171	119	432
1890	4	67	65	190	128	454
1891	4	68	61	202	135	470
1892	4	68	61	202	136	471
1893	4	69	63	207	138	481
1894	4	69	63	206	135	477

Kimutatás a csikmegyei gazdasági egyesület által évenkint kiosztott vetőmagvakról.

Év	Luczerna	Lóhere	Répa	Fűmag	Tavaszi buza Jurenák	Árpa Chevalier	Kendermag apatini	Kendermag olasz	Lenmag rigai	Tavaszi buza Champlaire	Borsó stockeraui	Lencse stockeraui	Tengeri	Paszuly	Burgonya Early	Dober	Perlesz	Saumur de Mars	Áprilisi angol	Champion	Kék rózsa	Császár	Korai vermont
	k i l o g r a m m																						
1882	.	.	25	.	50	100	700	500	.	.	.	.	.	.	25	50	250	30	50	.	.	.	.
1883	.	.	.	.	.	200	.	.	85	100	.	.	.	.	.	.	.	.	.	200	100	100	100
1884	30	70	20	.	.	200	.	.	.	.	10	10	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1885	30	75	19	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1886	72	70	33	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1887	57	190	38	40	.	.	.	.	.	.	.	.	125	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1888	28	71	50	.	.	.	.	.	.	.	7	10	6	7	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1889	100	200	50	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1890	80	150	42	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1891	50	200	50	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1892	100	150	35	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1893	70	200	50	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1894	100	200	50	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Ezenkivül évenkint 1890. évtől kezdve nagymennyiségü konyhakerti és virágmag osztatik ki az egyesület kertészetéből.

A csikmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete 1894 végén.

Év	Törzsvagyon		Évi bevétel								Kiadás összesen		Megjegyzés
			tagdijból		közvetítés vállalkozás és tenyészállatok értékesitése		segélyekből						
							állami		megyei				
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
1882	.	.	150	.	185	52	1300	.	.	.	1341	40	
1883	2798	33	283	30	.	.	1459	50	.	.	4156	15	
1884	2808	33	279	45	65	.	500	.	.	.	1855	21	
1885	2808	33	841	40	408	53	.	.	500	.	1587	.	
1886	2808	33	220	.	778	12	.	.	.	.	1084	80	
1887	2978	33	540	.	374	86	.	.	.	.	948	35	
1888	2978	33	43	54	338	40	.	.	.	.	852	66	
1889	8392	22	522	68	1114	05	1000	.	.	.	1386	82	
1890	10083	34	488	69	1578	53	1700	.	.	.	2071	54	
1891	10895	08	732	60	2566	67	1400	.	.	.	2990	55	
1892	18156	71	612	21	3677	79	5900	.	1227	11	4180	98	
1893	20806	21	525	75	8822	74	2000	.	.	.	5844	30	
1894	26425	92	462	35	7469	10	5000	.	.	.	10733	.	

Megjegyzés. A fentebb kitüntetett vagyonkimutatáshoz járul, mint vármegyei segély Csikvármegye közönsége által az egyesületi törzsgulya czéljaira 10.000 forinttal beszerzett és annak használatára átengedett legelőterület, mely ugyan a vármegye tulajdona, de az egyesület használatában áll.

A csikmegyei gazdasági egyesület vagyoni kimutatása 1894. év végén.

Folyószám	Megnevezés	Érték			
		frt	kr.	frt	kr.
1	Értékpapir	1999	39		
2	Be nem fizetett alapitványok	2315	.		
3	Faiskola épitkezései	755	76		
4	Könyvtár leltára	575	40		
5	Gazd. eszközök és irodaleltár	1725	74		
6	Faiskola-szerszámok leltára	55	25		
7	Épitkezési anyagok	63	53		
8	Tagdij és alapitványi kamathátralék	808	94		
9	Tenyészállat-alap pénzkészlete	2307	47		
10	Tenyészállat-alap hátralékai	2778	.		
11	Állatok értéke	5280	.		
12	Törzsgulya istállóépületei	7787	93		
	Összesen	26452	41		
	Teher	26	49		
	Vagyoni leltár	26425	92		
	Teher				
1	Az 1894. évbeli tulkiadás			26	49
	Összesen			26	49

A csikmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895 évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	2323	72
1	Alapitványi vagyon kamatai	178	50
2	Tagdijak:		
	a) hátralék	50	.
	b) folyó évi	400	.
3	Ingatlanok jövedelme	50	.
4	Vállalkozásból eredő jövedelem:		
	Gépek eladása és közvetitése, vetőmagvak és csemeték közvetitése stb.	140	.
5	Tenyészállatok eladása és közvetitése	1300	.
6	Vegyesek	245	61
	Bevételek összege	4687	83

Folyó szám	Kiadás	1895 évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre	10	.
2	Személyzeti kiadások	400	.
3	Irodalmi kiadványok költségei	240	.
4	Vegyesekre	178	50
5	Béresek fizetésére és pásztorbérbe	860	.
6	Törzsgulya és bikanevelő telep költségei	1180	.
	Kiadások összege	2878	50
	Bevételi többlet	2209	33
	Együtt	4687	83

ESZTERGOMVIDÉKI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Esztergom.*

Az esztergommegyei nagy- és kisbirtokosok *Palkovich* Nándor akkori alispán kezdeményezésére 1862. évi május hóban alakitották meg az esztergomvidéki gazdasági egyesületet, hogy az általános hanyatlásnak indult közgazdasági élet fellenditéséhez a vármegye területén hozzájáruljon. Az alapitásban Esztergommegyének minden tekintélyesebb férfia, különösen pedig a herczegprimási uradalom gazdatisztjei vettek jelentékenyen részt.

Az egyesület müködése kiterjed Esztergom vármegye egész területére.

Az egyesület régebbi müködéséről az adatok hiányoznak. Annyi tény, hogy az egyesület megalakitása óta anyagi viszonyaihoz képest mindenkor több-kevesebb mértékben járult hozzá a vármegye gazdasági viszonyainak emeléséhez és czéljainak betöltéséhez. Az ujabb időben fő-müködését a filloxera által pusztitott *szőlőterületek regenerálása* képezi, ugyszintén a *gyümölcsfa-tenyésztés* előmozditása. E két czél érdekében alakitotta 1887-ben nyolcz hold nagyságu *amerikai szőlőtelepét* és 1890-ben négy hold területü *gyümölcsfaiskoláját.* A szőlőtelepen 120 ezer darab szőlővesszőt termel, a faiskolában pedig évenként körülbelül 60 ezer darab oltvány készül. Tekintve azon körülményt, hogy Esztergom város és a vármegye területén levő hegyi szőlők a filloxera pusztitásai következtében nagyrészt elpusztultak, az egyesületnek a hegyi szőlők ujból való betelepitése legszebb feladatát képezi és minden erejét ugyszólván erre forditja. Az 1887-ben alakitott amerikai szőlőtelepen 1894-ben egy oltóházat is épitett, hogy az egyesület által előállitott nagymennyiségü ojtványokat a tagoknak olcsó áron rendelkezésükre bocsájthassa. A szőlő-ojtás általánositása érdekében évenként a téli időszakban *ojtási tanfolyamokat* is tart, amelyeken 30—40 szőlőmüves nyer kiképzést és szorgalmasabb és ügyesebb ojtók jutalomban is részesülnek.

Ezenkivül a *selyemtenyésztés* meghonositására és elterjesztésére is sulyt helyezvén, a gyümölcsfaiskolában nevelt szederfa csemetéket a községek részére a legelőterületek és utak mentének beültetésére ingyen ád az egyesület.

Az egyesület fennállása óta egy *állatkiállitást* rendezett, azonkivül *aratógép-, szántás- és ekeversenyeket;* továbbá fennállása óta *cseléddijazásokat* is tartott anyagi viszonyaihoz mért arányban, valamint gazdasági és kerti növények, gyümölcs-, szőlő- és bortermelés előmozditására szintén *kiállitásokat.*

Fő müködése az egyesületnek — mint már emlitők — az amerikai szőlő szaporitására és elterjesztésére s ezáltal a szőlők regenerálására irányul.

Az egyesületi tagoknak tüzbiztositásnál 10%-os kedvezményes dijakat eszközöl ki, az egyesületi tagok részére a »Gyümölcskertész« czimü szaklapot ingyen küldeti, azonkivül a tagok az egyesület telepéről származó szőlővesszőket és gyümölcsojtványokat 10% árengedménynyel kapják.

Az esztergomvidéki gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.	Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	45	47	1	Irodai költségekre	40	—
1	Alapitványi vagyon kamatai	157	44	2	Személyzeti kiadások (kertész fizetése)	600	—
2	Tagdijakból	200	—	3	Ingatlanok kezelési költségei	2150	—
3	Gépek közvetitéséből	20	—	4	Gépek és eszközök vásárlására	288	50
4	Csemeték, szőlővessző, gyümölcsfákból	1500	—	5	Irodalmi kiadványok költségei lapokra	60	—
5	Biztositási dijakból jutalék	70	—	6	Földbérletre	288	71
	Segélyek:			7	Trágya, karó, vetőmagvak, ojtóvesszőkre	318	—
	a) pénzintézetektől	160	—	8	Vegyesekre	104	79
	b) államtól	1647	09				
					Kiadások összege	3800	—
					Bevételi többlet	50	—
	Bevételek összege	3850	—		Együtt	3850	—

FELSŐ-TISZAVIDÉKI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Nyiregyháza.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Megalakulás czélja. Alapitók. Vezérférfiak.)

A *felső-tiszavidéki gazdasági egyesület* keletkezésének éve teljes biztossággal meg nem állapitható, miután a keletkezésre vonatkozó iratokból semmi sem maradt meg.

Azon iratok, melyek rendelkezésre állanak, az egyesületet már működésben mutatják be és az ezekben fellelhető egyes adatok, valamint az egyesület legrégibb tagjainak visszaemlékezése alapján a keletkezés azon időszakra tehető, midőn a haza sorsa feletti aggodalom módokat keresett a tennivalók megbeszélhetésére. Az akkori politikai helyzetben egyedüli módnak mutatkozott az, hogy mezőgazdasági kérdések megbeszélése végett összejöveteleket tartottak és ezen összejövetelek kifolyása lett az ötvenes évek vége felé az egyesület megalapitása. Ezen összejöveteleken természetesen a főfontosságu kérdések nem annyira mezőgazdasági, mint inkább politikaiak voltak, hiszen azon kor jobbjai a politikai kérdések hátterében látták a gazdasági egyesülés fontosságát és a közéletre gyakorlandó jótékonyságát is és különösen gróf *Dégenfeld* Imre, *Bónis* Sámuel, *Kállay* Emánuel, *Kállay* Ödön, *Graefl* József, *Bónis* Barna, *Gencsy* Ferencz és mások megalkották a felső-tiszavidéki gazdasági egyesületet, mely munkásságát nemcsak Szabolcs vármegyére volt kiterjesztendő, hanem azon egész területre, mely a Felső-Tisza balpartján a Tisza és Szamos partjai között terül el és Nyirség és Tiszahát elnevezés alatt Szabolcsmegyét, továbbá Szatmár Felső-Bihar és a volt Hajdu kerület egyes részeit foglalta magában.

Az egyesület megalakitásának czélját az egyesület akkori, de csak 1863. évben kinyomatott alapszabályai következőkben irják elő: «Az egyesület czélja a fentebb emlitett vidék gazdasági felvirágzásának előmozditására elméleti és gyakorlati téren közremunkálni.»

Már a czél ilyetén kifejezésében, de még inkább az ennek elérésére megválasztott eszközökben világos kifejezését találjuk a gazdák érdekképviseletének.

A fentebb emlitett czél elérésére u. i. következő eszközöket jelölték meg: megismerni a működési területet, leirni és kimutatni azon akadályokat, melyek a mezei gazdaság kifejlődését hátráltatják, statisztikai adatok közzététele, a helyi érdekü gazdasági kérdések megvitatása, termény-, állat-, gazd. eszköz-, gép- és gazdasági ipartermékekből kiállitások rendezése által az előrehaladásban üdvös versenyt előidézni, gépek- és eszközökkel kisérleteket, próba-szántásokat tenni, jelesebb vetemény- és takarmánynövények magvait beszerezni és kiosztani, különböző trágyanemeknek a föld minőségére való befolyását megállapitani és más gyakorlati kisérletek által a földmivelés kifejlődésének biztos és sikeres irányt adni; a földmivelés, állattenyésztés, a Nyirség futóhomok területeinek és az utak széleinek befásitása, gazdasági ipar, erdészet és faültetés terén időszakonkint legnagyobb eredményeket felmutató kisgazdákat jutalmazni; jóravaló cselédek számára dijakat alapitani és kiosztani; faiskolák felállitására hatni; nagyobb helységekben ügyes, a gazdasági gépek és eszközök kiigazitását értő mesteremberek letelepedését előmozditani; jeles tenyészállatokat mérsékelt dij mellett a tagok közt állatjaik nemesitésére kiosztani; a kormány által az egyesülethez utasitott mezőgazdasági kérdések felett véleményt adni; mezőgazdasági tudakozó intézetet fentartani; mihelyt az egylet pénzereje megengedi mintagazdaságot létesiteni és különösen földmivelőket és cselédeket elméletileg és gyakorlatilag képző iskolát felállitani. Ezek voltak azon eszmék, melyeknek életbeléptetése által a mezőgazdasági haladást előmozditani igyekeztek.

Az egyesület ezen időből fenmaradt iratai közül a megalakulásra vonatkozólag csak annyi tünik ki, hogy az egyesület elnöke gr. *Degenfeld* Imre, I. alelnöke *Kállay* Emánuel, II. alelnöke *Graefl* József és jegyzője *Korányi* Miklós volt.

A megalakulás óta az egyesület kisebb-nagyobb élénkséggel a mai napig folytonosan munkálkodik.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Talajviszonyok. Birtokmegoszlás. Mezőgazdasági termelés. Állattenyésztés. Szőlőszet. Gyümölcstermelés. Konyhakertészet. Munkásviszonyok. Földbirtok ára.)

Az egyesület munkásságát nem mindig, sőt nagyon ritkán követte az a siker, melyet méltán elvárni lehetett volna. Ezen sikertelenség oka

elsősorban abban rejlik, hogy a mezőgazdasági köztevékenység ellátására sem megfelelő szervezet, sem pedig elegendő anyagi erő nem állt az egyesület rendelkezésére. Oka továbbá, hogy sem a kormány, sem a megyei törvényhatóság nem részesitették oly mérvü támogatásban, a minőt méltán elvárhatott volna. Hozzájárult ehhez még a vármegye gazdaközönségének közönye, mely egymaga is képes leendett minden üdvös kezdeményezésnek utját vágni. Annyival inkább bámulatra méltó ezen állapot, mert működési területének legnagyobb részét a Nyirség foglalja el, mely nyomoruságos futóhomokjával folyton ösztönzi a gazdát minden eszközt megragadni, a mi által a boldogulás lehetővé válik.

Az egyesület működési területe nemcsak Szabolcs vármegyére terjed ki, hanem a talajminőség és természeti viszonyok miatt ehhez hasonló azon területre is, mely a Tisza és Szamos közt fekszik, s Nyirség és Tiszahát elnevezés alatt magában foglalja Szabolcsvármegyét, továbbá Szatmár, Bihar és Hajdu megyék egyes, Szabolcsmegyével határos részeit.

Ezen egész terület mig egyrészről csupa homokbuczkákból és ezek közt fekvő katlanokból áll, addig másrészről a Tisza mentén és beljebb lecsapolt és részben ártéri, részben ármentesitett területeket, továbbá az u. n. Nyirviznek lecsapolása után keletkezett lankás, turfás völgyeket és még le nem csapolt mocsarakat foglal magában. Ezen fekvésnek megfelelők a *talajviszonyok* is. A Tisza mentén az ármentesitett területeken legnagyobbrészt a sárgásbarna iszap, agyagtalaj az uralkodó; ezenkivül van fekete agyag és fekete homoktalaj is, melyek mindegyike humuszban gazdag, jó buzatermő talaj. Ugyanezen vidéknek egyrésze, továbbá a lecsapolt területeknek jórésze turfás vagy szikes agyag, helylyel-közzel vad szikterületekkel. A Nyirség majdnem kizárólag könnyü homoktalaj s csakis az alacsonyabb fekvésü helyeken, az u. n. laposokon található humuszban gazdag áradmány, melyen a turfa és szik szintén nem ritka jelenség.

A Tiszamente, valamint ezen utóbb emlitett területek képezik a terület kisebb, de áldottabb részét. A működési terület nagysága körülbelül 6500 □ km. tesz ki, melyből Szabolcsmegyére 4639·03 □ km. esik. Ezen területnek 2·5%-a terméketlen terület, nem számitva azon futóhomokbuczkákat, melyek mint legelők némi hasznositást megengednek, 82%-a szántóföld, 9%-a legelő és rét, 5%-a erdő és liget, 1·5%-a kert és szőlőterület.

Az összes területből esik *latifundiumokra* 1·2%, *nagybirtokokra* 3000—5000 holdig 7·5%, *középbirtokokra* 500 holdtól 3000 holdig 57%, a többi 34·3% az 500 holdon aluli birtokosok tulajdonában van.

A felső-tiszavidéki gazdasági egyesület müködési területének mezőgazdasági viszonyai nem mondhatók a legkedvezőbbnek, mert bár a haladás nehány évtized óta rendkivülinek mondható, mégis még távol áll azon belterjességtől, melyet az előrehaladottabb kulturáju nyugoti vármegyék felmutatnak. Ha azonban a jelenlegi állapotokat a 60-as évekkel hasonlitjuk össze, elmondható, hogy alig van hazánknak olyan vármegyéje, mely a mezőgazdasági haladás terén 30 év alatt akkora lépést tett volna, mint Szabolcsvármegye. Ezen haladás egyedüli apostolának csakis a felső-tiszavidéki gazdasági egyesület nevezhető, mert a vizszabályozási társulatokat kivéve, kivüle nincs a vármegyében egyetlen intézmény sem, mely a mezőgazdasági kultura előbbrevitelét szolgálná.

A müködési terület főterményét a *rozs* képezi, mely nyirségi rozs elnevezés alatt ugy hazánkban, mint a külföldön is elismert névnek örvend. A rozszsal bevetett terület nagysága körülbelül 104302 kat. hold s az átlag termés 5 métermázsa. A *buzával* elvetett terület 32000 kat. hold, a termés átlag 4 métermázsa s különösen a Tiszamentén kitünő minőségü. Az *árpa* jelentéktelen szerepet játszik s egyes helyeket kivéve, csakis mint takarmányárpa jöhet számitásba. A *zab* már jelentékenyebb szerepet játszik, de nem mondható, hogy a saját szükségletek kielégitésén kivül a piaczra nagyobb mennyiségben kerülne. *Hüvelyesek* csakis a kisbirtokosok által termeltetnek s nagyobb szerepet nem játszanak. Jelentékeny szerep jut azonban a *tengerinek*, melylyel évenkint mintegy 300000 kat. hold vettetik el, azonban, miután a sertés-tenyésztés és hizlalás igen kiterjedt, a holdankint termő 5 métermázsából a piaczra igen kevés jut. Az *ipari növények* közül legnagyobb mérvü termelésnek örvend a *dohány*, melylyel évenkint 14684 kat. hold van beültetve holdankint 6 métermázsa terméssel és métermázsánként 18·5 frt átlagos beváltási árral. Nagy szerepet játszik továbbá a *burgonya*, és különösen a kötöttebb és jobb talajokon a *repcze* és *czukorrépa*. *Takarmánynövények* közül leginkább termelik a csalamádét (tengeri tisztán vagy lednekkel vegyest), azután őszi és tavaszi borsót és bükkönyt, luczernát és lóherét, végül a takarmányrépát.

Az *állattenyésztési* ágak közül a legelőhaladottabb a *sertéstenyésztés*, mely tekintetben Szabolcs vármegye az ország bármely vármegyéjével kiállja a versenyt. A sertések létszáma meghaladja a 200,000 darabot.

Jelesebb tenyészetek nagyszámban vannak és ezek közül külön megemlitésre méltók gróf *Pongrácz* Jenő bashalmi fehér mangalicza-tenyészete, *Popper* Samu turai ugyancsak fehér mangalicza-tenyészete és *Bleuer* Béla tenyészete Sényőben.

Második helyen áll a magyar *szarvasmarhatenyésztés*, amely mellett a nyugoti fajta tenyésztése elenyésző csekélynek mondható, s az összes létszámnak, mely mintegy 97000 drbot tesz ki, alig 2·5%-át képezi. Jelesebb tenyészetek a gróf *Forgách*-féle tenyészet, továbbá gróf *Dessewffy* testvérek és *Mandel* József bélteki gulyája.

A *lótenyésztés* terén már nem lehet az előhaladottság nagyobb mérvét konstatálni, mert bár van néhány jelesebb tenyészet, de ezen tenyészetek kihatása a köztenyésztésre nem mondható jelentékenynek. A köztenyésztésben alig található valami rendszer s az anyagnak némi javulása egyedül az állami mének müködésének tudható be. A vármegyében levő mintegy 25—30000 darabból álló lóállomány értékesebb része Dombrád és Nyiregyháza környékén található, számitásba nem véve a megyében itt-ott található magán-méneseket, melyek közül kiemelkednek gr. *Forgách* László és gr. *Dessewffy* testvérek ménesei. Ezekben igen kevés kivétellel a telivér angol ménekkel való fedeztetés az általános, a köztenyészetben azonban bár határozottabb irány nem jelelhető meg, az állomány legnagyobb részében a keleti jellegü lótipus az uralkodó.

A *juhtenyésztés* annyira hanyatlott, hogy említést alig érdemel s legnagyobbrészt a durvább fésüs gyapjasokra szoritkozik, és nem annyira a tenyésztés, mint inkább a más vármegyék területéről beszerzett anyag hizlalási czélból való értékesitése felé irányul. Az egész terület juhállománya alig éri el a 10000 darabot.

A *baromfi-, méh-* és *selymértenyésztés* csakis a kisebb birtokosoknál található fel és a házi szükséglet fedezésének jelentőségén felül alig emelkedik, a selymértenyésztés pedig éppen semminek sem mondható.

A *szőlőszet* csak ujabban kezd némi lendületet venni. Rövid néhány év óta az előbb csak 4000 k. holdat tett szőlőterület 9000 kat. holdra emelkedett.

A *gyümölcstermelés* csakis a vármegye egy részében, t. i. a Tisza parton 12 községet magában foglalva Varsánytól Veresmartig terjedő részben mondható jelentékenyebbnek, amely területről mintegy 130—150 waggon alma és körte kerül évenkint a piaczra. A többi gyümölcsnemek a vármegye egész területén termeltetnek ugyan, de a megemlithetés jelentőségéig nem emelkednek, a csemege-szőlő kivételével melyből a kivitel illetve eladás mintegy 70000 frtot jövedelmez.

Konyhakertészet terén a vármegye alig mondható jelentékenynek, mert az egy káposztán kivül, mely egyes lankás vidékeken nagyban termeltetik, alig visz valamit a piaczra.

A *munkásviszonyok* igen kedvezőtlenek, mert az összes gazdaságok munkáinak legnagyobb részét idegen vármegyék területéről fogadott, részben éves, részben napszámos munkások végzik s a napszám átlag 80 krt tesz ki, mely a nyári 1 frt 20 kr. és a téli 40 kros napszámokból alakul.

A *földbirtok ára*, mint hazánk bármely részében, ugy itt is rendkivül emelkedett, amit alig lehet megmagyarázni, ha tekintetbe vesszük a terményárak rendkivüli hanyatlását és a jövedelmezőség csökkenését. Ugyanigy emelkednek a *bérleti* árak is, melyek még a föld értékének emelkedését is meghaladják. A föld ára kat. holdankint 100 forinttól 400 frtig, sőt helyenkint 450 frtig, mely utóbbi árak azonban csakis a városok és népesebb községek határain értendők, a bérleti árak pedig 5 frttól 12 frtig váltakoznak kat. holdankint.

II. Az egyesület müködése.

I.

Az egyesület müködéséről az 1850-es évekből nem birunk tudomással, miután az akkori összejövetelekről jegyzőkönyvek nem maradtak reánk. A legelső okirat, mely fenmaradt egy Nyiregyháza várossal, a mintagazdaság területének átengedéséről kötött szerződés, mely azonban arról tanuskodik, hogy ekkor már az egyesület oly vagyoni helyzetben volt, hogy egy mintagazdaság felállitásának költségeit viselhette.

Ezenkivül az egyesület müködéséről egyebet nem tudunk, csupán annyit, hogy a 38 kat. hold terjedelmü *mintakert* berendeztetett és ott mezőgazdasági kisérleteken kivül csupán a gyümölcsfa, eperfa és különösen az ákáczfaültetésre lett a fősuly fektetve.

Az egyesület müködésének nyomát ez 1863. évi aszály alkalmával látjuk ismét megnyilatkozni, a mikor egyesek nemeslelkü adományaiból az aszály által sujtott alföldi éhező népet látta el a legszükségesebb kenyérrel és hogy az amugy is elnyomoritott szegény népet a földönfutástól mentette meg vetőmag kiosztása által.

1863. évtől 1867-ig a tevékenységnek semmi nyoma sem mutatkozott, s ugylátszik, hogy 1863-tól 1867-ig az egyesület, különösen a gazdaközönség részvétlensége miatt, a léttel küzdött.

1867-ben a politikai élet fellendülésével az egyesület munkássága is aktiv irányban nyilvánul, amennyiben ez évben *lófuttatással egybekötött kiállitást és ekeversenyt* rendezett, amely azonban a beállott rossz idő miatt járhatlanná vált utak miatt nem a legsikerültebbnek volt mondható.

1868-ban *Gorove* István akkori földmivelésügyi miniszter felhivására az egyesület az érdekképviselet szervezése ügyében összehivott *országos értekezleten* vett részt; továbbá egy elég sikerültnek mondható *juhkiállitást* rendezett. Ekkor kezdte meg munkásságát egy Nyiregyházán felállitandó *gépgyár* érdekében; az erdőirtások ellen határozatot hozott; kisérleti és mintakertjében ez évben tette meg legelső eredményes *vetőmagtermelési* kisérletét; feliratot intézett a földmivelésügyi miniszteriumhoz, hogy a *mezőgazdasági szakoktatást* a népiskoláknál kieszközölje és ez évben tette meg első lépését arra, hogy müködése a sajtó utján köztudomásra hozassék, a mennyiben Szabolcsvármegye akkori közlönyét, a »Nyir«-t, szakközlönyéül választotta.

Egy igen nagyfontosságu határozata volt ez évben, az, midőn a kereskedelemügyi miniszter megkeresése folytán a Csap, Ungvár és Mármaros-Sziget felé vivő *vasutvonal* felállitását véleményezte és egyuttal a mármaros-szigeti vonalról Nagy-Károlyból Nyiregyházára szárnyvonal létesitését kérte.

1870-ben az *adóreform* kérdésében kezdeményezett kormány tanácskozásokban tényleges részt vett és az egyesületet szakosztályokra osztotta.

1871. évben hozzájárult a gyümölcsfa-ültetés és nevelés terén kitünt *néptanitók megjutalmazásához* és az erdőtörvény megalkotására javaslatát felterjesztette.

1872-ben gazdasági *termény- és állatkiállitást* és gazdasági háziipari kiállitást rendezett; müködéséről ez évben terjesztette fel első évi jelentését a kormányhoz.

Az 1873., 1874. és 1875. évekre eső egyletimüködés a következő eszmék körül csoportosul: *vetőmag-nemesités* a miniszterium által adott magvakkal; az *állatbiztositás* életbeléptetésére kezdeményező lépések; a közgazdasági kérdéseknek nagyobb mértékben leendő felkarolása végett a törvényhozáshoz felirat küldetett; a mintatelepet a közönség részére megnyitja; a községeket vármegyei szabályrendelettel müködési körébe vonja; *cselédjutalmazásokat* kezdeményez; *pályadijat* tüz ki a homokföldek legczélszerübb kezelését tárgyaló munkára; *aratógép-versenyt* rendez lejtős földön; majd 1876-ban a *dohánybeváltási* árak emelése érdekében a miniszteriumhoz feliratot küld.

1877-ben a dohányosok és gazdák közti viszonyt megyei szabályrendelettel rendezi; a *szeszadó és kataszteri kiigazitások* tárgyában feliratokat szerkeszt; a *kendertermelés* meghonositását és nagyobbmérvü felkarolását kezdeményezi; a *borhamisitás meggátlására* feliratot intéz a pénzügyminiszteriumhoz; a *gyapjuvásár* rendezése ügyében dolgozik; a trágyaszállitásra kezdeményes tariffát kér; épigy a gabonaszállitás olcsóbbá tételét kérelmezi.

1878-ban az aratómunkásoknak igazolványnyal leendő ellátása végett feliratot intéz a miniszteriumhoz.

1879-ben *bizományi raktár* felállitását kezdeményezi; az *iszákosság meggátlására* kormányhatósági intézkedést kér; az országos kertészeti egyesület és tarczali vinczelléri skola meglátogatására exkurziót tart; vizkárok miatt adóleengedést kér. A székesfehérvári kongresszuson gróf *Dessewffy* Aurél elnöklete alatt részt vesz; a *szeszadó-visszatéritése* tárgyában feliratot készit.

1880-ban a *községeknek bikákkal való ellátására* a kormánytól kölcsönt kér; a gazdasági egyesületek szövetsége irányelveinek megállapitására közremüködik és az *olcsó gazdahitel* kérdésében felszólal; a kisgazdák részére *járgányos cséplőgép*-próbát rendez.

1881-ben még ugyanezen kérdések foglalkoztatják, de e mellett a többvasu *ekékkel próbát* rendez; *vetőgépversenyt* tart, különösen a sürübb vagy ritkább vetés hatásának kipróbálására; a *nyiri bor értékesitése* érdekében cognacfőzési kisérletet tart; a *dohánybeváltásnál* tapasztalt szabályellenességek megszüntetésére feliratot küld a pénzügyminiszteriumhoz.

1883-ban a *tenyészapaállat-vizsgálatra* megyei szabályrendeletet szerkeszt; *tenyészállat-dijazásokat* tart; Kisvárdán *gazdakört* alakit; az országos magyar gazdasági egyesületnél dohányértékesitési ánkét tartását kéri.

1883-ben az arató munkások fogadása alkalmával felmerülő szabálytalanságok és visszaélések megszüntetésére vármegyei szabályrendeletet készit; az *olcsó marhasó* beszerezhetése érdekében lépéseket tesz; a dohánymelegágy-plánták miatti zaklatások ellen kérvényt intéz a pénzügyminiszteriumhoz; az első *tenyészapaállat-vizsgálatot* megtartja; *állatdijazást* tart és a büd-szent-mihályi és nyirbátori *gazdaköröket* alapitja; a *biztositás reformját* sürgeti azon elvi alapon állva, hogy a dijak a koczkázat mértéke arányában állapittassanak meg.

1884-ben *tenyészállat-dijazást* tart

1885-ben *gépek és eszközök kisorsolását*, gabonaraktár és csikólegelő létesitését kezdeményezi és résztvesz az *országos kiállitáson* és az ekkor tartott dohány-ánkéten.

1886-ban a jobb *eszközök és gépek kisorsolását* folytatja; az *állami biztositás* behozatalát sürgeti; községi *faiskolák* létesitésére vármegyei szabályrendelet alkotását kéri. A *szeszadó* tárgyában a mezőgazdasági szeszgyárak prosperálása érdekében tárgyalásokat tart.

1887-ben a *mintatelepet* Nyiregyháza város által támasztott nehézségek miatt megszünteti; kisérletet tesz egy *bizományi üzlet* és *biztositási iroda* felállitására; a *mezőgazdasági rendtartásra* vonatkozó véleményét a miniszteriumhoz felterjeszti; *hitelszövetkezetek* felállitása érdekében lépéseket tesz.

1888-ban ingyen *gyümölcsfákat* oszt ki; a *cselédtörvény reviziójára* a kezdeményező lépéseket megteszi. Ez évre esik az egyesületet ért egy nagy veszteség, gróf *Dessewffy* Aurélnak az egyleti elnökségről való lemondása.

1889-ben ingyen *mütrágyákat* oszt ki; a *dohánykertészek* elbocsátása ellen a *csempészet* miatt határozatot hoz; a hadsereg ellátási szövetkezet felállitását megkisérli.

1890-ben elnökké gróf *Pongrácz* Jenőt megválasztja, *járási és községi állatorvosok* kinevezését kezdeményezi; kezdeményező lépéseket tesz egy *export-gőzmalom* felállitására.

1891-ben az egyesület levelezéseinek *portómentességét* kéri. *Gőzekeszántást* kezdeményez; a *tenyészállatok* olcsó szállitási tariffáját kéri; a *csikótelep* létesitése ügyét ujból napirendre tüzi; az *érdekképviseleti szervezet* megalkotására a kezdő lépéseket megteszi; egy nagyobbszabásu *kisérleti és mintatelep* felállitását kezdeményezi; a dohányjövedéki központi igazgatóság ötéves dohánytermelési rendeletének Szabolcsmegye területére hatályon kivül helyezését kéri; az egyesület hivatalos közlönyének megalapitását megkezdi; az *ezredéves kiállitás* helyi bizottságába bizottsági tagokat választ.

1892-ben az országos magyar gazdasági egyesület közremüködése és segélyével Nyiregyházán *Burger* Mór birtokán nagy *nemzetközi marokrakó és kévekötő aratógép-versenyt* rendezett.

1893-ban az *állatvásár* rendezésére müködését megkezdi. *Gépkiállitás* tartását elhatározza.

1894-ben megalapitja *mintatelepét;* az érdekképviseleti szervezet megalkotása iránt folytatja munkásságát; az igazgazgató-választmányból a mintatelepet kezelő bizottságot választ; továbbá a napi ügyek ellátására

addig is, mig a vármegyei mezőgazdasági bizottság szerveztetik, állandó intézőbizottságot nevez ki; a mintatelepet 1200 forint évi szubvencióval támogatja; a hivatalos értesitőt kiadja.

II.

(Elért eredmények.)

Az egyesület fent vázolt munkásságának eredményei között megemlitendő az 1861. évben létesitett *mintakert*, melyet az egyesület 1887-ig tart fenn. Ezideig azt lehet mondani, hogy az egész vármegye *ákáczfákkal* való beültetését közvetitette, amennyiben 1851-től 1884-ig mintegy *1·5 millió ákáczfacsemetét* osztott ki, jórészt ingyen az egyesület tagjainak, minek eredménye az lett, hogy különösen a központhoz közelebb fekvő vidékeken a vármegyében alig létezik oly ut vagy gazdaság, mely ákáczfákkal beültetve nem volna.

Ugyancsak a mintakert müködése járult hozzá nagyrészben ahhoz, hogy a nemesebb *gyümölcsfajták*, különösen pedig a csemegeszőlők meghonositattak.

A *magnemesitès* terén, bár e czélra az egyesület nyolcz éven keresztül több mint 2000 forintot költött, szemmel látható eredményt nem lehetett elérni, mert az ottani klimatikus viszonyok miatt, vagy egyéb emberi hatalomtól nem függő természeti tényezők miatt a kisérletre használt termények mind degenerálódtak, s még az ott honos terményekkel egyenlő értékü eredményt sem mutattak fel. A mintakert czélját, a befásitást elérvén, 1887. évben beszüntettetett.

Az *állattenyésztés* emelésére az évek során át megtartott állatdijazásokra, részben közvetlenül, részben a kisvárdai, nyirbátori és büd-szentmihályi gazdakörök utján az egyesület a m. kir. földmivelési miniszterium segélyével együtt dijakban 1500 forintot, tenyészállatokban pedig 2500 forintot osztott ki.

A jobb *gépek és eszközök* elterjesztése végett két évben megtartott sorsolásokra 500 frtot forditott s jórészt ezen sorsolásoknak köszönhető, valamint a kétizben 1700 frt költséggel megtartott gépkiállitásnak, hogy ma már az egész vármegye területén a közönséges ekék helyét a Sack-féle ekék foglalták el és nagymennyiségü járgány, gőzmotor, cséplőgép, vetőgép, aratógép vasborona és kapáló eszközöket szereztek be.

Háziipari és terménykiállitásra az egyesület három izben 1300 frtot költött, czélul tüzvén ki a háziipar meghonositását, különösen a finomabb eledelek, szeszes italok, aszalványok stb. készitése terén.

A *gyümölcstermelés* terén azáltal, hogy két éven át 760 forint ára nemes gyümölcsfát ingyen osztott ki tagjai között, nagymérvben hozzájárult a nemesebb fajták meghonositásához.

A tenyészanyag nemesitése czéljából az *apaállat-alaphoz* 1000 frttal járult 1884. évben és ez időtől fogva 19 községet látott el jó bikával, minek nyoma azon vidékeken szemmel látható.

Tekintettel arra, hogy az egylet müködési területén az arató munkás nehezen kapható, 1892-ben az országos magyar gazdasági egyesülettel karöltve *aratógép-versenyt* rendezett, mely czélra 1300 forintot áldozott.

Érmek és oklevelekre a kiállitások alkalmával 600 forintot forditott.

A mezőgazdasági köztevékenységnek a vidéken leendő kiterjedtebb felkarolása czéljából a kisvárdavidéki, nyirbátori és büd-szentmihályi *gazdaköröket* létesitette. Hozzájárult a nyiregyházi termény- és áruraktár létesitéséhez.

Az egyesület a mezőgazdák érdekében ugy a miniszteriumok, valamint a törvényhatóságnál rendkivüli élénk tevékenységet fejtett ki.

A *földmivelésügyi miniszteriumnál* kieszközölte, hogy az egyesület kiállitásai és dijazásai állami kedvezményben részesültek. A tenyészapaállat létesitéséhez 1000 forint kormánysegélyt nyert. A dohánymelegágy palánták megsemmisitése körül a pénzügyőri közegeknél tapasztalt szabálytalanságokat megszüntette. Az ötéves dohánytermelési rendeletnek Szabolcsvármegye területére leendő hatályon kivül helyezését a pénzügyminiszteriumnál kieszközölte. Az egyesület kebelében és védnöksége alatt álló kisérleti és mintateleptársulatot alakitott, a kisérleti és mintatelepet felállitotta és a saját 1200 forint szubvenciója mellett a kormánytól 4000 forint segélyt eszközölt ki.

A *kereskedelemügyi miniszteriumnál* keresztülvitte a mintatelep mellett egy rakodó és megálló helynek engedélyezését, mely czélra a kormánytól 1500 forint segélyt nyert.

A *vármegyei hatóság* utján szabályrendeletileg rendezte az aratók felfogadása körüli eljárást, a feles dohánytermelők és alkalmazóik közötti viszonyt, a tenyészapaállat-vizsgálatokat, végül a gazdasági egyesület és a vármegyei hatóság közötti viszonyt.

III.

(Az egyesület jelenlegi müködése és programmja a jövőre.)

Az egyesület jelenlegi müködése mindarra kiterjeszkedik, ami által a mezőgazdasági kultura belterjesebbé, a gazdasági helyzet pedig

elviselhetőbbé tehető. E czélból kisérleti és mintatelepének olyszerü berendezésén fáradozik, hogy az a vármegye igényeinek teljesen megfelelő legyen. Az érdekképviselet és a mezőgazdasági adminisztrativ szervezet elkészitésén és életbeléptetésén, továbbá a gazdatársadalom szervezésének nagy munkáján dolgozik. Ennek megfelelőleg ujólag szervezi az egyesületet, a vármegyei mezőgazdasági bizottság létesitését sürgeti és a járási mezőgazdasági bizottságok felállitását és müködésbe hozatalát előkésziti. A tenyészapaállat-vizsgálat kérdésének végleges megoldásán dolgozik. A III. országos gazdakongresszus határozatainak az egyesületekre vonatkozó részeit állandóan napirenden tartja.

Ugyanezek képezik jövőbeni müködésének programmját is.

A felső-tiszavidéki gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Község	Pártoló tag	Összesen
1890	160	153	64	—	376
1891	161	164	64	—	389
1892	162	170	64	—	396
1893	163	176	64	—	403
1894	164	179	64	—	407
1895	165	181	64	—	410

A felső-tiszavidéki gazd. egyes. vagyonkimutatása az 1894. év végen.

Folyó szám	Megnevezés	Érték	
		forint	kr.
1	Befizetett alapitványi tőkékben	11992	—
2	Be nem fizetett alapitványi tőke követelés	12752	—
3	Tenyészapaállat-alap	1975	63
4	Értékpapirban	1000	—
5	Követelés kölcsön adott összegekben és hátralékok	6000	—
	Összes vagyon	32719	63

A gazdasági egyesület kebelében létesitett mintatelep-társaság vagyoni helyzetéről a következő kimutatás számol be:

63 alapitó tag által aláirt összeg	27600 frt.
A m. kir. földmivelésügyi miniszter segélye	4000 »
A gazdasági egyesület évi támogatása	1200 »
Összesen	32800 frt.

A felső-tiszavidéki gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

A) Bevétel.

Folyó szám	Megnevezés	Érték	
		forint	kr.
1	Pénztári maradvány 1895. január 1-én	2589	22
2	A befizetett alapitványi tőke kamata	575	64
3	Be nem fizetett alapitványok kamatai	300	—
4	Tagsági díjak	750	—
5	Biztositási jutalék	900	—
6	Folyó számla kamata	80	—
7	1000 frt áruraktári részvény szelvénye	90	—
	Összes bevétel	5284	86

B) Kiadás.

Folyó szám	Megnevezés	Érték	
		forint	kr.
1	Titkár fizetése	1200	—
2	Adminisztraczionális költségek	450	—
3	Mintatelep szubvencziója	1200	—
4	Kiállitás költségeire	500	—
5	Könyvelő fizetése	150	—
6	Hivatalos közlöny kiadási költségei	450	—
7	Országos m. gazd. egyesület alapitv. kamatra	10	—
	Összes kiadás	3960	—
	A bevételből	5284	86
	levonva	3960	—
	marad rendelkezésre	1324	86

HEVESMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Gyöngyös.*

I. Az egyesület történelmi fejlődése.

(Megalakulás. Alapitók. Vezérférfiak.)

A Hevesmegyei Gazdasági Egyesület alakulása azon időre esik, midőn önvédelmi harczunk gyászos végződése után kétségbe esve aggódtunk a haza sorsa felett; amikor a nagy fájdalmakban megtörött honfi sziv a társulásban, a rokon keblek érintkezéséből gyüjtött erőt a megmegujuló önkény elviselésére.

Visontai *Kovách* László, hevesmegyei földbirtokos volt az, ki a kezdeményezés terére lépett s az 1858-ik év február havában Gyöngyösön, a Kaszinó helyiségében e czélból egy értekezletet hivott egybe.

Az értekezlet *V. Kovách* Lászlónak az Egyesület létesitésére vonatkozó tervét elfogadta s megbizta, hogy az alakuló gyülés megtarthatására az engedélyt a felsőbb hatóságtól szerezze meg. Az engedély megadatván, az alakuló közgyülés 1858-ik év április hó 8-án Gyöngyösön a Kaszinó helyiségeiben tartatott meg.

Szorult kebellel várták az intézők az eredményt, és a felhivás, melyet az értekezlet megbizásából V. Kovách László a megye birtokosaihoz kibocsájtott, nem maradt eredmény nélkül, amennyiben az alakuló gyülésre a megye minden részéből nagy számban sereglettek egybe. Száznál többen vettek részt s igy a Hevesmegyei Gazdasági Egyesület megalakult, a beterjesztett alapszabály-tervezetet elfogadván, annak jóváhagyás végett leendő felterjesztését kimondotta, és az ügyek ideiglenes vezetésére Visontai Kovách László elnöklete alatt egy bizottságot küldött ki.

Hogy az alapszabályok visszaérkezte ideéig is a találkozás, az érintkezés biztosittassék, az alakuló közgyülés Gyöngyösön, az 1858-ik év őszén egy *kiállitás* megtartását mondotta ki, ennek kivitelét egy szükebb körü bizottságra bizta, melynek elnökévé báró *Beust* Ödönt választotta.

A kiállitás iránt az egész megyében nagy volt az érdeklődés, mit a fényes siker bizonyitott, amennyiben a november hó 20., 21. és 22-én Gyöngyösön, a báró *Orczy* László solymos-utczai házának termeiben és udvarán megtartott kiállitáson 638 tárgyat állitottak ki.

Ugyanezen alkalommal a cselédek közt is osztattak ki *jutalomdijak*, melyek közül az első dijat, 2 drb tallért Szilágyi János, 78 éves, andornaki születésü cseléd kapta, ki is a Mocsáry családnál egy huzamban 52 évet szolgált; a második dijat, szintén 2 drb tallért Sisa János horti születésü, 52 éves cseléd nyerte, a ki gróf Battyhányi József horti uradalmában mint udvar-gazda egy huzamban 32 évet szolgált.

Ez év végén az Egyesület tagjainak száma 296-ra emelkedett.

Az Egyesület alapszabályai 1859-ik év január hó 10-én hagyattak jóvá a budai helytartó-tanács által, mely leküldetvén, a választó közgyülés Gyöngyösön, a Kaszinó termeiben, 1859-ik évi január hó 20-án tartatott meg.

A tisztujitó közgyülésen titkos szavazás utján elnökké: V. *Kovách* László, alelnökké: *Berecz* Ferencz és báró *Beust* Ödön, pénztárnokká: *Darvas* Lajos választattak; a titkári állás ideiglenes vezetésével *Fehér* Zsigmond bizatott meg.

Ugyanezen alkalommal a szakosztályokat következőképen alakitották meg:

I. *a)* Földmivelés: elnök *Almásy* Albert. *b)* Jószágrendezés és számvezetés: elnök báró *Beust* Ödön.

II. Állattenyésztés: elnök gróf *Szapáry* Gyula. *a)* Juhászat: elnök *Fejér* Lajos *b)* Ló- és sertéstenyésztés: elnök *Szathmáry* László. *c)* Szarvasmarha- és baromfitenyésztés: elnök báró *Orczy* Félix.

III. Szőlőszet: elnök *Berecz* Ferencz. *a)* Szőlőmivelés: elnök *Zatykó* József. *b)* Pinczekezelés: elnök *Lévay* Sándor.

IV. Kertészet, méhészet és selymértenyésztés: elnök *Győrffy* Ignácz. *a)* Kertészet és selymértenyésztés: elnök *Győrffy* Ignácz. *b)* Méhészet: elnök *Vágó* Miksa.

V. Gazdasági gépészet, technologia és épitészet: elnök V. *Kovách* László. *a)* Gépészet: elnök *Kovách* László. *b)* Technologia és épitészet: *Dankó* Ferencz.

VI. Erdőszet: elnök báró *Beust* Ödön.

VII. Közgazdászat és statisztika: elnök *Kovách* László.

Ugyanezen alkalommal bemutattatott az Egyesület 1858. évi már megvizsgált számadása, mely 1393 frt 66½ kr. bevétellel szemben 1272 frt 88½ kr. kiadást mutatott, ami jóváhagyó tudomásul vétetett.

Igy kezdette meg az Egyesület müködését és már május hó 22., 23. és 24-én Gyöngyös-Püspökiben, az érseki majorban ismét egy *állatkiállitást* rendezett, ahol is 20 drb szarvasmarha, 17 drb ló, 97 drb juh, 21 drb sertés és 8 drb baromfi mutattatott be. Bár a létszám nem mondható nagynak, de tekintve azt, hogy a bemutatott állatok minden egyes példánya kiállitásra való volt, eléggé sikerültnek mondható volt. Ez alkalommal az Egyesület a kiállitáson kitüntetett állatok tulajdonosai között 50 darab aranyat osztott ki.

Az Egyesület szükségességét a megye birtokossága annyira érezte, hogy tömegesen csoportosult a kibontott zászló alá s igy az 1858. év végén a tagok száma már 19 alapitó, 436 rendes, és 37 éves tagból állott.

Az egyesület pénztári számadása az 1859. évre már 6944 frt 93½ kr. bevételt és 6226 frt 93½ kr. kiadást tüntetett ki, ugy hogy az Egyesület, az 1859-ik évben már hasznos beruházásokat is tett. Ez évben telepitett *egy kertet,* abban kertész-lakot, mely 2340 frtba kerül.

A kert története a következő: Az 1859-ik évben tartott közgyülés megbizásából a kertészeti ügyek élére Győrffy Ignácz választatott s megbizatott, hogy Gyöngyös városa elöljáróságával értekezzék, s terjeszsze elé az Egyesület azon tervét, hogy az Egyesület, a kertészet, de különösen a gyümölcs-nemesités érdekében kiván egy kertet berendezni s kérje, hogy a város e czélra megfelelő területet engedjen át. A város örömmel fogadta az Egyesület tervét s annak megvalósitására az egri ut és a báró Orczy József kertje mellett levő 8 katasztrális hold területet adta olyképpen, hogy mig az Egyesület fennáll, az az Egyesület rendelkezésére álljon; ha pedig az Egyesület valamikor feloszlanék, ugy a terület a város tulajdonába visszaessék. A tulajdonjog elösmerése fejében fizessen az Egyesület a városnak holdanként egy frtot.

Az ekként nyert területet az Egyesület az idő szerint létezett legnemesebb faju *gyümölcsfákkal* és *szőlővel* beültette; s miután a kertben évenként nagyobb mennyiségü ojtványokat készitettek, Hevesmegye gyümölcstermelésének fejlesztésére nagy befolyással volt és máig is van.

Az 1860-as években a nemzeti közszellem kezdett ébredezni, s a megye jobbjai a politikai téren kezdének szerepelni s igy az Egyesület müködése nagyobb arányokat nem ölthetett. Ez évre vonatkozó elnöki beszámolóban már szabadabb tér nyilik a hazafiui nyilatkozatnak; s egész szabadon ad kifejezést annak, hogy a lefolyt évben sok és nevezetes dolog történt, ha nem is az Egyesület életében, de ki merné tagadni

— ugymond — hogy az egyesületi élet oly ürt pótol, melynek létezését most még inkább érezzük, midőn a szenvedés éveire visszatekintünk.

Hogy az Egyesület a hazafias érzelmek ápolására, mily nagy sulyt helyezett élénken illusztrálja azon intézkedése, hogy 1859. évi május hó 7-én tartott ig.-választmányi ülésében gróf Széchenyi István halála alkalmából egy havi gyászt hirdetett tagjainak. Valamint ugyanezen évben Budapesten szent István napján az ünnepélyen résztvett.

Az 1860-ik évben, midőn hazánk egén a reménysugarak tünedeztek, a hazafiak figyelme a gyászbaborult hon elvesztett szabadságának visszaszerzésére irányult, s igy az Egyesület müködése kisebb körre szorult. Az egyesület működese azonban még sem volt egészen meddő, mert november hó 23., 24. és 25-én Egerben *gyümölcs-kiállitást* rendezett. Ezen kiállitásná az volt a nevezetes, hogy az Egyesület által Egerben tartott igazgató-választmányi gyülésen Eger város dicső érseke *Bartakóvich* Béla is meg jelent, és közkivánatra a kiállitást is ő nyitotta meg.

Az 1860-ik években rendezett még az Egyesület *szántástanitás* és *ekeversenyt* és pedig: ápril hó 23-án Hatvanban, május hó 7-én Hevesen szántás-tanitás versenyt és május hó 22-én Gyöngyösön ekeversenyt mely két elsőnél 75 forint, az utolsónál 11 drb arany 14 drb kétforintos tallér és 3 ezüst forint osztatott ki.

Az 1861-ik évben mindinkább előtérbe léptek a haza sorsának kérdései; s amint az erősbbé vált, az egyesületi müködés kisebb térre szorult. A müködések közül a márczius hó 23-án Hatvanban, ápril 16. Hevesen és május 11-én Jász-Berényben tartott *szántás-tanitás* és május hó 22-én Gyöngyösön rendezett *eke-verseny* emlithető fel. Tartott ugyan az Egyesület székhelyén Gyöngyösön, decz. hó 15,, 16. és 17-én *ipar-* és *termény-kiállitást* is, mely azonban csak a Londonban tartandó világkiállitásra küldendő tárgyak előbirálata volt.

Az 1862. évben, midőn a honfiakat csalódás érte, ismét az Egyesület körül tömörültek, itt az együttlétben találtak vigaszt fájdalmukra itt gyüjtötték az erőt a bekövetkezhető ujabb küzdelmekre.

A megye jelesei tehát ismét az egyesületi müködés terére léptek, s azon évben vetették meg alapját a Gyöngyösön ma is fennálló *Takarékpénztárnak*. A gyöngyösi Takarékpénztárnak életet a »Hevesmegyei Gazdasági Egyesület« adott. Ennek igazgató-választmányi ülésében vetette fel az eszmét Visontai Kovách László egyesületi elnök. Az egyesület bocsájtotta ki az aláirási iveket, melyekre az 1862-ik évi szeptember hó 6-án megtartott alakuló közgyülésen a kibocsájtott 400 részvény helyett

914 részvény iratott alá. Ezen körülmény igazolja legjobban azon erős összetartást, mely az Egyesület kebelében élt s azon bizalmat, melylyel az Egyesület iránt a nagyközönség viseltetett.

Még egy felette fontos ténykedést fejtett ki ez évben az Egyesület. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület ugyanis egy memorandumot terjesztett Ő Felsége elé, melyben az ország gazdasági és kereskedelmi érdekeinek emelése czéljából több, az országot befutó vasut kiépitésének sürgősségét ecsetelte. Ezek között volt a *pest—hatvan—miskolczi* vasut kiépitésének kérdése is.

A Heves megyei Gazdasági Egyesület tevékeny elnökének, Visontai Kovách Lászlónak figyelmét ezen körülmény felköltötte és fáradságot nem ismerő tevékenysége ezen ügyet az egyesület igazgató-választmánya elé vitte. Az 1862-ik évi junius hó 22-én tartott igazgató-választmányi ülés, foglalkozott a vasut kérdésével. A választmány éles látását a jövő fényesen igazolta. Kimondotta az ig.-választmány, hogy ha a megye ez alkalommal teljes erejével nem lép a tevékenység terére s ha a tervezett vonal ezuttal csak Hatvanig épittetik ki, ugy jövőre épitendő Hatvan—miskolczi utvonal a megye két városát a közlekedési irányból kiejti, mert az egyenes sik vonal Hatvan—Adács—Füzes-Abony és Miskolczig fog futni. Azért tehát elhatározta, hogy rendelkezésére álló teljes erővel s a megyei erők igénybevételével odatörekszik, hogy a vasuti sinek ne csak Hatvanig, de egyszerre egész Gyöngyösig vezettessenek. E czélból egy bizottságot is választott, melynek kezdeményezése folytán Egerben, a megye székhelyén, egyelőre Gyöngyösig és később innen Eger városáig terjedő vasut kiépitése végett egy nagy gyülést tartatott, a hol a megye tekintélyei nagy számban megjelentek. Ugy gondolkoztak: ha a vasuti sinek a kezdetbe vett épitéssel egyszerre Gyöngyösig futnak, akkor később Eger városa sem marad ki a fővonalból.

Azonban minden fáradság dugába dült. A vonal Pesttől Hatvanig és innen a szt. István nevü kőszénbányáig épült ki. S igy Gyöngyös és Eger városa a fővonalból egyszersmindenkorra kiesett.

Az 1862-ik évben a megye területén is kiütött a *marhavész*. Ennek megakadályozására az Egyesület azonnal a müködés terére lépett. S megtörtént az, hogy az Egyesület a megye akkori nagyhatalmu főispáni helytartójával is szembeállott. S ismételten felirt s kérte, hogy a marhavész továbbterjedésének megakadályozása végett a vásárok betiltassanak. Azonban a helytartó azon indokolással, hogy a nép az adót könnyebben fizethesse, több helyen a vásár megtartását mégis elrendelte.

A gazdaközönség, a marhavész okozta károkat ki sem heverhette, következett az 1863. évi nagy szárazság, az aszály, mely az ország legnagyobb részét sujtotta. Az egyesület programmjához hűen, akkor is a müködés terére lépett. Tagjai által gyüjtéseket rendezett s felirt a kormányhoz, hogy az adók behajtását szüntesse be. Megkereste ugy a kormányt, mint a községeket és nagyobb birtokosokat, hogy a nyomorban szenvedő népnek munkát adjanak.

Kiemelendőnek találjuk azonban azon áldozatkészséget, melyet az Egyesület az inségesek részére szerény anyagi helyzetéhez mérten tanusitott. Bár az Egyesület pénztára a folyó kiadások fedezésére is alig volt képes, leginkább azon oknál fogva, mivel az egyesületi tagok tagsági dijaik lefizetésével késedelmeskedtek, mindannak daczára 1000 forintot szavazott meg az inségesek felsegélyezésére, és ezen összeget Almássy Pál, Almássy György és Kovách László tagok jótállása mellett egyik pesti pénzintézettől kölcsön vette.

Az 1864-ik évben az Egyesület Jász-Berényben rendezett eléggé sikerült *kiállitást.*

Az 1864-ik évben tett elnöki előterjesztésből az tünik ki, hogy a kormány a tervezett s már részvényaláirásokkal is biztositott Takarékpénztár müködése elé még mindig leküzdhetlen akadályokat gördített. Ennek tudatában az elnök azt javasolja, hogy az Egyesület kezdeményezze egy *Népbank* felállitását, mely ellen a kormány akadályokat nem gördit. S egyidejüleg egy általa kidolgozott tervezetet mutatott be a közgyülésnek. A terv elfogadtatott s a kivitelre egy bizottság választatott

Ugy a Népbank, mint a Takarékpénztár keletkezését azért emlitjük meg, mert mindkettő az Egyesület kebelében nyert életet; s mint most látjuk, mindkettő fényes multat futva meg, hatékonyan müködik.

Az 1865. évben az alakulási 6 év lejárván, az ujra alakulás következett. A nagy pártolás kezdett alászállni, ugyannyira, hogy az uj alakulásnál a tagok száma nagyon alászállván, az egyesületi müködés is szükebb körre terjedt s kezdetét vette a lassu müködés, mely azután évek hosszu során mindig alább és alább szállott.

Az 1866-ik évben érkezett meg a helytartóságnak engedélye, mely szerint a »Hevesmegyei Gazdasági Egyesület« czimébe a Jász-kerület is fölvétetni engedélyeztetett. Ezen körülményből folyólag a rendes közgyülés 1866. évi október hó 8-án Jász-Berényben tartatott meg. Ezen időtől fogva az Egyesület czime: »*Hevesvármegye és Jász-kerület Gazdasági Egyesülete*« *lett.*

Az 1867-ik évből meglévő iratokból annyit tudhatunk meg, hogy a Takarékpénztár még mindig nem alakult meg, mert a helytartó tanács oly megszoritásokat eszközölt, mely mellett annak megalakulása lehetetlenné tétetett. Azonban a változott kormányzati viszonyoknál fogva, egyesület ismét kezébe vette az ügyet s kimondotta, hogy a történt részvényaláirásokat semmisnek tekinti és a dolgot egész ujonnan kezdi s e czélból egy bizottságot küldött ki.

Az 1867-ik év végén az Egyesületnek már csak 173 rendes és 28 alapitó tagja volt.

Az 1867—1872. évig az Egyesület nem adott magáról semmi életjelt s az év végén tartott elnöki beszámolók mindig a nagy közönyről, érdektelenségről szólnak.

Az 1872-ik évi november hó 15, 16 és 17-én rendeztetett Gyöngyösön egy *termény-, ipar- és baromfikiállitás,* s daczára, hogy az ügyek élén állók minden lehetőt elkövettek, daczára, hogy a kormány dijakra 100 darab aranyat, 2 arany, 11 ezüst és 11 bronz éremet, valamint a kiadások fedezésére 800 frtot adott, a kiállitás, mint az akkori jelentés mondja, gyengén sikerült, s a reá következő évben Bécsben tartott általános kiállitásra kevés tárgyat lehetett a kiállitottak közül felküldeni.

Az 1874. évben, márczius hó 8-án tartott közgyülésen az elnök a több évi pangás sulya alatt kimondja, hogy az Egyesület csak tengődik, de fenn kell tartani azért mégis, mert bekövetkezik az idő, midőn az Egyesület ismét missziót fog teljesithetni.

Az 1880-as években az Egyesület iparkodott ismét a tevékenység terére lépni. Előbb egy *csikó-ménes legelőt* állitott fel, mely azonban sem a gazdákra, sem az Egyesületre nem volt áldásos. Az állatok a silány mezőn rosszul táplálkozhatván, silány kondiczióba érkeztek gazdájaikhoz; az egyesület pedig az ott elveszett állatokért 650 frttal maradt a tulajdonosoknak adósa.

Visontai Kovách László az Egyesület elnöke az országgyülési háznagy és egyéb hazafias és közhasznu ügyekkel oly annyira el volt foglalva, hogy a vezetést egyik alelnökre ruházta. Vezekényi István teljesitette ezen tisztet egész 1885. év végeig s mondhatni oly szerencsétlenül, hogy az egyesület tagjainak számában teljesen megfogyva, már a megszünés küszöbén állott, midőn 1885. évi deczember hó 20-án tartott közgyülésen az alelnöki állásra rendelkezői czimmel és joggal *Almássy* Géza választatott.

Almássy Géza uj állásában mindent megtett, hogy az Egyesületet

uj életre hozhassa. Különösen nagy erélyt fejtett ki az egyesületi tagok gyüjtésében, mely neki sikerült is s ezzel az Egyesület életét egyidőre megmentette.

Almássy Géza bár ezen tisztét egész 1889. évig kitartó szorgalommal vezette, mind a mellett nem volt képes az egyesületbe pezsgő életet önteni. Végre az 1889. év február hó 17-ére hivatott egybe a rendkivüli közgyülés, melyre tárgyul az *Egyesület feloszlása* volt kitüzve.

A gyülés Gyöngyösön tartatott meg, ahol is a tagok elég számmal jelenvén meg, nagy vita fejlődött ki a feloszlás kérdése felett. Egyhangulag elismerték, hogy az Egyesület fentartása hazafiui és társadalmi kötelesség; de tisztában voltak azzal, hogy a létező alapon ez fenn nem tartható. Voltak, a kik az Egyesület székhelye ellen tettek kifogást, azt állitván, hogyha az Egerbe áttétetnék, jobban emelkednék.

Végre is abban állapodott meg a közgyülés, hogy az Egyesületet továbbra is Gyöngyös székhelylyel fentartja. S tekintettel Visontai Kovách László nagyobb mérvet öltött hosszas betegségére, őt az Egyesület irányában teljesitett sok évi hasznos munkálatáért életholtiglan *tiszteletbeli elnökké* választotta, az elnöki tiszttel pedig *Almássy* Gézát kinálta meg, ki azonban ujabb nagyobb mérvü elfoglalásának indokolásával a megtisztelő bizalmat nem fogadhatta el.

Igy vajudott 1889. évben az Egyesület élete, mig végre *Fáy* József alelnök bizatott meg, hogy egy tisztujitó közgyülést hivjon egybe.

Ezen időközben az Egyesületet sulyos csapás érte. Visontai Kovách László az egyesület alkotója, fenntartója és éltető eleme, ki erősen megrongált egészségének helyreállitása végett Abbáziában keresett gyógyulást, mint állitják — amidőn a helyi közlönyökből azt olvasta, hogy az Egyesület székhelye Gyöngyösről Egerbe szándékoztatik átvitetni, felizgatott állapotában azonnal elrendelte a csomagolást és hazautazást, hogy mint mondá: az egyesület feloszlatását megakadályozza. De nehány pillanat alatt bekövetkezett halála után csak holtteste hozatott haza.

Ez igazolja a legfényesebben, hogy V. Kovách László miként ragaszkodott az Egyesülethez, melynek életet ő adott, mely a szomoru időkben a hazafiaknak menhelye volt, hol a fájdalmaknak és bánatnak kifejezést lehetett adni s hol a nagy munkára a hazafiak elkészülhettek.

Sok téren magaslott ki V. Kovách László. Élete példányképe volt a szivjóságnak és felülmulhatatlan tevékenységnek. Sok testület, társulat, egyesület köszönheti megalakulását, fennállását V. Kovách Lászlónak... Sokan sokat vesztettek benne, de igazabb fájdalommal egy sem állt

ravatalánál, mint a Hevesmegyei Gazdasági Egyesület, a mely benne mindenét elvesztette.

A tisztujitó közgyülés 1889. évi junius hó 23-ára lett Gyöngyösre összehiva, ahol is Isaák István alelnök elnöklete alatt a választás megejtetett: s elnökké *Beretvás* Endre, alelnökökké *Baranyay* István és *Graefl* Jenő választattak meg.

Az uj alakulás következtében az egyesület más mederbe tereltetett.

Az első alakuláskor az egyesület a szomoru napok nyomása alatt, bár gazdasággi czéggel, de politikai, illetőleg hazafiui szempontokból alakult és ebben az irányban fejtette ki főmüködését.

Az uj elnökség az egyesület müködésének most már oly irányt kivánt adni, mely a földmivelés fejlesztésére ez idő szerint életkérdéssé vált. Ezen irányelvek mellett iparkodott az Egyesületbe pezsgő életet önteni. Először is az egyesület alapszabályait a létező viszonyokhoz alkalmazva átalakitotta s ezek mellett teljes erejével nemcsak maga, de barátjai is az egyesületi tagok gyüjtése iránt fejtették ki tevékenységüket.

Következő dolga volt ezután az ujonnan választott elnökségnek az, hogy az egyesületi ügyek vezetésére titkárul oly egyént nyerjen meg, aki kellő szakértelem mellett, teljes idejét az egyesület ügyének ellátására forditsa. E tisztségre 1890. év végén *Csomor* Kálmánt, Gyöngyös város volt polgármesterét nyerte meg.

Az egyesület először különösen a *szarvasmarha-tenyésztés* fejlesztésére forditá kiváló figyelmét, e czélból ugy a kormánynál, mint a megye törvényhatóságánál tett lépései azt eredményezték, hogy a kormány, valamint a vármegye 2—2 ezer s az utóbbi ismét 1000 forintot adott az egyesület rendelkezésére azon czélból, hogy azzal a megyei állattenyésztést belátása szerint segélyezze.

Az egyesület most már 5000 forintnak birtokában, felhivást intézett a községekhez, hogy alkalmatlan apaállataikat alkalmasakkal cseréljék fel. Felajánlotta az egyesület közbenjárását; kijelentette, hogy az apaállatok beszerzési árához hozzájárul, hogy a bevásárlási összeget kamatmentesen több évi törlesztésre kölcsönadja. Mindez nem vezetett sikerre. A községek, a jóakaratu felszólitást figyelembe sem vették.

Midőn az egyesület látta, hogy felhivás utján czélt nem ér, radikálisabb módhoz folyamodott. Szerkesztett egy apaállat-vizsgálatot tárgyazó szabályrendeletet, mely csakhamar felsőbb hatósági jóváhagyást nyervén, ennek alapján a megye s az egyesület együttesen egy apa-

állat-vizsgáló bizottságot választott, amely bizottság ezután járásonkint a községek és egyesek apaállatait megvizsgálta.

Ez az eljárás 1892-ik évben kezdetett és azt eredményezte, hogy 1895. év végéig 26 bika lett a megyebeli községek részére az egyesület által vagy közbenjárására részben Tirolból, részben megyebeli jobb tenyészetekből beszerezve.

A lefolyt három év alatt ezen müködése az egyesületnek s azon buzditása, melylyel különösen kisebb gazdákat és községeket ellátta, eredményeiben igen sokat ért el. Ott, hol azelőtt a közös csordák elcsenevészedett szarvasmarhái voltak láthatók, most más kép tárul elé; a piros-tarka nagyszámu utód biztositékot nyujt arra, hogy a szarvasmarha-tenyésztés a megye területén, a megindult irányban czéljához jut.

A szarvasmarha-tenyésztésnél a fajták megállapitását illetőleg nagy körültekintéssel járt el az egyesület, mert mig a hegyes vidékeken a pirostarka nyugati fajták tenyésztését javasolta, addig a sik alföldre, az eddig minden irányban jónak bizonyult magyar fajta fentartása mellett foglalt állást.

Az egyesület a szarvasmarha-tenyésztést nemcsak az alkalmas *apaállatok* beszerzésével, de az *anyaállatok* beszerzésével is iparkodott elősegiteni. Ez okból a kormányhoz kérvényt nyujtott be, melynek következtében az egyesület közbenjárásával az 1893. és 1894. évben egyenesen Tirolból több megyebeli birtokos részére: 45 darab üszőt, tehenet s közte néhány bikát is importált. Az importált szarvasmarhák legnagyobb részben pinzgaui fajtához tartozók, mig köztük kisebb számban gyönyörü simmenthali példányok is voltak.

A mezőgazdaság többi ágai közül az egyesület különösen a *szőlőszetre* irányitá figyelmét annál is inkább, mert a megye nyugati és északi részén levő hegységek és vidékek lakóinak egyedüli jövedelmi forrását a szőlőszet képezte, mely a filloxera pusztitása folytán megsemmisülvén, annak lakosai nyomorba jutottak. Ezen téren kivánt tehát hatékonyan müködni, hogy az uj szőlőkultura fejlesztésében a lakosságnak a rendelkezésére álló cszközökkel segélyére lehessen. E czélból 1890. év október hó 19, 20 és 21-én Gyöngyös városában, a Vaskorona-épület termeiben egy *szőlőszeti kiállitást* rendezett. Bár ez idő szerint a filloxera elleni védekezés a kezdet stádiumában volt, mindamellett a kiállitáson oly nagy számu védekezési eszközök, gyümölcscsel telitett és egyéb ojtványok, direkttermők és szőlőgyümölcsök oly nagy számban voltak, hogy a rendelkezésre állott három nagy termet teljesen betöltötték.

Ami a látogatást illeti, minden reményt felülmult, mert nemcsak a megyebeli lakosság, de az ország különböző részéből nagy számmal jelentek meg a szőlőszet iránt érdeklődők.

A kiállitás sikerét azon körülmény is fényesen illusztrálja, hogy a kiállitás Gyöngyösről, ugy amint volt, Eger város polgármestere kérelmére átvitetett s ott a megyeház termeiben ujból kiállittatott; ahol ismét nagy látogatottságnak örvendett.

Ez időben már volt Gyöngyös városával, közösen az egyesületnek egy *amerikai szőlőtelepe*, melyhez a 30 ezer sima ripáriát az egyesület a kormány utján szerezte be; Gyöngyös városa pedig azt elültette, annak telepet adott; s igy a termett vesszők az egyesület és a város között megosztattak. Ezen telepen kezdette meg az Egyesület az *ojtás tanitását;* különösen a zöldojtás tanitására forditott nagy figyelmet, mely később fényes sikereket eredményezett. Midőn a szőlőbirtokosok a zöldojtást eléggé megtanulták, az egyesület az első zöldojtási versenyt rendezte, melyen már akkor 26 versenyző jelentkezett.

A reá következő évben Egerben rendezett zöldojtási versenyt, melyen mintegy 35 versenyző vett részt a megye különböző részeiből s az első dijakat 92—99% nyert.

Ezen zöldojtási versenyek évenkint s mindig nagyszámu résztvevőkkel tartattak meg és az első dijakat mindig a gyöngyösiek vitték el. Ennek eredménye az lett, hogy a gyöngyösi ojtókat zöldojtás végett az ország különböző részeibe széthordották. S igy az egyesület nemcsak a megyebeli szőlőszetet, de az ország szőlőszeti kulturáját is elősegitette.

Az egyesület az állattenyésztés előmozditása érdekében az 1892 év szeptember hó 8. és 9-én Gyöngyösön a baromvásártéren egy e czélra épitett s elkeritett helyen, istállókban egy nagyobb *állatkiállitást* rendezett, mely ugy a kiállitott létszámot, mint anyagot illetőleg minden tekintetben sikeresnek mondható.

A kiállitás sikere feltüntetésére a következőket jegyezzük fel. Bemutattatott: 178 darab *ló*, köztük gróf Károlyi Mihály kompolti uradalmában levő nevezetes ménesből 9 darab. *Szarvasmarha* 184 darab Ezek között különösen az egri káptalan ároktői gazdaságából s Graefl Jenő poroszlói gulyájából kikerült magyar tehenek és bikák, a nyugati fajtákból pedig eltekintve a nagyobb uradalmak által kiállitott fajmarháktól, Rhéde község kollektiv kiállitása tünt ki s azt igazolta, hogy a földmivesek között a megyében fajszarvasmarhák tekintetében Rhéde

községe foglalja el az első helyet, ahol is a fajmarhák tenyésztésének térhódítására Brezovay Sándor odavaló birtokos müködött közre. *Juh* kiállittatott 79 darab. *Sertés* kiállittatott 71 darab. *Baromfi*-kiállitás leginkább a Beiwinkler és Koppély-féle hatvani fajbaromfi-tenyészetből került ki. Ezeken kivül még számos *gép- és méhészeti eszköz* diszitette a kiállitást.

Nagy sulylyal terhelte az egylet anyagi ügyeit meglevő kertje, melynek üzletvitele évenként 4—500 forint deficzittel zárult; hasonlóképp a csikólegelőből reá háramlott 600 forintot meghaladó s a régibb időkből felmaradt 160 forint házbéradósság. Az egyesület ugy bontakozott ki e nehéz helyzetből, hogy az egyesület kertjét három vállalkozónak oly feltételek mellett adta át, hogy az egyesületi tagok az eddig élvezett előnyöket továbbra is hasonló minőségben élvezzék. A 760 forint adósságát pedig részletekben lefizette.

A hatvani czukorgyár felállitása folytán a *czukorrépatermelés* mindinkább nagyobb tért hóditván, az Egyesület ezen a téren sem maradt tétlenül.

Az egri érsek dr. *Samassa* József az egyesület kérelmére az 1891-ik évben a gyöngyös-püspökii határban 20 hold földet adott az egyesület rendelkezésére a *czukorrépa-termelési* kisérletekre. Itt az egyesület különböző mütrágyákkal tett kisérletet s az elért eredményt az egyesület »Értesitő«-jében közzétette. Ezt megelőzőleg pedig Hatvanban egy répakiemelő-versenyt rendezett.

Mint a felsoroltakból látható, az uj időszakban az egyesület müködését egész más irányba, a földmivelési érdekek fejlesztésére irányitotta. Minden irányban tett cselekedete sikert ért el. Az állattenyésztés érdekében bizottsági tagjai által a községek és magánosok apaállatait megvizsgáltatta, a szőlők felujitása érdekében ojtási versenyeket rendezett; a czukorrépa-termelés érdekében kisérleti termelést eszközölt, kiállitásokat rendezett, — szóval a megyebeli gazdaközönség érdekét mindinkább szemelőtt tartotta s daczára, hogy tisztét betölteni kivánta, mindenek daczára ott állunk, ahol Visontai Kovách László 1863. évben állott, s ott állunk, ahol az egyesület 1888. évben állott, ott állunk, hogy egyesület elnöke az 1895. évi közgyülésen tett jelentésében sejteni engedi, hogy hasonló támogatás mellett az egyesület fenn nem állhat.

*

Ha az egyesület 37 éves multja fölött elmélkedünk, két irányt látunk kidomborodni.

Az egyesület első alakulásakor menhely volt, ahol a haza sorsa fölött buslakodó hazafiak találkoztak. Hogy mennyire érezték szükségét ezen találkozási helynek, igazolja tagjainak rendkivüli nagy száma. Hogy mennyire kellett egy hely, ahol habár titkon is, de a szabad eszméknek, a reménynek nyilt kifejezést adhatott, bizonyitja az, hogy a Hevesmegyei Gazdasági Egyesülethez a Jászkerület is csatlakozott.

Az életrehivás, az éltető erő : az elnyomott szabadság visszaszerzésének rugójaiban rejlett.

Amint hazánk egéről a vészfelhők távozni kezdettek, a mint a honfiak fájdalmaiknak és lelkesültségüknek szabadon kifejezést adhattak, amint erejüket a közös édes haza szent oltárán érvényesithették : az egyesület kebelében a találkozások gyérebbek lettek, az érdeklődés alászállott, a tagok száma megcsökkent. Bár az érdeklődés alászállott, de a jobbak az egyesület iránti hálájukat, kötelességüket állandóan lerótták azzal, hogy bár áldozatokkal, de az egyesületet, a mely a nehéz időkben menhely volt, pietásból is állandóan fentartani iparkodtak.

Ezen irány, ezen elv tartott addig, mig annak éltető eleme, ugyszólván éltető lelke munkás életét be nem végezvén, lelke az égbe szállt.

Ez volt a V. Kovách László elnöknek korszaka. Ez volt az egyik kidomborodott irány.

A másik irány ott kezd kidomborodni, amidőn az elnöki tiszttel Beretvás Endre bizatott meg. Beretvás Endre tisztelve az Egyesület multját és elösmerve annak hasznos hazafias müködését, de a változott viszonyokkal számot vetve, az egyesületet ama térre vitte, melyet a jelen idő s a mezőgazdasági érdekek fejlesztése követel.

S itt kezdődik az egyesület életének második korszaka.

Hogy az irány, melyet választott, helyes, azt az elért sikerek bizonyitják.

A hevesmegyei gazdasági egyesület által a tagok részére beszerzett tenyészállatok.

Év	A fél neve	Honnét szereztetett	Állat fajtája	Állat neme	Darab	Beszerzési ár	Átadási ár	Leengedett összeg	Megjegyzések
1892	Gyöngyös városa	Tirolból	Pinzgaui	Bikák	2	440 —	300 —	140 —	
	Adács községe ...	»	»	egy.	1	220 —	150 —	70 —	
1892	Gy.-Püspöki közs.	»	»	bika	1	221 14	215 —	6 14	
	Adács községe ...	»	»	»	1	221 14	215 —	6 14	
	Ugra községe... ...	»	»	»	1	221 14	215 —	6 14	
	Saar községe... ...	»	»	»	3	663 42	645 —	18 42	
1893	Pászthó községe...	Fáy Zoltántól Ecsédről	Simmenthäli keverék	»	1	200 —	150 —	50 —	
	» »	Beretvás Endrétől Karácsondról	Pinzgaui	—	2	350 —	262 50	87 50	
	Mindszent községe	Malatinszky Györgytől Atkárról	Simmenthäli keverék	»	1	128 —	96 —	32 —	A község 70 frtot előre fizetett.
	Tarna-Erk községe	Beretvás Endrétől Karácsondról	Pinzgaui	»	1	150 —	112 50	37 50	
	Nagy-Bátony közs.	» » »	»	—	1	160 —	160 —	— —	Maga vásárolta. Pénzt az egyesület adta.
1894	Gyöngyös-Püsp. k.	— — —	— — —	—	1	150 —	150 —	— —	Az összeg kölcsönöztetett.
	Eger városa	Isaak Istvántól N.-Rhédéről	Simmenthäli keverék	»	1	206 50	200 —	6 50	A bikát maga vásárolta.
	Pétervásár közs....	Malatinszky Györgytől Atkárról	» »	—	2	405 —	305 —	100 —	
	Tarna-Erk községe	Brezovay Sándortól N.-Rhédéről	» »	»	1	160 —	160 —	— —	
	Tafalu községe ...	Isaak Istvántól N. Rhédéről	» »	—	1	160 —	160 —	— —	A község az árát azonnal fizette.
	Szucsi községe ...	Grosman Samutól Tarjánból	» »	—	1	120 —	120 —	— —	
1895	Saar községe... ...	— — —	vöröstarka	—	1	140 —	140 —	— —	Az összeg kölcsönöztetett
	Adács községe ..	— — —	vöröstarka	—	2	300 —	300 —	— —	A bikát maga vásárolta.
					25	4616 84	4056	560 34	

Ezek szerint a rendelkezésére állott 4000 frt összeget, melyhez később a megye 1000 frttal járult, a feltüntetett 4 év alatt teljesen igénybe vette; a kitüzött czélra megforgatta, 25 drb. bikát részben Tirolból inportált, részben a megyebeli birtokosságtól szerezte be, részben pedig a községeket a bikák beszerzésénél kölcsönnel látta el.

A magyar kir. földmivelésügyi miniszterium által a hevesmegyei gazdasági egyesület közbenjárására az egyesületi tagok részére importált tenyészállatok.

Év	Név	Lakhely	darab	Fajta és nem	Ára frt	Ára kr.	Jegyzet
1893	Beretvás Endre	Karácsond	24	Pinzgaui üsző	1852	40	
	Illés Mihály	Atkár	4	Pinzgaui tehén	721	81	
1894	Dr. Koller János	Atkár	2	Szimentháli teh.	820	92	
	Fay Zoltán	Ecséd	5	Szimentháli 4 tehén 1 bika	1775	15	
	Csomor Kálmán	Gyöngyös	2	Szimentháli teh.	367	96	
	Fodor Jakab	Atkár	3	Pinzgaui tehén	532	52	
	Czikmántczy Istv.	Gyöngyös	1	Pinzgaui tehén	194	70	
	Gyöngyös városa	Gyöngyös	2	Pinzgaui bika	429	58	
	Fölsinger Ferencz	Atkár	4	Pinzgaui tehén	707	19	
			47		7402	73	

A hevesmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása az 1894. év végén.

I.	Alapitó tag	9
II.	Rendes tag	190
III.	Pártoló tag	5
	Összesen	204

A hevesmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894. év végén.

Sorszám	Megnevezés	frt	kr.
1	Egy 10 katasztrális hold területü, részben szőlőtelep, részben gyümölcsfákkal és csemetékkel beültetett terület, mely keritéssel van körülvéve és benne egy alkalmas kertészlakás van épitve. Miután a terület tulajdonjoga Gyöngyös városát illeti, a befektetés és az épület értéke	3000	—
2	Befizetett alapitvány összege	400	—
3	Befizetetlen alapitvány összege	400	—
4	Az év végén tagsági dijakban követelés	700	—
5	Egyesületi könyvtár és ingóságok	50	—
6	Az Egyesület kezelése alatt levő tenyészállat-alapban van részben készpénzben, részint befolyó kötvényekben	4927	76
	Összesen ...	9577	76

A hevesmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Sorszám	Bevétel	frt	kr.
1	1894. évi pénztári maradvány	257	63
2	Alapitványi kamatokból	35	—
3	Rendes tagdijakból	700	—
4	Pártoló tagok dijaiból	8	—
5	Régi hátralékokból	150	—
6	Biztositási jutalékból	45	—
7	Öt darab részletjegy után	17	50
8	Szőlővessző-eladásból	30	—
9	Elhelyezett pénzek kamataiból	3	—
10	Előre nem látható bevételek	20	—
11	Paulis-baraczkai-ut után állami megtérités	45	—
	Összesen	1311	13

Sorszám	Kiadás	frt	kr.
1	Titkár tiszteletdija	600	—
2	Pénztárnok tiszteletdija	100	—
3	Irodahelyiség	60	—
4	O. M. G. E. alapitványi kamata	10	20
5	Gyöngyös városának urijog elismerése	8	40
6	«Értesitő», egyéb nyomtatványok s ahhoz szükségesek	250	—
7	Vegyes kiadásokra	160	—
8	Irodaszerekre	30	—
9	Apaállatok vizsgálati költségei	500	—
10	Szőlő-zöldojtási versenyre	400	—
11	Paulis-baraczkai tanulmányi utra	45	—
	Összesen	2163	60
	Bevételi összeg	1311	13
	Az 1895. évi hiány	852	47

HUNYADVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Déva.*

I.

A Hunyad vármegyei gazdasági egyesület a mezőgazdaság és az ezzel kapcsolatos mezőgazdasági ipar előmozditására és azok felvirágozásának a társadalom együttes erejével való elősegitésére 1882. évi február hó 8-án alakult meg. A vármegyei gazdasági egyesület megalakitásában az egész vármegye gazdaközönsége lelkesedéssel vett részt s az akkori alapitók közül különösen megemlitendő gróf *Kun* Kocsárd, *Barcsay* Kálmán, *Barcsay* Béla, báró *Bornemissza* Tivadar, báró *Jósika* Géza, ifj. báró *Jósika* Lajos, *Szilvássy* László, *Pogány* György, *Bágya* Károly, báró *Szentkereszty* György, *Pietsch* Lajos és mások, valamint 17 megyebeli község. Az emlitett alapitók közül különösen gróf *Kun* Kocsárd emlitendő meg, aki algyógyi birtokát az egyesület utján a megyének adományozván, ezzel az egyesület az algyógyi székely földmives-iskolának alapját megvethette. Megemlitendők még báró *Bornemissza* Tivadar, ki mint a lótenyésztési bizottmány elnöke, a lótenyésztés fejlesztése körül és *Barcsay* Kálmán volt vármegyei alispán, aki pedig a nyugoti szarvasmarhának a vármegyében való meghonositása érdekében szerzett érdemeket.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Birtokmegoszlás. Gazdálkodási viszonyok, termelési ágak. Szarvasmarhatenyésztés. Gyümölcstermelés.)

A Hunyad vármegyei gazdasági egyesület müködése kiterjed a vármegye egész területére, a mely 6932 □ kilométert tesz ki, népessége pedig 267,895 lélekből áll. A vármegye földbirtoka, a nagy kiterjedésü erdőségek kivételével, a melyek legnagyobb részt a kincstár vagy pedig egyes községek mint erkölcsi testületeknek tulajdonát képezik, — nagyobbára a kisbirtokosok, illetve parasztgazdák kezében van.

A gazdálkodási viszonyok ehhez képest leginkább a kisgazdák viszonyaihoz mértek. Hunyad vármegye legfőbb mezőgazdasági terme-

lési ágát, daczára annak, hogy helyenként igen kitünő termőtalajjal bir, az *állattenyésztés és gyümölcstermelés* képezi. A kisbirtokosok gabonát és tengerit nem termelnek többet, mint a mennyi házi szükségletükre elegendő, sőt a hegyvidékek lakói alig birják magukat saját terményeikkel a tél derekáig ellátni, azontul élelmi szükségletüket a hetivásárok alkalmával a vidéki piaczokon szerzik be. Amennyiben mégis Hunyad vármegyében mezőgazdasági termelés van, ez a parasztgazdák földjein leginkább a *tengeri* termelésére szoritkozik, miután az ottani parasztnép legfőbb és legkedveltebb eledelét a málé képezi, amely kukoriczalisztből készül. A tengeri az egész vármegye területén, de különösen a Maros, Sztrigy, Cserna és a Kőrös völgyek mélyebb helyein diszlik, de azért a tengerit a hegyoldalokon, sőt még a havas vidékeken is termelik. Igy p. o. a Gám havas alján és a Zsil völgyében, ahol már kalászos gabona nem is terem, a tengeri még feltalálható. A tengerin kivül Hunyad vármegyében kevés buzát, rozsot, zabot, árpát és alakort is termelnek. Ezek azonban már inkább csak a nagyobb birtokosoknál találhatók fel. Ujabban a marosvölgyi birtokosok czukkorrépa-termeléssel is kezdenek foglalkozni. Azon körülménynél fogva, hogy Hunyad vármegyének főtermelési ága az *állattenyésztés*, ennek megfelelőleg nagyobb mennyiségü mesterséges *takarmánytermelést* találunk és különösen a lóhere és luczerna takarmány- és magtermesztése egyaránt el van terjedve. A *kendertermeléssel* az utóbbi években a Cserna és Maros völgyén szintén kedvező kisérletek tétettek.

Mint már emlitők, Hunyad vármegye gazdálkodásának legjelentékenyebb és legjövedelmezőbb forrását az *állattenyésztés* képezi. — Igaz ugyan, hogy a megye kiterjedt havasi legelőin nem oly dus és kiváló a növényzet, mint Európa nyugati államaiban levő havasi legelőkön, mivel azonban Hunyad vármegye állattenyésztő gazdaközönsége nagyon takarékosan bánik a takarmánynyal és igen edzett állatfajtákat tart, az állattenyésztés a legjövedelmezőbb gazdasági ágat képezi. A vármegye *szarvasmarha-tenyésztése* legnagyobbrészt a vármegye eredeti fajtájából áll, amely különösen a Körös völgye nyugati részén van elterjedve és ez a *riska*. Az algyógyi patakmenti vidéken Erdő-Hátságon a fehér havasi marha, a Zsil völgyében a borzderes havasi marha és végre a Maros, Cserna, Sztrigy mentén és a Hátszeg völgyében, ahol nagyobb kiterjedésü lapályos területek vannak, az erdélyi magyar fajta tenyésztetik. Az utóbbi időben azonban ugy az egész Erdélyben, mint Hunyad vármegyében is eredményes kisérleteket tettek a pirostarka szarvas-

marha elterjesztésével és ma már a völgyekben igen sok nyugati fajtáju szarvasmarha keresztezésü ivadék található.

Az állat tenyésztésén kivül második fő kereseti forrását Hunyad vármegye földmives osztályának a *gyümölcstermelés* képezi. Vannak a vármegyének vidékei, mint pl. a Marosvölgy északi része s az egész Körösvölgy, ahol valóságos szilvafa erdők léteznek, ezenkivül nagymennyiségben és kitünő minőségben termelik az országszerte hires hunyadmegyei almafajtákat, minők a Batul, Pónyik, mádai, gyógyi és bulczesdi almák. Az almatermés legnagyobb részét a Királyhágóntuli részekbe exportálják, ujabban azonban egész vasuti kocsirakományokban szállitják Hunyad vármegyéből az almát az osztrák tartományokba, almapezsgőgyártás czéljaira. A nagy mennyiségben termelt szilva pálinkafőzésre és szilvaiz készitésére használtatik fel; mint aszalvány csak nagyon kis mennyiség kerül forgalomba és csak ujabban Dobrán, Lázár Árpád létesitett egy nagyobb berendezésü szilva aszalót. Hunyadvármegye gyümölcsei között emlitést érdemel a dió is, amelyből néha annyi terem, hogy egy-egy hetivásáron waggonszámra gyüjtik össze és szállitják el az ország különböző részeibe a kereskedők. Baraczkot is elég sokat termelnek, melyből a legkitünőbb baraczkot Déva vidéke, illetve a dévai hegyek termelik.

Hunyad vármegyében a *szőlőtermelés* is különösen a Maros, Cserna és Sztrigy mentén igen jelentékeny kereseti forrást képezett, és képez még ma is, daczára annak, hogy a filloxera jelenléte 1893-ban Zám, Godinesd és Maros-Sólymos községekben már konstatáltatott. Az egyesület azonban a vész fellépte alkalmával rögtön megtette a kellő intézkedéseket a filloxera elterjedésének meggátlására, felkérte a földmivelésügyi kormányt, hogy a Hunyad vármegyei összes szőlőket szakértőkkel vizsgáltassa meg és a már inficziált szőlőterületeknek mentesitésére szénkénegezéssel tett eredményes intézkedéseket.

III. A gazdasági egyesület müködése.

(Kisérleti telep. Mintakert. Mintaméhes. Apaállatok kiosztása. Állatkiállitás.)

A Hunyad vármegyei gazdasági egyesület 1895-ben Déva város által e czélra dijtalanul rendelkezésére bocsájtott 6 kat. hold területen, a földmivelési miniszter segélyezésével, egy *növénytermelési kisérleti telepet* rendezett be. Ugyszintén a kincstártól jelenleg haszonbérbe birt 5 holdnyi egyesületi kertjét *bolgár kertészeti* mivelésre rendezte be, hogy ott a vár-

megyében elterjedt konyhakertészet legokszerübb módjai gyakorlatilag bemutathatók legyenek.

A vármegye méhészetének előmozditására 1895-ben 27 családból álló *mintaméhest* szervezett. Az egyesület fennállása óta a mezőgazdaság minden terén iparkodott a vármegye helytelen és primitiv gazdálkodási módszereit megjavitani s azokat példaadásával vezetni. Igy egyes birtokosoknak és gazdáknak kisérletezés végett *mütrágyát* ingyen osztott ki. A *peronoszpora* elleni védekezésre szükséges permetező gépekből több községnek osztott ki ingyen ily gépeket, vagy kedvezményes áron közvetitett.

A *baromfitenyésztés* emelése érdekében több izben felolvasásokat tartott. A szarvasmarhatenyésztés emelésére a jobb tenyészetekből apaállatokat vásárolt és azokat előnyös részlettörlesztésre községeknek kiosztotta. 1893-ban a megyei állattenyésztési állapotok feltüntetésére és összehasonlitására általános *állatkiállitást* tartott, amelyeken jutalmakat is osztott ki, ugyszintén az évi *lótenyésztési állami dijazások* alkalmával az egyesület is a maga pénztárából külön dijakat adott.

A Hunyad vármegyei gazdasági egyesület *jelenlegi müködése* kiválóképpen az állattenyésztés terére szoritkozik, apaállatok kiosztása utján; ugyszintén az egyesület a jelenben dolgozik azon, hogy az, a vármegye egy, az apaállatok tartását szabályozó szabályrendeletet alkosson.

A *jövőbeli programmját* illetőleg kiemelendő a növénytermelési kisérletezés folytatása, a mezőgazdaságot illető megyei szabályrendeletek megalkotása és egy a vármegye területére szoritkozó kölcsönös tüzbiztositó szövetkezet létesitése, végül az ország ezeréves fennállásának megünneplése alkalmával rendezendő megyei lótenyésztési jutalomdijosztással és kocsiversenynyel egybekötött kiállitás.

*

Az egyesület taglétszáma az 1894. év végén volt: alapitó tag 54 rendes tag 132, pártoló tag 96, összesen 282.

A hunyadmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894. év végén.

1. Értékpapirok	7497 frt 54 kr.
2. Aktiv követelések (tagdij-hátralékok stb.)	1486 frt 90 kr.
Összesen ...	8084 frt 44 kr.

A hunyadmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Alapitványi vagyon kamatai	289	15
2	Tagdijak	400	—
3	Ingatlanok jövedelme	140	—
4	Állami segély	200	—
	Bevételek összege	1029	15

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre	50	—
2	Személyzeti kiadások	360	—
3	Ingatlanok kezelési költségei (bér és adó)	30	—
4	Gépek és eszközök vásárlására	100	—
5	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	120	—
6	Kisérletek költségei	300	—
7	Vegyesekre	69	15
	Kiadások összege	1029	15

JÁSZ-NAGY-KUN-SZOLNOKVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Szolnok.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az alapitás czélja, alapitók, vezérférfiak.)

A jász-nagy-kun-szolnok megyei gazdasági egyesület életében három nevezetes időszakot lehet megkülönböztetni, mely teljesen összevág a hivatalos czimben kifejezett különbözettel. Tizenegy éven át 1857 1867. végéig »Kun-szolnokmegyei lovas és gazdasági egylet«; 1868-tól 1877-ig tehát 10 éven át »Kun-szolnokmegyei gazdasági egyesület« név alatt müködött s ez időben székhelye Török-Szent-Miklós volt. Az 1878. évtől kezdve a midőn a vármegye kikerekittetett, a gazdasági egyesület is átalakult, müködési területét kiterjesztette s »Jász-nagy-kun-szolnok-megyei gazdasági egyesület« név alatt müködik a mai napig. — Ezen időben is még az egyesület székhelye 1878-tól 1885-ig Török-Szent-Miklós volt s csak az 1886. évben lett az a megyei központba Szolnokra áttéve.

Az egyesület első szervezetében 1856. november hó 23-án alakult meg, de müködését tulajdonkép csak a következő 1857. év elején kezdte meg.

A megalakulásra az akkori évkönyv szerint az inditó okot a mezőgazdaság elhanyagolt állapota adta meg, de bizonyára belejátszottak abba az akkori politikai viszonyok is. Az alapszabályokban erre vonatkozólag a következő pontokat találjuk.

Az egylet czélja: 1. A mezőgazdászat előmozditása, próbák, kiállitások és dijazások utján. 2. A lótenyésztés emelése versenyek által. 3. »Agarászat.« Mint ezekből látszik a komolyabb czélok mellé azért lett a szórakoztató sport is bevéve, hogy az egyesület müködése szélesebb körben találjon érdeklődésre, s nagyobb támogatásban részesüljön.

Az egyesület alapitása körül legnagyob érdeme van *Szapáry* Gyula grófnak. Ő volt az a ki az eszmét fölvetette, a mozgalmat vezette, s végre mikor egy kis csoportot az eszmének megnyert, azt egyesületté tömöritette. Mellette látjuk működni *Almássy* Zsigmondot, *Borbély* Miklóst, *Jurenák* Sándort, *Fazekas* Károlyt, *Orczy* Antalt, gr. *Almássy* Györgyöt, *Fejér* Miklóst, *Horthy* Istvánt, *Koppély* Károlyt, *Magyary* Ferenczet, *Recsky* Andrást és *Losonczy* Lászlót a kik az egyesület alapitásának nehéz munkájában a vezérnek erősen segitettek.

Az egyesületnek első elnöke is *Szapáry* Gyula gróf, a későbbi pénzügyi, földmivelésügyi, belügyi miniszter és miniszterelnök, volt. Ő vezette az egyesület ügyeit az 1857—1861. években, a midőn az egylet nagy tevékenységének főmozgató ereje volt; megtartotta az elnökséget az 1862—1867. években is, a midőn az egyesület jóformán csak névleg létezhetett, s csak midőn az alkotmányos világ bekövetkezte után következő évben uj életre keltve, ujjá szervezte azt, s midőn a magasabb bizalom elszólitotta onnan, tette le tisztét egy időre, hogy később ujra élére álljon az általa alapitott egyesületnek. *Szapáry* Gyula gróf érdemei az egyesület megalapitása, vezetése és tovább fejlesztése körül elévülhetlenek. Ott látjuk őt mindenütt a hol az egyesület valamit tesz, a kiállitások, dijjazások, lóversenyeknél, a dijagarászatokon mindig jelen van, a tagok toborzásában, azok együtt tartásában mindig a legeredményesebben müködik. Az egyesület kebelében közös ménest és gulyát fentartó szövetkezetet létesit, melynek ügyeit mindig a legnagyobb buzgalommal személyesen vezeti. Szóval tesz önzetlenül mindent, csakhogy a mezőgazdaságot, az állattenyésztést előbbre segitse haladásában. Alelnök társai *Orczy* Antal és *Fazekas* Károly a megye e két nagyhirü gazdája az 1860—1868. években víselték e tisztséget és segítették az elnököt nehéz munkájában.

Az 1869—1871. években az egyesület elnöke *Almássy* Pál, alelnökei *Horthy* István és *Jurenák* Sándor voltak, a kiknek vezetése alatt is az egyesület törekvéseit szép siker koronázta. *Almássy* Pál az elnöki tisztről három év mulva rongált egészségi viszonyai miatt leköszönvén az 1872. évben elnökül *Horthy* István választatott meg, ki mellett az alelnöki teendőket *Jurenák* Sándor és *Taubinger* Béla viselték egész elnöksége (1872—1874) ideje alatt, mely idő a mezőgazdaság fejlődésére elveszettnek szintén nem mondható, bár kétségtelen tény az, hogy a már az *Almássy* Pál elnöksége idejében csappanó érdeklődés az egyesület irányában a müködésre bénitólag hatott.

Az 1874—1877. években az elnöki székben *Jurenák* Sándor van, mig mellette mint alelnökök *Lossonczy* Mihály és *Kormos* Ödön müködnek azon, hogy az egyesület ügyei iránt a megcsappant érdeklődést ujra ébreszszék. Ha ez nem sikerült is egészen, de érdemük mégis megvan, mert a hanyatlást megbirták akadályozni, sőt az egylet müködését talán valamivel élénkiteniök is sikerült.

1878-ban a midőn az egyesület müködési területét kiterjesztette a mai Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyére s midőn az egyesület ugy a czimben külsőleg, mint a szervezetben belsőleg is ujra alakult, az egyesület élén ismét *Szapáry* Gyula grófot látjuk tevékenykedni, oldalán *Jurenák* Sándor és *Illéssy* Sándor alelnökökkel. Hat évi ismételt elnökösködés után e tisztétől megvált s ekkor az egyesület vezetését *Beniczky* Ferencz a megye akkori főispánja (1883) vette át, ki mint elnök első sorban az anyagi ügyek rendezésére forditotta figyelmét, *Jurenák* Sándor alelnökkel együtt. *Beniczky* két évig viselte az elnöki tisztet, s utánna 1885—1887. években *Harkányi* Károly következett, *Jurenák* Sándor majd *Lossonczy* Mihály alelnökökkel müködvén azon, hogy a megye gazdaközönségét az egyesületi életbe bevonni sikerüljön.

Az 1887-ik év november 6-án elnökké *Lossonczy* Mihály, alelnökökké *Návay* Kálmán és *Horváth* József választattak meg, s mindhárman viselték a tisztséget egész az 1895. év elejéig. Az időközben létesitett ügyvezető alelnöki állásra 1892. évben *Lippich* Gusztáv választatott meg, ki mind e mai napig buzgón müködik az egyesület felvirágzásán, az 1895. évi május hó 27-én választott dr. gróf *Almássy* Imre elnök, *Antal* Sándor és *Kenéz* Zoltán alelnökökkel egyetemben.

Első titkára az egyesületnek *Kiriák* György volt 1860-ban, utánna 1861—1885-ig tehát 25 éven keresztül *Kuncze* Imre Török-Szent-Miklós érdemes főjegyzője viselte e hivatalt kitartással, buzgalommal, nem csüggedve akkor sem, mikor az egyesületre nehéz napok jártak. Neki nagyrésze van mindabban a mit az egyesület tett s érdemei elévülhetlenek maradnak az egyesület történetében. 1886-tól 1890. év elejéig *Toldi Szabó* László volt az egyesület titkára, kit 1890 év közepétől *Szalay* János váltott fel hivatalában, viselvén e most már széles müködési körrel bíró hivatalt egész a mai napig.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Általános gazdasági viszonyok. Birtokviszonyok. Termelési ágak: növénytermelés, állattenyésztés, kertészet, gyümölcsészet. Munkásviszonyok. Földárak.

Az egyesületnek működési területe az idők folyamán szintén nagy változáson ment keresztül.

A megalakulás idejétől egész 1877-ig, a volt Heves- és Külső-Szolnok vármegyének azon részére terjedt ki, mely Külső-Szolnok nevezet alatt a Jász-Kun kerületek közé nyult be, s melynek központja Török-Szent-Miklós város volt.

Jelenleg müködési köre az egész 5231 □kilométert kitévő vármegye területére kiterjed.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyét kedvező talaj viszonyai több oldalu növénytermelésre tennék alkalmassá, ha mostoha, szélsőséges klimája e tekintetben akadályul nem szolgálna, igy azonban csakis a buza, a tengeri, a takarmány félék közül a luczerna és répa, az ipari növények közül a czukorrépa, seprőczirok és kender termelése ölthetett nagyobb mérvet.

A vármegyét a Tisza, Zagyva, Körös, Berettyó folyók szelik keresztül, sokszor jelentékeny károkat okozva a gazdáknak áradásaikkal.

A községek távol esnek egymástól, a népesség csekély számu nagyobb góczpontokban van tömörülve.

Az utak rosszak, ősztől tavaszig a legtöbbször járhatatlanok. Kiépitett kőut alig van, csakis annyi, a mennyit az utolsó évtizedben épitettek. E téren évezredes mulasztásokat kellene helyre hozni. Vasuti hálózata ellenben nagyon szépen kiterjedt, s alig van 5—6 község melynek vasuti állomása ne volna.

A birtokviszonyok egészen különlegesek; a volt Jász-Kun kerület területén nagy birtok általában nincsen. Néhány 200—800 holdas birtok képviseli a középbirtokot, a többi mind ezen alól marad, a birtokok zömét pedig a 10—50 holdas kis birtok képezi. A volt külső-szolnokmegyei részeken a viszonyok egészen mások — mert itt sok az uradalom, az 1000—5000 holdas nagybirtok, s kevés föld van a kisbirtokos, de még a közép birtokos kezén is.

A gazdasági kultura nagy haladást mutat az utóbbi időben, s bár nincs azon a fokon a melyen állania kellene, de azon az uton van, hogy remélhetőleg nem sokára oda ér. A jó ekék és gépek használata

mindinkább tért hódit, a talajmivelés, a vetőmag megválasztása, a trágya használata és kezelése nagyobb arányokat ölt, a gazdasági intelligenczia terjed. A helyes vetés forgások alkalmazásában még sok a kivánni való, de ez egyike ott a legnehezebb kérdéseknek, melynek megoldása előtt nagy akadály áll; a mostoha éghajlati viszonyok, a melyek miatt a termelést változatossá tenni igen nehéz.

A megye főterményét a *buza*, másodsorban a *tengeri* képezi. Buzával évenként 277,000 kat. hold van bevetve, vagyis a szántóföldnek 42·8%-a. Kitünő buza terem az egész megyében, főként pedig Török-Szent-Miklós környékén, hol a 82—83 kg. hektoliter suly közönséges dolog. Tengerivel a szántóföld 14·9%-a, árpával 11·2%-a, zabbal 4.0%-a, rozszsal 2·6%-a, kétszeressel 1·0%-a, kölessel 0·4%-a, szálas takarmánynyal 7·2%-a; egyébb takarmánynyal 3·3%-a, ipar- és kereskedelmi növénynyel 5·2%-a van bevetve, mig a szántóföld 7·4%-a ugaron marad.

Nagy mennyiségü és kitünő minőségü *luczerna* magot produkálnak már régibb idő óta a megyei gazdák, mig a *seprőczirok* termelése az utolsó években hóditott nagyobb tért.

A megye *állattenyésztési* ágai közül a ló, sertés és baromfi tenyésztés fejlődött sokat, a szarvasmarha tenyésztés stagnál, a juh tenyésztés pedig óriásilag hanyatlott.

Van a megye területén 58,000 drb. ló s ezek között 20,000 darab kancza, melyeknek befedezésére az 1894. évben 113 drb. állami, és 98 darab engedélyezett magán mén állott rendelkezésére. A mének közül 94 drb. volt angol telivér és félvér, 37 drb. arab fajta, 16 drb. Nonius, 22 drb. Gidrán, 44 drb. vegyes származásu.

Magán ménes van a megyében több, melyeknek nagyrésze angol, vérü, kisebb része arab fajta.

A lóanyag mint könnyü kocsi ló és katonai hátas ló nagyon értékes és keresett. A népies tenyésztésben legelső helyen álló tenyésztő községek: Jász-Apáti, Jász-Dósa, Török-Szent-Miklós, Jász-Ladány, Jász-Árokszállás, Jász-Kisér, Szent-András, Alattyán, Tisza-Földvár, Mezőtur mely községeknek a lótenyésztés szép jövedelmi forrását képezi.

A *szarvasmarha*-tenyésztés a multhoz képest alig mutat haladást. A szarvasmarha-létszám nem igen növekedett, már évek óta 100 ezer körül van. Változás mindazonáltal a tenyésztésben van, mert mig 10—15 évvel ezelőtt majdnem egyedül a magyar szarvasmarhát tenyésztették, addig ma a nagyobb birtokosok tulnyomó része borzderes és piros-

tarka fajtákat tart, a kisbirtokos kezén levő anyagnak pedig 30—40 százaléka jelleg nélküli tarka korcsokból áll, a mi a megye éghajlati viszonyai és tartásmódja mellett a szarvasmarha tenyésztésnek nem válik előnyére.

A *sertéstenyésztés* nagyon szépen fejlett a megyében, s ez az ága a tenyésztésnek az, mely egyöntetünek mondható, mert anyagát csaknem kivétel nélkül a mangalicza fajta képezi. A sertés állomány 95%-a mangalicza, ebből a nagyobb rész szőke, a kisebb rész fekete és fecske hasu mangalicza, mig az idegen fajták és keresztezéseik alig teszik ki az állomány 5%-át. A sertés állomány kitett: *1884-ben* 138,019 darabot *1891-ben* 141,626 darabot.

A darabszám hét év alatt nem nagyon szaporodott, de a minőség lényegesen javult. A megyében majdnem minden gazdaság foglalkozik sertéstenyésztéssel és hizlalással, s ennek folytán a nagyszabásu tenyészetek nagy számban találhatók, s ezeknek jótékony hatása a kistenyésztő anyagának javitására is kiterjed.

A *juh tenyésztés* ijesztő rohamos hanyatlásnak indult, s a létszám a lehető legkisebbre szállt le, ugy hogy a juhtenyésztés a megyének igen csekély számottevő tenyésztési ágává sülyedt alá. Leginkább tartanak még juhot Karczag es Jászberény környékén. A tenyészanyag hazai fésüs, melyet itt-ott a gazdasági egyesület által közvetitett «*merinó précoce*» kosokkal kereszteztek.

A *baromfi-tenyésztés* egyike a megye legfontosabb tenyésztési ágának. A kis gazda jövedelmének egyik főforrása a lud és tyuk tenyésztés, melyet főként ott üznek igen nagy mértékben a hol a tanyai gazdálkodási rendszer ki van fejlődve, nevezetesen a volt Jász-Kun kerületben. Sajnos, hogy e tenyésztés anyaga nem egyöntetü, a legkülönfélébb fajták keresztezései találhatók egymás mellett s egymással összekeveedve, ugy hogy 5—6 vdarab egyforma állatot alig lehet látni. Lényergesen kezd a helyzet változni azon községekben, melyekben a gazdasági egylet 3—4 év óta évenként 30—60 darab *Plymouth* tyukot, *emdeni* ludat és *pekingi* kacsát oszt ki azon czélból, hogy az anyagot javitsa és egyöntetübbé tegye.

A *kertészet és gyümölcs* termelésre az éghajlati viszonyok nem lévén elég kedvezők, ez valami nagy jelentőségü gazdasági ág soha sem volt a szőlő termelés pedig a filloxera pusztitása következtében területileg nagyot csökkent.

A *munkásviszonyok* más alföldi vármegyékhez viszonyitva türhe-

tők, mert bár a napszám, szakmány és cselédbér magas, de munkást mindig lehet elegendő számban kapni.

A *föld ára*, daczára a terményárak hanyatlásának igen magas, ugy szintén a földbér is. Jó minőségü földek kat. holdja 300—400 frt nagyban, 400—600 frt kis részletekben. A földbér nagy birtokoknál 10—16 frt, kis birtokoknál 15—25 frtra is fölmegy, nem számitva ide az ugynevezett dinnyeföldeket, melyekért jóval magasabb bért is fizetnek.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: közös ménes, gulya, egyleti kert, közvetitő iroda, kisérleti tér, baromfitelep.)

Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében a lótenyésztés fejlesztésére az első lépést a gazdasági egyesület tette meg azzal, hogy már 1858-ban egy *közös ménest* létesitett, melyben egy angol telivér és egy angol félvér mént is tartott. A közös ménesben ez évben 39 anyakancza, 21 drb. 3 éves. 41 drb. 2 éves és 61 drb. egy éves csikó, összesen 162 darab ló legelt. A következő 1859. évben a ménes mellett szüz gulyát létesitett az egyesület, melyben szintén szép számu (117 drb.) szarvasmarha talált elhelyezést.

A közös ménes és gulya létesitése igen nagy szükséget pótolt akkor a megyében, ez kiviláglik abból is, hogy a gazdák nagyon szépen pártolták ez intézményeket, sajnos, hogy mindennek három évi fennállás után bekellett szünnie, mert az akkori politikai viszonyok az egyesület müködését teljesen megbénitották.

Az 1860. évben Török-Szent-Miklós városban egy 9 kat. hold terjedelmü *kertet* létesit az egyesület azon czéllal, hogy a megye befásitását elősegitse, hogy a gyümölcstermelés fejlődését előmozditsa. Néhány év lefolyása alatt a kert hatása kezd érvényesülni. s a tagok és idegenek, községek igénybe veszik a kertet a fásitások létesitésénél. 1874-ben a kertben 26,000 fa csemetéje van az egyesületnek, melyek között több ezerre rugó gyümölcsfa ojtvány található. Az egyleti kert egész azon időig fennáll, mig az egyesület székhelyét Szolnokra teszik át, s az ezen alakban mint községi faiskola és kert mai napig is fennáll.

A midőn az egylet székhelye Szolnokra kerül: az irodahelyiségben *közvetitő irodát* létesit az egyesület, melyet azonban a tagok mai napig is igen csekély számban vesznek igénybe.

Az 1893. év őszén Szolnokon egy 10 holdas tanyát bérel az egyesület s ezen *kisérleti telepet* létesit, melyen az ujabb növényféleségek termelését próbálja ki, mütrágyázási és termelési kisérleteket végez. A kisérleti telep most is fennál.

Ugyancsak az 1893. évben *baromfineveló*-telepet létesitett az egyesület, melyen Plymouth tyukot, emdeni ludat és pekingi kacsát tenyészt oly czélból, hogy az évenként felnevelt tenyész anyagot tanitók és kisgazdák között ingyen oszsza ki, oly módon, hogy az egy évben kiosztott anyag lehetőleg 1—2 községbe kerüljön, s ez által a népies tenyésztés anyagának egyöntetüvé tétele eléressék. Az évenként kiosztásra kerülő baromfiak száma 150—200 darab.

II.

(Az egyesület tevékenysége: szakértelem terjesztése, lapkiadás, felolvasások, gépbemutatások, vetőgép, szántásversenyek, szőlőojtási tanfolyamok, patkolási tanfolyam, aratógép-verseny, növénytermelési kisérletek, bika-, kos- és kan-, baromfi-kiosztás.)

Az egyesület a rendelkezésére álló szellemi és anyagi erők felhasználásával megpróbált mindent, a mit a megye gazdasági haladására hasznosnak tartott, s a mivel a szakértelem terjedését elérni vélte. 1885. óta fenntart egy havonként megjelenő *szaklapot*, melyet a tagoknak, iskoláknak és községeknek ingyen megküld, s melyben a hivatalos dolgok mellett mindig 1—2 szakczikk is megjelenik.

Éveken keresztül tartattak *népszerű felolvasások* a megye különböző pontjain, melyek leginkább a népnek legszükségesebb dolgokról, szántásról, vetésről, trágyakezelésről stb. szóltak, s melyeken rendesen nagyszámu hallgatóság vett részt.

Az egylet által rendezett *kiállitások* majd mindenikén az ujabb gépeket is bemutatták, de ezenkivül, önálló gépbemutatásokat és versenyeket is rendezett az egyesület.

1859-ben három helyen: Tisza-Füreden, Szolnokon és Mezőturon *oktató szántás*, s még ugyanezen évben Ujkuton *vetőgép versenyt*.

1860-ban Török-Szent-Miklóson *szántás verseny*, Mezőturon *vetőgép* verseny volt.

1869-ben Szolnokon *arató és kaszáló gépverseny* és *rosták bemutatása* volt; ugyancsak Szolnokon a következő évben egy *gőzekét* munka közben mutattak be, s ugyanekkor *vizemelő* és *szivattyuzó* gépverseny tartatott.

1872-ben Ujkuton ujolag *vetőgép-próbát* tartott az egyesület, 1873-ban pedig a *bécsi világ*-kiállitáson egy gyüjteménynyel vett részt.

1886-ban ismét Bessenszögön, Poón, Paládicson és Szolnokon *ekepróbák*, Poón ezenkivül még *aratógép*-próba is tartatott.

1889-ben Szajolban nagy *nemzetközi aratógép-versenyt* rendez az egyesület az országos gazdasági egyesülettel, majd 1891-ben Jászapátiban általános *géppróbát.*

1891-ben éz 92-ben Kis-Ujszállás és Szolnokon *szőlőojtási,* 1894-ben Szolnokon *patkolási* tanfolyamot rendezett a gazd. egyesület a földmivelési miniszterium támogatásával.

Növénytermelési, trágyázási és művelési kisérleteket évtizedek óta végez az egyesület, részben a tagok szivességéből, ujabb időben pedig saját kisérleti telepén is. Vetőmagvakat, műtrágyaféléket, kisebb gazdasági eszközöket, szintén régibb időtől fogva oszt ki az egylet, vagy nagyobb gazdaságok számára ilyeneket közvetit is.

Az állattenyésztés előmozdítására az egyesület 1857. év óta csaknem minden évben tartott *tenyészállatdijazásokat és kiállításokat, lóversenyeket* stb., kiosztott és közvetitett bikákat, kanokat, kosokat, baromfiakat

Az állami fedeztetési állomások felállitását megelőzőleg méneket is tartott a tenyésztők rendelkezésére.

Az *apaállatok vizsgálatában* évenként részt vesz kiküldöttjei által, s mindenkor odatörekedett, hogy csakis jó tenyészállatok hagyassanak meg a tenyésztésben.

A *gyümölcsfatenyésztésre* és általában a fásitásra az által hatott, hogy egy kertet tartott fenn sok éven keresztül s ebből a jó fajtákat terjesztette, a községi faiskolakezelőket pedig jutalmazásban részesitette.

A gazdák *hiteligényeinek* kielégitésére 1889-ben egy *mezőgazdasági takarékpénztárt* alapitott, melynek vezetésében kellő befolyást biztositván az egyesületnek, az a gazdák megelégedésére működik ma is.

III.

(Az egylet által rendezett kiállitások, vásárok, versenyek, kisérletek stb.)

1857 október 4-én Török-Szent-Miklóson *általános gazdasági kiállitás.* — Ki volt állitva 33 darab szarvasmarha, 17 drb ló, 5 drb sertés, 31 drb juh, 4 drb baromfi, 207 termény, 41 drb gép. Az igavonó versenyben részt vett 4 ökör. Kiadatott 15 arany-, 10 ezüst-, 10 bronzérem és 10 drb arany.

1857 október 4-én Török-Szent-Miklóson *lóverseny,* 6 versenyszámmal. Részt vett 13 drb ló, kiadatott 120 arany és egy bilikomból álló dij.

1858 szeptember 25—26-án Török-Szent-Miklóson *általános gazdasági kiállitás.* Kiállittatott 42 drb ló, 57 drb szarvasmarha, 55 drb juh, 35 drb sertés, 3 drb baromfi, 125 féle termény és 44 drb gazdasági gép. Kiadatott 52 drb aranyból, 15 ezüstérem és 14 bronzéremből álló dij.

1858 szeptember 26-án Török-Szent-Miklóson *lóverseny.* Részt vett 12 drb ló. Volt 8 versenyszám, melyekre kiadatott 960 frt dij és egy serleg.

1859 október 2-án Török-Szent-Miklóson *gazdasági kiállitás.* — Kiállittatott 46 drb szarvasmarha, 30 drb ló, 15 sertés, 200 féle termény és 100 drb gazdasági gép. Kiadatott 300 frt, 22 czüst, 24 bronz érem és 25 oklevél.

1859 julius 4-én Tisza-Füreden,

1859 aug. 3-án Szolnokon,

1859 szept. 5-én Mezőturon

oktató szántás tartatott.

1859 október 1-én Török-Szent-Miklóson *versenyszántás* 100 frt dijjal.

1859 szeptember 29-én Ujkuton *vetőgépverseny* 100 frt dijjal.

1859 október 2-án Török-Szent-Miklóson *lóverseny.* Részt vett 14 ló. Dijak 775 frt, egy ezüst serleg és 1 lovagló ostor.

1860 szeptember 29-én Török-Szent-Miklóson *gazdasági kiállitás.* Kiállittatott 42 drb szarvasmarha, 19 sertés, 44 drb ló, 308 féle termény, 23 drb gazdasági gép. Kiadatott 300 frt dij s nehány érem.

1860 május 14-én *vetőgépverseny, versenyszántás* és *juhkiállitás.* Kiadatott 240 frt dij.

1860 szeptember 29-én Török-Szent-Miklóson *lóverseny.* Kiadatott dij 700 frt és 4 tiszteletdij.

1861 október 13-án Török-Szent-Miklóson *gazdasági kiállitás.* Kiállittatott 14 drb ló, 11 drb szarvasmarha, 5 drb sertés, 50 féle termény, 24 drb gazdasági gép. Kiadatott 125 frt dij, érmek, oklevelek.

1861 október 13-án Török-Szent-Miklóson *lóverseny.* Kiadatott 750 forint dij és 2 tiszteletdij.

1869 május 25—27-én *aratógépverseny, állat- és gépkiállitás* Szolnokon. Kiállittatott 30 drb ló, 12 drb szarvasmarha, 106 drb juh, 20 drb sertés, 104 drb gazdasági gép. Kiadatott 930 frt dij, 3 arany, 9 ezüst és 10 bronz érem.

1870 szeptember 11—15-én Szolnokon *gőzeke, vizemelő* és *szivatytyuzó gépverseny.* Kiadatott 3300 frt.

1870 szeptember 3-án Szolnokon *tenyészlódijazás*. Kiadatott 40 drb arany.

1871 július 23-án Török-Szent-Miklóson *tenyészlódijazás*. Kiadatott 67 drb arany.

1872 május 5-én Mezőturon *tenyészlódijazás*. Kiadatott 67 drb arany.

1872 április 23-án Ujkuton *vetőgéppróba*.

1873. évben az egylet részt vesz a *bécsi világkiállításon*, egy gyüjteményes gazdasági kiállitással.

1873 junius 2-án Török-Szent-Miklóson *tenyészlódijazás*. Kiállittatott 81 drb ló. Kiadatott dijként 79 drb arany.

1874 április 12-én Török-Szent-Miklóson *tenyészló-dijazás*. Kiállittatott 41 drb ló. Kiadatott dijként 65 drb arany.

1875 május 9-én Török-Szent-Miklóson *állatkiállitás*. Kiállittatott 66 drb ló, 43 drb szarvasmarha, 45 drb juh, 100 drb sertés. Kiadatott 65 drb arany ér 27 drb érem.

1875 október 10-én Török-Szent-Miklóson *gyümölcs- és terménykiállitás*. Kiállittatott 89 féle termény és 18 kiállitó által 800 fajta gyümölcs. Kiadatott több érem.

1876 október 8-án Török-Szent-Miklóson *termény és lókiállitás*. Kiállittatott 36 féle termény és 40 drb ló. Kiadatott dijként 65 darab arany.

1877 szeptember 9-én Kis-Uj-Szálláson *tenyészló-dijazás*. Kiadatott dijként 82 drb arany. Kiállittatott 54 drb ló.

1877 szeptember 9-én Kis-Uj-Szálláson *lóverseny* 2 számmal és ügető verseny. Részt vett 6 ló és 4 fogat.

1878 május 5-én Török-Szent-Miklóson *állatkiállitás*. Kiállittatott 102 drb ló, 48 drb szarvasmarha, 100 drb juh, 95 drb sertés. Kiadatott 135 drb arany, 16 ezüst érem, 15 bronz érem.

1878 november 18-án Szolnokon *termény és háziiparkiállitás*. Kiállittatott 546 különféle termék. Kiadatott 90 drb érem és oklevél.

1879 szeptember 7-én Mezőturon *lódijazás* és *lóverseny*. Kiállittatott 76 drb ló. Kiadatott dijként 80 drb arany.

1880 május 17-én Jászberényen *lódijazás* és *ménvásár*. Kiállittatott 71 drb ló. Megvétetett 4 drb mén. Kiadatott dijként 84 arany.

1881 szeptember 25-én Szolnokon *lódijazás*. Kiállittatott 59 drb ló. Kiadatott dijként 75 drb arany.

1882 szeptember 24-én Török-Szent-Miklóson *lódijazás*. Kiállittatott 35 drb ló. Kiadatott dij 50 drb arany.

1882 október 8-án Jászberényben *lódijazás.* Kiállittatott 50 drb ló. Kiadott dij 60 drb arany.

1883 május 20-án Jász-Árok-Szálláson *lódijazás.* Kiállittatott 81 drb ló. Kiadatott dij 40 drb arany.

1883 május 27-én Karczagon *lódijazás.* Kiállittatott 51 drb ló Kiadott dij 43 drb arany.

1883 november 4-én Szolnokon rendezett *lóversenyhez* az egyesület dijakkal járul.

1884 május 18-án Szolnokon *gazdasági kiállitás és lóverseny.* Kiállittatott 102 drb ló, 35 drb szarvasmarha, 50 drb sertés, 59 drb gazd. gép. Kiadott dij 1100 frt.

1885 junius 6-án Szolnokon *lódijazás.* Kiállittatott 82 drb ló. Kiadott dij 40 arany.

1885 junius 7-én Szolnokon *lóverseny.* Az egylet 200 frt dijat ád.

1885 szeptember 6-án Turkevén *lódijazás.* Kiállittatott 51 drb ló. Kiadott dij 52 arany.

1886 május 6—9-én Szolnokon *gépkiállitás, lódijazás és lóverseny.* Kiállittatott 150 drb gazd. gép, 38 drb ló. Kiadatott 200 frt és 26 drb arany, továbbá érmek.

1886 május 30-án Jász-Apátin *lódijazás.* Kiállittatott 94 drb ló. Kiadott dij 26 drb arany.

1886 május 25-én Bessenszöghön *ekepróba.*

1886 május 27-én Poón *ekepróba.*

1886 május 28-án Paládicson *ekepróba.*

1886 julius 6-án Poón *aratógéppróba.*

1887 május 8-án Török-Szent-Miklóson *tenyészállatkiállitás.* Kiállittatott 150 drb ló, 80 drb szarvasmarha, 60 drb sertés, 63 drb juh, 88 drb szárnyas állat. Kiadatott dij 40 drb arany, 500 frt és oklevelek.

1887 május 15-én Jászberényben *tenyészállatkiállitás.* Kiállittatott 115 drb ló, 111 drb szarvasmarha, 34 drb sertés, 38 drb juh, 86 drb szárnyas állat. Kiadatott 40 drb arany, 645 frt és oklevelek.

Ezen kiállitásokkal összekötve az egyesület sorsjátékot is rendezett, melynek nyereményeit 50 darab tenyészállat és gazdasági gép képezte.

1889 julius 7-én Szajolban az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesülettel együtt *nemzetközi aratógépverseny.* Részt vett 28 gép.

1890 augusztus 24-én Karczagon *lódijazás.* Kiállittatott 43 drb ló. Kiadatott dij 70 forint.

1890 augusztus 31-én Szolnokon *lódijazás*. Kiállittatott 30 drb ló. Kiadatott 130 frt dij.

1891 május 24—25-én. Jász-Apátin *lódijazás és gazd. géppróba*. Kiállittatott 120 drb ló, 50 gazdasági gép. Kiadatott 250 frt dij.

1892 jun. 19-én T.-Földváron *ló és szarvasmarhadijazás*. Kiállittatott 78 drb ló, 23 drb szarvasmarha. Kiadatott 280 frt dij.

1892 junius 26-án Kunhegyesen *lódijazás*. Kiállittatott 61 drb ló. Kiadatott 120 frt dij.

1893 junius hó 4-én Török-Szent-Miklóson *lódijazás*. Kiállittatott 34 drb ló. Kiadatott 100 frt dij.

1893 junius 18-án Jász-Kis-Éren *lódijazás*. Kiállittatott 93 drb ló. Kiadatott 140 frt dij.

1894 május 4—5-én Jászberényben *tenyész- és használati lóvásár*. Felhozatott 420 drb ló és csikó. Eladatott 43 drb ló 14,800 frt áron.

1894 junius 30-án Turkevén *lódijazás*. Kiállittatott 105 drb ló. Kiadatott dij 375 korona.

1895 április 25—26-án Jászberényben *tenyész- és használati lóvásár* s vele kapcsolatban *tenyész-szarvasmarhakiállitás*. A lóvásáron eladatott 19 drb ló 5800 frt áron, a felhajtott 180 drb lóból. A szarvasmarhakiállitáson részt vett 120 drb szarvasmarha. Kiadatott 1800 korona dij

1895 szeptember 8-án Szolnokon *lódijazás*. Kiállittatott 66 drb ló. Kiadatott 400 korona dij.

V.

(Mit vitt ki az egyesület a miniszteriumok és a törvényhatóságok utján.)

Az 1889. évben kezdeményezte egy *földmivesiskolának Jászberényben* leendő felállitását, s a földmivelési miniszteriumnál, a vármegye törvényhatóságánál s Jászberény városánál odahatott, hogy az iskola anyagi alapja összehozassék. A földmivesiskola 1896-ban megnyitatott

1888-ban inditványozta a vármegyénél az *állattenyésztési szabályrendelet* megalkotását, a mely azonban csak az 1891. évben lett elfogadva. A szabályrendeletet a gazdasági egyesület tervezte és dolgozta ki.

1892-ben dolgozta ki a *peronoszpora elleni védekezést elrendeló szabályrendeletet*, mely még ez évben elfogadtatott.

1894-ben ujra *átdolgozta az állattenyésztési szabályrendeletet*, továbbá kidolgozta a *vármegyei és járási mezőgazdasági bizottságokról, a birtok-*

határ megjelöléséről, a pásztorokról, a mező- és hegyőrökről, a faiskolák és az utak befásitásáról, a káros állatok és növények irtásáról szóló szabályrendeleteket, melyek már mind el vannak fogadva.

A városi mezőgazdasági bizottságok alkotásáról szóló szabályrendeleteket, továbbá a *legeltető társulatok* alap- és szervezési szabályait felülvizsgálván, az azokban mutatkozó hiányok pótlását javasolta és keresztül vitte.

VI.

(Az egyesület működése a jelenben.)

Az egyesület főigyekezete jelenleg az állattenyésztés és növénytermelés fellenditésére irányul. E czélból igyekszik ellátni a közös nyájakat jó apaállatokkal, ezért oszt ki ingyen nemes baromfit, rendez tenyészló és tenyészszarvasmarha-dijazást, használati lóvásárt, közvetit és ingyen kioszt jó vetőmagvakat, műtrágyát stb.

Mindezek mellett a gazdasági egyesület választmánya mint vármegyei mezőgazdasági bizottság oda is kiván hatni, hogy a mezőgazdaságról szóló 1894. évi XII. t. czikk üdvös intézkedései ugy hajtassanak végre, hogy azok a mezőgazdaságra hasznot hajtsanak.

VII.

(Az egyesület működésének programmja a jövőre.)

Tenyészbikák és kanok beszerzése községek és közbirtokosságok közös nyájai részére. Ingyen lud, kacsa és Plymouth-tyuk törzsek kiosztása az egyleti telepről. Használati lóvásár, tenyész-szarvasmarhavásár és kiállitás rendezése. Lótenyésztési jutalomdijosztás. Vetőmagvak és műtrágyák kiosztása és közvetitése. Növénytermelési és műtrágyázási, széktalajjavitási kisérletek. A gazdasági egyesületek millenniumi kiállitásában való részvétel és a vármegyei kiállitás rendezése.

VIII.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

Az első magyar általános biztosító társasággal kötött szerződés értelmében a tagok biztositásaik megkötésénél tetemesen alacsonyabb biztositási dijakat fizetnek. Dijtalanul kapják az egyesület havi közlönyét s az egyesület egyéb kiadványait. A tagok hirdetései a hivatalos lapban dijtalanul közöltetnek. Igénybe vehetik az egyesület könyvtárát, a gazdasági szakokba vágó kérdésekben felvilágositást és utbaigazitást kapnak. Gazdasági czikkek és tenyészállatok a tagok részéré mindenkor ingyen közvetittetnek.

A jász-nagy-kun-szolnokmegyei gazdasági egyesület taglétszám kimutatása.

Év	Alapitó	Rendes	Összesen	Év	Alapitó	Rendes	Pártoló	Összesen
1857	—	108	108	1879	56	70	—	126
1858	—	150	150	1880	56	72	—	128
1859	—	172	172	1881	56	75	—	131
1860	—	220	220	1882	57	78	—	135
1861	—	252	252	1883	58	81	—	139
1862—7	Adat nincs		—	1884	58	83	—	141
1868	—	—	202	1885	59	85	—	144
1869	40	170	210	1886	60	95	25	180
1870	40	172	212	1887	64	106	24	194
1871	45	170	215	1888	64	110	24	198
1872	45	76	121	1889	64	132	24	220
1873	47	77	124	1890	64	131	26	221
1874	48	89	137	1891	66	138	29	233
1875	48	90	138	1892	69	146	32	247
1876	54	90	144	1893	71	153	41	265
1877	55	95	150	1894	72	171	47	290
1878	55	104	159					

Vagyon-kimutatás az 1894. év végén.

Tétel-szám	Tárgy	forint	kr.
1	Készpénzmaradvány a mult évről	68	23
2	Követelések (alapitványok, tagdij)	9761	—
3	Értékpapirok	5600	—
4	Felszerelések : butor, könyvtár	430	—
5	Élő leltár	700	—
6	Állattenyésztés	1936	83
	Összesen	18496	06

A jász-nagy-kun-szolnokmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Bevétel	Kiadás	Év	Törzsvagyon	Bevétel	Kiadás
	forint				forint		
1857	—	1830	1560	1880	11200	2629	2423
1858	—	2538	2155	1881	11400	3282	3212
1859	—	3221	2950	1882	11600	2236	2015
1860	—	2290	2129	1883	11600	2880	2252
1861	—	1890	1850	1884	11600	1903	1686
1868/9	8000	2473	2106	1885	10800	1631	1442
1870	8000	1945	1210	1886	11000	2342	2291
1871	9000	1826	1682	1887	10800	2120	2087
1872	9000	2112	1280	1888	10800	3949	3931
1873	9400	1619	1605	1889	10800	5957	5648
1874	9600	2312	2268	1890	11000	3645	3477
1875	10800	2323	2174	1891	12200	6062	5948
1876	11000	4933	3874	1892	13000	4641	4406
1877	11000	2261	2171	1893	13800	5384	5330
1878	11200	1869	1671	1894	14000	3456	5387
1879	11200	1625	1450	—	—	—	—

A jász-nagy-kun-szolnokmegyei gazdasági egyesület által kiosztott tenyészállatok, vetőmagvak, fák stb. jegyzéke.

Megnevezés	Mérték-egység	Melyik évben								Összesen
		1868	1870—1880		1889	1891	1892	1893	1894	1895	
Burgonya	mm.	10·0	—	—	—	—	—	—	—	—	10·0
Árpa	kg.	—	—	—	—	400	600	1000	—	—	2000
Tengeri	kg.	—	—	—	—	300	300	500	300	500	1900
Zab	kg.	—	—	—	—	800	900	600	400	1100	3800
Olasz czirok	kg.	—	—	—	—	50	80	110	250	890	1380
Czukorrépa	mm.	—	—	—	10·0	—	—	—	—	—	10·0
Fa-csemete	drb	—	18100		—	—	—	—	—	—	18100
Tenyészbika (magy.)	drb	—	—	—	—	—	4	7	6	6	23
Tenyészkos (merino.)	drb	—	—	—	—	8	19	14	—	—	42
Tenyészkan mangalica	drb	—	—	—	—	4	3	—	7	9	23
Plymouth tyuk	drb	—	—	—	—	—	78	45	96	130	349
Pekingi kacsa	drb	—	—	—	—	—	21	12	9	15	57
Emdeni lud	drb	—	—	—	—	—	42	9	12	6	69

A jász-nagy-kun-szolnokmegyei gazdasági egyesület költségvetése 1895. évre.

Folyósz.	Bevétel	frt	kr.
1	Hátralékokból	280	—
2	Tagdijakból f. évre	1300	—
3	Biztositó társaságtól	100	—
4	Részvények osztalékából	325	—
5	Mezőgazd. takarékpénztártól évi jutalék	425	—
6	Jászberényi lóvásárból	350	—
7	Baromfitelepből	250	—
8	Tenyészállatok eladásából	1300	—
9	Vegyes bevétel	50	—
10	Állami segély	1000	—
	Összesen	5380	—

Folyósz.	Kiadás	frt	kr.
1	Tenyészállatok beszerzése	1400	—
2	Baromfitelepre	650	—
3	Jászberényi kiállitásra	800	—
4	Nyomdai kiadásra	300	—
5	Irodai munkák és szerek	120	—
6	Szaklap és könyvekre	130	—
7	Állattenyésztési alapra	100	—
8	Postai dijakra	100	—
9	Hivatalos utak	80	—
10	Titkár fizetése	1700	—
	Összesen	5380	—

KOMÁROM VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: ***Komárom.***

Komárom vármegye közönsége által a vármegye mezőgazdasági előhaladásának előmozditása czéljából, *Baranyay* Gáspár, *Thaly* Zsigmond, *Vörös* Benő, *Jaross* Károly és más lelkes megyei gazdák kezdeményezésére a megyei gazdasági egyesület 1869-ben alakittatott meg.

Az egyesület müködése a vármegye egész területére kiterjed. A mezőgazdasági termelés a vármegyében inkább a külterjes állattenyésztésre szoritkozik, mint a belterjesebb növénytermelésre, mivel a vármegye, különösen a Duna mentén nagykiterjedésü természetes legelőterületekkel bir. A vármegyében azonban vannak egyes nagyobb gazdaságok, amelyek okszerüen gazdálkodva példát nyujtanak a kisgazdáknak is a haladásra.

A vármegyei gazdasági egyesület *müködése* szerény körü. Első sorban sulyt helyez a gazdasági egyesület arra, hogy a vármegye több mint 9 ezer hold filloxera lepett *szőlőit ujra telepitse,* amelyre nézve sikerült az egyesületnek egy vármegyei szabályrendelet életbeléptetését kieszközölni, amelynek értelmében a vármegye 44 községében, mintegy 60 kat. hold területü amerikai szőlővessző-szaporitó *községi telepet* kezel az egyesület. Ezenkivül 1895-ben Tatán egy 18 k. hold nagyságu *ojtványszőlőtelepet* rendezett be az egyesület, hogy ezen telepekből az elpusztult hegyi szőlőket a vármegye szőlőtermelő közönsége olcsón és gyorsan ujra telepithesse. Az egyesület azonban a vármegye homokterületeit is kihasználandó, ezeknek szőlővel való betelepitése érdekében 9 községben 11 k. hold nagyságu *minta homoki szőlőtelepet* rendezett be, amely telepek a homoki szőlők okszerü és jövedelmező kezelését vannak hivatva a vármegye közönségének gyakorlatban bemutatni.

Az egyesület a *gyümölcsfatenyésztés* és a vármegyének befásitása érdekében is, a vármegyei köztörvényhatóság közremüködésével jelentékeny müködést fejt ki, amennyiben vármegyei szabályrendelet alapján

ma már 45 kat. hold kiterjedésü *községi faiskola* van a vármegye területén, amelyből a községek részben ingyen, részben felette olcsó áron kapnak nemesfajta gyümölcsfa-csemetéket s ezenkivül ezen telepeken a gyümölcsfatenyésztésnek okszerü módozataival megismerkedniök alkalmuk nyilik.

A másik irányu nagyobbszabásu müködése az egyesületnek, hogy 1884. év óta vármegyei szabályrendelet utján teljesiti a *tenyészállatok vizsgálatát és közvetitését;* a kezelése alatt levő tenyészállat-alapból a szegényebbsorsu községeket tenyészállatok beszerzésénél vagy közvetitésénél segélyezi.

Nem kicsinylendő a gazdasági egyesületnek azon müködése sem, mely a *szakértelem terjesztésére* irányul, amennyiben a vármegyei gazdasági egyesület gróf *Nádasdy* Lipót áldozatkészsége folytán egy *állandó vándortanitót* tart. A vándortanitó kötelessége a vármegye összes községeiben az egyes községek gazdasági viszonyainak és helyzetének megfelelő oktatásokat adni.

Végül felemlitendő, hogy a megyei gazdasági egyesület a hazai hitelszövetkezetek kötelékében a vármegye köztörvényhatóságának hathatós közremüködésével 27 *községi hitelszövetkezetet* szervezett, amelyek már három év óta teljes megelégedésre müködnek. A termények értékesitésének előmozditására és a gazdasági czikkek olcsó beszerzésének lehetővé tételére Komáromban *fogyasztási szövetkezetet* tartott fenn, amely azonban részvétlenség hija miatt néhány évi fennállása után megszünt.

Az egyesület a vármegye mezőgazdálkodásának előmozditására és javitására az általa fenntartott Egyleti Értesitőben közzétett szakközlemények, valamint a megyei vándortanitó utján tartott előadásokkal iparkodik közremüködni. A földmivelés javitását *szántás-, eke- és egyéb földmivelő* eszközök versenyével és bemutatásával mozditja elő. Az állattenyésztés érdekében *állatdijazásokat és versenyeket* rendez, jobb gépek elterjesztése érdekében eke- és vetőgép-versenyeket tart, a *háziipar* fejlesztésére pedig a kosárfüz feldolgozását azáltal mozditotta elő, hogy az egyes községeknek kosárkötő tanmühelyeket rendezett be, amelyekben a lakosok a kosárfüz feldolgozását elsajátitották.

Az egyesület ugy *jelenlegi*, mint jövőbeni müködése legfőképpen, mint már emlitők, a szőlőknek regenerálására és az állattenyésztés emelésére szoritkozik. Tagjainak az egyesület a tüzbiztositási kedvezményeken és az egyleti kiadványoknak ingyen való kiosztásán kivül egyéb kedvezményt nem nyujt.

KRASSÓ-SZÖRÉNYMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: ***Lugos.***

Krassó-Szörény vármegye gazdaközönsége a mezőgazdaság összes ágának elméleti és gyakorlati előmozditására, a gazdaközönség szükségleteinek beszerzésére és közvetitésére és a netalán szükségelt hitel kieszközlésére 1891. évi május hó 1-én alakitotta meg a Krassó-Szörényvármegyei gazdasági egyesületet. Az alapitók *Patyánszky* Elek, *Házy* Mihály, *Jakabffy* Imre, br. *Bruckenthal* Gyula, *Litsek* Béla és dr. *Fekete* Alajos voltak, akik máig is az egyletnek vezérférfiaiul tekinthetők.

Az egyesület müködési területe, — amely egész Krassó-Szörény vármegyére kiterjed, — egészen hegyes, a miért is az *erdőgazdaság* legnagyobb mértékben van kifejlődve, a mezőgazdasági termelési ágak közül pedig a *szarvasmarhatenyésztés* és a *juhtenyésztés*. A vármegye gazdái legnagyobbrészt kisgazdákból állanak, nagy- és középbirtokosok csak kevés számban vannak és ezek birtokai legnagyobbrészt erdőterületekből állanak. Az állattenyésztésen kivül a *gyümölcstermelés*, ugymint alma, szilva, dió és cseresznye mivelése van sok helyütt a vármegye területén elterjedve és ezen gyümölcsök legnagyobb részéből főzött pálinka képezi a fő jövedelmi forrást. A vármegye egyes vidékein *szőlő- és bortermelés* is van, de ez nem valami kiváló.

Az egyesület *szőlőtelepet, faiskolát és kisérleti telepet* tart fenn, a melyekkel ezen termelési ágaknak elterjedését és tökéletesitését van hivatva előmozditani. Az egyesület kezdeményezésére a földmivelésügyi miniszterium egy állami faiskolával egybekapcsolt *földmives-iskolát* alapitott, amely azonban még sokkal ujabb, semhogy eredményeket tudott volna felmutatni. Az egyesület főmüködése a *gyümölcstermelés* terén nyilvánul, amennyiben meghatározta a vármegye területén termelésre alkalmas gyümölcsfajokat és tagjai részére ezen gyümölcsfajokból jóminőségü ojtványokat ingyen oszt ki. A *selyemhernyó-tenyésztés* előmozditására

eperfa-csemetéket szintén ingyen ád tagjainak, ezenkivül a *szarvasmarhatenyésztés* emelésére dijazásokat rendez és tenyészbikákat szerez be, a melyeket részben ingyen, részben pedig kedvezményes áron ad a szegényebb sorsu községeknek. A *lótenyésztés* emelésére szintén rendez lódijazásokat, a melyeken a kisebb pénzdijak mellett a nagyobb dijak helyett kisgazdáknak való gépeket és eszközöket szokott kiosztani. A községi *faiskolakezelők dijazására* évenként 140 frtot szokott kiosztani.

Az egyesület *jelenlegi működése* tehát főleg termények és állatok jobb értékesitésére, a szarvasmarha- és sertéstenyésztés emelésére s a gyümölcstermelés fejlesztésére irányul. A jövőben faiskolakezelők dijazását szándékozik 14 községben teljesiteni, szarvasmarha-dijazásokat négy helyen, lódijazásokat pedig egy helyen tartani, az egyesületi telepen különböző kisérleteket tenni, az amerikai szőlőtelepet és gyümölcsfaiskolát teljesen berendezni. Az egyesület tagjai részére ojtványokat oszt ki ingyen, a tüzkárbiztositásnál kedvezményeket nyujt, termények értékesitésénél közvetitőként szerepel, s végül a gazdasági kérdésekben tagjai részére ingyen felvilágositást nyujt.

Az egyesületi tagok száma az 1894. év végén 372 volt, mig az egyesület összes cselekvő vagyona 7683 frtot tett ki.

A krassó-szörénymegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.	Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Alapitványi vagyon kamatai	137	—	1	Irodai költségekre	150	—
2	Tagdijak:			2	Személyzeti kiadások	650	—
	a) hátralék	250	—	3	Titkári lakás javitásáért	188	84
	b) folyó évi	1400	—	4	Ingatlanok kezelési költségei	300	—
3	Ingatlanok jövedelme	150	—	5	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	675	—
4	Állami segély	200	—	6	Vegyesekre	111	16
5	Vegyesek	50	—	7	Alaptőkéhez csatolandó	112	—
	Bevételek összege	2187	—		Kiadások összege	2187	—

MAROS-TORDA VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYLET.

Székhelye: *Marosvásárhely.*

I. Az egylet történeti fejlődése.

(Az egylet alakulása, az alapitás czélja. Vezérférfiak és működésük vázlata.)

A régi nemes Marosszék lelkesebb gazdái már az 1859. évben kisérletet tettek egy gazdasági egylet alakitására. Ugyanis Gr. *Bethlen* Farkas és Gr. *Lázár* Mór kezdeményezésére és elnökletük alatt gazdasági termény tárlatok rendezése végett egy állandó bizottság alakult, mely 1859, 1860, 1862, 1868, 1871 években sikerült és a két utóbbi évben már állat, gazdasági eszközök és házi iparczikkek kiállitásával kapcsolatos tárlatokat rendezett. Az öt kiállitás után 2000 forinton felüli tartalékalap keletkezett, mely később aztán alapját vetette meg az egylet virágzó kisérleti telepének és csemete kertjének. Az első tárlat bezárásakor az elnök inditványára a bizottság azon reményének adott kifejezést, hogy gazdasági egyletté alakul; azonban kellő pártolás hiányában ezen remény csak 20 év mulva teljesült. Végre 1879. május 7-én az akkor már Maros-Torda vármegye vezető férfiainak mint br. *Apor* Károly, br. *Bánffy* Zoltán, *Béldy* Gergely, gr. *Teleky* Domokos, *Máriaffy* Albert, gróf *Bethlen* István, br. *Kemény* Domokos, *Illyés* István és *Szentiványi* Kálmánnak sikerült 100 aláirót összehozni és *Illyés* István korelnök elnöklete alatt az alakuló ülés megtartatott s az alapszabályokat megállapitották.

Az egylet alapitásának czélja volt a vármegye területén társulás utján a mezőgazdaság minden ágának felvirágoztatására törekedni. Az egylet tulajdonképeni müködését csak az 1881. évben kezdte meg br. *Apor* Károly elnök, br. *Bánffy* Zoltán és *Máriaffy* Albert alelnökök, *Deák* Lajos titkár és *Szabó* János pénztárnok vezetése mellett.

Mint az egylet tevékenységében részt vevők — méltók a felemlitésre:

Br. Apor Károly volt kir. táblai elnök mint az egylet megalkotója s a megalakulástól 1885. évig fáradhatlan elnöke, az egylet első évi kiadásaihoz tetemes összeggel járult, s a földmivelés és borászat terén megbecsülhetlen érdemeket szerzett.

Br. Bánffy Zoltán volt főispán és a megalakulástól 1885-ig első alelnök 1885-től 1892-ig pedig mint elnök az egylet működését minden téren nagy befolyásával hathatósan támogatta; mintaszerüleg berendezett birtokán ekeversenyeket rendezett, s vendégszerető háza nagyban befolyt az egyleti élet fellendülésére; az egylet részére tetemes állami segélyt eszközölt ki.

Kovács Ferencz apát plébános 1886-tól 1894. évig mint az egylet első alelnöke tevékeny részt vett az egylet mozgalmaiban irányitva annak minden működését; különösen a választmányi ülések pontos vezetésében és gyümölcstermelés terén fejtett ki nagymérvü tevékenységet.

Soófalvi Illyés Lajos nyug. miniszteri osztálytanácsos 1890-től másod, később első alelnök inditványaival, kezdeményezésével az egylet tevékenységét nagyban fokozta, az egylet kiküldéseit mindig készséggel fogadta s minden alkalommal az egylet lelkes szószólója volt; az egylet körében inditványozta és megis alapitotta a czukorgyári hizlaldát.

Deák Lajos kir tanácsos tanfelügyelő habár gazdasággal gyakorlatilag nem foglalkozik az egyletnek jelenben is egyik legbuzgóbb tagja és neve az egylet életével teljesen összeforrt. Az egyletnek megalakulása óta alapitó tagja s 1884-ig titkára és pénztárnoka, az első években az egylet szervezésének alapvető munkáját fizetés nélkül teljesitette s jelenben mint h. alelnök a legnagyobb buzgósággal vezeti annak működését; az egylet szervezése és fejlesztése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Filep Albert kir. tanácsos, nyug. tanfelügyelő az egylet alakitása körül, az alapszabályok kidolgozásánál fejtett ki nagy tevékenységet; később mint a földmivelés és állattenyésztés szakosztályainak alelnöke vett részt az egylet működésében; inditványozója volt a marosvásárhelyi czukorgyárnak és annak a termelők részvényein történt létesitése kiválóan az ő érdeme.

Szentiványi Kálmán volt alispán és kezdettől fogva alapitótag különösen a tagok gyüjtése körül fejtett ki buzgó tevékenységet az első években.

Molnár József hitelszövetkezeti igazgató kezdettől választmányi tag, az egylet kisérleti telepének berendezésével és a gyümölcstermelés terén fejtett elismerésre méltó tevékenységet.

Péch Rezső m. kir. erdőmester az egylet kisérleti telepén létesitett erdei csemetekert gondozásával, felügyeletével és a Mezőség kopárainak befásitásával szerzett kiváló érdemeket.

Lekodi János királyi táblai irodaigazgató kezdettől választmányi tag 1884-től 1894-ig az egylet titkára és pénztárnoka buzgósággal végezte teendőit s rendezte a kiállitásokat, versenyeket és dijazásokat; mint az 1859. évben alakult állandó tárlati bizottság jegyzője és a tárlatok egyik rendezője üdvös tevékenységet fejtett ki.

Az egylet közhasznú működésében az emlitetteken kivül még számosan vettek tevékeny részt, kiknek nevei és érdemei az egylet jegyzőkönyveiben vannak megörökitve.

II. Az egylet működési területének gazdasági viszonyai.

(A vármegye területe, fekvése. Éghajlati és talajviszonyok. Birtok és gazdálkodási viszonyok. Növénytermelés és terméshozam, állattenyésztés, szőlő- és gyümölcs-termelés. Munkásviszonyok. Birtok- és bérleti árak.)

Az egylet működése kiterjed egész Maros-Torda vármegyére, mely 4324 négyszögkilométer területtel vagyis 751.393 kataszt. holddal bir, melyből a terméketlen terület 32.482 kat. holdat foglal el. A többi következőkép oszlik meg: *szántó* 214.179, *kaszáló* 62.818, *legelő* 79.624, *szőlő* 9.341, erdők 341.754 kat. hold, *kert* 11.195 kat. hold. A vármegye az erdélyi részekben K.-Küküllő, Udvarhely, Csik, Besztercze-Naszód, Kolozs, és Torda-Aranyos vármegyék között fekszik s a Maros, Kis-Küküllő, Nyárád és Görgény folyók szelik át, melyek négy nagyobb völgy medenczét képeznek, mig a vármegye nyugoti részén levő tavak a mezőségi völgyületet alkotják.

Az *éghajlat* a déli és nyugoti részekben mérsékelt s így összes kultur növényeink termelésére alkalmas, mig a keleti és északi hegyes erdős részekben zord. Marosvásárhelyen a téli közép hőmérséklet — 4.6 a tavaszi + 5.2, a nyári + 16.4 és az őszi + 6.8 C°-ot tesz ki. A talajviszonyok a mérsékelt részen nagyon kedvezők, hol homok és anyag képletek helyenként gazdag humusz tartalommal kötött és közép kötött talajokat alkotnak. A legjobb talajok a Maros-Nyárád völgyén és a mezőségi völgyületekben találhatók.

Mindamellett, hogy a *birtok viszonyok* elég kedvezők amnenyiben sok ezer holdat kitevő birtok testek nincsenek s az 1000—2000 holdas birtokosok száma csak 16, s a közép- és kisbirtokosok száma tulnyomó,

mégis a mezőgazdasági viszonyok nem a legkedvezőbbek. Helyes, arányos váltógazdaságot a heremag fokozottabb termelése mellett is közép gazdaságokban is csak ritkán láthatni, s a gazdák nagyrésze a tulságos szemtermeléssel a föld termő erejének gyors kizsarolását éri el, de a tápanyag helyrepótlására — a legjobb akarat mellett is — anyagi erő hiányában képtelen. A kis gazdák jobbadán kezdetleges eszközeikkel a három nyomásu gazdálkodási rendszert űzik s igy a föld termőképességének hiányos kihasználása gátlólag hat a közvagyonosodás emelkedésére. Ezek szerint elég sajnos, hogy belterjes gazdálkodásról szó sem lehet; a gazdák nagyrésze már a műtrágya emlegetésétől is fázik és nem csekély az olyan gazdák száma, akik az istáló trágya kezelésére sem forditanak gondot. Azonban ezen mostoha viszonyok tetemes javulására üdvösen fognak hatni a mindenfelé meginditott birtokrendezési eljárások és a mind nagyobb kiterjedésü czukorrépa termelés, mely a trágya okszerü kezelésére is meg fogja tanitani a gazdákat.

A vármegye legfőbb terménye a *tengeri*, melylyel 1894. évben bevetve volt 57.310 kat. hold, összesen termett 511.664 hektoliter, egy holdon átlag 8.92 hl. Elrettentő kis termés s jóllehet az ára sem nagy a gazdák mégsem igyekeznek a termelés csökkentésével más kiadóbb kapás növényt beilleszteni a vetésforgóba. *Buzával* bevetve volt 43.677 k. hold az átlagos hozam holdanként 10.20 hl.; mig ezen évben a könyü selejtes szem átlagos sulya alig 75 kilót tett, rendes években 79 klgrra emelkedik. *A rozs* termeléssel — annak csekély ára miatt a gazdák kezdenek felhagyni; bevetve volt 9.437 k. hold és egy hold átlag termése 11.39 hlt. volt. Az *árpa* termelés lassanként emelkedőben van, de tekintettel, hogy a Maros-Nyárád tere és a Mezőség nagyrésze kitünő árpa talaj, a termelés elenyésző csekély, mert alig 7.000 k. hold volt bevetve 1894-ben, az átlag hozam pedig 12.61 hlt. tett ki. *A zab* egyik főbb terménye a vármegyének; azonban ha a termelés hold száma nem is emelkedett, látva a zabnak állandó magas árát, az igyekvő gazdák a hozam minőségét és menyiségét idegenféleségek termelésével iparkodtak fokozni, úgy hogy 52—55 kilos zab nem tartozik a ritkaságok közé; be volt vetve zabbal 19.425 k. hold, melynek átlag termése 17.08 hl. *Burgonya* 560 k. holdon termeltetett 47.20 hl. átlagos hozammal, melynek tetemesebb része szeszgyártásra használtatott fel. *A repcze* termelését alig nehány nagyobb gazdaságban üzik 110 k. holdon 11 hl. átlagos terméssel. *Hüvelyesek* (lencse, borsó, paszuly) kivitelre termeltettek 102 k. holdon s az átlagtermés 6 hl. volt A

kenderáztatás törvény általi szabályozása a kendertermelés hanyatlását idézte elő, mert az csaknem felére szállott alá. *Kenderrel* bevetve volt 1576 k. hold mely rostban 4.$_{50}$ m. mázsa, magban pedig 6.$_{80}$ hl. átlag hozamot tüntet fel. *Len* alig 100 holdon termeltetett 2.$_{40}$ m. mázsa rost és 2.$_{90}$ hl. átlag termés hozammal. A vármegye mezőgazdasága kulturájának emelkedésére nagy hatással lesz a mind nagyobb tért hoditó *czukorrépa* termelés.

Ahol csak helyet találhat, a czukorrépa van hivatva a tengeri felette drága termelését csupán a házi szükséglet előállitására redukálni; de ahol a czukorrépa már nem diszlik, vagy a mostoha közlekedési viszonyok annak termelését tetemesen megdrágitják: a burgonyatermelés kell, hogy átvegye ezen szerepet. *Czukorrépa* termeltetett 1894. évben 1293 k. holdon 1895-ben pedig csaknem megkétszereződött; az átlagos hozam a felette kedvezőtlen időjárás miatt holdanként csak 125.$_{60}$ m. mázsát tett, mig a czukortartalom 14—15% között polarizált.

Zöldségtermeléssel kivitelre különösen a Nyárád mellékiek az ugynevezett murokországiak nagyban foglalkoznak, s legfőbb jövedelmi forrásukat képezi a káposzta, murok, petrezselyem és zeller termelése; valamint a Szász-Régen és Görgény-Szt.-Imre vidékeik is nagyban termelik a káposztát és hagymát.

*A takarmány*termelés — daczára a nagy kiterjedésü természetes kaszálóknak — nem mondható kielégitőnek, mert a kaszálók tekintélyes része a Mezőségen és az erdős hegyi vidékeken fekszik, ahol két kaszálásról csak a legkedvezőbb esetekben lehet szó s igy a hozam alig közepes termést tesz ki.

A mesterséges takarmány növények közül első helyet a lóhere foglalja el, azonban az utóbbi év csekély maghozama és alacsony ára a magtermelés helyett takarmánytermelésre ösztökéli a gazdákat. Termelnek még magnyerésre és takarmányul luczernát és bükkönyt és hizlalási czélra takarmány répát.

Az állattenyésztés ágai közül legnagyobb figyelmet érdemel a *szarvasmarhatenyésztés*. A vármegye északi részét kivéve, ahol a Csik és Besztercze-Naszód vármegyei *busa* és *mokány* jellegü marhák a számot tevők, kizárólag az *erdélyi fehér fajta* szarvasmarha tenyésztetik. E fajtának ezen vármegye tekinthető törzs fészkéül és itt található fel annak legtisztább vérü jellege, melynek nincs párja az egész országban. E fajtának tiszta vérben tenyésztésére hathatósan befolytak az egylet által minden évben vidékenként rendezett és dijazással össze-

kötött tenyészkiállitások, melyekhez az állam mindig tetemes segélylyel járult.

A lótenyésztés emelését nagyon elősegitették a vármegye székhelyén tartani szokott lóversenyek és kiállitások. Van kitünő anyaggal biró 8 magánménes, melyeket valamint több kis tenyésztőt is rendesen felkeresik a külföldi vevők. A magán méneken kivül fedez még az 5 állomáson elhelyezett 20 állami mén, melyből 6 angol telivér, 6 félvér, 1 arab félvér, 2 Nonius, 1 Gidrán és 3 lipiczai, azon kivül magánosoknál 3 angol telivér bér-mén. A Küküllő és Nyárád terén az apró székely lovat tenyésztik, mely gyorsaság és kitartásra nézve páratlan és valószinüleg arab eredetü.

A juhtenyésztést jobbára a hegyi erdős vidékeken és a Mezőségen üzik, tenyészanyaga raczka.

Sertéstenyésztéssel bár csaknem minden gazda foglalkozik, de azért észre vehető lendületet nem mutat; tiszta tenyésztés csak a nagyobb gazdaságokban található.

A baromfitenyésztésben nehány év óta némi emelkedés észlelhető s az értelmesebb gazdák igyekeznek tenyész anyagjukat külföldi fajták helyes párositásával a kivitelre képessé tenni és igy a kivitel is örvendetes lendületnek indult.

A méhtenyésztés emelésére jótékony folyást gyakorol a »*Marosvásárhely és vidéke méhészköre*«, mely szakszerü előadások és felolvasásokkal igyekszik ezen kellemes és hasznos tenyészág iránt az érdeklődést felkelteni.

A vármegye szőlőhegyeit ugyan a filloxera még eddig megkiméIte, de azért a *szőlőtermelésben* a 80-as évek végétől hanyatlás állott be. A peronoszpora pusztitásai ellen védekezni nem tudva, a szőlősgazdák ezen termelési ág iránt kedvüket vesztették és a hegyeket helyenként kipusztulni engedték s a csak nehány évvel ezelőtt még dús jövedelmi forrás, alig számot tevő csekélységre apadt le. Azonban a peronoszpora elleni védekezésről az egylet által kidolgozott szabályrendeletet a törvényhatóság elfogadva a védekezést elrendelte s igy a pusztuló szőlőkben nehány év óta uj élet vette kezdetét. Nagyobb kiterjedésü szőlőhegyek nincsenek, de a Maros, Nyárád és Kis-Küküllő közti völgykatlanok, csaknem minden községében kitünő fekvésü kisebb nagyobb szőlőhegyeket találni s a Mezőségen is mindnagyobb helyet foglal el a szőlővel beültetett terület. Kitünő bor terem különösen a Nyárád terén s a Nyárád és Kis-Küküllő közötti völgyületekben, ahol számos községnek eddig a bortermelés volt legfőbb jövedelmi forrása.

A gyümölcstermelést csak éppen a legészakibb rész kivételével a vármegye többi területén nagy mértékben űzik, s különösen a Nyárád és Kis-Küküllő vidékinek a gyümölcs egyik kiváló terményét képezi. Számos székely község gazdái még az erdőkön talált vad fákat is nemes galyakkal ojtották be s ott a gyümölcsszüret egész ünnepségszámba megy, melyeket nagy előszeretettel keresnek fel a külföldi vevők s szállitják a nyugat felé a székely speciálitásokat: a marosszéki piros paris, batul és ponyik almát s a pergament és császár körtét s más kitünő féleségeket. Még a beszterczei szilva is keresett kiviteli czikket képez. A dinnyét is tekintélyes területen termelik, a mely jobbára a szomszéd vármegyékben talál fogyasztási piaczot.

A munkás-viszonyok a vidéken — a Mezőség kivételével — elég kedvezők s cseléd és napszámosban nem igen van hiány. A napszám ára a téli, tavaszi és őszi időszakban 30—40 kr., nyáron 50—60 kr., Marosvásárhelyen és vidékén a sok épitkezés és a nagy czukorrépa termelés miatt nyáron 70—80 kr., máskor pedig 50—60 kr., mind saját élelmén.

A birtok- és bérleti árak, vidékenként nagyon változók, ámbár folyton emelkedőben vannak. Legjobb és legdrágább a föld a Maros és Nyárád terén, holdját 600—800 frttal is fizetik; a Mezőségen és az északi részeken 80—100 frt, a székely földön 400—500 frt, mig Marosvásárhelyen 1000 frton felül is megy holdja. A bérlet ára holdanként 5—15 frt közt váltakozik, a Maros terén czukorrépa és dinnye földért 25—30 frt, sőt 45—50 frtot is fizetnek.

III. Az egylet működése.

I.

(Az egylet által létesitett intézmények: kisérleti telep, gyümölcsfa-iskola, csemetekert, erdősités, czukorgyári hizlalda; — gazdasági szükségletek közvetitése.)

Az 1886. évben *kisérleti telep* berendezése végett az egylet egy 5 és fél holdból álló külsőséget szerzett Marosvásárhely határában, mely csinos őrházzal és benne tiszti szobával ellátva mintegy 3000 frt értéket képvisel. Az egész telep az első években különböző termények kisérletezésére szolgált, később mintegy fél hold kiszakitatott *gyümölcsfa iskolának*, melyből évenként mintegy 1000 drb nemesitett alma, körte, szilva és baraczkoltvány került 20—25 krajczárért kiosztásra s jelenben nehány ezer vadoncz várja az oltókést.

Két és egy negyed hold *erdei csemetekertnek* használtatik, mely szerződés mellett kincstári kezelés alá adatott oly feltétellel, hogy azt a helybeli erdőgondnokság kezeli, az egylet a mivelési költségekhez évi 60 frttal járul és az évenként kikerülő csemeték felerésze az egyletet illeti, mely rész a tagoknak ingyen osztatik ki; a másik felerész az erdőgondnokság által a vármegye kopár tereinek befásitására fordittatik. És az egylet itt tanusitotta legüdvösebb működéseinek egyikét, mert a földmivelési miniszteriumnál kieszközölte, hogy a mezőség kopárainak befásitását az állam a kezébe vette s több községtől nagy kopár területeket bérelt ki, melyek jobbára ezen csemetekertből fásittatnak be, ugy hogy rövid 7 év alatt közel $1^1/_2$ millió tölgy, köris, szil, juhar- és többféle fenyőcsemetét szolgáltatott ki, ami mintegy 200 hold erdősités alapját vetette meg.

Minthogy a marha árának rohamos csökkenésén — mint az egész ország földmivelő népét oly érzékenyen sujtó bajon — csak társulás utján segithetni, az 1894. évi közgyülésen fölvettetett azon eszme, hogy a Marosvásárhelyen ezen évben létesitendő czukorgyár mellett *répaszelet etetésre egy marha hizlaló vagy telelő alapittassék.* De mivel a gazdaközönség egy ilyen vállalat iránt bizalmatlansággal viseltetett, az egylet ügybuzgó első alelnöke Soófalvi *Illyés* Lajos nem engedve, hogy egy ilyen hizlalda az egyleten kivül állók által létesittessék, *Illyés* Albert és *Farkas* Hermann alapitó tagokat társul véve, 100.000 frttal a 2 campagneban 800 marhára tervezett hizlaldát megalapitotta s az egyletnek mint kezdeményező részére az elérhető tiszta haszon $1^0/_0$-át felajánlotta.

Végül felemlitendő, hogy a marosvásárhelyi czukorgyár eszméje is az egylet kebeléből indult ki.

Az egylet alakulásakor a gazdasági szükségletek *közvetitése* is czélul tüzetett ki s a kereslet és kinálat részére egy könyv nyittatott; ezen intézmény ma is fennáll, de sajnos, hogy kevesen vették és veszik igénybe s a közvetités a közel multban csak nehány szőlőpermetező kevés műtrágya és vetőmagra terjedt ki.

II.

(Az egylet tevékenységére vonatkozó adatok, a földmivelés, kertészet, szőlőszet, állattenyésztés és háziipar terén.)

A földmivelés emelése czéljából az egylet szakszerü *felolvasásokat* tartott, *eke- és szántásversenyeket* rendezett, a *kisgazdák buzditására pályadijakat* tüzött ki és *cselédjutalmakat* osztott ki. Talajjavitás czéljából

a miniszteriumtól alagcsősajtót eszközölt ki s Tófalván és Sárospatakon alagcsővezéseket létesitett; a Nyárád terén alagcsövezés tervezetet készittetett. A trágya okszerü kezeléséről és a vetőmagvak termeléséről felolvasásokat tartott.

Ingyen vagy kedvezményes áron *zöldség- és gazdasági magvakat, oltványokat és különféle csemetéket* osztott ki. A gyümölcsfaiskola-kezelésben kiváló eredményeket felmutató *néptanitók között* dijakat osztott ki. A hernyóirtásról és a gyümölcsfajták magról nemesitéséről felolvasásokat tartott és az előbbi szakszerü ismertetést számos példányban kinyomatva, a gazdaközönség között terjesztette. A gyümölcs értékesitése czéljára a miniszteriumtól egy *Cazenille*-féle aszalót eszközölt ki s almazúzó malmot és sajtót vett, melyek jutányos használati dij mellett a tagok rendelkezésére bocsáttattak.

A szőlő zöld- és fás oltásáról, a filloxera ismertetéséről, a peronoszpora elleni védekezésről felolvasásokat tartott s ez utóbbiról szabályrendeletet készitett. Permetező gépekkel *versenyeket* rendezett és kétféle permetező állandóan a tagok használatára áll.

Az állattenyésztés fejlesztésére szabályrendelet-tervezetet készitett *tenyész bikákat* közvetitett s minden évben számos dijazással egybekötött *tenyészállat-kiállitást* rendezett. A helybeli lovaregylet által, rendezett *lókiállitások* dijazásához jutalommal járult.

Az okszerü *baromfitenyésztés* felkarolására előadásokat, felolvasásokat tartott, baromfikiállitást rendezett s jóllehet a tenyészbizottság e terén nem sokat tett, az általa kiosztott törzsek a hazaiak keresztezésére jótékonyan hatottak.

A gazdák buzditására a házi és kézmüipar fejlesztésére egy *általános gazdasági házi és kézmüipar-kiállitást* rendezett.

III.

(Az egylet által rendezett versenyek, kiállitások, dijazások, kisérletek, előadások, felolvasások és egyéb mozgalmak.)

Az *1882.* év szeptember 5-én Berecztelkén *eke- és szántásversenyt* rendezett. Részt vett 7 gazda, 11 ekével, kiadatott 5 dijban 20 frt.

Ezen év deczember 12-én *cselédjutalmazást* tartott és 32 jelentkező közül 5 dij osztatott 100 frttal. Ugyanezen évben a *gyümölcsfaiskolát* kezelésénél kiváló érdemeket szerzett néptanitók között pályázatot hirdetett és a 11 pályázó közül 8-at jutalmazott 200 frttal.

Az orsz. magyar gazdasági egyesület által kitüzött szeszadó-reform czimü munka pályadijához 2 drb. 10 frtos aranynyal járult.

Az *1883.* évben *cseléddijazásra* a 21 jelentkező közül 5-nek 100 frtot osztott ki.

A kisgazdák jutalmazására 100 frtot tüzött ki, de a kihirdetett pályázat eredménytelen maradt.

Az *1884.* évben szept. 21—28-ig rendezett egy *általános gazdasági háziipar, női kézimunka és kézműipar-kiállitást*, melyen részt vett 144, kiállitó 1117 különféle czikkel, kiosztatott 42 darab arany, 163 frt és 96 oklevél.

Az *1885.* évben *cselédjutalmazást* tartott és 20 jelentkező közül 5 dijaztatott 100 frttal. Résztvett a Budapesten rendezett országos kiállitáson 15 gazda csoportos gyümölcs-kiállitásával, a mely 5 kiállitási nagyéremmel és egy 200 frtos dijjal tüntettetett ki.

Az *1887.* évben *cselédjutalmazásra* kitüzött 70 frtot, melyben a 6 jelentkező közül 4 részesült.

A lótenyész bizottság által Marosvásárhelyen rendezett *lókiállitás* dijaihoz az 1891. évben 5 drb. aranynyal és 3892. évben 12 frttal járult.

Az *1894.* év szept. 1-én *baromfi kiállitást* rendezett; kiállittatott 17 tyúk- lúd- és réczetörzs. Kiosztatott 11 dijban 31 frt és 1 oklevél.

Cseléddijazásra jelentkezett 14 cseléd és jutalmaztatott 7 cseléd 50 frttal.

Ezek szerint az egylet jutalmakra kiosztott összesen 49 drb. aranyat és 846 frtot.

Az *erdélyi hazai fajta tenyészmarha-kiállitásokat és dijazásokat* a a következő táblázat tünteti fel:

Év	Hó	Nap	Kiállitás helye	Kiállitott	Dijazott	Kiadatott		
				állatok száma		arany	forint	oklevél
1882	április	28	Mező-Bánd	38	8	—	43	—
«	május	5	Görgény-Szt.-Imre	35	11	—	60	—
«	julius	30	Nyárád-Szereda	61	16	—	98	—
«	aug.	6	Szász-Régen	47	10	—	55	—
«	szept.	12	Maros-Vásárhely	72	11	—	104	—
1883	április	28	Mező-Bánd	59	16	—	100	—
«	junius	17	Görgény-Szt.-Imre	63	17	—	80	—
«	julius	30	Nyárád-Szereda	77	11	—	84	—
«	aug.	6	Szász-Régen	45	14	—	65	—
			Átvitel	497	114	—	689	—

Év	Hó	Nap	Kiállítás helye	Kiállított állatok száma	Díjazott állatok száma	Kiadatott arany	Kiadatott forint	Kiadatott oklevél
			Áthozat	497	114	—	689	—
1883	szept.	30	Maros-Vásárhely	51	10	—	55	—
1884	julius	6	Nyárád-Szereda	85	10	—	50	7
«	aug.	2	Szász-Régen	43	10	—	50	11
«	szept.	22	Maros-Vásárhely	75	25	5	52	15
1885	április	28	Mező-Bánd	100	10	—	50	8
«	május	5	Görgény-Szt.-Imre	81	10	—	50	6
1886	április	15	Hodos	51	6	—	23	10
«	április	28	Mező-Bánd	68	10	—	50	1
«	május	5	Görgény-Szt.-Imre	75	8	—	39	3
«	junius	9	Gyalakuta	41	10	—	50	5
«	julius	30	Nyárád-Szereda	82	10	—	50	11
1887	május	5	Görgény-Szt.-Imre	65	10	—	50	8
«	junius	9	Gyalakuta	37	10	—	50	2
«	julius	30	Nyárád-Szereda	56	10	—	50	10
«	okt.	7	Szabéd	67	10	—	50	5
1888	május	5	Görgény-Szt.-Imre	82	22	—	50	—
«	junius	9	Gyalakuta	60	12	—	50	—
«	julius	30	Nyárád-Szereda	51	10	—	50	4
«	okt.	7	Szabéd	56	10	—	50	—
1889	május	5	Görgény-Szt.-Imre	70	13	—	50	—
«	julius	30	Nyárád-Szereda	56	10	—	50	5
«	szept.	6	Makfalva	14	6	—	28	4
«	okt.	7	Szabéd	41	12	—	50	1
1890	május	5	Görgény-Szt.-Imre	55	16	—	50	—
«	junius	9	Gyalakuta	44	10	—	50	6
«	julius	30	Nyárád-Szereda	36	10	—	50	6
«	okt.	7	Szabéd	63	11	—	50	4
1891	május	5	Görgény-Szt-Imre	56	22	—	50	—
«	junius	9	Gyalakuta	25	11	—	50	5
«	julius	30	Nyárád-Szereda	35	12	—	50	6
«	szept.	19	Hodos	36	12	—	50	3
«	okt.	30	Mező-Bánd	63	12	—	50	3
1892	május	5	Görgény-Szt.-Imre	70	19	—	50	2
«	junius	9	Gyalakuta	28	12	—	50	6
«	julius	30	Nyárád-Szereda	37	12	—	50	6
«	szept.	19	Hodos	40	12	—	50	2
«	okt.	7	Szabéd	33	12	—	50	3
«	okt.	30	Mező-Bánd	34	12	—	50	3
1893	május	5	Görgény-Szt.-Imre	58	20	—	50	5
«	junius	30	Harasztkerék	37	12	—	50	4
«	julius	16	Maros-Vécs	43	11	—	50	4
«	szept.	6	Makfalva	17	9	—	45	4
«	szept.	19	Hodos	61	12	—	50	4
«	okt.	30	Mező-Bánd	55	13	—	55	1
1894	május	5	Görgény-Szt.-Imre	59	14	—	50	1
«	szept.	1	Maros-Vásárhely	79	25	—	250	8
«	okt.	26	Erdő-Szt.-György	52	20	—	133	11
1895	szept.	1	Maros-Vásárhely	201	30	—	500	18
«	okt.	28	Mező-Bánd	58	18	—	110	8
			Összesen 58 kiállitás	**3279**	**747**	**5**	**3879**	**239**

A földmivelésügyi miniszterium által adományozott chevalier-árpa, montagne-rozs, svéd zab, apatini kendermag, rigai len, fümagvak, többféle répa és burgonyával az egyleti tagok közremüködésével *termelési kisérleteket* végzett. Azonkivül minden évben kisérletezés végett tetemes mennyiségü gazdasági és konyhakerti magvakat osztott ki a tagok között és a nevezetesebb terményeket meg is honositotta.

A filloxera ismertetéséről, a peronoszpora elleni védekezésről és az okszerü baromfitenyésztésről *előadásokat* tartott. A *szőlő fás- és zöld ojtásáról* 5 tanfolyamot rendezett, melyeken az egylet költségére a vidék néptanitói is résztvettek.

Felolvasásokat tartottak: Br. *Apor* Károly elnök a zöld takarmány bevermeléséről, mely felolvasás 500 példányban kinyomatva a vármegye gazdái közt szétosztatott. *Losonczi* József választmányi tag a szőlőtermelés és borkezelésről. *Kovács* Ferencz alelnök a gyümölcs értékesitéséről. *Jeney* Károly választmányi tag a talajmivelésről, a trágyakezelésről, a gazdászatban előforduló vegyelemekről és egy jó gazdasági egylet teendőiről. *Molnár* József választmányi tag a hernyóirtásról, mely számos példányban kinyomatva a gazdaközönség között terjesztetett. *Józsa* Gábor választmányi tag a vetőmagtermelésről és a tyukok kolerájáról. *Gáspár* Antal választmányi tag a gyümölcsfajták magról nemesitéséről. *Tamás* János városi állatorvos, egyleti tag az állati hullaégetésről és bemutatta saját találmányu kemenczéjében a próba hullaégetést és a hulla szállitó kocsiját.

Az állattenyésztésről. a peronoszpora elleni védekezésről és a vármegyei mezőgazdasági bizottság szervezéséről *szabályrendeleteket* alkotott és ezen utóbbi szabályrendelet szerint módositotta az egylet alapszabályait. Ezen tervezetek jobbára dr. *Sántha* Károly vál. tag szakavatott tollából kerültek ki és a törvényhatóság azokat el is fogadta. Minthogy a mezőgazdasági bizottság szabályrendelete megerősités végett felterjesztés alatt áll, az egylet módositott alapszabályai sem léptek még életbe. Az 1889. évben a ny.-szeredai erdőgondnokság csemetekertjének létesitését 50 frttal támogatta. Belépett a »Magyar Mezőgazdák Szövetkezeté«-be egy 100 frt részletjegygyel, aláirt a »Marosvásárhelyi czukorgyár« egy 200 frtos részvényére és a Budapesten tartandó országos kiállitáson a gazdasági egyesületek kollektiv kiállitásának költségeihez 200 frttal járult. Az egylet képviseltette magát a gazdakongresszuson s minden nevezetesebb gazdasági mozgalomban résztvett. Tanulmányutat rendezett az erdélyi róm. kath. státus radnóthi uradalmába.

A jégbiztositás olcsóbbá tétele végett az egylet a Fonciére pesti biztositó intézet kerületi képviselőségét elvállalta és a tagok jégbiztositásainál tetemes kedvezményt eszközölt ki; a tüzkár-biztositást a vármegye kölcsönös biztositó intézete rendkivül olcsón eszközli.

IV.

(Az egylet mozgalmai a miniszteriumok és törvényhatóság utján.)

Kieszközölte a vármegye székhelyén *hitelesitő mérnök és városi állatorvos* kinevezését. A *mezőrendőri ügyek rendezése* iránt javaslatot tett a miniszteriumhoz és később a törvényjavaslat tárgyában tartott értekezleten képviseltette magát.

A *dohánytermelés* módositására, az erdélyi *szeszfinomitó szeszgyárnak* a kontingentált szeszgyárak közé fölvétele iránt és a *regálé megváltása* ügyében feliratokat intézett.

A mezőség kopárai *befásitásának* állami kezelés alá vételét kieszközölte; Mező-Bándon egy *erdőgondnokság* felállitását kérelmezte, ami azonban eredményre nem vezetett.

Az állami *gépgyár* gőzcséplőgép-gyártmányainak nagyobb kelendősége és az aratógépek gyártásának üzembevétele iránt javaslatot tett.

Ausztriával fennálló *vám és kereskedelmi* szerződés megujitásáról véleményt terjesztett fel.

Lépéseket tett a vál. tagjainak az iparfejlesztő bizottság tagjaivá kinevezése iránt.

Megállapitotta a vármegye területén nagyban termelésre ajánlatos *alma- és körtefajtákat.*

A vármegyei *kölcsönös tüzkárbiztositó intézetnek* a jégbiztositásra kiterjesztése végett lépéseket tett.

Az *aranka,* valamint a *hernyó és cserebogár* irtásának és a trágyadombok fertőtlenitésének elrendelését szorgalmazta.

A vármegyei *állatorvosok* helyeinek betöltését és a viczinális utak jókarban tartását kérelmezte.

Az *állattenyésztési szabályrendelet módositására,* a peronoszpora elleni védekezésre és a vármegyei mezőgazdasági bizottság szervezésére szabályrendeleteket készitett.

A társegyesületek, törvényhatóságok és testületek megkereséseit tárgyalta s azokra javaslatait megtette.

V.

(Az egylet müködése jelenleg.)

Legfőbb törekvése az erdélyi hazai fajta szarvasmarhának tiszta vérben való tenyésztése és annak fokozása; kiállitások rendezése. Figyelmet fordit a mezőgazdaság minden ágára és a mostoha viszonyok javitásával a közvagyonosodás emelésére törekszik. Vetőmagvak kiosztásával a növénytermelés előmozditása. Cselédek dijazása.

VI.

(Müködési programmja a jövőre.)

Bikabeszerzési alap létesitése. Tenyészapaállatok közvetitése. Tenyészkiállitások rendezése. Állatbiztositási szövetkezet szervezése. Cselédek jutalmazása. Vetőmagvak kiosztása. Az alapszabályok módositása.

VII.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok jégbiztositásai a Foncière-nél leszállitott dijtételek mellett eszközöltetnek. Az eladásokat és szükségleteket a »Magyar Mezőgazdák Szövetkezete« utján közvetiti. Vetőmagvakban, erdei csemetékben és gyümölcsfákban a tagok ingyen vagy csekély árért részesülnek. Az egylet tulajdonában levő gépeket, u. m. alagcsősajtót, szőlőpermetezőket, almazuzót és sajtót, valamint a *Cazenille*-féle gyümölcsaszalót a tagok ingyen vagy jutányos dij mellett használhatják.

A maros-torda vármegyei gazdasági egylet költségvetése az 1895. évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	A 3676 frt 04 kr. törzsvagyon kamatja	183	80
2	Alapitványi kamathátralék	77	50
3	Alapitványi kamat	37	50
4	Tagsági dij-hátralék	538	60
5	Tagsági dij	439	60
6	Visszatéritendő	49	40
7	A kisérleti telepen levő luczernás 1894—1895. évi bére	30	—
8	Az egyleti telepőr 50 frt tőketartozása után kamat	3	—
9	Magyar Mezőgazdák Szövetkezete egy részjegy utáni kamat	4	—
	Bevételek összege	1417	40

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	A törzsvagyonhoz visszatéritendő	261	87
2	A törzsvagyonhoz csatolandó	73	96
3	Titkár-pénztárnok tiszteletdija	300	—
4	A telepőr illetménye	6	—
5	Általános gazdasági kiállitás	400	—
6	Tenyészmarha-kiállitás	150	—
7	Baromfi-kiállitás	50	—
8	Cseléd-dijazás	100	—
9	Gazdasági gép vásárlás	150	—
10	Szaklapok és könyvek	20	—
11	Nyomtatványok	80	—
12	Posta és irodai költségek	30	—
13	Kisérleti magvak	60	—
14	Tagsági dijak	12	—
15	Adó	12	—
16	Gazdasági kongresszus és kollektiv kiállitás költségeire 200 frt második részlete	70	—
17	A telepen végzendő munkálatok és az erdei csemetekert fentartása	100	—
18	Előre nem látható költségek	50	—
	Kiadások összege	1925	83
	Bevételek összege	1417	40
	Hiány	508	43

A maros-torda vármegyei gazdasági egylet taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1881	35	216	251
1882	43	222	265
1883	45	236	281
1884	45	239	284
1885	45	243	288
1886	47	242	289
1887	47	237	284
1888	48	237	285
1889	48	240	288
1890	48	235	283
1891	50	173	223
1892	50	183	233
1893	51	188	238
1894	54	193	247
1895	60	223	283

A maros-torda vármegyei gazdasági egylet vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

Folyósz.	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	Pénztár-készlet az 1893. év végén	3414	17
2	Követelések (alapitványi tőke, tagdij-hátralékok)	1366	10
3	Ingatlan és felszerelések	2630	97
4	Értékpapirok	350	—
	Összesen	7761	24

A maros-torda vármegyei gazdasági egylet vagyoni helyzete.

Bevétel

Év	Előző évi pénztári maradvány		Alaptőkék befizetése		Alapitvány kamat		Tagdij		Állami segély		A vármegye és tagok segélye		Különféle		Összesen	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1881	—	—	750	—	—	—	307	50	—	—	—	—	—	—	1057	50
1882	1046	70	550	—	85	89	651	50	500	—	50	—	—	—	2884	09
1883	1872	48	300	—	152	58	596	50	500	—	250	—	—	—	3671	56
1884	2499	92	—	—	135	36	434	50	200	—	325	37	215	79	3810	94
1885	2631	70	—	—	131	34	663	—	500	—	163	67	101	25	4190	96
1886	3132	17	100	—	166	34	458	55	—	—	1250	—	117	72	5224	73
1887	2969	43	50	—	125	41	555	50	200	—	1025	—	28	70	4954	04
1888	3715	47	50	—	266	09	638	20	—	—	—	—	179	10	4848	86
1889	3517	30	—	—	209	80	471	—	200	—	25	—	25	—	4448	10
1890	3630	10	—	—	214	45	611	—	150	—	25	—	103	—	4733	55
1891	3920	58	—	—	164	01	486	—	250	—	25	—	34	—	4879	59
1892	3974	73	—	—	221	18	413	—	300	—	20	—	53	60	4982	51
1893	4016	23	50	—	248	34	483	20	550	—	20	—	83	62	5451	39
1894	3852	26	100	—	266	62	144	20	300	—	20	—	114	36	4797	44
Összesen	—	—	1950	—	2387	41	6913	65	3650	—	3199	04	1056	14	59935	26

Kiadás

Év	Tisztelet dij		Előfizetés és nyomtatványok		Iroda és posta		Kiállitások dijazások		Kisérleti telep és költségei		Kisérleti magvak		Különféle		Összesen	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1881	—	—	—	—	4	81	—	—	—	—	5	99	—	—	10	80
1882	400	—	70	—	7	18	480	—	—	—	5	30	48	63	1011	61
1883	400	—	111	—	22	92	584	—	—	—	40	21	13	51	1171	64
1884	400	—	94	90	11	35	636	—	—	—	20	92	16	05	1179	24
1885	400	—	88	71	16	03	311	—	—	—	19	22	223	83	1058	79
1886	200	—	47	75	19	73	312	—	1343	76	26	02	306	04	2255	30
1887	300	—	56	52	18	14	200	—	579	27	11	71	72	93	1238	57
1888	300	—	57	50	19	87	370	—	449	34	20	59	114	26	1331	56
1889	316	14	42	80	17	61	178	—	175	59	24	23	63	63	818	—
1890	317	60	55	05	29	22	200	—	69	27	44	20	97	63	812	97
1891	300	—	79	27	19	21	273	—	192	70	39	46	1	32	904	86
1892	300	—	88	90	22	39	312	—	63	31	35	63	144	05	966	28
1893	350	—	77	60	27	41	300	—	595	65	43	84	204	63	1599	13
1894	300	—	120	80	15	34	514	—	141	36	63	93	227	84	1383	27
Összesen	4283	74	991	30	251	21	4670	—	3610	15	401	25	1534	35	15742	02

MOSONYVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Magyar-Óvár.*

I. Az egyesület fejlődésének története.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja. Az egyesület megalakulásánál és tény-kedésénél érdemeket szerzett férfiak.)

Mosonyvármegyének a 60-as évekig nem volt gazdasági egyesülete, bár érezhető volt oly egyesület szükségessége, melyben a vármegye területén működő gazdák közös érdekeiket azon czélból előmozditsák, hogy ezzel a vármegye mezőgazdasági viszonyainak fellenditésén is munkálkodjanak.

Az egyesülés szükségérzetének felébresztésére a szomszédos Győrvármegye példája is serkentőleg hatott, mert az itt már a 60-as évek előtt megalakult gazdasági egyesületnek Mosonyvármegyéből is több tagja volt, kik valószinüleg az egyesülés eszméjének terjesztéséhez szintén hozzájárultak.

Az egyesület megalakulásának 1861-ben a vármegye akkori hazafias és fenkölt gondolkodásu főispánja, *Vásonkeöi gróf Zichy* Henrik, azzal vetette meg alapját, hogy egy évi főispáni fizetését, 3000 frtot, a létesitendő gazdasági egyesület czéljaira alapitványképen felajánlotta.

Az egyesület ezután megalakulván gróf *Zichy* Henrik elnöksége és *Major* Pál alelnöksége alatt, szép kezdetnek indult.

Az egyesület tevékenysége első évben főleg tagok gyüjtésére irányult, fennállása kezdetén annak egész működése Major Pál alelnök vállaira nehezült, a ki az egyesület körül elévülhetlen érdemeket szerzett, ügybuzgó működésével az egyesület iránt azon időben nem csekély érdeklődést sikerült felébresztenie.

Főleg az ő tevékenységének eredménye volt, hogy 1863-ban a mostani megyei kórház helyiségeiben az első *mezőgazdasági kiállitást* rendezték. 1864-ben, mely idő tájára esik az aratógépeknek hazánkban való első nagyobb mérvű felkarolása, a m.-óvári főherczegi uradalom

által rendelkezésre bocsátott területen *nemzetközi aratógép-versenyt* rendezett az egyesület, melyen több külföldi czég jelent meg. A sikerült s igen látogatott verseny, melyről részletes jelentés adatott ki, nem kevésbbé járult az aratógépeknek hazánkban való elterjedéséhez.

Ezen időkben az egyesület működésében, nevezetesen az aratógépversenynél és az akkor még német tannyelvű magyaróvári cs. kir. felsőbb gazdasági tanintézet tanárai is buzgón résztvettek.

Major Pál élénk tevékenységét, minthogy politikai működése e térről leszólitotta, az egyesület nem sokáig élvezte; távozása után az egyesület működésében nehány évre csend állott be.

Az egyesület ujabb életre 1880-ban ébredett. Ezen időben az egyesület magvakat, nevezetesen zabot, burgonyát osztott kisérlet czéljaira, ugyszintén tenyészbikákat is juttatott nehány községnek. Ekkorra esik, hogy az egyesület Mosonyvármegye szigetközi részében oly sokszor károsan jelentkező köd tanulmányozását vette kezébe. E czélra a földmivelési miniszteriumtól ismételten kért és kapott is segélyt.

Hogy az egyesület ügyei nagyobb lendületet nyerjenek, s szélesebb alapon működhessék, a földmivelési miniszterium és a vármegye támogatásával 1882-ben egy külön, csakis az egyesület ügyeinek szolgálatára álló titkári állást szervezett, melyre *Szalay* Jánost választották meg. Ezen időtől fogva az egyesület a titkár szerkesztésében a »*Lajtha*« czimü gazdasági szaklap kiadását inditotta meg, mely a gazdasági szakértelem terjesztésére volt hivatva. Megindult a mozgalom ekkor egy csikólegelő létesitése ügyében is. A magyar-óvári laktanya bérbe vétetett, hogy ott állandó gazdasági kiálllitás, gépek és eszközök beszerzésére raktár létesittessék; ezen intézmény azonban részvét hiányában csakhamar megszünt.

1884-ben merült fel legelőször a szarvasmarha-tenyésztés emelése czéljából borjulegelők létesitésének eszméje, mely azonban csak a jelenlegi elnök alatt valósult meg.

Az akkori földmivelésügyi miniszter az egyesülettől az addig élvezett évi segélyt megvonván, a külön titkári állást be kellett szüntetni, minek következtében leszállitott csekély tiszteletdij mellett csak oly egyén volt a titkári teendők végzésével megbizható, ki arra csak mellékes foglalkozásképen vállalkozhatott.

Az elnöki tisztet 1880-tól gróf *Batthyányi* József főispán viselte, utána báró *Miske* Imre főispán következett, kit rövid idő multán *Simon* Gyula főispán követett, a ki előzőleg az egyesület alelnöke volt.

Az alelnöki tisztet 1880-tól dr. *Sötér* Ágost ügyvéd és földbirtokos töltötte be, 1886-ban pedig az egyesület részéről erre megbizást nyervén, mint ügyvezető alelnök annak egész ügykezelését is átvette és e tisztet egész 1893-ig viselte.

Dr. *Sötér* Ágost hosszú idei buzgó tényked ésében különösen azzal szerzett kiváló érdemeket, hogy az egyesület 1889-ben a pénztáros hütlen kezelés folytán válságot ért pénzügyeit rendezte és hogy az ő idejére esik az egyesület közhasznu tényked ésének jelentékeny része.

Az egyesület érdekében tevékeny szerepet vittek időnként a magyarrá vált magyaróvári m. kir. gazdasági akadémia egyes tanárai is, kik szakértelmüket nem egyszer hasznositották az egyesület érdekében

Kiváló érdemeket szerzett az egyesület körül *Króner-Küffner* Ernő bérlő és földbirtokos és a vármegyei lótenyész-bizottmány elnöke; az ő ügybuzgóságának köszönhető legnagyobbrészt az egyesület egyik becses intézménye, az egyesület csikólegelőjének létrejötte.

1887—88-ban mint az egyesület titkárja *Zalka* Zsigmond akadémiai tanársegéd működött, ki az alapszabályoknak az egyesület szükebb körü müködése folytán szükségessé vált módositásában résztvett.

Utána 1889-ben *Szilassy* Zoltán akadémiai tanársegéd következett, ki egész idő alatt az egyesület müködésében élénk részt vett; kiváló érdemeket szerzett dr. *Sötér* Ágosttal együtt az egyleti csikólegelő létesitésének előmunkálataiban, a tenyészapaállat-alap létesitésében, az egyesület vagyoni viszonyainak rendezése és az 1890-iki bécsi mezőgazdasági kiállitáson Mosonyvármegye külön kiállitásának rendezésével.

1893-tól fogva, Simon Gyula főispán és elnök elhalálozása után, az egyesület elnöke *Balás* Árpád kir. tanácsos, a magyaróvári kir. gazdasági akadémia igazgatója, ki az egyesület ujjáébresztésében fejtett ki tevékenységet; ezen idő óta az egyleti tagok száma állandóan növekszik; alatta adatott át a csikólegelő rendeltetésének, létesült az egyesület darnói borjulegelője és történt a szarvasmarha selejtes anyaállományának javitására irányzott első lépés akként, hogy az egyesület Sopronmegyéből 14 darab üszőt vásárolt s azokat Feketeerdő községben elárvereztette, mely nagyfontosságunak igérkező eljárás folytatása tervben van. Intézkedése folytán tartattak több izben előadások. Az ő kezdeményezésének sikerült a vármegye hatóságától a szarvasmarha-tenyésztés emelésére hat éven keresztül évi ezer-ezer forint segélyt kieszközölni, végül megemlitendő, hogy terjedelmes memorandumot készitett a »*Dunántúli gazdasági egyesületek szövetségének*« megalakitása czéljából,

mely az itt érdekelt egyesületek részéről ugyan kedvező fogadtatásban részesült, de a terv a vele összekapcsolt nehézségek miatt eddig nem valósulhatott meg.*

Fentieken kivül az egyesület müködésében élénk részt vettek még: *Eckhardt* Ferencz földbirtokos és M.-Óvár város birája, *Wutskits* János uradalmi tiszttartó, 1893-tól az egyesület alelnökei, *Karl* Rezső akadémiai tanársegéd, 1893. óta az egyesület titkára, *Szekendy* József 1890-től az egyesület buzgó pénztárosa, 1894-től az egyesület darnói borjutelepének felügyelője, *Pamper* Imre ügyvéd, az egyesület Nezsideren volt szőlőtelepének felügyelője, *Tóth* Imre, Mosonyvármegye alispánja, ugyis mint a mosonyvármegyei gazdasági egylet tagja és ugyis mint a vármegye törvényhatóságának feje, *Schuschka* Rikárd, akad. gazd. intéző, mint az egyesület csikólegelőjének felügyelője, *Hegedüs* János, dr. *Bobest* István és még sokan mások, kik az egyesületet számos ügyeiben és nehézségei legyőzésében önzetlenül támogatták.

Mint az egyesület alapitói örökitették meg nevüket: gróf *Zichy* Henriken kivül *Albrecht* ő cs. és kir. Fensége, herczeg *Esterházy* Miklós, németujvári gróf *Batthyányi* József, báró *Sina* Iphygenia, *Rohrer* Ferencz főherczegi uradalmi igazgató, *Magyar-franczia biztositó-társaság*, gróf *Wenkheim* Frigyes.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Fekvés, éghajlati és talajviszonyok, birtokmegoszlás, gazdasági termelés, állattenyésztés, mezőgazdasági ipar.)

Az egyesület müködése Mosony vármegyére terjed, mely a kis magyar Alföldnek egy részét képezi.

A megyét részben átszelik, részint természetes határát érintik: a Nagy-Duna, a Kis-Duna, melyek a vármegye egy részét képező, ugynevezett Szigetközt alkotják, a Lajta és Rábcza; a vármegyéhez tartozik a Fertő tavának egy része is.

A vármegye területének legnagyobb része sikság és csak a megye északnyugati részében vannak a tengerszint 300 méterrel meg nem haladó emelkedések.

A vármegye éghajlata általában szélsőségesnek mondható, a hőmérsék évi átlaga + 9·74 C⁰, eddig észlelt maximum + 37·4, minimum

* Lásd bővebben a mosonymegyei gazdasági egyesület 1894. évi müködéséről szóló jelentés függelékét.

— 23·8 C°. A téli átlag — 0·57, tavaszi + 9·85, nyári + 19·64, őszi 9.92 C°. A csapadék évi átlaga 552·95 mm. Télen 102·12, tavaszkor 133·46, nyáron 179·0, őszkor 151·66 mm. A csapadékos napok száma 117. A szelek gyakoriak, az uralkodó szélirány: ÉNy. és DK.

A vármegye termő talajának legnagyobb része könnyü és igen könnyü talajok közé tartozik, nevezetesen a homokos márga igen elterjedt. Az altalaj igen sok helyen sekélyen fekvő kavics, miért is a termőtalaj igen könnyen kiszárad és gyakori esőzéseket kiván, mélyebb fekvésü helyeken ellenkezőleg a föld árja fakad fel. Habár a termőképesség a körülményekhez képest változó, általában véve elég jónak mondható.

A megye területe 2041·34 km², vagyis 351.656 kh., melyből termő 293.602 kh., vagyis 83·6%, terméketlen 58.054 kh., vagyis 16·4%.

A termő területből:

szántóföld	186.921 kh.	= 53·1%,
rét	50.218 kh.	= 14·3%,
legelő	29.573 kh.	= 8·4%,
kert	1.597 kh.	= 0·5%,
szőlő	3.789 kh.	= 1·1%,
erdő	19.656 kh.	= 5·6%,
nádas	1·808 kh.	= 0·6%.

Mosony vármegyében a *birtokmegoszlás* nagy szélsőségek között ingadozik, a mennyiben csak nagy uradalmak és kisbirtokosok vannak, középbirtok és középbirtokos osztály pedig jóformán hiányzik.

A legutóbbi felvétel szerint találtatott 500—1000 kholdnyi birtok 28; 1000—3000 kholdnyi 28, 3000—5000 kholdnyi 4, 5000—10000 kholdnyi 3; 10.000 kholdnyit meghaladó birtok 3.

Hitbizományi birtok van 73.340 kh., községi birtok 26.838 kh., közbirtokossági birtok 22.632 kh. A kötött birtokok összes területe 122.810 kh.

A gazdálkodás az uradalmakban és a nagyobb birtokokon nagyon jó, különösen kiválik Frigyes főherczeg m.-óvári uradalma belterjes kezelésével, mely az országnak legrégibb és legjobban kezelt gazdaságai egyike. A kisgazdák legnagyobb része szorgalommal gazdálkodik, azonban az egyoldalu gabonatermeléssel nem hagyván fel, kevés takarmányt termesztenek, minek folytán állataikat nem tudják kellően táplálni és csekély marhaállomány tartatván s e szerint a trágya hiánya nagyon érezhető. A jó gazdasági eszközök elég elterjedtek, a faeke már évtizedek óta ismeretlen, a vetés nagyobbrészt vetőgéppel történik, a cséplés kevés kivétellel gőzgéppel vagy járgánynyal végeztetik.

A megye főterményét a *gabonafélék,* nevezetesen ezek között a *buza, rozs, árpa, tengeri* képezik, a *zabot* is termelik, de kevés sikerrel, ugy hogy vidékenként e gabonaféle termelésével egyáltalán felhagytak. A buzával bevetett terület 42.000 kat. hold. A holdankénti termésátlag 7·5 q. Kiterjedésben még a buzát is felülmulja az árpa, melylyel bevetett terület 44.000 kat. hold. A holdankénti termésátlag 6·5 q; az árpa, ha nem is elsőrendü, de jelentékeny része mint sörárpa is értékesül, legnagyobb része azonban a sörárpa minőségét sem éri el; igen jó árpát termel Illmitz község vidéke; ezen árpa is itt mindig mint sörárpa talál vevőt. Az *illmitzi árpa* az orsz. m. kir. növénytermelési kisérleti állomás által végrehajtott kisérletek alapján, mint vetőmag, jó névre tett szert, a mennyiben oly vidékeken, hol a sörárpa nem terem meg s inkább a termés nagysága, mint minősége döntő, tehát a szélsőséges éghajlati viszonyokkal biró Alföldön igen bőtermőnek bizonyult.

A *rozs* termelésére a viszonyok nem kedvezőtlenek, mert a megye sok laza, rozsot jól termő területtel bir; a rozszsal bevetett terület nagysága 19.000 kat. hold; a holdankénti átlagtermés 6·5 q.

Ezeken kivül termelnek zabot 8000 kat. holdon, kölest 1800 kat. holdon, előbbinek átlagtermése 7·8 q, utóbbié 7·3 q. A gabonafélék összesen 114.000 kat. holdon termeltetnek, mi a szántóföld 62%-át teszi ki.

A kapásnövények közül tetemes területet, 20.000 kat. holdat foglal el a *tengeri,* melyből főleg a korán érő féleségeket termelik; a kat. holdankénti termés 8·8 q.

A *burgonyával* bevetett terület 3500 kat. hold; átlagtermés 40 q; tehát az országos átlagot csak nagyon kevéssel haladja meg. *Takarmányrépával* bevetett terület 3500 kat. hold, átlagtermése kat. holdanként 124 q. *Czukorrépa* 1200 kat. hold, átlagtermés 95 q; hüvelyesek 560 kat. hold, kat. holdanként 6 q átlagterméssel. A kapásnövények összes területe 28.300 kat. hold, vagyis a szántóföldnek 15%-a.

A mesterséges *takarmányfélék* közül főleg a csalamádé, bükkönykeverék, luczerna, lóher-baltaczim termeltetik; a mesterséges takarmányfélékkel bevetett terület 9700 k. hold.

A vármegyében még mindig sok fekete ugart tartanak, a mi a szántóterületnek majdnem 16 százalékát teszi ki. A fekete ugarnak kiküszöbölése, illetve zöldtakarmánynyal való bevetése annyival inkább kivánatos volna, mert lehetővé válnék több marha tartása és a mostaninál jobb takarmányozása, mi több és jobb trágyát, illetve trágyázást eredményezne.

A *szőlőművelés* a megye nyugoti részében bir jelentőséggel; egy régibb kimutatás szerint az egész megyében 3749 kat. hold szőlő volt, melyből 3206 Nezsider, Védeny, Féltorony, Gálas, Barátfalu, Nyulas és Sásony határaiban terül el. Legjobb bor a nezsideri és a védenyi.

A filloxera a megyében is sok kárt tett, melylyel szemben amerikai szőlőültetéssel alig történik valami.

Gyümölcs termelésére a megye nagyobb részében a viszonyok nem kedvezők; egyes vidékeken, főleg azonban a Szigetközben, felkarolása nagyon kivánatos volna. Nezsider vidékén nagymennyiségü kajszinbaraczkot, Nyulas vidékén pedig cseresnyét termelnek, melyet Bécsbe szállitanak.

Az *állattenyésztés* fellenditésére az utóbbi időben sok történt, a javulás ez ideig azonban csak a lótenyésztés terén észlelhető, bár a termetesebb gazdasági lovat a megye gazdái nagy része még most is nélkülözi.

Az utolsó összeirás szerint az állatlétszám: magyar fajtáju szarvasmarha 26.576 darab, melynek 91·37% kis-, 8·63% közép- és nagybirtokos kezén van, nem magyar fajtáju van 12.275 darab, melyből 53·95%-ot a kis- és 46·05%-ot a közép- és nagybirtokosok tartanak.

A *szarvasmarha-tenyésztés* a legtöbb községben sajnos állapotot mutat. A szarvasmarhalétszám az előbbi időkhöz képest feltünően csökkent, a hajdani legelőterületek feltörése és helytelenül végrehajtott tagositás folytán a magyar marha tenyésztése is kisebb térre szorult melynek nek elhanyagolása nem indokolt. A Moson vármegye gazdasági egyesület által Darnó községében létesitett borjulegelő feladata, hogy azon a bajon melyben a legtöbb község szenved, a legelőhiányon 5 községben segitsen.

Az uradalmakban nagyban üzik a tejgazdaságot, igy maga a főherczegi uradalom 2500 darab algaui fajta tehén után 5 millió litert meghaladó tejmennyiséget szállit Bécsbe.

Ló találtatott 15.322 darab, melyből 93·43% kis-, 6·34% közép- és nagybirtokosok kezén van. A kisgazdák közül számosan előszeretettel üzik a lótenyésztés, kiknek ezen téren kifejtett igyekezetét a mosonyvármegyei gazdasági egyesület által felállitott 132 kat. holdnyi területü csikólegelő van hivatva előmozditani.

Fedeztető-állomás a megye területén 12 volt, melyen 2 angol telivér, 9 angolfajta, 7 arab, 5 Nonius és 1 Gidran, összesen 24 darab volt elhelyezve.

A *juhállomány* a megyében tetemesen megapadt, az utolsó összeirás szerint 37.826 darab volt, mely szám azóta is nagyot csökkent.

A *sertések* száma az utolsó összeirásnál 22.227 darabbal szerepelt.

A *kecske*-tartás, sajnos, mind jobban terjeszkedik és pedig azon arányban, a mint a szarvasmarha csökken.

A *baromfi*-tenyésztést mindenfelé üzik, mire nézve előnyösek a viszonyok Bécs és Pozsony közelsége folytán, kedvezők lévén az értékesitési viszonyok.

A *munkásviszonyok* a vármegyében kedvezőtlenek, a munkabér kölönösen a m.-óvári járásban magas.

Mezőgazdaság érdekében müködő *iparvállalatok* száma igen csekély, ilyenek: Kühne Ede, az ország határain tul is ismert nevü gépgyára Mosonyban; *Molnár* István gépgyára Mosonyban; a főherczegi *sörgyár* Magyar-Óvárott; Henkel Laura grófnő puszta-ürgédi *szeszgyára*, jelenleg bérbeadva; báró Laminet Mária *szeszgyára* Gátán; gróf Wenkheim Frigyes *gőzmalma* Lébeny-Szt-Miklóson; a főherczegi uradalom *gőzmalma* Magyar-Óvárott és *műmalma* Márialigeten; ezenkivül több kisebbszerü gőz- és vizimalom.

A vármegye székhelyén lévén az ország egyetlen *m. kir. gazdasági akadémiája*, a vármegye gazdái azon kedvező helyzetben vannak, hogy annak befolyását közvetlenül érezhetik és hogy a vele kapcsolatosan működő intézményeket legkönnyebben vehetik igénybe.

III. Az egyesület működése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: szőlőtelep, csikólegelő, borjulegelők és működésük eredménye.)

1884/5-ben az egyesület Nezsider község határában a község álta e czélra átengedetett területen *szőlőtelepet* létesitett, melynek feladata lett volna Mosonyvármegyének Nezsider körül fekvő bortermő vidékét nemesfaju szőlővessző vel ellátni; ezen mintatelepen üzött okszerü szőlőmüveléssel és borkezeléssel a vidéknek jó példát mutatni, végül az egyesületnek csekély jövedelmét fokozni.

A szőlőtelepre az egyesület több éven át tetemes összeget áldozott, azonban ez feladatának még sem felelt meg. Midőn ugyanis a befektetéseknek már gyümölcsöt kellet volna hozni, a filloxera — melynek jelenléte 1890-ben magállapittatott — rohamosan kezdett terjedni és pusztitani.

Az egyesületnek a telep fentartása érdekében ujabb tetemes áldozatot kellett volna hozni, amerikai vesszőkkel való teljes felujitás czéljára. Minthogy azonban az egyesület látta, hogy a remélt erkölcsi haszon az érdeklődés hiánya miatt elmarad, s igy ujabb kiadások nem indokolhatók, a telep kezelése pedig a székhelytől való távolsága miatt nehézséggel jár, a szőlőtelepet Nezsider községnek azon alkalomból, hogy ez amerikai szőlőt akar létesiteni, kedvező módozatok mellett 1892-ben átadta.

Az egyesület azon jelenségnek okát kutatva, hogy a nemes ménektől származó csikók nagy része miért vitetik ki a külföldre és vész el igy a hazai lótenyésztésre, ennek okát megfelelő csikólegelő hiányában találta.

Ez oknál fogva a földmivelésügyi m. kir. miniszterium támogatásával M.-Óvár határában 132 kat. hold területen *csikólegelőt* létesitett, mely 1892-ben rendeltetésének átadatott. A csikólegelőnek szánt terület jelentékeny része előzőleg szántóföld volt, mely fűkeverék vetésével mesterségesen alakittatott át legelővé.

Az eddigi tapasztalatok alapján remélhető, miszerint a csikólegelő feladatának meg fog felelni. Erre enged következtetni ama tény, hogy a kellő csikólétszám mindig fedezve volt, s az évi kiadásokat a bevételek az utolsó évben teljesen fedezték.

Felhajtatott 1893-ban 132 db. csikó
» 1894-ben 123 » »
» 1895-ben 125 » »

A minő szükséges volt a lótenyésztés előmozditására a csikólegelő alapitása, ép olyan szükségesnek mutatkozott a szavasmarhatenyésztés előmozditása czéljából *borjulegelő* létesitése.

A gazdasági egyesület 1894-ben elhatározta, hogy a vármegye több részén borjutelepeket létesit. Az egyesület ezen tervének megvalósitását a támogatásra leginkább ráutalt Szigetközben kezdette meg, hol több község van egymás mellett, melyeknek vagy egyáltalában nincs, vagy csak csekély terjedelmü közlegelőjük van. E végből Darnó község határában 56 kat. hold nagyságu területet vett bérbe és azt fűmag bevetésével borjulegelővé alakitotta át. A borjulegelő 1895-ben adatott át rendeltetésének.

Felhajtatott 1895-ben 77 darab üszőborju. Bikaborju és tinó nem vétetik fel. Számos növendékmarhát vissza kellett utasitani, mert az első évben a fiatal legelő túlterheltetése káros hatással lett volna a fű fejlődésére.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok földmivelés, állattenyésztés és gazdasági szakismeret terjesztése terén.)

Az egyesület kezdetben szerény anyagi viszonyai, majd a hibás alapokra fektetett nezsideri szőlőtelep fentartásának költségei, az egyesületet ért pénzügyi válság, illetve ennek rendezése miatt, szélesebb körü tevékenységre nem volt képes.

A növénytermelés terén, nevezetesen jobb *vetőmag* tenyésztése czéljából már az egyesület megalakulása óta avval foglalkozott, hogy kisérletezésre különféle magvakat osztott ki a gazdák között; nevezetesen zabot, árpát, burgonyát, tengerit, különféle főzelék- és konyhakerti magvakat.

A vármegyében különösen az *állattenyésztés* fellendülése volna szükséges, miért is az egyesület ennek fejlesztésére forditja ujabban főfigyelmét.

A *lótenyésztés* emelésére, mint fentebb emlitve volt, csikólegelőt létesitett. M.-Óváron 1892 óta arabs fajta *bérmént* tart, hogy egy jó állami mén álljon rendelkezésére azoknak, a kik ilyent igénylenek; a megyei lótenyészbizottmány által évenkint rendezni szokott *csikódijazásokat* jutalomdijak adományozásával támogatja.

A *szarvasmarhatenyésztés* terén az állapotok fölötte kedvezőtlenek; a kisbirtokosok kezén levő szarvasmarha-állomány, mint a legtöbb vármegyében, különféle fajták keveréke. Az egyesület egyrészről, hogy a tenyésztésnek bizonyos irányt adjon, másrészt pedig, hogy oly községek, melyek saját erejükből tenyészbika beszerzésére képtelenek, megfelelő bikához juthassanak, egy *apaállat-alapot* létesitett, melynek terhére szegény községeknek a szerint, a mint a helyi viszonyokhoz képest indokolva van, magyar fajtabeli, másutt nyugoti fajta bikát, kezdetben mérsékelt áron, később minthogy a részletek behajtása sok nehézséget okozott, ingyenes használatra engedett át. Hogy a szarvasmarhatenyésztés terén a javulás gyorsabb legyen és a jobb szarvasmarha fajta iránt a nép érdeke fokoztassék, egyes községekbe üszök behozatalával akarta azt elérni. Ezen állatok egy tenyésztörzset fognak képezni, melyekből mint góczpontokból indulhat ki a szarvasmarhaállomány átalakulása.

A kezdet e téren *Feketeerdő* községben tétetett meg, a hová az 1895. év május havában sopronvármegyei Szilről és vidékéről 14 darab piros-tarka nyugoti fajtabeli, részben tehén, részben hasas üsző hozatott

be, amelyek alacsony kikiáltási áron bocsáttattak nyilvános, de csak feketeerdei lakosokra terjedő árverésre, az igért összeg pedig egyenlő részletekben három évre felosztva szedetik be kamat felszámitása nélkül. Az illető gazda az árverés befejezése után azonnal birtokába lép az általa megvett állatnak, az e részben vele kötött szerződés értelmében azonban azt az egyesületi bikával fedeztetni s az üszőborjukat felnevelni tartozik, ilyent csak az egyesület engedélyével adhatván el.

A mosony vármegyei gazdasági egyesület által az 1888. évtől 1895-ig kiosztott tenyészállatok kimutatása.

Év	Tenyészbika		Tehén és üsző	Tenyészkan	
	ingyen használatra	kedvezményes áron		ingyen használatra	kedvezményes áron
1888	2	—	—	—	—
1889	1	2	—	—	5
1890	2	2	—	4	—
1891	1	1	—	—	—
1892	3	—	—	3	—
1893	4	—	—	4	—
1894	4	—	—	2	—
1895	5	—	14	—	—
Összesen	22	5	13	13	5

A *sertéstenyésztés* előmozditására az egyesület főleg kondorszőrü mangalicza-tenyészkanok ingyenes használatra való kiosztásával hatott közre.

A *baromfitenyésztés* emelése czéljából az egyesület külön baromfitenyészbizottságot szervezett és 1890—1893. években osztott is ki jobb fajta baromfiakat, azonban a nemesebb baromfi a megyében annyira nem vált be, hogy az egyesület kénytelen volt ez irányu működésével felhagyni.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, gazdasági szakértelem fejlesztése.)

Az egyesület már megalakulása utáni első években rendezett *aratógépversenyt,* mezőgazdasági *terménykiállitást, állatdijazást* stb. 1890-ben az egyesület Bécsben rendezett mező- és erdőgazdasági kiállitáson gyüj-

teményes kiállitással vett részt, mely az egész kiállitásnak legérdekesebb részei közé soroztatott. A kiállitás maga diszokmányra érdemesittetett, 8 kiállitó nyert kitüntetést, dr. *Sötér* Ágost és *Szilassy* Zoltán közreműködési diszoklevelet kaptak.

1893-ban a VI. országos sörárpakiállitáson a már nem csak megyehanem országszerte jó hirnévnek örvendő illmiczi árpából egy kollekcziót mutatott be és ez alkalommal elismerő oklevelet nyert.

A *gazdasági szakismeret* terjesztése czéljából az egyesület az Erdélyi Gazdasági Egyesület kiadványaira kezdettől fogva előfizetett. Mikor még szőlője volt az egyesületnek, a »Borászati Lapok«-ra állandóan előfizetett.

Az egyesület 1882-ben »*Lajta*« nevü magyar-német nyelvü gazdasági szaklapot adta ki, melyben közérdekü szakczikkekkel iparkodott a szakértelmet fejleszteni.

E lap költséges voltánál fogva megszünvén, ujabb időben a Magyar-Óvárott megjelenő »*Mosonymegyei Lapok*«-ban közli a gazdákat érdeklő miniszteri intézkedéseket és egyéb közérdekü tudnivalókat.

A gazdasági szakismeret terjesztése czéljából, a gazdasági egyesület felkérésére már kezdettől fogva, időről-időre akadémiai tanárok közreműködésével *előadások* tartattak; nevezetesen 1892-ben a nezsideri szőlőtelepen a szőlészeti és borászati kerületi felügyelő a zöldojtásról tartott előadást. 1893-ban *Pirkner* János országos tejgazdasági felügyelő tartott előadást M.-Óvárott a tenyészkerületekről és ennek kapcsán a szarvasmarhatenyésztés azon irányáról, mely Mosonyvármegyében indokolva volna. *Rüdenburg* Viktor akadémiai kertész Bruckban a gyümölcsfák kezeléséről. 1894-ben *Cselkó* István akadémiai tanár Darnón »a szarvasmarha takarmányozásáról«, Feketeerdőn »a szarvasmarha okszerü ápolása és gondozásáról«; *Heveder* Ferencz feketeerdei tanitó Darnón a »Feketeerdei hitelszövetkezet megalakulásáról«.

IV.

(Az egyesület által inditott mozgalmak, illetve ilyenekben való részvétele.)

E tekintetben a legfőbb momentumok következők:

1889-ben az egyesület *Szilassy* Zoltán titkárja által képviseltette magát az O. M. G. E. *tejgazdasági* ülésen, melyen a tüdővész kérdése is tárgyaltatott.

1891-ben a földmivelésügyi minisztert a *baromfidög* tanulmányozására kérte fel.

1893-ban az egyesület *csikólegelőjének* használatára vonatkozó szabályrendeletet készitette el.

A vármegye részére a *peronoszpora elleni* kötelező védekezésre szabályrendelet-tervezetet készitett.

Az egyesület 1893-iki jelentéséhez csatolt függelékben *Balás* Árpád elnök Mosonyvármegye némely természeti és mezőgazdasági viszonyairól közöl leirást és adatokat.

1894-ben felirt a földmivelésügyi m. kir. miniszterhez a *takarmánykiviteli tilalomnak* a vármegye, illetve a hanysági szénára vonatkozólag hatályon kivül helyezésért.

Megalkotta az egyesület darnói *borjutelepének* használatára vonatkozó szabályrendeletet.

Balás Árpád, az egyesület elnöke, a dunántuli vidék mezőgazdasági érdekeinek vállvetve leendő előmozditása czéljából a *dunántuli gazdasági egyesületek szövetségkötése* ügyében emlékiratszerü inditványt tett, mely egész terjedelmében a társegyesületi mozgalmak és határozatok ismertetésével az egyesület 1894. évi jelentésében jelent meg.

A vármegye megkeresése folytán tárgyalta a földmivelésügyi m. kir. miniszteriumnak a *mezőgazdasági bizottságokra* vonatkozó leiratát.

Az egyesület képviseltette magát a *III. országos gazdakongresszuson.*

Inditványt tett az O. M. G. E.-ben a XLIV. t.-cz. 49. §-ának megváltoztatása tárgyában, mely inditvány az O. M. G. E.-ben tárgyalásra is került és elfogadtatott.

V.

(Az egyesület működésének programmja a jövőre.)

A szarvasmarhatenyésztés emelése czéljából a darnói borjulegelőtelep használatnak átadása és fejlesztése; tenyészbikák kiosztása a megyei községek között; egy, esetleg több községben megfelelő üszők és tehenek kedvező feltételek mellett való elárverezése vagy kedvezményes áron való kiosztása által egy tenyésztörzs alapjának megvetése; ujabb borjulegelőtelep létesitése.

A lótenyésztés emelése czéljából az egyesületi csikólegelő fentartása, egyesületi állami bérmén tartása.

Sertéstenyésztés emelésére tenyészkanoknak községek között való ingyenes kiosztása.

A gazdasági szakismeret fejlesztése czéljából szakelőadások tartása; népies nyelven irt szakmunkák kiosztása.

Hitelszövetkezetek létesitése és előmozditása.

A földmivelés, állattenyésztés, valamint a mezőgazdaság egyéb terén megfelelő eredményeket felmutató gazdák jutalmazása. Gazdasági magvaknak kisérletezés czéljából való kiosztása.

Tagok gyüjtése és kellő tagszám esetén községi fiókegyesületek létesitése.

VI.

(A gazdasági egyesület által tagjai számára biztositott kedvezmények.)

1. A »Magyar-franczia biztositó társaság« az egyesület tagjainak épületek tüzkár ellen való biztositás után más biztositó társaságok dijtételeihez képest 20%, — takarmány és termények tüz ellen való biztositása után a minden évben meghatározandó dijszabály után ugyanazon kedvezményt nyujtja mint az épületbiztositásoknál, és jégkár ellen való biztositás után 5%-nyi engedményt ad.

2. *Kühne* Ede gépgyáros Mosonyban az egyesület tagjait az árjegyzékben felvett árakhoz képest 10% leengedésben részesiti.

3. Az egyesület csikólegelőjére az egyesület tagjai a nemtagokkal szemben megállapitott 16 frt dij helyett 14 frtért hajthatják fel állataikat.

4. Az egyesület által bérben tartott s M.-Óvárott felállitott állami mén fedeztetéseért kanczánként egyesületi tagok 6 frt helyett csak 4 frtot fizetnek.

5. Az egyesület darnói borjulegelőterületén a legeltetési dij darabonként fizetendő 6 frt helyett tagoknak 5 frt.

6. Oly községeknek, melyek az egyesület rendes tagjai, irásbeli megkeresésre, anyagi helyzetük megbirálása alapján tenyészbikát vagy kant ingyenes használatra vagy kedvezményes áron enged át.

A mosonyvármegyei gazdasági egyesület taglétszámkimutatása az 1889—1895. években.*)

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1889	6	7	95	8	116
1890	6	7	65	7	85
1891	6	7	81	8	102
1892	6	7	81	11	105
1893	16	7	98	50	171
1894	16	8	108	79	211
1895	16	8	102	102	220

A mosonyvármegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon		Évi bevétel				Kiadás összesen	
			Tagdijból	Közvetités és vállalkozásból	Segélyekből			
					Állami	Megyei		
	frt	kr.					frt	kr.
1888	8763	—	2971 frt 89 kr.				1949	82
1889	9807	03	— „ — „				—	—
1890	10086	75	6999 „ 03 „				5926	15
1891	9853	34	3865 „ 34 „				1944	34
1892	10645	74	9060 „ 50 „				6261	35
1893	12725	57	9066 „ 80 „				6120	13
1894	14555	84	11105 „ 53 „				6756	66

*) Előbbi évekről az adatok hiányoznak.

A mosonyvármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyó szám	Bevétel	Előirányzat 1895. évre frt	kr.
	I. Főpénztár.		
1.	Pénztári maradvány a mult évről	3351	19
2.	Kamat értékpapirok után	356	—
3.	Tagsági hátralék	32	—
4.	Tagdijakból	585	—
5.	A magyar-franczia biztositó-társulat adománya	10	—
6.	A bérmén hágatási dija fejében	80	—
7.	Mosonyvármegye adománya a szarvasmarha-tenyésztés emelésére	1000	—
8.	Előre nem láthatókból	50	—
	Összesen	5473	19
	II. Apaállatpénztár.		
1.	Mult évi maradvány	2263	—
	Összesen	2263	—
	III. Csikólegelőpénztár.		
1.	Mult évi maradvány	8	—
2.	130 db. csikó után á 14 frt	1820	—
3.	A földmivelésügyi miniszterium adománya 1895-re	450	—
4.	Szénaeladásból	600	—
	Összesen	2878	85
	IV. Borjulegelőpénztár.		
1.	70 db. borju után legelőbér á 5 frt	350	—
	Összesen	350	—

A mosonyvármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyó szám	Kiadás	Előirányzat 1895. évre frt	kr.
	I. Főpénztár.		
1.	Titkár tiszteletdija	300	—
2.	Pénztáros tiszteletdija	100	—
3.	A «Mosonmegyei Lapok» szubvenciója	50	—
4.	Erdélyi gazd. egylet kiadványaira	8	80
5.	Szövetségbe lépett gazd. egyletek tagsági dija	10	—
6.	Irodai szerekre és postaköltségekre	100	—
7.	Nyomda és sokszorositásra	80	—
8.	Bérmén bérösszege, tartása és gondozása	380	—
9.	Kisgazdák jutalmazására	100	—
10.	Hitelszövetkezetek létesitésére	100	—
11.	Előre nem láthatókra	100	—
	Összesen	1328	80
	II. Apaállatpénztár.		
1.	Előre meg nem állapitható	—	—
	Összesen	—	—
	III. Csikólegelőpénztár.		
1.	Haszonbérre a legelőterületért	1591	—
2.	Állatorvos átalánya	100	—
3.	Csikós fizetése és terménybeli javadalmazása	250	—
4.	Épületek tatarozása	100	—
5.	Fümagvakra	100	—
6.	Gyógyszerekre	100	—
7.	Előre nem láthatókra	150	—
	Összesen	2391	—
	IV. Borjulegelőpénztár.		
1.	Haszonbérre a legelőterületért	600	—
2.	Fümagvakra	150	—
3.	A telepen alkalmazott gulyás bére	200	—
4.	Fogasolás és vetési költség	50	—
5.	Előre nem láthatókra	100	—
	Összesen	1100	—

A NOGRÁDMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Balassa-Gyarmat.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

Nógrádvármegye gazdaközönsége már a XVIII. században szükségét érezte, hogy a társadalom egyesült erejével igyekezzék a mezőgazdaság terén a haladás eszméit érvényesiteni. Egy a megyei levéltárban őrzött jegyzőkönyvi adat szerint u. i. már a XVIII. század 40—50-es éveiben, tehát Mária Terézia uralkodása alatt alakult a megyében egy gazdasági egyesület. Kár, hogy ezen az egy adaton kivül, abból az időből semmi irás, semmi idevonatkozó értesités fenn nem maradt, s igy arról, hogy ezen egyesület meddig állott fel s tevékenysége mire irányult, semmit sem tudunk.

Ezen időtől fogva azonban e század a negyvenes évig az egyesületi tevékenységnek a vármegyében nyoma sincs. A negyvenes években azonban a várban megye gazdaközönsége az országos gazdasági egyesület felhivására egy gazdasági egyesület keretében tömörült a vármegye gazdasági haladásának emelésére. Miután azonban az 1848—49-iki események alatt ez egyesület addigi müködését feltüntető jegyzőkönyvek elvesztek, annak tevékenységéről egyelőre mást, minthogy az egyesület valószinüleg 1848-ig müködött, megemliteni nem lehet.

1859-ben azonban, hiteles jegyzőkönyvi adatok szerint, Szécsényben Nógrádvármegye gazdaközönsége egybegyülvén egy gazdasági egyesület alakitását ujra elhatározta. Az igy alakult egyesület 1860. évi november hó 5-én tartotta meg első közgyülését, mely napra kitüzött tisztválasztás eszközöltetése végett az alapszabályok értelmében a jegyzőkönyv szavai szerint »korelnökké *Blaskovics* Pál, tollvivőül *Kacskovics* Lajos kéretvén fel, miután helyeiket ideiglenesen elfoglalták, az egyesületi elnök megválasztása került szőnyegre s a közgyülés közakarattal kijelentette, miszerint elnökül az egyesület alakitása körül tanusitott fáradhatatlan hazafiui buzgalmánál fogva az általános közbizodalmat kiérdemelt Br. *Balassa* Antalt óhajtaná megválasztani, de minthogy a

tisztelt Bárónak külföldről visszatérési ideje s jövendő lakhelyéről tudomást nem szerezhetett: az egyesület körüli sikerdus fáradozásaiért levél utján kifejezendő hálás köszönet szavaztatott, elnökké pedig közfelkiáltás utján osztatlan közakarattal *Huszár* Károly választatott meg, e választásra az illetőnek kitünő érdemei, sokoldalu tapasztaltsága s a kiérdemelt általános tisztelet szolgáltak indokul, miről megválasztott elnök ur levél utján értesitendő.« Első alelnökül *Török* Sándor, második alelnökül *Madách* Imre választatott meg. A titkári hivatal állandó betöltésénél *Kacskovics* Lajos és Szakall Elek között volt a választás, miután azonban *Kacskovics* Lajos, azon tekintetből, hogy a kérdés döntése a hon jelen komoly politikai helyzetében pártszakadásra távolról se nyujtson alkalmat, lemondva, a versenytérről önként visszalépett; titkárul *Szakall* Elek választatott meg. Pénztárnokká ugyanezen közgyülésben *Pokornyi* Gusztáv lett megválasztva. Ezenkivül a közgyülés 46 rendes igazgatósági választmányi tagot és 17 választmányi póttagot választott meg.

Ugyane gyülésben felolvastattak az egyesületnek legfelsőbb helyről megerősitve visszaérkezett, a megyei főnökség által Báró Balassa Antal egyesületi ideiglenes elnökhöz intézett hivatalos levelek kiséretében az egyesület ideiglenes választmánya által már ki is nyomatott alapszabályai. Ezen alapszabályok 71 szakaszból állanak, mely szakaszok egész 1871-ig az egyesület müködésének alapjául szolgáltak.

Az 1860. évi november 5-én megtartott közgyülésben megválasztott tisztikar, miután *Huszár* Károly az 1863-ik évben április hó 14-én tartott közgyülésben lemondott, a helyébe ideiglenesen megválasztott *Török* Sándor elnöklete alatt, az 1863. évi november hó 10-én tartott közgyüléséig müködött. Az egyesületnek 1860. évtől 1863-ig 383 tagja volt.

1863. évi november 10-én megtartott közgyülésben gróf *Cebrián* László elnök, *Prónay* István első, *Beniczky* Gyula másod alelnökül választatott meg, ugyanakkor pénztárnok lett *Galgóczy* Antal, a Nógrádmegye déli részén lakó tagok könnyebbségére helyettes pénztárnok *Gazdik* Lajos b.-gyarmati lakos, titkárrá ujólag *Szakáll* Elek. Ezen tisztikar 1865. év deczember 29. tartott közgyülésben leköszönt; a közgyülésen jelenlévők az egyesület ujabb 3 évre való megalakitását elhatározták.

Ezen közgyülés alkalmával bemutatott kimutatás szerint az egyesület tagjainak száma 107-re apadt.

Az 1865. deczember hó 29-én tartott közgyülésben elnökül ismét *Czebrián* László gróf, I. alelnökül *Balogh* Antal, II. alelnökül báró

Luzenszky Gusztáv, egyesületi titkárul *Szakáll* Elek, pénztárnokul *Galgóczy* Antal és *Gazdik* Lajos a gyarmatvidéki, *Novotny* Pál a szécsényvidéki lhelyettes pénztárnokul választatott meg. *Szakáll* Elek 1866. augusztus hó 12-én megtartott közgyülésben lemondván, helyébe 1866. évi szeptember hó 12-én megtartott közgyülésben *Laszly* Albert választatott meg egyesületi titkárul, ki is a titkári teendőket az egyesületnek 1871. évben történt ideiglenes feloszlásáig végezte.

Az 1866. évi deczember hó 11-én Losonczon tartott közgyülésben gr. *Cebrián* László lemond, helyébe szótöbbséggel a jelenvolt 28 egyleti tag által *Balogh* Antal választatott meg elnökül, mig I. alelnökül br. *Luzenszky*, Gusztáv, II. alelnökül *Szilassy* Ferencz választatott meg.

1868. évi deczember hó 11-én Losonczon megtartott közgyülésben *Balogh* Antal az elnöki tisztről lemondott, helyébe *Szentiványi* Farkas választatott meg, mig az 1866-ban megválasztott alelnökök, titkár és pénztárnok, mint szintén a választmányi rendes tagok közfelkiáltás utján ujból megválasztattak, ugyanazon ülés elhatározta az alapszabályok átdolgozását s azt *Farkas* Károly, *Pokornyi* Gusztáv és az egyesületi titkár feladatává tetette.

Szentiványi Farkas 1869. évi november 29. napján B.-Gyarmaton megtartott közgyülésben leköszönvén, helyette a teendőket 1870. év végeig, a közgyülés határozatából kifolyólag *Szilassy* Ferencz másodelnök vezette.

1870. év deczember hó 2-án *Szilassy* Ferencz elnöklete alatt megtartott közgyülésben felvett jegyzőkönyv tanusága szerint:

Egyleti másodelnök *Szilassy* Ferencz, üdvözölvén az egybegyült tagokat, felolvastatja a legutóbbi közgyülés határozatát, melynél fogva az elnöki szék megüresedése folytán vezető nélkül maradt egyesület ideiglenes vezetése s a jelen közgyülés egybehivása reá bizatott. Ezen megbizásának eleget tevén, miután emlitett jegyzőkönyvben, mely minden egyes tagnak külön megküldetett, a jelen közgyülés egybehivásának okai elég világosan előadvák, felhivja az egybegyült tagokat, méltóztassanak ahhoz képest a tanácskozást megkezdeni, de mindenek előtt őt az elnökség székétől felmenteni s a jelen közgyülés vezetésére elnököt választani.

Szilassy Ferencz, másodelnök, semmi esetre sem lévén hajlandó továbbra az elnökség vitelére, erről beadott lemondása a közgyülés által elfogadtatott. A jelen közgyülés vezetését azonban, ő benne összpontosulván a jelenlevők bizalma, magára vállalván, ahhoz képest, ismételve

felhivja a tagokat, tanácskozzanak és intézkedjenek az egyesület sorsa felett. Pokornyi Gusztáv egyleti tag ecsetelvén rövid beszéddel az egyesület helyzetét, utalván a mindenki előtt ismeretes szomoru és semmiféle miveletek által megváltoztatni nem birt körülményekre, az egyesület feloszlását inditványozza. Az inditvány elvben egyhangulag elfogadtatott. Az alapszabályok 66. §-a értelmében azonban a tényleges feloszlás kimondása s az azzal kapcsolatos intézkedések még egy, különösen e czélból egybehivandó közgyülésnek lévén feltartva, 1871-ik évi májusi losonczi országos vásár előnapján, különösen e tárgyban tartandó közgyülés egybehivására titkár utasittatott.

Gróf Cebrián László azon inditványa: határozná el a közgyülés, hogy a legközelebbi közgyülés alkalmából egy sorsolással egybekötött gépkiállitás rendeztessék, közhelyesléssel s hasonlag egyhangulag elfogadtatott s ahhoz képest elhatároztatott, hogy 1. 1871. májusi losonczi vásár előnapján Losonczon az egyesület által vásárlandó, több rendbéli gazdasági gép és eszközökből kiállitás fog rendeztetni. 2. Ugyanezen gépek és eszközök a jelenleendő egyleti tagok között ingyen fognak kisorsoltatni. 3. E czélra az egylet pénztárából az egyleti pénztárnok által részletesen is kimutatandó s állitólag mintegy 2500 o. é. frtot tevő rendelkezés alatti készpénz összeg utalványoztatván, e határozat végrehajtása, a kiállitás és sorsolás tervezése, rendezése, kihirdetése a gépek, megválasztására és vásárlására stb. gr. Cebrián László elnöklete alatt Szentiványi Farkas, Szontagh Tivadar s egyleti titkár és pénztárnokból álló, teljhatalommal müködő bizottmányra bizatott.

Szontagh Tivadar kezelése alatt levő egyleti juhnyáj további gondoskodásáról ő is lemondván, miután annak gondviselését magára vállalni a jelenlevők közül senki sem ajánlkozott, az egész nyáj elárusitása elhatároztatott, árverési határidőül 1871. évi januáriusi tugári vásár tüzetett ki. A nyáj addigi tartására költségei utólagos felszámitása és megtéritése mellett Galgóczy Antal kéretett fel.

Ezen határozatok értelmében 1871. évi május hó 5-én Losonczon megtartott közgyülésben, gróf Cebrián László inditványához képest a 2500 frtért bevásárolt, összesen 71 drb kisebb és nagyobb gép az egyesületi tagok közt tényleg kisorsoltatott és ezen ténykedéssel, egészen 1880. évi május hó 13-ig, a nógrádvármegyei gazdasági egyesület működése teljesen megszünt.

Az 1880. évi május 13-án tartott vármegyei bizottsági rendes közgyülés *Scitovszky* János országgyülési képviselő inditványára egy küldött-

séget küldött ki, mely a nógrádmegyei gazdasági egyesületre vonatkozó előintézkedések megtételével bizatott meg. Ezen küldöttség az előmunkálatokat elkészitvén, ezeknek alapján az egyesület szervező bizottsága *Madách* Károly megyei alispán elnöklete alatt 1881. évi deczember hó 23-ára, Nógrádmegye gazdaközönségét s illetve a gazdasági egyesületbe már jelentkezetteket, Balassa-Gyarmatra a vármegye székházának nagytermébe alakuló közgyülésre hivta meg. Ezen közgyülésben elnökül gróf *Gyürky* Ábrahám főispán, első alelnökül *Scitovszky* János, II. alelnökül *Pulszky* Ágost országgyülési képviselők, titkárnak *Baintner* Ottó, pénztárnoknak *Reményi* Károly, ügyésznek *Balás* József és tekintettel a megye hat járására, 24 választmányi tag választatott meg.

Az 1882. évi április hó 26-án B.-Gyarmaton megtartott közgyülés, melyen már az egyesületnek 26 alapitó, 127 rendes és 76 évdijas tagja vett részt, az 1881. évi deczember hó 23-án megválasztott elnökséget és tisztikart ujra megválasztotta, valamint tekintettel az alapszabályok 38. szakaszára, az igazgató választmányt 42-re kiegészitette.

Ezen a lapszabályok, melyek 4363. sz. a. 1881. évi február 12-én belügyminiszteri jóváhagyást nyertek, 69 szakaszt foglalnak magukban, mai napig is fenállanak és szabályozzák az egyesület müködését.

1894. évi deczember 12. napján, immár harmadszor megtartott tisztujitó közgyülésében az egyesület *Gyürky* Ábrahámot elnökké, I. illetve ügyvezető alelnökké *Scitovszky* Jánost, másod elnökké pedig az 1888. évben megválasztott gróf *Berchtold* Arthur helyébe, ki időközben lakását állandóan Szlavoniába Moszlavinára tette át, br. *Buttler* Ervin nagybirtokos, titkárul a már 1882. évben lemondott *Baintner* Ottó helyébe az ugyanakkor megválasztott *Fáy* Árpád megyei közgazdasági előadót, egyesületi ügyészül pedig ismét *Balás* Józsefet választotta meg. Ugyanezen közgyülésben megválasztatott az igazgató választmány és megalakittattak az egyes szakbizottságok.

Ezen rövid vázlatból kitünik, hogy az egyesület többször alakult ujonnan. Az 1860-ban alakitott egyesület nem maradhatott fent tovább, amire elég indokul szolgáltak az akkori politikai viszonyok, melyek miatt nem terjeszthette eszméit oly szabadon, hogy az ezen eszmék terjesztésére áldozott fáradság meghozta volna gyömölcseit. Az 1880-ban ujjáalakitott s mai napig is fenálló egyesület, lételét leginkább Scitovszky János önfeláldozó és fáradhatatlan munkásságának, anyagi erejét pedig a két Világhy testvérnek köszönheti, kik is 5—5 ezer frttal járultak az egyesület alapitványaihoz, — ezen kivül pedig alapitói lettek

úgyanakkor még az egyesületnek: Blaskovics Miklós, Bozó Pál, B.-gyarmati t. és hitelintézet, Berczelly Vilmos, gróf Degenfeld Lajos, gróf Forgács Antal, Hanzély László, Huszár István, Huszár László, Laszkáry Gyula, Posztóczky János, Pulszky Agost, gróf Pejacsevich Arthur, 100—100 frt, Scitovszky János 200 frt, S.-Tarján nagyközség, Simor János herczegprimás, Wohl Herman, Remenyffy József, Szász-Coburg Goth. hrg. báró Andreánszky Gábor, Beniczky Árpád, Beniczky Gyula, Crouy Endre, gróf Gyürky Ábrahám, Hoffmann Jakab, Kelemeny Gábor, Kuhinka Gyula, Losonczi tak. és hitelb., Pokornyi Gusztáv, Prónay Péter, özv. báró Radvánszky Antalné, Szilassy Béla, Szilárdy Ödön, Tolnay Gedeon, Plachy Gyula szintén 100—100 frt. Alapitványt tettek továbbá az egyesületnél Nógrádmegye 1000 frttal és Losoncz város 500 frttal. Nógrád vármegye pedig az egyesületnek addig is, mig saját helyiségekkel birand tanácskozási helyiségekül a megye termeit is felajánlotta.

II. Az egyesület müködése.

Nógrád vármegye gazdaközönsége 1860. évben ujra szervezvén a gazdasági egyesületet, már 1860. évi deczember hó 12-én tartott közgyülésben elhatározta, miszerint az 1861. évi május hó folyamán *gazdasági kiállitást* tart, a melyen kiosztandó jutalomdijakra még ezen közgyülésben 45 drb aranyat, 99 frtot és egy ezüst tallért adtak össze a jelenlevő gazdasági egyesületi tagok. Ezen kiállitás 1861. évi május hó 5—6 napján, a vonatkozó jegyzőkönyv tanusága szerint, nagy érdeklődés mellett tartatott meg, valamiként megtartatott 7-én délután, hasonlóan, nagyszámu résztvevő közönség jelenlétében a *szántás verseny* is.

Az 1862. évben tevékeny részt vett az egyesület a nógrádmegyei *takarékpénztár* megalakitásában. Ugyanez év október havában Szécsényben *terménykiállitást* rendezett az egyesület s a keszthelyi vinczellér képezdére alapitványt tett.

1863. évben, a megyében dühöngött *marhavész* által előidézett anyagi veszteségek megtéritése érdekében az akkori kormányhoz felirat intéztetett, valamint a szegényebb gazdák segélyezése czéljából a május hó 5-én megtartott *gazdasági kiállitás* alkalmával sorsjáték rendeztetett s az ebből befolyt nyereség a károsultak között kiosztatott. A természetes *trágya kezelése* és alkalmazása körül észlelt hiányok megszüntetése érdekében népszerü utasitás készittetett, mely 500 példányban kinyomatván, a gazdaközönség között ingyen kiosztatott, ugyan ez év folyamán

uralkodott nagy szárazság okozta, gabona- és *takarmányhiány* miatt előállott inség enyhitése czéljából a magyar kir. udvari kanczellária utján előterjesztést intézett az *állami adók* befizetésének deczember hó végeig s illetve a következő év május haváig leendő elhalasztása iránt, valamint előterjesztés tétetett a felvidéki *munkás néposztály* érdekében a pest-losoncz-beszterczebányai vasutvonalnak gyorsabb kiépitése iránt. Az 1863. év november hó 24-én Balassa-Gyarmaton megtartott ülésben megalakittattak a földművelési állattenyésztési, kertészeti, szőlőszeti, gépészeti, erdészeti és közgazdászati illetve statisztikai albizottságok.

Az 1864. évben a vármegye különböző vidékein, még pedig Losoncz-Tugáron, Tereskén, Dolányban, végre Szűgyben homoktalajon 4—4 holdnyi kiterjedésü *kisérleti telepek* rendeztettek be, melyeken a földmivelési szakosztály utasitása szerint, luczerna, gomborka, lóbab, tavaszi repcze, rigai és amerikai len, szerémi és cinquantinó kukoriczával, többféle burgundi és turnipsz répával kisérletek tétettek. Október hó 4., 5. és 6. napján Szécsényben általános *gazdasági kiállitás* tartatott, melyen jutalmakra 28 drb arany, 24 drb tallér, 15 drb fél tallér és 68 frt osztatott ki.

Az 1865. év végén az Egyesület alakulásától számitott első időszak lejárván, 1865. év május hó 23-án B.-Gyarmaton megtartott választmányi gyülésben az egyesületnek ujabb hat évre megalakitása a legközelebbi közgyülésben javaslatba hozatni határozatilag kimondatott, mely határozat értelmében az 1865. évi augusztus hó 8-án megtartott közgyülés az egyesületnek jövőbeni fentartását és az 1866. év január hó 1-től kezdődő ujabb 6 évi cziklusra való megalakulását határozatilag kimondta.

Az 1866. év május havában *juhkiállitást* rendezett az egyesület, melyen 66 drb arany osztatott ki jutalomdijul. Ugyanezen évben intézkedés tétetett a vármegyében elterjedt szerb tövis hatósági uton való irtása iránt.

1867-ik évben az egyesület 100 frt alapitványnyal belépett az országos erdészeti egyesületbe alapitóként. — Ugyanezen év október havában B.-Gyarmaton *gazdasági és terménykiállitás* rendeztetett, melyen 21 drb császári arany, 22 drb ezüst tallér és 71 frt készpénz jutalom, valamint első- es másodrendü kitüntető oklevelek adattak ki.

1869-ben a magyar kir. földmüvelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter leiratai folytán megalakittatott a megyei *lótenyésztési bizottság* gróf *Cebrián* László elnöklete alatt. Ugyanezen évben a *czukorrépa* termelése érdekében mozgalmat inditott az egyesület. Részt vett továbbá az egyesület a Szolnokon tartott *gazdasági-, termény- és gépkiállitáson,* hol is egy Samuelson-féle marokrakó-aratógép vásároltatván az egyesület által,

annak alkalmazási módja a Losonczon 1869. év junius hó 28-án tartott közgyülés alkalmával bemutattatott. Ezen tényked*éssel*, valamint az 1871. évi május hóban sorshuzással egybekötött gépkiállitással — Nógrádvármegye gazdaközönsége az egyesületi müködést egyelőre megszüntette.

Az 1881. évi deczember hó 23-án ujra megalakult nógrádvármegyei gazdasági egyesület, tulajdonképpeni müködését az 1882. évvel kezdte meg. Ezen évben B.-Gyarmaton nagyobb szabásu *gazdasági kiállitást* rendezett az egyesület, melyen jutalomdijakra 350 frt fordittatott. — Ugyan ez évben a jobb *cselédek jutalmazására* 100 frtot adott ki, *szántásversenyt* tartott Tolmácson, s az országos magyar gazdasági egyesületbe alapitótag lépett be. Az egyesületi tagok között takarmány és egyéb magvakat osztott ki. Ugyan akkor létesitette az egyesület első *bika-telepét,* melynek költségeire 648 frt fordittatott.

Az 1883. évben több néptanitó részére 50 frt értékben, méh-kaptárokat osztott ki és községi faiskolák kezelőinek jutalmazásként kiosztott eszközökre 150 frtot adott, különböző vetőmagvak beszerzésére pedig 216 frtot forditott. A jó *cselédek jutalmazására* 100 frt osztatott ki. Mezőhegyesi *kanok* és *ramaszkán* tenyészkosok vásároltattak 120 frtért. A bikatelep részére 9 *tenyész-bika* vásároltatott. Különböző takarmánymagvak, valamint a létesitendő gyümölcstelep részére gyümölcs-anyafák szereztettek be 368 frt értékben. Végül Losonczon nagyobb szabásu gazdasági *termény-, ipar- és gépkiállitást* tartott, melynek költségeire már 1300 frtot meghaladó összeget forditott az egyesület.

1884-ben Rományban *ekeverseny* rendeztetett, melynek költségeire 120 frt fordittatott. Az egyesület részére megvásároltatott Balassa-Gyarmat határában egy 7 hold kiterjedésü szőlővel beültetett s némi épületekkel ellátott terület *kisérleti és szőlőszeti települ* 4000 frtért, melyre az okszerü szőlőszet és pinczekezelés érdekében egy a budai magy. kir. állami vinczellér-képezdét végzett egyént alkalmazott. *Cseléd-jutalmazásokra* ismét 100 frt adatott ki, a rimaszombati *földmives-iskolánál* egy alapitványi hely létesittetett évi 150 frt hozzájárulással. Balassa-Gyarmaton *állatkiállitás* rendeztetett, melyen 47 állattulajdonos vett részt, melynek költségeire 465 forint használtatott. A néptanitók közt a méhészet terjesztése érdekében, ismét méhkaptárok osztattak ki dijtalanul. — Ugyancsak ez évben kezdte meg az egyesület évi 100 frt hozzájárulással a *juhosztályozást.*

Az 1885. évben *juhosztályozásra* ismét 100 frt, *szántásversenynyel* egybekötött *cselédjutalmazásra* szintén 100 frt használtatott fel. Az egye-

sületi *kisérleti és szőlőszeti telepének* berendezése 800 frtot meghaladó költséggel végrehajtatott. Tiszavidéki buza, probsztei árpa és különböző takarmány-magvak bevásárlására 2600 frtot forditott az egyesület. *Tenyészbikák* beszerzése és *méncsikók* jutalmazása eszközöltetett.

1886. évben a *juh-osztályozás* költségeire 130 frt, az egyesületi telep müvelés és fentartási költségeire 910 frt fordittatott. Ugyan ez évben kezdettek meg a *mütrágyával a kisérletezések,* melynek költségeire 580 frt használtatott fel. Különböző *vetőmagvak közvetitését* ez évben is végezte az egyesület.

1887-ben Szécsényben *szántásverseny* és *cselédjutalmazás,* valamint Füleken az országos magyar gazdasági egyesülettel közösen, különös tekintettel a szőlő fogatos mivelésére *ekeverseny* tartatott. Az egyesületi szőlő és kisérleti telep fentartási költségeire 1300 frtot forditott. A mezőhegyesi állami birtokról 30 drbból álló *sertés törzs-nyáj* szereztetett be. *Tenyészbikák* és *vetőmagvak* szállitását ez évben is közvetitette az egyesület.

Az 1888. évben öt községben a jobb *mének* tartását 250 frt hozzájárulással segélyezte. Szirákon *szántás-verseny* és *cselédjutalmazás* tartatott. 200 hl. Goldenmelon vetőárpa beszerzését 150 frt hozzájárulással közvetitette az egyesület. Az egyesületi telep müvelése és fentartási költségeire 1114 frt fordittatott. — A balassa-gyarmati szőlőtelepen egyesületi *szénkéneg-raktár* létesittetett.

1889-ben *amerikai szőlővesszők* beszerzését 219 frttal, a községi faiskolák kezelőinek jutalmazását 110 frttal, *vetőmagvak* beszerzését 370 frttal segélyezte az egyesület. — A Szécsényben megtartott *lódijazásra* 100 frtot adományozott. Az egyesületi szőlő és kisérleti telep fentartási költségére 1120 frt használtatott fel.

1890. évben a filloxera által megtámadott szőlők *szénkéneggel* való kezelésére 786 forintot, *amerikai szőlővesszők* beszerzésére 260 forintot forditott. Részt vett az egyesület a *bécsi gazdasági kiállitáson,* melyen különösen a bemutatott gyapju-kollekczió részesült elismerésben. A Losonczon és Balassa-Gyarmaton megtartott *lódijazáshoz* 100—100 forinttal járult az egyesület. — *Vetőmagvak* beszerzését és 890 forint ára *tenyészbikák* vásárlását eszközölte.

Ugyanezen évben vásárolt az egyesület a balassa-gyarmati határban, holdanként 80 forintért egy 16 hold kiterjedésü, szőlőnek alkalmas immunis területet.

Az 1891. évben *amerikai szőlővesszők, szénkéneg* és *mütrágya* beszerzésére 254 forintot forditott az egyesület. Részt vett az országos magyar gazdasági egyesület által megtartott *váczi kiállitáson.*

Az 1892. évben *tenyészbikák vásárlása* eszközöltetett 748 forinton *mütrágyák* és *fajbaromfi tojás* beszerzése, *szántásverseny* és *cselédjutalmazás*, valamint lódijazásra 652 forint adatott ki. Az egyesületi telep fentartása, telkesitése és felszerelésére 1627 forint fordittatott. Az egyesület telepén *szőlőojtási tanfolyam*, Balassa-Gyarmaton *tenyészkan* és *kosvásár* tartatott. Különböző *vetőmagvak*, ugymint gabonafélék és takarmánymagvak és *tenyészállatok* bevásárlását ez évben szintén közvetitette, valamint *sertésorbáncz* elleni védőoltásokat is eszközöltetett.

1893-ban Szécsényben *szántásversenyt* és *cselédjutalmazást* tartott, melyen 128 forint lett jutalomdijként kiosztva. *A fajbaromfi-tenyésztés* emelésére, valamint *lódijazásra* 171 forintot forditott az egyesület Ugyanezen évben állittatott fel a *méhészet* emelésére egy 24 méhcsaládra beosztott méhpavillont. Különböző *vetőmagvak*, valamint *tenyészbikák* beszerzését ez évben is közvetitette az egyesület. A *tejgazdaságok* meghonositását, ugy anyagilag mint erkölcsileg támogatni óhajtván, a *szécsényi sajtgyár* berendezéséhez 400 forint kölcsönnel járult, ezenkivül Balassa-Gyarmaton és Diós-Jenőn *szőlőojtási tanfolyamokat* rendezett.

1894. évben a *sertésorbáncz* elleni védőojtásokhoz szükséges anyagot dijmentesen osztotta ki tagjai között. — A vármegye 4 különböző helyén jutalmazással egybekötött *szőlőojtási tanfolyamot*, Balassa-Gyarmaton, Losonczon, Szirákon *lódijazásokat* rendezett, különös tekintettel a millennáris kiállitásra kiválasztandó anyagra. *Szántásverseny* és *cselédjutalmazás* ez évben is tartatott, valamint a *fajbaromfi-tenyésztés* érdekében az egyesület évdijas tagjai között 250 tojás dijmentesen osztatott szét. Balassa-Gyarmaton és Losonczon különös tekintettel a kis gazdák szükségleteire, *mütrágyaraktárak* állittattak fel és rendeztettek be.

III. Az egyesületi tagok kedvezményei, az egyesület mükődése jelenben és programmja a jövőre.

A tagok részére biztositott kedvezmények: az első magyar általános biztositó társasággal létesitett szerződés alapján a tüz- és jégkárbiztositásoknál engedélyezett dijkedvezmények, továbbá az egyesület telepén nevelt nemes csemeték és amerikai szőlővesszők vásárlásánál adott árleengedések, valamint a mütrágyák beszerzésénél adott kedvezmény, továbbá dijmentesen kapják az egyesület közlönyét, élvezik mindazon kedvezményeket, melyeket az egyesület, mint a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének tagja, a különböző gazdasági czikkek jutányosabb

áron való beszerzésénél nyujthat. Az egyesület telepén nemes ojtógalyakat ingyen kapnak.

Az egyesület jelenleg főfeladatának tekinti a vármegyének a filloxera pusztitása előtt virágzott szőlőtermelését régi magaslatára emelni. A szarvasmarha-, sertés- és lótenyésztést fejleszteni, valamint a mezőgazdaság egéb ágait emelni. Az egyesületnek programmja az 1895. évre a következő: Szándéka ez évben is, mint az előző években, tenyészállatok beszerzése, magvak, mütrágyák és mezőgazdasági czikkek közvetitése, fás- és zöldojtási tanfolyamok rendezése. — Előkészületek a millennáris kiállitásra, összegyüjtése a kiállitandó tárgyaknak. Az elpusztult szőlők ujraültetése. Az állattenyésztés emelésére a következők vannak tervbe véve: Lódijazás tartása 100 forint jutalommal. Tehén-, borju-, bika- és üsző-dijazás tartása, melyre 200 forint van előirányozva. Sertésorbáncz elleni ojtóanyag beszerzése. Fajbaromfi-tenyésztés emelése.

A nógrádmegyei gazdasági egyesület által 1881-től 1895-ig kiosztott tenyészbikák száma és értéke.

Év	drb.	frt	kr.	Év	drb.	frt	kr.
1881	—	—	—	Áthozat:	42	8380	—
1882	4	640	—	1889	6	1185	—
1883	9	1680	—	1890	4	890	—
1884	9	1560	—	1891	5	1275	—
1885	10	2200	—	1892	3	748	—
1886	5	1250	—	1893	8	2452	—
1887	2	400	—	1894	7	1806	—
1888	3	650	—	1895	14	3555	—
Átvitel:	42	8380	—	Összesen	89	20291	—

A nógrádvármegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894. év végén.

Sorszám	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Pénztári maradvány	193	30
2	Takarékpénztári.ag kezelt tőke 456. sz. betétkönyv	1643	—
3	Szandaváraljai 185 hl. bor értéke 25 frtjával	4625	—
4	Szelesténvi 36 hl. bor értéke 20 frtjával	720	—
5	Tenyészállatok vásárlására elhelyezett alaptőke	2500	—
6	A m. kir. földmivelésügyi miniszteriumtól ugyan e czélra adott	2364	—
7	Egyesületi ingatlan vagyon	4000	—
8	Az egyesületi telepen levő kertészlakás és erjesztő kamra épitési értéke	1261	—
9	Homokterület vételára	1032	88
10	Leltári ingóvagyon értéke 30% kopás levonással és az 1893. évben beszerzett 139·91 frt értékü felszerelések	1676	—
11	Az egyesület által 1891-ben vásárolt felső pincze ért.	130	—
12	Kint levő követelések tagdijakban	2000	—
13	12 alapitó tag befizetetlen alaptőkéje	1300	—
14	A mezőgazdák szövetkezeténél befizetett törzsrészv.	200	—
15	54.87 hl. bor az egyesület pinczéjében á 27·50 frt	1508	92
	Összesen	25154	10

A nógrádvármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Mult évi pénztármaradvány	179	—
2	Nógrádvármegye, Losoncz r. t. város 112 község alapitványi évi kamata	635	—
3	Takarékpénztárilag kezelt alapitványi tőkék kamata	100	—
4	3 alapitó tagnak befizetetlen tőke kamata	15	—
5	Tenyészállatok beszerzésére tőkésitett 2500 frtnak 4% kamata	100	—
6	180 rendes tag 5 frtos évi dija	900	—
7	B.-Gyarmati takarékpénztár évi dija	50	—
8	B.-Gyarmati népbank évi dija	25	—
9	Gróf Zichy Ferencz senior évi dija	100	—
10	136, 1 frtos pártolótag évi dija	136	—
11	Az egyesületi telepek jövedelme	2200	—
12	Vegyes bevételek	100	—
13	Tüz- és jégkár biztositási jutalék	250	—
14	Átfutó bevétel	145	55
15	A magyar mezőgazdák szövetkezeténél levő, törzsrészvény kamata	10	—
16	A nagym. földmivelésügyi m. kir. miniszteriumtól kérendő segély	1600	—
	Összesen	6545	55

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Titkár tiszteletdija	400	—
2	Titkár fuvaráltalánya	200	—
3	Pénztárnok tiszteletdija	100	—
4	Iroda és raktár bér	200	—
5	Egyesületi közlöny szerkesztése	300	—
6	Egyesületi közlöny nyomdai költségei	250	—
7	Iroda kezelési költsége	50	—
8	Szaklapok és könyvtár	50	—
9	Egyesületi vinczellér évi fizetése, személyi pótléka (60 frt) és failletménye	450	—
10	Egyesületi vinczellér eladási jutaléka	50	—
11	Egyesületi telepek mivelési és fentartási költsége	2000	—
12	Adók	200	—
13	Tejszövetkezetek segélyezése	350	—
14	Az 1895. évben foganatositandó szarvasmarha dijazások költségeire	200	—
15	Lódijazásra	100	—
16	Szántásverseny és cselédjutalmazás	100	—
17	Sertés orbáncz elleni ojtóanyag beszerzése	100	—
18	Fajbaromfi tenyésztésre	50	—
19	Fás- és zöldojtási jutalomdijazások	150	—
20	Millenáris kiállitás költségeire	1000	—
21	Előre nem látható kiadások költségeire	100	—
22	Átfutó kiadások	145	55
	Összesen	6545	65

NYITRAVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Nyitra.*

Nyitravármegye tekintélyesebb gazdái az 1861. évben a mezőgazdasági kultura terjesztésére és segélyezésére, de részben politikai célokból alakitották meg a Nyitravármegyei Gazdasági Egyesületet.

A gazdasági egyesület müködése kiterjed a vármegye egész területére, amely 5493 □ km. és 370,000 lakossal bir. A vármegye mezőgazdasági birtokának megoszlása meglehetős kedvező, amennyiben a nagyobb és középbirtokok mellett mindenütt megfelelő számu kisbirtok is létezik. A vármegye gazdasági kulturája meglehetősen előrehaladott s ez részben a vármegyei birtokosok, bérlők és uradalmak példaadásának köszönhető, részben pedig az egyesület erre irányuló müködésének. A vármegye területén különösen az *állattenyésztés* virágzó, ezenkivül a vágujhelyi, pöstyéni és privigyei járásokban a *gyümölcstermelés*. A vármegye alsó járásaiban a *szőlőtermelés* jelentékeny kereseti forrást képez, de különösen kiemelendő ezen járásokban a *czukorrépa* és a *sörárpa*, amely a hazai tót árpa név alatt ugy a belföldi, mint a külföldi sörgyárosok nagyon keresett áruczikkét képezi. A privigyei járásban már a *komlótermeléssel* is tesznek kisérleteket, de a vármegye legjelentékenyebb kulturnövényét mégis csak a czukorrépa képezi, amelyből a vármegye területén levő két czukorgyár részére nagymennyiségü nyersanyagot állitanak elő.

A gazdasági egyesület müködése.

(Amerikai szőlőtelep. Közös csikólegelő. Mintaraktár. Községi hitelszövetkezetek. Nemzetközi lóvásár. Téli gazdasági tanfolyam. Kiállitások. Termelési kisérletek.)

Az egyesület 1894. évben egy 4 k. hold terjedelmü *amerikai szőlőtelepet* létesitett, melyről a vármegye talajviszonyainak megfelelő Riparia Portalis, Rupestris Monticola, Vitis Solonis szőlővesszők (évenként mintegy 150,000 darab) a vármegyei szőlőbirtokosok között kiosztatik.

1894-ben az egyesület egy 700 holdas közös *csikólegelőt* létesitett, mely azonban a Vág folyó kiáradása következtében megszünt. Ugyanekkor létesitett az egyesület egy *mintaraktárt*, honnan az egyesületi tagok összes gazdasági szükségleteiket jutányosan beszerezhetik. Létesitett 1894. évtől kezdve 20 *községi hitelszövetkezetet*, melyek a földmivelő nép javára áldásosan müködnek. További szövetkezetek létesitése folyamatban van. Közvetitő intézménye van az egyesületnek tagjai összes gazdasági szükségleteire nézve, illetve az egyesület tagjainak bevásárlásainál kedvezményeket eszközöl ki.

1884. évben az egyesület a barsmegyei gazdasági egyesülettel karöltve az érsekujvári *nemzetközi lóvásárt* létesitette, hová évenkint mintegy 1000 ló hajtatik fel, s hol a forgalom átlag 60—100 ezer forint.

Létesitett az egyesület 1895. évben Nyitrán *téli gazdasági tanfolyamot*, hol az első 4 hónapig tartó tanfolyamban 24 földmives gazda nyert oktatást. *Gépbemutatásokat* rendezett s ezáltal előmozditotta a jó gépek elterjedését. Bemutatta minden évben a legujabb és legjobb talajmivelő eszközöket. *Állattenyésztési alapot* létesitett, s ebből szegényebb sorsu községeknek tenyészbikákat és tenyészkanokat szerez be. 1882. évben rendezett az egyesület egy általános *gazdasági kiállitást*. 1892-ben rendezett az egyesület kiállitással egybekapcsolt *tenyészállatvásárt*. *Termelési kisérleteket* tett az egyesület komlóval, kenderrel, czukorrépával, burgonyával, árpával és tengerivel. *Lóversenyt* rendezett az egyesület 1892-től 1894-ig. *Szőlőmivelési tanfolyamokat* rendezett az egyesület 1892-től 1895-ig. Ugyanezen években rendezett az egyesület a vármegye különböző községeiben különféle *gazdasági előadásokat*.

Nagymérvü akcziót inditott az egyesület 1890. évben a felvidéken uralkodó *ragadós tüdőlob* kiirtása tárgyában. Javaslatokat tett az egyesület egy, a felvidéken létesitendő hus-konzerv-gyár felállitására. Javaslatot tett az egyesület *nyerskender-kikészitő telepek* felállitása tárgyában. Vármegyei szabályrendeletet készitett az egyesület a *peronoszpora elleni* védekezést illetőleg. Szabályrendeletet készitett az egyesület a vármegyei állattenyésztésre vonatkozólag.

Jelenleg az egyesület leginkább a gazdasági ismeretek terjesztésén fáradozik s a gazdák egyesülését, vállvetett munkálkodását s a közös czélokra való összetartást igyekszik minden lehető módon előmozditani. Növénytermelési kisérletek által a termelést tökéletesiteni, tenyészállatok kiosztásával és olcsó beszerzésével leginkább a szarvasmarhatenyésztést

iparkodik fejleszteni. Községi hitelszövetkezetek létesitését szintén egyik legfőbb feladatának tartja.

Jövőbeni programmja: Tenyészszarvasmarhavásár és fejési verseny s tejgazdasági eszközök bemutatása Nyitrán április hóban. Ezen alkalommal egy vármegyei gazdaértekezlet tartatik a szarvasmarhatenyésztés fejlesztése s az ezzel kapcsolatos kérdések megbeszélése végett. Közremüködik aziránt, hogy a vármegyei birtokosok és bérlők 500 holdnyi területet öt évre kender- és lentermelés czéljaira biztositsanak, mely esetben egy budapesti czég hajlandó len- és kenderkészitő telepet a vármegye területén felállitani s a nyers terméket előre megállapitott fix árban beváltani. Szőlővessző-ojtási tanfolyam rendeztetik Nyitrán márczius hóban. Megfelelő időszakokban szőlőmetszési és ojtványkezelési tanfolyam rendeztetik Nyitrán. A XIII. nagy lóvásár Érsekujvárott május hó 5—6-án megtartatik. Ugyanekkor egy vármegyei gazdaértekezlet a lótenyésztés fejlesztése érdekében. A cserebogárirtást előmozditja akként, hogy a gyüjtött cserebogarak hektoliterenként 50 krért beváltassanak, s a szedés idejére a gyermekek az iskolai kötelezettség alól felmentessenek. A cserebogarak irtása körül buzgólkodó tanitóknak jutalmakat oszt ki. Az uj és javitott mezőgazdasági gépek és eszközök bemutatása. Árpavásár Nyitrán, ugyanekkor gazdaértekezlet a vármegyei árpatermelés egyöntetüvé tétele tárgyában. Időleges gyümölcsvásárok Nyitrán. Ugyanekkor gyümölcsészeti tanfolyamk termelő és tanitók részére. Gyümölcsfeldolgozási gépek bemutatása. Lóverseny Nyitrán urlovasok és mezei gazdák részére. Ugyanekkor gazdagyülés a vármegye speciális gazdasági érdekeinek megbeszélése végett. November hó 1-étől márczius hó 1-éig téli tanfolyam Nyitrán a földmives gazdák fiai részére, valamint munkavezetők és előmunkások kiképzése szempontjából. Jól kezelt parasztgazdaságok jutalmazása pályázat utján. Biztositási kedvezmények kieszközlése a tagok részére. Gazdasági szükségletek beszerzésénél kedvezmények kieszközlése. Vándortanitói előadások a megyében. Községi hitelszövetkezetek alakitása Nyitra vármegyében.

Az egyesületi tagok jelentékeny kedvezményeket élveznek gazdasági szükségleteik beszerzésénél és biztositásoknál. Az egyesület a birtokokat terhelő adósságok előnyös konvertálásánál is közremüködik.

A nyitramegyei gazdasági egyesület

Sorszám	Bevétel	Előirányzat frt	kr.
1	10012 frt 97 krnyi alaptőke 4½% évi kamata	450	58
2	13300 frt künnlevő alaptőke 5% évi kamata	620	—
3	392 rendes tag évi tagdija	1800	—
4	Alapitványi kamat- és tagdijhátralékokból	300	—
5	Amerikai szőlőtelepből	1200	—
6	Nyitra város segélye 1895-re az amerikai szőlőtelep.	600	—
7	Negyedi rétből	3500	—
8	Tenyészállatvásárból	300	—
9	Lóversenyből	1800	—
10	Nyitra város segélye 1894-ben rendezett lóversenyre	200	—
11	Gyümölcsvásárból	200	—
12	Biztositási jutalékokból	100	—
13	Érsekujvártól az ottani lóvásár czéljaira	200	—
14	Árpavásárból	150	—
	Összesen	11420	58

költségelőirányzata az 1895-ik évre.

Sorszám	Kiadás	Előirányzat			
		frt	kr.	frt	kr.
1	Egyesületi titkár évi fizetése			1800	—
2	Egyesületi titkár uti átalánya			500	—
3	Egyesületi titkár tiszteletdija			300	—
4	Egyesületi szolga bére			60	—
5	Egyesületi helyiség lakbére, fütés, világitás			280	—
6	**Ügykezelési költségekre:**				
	a) Irodai szerek és nyomtatványokra	200	—		
	b) Litographiára és irnok dijazására	205	—	405	—
7	Postaköltség			500	—
8	Más egyleteknek járó tagdijak			20	50
9	**Amerikai szőlőtelep czéljaira:**				
	a) Évi bér fejében	200	—		
	b) Munkálatokra	700	—	900	—
10	**Negyedi rétre, és pedig:**				
	a) Évi bér fejében	2150	—		
	b) Évi adó fejében	550	—	2700	—
11	Szaklapokra			42	50
12	Lapszerkesztésre			200	—
13	Érsekujvári lóvásár költségeire			200	—
14	Tenyészállatvásárra			300	—
15	Árpavásárra			100	—
16	Gyümölcsvásárra			150	—
17	Lóversenyre			1800	—
18	Gépversenyekre és bemutatásokra			100	—
19	Szőlőszeti tanfolyamra			50	—
20	Téli gazd. tanfolyamra			200	—
21	Kis gazdák jutalmazására			200	—
22	Cserebogárirtás jutalmazására			150	—
23	Könyvtárra			62	58
24	Leltáriakra			50	—
25	Raktárra			150	—
26	Előre nem látottakra			200	—
	Összesen			11420	58

A nyitramegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen	Év	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1881	100	200	300	1889	100	215	315
1882	100	200	300	1890	102	230	332
1883	100	205	305	1891	105	260	365
1884	100	206	306	1892	106	300	406
1885	100	210	310	1893	107	330	437
1886	100	210	310	1894	110	360	470
1887	100	215	315	1895	110	420	530
1888	101	2 5	316				

A nyitramegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon		Évi bevétel			
			tagdijból	közvetités és vállalkozásból	Segélyekből	
					állami	megyei
	forint	kr.	forint	forint	forint	forint
1881	20000	—	1200	—	—	—
1882	20000	—	1200	—	1000	—
1883	21000	—	1225	—	1000	—
1884	21000	—	1230	—	—	—
1885	21000	—	1250	—	—	—
1886	22000	—	1250	—	—	—
1887	22000	—	1275	—	—	—
1888	22000	—	1275	—	—	—
1889	22000	—	1275	—	—	—
1890	23000	—	1460	—	—	—
1891	24000	—	1625	800	—	—
1892	24000	—	1730	800	1000	200
1893	25671	48	1800	800	1000	—
1894	25671	48	1800	600	600	—
1895	25671	48	1800	600	1000	—

PEST-PILIS-SOLT-KISKUN VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Budapest, Vármegyeháza.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Alapitás czélja. Alapitók. Vezérférfiak.)

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye gazdaközönsége hiányát érezve annak, hogy képviseletéről gondoskodva nincs, *Földváry* Mihály és *Tahy* István kezdeményezésére már régebben lépéseket tett egy gazdasági egyesület alakitására. Ezen törekvés azonban nem vezetett sikerre, mert többen a megye vezérfiai közül azon okból, hogy a vármegye Budapest székhelylyel bir s a gazdák jó része az O. M. G. E. kebelében fejt ki tevékeny működést, a vármegyei gazdasági egyesület megalakitását ellenezték.

A meginditott mozgalom azonban nem maradt eredmény nélkül, mert 1883 január 1-ére a vármegye támogatásával megalakult a *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei állattenyésztést előmozditó egyesület*, melynek elnökei voltak: Kovásznai *Kovách* Zsigmond, br. *Podmaniczky* Géza, *Beniczky* Gábor földbirtokosok, az ügyvezető titkár teendőit *Tahy* István vármegyei tb. főjegyző látta el. Az egyesület ezen alakjában is üdvösen működött, ébresztette a gazdaközönségben az egyesületi szellemet, kezdeményezte a tenyészapaállatvizsgálatokat, tenyészapaállatok beszerzését és kedvezményes föltételek melletti kiosztását s ezáltal az állattenyésztés fejlődésére hasznosan folyt be.

Az egyesület vezérférfiai azonban csakhamar belátták azt, hogy mig egyrészt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye gazdaközönségének képviseletéről gondoskodni kell, másrészt a fejlődő mezőgazdasági viszonyok folytán a vármegye törvényhatóságának is szüksége van egy szaktestületre, hogy a közigazgatás keretébe tartozó mezőgazdasági

ügyek a gazdaközönség társadalmi tevékenységének bevonásával oldassanak meg.

A törvényhatóság s a gazdaközönség társadalmi tevékenysége együttes müködésének kifolyása volt, hogy az 1883. évben az állattenyésztés előmozditása érdekében alakult egyesület 1886. évben *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei gazdasági egyesületté* alakult át s alapszabályai a törvényhatóság által vármegyei szabályrendeletnek nyilvánittattak; ily minőségében hivatva volt az egyesület a vármegye összes mezőgazdasági érdekeit előmozditani, a vármegyei gazdaközönség érdekeit képviselni s a törvényhatóság szaktestületeképen közreműködni.

Az alapitásnál tevékeny részt vettek gr. *Károlyi* Sándor elnöklete alatt gr. *Szapáry* István főispán, *Rudnyánszky* Ferencz, *Róth* Ignácz, *Földváry* Mihály alispán, *Beniczky* Gábor, *Hajós* József, *Tahy* István.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. tcz. azonban ismét szükségessé tette az egyesület átalakulását, mert az egyesület igazgató-választmánya s járási és városi választmányai eddigi szervezetük mellett a törvény által rendelt bizottságokkal paralell nem müködhettek s több oly közigazgatási teendők lettek volna az egyesülettől elvonva, melyeket eddig sikerrel teljesitett. Hogy a vármegye gazdaközönségének az 1894. évi XII. trvcz. végrehajtásánál befolyás biztositassék, másrészt a törvényhatóság adminisztrációja mezőgazdasági ügyekben úgy a törvénynek, mint a gyakorlatnak megfelelő legyen, úgy az egyesület, mint a törvényhatóság egy szorosabb viszony létesitését látta szükségesnek. A vármegyei járási és városi mezőgazdasági bizottságok ügyeinek intézését a törvényhatóság szabályrendeleti uton az egyesületre, illetve annak igazgató-választmányára, járási és városi bizottságára ruházta s viszont az egyesület alapszabályait ugy alkotta meg, hogy ezen kettős teendőket elláthassa. Az *átalakulás 1894 november 27-én történt meg,* s az egyesület 1895 február havától működik uj alapszabályai alapján.

Az egyesület megalakulása óta a következő lelkes gazdák vezették az egyesületi ügyeket, kik a következő ügyekben tettek a vármegye gazdaközönségének hasznos szolgálatokat.

Gr. *Károlyi* Sándor szervezés és hitelszövetkezetalakitás, *Földváry* Mihály a gazdaközönség társadalmi tevékenységének a közigazgatási ügyekbe való bevonása, *Hajós* József hitelszövetkezeti ügyek, állattenyésztés, kertészet, *Beniczky* Gábor lótenyésztés, szervezkedés s adminisztrativ ügyek, *Tahy* István szervezkedés, állattenyésztés s adminisztrativ ügyek.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Általános gazdasági viszonyok. Nagyobb és kisebb birtokok aránya. Növénytermelés. Gyümölcsészet. Szőlőmivelés. Szarvasmarha-, ló-, sertés- és juhtenyésztés.)

Pest vármegye gazdasági egyesületének müködési tere a 12,593 négyszögkilométer s 684,156 lakossal biró vármegye egész területére kiterjed és éppen ezért a vármegye területének túlnagyságában keresendő az oka annak, hogy az egyesületi müködésnek eddig nem lehetett meg azon általános eredménye, mint kisebb területü nagyobb népességü vármegyékben van.

Pest vármegyében nagy kiterjedésénél fogva a mezőgazdasági viszonyok vidékenként lényegesen különbözők, a szerint, mint arra a talaj, közlekedési, piaczi viszonyok, de különösen a fő- és székváros közelsége befolyással van. E vármegyében a legbelterjesebb, jóformán kertimüvelésü gazdaságok éppen ugy feltalálhatók, mint a legkülterjesebben kezeltek.

A pilisi és váczi járásokban, továbbá a kecskeméti s pesti járások azon részében, mely a fővárossal jó összeköttetésben van, a gazdálkodás, tejtermelés, hizlalás, belterjesebb állattenyésztés, kertészkedés s gyümölcstermelésre van fektetve. Itt a nagybirtokok száma, eltekintve egyes állami s nagyobb magánuradalmaktól, fogy, a parczellázás s kisebb részekben való eladás napirenden van.

A talaj- és klimatikus viszonyok e vidéken igen kedvezők, kötöttebb minőségü, meszes, márgás, televénydús talaj, majd minden kulturnövény termelésére alkalmas s az erdőkkel boritott hegyek a csapadékviszonyokra is kedvező befolyást gyakorolnak. Főbb *piaczi termények:* buza, árpa, rozs, zab.

A vármegye alsóbb vidékén a téres rónákon is igen változók a mezőgazdasági viszonyok. A Duna és Tisza mentén fekvő jótermő tápdús talajokon belterjesebb gazdálkodást üz a gazdaközönség, különösen a Duna mentén nagy kiterjedésben üzik ugy a lakosság, mint a bevándorolt bolgárok a konyhakertészetet. A szikes, homokos vidékeken azonban — mely a vármegye alsó vidékének túlnyomó részét képezi — a mint a közlekedési viszonyok kedvezőtlenebbé válnak, mind inkább külterjesebb gazdaság s mig a vármegye felső részén a legváltozatosabb szabad gazdálkodást üznek a kisgazdák, itt ugarrendszer, két- és hármasnyomásos gazdálkodás dívik s a téres, homokos rónán óriási legelőterületek vannak. E vidéken már nagyobb kiterjedésü pusztai bir-

tokok nagy számban találhatók. *A magyar marha-, ló-, juh- és sertéstenyésztés* a téres rónákon nagyban el van terjedve, nemkülönben a *baromfitenyésztés* is és az ezzel való kereskedés mindinkább tért hódit.

A *gyümölcs* termelése a szikes talajjal biró vidékeken kivül meglehetősen el van terjedve s napról-napra tért hódit, különösen a homokvidéken nagyobb mennyiségü gyümölcsöt termelnek, sőt egyes vidékeken, mint pl. Nagy-Kőrösön, a konyhakertészet is virágzásnak indult, s ezzel élénk kereskedést üznek. Főbb gyümölcspiaczok: Nagy-Kőrös, Félegyháza, Halas. A gyümölcstermelés terén azonban egyöntetüség nincs, mert igen sok fajta gyümölcs termeltetvén, hasonló fajtákból nagy mennyiségnek exportja meg van nehezitve.

A phylloxera pusztitása következtében a homoki *szőlőtelepitès* igen fellendült s a kellő szakértelemmel kezelt, fajtiszta telepitvények száma napról-napra rohamosan növekszik, s ezáltal az azelőtt jóformán értéktelen homok birtokokára a 10 év előtti áraknak sokszorosára emelkedett.

Több oly homokszőlő-birtokos van ma már a vármegyében, kik 100 holdnál nagyobb szőlőterülettel birnak, s ezen körülmény a kistermelés előmozditására lényeges befolyással bir.

A phylloxera által elpusztitott területek ujitása igen lassan halad s az elpusztitott szőlőterület minden igyekezet daczára sem lesz egész terjedelmében visszaállitható; oka ennek egyrészt a nép szakértelem- és tőkehiánya, a szőlőmegujitás költséges volta, a megujitás költségeivel arányban nem levő alacsony borárak, másrészt az, hogy a phylloxera által elpusztitott területek közvetlen a főváros közelében vannak s a dombos, tehát más mivelésre is használható területeket a lakosság más és azonnal hasznot hajtó mivelés alá vette, s leginkább tehenészetre adván magát, takarmánytermelésre használja. Továbbá a homokvidék közelségénél fogva volt, a szőlőbirtokosok nem képesek a homoki termeléssel a versenyt felvenni. Végül az elpusztitott területeknek a fővároshoz közel eső vidéken úgy felment az ára (villatelkeknek stb.), hogy a lakosság ezen területet már szőlőtelepitésre nem fordithatja.

Minden esetre tekintélyes terület az, hol még a szőlőujitást keresztül kell vinni s erre az alapvető munkálatok meg is tétettek s remélhető, hogy a budai, szentendrei hegyek egy része, hol jellegzetes borokat termeltek, pár év alatt fel lesznek ujitva.

Az *állattenyésztés*, bár nem fejlődött oda, hova fejlődnie szükséges és kell, de általában előrehaladottnak mondható. A vármegye felső részén a simmenthali jellegü pirostarka szarvasmarha tenyésztetik, több

telivér tenyészet lévén a megye területén, mely körülmény ezen fajta tenyésztésére lényeges befolyással van. A nagyobb tehenészetek egy részében borzderes fajták is vannak, de ezek tenyésztése a népies tenyésztésből ki van zárva. Egyes vidékeken, különösen oly helyeken, melyeken a közel multban nyertek jobb forgalmi összeköttetést, az állattenyésztés is a viszonyokhoz alakul, s ily helyeken a helyes tenyészirány megállapitása csak lassan vihető keresztül.

Mig a vármegyének Budapesttel jó összeköttetésben levő részein úgy a kisgazdák, mint a nagybirtokosok *tejtermeléssel* foglalkoznak, távolabb eső vidékeken *hizlalás s magyar gulyatartás* van elterjedve, a vármegye alsó vidékén a népies tenyésztésből magyar fajtán kivül más fajta tenyésztése ki van zárva. A szarvasmarhatenyésztésre igen károsan hat az, hogy a főváros közelsége következtében a tenyésztők egy része csak saját szükségletére nevel s igen sok gyenge borju a vágóhidon értékesittetik.

A *lótenyésztés* a vármegye alsó részén — ott, hol elegendő a legelő — előrehaladott állapotban van, különösen könnyebb házi és kocsilovak (a hadsereg részére alkalmas remondák) nevelése a főczél. A vármegye felső részén, a pilisi járásokban, a középnehéz igás lovak tenyésztésére fektetnek sulyt a birtokosok.

A *sertéstenyésztés* fejlődött, de nagyobb mértékben a duna- és tiszamenti vidéken üzetik és leginkább a fehér mangalicza tenyésztetik; hússertés tenyésztése csak a főváros közelében kis mérvben üzetik.

A mezőgazdasági gépek terjesztése érdekében, eltekintve egyes versenyektől, kiállitásoktól s közvetitéstől, az egyesület nagyobb müködést nem fejtett ki.

Elkészitette a megye gazdasági leirását és statisztikáját.

III.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok s a törvényhatóság utján.)

Az egyesület általában mint a vármegye törvényhatóságának szaktestülete müködött.

1886-ban kezdeményezte az *apaállatok* évről-évre való szabályrendeletileg szabályozott *megvizsgálását*, melyet az egyesület járási bizottságai intéztek.

1890-ben javaslatott tett a *körállatorvosi állomások* szervezésére nézve, mely tervezetet a vármegye közönsége meg is valósitott.

1890-ben résztvett a *mezőrendőri* törvény tárgyalásaiban.

1892-ben javaslatot dolgozott ki *a mezőgazdasági érdekképviseletre* nézve, mely a szövetségbe lépett gazdasági egyesületek nagygyülésén tárgyaltatott.

1892-ben a *peronoszpora* elleni védekezésről szóló szabályrendelet-tervezetet kidolgozta. Felirt a törvényhatósághoz *az ugarlegelő* szabályozása tárgyában.

1893-ban átdolgozta *az apaállat vizsgálatáról* szóló szabályrend e letet, mely életbe is léptettetett.

Tervezetet dolgozott ki *a fásitásokról* s a faiskolákról szóló szabályrendelet megalkotására.

Felirt a földmivelésügyi m. kir. miniszteriumhoz *a katonai lóvásárok* rendezése ügyében, továbbá a takarmánykiviteli tilalom ügyében.

Tárgyalta a *cselédek szolgálati szabályzatáról* szóló vármegyei szabályrendeletet.

1894-ben *a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről* szóló törvényjavaslatot s az e tárgyban kiadott miniszteri utasitást tárgyalta s javaslatát a vármegye alispánja utján a törvényhatóságnak megtette.

Az egyesület a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-czikk életbe léptetése után *ujból szervezkedett* s mint a vármegye törvényhatóságának *szaktestülete* szervezte a vármegyei mezőgazdasági bizottságot, a járási és városi mezőgazdasági bizottságot, kidolgozta az apaállatvizsgálatról s állattenyésztésről, birtokhatár megjelölésről, baromfiak fertőző betegségei ellen való védekezésről, fásitásokról és a faiskolákról, káros állatok és növények irtásáról szóló szabályrendeleteket. Ezenkivül több társegyesület, törvényhatóságok és testületek közérdekü javaslatait tárgyalta le s a legtöbb aktuális kérdésben felirt a földmivelési miniszterhez s átirt a törvényhatósághoz.

A *juhtenyésztés* a rossz árak miatt igen hanyatlott s nagyobb mérvben különösen a gorombább merinó-fajok a vármegye alsó részének szikes legelőin tenyésztetnek.

A talaj megmivelésére különösen intenzivebb gazdaságokban nagy sulyt fektetnek s a kőbányai sertéstrágyának a fővárosban levő szeszgyárak hizlaldáinak trágyája, ujabban pedig a mütrágyának alkalmazása a termelés intenzivitására lényeges befolyást gyakorolt.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: hitelszövetkezet, szőlőtelep, faiskola, bikatelep s gazdakörök.)

Az egyesület kezdeményezésének egyik nagyfontosságu s egész országra kiható eredménye a *községi hitelszövetkezetek* létesitése. A hitelszövetkezeteket az egyesület közgazdasági szakosztálya kezdeményezte s *Baross* Pál, *Földváry* Mihály, *Beniczky* Gábor *Gullner* Gyula, dr. *Förster* Aurél, *Hajós* József, gr. *Károlyi* Sándor, *Karsai* Albert, idősb *Versegh* Fáy Béla, gr. *Szapáry* István, dr. *Szivák* Imre, gr. *Teleki* József, *Tahy* István, *Tahy* Lajos és még több buzgó egyesületi tag közremüködésével s a vármegye hathatós támogatásával 1886. november 15-én alakult meg az első szövetkezet, a melyből gr. Károlyi Sándor és Hajós József vezetése mellett az eleintén szerény eszközökkel müködő intézet az egész országra kiható nagyfontosságu vállalkozássá fejlődött, a mely joggal nevezhető hazánk első s legjobban beváló szocziális intézményei egyikének

A szövetkezetek fejlődése röviden körvonalazva a következő:

Év	Hány községben müködött	Hány taggal	Hány üzletrészszel	A forgatott összeg
1887.	10	1607	2921	34,443 frt 34 kr.
1888.	28	4883	11651	346,172 » 66 »
1889.	55	9507	22366	1.544,375 » 26 »
1890.	68	14023	31759	2.759,220 » 60 »
1891.	70	16752	36198	4.100,911 » 60 »
1892.	75	18927	40558	5.560,267 » 94 »
1893.	79	21887	45505	6.398,442 » — »
1894.	80	23859	48970	7.867,533 » 86 »

Az 1894-ik évvel, mint tisztán pestmegyei intézetnek a szereplése véget ért, mert ekkor beolvadt az egész ország hasonló szövetkezeteit magába foglaló központba, mely a »*Hazai szövetkezetek központi hitelintézete*« *czég alatt* folytatja *tovább az egész országra kiható áldásos müködését*, s a pestmegyeieket éppen ugy ellenőrzi és alimentálja, mint a többieket.

A phylloxera pusztitása következtében kivánatossá vált a védeke-

zés különböző módjának ismertetése s az ellenálló alanyfajok terjesztése, mely czélból az egyesület *Serfőző* Géza titkárja által a községek s egyes buzgó egyesületi tagok közreműködésével az állam által is támogatva 1891—93. években 21 kisebb, 600—3200□° nagyságu *szőlőtelepet* létesitett, még pedig:

1. *amerikait:* Budakeszen, Dukán, Csömörön, Jenőn, Kis-Hartán, Kis-Tétényen, Kalászon, Laczházán, Makádon, Nagy-Tétényen, Pándon, Perbálon, Solymáron, Szt.-Endrén, Tökön, Tótgyörkön és Zsámbékon.

2. *európait homoktalajon:* Dömsödön, Gyónon, Rákos-Csabán, Zsámbokon ;

3. *európait kötött talajon:* Káván.

Ezen telepek egy része azonban különböző okoknál fogva nem felelt meg rendeltetésének, egy kis része néhány év mulva elpusztult egy része nem kezeltetik kellőképen; nagy része azonban megfelel a kitüzött czélnak s ellátja a községek gazdaközönségét a szükséges szőlővesszőkkel; s minthogy ezen telepek egy részén ojtási- és kezelési tanfolyamok több izben tartattak, ezen telepek által az egyesület a szőlőojtás s az okszerü kezelésre befolyást gyakorolt.

Az egyesület az 1892. évben a bpesti központi tejcsarnok mácsai tejgazdaságában *egy bikatelepet* létesitett, hol a községek közt kiosztandó bikák ideiglenesen elhelyeztetnek ; ezen telep rendeltetési czéljának meg is felelt, s további intézkedésig mint átmeneti intézmény fenn is fog tartatni.

1893. év augusztus 1-én az egyesület átvette Halas város *faiskoláját*, hol évenkint 10—15.000 nemes csemete előállitása van tervbe véve, ezenkivül még 10 hold homoki szőlőt is létesitett, hogy a gazdaközönség fajtiszta vesszőket jutányos áron szerezhessen be. A telep berendezése és átalakitása folyamatban van s remélhetőleg 1897. év végére be is lesz fejezve.

Az egyesület közreműködésével 1893. évben létesült Budakesz községben egy kisebb szabásu *gazdakör,* mely kiváltképen az állattenyésztés emelését tüzte feladatául, mely czélból egy 60 holdas *csikó-* és *borjukertet* tart fenn, mely körül van keritve, védőhelyekkel és kuttal el van látva. Itt évenkint mindegy 25—30 db. csikó, 30—40 db. pirostarka üszőborju vétetik fel legelőre.

Létesült még a vármegyében a solti felső járásban egy teljesen önálló *járási gazdakör*, mely az anyaegyesülettel egyetértőleg müködik a gazdasági viszonyok fejlesztésén.

II.

(Az egyesület tevékenysége a földmivelés, talajjavitás, állattenyésztés, gépészet és háziipar fejlesztése terén.)

Az egyesület alakulásának első éveiben kizárólag az állattenyésztés előmozditását tekintette feladatának s ezt apaállatok s tenyésztörzsek kiosztásával, közvetitésével, dijazással és versenyek rendezésével vélte elérni, szervezte az apaállatvizsgálatot, rendezte 1885. évben a vármegyei lókiállitást, rendezett továbbá Gödöllőn egy nagyobb szabásu szarvasmarha-dijazást is.

1886. évben átalakulván az egyesület, a mezőgazdaság általános fejlesztését tüzte ki céljául s kifejtett tevékenysége a következőkben vázolható.

Az állattenyésztés terén folytatta addigi müködését, kibővitve azzal, hogy baromfitörzsek kiosztását is közvetiti. Ugyancsak az egyesület illető szakosztálya látja el a lótenyészbizottmány teendőit is.

A szőlőtelepités és gyümölcsészet terén kifejtett müködését előző részben ismertettük. Ehhez járult még, hogy ezen ügy fejlesztése érdekében felolvasásokat s szakelőadásokat rendezett; igy a gyümölcstenyésztés előmozditása czéljából *Molnár* István országos gyümölcstenyésztési biztos, Váczon tartott felolvasást; *Rácz* Sándor m. kir. szőlőszeti és borászati felügyelő a szőlőtelepitési ügyekről több izben szakelőadásokat s ojtási tanfolyamokat tartott Budafokon, Budakeszen, Pomázon, Váczon, Zsámbékon, Solton. *Serfőző* Géza az egyesület titkára az összes szőlőtelepitési és védekezési ügyekről Czinkotán, Budakeszen, Hartán, Halason, Pomázon, Solton, Szt.-Endrén, Váczon, Zsámbékon tartott több izben előadást. Ugyancsak *Rácz* Sándor m. kir. szőlőszeti felügyelő s az egyesület titkára vezetése alatt 1894. évben szőlőszeti tanulmányut rendeztetett, melyen mintegy 90 gazda vett részt.

A *talaj* okszerü megmüvelésének előmozditása czéljából Váczon két izben, Solton (az ottani gazdakörrel) és Pátyon szántásverseny rendeztetett, ezenkivül a magyar-óvári növénytermelési kisérleti állomás részére termelési kisérleteket hajtott végre: Pa-Csáboron, Pilis-Szántón, Gyömrőn, Nagy-Teleken, Tót-Györkön, Káván, Budakeszen, Dömsödön, Kis-Kőrösön, Hartán s mütrágyázással is több helyen tétetett kisérlet, melynek eredménye a »Szántóvetők Lapjában« időről-időre ismertetve volt.

IV.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület mint a vármegye gazdaközönségének képviselete, a vármegye közönsége által alkotott szabályrendelet alapján javaslataival és véleményeivel befolyást gyakorol a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvény végrehajtására, illetőleg ennek egyes ágait vármegyei szabályrendelet alapján saját hatáskörében végrehajtja. Ezenkivül a vármegye állattenyésztésének fejlesztését, apaállatok és tenyésztörzsek kiosztása, valamint dijazások által előmozditja. A szőlő- és gyümölcstermelést előmozditja, mely czélból egy nagyobbszabásu telep (Halason) berendezésén müködik, s a mezőgazdaság egyéb ágait a viszonyok szerint előmozditja.

V.

(Müködési programm 1895. évre.)

Közremüködés az 1894. évi XII. t.-ez. végrehajtásánál. Apaállatok s tenyésztörzsek kiosztása, illetőleg közvetitése. Állatdijazások rendezése. Szőlőtelepitési jutalom-dijosztások s tanfolyamok tartása. A halasi (30 holdas) faiskola és szőlőtelep berendezése. Az egyesület hivatalos közlönyének, a »*Szántóvetők Lapjának*« kiadása. Szarvasmarhatenyésztési pályamunka kiadása s a millenniumi ügyek előkészitése.

VI.

(A tagok részére biztositott kedvezmények.)

1. A tagok tüz- és jégkár elleni biztositásnál az első magyar általános biztositó társulattal kötött szerződés alapján dijkedvezményben részesülnek.

2. Tenyészállatok közvetitése tagok részére.

3. Birtokeladások, bérletek s kölcsönök közvetitése.

4. A Schlick-féle gazd. gépgyárnál gépek, a magyar mezőgazdák szövetkezeténél gépek, termények s gazdasági szükségletek közvetitése.

5. Dijtalanul kapják az egyesület szakközlönyét, a »Szántóvetők Lapját«

6. A halasi faiskolából és szőlőtelepről csemetéket és szőlővesszőket jutányos áron szerezhetnek be.

7. Az egyesület kiadásában megjelenő szakmunkák előállitási áron vagy dijtalanul osztattak ki.

VII.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, dijazások, tanfolyamok.)

1883—86. években Gödöllőn *szarvasmarha-dijazás.* Az 1885. évi kiállitáson a népies *lókiállitás* rendezése. Allatdijazások.

1886—90. években Nagy-Kőrösön az O. M. G. E.-tel együtt *ált. kiállitás* és versenyek rendeztettek. Váczon *szántásverseny* s cseléddijazás rendeztetett. Budapesten a kecskeméti gazd. egyesülettel együtt *gyümölcs-, bor- és szeszkiállitás* rendeztetett. Pátyon *szántásverseny, lódijazás* Vörösváron tartatott.

Állatdijazások.

1890. évben a bécsi kiállitáson bemutattattak a vármegye összes mezőgazdasági termelvényei s *népies lókiállitás* rendeztetett. Az egyesület általában 1-ső dijjal (Ehren-Diplom) lett kitüntetve.

Lódijazások rendeztettek: Monoron, Rákospalotán, Kalocsán és Solton.

A solti felsőjárási gazdakör által Solton rendezett *gazdasági állatkiállitáson* s mintaszüreten az egyesület közremüködött.

1891. évben rendeztetett a *váczi kiállitás*, melyen a szomszédos vármegyék is közremüködtek s mely általában jól sikerült, különösen a gyümölcsészeti s a szőlőtelepitési rész a legmesszebbmenő igényeket is kielégitette. *Lódijazások* tartattak: Kis-Kőrösön, Nagy-Kátán, Zsámbékon, Váczon s Tázláron. *Szarvasmarha-dijazások* tartattak Zsámbékon és Váczon.

1892. évben. Lódijazások tartattak: Czegléden, Budakeszen, Kalocsán. Országos jellegü *lóvásár* és népies lóverseny rendeztetett Kalocsán *Szarvasmarha-dijazás* tartatott Budakeszen.

1893. évben. Lódijazások tartattak: Aszódon, Dabason, Kalocsán *Szarvasmarha-dijazás* tartatott Budakeszen. Országos jellegü *lóvásár* s népies lóverseny rendeztetett Kalocsán.

1894. évben. Lódijazások tartattak: Budakeszen, Kis-Kőrösön, Solton. *Szarvasmarha-dijazások* tartattak: Budakeszen, Tápió-Sülyön, Solton. A solti gazdakör által rendezett *ló-, szarvasmarha-dijazás*, cseléddijazás s szántásversenynél az egyesület közremüködött.

Kimutatás a pest-pilis-solt-kiskunvármegyei gazdasági egyesület által beszerzett és kiosztott tenyészállatokról.

Év	Importált						Bentenyésztett								Érték		Jegyzet
	simmenthali		borz-deres		egyéb fajták		magyar		simmenthali		borz-deres		egyéb fajták		frt	kr.	
	bika	tehén	bika	tehén	bika	tehén	bika	tehén	bika	tehén	bika	tehén	bika	tehén			
1883.	.	.	..	.	.	.	2	.	.	.	.	.	8	.	1790	02	
1884.	.	.	.	17	1	14	.	.	.	.	.	.	.	.	8332	—	
1885.	.	.	.	15	.	4	10	.	9	.	.	.	1	.	8075	—	
1886.	.	.	.	.	.	.	2	.	2	.	.	.	.	.	584	—	
1887.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	—	—	
1888.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	2	510	—	
1889.	.	.	1	44	.	.	1	.	1	2	.	.	.	57	14288	55	
1890.	.	.	.	.	.	.	1	.	3	18	.	.	.	2	3480	—	
1891.	.	.	1	2	.	.	7	.	4	.	6	.	.	.	2760	—	
1892.	1	2	1	16	.	.	.	.	19	.	.	.	.	.	7323	68	
1893.	1	.	.	1	.	.	.	.	17	.	.	.	.	.	3649	60	
1894.	.	.	.	.	.	.	.	.	43	11	.	.	.	.	9531	20	
Összeg...	2	2	3	95	1	18	23	.	99	31	6	.	9	61	60324	05	

Szegényebb községek részére apaállatok 20—40%-al olcsóbban adatnak ki a beszerzési árnál, mely czélra évenként 300—900 frt fordittatik az állattenyésztési alapból. Szarvasmarhadijazásokra évenként 200—400 frt fordittatik.

A pest-pilis-solt-kiskunvármegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Örökös tag	Rendes tag	Kedvezményes tag	Ingyenes tag	Összesen
1890.	7	188	—	274	28	—	497
1891.	7	194	—	228	123	359	904
1892.	7	197	—	245	189	359	997
1893.	7	198	7	265	253	398	1128
1894.	7	197	8	283	286	373	1154

A pest-pilis-solt-kiskunvármegyei gazdasági egyesület vagyon- és pénztárforgalom kimutatása.

Év	Vagyon az állattenyésztési alappal együtt	Pénztári forgalom		A bevételből		Jegyzet
		bevétel mult évi maradványnyal és állatárak megtérítésével	kiadás állatbeszerzéssel együtt	államsegély (állattenyésztési alapsegélylyel együtt)	megyei segély	
1890.	28915·50	17729·68	7926·62	—	333·33	A készpénz a pesti hazai takarékpénztárnál van elhelyezve. A pénztárt a vármegyei főpénztár kezeli.
1891.	27660·26	28173·94	9712·10	1500	333·33	
1892.	28367·53	28492·26	14860·62	500	333·34	
1893.	28811·16	29666·09	15515·35	1600	—	
1894.	29089·31	41489·80	28675·15	3210·57	—	

VAGYON **A pest-pilis-solt-kiskun vármegyei gazdasági**

Tétel	Egyenként		Összesen	
I. Készpénz:				
Maradvány az év végén (takarékpénztárban 12000 frt készpénzben 814 frt 65 kr.)	12814	65		
II. Értékpapir:				
Mezőgazdák szövetkezeti egy üzletrész	100	—	12914	65
III. Az egyesületet megillető folyó évi jövedelmekből felmaradt követelések:				
1. Alapitvány-kamat	17	70		
2. Tagdij hátralékok rendes tagoknál	281	—		
3. » » kedv. »	87	—		
4. » » örökös »	18	—		
7. Állattenyésztési alap számadásában fel nem vett állatkölcsönök f. évi kamat hátraléka	45	52		
11. Folyó évi % hátralékok (Halas várostól 33 frt 22 kr., halasi kerttől 14 frt 10 kr., szövetkezeti coupon 5 frt)	52	42		
12. Jutalékokból	630	35	1132	99
IV. Tőkék és alapok forgalma:				
2. Kintlevő alapitványi tőkék régibb alapitóknál	295	—		
3. Kintlevő alapitványi tőkék f. évben tett alapitványok után	30	—		
4. Állattenyésztési alap számadásában fel nem vett, kintlevő kölcsönök	615	—	940	—
V. Állattenyésztési alap (forgalmi rész):				
1. Mult években kiadott állatokért követelés	5776	82		
2. Folyó » » » »	4838	02		
3. Kölcsönök mult évi kamat hátraléka	49	93		
4. » folyó » » » —	218	54		
5. Állattenyésztési alap folyó évi követelése a Nagymélt. földmivelésügyi miniszteriumtél	213	85		
6. Az egyesület telepén levő 5 bika számadási értéke	806	14		
7. B.-keszen levő 1 bika számadási érteke	200	—	12093	30
VI. Egyéb egyesületi követelések:				
Alapitványi kamat hátralékok mult évekről	153	33		
Tagdij hátralékok rendes tagoknál mult évekről	303	—		
» » kedv. » » »	32	—		
Állattenyésztési alap számadásban fel nem vett kölcsönök kamat hátralékai mult évekről	11	—		
Halas városnál kintlevő követelés	79	62		
Régibb leszámolatokból	500	—		
Leszámolaton titkárnál	17	19		
» megyénél	93	13		
Egyes. titkár tartozása irnok fizetésébe	105	40	1294	67
Vagyonnak tekinthető beruházások:				
Leltár	82	98		
Halasi 30 holdas faiskola és szőlőtelepre forditott beruházás 1893. évben	282	04		
Halasi 30 holdas faiskola és szőlőtelepre forditott beruházás 1894. évben	1942	69	2307	71
Összeg	—	—	30683	32
Teher oldalt levonva	—	—	1594	01
Vagyon az év végén	—	—	29089	31

egyesület vagyonkimutatása 1894. év végén. TEHER

Tétel	Egyenként		Összesen	
I. Ügyvitelnél:				
Titkári jutalék	315	17	315	17
II. Állattenyésztési alapnál:				
1. Tartozás az államkincstárnak	1093	—	—	—
2. » a mácsai telepnek	15	28	1108	28
III. Irodalmi czéloknál:				
1. Szántóvetők Lapjának 1893-ról felmaradt tartozása	20	56	—	—
2. Állattenyésztési pályamunka dija	150	—	170	56
Összeg	1594	01	1594	01

Kimutatás pest-pilis-solt-kiskun vármegyei gazd. egyesület vagyonmérlegéről 1894-ben.

		Tartozik		Követel	
1.	A volt állattenyésztési egyesülettől átvett készpénz szerződések s állatok összértéke	11831	08	—	—
2.	A földmivelésügyi m. kir. miniszterium adománya állattenyésztési alapra	8000	—	—	—
3.	Befizetett alapitványok 1886—1891. években	4746	90	—	—
4.	» » 1892. évben	633	19	—	—
	» » 1893. »	946	91	—	—
5.	» » 1894. »	30	—	—	—
6.	» lótenyésztési alap	1000	—	—	—
7.	Feleknél kintlevő alapitványok	325	—	—	—
	Az egyesület kimutatott vagyona	—	—	29089	32
	Összeg	27513	08	29089	31
	Követelési egyenleg (többlet) mint rendelkezési alap	1576	23	—	—
	Főösszeg	92089	31	29080	31

A pest-pilis-solt-kiskun vármegyei gazda-

I. Be nem fizetett alapítványok kamatából:		
365 frt 50 kr. után 6%-...	19	39
II. Tagdíjakból:		
8 örökös tag után ...á 6 frt	48	—
286 rendes tag után ...» 3 »	858	—
285 kedvezményes tag után ...» 1 »	285	—
f. évben belépő tagok után ...	200	—
III. Követetelések és készpénz kamatából:		
12814 frt 88 kr. készpénz után 4%-...		
740 » 14 » kölcsönkövetelés után 6%-...	586	99
500 » — » tőkekövetelés után 5%-...		
100 » — » értékpapir után 5%-...		
IV. Jutalékokból remélhető mint 1894. évben ...	317	—
V. Különfélékből ...	50	—
VI. Mult évben kiadott tenyészállatok szerződésileg biztositott 10614 frt 84 kr. értékének 6%-a ...	637	49
VII. Remélhető (kilátásba helyezett) államsegély:		
Szőlészeti célokra ...	220	—
Állattenyésztési célokra 1610 frt — 637·49 ...	972	51
Lótenyésztési jutalomdijra ...	300	—
VIII. Alaptőkéből:		
Halasi kert beruházására a (novemberi költségvetés szerint) ...	2257	—
Leltári tárgyakért ...	15	—
Mult évi tartozások törlesztésére, mint teher a vagyon kimutatásnál kitüntetve ...	1610	63
IX. Szarvasmarhatenyésztés czimü munka elárusitása után ...	308	89
Összeg ...	8715	90

sági egyesület 1895. évi költségelőirányzata.

I. Ügyviteli kiadások:		
1. Titkári fizetés és lakbér 95 I/1—II/13 1600 frt alapon 95 II/13 —XII/31 800 frt alapon	893	27
2. Pénztárnok tiszteletdija	100	—
3. Számvevő (könyvelő) tiszteletdija	100	—
4. Irnok fizetése	180	—
5. Ügyviteli általános kiadások posta, irodai kiadás stb.	180	—
6. Uti költségekre általános czélra	120	—
II. Állattenyésztési czélra:		
1. Állatkölcsönökre (részben a rendelkezésre álló állattenyésztési alap fordítható)	—	—
2. Szarvasmarha-tenyésztési jutalom dijosztásokra	410	—
3. Utiszámlák állattenyésztési alap terhére (apaállat beszerzések, felügyelet stb.)	200	—
4. Apaállattelep beszerzési és folyó kiadásaira (részben a rendeldelkezésre álló állattenyésztési alap fordítható)	—	—
5. Veszteségre állattenyésztési alapnál (szegényebb községek részére engedmény az apaállatok beszerzési árából)	1000	—
III. Lótenyésztési jutalom dijosztásokra	300	—
IV. Kertészeti és szőlőszeti czélokra:		
1. Szőlőojtási s telepfelügyeleti czélokra	100	—
2. Szőlőtelepitési jutalomdijakra 30 db. arany	150	—
3. Halasi 30 holdas faiskola és szőlőtelep tulkiadásaira (beuházás, l. a halasi kert 1894. nov. 22. jóv. költségvetését)	2257	—
V. Földmivelési szakosztály czéljaira	100	—
VI. Irodalmi czélokra:		
1. Szántóvetők Lapja (egyesületi ingyenes értesitő) kiadási költségeire	600	—
2. Szarvasmarha tenyésztési pályamunka kiadási költségeire előlegül	300	—
VII. Mult évi tartozások törlesztésére	1610	63
VIII. Leltári tárgyakért:		
Egy ojtó-garnitura	15	—
IX. Előre nem látható kiadásokra	100	—
Összeg	8715	90

Kisérleti termelés és meghonositás czéljaira az egylet által kiadott terményekről.

Megnevezés	Mérték-egység	Melyik évben														Összesen	Jegyzet
		1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895		
Buza	Kilo	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		A felsorolt terményeknek legnagyobb része dijmentesen osztatott ki, vagy pedig kedvezményezett árban bocsájtatott áruba. Az egylet irodájának közvetitéséhez rendelt terményeknek nincsenek a kimutatásba foglalva. Az egylet által kiadott gyümölcsfa, szőlővessző, méhkaptár, tenyészbika, kanok és a raktár forgalma más helyen vannak feltüntetve.
Rozs	«	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Árpa	«	100	—	—	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Zab	«	40	65	—	20	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Tengeri	«	26	25	—	—	—	1000	1500	500	900	300	—	—	—	1000		
Burgonya	«	150	210	—	100	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Kender	Liter	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Len	Kilo	—	150	—	150	—	—	200	—	—	—	—	—	—	—		
Répamag	«	25	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Őszi bükköny	«	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Fehér törpe bab	«	—	—	—	—	—	300	—	200	—	400	—	—	—	—		
Baltaczim	«	—	—	—	—	—	—	300	—	—	—	—	—	—	—		
Konyhakerti magvak	«	30 1/4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Durra-mag		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	40	400			
Műtrágya		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	400		

POZSONYMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Pozsony.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Megalakulás és indokai. Alapítók, vezérférfiak.)

A vármegye gazdaközönségének 1860. november hó 27-én tartott értekezlete az egyesület alakitását elhatározván, 1861. évi márczius hó 4-én megalakittatott a Pozsonymegyei gazdasági egyesület.

Az alakulást megelőzőleg már 1860-ban gróf Zichy Ferencz nyert engedélyt a gazdasági egyesület alakitása czéljából megtartandó értekezlet összehivására. *Zichy* gróf azonban még az értekezlet előtt meginditotta a gyüjtést a pozsonymegyei birtokos arisztokráczia között; minek következtében gróf *Batthyány* József, gróf *Esterházy* Antal, József, Mihály, gróf *Pálffy* János, József, Pál, Fidél, *Pálffy Daun* Lipót, János, Károly, István, gróf *Zichy* Ferencz, József és *Gyiokó* Szilárd 5600 frt összegü alapitványt irtak alá az egylet részére, az értekezleten pedig még 72 alapitó jelentkezett 10,600 frt tőkével.

Az első alapszabály-tervezetet gróf *Zichy* Ferencz, gróf *Esterházy* Antal, *Németh* János, *Botló* József és *Kiripolszky* Károly állitották egybe. Az elnökséget *Olgyay* Titusz 1861-ben vette kezébe és február 4-ikén megszerkesztvén az alapszabályokat, márczius 4-ére hivták össze az alakuló közgyülést, midőn is az egyesület 72 alapitó és 690 rendes taggal megalakult.

Az egyesületnek fennállása óta vezérfiai az alábbiak voltak:

I. Elnökök: Gróf *Pálffy* János az egyletnek 1861—1866-ig elnöke, a kezdet nehézségein vezette át az egyletet, az elnöksége alatt rendezett kiállitások, versenyek csakis munificzens segélyével jöhettek létre. A két czyklus lejártával az elnökséget tovább viselni hajlandó nem volt.

Gróf *Pálffy* István 1864-ben választotta az egylet 2-od elnökévé, s mint ilyen 1871-ig müködött, mikor is elnökké választották, elnöki tisztét mai napig buzgó odaadással végzi.

Gyiokó Szilárd. Az egylet alapitásában részt vett, 1861-ben mint megyeszerte ismert jó gazdát másodelnökké választotta az egyesület; 1864-ben br. Sina birtokainak kezelését vevén által, a másodelnöki tisztről leköszönt, de mint a szőlőszeti és kertészeti, meg a földmivelési szakosztály elnöke, tovább is részt vett az egylet működésében. 1871-ben ismét másodelnökké választatván, tisztét odaadással és sohasem lankadó buzgalommal vitte 1884. január 15-én bekövetkezett haláláig. Ő volt a legtöbb kiállitás, verseny, vidéki kirándulás vezetője és végrehajtója.

Dr. *Czilchert* Róbert az egylet alakulásakor megválasztott igazgató-alelnök. A gazdaság minden ágában örökös megfigyelő, kezdeményező, az egyleti élet programmjának összeállitója és mozgatója volt.

Eleinte főtevékenységét a juhászatnak szentelte, de korán felismerte a juhtenyésztés hanyatlásának okvetlen bekövetkeztét s az egylet figyelmét a szarvasmarha tenyésztés emelésére terelte, az ő kezdeményezéséből támadtak az egyleti bikákkal dotált hágatási állomások.

A Duna-szabályozás, a cselédrendszer, a munkásügy, átalában az adózási viszonyok, a vizhasználati jog, egy szóval minden apróbb és nagyobb gazdasági kérdés benne éber megfigyelőre talált; nézeteit, inditványait az évkönyvekben megjelent nagyszámu dolgozatai tartalmazzák — 1884. február 15-én bekövetkezett haláláig vitte alelnöki tisztét.

Gróf *Esterházy* Ernő 1889-ben választatott másodelnökké s tisztét maig viseli; a pozsonyi utolsó gazdasági kiállitás rendezésében vett tevékeny részt.

Bittó Béni Gyiokó és Czilchert elhunytával 1884-ben alelnökké választatván, ez időtől kezdve nagy buzgalommal viszi hivatalát, leginkább a közgazdasági és földmivelési szakokban iparkodván tevékenységét érvényre juttatni.

II. Titkárok: *Kiripolszky* Károly 1861-ben főtitkárrá választatván, az alapszabályok szerkesztésén túl alig fejtett ki tevékenységet, és már az év végén letéve hivatalát, azt a vele egyszerre megválasztott másod titkárnak adta át.

Földes Gyula 1861-ben másod titkára, 1862-ben pedig már titkára az egyletnek 1871. év végeig és 1873-tól maig 32 év óta viszi a titkári teendőket. Az évkönyvek és egyesületi értesitők számtalan dolgozatát rejtik a közgazdaság, a földmivelés, a szőlőmivelés tárgyában.

A Pozsonyban létesült gazdasági kör egyik megalkotója. Ezen kör emelte Pozsony szőlőművelését.

A kiállítások, versenyek részletes rendezése, birálatok összeállitása, az ő teendője voltak. Az egylet kiküldöttjeként működött a gazdasági kongresszusokon, a különböző kiállításokon, mindig igyekezve a vezérelnökök és az igazgató-választmány intenczióinak megfelelni. Szerkesztette az egylet évkönyveit 1861—1864., 1872—1882. az egyesület értesitőjét 1865—1871. és 1883—1895-ig.

Kiss Mihály. 1872-ben Földes Gyula törvényszéki ülnökké neveztetvén ki, titkári állását letette. Ekkor az egylet állami szubvenczio mellett vándortanári működéssel megtoldott titkári állást szervezett s arra Kiss Mihályt választotta. Működésének idejére esik a bécsi nagy kiállitás, melyben a Pozsonymegyei gazdasági egylet szép kollekczióval vett részt.

III. Mint pénztárnokok működtek: *Csenkey* Albert, *Baján* Ferencz, *Bittó* Ferencz, *Erényi* János, *Bérczy* Szilárd és *Nagy* Miklós.

Az évkönyvek és értesitők még számos más tevékeny tag emlékét őrzik.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Mivelés alatt álló területek megoszlása mivelési ágak szerint. Birtokok megoszlása. Gazdálkodási rendszer. A megye járásainak növénytermelése, állattenyésztése. Szőlő- és gyümölcstermelés. Háziipar.)

A pozsonymegyei gazdasági egyesület működése az egész vármegye területére kiterjed, amelynek területe a művelési ágak szerint a következőkép oszlik meg. A megyebeli 327 községben volt:

Szántóföld	419,923·1049	kataszteri hold	2.158,400 frt 18 kr.	kataszteri tisztajövedelem
Rét, kert	65,895·302		436,171 » 46 »	
Szőlő	8,599·122		166,497 » 07 »	
Legelő	58,907·326		140,370 » 25 »	
Erdő	151,286·1122		440,587 » 51 »	
Nádas	1,043·113		4,143 » 25 »	
Terméketlen	48,956·1137		— —	
Összesen	705,653·1434		3.446,170 frt 52 kr.	

Közmunkákra összeirt igásállat volt 40,980 darab.

Ezek szolgáltak illetve megváltottak:

kétfogatu igásnapot	39,008	à 2·50 =	97,520 frt — kr.
egyfogatu igásnapot	3,944	à 1·40 =	5,521 » 60 »
12,544 házas zsellér ad 6 np.	75,264		
8,601 házatlan zsell. ad 3 np.	25,803		
együtt	101,067	à 30 kr.	3.032 » 10 »
		Közmunkateher	106,073 » 70 »
		Előfogatteher	6,871 » 81 »

tehát 419,923·351 katasztrális hold művelés alatti szántóföldből jutott egy igás állatra 10·26 hold átlagban.

A megyében az alföldiekhez fogható latifundiumok nincsenek, a nagy birtok legnagyobb kontingensét az erdők adják és a még nem rendezett legelők; a szántóföld és rétből 20% a nagy, 20% a közép és 60% a középen alóli parasztgazdaságokra számítható. A kisbirtokos adja a munkáskéz legbiztosabb és legnagyobb részét, s igy munkáskézben ritkán van fennakadás, azt legrosszabb esetben morvák és felső megyeiek pótolják.

Sok az elaprózott birtok, mely aránytalan sok igás erővel dolgozik.

Az összes 327 községben keresztül van vive a tagositás, a legelő elkülönités. A legtöbb helyen közös legeltetés nincs. Mindenki saját tagositott birtokának őre volt, azt lehetőleg intenziv kihasználni törekedett. A legeltetés már igen harmadranguvá vált. Mindenki tudja, elkezdve a nagyobb birtokostól a legkisebbig, hogy mesterséges takarmánynyal kétannyi állatot lehet istállón tartani, mint — legelőn — egyenlő nagyságu földterületen.

Az átalános gazdasági termelés nem egyforma az egész megyében, mert a viszonyok is igen különbözők.

A hegyentuli járás homokos sőt részben futó homok talaja, mely északról, nyugatról nyilt, délről és keletről a Kis Kárpátoktól övezett, csapadékdus területet képez, más gazdálkodási rendszert kiván, mint a Kis Kárpátok délkeleti lejtőjéhez támaszkodó halmos, agyagos vidék. Ez ismét átmenet a Vág és Duna közt elterülő mély rétegü humozus térség miveléséhez. Egészen külön természetü vidék a Duna öntéseiből képződött Csallóköz, kevés csapadéka, s az alföld abnormis éghajlati viszonyaihoz hajló éghajlatával. Itt a föld altalaja legnagyobb részben vizátbocsájtó görgeteg kövecs, felső rétege iszapból alakult, mészszegény.

Valaha hegyentul a *kendertermelésnek* volt hazája, hol a kisbirtokosok nemcsak saját földjeiknek nagy részét ezzel vetették be, hanem egész, urasági házilag kenderrel bevetett táblák termését is részért betakaritották és piaczi áruvá feldolgozták. Ma a tagositások keresztülvitele után, már csak házi szükségletére vet kendert a kisgazda, a nagybirtokos ezzel nem foglalkozik.

Pedig valaha a házi vászonszövés, mint kiadó házi ipar, sőt világkereskedelmi forgalmi czikk adott kenyeret az ottani kisbirtokos

tömegének. Hiresek voltak még az 50-es években is a kuklói, kunszentgyörgyi, székelyfalvi »platenkárok«, vászonnal házalók, kik áruikkal házalva, nyugatnak Amerikát, keletnek Szibériát is felkeresték.

A kendertermelés és házi vászonipar megszünésének egyébként főokát a külföldről behozott gyapot és juta vászonnak olcsósága képezte.

Napjainkban kezdenek a futó homok területeken *szőlőt* ültetni. Jó édes borra itt nem számithatnak, de arra bizton, hogy oda a filloxera nem vonul be.

A hegyentuli gazda Bécs fogyasztatását tartja szem előtt, ide viszi morvavölgyi sásas szénáját jó pénzért eladni, saját marhájának visszatartva a jó hegyi szénát. Kereskedik Bécsbe minden eladható tárgygyal. Gyönyörü, ma már egészen egyöntetünek nevezhető *pirostarka faj szarvasmarhát* nevel; ez a fő, mondhatni egyedüli állatállománya. Lótenyésztés itt nincs még annyira se, hogy az egész nagy vidéken állami hágómén-állomás volna felállitható.

A főnövények *rozs, zab, részben árpa.* Nagybirtokosok, mint gróf Károlyi Alajos stomfai uradalma, Lederer Ignácz Nádaspatakon, a takarmánymagtermesztéssel is foglalkoznak. Számos gazdasági szeszgyár és egy nagy czukorgyár hulladéka ad a gazdának mesterséges takarmányt.

A Kis-Kárpátokon inneni résznek főterménye a *rozs és kitünő maláta-árpa*; szarvasmarhája szinte kiegyenlitett, inkább vörös, fehér fejü, vagy vörösfehér tarka csiramarha, mely már mint külön tájfaj van a kiállitási bizottság csoportjaiba felvéve. Itt mint házi ipart a régi motivumok alkalmazásával, a házi vászon himzését üzik, de eddig nem nagy haszonnal.

Földje átalában agyagos, néhol márgás, nehéz mivelésü, erdei — a hegy oldalait kivéve, — csendesen fogynak a sikon. Lótenyésztése nincs.

Pozsonytól Nádasig terjedő *szőlőkertjei* sok jövedelmet adtak a többnyire igen kis birtokos gazdáknak; de a filloxera beléjük fészkelte magát. Kétesztendei lanyha védekezés után, csak Pozsony, Szőllős-Récse és Szentgyörgy maradt meg a védekezésnél, a többi feladta a védekezést, s igy rövid idő mulva elfogy a bor, szaporodni fog az Amerikába vándorló. Külön termelési ága a *hüvelyesek*, törpe bab a szőlőkben és pénzes lencse, melyet stockeraui ügynökök vásárolnak össze. Takarmányban őszi és tavaszi lendek, fekete lencse, stájer here adják a fő takarmánymennyiséget, de a nagyobb birtokokon az abraktakarmányok is tömegesen fogynak.

Nagyszombattól lefelé, a Vág és Duna közt terül el Pozsony-megyének legjobb talaju vidéke, a mint a Kis-Kárpátok nyulványai lassanként sikká lapulnak. A mély korhany réteg megterem mindent, a mit másutt csak kinlódással, sok trágyával lehet a földből kicsalogatni. Azonban az ottani gazdák különösen Nagyszombat vidékén, ha ki is használják földjüket, vissza is pótolják az elvont erőt, nagy állatállományuk sok istállói trágyával s a rendesen alkalmazott mütrágyákkal. Két czukorgyár, több gazdasági szeszgyár táplálja hulladékaival a kisgazdák barmait. Nagyszombat vidékén mint különleges kultura felemlitésre méltó *katáng* (czikoria) a *komló* és *fekete mályva* termelés. Marhatenyésztése egyöntetü, kitünő; meglátszik rajta a gazdasági egylet gondozása. A marhaállományban Cseszte község tesz kivételt borzderes allgaui fajával, a többi vöröstarka.

Lótenyésztés csak Galántán alól Hidaskürt, Vezekény, Tallóson van; egykor gróf Esterházyak tallósi ménesének példája, vezető férfiainak utmutatása, sőt egy-egy szép ménnek a községek kezére jutása mellett virágzott az fel. Most némi hanyatlás jelei mutatkoznak.

E vidéknek főterménye buza, árpa, czukorrépa.

Csallóköznek a Dunán és jó kocsi utjain kivül, — melyet évenként két három hónapig a jég elzár, — nem volt eddig rendes közlekedési eszköze, ennek folytán czukor-, szesz- és sörgyárai sorra buktak, igy a kisgazda tisztán a szemtermelésre szorult.

Falvai és határai kicsinyek, mind tagositottak. Felső-Csallóköz ma már egészen száraz, az ezeréves mivelés a föld felső rétegét meglehetősen keménynyé tette ott, a hol rajta erős trágyázás, mütrágyázás nem segit. Alsó-Csallóköz vizei, mocsarai lassanként kiszáradnak, a nádasok tünedeznek, szaporodik a szüz termőföld. Igaz, hogy a Duna vizének magas állásával fel-feltörnek a fenékvizek, s igyekeznek visszafoglalni régi medrüket a kulturától.

Csallóköz főterménye buza, árpa, zab, tengeri, főtakarmánya mohar, lendek, cziczer, burgundi répa. Különleges kultura itt nincs, hacsak a kosárfonóvesszőt nem vesszük annak.

Alsó-Csallóközben a későn bevethető földeket leginkább *lenmag*-termelésre fordítják; a lenmagot pedig otthon primitiv szerkezetü gépeiken olajsajtolásra használják fel. Az igy visszamaradt pogácsában a legjobb abraktakarmányt szolgáltatják a vidéknek. Egykor a len rostjából fontak a jó gazdaasszonynak szép fonalat és szövették szép házi vásznaikat. Most a len szárát fütésre használják.

Csallóköz marhatenyésztése átmeneti formát mutat. Püspökin Draskovics gróf innthali borzderes marhát nevel, Sárosfa allgaui és magyarfaj keresztezést. A Duna szigetein legeltető községek a szigeteken magyar fajta marhát tenyésztenek, de tejelő marha tenyésztésére belső határukban nyugati fajbikákat szereznek be a csira-tehenekre. A magyar fajta marha, Alsó-Csallóköz legvizenyősebb részeire szoritkozik még, de mindinkább kisebb térre szorul. A többi községek a gazdasági egylet gondozása alatt mindinkább állandó vöröstarka berni, simmenthali fajra tesznek szert.

Lótenyésztés virágzott Bacsák László szászi birtokos és utána fia Lehel gondozása, vezetése alatt *Patonyszéllen*, s ma is megtartotta e vidék Bartal Aurél vezetése alatt a többi fölött elsőségét. Különben Csallóköz más községei is igyekeznek jó lóivadékot nevelni.

Gyümölcstermelést kivitelre nagyobb területen nem üznek. Kiváló gyümölcsöse van gróf Zichy Józsefnek Vedrődön és Pusztafödémesen s itt az utakat is gyümölcsfák szegélyzik. Diószegen a czukorgyár-részvénytársaságnak, gróf Esterházy Mihálynak Szempczen és Cseklészen vannak szép gyümölcsösek. Cseklész községnek gyümölcsfa-iskolája mintaszerü. Vásáruton a pozsonyi káptalan telepitett 60 holdas gyümölcsöst Urbanek Ferencz vezetése alatt, de az mostanában már pusztulásnak indult. Sok gyömölcsöt termelnek a hegyalatti községek lakói, a hegy aljában a Kis-Kárpátok nyulványain. Csallóköz két járásának szigetein van gyümölcstermelés. Eddig az értékesités nehezen ment, jövőre, a csallóközi vasut megnyilta talán itt is lendületet hoz.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: mintaszőlőtelep, csikólegelő, pozsonyi terményvásár, pozsonyi hizómarhavásár, takarmányozási kisérleti állomás, hágató bikaállomások, előterjesztések és javaslatok a szarvasmarhatenyésztés emelése érdekében a kormány és a megyei törvényhatósághoz, sertéskanok kiosztása.)

Pozsony vármegyének kivált Pozsony városa környékén igen nevezetes jövedelmi forrásai egyikét képezte és képezi a szőlőmivelés és bortermelés. Ennek tökéletesbitésére, a nemes szőlőfajták elterjesztésére és okszerűbb mivelésére az egyesület még 1868-ban Pozsonyban az ottani gazdakör közreműködésével egy nagyobb *mintaszőlőtelepet* létesitett. Ez

a telep azóta egész 1886-ig, midőn azt a filloxera megtámadta, fennállott és Pozsonymegyének, kivált azonban Pozsony város szőlőmivelésének haladásában jelentékeny része volt. A filloxera pusztitása azonban épen e telepen igen nagymértékűvé vált, ugy hogy az ott kezdettől fogva teljesített szénkénegezés daczára kipusztult, illetőleg maga az egyesület kipusztitotta, nehogy a többi pozsonyi szőlők ezen területről a filloxerától inficziáltassanak.

1864. évben a gazdasági egyesület Pozsony város hatóságánál kezdeményezte és ki is vitte, hogy Pozsonyban nagyobb szabású *termény-vásárok* tartassanak, amelyek a felsővidék gabonájának külföldre való exportálásánál jelentékeny szerepet játszottak.

1884-ben a pozsonymegyei gazdasági egyesület a nyitramegyei gazdasági egyesület kezdeményezésére és az összes észak-magyarországi vármegyék gazdasági egyesületeinek csatlakozásával, Pozsonyban az ország határszélén *kiviteli hizómarhavásárok* tartását kezdeményezte. E vásárok érdekében Pozsony városa nevezetes áldozatokat hozott, amennyiben egy teljesen megfelelő vásárhelyiséget arravaló épületekkel rendezett be. E vásárokat a bécsi mészárosok és kereskedők egynéhány évig, addig, mig a bécsi vásárok az ottan életbeléptetett vásári szabályzatok sulya alatt voltak, elég szorgalmasan látogatták is, ugy hogy különösen a a felsővidék marhahizlalóinak és tenyésztőinek jelentékeny szolgálatot tettek, utóbb azonban a hizlalók nem tartották be egymás iránt vállalt azon kötelezettségüket, hogy Bécs helyett Pozsonyba vigyék eladó állataikat a vásárra, s igy a felhajtás csekélysége miatt e vásárok megszüntek. Az egyesület azonban ezen jónak bizonyult életrevaló eszmét nem adta fel, hanem folytonosan felszinen tartja és igy legutóbb is lépéseket tett a kormánynál a pozsonyi kiviteli hizó marhavásárok reaktiválása érdekében, valamint a felsővidéki hizlalókat és gazdákat ez eszmének nagyobb mértékben megnyerni igyekezik.

A pozsonymegyei kisgazdák általában jó lóanyaggal rendelkeznek azonban a községi határok tagositása mindinkább megszoritván a közös legelők területét, a kisgazdák csikóik felnevelésére okvetlen szükséges legelőterületekkel mind kisebb mértékben rendelkeznek, ezen a hiányon volt hivatva segiteni az egyesület által 1890. évben Csécsény-Pozsonyban létesitett *közös csikólegelő*, amelyet később mások is követtek és a melyekről s az általuk kifejtett hatásról később fogunk megemlékezni.

A pozsonymegyei gazdasági egyesület fennállása óta müködésének egy igen jelentékeny részét az állattenyésztés fejlesztésére forditotta,

mert már elejétől kezdve felismerte, hogy hazánkban, kivált a takarmánytermesztésre kedvezőbb éghajlati viszonyokkal biró és sürü népességü északi megyékben az állattenyésztés nagyobb mérvü felkarolása és okszerübb üzése a gazdálkodás jövedelmezőségét nagymértékben képes emelni, annál is inkább, mert az ottani józan, szorgalmas és törekvő kisgazdák erre igen alkalmasak. Az állattenyésztés emelésére időleges sorrendben főbb vonásaiban a következő intézkedéseket tette.

1864. és 65. évben az állatok táplálásának kérdését az ujabb tudományos nyomozások alapján meghonositani óhajtván, ennek gyakorlati kipróbálására hat *takarmányozási kisérleti állomást* rendezett be az egyesület. Az ezen állomásokról beérkezett tanulságos jelentéseket évkönyvében közre bocsátotta.

1866-ban pedig a megyebeli kitünőbb tenyész-apaállatok összeirását kezdi meg.

1867-ben *a szarvasmarha-tenyésztés emelésére elhatározza, hogy járásonként hágó bika-állomásokat szervez* és a megyét tejelő, igavonó és husfajta szarvasmarha tenyésztési kerületekre osztja be, melyeknek megfelelőleg osztotta ki az apaállatokat. A hágó bika-állomásokat egyes megbizható egyleti tagok vették kezelésük alá oly módon, hogy az egylet által beszerzett bikákat azok husárában átvették, gondozták s a hágatásért az egylet által megszabott dijakat szedték. A bika használhatlanná válta után azt kihizlalhatták, eladhatták s az egyletnek csak az eleve megállapitott husárt 15 frt élő mázsasulyért tartoztak beszolgáltatni. A hágatásokról könyvet vezettek s évenként ennek kivonatát beterjesztették.

Ezen bikaállomások lassan szerveződtek. Az *elsők* vottak *Péterfán* Alsó-Csalóközben és *Vizkeleten* a külső járásban, Kis-Jenőről beszerzett 2 magyar faj bikával. *Harmadik* Felső-Csallóközben *Gutoron* Albrecht főherczegtől ajándékba kapott algaui tejelő fajta bikával 1868-ban létesült, mig 1869-ben mürzthali fajta *Lóczon és Stomfán*, magyar fajta *Bakán, Diós-patony és Somorjai* szigetben alkalmaztatott. Már ekkor az egylet bikavásárlásaihoz 1000 frt állami szubvencziót kapván, a fölött kezdett tanácskozni, hogyan lehetne a hágatási állomások mellett vagy ezek feladásával a községeket segélyezni és nagyobb mennyiségü bikát rendelkezésükre bocsájtani, természetesen a meglevő csekély anyagi erőnek határai közt. Ezért 1870-ben megkisérlette bikákat beszerezni s a községeknek árverésen eladni, ámde ezen terv árverelők hiányában meghiusulván, a beszerzett 4 bikát *Bácsfán, Püspökin, Vöröskőn* és *Stomfán* felállitott hágóállomásokon helyezte el.

Midőn az *állattenyésztési szabályrendeletet az egylet indítványára a megye megalkotta*, ennek végrehajtásába az egylet tevékenyen befolyt. A hágó bika-állomásokon az elnehezült vagy más okból tenyészképtelenné vált bikák kicseréltettek, de egyes állomásokat be is szüntettek.

1869-től az egyesület a községeket bikavételeiknél pénzbeli segélylyel kezdi támogatni, amire a miniszteriumtól évenkint jelentékeny segélyt nyert. 1883-ban azonban az állam saját kezébe vette a községi bikák beszerzését, az állomásokon elhelyezett bikák pedig lassanként tenyésztésre alkalmatlanokká válván, az egyesület teljesen megszüntette a hágatási állomásokat.

Az állami bikákat 1883—1884-ben a közgazdasági előadó, 1885—1887-ben az állami állatorvos osztotta ki, ez időről a szétosztásról hiányoznak adatok. 1888 óta ismét az egyesület végezte a bikakiosztást s jó bikák kiosztásával leginkább a berni-sziemmenthali jelleg tökéletesítésére és egyöntetüvé tételére törekedvén. A magyar fajtát egyelőre a Duna füzeseiben barangoló, tavasztól őszig szabad ég alatt tanyázó naponta usztatásnak is kitett 2348 tehénállományu falusi csordákra s az Alsó-Csallóköz és külső járás mocsaras vidékeire szoritván, a megye többi részének 28,386 db. tarka marhaállományára majdnem kivétel nélkül berni-siemmenthali bikákat osztván ki.

Hogy az egylet ezt tehesse, 1880-ban szabályzatot alkotott amelyet a megye és kormány is helyben hagyott és végrehajtásánál a közigazgatási hatóság is közremüködött.

(A szétosztott bikák száma és az értük kiadott összegek külön mellékletbe foglalvák.)

1894-ben a földmivelési miniszterium visszatért az egylet legelső kisérleteire, t. i. a szubvenciók helyett 10 jó bikát akart elhelyezni tiz különböző községben. Az egylet közbenjárásának sikerült kieszközölni, hogy a miniszterium az egyletnek továbbra is segélyt adott, hogy a községeket bikabeszerzésöknél segélyezze, minek következtében az egylet ismét évenként tiznél több községet segithet jó apaállatok beszerzésében.

Tapasztalván az egylet, hogy némely község bikája 4—6 évig hágott, mig más község évről-évre szeretett volna uj bikát kapni, természetesen, hogy az előbbit jó nyereséggel eladván, a téli tartástól megmenekedjék: most már bikát község nem adhat el másként, csak a járási apaállatvizsgáló-bizottság beleegyezésével és szubvenciót az egylettől nem kap, ha az előbbi bika eladásáról az engedélyt fel nem

mutatja. Továbbá az a község kap nagyobb szubvenciót, a melyben a bika legalább 3 évig hágott. Végre a nyugati fajta bikáknak közcsordákra eresztését az egylet eltiltotta.

1868-ban alkotta meg az egylet a lótenyésztési megyei bizottságot; mely a lótenyésztés emelését buzgalommal vezette, előbb *Appel* Gusztáv, utána *Bacsák* Lehel, Bacsák L. elhunyta után pedig gróf *Esterházy* Miklós Ernő és *Bartal* Aurél vezetése alatt.

1883-ban az egylet tenyészalapjának megmaradt részét még 7 bika vételére használta fel s a községeket serkentette, hogy az életbe léptetett állami bika szétosztásnál jelentkezzenek. A központi és járási apaállatvizsgáló-bizottságokban ugy mint előbb részt vett; s habár 1883-ban az állattenyésztési szakosztály elnökségében változás állott is be, az egylet müködése nem lankadt. Folyton iparkodott az egylet nemcsak a bikakiosztást, hanem a járási apaállatvizsgáló megyei bizottságok müködését is ellenőrizni; ott a hol a müködés ellanyhult, a megyének uj bizottságokat ajánlani, s a szabályrendelet végrehajtási utasitásában javitásokat inditványozni.

1889—1894-ig a bikaszétosztás rendesen folyt, de az apaállatvizsgáló-bizottságok müködése némely járásban teljesen ellanyhult, részben — mint a külső és alsó csallóközi járásban — meg is szünt. Az egyesület folyton figyelmeztette a megye hatóságát ezen káros jelenségre, mely egyuttal a bikakiosztást is meggyérítette, sőt egyes járásokból egészen kiszoritotta. A nagyszombati, a hegyentuli, a felsőcsallóközi, szempczi, a hegyinneni pozsonyi járások kapták majdnem kivétel nélkül a jó bikaanyagot, mig a külső- és alsó-csallóközi járás és pozsonyi járásnak hegyentuli része csak elvétve részesültetett segélyezésben, ami az illető vidékek szarvasmarha-állományában tapasztalható nagy különbségeken meg is látszik.

1886. évben a szomszédos Morvaországban a kontagiozus tüdőlobb fellépett. Az egylet rögtön figyelmeztette tagjait, hogy azon vidékről állatokat ne importáljanak. De a veszély közelsége arra is ösztönözte, hogy annak elfojtása módjairól tanácskozzék. A betegség egyedüli sikeres módjának az idő szerint csak a lebunkozás ismertetvén, módokra gondolt, hogy a gazdákat a nagy veszteség és kár alul felmentse. E czélból a Morvaországban fennálló kölcsönös állatbiztositási intézményt tanulmányoztatta, s Lederer Ignácz kimeritő jelentése alapján az esetre, ha országos állami biztositás létesitése legyőzhetlen akadályokba ütköznék: *megyei biztositási intézmény létesitését inditványoz.*

A sertéstenyésztés emelésére 1880-ban 24 kant oszt ki 24 községbe 240 frt szubvencczióval. 1881-ben ujra szétoszt 33 mangalicza kant 330 frt szubvencczióval 30 községnek, 1882-ben 8 községbe 9 darabot ad 90 frt szubvencczióval.

1883-ban 10 községbe 10 darabot juttat 100 frt szubvencczióval. 1883-ban a stomfai uradalom vállalkozott telivér mangalicza tenyészetéből a községek részére jutányos áron kanokat nevelni és az egylet ennek folytán még ez évben ismét 24 kant juttat 24 községnek 240 frt szubvencczióval.

Az istálló-trágya elégtelensége már 1863-ban több értekezleten foglalkoztatta az egyletet s ezért Pozsony várost figyelmezteti az utcza-sepredék és árnyékszéktrágya értékére, melyek hasznositására kellő intézkedéseket javasol. Az egylet erre vonatkozó inditványait a város elfogadta s a városi szemetet kifuvaroztatván, a vállalkozók által kivitetett árnyékszék trágyával együtt egy helyen kezelteti és évenként kétszer tartott árverésen eladja. Ezen intézkedéssel a város nemcsak a földmivelésnek, hanem a város pénztárának is tetemes jövedelmet biztositott.

1865-ben a talajerő kimerülésével a mesterséges trágyák alkalmazásának szükségessége került szóba, ennek eredménye az volt, hogy a megyei hamuzsir-főzők kilugozott hamuját többen trágyázásra felhasználták és szórványosan egyéb *mütrágyákkal és kisérletek* történtek, a diószegi czukorgyár pedig a mütrágyákat nagyban kezdte alkalmazni, ezzel a környékbeli birtokosoknak példát adván. Ugyanezen évben az egylet *takarmánytermelési kisérleteket* is tett.

1868-ban a *hesszeni légy* fellépéséről beérkezett jelentések alapján ezen rovar leküzdésére utasitásokat publikált.

1887—91. az egylet különböző *mütrágyázási kisérleteket* tétet a nagyszombati fiókegylet felügyelete alatt. A nyilvánosságra jutott eredmények nagyban hozzájárultak a mütrágyák alkalmazásának elterjedéséhez.

1892-ben két tagját Torontál megyébe küldi ki az ottani ugynevezett *zsombolyai zöldtakarmány kazalozás és Mokry-féle kézi kapálóekék* tanulmányozására.

A *szőlőmivelés* egyike Pozsonymegye legjelentékenyebb gazdasági termelési ágainak, az egylet azért ezen termelési ág tökéletesitésére fennállása óta különös gondot forditott s müködésének igen jelentékeny eredményeit e téren érte el.

A szőlőszeti szakosztály már 1864-ben a vegyes fajták ültetésének elhagyását és *fajborok termesztését* ajánlta. A borok jobb értékesitésére

ajánlja a pinczekezelés reformját s nehézményezi a németországi magas vámokat. Ugyanekkor nagyobb anyagi erővel rendelkező borkiviteli társulat alakitását is javasolta.

Fink András 1866-ban az egylet felügyelete alatt minta-szőlőtelepet rendez be, hol az uj szüretelési mód — törkölyös forrás — előnyei gyakorlatilag bebizonyulnak.

1868-ban a budai vinczellérképző intézetben az egylet egy növendéket egyleti költségen tanittatott. Ugyanezen évben a szőlős gazdákat közös értekezletre hivta meg, melyen egy 10,000 frt alaptőkével rendelkező *mintaszőlő- és pinczetársulat* alakitásáról hozatott határozati javaslat. A mostoha viszonyok azonban e tervet megvalósitani nem engedték.

1875-ben az egylet az összes megyei szőlőket átvizsgáltatja, hogy nincs-e bennük filloxera, de ekkor még nem találtak.

Az egyletnek Magyarbélen 1878. junius 30-án tartott szakosztályi gyülésen elhatároztatik a különböző megyei szőlősz egyleteknek a Pozsony-megyei gazdasági egylettel való szövetkezése, s a helyi legjobb szőlőfajok meghatározása.

A földmivelési miniszter 1879-ben a szőlőszeti vándortanár alkalmazására felhivja az egyletet, s felkéri, hogy a vándortanár teendőit, képességeit, javadalmazását körvonalozza, s ha van alkalmas embere, tegyen a kinevezésére vonatkozó javaslatot. Az egylet a vándortanitói állást pályázat utján javasolta betölteni.

1880-ban a filloxera Pozsony város határában, egy magkereskedő kertjében föllép, a földmives klub tettre kész ifjú tagjai az egész telepet kiszénkénegezik, s az egyesület titkára közreműködésével *filloxera elleni védekezésre* vonatkozó *szabályrendeletet* készitvén, azt Pozsony város törvényhatósági bizottsága elfogadja s a miniszter szintén helyben hagyta. A szabályrendelet főelve a kötelező irtás, kártalanitás nélkül. Tizenhat éve tartja fenn a szabályrendelet Pozsony város szőlőit.

Az egylet 1882-ben Pozsonyban *szőlőszeti iskola* felállitását inditványozta, és érdekében a városhoz és a kormányhoz felterjesztést is tett. A földmivelési miniszter a pozsonyi szőlőmives iskola felállitását 1883-ban elhatározta, miután a város az első felszerelésre 16,000 frtot adott és ösztöndíjakra évenkint 8000 frt kamatait ajánlotta fel. A bennlakó növendékek tartásdiját a város, a megye, a gazdasági és a szőlőszeti egyletek vállalták magukra. Az iskola tényleg 1883-ban állittatott fel, s az egylet egy megyei növendék részére 150 frt ösztöndijat alapitott.

A pozsonyi amerikai szőlőtelepen 1890. óta *zöldojtási tanfolyamokat* rendez.

Az egylet a *gyümölcsfatenyésztés* és *gyümölcstermelés* érdekében is jelentékeny működést fejtett ki. Igy már 1862-ben, hogy az egylet a meglevő állapotokról tájékozva legyen, a megye községi faiskoláinak statisztikai adatait gyüjteti össze, a gyümölcstermelés emelése czéljából pedig javasolja, hogy a vármegyei törvényhatóság a községi iskolákban a fa nemesités tanitását továbbá faiskolának alkalmas területek kijelölését és felhasználását községenkint rendelje el.

Egyuttal a megye különböző részein legjobban diszlő gyümölcsfajták megállapitására is megteszi az első lépéseket.

1863-ban a *selyemhernyó tenyésztése* érdekében a szederfák tömeges ültetését javasolja, s ennek propagálására a hatóságokat felhivja s népszerü utmutatás irásával egy tagját megbizza. Az egylet pedig 10,000 szederfát ingyen kioszt.

1868-ban pályázatot hirdet azon tanitók részére, kik tanitványaiknál a gazdaság, kertészet és szőlőszet tanitásában a legnagyobb eredményt mutatták fel.

1871-ben a községi faiskolák kezelésével megbizott tanitók közt 11 dij osztatott ki 50—10 frttal összesen 200 frttal.

1874-ben pedig a községi faiskolák kezeléséről szabályrendelettervet készit, melyet a megyéhez felterjeszt.

1868-ban *Erdészeti törvény* megalkotását sürgeti, különösen a volt urbéresek részére kihasított erdők kezelésére nézve a megyét egyelőre szabályzat alkotására hivja fel.

II.

(Kiállitások, versenyek, dijazások.)

1861-ben Pozsonyban *gyapjunyirási versenyt* tart, melynél 3 dijat osztott ki. Nyertes volt I-ső 8 frt 34 kr. legmagasabb egyedenkénti átlag értékü gyapjuval a Gutori juhászat.

1862-ben Szempczen *lókiállitást* és lóversenyt rendez. A kiállitásban részt vett 19 csikós kancza és 15 drb 3 éves csikó; a versenyben 6 ló.

1862. szeptember 28—30. Pozsonyban tart *terménykiállitást.* Nagy mennyiségü gabona, takarmány és kerti magvak, zöldség, gyümölcs, szőlő, bor, gyapju, házi iparczikk, sütemény, ágytoll, fazekas-

és agyagipar, márványkövek, kövecs, falu épület, modori czementmész, stb. volt kiállítva. Állatokból ezen kiállításon csak juhok, sertések, baromfi volt kiállítva. Ló és szarvasmarha nem.

Az egylet ezen fényes ünnepsége emelésére a pozsonyi nők szép *selyemzászlót* ajándékoztak az egyletnek, melyet az egylet ünnepségei alkalmával most is használnak.

1862-ben rendezett még az egylet *takarmányrépa termelési versenyt* is 2 magyar holdon minden versenyzőnél. A három dijazott eredmény volt $874^{35}/_{100}$ régi mázsa répa termés Hodiban, $731^{25}/_{100}$ m. Pudmericzen, $492^{5}/_{100}$ Magyarbélen.

Ezen versenynél, — az öntözést kivéve, — minden talajjavitást és mivelési módot megengedett az egylet, a czél az lévén, kis téren mennél nagyobb eredményeket felmutatni. Itt van első nyoma a mütrágya alkalmazásának is a megyében.

1863. május 4-én Királyfán *szántás- és ekeversenyt* tartott az egylet. Az ekeversenyben jutalmazott ekéket megvette és a szántóversenyben nyerteseknek dijul adta. Ugyanekkor a hosszabb ideig egy helyben hün szolgált cselédeket jutalmazásban részesiti és pedig házas béreseket 58—31 évi szolgálatért, szolgalegényet 11 évi szolgálatért. Az ugyanekkor tartott *lókiállitásban* részt vett 95 csikós kancza, 55 három éves kancza csikó; dij csak 11 osztathatott ki, s ezeket leginkább a külső járási és patonyszéli gazdák — és egy felső-csallóközi gazda — kapták. A *lóversenyben* 4 futásban összesen 15 ló vett részt.

1864. márczius 7-én Somorján a vidéki bizottság *ménló-kiállitást* rendezett és 4 méncsikót talált alkalmasnak tenyésztésre. Május 8-án *szántás versenyt és cselédjutalmazást* rendezett az egylet Duna-Szerdahelyen. 13 szántó közül 8 kapott dijat, 23 cseléd közül 9 béres 27—39 évi, egy szolgalegény 16 évi hü szolgálatért. Augusztus 29-én Nagyszombatban tartott az egylet *lókiállitást és lóversenyt*. Ezen kiállitás czélja volt a nagyszombat vidéki gazdákban a lótenyésztés iránti érdeklődést felébreszteni. Megjelent a dijazásnál 32 csikós kancza és 15 3 éves csikó és két községi mén. Leginkább a külső és a két csallóközi járás részére 13 dij lett szétosztva. A lóverseny 3 futásában 11 ló vett részt.

1864-ben Tizenegy versenyzővel *sertéshizlalási versenyt* rendez. Az első dijat nyert sertés mangalicza faj 116 napi hizlalás alatt 125 fontos magló állapotából *520 font testsulyra emelkedett*, 1 font hus gyarapodásra 6 font száraz takarmány elfogyasztásával.

1867. április 27. és 28-án Pozsonyban *lókiállítást és versenyt, juhszemlét* és *tejelési versenyt* tartott az egylet, melyen részt vett 20 csikós kancza 28 db. kancza csikó, kiosztatott 63 arany dij. A versenyben 7 ló futott. Az egylet ugyanekkor elhatározta, hogy mivel a versenyeket Pozsonyban a lovaglók egylete vállalta magára: többé lóversenyt nem rendez.

1871-ben Pozsonyban a lövöldében *termény-*, Szempczen *állatkiállításokat* rendezett. Megjelent 90 ló és 16 db szarvasmarha. *Cselédjutalmazásra 20—30 éves hű* kitartó szolgálatért 150 frt dijat osztott ki.

1872-ben az egylet a bécsi világkiállításban való részvételét elhatározván, *előkészitő kiállitást* tartott Pozsonyban s az ott kitünt tárgyakat küldötte a bécsi kiállitásra.

1872-ben még Nagyszombatban *lódijazást* is rendezett, melyen bemutattatott 46 csikós kancza és 13 hároméves csikó.

1873-ban *a bécsi nemzetközi kiállitáson* az egylet kollekcziói kitüntetésekben részesültek.

1876-ban elfogadja az egylet elnökének azon inditványát, hogy mint Franciaországban úgy nálunk is *hozassék rendszer a különböző egyletek által rendezett kiállitásokba, és az állam segélyezze az évről-évre más vidéken rendezendő regionalis kiállitásokat.* Ez irányban a miniszteriumhoz is felirt.

1877-ben elhatározza, hogy *a párisi nemzetközi kiállitásban* kollekczióival vesz részt, s ennek biztositására Pozsonyban október 27—29-én terménykiállitást rendezett, 110 kiállitó 575 tárgygyal, melyekből az 1878-iki *párisi nemzetközi kiállitásra* 72 kiállitónak 111 tárgya küldetett el, és nyert is kitüntetést. Még ezen évben elhatározta a Székesfehérváron rendezendő országos kiállitásban való részvételét is.

1878. julius 13-án Beketfán *6 aratógéppel versenyt, julius 20-án Diószegen 30 aratógép munkája fölött szemlét rendez.*

1879-ben a székesfehérvári országos gazdasági kiállitásban részt vesz, s arról jelentéstételre négytagu bizottságot nevez. Ezeknek kimeritő birálatos jelentései az évkönyvben olvashatók. *Czilchert* Róbert az állatkiállitásról, *Tóth* Mór a termény-, *Nagy* Elek a gépkiállitásról, az egész kiállitásról általánosságban pedig a titkár tesz jelentést.

1882. julius 20-án Diószegen *tartott gépkiállitást és ekeversenyt.* A gépkiállitásban 12 kiállitó, 112 géppel vett részt. Itt mint ujitás a »The Bos« cséplő, a sürüsoros sorvető, és a Wanzlebeni ruhadló eke keltett feltünést. Ugyanez év őszén *Nagyszombatban* az ottani fiókegylet alakulásakor *állatkiállitást rendez*, melyhez az állam is 500 frt segély-

lyel járult. Ezen kiállitásban 44 birtokos 203 db szarvasmarhával, és 20 kiállitó 19 csikós kancza és 33 db 1—3 éves kanczacsikóval vett részt. Juhot kizárólag husfajtát, csak néhány nagybirtokos állitott ki. Fényes és tanulságos volt gróf Pálffy Móricz halászati kiállitása. Igen szépen sikerült a házi ipar kiállitás is, a vidéken elterjedt varottasokból.

1883. évben Bazinban rendezett *terménykiállitást*, melynek különösen *gyümölcs*, *szőlő és borból* álló része sikerült. Ezen kiállitás alkalmával a budai vinczelléri skola egyik tanára Krämer által a szőlőtermelés és pinczekezelésről tartott szakértekezletet az egylet kinyomatta.

1884-ben Malaczkán rendezett *állatkiállitást* jó sikerrel s *legnagyobb részben kis- és középbirtokosok részéről* kiállitott gyönyörü tehenek és üszők, már egészen kiegyenlitett fajtát tüntettek fel.

1885-ben a budapesti *országos kiállitásban* vett részt kollektiv kiállitásaival.

1886-ban Szempczen rendezett *szarvasmarha-kiállitást*, 20 kiállitó 170 állatot mutatot be. Ugyanazon évben Somorján a *hágó-állomások ivadékainak dijazását* rendez.

1887-ben *legjobban kezelt kis gazdaságokra tüz ki jutalmat*, melyben *Jankovics* Miklós, széleskuti lakos nyerte el az 50 frtos jutalmat. A birálók a 40 holdas birtokon 10 hold természetes rétet, 5 hold luczernást, 10 hold zöld ugart, az istállóban pedig 19 drb jól gondozott berni fajta számos marhát s megfelelő növendéket találtak.

1888. szeptember 28—30-án Pozsonyban *termény-, állat- és gépkiállitást* rendezett 72 kiállitó 247 külön tárgygyal és 46 kollekczióval, 11 kiállitó 37 szarvasmarhával, 22 kiállitó 34 lóval vett részt.

1889-ben Dunaszerdahelyen rendezett *lókiállitást és dijazást*. Elővezettetett 66 csikós kancza és 54 drb 3 éves kancza csikó.

1890-ben részt vett az egylet *a bécsi gazdasági kiállitáson* 67 kiállitó 246 féle gabona és egyéb magvak kollektiv kiállitásával és 5 lóval, melyek mindegyike 80—100 frtos dijat nyert.

1890-ben Somorján tartott *lódijazást*, melyen 65 gazda 41 drb csikós kanczát és 34 drb 3 éves kancza csikót mutatott be, melyek közül 18 drb részeszült dijban és kitüntetésben.

1891. A nagyszombati fiókegylet *szarvasmarha kiállitásának* dijaira 400 frtot adott és ezzel összekötve *lókiállitást* rendezett.

A pozsonymegyei gazdasági egylet által jutalmazások és kiállitási dijakra forditott összeg.

Évben	A kiállitás, verseny vagy dijazás, jutalmazás megnevezése:	Egész összegben frt	kr.
1861	Gyapjunyirési verseny dijai és költségei	56	—
1862	Szempczen lókiállitás, Pozsonyban ált. terménykiállitás, répatermelési verseny	1157	68
1863	Királyfán lókiállitás, verseny, eke- és szántásverseny	504	66
1864	Somorján ménlókiállitás, Dunaszerdahelyen állatkiállitás, Nagyszombatban lókiállitás és verseny	959	—
1865	Az 1864-iki sertéshizlalási verseny-dijai és kendertermelési verseny	400	—
1867	Pozsonyi lókiállitás, tejelési verseny költsége és dijai	680	07
1871	Pozsonyi termény- és állatkiállitás költsége és dijai	822	—
1872	Pozsonyi előzetes termény- és nagyszombati lókiállitás	345	—
1873	Bécsi nemzetközi kiállitás költségei	1063	41
1877	Pozsonyban terménykiállitás	1176	87
1878	Párisi nemzetközi kiállitás és Beketfai aratógép-verseny költségei és dijai	1705	—
1879	Székesfehérvári kiállitás költségei	240	—
1882	Diószegen gépkiállitás, ekeverseny és Nagyszombatban állatkiállitás	1055	—
1883	Bazinban terménykiállitás	851	—
1884	Malaczkai állatkiállitás	549	=
1885	Budapesti kiállitásban költségei	1397	--
1886	Szempczen és Somorján tartott szarvasmarha dijai	160 451	— 23
1887	Kisgazdák jutalmazása	50	—
1888	Pozsonyban termény- és állatkiállitás, lódijazás	2553	81
1889	Dunaszerdahelyi lókiállitás 800 frc.	541	20
1890	Bécsi kiállitás költsége, Somorjai lódijazás	956	84
1891	Nagyszombati lókiállitási és szarvasmarha dijak	1050	—
	Összesen	18724	77

III.

(Az egyesület müködése egyéb, kivált *elméleti irányban.*)

1862. évben lépéseket tesz, hogy a főként mezőgazdasággal foglalkozó vidékek elemi iskoláiba, olvasó könyvekül a *gazdasági ismeretek* elemeit magukba foglaló müvek alkalmaztassanak.

1866-ban a falusi *elemi iskolák* olvasó könyvéül a gazdasági »Kis Tükröt« nagyobb számban megrendeli. A falusi elemi tanitókat a gazdasági ismeretek terjesztésében elért eredményekért *jutalmazza.*

1867. Dr. Encz Ferencz pályakoszoruzott müvét az *ujabbkori magyar gazdát* tulajdonul megszerezvén, 5000 példányban kinyomatja és ingyen szétosztja.

1862-ben elhatározza az egylet, hogy gazdasági évkönyveket ad ki és tagjai közt ingyen szétosztja. Ezen »Évkönyvek« 1865-ig folytak, ekkor a »Gazdasági Lapok« vették át az egylet közleményeinek közlését s egész 1872-ig, mikor az egylet saját »Értesitőjének« kiadását határozta el. 1873-tól 1882-ig ismét visszatért az »Évkönyvek« kiadására, 1883-tól 1885-ig pedig »Gazdasági Értesitőjét« mint a »Pozsonyvidéki Lapok« mellékletét adta ki, mig 1886-tól maig az »Értesitő« minden gyülés után megjelenik s a tagok és testvéregyletek ingyen kapják. A 70-es években a tótnyelvü gazdasági egyleti tagok számára, tótnyelvü gazdasági ismereteket terjesztő füzeteket szerzett be és osztott szét az egyesület.

A pozsonymegyei gazdasági egyesületnek kezdettől fogva kiváló müködési iránya volt, a megye általános közgazdasági viszonyainak javitása s e czélból minden oly intézmény létesitését szorgalmazta, a mely a vármegyének akár mezőgazdasági termelését, akár azok értékesitését, vagy forgalmát előmozditani alkalmas, ezért már 1862-ben Szempcztől-Bazinba, Pozsonytól-Csölléig Farkastorok felé, uj utvonalakat tervezett, s azok létesitését a megyénél sürgette. A szempcz-bazini utat a megye el is készitette, a pozsony-csöllei helyett pedig a pozsony-főrév-püspöki utat.

1863-ban a gabona-kereskedés Csallóközön keresztül Győr felé kezd gravitálni; a gazdasági egylet a galánta-győri út jó karba helyezését szorgalmazza, azonban az egyletnek ezen inditványa csak a 70-es években valósittatott meg.

1866-ban a Duna, mint főközlekedési ut szabályozásának szükségességét az egylet kimondván, elrendeli a statisztikai adatok gyüjtését, a hajózási

meder elzátonyosodása folytán előálló rendkivül nagy kárral járó partszaggatások felvételét, s felir a helytartó-tanácshoz.

1867. évben e tárgyban ujból felir a miniszteriumhoz, kimutatva, hogy az addigi minden rend és terv nélkül foganatositott parterősitési, átzárási munkák, nemcsak semmit sem használtak, hanem inkább károsak voltak, s a végleges szabályozásnál felhasználhatlanok lesznek.

1868-ban e tárgyban az országgyüléshez intéz uj kérelmet s annak pártolását a megyénél is szorgalmazván, kiküldöttei részt vesznek az e tárgyban kiküldött megyei bizottság tárgyalásain.

1877 és 1878-ban ismételve felir az egylet a miniszteriumhoz s a Dunaszabályozás megindítását sürgeti, 1883-ban az egylet végre mégis elérte czélját. Ma már a Dunaszabályozás Dévénytől Komáromig főrészében befejezve van. A közlekedés csak elvétve talál uj zátonyokban akadályra, a partszaggatások csak oly helyekre szoritkoznak, a hol a kőgörgeteg kibocsátására a paralell műveken kapukat hagytak.

1882-ben az egylet az 1848-iki vivmányokkal ellenkező és a régi robotrendszert fentartó *közmunka megszüntetése miatt* ir fel a kormányhoz, és pedig nem a közmunka megváltása, *hanem az állami adókkal beszedendő általános utadóval való pótlás érdekében.* Érdekes e feliratban, hogy a közmunka eddigi igazságtalan felosztását csattanós példákkal mutatja ki; a kisgazda és a birtoktalan nép tulterhelését panaszolja.

Ha a később megalkotott utadó-törvénynél az egylet előterjesztése kellő méltánylásra talált volna, nem lenne törvénykönyvünkben a kis gazdákat legigazságtalanabbul sujtó, ugynevezett minimalista szakasz s a legszegényebb nép tulterheltetése megörökitve.

Az egyletnek már alakuló közgyülésén kezdve, mint vezércsillag vonul végig évről-évre az elnöki jelentésekben a *mezőgazdasági érdekek képviseletének* ügye. Az egylet a megye vezetőségével iparkodott minden — kor a legszivélyesebb egyetértésben maradni, s a megyénél minden lépésében, ha nem is anyagi, de erkölcsi támogatóra számithatott is.

1868-ban konkrét inditványt tesz a gazdasági érdekek képviseletének rendezésére olykép, hogy a *megyénként szervezendő autonom gazdasági egyletek alakittassanak át a földmivelési miniszterium és megyék vidéki szakközegeivé;* az ő véleményük kivántassék be minden gazdasági kérdésben.

1875-ben ezen inditványt az egylet ismétli, azzal a megtoldással, hogy a mezőgazdaságra vonatkozó törvényjavaslatok előbb az egyletekkel közöltessenek, hogy ezek a helyi viszonyokra való tekintettel adják

meg szakvéleményüket; mert csak igy lesz elkerülve az egy vidékre alkalmazható, de a másikra káros egyoldaluság.

Alig alakulnak meg a megyei közigazgatási bizottságok, az egylet már is igyekszik ezekben elfoglalni a mezőgazdaság érdekeinek képviseletét; 1878-ban titkárát bizza ezzel meg. 1879-ben pedig a mezőgazdasági érdekképviselet alaposabb ellátására szabályzatot és vidéki tudósitó hálózatot teremt. A vidéki tudósitók gyüjtése adja meg a közgazdasági előadó feldolgozandó anyagát. 1879. tavaszán terjeszti be a titkár a közigazgatási bizottsághoz első kimerítő jelentését, őszszel a másodikát. E jelentések a bajok felsorolásán kivül a vidéki megbizottak jelentései alapján foglalkoznak a kisbirtok hitelügyének rendezésével, a bekeblezett követelések könnyebb és olcsó konvertálásával, reá mutat az első s mulhatlanul életbe léptetendő törvényhozási intézkedésekre, melyek nemcsak a vidéki takarékpénztárak reál-hitelügyi terjeszkedését, hanem a magánhitelezés ujra feléledését is lehetővé tennék.

A gazdasági válság, mely visszanyulik a hatvanas évekbe, midőn hazánkat, de különösen Pozsonymegyét egymásután érték a szük termések, késői fagyok által előidézett inséges évek, az egyletnek figyelmét kezdettől fogva teljes mértékben foglalkoztatta. Az egylet teljes erejével buzgólkodott a gyüjtésekben, a városnál és megyénél hasznos inségi munkák inditványozásával, az adóvégrehajtások megszüntetésének szorgalmazásával a helyi válság megszüntetésére. Ez azonban az általános okokat meg nem szüntethette s 1870-ben már a mezőgazdasági válsággal általában kellett foglalkozni. Látva, hogy az eddig legtöbb jövedelmet nyujtott gyapjutermelés a tengertuli verseny nyomása alatt összeroskad, más gazdasági ágak felkarolását szorgalmazza. Az egylet már ekkor reá mutat arra, hogy a tengerentuli magtermelés emelkedése, de különösen az értékesitésnél az amerikaiak elevator-rendszere, a gabonaáraknak nagy hanyatlására fog vezetni.

Az egylet a válság okainak állitja:

1. A magyarországi jó részt magtermelésre alapitott mezőgazdasági rendszert, melyet a *tengerentuli olcsó tulprodukcziónak* válságba kell döntenie. Ezen a gabonatermelés szükebbre szabása mellett csak az állattenyésztés emelése, jobb szállitási tarifapolitika és a mezőgazdaságot védő vám- és kereskedelmi politika segithet némileg, de egészen megszüntetni nem birja.

Ebből kifolyólag az egylet sürgeti az állattenyésztésre vonatkozó megyei szabályrendelet megalkotását, a megyei állatorvosok szaporitását az inségi munkáknak, a közlekedési eszközök javitására való felhaszná-

lását, az aranka terjedése ellen s a cserebogarak irtására szabályrendeletek alkotását. A vizhasználati törvény megalkotásának szükségét hangoztatja.

2. A mezőgazdaságot *nem támogatja olcsó hitel*, hanem ellenkezőleg a reálhitelre vonatkozó telekkönyvi intézkedések, melyek a reálkövetelések könnyü forgatását gátolják, megkötvén ezzel a kisebb birtokosnak szolgáló vidéki intézetek kezét: a mezőgazdát a váltóhitelhez s az uzsorásokhoz szoritják. Ezt teszi a hagyatéki eljárás huzavonája is, s végre a végrehajtási eljárás is, mely a gazdát még az üzem fentartására szükséges eszközöktől is megfoszthatja.

A gazdasági hitel kielégitésére az egylet az 1863/4. és 1866. évi inséges évek hatása alatt, községi takarékmagtárak alapitását szorgalmazza, mintaszabályzatot dolgoztat ki, s a megyét is ezen intézmény létesitésére felkéri.

Az egylet ezen müködésének hatékonyabbá tételére gróf *Pálffy* János 1866-ban az akkori inségeseknek kölcsön adott gabonát, a megyei gazdasági egylet által kezelendő takarékmagtári alapra ajánlotta fel. A visszafolyt kölcsönökért beszedett 1066 frt 82 krt a megye az egylet kezelése alá bocsájtotta. Ma a takarékmagtár-alap 4137 frt 97 krból áll és rendeltetésére akkor lesz fordítható, ha a megyei gazdasági hitelügy helyes rendezése bekövetkezik.

Az egyesület azonban hamar meggyőződött, hogy a községi takarék magtáraknak primitiv intézménye, alig felelhet meg czéljának s a közlekedési eszközök javulása mellett, a készpénzkölcsön olcsóbb is, biztosabb is a nehéz kezelésű takarékmagtári kölcsönöknél, melyeknek kiszolgáltatása, a legkritikusabb időben — rossz termés, inség esetén — előreláthatólag legyőzhetlen akadályba ütköznék, nem lévén az inségesektől a künnlevő kölcsönök behajthatók. Ezért 1877-ben hitelegyleti alapszabályokat dolgoztat ki az önsegély alapján, a nyerészkedés kizárásával s 1881-ben aláirásokat gyüjt, minek folytán 22 alapitó 14,400 frt alapitványi tőkét, 500 évdijas rendes tag 25,000 frt törzsrészjegyet ir alá azonnal; de midőn 1882-ben az intézet müködését meginditani kellett volna, elhárithatlan akadályként felmerült a reálhitelről szóló okmányok forgathatlansága, mi mellett kis tőkével valamibe kezdeni csak gyanusitásokra, elkeseredésre, vagy váltónyargalásra vezetett volna. Ily körülmények közt az egylet félretette tervét a jobb időkre, nehogy kis erővel indulva az eredménytelenségből keletkező bizalmatlanság a későbbi kedvezőbb viszonyok felhasználását is elzárja.

3. A *gazdasági ismeretek fogyatékossága*, mely a gépek, a mütrágya és abraktakarmány kellő felhasználását akadályozza.

4. A szükséges mennyiségü megbizható *munkáskéz hiánya.* Munkáskézben Pozsonymegyében ugyan nincs felpanaszolható hiány, mert a nagy czukorrépa-termelők Felső-Magyarországból és Morvából pótolják szükségletüket: de az Alföld nagy gabonatermelő területei nélkülözik azt s az egylet már 1869-ben megbeszélés tárgyává tette e körülményt. Az alföldi munkásszükséglet orvoslására ajánlotta az egylet. 1. A vasutakon olcsó *munkásvonatok* berendezését, hogy távolabbról is felhasználható legyen a fölösleg munkáskéz. 2. A kamarális birtokon és magánosok latifundumain *munkástelepek létesitését* földdel biró zsellérek telepitésével, mint ez nálunk még 1848 előtt is, a nagyobb allodialis birtokon igen jó eredménynyel történt. 3. A *katonaságnak* kiegészitő kerületeibe áthelyezése mellett az *aratás és cséplési időre nagyobbmérvü szabadságolását.* 5. A *közlekedési hálózat szakadozottsága és drágasága.*

IV.

(A miniszteriumnál, a vármegyei és Pozsony város törvényhatóságánál tett közgazdasági inditványok.)

1862-ben a Duna vizén és patakon álló malmok tulajdonosai a Bach-korszak alatt teljes önkénynyel vámolván az őrlendő gabonát, a gazdasági egylet a megyénél keresztülviszi egyelőre a régi megyei szabályrendelet életbe léptetését.

1873-ban az Ausztriával megujitandó *kereskedelmi szerződésre* nézve összegezi nézeteit s az önálló vámterület mellett foglal állást.

1874-ben *a halászati ügyekről* szabályrendeletet dolgozott ki s azt a megyének és Pozsony városnak elfogadására ajánlotta. Mindkét törvényhatóság elfogadva az egylet tervezetét tárgyalási alapul, a halászati jog gyakorlásáról szabályrendeletet alkotott, mely nagy részben a később alkotott országos törvénybe lett felvéve.

1886-ban a *regale-jognak kártalanitás mellett való megszüntetését* kérelmezi, határozottan kiemelvén, hogy a regale-jogot megszüntetni kivánja; de monopoliummá tételét akár állami kezelés, akár bérbeadás mellett, a mezőgazdaság érdekeivel teljesen ellentétben állónak tartja.

A megyei *cselédtartási rendszabály* tervezésében és megalkotása után inditványozott módositásainak tárgyalásában részt vesz.

1887-ben a *mezőgazdasági rendtartásról szóló törvényjavaslatra* a miniszteriumhoz terjesztett feliratban megtette részletesen megokolt észrevételeit.

V.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület főmüködése jelenleg a marhatenyésztés emelésének egyöntetüvé tételére irányul. A szőlőmivelést sem hanyagolja el.

VI.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

Olcsó tüz- és jégbiztositás. Termények értékesitése és gazdasági czikkek beszerzése a M. Mezőgazdák Szövetkezete utján. A hadsereg ellátásánál külön felhatalmazottja közvetitésével részt vesz. »Értesitőjét« ingyen adja tagjainak. Időnként sürgős napi tárgyakról külön napi utasitásokat ad nyomtatott füzetekben. A községeknek bikavételeknél szubvencziót ad stb.

A pozsonyvármegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen	Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1861	2	81	724	807	1878	3	87	164	254
1862	2	85	724	811	1879	3	88	221	312
1863	2	86	726	814	1880	3	86	319	408
1864	2	87	720	809	1881	1	86	344	431
1865	2	87	705	794	1882	1	86	348	435
1866	2	85	692	779	1883	—	86	410	496
1867	2	85	628	715	1884	—	86	393	479
1868	2	84	543	629	1885	—	86	410	496
1869	3	91	586	679	1886	—	87	414	501
1870	3	91	550	643	1887	—	87	407	494
1871	3	88	383	373	1888	—	87	611	698
1872	3	87	227	316	1889	—	89	540	629
1873	3	87	132	222	1890	—	88	538	626
1874	3	87	170	260	1891	—	87	537	624
1875	3	87	133	223	1892	—	87	544	631
1876	3	87	143	233	1893	—	85	531	616
1877	3	87	140	230	1894	—	85	528	613

A pozsonyvármegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Kamatozó törzsvagyon értékpapirokban év végén	Évi bevétel					Kiadás összesen
		kamatok és tagdij	közvetitési és kiállitási vállalkozásból	Törzstőke folyósitás	Segélyekből		
					állami	ajándékok, megyei járulékok	
	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt
1861	13655	1140	40	—	—	—	1159
1862	15492	1582	1125	—	—	—	2611
1863	15779	2375	—	—	—	1385	3452
1864	15279	2174	43	900	—	616	3160
1865	14885	1970	12	398	—	300	2417
1866	14751	1440	50	—	—	54	1530
1867	15398	1692	448	—	—	100	1800
1868	15523	2369	686	—	1000	—	3456
1869	15665	1006	—	—	—	208	1781
1870	15405	1569	516	—	—	1000	2525
1871	16098	1435	867	—	—	—	2807
1872	15755	1365	150	—	—	105	1260
1873	16348	1429	10	267	1000	—	2651
1874	17015	1469	—	—	—	448	2249
1875	16585	1435	29	330	—	—	1736
1876	16885	1307	—	—	—	490	1496
1877	16805	1875	—	—	1000	935	3553
1878	16850	1529	295	—	—	924	2703
1879	19005	1837	—	—	—	1780	2917
1880	20305	1866	—	—	3500	661	3281
1881	19705	1816	765	1900	—	743	5141
1882	19765	1894	994	—	1600	713	4262
1883	20305	2036	1183	—	—	800	4000
1884	21255	1903	125	—	—	1147	1826
1885	21000	1964	125	—	—	1032	3069
1886	21900	2135	134	—	—	1182	2538
1887	22100	2049	—	—	—	748	1766
1888	23700	2155	1461	—	—	544	3211
1889	21700	2759	—	2000	2000	511	6274
1890	22200	2202	—	—	1450	428	3734
1891	22500	2699	—	—	350	354	3107
1892	22500	2480	506	—	350	365	3544
1893	23300	2490	320	—	350	663	2987
1894	23300	2060	380	—	2350	778	4894

A pozsonyvármegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894. év végén.

1.	Csikólegelői akol	1000 frt — kr.
2.	Felszerelések, butorok, gépek stb.	300 frt — kr.
3.	Értékpapirok...	23300 frt — kr.
4.	Aktiv követelések (tagdij hátralékok stb.)...	131 frt — kr.
5.	Készpénz maradvány a mult évről	1452 frt 17 kr.
	Összesen	26183 frt 71 kr.

A pozsonyvármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó-szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	1452	71
1	Alapitványi vagyon kamatjai	1110	—
2	Tagdijak:		
	a) Hátralék	131	—
	b) Folyó évi	1000	—
3	Biztositási dijakból jutalék	500	—
4	Legelő bérekből	300	—
5	Segélyek	200	—
6	Gróf Pálffy János takarékmagtár-alap 4137 frt 97 kr. 4%-ja	165	48
	Bevételek összege	4858	71
	Hiány	71	77

Folyó-szám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre	300	—
2	Személyzeti kiadások	1015	—
3	Közös legelő fentartási és kezelési költségei	350	—
4	Tenyészállatok vásárlására	500	—
5	Irodalmi kiadványok költségei	100	—
6	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	1800	—
7	Vegyesekre	300	—
8	Vinczellérképző ösztöndijakra	300	—
9	Takarékmagtár-alap tőkésités	165	48
	Kiadások összege	4930	48

SOMOGY VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Kaposvár.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása; az alapitás czélja; az egyesület vezérférfiai.)

A »Somogymegyei gazdasági egyesület» alapitásának eszméjét *Somssich* Miklós penditette meg 1858-ban, amidőn a vármegyének ezen egyik vezérférfia élénk tárgyalásokat folytatott ez ügyben ugy a vármegye gazdaközönségével, mint a felsőbb hatóságokkal. Természetes, hogy abban a korban a szabad társulás eszméjét a felsőbb helyeken nem valami melegen fogadták s az alapitás ellen meglehetős sok nehézséget támasztottak, mindazáltal Somssich Miklós nem csüggedett. Hogy a megalapitandó egyesület hatalmasabb taglétszámmal biztosithassa fennállását, élénk levelezéseket folytatott *Oszterhuber* Józseffel, a zalamegyei gazdasági bizottság ideiglenes elnökével, hogy a két vármegye (Somogy és Zala) együttesen alapitsa meg a gazdasági egyesületet. Azonban a kezdeményező férfiu népszerüsége magának Somogy vármegyének gazdaközönségét is oly nagy számban nyerte meg a gazdasági egyesület alapitása eszméjének, hogy a Zalamegyével való közös alapitásról lemondhatott. A felsőbb hatóságok pedig belátván, hogy a kidolgozott alapszabályokban semmi politikai czélzat nem foglaltatik, hanem az csakugyan a vármegye gazdasági jólétének emelését czélozza, 1860-ban a gazdasági egyesület alapszabályait, — aláirva, most már gr. *Széchenyi* Gyula, mint helyettes elnök és *Kozma* Sándor titkár által — ő Felsége jóváhagyta s a jóváhagyási záradékkal november 20-án báró *Vay* Miklós el is látta.

1860-ban tehát az egyesület végleg megalakult s annak tisztikara a következő volt: elnök: *Jankovich* László, alelnök: gr. *Széchenyi* Gyula és *Csépán* Antal, titkár: *Kozma* Sándor, pénztárnok: *Jankovich* József.

A somogymegyei gazdasági egyesület a nehéz politikai napokban, midőn tenni, sőt beszélni sem volt szabad, egész csendesen hatott a közügyek alakulására, s a gazdasági téren való közhasznu müködése mellett folyton ébren tartotta a közszellemet, hogy az a vármegyében teljesen megérve, lelkesedve fogadja az ébredés hajnalát. Az alapkőrakásnál egyuttal őrködött tehát a szabadság és alkotmányos jogok felett országos nevü férfiaival, minők Somssich Miklós, Somssich Pál, gr. Zichy János, Jankovich László (a későbbi gróf és val. b. t. tanácsos), gróf Széchenyi Gyula és Pál, Inkey József, Gaál Gusztáv, Somssich Lőrincz, Paizs Boldizsár, Kozma Sándor stb.

Bár az egyesület léte többször próbára volt téve ugy a külső körülmények, mint saját tagjainak részvétlensége miatt, azonban a vezetők szivóssága, népszerüsége s el nem csüggedése több lelkes tag támogatásával mindig uj életet öntöttek bele. A hetvenes években támadt *Jankovich* László főispán és egyesületi elnöknek az a mentő eszméje, hogy a somogymegyei gazdasági egyesületet örök időkre kell megalapitani, hogy sem politikai, sem anyagi hullámveréseknek többé kitéve ne legyen. Azonnal megirta a felhivást a vármegye nagy és kisebb birtokosaihoz, hogy lépjenek be az egyesületbe alapitó tagokul. A felhivás hatott. Hiszen Jankovich László neve egymaga egy zászló volt s a somogymegyei gazdasági egyesület örök időkre meg lőn alapitva. Ez az ő nagy emléke. Az alapitók dicsősége.

Midőn *Jankovich* László gróf hivatalos állásától megvált s a közügyektől visszavonult, egyhangulag lett továbbra is megválasztva, nagy érdemeinél fogva, elnöknek s melléje munkatársul alelnöknek *Somssich* Andor, utóbb pedig *Gaál* Gyula, h. alelnöknek. Az egyesületi müködés terén *Makfalvay* Géza, *Bertalan* Alajos, *Véssey* Sándor és Mihály, *Zalay* Kálmán, *Chernel* Gyula, *Szakall* Mihály és még mások tüntek ki. Midőn a kezdeményezés, alakulás és uttörő munkákat rövid rajzban előadtuk, meg kell még emlitenünk az egyesület alakulásának czélját, melyre megfelel az alapszabályok azon szakasza, amely azt mondja, hogy:

»A gazdasági egyletnek czélja, hogy az okszerü mezei gazdászatot, minden ágában általánosan megismertesse s annak előmozditására, különös tekintettel a megyei viszonyokra — hasson és serkentsen.«

II. A gazdasági egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Földrajzi fekvése, határai, földje, vizei, vasutak és közlekedési utak, erdészet, klimája. Nagy- és kisbirtokosok. Állattenyésztés. Termelési viszonyok.)

A somogymegyei gazdasági egyesület müködése kiterjed egész Somogy vármegye területére, ugy központi tevékenysége, mint a vidékeken létezett gazdasági körök közremüködése által.

Somogy vármegye fekszik a Balaton tava, Veszprém, Tolna, Baranya, Zala vármegye s a Dráva folyó által határolva; térképi hosszuságban 14—16°, szélességben 46—47° alatt; nagysága $6705^{75}/_{100}$ □ kilométer, lakosai száma 330,727. Földje hullámos, dombos, helyenkint sik; legmagasabb dombjai a Neszde 1000^{62} △ b. láb magas a tenger szine felett; a többiek, mint a Rádi domb, a Kecskeköröm, Barátok erdeje, Bükk, Ropoly, Becsa stb. 600—900 láb közt váltakoznak. Berkes helyek nagy terjedelemben vannak a Balaton és Dráva mellett.

Mivelés alatt levő földje, ugy erdőtalaja kötött agyag, majd homokos, mint a Balaton, Dráva, Nagybajom, Böhönye, Kutas stb. vidéke.

Folyói: a Dráva, Sió, Mura, Koppány, Rinya, Kapos, Almás. *Tava:* a Balaton, $89^1/_2$ kilométer hosszu, Siófoknál 10 kilométer széles.

Vasutak. A megye ugy be és körül van épitve vasuttal, mint az ország kevés megyéje. Ilyenek: a Balatonparti déli vasut, mely a Siótól le Szent-Györgyig fut, majd a Drávaparton Zákánytól Barcsig. A dombovár-kaposvár-zákányi államvasutvonal; a barcs-szigetvár-pécsi vonal; a somogyszobb-marczali-balatonszentgyörgyi vonal; a szobb-atád-barcsi és kaposvár-mocsoládi vonalok.

Közlekedési utjai is folyvást épülnek, melyre a vármegye közönsége törvényhatósági közgyülésén önmagát adóztatta meg tetemes összegig. A megyei utak hossza 650 kilométer, melyből 250 kilométer köves ut. Régibb köves utjai: a siófok-szemes-sz.-györök-öreglaki; továbbá a klinker-ut, mely Szent-Balázstól Ih.-Berényig szeli át a vármegyét.

Erdészeti viszonyok. Itt kissé terjedelmesebb leirást adunk, hogy a megye erdőségeinek nagybani devasztácziját megczáfoljuk, s ugy tükrözzük e tekintetben a megye állását, amint az tényleg van.

A vármegye területén van 286 község határában összesen 238.170 k. hold erdő, legtöbb van a n.-atádi járásban és pedig 39 község határában 53.000 k. hold, aztán a csurgói járás 29 községében 39.700 kat. hold, aztán a kaposvári járás 47 községében 31.800 kat. hold. Véd-

erdő jellegü erdőterület van összesen 3800 k. hold, hol az irtás és sorvágás tilos. A futóhomokon álló erdő 3800 k. hold. Más müvelési ágra nem alkalmas erdőterület van 42.780 k. holdon. Más müvelési ágra is alkalmas talajon az erdőmennyiség 188.590 k. hold. Az erdős területek zöme vagyis közel 80% oly talajon fekszik tehát, mely mezőgazdasági mivelésre is állandóan alkalmas.

A fanemek térfoglalásában vezérszerepet játszik a tölgy, mely az erdőterületek 56%-át foglalja el 133.000 kat. holdon, utánna a bükk és gyertyán 95.000 k. holdon. Az erdőterületek 4%-a vagyis 9670 kat. hold a fenyüfáké.

Tulajdonjogi minőségére nézve az erdők nagy része magánosok kezén van; összesen 134.400 k. hold, vagyis az összes erdőterületeknek 57%-a. Az erdőtörvény szerint csak 43% kezeltetik.

A községi erdők évi felhasználása a lakosságot ki nem elégiti s igy az uradalmakra van utalva, a nagy és kisbirtok közti végetlen nagy aránytalanságánál fogva, miután az összes erdők több mint 90%-a képez magánuradalmi vagy hitbizományi birtokot.

Az 57.480 k. hold hitbizományi erdőkből 5 év alatt kihasználtatott 5260 k. hold, be lett erdősitve 5230 k. hold. A hitbizományi birtokok között legnagyobbak a gróf Festetits Tasziló, herczeg Eszterházy Pál erdei; előbbi 25.570, utóbbi 16.580 k. holddal. Egyházi testületek és személyeknek van a megyében hat erdőbirtokuk, összesen 23.650 kat. holddal. Az utóbbi öt év alatt kihasználtatott 1470 k. hold, beerdősittetett 2380 k. h. Legnagyobb a veszprémi püspök erdőbirtoka 9110 kat. holddal, ezután az esztergomi főkáptalané 5430 k. holddal. A vallásügyi miniszter ellenőrzése alatt áll 3125 k. hold erdő rendes üzem alatt. A vármegye erdészeti viszonyai tehát *nem kedvezőtlenek.*

Somogymegye *klimája* egyenletes; erupcziók, romboló viharok nagyon ritkák s ugy a fagy, mint az aszály mérsékelten érintik területét; igy az 1886-iki országos fagy is más vármegyékhez képest gyengébb volt s amit a fagy elvett is, az ősz rendkivüli gazdag kukoricza és hajdina termése félig kiegyenlitette.

A *birtoktestek* aránytalanul vannak elosztva, a somogymegyei gazdasági egylet területén. Sok a nagybirtok — ugyszólván nábobok kezében — s meglehetős káros hatással kivált a számtalan kisbirtokra.

Ime csak nehány a nagybirtokosok sorából: herczeg Eszterházy Pál = 43.011 kat. holddal, gróf Festetits Tasziló 65.076 k. h. (a Balatonnal), br. Hornig Károly veszprémi püspök 19.827 k. h., gróf Széchenyi Pál 7778 k. h., gróf Festetits Pál

16.889 k. h., gróf Széchenyi Gyula 15.162 k. h., gróf Széchenyi Ferencz 14.216 k. h., gróf Zichy Béla 9871 k. h., gróf Somssich Imréné 7444 k. h., gróf Jankovichok 10.564 k. h. (Balatonnal), gróf Hunyady Imre 29.621 k. h. (Balatonnal), Esztergomi káptalan 13.033 k. h., Veszprémi káptalan 13.822 k. h., Szent-Benedek-rend 14.262 k. h. (Balatonnal), Kegyestanitó-rend 17.620 k. h. (Balatonnal), Szaczger Keresztély 8191 k. h., gróf Andrássy Aladár 8753 k. h.. Jankovich B. Gyula 12.646 k. h., Inkey József báró 15.390 k. h., Somssich Andor 8196 k. h., gróf Széchenyi Imre 10.792 k. h., Kund Béláné özv. 8540 k. h., Zs.-szt-jakabi apátság 6775 k. h.

Szóval a hitbizományi, egyházi testületek és személyek, alapitványi és egyéb birtokok óriási területeket foglalnak el Somogymegyében.

Az állattenyésztés nagyobb birtokokon — különösen lovakban — jó lábon áll, sőt fokozatos haladásban van.

A *szarvasmarhatenyésztés* az igényeket kielégiti; *juhállománya* kitünő nagyrészben és gyapjuja a vásárokon elsőrangu s kiváló névvel bir. Több uradalomban a *sertéstenyésztés* is nagy gonddal üzetik, ugy a magyar mangalicza s a külföldi nemes fajok is honosak ma már.

Polgárgazdaságokban több helyen a *lótenyésztés* hanyatlóban van. A népies tenyésztés hanyatlásának — különösen lovakban — főokai: hogy a tagositások következtében a legelők feltörettek s a nagy terhek miatt a telkes polgárok földjeiket nagyobbára kalászos növények termelésére használják. A polgárság, ha egy nemesvérü vagy jóanyagu kanczát felnevelt, 4 éves korában rendesen eladja, hogy pénzhez jusson, s bizonytalan nevelésü, olcsó anyák után nevel csikókat, melyek gyakran a kritikán alól állanak. Még a jobb fajta lovakat is sokkal nehezebb értékesiteni, mint a szarvasmarhát és éppen ezért még a legelső lótenyésztő községekben is, mint p. o. Attala, Pula, N.-Berki, Gölle stb., hol a nyugoti marhatenyésztés (berni vagy szimmenthali) el van terjedve, a polgárság nagyobb gondot fordit a szarvasmarhatenyésztésre mint a lovakra.

A fentebb nevezett községeken kivül még Aszaló, M.-Egres, Hetes, Jád, továbbá Szill, Karád, Adánd, Boumja és még 3—4 község a vármegye főbb lótenyésztő községei.

A szigetvári járás déli vidékén, továbbá a n.-atádi járás két-három községében — az ottani uradalmak befolyása és a könnyebb felnevelés folytán — el van terjedve a hidegvérü lóval való keresztezés; de miután ezen nóri keresztezéshez sem elegendő erős kanczákat, sem eléggé jó méneket nem használnak, az eredmény nagy részben igen gyarló. A produktumok nagyon sokszor a két keresztező apának minden hibáját, azok előnyei nélkül egyesitő korcsok.

Az uradalmakban s a nagybirtokokon üzött lótenyésztés azonban

nagy figyelmet érdemel s a fokonkint haladó nemesülést bizonyitják az eladott lovak árai, melyek ugy a kiállitások, mint vásárokon és versenyeken egyformán kitünnek.

Fentebbiek igazolására felemlitjük, hogy Somogymegye területén 1895-ben állt 35 fedezési állomáson 78 állami fedező mén, melyek közül 8 drb angol telivér 40 drb angol félvér, 1 drb arabs telivér, 12 darab arabs félvér 8 drb Nónius, 8 drb Gidrán és 1 drb Lippizzai mén.

A nevezetesebb lótenyésztési helyek és ménesek a következők:

Angol telivér. Jankovich B. Gyula Öreglak, gróf Zichy Béla Lengyeltóti.

Angol félvér. Gróf Festetits Tasziló Perdócz, Mezőgazdasági iparrészv.-társaság Kaposvár, gróf Széchenyi Pál Lábod, gróf Széchenyi Ferencz Tarnócza, gróf Széchenyi Géza Csokonya, ifj. gróf Széchenyi Imre Somogyvár, gróf Széchenyi Aladár R.-Tamási, gróf Széchenyi Andor Pál Marczali, báró Inkey István Iharosberény, gróf Hunyady Imre Kéthely, gróf Hunyady László és Kálmán Csoma, gróf Somssich Adolf Kivadár, Somssich Andor Saárd, gróf Festetits Kálmán Gyalán, gróf Festetits Vilmos Toponár, Kegyes tanitórend Taszár, Biedermann Ottó Mozsgó, Tihanyi apátság Szántód, gróf Zichy Ödön Belezna, özv. Kund Béláné Faisz, Kund Jenő Boronka, Pöschl Antal és Ferencz Bálványos, Strasser Henrich Inám p., Politzer Géza Nagykorpád, Honig J. Faluszemes, Marton Lajos Szabás, Freund Ferencz Puszta-Berény, Hónig M. L. Apáti, ifj. Sváb Sándor Balaton-Szt-György, Szakall Mihály Csombárd' őrgróf Pallavicini Ede Mosdós, Hencz László Andocs, Thassy Elemér Drávatamási, Kammerer Ferencz Dombó, Jankovich B. Géza Geszti (kinek ménese ugyan Slavoniában van, de a lovak itt állittatnak fel).

Arabs. Özv. gróf Somssich Imréné Mike, Bárány Dénes Boglár, Chernel Gyula Ötvös.

Lippizzai. Gróf Jankovich Tivadar Szőlősgyörök, gróf Somssich Imre Hetes (Besenyő).

Nóri. (Pinzgaui, Percheron, Muraközi.) Mezőgazdasági ipar-részvénytársaság Kaposvár, gróf Zichy Béla Lengyeltóti, Jankovich B. Gyula Öreglak, Jankovich B. Géza Geszti, gróf Jankovich Tivadar Szőllősgyörök, gróf Széchenyi Ferencz Tarnócza, gróf Széchenyi Géza Csokonya, ifj. gróf Széchenyi Imre Somogyvár, gróf Széchenyi Andor Pál Marczali, gróf Hunyady László és Kálmán Szill, Biedermann Ottó Mozsgó, Somssich Andor Sárd, gróf Somssich Adolf Kivadár.

A *szarvasmarha-állomány* és tenyésztés egyes nagybirtokokon minden igénynek megfelel, s igen szép jövedelmi forrást képez. Különös nagy hirben állnak gróf Festetits Tasziló magyar fajta gulyái, gróf Zichy Béláé, a Mezőgazdasági ipar-részvénytársaság nyugoti fajta gulyái, Vécsey Sándor, gróf Hunyady Imréé stb.

A népies tenyésztésről megjegyzendő, hogy bár általában a megyei szarvasmarhatenyésztés jellege még a magyar, az átmenet a nyugoti marha tenyésztésére évről-évre jobban észlelhető, minek oka főképp a nyugoti marha könnyebb értékesitése, gyorsabb fejlődése, magasabb

árában és azon körülményben keresendő, hogy a községi legelők mindinkább fogynak, miért jobban kifizeti magát a nyugoti marhát félig istállón tartva nevelni. Ahol még van legelő, mint a Dráva és Balaton mentén, továbbá belső Somogy homokos részein, ott most is divik a magyar marha tenyésztése. De a hol a gazdálkodás intenzivebbé kezd válni, ott már megtörtént a teljes átmenet a nyugati marha fajtára. A magyar marha vidéke tehát a szigetvári járás, kivéve északi részét; a n.-atádi, csurgói marczali (csak részben), a lengyeltóti és tabi járás északi része, mig a nyugoti marha leginkább és tömegesen van képviselve a kaposvári járásban kivéve nyugoti részét és az igaliban, melyben alig van 2—3 község, mely magyar marhát tenyésztene. Itt különösen a tolnai határon a pirostarka bonyhádi jelleg némely községben igen szépen ki van már fejlődve és különösen a viz mentén néhány év mulva igen szép pirostarka marhát fogunk találni. A szarvasmarhatenyésztés a kisbirtokosoknál minőség tekintetében némi emelkedést mutat, mi igen örvendetes, mert már azon vannak, hogy több rossz marha helyett inkább kevesebb jót tartsanak és azt megfelelőleg nevelik is fel.

Különösen figyelemre méltó körülmény, hogy manapság Somogymegyében már alig és a csak a legmagasabb árakon kapni jó jármos ökröt, különösen a megye keleti részén, ugy hogy az uradalmak legnagyobbrészt az Alföldről, részben Erdélyből kénytelenek igás marhaszükségletüket fedezni. Mint már fentebb jeleztük, ennek oka részben a legelőhiány, melynek következtében kevés ökör neveltetik fel, másrészt az, hogy ahol a tarka marha tenyésztés már divik, a tinók 3—4 éves korukban hizlalásra összevásároltatnak, nemkülönben a szopós borjuk is.

Ime a nevezetesebb marhatenyésztési helyek, fajták szerint:

Magyar marha. Berzenczei uradalom, gróf Zichy János Vrászló, Jankovich B. Gyula Öreglak, gróf Zichy Béla Lengyeltóti, Ádándi uradalom, Somssich Andor Sárd, Lakócsai uradalom, Zádori uradalom, Kegyes tanitórend Nagy-Dobsza, gróf Somssich József Patosfa, Chernel Gyula Ötvös, Marton Lajos Szabás, Véssey Sándor Szőke-Dencs, Véssey Mihály Vése, özv. Kund Béláné Faisz, ifj. Sváb Sándor B.-Szt-György, gróf Széchenyi Andor Pál Marczali, báró Inkey József Ihárosberény stb.

Telivér szimmenthali. Mezőgazdasági iparrészvénytársaság Kaposvár, őrgróf Pallavicini Ede Mosdós, gróf Festetits Vilmos Toponár, gróf Zichy Béla Lengyeltóti, gróf Andrássy Aladár Szigetvár stb.

Piros tarka (bonyhádi, szimmenthali-berni keresztezés). Márffy Béla Hencse, Biedermann Rezső Mozsgó, Nagyberki bérgazdaság, ifj. gróf Széchenyi Imre Somogyvár, Jankovich B. Géza Geszti, Szakall Mihály Csombárd, Gaál Gusztáv Büssü, Strasser Henrich Inám p., Szentimrei földmivesiskola, Pöschl Ferencz és Antal Bálványos, Jeszenszky Imre Ebédvesztő, Hirsch Adolf Nagy-Atád, Kammerer Ferencz Dombó,

gróf Forgách Károly Gomba, Jankovich B. Gyula Öreglak, Freund Ferencz P.Berény, Szilli uradalom, Zichy István Nágocs, Spitzer Mór Kazsok, Bogyay Ferencz Polány, Nagykorpádi uradalom stb.

Pinzgaui. Márffy Emil Bárdibükk, gróf Somssich Adolf Kivadár és Babócsa, Somssich Andor Sárd, gróf Széchenyi Andor Pál Marczali, Svastits Aladár Szentgáloskér stb.

Borzderes (algaui, innthali). Gróf Széchenyi Pál és Aladár Lábad, gróf Széchenyi Ferencz Tarnócza stb.

Berni. Gróf Hunyady Imre Kéthely stb.

Hollandi. Gróf Jankovich Tivadar Szőllősgyörök, Kacskovich Kálmán Tótgyugy.

Nagyobb bivalytenyészetek. Gróf Somssich Imre Kaposujlak, Somssich Andor Sárd, Németladi uradalom, Márffy Emil Bárdibükk, gróf Somssich Adolf Kivadár, gróf Jankovich Tivadar Szőllősgyörök, Jankovich B. Gyula Öreglak, Szobbi uradalom, Belegi uradalom, Kovács S. Gyula Kaposmérő, özv. Kund Béláné Faisz, Bosnyák Géza Lelle stb.

Az olcsó gabnaárak, a nehéz mezőgazdasági viszonyok, a szokottnál egyéb jövedelmi forrásokra is utalták gazdáinkat, s ma már a nélkül, hogy tejszövetkezetek létesültek volna, különösen városok közelében jövedelmezően üzik a *tejgazdaságot*, dicséretére legyen mondva, még a polgárság is. Magának Kaposvárnak környékén, ahol a bivalytejet annyira kedvelik, több tenyészet van, mely tisztán bivalytejet szállit s ebből igen szép jövedelmet produkál évenkint.

Fel kell emlitenünk, hogy a somogymegyei gazdasági egyesület a kormány segélyével évről-évre gondoskodik tenyésztésre alkalmas jófaju bikákról, melyek a községek számára lehető olcsó áron rendelkezésre állnak. Ily uton is akarván az egyesület a szarvasmarhatenyésztést előmozditani, különösen a telkes polgárság vagy hasonló körülmények közt gazdálkodók körében.

Somogy vármegye területe első sorban gabnatermő föld. Termel buzát, rozsot, árpája olyan minőségü, mely az országban ritkitja párját; különösen közép Somogy egy részén s a Balaton partvidékén. Zab, köles őszi és tavaszi repcze, kukoricza, hajdina a hegyes vidékeken, mint p. o. a Zseliczség, Igal, Ecseny, Karád, Köttse határaiban; leginkább a polgárság termeli kása- és takarmánypótléknak. Nagyban termelik a burgonyát takarmányozási és szeszgyárak számára, s a czukorrépát is, mióta a kaposvári czukorgyár elkészült, melynek számára körülbelül 5000 holdat mivelnek s terem egy hold föld 80—160 métermázsát. A gyár elfogyaszt évenkint 500—550 ezer mmázsát s fizet métermázsáért 85 krt A buzatermés átlaga polgárföldeken 6—8 mm., nagyobb gazdaságokban jó talajban 8—14 mm. katasztrális holdanként.

Sajnosan kell felemlitenünk, hogy a polgártelkeken a gazdálkodás sok helyen nem javult, részint az elszegényedés, részint azon okból, mert szalmáját és zsupját préseli és eladja külföldre, igy a talaj nagyrészben trágyázás nélkül marad. Sok községben azonban a határozott javulás észlelhető a polgárgazdaságoknál s ily helyeken több takarmányt vetve, határozottan többet trágyáznak, mint csak 10 évvel is ezelőtt.

Uradalmakban nagybirtokokon a belterjes gazdálkodás mintaszerü s ma már nemcsak a természetes, hanem a mesterséges trágyát is nagyban használják.

Mióta a gabona ára annyira hanyatlott, a terhek pedig óriás mértékben növekedtek, a mezőgazdának más jövedelmi forrásról is kell gondoskodnia. Igy a megye területén több *szeszgyárat épitettek* hizlalás czéljából.

A *vizimalmok* lassankinti fogyásával tetemesen emelkedett a vármegye területén a *gőzmalmok* száma is és nem egy gazdaságban jelentékeny jövedelmi forrás alapját képezi.

A filloxera nagy részben kipusztitotta a megye szőlőit, melyekből jelentékeny jövedelme volt a birtokosságnak, de különösen a polgárságnak. A rekonstruálás folyik, de — különösen a polgárságnál — nagyon lassan.

A birtokosság azonban halad előre, részint amerikai, részint hazai fajokkal. Elől mennek a munkában gróf ifj. Széchenyi Imre kormánybiztossága alatt az állami szőlőtelepeken, mint Fonyód, Keresztur, Tapazd, melyre a földmivelésügyi miniszterium tetemes áldozatokat hozott. a Kegyesrend, Szalay Imre stb. Nevezetesebb bortermő hegyek: Kishegy Zákány, Surd, Gomba, Sérsek, Köttse, Tur, Látrány.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: a kaposvári amerikai szőlőtelep; szénkéneg bizományi raktár; rézgálicz- és azurinraktár.)

A filloxeravész Somogy vármegye szőlőit is rövid 6—8 év alatt legnagyobb részben letarolván, mi sem természetesebb, minthogy a gazdasági egylet eme nagy csapással szemben sorompóba állt s 1893 őszén elhatározta, hogy a központban Kaposvárott egy nagyobb kiterjedésü amerikai ellentálló alanyokkal beültetendő *szőlőtelepet* állit fel. A telepités 1894 és 1895 tavaszán történt.

A telep kiterjedése 17.600 □ öl s van benne 10.200 darab Riparia Gloire de Montpellier, 6710 darab Rupestris Monticola, 4164 darab Vitis Solonis anyatőke. Azonkivül egy parczella be van telepitve 32 különböző faju európai bor- és csemegeszőlővel, amely ültetésének harmadik évétől vagyis 1896 tavaszától évenkint rendszeresen szénkénegezve van, hogy eme, Magyarországban annyira elhanyagolt védekezési mód használhatóságát is demonstrálhassa. Van a telepen még Millardet, Grasset, Ganzen és Coudere hirneves hybridőröktől 150 darab amerikai és európai és amerikai hybrid 20 változatban, amelyek folytonos tanulmány tárgyát képezik ugy a mi a filloxerával szemben való ellenállási képességet, valamint a talajadaptácziót illeti.

A filloxera elleni védekezés másik módját, a szénkénegezést is lehetőleg hozzáférhetővé teendő, 1893 tavaszán az egyesület a földmivelésügyi miniszterium támogatásával *szénkéneg bizományi* raktárt állitott fel Kaposvárott, ahol a gazdaközönségnek beszerzési áron áll a szénkéneg rendelkezésre, épp ugy a szénkénegezéshez szükséges gépek és eszközök is.

Ugyancsak 1893. május hóban, hogy a peronospora viticola elleni védekezésben is a gazdaközönség segitségére lehessen, a »Magyar Mezőgazdák Szövetkezete« közremüködésével folyton raktáron tart vegytiszta rézgáliczot, azurint, ugy a permetezéshez való fecskendőket s eme védekezési szerek és eszközök is, minden nyerészkedés nélkül, beszerzési áron bocsájtatnak a termelő közönség rendelkezésére.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok a gazdasági szakoktatás, szakismeretek terjesztése, földmivelés, gyümölcsfatenyésztés, gépészet stb. terén.)

A szakismeretek terjesztése mindig egyik főfeladatát képezte az egyesületnek. Ugyanis 1861. junius 13-án egy Budapesten tartott értekezleten *Somssich* Pál, a somogymegyei gazdasági egyesület tagja és kiküldöttje, ugy *Deák* Ferencz voltak azok, kik Keszthelyen a gazdászati és erdészeti tanintézet nyomban való megnyitása mellett nagy hévvel harczoltak.

1862-ben a Keszthelyen megnyilt s Péterffy vezetése alatt álló vinczellérképzőt a gazdasági egylet három részvénynyel támogatta s ugyancsak ezen évben már egy ifjut küldött e tanintézetbe évi 130 forint ösztöndijjal.

1863. julius 5-én tartott közgyülés határozata alapján *Jankovich* László, egyesületi elnök meleg hangon hivja fel a vármegye gazdaközönségét, hogy a Keszthelyen felállitandó gazdászati tanintézet létrejöhetése czéljából adakozzanak. Az adakozók névsorát maga az egyesület nyitja meg 2000 frtos alapitványával s rövid másfél év alatt a keszthelyi ösztöndijalapitványok összege közel 10.000 forintra, kerekszámban 9940 frtra rugott.

A keszthelyi gazdasági tanintézet hallgatói részére letett s a somogymegyei gazdasági egyesület által kezelt alapitványok.

Somssich Pál és Lőrincz	500 frt	Somogymegyei gazd. egyesület	2000 frt
Boronkay Károly	100 „	Igmándy Benedek	40 „
Csépán József	100 „	Jankovich László	1000 „
Bittó István	100 „	Inkey Zsigmond	1000 „
Baán Gáspár	100 „	Domaniczky Boldizsár	100 „
Vermes György	100 „	Id. gr. Somssich Imre	800 „
Kacskovics Sándor	100 „	Mérey Gyula	200 „
Tallián Sándor	100 „	Kegyesrend	400 „
Somssich Miklós	100 „	Tallián Pál	100 „
Gr. Széchenyi Imre és Dénes	200 „	Csépán Antal	100 „
Markovics Adolf	100 „	Gaál Alajos	100 „
Gr. Festetits Dénes	500 „		
Ranolder veszprémi püspök	2000 „	Összesen	9940 frt

A somogymegyei gazdasági egyesület által gyüjtött s felügyelete alatt álló eme ösztöndijalapból 1866-ban küldötte az első két somogyi ifjut a felsőbb osztályokra, mindegyiket évi 107 frt segélylyel s négy földmives ifjut az alsóbb osztályokba, mindegyiket 50 frt segélylyel, Utóbb a földmivesifjak részére felállitott alsóbb tanfolyamok beszünvén. évi 125 frt ösztöndijat kap évenkint 3—4 egyén, ugy, hogy 1895-ig 70—80 ifju kapott a gazdasági szakismeretekből oktatást, e czélra 10—12000 frt fordittatván s igen sokan vannak Somogy vármegye ismert gazdái között olyanok, kik az ösztöndij segitségével végezték szaktanulmányaikat. Daczára eme nagy áldozatoknak a helyes pénzkezelésnek köszönhető, hogy a »*Keszthelyi ösztöndijalap*« mai nap 18,900 forintot tesz ki.

A gazdasági szakoktatás lehető előmozditása állott az egyesület előtt akkor is, midőn a nép számára Szent-Imrén felállitott földmives iskolánál évi 150 frttal egy ösztöndijas helyet alapitott 1885. évi november 2-án, amely alapitvány közel 4000 forint tőke évi 4%-os kamatjainak felel meg.

A gazdasági szakismeretek terjesztése céljából 1862-ben a vegytrágyák hatását próbálja ki kalászosok és gyöknövények alá s az elért eredményeket a gazdaközönségnek széles körben tudomására hozza.

1864-ben *Haberlandt* tanár után népiesen irt füzetek terjesztetnek szét a vármegye gazdaközönsége között a cecydomiáról.

1868-ban az egyesület a következő két pályakérdést tüzi ki: 1. «Dolgoztassék ki egy jó cselédrendszer.» 2. «Hogyan lehet a luczernából az arankát kiirtani.» Mindkét pályanyertes munka kinyomatva, az összes egyleti tagoknak megküldetett.

1870. május 8-án a trágyatelepek készitése s azok okszerü kezeléséről az egyesületi közgyülésen *Somssich* Andor előadást tart, s az előadás lenyomatva a vármegye gazdaközönsége között terjesztetett.

1870. május 8-án a tengerinek, mint zöld takarmánynak mikénti miveléséről értekezik *Somssich* Lőrincz s az értekezés kinyomatva a vármegye földmiveléssel foglalkozó gazdái között szétosztatik.

1871-ben *Inkey* József, a csurgói gazdakör elnöke, előadást tart a gazdakör ülésén, s az előadást a gazdasági egyesület terjeszti, különösen az e tekintetben még oly annyira hátramaradt polgár-gazdák között.

1873-ban a gazdasági egyesület köriratilag felhivja az egész vármegye szőlősgazdáinak figyelmét a nagy mértékben elterjedt s oly nagy pusztitásokat tevő Oidium Tuckerii-ra, egyuttal megismertetvén velük e veszélyes gomba elleni védekezést is.

1881-ben népies füzetben terjeszti a vármegye összes gazdái között a szőlő gyomlálása és a szőlő zöldojtásáról a szakismereteket.

1881. szeptember hóban a lépfene elleni védőojtás tanulmányozása és begyakorlása céljából saját költségén állatorvosokat küld Budapestre.

1885. november hóban a szőlőszeti és borászati előadások tartását eszközli ki a vármegye nagyobb bortermelő vidékein a földmivelésügyi ipar és kereskedelmi miniszteriumtól.

1888-ban az egyesület s a vármegye homokföldekkel rendelkező gazdaközönségének figyelmét az ilynemü talajon sikerrel termeszthettő homoki bükköny (Vicia villosa) termelésére hivja fel.

1891. augusztus hóban a csurgói fiókkör 20 drb magyar aranyat tüz ki egy oly pályamunkára, mely a hármas nyomásu rendszer mellett való okszerü gazdálkodást tárgyalja.

A szakismeretek terjesztésén kivül különböző időben, *különböző gazdasági terményekkel tétetett kisérleteket*, amely kisérletek eredményeit a gazdaközönséggel megismertetvén, ezek könnyen kiválaszthatták

maguknak azon terményeket, melyek a helyi viszonyok között jól sikerültek, s kiküszöbölhették azokat, melyek a már megejtett kisérletek alapján értéktelenek bizonyultak. Nevezetesen: 1870-ben és a következő években a gazdák által bejelentett vetőmag buzaszükségletet az elnökség teljesen megbizható forrásokból dijmentesen közvetitette. 1872-ben különböző fajtáju buza, rozs, árpa, zab, burgonya s egyéb vetőmagvak osztattak ki dijtalanula gazdaközönség között kisérletezés czéljából. 1872-ben az egyesület még uj szerkezetü méhkaptárokat is készittetett s azokat kisérletezés végett az érdekl[illegible]ődőknek ingyen osztotta ki. 1873-ban több gazda között dijmentesen oszt ki kanadai zabot kisérletre. 1881-ben a gazdasági egyesület ujólag különböző faju vetőmagvakat oszt ki ingyen, de oly kötelezettséggel, hogy arról a kisérletezők kimeritő jelentést tartoznak tenni. 1882f ebruárban az egyesület több tagja között ingyen cubai zabot oszt ki, melyről a termelők jelentéseiket 1882. év őszén teszik meg. 1882 folyamán kisérleteket tétet különböző buza, burgonya és babféleséggel s ugyanazon év őszén nemcsak a vármegye gazdaközönsége között kiosztott külön nyomtatványokkal számol be, de a kisérletek eredményéről terjedelmes jelentést tesz a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumnak is. 1883-ban a nagy-atádi gazdakör területén oszt szét dijmentesen, ugyancsak kisérletezés végett Champlain-buzát, székely tengerit, különféle faju burgonyát és Mammuth-répamagot. 1884. augusztus hóban az egyesület 1000 frt értékü arankamentes lóheremagot közvetit külföldről, beszerzési áron tagjai számára. 1889-ben termelési kisérletek tétettek czukorczirokkal. 1894-ben mindent elkövet, hogy a czukorrépa a vármegye területén minél nagyobb kiterjedésben termeltessék.

Az okszerü gazdálkodást, különösen az e tekintetben nagyon is elmaradt kisbirtokosok és urbéres gazdák között terjesztendő, különböző időkben s különböző vidékeken a kisbirtokosok és urbéresek jól kezelt *gazdaságai dijaztattak*. E téren legtöbbet tettek a gazdasági egyesületnek csurgói és nagyatádi fiókgazdakörei.

1867. április hóban mondotta ki a csurgóvidéki fiókkör, hogy a járásuk területén lakó kisgazdák okszerüen kezelt birtokait és pedig felváltva évenkint külön-külön községcsoportokban példaadásképpen és további buzditásul *dijazni* fogja, amelyhez az anyaegyesület nemcsak beleegyezését örömmel adta, de saját anyagi erejéből is támogatta. Amint a közgyülési jegyzőkönyvekből kivehető, e gazdakör területén a dijazások 1867—1882-ig, tehát 15 éven át szüntelenül megtartattak s az ily módon

kiosztani szokott dijak összege évenkint 150—200 frtra rugott s ezenkivül még maga a csurgói fiókkör lelkes elnöke, Inkey József, 1870-ben saját-jából adott 25 drb cs. kir. aranyat ezen czélra.

1876. április hóban a nagyatádi fiók-gazdakör hasonló határozatot hoz aziránt, hogy a telkesgazdák 50 holdig terjedő jól és okszerüen kezelt gazdaságait dijazza, s erre a czélra 300 frtot forditott s ezen dijazás több éven át ismétlődött.

Belátván nagyfontosságát annak is, hogy a jó gazdasági cselédek mily nagy mértékben mozdithatják elő a gazdaközönség érdekeit, 1879 julius 6-án Tabon *cselédjutalmazás* tartatott, ahol a különböző buzditó okmányokon kivül 150 forint készpénz osztatott ki az erre érdemes cselédeknek.

Hogy az egyesületnek a nemes gyümölcs termelésének meghonositása is lelkén feküdt, hasonlóképp kitünik jegyzőkönyveiből.

1864-ben az egyesület ama határozatot hozza, hogy a vármegye mindazon pomologusait, kik évenkint 300 drb egy- és kétéves nemes gyümölcsfacsemetét terjesztenek el a nép között, az egyesület jutalomban részesiti, mely határozat éveken át végrehajtatott.

1875-ben köriratilag felhivja a gazdasági körök elnökeit, hogy a közgyüléseken az egyesületi tagokat aziránt kérjék meg, hogy a községi faiskolákra a lehető legnagyobb figyelmet forditsák s buzditsanak jutalmazásokkal ott, hol a szorgalmat és munkát látják; intsenek, feddjenek még a törvényhatóság közbenjárásával is ott, hol a faiskolák kezelése körül hanyagságot tapasztalnak.

1875-től kezdve évenkint felülvizsgáltatnak a faiskolák s a csurgó-vidéki fiókkör kezdi meg a jól kezelteknek évenkénti dijazását.

Ugyancsak 1875-ben határozza el a nagyatádi fiókkör, hogy a legjobb karban levő faiskolát felmutató község évenkint 50 frt jutalomban részesül, melyből 25 frt a község pénztárát illeti a faiskola szükséglendők beszerzésére, 25 frt pedig a faiskolakezelő s ebben az ifjakat oktató egyén jutalmazására forditandó. Ezen határozatot a fiókkör egész fennállása alatt pontosan keresztül is vitte.

1882., 1883. és 1884-ik évben a lengyeltóti fiókkör területén évenkint 50—50 frt értékben nemesitett gyümölcsfa osztatott ki a polgárság között.

A gazdasági egyesületnek mindig gondoskodása tárgyát képezte, hogy a mezőgazdasági *gépek és eszközök* a vármegye területén lehetőleg elterjednek.

Már 1862-ben az egyesületnek *Kund* Vincze elnöklete alatt álló gépészeti szakosztálya összeiratja — kellő oktatás végett — az ezen időben használatban levő mezőgazdasági gépek fajtáját és számát.

Ugyancsak 1862. évi márczius hóban *Kund* Vinczénél Fajszon tartott gépészeti szakosztály népies ülésén gyüjtés eszközöltetik oly czélból, hogy az 1862-ben Marczaliban rendezendő nagy gépkiállitáson a kiállitókat kellő dijazásokban részesithessék.

1863. nyarán Gombán, gróf *Forgách* Móricz birtokán a gazdaközönség nagy érdeklődése mellett a Mac Cornick-féle aratógép próbáltatik ki.

1864. augusztusban az ujfalusi pusztán három aratógép mutattatik be, s a gépek által végzett munkáról a jelentést a vármegye gazdáinak az egyesületi közgyülésen *Tallián* Pál teszi meg.

1871. julius hóban *Ferenczy* Sándor lellei gazdaságában rendkivül nagy érdeklődéssel kisérik a nagyszámu jelenlevők a »Hornsby Gouverneur« és Samuelsohn aratógépeket, ugy a »Hornsby Parago« és Sámuelsohn fükaszáló gépek munkáját.

1873-ban az egyesület a mezőgazdaságban használatban levő ujabb kisebb gépek és eszközöket vásárol s azokat kipróbálva s jónak találva jutányosan bocsátja a gazdaközönség, különösen a polgárság rendelkezésére.

1875. évi október 15-én Nagyatádon mezőgazdasági gépek sorsoltatnak ki.

1879 augusztus hóban az egyesület a vármegye különböző pontjain egy külföldről hozatott oly rostával tesz kisérleteket, mely a lóheréből az arankát kitisztitja és a sikeres eredményről az egyesület összes gazdaköreinek kimeritő jelentést tesz.

1879 november hóban egy alagcsövet készitő gépet próbál ki s azzal meg is csináltat közel 40 ezer jól sikerült alagcsövet.

1882. julius hóban a nagyatádi fiókkör egy állandó mezőgazdasági gépcsarnokot állit fel Nagyatádon, hol az ujabb kisebb-nagyobb mezőgazdasági gépek és eszközök sorsoltatnak ki a nép között.

1892-ben Répáson az egyesületi tagok egy gőzeke munkáját tanulmányozták.

Hogy a *tüz- és jégbiztositási eszmét* a gazdaközönség között lehetőleg terjeszsze, az országban egyike volt az első gazdasági egyesületeknek, mely az »Első magyar általános biztositó-társasággal« 1877. május 7-én szerződési viszonyba lépett s tagjai részére ugy a tüz-, mint a jégbiztositás terén jelentékeny engedményeket biztositott. Ezen szerződéses viszony még mai napig is fennáll a két testület között, kikötve ezáltal

az egyesület is magának a biztositásból befolyó összegből egy bizonyos százalékot saját közhasznu czéljai előmozditására.

Az egyesületnek különösen törekvését képezte, hogy az okszerü *állattenyésztést* a vármegye területén istápolja, fejleszsze. Ezen czél elérése iránti intézkedései összes évkönyvein vörös fonalként huzódnak keresztül.

1862-ben a Helytartó Tanács megkeresése folytán az anyakanczák és csikók dijazását végző bizottságba az egyesület tagjai is beválasztatnak,

1867-ben a keleti marhavész elleni óvintézkedések tervezeteinek végleges megállapitására a gazdasági egyesület Budapestre deputácziót küld élén gróf Festetits Pállal.

1868-ban a gazdasági egyesület elhatározza, hogy a tagokkal s más ügybarátokkal a vármegye területén található anyakanczákat és ménlovakat összeiratja es pedig, ha másként nem volna lehető, erre a törvényhatóságot kéri fel. A székesfehérvári ménesfelügyelőségnél pedig oda müködik, hogy az illető felügyelőség ezentul Somogy vármegye területére nagyobb számu és a helyi viszonyoknak, de különösen a lóállománynak jobban megfelelő ménlovakat adjon. Az összeirt anyakanczák száma akkor 7000 volt.)

1871-ben a lengyeltóti fiókkör 500 hold legelőt bérel a kör területén levő polgárság tinóborjui részére a b.-szt-györgyi uradalomban.

1873-ban az egyesület állást foglal a mellett, hogy az ország lótenyésztésének emelésére az arabs vér teljesen tisztán fentartassék s a szakminiszterium aziránt is megkéressék, hogy mének magán egyénektől is vásároltassanak s a lótenyésztési szakosztályból is választassanak egyének, kik a mének megvizsgálásánál mint szakértők szerepeljenek.

1873-ban Szőllősgyörökben tenyészállatdijazás tartatott, mely alkalommal az egyesület által 90 drb arany osztatott ki.

1875-ben penditik meg az egyesület kebelében a folytonos járványos betegségek miatt a járásonként felállitandó állatorvosi állások szervezésének eszméjét.

1875-ben elkésziti az egyesület Somogy vármegye juhászati térképét.

1880-ban a kaposvári fiókkör sertéskanokat oszt ki a kör területének községei közt.

1880. május hóban Szőllősgyörökben magyar szarvasmarhadijazás tartatott s 120 frt osztatott ki a polgártenyésztők között.

1882-ben az egyesület hat darab tenyészbikát oszt ki jutányos áron s kedvező fizetési feltételek mellett, a községek között 1200 forint értékben.

1884. julius 20-án Kaposvárott csikós anyakanczákat dijaz.

1886-ban Iharosberényben szarvasmarhadijazás tartatott s az ott megjelenő urbéres gazdák között 14 darab arany és 175 forint osztatott ki.

Az állattenyésztés emelésére irányuló törekvéseit az egyesületnek 1888. évi május hó 7-én hozott határozatával tetőzte be, amidőn kimondotta, hogy minden évben rendszeresen dijazni fogja az urbéresek vagy ezekhez hasonló viszonyok között gazdálkodó egyének *tenyészkanczáit és tenyésztehenеit* s ezen dijazásokra évenkint 80 drb 10 frankos aranyat fordit. 1888. szeptember 17-én Kaposvárott megkezdődik a dijazás nagy ünnepségek között s azóta minden évben rendszeresen folyik a vármegye járásainak székhelyein felváltva, ugy, hogy az egyesület a már lefolyt 8 év alatt közel 650 drb 10 frankos aranyat vagyis 6500 arany frankot osztott ki saját erejéből, minden segélyezés nélkül e czélra.

Azonban az egyesület még itt sem állt meg. 1891. április 7-én tartott közgyülésen 2000 frtot szavaz meg oly czélból, hogy a földmivelésügyi miniszterium hasonló összegü segélyezésével egy »*Állattenyésztési alapot*« létesitsen, amely alap hivatva van jutányos áron, előnyös feltételek mellett, a vármegye arra szoruló községeit a legelső tenyészetekből származó bikákkal ellátni. Ily módon az öt év leforgása alatt közel 40 drb tenyészbikát helyezett el 9—10.000 frt értékben.

Befolyt továbbá az egyesület 1862-ben Somogy vármegye legelső pénzintézetének, a »Somogymegyei takarékpénztár részvénytársaság«-nak megalapitásába s az alapszabályok olyatén megalkotásába, hogy a létesitendő intézet ne csupán saját anyagi érdekeit mozditsa elő, hanem a közjónak is szolgáljon.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, versenyek, lóvásár, egyleti kiküldetések.)

A somogymegyei gazdasági egyesület volt egyike az elsőknek, mely a gazdaközönség buzditására s a jónak jutalmazására *1862-ben Marczaliban kiállitást* rendezett, amelyen az egész vármegye érdeklődő közönsége, az uri osztály és polgárság egyaránt képviselve volt. A kiállitás május hó 12. és 13-án folyt le, a melyre elővezettetett 100 drb ló, 38 drb magyar és nyugoti szavasmarha, 114 drb juh, 14 drb sertés s 4 drb baromfi. Dijazva lett 17 drb szarvasmarha 350 frttal és 5 drb aranynyal s több dicsérő oklevéllel; 12 drb anyakancza diszoklevelekkel, 480 frt készpénzzel és 14 drb aranynyal, a juhoknál a dijak 100 frtot

tettek ki; a bemutatott magyar és yorkshire-i sertések 5 drb aranynyal és 25 frttal jutalmaztattak, a baromfiak egy aranynyal s 23 frttal; a bemutatott gazdasági gépekre 20 drb arany és 160 frt dij esett, azonkivül 3 arany- és 2 ezüstérem.

1873. október 12. és 13-án Lengyeltótiban *terménykiállitás* rendeztetett s kiosztatott zöldségnemüekre 14 drb arany és 3 ezüst forint, a gyümölcskiállitásnál 8 drb arany s 3 ezüst forint és egy dicsérő oklevél; a szőlészetnél 3 drb arany, 5 ezüst frt, 2 dicsérő oklevél; a gabonanemüeknél 3 dicsérő oklevél; diszkertészetnél 5 arany, 2 ezüst forint; gyümölcsfatenyésztésnél 3 drb arany: erdészetnél 2 drb arany, 6 ezüst forint.

1873. október 20-án Iharosberényben tartott *terménykiállitás*, hol kiválólag a polgárság által bemutatott gazdasági terményekre 200 frtnyi jutalom esett.

1874. május 16-án Szőllősgyörökben *állatkiállitás* rendeztetett, amelyen a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumot a megboldogult Kozma Ferencz képviselte, azonkivül megjelennek ott a keszthelyi gazdasági tanintézet igazgatójának, Sporzon Pálnak vezetése alatt a felsőbb tanintézetnek hallgatói s a vármegye gazdaközönségéből igen sokan. Kiállittatott 211 drb ló, melyek kevés kivétellel urbéres gazdák tulajdonát képezték, azonkivül 72 drb szarvasmarha. Dijaztatott 19 drb ló, 85 drb aranynyal és 680 frttal; 16 drb szarvasmarha 425 frttal és hat dicsérő oklevél, vagyis a kiosztott dijak összes értéke 1615 frtra rugott.

1874. október 18-án Nagyatádon rendeztetett nagy sikerű *terménykiállitás*, azon 89 drb arany s 65 ezüst forint osztatott ki az azon résztvevő 130 kiállitó közül 70 egyén között.

1875. évi május 23., 24., 25-én Nagy-Atádon *állat- és gépkiállitás* rendeztetett, amelyen az egész vármegye gazdaközönsége s a vidékbeli polgárság nagy számmal vett részt.

1876. szeptember 7-én Szillban tartatott egy nagy *állatkiállitás*, amelyre elővezettetett 123 anyakancza, 59 kanczacsikó, 74 két- és egyéves csikó és 33 mén; ugy 76 drb szarvasmarha. Az elővezetett állatok csaknem mind urbéres gazdák tulajdonát képézték s közöttük jutalomdijként 1020 frt osztatott ki.

1876. szeptember 24-én Lengyeltótiban *kertészeti terménykiállitás* rendeztetett, amelyen kiosztatott jutalmakra 365 frt készpénz és 6 oklevél.

1884. évi május 18. és 19-én ujjolag Nagyatádon tartatott *állat- és gazdasági eszközkiállitás*, amelyre elővezettetett 140 drb szarvasmarha,

102 drb ló, 251 drb juh, 39 drb sertés, 20 drb baromfi és 85 drb gép. Kiosztatott szarvasmarhákra 36 drb cs. kir. arany, lovakra hasonlókép 36 drb arany, sertésekre 18 drb arany, baromfiakra 3 drb arany, mezei gazdák lóversenyére 13 darab arany, összesen 106 darab cs. kir arany.

Az 1885-ben a *budapesti orsz. kiállításon* a somogymegyei gazdasági egyesület egy, az urbéres gazdák tulajdonát képező 15 drb lóból álló kollekczióval vett részt, amelylyel 4 darab 800 arany frankos dijat nyert a népies lókiállításon, de sőt a kiállitás első diját, 400 arany frankot egy gyaláni polgár nyerte el. Ugyanezen kollekczióból, 6 ló pedig kiállitási érmet kapott, s igy az egylet által felküldött 15 lóból 10 kapott jutalmat.

1888-ban a pécsi *kiállításon* több specziális terménynyel vesz részt

Az egyesület a kiállitások terén való nagyterjedelmü müködését az 1890. évi *bécsi nemzetközi gazdasági kiállításon* tetőzte a legnagyobb sikerrel. A vármegye gyapjukiállitását — melyhez hasonlót keveset lehetett találni — az egyesület a magyaróvári gazdasági akadémiának tananyagul odaajándékozta.

A bécsi kiállításon Somogy vármegyéből ki volt állitva 28 termelőtől 40-féle buza, 17 termelőtől 22-féle rozs; 24 termelőtől 28-féle árpa 15 termelőtől 21-féle zab, 16 termelőtől 36-féle tengeri; 17 termelő 48-féle takarmánymagvat, 6 termelő 19-féle kereskedelmi növényt, 3 termelő 15-féle liszt- és korpanemüt, 3 egyén 38 drb házi iparczikket, 2 termelő 4 csomó sajtolt takarmányt, 16 termelő 85-féle bort és italokat, 5 termelő 43 darab gazdasági ipartermékét, 2 egyén alagcsöveket, 23 tenyésztő gyapjut s azonkivül 146 drb különböző demonstrativ térképet állitott ki. Magyarországból Somogy vármegye hozta el a legtöbb dijat, amennyiben maga az egylet kollektiv kiállitásáért kapta az első dijat, továbbá a kiállitók gyapjuért 4 drb első dijat, 7 drb második dijat, 8 drb harmadik dijat és 4 drb elismerő oklevelet, tehát 23 kiállitó 23 elismerést nyert; terménykiállitásban elnyerte egy kiállitó az ezüstérmet, borkiállitásban 2 drb első dijat, diszoklevelet, 4 drb második dijat, 8 drb harmadik dijat és 2 drb negyedik dijat. A népies lókiállitás 3 dijat nyert, s a kiállitott lovakból ő Fensége Stefánia özvegy trónörökösné egy párt vett meg.

Különösen nagy gondot forditott az egyesület arra, hogy a vármegye területén a köznép által általánosan használt faekét, mint a talaj alapos jó megmüvelésére annyira alkalmatlan eszközt, lehetőleg teljesen kiszoritsa s e czélból fennállása első időszakától kezdve egész 1890-ig *szántásversenyeket* rendezett a megye különböző pontjain. Ezen szántásversenyekre az egyesület közel 4000 frtot áldozott.

Szántásverseny tartatott 1863-ban Kaposmérő, Tab, Turbékon; 1864-ben Lengyeltóti, Csurgó és Mikében; 1865-ben Kiliti, Nagydobsza és Nagy-Bajomban; 1871-ben Szántódon, Kilitiben, Mikében és Nagy-Atádon; 1872-ben Szőllősgyörök, Csurgó, Lengyeltóti és Iharosberényben; 1882-ben Csurgón; 1883-ban Lengyeltótiban; 1884-ben Lengyeltótiban; 1890-ben Iharos-Berényben.

Szerencsés eszmét vetett fel 1880. évi február 3-iki közgyülésen Somssich Andor, aki inditványozta, hogy Somogy vármegye lótenyésztőinek egy piacz nyitása s igy a vármegye lóanyagának minél nagyobb árban való értékesithetése czéljából *Kaposvárott évenként rendszeres lóvásár tartassék.* Az egyesületi közgyülés az eszmét egyhangulag magáévá tevén 1881-ben fényes ünnepségek s nagyszámu bel- és külföldi vásárló jelenlétében márczius 23. és 24-én tartatott meg az első lóvásár Kaposvárott. Azóta a külföldön is igen jól ismert lóvásárok Kaposvárott minden évben rendszeresen megtartatnak s az elért nagy erkölcsi sikeren kivül a somogymegyei gazdasági egyesület ezen vásárok alkalmával közel 500.000 forint értékü lovat értékesitett Somogy vármegye lótenyésztő közönségének.

Nem kerülte ki az egyesület figyelmét fennállása óta semmi oly mozgalom, mely bár a vármegye határán kivül, de azért a gazdasági közjólét emelésére irányult s ily esetekben kiküldöttekkel képviseltette magát.

1867. augusztus 1-én a földmivelés- ipar- és kereskedelmi minisztérium kérelmére a keszthelyi gazdasági *tanintézet állapotát és viszonyait részletes vizsgálat alá* veendő, kiküldötte Somssich Lőrinczet, akinek a kiküldetés alkalmávali közhasznu tevékenységéért Gorove István, akkori minister köszönetet is mondott.

1868. julius 14-én Budapesten a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter elnöklete alatt megtartott »*Országos gazdasági értekezlet*«-re Jankovich László egyesületi elnök vezetése alatt egy deputácziót küldött.

1870-ben a styriai gazdasági egyesület 50 éves fennállási jubileuma alkalmával *Grácban tartott gazdasági kiállitáson küldöttséggel* képviseltette magát, s a kiállitáson szerzett bő tanulmányokról az egyesületi közgyülésen gróf Somssich József és Thassy Gyula tettek jelentést.

1870. május 8-án a mezei gazdák Temesváron megtartott kongresszusán az egyesületet elnöke, Jankovich László képviselte.

1879. junius 3., 4., 5., 6-án a székesfehérvári *gazdakongresszusra* az egyesület Jankovich László elnöklete alatt egy 14 tagból álló deputácziót küldött ki.

1880. május 10-én Budapesten tartott *országos borászati* kongresszuson kiküldöttel képviseltette magát.

1880. május 20-án az orsz. magyar gazdasági egyesület 50 éves jubileumán és gróf Széchenyi István arczképének a »Köztelken« való leleplezésénél Somssich Pál, gróf Somssich Imre, Somssich Andor, gróf Széchenyi Pál, Bárány Dénes és Roboz István egyleti tagok jelennek meg az egyesület képviseletében.

1882. szeptember hóban Agárdon tartott *szántásversenyeken* küldöttségileg képviselteti magát.

1883. május 25-én a gazdasági egyesületek közös szövetségbe lépése felett határozandó nagygyülésen az egylet képviseletében Somssich Andor és Freystädter Vilmos egyleti tagok vettek részt.

1885. augusztus 3-án a közgyülés a Budapesten megtartott *országos gazdakongresszusra* 12-tagu küldöttséget menesztett.

1888-ban Nagy-Kőrösön megtartott »szövetségbe« lépett *gazdasági egyesületek nagygyülésén* egy deputácziója jelent meg s ott a gazdásági egyesületeknek kamarai szervezését sürgették.

1890. szeptember 2—6-ig Bécsben megtartott *nemzetközi gazdakongresszuson* képviseltette magát.

1895. május havában Budapesten megtartott gazdakongresszuson egy nagy deputáczióval vett részt.

IV.

(Egyesületi müködés a miniszterium és a törvényhatóság utján.)

1862-ben felirt az egyesület a vármegyei törvényhatóság utján a Helytartó Tanácshoz, hogy a Balatonban üzött *rabló-halászat* megakadályozására intézkedéseket tegyen.

1862-ben erélyesen sürgeti a törvényhatóságnál, hogy a vasuti *állomásokhoz vezető utak kiépittessenek* s a meglevők pedig javittassanak.

1864. szeptember 27-én a nép között felállitandó *takarékpénztárak*, illetve segélyegyletek létrehivását kéri a vármegye főispánjánál.

1869. május 3-án a vármegye *lótenyésztésének emelése* érdekében elaboratumot terjeszt fel a földmivelésügyi-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumhoz.

1869. augusztus 2-án a *földadóreform* tárgyában terjeszt fel véleményes jelentést.

1870. május 8-án az *énekló madarak pusztitásának* törvényileg való megakadályozását kéri a földmivelési-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumtól.

1870. május 8-án az egyesület a törvényhatóság utján sürgeti a kormánynál a *cselédváltozások szabályozását.*

1871. május 5-én a *sertéstenyésztés emelése* tárgyában a vármegye területén gyüjtött adatokat a szakminiszteriumhoz terjeszti fel.

1871. május 5-én az *erdőtörvényjavaslatban* foglalt erdővédelmi intézkedések érdemében nagyterjedelmü elaboratumot terjeszt fel a földmivelési-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumhoz.

1872-ben az egyesület a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumnál sürgeti a *hegyrendőri törvények* megalkotását és mielőbbi életbe léptetését.

1874. május 4-én a törvényhatóság egyhangu támogatása mellett felir a képviselőházhoz, hogy a *gazdasági tanintézet* Keszthelyről máshová át ne tétessék.

1875-ben sürgeti a kormánynál egy *mezőrendőri törvény megalkotását* és életbeléptetését, sürgeti továbbá a községi erdők fentartását czélzó törvényes intézkedéseket s e kérvény pártolás végett a többi társegyesületnek is megküldetik.

1875-ben az egyesület Véssey Mihály inditványára az iránt kéri fel a földmivelési-, ipar- és kereskedelmi minisztert, hogy a *külföldi gabonatermés eredmények* a konzulátusok utján megküldve jól eleve a gazdaközönség tudomására hozassanak, ugy az »Országos magyar gazdasági egyesület« az iránt kéretik meg, hogy a hazai gabona termést lehetőleg hiteles adatok alapján idejében tegye közzé.

1875. november 2-án felir a képviselőházhoz, hogy a csekély dotácziója *földmivelési kormány nagyobb dotáczióban* részesüljön, s e tekintetben a képviselőház a szakminisztert uj költségvetés benyujtására utasitsa.

1877. augusztus 6-án a földmivelési-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumhoz felterjesztett elaboratumában a *borgyártás betiltása* mellett foglal állást.

1880. május 3-án a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumnál aziránt tesz előterjesztést, hogy a szarvasmarhatenyésztés fellendítésére néhány *jó tenyészbikát* adjon az egyesület rendelkezésére.

1881. november 7-én sürgeti a vármegye törvényhatóságánál, hogy a *községi faiskolák és ültetvények gondozásáról* szabályrendeletileg intézkedjék.

1883. február 5-én a gazdasági egyesület átir a törvényhatósághoz, hogy ezentul a *községi bikáknak engedélyezése* szabályrendeletileg legyen

kimondva, s legyen ugyancsak szabályrendeletileg kimondva az is, hogy ott, hol a szarvasmarhák közösen legelőre járnak, az engedélyezett bikán kivül legfeljebb egy éven alóli bikaborju őriztethessék künn a legelőn.

1883. február 5-én az egyesület a törvényhatóság utján sürgeti az *iskola-takarékpénztárak* felállitását.

1883. május 7-én a törvényhatóságnál a *szerb tövis irtásának* szabályrendeletileg való mondását sürgeti.

1883. november 5-én felir a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz, kérve őt ama intézkedésre, hogy a *néptanitók* a gyümölcsfatenyésztés és nemesités, ugy a méhészetből is kiképeztetést nyerjenek, hogy a nép fiainak eme közhasznu gazdasági ágakban oktatást legyenek képesek adni.

1883. november hóban a *kanászok disznótartásának* szabályrendeletileg való beszüntetését kéri a törvényhatóságtól.

1884-ben a kereskedelmi miniszteriumot aziránt kéri meg, hogy a *duna-drávai vasut árudijszabásai* hozassanak paritásba a cs. k. déli vasuttársaságéval.

1885. május 1-én a *kisbirtokosok anyagi helyzetének javitására* irányuló terjedelmes memorandumot terjeszt fel az »Országos magyar gazdasági egyesülethez«.

1885. november 2-án a »*Mezőrendőri törvényjavaslatra*« vonatkozólag kimeritő munkálatot terjeszt a szakminiszteriumhoz.

1887. január 17-én aziránt kéri meg a törvényhatóságot, hogy a vármegye területén oly annyira elharapódzó *szalma- és zsuppkivitel* ellen tiltó szabályrendeletet alkosson.

1889. deczember 14-én átir a törvényhatósághoz, hogy a *méhtenyésztésre* vonatkozó szabályrendeletét odamódositsa, hogy a polgároknak szőleikben nemcsak a Dzirzon, hanem a közönséges régi fajtáju kasokban is engedtessék meg a méhtenyésztés.

1891. október 12-én aziránt kéri meg a földmivelésügyi miniszteriumot, hogy a *peronoszpora vitikola* ellen a kötelező védekezés elrendeltessék.

1892. augusztus 1-én felir a földmivelésügyi miniszteriumhoz, hogy a téli *oktatási tanfolyamoknak* a községekbeni elvégzésére még 2 tanerőt alkalmazzon a szentimrei földmivesiskolához.

1894-ben a *vármegyei gazdasági helyi bizottság tagjait* kijelölve, azokat a törvényhatósághoz felterjeszti megválasztás végett.

1895-ben a vármegyének a *szarvasmarha-tenyészkerületekre* vonatkozó kimeritő javaslatot készit s azt a törvényhatóság szabályrendeletileg érvényre is emeli.

V.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

A somogymegyei gazdasági egyesület müködése kiterjed minden a vármegye gazdasági jólétének emelésére irányuló intézményre; tenyészállatokat oszt ki jutányos feltételek mellett úgy községek, mint erkölcsi testületek között; szarvasmarha- és lódijazásokat rendez a megye különböző járásaiban, s a mellett támogat minden oly mozgalmat, mely a vármegye gazdasági fejlődésének emelésére irányul. Egyik főczélja, hogy nagy anyagi áldozatainak lehető megtéritése után a községek mint erkölcsi testületek között jutányos áron, sőt dijtalanul is oszszon szét a filloxerának ellentálló amerikai alanyfajokat, hogy igy a szőlők regenerálásánál a hivatásának megfelelő kört betölthesse.

VI.

(Müködésének programmja a jövőre.)

Részt vesz az ezredéves kiállitáson a gazdasági egyesületek kollektiv kiállitásában, azonkivül ugyancsak a népies lótenyésztés bemutatására 12 parasztfogatot küld fel, azokat teljesen, saját költségéből kiállitva. Tenyészbikákat osztat ki nagy engedmények mellett a községek között; rendez ló- és szarvasmarhadijazást stb. stb.

A somogymegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapító tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen	Év	Alapító tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1874	45	106	—	151	1885	50	135	—	185
1875	45	106	—	151	1886	50	135	—	185
1876	45	115	—	160	1887	50	135	—	185
1877	45	115	—	160	1888	51	140	—	191
1878	46	120	—	166	1889	51	150	—	201
1879	46	120	—	166	1890	51	150	—	201
1880	48	127	—	175	1891	52	150	—	202
1881	48	130	—	178	1892	52	150	20	222
1882	48	130	—	178	1893	52	175	20	297
1883	48	130	—	178	1894	52	175	20	297
1884	48	130	—	178	1895	52	175	20	297

A somogymegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete 1871—1895.

Év	Vagyon	Kiadás	Bevétel
	frt	frt	frt
1871	4583	3933	14503
1872	2095	1230	15178
1873/4	3434	2353	21202
1874/5	3838	2660	20527
1876	2983	2119	22082
1877	2322	1673	22954
1878	2664	1622	23765
1879	2803	1967	24691
1880	3798	2001	26538
1881	3417	2778	27726
1882	2665	2283	29556
1883	6535	5862	32367
1884	3664	2945	34265
1885	5148	4655	35078
1886	5178	4287	36121
1887	3584	2231	37643
1888	3290	2750	38947
1889	4292	3426	39081
1890	2825	14576	25343
1891	8520	3652	33316
1892	2393	1482	33437
1893	7626	9524	33166
1894	5318	5991	36088

A somogymegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása 1894. év végén.

Folyó szám	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	I. Főpénztár:		
2	Regálekötvényekben	7100	—
3	Magy. mezőgazdák szövetk. részjegy	100	—
4	Készpénz	690	95
5	Lóvásári istálló, félszer és belsőség	6500	—
6	Tagdijhátralékok 1894. év végén	1071	—
7	II. Kiállitási alap	3317	74
8	III. Ösztöndij-alap	18343	98
9	IV. Bikavásárlási alap	4522	—
10	V. Lóvásár alap	1011	40
11	VI. Szőlőtelep-betét	1004	11
	Összesen	43666	18

A somogymegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyó szám	Bevétel	1895-re előirányzat frt	kr.	Folyó szám	Kiadás	1895-re előirányzat frt	kr.
1	I. Főpénztár:			1	Titkári tiszteletdij	300	—
2	Regálekötvény	319	50	2	Pénztárnoki tiszteletdij	120	—
3	Lóistálló bére	200	—	3	Irnok fizetése	144	—
4	Pajta bére	50	—	4	Ösztöndijakra	712	50
5	Tagdijak	1700	—	5	Nyomtatványok és portó	150	—
6	Csurgói gazdakörtől jutalék	75	—	6	Rendkivüli irnoki munkák	50	—
7	II. Kiállitási alap	432	68	7	Tenyészállatdijazás	250	—
8	III. Ösztöndij-alap	720	—	8	Adó és illetékegyenérték	120	—
9	IV. Bikavásárlási alap	132	—	9	Előre nem láthatók	100	—
10	V. Lóvásár-alap	40	—				
	Összesen	3669	18		Összesen	1946	50

SOPRONVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Sopron.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja. Alapitók, vezérférfiak.)

A sopronvármegyei gazdasági egyesület megalakitása 1874. évre esik. Sopronvármegye 1874-iki május 5-én tartott közgyülésén ugyanis *Wimmer* Imre inditványt terjesztett elő, hogy a vármegyei gazdasági érdekek gondozása czéljából gazdasági egyesület létesittessék.

A közgyülés örömmel fogadta az inditványt és *Simon* Nep. Jánost mint elnököt a létesitendő gazdasági egyesület megalakitására vonatkozó előmunkálatok foganatositásával megbizta.

A közügyekben fáradhatatlan *Simon* Nep. János, gróf *Széchenyi* Imre közremüködésével Sopronvármegye neves gazdái 1876-iki julius 31-én Simon elnöklete alatt tartott alakuló ülésén a »*Sopronvármegyei gazdasági egyesület*«-et az ugyanazon alkalomra már elkészitett s az ülés folyamán már megvitatott egyesületi alapszabályok elfogadásával megalakitották.

A megalakult gazdasági egyesület czélul tüzte ki általában a hazai különösen pedig Sopronvármegye és Sopron szab. kir. városa földmivelő néposztályának szellemi mivelődését és anyagi jólétét előmozditani és ennek következtében feladatául tüzte:

1. A mezőgazdasági szakértelem fejlesztését; 2. a földmivelés érdekeinek a kormány és törvényhozás irányában való hathatós támogatását; 3. a hatósági közegeknek szakvéleménynyel és felvilágositással való támogatását; 4. a mezőgazdaság körül mutatkozó hiányok és akadályok megszüntetését és ezek lelkiismeretes irányuló intézkedéseket javasolni; 5. czélirányos ujitások támogatását és a gazdáknak az okszerü termelésre való serkentését; 6. a föld hitelének emelését s a gazdáknak olcsó tőke megszerzését elősegiteni.

A lelkesedéssel megalakult gazdasági egyesület müködésének már első éveiben lángbuzgalmu elnökét elvesztvén, a megalakitás munkáján kivül alig mutathatott fel eredményt s jóformán csak névleg szerepelt *Solymossy* László báró elnöksége idején is, kit a nagyobb akczió kifejtésében megrongált egészsége — mely miatt elnöki tisztéről le is mondott — akadályozott meg.

Az egyesület uj életre való ébredése gróf *Széchenyi* Kálmán, kit az egyesület 1880. május 31-én választott elnökké és *Emődy* József egyesületi titkár szereplésével kezdődik, kik az egyesület ügyeinek vezetésében a közönség érdeklődésének felkeltésében nem kimélvén időt s fáradságot, nem mindennapi tevékenységet s buzgalmat fejtettek ki. Az egyesület tisztikarával, ugyszólván, községről-községre járt a nemes gróf s buzditó beszédek, népies gazdasági előadások tartásával törekedett a gazdaközönséget az egyesületi életnek, nem eredménytelenül, megnyerni.

Az egyesület ujra felvirágoztatásában gróf *Széchenyi* Kálmán és *Emődy* József e. titkár mellett hervadhatatlan érdemeik vannak: *Augustinetz* Antal bárónak, ki az egyesületnek 1885-től 1889-ig elnöke, az egyesületi élet kiváló harczosa, az egyesület erejét ugy kifelé, mint befelé hatalmas mértékben emelte; *Simon* Ödönnek, ki kezdettől fogva, mint választmányi tag, az egyesület mozgalmaiban mindenkor élénken részt vett, később mint alispán az egyesületet hivatalos hatáskörében mindenha hathatósan támogatta s végül (1889-től 1891-ig) mint elnök, ki az egyesület vagyonát jelentékeny mérvben növelte; *Ótocska* Bélának, ki az egyesület megalakulása óta annak fáradhatatlanul müködő választmányi tagja, s 1891-től mint az egyesület elnöke, az egyesület müködésének uj és gyakorlati irányt adott; báró *Berg* Gusztávnak, ki az egyesület mindennemü mozgalmaiban nemcsak részt vett, hanem anyagilag is nagy mértékben támogatta; lovag *Patzenhofer* Conrád és lovag *Rothermann* Rezső, kik az egyesületet minden áldozatot igénylő kezdeményezéseiben a legmesszebb menő bőkezűséggel támogatták. *Otocska* Ignácz, báró *Babarczy* Sándor, *Gyulassy* Gyula és *Bauer* Ottónak, kik az egyesületnek, mint hosszu évek során át elnökei, fáradságot nem ismerő lelkes buzgalommal működtek.

Moll Ármin és *Töppler* Samu ügybuzgó titkároknak, *Sugár* Sándornak, ki kezdettől fogva választmányi tag, elnöke a számvizsgáló bizottságnak s az egyesületi élet minden mozgalmaiban közreműködött; dr. *Baán* Endrének, ki az egyesületnek kezdettől fogva jegyzője és jog-

tanácsosa, *Vaniss* Adolfnak, az egyesület hosszu évek során át buzgó vál. tagja és pénztárnoka, továbbá *Baditz* Lajos, *Bauer* Ferencz, *Bauer* Mihály, *Borsody* Péter, *Büben* Gyula, *Dávid* Emil, dr. *Egyedy* Arthur, *Elsner* Gusztáv, *Freissperger* Vilmos, *Gayer* József, *Hajas* Gyula, *Hőgyészy* Béla és Pál, *Matisz* Albert, *Mayer* Vilmos, *Mechle* József, *Miletits* János, *Müller* P., *Nagy* Sándor, *Renner* Henrik, *Rupprecht* Lajos, *Rupprecht* Olivér, *Seligmann* Kelemen, *Vaniss* Adolf, *Virágh* Elek, *Wolff* Lajos, id. *Szilvássy* Márton választmányi tagok, kik az egyesület mozgalmaiban mindenkor buzgón résztvettek s közreműködésükkel az egyesületet czéljai elérésében dicséretreméltóan támogatták.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Éghajlati és talajviszonyok, birtokok aránya, általános gazdasági termelés, állattenyésztés, különleges kulturák.)

A sopronvármegyei gazdasági egyesület működése Sopronvármegye egész területére kiterjed, mely 3307 négyszögkilométer nagyságú.

Sopronvármegye kedvező földrajzi fekvése, talaj- és éghajlati viszonyai folytán ugyszólván minden kulturnövény termesztésére alkalmas. Északi és nyugoti része hegyes, déli része róna.

Az erdővel boritott részek kedvező aránya a sikföldhöz, nemkülönben kisebb-nagyobb folyó vizei és a Fertő tava eredményezik nyilván a megye szelid, szélsőségtől ment éghajlatát s a rendszerint elégséges évi csapadékot.

A *talajviszonyok* általában jók. Leszámitva a »Fertő« déli részén elterülő mintegy 450 négyszögkilométer síkföldet, mely csekély kivétellel merő homok és kavics, a talaj általán mély rétegű és közép kötöttségű. Legkitünőbb része a vármegyének az ugynevezett Rábaköz és Répczevölgye.

A vármegye *népessége* sürünek mondható. Nagyon kedvező közlekedési viszonyai a szomszédos Ausztriával eredményezik azt, hogy a mezőgazdasági termények jól és könnyen értékesithetők.

A *birtokarány* egyenlőtlen, a mennyiben a megye birtokosait tulnyomólag nagybirtokosok és kisbirtokosok képezik; a középbirtokosok száma nagyon csekély. A *gazdálkodás* mindamellett általában nagyon belterjes ugy a nagybirtokokon mint a kisgazdáknál, mely kedvező jelen-

ség nyilván a nagybirtokokon uralgó bérleti rendszerben keresendő, a mennyiben a legnagyobbrészben czukorgyári bérgazdaságokban üzött mintagazdálkodás a kisgazdák gazdálkodási viszonyaira kedvezően hat. Általában a legokszerübb váltó gazdaság divik.

A *kalászos* termények közül az első helyet foglalják el a *buza*, *árpa* és *zab*. *Kozs*, ugyszintén *tengeri* jobbára csak a házi szükséglet fedezésére termeltetik. A *gumós* és *gyöknövények* közül a czukorrépát, takarmányrépát és burgonyát termesztik s ez utóbbit ismét csak a házi szükséglet fedezésére. Buzával évenkint mintegy 40.487 hektár, tavaszi buzával 2047 h. Őszi rozszsal 23.758 h., tavaszi rozszsal 1264 h., árpával 25.167 h., repczével 2340 h., zabbal 11.152 h., kukoriczával 7000 h. van bevetve.

Az évi termés átlag az elősorolt kulturnövényekből hektáronkint a következő: buzából 23 hektoliter, rozsból 20, árpából 25, repczéből 16 zabból 30, kukoriczából 20 hektoliter.

Kulturnövényeink közül legnagyobb mértékben, nem kevesebb mint 19.500 kat. holdon, a *czukorrépa* termeltetik s az évi átlagos 2,300.000 q. répát 5 czukorgyár dolgozza fel.

A *takarmány*-növények közül legnagyobb mértékben a vörös lóhere, bükköny és luczerna termesztetik, mohar, baltaczim csak kis mértékben. Zöldtakarmányozás czéljából ugyszólván kizárólag s nagy mértékben csalamádét vetnek, melyből egy jelentékeny rész, ugy a nagyobb, mint kisgazdáknál, a téli etetés czéljaira bevermeltetik.

Tarlónövények csak gyéren, itt-ott vettetnek s ezek: a hajdina és tarlórépa.

Az *ipari* és *kereskedelmi* növények közül kis mértékben s kizárólag házi feldolgozás czéljából a lent és kendert termesztik. Mind nagyobb jelentőséget nyernek azonban a *saj meggy*-telepek, melyek a megye északi részében már is szép számmal szaporodnak és terjednek. A nyersanyag — mely pipaszár és sétabotok készitésére használtatik — Bécsben talál piaczot és általában véve kitünően jövedelmező.

A *gyümölcsfatenyésztésre* a megye éghajlata, talaja kiválóan alkalmas lévén, a gyümölcstermesztés általános. Mint kiviteli gyümölcs, első sorban áll a cseresznye, melyet főleg a nagymartoni járásban és a fertőmelléki községek termelnek. A termést bécsi gyümölcsárusok rendesen már a fán vásárolják meg. Az évi bevétel a cseresznyéért 150—180.000 forintra tehető. Kiterjedt mértékben üzik az alma, körte és szilva termelését is, mely gyümölcsnemek azonban jobbára helyben való eladás utján értékesittetnek.

A *szőlőművelés* Sopronvármegye egyik legjelentékenyebb bevételi forrását képezi. Nem kevesebb mint 12.000 kataszteri hold van szőlővel beültetve. A szőlőterületek legnagyobb része a soproni, kismartoni, nagymartoni és csepregi járásban van. Sopron, Rust városok a kismartoni és nagymartoni járások legtöbb községeinek ugyszólván egyedüli és főjövedelmi forrását képezi a szőlőmivelés.

Nagyjelentőségü és fontos gazdasági ága Sopronvármegyének az *állat*, különösen *szarvasmarha-* és *lótenyésztés*. Mig a hatvanas években a megye szarvasmarha-állománya a piros-tarka nyugoti és magyarfajta keverékekből állott, addig az ma már jóformán kizárólag a korán fejlődő nyugoti és pedig határozottan szimmenthali fajta jellegü. A szimmenthali fajta tenyésztése általános s a tenyészirány a tenyészállatok és tejelők mellett, hizlalási és igavonás czéljából főkép ökörnevelésre irányul.

A tenyésztés jobbára a közép- és kisgazdák kezében van, a nagybirtokosok inkább hizlalásra szoritkoznak. A megyében több jól berendezett tejgazdaság is van, melyek a tejet részint nyersen, részint vajjá feldolgozva értékesitik.

Mig a megye nyugoti részében a szarvasmarha tenyésztését űzik előszeretettel, addig a keleti részben a lótenyésztést karolják fel. Főkép a csornai járás az, melynek jeles angol félvér anyaga van s mely a lakosság jelentékeny bevételi forrását képezi. A megye északnyugoti, pulyai és csepregi járásaiban, nagy előszeretettel nevelik a hidegvérű, nehéz igás csikókat (melyeket Muraközből szereznek be) ugy használati, mint a szomszéd Ausztriában való eladás czéljából.

A *juhtenyésztés* teljesen hanyatlóban van s csak egyes — főkép czukorgyári gazdaságokban — az angol husjuhok tenyésztése divik.

A *sertéstenyésztés* eddigelé jelentéktelen s jobban csakis a házi szükséglet fedezése czéljából üzetik. A megye keleti és déli részén a mangalicza zsirsertés, mig a vasutak mentén az angol keresztezések tenyésztetnek.

A vármegye állatállománya az 1894-iki összeirás szerint a következő: 17.635 darab ló, ezek között 30 mén, 5446 kancza, 7678 herélt, 4281 darab csikó. 86.065 darab szarvasmarha, ezek között 680 bika, 36.315 tehén, 19.167 ökör, 30,892 növendék. 67.477 juh, 1823 kecske és 43.943 darab sertés.

III. Az egyesület működése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: kisérleti telep, faiskola, árucsarnok, csikólegelő, bikanevelő telepek.)

A gazdasági egyesület ujjáébredése idejében, az 1880-iki május 31-én tartott közgyülésén *Széchenyi* Kálmán gróf elnöksége idejében történt inditvány az iránt, hogy az egyesület egy kisérleti telepet állitson fel, melynek czélja lenne a növénytermelés terén felmerülő ujdonságokat kipróbálni és az elért eredményt a gazdaközönséggel részint a helyszinén, részint az egyesület kiadásában megjelenő Értesitőben megismertetni. Továbbá a jófajtáju vetőmagvak nagyobb mennyiségben való termesztése s annak az egyesületi tagok között jutányos áron való kiosztása. A telepen egy tehenészet felállitásával tisztavérü (szimmenthali) tenyészállatok nevelése, a gazdaközönség tenyészetének nemesitésére. Egy faiskola létesitése; ojtó galyak ingyenes kiosztásával s nemesitett csemeték kedvezményes áron való elárusitásával a megyei gyümölcstermelést emelni. Végül a telepen czélba veendő okszerü gazdálkodásból kifolyólag a megfelelő mivelési technikát ugy a helyszinén, mint az egyesületi Értesitőben ismertetni.

A kisérleti telep felállitására tett inditvány 1881-ben valósult meg, amidőn az egyesület Sopron város közvetlen közelében a somlyóvásárhelyi, a vallásalapitvány tulajdonát képező 16 kat. holdnyi területet haszonbérbe vette s emlitett czélból 5 osztályba rendezte és pedig: 1. a gazdasági növények osztályára, 2. a gyümölcsfatenyésztés, 3. konyhakerti növények, 4. takarmánynövények, 5. trágyakisérletek és telepek osztályára.

A telep a kitüzött czélokra kicsinynek mutatkozván, 1884-ben ujabb 20 hold kibérlésével 36 kat. holdra egészittetett ki s kezeltetett 1890. évig, amidőn is az annak kezelésével járó költségek mind sulyosabban nehezedtek az egyesületre, ugy hogy azt — bár üdvös hivatásának jórészt megfelelt — az egyesület feloszlatni volt kénytelen.

Az egyesület 1880 deczember 13-án tartott közgyülésén egy *elárusitó marha-csarnok* létesitését határozta el, melynek czélja leendett általában a gazdasági állatok eladásának közvetitése. Az intézmény 1881 márczius 1-én lépett életbe s több-kevesebb szerencsével 1885-ig állott fenn, amidőn is a vásári viszonyok következtében az árucsarnok feloszlatott.

A lótenyésztés emelése czéljából 1893-ban Eszterházán a Fertő partján 150 holdnyi *csikólegelőt* létesitett az egyesület. Az alakitás első évében 14 frt fűbér mellett 150 drb csikó legelt, mig a következő évben 9 frt fűbér mellett csak 70 csikó került a legelőre. A sok jóakarat és buzgalommal létesitett s szép reményekre jogositott intézményt, sajnos, talán épen a természeti viszonyok megváltozása következtében — amennyiben a legelőt ugyszólván tápláló Fertő vize mindinkább visszaszorul és a kiszáradáshoz közeledik — az egyesület 1894-ben feloszlatni volt kénytelen.

A szarvasmarhatenyésztés emelése képezvén az egyesület főtörekvését, jó *tenyészállatoknak* a községek részére kedvezményes áron való kiosztása — mióta azzal a kormány az egyesületet megbizta — az egyesület főgondját képezi.

A vármegyében daczára a szép marhaállománynak, megfelelő számu és minőségü apaállat nem állván rendelkezésre, a hiányok pótlása czéljából *Seligmann* Kelemen kezdeményezésére az egyesület *bikanevelő telepeket* létesitett, hol nemcsak elegendő számu, hanem lehetőleg tisztavérü apaállatok neveltessenek, melyek hivatva lennének nemcsak az évenkint mutatkozó hiányokat pótolni, de a megye állatállományát is nemesiteni.

Az egyesület ennek következtében szerződéses viszonyba lépett a vármegye nevesebb állattenyésztőivel olyformán, hogy az egyesület a telep tulajdonosának egy telivér bikát ingyen használatra ád, de a telep tulajdonosa köteles az ezután származó alkalmas növendék bikákat $1^1/_2$—$1^3/_4$ éves korukban az egyesületnek 200 frt vételárban átengedni.

Az egyesület által kiadott telivér apaállatra a telep tulajdonosa legalább 30 drb tehenet köteles tartani, melyeket a tenyésztésre az egyesület válogat ki, bélyegez le és törzskönyvez. A telepekről kikerülő alkalmas bikák árverés utján jutnak első sorban a községek s másodsorban a magánosok birtokába.

Az egyesület az eddig szép eredményt 1892-ben *Ótocska* Béla elnöksége idejében létesitette. — Ez évben 4 telepet létesitett és pedig: Pecsenyéden (Hartig és Rothermannál), Ujkéren (gróf Széchenyi Kálmánnál), Szilipusztán (Strobl Gézánál), Sághon (Bornemisza Gábor bárónál) E telepek 1893—95-ben kiegészittettek még a földszigeti (Berg Miksa bárónál) és a csernelházi (Nagy Sándornál) telepekkel. — A telepek részére a telivér szimmenthali apaállatokat 1892-ben *Bauer* Ottó és *Mayer* Vilmos vásárolták Messkirchben s 1895-ben ismét 3 drbot *Széll* Kálmán

hirneves rátóti tehenészetéből szerzett be az egyesület, összesen 8800 korona értékben.

A telepek 1894-ben gyümölcsöztek először és azóta szép eredménynyel működnek, amennyiben az onnét kikerülő nagyrészt tisztavérü növendék apaállatok a községek által szivesen vásároltatnak meg. A bikanevelő telepekkel az egyesület czélját érte, amennyiben ezek utján nemcsak elégséges számu, hanem kitünő apaállatokat nagyon olcsó, 150—300 frtos árakon juttat minden megterheltetés nélkül a községek birtokába.

1893-ben szervezte az egyesület *Bauer* Ottó kezdeményezésére és közremüködése mellett a *cserebogárirtást.* Amaz óriási károk tudniillik melyeket a vármegye legfőbb kulturnövényében, a czukorrépában, a cserebogár pajorja, a csimasz okozott, arra inditották az egyesületet, hogy e rovarok pusztitására mozgalmat inditson. E tervének megvalósitása czéljából megkereste a vármegye hatóságát a káros rovarok pusztitására vonatkozó szabályrendeletek kibővitése iránt, másrészről mozgalmat inditott a gazdaközönség körében, hogy a néptanitók által az iskolás gyermekekkel gyüjtött rovarokat megsemmisités czéljából bizonyos meghatározott árért váltsák be. A szervezés munkája sikerült mert az első évben mintegy 1550 hektoliter rovar váltatott be és semmisitetetett meg.

Az egyesület ez intézmézménye elismerésre talált a kormánynál és az országos magyar gazdasági egyesületnél, melynek felhivására a kormány támogatásával az egyesület ez intézményét több megyei gazdasági egyesület magáévá tette.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok, a szakértelem fejlesztése, állattenyésztés emelése, jó gépek terjesztése.)

Az ujjáalakulása idejében az egyesület főfontosságu dolognak tartván első sorban is az egyesületi élet megismertetését s az iránt való érdeklődés felkeltését, a megye különböző járásaiban *gazdasági szakelőadásokkal* egybekötött vándorgyüléseket tartott.

Ily gazdasági szakelőadásokkal egybekötött vándorgyülés tartatott 1881 január 16-án Csornán, mely alkalommal közérdekü előadásokat tartottak *Emődy* József az egyesületi élet hasznáról, a tejgazdaságról, *Gyulassy* Gyula a mély szántásról s okszerü talajmivelésről, dr. *Baán* Endre a biztositásokról. 1881-iki augusztus 15-én Csepregben *Emődy* József a »hitelszövetkezetekről«, *Ótocska* Béla az okszerü takarmányozásról, dr. *Baán* Endre a váltó használatának a gazdára nézve mutatkozó hátrányairól.

A gazdasági szakértelem fejlesztését az ujabbi időben az egyesület szélesebb alapokra fektetni kivánván, a közgazdasági érdekek ápolása mellett feladatává tüzte ki a községi *gazdakörök* alakitását s létesitette a *vándortanitói* intézményt.

Gazdakörök létesültek 1890-ben Lövőn 86 taggal, Beőben 46 taggal, 1892-ben Csernelháza-Damonyán 31 taggal, 1893-ban Pecsenyéden 165 taggal, melyek az anyaegyesülettel szerves összeköttetésben vannak, s czéljuk az időnkint tartott üléseken felolvasások és népies gazdasági szakelőadásokkal a szakértelem fejlesztése. Az egyesületi titkár, ki mint vándortanitó működik, a megye egyes községeiben a mezőgazdálkodás minden ágából évenkint jelentékeny számu népies előadás tart

A *talajmivelés* tökéletesebbé tétele czéljából eke- és szántásversenyeket rendezett, és hogy a mindinkább szükségessé váló jó gazdasági gépek és eszközök használatát a kisgazdákkal megkedveltesse, az állatdijazások alkalmával kiosztott jutalmak fejében gazdasági gépek kiadását hozta gyakorlatba s kapcsolatban ezzel gazdasági gép- és eszközárveréseket rendezett (hol az árverezett gépek 25—50% kedvezménynyel keltek el), hogy ezzel a gazdaközönségnek kedvező alkalmat adjon jó gépek előnyösen való beszerzésére.

A *növénytermelés*, *gyümölcstermelés* és *fatenyésztés* előmozditására az egyesület kisérleti telepéről részint ingyen, részint jutányos áron különféle vetőmagvakat, gyümölcscsemetéket, ojtó galyakat és alanyokat osztott ki.* A gyümölcstermelés, a fatenyésztés, méhészet terén kiváló szorgalmat és eredményt tanusitott *néptanitók részére dijazást* rendezett.

A *tüz* és *jégbiztositási* eszme terjesztése olcsóbb biztositás végett évek óta szerződéses viszonyban van az »Első magyar általános biztositó társasággal«.

A gazdaközönség serkentése czéljából az egyesület *kiállitásokat* s főképen a kisgazdáknak tenyészeteik javitására való buzditás czéljából *tenyészállatdijazásokat* rendezett.

A vármegye kedvező fekvésénél fogva az állat-, főképen pedig a szarvasmarhatenyésztésre levén alkalmas, annak emelése és fejlesztése az egyesület alakulásának kezdetétől fogva főtörekvését képezte az egyesületnek.

A tenyészkerületek eszméjét az egyesület magáévá tévén, arra töre-

* A kisérleti telepről kiosztatott összesen mintegy 50.000 ingyenes ojtógaly (120 fajban); nagyon kedvezményes árak mellett mintegy 60.000 klgr. kül. nemes vetőmag, mintegy 15.000 ojtvány és vadoncz.

kedett, hogy az egész megyében az egységes fajta és pedig a megye viszonyaihoz képest legkitünőbbnek elismert szimmenthali fajta tenyésztessék, s ebből kifolyólag — terve érvényesitése czéljából — megalkotta a vármegyei *állattenyésztési szabályrendeleteket.*

Hogy a községeket lehetőleg jó és tiszta vérü apaállatokkal elláthassa, részint saját erejéből, részint a földmivelésügyi miniszterium támogatásával *állattenyésztési alapot* létesitett s ebből évenkint jelentékeny számu szimmenthali fajta apaállatokat vásárolt s azokat a községeknek részint kamatmentes részletfizetésre, részint ingyen használatra kiadta.

A *sertéstenyésztés* fejlesztésére ujabbi időben az egyesület az által hat, hogy kitünő fajta kanokat ingyen oszt ki egyes községeknek.

A *lótenyésztés* ügyét a gazdasági egyesület indirekte szolgálja, amennyiben a lótenyésztő bizottság részére évenkint 400 korona segélyt bocsát rendelkezésre.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, versenyek, kisérletek, állatdijazások.)

1880. szeptember 9-én Csepregben rendezett *marhakiállitást*, melyen 111 kiállitó összesen 189 szarvasmarhát állitott ki. Kiosztatott 21 dij 42 darab 10 frankos aranyban és 75 frt készpénzben és 24 dij diszoklevelekben.

1881. szeptember 11-én Nagyczenken rendezett *szarvasmarha kiállitást*, melyen 88 darab marha állittatott ki. Kiosztatott 26 dij 45 darab 10 frankos aranyban és készpénzben 105 frt. Diszoklevelekben 15 dij.

1882. évi szeptember 5-én Kismartonban rendezett *kiállitást*, mely kiterjedt szarvasmarhára és háziipar ntján előállitott czikkekre, nevezetesen: szalmakalap, gyékény. kosár, selyem, továbbá len- és ionálárukra Kiosztatott *a) szarvasmarhákra* 21 dij 42 darab 10 frankos aranyban készpénzben 97 frt, két tiszteletdij 130 frt, értékben., *b)* szalmakalapokra: kiosztatott 4 dij 5 darab 10 frankos aranyban, és készpénzben 6 frt, *c) kosarak és gyékényekre* 2 dij 3 drb 10 frankos aranyban, *d)* selyemtermelési czikkekre két dij 6 darab 10 frankos aranyban, *e)* len- és kenderfonalakra 4 dij 12 darab 10 frankos aranyban.

1883. évi szeptember 13. és 16-ikán *nagyobb szabásu kiállitást* rendezett az egyesület Kapuvárott, mely kiterjedt lovakra, szarvasmarhákra juhokra, sertésekre, baromfiakra, méhészét. általános háziipari termékekre és gazdasági gépekre. E kiállitást 2 napon át mintegy 10.000 ember látogatta s egyike volt a legsikerültebbeknek, milyen egy szükkörü megyei kiállitásnál elérhető. Kiállittatott 283 darab ló, 313 darab

szarvasmarha, 78 drb juh, 27 drb sertés, 123 drb baromfi. A méhészet 7, a házi ipar 41, a gépészet 17 kiállitó által volt képviselve. A kiosztott dijak értéke 2500 frtra rugott.

A kapuvári kiállitás dijazásán kivül az egyesület az 1893-ik évben dijazta ama néptanitókat, kik a megye mezőgazdasági viszonyairól a legfontosabb és legkimeritőbb statisztikai adatakat és jelentéseket szolgáltatták az egyesületnek tekintetbe véve az illető néptanitó érdemeit a háziipar terén. E czélra az egyesület 250 frt jutalmat osztott ki.

Dijazta továbbá a legjobb rendben talált községi faiskolákat és e czélra 50 forintot forditott.

Az 1895-ik évben az *országos kiállitás* költségeihez való hozzájárulás miatt az egyesület kiállitást nem rendezett, ellenben a bécsi hizómarhakiállitáson egy gyüjteményes kiállitással, mely állott egy drb hizott bika, 21 drb ökör, 54 drb juh, és 60 drb sertésből — vett részt, — mely a vármegye nagyobb birtokosainak okszerü és belterjes gazdálkodásának, főleg pedig a mindnagyobb fontosságra emelkedett hizlalás fejlődésének bizonyságát adta. E kiállitás számos kitüntetésben részesült Ugyanezen évben küldöttségileg résztvett a Budapesten tartott III. orsz, gazdakongresszuson.

Eke- és szántás-versenyt rendezett az egyesület 1885. szeptember 15-én Csornán, főleg azon czélból, hogy a helyi viszonyoknak leginkább megfelelő mélyitőeke-szerkezet megállapittassék. A versenyen bemutattatott 15 darab különféle rendszerü 1—3 tagu és mélyitőeke. A versenyen kiosztatott 5 dij.

1886. október 3-án Nagymartonban is sikerült *nagyszabásu kiállitást* rendezett az egyesület, mely hét csoportra terjedt ki és pedig I. szarvasmarha, II. baromfiakra, III. méhészetre, IV. különféle gazdasági terményekre, V. gyümölcsre, VI. háziipar terményeire, VII. gazdasági gépek és eszközökre. Kiosztatott összesen 182 dij mintegy 1300 frt értékben és 48 elismerő oklevél.

1886-ban a néptanitók között a *gyümölcsfaiskolák*, megfelelő keresztezések, nemkülönben a háziipar terén legbuzgóbban közremüködőknek 200 frt dijat osztott ki az egyesület.

A soproni *háziipar-egyesület* kosárfonó-iskolája javára 50 frtnyi alapitványt tett.

A szombathelyi *állami gyümölcsészeti és szőlőszeti* vándortanitónak kétizben a megye bortermelő vidékein tett körutazását és vándor-előadások megtartását eszközölte ki.

1889-ben az egyesület 82 résztvevővel *tanulmány-kirándulást* rendezett a budai promontori, a farkasdi állami szőlőkisérleti állomásokra.

1892-ben szeptember 4-én Nagybaromban rendezett az egyesület *tenyészállatdijazást.* Elővezettetett 161 drb szarvasmarha. Kiosztatott 15 dij gazdasági gépek és eszközökben mintegy 400 frt értékben és 10 elismerő oklevél.

1892. szeptember 18-án gazdasági *gép-* és *eszközárveréssel* egybekötött tenyészállatdijazást rendezett, Damonyán, hol kiosztatott 14 dij gazdasági gépekben mintegy 300 frt értékben és 9 elismerő oklevél. A eszközárverésen a tagok között elárvereztetett 3 *Sack-* rendszerü eke egy szelelőrosta, egy szecskametsző, 3 répavágó, 2 vasbarona, melyeknél az egyesület tagjai 20—30% kedvezményben részesültek

Gazdasági szakelőadások az egyesületi titkár által, ki mint vándortanitó müködik, tartattak Lövőn a mütrágyazásról, Klimpán, Fehéregyházán, F.-Szt.-Miklóson, Pecsenyéden, Széleskuton, Okán, Sérczen, Feketevárosban, Oszlopon a filloxera elleni védekezésről, Szilban a gazdasági eszközök hasznáról és a marhatenyésztésről, Kisfaludon a takarmányfélék bevermeléséről, Baboton, Röjtökön az állattenyésztésről.

1893-iki szeptember 9-én Csornán és szeptember 18-án Pecsenyéden rendezett *tenyészállatdijazást* az egyesület, melyek gazdasági gép- és eszközárveréssel voltak egybekötve. Dijazva voltak szarvasmarhák, sertések és baromfiak. Kiosztatott 40 dij gazdasági eszközökben mintegy 500 frt értékben és 23 elismerő oklevél. A gazdaközönség között elárvereztett 2 vetőgép, egy járgányos cséplőgép, 1 szelelőrosta, 3 Sackeke, 3 répavágó, 1 vasborona és egyéb kézi szerszámok mintegy 730 frt értékben.

Ez évben *közös csikólegelőt* állitott fel az egyesület Eszterházán, melyre 96 egyesületi tagnak 150 csikaja volt felhajtva 14 frt legeltetési dij mellett.

Népies előadások tartattak Lövőn, Szilban a czukorrépatermelésről, Lövőn a peronoszpora elleni védekezésről, F.-Szt.-Miklóson, Csepregben, Visen a filloxera és peronoszpora elleni védekezésről, F.-Szt.-Miklóson a tenyészapaállatok tartása és gondozásáról, Hegykőn a szövetkezetek hasznáról és állattenyésztésről, Szárföldön az állattenyésztés és czukorrépatermelésről.

1894-ben Csepregben tartott *tenyészállatdijazást* az egyesület hol, elővezettetett 131 drb ló és 306 drb szarvasmarha. Kiosztatott 48 dij, mintegy 2040 korona értékben és 19 elismerő oklevél. A dijjazással

megtartott gazdasági gépárverésen elárvereztetett egy vetőgép, 3 Sack-eke, egy szecskametsző, egy répavágó, egy vasborona és egyéb kézi eszközök mintegy 800 frt értékben. Az ez évben foganatositott cserebogárirtásban legbuzgóbb tanitókat dijazta és e czimen 15 dijban 250 frtot osztott ki.

Népies gazdasági szakelőadások — a mezőgazdaság minden ágából miként az előző években — jelentékeny számban tartattak.

V.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok és a törvényhatóság utján).

1880-ban felirt a miniszteriumhoz, hogy a *hamisitott borok* tekintetében is állapitson meg eljárási szabályzatot.

Ugyanekkor lépéseket tett, ugy a vármegye valamint Sopron szab. kir. város hatóságánál — a *lisztkereskedések* gyakoribb megvizsgáltatása iránt s eljárási szabályzatot kért a liszthamisitás iránt.

1881-ben felirt a miniszteriumhoz a *vásárengedélyezések* megszoritása tárgyában.

1884-ben feliratot intézett a közlekedésügyi miniszteriumhoz a Sopron és Szombathely közötti *vasuti vitelbér* mérséklése iránt. Ugyanekkor kidolgozta a *tenyészapaállatok* megvizsgálására vonatkozó megyei állattenyésztési *szabályrendeletet.*

Ugyanekkor a kataszter alapján kirótt *adótulterhelés ellen* memorandumot terjesztett a földmivelésügyi miniszterhez.

Ugyanekkor feliratot intézett a földmivelésügyi miniszteriumhoz az *olcsó marhasó* kiszolgáltatása iránt.

Ugyanekkor feliratot intézett a földmivelésügyi miniszterhez a *tenyészkerületek* térképének a megye viszonyaihoz való módositása iránt.

1885-ben a *vámnovella kérdésben* »Jelentés a vámnovella kérdésben« czimü röpiratot adott ki, mely az összes miniszteriumoknak az ország valamennyi gazdasági egyesületeinek és kereskedelmi kamaráinak az előkelőbb politikai lapoknak, az azokban foglalt javaslatok elfogadása, illetve támogatása czéljából megküldetett.

Ugyanekkor a *mezőrendőri törvényjavaslatait* felterjesztette a földmivelésügyi miniszteriumhoz.

1888-ban memorandumot terjesztett fel a földmivelésügyi miniszteriumhoz a *határidő-üzlet korlátozása* végett.

1890-ben kidolgozta a *filloxera ellen* való védekezésre vonatkozó szabályrendeletet.

1893-ban megkereste a vármegye hatóságát a *kártékony rovarokra* vonatkozó megyei szabályrendeletnek az egyesület javaslatai alapján való kibővitésére,

Ugyanekkor feliratot intézett a földmivelésügyi miniszteriumhoz a *takarmánykiviteli* tilalom megszüntetése tárgyában.

VI.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület főtörekvése, a gazdaközönség ezidőszerint legfontosabb és legjövedelmezőbb bevételi forrásának az állattenyésztésnek, főképen a szarvasmarha-, ló- és sertéstenyésztés fejlesztésére és emelésére irányul, támogatja amellett a mezőgazdaság egyéb ágait, vetőmagvak, mütrágyák, gazdasági gépek beszerzése és közvetitése által, és népies gazdasági szakelőadások tartásával a szakértelmet fejleszteni törekszik.

VII.

(Müködésének programmja a jövőre.)

Tenyészapaállatok beszerzése és kiosztása. Az állattenyésztés fejlesztésére létesitett intézmények fentartása és tökéletesitése. Kiállitások, dijazások rendezése. Amerikai szőlőtelepek létesitése. Az ezredéves kiállitásra szánt állatok összegyüjtése. Mütrágyaraktár létesitése.

VIII.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok tüz- és jégbiztositásaiknál az első magyar általános biztositó társasággal kötött szerződés alapján dijkedvezményben részesülnek.

Ingyen közvetitésben részesülnek gazdasági czikkek beszerzésénél is. Igénybe vehetik az egyesület könyvtárát, gazdasági szakkérdésekben felvilágositás és utbaigazitásért az egyesületi irodát.

A sopronvármegyei gazdasági egyesület által közvetitett és kiosztott tenyészszarvasmarhák szám és fajta szerinti kimutatása.

Év	Közvetített								Közvetített összesen	Kiosztott ingyen és használatra								Összesen	Kiosztott és közvetített tenyészállatok értéke
	Magyar erdélyi	Simmenthali	Berni	Pinzgaui és mölthali	Kuhlandi	Freiburgi feketetarka	Borzderes	Egyéb fajta		Magyar erdélyi	Simmenthali	Berni	Pinzgaui és mölthali	Kuhlandi	Freiburgi feketetarka	Borzderes	Egyéb fajta		
1885	—	12	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	715
1886	—	4	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2300
1887	—	14	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2718
1888	—	24	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3640
1889	—	24	—	—	—	—	—	—	24	—	2	—	—	—	—	—	—	2	4337
1890	—	20	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3385
1891	—	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	665
1892	—	31	—	—	—	—	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6901
1893	—	20	—	—	—	—	—	—	20	—	9	—	—	—	—	—	—	9	4702
1894	—	40	—	—	—	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7570

A sopronvármegyei gazdasági egyesület taglétszám kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1882	—	39	205	225	469
1883	1	40	213	407	661
1884	1	45	218	460	724
1885	—	44	140	400	584
1886	—	48	183	652	883
1887	—	49	187	727	963
1888	—	49	175	718	942
1889	—	43	158	643	844
1890	—	43	144	572	759
1891	—	45	144	781	970
1892	—	47	152	826	1025
1893	—	50	151	995	1196
1894	—	52	151	1023	1226

A sopronvármegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel					Kiadás összesen
		tagdijból	közvetités és vállalkozásból	segélyekből			
				állami	megyei	nagybirtokosok	
	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt
1884	11.325·42	916·—	9260·—	—	500·—	1100·—	8734·75
1885	12.826·—	1200·—	3515·—	2000·—	500·—	1300·—	8515·—
1886	14.692·03	1150·—	4794·—	450·—	500·—	1300·—	6931·20
1887	15.185·—	1141·—	4656·87	1600·—	500·—	1400·—	6440·27
1888	15.960·56	1897·—	4449·21	1600·—	500·—	1460·—	6518·86
1889	15.616·09	1916·—	8084·09	1600·—	500·—	1260·—	10.880·13
1890	16.000·—	1815·—	10.115·—	1600·—	500·—	1125·—	9185·—
1891	23.974·93	1611·—	7015·56	1600·—	500·—	1115·—	10.291·12
1892	24.333·57	1785·—	13.899·64	1000·—	500·—	1049·36	17.217·37
1893	24.638·09	1318·50	10.956·61	2400·—	500·—	1251·—	15.421·99
1894	24.463·31	2563·—	10.131·97	1000·—	500·—	1380·—	15.449·34

A sopronvármegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894-ik év végén.

A) *Cselekvő.*

	Megnevezés	Érték frt	kr.
1	Ingatlanok :		
	a) földterület	—	—
	b) kisérleti telep és berendezése	—	—
	c) gazdasági épületek	—	—
	d) lakház	—	—
	e) egyéb ingatlanok	—	—
2	Felszerelések, butorok, gépek stb.	108	—
3	Tenyészállatok	1600	—
4	Értékpapirok	15010	—
5	Activ követelések (tagdijhátralékok stb.)	8018	68
6	Készpénzmaradvány a mult évről	125	63
	Összesen	24902	31

B) *Szenvedő.*

	Tartozások	Érték frt	kr.
1	Előre befizetett tagsági dijak czimén	139	—
2	Az ezredéves kiállitáshoz való hozzájárulás czimén	300	—
	Összesen	439	—
	Egyenleg	24463	31
	Együtt	24902	31

A sopronvármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Alapitványi vagyon kamatai	627	—
2	Tagdijak :		
	a) hátralék	1850	—
	b) folyó évi		
3	Ingatlanok jövedelme	—	—
4	Vállalkozásból eredő jövedelem: gépek eladása és közvetitése, vetőmagvak és csemeték közvetitése stb.	—	—
5	Tenyészállatok eladása és közvetitése	4655	—
6	Biztositási dijakból jutalék	650	—
7	Legelő-bérekből	—	—
8	Irodalmi kiadványokból	—	—
9	Kiállitások, versenyek rendezéséből	—	—
10	Segélyek :		
	a) államtól	1000	—
	b) vármegyétől	500	—
	c) magánosoktól	1115	—
11	Vegyesek	1563	77
	Bevételek összege	11960	77

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Lakbérekre	350	—
2	Irodai költségekre		
3	Személyzeti kiadások	2300	—
4	Ingatlanok kezelési költségei	—	—
5	Közös legelő fentartási és kezelési költségei	—	—
6	Tenyészállatok vásárlására	4900	—
7	Gépek és eszközök vásárlására	—	—
8	Irodalmi kiadmányok költségei	700	—
9	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	300	—
10	Kisérletek költségei	—	—
11	Előadások költségei	—	—
12	Utazásokra és küldetésekre	500	—
13	Vegyesek	2910	77
	Kiadások összege	11960	77
	Bevételi többlet	—	—
	Együtt	—	—

SZATMÁR VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Szatmár.*

A vármegye gazdasági érdekeinek társadalmi uton való istápolására, a vármegye gazdasági szükségleteinek folytonos nyilván tartására és megbeszélésére, a gazdasági szakismeretek terjesztésére, 1883. évi április hó 4-én alakult meg a Szatmár vármegyei gazdasági egyesület. Az alapitás munkájában különösen báró *Vécsey* József, az egyesületnek alapitása óta elnöke fejtett ki legnagyobb müködést, rajta kivül még *Szerdahelyi* Ágoston, *Nagy* László, *Latinovics* Mihály, *Kovács* Eduárd, *Vállyi* Árpád, *Domahidy* Sándor, *Szentpály* Jenő és *Szeőke* Barna szereztek kiváló érdemeket. Az egyesület megalakulásakor elnökévé báró *Vécsey* Józsefet választotta, alelnökök előbb gróf *Teleky* Géza és *Ujfalussy* Sándor, később pedig *Szerdahelyi* Ágoston, *Böszörményi* Elek, *Domahidy* Sándor és *Nagy* László voltak.

Az egyesület müködése kiterjed Szatmár vármegye egész területére. A vármegyében a birtokmegoszlás kedvező, amennyiben a vármegye birtokai között 1000 holdon felül 10% van, a középbirtok mintegy 30% a paraszt kisbirtok pedig körülbelül 60%-ra tehető. A vármegyében a szokásos *gabonatermesztés* divik legnagyobb részben. Az összes gabonafélék, ugymint buza, árpa, rozs, zab, tengeri jól megteremnek, ezenkivül itt-ott mag-lóherét és némi luczernát is termelnek, valamint a takarmánynövények mesterséges termesztése is szokásos. A vármegye *állattenyésztése* szarvasmarha, ló, sertés és juhra egyaránt kiterjed és meglehetős előrehaladott állapotban van. Szatmár vármegye igen kiterjedt *szőlőtermeléssel* bir, amelyet azonban a filloxera teljesen elpusztitott s a regeneráczió, amely a vármegye területén már lassanként megindult, a kipusztult szőlőkből eddig aránylag még keveset pótolt. A vármegyében a *gyümölcstermelés* általában véve jelentéktelen, kivéve Nagy-Bányát és vidékét, hol az országnak egyik legjelentékenyebb kiviteli gyümölcstermelése van.

A gazdasági egyesület működésének első és fő iránya a Szatmár vármegyei filloxera-pusztitotta *szőlők regenerálása.* E czélból Szatmár város által adományozott 20 k. hold minta-szőlőtelepen amerikai ellentálló fajokból *anyatelepet* létesitett s azt fokozatosan kiterjesztvén, 1895. évben már 130.000 darab ojtványt készitettek, amelyeket a jövőben fokozatosan 400.000 darabra szándékoznak felemelni. Az egyesület ezen telepre tetemes összeget áldozott, de a kormány és mint emlitők, Szatmár városa maga is, jelentékeny segitséggel járult az egyesület ezen intézményének létesitéséhez. Az egyesület mintatelepét *Guzman* Dénes borászati felügyelő vezeti, akinek kezelése alatt a telep igen szépen fejlődik és akinek szakértő vezetése eredményezte azt, hogy a mintatelepről gyökeres és sima amerikai vesszők és ojtványok nagy mennyiségben aránylag olcsó árban bocsáthatók a vármegyei közönség rendelkezésére.

Az egyesület 1894. évben Szatmár városa határában egy 200 k. hold nagyságu *legelőterületet* bérelt 2000 frt évi bérért, melyet szilárd sodronykeritéssel ellátva a megfelelő épületekkel és beteg-istállókkal, továbbá kutakkal felszerelve állatorvosi felügyelet alatt álló *közös csikólegelővé* alakitott át. A csikólegelő, amelyen a legutóbbi évben is 200 darab, legnagyobb részt kisgazdák tulajdonát képező csikó tartózkodott, igen sikerült intézménynek bizonyult és nagy hiányt pótol a vármegye területén.

Az egyesület ezenkivül 1883-ban *termény-, gazdasági gép- és iparczikkekből,* valamint tenyészállatokra kiterjeszkedő helyi *kiállitást* rendezett Szatmáron, amely elég jól sikerült. 1888-ban ugyancsak Szatmáron hasonló *kiállitást* rendezett meglehetős sikerrel. A többi években az egyesület rendszerint 4—500 frt pénzdijjal és disz- és elismerő oklevelekkel dijazott *szarvasma-, ló-, juh- és sertésdijazásokat* és részleges kiállitásokat szokott tartani Szatmáron. A növénytermelés emelésére pedig különböző növényfajtákkal és mütrágyákkal *termelési kisérleteket* inicziált.

Az egyesület az állattenyésztés emelését azáltal is különösen előmozditotta, hogy fennállása óta 53 jóminőségü *tenyészbikát* osztott ki, illetőleg közvetitett a szegényebb sorsu községeknek, amelyeket szerény anyagi viszonyaihoz mérten segitett is. Az egyesület másnemü működéséhez tartozik az is, hogy egy 180 darab ménből álló *méntelepnek* Szatmáron való elhelyezését eszközölte ki a kormánytól, továbbá kieszközölte, hogy az egyesület minta-szőlőtelepének vezetése Guzman Dénes borászati felügyelőre bizatott és hogy a földmivelésügyi miniszterium a telepet nemcsak pénzbeli segélylyel, hanem anyavesszők, továbbá szén-

kéneg-fecskendő és ojtóeszközök ingyenes adományozásával is segitette, A vármegye közönségénél pedig kieszközölte azt, hogy a vármegyei *állatorvosok száma szaporittassék* s a megyei gazdasági bizottmánynak, valamint a lótenyész-bizottmánynak müködése a vármegyei gazdasági egyesület müködésével összhangzatba hozassék.

Az egyesület müködése *jelenleg* főleg a szőlők regenerálására, az állattenyésztés emelésére, gazdasági szakismeretek terjesztésére, a gazdasági ipar meghonositására terjed ki, amely utóbbi érdekében különösen egy czukorgyár és kenderkikészitési telep létesitése érdekében tett az egyesület megfelelő lépéseket.

A *jövőre* nézve az egyesület programmja a csikólegelő további fentartása és fejlesztése, a mintalegelőtelep fejlesztése, állatdijazások rendezése, állatok kiosztása, községi tenyészapaállatok ellenőrzése, mütrágyázási kisérletek és az egyesület közlönye által a szakértelemnek fejlesztése.

Az egyesületi tagoknak a »*Szamos*« czimü helyi lapban szakközleményeket nyujt és ezt az egyesület tagjainak ingyen megküldi, továbbá az első magyar általános biztositó társaságnál kedvezményes biztositási dijakat eszközöl ki; végül az egyesület által fentartott telepek és intézményeket kedvezményes áron vehetik igénybe.

A szatmárvármegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894-ik év végén.

Folyósz.	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	***Ingatlanok:***		
	a) földterület (20 kat. hold szőlő-telep)	6000	—
	b) gazdasági épületek (szőlőtelepen és csikólegelőn)	4500	—
2	Felszerelések, butorok, gépek stb.	200	—
3	Tenyészállatokból követelések...	1300	—
4	Értékpapirok (takarékpénztári betétek)	7300	—
5	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	1462	—
6	Készpénz-maradvány a mult évről	12	99
	Összesen	19774	99

A szatmármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Alapitványi vagyon kamatai	302	—
2	Tagdijak:		
	a) hátralék	700	—
	b) folyó évi...	900	—
3	Ingatlanok jövedelme	200	—
4	Biztositási dijakból jutalék...	280	—
5	Legelő-bérekből	2500	—
6	Állami segély	1800	—
	Bevételek összege	6682	—

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre	50	—
2	Személyzeti kiadások	400	—
3	Ingatlanok kezelési költségei, szőlőtelep...	2000	—
4	Közös legelő fenntartási és kezelési költségei	3100	—
5	Tenyészállatok vásárlására	1000	—
6	Irodalmi kiadványok költségei (egyesületi Közlöny dijazása)	200	—
7	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	400	—
	Kiadások összege	7150	—
	Hiány *...	468	—
	Együtt	—	—

* A hiány fedezése a szőlőtelepnek 1896 elején befolyandó nagyobb jövedelméből fog eszközöltetni.

SZILÁGY VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Zilah.*

A Szilágy vármegyei gazdasági egyesület megalapitását a vármegye gazdaközönsége a földmivelésügyi miniszterium felszólitása folytán 1882. évi junius hó 29-én határozta el, hogy az egész vármegye területére kiterjeszkedő hatáskörü társadalmi intézménynyel a vármegye mezőgazdasági érdekeinek képviseletét megalkossák. Alapitók voltak *Baranyi* Ágost főispán, *Dull* László alispán, *Dénes* Lajos megyei jegyző, *Rázsó* Lajos megyei főjegyző, br. *Wesselényi* Miklós és Béla földbirtokosok. Ezen férfiak köré később a vármegyének minden számottevő tényezője ugy a vármegye tisztviselői, mint a földbirtokosok közül csoportosult.

A Szilágy vármegyei gazdasági egyesület *müködése* Szilágy vármegye egész területére kiterjed, mely 662,972 kat. holdat tesz ki. Ezen területből a korlátolt forgalmu birtok 84,726 kat. holdat (18·35%), a szabad forgalmu birtok pedig 578,246 kat. holdat (84·65%) tesz ki. A nagybirtokok mintegy 10%, 57,824 kat. holdat, a közép- és kisbirtokok pedig 74%-ot, 520,424 kat. holdat tesznek ki.

A vármegye *mezőgazdasági termelése* első sorban a gabonafélékre terjed ki s ezekből őszi és tavaszi buza, rozs, tengeri, zab és árpa természetes és mesterséges takarmányfélék, valamint a bab általános elterjedésnek örvendenek, ezenkivül kisebb mennyiségben leginkább a házi szükségletekre tönkölyt, alakort, kölest, bükkönyt, továbbá kendert, lent, különböző kerti veteményeket is termelnek.

Az *állattenyésztés* ló-, szarvasmarha-, sertés- és baromfira terjed ki. A szarvasmarhafajta legnagyobb része a magyarhoz tartozik, de ezenkivül itt-ott szórványosan már nyugati szarvasmarha is tenyésztetik, valamint a bivalyi s jelentékeny helyet foglal el.

A *szőlő termelése* a filloxeravész felléptéig csaknem az egész vármegye területén nagy kiterjedésben üzetett és a vármegyében termett borok ugy minőség, valamint mennyiség tekintetében nagy értéket kép-

viseltek és a gazdaközönségnek egyik fő jövedelmi forrását képezték. Az elpusztult szőlőknek ujratelepitése ma még igen csekély mértékben történik, e tekintetben azonban az érdeklődés örvendetes módon kezd nyilatkozni.

A vármegyei gazdasági egyesület 1886-ban Zilahon létesitette 4 kat. hold kiterjedésü *szőlőtelepet*, amelynek feladata anyagot szolgáltatni a vármegye elpusztult szőlőinek regenerálására. A telep berendezése és fentartása jóformán kimeriti az egyesületnek anyagi erejét ugy, hogy ezentul az egyesület aránylag csekélyebb müködést fejthet ki. Igy az egyesület néhány, kisebb gazdáknak való *gazdasági eszközt és gépet* tart Zilahon, amelyeket csekély használati árért kölcsön ád; ugyszintén Zilahon fentart egy *mintaméhest*, továbbá a földmivelésügyi miniszterium segélyével egy képesitett vinczellért tart az egyesület, aki mint vándoroktató müködik, amennyiben a községeknek a szőlőmivelés okszerü vitelére gyakorlati oktatásokat és tanfolyamokat szokott tartani. Az egyesület azonkivül a földmivelésügyi miniszterium által adott 4000 frttal egy *tenyészbika-alapot* létesitett, amelyből három év alatt törlesztendő kamat nélküli kölcsönöket ad a szegényebb községeknek magyarfaju tenyészbika beszerzésére.

A vármegyében a *gyümölcstermelés* meglehetős primitiv és ezen a téren is a javulás és haladás csak az utóbbi időben kezd mutatkozni. Az egyesület előterjesztése és felkérése folytán létesitette a földmivelésügyi miniszterium Zilahon a 11 hold kiterjedésü *állami gyümölcsfaiskolát*, amelynek kezelésében a kormánynak az egyesület segédkezik. Végül az egyesület könyvtárt tart, szaklapokat járat, melyeket az egyesület tagjainak használatára bocsát, ugyszintén egy kisebbmérvü raktárt tart fenn, amelyből az egyesületi tagok mütrágyát és alagcsöveket szerezhetnek be olcsó áron.

Az egyesület a *növénytermelés és földmivelés* előmozditására fennállása óta jó magvak beszerzését, az eladó termények közvetitését, kisérletek rendezését eszközli, ezenkivül az egyesületi közlöny, valamint egyéb szakkönyvek közvetitése által az okszerü talajmivelést, trágyakisérletezést általánositja, végül czélszerü gazdasági gépeknek bemutatása által ezeknek elterjedésén müködik közre. A *tenyészapaállatok beszerzését* a községeknek előnyös kölcsön nyujtásával teszi lehetővé. Továbbá a *kosárfonásra* alkalmas füzvesszők termelésére ingyen füzdugványokat osztott szét, alagcsöveket és kendertilókat szerzett be a tagok használatára és Zilahon 1883-ban egy *női háziipariskolát* tartott fenn.

Állat- és terménykiállitást, 1884-ben Zilahon, Zsibón, Tasnádon és Sz.-Csehen tenyészállatkiállitást rendezett, 1887-ben Zilahon tenyészállat- és terménykiállitást rendezett, mely kiállitások ugyan anyagi szempontból hiányt, de különben a kiállitott tárgyak és a látogatók számára nézve jó eredményt mutattak fel. Megemlitendő, hogy az egyesület apaállatok vásárlására 1890-től 1894-ig 34 községnek összesen 6200 frt *kamat nélküli kölcsönt adott.* 1887-ben kiosztott 20.000 darab *füzfadugványt* és 30.000 drb *gyümölcsfaoltógalyat.* 1892-től 1894-ig kiadott 981 darab nemes gyümölcsfa-csemetét. Továbbá 1892—1894-ig kiosztott 24 ezer darab gyökeres *amerikai vesszőt*, 191.800 darab amerikai sima vesszőt és 9813 darab amerikai alanyba ojtott *európai szőlővesszőt.*

Az egyesület a *kormánynál kieszközölte,* hogy Zilahon tizenegy holdas állami gyümölcsfaiskolát létesitsen; hogy az állattenyésztési alap részére a kormány 4000 frt segélyt adjon; hogy az egyesületi vinczellér évenként 400 frttal segélyeztessék. A *törvényhatóság utján* pedig kieszközölte az egyesület, hogy az összes vármegyei községek az egyesület tagjai sorába kötelezőleg belépjenek.

Az egyesület *jelenbeni* müködése főképp a szőlők ujra telepitésére terjeszkedik, továbbá egy baromfi-pepineria fentartásán s a magyar szarvasmarha tájfajta, továbbá jófaju sertés s a nemes baromfitenyésztés emelésén és terjesztésén dolgozik.

Jövőbeli programmja pedig az egyesület szőlőtelepének további fejlesztése, az állattenyésztés emelése, az állami faiskola felügyelete stb.

Az egyesületi tagoknak a következő *kedvezményeket* nyujtja, ugymint: községi faiskoláknak ingyen ád szőlővesszőket, az egyesületi tagoknak telepeinek termékeit 20%-kal olcsóbban adja. Tüzkároknál a biztositást 5% kedvezménynyel eszközli, segédkezet nyujt gazdasági czikkek beszerzésénél, irodalmi kiadványait ingyen adja a tagoknak, alkalmat nyujt szövetkezetek létesitésére, továbbá közremüködik a termesztés, elárusitás és értékesités terén.

A szilágymegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Rendkivüli tag	Összesen
1882	49	104	42	28	223
1883	49	104	42	28	223
1884	49	104	42	28	223
1885	49	344	42	28	463
1886	50	345	42	28	465
1887	50	346	42	28	466
1888	50	346	42	28	466
1889	35	309	37	24	405
1890	35	309	37	24	405
1891	36	316	39	24	415
1892	36	316	39	24	415
1893	36	248	5	—	289
1894	36	248	5	—	289
1895	37	248	5	—	289

A tagok számára nézve megjegyeztetik, hogy a megalakulás évében — 1882-ben — minden név, mely a kibocsátott aláírási ivbe az alispán informálása folytán főként a körjegyzők müködése eredményeként jutott be, a tagok sorába lett iktatva. Későbbi fejlemények kitüntették azt, hogy némely aláírás nem felelt meg a név tulajdonosa akaratának és igy az eredeti névjegyzékből többeknek neve törölve lett. — 1889-ben a vármegye közgyülése elhatározta, hogy a vármegye minden községe rendes taggá köteles lenni évi 4 frt tagsági díjjal, minek következtében a tagok száma 240 taggal növekedett. — 1889-ben a névjegyzék revidiáltatván, az aláirás megtagadása, elhalálozás és elszegényedés alapján nagyobb mérvü törlés eszközöltetett, mig 1885-ig illetőleg 1889-ig az eredeti névjegyzék tartatott fenn a nélkül, hogy a változások nyilvántartattak volna. — 1892-ben az eredeti aláirástól kezdve 10 év eltelvén, az akkor aláirtak tagsági kötelezettsége véget ért s innen van a tagok számának 1893-ban szembeszökő csökkenése.

A szilágymegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzs-vagyon		Évi bevétel						Kiadás összesen	
			tagdijból		vegyesek		segélyekből			
							állami	megyei		
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	frt	frt	kr.
1883	3145	14	1110	14	—	—	—	—	794	66
1884	3501	—	802	—	392	63	—	—	1185	—
1885	3437	10	185	90	297	32	—	—	420	88
1886	4795	09	1846	50	203	50	—	—	1265	01
1887	4833	97	1169	39	766	20	—	—	2935	59
1888	5364	36	1514	01	603	58	—	—	1918	09
1889	5456	—	1288	24	618	32	—	—	1770	69
1890	6343	—	1568	15	616	49	—	—	1390	53
1891	6405	—	1089	—	2277	21	—	—	4046	53
1892	6484	—	1477	—	1825	61	—	—	2786	51
1893	6515	—	696	09	1218	—	—	—	1727	64

A szilágymegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894-ik év végén.

A) Cselekvő.

Folyósz.	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	*Ingatlanok:*		
	a) földterület	1900	—
	b) szőlőtelep és berendezése	2000	—
	c) gazdasági épületek	800	—
2	Felszerelések, butorok, gépek stb.	150	—
3	Tenyészállat-alap	4200	—
4	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	2647	57
5	Készpénzmaradvány a mult évről	70	44
	Összesen	11768	01

B) Szenvedő.

	Tartozások:		
	Agyagipar-részvénytársaság követelése	450	—
	Összesen	450	—
	Egyenleg	11318	01
	Együtt	11768	01

A szilágymegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	70	44
1	Alapitványi vagyon kamatai	69	—
2	Tagdijak:		
	a) hátralék	2203	40
	b) folyó évi	1006	—
3	Ingatlanok jövedelme	1193	—
4	Tenyészállatok eladása és közvetitése	4258	57
5	Állami segély	400	—
6	Vegyesek	76	25
	Bevételek összege	9276	66

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre	25	—
2	Személyzeti kiadások	700	—
3	Szőlőtelep kezelési költségei	1846	—
4	Tenyészállatok vásárlására	4258	57
5	Gépek és eszközök vásárlására	108	—
6	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	300	—
7	Utazásokra és kiküldetésekre	100	—
8	Szaklapok és könyvek	90	36
9	Előre nem láthatókra	200	—
10	Baromfi-pepineria	200	—
11	Tagsági dij hátraléktörlés	200	—
12	Hátralék tagsági dijak	1200	—
	Kiadások összege	9027	93
	Bevételi többlet	248	73
	Együtt	9276	66

SZOLNOK-DOBOKA VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Deés.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Alapitás czélja. Alapitók. Vezérférfiak.)

A hetvenes években országszerte észlelhető volt a társadalmi intézmények létesitésére irányuló törekvés és különösen észlelhető volt ez az 1874-ik évben Belső-Szolnok és Doboka megyék egyesitéséből származott ifju Szolnok-Doboka vármegyében, hol nemcsak az átalakulással járó uj helyzet ingere és a 70-es évek politikai hullámvetései és ezzel kapcsolatban más emberek felszinre jutása élénkitették fel az ifju vármegye társadalmi életét, hanem hozzájárult az elmaradottság érzetéből származó tevékenységi láz is, amelyet egyes téren elért sikerek még növeltek.

Kétségtelen, hogy a vármegye kedvezőtlen anyagi viszonyai mellett a haladás eszközeinek létrehozása körül a főérdem az egyesitett vármegye vezéregyéniségét, első főispánját, *Bánffy* Dezső bárót illeti, aki minden hasznos mozgalomnak nemcsak élére állott, hanem munkásságával és szivós kitartásával követésre méltó például szolgált. Ő volt az, aki felismerte, hogy a vármegye birtokosainak, gazdáinak tömörülését elő kell segiteni, őket érdekközösségbe kell vonni, oly ügyzászlója alatt együttes müködésre birni, mely érdekeiket közelről érinti.

A vármegye előkelő gazdáiból 1876-ban egybehivott értekezlet, számos, azóta már létesitett közhasznu intézmény mellett kimondotta egy gazdasági egylet létesitésének szükségét is; mert: «a szellemi és anyagi erők összmüködése által kivántak a megye gazdasági fejlődésére hatni.»

Ezen értekezlet, majd pedig a szükebb körü eszmecserék azt eredményezték, hogy megindult a taggyüjtés és 1877. május hó 8-án megtartható volt az első alakuló közgyülés, melyen *Bánffy* Dezső báró indit-

ványára közfelkiáltással elnökké: *Kornis* Viktor gróf, alelnökökké: *Voith* János és *Kovács* Samu, titkárrá: *Csizér* Mihály, pénztárnokká pedig *Demeter* Béla választattak.

Az ifju vármegyében nagy munkaköre akadt az ujonnan alakult gazdasági egyletnek és mindjárt kezdetben számos megyei szabályrendeletnek a gazdasági egylet volt kezdeményezője és tervezője.

A megalakulás első éveiben az egyesület nem birt kellő anyagi erővel, mert még 1880-ban is csak 102 tagja volt az egyletnek és ugyanakkor az alapitványi tőke még nem haladta meg az 1500 frtot. És igy az első évek munkája inkább csak a szervezkedésre és a tanácskozásokra szoritkozott.

Az egyletnek alig egy évi fennállása után változás állott be az egylet tisztikarában; amennyiben az egylet titkára lemondott és helyébe *Bovankovics* (Bábolnai) Gyula választatott meg. Az ő titkársága alatt létesült 1879-ben az országos jellegü »deési gazdasági-, ipar- és állatkiállitás«, melynek 708 kiállitója volt; de ezen nagy erőfeszités után a visszaesés jelei mutatkoznak. A negyedévenkint megtartott választmányi üléseket gyéren látogatták; gyakran találkozunk bizottságok kiküldésével, de azok ritkán végezték feladatukat, sőt a jegyzőkönyvek tanusága szerint a tárgyalások sem nevezhetők alapos megvitatásoknak. Ezeken az állapotokon nem segitett az egyéni ambiczió és tevékenység érvényesülésének nagy tért nyitó és az alapszabályokban gyökerező négy igazgatói állás létesitése, illetőleg betöltése sem.

Ily körülmények között a 102 tagot számláló egyesületnek fennállása is kérdésessé vált, de *Bánffy* Dezső báró, 1883. október 4-ére ismét értekezletet hivott egybe, hol feltárta az egylet szomoru helyzetét és felhivta a jelenvoltakat tagok gyüjtésére és az egyletnek ezuton való megerősitésére. Ezen ujabb mozgalom azt eredményezte hogy a tagok száma 284-re szaporodott és igy az egylet némi jövedelemre tévén szert, 1888-ban terménykiállitást rendezett és ezenuton igyekezett az érdeklődést maga iránt nagyobb mértékben felkelteni.

Daczára ezen mozgalmaknak, a közöny még mindig uralta az egyletet, ami még inkább érezhető volt, midőn *Voith* János alelnök elhunyta által a sors csapást mért az egyletre, a titkár pedig nem lévén mezőgazda, másoldalu elfoglaltsága miatt csak mellékesen foglalkozhatott az egylet ügyeivel.

Ily előzmények után szakképzett és kizárólag az egylet ügyeivel foglalkozó titkár alkalmazása emeltetett határozattá és pályázat rendjén

1884-ben *Szemmáry* József okl. gazda, az örkényi uradalom segédtisztje és a vasmegyei gazdasági egyesület volt titkársegédje választatott meg az egylet titkárává, a volt titkár, *Bovankovics* Gyula pedig az egylet alelnökévé.

Az egyesület ezen elhatározása forduló pontot képez az egylet életében; mert az 1885. év legelső választmányi ülésében kimondatott, hogy jövőre minden hónapban igazgató-választmányi ülés tartandó, a titkár pedig felhivatott, hogy igyekezzék minél előbb felismerni a vármegye gazdasági helyzetét és ebből kifolyólag az egylet müködésére nézve gazdasági ágazatok szerint kezdeményezőleg lépjen fel; kimondatott továbbá, hogy titkár minden kiküldendő bizottságnak hivatalból tagja és előadója.

Az egyesület ezen időben megállapitotta, hogy a vármegye adott viszonyai között a gazdálkodás egyes ágazatain minő uton és módon fog müködni és azóta következetesen — de számot vetve ugy a gazdaközönség, valamint az egylet anyagi erejével — halad a czél felé, még pedig az akkor megjelölt és helyesnek bizonyult uton és miként a részletezésből látni fogjuk, részint anyagi áldozatot hozva, részint pedig kezdeményezés, buzditás, sőt morális eszközökkel hatva élénk részt vett a müködése területéül szolgáló vármegye gazdasági haladásának előmozditásában: számos életrevaló eszme és intézmény nemcsak bölcsőjére, de fentartójára is talált az egyesületben. Itt meg kell még emlékeznünk azon, gazdákból álló testületben szokatlan irányzatról is, mely a helyi ipar lehető támogatásában nyilvánul. A gazdasági egyesület ugyanis, hogy a gondozás nélkül állott fejletlen megyei iparosokra is buzditólag hasson 1879- és 1887-ben Deésen rendezett kiállitásban az iparnak is tért engedett és dijak kitüzése által is buzditván őket, oda hatott, hogy a megyei iparosoknak a kiállitásokban szemmel látható tények legyenek a tanitói, buzditói.

Meg kell még emlékeznünk azon mozgalmakról, melyek 1890—91-ben a szakosztályok alakitásában nyilvánultak és azt czélozták, hogy az egyéni ambicziónak és a vele járó tevékenységnek egyes ágazatok fejlődése és a közjó elősegitése érdekében minél tágabb tér nyiljék. Ez érdekben 1891-ben *erdészeti és lótenyésztési* szakosztályok alakultak, de a szerzett tapasztalatok azt bizonyitják, hogy oly vármegyében, hol a köztéren müködni óhajtó és tudó egyének száma kevés, az erők szétforgácsolása nem vezet czélhoz és igy a szakosztályok elszenderültek és ezek feladatait ismét az egylet központja, választmánya és elnöksége vették át.

Mivel az egyesületi müködés csakis többek együtt munkálkodása által lehetséges, a közérdek kivánja és méltányos is, hogy az egyesek érdeme az alábbiakban megemlittessék.

Bánffy Dezső báró az egylet alapitása és fentartása körül 1877-től 1890-ig kiváló érdemeket szerzett, ő volt az 1879- és 1887-ik évi orsz. jellegü deési kiállitások elnöke, az ő elhatározása folytán jött létre az egyletünk kezelésében levő ügető-verseny és kanczacsikó-dijazási alapitvány s midőn a vármegye közönsége főispáni müködésének 10 éves fordulóját megünnepelte, a gazdasági egylet tagjai is megragadták ez alkalmat, összehordták filléreiket és az egyletnél »*Bánffy Dezső báró alapitvány*« czimen 300 frtot helyeztek el és az alapitó oklevelet emléket képező értékes ezüst tálczával nyujtották át; majd pedig 1890-ben a választmány javaslatára, elévülhetetlen érdemeinek elismeréseül a közgyülés egyhangulag az egylet legelső és ez ideig egyetlen tiszteletbeli tagjává választotta.

Kornis Viktor gróf az egyletnek megalapitásától kezdve elnöke, az ő szivvel-lélekkel való ügyszeretete, buzgalma és példaadásának hatása alatt az egylet 10-évi fennállása alkalmából 1887-ben Deésen nagy termény-, állat- és iparkiállitást rendezett s ezt egybekapcsolta egy u. n. *Kornis-ünnepélylyel,* mely alkalommal az egylet tagjai őszinte ragaszkodásuk zálogául dusan aranyozott, feliratos ezüst serleget és tálczát nyujtottak át. A megalapitástól tartott csaknem mindegyik köz- és választmányi ülésben ő elnöke; elnököl a lótenyésztési szakosztálynak és ő intézte az egylet rettegi csikólegelőjének ügyeit.

Voith János 1877-től 1883-ig vagyis elhunytáig mint az egylet egyik alelnöke müködött, mint gyakorlati gazda buzgalommal érvényesitette befolyását.

Kovács Sámuel 1877—92-ig, mint az egylet egyik alelnöke, főleg a gyümölcsészet előbbrevitelén müködött és hirlapi téren szolgálta az egylet érdekeit.

Bovankovits (Bábolnai) Gyula, 1879—84-ig az egylet titkára, majd pedig 1884—93-ig vagyis haláláig mint az egylet egyik alelnöke müködött és az egyletnek a jövedelmet hajtó biztositási főügynöksége létesitése és vezetése körül szerzett kiváló érdemeket.

Voith Simon, egy évtizeden át mint buzgó igazgató-választmányi tag, 1893-tól pedig mint az egylet alelnöke, tevékeny részt vett az egylet minden müködésében s mint alelnök az egylet pénzügyeit gondozza.

Szemmáry József 1885-től az egylet ügyvezető titkára és az 1887-ben létesitett szaklapjának szerkesztője, mely müködésében sokszor részesült ugy az igazgató-választmányi, valamint a közgyülések teljes elismerésében.

Bethlen András gróf az egylet alapitó tagja, mint földmivelésügyi miniszter, a tenyészbika-beszerzési alap létrehozatala körül szerzett kiváló érdemeket.

Betegh Imre éveken át mint a rettegi üsző- és bikaborju-dijazások biráló-bizottságainak elnöke müködött.

Biró István, mint az igazgató-választmánynak egy évtized óta kiváló buzgó tagja, tevékeny részt vett az egylet mozgalmaiban és müködésében.

Idősb *Bornemissza* Károly báró néhány éven át mint a somkereki dijazások buzgó elnöke müködött s mint a vármegyének 1890 óta föispánja, sokszor adta tanujelét az egylet iránti jóindulatának.

Ifj. *Bodor* Bertalan néhány éven át mint a magyar-láposi dijazások buzgó elnöke müködött.

Brandner Gyula mint a lótenyésztési szakosztály alelnöke, tevékeny részt vett az egyletnek a lótenyesztés emelésére irányult müködésében.

Fejérváry Károly 1000 frtos adományával elősegitette és alapját vetette meg az egylet kezelésében levő ügetőverseny-alapnak. Mint a szarvasmarha- és lódijazások tevékeny biráló-bizottsági tagja szerzett érdemeket.

Csiky Elek éveken át mint az alparéti és pánczélcsehi dijazások buzgó elnöke müködött.

Rettegi Sándor éveken át mint a széki-ördöngősfüzesi dijazások elnöke buzgón müködött.

Szombatfalvi Győző az egylet alapitása óta az igazgató-választmány legbuzgóbb és legtevékenyebb tagjainak egyike.

Székely Gyula évek óta a választmánynak egyik buzgó tagja.

Voith Gergely kir. tanácsos, egy évtizeden át mint a választmánynak egyik buzgó tagja müködött és kiváló érdemeket szerzett azáltal is, hogy a deési bikakiállitások részére igen alkalmas szeszgyári udvarát és istállóit készséggel átengedte.

II. Az egylet müködési területének gazdasági viszonyai.

(Birtokmegoszlás. Mezőgazdasági termények. Gyümölcstermelés. Szőlőtermelés. Állattenyésztés. Általános gazdasági viszonyok.)

Mielőtt az egyleti müködés részleteit és irányát vázolnánk, az alábbiakban megismertetjük azon viszonyokat, melyek között az egylet él; mert kétségtelen, hogy az égalji-, anyagi- és szellemi viszonyok tekintetbe vétele nélkül müködését helyesen megitélni nem lehet.

Az egylet müködési területe 5149·82 □ kilométer nagyságu, hegyek és völgyekben váltakozó Szolnok-Doboka vármegye területére szoritkozik, hol északon a Kárpátok fellegén felül nyuló bérczei az év legnagyobb

részében hóval boritottak (Czibles 1245 m. magas), mig délnek vonuló nyujtványai csaknem dombsorokká törpülnek. Rengeteg, ma már nagyrészben kihasznált, de a terület 31 százalékát boritó erdőségeiből bővizü patakok erednek, melyek a vármegyén átfolyó Sajót, a Cziblesből eredő Lápost és a Deésnél egyesülő Kis- és Nagy-Szamost táplálják. Ezen folyók által képezett keskeny völgyek termékeny talajuak ugyan, de a völgyek jelentékeny részét csakis egyoldalulag lehet használni; mert a tavaszi áradások 1—2 napra vizzel boritják és igy ezen eliszapolásnak kitett területek mint örökös tengeri termő földek használtatnak, mig a hegyek agyagos, vidékenkint meszes és márgás lejtőin, fensikjain, kizsaroltságukhoz mérten a legtöbb honos müveleti növény diszlik.

Ezen terület két 5—8 ezer lakosu város, továbbá 318 község határai között oszlik meg, melyekben 217.550 lelket számláló lakosságnak csak 18%-a magyar, mig a többi egyéb, főleg az *oláh* (77%) nemzetiséghez tartozik. Egy vidék gazdasági előhaladására kétségtelen, hogy a lakosság müveltségi állapota gyakorolja a legnagyobb befolyást. Ez azonban nem mondható Szolnok-Doboka vármegyében kedvezőnek, mert az irni és és olvasni tudók száma a lakosságnak csupán 15% át képezi és igy a lakosságnak 85 százaléka csakis élőszóval közelithető meg.

A terület és lakosság megismerése után a birtokmegosztás és megélhetési viszonyokra nézve tájékozást nyujt az alábbi kimutatás.

Az 1895. évi január havi összeirás szerint a vármegyében 55.540 földbirtokos volt, akik közül:

1/2—	3	kat.	holdat	bir	38·62 %.
3—	5	»	»	»	14·31 »
5—	10	»	»	»	19·59 »
10—	20	»	»	»	16·00 »
20—	50	»	»	»	8·46 »
50—	100	»	»	»	1·51 »
100—	200	»	»	»	0·73 »
200—	500	»	»	»	0·50 »
500—	1000	»	»	»	0·17 »
1000 kat. holdon felül				bir	0·11 »

Ezen adatok szerint tehát tulnyomó a vármegyében a kisbirtokosság, sőt az utóbbi években szaporodnak az esetek, midőn a kis-, közép- és nagybirtokok az oláh kisbirtokosok kezére mennek át, mert igénytelenségüket véve tekintetbe, jelentékeny részük még mindig jobb helyzetben él, mint a kevésszámu és igényes magyar középbirtokosság

A községek 29·38 %-ának tagositott, 70·62 %-ának pedig tagositatlan a határa, melyen a kisbirtokosság három-, ritkábban kétnyomásu gazdálkodási rendszert folytat. Tagositáskor a marhatenyésztésre való tekintettel gyakran közös legelőt szakítanak ki, de ezen községi közös legelő mindig a határ legrosszabb részére jut. A váltó-gazdasági rendszert csakis az előrehaladottabb közép- és nagybirtokokon találjuk fel, sőt az utóbbi évek kedvezőtlen gabonaáralakulása mellett, midőn csakis a lóheremag-termelés volt jövedelmező, többé-kevésbé ezen birtokokon is mellőzték a vetés-forgás betartását, hanem ahelyett a megváltozott viszonyoknak inkább megfelelő, észszerüen intézett szabad gazdálkodásra tértek át.

A termelt növények közül elterjedtségre kisgazdáknál első helyet foglalja el a *tengeri* (kukoricza, málé és melléknövénye a bab), mely a szegényebb nép kenyerét szolgáltatja. Ezen termény mellett a kisgazdák *zabot*, kevés *buzát*, *rozsot* és *kendert*, a megye északi részében pedig itt-ott *tatárkát* (pohánka, haricska) és *alakort* is termelnek, mig a takarmánynemüek közül a *lóherét és zabos bükkönyt* termelik. A nagy- és középbirtokosságnál az utóbbi években a legnagyobb jelentőséggel bir a *lóheremag és takarmány* termelése, melyet elterjedésre nézve követ a buza, tengeri, árpa, rozs és zab termelése. A *takarmányrépa* termelése mióta a lóherét zölden kazalozzák, sokat vesztett a jelentőségéből, mig a *burgonya* (pityóka) termelése leginkább a kertekre szoritkozik, sőt a repcze, len, lencse, borsó termelése is csak elszórtan, aránylag szük térre szorul. A czukorrépa és olasz kender termelésével az utóbbi időben tett próbatermelések üzleti szempontból kedvezőtlen eredménynyel végződtek és igy nagyobbmérvü elterjedésükre nincsen kilátás.

A *gyümölcstermelést* a szétszórtan élő középbirtokosság és a magyarok által lakott néhány község karolta fel, igy pl. Magyar-Décse lakosságának főjövedelmi forrását a gyümölcstermelés és kereskedés képezi. Leginkább el van terjedve a beszterczei szilva termelése, melyből 1894-ben 40·00 q-nyi nyers szilvát szállitottak Bécsbe, rendes körülmények között azonban szilvoriumnak, szilvaiznek főzve vagy aszalt állapotban értékesitik. A szilvával csaknem egyenlő tért foglal el az almatermelés, melynek a feleslegéből 10—30 vasuti kocsirakomány asztali és bornak való alma kerül évenkint külföldre.

A *szőlőtermelés*, bár állitólag több mint 2000 holdnyi területet foglal el (?), soha sem volt nagyobb jelentőségü s főleg az utóbbi évtizedben, midőn alig két-háromszor volt kielégitő termés, nagyot hanyatlott s ha

tekintetbe veszszük, hogy ma már 20—25 község szőlőjét pusztitja a filloxera, melynek segédkezik még a peronoszpora is, íly körülmények között általános a szőlőtermeléstől való elkedvetlenedés és a vármegye viszonyai között kétségtelen, hogy a ma létező szőlőknek 10%-a sem lesz felujitva.

A vármegye hegyes-völgyes felszini alakzata és külterjes gazdálkodási viszonyai között nagy jelentőséggel bir az *állattenyésztés*, melynek mérvéről a területhez és lakosság számához viszonyitva, az alábbi kimutatás nyujt tájékozást.

Megnevezés	Állomány az 1895. év *január* havi összeirás szerint	Átlagban		
		1 □ kilométerre esik	1000 lakosra esik	Száz lakott házra esik
	darab			
Ló	8.484	1	39	18
Erdélyi magyar szarvasmarha	81.722	18	374	200
Idegen fajta «	1.450			
Bivaly	5.619		25	
Juh (erdélyi raczka)	157·449	32	726	300
Sertés (mangalicza)	32.763	6·6	150	—
Tyúk	213.234	—	1000	—
Lud	13.635	—	—	—
Kácsa	6.281	—	—	—
Pulyka	2.674			
Méhtörzs vessző kasban	7.885	—	39	19
Méhtörzs fakaptárban	788	—		

A vármegye területén alig létezik az u. n. *népies lótenyésztés*, mert a parasztgazda csak ritkán tart lovat és ha tart is egy csekélyebb értékü lófogatot, azt fuvarozási célokra tartja és értékes csikókat csak ritkán nevel. A megyében létező tenyészanyag a nagyobb- és középbirtokosság, papok, jegyzők birtokában van, de a régi nagy kiterjedésü legelőterületek megszüntével és a középbirtokosok számának fogytával a vármegye régi, hiresnek mondható lótenyésztése nagyot hanyatlott. A lóállomány, melynek e század elején még tulnyomó részben keleti vér pezsgett az ereiben, ma már a kiosztott és sokféle fajtákhoz tartozó állami mének átalakitó hatása alatt igen különböző, a tulnyomó rész azonban angol vérkeverékkel bir.

Az erdélyi magyarfajta *szarvasmarhaállomány*, két-három tenyészgulyától eltekintve, a kisgazdák birtokában van, kiknek legnagyobb része két tehénnel szántja meg a földjét, a tinó-borjut — aszerint, amint az

anyagi helyzetük engedik — vagy jármos ökörnek nevelik fel, vagy pedig egyéves korukban eladják, amidőn is igen jelentékeny részük az alföldi uradalmak birtokába jut. A községek a létező szabályrendelet alapján kizárólag erdélyi magyar-fajtáju tenyészbikát tartanak ugyan, de kevés érzéket mutatnak a szép és jól kifejlett tenyészbika tartása iránt és a hatóság — indokul hozván fel a községek kicsiny és szegény voltát — a községi tenyészbikatartás kérdésében nem fejt ki elegendő erélyt és igy az állomány javulása is csak lassu léptekkel haladhat. Az idegen fajtáju szarvasmarha főleg a városok és nagyobb községek közelében van elterjedve.

A vármegye *juhállománya* kizárólag az erdélyi raczka-fajtához tartozik, melylyel kosarazás rendjén a hegyi szántóföldeket trágyáztatják. Az anyajuhokat kivétel nélkül fejik, teje és tejtermékei a nép táplálékát képezik, a nyers gyapju pedig gyakran házilag feldolgozva, a nép ruházatát szolgáltatja. A bárányok közül az értékes fekete bundájut szopós bárány korában értékesitik, mig a nőstény fehér bárányokat meghagyják anyajuhnak és fekete tenyészkost alkalmazva, arra törekednek, hogy minél több értékes bőrü fekete bárányt nyerjenek.

A *sertésállomány* a mangalicza-fajtához tartozik és a tulnyomó része a nagy- és középbirtokosság tulajdona és aránylag kevés községnek van községi csürhéje.

A *baromfiak* közül a tyukok tenyésztése van a nép között általánosan elterjedve. Fajtára nézve a hazai közönséges és a kopasznyaku van leginkább elterjedve, melyeknél a főczél a tojás termelése, melyből a vármegye területéről évenkint 80—90 vasuti kocsirakomány tojást szállitanak külföldre. A falusi boltok nagy részében tojásért a nép a legfőbb szükségleti czikkeit beszerezheti.

A *méhtenyésztés* a méz és viasz elértéktelenedése óta hanyatlott, mindazáltal a vármegyében még mindig jelentékeny a mézkereskedés.

Szolnok-Dobokamegye gazdasági viszonyainak fenti vázlatából is látható, hogy a lakosság, általánosságban szólva, kedvezőtlen anyagi viszonyok között él; a parasztgazda a müveltség alacsony fokán áll, külterjesen gazdálkodik, nehezen hozzáférhető, de nagyon igénytelen és épp ezért, ha munkaszerető, gyarapodik. A folyton gyérülő középbirtokosságot főleg a magyar nemesi osztály képezi, ez hordozza vállán az egész kulturális közterhet és csak nagy erőfeszitéssel tud megküzdeni birtoka megtartása és a megélhetés nehézségeivel.

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egylet által létesitett intézmények: mintakert, minta-árucsarnok, biztositási főügynökség, heremagvizsgáló- és tisztitóintézet, mintaméhes, csikólegelő.)

A gyümölcsfatenyésztés és szőlömivelés érdekeinek előmozditására 1878-ban Deésen 3 k. hold és 1235 □ öl nagyságu »*mintakert*«-et létesitett az egylet, melynek egyik része *gyümölcsfaiskolának*, a másik pedig *kisérleti terül* és konyhakerti növények termelésére használtatott, mig 1888-ban a konyhakerti rész helyén *csemegeszőlőtelep*, majd pedig, midőn 1891-ben a vármegye területén is konstatáltatott a filloxera fellépte, *amerikai szőlőtelep* rendeztetett be. Az egylet kertje és amerikai szőlőtelepe az utóbbi években több nemesitési, oltási tanfolyamnak volt szinhelye.

Az egylet a vármegye területére már egy évtized óta 20 krajczárjával adja a három-négyéves gyümölcsfaojtványok darabját.

Az egylet kertjéből a vármegye területére kiadatott:

Év	Gyümölcs-ojtvány	Ingyenes ojtóág	Szőlővessző		Ákácz	
			hazai csemege-faj	amerikai	nemesitett	közönséges
	darab					
1885	150	1342	—	—	—	—
1886	601	1030	—	—	20	1000
1887	775	1070	50	—	—	—
1888	310	1026	700	—	—	—
1889	929	2636	600	—	80	1000
1890	1695	9810	400	—	212	20100
1891	985	1995	500	—	20	500
1892	1704	636	—	1500	36	600
1893	1382	430	—	1200	10	300
1894	1502	1100	—	2500	15	—
1895	1720	810	—	2500	—	60
Összesen	11753	21885	2250	7700	393	23560

1880-ban az egylet szerződéses viszonyba lépett a »*Kisbirtokosok országos hitelszövetkezeté*«-vel, minek következtében azóta kisgazdák részére közel 150 ezer forintnyi jelzálogkölcsönt közvetitett és sok kisgazdát szabaditott meg az uzsorások körmei közül. Az esedékes járadékok évi hétezer forintnyi összege a felek által a gazdasági egylet pénztárába fizettetik be. A járadékok beszedése és kezeléseért az egylet bizonyos jutalékot élvez.

1885-ben az egylet három teremből álló *hivatalos helyiséget* bérelt, hol a budapesti országos kiállitásról visszakerült üvegedények felhasználásával eladó termények mintái elhelyezésére csarnokot rendezett be és ugyanott könyvtárát és szaklapjait is a tagok használatára bocsájtotta.

1886-ban szerződéses viszonyba lépett az egylet a »Magyar-franczia biztositó részvénytársaság«-gal, minek következtében az egylet irodájával kapcsolatban három vármegyére kiterjedő hatáskörrel, kötvénykiállitási joggal felruházott *biztositási főügynökség* létesittetett. Ezen főügynökséget 1893-ig kezeltette és ellenőrizte az egyesület, amidőn is átmeneti biztositási ügynökséggé lett átváltoztatva. A biztositási főügynökség az egyletnek jelentékeny jövedelmet szolgáltat.

1887-ben »*Egyleti Értesitő*« czim alatt önálló szaklapot létesitett az egylet, mely havonkint 8—16 oldalnyi terjedelemben és 500 példányban jelenik meg és az egylet tagjainak ingyen küldetik meg.

1891-ben az egyleti irodával kapcsolatban *heremagvizsgáló és magtisztitó* állomást és ezzel kapcsolatban *raktárhelyiséget* rendezett be, melyben beszerzési vagy kedvezményezett árban idényszerü vetőmagvak, mütrágya, méhkaptárak, gazdasági kisebb gépek, rézgálicz, permetezők stb. kaphatók.

A gazdasági egylet raktárában és aranka-választó rostáján kitisztittatott:

1893-ban	18	gazdának	4990	kg.	lóhere vetőmag.
1894-ben	32	»	8339	»	» »
1895-ben	40	»	9652	»	» »

Az egylet titkára a tagok részére igen sok esetben végzett lóheremagvizsgálatokat,

1891-ben az egylet hivatalos helyiségeinek udvarán 6 családra berendezett *mintaméhes* állittatott fel, hol az okszerü méhészkedés fogásait időszakonkint az egylet titkára tanitja. A méhesből kikerülő mü- és mesterséges rajok kezdő méhészeknek jutányos árért adatnak át.

1893-ban Rettegen háromszáztiz holdas legelőterületet bérelt az egylet és azon 70 méter hosszu fedett karámot, nagy kifutót és lóistállót épittetett és mintaszerüen szervezett *csikólegelőt létesitett.*

Az egylet rettegi csikólegelőjén nyaralt:

1893-ban	42	megyei	tenyésztő	118	darab	1—4	éves csikója.
1894-ben	37	»	»	93	»	»	» »
1895-ben	40	»	»	100	»	»	» »

1893-ban az egylet kertjében 94 cserényes Cassenile-*aszalót* állittatott fel az egylet oly czélból, hogy a közeli vidék gyümölcstermelői használják, az aszaló azonban nem felelt meg minden kivánalomnak és igy a kitüzött czél sem éretett el teljesen.

II.

(Az egylet tevékenységére vonatkozó adatok gazdasági ágazatok szerint csoportositva: Szakértelem terjesztése. Földmivelés, növénytermelés tökéletesitése. Gyümölcsészet, szőlőmivelés emelése. Lótenyésztés, szarvasmarha-, juh-, sertés-, méh-, baromfitenyésztés fejlesztése.)

Szakértelem terjesztése. Bár az egyesület müködésének legnagyobb része a szakértelem terjesztésére irányult, mindazáltal külön meg kell emlékeznünk a nyomdatermékek utján való szakértelem terjesztéséről. A megalakulás első nyolcz évében csupán a földmivelésügyi miniszterium adományából származott *szakmunkák szétosztása* képezte ez irányban az egylet tevékenységét, de 1885-ben már az egylet önálló kiadványaival is találkozunk; mert 200 példányban kiadta és ingyen osztotta szét a választmány megbizása folytán az egylet titkára által irt: »Mire legyünk tekintettel a szántáskor« czimü; majd pedig: »Parasztbirtok állapota Szolnok-Dobokamegyében« czimü füzeteket és ugyanakkor a »Szolnok-Doboka« czimü hetilap az egylet titkárának tollából gyakran hozott gazdasági irányu, szakbavágó czikkeket. E téren is haladást látunk 1887-ben midőn az egylet kiadásában és Szemmáry József egyleti titkár szerkesztésében megindittatott a ma is létező »Egyleti Értesitő« czimü folyóirat, amely azonban nemcsak az egylet mozgalmairól ad számot, hanem 500 példányban 8—16 oldalnyi terjedelemben, gyakran képekkel illusztrálva megjelen, idényszerüleg megismerteti a megye gazdasági viszonyai között figyelmet érdemlő vivmányokat. Hogy a vármegye szakerőit is munkára serkentse, a megye viszonyai között figyelmet érdemlő szakkérdések megfejtésére *pályakérdéseket* tüzött ki az egyesület és a pályadijat nyert munkák, az okszerü és helyes irányu gazdasági elvek terjesztése érdekében az egylet hivatalos lapjában tétettek közzé. Igy például pályázat rendjén a legjobb csemege-juhsajt bemutatóját és a sajt készitési módjának leiróját 5 drb 10 frc. aranynyal; »A vasekék előnye a faekék felett« czimü pályamunka megiróit 5 drb 10 frc. aranynyal; »Hogyan gazdálkodjunk Szolnok-Doboka vármegyében« czimü pályamunka megiróját 100 frttal jutalmazta az egyesület.

Az egylet hivatalos lapja által oly orgánumra tett szert, mely összekötő kapcsot képez tagjai között és azon igazságból kiindulva, hogy: »minél több szaklapja van egy országnak, jövője annál biztosabb«, az egylet is teljesitette megyéje és hazája iránti kötelességét.

A *földmivelés* tökéletesbitése érdekében kisgazdák részére két izben szántásversenyt, egy izben pedig gyárosok részére nagy ekeversenyt és ekevásárt rendezett, a deési kiállitásokon bemutatott gazdasági gépeket pedig müködés közben ismertette meg a gazdákkal. Az 1893-ban létesitett raktárában a kisebb gazdasági gépeknek is helyt adott.

A *növénytermelést* vetőmagvak szétosztása, azok megismertetése és meghonositása által segitette elő. E czélból a 80-as években az egylet kertjében maga is végeztetett *kisérleteket*, majd pedig öt izben *terménykiállitásokat* rendezett, három izben pedig *tanulmányi kirándulások* rendezése által segitette elő a növénytermelés és általában a gazdasági téren való haladás terjedését. Raktárában állandóan *mütrágyát* tart készletben és beszerzési áron adja át a tagoknak, sőt az első *mütrágyázási kisérleteknél* 1 mm. mennyiséget 30%-kal olcsóbb árban nyujtja a tagoknak. A *lóhere termelését* elősegitendő évek óta előjegyzésbe veszi a jelentkező tagok lóherevetőmag-szükségletét, arankamentesitteti és önköltségen adja át a tagjainak. Az egylet 1892-ben arankaválasztó rostát szerzett be és a raktárában évenkint 30—40 gazda vetőmagját *arankamentesitteti*. A *lóhere apionja* ellen való védekezés érdekében mindent elkövetett, hogy a lóhere zöldben való kazalozási módjait megismertesse és terjessze. Az 1895-ik évi kedvezőtlen lóheremagárakra való tekintettel, létrehozta a szabad lóheremagkészlettel biró gazdáknak a mag együttes eladására vonatkozó *szövetkezését* és felhivta a külföldi kereskedők figyelmét az együttes készletre. 1895-ben keresztülvitte, hogy a megye gazdái 25 k. holdon *olasz kender* termelésével tegyenek kisérletet.

A *gyümölcsészet* emelését hat izben rendezett *gyümölcs kiállitások* és azokkal egybekapcsolt gyümölcsnév meghatározások, izlelések és a nagybani termelésre ajanlandók megállapitása; de főleg az 1878-ban létesitett *egyleti kert* és *gyümölcsfaiskola* utján szolgálja, melyből 3—4 éves oltványok ezrét, darabonkint csak 20 krjczárjával terjeszti, mig ingyenes oltó ággal nem csak a gazdákat, hanem a községek faiskoláit, is ellátja. A fent vázolt müködés mellett 1880—91-ik években a községi gyümölcsfaiskola kezelők begyakorlására 5 izben rendezett *gyümölcsoltási tanfolyamokat* és az azokon megjelenteket oltóág, kötelék és oltóviasszal felszerelve bocsájtotta haza. A *gyümölcsértékesitést* elősegitendő

közremüködött az egylet, az almaeladásoknál, sőt 1896-ban egy u. n. »Favorit« hordozható *aszalót* szerzett be, 1893-ban pedig a földmivelésügyi miniszteriumtól nyert u. n. Cassenille 94 cserényes aszaló berendezés felhasználásával egy nagy gyümölcs-aszalót épittetett az egylet kertjébe és a gazdák használatára bocsájtotta.

A *szőlő müvelés* előbbre vitelének ügyét 1886—90-ig *csemege* fajta *szőlőtelepével* szolgálta, 1891-től pedig *amerikai anya szőlőtelepével* melyben 4 izben *szőlő oltási tanfolyamokat* rendezett. 1892-ben kidolgozta az egyesület a szőlőragya elleni *kötelező védekezést* elrendelő megyei szabályrendeletet is keresztül vitte, hogy a szabályrendelet még azon évben hatályba lépett. A *szőlő-permetezését* elősegitendő, három darab »Eclair« permetezőt szerzett be az egyesület és mérsékelt bérért kikölcsönzi a szőlő-birtokosoknak.

A lótenyésztés érdekeit kancza-csikó és csikós kancza *dijazások* és *ügető versenyek* rendezése, továbbá a már három év óta fentartott egyleti *csikólegelő* utján szolgálja.

Az erdélyi-magyar fajtáju *szarvasmarha-tenyésztés* tökéletesitésére a kisgazdák részére évenkint 5 községben, összesen 56 izben rendezett *üsző- és bikaborju dijazásokat* és ezek mellett öt éven át Deésen *bikakiállitásokat* és vásárokat rendezett; de ezek mellett szorgalmazta a községi tenyészbika tartás helyes, a megyei szabályrendeletnek megfelelő keresztülvitelét és a hozzája forduló községeknek tenyészbika vételére kamatmentes kölcsönöket nyujtott, részükre bikát vett és egyes szegény községeknek dijmentes használatra is ad tenyészbikát.

A juhtenyésztés jövedelmezővé tétele érdekében közzé tette a pályázat rendjén legjobbnak talált csemege-juhsajt készitési módját.

A községek sertésállományának javitása érdekében *kanbeszerzési alapot* létesitett, kanok beszerzését közvetitette 1886-ban pedig Deés város részére évenkint két országos sertésvásár tartásának jogát kieszközölte.

Az okszerü *méhtenyésztés* terjedése érdekében 47 méhészkedő néptanitót ajándékozott meg 1—1 felszerelt keretes fakaptárral és az egylet udvarán lévő *mintaméhesben* titkára által gyakorlatilag is tanittatja a kezdő méhészeket.

A baromfi-tenyésztés érdekeinek előmozditására tartott néhány nagytestü *baromfi törzset*, de a szerzett tapasztalatok után abban hagyta az idegen fajták behozatalát, mert a megye gazdasági viszonyai között legjövedelmezőbbnek a jól tojó, meghonosodott hazai tyúk félesége-ket találta.

Tekintettel a folyton roszabbodó cselédviszonyokra, 1885-ben megkezdette az egyesület a hosszú- és hüséges szolgálatu *cselédek jutalmazását* és azóta 46 gazdasági férfi eselédet jutalmazott meg, részben mellre tüzhető ezüst éremmel, részben pénz dijjal. Az érmek feltüzése a morális hatás fokozása érdekében, ünnepélyes alkalmakkor történt.

III.

(Az egylet által rendezett kiállitások, versenyek.)

1878-ban Deésen megyei *termény-* és *iparkiállitás* rendeztetett mely jól sikerült.

1879-ben Deésen *gazdasági-, ipar- és állatkiállitás* rendeztetett, melynél az ipart felölelő osztály országos jellegü volt. Ezen alkalommal az összes osztályokban 708 kiállitó vett részt és a kiállitás az egyletnek 1005 frt. tiszta jövedelmet hajtott.

1883-ban az egylet megyei gazdák részére Deésen *termény-kiállitást* rendezett.

1885-ben a *budapesti országos kiállitásban* a megye terményeit 150 üvegedényben, gyümölcsét pedig 333 tányéron mutatta be.

1887-ben Deésen *termény-, állat- és iparkiállitást* rendezett. Ezen alkalommal termények csakis Sz.-Doboka vármegyéből; állatok ez egész erdélyi részekből; iparczikkek pedig az egész ország területéről elfogadtattak. A kiállitók száma: 1. a terményosztályban 283. 2. az állatosztályban 118. 3. az ipar-osztályaban 401, összesen tehát 802 kiállitója volt a tárlatnak. Ezen kiállitás a kedvezőtlen idő miatt 12511 frt, bevétel és 14.826 frt, kiadás, tehát 1714 frt, deficittel zárult.

1890-ben Deésen »*gyümölcs-, szőlő- és konyhakerti termények*«-ből rendezett az egylet megyei kiállitást, melyben 70 kiállitó 1014 tányér gyűmölcsöt mutatott be. Ezen alkalomra meghivott pomologusok meghatározták a kiállitott gyümölcsök helyes neveit és a nagybani termelésre ajánlandó gyümölcs fajtákból kölön gyüjteményt állitottak egybe.

Ezen alkalommal nagy *szőlőszeti értekezlet* is tartatott, melyben a kormány kiküldetésében két vinczellér képezde igazgatója is részt vett.

A kisgazdák részére évenként a megye 4—5 községében rendezett erdélyi-magyar fajtáju szarvasmarha ivadék dijazások eredménye.

Évenkint 4—5 községben				Évenkint 4—5 községben			
Év	be lett mutatva drb	dijazva lett		Év	be lett mutatva drb	dijazva lett	
		drb	frt			drb	frt
1885	54	15	114	1892	245	82	555
1886	63	16	127	1893	196	50	269
1889	60	41	152	1894	184	64	343
1890	193	75	323	1895	280	68	320
1891	229	76	297	Összesen	1504	547	2500

Az 1895-iki dijazások alkalmával 24 drb. dicsérő oklevél is adatott ki.

Ezen ügetőversenyek kiadásait az egyesület az ügetőverseny-alap kamataiból fedezi.

Az egylet által lódijazások rendeztettek: 1887-ben Deésen kanczacsikó-dijazás, 1888-ban Deésen kanczacsikó dijazás és csikóskancza-dijazás 1892-ben Deésen kanczacsikó-dijazás és és csikóskancza-dijazás, 1893-ban kanczacsikó-dijazás, 1895-ben kanczacsikó-dijazás.

Az egylet szántás- és ekeversenyeket rendezett:

1885-ben Deésen és Bethlenben kisgazdák részére szántásversenyt rendezett, mely alkalommal odaitélt és kiadott 6 drb ezüst-érmet és 17 frtot és 200 példányban ingyen osztotta szét: »mire legyünk tekintettel a szántáskor« czimü füzetet.

1886-ban Deésen nagy ekeversenyt és vásárt rendezett, melyben nyolcz gyáros 40 drb ekével vett részt. A versenyző ekék közül 2 arany-6 ezüst- és 4 bronz-diszoklevelet nyert. Az ekevásáron, egy négyes eke kivételével mind elkelt.

Az egylet által rendezett oltási tanfolyamok és versenyoltások:

I. Gyümölcsfa-nemesitési tanfolyamok és versenyoltások.

1889-ben a deési egyleti kertben részt vett 43 községi faiskolakezelő.
1890-ben a » » » » » 87 » »
1891-ben a magyar-láposi faiskolában résztvett 37 » »
1891-ben a bethleni » » 20 » »
1891-ben a csáki-gorbói » » 42 » »

Az egylet által rendezett deési bikakiállitások és vásárok eredménye.

Év	Be volt mutatva				Dijaztatott		Vásár		
	erdélyi magyar fajta						Vásárolt		
	1 éves	1—2 éves	2—3 éves	összesen	darab	forint	magánnos	község	egylet községeknek kölcsönzött kamatmentes forintot
	darab						darab		
1891	—	16	9	25	6	170	2	7	885
1892	—	14	14	28	6	170	4	4	632
1893	11	29	14	54	12	470	4	8	1445
1894	14	12	8	34	14	500	8	10	1980
1895	27	36	28	91	14	500	12	12	2029
Összesen	—	—	—	222	52	1810	30	41	6971

Az egylet által Deésen rendezett ügetőversenyek eredménye.

Évben	A versenyző neve	Fogat		A 20 kilométeres pályát befutotta		Dijazva lett		Jegyzet
		1-es	2-ős	percz	m. p.	10 frank aranynyal	pénzdíjjal	
						drb	frt	
1887	Wass Jenő gróf	—	1	54	30	40	—	A pénzdijak a befiz. tétekből erednek.
«	Fejérváry Károly	—	1	56	30	—	20	
1889	Wesselényi Miklós báró	—	1	50	23	40	—	
«	Bethlen András gróf ...	—	1	61	45	16	—	
1890	Kustár Lajos	—	1	58	30	10	10	
«	Brandt Viktor	1	—	57	30	3	10	
1891	Wass Jenő gróf...	—	1	50	50	40	10	
«	Demeter Béla	1	—	55	09	3	10	
1895	Barcsay Tamás...	—	1	52	15	40	—	
	Wass Jenő gr.	—	1	54	15	—	40	
	Boros Árpád	—	1	60	3	—	—	
	Ifj. Szabó Lajos	—	1	62	30	—	—	
	Összesen	—	—	—	—	192	100	—

II. Szőlőoltási tanfolyamok és versenyoltások.

1893-ban a deési egyleti telepen fásoltási tanfolyamon résztvett 44 egyén
1893-ban a » » » zöldoltási » » 36 »
1894-ben a » » » » » » 12 »
1895-ben a » » » » » » 20 »

Az egylet tanulmányi kirándulásokat rendezett:

1882-ben a kapjoni gazdaságba, 1888-ban a kendilónai gazdaságba, 1892-ben a baczai gazdaságba, 1894-ben a szentbenedeki gazdaságba.

Az egylet támogatásával a néptanitók által népies gazdasági felolvasások tartattak:

1894-ben Fel-Őr községében 3 estén, M.-Lápos községben 2 estén, M.-Köblös községben 2 estén.

Ezen estéli felolvasásokhoz a népies nyelven irt szakmunkát a gazdasági egylet adományozta és a néptanitó olvasta fel. A hallgatók száma 12—36 között váltakozott.

IV.

(Az egyesület mozgalmai a miniszterium és törvényhatóság utján.)

Az egyesület kezdeményezőleg lépett fel az 1874-ben alakitott Szolnok-Doboka vármegye gazdasági viszonyait érdeklő *szabályrendeletek* létrehozásában és kidolgozásában.

1882-ben a községi *kölcsönmagtárak* szabályzatának kidolgozása és azok terjesztésén müködött az egyesület.

1885-ben adatokat gyüjtött a *kis- vagy parasztbirtok állapotáról*, az adatokat feldolgoztatta, kiadta és megküldötte a szövetségbe lépett gazdasági egyesületek végrehajtó-bizottságának és a megyei hatóságnak.

1886-ban kiterjesztette a figyelmét a *községi faiskolák* állapotára és azok fejlődése érdekében több izben átirt a főispánhoz, majd pedig megkereste a gör. kath. püspüköt, hogy a felekezeti tanitókat kötelezze a községek faiskoláinak kezelésére.

1886-ban feliratot intézett a miniszteriumhoz és megkereste a megyei és városi hatóságokat, hogy Deés városa évenkint két *országos sertésvásár* tartására jogot nyerjen.

1885-ben a *mezőrendőri törvényjavaslat* tárgyában feliratot intézett a kormányhoz.

1885—86-ban feliratot intézett a kormányhoz a *Romániával folytatott kereskedelmi szerződés* ügyében, munkást közvetitő intézetnek a köz-

pontban leendő felállitása és a *mübor forgalomba* való hozatalának korlátozása tárgyában.

1886-ban felirt és a megyében mozgalmat inditott egy Deésen létesitendő *földmivesiskola* érdekében, de az anyagi eszközök hiányában a siker elmaradt.

1888-ban feliratot intézett a *határidőüzlet korlátozása* tárgyában.

1890-ben kivitte a szamosvölgyi vasutnál, hogy az őrházai környékét befásitsa és ezen czélra a gyümölcsojtványokat és ákáczfát mérsékelt áron az egylet kertje szolgáltatta.

1891-ben szabályrendeletet készitett az egylet peronoszpora vitikola elleni *kötelező védekezésre* és keresztül vitte, hogy a szabályrendelet 1892-ben már hatályba is lépett.

1892-ben, midőn az akkori földmivelésügyi miniszter az egyletet Deésen látogatásával tisztelte meg, az egylet elnöke 45-tagu megyei gazdából álló küldöttség élén nyujtotta át az erdélyi gazdasági egylet által készitett és az erdélyi részek elmaradt dézsmakárpótlásának kiutalását sürgető emlékiratot és a szolnok-dobokamegyei gazdasági egylet részéről is kérte az erdélyrészi gazdák ezen sérelmeinek orvoslását.

1894-ben a hatóságok képviselői és gazdákból értekezletet hivott egybe oly czélból, hogy egyértelmü eljárás utján rendezzék a *községi tenyészbikatartás* rossz lábon álló ügyét.

1895-ben kivitte a szamosvölgyi vasutnál, hogy a kiállitások és tenyészállatvásárokra menő állatok kisérői az ezen vasut vonalain is dijmentes *III-ad osztályu vasuti kisérőjegyet* nyernek.

Az egyesület kiküldöttjei utján részt vett az 1885. és 1895-ik évi *gazdakongresszusokon*, nemkülönben a *szövetségbe lépett gazdasági egyesületek* tárgyalásaiban, számos társegyesület megkeresésének pártolására feliratokat intézett a kormányhoz.

V.

(Az egyesület müködése jelenben.)

Miként az egyesület intézményeinek és müködésének eddigi vázolásából is kitünik, az egyesület a gazdálkodás minden ágazatát felkarolja és azok érdekében müködik; mindazáltal az egylet jelenbeni müködésének sulypontja az erdélyi magyar szarvasmarha fajta fejlesztésére van fektetve, a legnagyobb áldozatokat és a legtevékenyebb müködést az állattenyésztés ezen ágazatának előbbrevitelére hozza.

VI.

(Az egyesület müködésének tervezete a jövőre.)

1. A fennálló szerződéses viszonyból kifolyólag kezeltet és ellenőrzi a biztositási irodát és ellátja a Kisbirtokosok országos földhitelintézetének megyei ügyeit. 2. Kiadja és szerkeszteti az egylet hivatalos közlönyét. 3. Rendezi és dijakkal ellátja a deési bikakiállitást és vásárt. 4. A vármegye öt községében kisgazdák részére üsző- és bikaborjudijazásokat rendez. 5. Segélyezi a községeket tenyészbikák vásárlásánál, szegény községeknek dijtalan használatra ad tenyészbikát. 6. Az egylet csikólegelőjét továbbra is fentartja. 7. Deésen ügetőversenyt és kanczacsikó-dijazást rendez. 8. Megyei méhészkedő tanitóknak, kiknek nincs még keresetes kaptárjuk, utmutatást és 1—1 méhkaptárt adományoz dijtalanul. 9. Az egylet kertjéből olcsó áron terjeszti a gyümölcsfát és ingyen adja az oltóágat. 10. Az egylet aszalójának jobb kihasználására törekszik. 11. Az egylet amerikai szőlőtelepén szőlőoltási tanfolyamot rendez és terjeszti a vesszőt. 12. Az egylet heremagtisztitó és vizsgáló állomását a vármegye részére fentartja. 13. Az egylet deési raktárát az eddiginél jobban felszereli. 14. A hosszu és hüséges szolgálatu gazdasági férficselédeket megjutalmazza. 15. A székely tengeri és olasz kender termelésével kisérleteket végeztet. 16. A megye általános viszonyait feltüntető fali képekkel gazdagitja a megyei 30-as millenniumi bizottság gyüjteményét. 17. Előkészíti az egylet millenniumi kiállitását. 18. Figyelemmel kiséri a gazdasági viszonyok alakulását és esetről-esetre szükséghez mérten müködik.*)

VII.

(Az egylet tagjai részére biztositott kedvezmények.)

1. Az egylet rendes irodát tart fenn és ott a tagok előzékeny támogatásra találnak; biztositási, gépvásárlási és egyéb közvetitéseknél kedvezményt élveznek. 2. Tagoknak ingyen küldetik meg az egylet lapja és gazdasági hirdetéseik ingyen közöltetnek. 3. Kisérleti termelésre ingyen vagy kedvezményezett árban nyernek vetőmagvakat és mütrágyát. 4. Az egylet raktári czikkeit beszerzési áron kapják. 5. Az egylet arankaválasztó rostáját és permetezőit felényi bérért vehetik igénybe, mint a nem tagok. 6. Több dijazás és verseny csakis az egylet tagjai részére rendeztetik. 7. A csikólegelőre adott csikó darabjáért 2 frttal kevesebbet fizetnek, mint a nem tagok.

*) Ezen pont alapján létrehozta a lóheremagot termelő gazdák együttes eladásra vonatkozó szövetkezését.

VIII.

(Az egylet anyagi helyzete.)

A vármegye specziális viszonyai között ma már csaknem minden bevonható egyén tagja ugyan az egyesületnek, hanem azért a sokoldalu egyleti müködéshez szükséges anyagi erő legnagyobb részét mégsem a tagsági dijakból, hanem jövedelmező *vállalkozásaiból* és az utóbbi években nyert segélyezésekből meriti, minek folytán ma már azon helyzetbe jutott, hogy a szellemi és erkölcsi erők támogatásához szükséges anyagi erő felett, szüken bár, de mégis rendelkezik.

A szolnok-dobokavármegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Levelező tag	Összesen
1877	—	25	57	20	—	102
1880	—	25	57	20	—	102
1881	—	34	54	19	—	107
1882	—	36	53	20	—	109
1883	—	36	53	20	—	109
1884	—	36	218	30	—	284
1885	—	44	229	45	—	318
1886	—	44	257	51	—	352
1887	—	44	259	51	—	354
1888	—	44	269	53	—	366
1889	—	54	248	66	9	377
1890	1	54	246	69	9	379
1891	1	59	242	72	9	383
1892	1	65	259	80	9	414
1893	1	69	335	89	9	503
1894	1	73	348	91	9	522

A szolnok-dobokavármegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzs-vagyon	Évi bevétel				Kiadás összesen
		tagdijból	közvetités és vállalkozás	segélyekből		
				állami	megyei	
	frt	forint		forint		frt
1880	1475	537	226	300	—	851
1881	2699	299	425	500	—	1650
1885	4198	809	1301	650	—	3710
1886	5029	777	2250	180	—	3519
1887	5710	740	2866	—	—	3302
1889	5395	698	2541	—	—	3004
1890	9195	1048	3748	1000	—	4712
1891	10856	628	3668	1500	—	5092
1892	11195	1298	3297	300	—	4264
1893	11341	1057	4393	1200	—	6289
1894	18336	794	4967	5300	935	6399

Jegyzetek:

Az 1879. és 1887-ik évi kiállitások költségei és bevételei külön kezeltettek és itt nem szerepelnek.

Az utóbbi években kitüntetett állami segély tenyészbika beszerzési alap részére adományoztatott, mely alap külön kezeltetik és a kiadásai itt nem szerepelnek.

Az egylet kezelése alatt levő alapitványok a törzsvagyonban szerepelnek.

Vállalkozás, közvetités czim alatti bevételek eredete; biztositási főügynökség, egyleti kert, egyleti csikó-legelő stb. bevételeiből ered.

A megyei segély az egylet támogatására megszavazott 1/4 százalék megyei pótadóból ered.

A szolnok-dobokavármegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894. év végén.

Sorszám	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	Ingatlanok:		
	a) Földterület	—	—
	b) Kisérleti telep	—	—
	c) Gazdasági épületek (csikó-karám)	1000	—
	d) Lakház	—	—
	e) Egyéb ingatlanok	—	—
2	Fölszerelések	502	65
3	Tenyészállatokban (1 drb bika)	160	—
4	Értékpapirok és készpénz	12361	68
5	Aktiv követelések	3714	—
6	Készpénzmaradvány a mult évről	598	42
	Összesen	18336	75

Megjegyzések.

ad 1 *a)* és *b)* A kert területét Deés városa örök használatra adományozta az egyletnek és igy nem vétetett egyleti tulajdonnak.

ad *d)* A kertben lévő kertészlakás nem vétetett egyleti tulajdonnak. Az egylet hivatalos helyiségei bérelt házban vannak.

ad 4. A községek tenyészbika-ár tartozásai, mint biztosan befolyó összegek, készpénznek vétettek.

Kisérleti termelés és meghonositás czéljaira az egyesület által kiadott termények.

Megnevezés	Mérték-egység	Melyik évben														Összesen	Jegyzet
		1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895		
Buza	Kilo	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		A felsorolt termények legnagyobb része dijmentesen osztatott ki, vagy pedig kedvezményes árban bocsájtatott áruba. Az egylet irodájának közvetitéséhez rendelt termények ninesenek a kimutatásba foglalva. Az egylet által kiadott gyümölcsfa, szőlővessző, méhkaptár, tenyészbika, kanok és a raktár forgalma más helyen vannak feltüntetve.
Rozs	»	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Árpa	»	100	—	—	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Zab	»	40	65	—	20	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Tengeri	»	26	25	—	—	—	1000	1500	500	900	300	—	—	—	1000		
Burgonya	»	150	210	—	100	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Kender	Liter	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Len	Kilo	—	150	—	150	—	—	200	—	—	—	—	—	—	—		
Répamag	»	25	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Őszi bükköny	»	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Fehér törpe bab	»	—	—	—	—	—	300	—	200	—	400	—	—	—	—		
Baltaczim	»	—	—	—	—	—	—	300	—	—	—	—	—	—	—		
Konyhakerti magvak	»	30¼	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Durra-mag		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	40	400			
Műtrágya		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	400		

A szolnok-dobokavármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány ...	598	—
1	Alapitványi vagyon kamatai (tőkéhez csatoltatik)	—	—
2	Tagdijak	1200	—
3	Ingatlanok jövedelme (egyl. kert) ...	300	—
4	Vállalkozásból eredő jövedelem ...	60	—
5	Tenyészállatok közvetitése (az alap terhére)	—	—
6	Biztositási dijakból jutalék	1300	—
7	Legelő bérekből	1800	—
8	Segélyek:		
	a) államtól...	300	—
	b) vármegyétől	1000	—
9	Vegyesek:		
	Kisbirtokosok orsz. földhitelintéz. jutalék	60	—
	Bevételek összege ...	6618	—

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Lakbérre	100	—
2	Irodai költségekre	330	—
3	Személyzeti kiadásokra	1532	—
4	Ingatlan kezelési költsége (egyleti kert)	450	—
5	Közös legelő fentartása	1900	—
6	Tenyészállatok vásárlása (alapok terhére)	—	—
7	Gépek és eszközök vásárlása (bizományba megy)	—	—
8	Irodalmi kiadványok költségei ...	550	—
9	Kiállitások és versenyekre	1356	—
10	Kisérletek költségei	200	—
11	Vegyesekre	200	—
	Kiadások összege ...	6618	—

Jegyzet. Tenyészbikák és kanok közvetitése, kiosztása; csikódijazás és ügetőverseny rendezése, ezen czélokra külön kezelt alapok terhére történik és igy azok kiadási tételei itt nem szerepelnek.

A szolnok-doboka vármegyei gazdasági egyesület külön kezelt alapitványai az 1894. év végén:

1. Tartaléktőke állása ... 348 frt 85 kr.
2. Kanbeszerzési alap állása ... 239 » 40 »
3. Bikabeszerzési alap állása:
   Készpénzben ... 6133 frt 61 kr.
   Künnlevőségekben ... 1338 frt — kr. = 7471 frt 61 kr.
4. Br. Bánffy Dezső alapitvány állása:
   (Kanczacsikó-dijazási alap) ... 347 » 08 »
5. Fejérváry Károly alapitvány állása:
   (Ügetőverseny-alap) ... 1618 » 48 »

TEMES VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Temesvár.*

A vármegye gazdaközönsége Temes vármegye kedvező gazdálkodási helyzetének kihasználására s a gazdálkodás okszerűbb fejlesztésére 1875. évi április hóban alakitotta meg ezen egyesületet. Az alapitásban a vármegye legelőkelőbb gazdái részt vettek, igy báró *Ambrózy* Béla, Lajos és Gyula, gróf *Bissingen* Nándor, *Csanádi káptalan,* gróf *Csekonics* Endre, *Fröhlich* Gusztáv, gróf *Karácsonyi* Guidó, *Máltsek* Gusztáv, *Marossy* Gyula, id. és ifj. *Ormos* Zsigmond, *Rösch* László, *Temesvár város*, *Temesvári első takarékpénztár*, dr. *Vargits* Imre, *Vodianer* Béla és gróf *Zselensky* Róbert, akik valamennyien az egyesületnek fennállása óta egyszersmind leglelkesebben müködő tagjai közé is sorolandók.

Az egyesület *müködése* kiterjed Temes vármegye egész területére, amely 1,284,953 kat. holdat tesz ki.

Ebből:	szántóföld	740432	kat. hold.
	kert	29152	» »
	rét	111884	» »
	legelő	161872	» »
	nádas	2233	» »
	szőlő	46056	» »
	erdő	149549	» »
	hasznavehetetlen terület	79767	» »

A *gazdálkodás módja* különösen a nagyobb birtokokon meglehetős belterjes irányu, a kisbirtokosok ellenben elődjeiktől örökölt primitiv gazdálkodási módot folytatnak. Temes vármegye területén legelterjedtebb a *buzatermelés,* ezenkivül termelnek nagyban rozsot, tengerit, árpát és zabot.

Az *állattenyésztés*, amennyiben a népies tenyésztést illeti, meglehetős primitiv s általában csak azokban a községekben valamivel elterjedtebb és jobb, ahol községi legelők vannak.

A vármegye különleges kulturájához tartozik a *rizstermelés*, amelyet különösen Topolyán, gróf Karácsonyi birtokán üznek kiterjedtebb mértékben.

A *szőlőtermelés* eddig a vármegyének jelentékeny termelési ágát képezte, mióta azonban a filloxeravész fellépett, azóta rohamosan csökkent és csak az ujabb időben kezd ismét némi lendületet nyerni az ujjátelepitések által, mely a hegyvidékeken az amerikai nemesitett szőlők ültetése, a delibláti pusztán pedig az európai szőlőalanyokkal való betelepitésben nyilvánul.

A *gyümölcstermelés* a vármegye területén aránylag csekély jelentőségü.

Meg kell még emlitenünk, hogy a vármegye gazdasági területének egy igen jelentékeny része a kincstár tulajdonát képezi, melyet a kincstár nagyobbrészt az erdőkkel együtt haszonbérbe ad.

Az egyesület Temesvárott egy *kisérleti telepet* tart fenn, amelyet részére a vármegye köztörvényhatósága adományozott e czélra. Ez a telep az »*Epreskert*« nevet viseli, amely tisztán kisérleti települ szolgál és ezenkivül gyümölcsfatelepül, hol különösen a vármegye nagy kiterjedésü selyemhernyótenyésztésének emelése czéljából az eperfa tenyésztésével foglalkozik és évenkint maga a vármegye 2500 darab eperfát oszt ki a községekben ugy, hogy 1885. év óta, mióta a telep megalakult már mintegy 60.000 darab eperfacsemetét és 6000 darab nemesitett gyümölcsfát adott át az egyesület a vármegyei községeknek kiültetés végett. Az epreskerti telepen 1889. évben egy *amerikai anyaszőlőtelep* alakitása is megkezdetett, amely ma már két kat. hold kiterjedésü. E telepen tisztán Riparia Portalis van, amelyből a megye területén szőlőmiveléssel foglalkozó egyesületi tagok ojtásra alkalmas alanyokat jutányos áron, sőt ingyen is kapnak. A Riparia Portalis telepen kivül van két hold Jaquez, két hold Yorkmadeira és egy hold Kanada direkttermő szőlőtelepe, amelyeken a direkttermő szőlő termelését és kezelését gyakorlatilag bemutatja. E direkttermő anyaszőlőtelepről az egyesületi tagok ingyen sima vesszőket kapnak. A szőlőtelepek ma már az egyesületnek szép jövedelmet hoznak, amennyiben a bortermésen kivül pusztán a szőlővesszőknek kedvezményes áron való eladásából 600 frt tiszta jövedelme marad. Az egyesület fő müködése a szőlőtelepekre terjed.

Az egyesület a *földmivelés és talajjavitás* érdekében 1876-tól 1881-ig, továbbá 1883-ban és 1893-ban eke- és szántásverenyeket rendezett,

amelyeken részt vettek hármas, kettős, mélyitő és egyéb szerkezetü ekék. A szántás-verseny cseléddijazásokkal is egybe volt kötve. Az *állattenyésztés* emelésére 1877., 1883., 1891., 1893. és 1894. években dijazással egybekapcsolt szarvasmarha-, sertés- és juhkiállitásokat tartott az egyesület, amelyeken készpénzjutalmakon kivül különböző oklevelek és érmek is osztattak ki. A *házi-ipar* fejlesztésére 1876-tól 1882-ig kiállitásokat rendezett, amelyek keretében gépkiállitás is volt. Ezen kiállitás alkalmával is tartott az egyesület cseléddijazásokat. Az epreskerti telepen az egyesület két éven át tett kisérleteket a Mokry-féle kapáló-ekével. Ezek a kisérletek sikerülteknek mondhatók a mivelés szempontjából, azonban a gazdaközönség nagy indolencziát tanusitott irántuk, amennyiben azokat meg sem tekintette. De a gazdaságokban sem terjedhetett el, mivel a vármegye általában nehezen mivelhető kötött talaján nem is alkalmazható sikerrel. Megemlitendő még az egyesület müködéséről, hogy 1891. évi *délmagyarországi temesvári kiállitásnak* mezőgazdasági részét rendezte, és terményeket, szarvasmarhákat, juhokat, tenyész- és hizott sertéseket, főképp pedig lovakat állitott ki, ugy hogy az egyesület kollekcziójában részt vett megyei gazdák 70 érmet kaptak.

Az egyesület által megtartott, már emlitett kiállitások után a jobb mezőgazdasági gépek és eszközök elterjedni kezdettek, az állattenyésztés tenyészanyagát pedig, különösen az állam által Csákován, a m. kir. földmivesiskolánál elhelyezve levő bikatelepről kikerült bikákkal igen megjavitották. E telep bikáit a vármegyei községek oly nagy mértékben keresik, hogy a telepen nevelt anyag a vármegye szükségletét egészben már nem is tudja fedezni. Megemlitendő még az is, hogy a vármegye állattenyésztésének emelése czéljából az egyesület 1889-től kezdve 77 darab tenyészbikát és 26 darab tenyészkant összesen 66 községnek 14.405 frt értékben osztott ki részben ingyen, részben pedig kedvezményes áron. Kiosztott ezenkivül az egyesület mintegy 12 mm. különböző jófaju vetőmagot az egyesület tagjainak, hogy a vármegye mezőgazdasági termelése ezáltal is fejlesztessék. Sajnos azonban, az eredmény máig is ismeretlen, miután az egyesületi tagok, akik ezt igénybe vették, az elért eredményeket bejelenteni elmulasztották.

Az egyesületnek a *törvényhatóság utján* való müködéséből és eredményeiből a következők emelendők ki: Temes vármegye törvényhatósága megalkotta az egyesület javaslatára a megyei állattenyésztési szabályrendeletet, valamint kibocsájtotta az arató munkások szerződésére és kötelezettségeire, valamint jogaira vonatkozó szabályrendeletet.

Az egyesület főmüködése *jelenben* a szőlő regenerálására, valamint a magyar faju tenyészanyag javitására s a jobb sertésfajok elterjesztésére terjed ki.

Az egyesület tagjainak semmiféle *kedvezményt* a már emlitetteken kivül nem ád, mert az egyesületi tagok azt nem is kivánják és igénybe sem veszik, sőt még az egyesület utján teljesithető kedvezményes biztositást sem teljesitik.

A temesmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1875	—	11	59	36	106
1876	—	10	87	41	138
1877	—	13	87	38	138
1878	—	13	82	29	124
1879	—	12	92	28	132
1880	—	13	85	36	134
1881	—	13	97	39	149
1882	—	16	99	28	143
1883	—	19	99	28	146
1884	—	23	99	28	150
1885	—	22	99	26	147
1886	—	24	95	26	145
1887	—	26	92	26	144
1888	—	26	91	37	154
1889	—	26	92	36	154
1890	—	26	69	38	160
1891	—	26	94	38	158
1892	—	26	92	35	153
1893	—	27	96	31	154
1894	—	27	79	39	145
1895	—	27	76	38	146

A temesmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel				Kiadás összesen
		Tagdijból	Közvetítés és vállalkozásból	segélyekből		
				állami	megyei	
	forint	forint	forint	forint	forint	forint
1875	—	391	—	—	—	14
1876	377	527	—	—	—	412
1877	492	212	160	—	—	283
1878	551	225	—	—	—	77
1879	699	109	—	—	—	203
1880	604	74	—	—	—	132
1881	546	674	—	200	—	632
1882	790	217	475	200	—	1046
1883	645	889	162	300	—	675
1884	1322	1377	1194	—	—	947
1885	2745	603	821	—	—	2345
1886	1824	556	838	—	—	1171
1887	2046	3129	771	—	—	1247
1888	4669	459	619	—	—	1260
1889	4488	913	561	2200	2000	4304
1890	8868	671	1080	3000	—	2535
1891	12616	696	1563	1800	—	6551
1892	12675	582	774	2500	—	3651
1893	14477	555	1755	400	100	4267
1894	14199	502	1795	200	50	7417

A temesmegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása az 1894. év végén.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Ingatlanok		
	a) földterület haszonélvezéssel nem tulajdon	9000	—
	b) kisérleti telep és berendezése	2500	—
	c) gazdasági épületek...	—	—
	d) lakház	1200	—
	e) egyéb ingatlanok	—	—
2	Felszerelések, buturok, gépek stb.	400	—
3	Tenyészállatok	9537	43
4	Értékpapirok	100	—
5	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	6717	90
6	Készpénzmaradvány a mult évről	113	90
	Összesen ...	29569	23

A temesmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.	Folyó szám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	113	90	1	Irodai költségekre	70	—
1	Alapitványi vagyon kamatai	154	—	2	Személyzeti kiadások	600	—
2	Tagdijak			3	Ingatlanok kezelési költségei	1286	—
	a) hátralék	661	—	4	Tenyészállatok vásárlására	4470	46
	b) folyó évi	423	—	5	Irodalmi kiadványok költségei	27	—
3	Ingatlanok jövedelme	1600	—	6	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	200	—
4	Tenyészállatok eladása és közvetitése	9355	19	7	Kisérletek költségei	120	—
5	Vegyesek:			8	Vegyesekre:		
	a) készletben levő magvak és szőlővesszők értéke	292	—		*a)* a magy. kir. csákovai földmivesiskola alapitványa	150	40
	b) a borkészlet értéke	72	—				
	Bevételek összege	12671	09		Kiadások összege	6923	86
					Bevételi többlet	5747	23
					Együtt	12671	09

A TOLNAMEGYEI GAZDASAGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Szegzárd.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja, alapitók, vezérférfiak.)

A gazdasági egyesület első éveiről magában az egyesületi irattárban egyátalán semminemü adatok nincsenek és igy a szervezkedés mikéntje teljes határozottsággal meg nem állapitható.

Amennyiben a vármegye irattárának e tekintetben szintén hiányos adatai felvilágositást nyujthatnak, azokból kiderül, hogy az egyesület megalakitása iránt 1860-ban indult meg a mozgalom, melynek élén néhai jobaházi *Döry* Frigyes, mint az egyesület ideiglenes elnöke állott. 1861-ben 40.622. sz. alatt értesiti a Helytartó tanács a vármegyét, hogy legfelsőbb helyen jóváhagyták a Tolnamegyei gazd. egyesület bemutatott alapszabálytervezetét, amelyet oly czélból küld le, hogy azt szabályszerüleg elkészitve és az alapitók aláirásával felszerelve, a jóváhagyási záradékkal leendő ellátás végett, ujból terjeszsze fel a vármegye. Ezen tervezetet kiadta a vármegye a gazd. egyesület ideiglenes elnökének megfelelő intézkedés végett. Itt azután egy időre megszünnek a nyomok, ami arra enged következtetni, hogy a gazdasági érdekek czime alatt nemzeti czélzattal müködni szándékozott egyesület szervezése érdekében meginditott mozgalom — valószinüleg a változott politikai viszonyok hatása alatt — szünetett tartott. Ezt a szünetet igazolja egyrészt az a körülmény, hogy az ország Helytartó tanácsa, az 1861. évi 40.622. sz. alatt kelt leiratára hivatkozva, 1866-ban 805. sz. alatt sürgeti, és nem sokkal utóbb határozottan elrendeli a vármegyénél a gazd. egyesület alapszabályainak fölterjesztését.

Ezen rendelet folytán a vármegye bekivánja az alapszabályokat az egyesület ideiglenes elnökétől, ki is a létezett egyetlen alapszabályt beterjeszti a vármegyéhez, de azzal a megjegyzéssel, hogy az akkori idők gazdasági viszonyaira való tekintettel, nem tartják időszerünek és czélirányosnak a tervezők a gazd. egyesület megalakitását.

Ugy az egyesület ideiglenes elnökének nyilatkozata, mint az ahhoz csatolt egyetlen példányu alapszabály a vármegyétől fölkerült a Helytartó tanácshoz. És mert a vármegyei levéltárban meglévő előiratok semmi biztos információt nem nyujtanak az egyesület tulajdonképeni czélja iránt, valószinünek látszik és az egyesület id. elnökének az imént emlitett megjegyzése által indokolt magatartása is igazolja, hogy való lehet az a hagyomány, mely szerint az egyesület a gazdasági érdekek előmozditásának czime alatt, az akkori időben annyira nyomás alatt volt nemzeti irányt akarta istápolni.

1867-ben már a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter hivja fel a vármegyét, hogy intézkedjék, miszerint a vármegyei gazdasági egyesület küldené fel egyik tagját az országban kiütött marhavész meggátlása érdekében augusztus hó 11-én Budapesten tartandó tanácskozásra. Ezen leiratra a vármegye által adott válasz igazolja, hogy a gazdasági egyesület akkor még nem volt megalakulva. Eddig tartott tehát a gazd. egyesület létesítése érdekében 1860-ban meginditott mozgalom szünetelése; mert a 68-ik év második felében ugyanazon kezdeményezők benyujtják a vármegyéhez a gazd. egyesület alapszabályait, amelyek ugyanazon év augusztus 8-án 2675. sz. alatt fölterjesztetnek innét a miniszteriumhoz. Ezen alapszabályokat október 17-én 16.244. sz. alatt azzal küldi vissza a miniszterium, hogy azok, legfelsőbb helyen történt előterjesztés alapján helybenhagyattak; mihez képest a kezdeményezők tartsák meg az alakuló ülést és a miniszterium által jelzett pótlást az alapszabályokba fölvevén, ezeket a jóváhagyó záradékkal leendő ellátás végett ujból terjeszszék fel a vármegye utján.

Hogy az alakuló gyülés kiknek a részvételével és mikor történt, az iránt nincs semmi biztos adat. Csupán annyi derül ki a vármegye levéltárában őrzött pótolt alapszabályból, hogy az 1869. szeptember hó 1-én kelt és hogy annak megalakitói, mint sajátkezü aláirásukból kitünik: *Döry* Frigyes id. elnök, *Fördős* Vilmos id. titkár. Továbbá *Simon* Rudolf, *Haidekker* Károly, *Totth* István és *Albanits* J. György voltak. Ezen alapszabályokat a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium 1870-ben látta el a jóváhagyó záradékkal és igy a gazdasági egyesület megalakitásának idejét tulajdonképen erre az évre kell tennünk.

Innét kezdve egészen 1875-ig a gazd. egyesület tétlenségre volt kárhoztatva; mert az alapitványi tőkék, ezek kamatai és a tagdijak olyan hiányosan folytak be, hogy az egyesület annyi vagyonnal sem rendelkezett, amennyivel adminisztrácziját — legalább ideiglenesen — szervez-

hette volna; annál kevésbbé lehetett abban a helyzetben, hogy a vármegye közvagyonosodásának előmozditására irányuló czélja felé valamely akcióval közeledjék.

Vagyoni helyzetének rendezése és a tagsági ügyek tisztázása érdekében 1875. folyamán hozott erélyes határozatok részben eredményre vezettek, a mennyiben a hátralékosok lajstromán folyton vezetett, azonban behajthatlannak bizonyult követelések és fizetésre nem birható tagok törlése után, a zászló körül csekély számu, de lelkes csapat maradt, amelynek odaadó támogatására bizton számithatott az egyesület.

A következő: 1876-ik évben a cselekvés terére is lépett a gazd. egyesület és innét kezdve kiállitások, versenyek, dijazások, tanulmányi kirándulások rendezése; tenyészállatok közvetitése és a viszonyok és körülményekhez mért egyéb intézkedések által igyekezett kitüzött czélja felé; életrevalóságának olyan jelét adva, amelyről nemcsak a vidéki helyi sajtó, hanem tekintélyes lapok is a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak.

Nem a vezetők ügybuzgó fáradozásán mullott, hogy a gazdasági egyesületnek ezen életrekelését, csakhamar a szunnyadás néhány éve követte.

Talán az akkori gazdasági viszonyok kedvezőbb volta képezheti a a nyitját annak a kérdésnek, hogy a gazdaközönség miért nem méltatta erélyesebb támogatásra a gazd. egyesület igyekezetét; talán ama hagyományos indolenczia magyarázza meg, hogy miért nem tömörült a gazdatársadom a kibontott zászló köré.

Tény az, hogy a gazdasági egyesület életnyilvánulásai nem voltak képesek fölrázni a gazdatársadalmat abból a mámoros álomból, amelynek eloszlatására mezőgazdaságunk mai válságos helyzete kellett, hogy bekövetkezzék. A nem több, mint 120 ügybuzgó tag által fentartott és más oldalu támogatás hiján teljesen szükölködő egyesület olyan aránya áldozatai után, mint amilyenekkel az 1876-ik és a következő évek folyamán a szebb jövő reményében kifejtett tevékenység járt, okvetlenül be kellett állnia az anyagi kimerülésnek.

1885 márczius havában, tehát 10 évi müködés után kimondotta a közgyülés, hogy a gazd. egyesület müködése — a zilált anyagi viszonyokra való tekintettel — egyelőre felfüggesztessék. Innét kezdve egészen 1888. végeig nem is funkczionált a nyilvánosság terén az egyesület és müködése csakis a folyó ügyek elintézésére szoritkozhatott; főtörekvését pénzügyi helyzetének javitása és tőkéjének gyarapitása képezte.

S négy évi szunnyadás után, 1889-ben történik az egyesület ujraébredése és innét kezdve évről-évre fokozotabb mértékben halad a maga elé tüzött czél felé, amely igyekezetében ugy a vármegyei törvényhatóság, mint a földmivelésügyi kormány hathatós támogatását élvezi ugyan; de magának a gazdaközönségnek a részvétlenségével még ma is számolni kénytelen.

A gazdasági egyesület czélját a vármegye közvagyonosodásának a mezőgazdasági viszonyok fejlesztése utján való előmozditása képezi; és ha az ezen czélra irányuló viszontagságos nehéz küzdelem eredményeire hivatkozni lehet: az érdem azokat a lelkes férfiakat illeti, akik a mozgalmak és az egyesület élén teljes odaadással buzgólkodtak az ügy érdekében.

Dőry Frigyes, mint az alakuló egyesület ideiglenes elnöke, *Szluha* Benedek, *Bartal* György, *Albanits* György, *Totth* István, *Haidekker* Károly, *Simon* Rudolf és *Fördős* Vilmos a szervezés nehéz munkájának eredményes megoldása körül kifejtett buzgó fáradozásaik révén biztositottak maguknak emléket az egyesület történetében.

Bernrieder József 1876-tól bezárólag 1888-ig a gazd. egyesület fáradhatatlan tevékenységü elnöke, a rendszeres adminisztráczió hiján szükölködött egyesület élén olyan ügybuzgóságot és hivatottságot tanusitott, amelyért csak kis részben róhatta le az egyesület a hála adóját akkor, amikor az elnöki székből történt távozása alkalmával érdemeit jegyzőkönyvbe iktatta.

Mádi *Kovács* László 1889-től 1894 végeig szintén mint az egyesületnek eszmékben gazdag és ritka tevékenységü elnöke szerzett a maga nevének elévülhetlen érdemeket, amelyek méltatásául akkor, amikor a vármegye területéről és az egyesület éléről távozott, nemcsak jegyzőkönyvileg szavazott köszönetet a gazdasági egyesület szép eredményü munkásságáért, hanem tiszteletbeli tagjául is választotta a távozót, mint olyant, akinek nevéhez a mezőgazdasági viszonyok fejlesztésére irányuló alkotások és messzeható intézkedések egész sorozata füződik.

Dőry Dénes nevével már az egyesület ténykedésének első évében találkozunk. A gazdasági egyesület által 1876-ban rendezett termény-, gyümölcs- és virágkiállitásnak, tehát az egyesület első nyilvános akcziójának rendezésére kiküldött bizottság elnöke; az igazgató-választmánynak és az egyesület kebelében müködő szakbizottságok majd mindegyikének folytonosan tevékeny tagja; sok oldalu tudásával, ügyszeretetével és fáradhatlan munkásságával kezdettől fogva mindenütt ott volt, ahol

atyjának alkotása: a gazdasági egyesület a tevékeny erőt igényelte. Akkor, amikor Kovács László távozásával megürült elnöki szék betöltésénél Dőry Dénes felé — ekkor már másodizben — fordult a bizalom és a gazd. egyesület őt nagy lelkesedéssel elnökké megválasztotta, a gazdasági egyesület nem csupán a tekintélyes férfiut, hanem egyuttal azt az embert is kereste, akinek eddigi munkássága biztositékát képezheti az egyesület jövő müködése sikerének.

Kelecsényi Ambró, mint az egyesületnek 1876. évtől kezdve folytonosan pénztárnoka, a több éven át egyáltalán nem javadalmazott, majd utóbb alig számot tevő tiszteletdijjal dotált tisztség betöltésénél tanusitott odaadó, ügybuzgó és lelkiismeretes munkássága révén olyan érdemeket szerzett, a melyek méltó helyet biztositanak az ő nevének a gazd. egyesület viszontagságos történetében.

Fördős Dezső 1876—80. végeig, *Forgách* Antal 1882-ben, mint az egy. titkárai végezték az adminisztráczióval járó teendőket; *Domoszlay* József 1883—84-ben a titkári teendőket látta el és szerkesztette az egyesület kiadásában megjelenő »*Tolnamegyei Földmives*« czimü lapot; dr. *Roboz* Zoltán 1889—90-ben, *Dömötör* László 1891. és 1892. első felében ideiglenes titkárai a gazd. egyesületnek, utóbbi az egyesületnek »*Értesitője*« czimü hivatalos közlönyt szerkesztette. *Molnár* József 1892. julius 1-je óta titkára az egyesületnek és szerkeszti az »*Értesitőt*«.

II. Az egyesület müködési területének gazdasági viszonyai.

(Birtokmegoszlás. Termelési ágak. Növénytermelés. Gyümölcs- és szőlőmivelés. Szarvasmarhatenyésztés. Lótenyésztés, juh- és sertéstenyésztés. Baromfi-, méh- és selymértenyésztés.)

A gazdasági egyesület müködése Tolna vármegye egész területére kiterjed. A vármegye Magyarország dunántuli kerületében fekszik; északon Veszprém és Fejér vármegyével, keleten a Dunával, délen Baranya, nyugaton Somogymegyével határos; területe 3643·26 □ kilométer; kedvező földalakulati, talaj- és éghajlati viszonyainál fogva a gazdasági összes miveleti növények termelésére alkalmas; az erdőségek és befásitott területek arányos eloszlása, a területét minden irányban átszelő patakok, csatornák és a keleti határát locsoló Duna vize okozzák, hogy éghajlata mérsékelt és nagy szélsőségektől ment.

Népessége elég sürü és ebből folyólag a gazdasági munkásviszonyok elég kedvezőnek mondhatók. A vármegye területének majdnem 30%-át (29.28%) teszik a korlátolt forgalmu birtokok és ezeken kivül a vármegye minden részén vannak több száz, sőt 1000 holdon felüli kiterjedésü szabad forgalmu birtok-testek is, melyeken a mai viszonyoknak megfelelő belterjes gazdálkodás uralkodik. Az okszerüleg kezelt közép- és nagybirtokok ilyen eloszlása mellett módjában van a népnek gyakorlati tapasztalatokat szerezni a viszonyok fejlődéséről. Ez okozza, hogy a kisbirtokos osztály is kezd kibontakozni az egyoldaluság békóiból és mindinkább közeledik a belterjesebb gazdasági irány felé.

A miveleti növények közül legnagyobb tért foglalnak a *gabonafélék*, a melyek sorában első helyen a *buza* áll, majd az *árpa* és *zab* következik, mig a *rozs* — eltekintve a homokos vidékeken elfoglalt fontos pozitiójától — általában csak házi szükségletre termeltetik. A *kapásnövények* között jelentékeny tért foglal a *tengeri*, melynek ugy a korai mint a később érő fajtái szerepelnek a vetésforgóban; a *burgonya* ugy is mint emberi táplálék, ugy is mint takarmány, elegendő területen terem a házi szükséglet fedezetére, de mint piaczi czikk, a simontornyai, tolnai, szegzárdi és bonyhádi szeszgyárak környékén kivül egyebütt, számításba alig jöhet; egyes nagyobb gazdaságok ujabban fölvették a termelés körébe a *czukorrépát*, melyet a kaposvári czukorgyárban értékesitenek; a *takarmányrépát* általánosan termelik; mint kereskedelmi növény, a vármegye majd minden vidékén jut egy-egy kisebb területhez a dohány is. Jelentékeny tért foglalnak a vetésforgóban a *takarmány-növények* is, melyek között a zabos bükköny, a takarmány-tengeri, és a luczerna azok, melyek a természetes széna mellett a főszerepet játszák a takarmányozásban. Egyes gazdaságokban a takarmánytöknek is jut külön terület, mig a kisgazdák általánosan a tengeriföldön köztes növénynek termelik. Háziipari czélokra a *kendert* a kisgazdák általánosan termelik.

A *gyümölcsfa tenyésztés* fontossága a vármegye területén nem részesül a kellő méltatásban, a mi annál sajnálatosabb, mert talaj- és éghajlati viszonyok ennek a termelési ágnak, mint jövedelmi forrásnak elhanyagolását semmikép sem indokolják. Sőt nem indokolja azt a vármegye virágzó selyemtermelése sem, a melynek az anyagát szolgáltató jelentékeny szederfásterületek mellett még mindig kerülne tér a nemes gyümölcsfák számára is.

A vármegye egykor virágzó *szőlőtermelését* a phylloxera és peronospora következetes pusztitása — lehet mondani — teljesen tönkre-

tette; és a csapás annál sulyosabban nehezedik a lakosságra, mert a bortermelést nemcsak hogy általában mindenütt az egész vármegye területén üzte a nép, hanem egyes vidékeken a szőlő képezte létének alapját. Ma már mindenfelé folynak az ujjáalakitás munkái, sőt eddig szőlőnek soha nem használt területeket is betelepit a csüggedetlen munkásnép, hanem azért még igen sok időbe telik, mire a »szegzárdi« néven hires borvidék ismét arra a jelentőségre vergődik, a melylyel az elpusztulás előtt birt.

Amint a változott viszonyok a mezőgazdaság irányát mindinkább a belterjesség felé terelték, a fejlődés természetes következéseként folyton nagyobbodott az állattenyésztésnek azon szerepe, a melyet a gazdasági termelés terén játszani hivatott. A gabonaárak csökkenése folytán beállott a termelési conjuncturák javitásának, a termelés fokozásának szükségessége. Erre az állattenyésztés kétségkivül elsőrendü eszközt képez, melyet Tolnavármegye gazdái az egyesület szakszerü vezetése mellett ez utóbbi évtizedekben igen jelentékeny mértékben igénybe is vettek.

A magyar fajta szarvasmarha mind nagyobb mértékben engedi át a tért a gyorsabban fejlődő, jobban jövedelmező nyugati fajtának, mely a céltudatos és következetes tenyésztés folytán ma már oda fejlődött, hogy ugy is mint igavonó, ugy is mint gyorsan fejlődő és könnyen hizó; de különösen mint kitünő tejelő hazai tájfajta, nemcsak a szükségletnek felel meg, hanem a »*bonyhádi tájfajta*« elnevezés alatt országszerte jó hiréről ismert és igen élénk kereslet tárgyát képezi. A vármegye szarvasmarha-tenyészanyagának a bonyhádinál jóval csekélyebb, de még mindig jelentékeny részét képezi az *erdélyi jellegü magyar fajta,* amely azonban amannak javára számszerint folytonosan csökken és tisztán tenyésztve ma már csak a dunamenti községekben található. Ezenikvül szép számmal vannak tisztavérü *simmenthali* tenyészetek, a melyek a bonyhádi tájfajta fejlesztésére igen alkalmas anyagot szolgáltatnak.

A tenyésztés czélja ugy a simmenthaliak, mint a bonyhádvidéki tájfajtánál a tejtermelés és tenyészanyagnevelésre, másodsorban a hizóanyag produkálása, a magyar fajtánál pedig főleg igás anyag nevelésére irányul. A kisgazdák nagy része egyuttal igavonásra használja a tenyészanyagot, sőt a tájfajta fészkében: a völgységi járásban igen élénk kereskedést is üz azzal.

A tejet a nagyobb gazdaságok tulnyomó részben nyersen érté-

kesitik, kisebb részben vajjá és sajttá dolgozzák fel és a melléktermények feltakarmányozzák; a kisgazdák pedig a házi szükségletük fedezete után fönmaradó fölösleget vaj és turó alakjában bocsátják piaczra.

A lótenyésztés az egyesülettől teljesen függetlenül müködő lótenyésztési bizottság czéltudatos és következetes beavatkozása alatt néhány év óta igen szép lendületet vett; sőt a vármegye dombovári járásában a népies lótenyésztés is a fejlettség elég magas fokára emelkedett. — A vármegyében levő néhány félvér-ménes tulajdonos egyikemásika versenyeken is igazolta a tenyészanyaga kitünőségét. A ménesek tenyésztési iránya első sorban könnyü és gyorsmozgásu kocsis lovak, másodsorban könnyü igás anyag nevelése; mig a népies tenyésztés czélja könnyü igás és katonai használatra alkalmas lóanyag nevelésére irányul. A vármegye 28 fedeztetési állomásán 86 drb állami mén müködik, melyek közül 59 drb az angol félvér és angol fajták 14 a Nonius- és 11 a Gidrán-törzsből eredők száma és csak 2 az arabs fajta.

A juhtenyésztés elvesztette jelentőségét és eltekintve egyes régi hirneves juhászatoktól, a melyek állománya azonban szintén jelentékenyen csökkent, a birtokosok legnagyob része felhagyott azzal

A sertéstenyesztés is csak néhány nagyobb gazdaságban játszik jelentősebb szerepet; ezekben a mangalicza tenyésztése a fejlettség szép fokán áll és a kisebb nagyobb arányu hizlalásnak igen jó anyagot szolgáltat. A nép kezén levő alig meghatározható fajtáju sertésanyag majdnem kizárólag a házi szükséglet és a közellevő piaczok keresletének fedezetére szolgál és mint sertéskereskedelmi áru számitásba alig jöhet.

A baromfitenyésztés még mindig nem részesül a kivánatos méltatásban és bár minden udvarban feltalálható a házi szárnyasok egyikmásik neme: az általános tenyésztési eljárás arra mutat, hogy a gazdaasszonyok nem tudják, milyen jövedelmet hajthat az okszerü baromfi tenyésztés.

A méhészet a vármegye egész területén divik; de inkább csak kedvtöltő mellékfoglalkozás, mint jövedelmező üzletszerü kezelés tárgyát képezi.

A selyémtenyésztés szintén megemlitendő e helyütt, mint a nép jövedelmi forrásainak egyike. — Ezen ipar, illetve termelési ág fejlődését Tolnavármegyére vonatkozólag következőleg illusztrálja *Bezerédj*

Pál selymértenyésztési kormánybiztos 1891-ben: »Mig 1880-ban az egész vármegye területén 32 községben 251 család üzött selymértenyésztést és a vármegye területén termelt selyemgubó mennyisége nem volt több mint 3415 kilo: addig 1891-ben már 108 helységben 3516 család által összesen 46,165 kilo selyemgubó termeltetett, melyért 43,490 frt 43 kr beváltási árt fizetett ki a beváltó hivatal.«

III. Az egyesület müködése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények. Gépminta-raktár, hitelszövetkezet, állattenyésztési egyletek.)

A tolnamegyei gazdasági egyesület müködése részint a vármegye specziális gazdasági viszonyaira, részint a rendelkezésére álló anyagi erő rendeltetésére való tekintettel, leginkább a szarvasmarhatenyésztés fejlesztésére irányult; e mellett a mezőgazdaság többi ágait is fölvette ugyan gondoskodása körébe és a mennyire ereje engedte, ezek ügyében is hozott anyagi áldozatokat; de nagyobb tőkebefektetést igénylő, maradandó intézmények létesitésére nem gondolhatott. Amig tehát a szarvasmarhatenyésztés czéljaira kezelésében levő vagyona keretén belül a legmeszebb menő áldozatokat hozta, addig a mezőgazdaság többi ágainak fejlesztésére irányuló akcziója alig terjeszkedhetett tul a szellemi támogatás, a kezdeményezés és erkölcsi támogatás határán.

1. *Gazdasági gép- és eszközmintaraktár.* 1893-ban gazdasági gépmintaraktárt létesitett Kölesden, melynek utján a talaj jobb megmunkálására, a terményeknek akár fogyasztásra akár eltartásra vagy értékesitésre való előkészitéséhez alkalmas fogatos és kézi gépek és eszközök közvetitésével igyekezett a földmivelés terén fejlesztőleg hatni. A raktárból nemcsak az egyesület tagjai, hanem az egyesület körén kivül álló kisgazdák is jelentékeny árengedménynyel fedezhették ez irányu szükségletüket. Bénitólag hatott a bizományi raktár forgalmára azon körülmény hogy a gazdasági egyesület keze a hitelügyletek kötésénél a gyáros czég által nagyon meg volt kötve. Ennek tudható be a jelentékeny árengedmények daczára is olyan csekély forgalom, hogy az egyesület 1894-ben kénytelen volt ez intézményt feloszlatni.

2. *Községi hitelszövetkezet.* 1893-ban akcziót inditott az egyesület a kisbirtokosok hitelviszonyainak rendezése ügyében, mely czélból a köz-

ségi hitelszövetkezetek szervezésének terére lépett. 1894-ben Kölesden szervezte az első ilyen szövetkezetet olyan szép eredménynyel, a milyenhez fogható a hasonló intézmények között kevés van. 109 részvényes 450 üzletrészt jegyzett, melynek alapján 2340 frtot tesz ki az évenként befolyó üzletrészek pénzértéke.

A hitelszövetkezet a gazdasági egyesület felügyelete alatt önállóan működik és életrevalóságának már az első évben igen szép jelét adta azzal, hogy 10 hónapi fennállása alatt több, mint 4000 forintot forgatott tagjai között és tartalékalapjára közel 200 forintot fordithatott. A kamatláb, melyre tagjainak hitelt nyujt, 6%, amely mellett mindenféle mellékes költségtől megkiméli az intézmény szervezete a kölcsönt kérőt.

3. *Állattenyésztési egyletek.* A bonyhádvidéki tájfajta szarvasmarha fejlesztését czélozólag, annak törzskönyvezése érdekében még 1891-ben inditotta meg a mozgalmat a gazdasági egyesület és már akkor megtette az O. M. G. Egyesületnél a lépéseket az iránt, hogy az itthon vezetendő törzskönyv adatai az országos törzskönyv függelékébe fölvétessenek. Ezen kérelem teljesitését az országos törzskönyvelő bizottság akkorra helyezte kilátásba, ha a tájfajta az okszerü tenyésztés utján oda fejlődik, hogy jellegzetes voltához kétség nem fér.

Ebből folyólag kötelességének tartotta a gazdasági egyesület megállapitani azon követelményeket, a melyek a törzskönyvelni szándékolt tájfajta jellegének megállapitásához kivántatnak. Ez az oka, hogy a törzskönyvezés iránt 1891-ben meginditott akcziót csak 2 év elmultával akkor folytatta a gazdasági egyesület, a mikor 1892-ben és 1893-ban rendezett tenyészállat dijazásokon azt tapasztalta, hogy a kistenyésztők kezén olyan tenyészanyag van, a melynek fejlettségéből bizvást következtetni lehet, miszerint az okszerü tenyésztés utján 4—5 év alatt oda jutunk, ahol a tájfajta jellege, az orsz. törzskönyvelő bizottság intenczió-jához képest, minden kétséget kizárólag megállapitható lesz. Minthogy pedig a gazdasági egyesület az okszerü tenyésztést a kistenyésztők körében csak tenyészegyletek szervezése utján vélte biztositathatónak, 1894-ben 9 községben, névszerint: Bonyhádon, Závodon, Kétyen, Zombán, Kis-Tormáson, Kis-Doroghon, Tabódon, Tevelen és Mórágyon szervezett ilyeneket, a melyek közül a kisdoroghi a tagok közönyös és részvétlen magatartása miatt egy évi fennállás után feloszlott és igy jelenleg még 8 áll fenn.

A tenyészegyletek a gazdasági egyesület által részükre kidolgozott és a földmivelésügyi miniszterium által jóváhagyott alapszabályok keretén belül önállóan, de a gazdasági egyesület felügyelete alatt, ma-

guk intézik ügyeiket. Céljuk a bonyhádi tájfajta szarvasmarha testalakulati hiányosságainak megszüntetése utján az alkat javitása és egyöntetü külem létesitése, a kitünő tejelőképesség fentartása mellett. Ezen czél elérésére apaállatokul csakis igen jól fejlődött telivér simmenthali tenyészbikákat alkalmaznak. A tenyészegyletek müködése tulajdonkép a tenyészanyag gondos megválogatásában, az alkalmatlanok elég idején való kiselejtezésében és a tenyésztési mozzanatok nyilvántartásában érvényesül. E mellett azonban kiterjed a tagok idevágó érdekeinek egyébként való előmozditására is, mely végből próbafejések tartására módot nyujtanak és azok eredményéről igazolványt állitanak ki; előadásokat közvetitenek; a tenyésztési lajstromban vezetett állatok ivadékait évenként megbirálják és azok további használata iránt a tulajdonosnak tanácsot nyujtanak.

II.

(Gazdasági gépek versenye, műtrágyázási kisérletek, népies felolvasások, szőlőszeti borászati tanfolyam, amerikai szőlőtelep, állattenyésztési szabályrendelet, állattenyésztési alap, községi bikák közvetitése, tehén- és üsződijazás, állattenyésztési egyletek, állatimport, baromfitenyésztési szakosztály.)

Mint az előzőkből kitünik, a gazdasági egyesület működése részint a rendelkezésre álló anyagi erő természeténél, illetve rendeltetésénél fogva, részint a közgazdasági viszonyoknak megfelelőleg, leginkább az állattenyésztés és különösen a bonyhádi tájfajta szarvasmarha tenyésztésének emelésére irányult. E mellett természetesen mindenkor éber figyelemmel kisérte a mezőgazdasági többi tényezők állapotát is és azok körül ugy anyagi áldozatok, mint szellemi munkája utján és erkölcsi befolyásának egész sulyával igyekezett minden téren előmozditani a haladást.

A földmivelés terén a talaj jobb megmunkálására alkalmas eszközök és gépek ismertetése érdekében *versenyeket* rendezett és azokon munkában mutatta be a különböző szerkezetü ekéket, arató, fűkaszáló, szénagyüjtő gépeket és más gazdasági eszközöket; *műtrágyázási kisérleteket* végeztetett a vármegye különböző vidékein oly czélból, hogy azok eredményei alapján a termés fokozásának ezen módja iránt megbizható tájékozással láthassa el a gazdaközönséget; az okszerü talajmivelésnek a gyakorlatban való alkalmazását és az állattenyésztésre alapitott gazdaság megismertetését, különösen pedig az állattartás és tenyésztés körüli teendők gyakorlati szemlélhetését czélozólag kisgazdákat küldött tanulmányutra a kisbéri állami ménesbirtokra; az általános gazdasági ismeretek terjesztése érdekében népies *felolvasásokat* tartat, a fontosabb

tárgyu értekezéseket saját költségén kinyomatja és tagjainak ingyen rendelkezésre adja; termény, gyümölcs és világkiállitást rendezett.

A szőlőmivelés emelése érdekében tett intézkedések csak csekélyebb részben olyanok, amelyek közvetlenül érintik a vármegye mezőgazdaságának emez igen fontos ágát. Ilyenek: *szőlőműtrágyázási* kisérletek, népies felolvasások a phylloxera és peronospora elleni védekezés tárgyában, permetező készülékek és anyagok közvetitése és borkiállitás rendezése. — Ezeken kivül közvetve hatott a szőlőszet fejlesztésére a gazdasági egyesület az által, hogy inditványozta és szorgalmazta a vármegye területén egy *szőlőszeti* és *borászati tanfolyam* rendszeresitését annak felállitása körül erkölcsi támogatással segédkezett, közremunkált egy állami *amerikai szőlőtelep* létesitése érdekében, kieszközölte a vármegyénél, hogy egyes községekben rekonstruált szőlőtelepek készittessenek, amelyek utmutatásul szolgáljanak arra, hogy a nép miként védekezhetik a phylloxera és peronospora ellen a szőlők ujjáalakitása és azok okszerü kezelése utján.

Az állategészségügyi viszonyok fejlesztése érdekében javasolta a vármegye törvényhatóságánál a hatósági állatorvosok létszámának tetemes szaporitását; ezen állomások szervezése ügyében részletes tervet dolgozott ki; inditványozta és szorgalmazta az *állattenyésztésre* vonatkozó *szabályrendelet* életbeléptetését és ilyen szabályrendelet alkotására részletes tervezetet terjesztett a vármegye törvényhatóságához. Az életbeléptetett szab. rend. végrehajtása körül ténylegesen segédkezett a köztenyésztésre szánt apaállatok vizsgálata körül. Ezen itt emlitett és leginkább közvetve ható intézkedések mellett különös figyelmet érdemel a gazdasági egyesületnek azon igyekezete, amely működésének sulypontját képezi és közvetlenül ható intézkedéseivel irányul az állattenyésztés fejlesztésére.

A lótenyésztés ügyeit teljesen függetlenül a gazd. egyesülettől, a vármegyei lótenyésztési bizottság vezeti olyan dicséretes eredménynyel, a mely a gazd. egyesület beavatkozását fölöslegessé teszi. Ez a körülmény teszi lehetővé, hogy a gazd. egyesület az állattenyésztés czéljaira kezelése alatt levő anyagi erőt, azt lehet mondani teljes egészében az állattenyésztés másik ágának, a szarvasmarha tenyésztésnek és különösen a bonyhádvidéki tájfajta tenyésztésének előmozditása érdekében használhatja.

A földmivelésügyi kormány és a vármegye törvényhatóságának hathatós támogatásával létesitett és föntartott *állattenyésztési alappal* olyan eszköz birtokába jutott a gazd. egyesület, a mely megengedi, hogy a kitüzött czél felé tervszerüleg következetesen haladhasson.

Ezen eszköz felhasználásával a *községek bikaszükségletének közvetitése utján,* biztositja magának a gazd. egyesület azt a befolyást, amelyet az okszerü tenyésztés követelményeinek megfelelő apaállatok kiszemelése által a tenyészirány betarthatása érdekében üdvösnek vél; viszont a községeknek nyujtani szokott jelentékeny árengedmények megtéritése által módot nyujt arra, hogy a szegényebb községek is megszerezhessék a jobb minőségü apaállatokat. Az ambiczió és a nemes verseny fölkeltése és az érdeklődés ébrentartása végett évenkint rendez *tehén- és üsződijazást,* mely alkalommal a kiválóbb példányok tulajdonosait jelentékeny értéket képviselő aranydijakkal tünteti ki. Hogy pedig az igy kiszemelt kitünő tenyészanyagot a vármegye területe részére biztositsa, ezen dijakat olyan föltételhez köti, amelynek értelmében az állatok 3 év letelte előtt, mint tenyésztésre alkalmas anyag, nemcsak hogy el nem adhatók a vármegye területéről, hanem a kivánatos tenyésztési eredmény bemutatása és példaként való odaállitása érdekében elő is vezetendők a gazd. egyesület által a következő 2 évben rendezendő dijazásokon.

Az okszerü tenyésztésnek a kisgazdák körében való meghonosodás érdekében *állattenyésztési egyleteket* szervezett, melyek a gazd. egyesület közvetlen felügyelete alatt egymástól függetlenül müködnek a föntebb jelzett irányban. — Ugyane helyen emlitendő meg a gazd. egyesületnek olyan akcziója, amely e bonyhádi tájfajta szarvasmarha fejlesztésére irányuló működés jövő sikerének biztositékául van hivatva szolgálni. 1893-ban és 94-ben a földmivelésügyi kormánytól nyert kamatmentes kölcsönnel nagyobb szabásu *importot* eszközölt, amelyben 67396 frt 68 kr. összes költséggel 222 drb tisztavérü simmenthali tenyészanyagot hozott be a vármegyébe és azokat megbizható tenyészetekben elhelyezvén, jelentékeny mértékben növelte a bonyhádi tájfajta fejlesztésére használt apaállatok beszerzési forrását képező simmenthali tenyészetek állományának létszámát.

A baromfitenyésztés ma még kevéssé méltatott ügyének istápolása érdekében a gazd. egyesület saját kebeléből *külön szakosztályt* alkotott, mely az egyesület anyagi támogatásával a maga körében önállóan működik és baromfitörzsek ingyen adományozása utján igyekezik hiveket szerezni és népszerüvé tenni a fajbaromfi okszerü tenyésztését.

A méhészet előmozditása végett közreműködött a szegzárdvidéki *méhészegylet szervezese* körül és annak megállapitását ugy erkölcsi, mint anyagi támogatásával elősegitette. A méhészegylet a gazd. egyesülettől teljesen függetlenül és önállóan működik.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállítások, vásárok, versenyek, kisérletek, előadások stb.)

1876-ban *termény*, gyümölcs, virág, kézmű és háziipari kiállitást rendezett Szegzárdon, mely alkalommal érmek és oklevelek kiosztásával jutalmazta a birálatok eredménye alapján arra érdemes kiállitókat.

1877-ben *gép és eszköz* kiállitással kapcsolatban *eke* és *szántásversenyt* rendezett Kajmádon. Kiállitott 3 gyáros és számos megyei iparos Kiadott a gazd. egyesület 1 drbarany, 1 drb ezüst és 4 drb bronz érmet, 2 drb dicsérő oklevelet, 40 drb aranyat és 15 ezüst forintos jutalmat.

1878-ban *általános állatkiállitást* rendezett, lófuttatással és teher vonó versenynyel egybekötve, Szegzárdon. Kiadatott lovak után 2 drb ezüstérem, 4 drb bronzérem és 3 drb oklevél; szarvasmarhák után 8 ezüstérem, 13 bronzérem, 11 oklevél; sertések után 2 ezüstérem, 4 bronzérem, 2 oklevél; juhok után 6 ezüstérem, 10 bronzérem, 1 oklevél. Összesen 18 drb ezüstérem, 31 bronzérem, 17 oklevél.

1889-ben *arató és kaszálógép-versenyt* rendez N.-Doroghon, különböző gazd. fogatos eszközök gyakorlati bemutatásával kapcsolatosan. — A verseny eredményeként közvetitett 2 arató, 4 fükaszáló gépet és 60 Sack-féle ekét.

1890-ben ismét hasonló versenyt és *gép- és eszköz* bemutatást rendez Rácz-Egresen.

Nagy kollekcióval részt vesz a *bécsi általános* gazdasági és erdészeti kiállitáson terményekkel, borokkal, háziipari czikkekkel és az állandó tejelő versenyen 2 drb bonyhádvidéki tehénnel. — A csoportos kiállitásért maga a gazd. egyesület a kiállitási ezüst érmet nyerte kitüntetésül, a kollektiókban résztvett magánkiállitók közül pedig 25-en kaptak különböző kitüntetéseket.

1891-ben, a földmivelésre alkalmas kézi és fogatos eszközök és gépek gyakorlati használhatóságának bemutatása érdekében, *általános munkaversenyt* és *eszköz bemutatást* rendez Nagy-Doroghon.

1892-ben baromfitenyésztési szakosztálya egy gyüjteménynyel részt vesz a *budapesti őszi baromfi kiállitáson* és ott bronzérmet nyer; ugyanezen évben kezdi meg a bonyhádi tájfajta szarvasmarha fejlesztését czélozólag azóta rendszeresen megtartani szokott *tehén- és üsződijazásokat*, melyek eredményei a »függelékben« foglaltatnak.

1879-ben 11 tagu küldöttséggel vett részt a fehérmegyei gazdasági egyesület által a kiválóbb közgazdasági kérdések megvitatása érdekében vezetett értekezleten.

IV.

(Az egyesület mozgalmai a ministeriumok és a törvényhatóságok utján.)

1883-ban inditványozza a vármegyénél, hogy a *megyei utak szélei* fákkal ültettessenek be.

1889-ben tárgyalja a *mezőrendőri törvényt*, arról és a törvény által tervezett megyei gazd. felügyelői állás szervezéséről véleményes jelentést terjeszt a vármegyéhez.

1890-ben inditványozza a vármegyénél az *állategészségügyi viszonyok fejlesztése* érdekében a hatósági állatorvosok létszámának szaporitását. Véleményes jelentést terjeszt az ebadó-alap mikénti felhasználására vonatkozólag; ugyanazon évben *állattenyésztési* megyei *szabályrendelet* tervezetet terjeszt a vármegyéhez; létesiti a földmivelésügyi kormány és a vármegye hozzájárulásával az *állattenyésztési alapot*; a törvényhatóság utján kieszközli a földmivelésügyi kormánynál a szegzárdi állami *amerikai szőlőtelep* létesitését és a szőlőszeti és borászati tanfolyam felállitását.

1892-ben részletes tervet terjeszt a *körállatorvosi állások* szervezése ügyében a vármegyéhez; ugyanannál kieszközli, hogy a *szőlők ujjáalakitási* módjának és a szőlők okszerü kezelésének gyakorlati haszna demonstrálása érdekében a vármegye különböző vidékein 500 □ ölnyi területtel rekonstruált szőlőtelepek létesittessenek.

1893-ban kieszközli a földmivelésügyi kormánynál, hogy a budapesti *meteorologiai intézet* időjóslatai a vármegye több táviró állomásaival közvetlenül közöltessenek oly végből, hogy az ott részint egyesületi költségen, részint magánosok által felállitott optikai szereletek utján a jóslatok továbbittassanak; átirt a vármegyéhez a *községi hitelszövetkezetek* szervezése ügyében; ugyanazon évben nagyobb összegü *kamatmentes kölcsönt* eszközöl ki a földmivelésügyi kormánytól a simmenthali szarvasmarha tenyészanyagimport céljaira.

1894-ben 10 darab tiszta vérü *simmenthali tenyészbika ingyen adományozását* eszközölvén ki a földmivelésügyi kormánynál, ezen bikákkal a megalakult tenyészegyletek bikaszükségletét ingyen fedezi.

V.

(Az egyesület működése a jelenben.)

Az egyesület működése jelenleg az állattenyésztés, különösen a bonyhádi tájfajta szarvasmarha fejlesztésére irányul, e mellett azonban figyelemmel kiséri a mezőgazdaság többi tényezőinek ügyét is és a körülményekhez képest erejéhez mérten támogatja.

VI.

(Az egyesület működési programmja a jövőre.)

A gazdasági egyesület a kezelése alatt levő állattenyésztési alap keretén belül minden lehetőt elkövet, hogy a szarvasmarhatenyésztés ügye a megkezdett irányban részint a bikaközvetités, részint a tehén- és üsződijazás és az állattenyésztési egyletek utján tovább fejlesztessék; a mennyiben pedig a szabad rendelkezésére álló vagyon megengedi, vagy e tekintetben szerezhető anyagi támogatás lehetővé teszi, igyekezik a mezőgazdaság többi ágainak fejlesztése és egyéb intézkedések által is a vármegye területén a közvagyonosodás előmozditására. A gazd. egyesület ez évi tényleges működése a községek bikaszükségletének közvetitésére, tehén- és üsződijazás rendezésére, a tenyészegyletek működésének felügyeletére, baromfitörzsek kiosztására, az egyesület millenniumi kiállitásának előkészitésére, a millenniumi kiállitás tolnamegyei helyi rendező bizottságának támogatására, a vármegye törvényhatóságának a mezőgazdasági törvény végrehajtása körüli segitésére, a mezőgazdasági statisztikai fölvételeknél leendő közremunkálásra irányul; ezeken kivül pályadijakat tűzött ki amerikai alanyba ojtás utján rekonstruált olyan szőlőterületekért, amelyek okszerü kezelés mellett a legszebb eredményt mutatják.

VII.

(Az egyleti tagoknak biztosított kedvezmények.)

A gazdasági egyesület a tagjai sorában levő községek bikaszükségletét közvetiti; jelentékeny (20—50%) árengedmény nyujtásával lehetővé teszi az értékesebb apaállatok beszerzését; a gazdaság fejlesztése érdekében felmerülő ügyek körül, amennyiben magának az egyesületnek anyagi kiadást nem okoz, teljesen ingyen eszközli a tagok részéről jövő megkereséseket és megbizásokat, tényleges költségek felmerülése esetén pedig csupán ezek felszámitására szoritkozik; az első magy. általános bizt. társaságnál szerződéses viszonyban áll, melynek értelmében az egyesület tagjai ugy a tüz, mint a jég elleni biztositásoknál jelentékeny engedményeket élveznek; az egyesület »Értesitő«-jét a tagok ingyen kapják és annak kishirdetési rovatát gazdaságuk czéljaira ingyen használhatják.

A tolnamegyei gazdasági egyesület által tagjai részére közvetitett kiosztott állatok, gazd. gépek és eszközök, műtrágyák s egyéb gazd. czikkek mennyisége.

Nevezetesen	Melyik évben																		Összesen
	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	
	mennyi																		
I. Tenyész-szarvasmarha:																			
Magyar-erdélyi bika ... darab	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	10	1	—	20
» » tehén és üsző »	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Simmenthali bika ... »	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	17	11	40	—	74
» tehén és üsző ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	204	—	204
Simmenthali és bonyhádi ker. bika ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	5	5	—	16
Bonyhádi bika ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	3
II. Baromfi ... törzs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	9	—	18
III. Különfélék:																			
Aratógép ... darab	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2
Fükaszáló ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	4
Kisebb fogatos eszközök és gépek ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	—	—	7	—	—	67
Mütrágya ... waggon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	3	—	—	—	—	18
Permetezők ... darab	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	4	—	—	49
Permetező anyagok ... q.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	5	—	—	25
Lópokróczok ... pár	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	60	34	8	—	—	202

A tolnamegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

	Melyik évben																			
	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
	létszám																			
Tiszteletbeli tag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alapító »	53	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	49	49	49	49
Rendes »	93	55	55	38	42	44	40	37	76	76	76	76	76	76	99	99	106	130	170	176
Évdijas »	107	11	11	5	5	7	7	10	28	29	6	5	2	2	18	15	15	8	6	4
	253	114	114	91	95	99	95	95	152	153	130	129	126	126	165	162	170	187	225	229

A tolnamegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Bevételek										Kiadások összege	
	Előző évi maradvány		Tagdijak és kamatok		Közvetités és vállalkozás		Állami segély	Megyei segély	Összesen			
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	frt	frt	kr.	frt	kr.
1876.	998	98	1098	18	304	39	—	—	2401	55	469	55
1877.	1932	—	1124	99	34	74	—	—	3091	73	1272	10
1878.	1819	63	506	94	974	30	400	—	3700	87	2035	95
1879.	1664	92	633	13	1701	42	—	—	3999	47	2222	83
1880.	1776	64	597	87	1244	06	—	—	3618	57	1714	31
1881.	1904	26	528	98	301	35	—	—	2734	59	600	45
1882.	2134	14	320	—	34	69	300	—	2788	83	700	—
1883.	2088	83	993	64	295	29	360	—	3737	76	783	72
1884.	2954	04	441	—	168	05	200	—	3763	09	582	67
1885.	3180	42	826	49	99	03	—	—	4105	94	918	44
1886.	3187	50	549	96	64	07	—	—	3801	53	108	07
1887.	3693	46	546	64	103	80	—	—	4343	90	146	40
1888.	4197	50	572	65	—	—	—	—	4770	15	134	08
1889.	4636	07	811	77	50	—	—	—	5497	84	1046	62
1890.	4451	22	731	86	100	86	1300	—	6583	94	1805	98
1891.	4777	96	1228	86	86	60	1800	2000	9893	42	1294	76
1892.	8598	66	1217	41	5925	08	—	1500	17241	15	9821	54
1893.	7419	61	1263	64	2998	55	1400	1500	14581	80	8165	03
1894.	6416	77	1250	50	3372	16	2600	2000	15639	43	9062	84

A tolnamegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása 1894. év végén.

Tétel	Nevezetesen	Pénzérték frt	kr.
	A) *Cselekvő vagyon:*		
1.	Készpénz maradvány 1894. év végén	6576	59
2.	Be nem fizetett alapitványi tőkék	2400	—
3.	Tagdij-hátralékok	280	—
4.	Ingóságok (irodai szerek stb.)	115	—
	A cselekvő vagyon összege	9371	59
	B) *Szenvedő vagyon:*		
1.	A gazdasági egyesületek millenniumi csoportos kiállitásának résztvételi dijából még törlesztetlen	200	—
	Tartozások összege	200	—
	Marad tényleges vagyon	9171	59

Jegyzet: A tényleges vagyonból 1615 frt 91 kr. az egyesület kezelése alatt levő állattenyésztési alapot illeti, a többi pedig a gazdasági egyesület tulajdona.

TORDA-ARANYOS VÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Torda.*

A vármegye kiválóbb gazdái, különösen *Nagy* Ferencz tanárnak buzgó agitációjára 1871. évi szeptember hó 10-én alakitották meg az egyesületet, hogy vele a mezőgazdaság minden ágának előmozditására társadalmi uton közös erővel törekedhessenek. Az alapitók között voltak: báró *Kemény* György, volt főispán, *Miksa* Elek, *Betegh* Sándor és Ferencz, *Wolff* Gábor, gróf *Béldy* Gergely és György és mások. Az egyesület nevezetesebb vezérférfiai voltak ezen idő alatt *Nagy* Ferencz tanár, aki különösen a gyümölcsészet és szőlőmivelés terén jelentékeny szolgálatokat tett az egyesületnek, ugyszintén *Wolff* Gábor, aki az egyesület anyagi viszonyainak gyarapodása és a gyakorlati kertészet fejlesztése terén szerzett érdemeket. Dr. *Wolff* Gyula a szőlőmivelés és borászat, *Szentpáli* Ignácz pedig különösen az állattenyésztés terén tüntek ki, mint az egyesületnek vezérférfiai.

Az egyesület müködési területe kiterjed a vármegye egész területére, mintegy 3511 □ km.-re A vármegye gazdálkodási rendszere, kevés kivétellel, a háromnyomásu gazdaság rendszerét tünteti fel és pedig ennek is a külterjesebb formáját. Az Aranyos folyó lapályain fekvő községekben azonban igen belterjesen, majdnem kertileg müvelt gazdaságok vannak, hol különösen a konyhakerti növények és a burgonya piaczi eladásra nagyban termeltetnek. Az általános háromnyomásu gazdasági rendszerből kifolyólag a főjövedelem a szemtermelésen alapul. És pedig nagyobb mértékben termelik a *buzát, rozsot*, kisebb mértékben, jóformán csak házi szükségletre *zabot, árpát és tönkölyt.* Ujabb időben e vármegyében is, ugy mint általában az erdélyi vármegyékben mindenütt, a *lóhere-mag termelése* jelentékeny lendületet vett, ugyszintén a marosvásárhelyi czukorgyár fennállása óta a *czukorrépa* termelése is jelentékenyebb kiterjedést nyert.

Az *állattenyésztéshez* szükséges szálas takarmányokat a vármegye területén levő kiváló minőségü hegyi rétek biztositják. A nyári istállózás igen ritka, mert a nagy kiterjedésü és jóminőségü legelők az állatoknak elegendő táplálékot nyujtanak; az állattenyésztés és állattartás erre is van bazirozva, amennyiben általában a nyári legeltetésre állatokat szereznek be, a melyeket őszig feljavitva, az őszi vásárokon rendesen eladnak. Az állattenyésztési ágak közül az erdélyi magyar szarvasmarha s az erdélyi raczka-juh tenyésztése van általában felkarolva, mig a ló- és sertéstenyésztést csak nagyobb birtokosok üzik rendszeresen; ellenben méh és baromfi rendszeres tenyészetével igen kevesen foglalkoznak.

A vármegye nyiltabb, szélesebb völgyeiben a nemesfaju *gyümölcstermelés* eléggé el van terjedve, ezenkivül Torda, Felvinc, Egerbegy, Gyéres, Hadrév, Gerend, Sz.-Kocsárd és Veresmart községekben a *szőlőmivelés* és bortermelés is igen jelentékeny jövedelmi forrást képezett mindaddig, mig néhány év előtt a filloxera fellépvén, a szőlők pusztulása itt is megkezdődött.

A vármegye havasalji vidékein általában az állattenyésztés és az erdőgazdaság divik. A birtoktestek aránya elég kedvező, amennyiben az 1000 holdon felüli nagybirtok 2%; 500—1000 holdig 10%; 100—500-ig 20%; 50—100-ig 30% és ezen alul 38% birtok van, ugy hogy a vármegye birtokainak jellege inkább a kis- és közép-, mint a nagybirtok elterjedését mutatja.

A gazdasági egyesület mindjárt megalakulása alkalmával a vármegye területén egy eddig nem létezett, igen közhasznu intézményt létesitett. Ugyanis a Torda városától örök használatra átengedett $3^1/_2$ hold nagyságu, az Aranyos folyó mellett fekvő alkalmas helyen egy *szőlő-* és *faiskolát* rendezett be, amelyből a vármegye gazdaközönsége nemcsak gyümölcsfaojtványokkal, hanem részben nemesfaju szőlővesszőkkel is elláthatja magát. A telep, mely még ma is fennáll, a fokozottabb mérvü keresletnek már nem tud megfelelni, és ezen telep kezdeményezésének és a vele elért jó eredményeknek tulajdonitható az, hogy azóta a vármegye területén magánosok által alapitott hasonló intézmények szintén létesültek.

1893. évben az egyesület azon tervvel foglalkozott, hogy egy közös *csikólegelőt*, egy *mintaméhest* és egy *baromfitelepet* állitson fel. Ezen intézmények azonban a tervezetnél tovább nem fejlődhettek, mivel az egyesület szerény anyagi viszonyai a vármegye és a kormány támogatásának hiányában ezt meg nem engedték.

Az egyesület egyéb müködése terén kiválóképpen az állattenyésztés fejlesztése érdekében fejtett ki jelentékenyebb müködést, amennyiben két *kiállitást* rendezett, amelyek állatdijazásokkal is egybe voltak kötve.

Az egyesület kertjéből évenként 1500—2000 darab ojtványt és facsemetét szokott áruba bocsájtani, melyek eladásánál tagjait kedvezményben részesiti. Ugyszintén több izben kiosztott kisérletezésre a földmivelésügyi miniszteriumtól nyert jófaju vetőmagvakat.

Az egyesület mindjárt megalakulása második évében rendezett *termény- és háziiparkiállitást* Tordán, 1874. évben pedig *állatkiállitást* Felvinczen. E kiállitásokon kiosztott 3 arany-, 6 ezüst-, 10 bronzérmet, 14 huszonöt aranyos dijat, 11 tiz talléros dijat és 26 dicsérő oklevelet. 1873-ban egy szőlőszeti munka megirására *pályadijat* tüzött ki, melynek eredményeképp egy igen jó s a vármegye viszonyainak megfelelő szőlőszeti munka jelent meg, melyet az egylet több száz példányban kinyomatott és a tagok között ingyen kiosztott. 1873. évi bécsi világkiállitás alkalmával két ifjut küldött ki *tanulmányutra*. 1875. évben az erdélyi gazdák vándorgyülését Tordán az egyesület jelentékeny mértékben támogatta. 1876. évben téli *felolvasó estélyeket* rendezett, ezenkivül a Torda városába évenként kiküldött állami méhészeti és szőlőszeti vándortanitókat mindenkor az egyesület fogadta s előadásaik sikeréhez az alkalmat mindig elősegitette.

Az egyesületnek a *vármegyei törvényhatóság* utján tett felterjesztései következtében állittatott fel a tordai *bikanevelő telep*, amelyet a kormány az ujabb időben beszüntetett, mivel a helyi és egyéb viszonyok a telep fennállására kedvezőtlenek voltak. De éppen az egyesület közbenjárásának tulajdonitható az, hogy a kormány egy, az erdélyi részek igényeinek megfelelő hasonló bikatelep felállitását más helyütt elhatározta. Ezenkivül az egyesület legjobb buzgalmával támogatta mindenkor más kezdeményező egyesületek szándékát a mezőgazdaság emelése érdekében.

Az egyesület *jelenlegi* müködése különösen nemesfaju gyümölcsfajok szaporitására és terjesztésére terjeszkedik ki. Nem lehet azonban szó nélkül hagyni a gazdaközönség részvétlenségét, amelyet az egyesület iránt tanusit, ugy hogy az egyesület megfelelő támogatás hiányában jóformán a teljes tétlenségre van kárhoztatva.

Az egyesület tagjainak gyümölcsfaojtványokat és szőlővesszőket kedvezményes áron ád, elemi károk elleni biztositásnál az egyesület utján a tagok kedvezményekben részesülnek, ezenkivül az egyesület tagjai az egyesület kiadványait ingyen kapják és a feles számban beszerzett irodalmi termékeket a tagok között ingyen kiosztja.

A torda-aranyosmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1872	—	20	40	60
73	—	25	63	88
74	—	45	73	118
75	—	49	73	122
76	—	59	75	134
77	—	49	75	124
78	—	69	84	153
79	—	73	80	153
80	—	69	47	116
81	—	73	47	120
82	—	76	46	122
83	—	76	48	124
84	—	74	49	123
85	—	74	49	123
86	1	73	48	122
87	1	72	45	118
88	1	70	43	114
89	1	74	6**	81
90	2	74	6	82
91	2	76	8	86
92	2	81	8	91
93	2	81	8	91
94	2	79*	8	89

Megjegyzés: * Az alapitó tagok létszámában az évenkénti változás onnan van hogy a be nem hajthatók mindig törültettek, az elhalt tagok pedig a befizetett alapitvány után is a létszámból kihagyattak.

** Az 1889. évtől kezdve a rendes tagok feltünő apadása onnan van, hogy addig a megyei községek közül többen rendes tagok voltak, attól kezdve pedig megszüntek azok lenni.

A torda-aranyosmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Ingatlanok:		
	a) lakház	400	—
2	Felszerelések, butorok, gépek stb.	310	—
3	Értékpapirok	1520	—
4	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	1650	—
5	Készpénzmaradvány a mult évről	9675	13
	Összesen	13555	13

A torda-aranyosmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel				Kiadás összesen
		tagdijból	közvetités és vállalkozásból	segélyekből		
				állami	megyei	
	frt	frt	frt	frt	frt	frt
1872	600	1000	—	—	—	170
1873	600	1250	240	500	—	700
1874	1650	365	232	900	100	1685
1875	2701	64	173	300	293	354
1876	2851	281	750	—	—	606
1877	3051	518	1187	—	—	1117
1878	3600	450	1235	—	—	872
1879	4500	400	1365	—	—	589
1880	5580	510	1781	400	—	748
1881	5938	174	1298	—	—	789
1882	6827	242	1221	—	—	753
1883	7514	335	1251	—	—	925
1884	7772	32	921	—	—	784
1885	8156	418	880	—	—	728
1886	8654	113	1028	—	—	685
1887	9256	130	1157	—	—	679
1888	9720	100	870	—	—	684
1889	10273	83	1435	—	—	725
1890	11015	35	1593	—	—	750
1891	12913	150	1716	—	—	1049
1892	13252	82	1118	—	—	1195
1893	13398	260	1239	—	—	950
1894	13555	33	1175	—	—	1082

A torda-aranyosmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.	Folyó szám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány:						
1	Alapitványi vagyon kamatai	530	—	1	Irodai költségekre	30	—
2	Tagdijak:			2	Személyzeti kiadások	508	—
	a) hátralék	30	—	3	Ingatlanok kezelési költségei	400	—
	b) folyó évi	50	—	4	Irodalmi kiadványok költségei...	35	—
3	Vállalkozásból eredő jövedelem:			5	Kisérletek költségei...	70	—
	gépek eladása és közvetitése, vetőmagvak és csemeték közvetitése stb. ...	500	—	6	Vegyesekre	97	—
4	Biztositási dijakból jutalék	30	—				
	Bevételek összege	1140	—		Kiadások összege	1140	—

TORONTÁLMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: előbb ***Nagy-Kikinda,*** jelenleg ***Nagy-Becskerek.***

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület magalakulása, az alapitás czélja. Az egyesület vezérférfiai s müködésük.)

Az 1867-iki kiegyezés után minden téren megindult az ujjáalakulás mozgalma, amiben Torontálmegyében a gazdaközönség vezérszerepet játszott. A gazdaközönség különösen érezte a tömörülésnek hiját és nagyon érezte egy gazdasági egyesület szükségességét, de sokáig hiányzott a vezér, ki ezirányban az első lépéseket megtette volna, mig gróf *Bethlen* József, törökbecsei nagybirtokos, később torontálmegyei I. alispán, tettre ébreszté a gazdák e vágyát s 1867. év november hó 6-ára a vármegye jelesebb gazdáit értekezletre hivá, amely megvetette alapját a megyei gazdasági egyesületnek.

Az 1867. év november 6-tól 1869. évig eltelt időt az alakulás előmunkálatai vették igénybe s az ekkor kifejtett munkálkodás tette lehetővé, hogy az egyesület az 1869. évben 37 alapitó és 180 rendes taggal végleg megalakulhatott; elnökévé gróf *Bethlen* Józsefet, alelnökökké *Mihálovits* Miksát és *Tallián* Andort, titkárul *Istvánffy* Istvánt választván meg.

Alig zajlottak le a megalakulási mozgalmak, az egyesületet máris a közélet sorompóiban találjuk, életre való müködést fejtvén ki a vármegye köz- és mezőgazdaságának fellenditése érdekében.

Oszlopos tagjai köréből oly eszmék kerültek ki, melyek megvalósittatván, az élet tüzpróbáját kiállva, a közjó emelésének hathatós tényezőivé váltak. Az egyesület ezidőbeli müködésének mezején tagjai közül vezérszerepet játszottak: gróf Csekonics János, gróf Karátsonyi Guidó báró Sina Simon, Nákó János, Bákóczy Parchetics Hugó, Hertelendy József főispán, Dániel János alispán, herczeg Thurn Taxis Egon és Menczer Lipót, az egyesületnek ügybuzgó titkára. Azon müködés,

melyet e férfiak nemcsak a köz- és mezőgazdasági, de egyáltalában a társadalmi müködés terén kifejtettek, Torontálmegye kulturális történetében örök emléküvé van téve. Munkálkodásuk áldásos nyomait a mindennapi élet még manap is sok helyen visszatükrözi.

Rövid idő alatt azonban meglanyhult az a nemes buzgalom, melylyel az ifju egyesület a munka mezejére lépett s már 1874. évben teljesen beszüntette müködését, Poroszkay Béla h. titkárt bizván meg a hivatalos ügyek elintézésével.

Az 1883. évben, majdnem 10 évi szünet után az egyesület uj életre ébredt. Ebben az évben u. i. gróf *Csekonics* Endre, zsombolyai nagybirtokos buzgólkodásának sikerült kivinni, hogy a megye gazdái az egyesületet ujból megalakitsák. Felhivására ismét nagy számban gyülekezett a vármegye gazdaközönsége az egyesület ujból kibontott zászlója alá s a megtartott közgyülésen az egyesület jogfolytonosságában magát ujból megalakitottnak nyilvánitván, elnökké gróf *Csekonics* Endrét, alelnökökké *Csávossy* Ignáczot és *Hertelendy* Gyulát, titkárnak *Bartók* Gézát választotta meg, kit ezen téren szerzett érdemei elismeréséül Ő Felsége 1886-ban a koronás aranyérdemkereszttel tüntetett ki.

Az 1885. évben *Hertelendy* Gyula alelnök a közrészvéttől kisérve sirba szállván, helyébe alelnökké zombori *Rónay* Ernő választatott meg. Az elnökség most felsorolt tagjainak nevéhez van füzve az egyesület sok évi munkálkodásának hosszu lánczolata egész a mai napig. Minden köz- és mezőgazdasági mozgalomnak ők a zászlóvivői s legbuzgóbb apostolai. Hozzá, mint kitünő gazdák, egyszersmind a korszerü gazdálkodásra példát mutatnak. Különösen gróf Csekonics Endre zsombolyai uradalma nemcsak Torontálban bir hirnévvel s nemcsak a torontáli gazdáknak szolgál mintául, de immár országos hirnévre is tett szert.

Az egyesületi elnökség sokoldalu és buzgó tevékenységének azonban csak oly módon jutott a sikerek koszoruja, hogy számos és lelkes oly munkatárs állott oldaluk mellett, kik velük karöltve munkálkodtak a közjó emelésén, méltán megérdemlik tehát, hogy róluk az alábbiakban megemlékezzünk.

Babics József. A zsombolyai választókerület országos képviselője, gróf Csekonics Endre uradalmainak jogügyi igazgatója. Az 1883. évtől vagyis az egyesület ujjáalakulása óta az egyesületnek választmányi tagja s mint ilyen nem volt az egyesületnek oly mozgalma, melyben élénk részt ne vett volna. Az elnök távolléte esetén mint helyettes elnök igen sokszor ő vezette a gyüléseket. Ő dolgozta át az egyesület alapszabályait. Majd midőn az 1894. évi XII. t.-czikk végrehajtása érdekében Torontál vármegye törvényhatósági bizottsága a mezőgazdasági bizottság tárgyában szabályrendeletet hozott, ezen szabályrendeletet módositó s

azzal a gazdasági egyesület alapszabályait harmoniába hozó bizottságnak tagja volt. Az 1895. évi gazdakongresszuson az egyesületnek ő volt egyik képviselője. A legnagyobb érdeklődéssel érvényesitette tehetségét az egyesület által rendezett versenyeken, állatdijazásokon, kiállitásokon stb.

Báró *Baich* Iván, nagybirtokos, igazgotó-választmányi tag. Az állatdijazásoknál mint juror több izben nevezetes szerepet játszott.

Bezuk Lajos, az egyesületnek már több czikluson át választmányi tagja s mint ilyen, különösen állatdijazásoknál jurorként fejtett ki eredményes munkálkodást. Az egyesület által felnevelés végett egyes tenyésztőknek kiadott bonyhádi származásu borjuk felülvizsgálását nagyrészben ő teljesitette.

Bartók Béla, a nagy-szt-miklósi »Kristóf-intézet« földmivesiskola volt igazgatója. Ő készitette el az 1883. évben az egyesületnek alapszabályait. Az egyesület felkérésére buzgó munkálkodást fejtett ki a nagy-szt-miklósi gazdakör létesitése érdekében s annak alapszabályait ugyancsak ő dolgozta ki. A nagy-szent-miklósi gazdakör müködésének minden iránya az ő nevével van egybekötve.

Baár József, az egyesületnek választmányi tagja. A gazdasági egyesületnek a megyei állattenyésztés fejlesztésére irányuló munkásságában játszott élénk szerepet. Az 1891. évben Temesvárott rendezett délmagyarországi kiállitáson a gazdasági egyesület kollektiv kiállitásának rendezését nagyrészben ő teljesitette.

Dr. *Bogdán* Zsivkó, nagykikindai ügyvéd, az egyesületnek volt tiszti ügyésze.

Bayer Alajos, az egyesületnek évek sora óta választmányi tagja. Emlitésre méltó munkálkodást fejtett ki az 1888. évben Nagy-Kikindán tartott általános kiállitás rendezése körül, továbbá midőn az egyesület székhelyét Nagy-Kikindáról Nagy-Becskerekre helyezte át, az egyesületnek Nagy-Kikindán levő u. n. »Plantage-kertje« felett a felügyeletet ő gyakorolta.

Gyertyánffy F., mint az egyesület választmányi tagja évek során át tagja volt az Értesitő felügyelő-bizottságának.

Gróf *Harnoncourt* Félix, mint a nagy-becskereki gazdakör elnöke s mint az egyesületnek választmányi tagja fejtett ki hasznos müködést.

Erődi D. Hegedüs Pál, mint az egyesület választmányi tagja, éveken át tagja volt a lapfelügyelő-bizottságnak.

Hetyey Kálmán vezette az egyesület kezelése alatt álló lótenyésztési alap számadásait. Mint végzett mérnöknek a felügyelete alatt készült a temesvári kiállitáson az egyesület külön pavillonja.

Gróf *Karátsonyi* Aladár, brodroi nagybirtokos, választmányi tag. Az egyesületnek lelkes támogatói közé tartozik s mint ilyen az egyesület munkálkodásának minden irányban érvényt szerezni törekszik.

Gróf *Karátsonyi* Jenő, bánlaki nagybirtokos. Az 1891. évi temesvári kiállításon az egyesület külön pavillonjában bemutatta bánlaki urdalmának termelvényeit. Az 1894. évben a gazd. egyesület Istvánvölgyön rendezett általános állatdijazása erkölcsi sikerének emelését nagyban előmozditotta s egyáltalában több izben támogatója volt az egyesület mozgalmainak.

Néhai legidősebb *Dániel* Pál, a zichyfalvi kerületnek volt országgyülési képviselője, az egyesületnek több éven át választmányi tagja. Az egyesület müködésének egész életén át jóakaró támogatója volt.

Dr. *Delimanics* Lajos, megyei alispán és az egyesület választmányi tagja. Különösen közigazgatási téren buzgó támogatója az egyesületnek.

Kikindai Ferencz, az egyesületnek megalakulása óta választmányi tagja. Az 1888. évben Nagy-Kikindán rendezett általános kiállitás és lóverseny rendezése körül buzgó munkálkodást fejtett ki. Egyike az egyesület legbuzgóbb munkásainak, ki az egyesületi mozgalmakat különösen társadalmi téren támogatta.

Kikindai Béla, az egyesületnek 1894. évben helyettes titkára, mint ilyen szerkesztette ez évben az egyesületi Értesitőt s az 1894. évben az egyesület által kifejtett munkálkodásban mindenütt szerepet játszott.

Báró *Lipthay* Frigyes, nagybirtokos. Mint a perjámosi gazdakör elnöke s mint az egyesületnek választmányi tagja több irányban fejtett ki hasznos müködést. Lovrinban egy általános kiállitást rendezett, melynek sikere az ő nevéhez van füzve.

Marton Andor 1894· év deczember hó 26-án tartott közgyülésen az egyesület titkárjául választatván meg, azóta végzi a titkári teendőket s szerkeszti az »Egyesületi Értesitő«-t.

Menczer Lipót az egyesület megalakulásának első éveiben mint titkár, később pedig mint az egyesületnek valamennyi cziklusaiban választmányi tagja élénk szerepet játszott az egyesület többirányu mozgalmaiban.

Gróf *Nákó* Kálmán, az egyesületnek választmányi tagja. Nagy része van az egyesület anyagi és erkölcsi fellenditésében. Az 1891. évi temesvári kiállitáson a gazd. egyesület kollektiv kiállitása keretében képviseltette nagyszt-miklósi uradalmát. A nagy-szt-miklósi földmivesiskola ujjáalakitásában ugy erkölcsileg mint anyagilag nagy szerepet játszott. Uradalmának korszerü kezelése által nagy mértékben hozzájárult a gazdasági szakértelem fejlesztéséhez.

Báró *Nikolics* Fedor, v. b. t. tanácsos, választmányi tag. Az egyesületi gyülések jeles szereplője. Az egyesület képviseletében számos kiküldetésben vett részt.

Pacsu Demeter, az egyesületnek évek óta választmányi tagja. Elismerésre méltó munkásságot fejtett ki az 1888. évben Nagy-Kikindán

tartott általános kiállitás és lóverseny, továbbá az 1895. évben ugyancsak Nagy-Kikindán tartott lótenyésztési jutalomdijosztások és lóverseny rendezése, továbbá a plantage-kert létesitése, kezelése és fentartása körül.

Poroszkay Béla, midön az egyesület 1874. évben müködését beszüntette, mint helyettes titkár volt megbizva az összes ügyek vitelével s ezen tisztet 1883. évig viselte, mely idő óta az egyesületnek választmányi tagja, tagja volt továbbá számos bizottságnak. Az 1895. évben felajánlotta, hogy az egyesület növénytermelési kisérleteit az ő birtokán hajtsa végre s ennek folytán birtokán több növénytermelési kisérlet eszközöltetett.

Zombori *Rónay* Jenő, Torontál vármegye főispánja, földbirtokos. Az egyesületnek évek hosszu sora óta választmányi tagja. Az ő hathatós közremüködése folytán sikerült az egyesületnek az 1888. évben örökáron megszerezni a nagykikindai plantage-kertet. Ő vitte keresztül, hogy valamennyi megyei község köteleztetett az egyesület alapitó tagjai sorába belépni. A nagybecskereki lóverseny-rendező bizottságnak ő az elnöke, s nevéhez füződnek ezen lóversenyeknek ugy erkölcsi, mint anyagi sikerei. Előbb mint alispán, később mint főispán folytonos támogatója volt az egyesületnek s müködését mindenkor figyelemmel kisérte.

Rziha Károly, az egyesület által az 1885. évben Zsombolyán létesitett mezőgazd. vegykisérleti és meteorologiai állomásnak ő volt kezdeményezője és a vezetője.

Szőllőssy Lajos, az egyesületnek választmányi tagja. Az egyesületnek a növénytermelés fejlesztése érdekében kifejtett munkálkodásában jeles szerepet játszott s különösen a rozsdának ellenálló váltóbuza meghonositásával nagy szolgálatot tett a megyei gazdaközönségnek.

Schwarcze Eberhad, a gazdasági egyesületnek választmányi tagja. Az 1885. évben a nagy-szent-miklósi gazdakör által Nagy-Szent-Miklóson rendezett gyümölcs- és szőlőkiállitás érdekében sokat munkálkodott és szerepet játszott a gazdasági egyesület által 1889-ben Nagy-Szent-Miklóson rendezett általános állatdijazás rendezése körül, ahol egyben mint zsüritag is érvényesitette szakértelmét.

Schreyer Viktor, mint a nagy-szent-miklósi gazdakör elnökének az ő vezetése alatt rendeztetett 1885. év szeptember hó 19—22. napjain a nagy-szent-miklósi gyümölcs- és szőlőkiállitás s az 1886. évi nagy-szent-miklósi általános állatkiállitás, szántás- és ekeverseny.

Szontágh Hugó, választmányi tag. Tagja az »Egyesületi Értesitő« felügyelő-bizottságának.

Tallián Béla, békésmegyei főispán, torontálmegyei (török-kanizsai) nagybirtokos. Mint Torontálmegyének egykori alispánja, ugy társadalmi, mint közigazgatási uton buzgón fáradozott az egyesület felvirágoztatása érdekében.

Telecsky Kristóf, Nagy-Kikinda város polgármestere, az egyesület választmányi tagja. Különösen abban az időben, midőn az egyesület székhelye Nagy-Kikindán volt, ugyszólván éltető eleme volt az egyesületnek, miért is méltó hálával van iránta eltelve az egyesület. Évek hosszu sora óta tagja az egyesület számvizsgáló bizottságának.

Herczeg *Thurn-Taxis* Egon, földbirtokos. Egyike volt az egyesület legelső megalapitóinak. A gazdasági egyesület kebelében fennálló lótenyésztési bizottságnak több éven keresztül volt elnöke s mint ilyen a megyei lótenyésztés körül szerzett magának el nem muló érdemeket. Az 1885-iki budapesti népies lókiállitásnak ő volt a rendezője.

Urbán Iván, törökbecsei földbirtokos, az egyesületnek választmányi tagja. Az 1893. évben Török-Becsén rendezett általános állatdijazás és lóverseny sikere nagyrészben az ő nevéhez van füzve.

Vercsay Gyula jeles munkatársa volt több éven keresztül az »Egyesületi Ertesitő«-nek. Buzgó munkálkodást fejtett ki a gazdakörök létesitése érdekében.

Vinczehidy Izidor, a nagy-kikindai takarékpénztár igazgatója, az egyesületnek évek hosszu sora óta választmányi tagja, az egyesület számvizsgáló bizottságának elnöke. Az egyesület müködése körül sokoldalu és hasznos munkásságot fejtett ki.

Az elsoroltakon kivül az egyesület müködését még számos más jeles egyén támogatta, kikről megemlékezni e helyütt nagyon is messze vezetne, az ő érdemüket az egyesület jegyzőkönyvei hálás kegyelettel őrzik.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Földrajzi és éghajlati viszonyok. Vizhálózat. Talajviszonyok és talajjavitás. A vármegye nagysága, a terület megoszlása mivelési ágak szerint. Gazdasági kultura. Birtokviszonyok. Birtokárak. Munkásviszonyok. Növénytermelés. Állattenyésztés. Szőlő- és gyümölcsfatenyésztés. Selyemtenyésztés.)

Az egyesület müködési területe Torontál vármegye egész területére terjed. Az ország ezen, majdnem legdélibb fekvésü vármegyéjének egyrészről természetes határai a Duna, Tisza és a Maros, másrészről Csanád, Csongrád, Temes és Krassó-Szörény megyék.

Éghajlata határozottan enyhe, ugy, hogy eltekintve egyes abnormis évektől, el lehet mondani, hogy Torontálban novemberben *még* nincs és februárban *már* nincs tél. Innen van azután, hogy őszszel csak későn, október hó második felében kezdődik a vetés, a tavaszi munkák pedig igen sokszor már február hó végén megkezdhetők. Ha azután jön egy

oly évjárat, minő az 1895-iki volt, midőn még márcziusban is hó fedte a tájat, azt megsinyli egy egész évi tavaszi termés. De azért a termések nagyságára itt is, mint Magyarország legtöbb vármegyéjében, a május hónap a döntő. Ha ez nem nagyon forró s ha a májusi esők megáztatják a talajt, ugy többnyire jó termésre van kilátás. Junius hó utolsó napjai Torontálban még tán fontossabbak a vetésekre, mint másutt, mert az ottani nagy forróság folytán szélcsendes időkben még könnyebben megszorul a gabona, mint másutt.

Torontál vármegye *folyókban* bővelkedik. Egyrészről a Duna, Tisza és a Maros övedzi határát, a Temes és a Bega pedig ugyszólván derékban szelik át s ha még hozzáveszszük az Aranka vizhálózatáról konkrét képet alkothatunk magunknak. Az Aranka azonban nem természetadta folyó, hanem az emberi szorgalom müve. Még csak néhány évtized előtt Nagy-Szent-Miklós és a szomszédos községek határaiban óriási terjedelmü belviztől ellepett területek hevertek parlagon. Gróf *Nákó* Kálmán kezdeményezésére létesült az Aranka viz lecsapoló társulat, mely társulat munkájának áldásdus eredménye, hogy több mint 40 ezer kat. holdnyi terület lett e réven a kulturának átadható. Különben Torontál legnagyobb részét hajdanta mocsarak és vizes-lápos fekvésü, kulturán kivüli területek alkották. Nagyon sok oly hely van, hol az apák még horgásztak, az utódok pedig manap a legkitünőbb buzát termelik. És az emberi szorgalom óriási terjedelmü ily mocsaras területet hóditott meg a kultura számára.

Sokat kell küzdeni Torontálnak az árvizekkel. Különösen a Maros Bega és a Temes vidéke szokott szenvedni az árvizektől. Legnagyobb oka az árvizkároknak a hajózható Bega-csatorna rendezetlensége. A Tisza csak ritkán okoz nagyobbarányu károkat. Különben az ármentesitő társulatok nagy védelmet nyujtanak, de azért még sincs tavasz, hogy a vizzel ne kellene küzdeni, mert ha nincsenek is árvizek, a belvizekkel való küzködés évről-évre megujul. Belvizektől pedig kisebb-nagyobb mértékben ugyszólván Torontál minden járása sujtva van.

Torontál *talaja* alluviális jellegü s jelenben még az őstermő erő teljében bővelkedik s eltekintve a mocsaras területektől, tulnedves rétektől, terméketlen földdel csak szórványosan találkozunk. Torontálnak sok székes talaja van és pedig szerte-szét az egész megyében, azonban ezek között is kevés a terméketlen u. n. vakszék, hanem általában a termékeny székek közé tartoznak. Különben a széktalajoknak gipszszel való javitása már Torontálban is kezdetét vette s e téren már tul vannak a kisérletezés stádiumán. Általában véve a talaj az egész megye területén kötöttebb természetü, sőt az u. n. réti földeken tulkötött fekete agyag, de azért elszórtan homokos területek is találkoznak, azonban ezek sem tul lazák, eltekintve Alibunár község határában levő futóhomokbucz-

káktól, melyek a deliblati homoknak képezik nyulványát. Ezenfelül találkozunk jótermészetü homoktalajokkal a megye déli részén: Petrovoszelló, Dolova, Réva-Ujfalu, Alibunár és Lajosfalva községek határaiban, továbbá vályogtalajokkal a Temes vize mentén s itt-ott szórványosan tőzegtalajjal is.

Az egész megye területén a feltalaj csudálatos mély, mélysége $^1/_2$—1 méter között változik, miért is az altalaj nem játszik jelentékeny szerepet.

Torontál vármegyének jellemző talajnemeit az alábbi csoportokba lehet összefoglalni, melyek mindegyikét a gazd. egyesület chemiai és mechanikai elemzésnek vetette alá s igy egyben közölhetjük azoknak elemzési adatait is. Az elemzést *Zalka* Zsigmond, a kassai m. kir. gazd. tanintézet tanára végezte. A talajiszapolás Kühn-féle iszapolóval, a homok szétválasztása talajszitával történt. A jellemző talajnemekről s vizsgálati eredményéről az 560. oldalon levő kimutatás nyujt felvilágositást.

Torontál vármegye területő 1,743.032 kat. hold, mely a legutóbbi kataszteri felvétel alapján a következő osztályokba van sorolva:

	Kat. hold	Kataszteri tisztajövedelem frt	kr	
1 Szántóföld	1.200,993	8.820,040	—	Az összes földadó 2.383,169 frt 77 kr.
2 Kert	17,742	183,983	—	
3 Rét	108,104	252,097	—	
4 Szőlő	21,824	197,567	—	
5 Legelő	259,512	534,731	—	
6 Erdő	20,401	36,144	—	
7 Nádas	7,208	55,535	—	
8 Adómentes	107,248	—	—	
Összesen	1.743,032	10.080,097	—	

Torontálmegye területén intenziv mezőgazdasági kulturával csak a nagy uradalmakban találkozunk, mig a kisebb birtokosság nagyon is extenziv módon gazdálkodik; buza után rendesen tengerit, tengeri után pedig ismét buzát termelnek, azonban ezen gazdálkodási módnak már Torontálban is meg vannak a napjai számlálva. Az istállótrágya használata kezd a kisgazdák körében is nagyobb tért hóditani, ugy, hogy manap már ezek is rendszeresen használják. Általános értelemben véve a műtrágyák alkalmazásának — eltekintve a székes talajok gypszezésétől — Torontálban még nincs helye, a mennyiben, tekintettel a talaj őstermő erejére, itt a visszapótlásra az istállótrágya még egymagában véve is elégséges. A zsombolyai uradalomban éveken keresztül rendszeres mütrágyázási kisérletek hajtattak végre, az eredmény azonban éppenséggel nem állott arányban a mütrágyázás költségeivel.

A *birtokmegoszlást* illetőleg Torontálban a latifundiumok dominálnak, a középbirtokosok száma aránylag kevés, s a latifundiumok mellett főként a parasztgazdaságok száma tulnyomó. Parasztkézen Torontálban

Sorszám	A talaj megnevezése	A talaj származási helye	A talajminták rétegezésének s a rétegek mélységének feltüntetése	Vizsgálati eredmény											
				2 m/m-nél nagyobb átmérőjü kavics %	1—2 m/m átmérőjü durva homok %	0.5-1 m/m átmérőjü finom homok %	0·5 mm-nél kisebb átmérőjü legtömább homok %	Humusz %	Iszap %	Sósavban oldható				Nitrogén %
										Mészoxyd %	Natriumoxyd %	Kaliumoxyd %	Foszforsav %	
1	Béga alluvium	Nagy-Becskerek	I. réteg humuszos agyag-talaj 90 cm. II. réteg humuszos meszes-agyag 110 cm. III. réteg humuszos vályog 200 cm.-től	0·71 0·12 0·12	0·28 0·44 0·26	0.26 1·22 1·06	36·68 41·28 44.88	7·83 4.96 6·79	54·24 51·98 46.89	3·250 7·370 6·460	— — —	0.680 0.497 0·569	0·315 0·176 0·243	0·226 0·216 0·102
2	Temes alluvium	Lajosfalva	I. réteg humuszos vályog 55 cm. II. « meszes « 125 « III. « « « 180 cm.-től	— — 0·08	0·24 2·52 0·06	0·70 2 56 0·16	56·74 49·42 49·38	8·93 0·44 1·06	33·39 45·06 49·26	1·320 9·356 10·960	— — —	0.373 0 286 0·220	0·137 0·147 0·125	0·204 0·135 0·067
3	Temes alluvium	Lajos-major	I. réteg humuszos vályog 50 cm. II. « meszes agyag 74 « III. « « « 76 «	0.03 0·05 0·33	0·38 0·32 0·24	1·86 1·22 0·64	46·46 44·36 29·92	8·41 3·48 1·37	42·86 50·57 67·50	3·446 9·776 8·096	— — —	0·691 0·331 0·266	0·203 0·135 0·014	0·213 0·070 0·070
4	Tisza alluvium	Aradácz	I. réteg humuszos agyag 34 cm. II. « « « 39 « III. « « « 56 « IV. « agyag 71 «	— — — 0·04	— 0·18 0.40 0·24	0·06 0·54 1·12 0·52	37·46 35·54 40·26 35·84	5·79 6·35 5·46 4.84	56·69 57·39 52·76 58·52	2·546 1·315 1·873 1·595	— — — —	0·326 0·322 0·331 0·351	0·157 0·169 0·184 0·190	0·192 0·138 0·069 0·071
5	Igen kötött termé-ketlen agyag talaj (Széktalaj)	Fény	I. réteg agyag 19 cm. II. « humuszos agyag 70 « III. « « « 90 «	— — —	0·24 0·36 0·16	0·42 0·64 0·34	33·34 25·08 22·16	4·95 5·93 5·87	61·05 67·99 71·47	0·360 0·497 0·440	0·908 1·312 1·138	0·388 0·515 0·538	0·160 0·146 0·147	0·288 0·144 0·139
6	Termékeny széktalaj	Aradácz	I. réteg meszes vályog 24 cm. II. « « « 29 « III. « « « 98 « IV. « « homok 49 «	0·07 0·18 0·07 1·12	0·40 — — 0·20	1·44 0·04 — 0·24	60·04 62·76 58·62 83·62	4·53 2·46 1·38 1 55	33·52 34·56 39·93 13·27	7·176 13·050 12·546 12·077	0·843 0·568 1·661 1·151	0·238 0·131 0·090 0·076	0·176 0·105 0·048 0·097	0·216 0·105 0·076 nyomok
7	Futó-homok	Alibunár	I. réteg futóhomok (mésztartalmu) 100 cm. II. « « « 100 cm.	— —	— 0·12	0·06 0·18	97·48 98·36	0·11 0·31	2·35 1·03	5·813 —	— —	0·075 —	0·083 —	nyomok —
8	Közönséges homok-talaj	Alibunár	I. réteg közönséges homok (mésztartalmu) 100 cm. II. « « « « 100 «	— —	— —	0·06 0·04	90·02 88·38	2·15 1·84	7·77 9·74	2·360 —	— —	0·126 —	0·110 —	0·068 —
9	Láp-talaj	Zsombolya	I. réteg humusz 21 cm. II. » tőzeg (felszivási képessége 233%) 18 » III. » humuszos anyag 43 » IV. » meszes anyag 27 » V. » meszes anyag 91 »	— — — — —	5·96 — — 0·40 1·08	7·26 — 0·16 0·32 0·68	43·68 — 37·60 35·72 39·26	30·30 42·96 8·25 1·46 0·10	12·71 — 53·99 62·10 58·88	0·940 0·655 0·536 13·866 15·826	— — — — —	0·940 0·536 0·522 0·360 0·197	0·321 0·503 0·152 0·139 0·093	1·039 1·478 0·486 0·304 0·027

sok birtok van (a földbirtoknak mintegy 70%-a) s közöttük akárhány 2—400 holdas parasztgazdával lehet találkozni. Torontálban a birtok ára tulmagas s akárhány oly község van, melynek határában 5—600 frton alul egy hold földet vásárolni nem lehet.

Az egyes birtokok száma terjedelmük szerint a következő:

50	holdig	terjedő	földbirtok	123.433
50—100	»	»	»	1.508
100—200	»	»	»	384
200—300	»	»	»	125
300—500	»	»	»	103
500—1000	»	»	»	130
1000—2000	»	»	»	98
2000—5000	»	»	»	75
5000	holdon	felüli	birtok	27
			összesen:	125.883

A *munkásviszonyok* Torontálban elég kedvezők, azonban a napszámbér szerfelett magas. És ezen jelenségnek azon sajátságos körülmény az oka, hogy az u. n. törpebirtokosok kiváló előszeretettel vállalkoznak kisbérletekre. Napszámba csak ritkán mennek s ez az oka, hogy a napszámbér az ország más vidékéhez képest igen magas. Ezek a kisbérlők hallatlan módon felszöktetik a bérdijakat, ugy, hogy általában 25—30 frtot fizetnek holdankint.

Torontál vármegye miveleti növényei között legfőbb szerepet játszik a *buza*, melyet a budapesti gabonatőzsdén bánáti buza név alatt is jegyeznek, átlagos hlsulya 78—81 kg. (kivételesen 82 kg.) s az ottani televénydus talajokon gazdag terméseket szolgáltat. Megyeszerte az átlagos termést 10 q.-ra lehet becsülni. Épen ezen körülménynek tulajdonitható, hogy az összes mivelés alatt álló területnek évente mintegy fele buzával van bevetve. A *rozstermelés* már csak kismértékben üzetik, s inkább csak az uradalmak termelik, de ezek is csak kis arányokban. Annál nagyobb mértékben termelik a *tengerit*, mely megyeszerte átlagosan 10—12 q. szemestermést szolgáltat. A Torontálban termelt tengeri, »bánáti tengeri« név alatt ismeretes, szinre nézve sárga, hatalmas csövekkel; a puha tengerik közé tartozik, s innen van, hogy a szeszgyárosok és hizlalók különös előszeretettel vásárolják. A tengeri a bevetett területnek évenkint egyharmadát teszi ki. Az *árpa* csak kis arányokban, főként az uradalmak által termeltetik s leginkább takarmányozási czélra. Sörárpa csupán Nagy-Szent-Miklós, Nagy-Kikinda, Bikács és Beodra vidékén termelhető, de még az itt termett sem elsőminőségü sörárpa. A *zab* szintén nem játszik nagy szerepet Torontál miveleti növényei között, ugy az uradalmak, mint a parasztgazdák főként a gazdasági

szükséglet fedezésére termelik. A *repczetermelés* az utóbbi időben hanyatlott. Az uradalmak mellett a kisgazdák is felkarolják. Kedvező időjárás esetén óriási terméseket szolgáltat. Bár a káposztarepcze is jól diszlik, de mert ennek az aratása a buzával egy időre esik, ennélfogva a réparepcze dominál, mely utóbbi Torontálban bánáti repcze név alatt ismeretes. A *dohánytermelés* az utóbbi időben hanyatlott Torontálban. Főként Magyar-Czernya, Tóba, Török-Becse, Csóka és Török-Kanizsa vidékén egyes uradalmak által dohánykertészeknek bérbeadott földeken termeltetik. A *czukorrépa* egyes uradalmak által a megye északi részén, főként Kis-Zombor és Török-Kanizsa táján termeltetik, részint a mezőhegyesi czukorgyár, részint pedig a csókai czukorrépa szeszgyár részére. A *takarmányrépát* főként az uradalmak termelik, de ezek sem nagy arányokban a kellő munkaerő hiánya miatt. A takarmányrépának igen sok fajtája van elterjedve Torontálban s óriási terméseket (holdankint átlag 300 q.) szolgáltat valamennyi. A *burgonya* csupán a háziszükséglet fedezésére termeltetik. Legkitünőbb burgonyát termelnek Lovrin vidékén. A *hüvelyesek* közül a bab, borsó és lencse érdemelnek említést, de ezek is csak a háziszükséglet fedezésére termeltetnek. Zöldségféléket és dinnyét Lovrinban, tormát Perjámoson, káposztát pedig Szerb-Csanádon termelnek igen szép sikerrel. A *komlótermelés* kezd ujabban tért hóditani Torontálban és különösen Écska, Lajosfalva, Antalfalva és Erzsébetlak községekben összesen mintegy 70 kat. hold kiterjedésü területen és miként a gazdasági egyesület által végeztetett vizsgálatok mutatják, a termelt komló igen jó minőségü. A *kendertermelést* ujabban egyes uradalmak nagymértékben felkarolták. Az uradalmak magyar és olasz kendert termelnek. Kisgazdák csupán házi szükségletük fedezésére termelik a kendert s itt-ott a *lent*.

A *takarmánytermesztés* főleg a természetes kaszálókon (területe 108,104 kat. hold) üzetik. Különösen kitünő és tápdús széna terem a szikes réteken, mig a vizjárta lapályos rétek rosszminőségü szénát szolgáltatnak. *Mesterséges takarmánynövények* termelését az uradalmak üzik, s a kistermelők csak szórványosan. Leginkább diszlik a *luczerna*, mely az ottani száraz klima alatt nagyobb terméseket szolgáltat, mint a sok csapadékot igénylő lóhere, de azért ezen utóbbi is elegendő kiterjedésben termeltetik és pedig ugy takarmány, mint magnyerés szempontjából. Nagy arányokban termeltetik továbbá a *csalamádé* és a *mohar*, mely utóbbit a kisgazdák is előszeretettel karolták fel, tekintettel arra a körülményre, hogy az ottani száraz klima alatt termése ugyszólván alig van rizikónak kitéve. Már kisebb arányokban termelik mesterséges takarmányul az *őszi borsót, tavaszi bükkönyt és baltaczimet.*

A hagyma és egyáltalában a konyhakertészeti növények termelését

Kis-Zombor vidékén üzik nagyban, hol a makói hagymások mesés árakat (100—110 frtot) fizetnek haszonbérül egy-egy hold föld után.

Végül a *rizstermelést* kell még felemliteni, mely a bánlaki uradadalomhoz tartozó Temes-Topolyán (a község már Temesmegye) 300 holdon üzetik.

Az egyes müveleti növények termelési arányait az alábbi kimutatás tünteti fel, mely az 1895. évi nov. hó 20—30 között tartott mezőgazdasági statisztikai felvétel alapján állittatott össze. Termeltetett az 1895. évben a vármegyében összesen:

Buza	571054	kat. hold	4308745	q.
Rozs	7427	» »	64319	»
Árpa	40209	» »	345314	»
Zab	51797	» »	437106	»
Repcze	9593	» »	82777	»
Tengeri	402020	» »	3918915	»
Komló	64	» »	449	»
Dohány	2458	» »	7542	»
Kender	2557	» »	36246	»
Len	1578	» »	8474	»
Borsó	1346	» »	11578	»
Bab	1705	» »	9316	»
Lencse	126	» »	903	»
Mák	101	» »	427	»
Burgonya	7078	» »	248193	»
Répafélék	5167	» »	471728	»
Bükköny	7198	» »	63749	»
Lóhere	8940	» »	158653	»
Luczerna	8535	» »	162252	»
Mohar	12965	» »	162574	»
Egyebek	20975	» »	471854	»

Az *állattenyésztési* ágak közül örvendetes fejlődésnek indult az utóbbi időben Torontál vármegyében a *lótenyésztés*, melynek fellendítésében a gazdasági egyesület kebelében fennálló lótenyésztési bizottságot illeti meg első sorban az érdem. Eltekintve az egyes uradalmaktól, hol mindenütt kitünő anyagu lovakat tenyésztenek, az egyes községek egymással nemes versenyre kelnek, hogy melyik nevel szebb és jobb lovakat, melyre az impulzust a gazdasági egyesület által rendezni szokott jutalomdij-osztások adják. Az uradalmakon kivül főleg a következő községek lótenyésztése méltó a felemlitésre: Franzfeld, Torontál-Almás, Horváth-Kécsa, Nagy-Szent-Miklós, Grabácz, Nagy-Tószeg, Erneszháza, Glogon, Csatád, Ozora, Zsombolya stb. A községek nagyobb részében

állami méneket használnak fedeztetésre, ezek mellett azonban magánmének is nagyszámban találhatók.

A *szarvasmarha-tenyésztés*, sajnos bár, de nincs oly fokon, mint a lótenyésztés. Nagyon természetes, hogy az uradalmak a szarvasmarhatenyésztést illetőleg szintén a kor szinvonalán állanak, de nem igy a kisebb gazdák, kiknél a szarvasmarha-tenyésztés nagyot hanyatlott a legelők nagymérvü feltörése folytán és kiknek nagyrésze a szarvasmarhatenyésztéssel édeskeveset törődik. Az egyes uradalmak által ugy a gulyabeli magyar szarvasmarha, mint a nyugati származásu bő tejelő marhafajták tenyésztése egyaránt fel van karolva. A községekbeli kistenyésztők ellenben a szarvasmarha-tenyésztést minden rendszer nélkül üzik s hozzá még rossz tartásban és rossz gondozásban is részesitik állataikat. Az egyesület éppen ezen körülmény miatt arra törekszik, hogy a vármegye szarvasmarha-tenyésztését fellenditse s ez irányban már évek sora óta czéltudatos müködést fejt ki. Egyik-másik községnek ingyenbikákat, több községnek pedig bikavásárlásra előleget adott és egyben a szükséges bikákat közvetitette is. Természetes, hogy ezen müködésének nyoma e nagy vármegyében egyszerre nem lehet szembeötlő, de az eredmény hovatovább még is csak fel fog tünni. Eredményt lehet várni legujabban a gazdasági egyesület közremüködésével kiadott megyei szabályrendelettől is, mely többek között kimondja, hogy községeknek csak magyarfajta származásu bikát szabad köztenyésztésre használniok. A szabályrendelet mindenesetre biztositja a helyes irányt, a mennyiben Torontálmegyében a köztenyésztésben a viszonyok figyelembevétele mellett egyedül a magyar szarvasmarha-tenyésztése indokolt.

A *juhtenyésztés* terén, mint másutt, ugy Torontálban is hanyatlás van. Az uradalmak által különböző tenyészirányok karoltattak fel. Igy a megye déli részein a hazai fésüs gyapjas juhok és czigájak, mig a megye északi részén a most emlitett tenyészirányok mellett merino és Rambouillet tenyésztésekkel és ezeknek hazai fésüs juhokkali keresztezésével is sürün találkozunk. Sőt itt-ott a czigáját cotswolddal is keresztezik. A népies juhtenyésztésnek anyagát a czigája képezi, gyapju- és tejtermelés czéljából, melynek gyapja bár szintén durva, de azért finomabb a raczkáénál.

A *sertéstenyésztést* ugy az uradalmak, mint kistenyésztők különös előszeretettel üzik. Nagyobbszabásu sertéstenyésztés a vármegye akárhány uradalmában található, melyekben a magyar mangalicza az uralkodó fajta. A kisebb tenyésztők a magyar mangalicza mellett még a szerb mangaliczát is kedvelik. A sertéshizlalással is előszeretettel foglalkoznak megyeszerte és pedig ugy az uradalmak, mint egyes vállalkozók, hozzá e mellett Nagy-Szent-Miklóson és Torontál-Almáson egy-egy sertéshizlaló-részvénytársaság is van, melyek épp ugy, mint több magán-

vállalkozó, exportra dolgoznak. Az 1895. évi járványos sertészvész azonban Torontál sertésállományának is körülbelül 50%-át elpusztitá.

A *baromfitenyésztés* fellendülésére jótékony hatást gyakoroltak a gazdasági egyesület által ingyen kiosztott baromfitörzsek, melyek által mig egyrészről egyeseket jó anyag birtokába juttatott, másrészről másoknak követendő példát mutatott jó anyag beszerzésére. A baromfitenyésztés jelenlegi állapota általánosságban elég kedvezőnek mondható. Különösen a pulyka- és a lúdtenyésztés van nagymértékben felkarolva, az előbbit a szerbek, az utóbbit pedig a németek üzik kiváló sikerrel és különös előszeretettel.

A *selyemtenyésztés* terén a vármegye vezérszerepet játszik s elmondható, hogy a selyemhernyó-tenyésztés megyeszerte virágzik, különben élénken illusztrálja a selyemtenyésztés fejlettségét a Nagy-Becskereken felállitott selyembeváltó-felügyelőség és a pancsovai selyemfonoda.

A *méhtenyésztés* korlátolt mérvben üzetik, legvirágzóbb Bánlak, Zsombolya, Alibunár és Tóba vidékén.

Az 1895. évi állatlétszámot az alábbi kimutatás tünteti fel, mely az 1895. év nov. 20—30 között tartott mezőgazd. statisztikai felvétel alapján állittatott össze.

1895. év november 20—30-ika közti időben Torontálmegyében volt összesen:

Szarvasmarha	139242	darab.
Ló	171058	»
Szamár	1006	»
Öszvér	14	»
Kecske	157	»
Sertés	269268	»
Juh	226602	»

Hogy Torontál vármegye mezőgazdasági viszonyairól csak halvány vonásokkal is képet lehessen alkotni, szükséges még a keretbe bevenni a *szőlőtermelést* is. A szőlőket ugyan a filloxera legnagyobb részben már kipusztitotta, de a pusztává vált területeken az emberi szorgalom kezd ujból kulturát teremteni amerikai alanyok ültetésével, melynek keresztülvitelét nagyban előmozditotta a gazdasági egyesület által létesitett amerikai szőlőtelep, honnét mérsékelt áron, sőt dijtalanul is bocsájtattak a községek és egyesek rendelkezésére amerikai alanyok. Végül még megemlitendő, hogy a homoki szőlőkultura az utóbbi időben szintén szép lendületnek indult.

A *gyümölcsfatenyésztés* főleg a nagyobb uradalmak kertészeteiben van nagymértékben felkarolva, mig a kisebb termelőknél nemesebb gyümölcsfélék csak elvétve találkoznak s főként a szilva és őszi baraczkra szoritkoznak.

III. Az egyesület működése.

Gróf Csekonics Endre közreműködése folytán 1883. évben ujjáalakitott egyesület azonnal a munka ösvényére lépett. Nagyon természetes, hogy a megalakulás első éveiben a kezdet nehézségeivel sokat kellett küzködnie, de azért müködésének nyomaival már a legelső években találkozunk. Egy oly nagy vármegyében azonban, mint a minő Torontál, nagyon sok irányban a müködést egyszerre megkezdeni nem lehetett, azért, mint legfontosabbra, első sorban az állattenyésztés fejlesztésére irányitá müködését. Ezen a téren ugyanis Torontál messze mögötte állott hazánk többi vármegyéinek. Az egyesület figyelmet forditott ugyan az állattenyésztés összes ágazataira, különösen azonban a megyei *népies lótenyésztés* fellenditését tüzte ki czéljául. Hogy mennyiben érte el ezen kitüzött czélját, azt fényesen illusztrálja, hogy manap Torontál a népies lótenyésztés terén az ország első vármegyéi közt foglal helyet. Igaz, hogy e téren nem egyedül az egyesületet illeti meg az érdem, mert ugy a földmivelésügyi miniszterium, mint maga a vármegye sok áldozatot hoztak ezen a téren, de azért abból egy jó részre az egyesület méltán tarthat igényt.

A nyolczvanas évek első felében az egyesület müködésének javarésze az állattenyésztés, de főként a lótenyésztés felvirágoztatására esik. Evégből egyes községek számára ménlovak vásárlását közvetité, sőt ezekre előlegeket is adott, s e mellett lótenyésztési jutalomdij-osztásokat rendezett.

A közjó érdekében kifejtett munkálkodásának közepette nem feledkezett meg az egyesület vagyonának és jövedelmeinek gyarapitásáról sem. E végből folytonos összeköttetésben volt a gazdákkal s a kit csak lehetett, tagjai sorába megszerzett. Ennek a munkálkodásnak volt csak köszönhető, hogy az 1885. év végén már 587 tagot számlálhatott, kik közül alapitó tag volt 51, rendes évdijas tag évi 12 frttal 1, rendes évdijas tag évi 6 frttal 175, rendes évdijas tag évi 2 frttal 360, összesen 587. A pénztári zárlat pedig ezen év végén 8968 frt 27 kr. tényleges vagyont tüntetett fel.

Az 1885. évben az egyesület fölötte nagy munkásságot fejtett ki. Ezen évben létesitette a nagy-szent-miklósi *gazdakört*, mely megalakulása után *Schreyer* Viktor elnöklete alatt az anyaegyesülettel karöltve, a járás mezőgazdaságának fellenditésén évek hosszu során át buzgó munkálkodást fejtett ki. Igy mindjárt, megalakulásának ezen első évében Nagy-Szent-Miklóson a gazdasági egyesület közreműködésével *gyümölcs- és szőlőkiállitást* rendezett, melyen 124 kiállitó vett részt s mely minden tekintetben fényesen sikerült.

A gazdasági egyesület 1885. évi müködésének kiemelendő momentumai még a következők: Résztvett az 1885. évi budapesti *országos kiállításon.* Az 1885. évi okt. hó 3—6-án Budapesten tartott nemzetközi *gazdakongresszuson* képviseltette magát. A vármegye felszólitására egy a *gyümölcstenyésztési megyei szabályrendelet* tervezetét készitette el, s egyáltalában a vármegyének több izben szakvéleményt adott. Megismertette a gazdaközönséggel az *amerikai szőlővesszőket.* Megkereste a vármegyét s a megye nagyobb birtokosait, hogy a nagy-szent-miklósi *földmivesiskolára* alapitványokat tegyenek, mely fáradozásának az lett az eredménye, hogy gróf Csekonics Endre 2, Bonnáz Sándor csanádi püspök 1, Sváb és Kolmer együttesen 1, és Kis-Zombor községe szintén 1 alapitványt tett. *Kirándulást* rendezett Puszta-Pékla állami telepre az ottani kenderáztatás s egyáltalában a kendertermelés és rizstermelés megtekintése czéljából. Az 1885. évi országos kiállitás megtekintésének megkönnyitése czéljából 311 egyesületi tagnak kedvezményes vasuti jegyet szerzett. Ugyanazon évben *vegykisérleti állomást* létesített Zsombolyán, az állomás vezetésével *Rziha* Károly gyógyszerészt bizván meg, ki az elemzéseket a gazdáknak 20% kedvezménnyel teljesitette. A vegykisérleti állomással párhuzamosan egy meteorologiai állomást is létesitett Zsombolyán ugyancsak Rziha Károlynak vezetése alatt, melynek havi jelentései az Értesitőben tétettek közzé. Szerződéses viszonyba lépett az E. M. Á. biztositótársulattal.

Az egyesület működése az 1886. évben.

A következő momentumok emelendők ki: Leginkább kidomborodik ezen évben, hogy az »Egyesületi Értesitő« ezen évben indittatott meg. Az volt a czél ennek megindításánál, hogy összekötő kapocsként szerepeljen az egyesületi tagok között, hogy a hivatalos dolgok megfelelő módon nyilvánosságra hozassanak s végül, hogy a mezőgazdasági szakértelem e réven terjesztessék. Az »Egyesületi Értesitő« fennállásának tizenegy évfolyama alatt ezen feladatának mindenkor meg is felelt. Az 1886. év müködésének köréből megemlitendő továbbá, hogy ezen évben a nagy-szent-miklósi földmives-iskolán egy 150 frtos alapitványt tett. Ez év márczius hó 21-iki közgyülési napján Nagy-Becskereken Bakay Nándor kendertermelési szakbiztos szakelőadást tartott. Ugyanazon évben módosittattak s a miniszterium által jóváhagyattak az egyesület *alapszabályai.* A vármegye törvényhatósága és a belügyminiszterium utján ezen évben sikerült kivinnie, hogy minden torontálmegyei község köteleztetett az egyesület alapitótagjai sorába belépni. A gazdasági egyesületek országos szövetsége által ezen évben tartott V. *nagygyülésen* képviseltette magát. Javaslatot terjesztett a vármegyéhez, hogy az *apaállatok vizsgálásáról* szóló megyei

szabályrendelet módosítása érdekében. Kiadta a nagy-szent-miklósi *gazdakör alapszabályait* magyar és német nyelven. A nagy-szent-miklósi gazdakörrel karöltve rendezte a Nagy-Szent-Miklóson tartott szántás- és ekeversenynyel egybekapcsolt *állat-dijazást*, mely alkalommal a dijazásra 75 drb. különféle állat vezettetett elő, a szántásversenynél pedig egyes ekével 14, többtagu ekével 5 és rayol ekével 3, összesen tehát 22 versenyző pályázott. Ugyanazon évben a Romániával megkötendő *vámszerződés* tárgyában felterjesztést intézett a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszteriumhoz s ezen felterjesztést kinyomatván, megküldötte Magyarország délvidékén müködő társegyesületeknek is pártolás czéljából. Majd midőn meghiusult a vámszerződés megkötése Romániával, s midőn ennek folytán kiütött a vámháboru hazánk és Románia között, a gazdasági egyesület minden eszközt és módot felhasznált arra, hogy a Romániából kiszoruló erdélyi iparczikkek számára hazánk területén piaczot teremtsen. Még ugyanezen évben folytatta az akcziót a *gazdakörök alapitása* tárgyában, ezen irányu müködése azonban a legtöbb járásban meghiusult s egyedül Nagy-Becskereken talált az egyesület felhivása viszhangra. Ugyancsak az 1886. évben az igazgató-választmány az első magyar általános biztositótársaság által kezdeményezett *jégbiztositási szövetséget* a gazdasági érdekekkel megegyezőnek nyilvánitotta s azt a gazdaközönség hozzájárulására melegen ajánlotta. Közremüködő munkásságot fejtett ki továbbá az O. M. G. E. által életbeléptetett *országos tenyészállat törzskönyvelési ügyben;* a mütrágyák használati eljárása ismertetésében; a mezőgazdasági munkásszükséglet vagy felesleg közvetitésében; a méntelepek és a hadsereg lószükséglete fedezése ügyében; a sertéshus és a sertésből származó czikkeknek Németországba szállitására felállitott szabályzat tárgyában; a községi faiskolák és a közhelyek befásitása és a kendertermelés ügyében; a tenyész-szarvasmarhák behozatalánál kivánatos óvatosság alkalmazása érdekében; a vetőmagvak eladásánál üzött visszaélések korlátozása ügyében; a fiumei export és import társaság megalakitása érdekében stb.

Az egyesület működése az 1887. évben.

Felterjesztést intézett a magyar kormányhoz, hogy a romániai határzár folytán Szerbián át beözönlő *szarvasmarha-import* megakadályoztassék. *Árpatermelési* kisérleteket hajtatott végre a megye különböző részein. Létesitette a nagy-becskereki és a perjámosi *gazdakört.* Résztvett a márczius hó 27. április hó 19-ig Nagy-Szent-Miklóson tartott *iparkiállitás* rendezésében. Közbenjárt a *mezőgazdasági biztositás* érdekében. Közbenjárt a megyebeli *dohánytermelésre* alkalmas talajoknak, a pénz-

ügyminiszterium általi kijelölésénél. Szakvéleményt adott a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium által az 1840. évi IX. t.-cz. helyébe léptetni óhajtott *mezőgazdasági rendtartás* előadói javaslatára vonatkozólag. Szakvéleményekkel szolgált a vármegye törvényhatósági bizottságának megkereséseire. Elintézést nyert a földmivelésügyi miniszterium azon régebbi megbizása is, hogy a budapesti 1885. évi kiállitás hivatalos jelentéséről a megyebeli viszonyokat érintőleg az egyesület netaláni megjegyzései, észrevételei vagy javaslatai a miniszteriumhoz felterjesztessenek. Nagy akcziót fejtett ki a kendertermelés felkarolása érdekében és pedig oly szép sikerrel, hogy a szegedi kenderkikészitő- és beváltó-telep müködésének biztositására a megyéből nagyobb területek biztosittattak, s e réven az egyesület a beváltási feltételek előnyösebb megváltoztatását kieszközölte.

Az egyesület működése az 1888. évben.

Országos mozgalmat inditott meg a *mezőgazdasági kamarák* szervezése tárgyában, e végből megkereste az ország valamennyi gazdasági egyesületét, javaslatba hozván, hogy a *mezőgazdasági érdekképviselet* egyöntetüleg, országosan és törvényhatóságilag oly módon volna megoldható, ha a gazdasági egyesületek átalakulnának kamarákká. Ezen általa felvetett eszme nagy hullámokat korbácsolt fel s bár a felvetett eszme akkor nem juthatott a megvalósitás révébe, az egyesület mégis megelégedve gondolhat arra, hogy a közfigyelmet eme fontos kérdésre irányitotta. A mezőgazdasági érdekképviselet még ma is nyilt kérdés, mely feltünik, hogy ismét alámerüljön, de a gazdaközönség e jogos követelményét kell, hogy a haladó idők áramlata minél hamarább ismét a felszinre sodorja s végre meg is valósitsa. A pestmegyei gazdasági egyesület által rendezett *kiállitás*, gépverseny és tenyészállatvásáron 12-tagu küldöttséggel képviseltette magát. A növénytermelés fejlesztése érdekében Nagy-Kikinda városától kibérelt mintegy 22 kat. hold terjedelmü szántóföldet s azt növénytermelési *kisérleti települ* rendezte be, melynek fogatos erővel való mivelése évről-évre az egyesület áldozatkész elnökének gróf Csekonics Endrének zsombolyai uradalma által eszközöltett. Sőt igen sok évben ezen uradalom a vetőmag és a szükséges kézi munkaerőt is. Ezen kisérleti telepet az egylet egész 1894. év végéig kezelte, midőn is az egyesület székhelyének Nagy-Kikindáról Nagy-Becskerekre történt áthelyezése következtében ezen kisérleti telepre vonatkozó bérleti szerződést a várossal megszüntette, miután merőben illuzóriusnak tünt fel, hogy a kisérleti telepet Nagy-Becskerekről sikerrel kezelhesse. Nagy-Kikindán rendezett egy lóversenynyel egybekötött *állatdijazást*, melyen a pénzdijakon kivül 56 elismerő

oklevél is osztatott ki. A megyei állattenyésztés fellenditésén munkálkodott továbbá azáltal, hogy a többi évekhez hasonlólag ezen évben is *közvetitett apaállatokat* egyes községek számára. A községek apaállatait vizsgáló-bizottságban kiküldött tagokkal képviseltette magát. A mezőhegyesi m. kir. állami ménesbirtokra egy *tanulmány-kirándulást* rendezett. Módositotta az egyesületnek alapszabályait s létesitette az egyesületi tisztviselők szervezeti szabályait. 1000 (ezer) frttal megvetette alapját a *bikaközvetitési alapnak*, mely később egyéb járulékokkal s a földmivelésügyi miniszteriumnak ugyancsak 1000 forintos hozzájárulása folytán tekintélyes alappá nőtte ki magát.

Az egyesület működése az 1889. évben.

A földmivelésügyi miniszterium által az ezideig kebelbelileg gyakorolt *bikaközvetités* ügyét az egyesület ez évben vette át saját hatáskörébe s különböző községek számára 12 drb bikát osztott szét. Nagy érdeklődéssel találkozó szaktanácskozmányt tartott az *italmérési jog kártalanitásáról* szóló törvény életbeléptetése folytán szükségessé vált kártalanitási igények bejelentésének s az e részben követendő eljárás ügyének megbeszélése tárgyában, melyen a pénzügyminiszterium is képviselve volt. Azon intenciótól vezéreltetve, hogy az egyesület növénytermelési kisérleteit ne csupán bérföldeken gyakorolja, hanem hogy ezen czélra tulajdonát képező földterülettel is rendelkezzék, Torontálmegye törvényhatósági bizottságától megvásárolta Nagy-Kikinda városában levő mintegy 10 kat, hold kiterjedésü, u. n. «*Plantage-kertet*». Itt létesitett egy nagyobbszabásu *faiskolát*, a fenmaradó földterületet pedig növénytermelési *kisérletek* tételére használta fel. Az egyesület pártfogása alatt álló zsombolyai *vegykisérleti és meteorologiai megfigyelő állomás* ez évben miként az előbbiekben, szép sikerrel müködött, sőt ezen évben a vizrajzi csapadék mérését is felvette müködése keretébe. A perjámosi gazdakörrel karöltve Perjámoson rendezett egy *állatdijazással és lóversenynyel* egybekötött *gazdasági kiállitást*, melyen a növénytermelési és kertészeti csoportban 41, az állattenyésztési csoportban 44, a kézi, gyári, valamint házi ipari csoportban 57 kitüntetés itéltetett oda, összesen tehát 142. Ugyanezen évben rendezett Nagy-Becskereken egy *lódijazást*, melyet megtekintett az ország akkori földmivelésügyi minisztere, gróf *Szapáry* Gyula is. Ezen alkalommal dijazásra elővezetetett 43 drb ló, melyek közt összesen 52 drb arany osztatott ki. A szövetségbe lépett gazdasági egyesületek *közgyülésén* képviseletére egy bizottságot küldött ki az egyesület. Tanulmányi *kirándulást* rendezett Temesvárra, az ottani mezőgazdasági iparágak megtekintése czéljából.

Az egyesület működése az 1890. évben.

Négy község számára 5 drb *tenyészbikát* közvetitett. Az O. M. G. E. által a *mezőrendőri törvényjavaslat* megvitatása tárgyában és a földmivelésügyi miniszterium által az *országos lótenyésztés* ügyében tartott szaktanács kozmányban kiküldöttei által részt vett. Ezen évben épitette fel a «Plantage-kert»-ben hivatalos helyiségét, melynek gyüléstermét állandó társalgási teremnek rendezte be, rendelkezésére bocsájtván itt a tagoknak az egyesületnek járó összes szaklapokat és az egyesületi könyvtárt. Torontál vármegye törvényhatósági bizottsága a megyei lótenyésztési bizottság megalakitását az 1889. évtől kezdődőleg a gazdasági egyesületre bizta s igy ezen időtől kezdve ezen bizottság, mint az egyesületnek egyik külön szakosztálya, végezte müködését, melyre vonatkozólag egy külön müködési szabályzat állapittatott meg. Ezen bizottság ezen évben két lótenyésztési *jutalomdijosztást* rendezett és pedig egyet Nagy-Szent-Miklóson és egyet Torontál-Vásárhelyen. A lótenyésztési bizottság a gazdasági egyesület kebeléből alakulván meg, az annak rendelkezése alatt álló lótenyésztési alapot is a gazdasági egyesület vette kezelésébe, melynek törzsvagyona az 1890-ben 17.882 frt és 82 krt tett ki. Ezen alapnak nagy része az egyes községek számára szükséges *mének vásárlására* fordittatott, illetőleg ezen czélra a községeknek esetről-esetre kamat nélküli kölcsön előlegeztetett, a tiszta jövedelemnek nagy részét pedig lótenyésztési jutalomdijosztásokra forditotta az egyesület. Az egyesületnek *bikaközvetitési alapja* az 1890. évben szépen gyarapodott. Ugyanis ezen évben a földmivelésügyi miniszterium 2000 frtot bocsájtott ezen czélra az egyesület rendelkezésére, melylyel együtt ezen alap törzsvagyona az 1890. év végén 3955 frt 24 krt tett ki. A bika közvetitésnél az egyesület az 1890. évben reformot léptetett életbe. Ugyanis ezen évtől kezdődőleg a tenyészbikák bevásárlása a községeknek szabad kezet engedett, ő reájuk bizván, hogy az egyesület által akarják-e a tenyészbikát megvizsgáltatni, avagy a választást illetőleg a vásárlást saját maguk akarják eszközölni, kikötötte azonban az egyesület magának a jogot, hogy ezen utóbbi esetben a tenyészbikákat felülvizsgáltatni fogja, mielőtt a kamat nélküli előleget az illető községnek rendelkezésére bocsájtaná. A zsombolyai *meteorologiai állomás* az 1890. évben az elsőrangu állomások sorába emeltetett s mint ilyen napi felvételeit táviratilag küldi a központba. Az egyesület 1890. évi müködéséből kiemelendő még, hogy Nagy-Kikindán, saját kisérleti telepén *aratógép-versenyt* rendezett. A nagy-szentmiklósi földmivesiskola müködését folyton figyelemmel kisérte s annak záróvizsgáján küldöttségileg képviseltette magát. Megkezdette az előmunkálatokat az *1891. évi temesvári kiállitás* sikerének biztositása érdekében.

Az egyesület működése az 1891. évben.

Községek számára ezen évben nem közvetitett bikát az egyesület, erre az egyes községeket felszólitotta ugyan, azonban ezen évben egy község sem fordult az egyesülethez, ellenben tenyészmének beszerzése czéljából ezen évben is adott ki egyes községeknek előleget. Az «Egyesületi Értesitő» ezen évtől kezdődőleg dijtalanul vette fel a tagok hirdetéseit. Az egyesület müködésének egy kimagasló momentuma az 1891. év történetében, hogy a Temesvárott rendezett *délmagyarországi ipar- és mezőgazdasági kiállitáson* egy külön pavillonnal jelent meg, melyben a vármegye mezőgazdasági és ipari produktumai valának elhelyezve. A pavillonban 22 megyei nagybirtokos és nagyszámu kisgazda kiállitása volt képviselve, melyek után egy nagy diszoklevél, 3 állami ezüstérem, 7 állami bronzérem, 1 elismerő okmány és 4 közremüködési okmány itéltetett oda. Az időleges *állat- és kertészeti* kiállitásokon a fenti dijakon kivül még 44 különféle kitüntetésben részesültek Torontálmegye kiállitói, ami a legfényesebben bizonyitja, hogy mily nagy arányokban volt ott a vármegye képviselve.

Az egyesület működése az 1892. évben.

Sajnosan tapasztalta az egyesület ezen évben is ugy, mint az előbbeniben is, hogy a legszebb intenczióval megalapitott bikaközvetitési alapot a községek nem vették igénybe, annak daczára ezen ügyben felhivást küldött a vármegye valamennyi községének. Ménlovak vásárlására kamatmentes előlegért azonban ezen évben is számos község fordult az egyesülethez. Azon czélból, hogy a megye területén a füztenyésztésre alkalmasnak igérkező nagykiterjedésü és felhasználatlanul heverő területeknek a füztenyésztés utján való értékesitését megkisérelje, az okszerü *füztenyésztésről* egy kis ismertetést bocsájtott ki s egyes tenyésztők között nemes füzdugványokat osztott szét. Ezen év folyamán határozatilag kimondatott hogy az Egyesületi Értesitőt a tagok tagilletmény gyanánt dijtalanul kapják. Szakvéleményt adott a *járási*, nemkülönben a *körállatorvosok* szervezetéről alkotott megyei szabályrendelet felől s azon többrendbeli módositást hozott javaslatba. A szövetségbe lépett gazdasági egyesületek IX. nagygyülésén küldöttségileg vett részt. Nagy-Szent-Miklóson és Pancsován *ló-, szarvasmarha- és sertésdijazást* rendezett.

Az egyesület működése az 1893. évben.

A bikaközvetitési alapot ezen évben két község vette igénybe. A lótenyésztési alapból, miként az előbbi években, ugy ezen évben is, egyes községek számára ménvásárlásokra kamatmentes előleg utalványoztatott. A lokális lótenyésztési ügyek mellett ezen év folyamán az országos

lótenyésztési ügyek intézésében is sikerrel vett részt az egyesület, amennyiben a *budapesti használati lóvásár* érdekében eredményes akciót fejtett ki. Hogy az egyesület a vármegye állattenyésztésének fellendítésére befolyást gyakoroljon, e végből Budapest környékén levő tehenészektől 50 drb fajbeli *szopós borjut* vásárolt s ezeket megyebeli tenyésztők között szétosztotta oly módon, hogy két év elteltével a tenyésztők három darab borju után egy darabot az egyesületnek kötelesek lesznek kiszolgáltatni, vagyis a tenyésztők kétharmad részért vállalkoztak a felnevelésre. Ezen, az egyesület birtokába ily módon visszakerülő 2-éves tenyészbikákat az egyesület községeknek dijtalanul fogja tenyésztésre kiadni. Istvánvölgyön és Török-Becsén *ló-, szarvasmarha-, sertés- és juhdijazást* és népies lóversenyt rendezett. A kisgazdák között *fajbaromfi*-törzseket osztott szét.

Az egyesület működése az 1894. évben.

A bikaközvetitő alapot a községek ezen évben nem vették oly mérvben igénybe, mint a milyen mérvben saját jól felfogott érdekükben igénybe kellett volna venniök. Kisérletet tett az egyesület *fajtehenészetektől* egyéves borjuk vásárlására, melyeket felnevelés végett egyes tenyésztők között óhajtott szétosztani, azonban ezen munkásságát nem jutalmazta siker. *Fajbaromfitörzseket* osztott szét a megyebeli kisgazdák között. *Szőlőzöldojtási tanfolyamot* rendezett az egyesület amerikai telepén. Franczfelden és Istvánföldön általános *állatdijazást* és lóversenyt rendezett. Nagy-Becskereken Rónay Jenő főispán elnöklete alatt egy *lóverseny* rendezőbizottságot szervezett, mely bizottság az 1894. évben Nagy-Becskereken jól sikerült versenyt rendezett. Az 1894. XII. t.-cz. értelmében a *mezőgazdasági bizottságnak* kebeléből való megalakitására vállalkozott s ennek értelmében alapszabályain megfelelő módositásokat eszközölt. Egy *csikólegelő felállitása* érdekében az előmunkálatokat megtette.

Az egyesület működése az 1895. évben.

Az 1894. évi *XII. t.-cz. végrehajtása* érdekében alakult mezőgazdasági bizottság ügyeinek ellátása végett az egyesület hivatalos székhelyét Nagy-Kikindáról Nagy-Becskerekre helyezte át. Miután azonban a mezőgazdasági bizottság alakitásáról hozott megyei szabályrendeletet a földmivelésügyi miniszterium csak az 1895. év végén hagyta jóvá, ennélfogva a mezőgazdasági bizottság összes ügyeit ezen évben a gazd. egyesület látta el. Ezen ügyek közül a következők érdemesek a megemlitésre: Véleményes jelentést adott: 1. az állattenyésztésről; 2. a pásztorokról;

3. a birtokhatár megjelöléséről alkotott megyei szabályrendeletekre. Szabályrendelet-tervezetet dolgozott ki a községi faiskolákról, továbbá a mezőrendőri törvény végrehajtása tárgyában 86 esetben szolgált szakvéleménynyel a vármegye törvényhatósági bizottságnak. A mezőgazdasági bizottság ügykörén kivül a következő munkásságot fejtette ki az egyesület az 1895. évben. Bevonta a tenyésztőknél felnevelés végett tartott bikaborjukat. Ezek közül a tenyésztésre alkalmatlanokat mészárszéken értékesitette. 4 drb 2-éves bikát pedig községek számára dijtalanul engedett át azon kikötéssel, hogy az illető községek kötelesek lesznek azokat, midőn tenyészképtelenné válnak, felhizlalva az egyesületnek visszaszolgáltatni. Szétosztatott ezen évben is fajbaromfitörzseket. A *hitelszövetkezetek* létesitése érdekében nagyobbszabásu akcziót fejtett ki. Poroszkay Béla megyei tiszti főügyész nagy-becskereki birtokán *növénytermelési kisérleteket* eszközölt. Kezdeményező lépéseket tett egy állandó *növénytermelési kisérleti telepnek* Nagy-Becskereken való létesitése tárgyában. Nagy-Kikindán és Franczfelden népies *lóversenynyel* egybekötött *lótenyésztési jutalomdijosztásokat* rendezett, mely alkalommal a pénzdijakon kivül egyszersmind diszokmányok is lettek egyeseknek adva. Közremüködött a nagybecskereki *lóverseny* sikere érdekében. Tagjai számára a «Magyar Mezőgazdák Szövetkezeté»-nél megrendeléseket tett. Az Ausztriával fennálló *vám- és kereskedelmi szerződés* megujitása alkalmából véleményes javaslatot terjesztett fel az O. M. G. E.-hez. Az E. M. Á. biztositó társulattal ujabb 5 évi időtartamra szerződést kötött. Lépéseket tett mezőgazdasági *népies felolvasások* rendezése tárgyában. Előmunkálatokat tett a vármegye *mezőgazdasági térképének* és a vármegye mezőgazdasági viszonyait feltüntető grafikus tábláknak összeállitása érdekében. A vármegye törvényhatósági bizottságának felkeresése folytán meginditotta a mozgalmat az 1896. évi *ezredéves országos kiállitás* érdekében, és az ezredéves kiállitáson Torontálmegye külön pavillonban leendő képviseltetését előkészitette.

A torontálmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapító-tag	Alapító-község	Rendes tag évi 12 frttal	Rendes tag évi 6 frttal	Rendes tag évi 2 frttal	Pártoló-tag	Összesen
1885	51	—	—	175	360	—	587
1886	51	25	1	185	369	1	632
1887	55	209	1	172	360	—	797
1888	51	209	—	42	234	—	536
1889	59	209	—	95	391	—	754
1890	55	209	—	79	323	—	666
1891	56	209	—	82	359	—	706
1892	55	209	—	89	360	—	713
1893	57	209	—	90	375	—	731
1894	57	209	—	90	378	—	734
1895	62	209	—	95	377	—	743

A torontálmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása.

Év	Törzsvagyon részint mint gyümölcsöző alaptőke, részint pedig ingatlanokba lefektetve		Bika közvetitési alap a községeknél levő követelésekkel együtt		Lótenyésztési alap a községeknél levő követelésekkel együtt		Összesen	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1885	8968	27	—	—	—	—	8968	27
1886	10054	10	—	—	—	—	10054	10
1887	11298	73	—	—	—	—	11298	73
1888	20808	80	1000	—	—	—	21808	80
1889	22115	51	2000	—	—	—	24115	51
1890	23398	10	3955	24	17882	82	45236	16
1891	26050	49	4134	22	18871	68	49056	39
1892	27605	—	4242	87	19863	53	51711	40
1893	27364	99	3471	51*	20501	95	51338	45
1894	27748	03	3630	68	21057	86	52436	57
1895	27748	16	4005	87	19258	74	51012	77

* A vagyon-csökkenést azon körülmény idézte elő, hogy 1726 frt 79 kr. 50 db fajbeli tenyészborju vásárlására fordittatott, melyek részért való felnevelésre tenyésztőknek adattak ki.

TRENCSÉNMEGYEI ERDÉSZETI ÉS GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Trencsén.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Alapitás czélja. Alapitók. Vezérférfiak.)

A trencsénmegyei gazdasági egyesület 1871. évi julius hó 1-én alakult meg oly czélból, hogy a mező- és erdőgazdászat, valamint az detartozó iparágak felvirágzásán a társadalmi erők összesitésével elméletileg és gyakorlatilag közreműködjék. Az egylet alapitása érdekében a vármegyének akkori irányadó férfiai kivétel nélkül közreműködtek, különösen nemeskürthi *Kubicza* Pál volt főispán, *Zsámbokréthy* Emil volt alispán, jelenleg országos képviselő és egyleti elnök, *Zamoysky* József volt elnök, *Marsovszky* Móricz, volt törvényszéki elnök; aullendorffi gróf *Königsegg* Gusztáv nagybirtokos az egyletnek alapitásakor elnöke; *Mednyánszky* Sándor jeles gyümölcsész, *Udránszky* Péter mostani alelnök és mások, kiket a vármegye gazdaközönsége lelkesedéssel támogatott.

Az egyesület czélja egész fennállása alatt lényegileg nem változott s nemcsak a gazdasági, hanem az erdészeti érdekeket is szolgálni óhajtván, ezt czimében is: »Trencsén vármegyei gazdasági és erdészeti egylet« kifejezte. Szervezetében időközben azonban több lényeges változás állott be.

Az egylet székhelye állandóan Trencsén szab. kir. város; az igazgatás a központból történik; az ügyvezető tisztviselők itt laknak és itt van az egylet irodája is; a közgyülések, választmányi ülések, szakértekezletek itt tartatnak, kivételesen azonban a vármegye más helyein is, tekintettel a napirenden levő tárgyak helyi érdekére és az egyleti tagok kényelmére.

Kezdetben az egylet kizárólag a központban müködött. Később a központi igazgatás nehézkesnek, bizonyulván aullendorfi *Königsegg* Gusztávnak az elnökségről kilencz évi sikeres működés utáni lemondása folytán

megválasztott elnök: gróf *Zamoysky* József kezdeményezésére, az alapszabályok módositásával az egylet területén hat u. n. fiókegylet szerveztetett, melyek rendelkezésére bocsájtatott az egyleti jövedelmek egy harmada, két harmada pedig a központi tevékenység számára tartott fenn. Ezen fiók-egyletek az alapszabályokban meghatározott keretben ugyan önnállóan müködtek, de a központi egyletnek exponált szervei lévén, mint ilyenek a központi igazgatás felügyelete és ellenőrzése alatt állottak és müködésükről számolni tartoztak. A fiók-egyletek felállitása által a gazdaközönség érdeklődésének és közreműködésének fokozása és a gazdasági téren való társadalmi munkálkodáshoz való könnyebb hozzáférhetés céloztatott. És habár nem minden fiók-egylet felelt meg teljesen a várakozásnak, mindazonáltal a köz javára való munkakedv mindenütt emelkedett és egyes fiókegyletek, mint a puchói és baáni, különösen serény eredményes tevékenységet fejtettek ki.

Az egyleti szellemi és anyagi erők ilyetén szétforgácsolása azonban a központ hátrányára vált. A gazdaközönség több érdeklődést mutatott saját fiókegyletei, mint az anyaegylet iránt és miután a közérdek azt hozta magával, hogy az anyaegylet semmi körülmények között gyengitve ne legyen, miután hasznosabbnak bizonyult a gazdasági és erdészeti egylet által szolgált érdekekre, hogy az anyaegylet köréből az apróbb fiók-egyleti mozzanatok helyett nagyobb szabásu akczió induljon ki; miután továbbá az egyleti anyagi erőnek emlitett megosztása a fiókegyletek közt ily jelentősebb mozgalmat a gazdasági élet fejlesztésére lehetetlenné tett: gróf Zamoysky József elnöknek a vármegyéből eltávozásával és az utánna megválasztott elnök Marsovszky Móricz elhalálozása után megválasztott jelenleg is az egylet élén álló Zsámbokréthy Emil elnök alatt az alapszabályok másodszori megváltoztatása mellett a fiókegyletek be lettek szüntetve és helyettük hat központi végrehajtó bizottság szerveztetett, melyeknek feladata kezdeményezés és végrehajtás a vidékük érdekében megteendő és megtett intézkedésekre nézve. Felállittatott továbbá a központban egy igazgatói állás a rendes ügymenet ellátására. Ez által egyrészt biztosittatott az alapszabályokban körülirt czél megvalósitására elégségesnek talált központi egyletnek a jövőre való tekintetből minden körülmények közt való fenntartása és másrészt méltánylásban részesültek a vidéki érdekek, melyeknek támogatása a végrehajtó bizottságokra hagyatott.

Az egyletnek irásbeli teendőit állandóan egy titkár látta el, aki ezért 300 frt, legujabban 400 frt tiszteletdijban részesül. Csakis gróf

Zamoysky József elnöksége alatt volt alkalmazva egy gazdasági intézetet végzett és 1200 frttal dijazott titkár. Minthogy azonban az egylet jövedelmei nem voltak oly nagyok, hogy ezen kiadás minden egyéb czél veszélyeztetése nélkül elviselhető lett volna, alig egynehány esztendő lefolyása után az elméletileg is szakképzett és ehhez képest dijazott titkártól el kellett tekinteni. Mint egyleti igazgató működik *Décsy* Lajos birtokos, a pénztári teendőket ellátja *Szilvay* István birtokos, egyleti ügyész *Frankl* Henrik trencséni ügyvéd. Mint egyleti titkárok működtek: *Bukovinszky* Arthur, *Nemák* Ferencz, *Petras* Károly, K. *Ruffy* Pál, *Gruner* Lajos, utóbbi kettő 1200 frt fizetéssel dijazva, majd ismét és jelenleg is Petras Károly.

II. Az egylet működési területének gazdasági viszonyai.

(Általános gazdasági viszonyok. Mezőgazdasági termelés. Gyümölcstermelés. Állattenyésztés.)

A trencsén vármegyei gazdasági és erdészeti egylet működése kiterjed az egész megyére, tehát 4623.05 □ kilométer területre. Földrajzi fekvése, talaja és éghajlati viszonyai főleg a megye déli részében elég kedvezők. Az erdők meglehetős jó állapotban vannak, túlvágások eszközöltettek ugyan, de azért különösen utóbbi időben az állami erdőgondnoki intézmény életbeléptetése óta sok történt az utánültetés és a kopár területek befásitása érdekében. A vármegyét a tutajozásra alkalmas Vág folyó majdnem egész hosszában átszeli és számos kisebb folyóvizet vesz magába. A népesség sürü és vasuti hálózata a baáni járásnak kivételével a közlekedési igényeket teljesen kielégiti. Nagyobb kiterjedésü birtoktestek nincsenek, tulnyomó a közép- és kisbirtok; hitbizomány csak egy van. Miveleti növények az árpa, rozs, zab, másodsorban a buza. Takarmányt, leginkább lóherét és burgonyát, utóbbit szeszfőzdékben való feldolgozásra, is legujabb időben czukorrépát kivitelre termesztik. A vármegye területén vagy 40 mezőgazdasági szeszfőzde működik. A kendert csak házi szükségletre termesztik. Legujabb időben találunk kosárfüz-telepet Belluson és a trencséni központi fogházban, hol a foglyok már több év óta füzfavesszőkből készitett iparczikkek előállitásával foglalkoznak.

A vármegye talaj- és éghajlati viszonyai a *gyümölcsfa-tenyésztésre* kedvezők lévén, gyümölcsösöket majdnem mindenütt találunk. Legszebb

és leggondozottabb gyümölcsösök vannak a *Mednyánszky* család birtokában Mednén, *Nozdroviczky* Miklósnál Nozdroviczon, *Sándor* István örököseinél Szlávniczon és *Májerszky* Bélánál Puchón. A szilva, alma és körte számos faja feltalálható a vármegye területén. Az utak mente is nagyobbrészt gyümölcs fákkal van kiültetve. A vármegye gyümölcs-termelése tehát kiterjedt; hiány csak abban van, hogy a nép gyümölcstermését értékesiteni nem tudja, potom áron eladja, miután aszaláson kivül az ipari feldolgozás egyéb eszközeit nem ismeri és ezek felhasználásához sem ért. Az is baj továbbá, hogy a gyümölcstermelés nem jellegzetes, hanem inkább vegyes, mely okból kellő értékesitést nem biztosit.

A *szőlőmivelés* nem bir közgazdasági jelentőséggel és inkább kedvtelésből, mint haszonra üzik. A vármegye alsóbb vidékén kisérletek tétettek ugyan a szőlőmiveléssel, és mint például néhai Kubicza Pál Ivanóczon és Zsámbokréthy Emil Trencsén mellett Isztebniken létesitett szőlők mutatják: a talaj és éghajlati viszony kedvező, a szőlő megérik, édes és az előállitott bor jó, de általánosabban elterjedni e mivelési ág nem tud.

Az állat-, különösen a *szarvasmarha*-tenyésztés a vármegye területén nagy jelentőséggel bir és kiterjedt. A piros-tarka marhát tenyészti a nagy, közép- és kisbirtokos egyaránt s mint tejelő, hizó és igavonó állat a czélnak meg is felel. Legujabb időben a kuhlandi és szimmenthali tisztavérü tenyészbikák használatával nemesitik a megye tájfajtáját. A hizlalás leginkább a szeszfőződékkel biró nagyobb gazdaságokban és bérlőknél van elterjedve; a kisebb gazda inkább tejelésre és gazdasági munkára tartja a szarvasmarhát. A tej föleg Trencsén városban és a megyebeli mezővároskákban értékesittetik.

A *lótenyésztés* a vármegyében nem tud fejlődni és alacsony szinvonalon áll. A tenyésztés nehézsége és a jó lóanyag drágasága megnehezíti az ottani szegény kisgazdák erre irányuló törekvését.

A *juhtenyésztés*, mely valamikor virágzó volt, a közös legelők felosztása és a kopár erdőhelyek beerdősitése óta teljes hanyatlásban van.

A *sertéstenyésztés* nem annyira kereskedelem, mint inkább házi szükséglet részére üzetik.

III. Az egyesület működése.

(Egyleti faiskola. Kisérleti és mintatelep. Gazdasági szakmunkák terjesztése. Gazdasági cselédek jutalmazása. Kiállitások, versenyek. Tenyészapaállatok kiosztása. Fajbaromfitelep.)

Az egyesület müködése főbb vonásokban a következőkben nyilvánult.

Baánban létesitett és fenntart egy *faiskolát*, melyben állandóan 8—10 ezer gyümölcsfa-oltvány van és a gazdaközönség részére olcsó áron áll rendelkezésére.

Jelenleg az egyesület törekvése oda irányul, hogy a vármegye területén állami segélylyel nagyobb központi faiskola létesittessék melyben az előre meghatározott gyümölcsfaj tenyésztessék és a gyümölcstermelőknek átengedtessék, hogy ezáltal a vármegye gyümölcstermelésének jellegzetessége és jobb értékesitése a jövőben biztosittassék szemben a mostani nagyon is vegyes és azért kevésbé jól értékesithető és nem is mindig nemes gyümölcs fajtákkal. Ez az egyleti tevékenység odáig fejlődött, hogy folyó év tavaszán már tervbe van véve egy 6 hold terjedelmű faiskola létesitése és berendezése.

Az egyletnek részvények utján és állami segélylyel gyümölcs konzerv gyár illetve olyan ipartelep felállitásán is fáradozik a hol a gyümölcstermés feldolgoztassék és a jelenleginél jobban értékesitessék hogy a gyümölcstermelők termésükön potom áron ne legyenek kénytelenek tuladni. A gazdasági egylet tagjainak és a szegény gazdáknak gyümölcs oltványok ingyenes beszerzését a kormánynál közvetiti és állandó figyelemmel kisérik utak mentének gyümölcsfákkal való kiültetését és az észlelt hiányok pótlását szorgalmazza. A községi faiskolák helyes kezelésében kitünt néptanitókat jutalmazza. Az egyesület öt aszalóval rendelkezik u. m. egy Lucas, egy Rainold, egy Casenille, egy Rodenberger és egy Gábor félével, melyek a gazdaközönség használatában vannak. Jutalomdijakat tüz ki cserebogarak pusztitására és e tárgyban utmutatással szolgál a gazdáknak; felügyel arra, hogy a hernyók irtassanak; rendezett gyümölcskiállitásokat is és megjelölte azon gyümölcs-fajokat melyeknek tenyésztése a vármegye éghajlati viszonyainak legjobban megfelel; a gyümölcstermés értékesitése czéljából egy franczia czider-készitő malmot hozatott.

Az egyesület *kisérleti és minta* teleppel nem bir, miután ennek létesitéséhez és berendezéséhez kellő anyagi erővel nem rendelkezik, mindazonáltal a gazdáknak *kisérletezésre* különféle magvakat osztott ki. A földmivelésügyi miniszterium kiküldöttjének részvételével tartott értekezletben

megállapitott elvek alapján most tárgyal a földmivelésügyi miniszterrel a vármegye területén egy *földmives-iskola felállitása* tárgyában, hogy az iskolában a kis gazdák fiai az okszerü és célirányos gazdálkodást és annak gyakorlati érvényesitését megismerjék és a nagyobb birtokosok és bérlők részére felügyeletre alkalmas gazdasági cselédek neveltessenek. Ezenkivül *népszerü gazdasági munkák dijtalan szétosztásával* terjeszti a gazdasági szakismereteket és a gazdaság körébe vágó kérdésekről a vármegye különböző vidékein *előadásokat* tartat. Ilyen füzetek megjelentek: az okszerü burgonya-termesztésről; a községi faiskolák helyes berendezése és kezeléséről; a szarvasmarha-tenyésztés felvirágoztatásáról; czélszerü trágya telepek és a trágya okszerü kezeléséről; az emberi ürülék hasznositásáról; a trágya-fősznek jelentősége és alkalmazása a gazdaságban stb. Jó cselédeket jutalmaz; jófajta *vetőmagvakat* ingyen oszt ki a tagok között; tartott *szántás-* és *eke-versenyeket*, általános gazdasági *kiállitást*; jelenleg pedig mozgalmat inditott a vármegyében egy *czukorgyár* felállitása ügyében és tevékeny részt vett a felvidék azon törekvésében, hogy Pozsonyban *kiviteli marhavásár* létesittessék.

A vármegye természeti viszonyainál fogva a lakosság az állattőleg pedig a *szarvasmarha-tenyésztésre* lévén utalva, ezen mezőgazdasági ág fejlesztésére az egyesület kiváló sulyt fektet. A vármegye azon tenyészkerületek sorába tartozik, melyekben a kuhlandi, berni, szimmenthäli- és pinzgaui fajták indokoltak, az egyesület törekvése tehát arra irányult, hogy a szarvasmarha-tenyésztést ily irányban fejlessze. A kormány segélyével létesitett állattenyésztési alapot melyből az emlitett fajtájú apaállatokat vásárol és kedvező fizetési feltételek mellett három évi kamat nélküli részletfizetésre községeknél és egyeseknél közhasználatra elhelyez. Az állatokat legnagyobbrészt Kuhlandban vásárolta, évente 15—20 darabot, legujabb időben pedig, miután Kuhlandból ragályos tüdővész miatt az importálás be lett szüntetve, a mezőhegyesi állami ménesbirtokon vásárolt apaállatokat. Valamint az által is közremüködött a szarvasmarhatenyésztés emelésén, hogy az évi apaállatvizsgálatokban kiküldöttjei által tevékeny részt vett és a kiosztott tenyészigazolványokkal is gyakorolta az ellenőrzést.

A *baromfi-tenyésztés* emelésére az egyesület fenntart egy telepet, melyen Plymuth-tyúk, peckingi kacsa és emdeni-lúd fajokat tenyészt és a szaporulatot az egyesület tagjainak oly feltétellel adja ki, hogy ezen fajokat tisztán terjeszteni és szaporulatukból ugyanannyi egyedet az egylet rendelkezésére bocsájtani kötelesek.

A *lótényesztés* emelésére évenként lótenyésztési jutalomdij-osztásokat rendez, csikó legelő létesitésén fáradozik és közbenjár a méntelepek anyagának kiválasztásánál, ilyen telepek szaporitását sürgeti.

Általában többször ismétlődő *állatkiállitások* rendezésével buzditólag és serkentőleg hat az állattenyésztés emelésére. E részben leginkább a szarvasmarha tenyésztés terén észlelhető feltünő eredmény, amennyiben körülbelöl kétszáz tenyészállatnak behozatala, melyeket a községek és egyesek közhasználatra tenyészképtelenségük beálltáig megtartani kötelesek, a helyi fajta nemesitésére észrevehető jó hatást gyakorolt. Az egyesület kisérleteket tett még a *sertés-* és *juhtenyésztés* fejlesztésére is, azonban tekintettel arra, hogy a sertés leginkább házi szükségletre tenyésztetik, a juhtenyésztés pedig a változott gazdasági viszonyok és a gyapju árának csökkenése miatt hanyatlott, e téren kevés eredmény mutatható fel.

A *vármegyei törvényhatósági bizottságnak* több mezőgazdasági szabályrendelet tekintetében adott véleményt s ilyenek megalkotását kezdeményezte; tanulmányozta a kötelező szarvasmarha biztositást; jelenleg pedig a községi hitelszövetkezetek ügyét tárgyalja; tagjainak az első magyar általános biztositó társasággal kötött szerződés folytán tüz és jég biztositásoknál dijkedvezményt biztosit. Tekintettel a némely években mutatkozó takarmányhiányra, szálas takarmány nemüekre és takarmányozási célokra szolgáló egyéb termékekre u. m. tengerire, korpára, burgonyára és burgonyatörkölyre, nemkülönben a kivitelre szánt czukorrépa és visszaszállitott répaszelet küldeményekre vasuti szállitási dij kedvezményt eszközölt ki a megyebeli gazdáknak, mely kedvezmény tengerire és korpára jelenleg is fennáll. A mezőgazdasági szeszgyárosok sanyarú helyzetére való tekintetből felirt a kormányhoz, a brüsszeli »Societé gènèrale de Maltose« tulajdonát képező u. n. Effront-féle szeszgyártási eljárás szabadalmának megszerzése iránt. A magyar kir. államvasutak a vármegyében levő állomásain a gazdaközönség érdekében kivánatos közraktárak és mintacsarnokok felállitása érdekében a kereskedelemügyi miniszteriummal tárgyalásokat folytat. Az emberi szilárd és hig ürülékeknek gazdasági czélokra való okszerü felhasználása érdekében kifejtett müködése a kellő eredménynyel jártak, mert Trencsénben oly vállalat létesült, mely ezen ürülékeket gyüjti, feldolgozza és gazdaságiczélokra értékesiti. Végül a többek között megemlitendő az is, hogy a vármegye területéről idegen helyekre elszegődni óhajtó munkások elhelyezését ingyen közvetiti.

Az egyleti vagyon helyzetére a következő adatok adnak felvilágositást:

A gazdasági egyesület külön kezeli az állattenyésztési alapot és külön a többi bevételekről szóló ugynevezett rendelkezési alapot.

1894. év végén az állattenyésztési alap állása 4431 frt 20 kr. és pedig;

takarékpénztári betét 1153 frt 64 kr, napló szerinti maradvány 273 frt 26 kr., 28 darab tenyészbikáért vételár követelés 3004 frt 30 kr

Az egylet egyéb vagyonáról szóló kimutatás 1894. év végével következő:

1. Rendelkezési alap pénztári maradványa	644 frt	86 1/3	kr.
2. Takarékpénztári betét mint a rendelkezési alap maradványa	307 »	72	»
3. Befizetett alapitványok takarékpénztári betétekben	3850 »	—	»
3 Tartozásban levő alapitványok, aláirási ivek és kötvények alapján	400 »	—	»
5. Kiállitási alap takarékpenztári betétben	600 »	31	»
6. Faiskola » » »	311 »	55	»
7. Hátralékos kamat tartozásban levő alapitványok után	40 »	—	»
8. Fel nem vett kamat befizetett alapitványok után	158 »	19	»
9. Hátralékos tagsági dijakban	1126 »	68	»
összesen	7439 »	31 1/3	»
Gazdasági szerek és egyebekben van	4509 »	62	»
Az összes vagyoni állapot tehát az 1894-ik év végével	16380 frt	13 1/3	kr.

Az 1895. évi költségelőirányzata a következő:

Bevétel a rendelkezési alapban	2651 frt	13 1/3	kr.
és pedig:			
1. 1894. évi pénztári maradvány	952 »	58 1/3	»
2. alapitványi kamatok	260 »	75	»
3. rendes tagsági dijak	1038 »	34	»
4. biztositási feljutalék	400 »	—	»

Kiadás ... 1770 frt — kr.

és pedig:

1. Titkár tiszteletdija	400	frt
2. irnok és irodai szerek	200	»
3. irodai helyiség	120	»
4. pénztáros tiszteletdija	150	»
5. szolga bére	60	»
6. egyleti közlöny	200	»
7. baromfi telep fentartása	200	»
8. portóköltség és nyomtatványokra	150	»
9. vegyes kiadások	290	»
összesen	1770	frt.
Maradvány	881	» $67^1/_3$ kr.

Egy lótenyésztési jutalomdijazás költségvetése:

Kiadás ... 226 frt 31 kr.

Erre fedezet:

1. kiállitási alap kamatai	26	frt 31	kr.
2. Államsegély	100	» —	»
3. fenti 881 frt $67^1/_3$ kr. maradványból	100	» —	»

Tenyészbikák beszerzésének költségvetése 1895. évre:

Bevétel ... 2929 frt 05 kr.

és pedig:

1. pénztári maradvány	273	frt 26	kr.
2. takarékpénztári betét	1153	» 64	»
3. tenyészállatokért vételár	1502	» 15	»

mely bevételek körülbelül 20 tenyész állat beszerzésére elegendő.

Az egyletnek van jelenleg 28 alapitó és 663 rendes tagja.

VASVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: ***Szombathely.***

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása, az alapitás czélja. Alapitók, vezérférfiak.)

A vasvármegyei gazdasági egyesület első megalakulása 1840. év szeptember 8-ára esik. Az akkor alakult egyesület leginkább a *gyümölcsfatenyésztés* terén fejtett ki tevékenységet s fennállott 1858. február 25-ig. Ekkor azonban megszüntette müködését s jóformán csak névleg szerepelt. 1861-ben ujraalakult, de jelentős és fennállását biztositó támogatásban nem részesülvén, müködése nagyon szük körre szoritkozott. Tulajdonképeni alapvető megalakulása *1878. október hó 1-én történt* és azóta megszakitás nélkül fennáll.

Az egyesület alapitásának czélja a vármegye gazdasági viszonyainak fejlesztése és emelésére irányuló intézkedések kezdeményezése, kijelölése és érvényesitése, továbbá a társulásban rejlő erő együttes felhasználása s a gazdasági érdekek képviselete volt.

Az első megalakulásban tevékeny részt vettek: *Hegedüs* Sándor, *Iván* György, *Kiczelstein* Imre, *Neupauer* György, *Reiszig* Lajos, *Schenk* Ferencz, *Skényi* János, *Simon* Antal, *Stallner* Ferencz, *Taschler* József, *Turkovits* János, *Zanelli* Ferencz, *Zauner* János. Ezen lelkes férfiak 1840. évi szeptember 8-án tartották az első alakuló ülést és megállapitották az egyesület alapszabályait. Ezen ma már ereklyét képező alapszabályok első pontja igy szól: »Az egyesület azon közérdekü czélból alakult, hogy a gazdaság haladó kimiveltetését minden ágaiban leginkább tagjainak közjavára emelje.«

Az egyesület ujraalakulásának és tevékeny müködésének kezdetén 1878-ban, mint alapitók szerepeltek: Gr. *Batthyány* Károly, herczeg *Eszterházy* Pál, gr. *Erdődy* István, herczeg *Batthyány* Ödön, gr. *Festetich* Dénes, gr. *Pállfy* Daun Vilmos, *Simon* Vincze csornai prépost,

Szabó Imre megyés püspök, Vasmegye közönsége s a zirczi apátság szt.-gotthárdi uradalma. Ezen áldozatkész csoporthoz azonban csakhamar számosan sorakoztak a vármegye nagy- és középbirtokosai közül és az alakulási év végén az alapitó tagok száma már 42-re emelkedett.

A gazdasági egyesület ujra alakulását és felvirágoztatását szentmártoni *Radó* Kálmán és *Bertha* Györgynek köszönheti. E két névhez füződik a gazdasági egyesület élete, tevékenysége. E lángbuzgalmu két férfiu tettre vágyó lelke, a közjó emelésére irányuló önzetlen tevékenysége tette lehetővé, hogy az egyesület szunnyadó tespedéséből felébredve, uj életre kelt. Ők voltak azok, akik a vármegyének haladni vágyó birtokosait az egyesületi eszmének megnyerték s ezek segélyével a vasmegyei gazdasági egyesület szilárd alapkövét lerakták. *Radó* Kálmán, mint a vármegye főispánja és az egyesület elnöke, *Bertha* György, mint az egyesület titkára, majd igazgatója s mint közgazd. előadó elévülhetetlen érdemeket szereztek.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Nagyobb-kisebb birtokok aránya, általános gazdasági termelés, állattenyésztés, különleges kulturák.)

A vasmegyei gazdasági egyesület müködése kiterjed az egész megyére, mely 5035·31 négyszög kilométer területtel bir.

Vasmegye kedvező földrajzi fekvése, talaj- és éghajlati viszonyaival az összes miveleti növények termesztésére alkalmas.

Az erdővel boritott területek kedvező elosztása s a megyét keresztülszelő kisebb-nagyobb folyóvizek eredményezik azt, hogy éghajlata a szélsőségektől ment.

Népessége sürü, vasuti hálózata sok irányu, közel esik a jelentős piaczokkal biró Ausztriához.

Sok ezer holdat felölelő nagy kiterjedésü birtoktestek nincsenek, tulnyomó a közép- és kisbirtok. Mindezen kedvező tényezők együttes közrehatása folytán a gazdálkodás belterjes. Háromnyomásu gazdálkodási módot még a megye mostohább talajjal biró vidékein sem találunk. Általánosságban a váltógazdaság divik, melynek forgójában helyes arányban egymással váltakoznak miveleti növényeink nagy része.

A kalászosok közül első helyet foglal el az *árpa, buza* és *zab* s másodsorban a *rozs*. A *gumós* és *gyöknövények* közül a takarmány- és

czukorrépát, burgonyát és itt-ott kis területen a *czikóriát* termesztik. De előkelő hely jut a vetésforgóban a *takarmánynövények,* különösen a hereféléknek. A veres lóher, ezen elsőrendü takarmánynövény, a megyének majdnem minden vidékén, kis-, közép- és nagybirtokos által kiterjedten termeltetik. Bükkönyt, mag- és takarmánynyerés czéljából általánosan vetik. Mint zöldtakarmány közkedveltségü az őszi borsó és csalamádé. A *tarlónövények* közül különösen a horvátok és vendek által lakott vidéken a hajdinát (tatárkát) általánosan termesztik, melynek szemtermése lisztté őrölve leginkább emberi táplálékul, de takarmányozási czélokra is szolgál. A *tarlórépa* is általánosan elterjedt müveleti növény s a *csibehur,* mint kiváló tejelő takarmány nem egy gazdaságban feltalálható. A *tengerit* leginkább háziszükségletre termelik s ez csak kivételesen képez kereskedelmi árut.

A megye északi, nyugoti és délnyugoti vidékein a *kereskedelmi* növények közül általánosan termesztik a lent, mag- és fonálnyerés czéljából. A Stájerországgal határos községekben *komló-telepek* vannak, részint karó, részint magas sodronymüvelésre berendezve s a nyert komló korai érése s gazdag lupulin tartalma miatt többnyire jó árban értékesül.

A Rába és Sorok mellékein találunk jól berendezett *kosárfüztelepeket,* ezek hozama többnyire a szombathelyi fegyházban értékesittetik.

A talaj- és éghajlati viszonyok a *gyümölcsfatenyésztésre* kiválóan kedvezők levén, ugyszólván minden községben találhatók kisebb-nagyobb kiterjedésü gyümölcsösök. Majdnem egy évszázad óta előszeretettel ápolták a gyümölcsfát s ennek kedvező eredménye az, hogy Vasmegyében az alma és körte a legválogatottabb fajokban feltalálható. Az utak mellékei is már nagy részben gyümölcsfákkal vannak beültetve. Szóval elmondható Vasmegyéről, hogy fejlett gyümölcstermeléssel bir.

A *szőlőmivelés* nem nagy jelentőségü, egyedüli hirneves szőlőhegy a Ság-hegység, mely a Somlyó-hegynek ugyszólván ikertestvérének mondható. Összefüggő szőlőterület a »Vashegy« s a Kőszegtől Rohonczig elvonuló hegyoldalon s a muraszombati járás »tótság« nevezetü vidékén található. Elszórtan, kisebb-nagyobb kiterjedésü szőlők a dombosabb vidékeken mindenütt vannak, de különös jelentőséggel nem birnak, s a szőlő igen kevés helyen tekinthető egyedüli és főjövedelemforrásnak.

Annál nagyobb jelentőségü azonban Vas vármegye *állat-,* különösen

szarvasmarha tenyésztése. A legelő területek hiánya s az aránylag kis birtoktestek kényszer hatásának engedve, a nyugati korán fejlődő szarvasmarha, nevezetesen a pirostarka hegyi jellegü fajta jutott tulsulyra. Ezt tenyészti nagy-, közép- és kisbirtokos egyaránt s a következetes, czéltudatos és együttes eljárásnak köszönheti, hogy ma már egy oly tájfajta keletkezett, mely mint tejelő, hizó és igavonó állat a közszükségletnek nemcsak hogy megfelel, de jövedelmezőségével a gazdák megélhetését biztositja. Vannak a mellett a megyében számos tisztavérü simmenthali tenyészetek, melyek a tájfajta további fejlesztésére nagy hatással vannak. Az általános irány a tenyészállat és különösen tejelőmarha nevelése, de nemcsak a nagy- és közép, hanem a kisgazdák körében is a hizlalás mindinkább terjed s ugy az egyik mint a másik irány jövedelmező volt eddig s talán az is marad a jövőben. Találunk a megyében számos, jól berendezett tejgazdaságot. A tej vagy nyersen értékesittetik, vagy feldolgozás alá kerül, mely esetben ezzel kapcsolatosan sertéshizlalás üzetik.

Az állattenyésztés egyéb ágai közül figyelmet érdemel a *lótenyésztés*. Van a megyében több igen jó félvér anyaggal biró ménes; a kisgazdák azonban különös előszeretettel tenyésztik a hidegvérü lovat, mely a muraközi ló elnevezése alatt legtöbbször jó árban értékesithető. De a kisgazdák ezen törekvése, habár saját szempontjukból tekintve, hasznosnak látszik, általánosan a lótenyésztésre hátrányosan hat, a mennyiben a heterogen anyag összekeverése folytán egy határozott jellegü s az általános közszükséglet és keresletnek megfelelő lóanyag nevelését igen megneheziti. A megindult tervszerü és egyöntetü eljárás azonban ezen a hiányon segiteni fog.

A *juhtenyésztés*, mely egykor a megye keleti részén az ugynevezett »Kemenesalján« virágzásban volt, ma hanyatlóban van s a legtöbb birtokos azzal teljesen felhagyott.

A *sertéstenyésztés* nem nagy jelentőségü, de különösen a gyorsabb fejlődésü s ma már élénk kereslet tárgyát képező hussertés, nevezetesen a fehér Yorkshiere mindinkább terjed.

A vármegye gazdasági viszonyait s különösen a belterjességet mi sem igazolja jobban, mint azon körülmény, hogy a gazdák körében kivétel nélkül a mütrágyák használata mindinkább terjed s az istálló trágyán kivül, ennek felhasználásával az egyes miveleti növények hozamát jövedelmezőleg emelték.

III. Az egyesület működése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: szőlőtelep, faiskola, gazdasági áruraktár; működésük eredménye.)

Az első megalakulás idejében 1840-ik évben létesitett az egyesület egy *faiskolát* s azt 1858-ig fentartotta, akkor azonban, miként az irattárban levő adatok bizonyitják, kénytelen volt azt eladni s a kertészt is elbocsátani.

1891-ben egy 5 hold kiterjedésü *amerikai szőlőtelepet* létesitett. A telep ma már teljesen be van rendezve s a mig egyrészt Riparia portalis alanyok tömeges termelésére, addig másrészt ojtványok előállitására is szolgál.

Hogy az egyesületi tagoknak gazdasági czikkek beszerzésénél kezére járjon, 1885. óta közvetiti első sorban a vetőmagvak, mütrágyafélék, lótakarók, permetező gépek, eszközök és anyagok beszerzését mindenkor a beszerzési ár megtéritése mellett. Ezen anyagok elhelyezésére Szombathelyen egy *raktárt* tart fenn saját pénztárának terhére. S hogy a központtól távolabb lakó tagoknak is e téren előnyöket nyujthasson, a kis-czelli, csákányi és szt.-gotthárdi vasutállomásokon főleg mütrágyák elhelyezésére szolgáló kézi raktárakat létesitett, amelyekkel igen jó eredményeket ért el.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok a földmivelés, talajjavitás, állattenyésztés, gépészet és házi ipar terén.)

Az egyesület kisérleti teleppel nem rendelkezvén, a földmivelés emelésére leginkább csak az okszerü és helyes irányu gazdasági elvek terjesztésével hatott közre.

Pályadijak kitüzésével s népszerü nyelven irott pályamunkák szétosztásával a *gazdasági szakismeretek* terjesztésén évek óta fáradozott, 1880-ban pályadijat tüzött ki a megyében fekvő oly középbirtok jutal-

mazására, mely birtok aránylag legtöbb lábas jószággal bir. 1880-ban széleskörü mozgalmat inditott meg a megyében felállitandó czukorgyár ügyében, ez érdemben a kezdeményező lépés az egyesület érdeme.

1881-ben mozgalmat inditott meg egy létesitendő *földmives-iskola* ügyében s részint alapitványok szerzése, részint más módon biztositotta az előfeltételeket, melyekhez az iskola felállitása füzve van.

1882-ben pályadijat tüzött ki oly munka megirására, mely az *istállói trágya okszerü kezelését* népies irályban tárgyalja s a legjobb müvet több ezer példányban kinyomatva, tagjai közt dijtalanul szétosztotta. Ugyancsak a helyes gazdálkodási elvek és módok terjesztésére és ismertetésére 1882-ben gazdasági vándortanitói állást is rendszeresitett. A vándortanitó, ki utóbb a titkári teendőket végezte és végzi ma is, a gazdaság körébe vágó kérdésekről a megye különböző vidékein tart előadásokat.

1882-ben a gazdasági *mellékiparágakat ismertető* pályamunkát jutalmazott s ugyancsak dijtalanul több ezer példányban tagjai közt szétosztotta.

1884-ben a *kölcsönös biztositási szövetkezet ismertetésére* 200 arany forint pályadijat tüzött ki.

1886-ban a *kártékony gyomokat* és azok irtásmódját *ismertető* munkára 25 arany pályadijat tüzött ki.

Ugyanekkor 15 arany pályadijat tüzött ki oly munka megirására, mely a kisgazdák megélhetését biztositó teendőket ismerteti.

1887-ben meginditotta a mozgalmat az iránt, hogy Őri-Szt.-Péteren egy *lenbeváltó telep* felállittassék s az ott letelepedett mütakácsot pénzbeli segélyben részesitette.

Hogy az árpa és komló értékesitését biztositsa, részt vett ezen terményekkel a budapesti és brüsszeli időleges *árpa-* és *komló*-kiállitáson.

Széles körben és kimeritően ismertette a mütrágyák hatását s azok alkalmazásának módjait részint vándortanitója, részint ezen kérdést tárgyaló füzetek utján.

Ugyancsak a föld jobb megmunkálására vélt hatni azzal, hogy a hosszu ideig egy és ugyanazon birtoktesten szolgált cselédeket jutalmazta. *Cselédjutalmazásokat* tartott 1880-ban. Pályázott 132 cseléd és jutalmazva lettek 17-en 15 aranynyal és 60 ezüstforinttal. 1881-ben 55 pályázó közül jutalmazva lettek 42-en; 1886-ban pályázott 285 cseléd s kiosztatott 18 drb arany, 120 ezüst érem és 60 ezüstforint.

A jófaju *vetőmagvak* általános *elterjedését* elősegitette azzal, hogy részint saját pénztára terhére, részint a földmivelési miniszterium segélye-

zése, részint pedig a beszerzési ár megtérítése mellett évenként megbizható helyekről hozatott különféle fajtiszta vetőmagvakat.

A kosárfüz termelését elősegitendő, létesitett a szt.-gotthárdi kulturegyesülettel együttesen egy *kosárfüz-termelő telepet.* Azon kivül pedig a magántulajdont képező telepek vesszőhozamának értékesitésénél közbenjárt.

A vármegye helyrajzi fekvésénél fogva az állat- s különösen a *szarvasmarha tenyésztésre* lévén első sorban alkalmas, ezen tenyésztési ág fejlesztése és emelése már az ujraalakulás idején az egyesület főfeladatát képezte s képezi ma is.

Hogy azonban biztos eredménynyel müködhessen, mindenekelőtt magáévá tette az egyesület a tenyészkerületek eszméjét s azokat a gyakorlatban is érvényesitette oly módon, hogy számolva az adott viszonyokkal, egy és ugyanazon fajta általános elterjedésén és fejlesztésén fáradozott. A különféle nyugati fajok importálása folytán a megyebeli marhaállomány egy tarka vegyületet képezett, mely mint olyan, különösen a kisbirtokosnak jövedelmező nem volt. Ezen tervnélküli eljárásnak gátat vetett azzal, hogy egy állattenyésztési alapot létesitett, részben saját erejéből, részben a földmivelési miniszterium segélyével, s abból évenként előbb kuhlandi, majd bern-simmenthali fajtáju apa- és anyaállatokat vásárolt s azokat kedvező árban és legtöbbször két évi kamatnélküli részletfizetésre első sorban községeknek eladta. Az e téren kifejtett tevékenységet feltünteti a mellékelt táblázat. (I. táblázat.)

A *sertéstenyésztés* fejlesztésére s különösen egy határozott tenyészirány meghonositására hatott azzal, hogy évről-évre fokozott számban osztott ki egyszerüen a visszaadás kötelezettsége mellett vidékek szerint angol hus- és hazai zsirsertéseket. E mellett kedvező ár és fizetési feltételek mellett kanokat is adott el.

A *baromfi*-tenyésztést hasonló módon emelte. A külföldi fajbaromfiak tiszta vérben való tenyésztése azonban általános gazdasági szempontból tekintve, nem bizonyult jónak.

A mig egyrészt a jó tenyészanyag beszerzését és elterjedését tette lehetővé, ugy nem késett másrészt évről-évre tervszerüen ismétlődő állatdijazások rendezésével buzditólag és serkentőleg hatni az állattenyésztés iránti kedv ébresztésére.

Kezdetben ezen kiállitások egyszerüen arra szolgáltak, hogy a jobb állatok dijazásával a szorgalom, jó igyekezet jutalmazva legyen s hogy különösen a kisgazdák utbaigazitást nyerjenek a követendő tenyészirányt

A vasmegyei gazdasági egyesület által közvetitett tenyész-szarvasmarhák szám- és fajtaszerinti kimutatása.

Év	Közvetített						Közvetitett összesen	Közvetitett tenyészállatok teljes értéke	
	Simmenthali	Berni	Pinsgaui és mölthali	Kuhlandi	Freiburgi feketetarka	Borzderes		frt	kr
	d	a	r	a	b				
1878	.	.	.	.	2	2	4	800	.
1879	.	.	.	6	.	.	6	1200	.
1880	.	.	.	9	.	.	9	1800	.
1881	.	.	5	18	.	.	23	5750	.
1882	.	.	4	15	.	.	19	5729	.
1883	.	.	.	37	.	.	37	7924	.
1884	.	.	.	23	.	.	23	6058	.
1885	.	28	.	.	.	.	28	5541	.
1886	.	29	.	.	.	.	29	4676	.
1887	27	.	.	.	.	.	27	2813	.
1888	12	.	.	.	.	.	12	2340	.
1889	43	.	.	.	.	.	43	9698	.
1890	41	.	.	.	.	.	41	8439	.
1891	46	.	.	.	.	.	46	12115	.
1892	50	.	.	.	.	.	50	11425	.
1893	50	.	.	.	.	.	50	11322	.
1894	51	.	.	.	.	.	51	12353	.
Összesen	320	57	9	108	2	2	498	109983	.

illetőleg. Utóbb azonban a kiállitások már nagyobb jelentőséggel birnak, a mennyiben az egyszerü jutalmazáson kivül, a tenyésztőkre már kötelezettséget róva biztositják azt, hogy a jó tenyészanyag ki is használtassék azon körben, a hol az tenyésztve lett. A dijazott állatok tulajdonosai ugyanis kötelezve vannak, azokat bizonyos számu években megtartani és tenyésztésre használni, ellen esetben a dijakat visszafizetni kötelesek.

Ott, a hol már ezen eljárás folytán egy határozott jelleg a bernsimmenthali tulsulyra jutott, igy Rohonczon alakitott az egyesület egy tenyészegyletet s annak az első bikát ingyen adta.

Még 1880-ban tanulmányozta kiküldötteivel Grácz és más városok tejszövetkezeteit s a szombathelyi *tejszövetkezet* alakitására az impulsust megadta, de tovább ment s e szövetkezet részére az első tejfelező gépet a földmivelési miniszteriumtól kérelmezte.

1891-ben rendezett Sárváron és Német-Szt.-Mihályon egy *tejelő versenyt.*

Részt vett évenként a megyebeli bikavizsgálatoknál kiküldötteivel s mindenkor arra törekedett, hogy csak az általános tenyésziránynak megfelelő apaállatok látassanak el tenyészigazolvánnyal.

Kérelmezte 1893-ban a földmivelési kormánytól, hogy Svájczból nagyobb számu tenyészállatot importáljon s annak segélyével a fizetési kötelezettség elvállalása mellett hozott 46 drb simmenthali tenyészállatot.

Hogy egyrészt az állattenyésztés terén kifejtett rendszeres működésének eredményét bemutathassa, másrészt pedig a tenyésztett anyag értékesitését előmozdithassa, részt vett 1885-ben a budapesti tenyészkiállitáson egy kiválóan kisgazdák tulajdonát képező 20 drbból álló tenyészállat-csoporttal, s azzal a legnagyobb kitüntetést, nagy diszoklevelet nyert. Hasonló czélból részt vett 1890-ben a bécsi kiállitásban s gyüjteménye ott is dijazásban és elismerésben részesült. A vasmegyei tájfajta tejelőképességét bemutatandó kiállitott 1890-ben a bécsi kiállitás minta-istállójában saját költségén e fajtához tartozó 6 drb tehenet.

A *gyümölcsfa-tenyésztés* emelésére azzal müködött közre, hogy először kijelölte a megye viszonyainak megfelelő nagybani termelésre alkalmas alma- és körtefajokat és azokból évenként a községi faiskolák részére biztos helyről dijtalanul ojtógalyakat osztott szét.

Jutalmak kitüzésével serkentette a faiskola-kezelőket, a *faiskolák* szakszerü kezelésére, sőt többet is tett, a mennyiben saját költségén 5 tanitót a magyar-óvári tanfolyamon kiképeztetett s ugyancsak a tanitók

kiképzésére Felső-Lendván egy 14 napra terjedő gyümölcsészeti szaktanfolyamot rendezett.

A megyebeli kiváló minőségü *gyümölcs értékesitését* elősegitendő, résztvett 1881-ben, 1885-ben és 1891-ben a Budapesten rendezett gyümölcskiállitásokban s gyüjteménye mindannyiszor a legelső kitüntetésekben részesült. Kirándulásokat rendezett jelesebb gyümölcsfatelepek megtekintésére s a szerzett tapasztalatokat közzétette. Gyümölcskóstolásokat tartott beküldött gyümölcsfajok meghatározása czéljából.

Dijtalanul osztott ki a tanitók között méhkaptárokat és méhészeti eszközöket.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, vásárok, versenyek, kisérletek előadásával állatdijazások elősorolása.)

1880-ban aug. 26-án Szőllősön rendezett *szántás-* és *ekeversenyt.* Részt vett 5 gyáros 12 ekével. Kiadatott egy arany-, egy ezüst- és egy bronzérem.

1881-ben *jutalmazta* a birtokhoz aránylag *legtöbb marhaállománynyal biró gazdaságokat.* Kiadatott 2 arany- és 1 ezüstérem.

1881. okt. 8-án és 9-én rendezett Szombathelyen egy *gyümölcskiállitást.* Részt vett 47 kiállitó. Kiadatott 2 arany-, 7 ezüst-, 5 bronzérem, 9 oklevél, 6 arany, 8 ezüstforint. Ezzel kapcsolatosan sorsjátékot rendezett és kiosztott 600 frt értékü gazdasági és kertészeti gép- és eszközöket.

Ugyanazon évben részt vett a budapesti gyümölcskiállitáson és gyüjteménye nagy ezüstéremmel lett kitüntetve.

1885-ben *kiállitott* Budapesten az időleges kiállitáson egy 20 drbból álló tulnyomóan kisgazdák tulajdonát képező *tenyészállat-csoportot,* mely a legelső dijjal, nagy diszoklevéllel lett kitüntetve.

Részt vett a gyümölcs-, komló- és árpakiállitáson s friss gyümölcsből álló 1000 tányérra rugó gyüjteménye legelső dijjal, nagy diszoklevéllel lett kitüntetve.

1885-ben saját költségén 23 buzgó tanitót, az egyesület titkárának vezetése mellett Budapestre küldött a kiállitás megtekintésére.

1886-ban szeptember 13. és 14-én Sárváron nemzetközi *vetőgépversenyt* rendezett. Részt vett 7 gyáros. Kiadatott 1 arany-, 1 ezüst-, 1 bronzérem és egy elismerő oklevél.

1887-ben *jutalmazta* a községi *faiskola-kezelőket* 300 frttal.

1888-ban *jutalmazta* az egyesület *buzgó levelező tagjait* többnyire tanitókat egy ezüstéremmel és 300 frt értékü kertészeti és méhészeti eszközökkel.

1889-ben teljesitette a Szombathelyen rendezendő nagyobb szabásu *vándorkiállitás* előmunkálatait.

1890-ben szept. 3—9-éig részt vett a bécsi *kiállitásban* egy 18 darabból álló *állatcsoporttal* és azzal elsőrendő díjakat nyert.

1890-ben *jutalmazta* a községi *faiskola-kezelőket* 300 frttal.

1891. május 3. és 4-én Kámonban (Szombathely mellett) nemzetközi *mütrágyaszóró gépversenyt* rendezett.

1891. októberben részt vett a budapesti *gyümölcs-kiállitásban* és gyüjteménye ismételve legelső dijjal, nagy diszoklevéllel lett kitüntetve.

1893. október hóban *importált* a földmivelési miniszter segélyével közvetlenül Svájczból 46 drb *tenyészállatot* 34,500 frank értékben s azokat jelentkező tagjainak átadta.

1894-ben amerikai szőlőtelepén *zöld-* és *fásoltási tanfolyamot* rendezett. Részt vettek 43-an.

Az egyesület vándortanitója 1883., 1884., 1885., 1886., 1887.. 1888., 1889., 1890. és 1891-ik években Szécsényben, Répczelakon, Acsádon, Vépen, Német-Lőn, Pornón, Rábahidvégen, Egyházas-Rádoczon, Német-Gencsen, Őri-Szt.-Péteren, Csákányban, Német-Sároslakon, Pinkamindszenten, Csánigon, Rohonczon *előadásokat* tartott és ezen előadásokat az egyesület hivatalos közlönyében mindannyiszor közzétette.

Az egyesület vándortanitója, ki egyuttal titkár is, 1884. és 1885. években tanulmányozta Cseh-, Bajor- és Stájerország, valamint Württemberg *komlómivelését* és ezen tanulmányáról az egyesület lapjában a komlótermelők okulására kimeritő jelentést tett.

1879-ben részt vett az egyesület a székesfehérvári *gazdakongresszus* tárgyalásaiban. A szövetségbe lépett gazdasági egyesületek gyülésén mindannyiszor képviselve volt s az 1891-ki nagygyülésre a gazdasági érdekképviselet szervezését illető különvéleményt adott.

Szarvasmarha tenyész- és ivadékdijazások.

Év	Hó	Nap	Dijazás helye	Kiállított állatok száma	Dijazott állatok száma	Kiadatott aranyérem	Kiadatott ezüstérem	Kiadatott bronzérem	Kiadatott oklevél	Kiadatott forint	
1879	szept.	9	Szombathely	113	13	.	.	.	.	189	Tenyész dijazás
	»	18	Kis-Cell	110	11	.	.	.	.	172	»
1880	aug.	24	Szombathely	95	15		.	.	.	.	»
	szept.	1	Felső-Eőr	142	13	2	2	1	1	304	»
	»	9	Sárvár	94	14		.	.	.	.	»
1881	»	7	Felső-Eőr	132	15	.	.	.	.	278	»
	»	19	Szombathely	40	11	.	.	.	1	106	»
1882	»	7	Kis-Cell	72	13		.	.	.	.	»
	»	13	Kőszeg	76	13		.	.	.	561	»
	»	23	Szent-Gotthárd	73	13		.	.	.	.	»
1883	jun.	11	Bőd	25	12		.	.	.	.	Ivadék
	»	15	Lipárt	30	12		.	.	.	.	dijazás
	»	23	Sárvár	28	12		.	.	.	550	»
	julius	5	Német-Szant-Mihály	50	14		.	.	.	.	»
	»	8	Doroszló	17	12		.	.	.	.	»
	szept.	19	Kőszeg	76	13	.	.	.	.	164	Tenyész dijazás
1884	máj.	30	Szombathely	20		.	.	.	.	.	Ivadék
	»	28	Yaák	10		.	.	.	.	.	dijazás
	jun.	10	Doroszló	23	43	.	.	.	.	417	»
	»	17	Sárvár	15		.	.	.	.	.	»
	»	25	Vép	42		.	.	.	.	.	»
	julius	27	Csajta	26		.	.	.	.	.	»
	szept.	9	Szombathely	138	17		.	.	.	396	Tenyész
	»	17	Felső-Eőr	117	15		.	.	.	.	dijazás
	»	22	Muraszombat	112	25		.	.	2	373	»
	okt.	6	Szent-Gotthárd	63	20		.	.	.	.	»
1885	jun.	7	Rohoncz	57	4		.	.	.	120	Ivadék
	»	17	Vép	23	6		.	.	.	.	dijazás
	»	17	Felső-Eőr	113	16		.	.	2	368	Tenyész
	»	23	Szombathely	89	15		.	.	.	.	dijazás
			Átvitel								

Év	Hó	Nap	Dijazás helye	Kiállított állatok száma	Dijazott	Kiadatott aranyérem	ezüstérem	bronzérem	oklevél	forint	
			Áthozatal								
1886	ápr.	13	Szombathely	17	5		.	.	.	100	Bika-
	máj.	16	Kőszeg	15	5		.	.	.	.	dijazás
	»	30	Rohoncz	48	7		.	.	.	.	Ivadék-
	jun.	8	Pinka-Mindenszent	22	6		.	.	.	393	dijazás
	»	8	Sorokujfalu	35	6		.	.	.	.	»
	»	10	Szombathely	17	5		.	.	.	.	»
	jul.	4	Doroszló	23	5		.	.	.	.	»
1889	szept.	9	Szombathely	150	10	.	.	.	.	240	Tenyész-
1890	aug.	10	Rohoncz	43	9		.	.	.	.	dijosztás
	»	12	Szombathely	29	7		.	.	.	192	»
	»	13	Felső-Eőr	75	11		.	.	.	.	»
1891	ápr.	10	Szombathely	14	5	.	.	.	.	40	Bika dijazás
	szept.	9	Sárvár	8	6	.	.	.	.	88	Tejelő verseny
	»	15	Német-Szent-Mihály	7	5	1	.	.	.	48	»
	»	10	Sárvár	53	13	.	.	.	1	144	Tenyész-
	»	16	Felső-Eőr	102	16	.	1	.	.	180	dijosztás
1892	»	14	Kőszeg	58	9	.	1	.	1	180	»
	»	21	Felső-Eőr	68	12	.	.	.	.	325	»
1893	»	27	Felső-Eőr	78	10	.	.	.	.	270	»
	»	30	Rohoncz	53	14	.	.	.	.	320	»
	»	27	Répcze-Szt.-György	471	27	.	.	.	.	500	»
1894	»	4	Szombathely	67	12	.	.	.	1	280	»
	»	10	Sárvár	81	17	.	.	.	.	345	»
	»	12	Felső-Eőr	92	19	.	.	.	.	425	»
	»	15	Rohoncz	78	22	.	.	.	1	445	»
			Összesen	3734	630	3	5	.	10	8513	

V.

(Az egyesület mozgalmai, a miniszteriumok s törvényhatóság utján.)

1880-ban kérelmezte a vármegye közönségénél a kártékony rovarok irtására vonatkozó szabályrendelet kibővitését s kérelme kedvező elintézésben részesült.

1879-ben behatóan tárgyalta a megye állattenyésztési szabályrendeletének tervezetét.

1881-ben felirt a földmivelési miniszteriumhoz az olcsó marhasó kiszolgáltatása iránt.

1884-ben kidolgozta a kataszter alapján kirótt adó tulterheltetése elleni felszólamlási utasitást és a mintát lapjában közzétette.

1884-ben felirt a fölmivelési miniszter urhoz a kártékony növények kötelező irtásának elrendelése végett.

1884-ben a megyei kisbirtokosok vagyoni helyzetét feltüntető adatokat gyüjtött.

Ugyanakkor beterjesztette a vármegye közönségéhez a cselédek elszegődését szabályozó szabályrendelet-tervezetet, mely el is fogadtatott

1884-ben felirt a földmivelési miniszteriumhoz, kérelmezve az állati gyógyszerek árának leszállitását.

1885-ben az utmellékek befásitására vonatkozó szabályrendeletet kidolgozta s azt a vármegye közönsége el is fogadta.

Tárgyalta a mezőrendőri törvényjavaslatot s észrevételeit a földmivelési miniszteriummal közölte.

Átvizsgálta a tenyészkerületek térképét s a megye viszonyainak megfelelőleg kérelmezte módositását.

1886-ban átirt a vármegye közönségéhez a hitelszövetkezetek alakitása érdekében.

1887-ben tárgyalta a közmunkaügyre vonatkozó szabályrendeletet s észrevételei figyelembe vétettek.

1888-ban tárgyalta Szombathely hetivásárait szabályozó szabályrendeletet tervezetét.

Ugyanekkor felirt a földmivelési miniszteriumhoz a határidőüzlet korlátozása végett.

Kérelmezte, hogy Szombathelyen gépészek és kazánfütők vizsgálatára bizottság alakuljon s e kérvény kedvező elintézésben részesült.

Tárgyalta ezenkivül több társegyesület, törvényhatóság és testület közérdekü javaslatait s észrevételeivel a felvett kérdések helyes megoldásához hozzájárult.

VI.

(Az egyesület müködése jelenleg.)

Jelenlegi müködése az állattenyésztés, első sorban a szarvasmarha-, azontul a sertés- és lótenyésztés fejlesztése és emelésére irányul. E mellett támogatja a mezőgazdaság egyéb ágait jó vetőmagvak és mütrágyák beszerzésének közvetitése által.

VII.

(Müködésének programmja a jövőre.)

Tenyészapaállatok beszerzése és kiosztása. Állatkiállitások rendezése. Magvak, mütrágyák és egyéb gazdasági czikkek beszerzésének közvetitése. Ojtógalyak ingyenes kiosztása. Faiskola-kezelők jutalmazása. Szőlőtelep fentartása, fás és zöld-ojtási tanfolyamok rendezése. Tüzoltó egyletek segélyezése. Hitelszövetkezetek alakitása. Földmives-iskola czéljaira alkalmas birtok szerzése és a szükséges alapitványok biztositása. A millenniumi kiállitásra szánt állatok és termények összegyüjtése.

VIII.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok tüz- és jégbiztositásaiknál az első magyar általános biztositó társasággal kötött szerződés alapján dijkedvezményben részesülnek. Élvezik gazdasági czikkek (vetőmagvak, lótakarók, permetező gépek és anyagok, mütrágyák stb.) beszerzésénél a nagybani bevásárlás árkedvezményeit, a mennyiben az egyesület azok beszerzését megbizható forrásból közvetiti. (III. táblázat.) Dijtalanul kapják az egyesület havi közlönyét s az időszakonként kiadott szakszerü olvasmányokat és füzeteket, azontul pedig a gazdasági szakokba vágó kérdésekről felvilágositást és utbaigazitást nyernek, s igénybe vehetik az egyesület könyvtárát.

Végül pedig olcsó dijak mellett használhatják az egyesület tulajdonát képező gépeket, ugymint: mütrágyaőrlő, szalmakötélfonó, lóherrosta és hordozható marhamérleg.

A vasmegyei gazdasági egyesület által kiosztott gazdasagi termények és czikkek évenkénti kimutatása.

Év	Buza	Árpa	Lóher	Luczerna	Kender, len	Répamag	Bab	Káposzta	Különféle	Oltógoly	Műtrágya	Lótakaró	Mag		Oltógaly		Műtrágya		Lótakaró	
													összes értéke							
	kilogramm									drb	kiló	drb	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1881	.	.	.	.	.	.	6	1/4	139	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
1882	30000	.	.	.	.	.	.	.	1275	1000	20000	.	325	69	77	06	1000	.	.	.
1883	40000	.	.	.	.	.	75	.	1000	2000	60000	.	68	46	80	57	3000	.	.	.
1884	.	8350	.	300	.	100	.	1/2	730	4050	77000	40	397	52	57	85	4500	.	201	99
1885	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5000	130000	42	267	59	60	.	8000	.	208	41
1886	.	7143	.	.	380	101	.	1/2	.	3000	133000	190	1061	39	50	98	9600	.	479	.
1887	10000	10370	600	200	647	250	.	1	.	2800	180050	240	1930	25	46	.	12800	.	526	.
1888	20000	.	700	300	500	350	.	.	.	2500	250000	460	1977	59	32	05	16000	.	1852	.
1889	.	5920	650	600	375	550	242	1	.	6000	507500	480	1727	87	68	.	16508	70	1900	.
1890	.	2500	.	450	247	1350	.	1	115	6000	838355	510	1366	55	70	.	32196	81	2154	23
1891	20000	.	400	600	100	700	.	1	60	7000	706838	600	1346	57	89	33	36629	44	2242	82
1892	.	.	155	500	20	1400	.	1	80	10000	858773	350	1060	28	129	83	36843	24	1335	10
1893	.	.	200	700	194 / 102	1500	.	1	120	6000	939763	460	1315	29	75	44	38116	43	1843	99
1894	.	.	100	600	210	1400	.	2	.	7000	1096112	350	1743	52	80	04	57786	67	1308	.
	120000	33283	2805	4250	2775	7701	323	10 1/4	3159	62350	5797791	3722	14588	57	917	15	272981	29	14231	54

A vasmegyei gazdasági egyesület taglétszám kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1878	2	80	72	154
1879	42	152	127	321
1880	68	237	242	547
1881	71	397	1464	1932
1882	73	465	2014	2552
1883	73	496	2324	2893
1884	79	517	2561	3157
1885	81	598	3516	4195
1886	91	599	3959	4646
1887	91	558	4114	4763
1888	91	536	4307	4934
1889	92	558	4747	5397
1890	94	556	5006	5656
1891	96	540	4970	5606
1892	95	543	4903	5541
1893	96	523	4583	5202
1894	99	516	4279	4894
1895	101	505	3955	4561

A vasmegyei gazdasági egyesület vagyonkimutatása 1894-ik év végén.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Alapitványi tőkében (részint befizetve, részint kötvényekkel biztositva)	11880	—
2	Bikavásárlási alap	23369	99
3	Állatdijazási alap	1657	19
4	Földmives-iskola alapja	1954	53
5	Nyugdij-alap	2861	66
6	Esedékes kamatok	539	55
7	Egyéb követelések (vetőmag ára stb.)	767	75
8	Alapitványi kamat és tagdijhátralék	3003	—
9	Egy tenyészbika értéke	304	—
10	Felszerelések (butorok, gépek, eszközök stb.)	3240	91
	Összesen	49578	58

A vasmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete. *Bevétel.*

Megnevezés	1878		1879		1880		1881		1882		1883		1884		1885		1886		1887		1888		1889		1890		1891		1892		1893		1894	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Előző évi pénztári maradvány	—	—	—	—	—	—	—	—	1132	34	499	98	424	79	491	98	683	17	1574	24	1968	80	430	66	1346	45	1128	33	2641	38	476	43	1490	44
Alapitványi kötvények beváltása	360	—	840	—	1920	—	840	—	480	—	360	—	120	—	840	—	120	—	120	—	120	—	120	—	120	—	240	—	360	—	240	—	360	—
Tagsági dijak	223	—	579	—	1104	—	2567	75	3895	50	3888	25	4472	75	5294	25	4932	25	4752	75	5206	50	5373	50	6246	50	5897	50	5355	—	6123	—	4889	—
Államsegély	—	—	—	—	2800	—	3592	74	5196	56	5300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8100	—	4260	—	4000	—	1150	—	3600	—	3200	—
Megyei segély	500	—	500	—	—	—	1000	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—
Tőkék felvétele	—	—	1923	30	3203	27	5031	49	4291	08	7506	61	8307	53	6394	80	3919	41	3542	30	1113	20	10553	73	9495	39	15592	53	9431	11	6539	63	11460	92
Tőkék kamatai	—	—	122	48	211	45	260	54	488	58	437	62	577	92	553	97	707	65	708	31	354	81	891	25	359	78	680	30	366	97	538	63	370	28
Bika-vételárak megtérítése	—	—	—	—	275	36	2035	66	4756	03	7874	65	6171	21	6999	09	6140	84	4550	52	3671	50	4348	82	6768	24	8657	25	11038	23	9621	52	13487	10
Kisérleti magvak árának megtérítése	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	158	05	264	74	649	21	1190	69	1807	82	1727	77	1491	30	1346	56	1060	28	1307	47	1741	50
Kiállitásokból befolyt jövedelem	—	—	164	70	—	—	777	44	23	48	20	32	69	65	20	—	—	—	—	—	—	—	52	—	2699	23	—	—	57	52	867	—	50	—
Leltári ingók eladásából	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	35	—	—	—	—	—	—	—	—	12	50	72	75	—	32	—	—	33	—
Előfizetési és hirdetési dijak	—	—	—	—	—	—	53	—	46	05	14	70	96	30	12	10	—	—	114	02	22	75	120	23	53	—	191	92	286	40	38	—	121	45
Biztositási jutalék	—	—	—	—	347	69	854	59	1329	38	1204	17	1638	08	1608	43	1611	86	1832	76	2117	73	2169	29	2323	66	2440	36	2601	62	2320	—	2557	32
Közvetitési jutalék	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	283	04	231	75	110	59	300	75
Különféle	840	30	—	—	82	—	855	—	107	40	52	60	15	18	397	90	85	33	111	24	88	94	250	—	8	10	6	45	2	—	26	89	198	36
Téritmény	—	—	—	—	—	—	—	—	1508	—	—	—	129	09	318	43	42	95	125	37	141	56	466	67	—	—	470	28	2813	08	822	18	7297	32
Földmives-iskolaalap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	362	68	848	86	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pályadijak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amerikai szőlőtelep	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	20	69	63	—	—
Sertés- és baromfitenyésztésből	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	30	45	90
Összesen	1923	30	4129	48	9943	77	17868	21	23754	40	27658	90	22780	55	23704	05	19755	35	19971	06	17233	61	35103	92	35704	15	41507	27	37922	57	33222	57	48097	44

A vasmegyei gazdasági egyesület vagyoni helyzete. *Kiadás.*

Megnevezés	1878		1879		1880		1881		1882		1883		1884		1885		1886		1887		1888		1889		1890		1891		1892		1893		1894	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Tiszti fizetések ...	—	—	150	—	189	13	2265	85	1625	—	2750	—	2750	—	2850	—	2900	—	2900	—	2900	—	2900	—	2900	—	2900	—	3100	—	3100	—	3100	—
Lapkiadás	—	—	—	—	564	55	1377	32	1080	21	1375	40	2243	39	2142	60	1726	79	2028	35	1875	27	2046	60	1425	16	1659	—	1671	40	1244	21	1454	72
Egyéb nyomtatványok	—	—	62	—	—	—	—	—	298	32	201	—	408	65	279	15	177	27	107	81	181	65	138	94	224	40	213	37	180	24	245	11	242	85
Könyvek és lapok	—	—	58	21	—	—	—	—	160	11	178	53	203	54	167	66	123	17	89	95	174	64	694	07	145	10	148	70	182	59	103	92	137	50
Postadij	—	—	111	40	126	09	206	48	131	98	179	04	276	92	279	17	335	40	270	67	224	42	323	07	271	06	336	15	314	58	352	55	387	60
Utazás	—	—	—	—	—	—	—	—	235	52	80	62	—	—	60	27	15	01	41	—	198	17	69	01	126	08	174	10	155	70	200	—	153	90
Irodai szerek	—	—	41	14	98	92	130	78	43	48	127	26	70	50	49	—	47	43	8	25	51	67	39	65	90	83	81	10	75	04	49	54	17	18
Irodai felszerelés ...	—	—	30	06	—	—	151	20	255	36	82	19	97	15	47	63	22	59	9	50	66	26	70	34	19	—	73	—	9	50	3	30	2	32
Tőkeelhelyezés ...	1923	30	3203	27	5031	49	4708	50	6742	04	11408	08	7498	87	6881	68	4092	43	3901	34	3074	—	7928	28	13004	96	15940	14	12911	51	7040	—	13879	84
Bikavásárlás	—	—	—	—	1844	20	4886	82	5729	92	7924	77	6058	72	5541	77	4676	52	2813	25	2340	50	9698	93	8439	10	12115	45	11425	31	11322	22	12353	12
Tenyészegyletek alakitása...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	46	—	—	—	—	—	—	—
Baromfitenyésztés előmozditása ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	48	25	20	9	60	104	44	110	54
Kiállitásra	—	—	473	40	2015	88	2369	30	986	26	1744	39	1276	97	3550	53	1337	96	515	40	512	19	1483	88	4553	98	1592	85	634	26	1756	73	1797	01
Pályadijak	—	—	—	—	—	—	—	—	68	65	—	—	177	95	—	—	200	—	—	—	40	—	100	—	37	60	152	—	—	—	—	—	—	—
Kisérleti magvak beszerzése	—	—	—	—	—	—	—	—	325	69	68	46	397	52	267	59	1061	39	1930	25	1977	59	1829	38	1441	50	827	31	1098	53	1315	29	2426	73
Gyümölcsészet és méhészet előmozditása...	—	—	—	—	—	—	—	—	77	06	—	—	115	77	57	85	50	98	658	05	32	05	51	46	433	25	89	33	129	83	501	99	80	04
Tüzoltó-egyletek segélyezése	—	—	—	—	—	—	—	—	1555	50	310	—	330	—	100	—	170	—	560	—	280	—	320	—	250	—	180	—	170	—	400	—	300	—
Közvetitési költség	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	88	60	20	51	33	81	24	101	13	267	90	496	32	491	66	655	22	283	56	330	77
Különféle	—	—	—	—	73	51	639	61	95	92	214	87	65	68	127	22	186	30	328	—	125	65	31	61	14	90	185	83	239	18	178	09	424	76
Kisérleti eszközök beszerzése	—	—	—	—	—	—	—	—	3	40	49	50	184	35	3	74	194	34	256	—	46	66	12	44	32	10	10	—	98	15	2	08	8	88
Átfutó	—	—	—	—	—	—	—	—	3840	—	540	—	113	70	554	82	812	20	1503	20	2601	10	5751	91	100	—	808	70	2554	68	1244	35	6961	79
Nyugdijalapra... ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	—	500	—	500	—	500	—	500	—
Amerikai szőlőtelep	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	316	—	1130	92	983	95	679	58
Sertéstenyésztés előmozditása	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	118	29	534	87	374	23
Lótenyésztési czélokra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81	60	315	93	494	70
Összesen... ...	1923	30	4129	48	9943	77	16735	87	23254	42	27284	11	22288	56	23020	88	18181	11	18002	26	16802	95	33757	47	34575	82	38865	89	37446	13	31732	13	46218	06

A vasmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.	Folyó szám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Pénztári maradvány ...	—	—	1	Lakbérekre	—	—
2	Alapitványi vagyon kamatai ...			2	Irodai költségekre	440	—
	Tagdijak:	5000	—	3	Személyzeti kiadások	3100	—
	a) hátralék			4	Tenyészállatok vásárlásánál mutatkozó veszteség pótlására	1000	—
3	*b)* folyó évi						
4	Biztositási dijakból jutalék	2500	—	5	Irodalmi kiadványok költségei ...	400	—
5	Segélyek a vármegyétől	500	—	6	Kisérletek költségei (közoktatás)...	100	—
6	Tőkék kamataiból	500	—	7	Utazásokra és kiküldetésekre ...	230	—
7	Téritmény	300	—	8	Tüzoltó-egyletek segélyezésére ...	300	—
	Előfizetés és hirdetési dijakból ...	200	—	9	Egyleti közlönyre...	1500	—
				10	Muraszombati gazdakörnek segély, kiállitásokra	250	—
				11	Oltógallyakra	50	—
				12	Lótenyésztési célokra...	635	30
				13	Nyugdijalapra	500	—
				14	Különféle (Millennium, Pa-Lánczi iskolának ösztöndij)	500	—
	Bevételek összege	9000	—		Kiadások összege	9005	30
					Bevételi többlet	—	—
					Együtt	—	—

VESZPRÉMMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Veszprém.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Megalakulás czélja. Alapitók, vezérférfiak.)

A veszprémmegyei gazdasági egyesület az 1860-ik évben alapittatott a mezőgazdaság fejlődésének előmozditására; legfőképpen azonban az akkori politikai viszonyok hatása következtében. Az egyesület első évtizedi mozgalmairól és müködése eredményéről kevés adat maradt fönt. Az 1860-as évek végén, valamint az 1870-es évek elején Veszprémben rendezett mezőgazdasági és állatkiállitás mindaz, a mi az egyesület azidőbeli müködéséről emlékezetből feljegyezhető. Az 1870-es évektől egész az 1880-as évek elejéig, és pedig az 1882-ik évig az egyesület csak névleg állott fent. Igyekeztek azt ugyan több lelkes férfiak tevékenyebb életre éleszteni mint gróf *Nádasdy* Ferencz és *Festetics* Pál, mindazonáltal az egyesület a gazdaközönség részvétlensége folytán 1882-ik év elejéig teljesen pangott, a mikor is sikerült a gazdaközönség érdeklődését teljes mértékben felkelteni, s az egyesületet 1882-ik évi május hóban megfelelőbb alapokon teljesen ujból szervezni, mely időtől fogva minden megszakitás nélkül mai napig fennáll és anyagi erejéhez mérten elég sikerrel müködik.

A veszprémmegyei gazdasági egyesület czélja és feladata általában a mezőgazdaság minden ágának előmozditására s fejlesztésére közremüködni; melyek biztositására irányuló tervezések és intézkedések kezdeményezése és sikerre vezetése, valamint a szétszórt erők és érdekek tömöritésével s felhasználásával a gazdaság érdekek képviseltetése volt.

Az egyesület 1860. évi első megalapitásában részt vettek: gróf *Esterházy* Pál, gróf *Festetics* Ágoston, gróf *Zichy* Manó, *Ányos* István, *Hunkár* Sándor, *Purgly* Sándor, *Csapó* József és *Farkas* János. Ezen férfiak az 1860-as évek elején tartották első alakuló ülésüket, a melyen

a mezei gazdálkodás és állattenyésztés fejlesztését tüzték ki feladatul egyben az időközönkénti összejövetelek mikéntjét és határidejét is meg állapitották.

Az egyesület az 1882-ik évben május hóban megfelelőbb alapokon teljesen ujból szerveztetett, s tevékenyebb müködésének megkezdését és lehetővé tételét a következő alapitók mozditották elő: *Ányos* István, *Ányos* László, gróf *Batthyáni* Lajosné, *Bottka* Jenő, *Bottka* Mihály, báró *Bésán* János, *Belák* István, *Brunkala* Manó, gróf *Esterházy* Móricz, gróf *Esterházy* Imre, gróf *Esterházy* Béla, gróf *Esterházy* György, gróf *Erdődy* Ferencz, gróf *Festetics* Ágoston, báró *Fiáth* Ferencz, *Fülöp* József, *Gaál* Lajos, *Gaál* Imre, *Hunkár* Sándor, *Halász* Károly, *Hunkár* Mihály, *Hets* Pál, *Ihász* Lajos, *Kenessey* Móricz, *Kolossváry* József, *Veszprémi* Káptalan, *Koller* János, *Kun* György, *Kovács* Zsigmond, *Kun* Sándor, gróf *Lazsánszky* Béláné, *Lajos-Komárom* község, *Mező-Komárom* község, *Máday* Izidor, gróf *Nádasdy* Ferencz, *Noszlopy* Gyula, *Purgly* Sándor, *Pap* János, *Rosos* István, *Sárkány* Miklós, *Szőke* Károly, gróf *Sztáray* Antal, báró *Thodeskó* Ede, *Tóth* József, gróf *Vallis* Gyula, gróf *Zichy* Manó és a *Zirczi Apátság*.

Az egyesület ujjáalakitásában legtevékenyebben részt vettek: gróf *Esterházy* Móricz, *Pöschl* Károly, *Kiss* László, *Purgly* Sándor, *Lakat* Mihály, *Hegedüs* József, *Ányos* László, *Bibó* Dénes, *Szabó* Imre, *Bezerédj* Viktor, kik az egyesület ujjáalakitásának nem csak megteremtői, hanem egyuttal az egyesületi mozgalmak és tevékenység állandó vezetői voltak.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Mezőgazdasági terület. Talaj- és klimatikus viszonyok. Népességi viszonyok. Birtokmegoszlás. Mezőgazdasági termények. Szőlőmivelés. Gyümölcstermelés. Szarvasmarhatenyésztés. Lótenyésztés. Juhtenyésztés. Sertéstenyésztés. Háziipar.)

A veszprémmegyei gazdasági egyesület müködési köre kiterjed egész Veszprém vármegye területére, mely 4166·36 □ kilométer kiterjedésben két rendezett tanácsu várost, és öt közigazgatási járásban 183 községet foglal magában. Lakosainak száma 215.820, melyből 89.632 mezőgazdasággal foglalkozik.

A vármegye *mezőgazdasági területének* kiterjedése 686.632 kat. hold, melyből 47.028 hold terméketlen s belterület, szántóföld 333.144, kert 6924, rét 43.692, szőlő 9168, legelő 23.614, és erdő 93.170 hold.

Veszprém vármegye földrajzi fekvése bár különböző, mégis általánosságban eléggé kedvezőnek jelezhető. A vármegye déli részén, a Balaton és Sió folyó által határolt enyingi járás, az ugynevezett »*mezőföld*« sik területével, szárazabb s melegebb klimatikus viszonyaival, kevésbé változatos jó talajminőségével teljesen alföldi jelleggel bir, és a vármegyének legtermékenyebb része. A vármegye közepén keresztül vonuló »*Bakony*« hegység s annak kiágazásai teljesen más s a vármegye többi vidékeitől némileg eltérő viszonyokat mutatnak; ezen vidéken a talaj termőképessége csekélyebb, a klima hüvösebb, de csapadékdúsabb, a mezőgazdasági termények fejlődése s egyáltalán az egész vegetáczió között 10—15 napi késedelem van. A vármegye északi és északkeleti, valamint nyugati része, nevezetesen pedig a zirczi járás egy része, a pápai és devecseri járások legnagyobb kiterjedése földalakzatokban változatos, klimatikus viszonyokban az előbbinél szelidebb s termőképességre is a »*Bakony*« vidékének fölötte áll. Összegezve azonban a vármegyének sajátságos, egymástól eléggé eltérő talajminőségét és klimatikus viszonyait, a vármegye egész területét az összes mezőgazdasági növények sikeres termelésére eléggé alkalmasnak kell mondani.

A vármegye enyingi járásának erdőterülete igen csekély; mig a vármegye többi része erdővel eléggé boritott kedvező elosztással bir, a zirczi járásban pedig az erdő tulnyomó. Az enyingi járásnak folyóvize egy van, a nyugati határvonalat képező »*Sió*« folyó; a vármegye többi része kisebb-nagyobb folyóvizekkel eléggé el van látva, melyeken őrlő-malmok nagyobb számban találhatók.

A népességi viszonyok eléggé kedvezők; a vármegye vasuti hálózata különösen az utóbbi években mindinkább terjed; Budapest és Bécscsel, Fiuméval, Trieszttel valamint Gráczczal könnyen megközelithető.

Veszprém vármegye területén létező *birtoktestek* mintegy fele nagybirtokosok kezén van, a melyeken általában a rendszeresen beosztott váltógazdaság divik. A kisbirtokosok, legfőképpen pedig a nagyobb kiterjedésü községekben a három nyomásu gazdálkodást üzik. Ezt leginkább azon körülmény teszi indokolttá, hogy a volt jobbágyság és zsellérség a nekik jutott nagyobb kiterjedésü legelő-területeket általában szántóföldekké alakitotta át, mert a kisgazdáknak a szarvasmarhatenyésztés iránti előszeretete s hajlama oly gazdálkodási rendszer meghonositását igényli, amely a kisebb birtokosok részére az ugarlegelőket biztositja.

A mezőgazdasági terményeknek között első helyet foglalnak el a gabonafélék és pedig a *buza, árpa* és *kukoricza*, másodsorban a *rozs* és *zab*. A buza és árpa az egész megye területén jól diszlik, s általában a főterményt képezi. Kukoricza a Bakonyvidék egyrészén csakis kivételesen s kis mennyiségben termeltetik; az enyingi járás területén s a pápai és devecseri járások jó részében azonban, mint egyik főtermény szerepel. Rozs az enyingi járás területén a nagybirtokosok által csak is házi szükségletre, mig a kisbirtokosok által s általában a vármegye többi járásában rendesen termeltetik. Zab általános növénye a vármegye gazdaközönségének. *Gyöknövények* közül a burgonya kiválóan el van terjedve, mindenütt termesztik a takarmányrépát s a czukorrépatermesztés a pápai és devecseri járások egyrészében állandóan feltalálható, mig az enyingi s veszprémi járásokban annak termesztésére az utóbbi években folytak kisérletek. Nagy szerepet játszik a vármegye területén a mesterséges *takarmányfélék* termesztése is ugy a nagy-, mint a kisbirtokosoknál; különösen megemlitendők az összes herefélék, zabos bükköny, valamint a takarmány-tengeri és a kisebb birtokosok gazdaságában a mohar.

Tarlónövényeket, minők a hajdina és tarlórépa csak is kivételesen és igen szórványosan termesztenek a vármegye területén; tarlórépa termesztése legfőképpen a zirczi járás területén fordul elő, mely termény eléggé keresett s jól értékesithető piaczi árut képez.

A *kereskedelmi* növények termelése csekély kiterjedésü, a mennyiben kender és len csakis szórványosan s csakis a kisgazdák által házi szükségletekre termeltetik. A kendertermelésnek nagyban való meghonositására a veszprémi és enyingi járások területén ezidőszerint folynak a termelési kisérletek. A repczetermelés az egész vármegyében majd minden nagybirtokos vetésforgójában feltalálható.

Kosárfüz-telepek szórványosan találhatók, melyek hozama leginkább házi szükségletre dolgoztatik fel, egy része azonban értékesittetik is.

A *gyümölcs-termelésre* ugy a talaj, mint az éghajlati viszonyok eléggé kedvezők, még a hüvösebb klimáju Bakony vidékén is több szép gyümölcsös van. A gyümölcstermelésre és általában a fatenyésztésre valami nagyobb sulyt a multban nem fektettek. Az utóbbi évtizedek alatt azonban ugy a hatóságok, mint egyesek által is a gyümölcsfatenyésztésre nagyobb gond fordittatik. A gyümölcsfatenyésztés jövő fejlődésének előmozditására s fokozására a községi faiskolák fejlődése s rendszeres kezelése eléggé biztos alapul szolgálhat.

A *szőlőmivelés* a legközelebbi multig a vármegye területén már kiterjedésénél fogva is nagy jelentőségü volt. Több hirneves szőlőhegyet s jó bortermő vidéket számlálhat a vármegye. Ezek között első helyen áll a világhirü Somló-hegye, melynek bora az egész világ piaczain kedvelt s keresett; továbbá a soólyi, berhidai, bársonyosi stb. borvidékek általában jelesebb boraikról ismeretesek. A bortermelés a vármegye egyes vidékén általában főjövedelmi forrást képezett: éppen ezért nagy csapásként nehezedett a vármegye bortermelő közönségére a filloxera-vész, mely már az 1880-as évek elején fellépett s oly rohamosan terjedt, hogy a vármegye 9168 hold kiterjedésü szőlőterületéből mintegy 3000 hold már is teljesen kipusztult, s igen nagy terület végső küzdelmében áll. A filloxera pusztitása egyre terjed a vármegye szőlőterületein, a melyhez képest az ellene való védekezés is mindinkább fokozódik, s itt-ott már is szép uj szőlők találhatók filloxeramentes amerikai szőlő alanyokon.

A *szarvasmarha-tenyésztés* ezen század közepéig számot tevő volt, különösen a magyar fajta szarvasmarha-tenyészetében. A tagositások s birtokrendezések folytán a nagy legelő-területek fogytával azonban a vármegye ezen tenyésztési ága hanyatlott, méltó igazolásául annak, hogy a virágzó szarvasmarha-tenyésztésnek egyik sikeres feltétele az alkalmas s megfelelő kiterjedésü legelő-terület, különösen a magyar fajta szarvasmarha-tenyésztésnél. Mig a birtokrendezések előtt megvoltak a legelő-területek, a vármegye szarvasmarha-tenyésztése virágzó volt s még az utolsó zsellér emberrek is megvolt a maga értékesebb szarvasmarhája, melyet gonddal nevelt, jól táplált s idővel elég haszonnal értékesithetett is, de mindez a birtokrendezések után hanyatlani kezdett és pedig a tenyésztésre szükségelt legelők hiánya miatt. Pedig a vármegye sajátságos viszonyai eddig a magyar fajta szarvasmarha tenyésztését tették indokolttá, ez volt elterjedve legfőképpen, kedvelt állatja még ma is a kisgazdáknak s legkeresettebb igásállatja a nagybirtokosnak. A vármegye szarvasmarha-tenyésztése az utóbbi évtized alatt ismét fejlődésnek indult, s pedig a vármegyei állattenyésztési szabályrendelet megfelelő alkalmazása folytán. A vármegye területén még ma is a magyar fajta jellegü szarvasmarha van leginkább elterjedve, különösen a kisgazdák körében, sőt vannak vidékek, hol más marha alig található, mint például a vármegye enyingi járásában, valamint szórványosan más járásokban is. Az ujabb időben a vöröstarka nyugati fajta is terjedőben van s a vármegye területén már is több jelesebb

tisztavérü szimmenthali tenyészet található. A megyében néhány jól berendezett tejgazdaság is van, a melyeknél a tej többnyire nyers-alakban értékesittetik, s csakis kisebb mértékben kerül feldolgozásra.

A *ló-tenyésztés* kiváló figyelmet érdemel. A vármegye területén igen sok jó félvéranyaggal biró ménes található, melyeken kivül a kisgazdák kezén is már értékes anyag van. Az egyes vidékeken, mint például az enyingi s pápai járásokban, valamint a többi járások egy részében is a kisgazdák kezeiben általában fejlődött, és szépszámu és értékes hintós és katonai lóanyag található. A ló-tenyésztés sikeres fejlődését befolyásolják a vármegye területén mindenütt feltalálható jó hirnevü magán ménesek, valamint a tervszerüleg és a szükségletekhez mérten elegendő számban felállitott fedeztetési állomások. A ló-tenyésztés fejlesztése a vármegye területén egy külön ló-tenyésztési bizottság kezében van, melynek a helyi viszonyokkal egyező tervszerü s következetes eljárása a vármegye lótenyésztésének fejlődését nagyban elősegiti.

A *juh-tenyésztés*, a mely a multban az egész vármegye területén virágzó és számottevő volt, ma már mindenütt hanyatlóban van, s azon birtokosok száma, kik a juh-tenyésztéssel teljesen felhagyni kezdenek, mindinkább szaporodik; valamint a vármegye több nagyobb községében a kisgazdák körében divatban volt szabadjuhászatok is az uj mezőrendőrségi törvény következtében teljesen megszünnek.

A *sertés-tenyésztés*, különösen a Bakony vidékén mindig nagy jelentőségü volt. A »bakonyi« fajta mindig keresett és becses anyag volt. Ujabb időben több hazai, ugynevezett kondorszőrü — mangalicza — magán tenyészet alakult, s ezen fajta a vármegye területén a legnagyobb mértékben található fel s a gazdaközönség leginkább kedveli.

Különös figyelmet érdemel a vármegye területén nagy kiterjedésben üzött *házi-faipar*. A Bakony vidékén legfőképpen pedig Városlődön és a szomszédos községekben kizárólag kisgazdák által a mezőgazdaságban s a háztartásban használt faeszközök s szerszámok, minők: favillák, kaszanyelek, gereblyék, targonczák, seprük s a háztartásban mindenütt használatban levő faeszközök rendesen a tél s tavasz folyamán oly nagy mennyiségben készittetnek, hogy azokkal nemcsak a vármegye szükségleteit fedezhetik, hanem azokkal az egész ország területén állandó s élénk kereskedelmet folytatnak.

III. Az egyesület működése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: faiskola, szőlőtelep, méhészet, fajbaromfitenyésztés, mütrágya-raktár, közvetitő-iroda, müködésük eredménye).

Az egyesület 1882-ik évben ujjászerveztetvén minthogy az előző egyesület által létesitve s fentartva mi intézményt sem vehetett át, mindjárt ujjáalakitásakor oly intézmények létesitését vette munkába, a melyekkel a mezőgazdaság fejlesztésére s igy a gazdaközönség szolgálatára mindenkor állandó müködést fejthet ki.

Az egyesület mindjárt ujjáalakulása után, már az 1883-ik évben a vármegye területén a fa, legfőképpen pedig a gyümölcsfa-tenyésztés előmozditása s sikeres fejlesztése szempontjából Veszprémben egy *központi faiskolát* létesitett, a mely rendeltetéséhez s a viszonyokhoz képest hamarosan be is rendeztetett s felszerelve üzembe vétetett. Ezen faiskola az 1890-ik évig állott fenn. Ezen évben azonban az egyesület meggyőződött, hogy faiskolája mély, szük völgyben, magas hegyek s sziklák közötti fekvésénél, és csekély terjedelménél fogva a kivánt czélok biztositására nem eléggé alkalmas; a faiskola területét lehetőleg kiüritette, azután eladta, s még ugyanazon évben a kir. vallásalapitványi uradalomtól egy nagyobb, s fatenyésztési czélokra megfelelőbb területet vásárolt, melynek berendezését nyomban meg is kezdette s a következő évben azt be is fejezte. Ezen faiskola területe közel 3 hold, teljesen megfelelőleg berendezve s betelepitve kezeltetik. Ezen faiskolából fedeztetik lehetőleg a vármegye közönségének gyümölcsfa-szükséglete, innét fedeztetni a szegényebb községi faiskolák anyag-szükséglete is. A faiskola kezelésében különös gond fordittatik az egyszerü, de megfelelő gyümölcsfa-tenyésztés ismereteinek kellő terjesztésére, s itt vezettetnek be a községi faiskola-kezelők is a gyümölcsfa-tenyésztés s a faiskolák kezelésének elemeibe.

Meggyőződvén az egyesület arról, hogy a vármegye szőlőbirtokosainak legnagyobb részét képező kisgazdák a szőlőmivelés terén egyáltalán nem fejlődtek, különös tekintettel legfőképpen a rohamosan fellépett filloxera-vészre, a szőlőkultura fejlesztése, valamint a filloxera elleni védekezés sikeres terjesztése szempontjából az 1885-ik év folyamán egy 2 hold kiterjedésü *amerikai szőlő-telepet* létesitett, a mely

terület már a következő 1886-ik év folyamán vétel utján 5 holddal kibővittetett s teljesen berendeztetett. A szőlő-telep kiterjedése 7 hold. Itt nemcsak az okszerü szőlőmivelés tanai terjesztetnek időszakonkénti tanfolyamok által, hanem a filloxera elleni védekezés minden nemei is állandóan ismertetnek, s a telepen kisérletek folytán. A szőlőtelepre különféle amerikai szőlőfajok vétettek fel, egyrésze azonban hazai szőlőfajokkal van beültetve. A telepen különösen az ojtványok előállitásával már kezdettől kisérletek tétettek, legnagyobb része azonban a telepnek vesszö-anyag előállitásra s terjesztésre van berendezve. A szőlő-telepen kezdettől fogva évenként többször rendszeres *szőlőkezelési, védekezési és ojtási tanfolyamok* tartattak, s innét fedeztetnek jórészt a vármegye szőlőbirtokos közönségének különféle szükségletei is. A szőlő-teleppel kapcsolatban egy *szénkéneg-bizományi raktár* is létezik, a mely az egyesület kezelése alatt áll. Az 1884-ik évben vásárlás utján a szőlő-telep egy megfelelő nagyságu s a viszonyokhoz mérten eléggé alkalmas szőlőiskola-területtel egészittetett ki, a mely teljesen be is rendeztetett. Ezen területen az ojtványok a lehetőség szerint már kiterjedtebb mértékben állittatnak elő, melyek iskoláztatására s mikénti kezelésére a szőlőbirtokos közönség időközönként begyakoroltatik.

A méhtenyésztés, s az okszerü méhészet fejlesztését, az egyesület hasonlóul állandó müködésébe véve fel, az 1887-ik évben telepein egy *minta-méhészetet* létesitett. Ezen méhészetben a méhészetkedvelők bármely időben készséggel oktattatnak az okszerü kezelésben, azonkivül ott évenkint rendszeres tanfolyamok s előadások is tartatnak.

A baromfitenyésztés kiváló közgazdasági fontosságát felfogva, azt a gazdasági egyesület müködési körébe s érdeklődésébe felvéve, ennek fejlesztésére az 1890-ik év folyamán telepein egy *fajbaromfi-tenyészdét* létesitett, a mely jelen időben, bár még mindig fejlődésben van, de a baromfitenyésztés megkedveltetésére s terjesztésére már is hasznosnak mutatkozik.

A vármegye mezőgazdasági s talajviszonyainál fogva a mütrágyák használata a vármegye területén igen kis mértékben volt ismeretes, s csakis kisérletezésül fordult elő csekélyebb kiterjedésben. Ezt terjesztendő s a mütrágyák beszerzését megkönnyitendő, az egyesület az 1890-ik év folyamán Veszprémben egy *műtrágya-raktárt* létesitett, melyet azonban néhány évi fentartás után részvétlenség s érdeklődés hiányában megszüntetni kellett.

A gazdasági egyesület már kezdettől fogva állandó *közvetitő-intézményt* tart fenn, a melylyel tagjainak mezőgazdasági és egyéb szükségleteit közvetiti s több irányu szerződéseinél fogva a legjobb minőségben s olcsó árban szerzi be minden közvetitési dij vagy költség nélkül. Az egyesület ezen intézménye már is hasznosnak s életképesnek bizonyult.

II.

(Az egyesület tevékenységére vonatkozó adatok a földmivelés, talajjavitás, állattenyésztés, gépészet és háziipar terén.)

A gazdasági egyesületnek külön e czélra fentartott kisérleti telepe nincs. Hét holdas amerikai szőlőtelepének teljes berendezéséig ezen területen foglalkozott ugyan különböző termelési kisérletekkel, különféle tengeri-, burgonya-, takarmányrépa-fajokkal, kapcsolatban műtrágyák kisérletezésével, ezenkivül hasonló és más terményeket is osztott ki termelési kisérletezésre megbizhatóbb gazdák között ; de ezenkivül csak a mezőgazdaság s földmivelés fejlesztésére a helyesebb irányu gazdasági elvek s czélszerü földmivelési eszközök terjesztésére s meghonositására törekedett leginkább.

A vármegye területén a fatenyésztés fejlesztése szempontjából az 1883-ik évben Veszprémben egy egyesületi faiskolát létesitett az egyesület. Ebből láttatnak el a szegényebb községek faiskolái a szükségelt vadonczokkal, valamint a községi faiskola-kezelők itt nyernek oktatást a faiskolák kezelésében és a fatenyésztés elméleti és gyakorlati ismereteiben.

A vármegye törvényhatóságának megkeresésére megalkotta az egyesület a vármegyei *állattenyésztési szabályrendeletet*, s ugyancsak annak megbizásából szabályrendeletet készitett a községi faiskolák kezeléséről.

Veszprémben tartott *patkolási tanfolyam* megtartásához 100 forinttal járult az egyesület.

A fatenyésztés sikeresebb fejlődését előmozditandó, szorgalmasabb községi faiskola-kezelők között 20 darab aranyat osztott ki jutalmul, valamint saját költségén 5 néptanitót s faiskola-kezelőt küldött Magyar-Óvárra a fatenyésztési tanfolyamra. 1884-ik évben *Turcsányi* Andornak »Némely keresetmódról vagy hogyan juthat pénzhez a földmives ember« czimü művét 4 darab cs. és kir. aranynyal tüntette ki, mely műből számos példányt osztott ki ingyen községeknek.

A vármegye 10 szorgalmas s okszerűen gazdálkodó kisgazdája között 10 darab különféle *gépet osztott* ki jutalmul, összesen 360 forint értékben.

A *kosárfonásnak* mint gazdasági mellékiparágnak meghonositására Lajos-Komáromban megtartott tanfolyam költségeihez 100 forinttal járult az egyesület.

Ugyanezen évben szervezte járásonként a *tenyészállatokat vizsgáló bizottságokat*, melyek ezen időtől fogva müködnek. 1885-ik évben különös tekintettel a kisgazdák szarvasmarha-tenyésztésének fejlesztésére, ugyancsak kisgazdák részére népies modorban megirandó »Szarvasmarha káté«-ra 100 forint pályázatot nyitott.

A méhészet ügyét előmozditandó, az enyingi járásban alakult méhészegyletnek minta-méhes épitésére 200 forintot adományozott.

Veszprém város részére s felkértére egy *legeltetési szabályrendeletet* készitett.

Ugyanezen évben kisérletképpen minden járásban állitott fel *tehénfedező állomásokat*, melyeket Mezőhegyesről beszerzett tenyészbikákkal látott el. Ezen fedező állomások azonban pártolás hiányában már a következő évben beszüntettettek.

Bián tartott *gépversenyen* az egyesület magát küldöttséggel képviseltette.

Amerikai szőlőtelepének létesitését az egyesület 1885-ik évben kezdette meg, melyre ugyanazon évben 2100 forintot adott ki.

Mozgalmat inditott egy a vármegye területén létesitendő *földmives-iskola* felállitására, melynek biztositása czéljából elegendő, különösen szép számu örökös alapitványt gyüjtött, valamint a megvalósulásra szükségelt feltételeket is sikerrel oldotta meg. A földmives-iskola a következő években csakugyan Pápán létesült is.

A kosárfonás meghonositása czéljából Veszprémben 4 hétig tartó tanfolyamot tartott az egyesület, melynek összes költségeit viselte.

Budapesten tartott *lókiállitáson*, valamint az ott megtartott nemzetközi gazdakongresszuson az egyesület tekintélyes küldöttséggel volt képviselve.

1886-ik évben »Hűséges mezőgazdasági *cselédek jutalmazására*« 60 darab ezüst 2 forintos, s 100 forint fordittatott és ugyanezen évben szorgalmas kisgazdák között 260 forint készpénzjutalom osztatott ki.

Sárváron tartott *vetőgépversenyen* az egyesület több tagu küldöttségével vett részt.

1887-ik évben két izben *szőlőojtási tanfolyamot* tartott az egyesület, a melyen 40—40 forint készpénz, s 15 darab ojtókés osztatott ki jutalmul.

A vármegye keresett árpájának kellő megismertetése czéljából részt vett a Budapesten s Brüsszelben rendezett *árpakiállitáson.*

Bikanevelő-telep létesitése czéljából a kellő mozgalmat meginditotta.

1888-ik évben tekintettel az enyingi járás erdőhiányára a gazdasági egyesület 150 forinttal pályázatot nyitott egy oly gazdasági takaréktűzhely szerkesztésére, a mely szalmával fűthető s ugyanazon fütéssel főzésre s egyuttal kenyérsütésre is alkalmas legyen. Kovács József veszprémi és Hannich Ferdinánd zirczi lakos kovácsmestereket kitünő mezőgazdasági eszközök, különösen pedig ekék készitéseért 50—50 forint jutalommal tüntette ki az egyesület. Veszprémben kisgazdák részére rendezett *lókiállitás* alkalmával az egyesület 400 forint jutalmat osztott ki. Ezen évben megtartott *szőlőojtási tanfolyam* alkalmával 36 forint készpénz s 10 darab ojtókés jutalmat adott az egyesület. Mozgalmat létesitett az egyesület a vármegye területén *csikólegelő* létesitése iránt, melynek biztositására évenkint 600 forintot kötött le, mely alkalommal egyuttal a létesitendő földmives-iskolához 2, egyenkint 150 forintos örökös alapitványt tett. A vármegye közönségének megkeresésére átvette az összes vármegyei *községi faiskolák kezelésére* vonatkozó főfelügyelet gyakorlását. A méhészet ügyét felkarolandó s fejlesztendő, Veszprémben levő faiskola-telepén egy *mintaméhest* létesitett, melynek felállitására s felszerelésére 300 forintot tett folyóvá. Az okszerű mezőgazdaság elveit megismertetendő s terjesztendő Vertheim M. és fiai enyingi okszerüen kezelt bérgazdaságát nagyszámú küldöttséggel szemlélte meg az egyesület, mely alkalommal hüséges s hosszas ideig szolgálatban álló mezőgazdasági cselédek jutalmazására 260 forintot osztott ki. A *méhészet okszerü* kezelésének begyakorlására két izben tartott gyakorlati tanfolyamot szépszámu érdeklődő közreműködésével. A fatenyésztés fejlesztésére, különösen pedig a községi faiskolák megfelelő kezelésének begyakorlása végett a községi faiskolakezelők részére egy elméleti és gyakorlati *tanfolyamot* tartott.

1890-ik évben Bécsben megtartott *nemzetközi gazdasági* kongresszuson az egyesület több tagja által képviselve volt. A filloxera elleni védekezést, s ebben különösen az amerikai szőlőalanyokkal való uj betelepitéseket megkedveltetendő s sikeresen terjesztendő, ezek vezetésére 700 forinttal egy állandó *szőlőszeti közeget* alkalmazott s Veszprémben egy szénkénegraktárt létesitett. A fajbaromfi-tenyésztés

megkedveltetésére s előmozditására Veszprémben az egyesület telepein egy *fajbaromfi-tenyészde* létesittetett. A régi faiskola területe fatenyésztési czélokra megfelelőnek nem bizonyulván, vétel utján ezen czélra egy más alkalmasabb terület szereztetett be. Kétizben tartott *tanfolyamot* az okszerü szőlőmivelés és az ojtások kellő begyakorlása végett 66 forint jutalommal.

1891-ik évben teljes igyekezetét az uj faiskola megfelelő betelepitésére s a szőlőtelepek kellő fejlesztésére forditotta. Saját szőlőtelepén három izben szőlőojtási *tanfolyamot* tartott, melyeken 44 forint jutalmat adott ki, egyuttal az amerikai szőlők terjesztésére szegényebb kisgazdák között 15.000 darab szőlőcsemetét osztott ki ingyen.

1892-ik évben szorgalmas *faiskolakezelők* jutalmazására 100 forintot forditott. Kétizben *szőlőojtási tanfolyamot* rendezett, mely alkalommal a peronoszpora elleni védekezésről gyakorlati előadás s utmutatás is tartatott. Községi *amerikai szőlőtelepek* felállitására a szükséges intézkedések megtétettek. Az egyesület telepein egy *meteorológiai* állomás rendeztetett be. Ezen évben a járási *gazdakörök* ujjászerveztettek.

1893-ik évben. A mütrágyázás terjesztése s a műtrágyák könnyebb hozzáférhetővé tételére Veszprémben egy *műtrágyaraktár* létesittetett. Ugyanezen évben a *szőlőojtási tanfolyamok* rendesen megtartattak. Veszprémmegyében létesitendő *czukorgyár* érdekében mozgalmat inditott, mely ügyben Enyingen s Pápán több értekezlet tartatott, különösen az első helyen igen kedvező eredménynyel.

1894-ik évben Enyingen létesitendő *műtrágyázási s takarmánytermelési kisérleti telep* ügyében több értekezlet tartatott, melyek eredményeül a telep felállitására a szükséges intézkedések megtétettek. Az egyesület szőlőtelepein a szőlők okszerű kezelésére, valamint az ojtások kellő begyakorlására kétizben tartatott *tanfolyam*, mindenkor kapcsolatban méhészeti gyakorlati utmutatásokkal. A kendernek nagybani termelésére eredményes mozgalom létesittetett, s ezen czélból *termelési kisérletre* 8 métermázsa olasz kender, valamint hasznos s jó faju növények termesztésének terjesztésére 8-féle tengeri és 3-féle burgonyafaj osztatott ki termelési kisérletül. A mütrágyázást megkedveltetendő, kisgazdák között 300 forint ára különféle *mütrágya osztatott ki.* Az *amerikai szőlőojtványoknak* nagybani előállitására, valamint az ojtványoknak mikénti kezelésének begyakorlására vétel utján egy megfelelő terület szereztetett melyek előkészitése s berendezése megkezdetett. A Martonvásáron megtartott *kiállitáson* az egyesület több tagjának kiküldésével vett részt.

Ezeken kivül az egyesület állandó, folytatólagos müködése a következőkben nyilvánult.

Mint előbb emlitve volt, Veszprém vármegye területén a szarvasmarhatenyésztés fajra nézve általános megállapodással nem bir. Tulnyomó a magyar fajta, de szórványosan találhatók különféle nyugati fajták is. Éppen ezért, de meg a helyi viszonyoknál fogva az egyesület főigyekezetét a létező fajok fejlesztésére, s ott, hol azt a helyi viszonyok indokolttá tették, a nyugati fajok terjesztésére forditotta. Különös gonddal volt az egyesület, községeknek alkalmas tenyészapa-állatokkal való ellátására, mely czélból ugyis mint a vármegyei »állattenyésztési szabályrendelet« s végrehajtója e czélból alakitott bizottságaival a községek összes tenyészállatait évenként rendesen megvizsgáltatta, s a körülményekhez képest intézkedett. Tenyész-apaállatokat szerzett be a községek részére, vagy azok beszerzését közvetitette. Kisérletül a vármegye 5 helyén tehénfedező állomásokat létesitett, melyek azonban kellő pártolás hiányában beszüntek. A szarvasmarha-tenyésztés fejlesztésére időközönként kiállitásokkal s dijazásokkal is kivánt hatni az egyesület, mely alkalommal a szarvasmarha-tenyésztésről mindenkor előadás is tartatott.

A sertéstenyésztés emelésére is lehető gondot forditván, az ez irányban törekvés a szarvasmarha-tenyésztéssel egyenlő módon eszközöltetett.

A lótenyésztés a vármegye területén egy ezen czélra alakitott külön bizottság kezébe levén letéve, ezen téren az egyesület csakis támogatólag müködhetett.

A baromfi-tenyésztés sikeres előmozditására s fejlesztésére az egyesület Veszprémben levő telepein egy fajbaromfi-tenyészdét létesitett, melyből fedezi a vármegye gazdáinak ez irányú szükségleteit.

A méhészet ügyének felkarolására ugyancsak veszprémi telepein egy méhészetet tart fenn; itt nyernek a méhészet kedvelői az okszerü méhészet kellő elsajátitásában rendszeres s gyakorlati utmutatásokat.

A gyümölcsfa-tenyésztés emelésére s sikeres fejlesztésére vélt hatni az egyesület, midőn Veszprémben egy központi faiskolát létesitett s tart fenn, a honnét a vármegye területén diszlő nemesebb fajta gyümölcscsemeték terjesztetnek, s a hol különösen a községi faiskola-kezelők a rendszeres faiskola-kezelésben gyakorlati oktatást nyernek. Ezen téren az egyesület ugyis mint a »Fatenyésztésről alkotott vármegyei szabályrendelet« kezelője s végrehajtója és a községi faiskolák megyei

főfelügyelője kiváló s állandó müködést fejt ki, a községi faiskolákat évenként kétszer megvizsgáltatja, s a körülményekhez képest a községi faiskolák fejlődésére, a fatenyésztés kellő sikerre vezetésére nézve a vármegyei hatóságok támogatásával mindenkor intézkedik.

A szőlőkultura fejlesztését, a filloxera elleni védekezést, legfőképpen pedig az amerikai szőlőkkel való ujabb betelepitések előmozditását az egyesület egyik legfőbb teendőjének tartja. Ezen czélra alapitotta 7 hold kiterjedésü amerikai szőlőtelepét, melyet utóbbi időben megfelelő ojtványiskolával egészittetett ki. Ezen telepről terjeszti az egyesület a jónak bizonyult szőlőfajokat, s ezen telepeken nyernek az érdeklődők kellő ismereteket s gyakorlati bevezetést a szőlőkezelés, a filloxera elleni védekezés s az amerikai szőlőkkel való betelepités ismereteibe. Az egyesület a szőlőbirtokos közönség rendelkezésére egy állandó szőlőszeti szakközeget is alkalmaz, kinek kötelessége a szőlőszet minden irányban való fejlesztésére hatni a vidéken, a betelepitéseket előmozditani s az egyesület tagjait ezen czéljaikban támogatni, az erre irányuló munkálatokat kezdeményezni, vezetni, s azok teljesitésére állandóan felügyelni. Ezen intézkedéseinek eredményeül örvendetes megnyugtatásul szolgálhat az egyesületnek, hogy a vármegye területén, különösen pedig annak déli részein a nagy kiterjedésben kipusztult szőlőterületek rekonstrukcziója szépen halad.

III.

(Az egyesület által rendezett kiállitások, versenyek, kisérletek, előadások, állatdijazások.)

1882-ik év tavaszán chevalier s svéd árpa, tengeri, burgonya és különféle takarmányrépa-fajokat *osztott ki termelési kisérletre.*

1883-ik évben a devecseri gazdakör közremüködésével Devecserben »*tenyészállat-kiállitást* és vásárt« rendezett, melyen 25 kiállitó 70 darab szarvasmarhával és 7 kiállitó 43 darab sertéssel vett részt. Ugyanezen évben 6-féle burgonyafajtát, takarmányrépa, chevalier árpa, Milton és kubai zabot, valamint székely tengerit osztott ki *termelési kisérletre.* A burgonyafajták s székely tengerivel ezen évben vásárolt telepein maga is tett *termelési kisérleteket.* Igen fényes eredménynyel zárult ezen évben az egyesület által Lepsényben rendezett nagyobbszabásu *ekeverseny*, összekötve méhészeti s különféle mezőgazdasági gépek s eszközök kiállitásával. Ezen versenyben részt vett 9 gyáros, összesen 53 darab

különféle szerkezetü több és egyvasu ekével, s kiállitva volt 40 darab különféle vető- s répavágó-gép. Ezen versenyen vétetett elsőizben gyakorlati próba alá »Yull« szabadalmazott gőzcséplőgépe kötélhajtásra, továbbá »Clayton és Shutleworth« szalmakötél fonó gépe. Itt mutatta be az »Enyingvidéki méhészegylet« elsőizben méztermékeit csinos pavillonban, méltó dicséretére a kezdő egyletnek. Kiosztatott a verseny alkalmával 30 darab cs. és kir., 50 darab 10 frankos arany, 30 darab 2 forintos ezüstpénz és 9 darab diszoklevél. Ugyanezen verseny alkalmával az egyesület 10 szorgalmas s jól gazdálkodó kisgazdát jutalmazott meg 10 darab különféle géppel és hüséges, hosszanszolgáló mezőgazdasági cselédek jutalmazására 60 forint jutalmat osztott ki. Október hó 9-én a veszprémi káptalan jutasi gazdaságában a lepsényi ekeversenyen kitüntetett 2 vasu ekékkel *összehasonlitó szántáspróbák* tartattak, az azon vidéken elterjedt »Vidacs«-féle egyvasu ekék közötti munkaképesség s az igényelt vonóerő-különbözet részletes megállapitása végett.

1884-ik évben nagyobb mennyiségben chevalier-árpa, Milton és kubai zab, baltaczim, zöld mezei borsó, vérfejü csábaír, négyféle burgonyafaj, Mammuth-répa és balinkai káposztamag, valamint Lallemantia iberica olaj növénymag osztatatt ki *termelési kisérletezésre*. Ugyanezen évben előkészületek tétettek a következő évben Budapesten rendezendő *országos kiállitáson* való részvételre.

1885-ik évben az előző évi termelési kisérletekre kiosztott termények ismételve nagyobb mennyiségben osztattak ki további *kisérletezésre*.

1886-ik évben Budapesten megtartott II-ik árpakiállitáson *tömeges* kiállitással vett részt az egyesület. Junius hó 6-án Vilonyán a »Mc Cormick«-féle kévekötő aratógépekkel *próba-aratás* tartatott. Julius hó 6-án Berhidán és október hó 17—18-án Devecserben a »Yull«-féle szabadalmazott 1—2-ős és altalajporhanyitó ekékkel *szántás-versenyek* tartattak. Október hó 3-án Papkeszin kizárólag kisbirtokosoknak *tenyészállatkiállitást* és dijazást rendezett az egyesület. Kiállitva volt 4 darab tenyészbika, 48 darab tehén, 17 darab üsző és 67 darab sertés; dijazásokra kiadatott 140 forint készpénz s 3 darab arany-oklevél, mely alkalomból az egyesület titkára által előadás tartatott a szarvasmarhatenyésztésről, különös tekintettel a tenyész-anyag megválasztására s az ivadékok felnevelésére.

1887-ik évben két izben tartatott *szőlőojtási tanfolyam*, összesen 80 forint jutalom kiosztásával, s az egyesület méhészetében az egyesület titkára által három izben tartatott gyakorlati előadás, mindenkor szépszámu

hallgatóság részvételével. Ezen év május havában megtartott közgyülés alkalmából a »Mezőgazdasági válság okairól s az az elleni védekezésről« előadás tartatott az egyesület titkára által.

1888-ik évben Brüsszelben tartott nemzetközi *árpakiállításon* az egyesület tömeges árpakiállitással vett részt a vármegye területéről. Május hó 28-án Kardosréten *szántásverseny* tartatott kisgazdák részére 120 forintnyi dij adományozásával. Szeptember hó 21-én Veszprémben *lókiállitás* s dijazás tartatott. Kiállittatott ez alkalommal 50 darab tenyészkancza, 27 darab különféle koru kanczacsikó, melyek dijazására 400 forint fordittatott. Szeptember hó 27—28-ik napjain Devecserben, az ottani gazdakör közremüködésével mezőgazdasági és *tenyész-állatkiállitás* tartatott. Ezen kiállitás, a mely 600 forinttal terhelte az egyesület pénztárát, a mutatkozott lanyha érdeklődésnél fogva teljes sikert nem arathatott.

1889-ik évben a községi faiskola-kezelők részére az egyesület titkára »Fatenyésztési tanfolyam«-ot tartott, mely tanfolyamra a vármegye alispánja által a községi faiskolák kezelői berendeltettek. Tekintettel a vármegye erdőtlen vidékére, hol a kisgazdák s a nagyszámu nagy uradalmak cselédsége általában szalmával tüzelnek, az egyesület 150 frttal *pályázatot nyitott oly takaréktűzhely* szerkesztésére, mely kőszénnel fütthető s ugyanazon tüzeléssel egyuttal kenyérsütésre is alkalmas legyen. A beérkezett minták kipróbálása október hó 6-ik napján tartatott meg Veszprémben.

1890-ik évben Berlinből, Eggert gépgyárostól egy uj szerkezetü »Berolina« sorvetőgépet hozatott az egyesület, melynek teljes *kipróbálása* május hó 4-ik napján tartatott meg Veszprémben nagyszámu érdeklődők jelenlétében. Ezen évben Bécsben rendezett nemzetközi *gazdakongresszuson* több kiküldöttjével vett részt az egyesület, mely alkalomból az ugyanott rendezett kiállitást is behatóan tanulmányozta. Két izben tartatott a szőlőtelepen *ojtási tanfolyam*, s az egyesület méhészetében két esetben gyakorlati előadás az egyesület titkára által. Május hó 30—31-ik napjain Veszprémben *tenyészállatkiállitást* rendezett az egyesület. Ezen kiállitás felette gazdagnak igérkezett, s a tömeges bejelentéseknél fogva a tervezett helyiségeket mégegyszer annyival megtoldani kellett. A kiállitást közvetlen megelőző napokban váratlanul fellépett száj- és körömfájás miatt azonban a kiállításból tekintélyes számu bejelentőt kizárni kellett. Ennek daczára a kiállitás mégis eléggé sikerültnek jelezhető, amennyiben abban résztvett 27 kiállitó 54 drb szarvasmarhával, 8 kiállitó

71 drb juhval, 9 kiállitó 64 drb sertéssel s 5 kiállitó 36 drb különféle baromfival. Ezen kiállitáson az épitkezési s rendezési költségeken kivül kiadatott jutalmul: kisgazdáknak 314 frt készpénz, nagyobb birtokosoknak 12 arany, 6 ezüst és egy bronzérem oklevél. Ezen kiállításon tartotta meg az egyesület titkára nagyszámu hallgatóság előtt előadását a »szarvasmarha-tenyésztés«-ről.

1891-ik évben három alkalommal tartatott *szőlőojtási tanfolyam,* két izben gyakorlati előadás az egyesület méhészetében és egy tanfolyam a faiskolakezelők begyakorlására, mindenkor az egyesület titkára által.

1892-ik évben értelmes és szorgalmas községi faiskolakezelők között 100 frt *jutalom osztatott ki,* előzőleg azonban az illető faiskolák megvizsgáltattak. Két izben tartatott *szőlőojtási tanfolyam* s egy esetben előadás a »Peronoszpora« elleni védekezésről.

1893. és 1894-ik években az egyesület müködésének s meglevő telepeinek fejlesztésére törekedett, mely években az évenként megtartatni szokott ojtási tanfolyamok s a méhészetben gyakorlati előadások tartattak az egyesület titkára által.

IV.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok s törvényhatóság utján.)

1883. A *mezőgazdasági cselédek* változási idejének egyöntetü megállapitásáról szabályrendelet alkotása iránt a vármegyéhez előterjesztés tétetett. A *filloxera* terjedésének meggátlása czéljából a földmivelésügyi minisrterhez véleményes javaslat s felterjesztés intéztetett. A gazdasági egyesületek *országos szervezése* iránt felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A somlyói *hegyszabályzatokra* a vármegyéhez véleményes javaslat tétetett. Hazai *gyümölcstermelés* érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. *Állattenyésztési szabályrendelet* alkotása iránt előterjesztés a vármegyéhez. A gőzcséplőgépek s egyéb gazdasági gépekkel foglalkozó *munkások testi épségének* biztosítása czéljából alkotandó szabályrendelet érdekében a vármegye közönségéhez előterjesztés tétetett. Az enyingi járás több községében elterülő *posványok lecsapolása* iránt előterjesztés s felirat a földmivelésügyi kormányhoz. A vármegye *szarvasmarhatenyésztésének fejlődése* érdekében előterjesztés a vármegyéhez. A *romániai határzár* fentartása érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A vásárra hajtott *sertéseknek igazolvánnyal* leendő ellátása iránt alkotandó szabályrendelet érdekében előterjesztés és javaslat a vármegye közönségéhez.

1884. A *műborgyártás* törvény utján való betiltására a földmivelésügyi kormányhoz felirat intéztetett. A *marhalétszám nyilvántartása* s a pásztorokra való felügyelet gyakorlásáról alkotandó szabályrendelet életbeléptetése iránt előterjesztés a vármegye közönségéhez. *Mezőgazdasági segélyegyletek* alakitása végett a járási gazdakörökhöz átirat. *Olcsó marhasó* kiszolgáltatása iránt a miniszteriumhoz felirat s a vármegye közönségéhez átirat intéztetett. *Mezőrendőrségi törvény* megalkotása érdekében felirat a miniszteriumhoz. A *közmunkatörvény* megalkotása iránt felirat a közmunka- s közlekedésügyi miniszteriumhoz. A *mezőgazdasági teendők* teljesítésére az egyes községek által kiszabott határidők megtartása kérdésében alkotandó szabályrendelet iránt a vármegyéhez véleményes előterjesztés. *Pápa-kesztheli vasut* érdekében felirat a kormányhoz.

1885. A *dohánytermelés* kiterjesztése ügyében a pénzügyminiszterhez felirat intéztetett. A Séd és Torna folyók völgyeibe ömlő *vizek s folyások rendezése* iránt átirat a vármegye közönségéhez. Az alkotandó *mezőrendőrségi törvényjavaslatra* véleményes előterjesztés a miniszteriumhoz. Veszprémmegye területén létesitendő *földmives-iskola* érdemében felirat a földmivelésügyi miniszterhez s átirat a vármegye közönségéhez. A *kötelező tagositás* behozatala iránt a földmivelésügyi miniszterhez felirat. Az 1885. márczius havi *vámnovellára* felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A *mezőgazdasági általános érdekek* megvédése czéljából felterjesztés a földmivelésügyi kormányhoz. *Tehénfedező* állomások létesitése iránt felirat és véleményes javaslat a miniszteriumhoz. *Lófedező* állomásoknak a vármegye területén leendő szaporitása végett előterjesztés és felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A vármegye minden járásában *állatorvosi állások* rendszeresitése iránt felirat a földmivelésügyi miniszterhez s átirat a vármegye közönségéhez.

1886. Időleges *téli tanfolyamok* létesitése iránt a földmivelésügyi miniszterhez felirat. A bor *mesterséges gyártásának eltiltása* czéljából felirat a földmivelésügyi kormányhoz. Fiumei *import- és exporttársaság* érdekében a földmivelésügyi miniszterhez felirat. Az *ebdüh* elterjedésének meggátlására vonatkozó intézkedések foganatositása iránt előterjesztés a vármegye közönségéhez. A *közmunka leszolgálásnál* a fedanyagnak márczius és április hónapokban előre leendő megvágatása s fuvaroztatása iránt a vármegye közönségéhez átirat. A *vámnovella* érdekében s az *uzsoratörvény* életbeléptetése végett felirat a kir. kormányhoz. *Dohánytermelésnek* Veszprémmegye területén leendő engedélyezésére felirat a pénzügyminiszterhez. Mezőgazdasági *hitelszövetkezetek* alakitása érdekében

a vármegye közönségéhez előterjesztés. Az *ebadó* behozatalára véleményes előterjesztés a vármegye közönségéhez.

1887. Bikanevelő-telep létesitése czéljából felirat a fölmivelésügyi miniszterhez. A *marhasó denaturálására* vonatkozólag felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A *mezőgazdasági rendtartásról* szóló előadói javaslatra véleményes előterjesztés és felirat a földmivelésügyi kormányhoz. A *szalmakivitel* meggátlása czéljából felirat a miniszteriumhoz. A *gőzcséplés szabályozásáról* alkotandó szabályrendelet érdekében a vármegye közönségéhez előterjesztés. *Mezőgazdasági kihágások* után befolyó büntetéspénzeknek mezőgazdasági közczélokra leendő fordítása végett felirat a földmivelésügyi miniszterhez.

1888. A *gabona-tőzsdéken* divó határüzleti játékok meggátlása czéljából felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A *cselédtörvény* módositása czéljából előterjesztés s felirat a földmivelésügyi kormányhoz. *Gazdasági kamarák* rendszeresitése s szervezése tárgyában a földmivelésügyi kormányhoz felirat. A *közmunka-törvény* megváltoztatása érdekében felirat a közmunka- s közlekedésügyi miniszterhez. A *községi faiskolák* egyöntetü kezelésének megállapitása végett átirat a vármegye közönségéhez.

1889. A gazdasági *szeszipar* fejlesztése érdekében a m. kir. pénzügyminiszterhez felirat. *Mezőgazdasági cselédek* felmondási s beszegődési idejének meghatározásáról alkotott szabályrendelet megváltoztatásáról átirat s előterjesztés a vármegye közönségéhez. A *tőzegtalajok* trágyázási czélokra leendő kihasználása érdekében átirat a közgazdasági előadóhoz. Budapesten felállitandó *állami műtrágyagyár* létesitése czéljából felirat a földmivelésügyi miniszterhez. Az «*Antrax*» ojtóanyagának az ország területén leendő előállitása s beszerezhetése érdekében a földmivelésügyi miniszterhez felirat.

1890. Papkeszi község határában létező *posványok lecsapoltatása* érdekében felirat intéztetett a földmivelésügyi miniszterhez. A *baromfitenyésztés* fejlesztésére felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A *selyemtenyésztésnek* a vármegye területén leendő terjesztése czéljából átirat a selyemtenyésztési felügyelőséghez. A vármegye területén tervbe vett *földmives-iskola* felállitása érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. Veszprémben rendszeresitendő *állami állatorvosi* állás létesitése czéljából a földmivelésügyi miniszterhez felirat. A *gyümölcskivitel* előmozditása czéljából felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A nagymértékben elszaporodott *ürgék kiirtására* vonatkozólag alkotandó szabályrendelet érdekében előterjesztés a vármegye közönségéhez. A kereskedelmi *gabonás*

zsákoknak a forgalomból leendő kitiltása iránt felirat a kereskedelemügyi miniszterhez. Veszélyes és könnyen *robbanó gyufák* gyártásának eltiltása érdekében felirat a kir. kormányhoz. *Közös csikólegelő* létesitése érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez.

1891. A gazdasági egyesületek *portómentessége* ügyében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. Az *árutarifa* érdekében a kereskedelemügyi miniszterhez felterjesztés. A közigazgatás és önkormányzat rendezéséről s ebben a *gazdasági felügyelők* érdekében felirat a képviselőházhoz s a földmivelésügyi miniszterhez. A *közutak befásitása* iránt előterjesztés a vármegyéhez. Az *állategészségügy rendezéséről* szóló 1888. VII. t.-cz. tárgyában kiadott miniszteri rendelet 25-ik §-ának megváltoztatása kérdésében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. *Olcsó marhasó* kiszolgáltatása iránt felirat a földmivelésügyi miniszterhez. Veszprémmegye minden járásában *állatorvosi* állások rendszeresitése végett felirat a földmivelésügyi kormányhoz s átirat a vármegye közönségéhez.

1892. A *takarmánykorpa meghamisitásának meggátlása* ellen teendő intézkedések meghozatalára felirat a földmivelésügyi miniszterhez s átirat a vármegye közönségéhez. *Községi faiskolák* mikénti kezelésének érdekében kiadandó utasitás meghozatalára átirat s javaslat a vármegye közönségéhez. Veszprémben *kertészeti és vinczellériskola* felállitása iránt előterjesztés s felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A *peronoszpora elleni védekezés* kötelezővé tételére előterjesztés a vármegyéhez.

1893. Ragadós tüdőlob terjedésének meggátlására teendő óvintézkedések foganatositása érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. *Mezőgazdasági cselédek felmondási* s változási idejének meghatározásáról alkotott szabályrendelet megváltoztatása végett a vármegyéhez véleményes előterjesztés. *Mesterséges borok* gyártásának meggátlására hozandó törvény életbeléptetése iránt a földmivelésügyi kormányhoz felirat. Enyingen létesitendő *czukorgyár* érdekében az ottani gazdakörhöz átirat.

1894. Enyingen tervezett *műtrágyázási s takarmányozási kisérleti telep* érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A mezőgazdaságban felhasználandó *kőszén* kedvező vasuti szállitására felirat a kereskedelemügyi miniszterhez. A *juhhusnak* a hadsereg élelmezésére leendő behozatala érdekében felirat a földmivelésügyi miniszterhez. A vármegye összes járásaiban *állatorvosi* állások rendszeresitése iránt felirat a földmivelésügyi kormányhoz s átirat a vármegye közönségéhez. Veszprémben létesitendő *amerikai szőlőojtvány-telep* felállitása érdekében a földmivelésügyi miniszterhez felirat intéztetett.

V.

(Az egyesület müködése a jelenben.)

Az egyesület müködése mindenekelőtt a szarvasmarha- s sertéstenyésztés fejlesztésére irányul; egyuttal a filloxera elleni védekezés, szőlőmivelés fejlesztése, baromfi-tenyésztés, a fatenyésztés előmozditása, a méhészet fejlesztése s egyéb gazdasági érdekek előmozditása az egyesület állandó müködéséhez tartozik.

VI.

(Az egyesület müködésének programmja a jövőben.)

Az állattenyésztési szabályrendelet végrehajtása, tenyészapaállatok beszerzése s közvetitése. Vetőmagvak, mütrágyák's más gazdasági czikkek beszerzésének közvetitése. A fatenyésztési szabályrendelet végrehajtása s a községi faiskolákra való felügyelet gyakorlása. A szőlőkultura fejlesztésének előmozditása, ojtványtelep felállitása. A fajbaromfi- és méh-tenyésztés érdekeinek felkarolása s terjesztése; a szokásos időleges tanfolyamok megtartása. Az egyesületi telepek kezelésén kivül esetről-esetre jelentkező mezőgazdasági érdekek felkarolása s az 1896. évi ezredéves országos kiállitásra szükségelt intézkedések.

VII.

(A tagoknak biztositott kedvezmények.)

A tagok az első magyar általános biztositó társaságnál biztositási ügyleteiknél kedvezményben részesülnek. Élvezik az egyesület közvetitő intézményét kedvező árak s fizetési feltételek mellett. Az egyesület közlönye a tagoknak dijtalanul küldetik meg. Tagjai részére az egyesület egy állandó szőlőszeti közeget tart, az ujabb szőlőtelepitési teendők előmozditására, tervezésére, végrehajtására, s minden munkálatok vezetésére s felügyeletére. A tagok az egyesület faiskola- és szőlőtelepeinek termékeit, valamint a fajbaromfi-tenyészdének rendelkezésre állható anyagait tetemesen olcsóbb áron kapják, ezenkivül különösen szegényebb kisgazdák mindezekben ingyen is részesülhetnek. Az egyesület könyvtára rendelkezésére áll a tagoknak, valamint az egyesület különféle eszközei s gépei dijtalanul kölcsönöztetnek ki. Az egyesület szénkénegraktárából a tagok szénkéneg-szükségletüket olcsóbban fedezhetik. Ez intézményeken kivül az egyesület tagjai által nyilvánitott megbizatásoknak s megrendeléseknek mindenkori teljes megelégedésre megfelelni állandó kötelességének tartja.

A veszprémmegyei gazdasági egyesület által beszerzett s a vármegyei „állattenyésztési szabályrendelet“ alkalmazásával községekkel beszereztetett tenyész-apaállatok kimutatása.

Év	A gazdasági egyesület által beszereztetett						A szabályrendelet alkalmazásával községekkel beszereztetett					
	tenyész-bika		tenyészkan	összesen	Érték		tenyész-bika		tenyészkan	összesen	Érték	
	magyar	nyugati pirostarka					magyar	nyugati pirostarka				
	darab				frt	kr.	darab				frt	kr.
1883	8	—	—	8	2000	—	—	—	—	—	A községek által beszereztetett apa-állatok beszerzési árairól adatok rendelkezésre nem állanak.	
1884	27	—	11	38	5730	—	50	—	16	66		
1885	13	—	2	15	2985	—	21	—	14	35		
1886	19	3	18	40	4940	—	28	—	5	33		
1887	17	—	6	23	3580	—	32	—	8	40		
1888	23	2	13	38	4990	—	8	1	2	11		
1889	48	1	7	56	9050	—	35	2	19	56		
1890	9	4	3	16	2690	—	37	6	21	64		
1891	7	2	5	14	1950	—	8	—	2	10		
1892	9	3	5	17	2550	—	11	3	4	18		
1893	7	4	4	15	2495	—	15	3	21	39		
1894	8	4	4	16	2520	—	8	2	11	21		
	195	23	78	296	45480	—	253	17	123	393		

A veszprémmegyei gazdasági egyesület által ingyen kiosztott gazdasági termények és czikkek évenkénti kimutatása.

Év	Árpa		Zab			Tengeri							Olasz kender	Baltaczim	Zöld mezei borsó	Vérfejü csábair	Lallamantia iberika	Balinkai káposzta	Burgonya										Takarmány-répa					Műtrágya	Ojtó-galy	Gyümölcs-vadoncz	Gyümölcsfa	Amerikai szőlővessző	Érték	
	chevalier	svéd	milton	kubai	svéd	székely	korai sárga	sárga amerikai	alcsuthi korai	caraguai	nanarettolo	mastodon							favorit	vermant	snov-flack	bisquit	stockeraui	seed	gesundheit	rose	imperial	juvel	óriás karó	óriás czövek	mammuth	olaj-bogyó	oberndorfi						
	kilogramm																																	kg.	darab				frt kr
1883	200	—	150	150	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80	80	80	40	80	—	—	—	—	—	50	50	50	—	—	—	—	—	—	240 —
1884	—	200	200	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	40	100	50	10	2	100	100	100	—	—	100	100	100	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	168 —
1885	—	100	100	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	50	50	50	50	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	91 —
1886	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	100	100	50	50	—	—	—	—	50	—	—	—	500	3000	—	—	123 —
1887	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	50	50	50	50	—	—	—	—	50	—	—	—	250	2000	30	—	106 —
1888	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—	600	340	2000	41	3000	120 70
1889	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	450	720	3000	16	3000	54 20
1890	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	120	160	2000	25	3000	58 10
1891	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	30	200	200	4000	37	5000	157 10
1892	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	30	—	800	3000	14	2500	149 40
1893	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	30	—	120	3000	24	3000	146 40
1894	—	—	—	—	—	5	5	5	5	5	5	5	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1200	600	—	—	—	10	10	2000	460	2500	51	20000	505 90
	200	300	450	150	200	105	5	5	5	5	5	5	400	40	250	50	10	2	180	180	180	40	280	300	250	250	1200	600	50	50	280	100	100	3370	3550	24500	238	39500	1919 80

A veszprémmegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1882	—	48	108	72	228
1883	—	61	176	107	344
1884	—	81	330	263	674
1885	—	81	341	294	716
1886	—	81	359	298	738
1887	—	81	369	305	755
1888	—	82	374	303	759
1889	—	84	395	296	775
1890	—	84	403	299	786
1891	—	88	410	301	799
1892	—	88	322	145	555
1893	—	75	332	148	555
1894	—	67	318	144	529

A veszprémmegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása 1894. év végén.

		Érték	
		frt	kr.
1	Készpénz	1200	—
2	Értékpapir	800	—
3	Alapitványi kötvények	9000	—
4	Ingatlanok : faiskola, épületek, méhészet	4500	—
5	» szőlőtelep, ojtvány-iskolateleppel	5400	—
6	Baromfi-tenyészde felszereléssel	150	—
7	Könyvtár	150	—
8	Különféle fölszerelések, eszközök, gépek leltára	960	—
9	Tagdijhátralék	400	—
10	Különféle követelések	200	—
11	Tenyészállatvásárlási alap	3696	—
	Összesen	26456	—

A veszprémmegyei gazdasági egyesület pénzkezelése az 1894. évben.

	Bevétel				Kiadás		
1	Pénztármaradvány 1893. évről	2352	50	1	Központi személyzet fizetése	2300	—
2	Alapitványi tőkék kamataiból	345	—	2	Vinczellérek fizetése	240	—
3	Egyéb tőkék kamatai	60	—	3	Irodaköltségek, posta, papir stb.	157	50
4	Tagdijakból 1894. évről	380	—	4	Egyesületi közlemények kiadása	290	36
5	Tagdijakból előbbi évekről	103	—	5	Ingatlanok kezelése (szőlőtelep, faiskola)	550	35
6	Ingatlanok jövedelméből (szőlőtelep, faiskola)	709	36	6	Egyéb kezelési költségekre	703	02
7	Biztositási jutalékból	1402	85	7	Dijazásokra	140	—
8	Egyéb jövedelmekből	126	09	8	Beszerzésekre és beruházásokra	323	80
9	A vármegye segélye	500	—	9	Ingatlanok szerzésére	700	—
10	Állami segély	1500	—	10	Álattenyésztési alaphoz áttétetett	505	74
	Bevétel összesen	7478	80		Kiadás összesen	5910	77

A veszprémmegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Hátralék 1894. évi tagdijakból	200	—
2	800 frt értékpapir kamataiból	32	—
3	7100 frt alapitványi kötvények kamataiból	355	—
4	230 rendes tag évi tagsági dijából	690	—
5	122 pártoló tag évi tagsági dijából	122	—
6	Biztositó társaságtól jutalék	1400	—
7	Szőlő és faiskola jövedelméből	800	—
8	Magán tenyészbika-ár hátralékból	100	—
9	Földmivelésügyi miniszteriumtól szőlőszeti biztos fizetése	700	—
10	Különfélékből	50	—
	Bevétel összesen	4444	—

	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Igazgató évi fizetése	1400	—
2	Pénztárnok évi fizetése	200	—
3	Kertész évi fizetése	240	—
4	Szőlőszeti biztos évi fizetése	700	—
5	Szaklapokra	50	—
6	Irodaköltségekre, posta, papir és nyomtatványok	150	—
7	Értesitő nyomatása és expedicziója	250	—
8	Faiskolák költségeire	150	—
9	Szőlőtelepek költségeire	300	—
10	Trágyavételre	50	—
11	Hivatalos utiköltségekre	180	—
12	1 darab permetező beszerzésére	24	—
13	Különfélékre	300	—
14	Pápai földmives-iskolának alapitvány	450	—
15	Állattenyésztési alap növelésére	1000	—
	Kiadás összseen	5444	—

ZALAVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Zala-Egerszeg.*

A 60-as évek elején általánosan tapasztalt társadalmi érdeklődés a gazdasági és politikai téren Zala vármegye területén is megtermette a maga gyümölcsét, amennyiben ott is a gazdasági érdekek társadalmi szolgálatára 1860. évi január hó 1-én 128 alapító és 200 rendes taggal megalakult a vármegyei gazdasági egyesület. A megalapitásban és az egyesület további müködésének vezetésében és irányitásában különös érdemeket szereztek: gróf *Batthyányi* Zsigmond, *Baán* Kálmán, *Inkey* László, *Bogyay* Antal, *Bessenyey* Ernő, *Horváth* Móricz, *Koller* Ferencz, *Kozáry* Farkas, *Szücs* István, *Báthor* Géza, *Oszterhuber* József, *Szabadhegyi* Sándor, *Sümeghy* Ferencz, *Dervarics* Ákos, *Talabér* Zsigmond, *Svastics* Károly, *Horváth* György, *Lenhárt* János és mások.

A Zala vármegyei gazdasági egyesület müködése az egész vármegye területére kiterjed, amely 101 □ mértföld. A birtokok megoszlása eléggé kedvező, amennyiben a keszthelyi, csáktornyai, pölöskei, alsó-lendvai és bellatinczi uradalmakon kivül aránylag igen jelentékeny mennyiségü közép- és kisbirtok is van. A *gazdálkodás jellege* a nagy uradalmak és az intelligensebb osztály kezében levő középbirtokokon kivül meglehetős külterjes és leginkább a gabona termelésére szoritkozik, e mellett azonban a vármegye Balatonmelléki községeinek egy nagy része a pusztulás képét mutatja, mert sok község, melynek egyedüli jövedelmi forrása a *szőlőtermelésből* fakadt, a filloxera pusztitásai által ettől elesvén, a befektetésre szükséges tőkével nem rendelkezvén s a megélhetés lehetőségétől is elesvén, az elpusztult *szőlők regenerálása* a leglassubb léptekkel történik és ez is jóformán csak a nagy- és középbirtokokra szoritkozik. *Állattenyésztése* kiterjed a ló, sertés és juhra egyaránt.

Az egyesület éppen a vármegyei szőlők regenerálása és megmentése érdekében alapitotta Meszes-Györkön *amerikai szőlőtelepét*, ezenkivül

fentart két *faiskolát* Zala-Egerszegen. Az állattenyésztés emelését *tenyészbika és kanoknak* beszerzésével, és szegényebb községeknek ingyen vagy kedvezményes áron való kiosztásával igyekszik előmozditani. A talajmivelést az egyesület *vetőgép-versenyek, ekeversenyek rendezésével és talajmivelő* eszközök beszerzésével és kiosztásával iparkodik szolgálni. *Kiállitásokat, állatdijazásokat,* dijazással egybekötött *szőlőojtásokat* tart. Az egyesület fennállása óta mintegy 20—30 darab tenyészbikát és 5—10 darab sertéstenyészkant osztott ki, ezenkivül nemes fákat, haszon-, gyümölcs- és diszcsemetéket, szőlőojtványokat (40.000 darabot), sima amerikai vesszőt (100.000 darabot) osztott ki. Kiosztott ezenkivül vetőmagvakat és pedig lóhere-, luczerna- és takarmányrépa-magvakat.

Az egyesület *jelenlegi* müködése főképp a szőlők felujitásának előmozditására, az állattenyésztés tökéletesitésére, ujabban pedig len- és kendertermelés, valamint a cukorrépa termelésének meghonositására terjed ki.

A zalavármegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

Folyósz.	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	Ingatlanok: *a)* Földterület és kertek *b)* Gazdasági épületek *c)* Lakház	11600	—
2	Könyvtár értéke	100	—
3	Felszerelések, butorok, gépek stb.	1500	—
4	Tenyészállatok alapja	14036	18
5	Értékpapirok. Takarékpénzt. betétek	12842	—
6	Aktiv követelések (tagdijhátralékok, mütrágya stb.)	15669	08
7	Készpénzmaradvány a mult évről	1484	19
	Összesen	57231	35

A zalavármegyei gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Alapitványi vagyon kamatai és hátralékai	1770	—
2	Tagdijak: 265 tag à 5 frt	1325	—
3	Nemesi pénztár évi adománya	300	—
4	Tagdijhátralékok	2140	—
5	Ingatlanok jövedelme	300	—
6	Vállalkozásból eredő jövedelem: vármegyei kölcsön	140	76
7	Biztositási dijakból jutalék	400	—
8	Állami kötvények és takarékpénztári betétek után	558	50
9	Pénzkészlet 1894-ről	1484	19
	Bevételek összege	8518	45

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre és posta, fütés, világitás	200	—
2	Személyzeti kiadások (és kertész nyugdija)	1720	—
3	Ingatlanok kezelési költségei és adó	65	—
4	Tenyészállatok vásárlására (külön alap)	—	—
5	Gépek és eszközök vásárlására, magvak stb.	1000	—
6	Irodalmi kiadványok költségei (Egyesületi Értesitő stb.)	290	—
7	Kiállitások és versenyek 3 gazdakör segélyezés	1000	—
8	Kisérletek költségeire	250	—
9	Előadások költségei	—	—
10	Utazásokra és kiküldetésekre, előre nem látható kiadásokra	500	—
11	Tapolczai vinczellér-képezdében: 2 alapitv. hely	240	—
12	Balatonmelléki filloxera ellen védekező kör segélyezése	300	—
13	Tanitók jutalmazására (fanemelés terén)	50	—
14	Nyomtatványokra	100	—
	Kiadások összege	5715	—
	Bevételi többlet	2803	45
	Együtt	8518	45

ZEMPLÉNVÁRMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Sátoralja-Ujhely.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása; az alapitás czélja; az egyesület vezérférfiai és működésük az egyesületben.)

Az 50-es évek nyomasztó gazdasági viszonyai és az a tapasztalat, hogy az abszolutisztikus kormány minden egyébbel törődik, csak Magyarország mostoha gazdasági viszonyaival nem, tömörülésre és együttműködésre ösztönözte a jobb gazdákat. A legtöbb vármegyében ezen évtized teremtette meg a gazdasági egyesületeket. Zemplénvármegye sem maradt el a többiektől. Az eszme, hogy társulni kell a gazdáknak, ha érdekeiket meg akarják védeni, már 1857-ben lábrakapott s a megye gazdái a jó ügyhöz illő buzgalommal iparkodtak tért hóditani ezen eszmének. Hogy az eszme csak 3 év multán, 1860. év november havában válhatott valóvá: nem a közöny, hanem az akkori politikai viszonyok voltak okozói.

Az első alakulás alkalmával Zemplénvármegye nem önállóan, hanem a szomszéd Ungvármegyével együttesen alakitotta meg a gazdasági egyesületet, amiért is «Zemplén-Ungmegyei Gazdasági Egylet» volt a czime. Ezen egyesület alapszabályai 1860. évben a bécsi császári belügyminiszterium 24767. sz. rendeletével megerősittettek és a jóváhagyási záradékkal elláttattak.

Az egyesület alakulása után a bekövetkezett rövid ideig tartó alkotmányos élet a megye gazdaközönségét legnagyobbrészt a politika terére édesgette s az egylet ügyei annyira elhanyagoltattak, hogy az egész 1861. évben az egyesület müködése nem stagnált, de teljesen szünetelt. Uj élet kezd ismét pezsegni az egyesületben, amikor 1862-ben Ungvármegye elválik és Zemplén egymagában alakitja meg a gazdasági egyesületet. Ezen idő óta viseli a »Zemplénvármegyei Gazdasági Egyesület« czimet.

Ezen, ugyszólván ujjáalakitott egyesületnek a végleges jóváhagyása 1864. év deczember hó 5-én érkezett le a kormánytól a vármegyé-

hez. Mielőtt azonban a végleges megerősítés leérkezett volna, az egyesület működését a megyei főispáni helytartó 1864. november 10-én 1420. számu rendeletével beszüntette.

Az egyesület 1864. deczember 5-ike óta azonban, több mint 30 éve már, megszakitás nélkül egyhuzamban szolgálja a czélt, amelyet az alapitók az egyesület működéseül kitüztek, s ami e rövid mondatba foglalható: a gazdasági állapotok fölvirágoztatásának előmozditása elméleti és gyakorlati uton.

Nemcsak mint az egyesületnek egyik legelső alapitójáról kell e helyen néhai gróf *Andrássy* Manóról megemlékeznünk, hanem egyuttal ugyis, mint az egyesületnek egy negyedszázadnál hosszabb ideig tényleg működő elnökéről. Az ő nevéhez füződik az egyesületnek évek hosszu során át folytatott összes tevékenysége, működése és élete; az ő fáradozása volt az egyesület emelkedésének növelése; az ő lelkesedése volt az egyesület terjeszkedésének alapja s fejlődésének rugója. A gazdasági érdekek megvédése s a meglevők csorbittatlan fentartása körül elévülhetetlen érdemeket szerzett, amiért is a róla való emlékezés örökös és neve feledhetetlen lesz az egyesület életében.

Az elnöki széket a nagynevü alapitó és szervező után gróf *Andrássy* Sándor foglalta el, akit erre a megtisztelő állásra az egyesület nagy lelkesedéssel választott meg. Tevékenysége, minden a gazdasági ügyeke érintő dolgok iránt való lelkesedése, önzetlen buzgalma az egyesülete a virágzás fokán megtartani képes.

Kegyelettel kell megemlékeznünk e helyen az egyesületnek hosszu éveken át volt két ügybuzgó alelnökéről: *Dercsényi* Kálmán és *Vladár* Kristófról, akiknek ügyszeretete, áldozatkészsége nagy lendületet adott az egyesületnek a társadalom terén való működésére.

Mint az egyesület alelnökei, kiváló érdemeket szereztek maguknak e téren *Viczmándy* Ödön, *Molnár* Béla és *Meczner* Béla. Ugy szintén a jelenlegi alelnök, aki ügyvezető is: *Kun* Frigyes. Az ő tevékenysége, e téren való szakismerete, önzetlen munkássága megbecsülhetetlen az egyesületre.

Löcherer Andor, az egyesületnek hosszu időn át titkára, különösen a kiállitások rendezése és a szarvasmarhatenyésztés emelése terén szerzett érdemeket.

E helyen fel kell még emliteni *Dókus* Gyula, *Molnár* István, *Molnár* József, *Boronkay* László, *Dókus* József, *Evva* András, *Cseley* József, *Meczner* Gyula és *Ferenczy* Elek dr. választmányi tagok érdemeit, akik részint a multban, részint még a jelenben is odaadó munkásai az egyesületnek.

II. Az egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(Mivelési ágak az alapitás idejében és most; kis- és nagybirtokok; uradalmak; a gazdálkodási viszonyok; állattenyésztés, szőlő- és gyümölcsfatenyésztés; munkásviszony; a birtokok ára.)

A Zemplénvármegyei gazdasági egyesület müködése kiterjed az egész vármegye területére, amelynek kiterjedése 1,089.854 kat. hold, vagyis 6301·58 □kilometer.

Eme nagy kiterjedésü földterület az egyesületnek 1864-ben való második megalakulásakor a következőleg oszlott meg az egyes mivelési ágak szerint:

I. Szántóföld.

A különböző termény által elfoglalt földterület		Termény mennyiség	Egy évi szükséglet	Felesleg	Hiány	Átlagos évi termés 1 holdra esik	Jegyzet
a termény neve	hold 1200 □-öl	pozsonyi mérő					
Repcze	5,000	49,373	keresk. czikk	—		10	A felesleg mint kereskedelmi czikk jön forgalomba
Buza	45,000	272,478	250,006	22,478		6	
Rozs	90,826	726,608	500,000	226,608		8	
Árpa	34,060	254,360	250,000	—		6	
Zab és tatárka	68,119	544,952	251,766	293,186		8	
Tengeri	34,059	272,472	132,766	139,706		8	
Burgonya és répa	22,706	681,180	500,000	181,180		30	
Köles, bab, lencse, borsó	22,706	181,648	250,000	—		8	
Összesen	322,889	2.933,071	2.134,532	863,158			

II. Rét és legelő.

Mivelési ágak területe		Széna-termés	Sarju-termés	Átlagos termés
	Hold 1200 □-öl	méter mázsa		
Rét	167,664	670,656	1.341,372	széna 4
Legelő	195,192	160,256	520,512	sarju 8
Lóhere, Luczerna, Bükköny	10,091	201,820	201,820	20
Összesen		1.032,732	2.063,704	

III. Szőlő.

A szőlő területe		Bor-termés	Felesleg mint kereskedelmi czikk
holdakban 1200 □-öl	kapásban 200 □-öl	akó	akó
26,000	156,000	195,000	136,764

Fájdalom, a *filloxera pusztitása* alatt majdnem az egész szőlőtelepités elpusztult. Az utóbbi három év alatt kezd ismét lendületet venni s ma már kettőzött erővel virágzásnak indulni a szőlőujraültetés, mely a Tokaj-Hegyalja régi hirnevét van hivatva e téren visszaállitani.

A szántóföld területe a filloxerapusztitás alatt olyan arányban növekedett, amilyen arányban az elpusztult szőlőket szántóföldekül kezdették használni. A rét és legelő, területnagyságra nézve, alig változott időközben.

A nagygazdaságokban általában a 7, 9 és 11-es vetésforgás alkalmaztatik; a középgazdaságokban szintén váltógazdaság különböző arányban, mig a kisgazdaságokban rendszerint és általában a háromnyomásu ugarrendszert alkalmazzák.

A *munkások* száma az utolsó évben a nagymérvü, különösen Amerikába való kivándorlás következtében erősen csökkent ugy, hogy a munkabérek nincsenek arányban a gazdaságok jövedelmével, ami természetszerüleg csak a gazdák, illetve munkaadók kárára megy. Elégületlenség a munkások között még ezideig nem volt észlelhető.

Az uradalmak minden tekintetben mintául szolgálhatnak, e tekintetben legyen elég például csak nehányat felhozni. Ilyenek: Andrássy Aladár gróf, Andrássy Géza gróf, Andrássy Gyula gróf, Andrássy Tivadar és Sándor gróf, Szirmay György gróf, Sennyey Miklós és Béla bárók, továbbá Sennyey Géza és István bárók uradalmai, Mailáth József gróf, Jósika Samu báró, herczeg Windisch-Grätz Lajos, Lónyayak, Hadik-Barkóczy Endre gróf és Harkányi bárók uradalmai e téren kitünők.

A *föld ára* a kis és törpe gazdaságoknál, mióta a nép Amerikába vándorol s onnét keresményéből pénzt küldöz haza, hihetetlenül magasra szökött fel. Sok járásban 100 sőt több százalékkal is emelkedett holdanként.

A nagyobb gazdaságok ritkán cserélnek urat.

Zemplénvármegye területe szarvasmarhatenyésztésre kiválóan alkalmas. Ugy a nyugoti, mint a magyar fajta szarvasmarha megtalálja alkalmas életfeltételeit.

A felső járásokban a jó hegyi legelők, tápdus réti széna s gazdag lóhertermések; a megye közép részén elterülő kitünő rétek, a bodrogközi tágas, buja legelők és rétek a marhatenyésztés igen magas fokát teszik lehetővé. Egészben véve azonban a szarvasmarhatenyésztés még sem áll azon a fokon, amelyen lehetne.

A vármegyében a népies tenyésztésben kétféle szarvasmarhával lehet találkozni. Fajtára nézve ugyan mindakettő a magyar, t. i. az általánosan elterjedt *magyar* marha és ennek alfajtáját képező *riska*. A riska Cz.-Béla és Cz.-Hosszumezőt kivéve, hol sok egyenlő egyed van, a többi községek gulyáiban a legkülömbözőbb alak és szintypusokban feltalálható; néhány közös tulajdonságuk azonban van, t. i. kicsinyek, igen edzettek, nem igényesek és jól tejelők, s ami szintén nem megvetendő tulajdonság, igen meghálálják a nemesitést, mert a tiszta faju apától származó borjuk erre ütnek küllemre, anyáik jó tulajdonságait megtartva. — A tehenek beszerzési ára igen alacsony, mert kicsinyek, a nagyobb hizlalók és nagyvárosi mészárosok nem keresik s 40—45 frton igen szép kis tehenet lehet kapni, melyeket, ha a tejelésből kivénülnek, egyenlő konjunkturák között hizlalás és veszteség nélkül lehet eladni. A riskaökröket, különösen mióta termetük kissé nagyobbodott, a hizlalók nagyon keresik, mert igen alkalmas hizlalható anyagot képeznek. A tiszta magyar fajta marha nem tartozik a legszebbek közé, bár a Sennyey-féle s több más jóhirnek örvendő gulya a vármegye területén van. Ezek a báró Sennyey Béláé Bélyen, gróf Mailáthé Perbenyiken, herczeg Windisch-Grätzé Patakon, s Kleiné Berkeden. Talál a vevő ugyan minden vásáron néhany pár szép ökröt, de a nagybirtokosok szükségletük nagy részét mégis Munkács, Ungvár és Nyiregyházán kénytelenek fedezni.

Tisztavérü nyugoti marhafajta tenyésztésével csak igen kevesen foglalkoznak, olyannyira, hogy a gazdasági egyesület nem képes bikaszükségletét sem fedezni. Szimmenthalit gróf Andrássy Géza Parnón, báró Sennyey Béla Bélyen, báró Sennyey Miklós Czigándon, gróf Hadik-Barkóczy Tavarnán; bernit gróf Andrássy Sándor Hardicsán, Molnár István Kelecsényben; pinzgauit Meczner Gyula Hotykán, Ferenczy Elek Szankóczon, s a nép antipatiája folytán a megye községeiben, fájdalom, el nem helyezhető inthaliakat Lónyay Gábor Deregnyőn és Olasziban, Vladár Emil Klazánban, Kazinczy Arthur Berettőn.

A gazdasági egyesület a homonnai és szinnai járásokban a berni és szimmenthali, a sztropkói és varannói járásokban a pinzgaui, a gál-

szécsi, sátoraljaujhelyi északi s nagymihályiban a vasutig meg nem nevezve a fajt, a nyugoti; a vasuton alul nyugoti vagy magyar a községek tetszése szerint; az ujhelyi déli s bodrogközi, szerencsi és tokaji járásokban a magyar fajta marhát igyekszik az ottani állományoknak megfelelőleg elterjeszteni és nemesiteni.

A gazdasági egylet ebben a fősulyt a homonnai, szinnai, sztropkói és varannói járásokra helyezi; ott lévén a szarvasmarhatenyésztés legjobban elhanyagolva s a nép leginkább reá utalva. Oda küldi tehát rendelkezésére álló tiszta faju bikái legnagyobb részét s völgyek szerint igyekszik tájfajtákat létesiteni.

A gálszécsi, sátoraljaujhelyi északi s a nagymihályi járásban a vasutig a riskák nagyobbak a felvidékieknél, mert a nép, már régóta az elég jó marhát tartó birtokosoktól szerzi be apaállatait, s mivel a gazdasági egyesület teljesen képtelen az ezen vidék által szükségelt kifogástalan bikákat beszerezni, a fajtól eltekint, s csak az egyes egyedek általános küllemét birálja és gondoskodik, hogy az alap meg ne rontassék, mely jobb idők bekövetkeztével kitünő nemesitési alanyul fog szolgálni.

A nagymihályi járás azon részében, mely a vasuttól a Bodrogközig terjed, néhány községben riska, néhányban meg egészen jó magyar marha tenyésztetik. Tulajdonképpen a magyar fajtának volna ott legtöbb alapja, de mivel ezen aránylag kis területen, melyhez a gálszécsi járás két és a sátoraljaujhelyi járás négy községe tartozik, két tejszövetkezet, illetve sajtoda van, a tejelő marha tenyésztésének támogatását nem tagadhatta meg az egyesület; itt azonban csak berni, vagy szimmenthali fajta bikák osztatnak ki a nyugoti fajtát kivánóknak.

A gazdasági egyesület az egyes járásokban az 1892. évtől 1895-ig bezárólag a következő számu tenyészbikát osztotta ki:

A sátoraljaujhelyi járásban	... ...	21	darabot.
A szerencsi «	... ...	6	«
A tokaji «	... ...	10	«
A bodrogközi «	... ...	9	«
A gálszécsi «	... ...	15	«
A homonnai «	... ...	18	«
A nagymihályi «	... ...	14	«
A szinnai «	... ...	13	«
A sztropkói «	... ...	6	«
A varannói «	... ...	10	«
	Összesen	122	darabot.

A gazdasági egyesület a fajbaromfiak kiosztását is régtől kezdve teljesiti és a megye éghajlatának megfelelőleg az egyes járásokban több-kevesebb pár nemes fajta baromfit osztott szét. Nagyobb mennyiségben azonban csak 1893. évben, őszszel osztott szét ugy az ujhelyi, mint a homonnai járásban Langshan és Plymouth tyuktörzset és emdeni ludtörzseket. Az ujhelyi járásban ezek elpusztultak, a homonnai járásban azonban még ma is szépen tenyésznek. Itt el vannak helyezve Kiss István állami tanitónál M.-Laborczon, Sztarovszky Gyula csertészi lelkésznél, Goocs József homonnai jegyzőnél, Halasi Pál utbiztosnál, Vogler Zenó csebinyei postamesternél és Mikulics Cyrill krasznibródi gvárdiánnál.

Tenyészkanokat 1895. évben osztott szét az egyesület először, amidőn 15 darab lett elhelyezve, legnagyobb részt az ujhelyi járásban. A kiosztást az egyesület ezentul is folytatni fogja.

A szarvasmarhatenyésztésnél sokkal jelentősebb a *lótenyésztés*, melynek állapotáról gróf *Mailáth* József megyebeli nagybirtokos az alábbi részletes ismertetést közli.

A lótenyésztés alapját Zemplén vármegyében a keleti vér képezi. A lótenyésztés története szoros összefüggésben áll a vármegye történetével. A magyarok bejövetelével a nem nemes keleti jellegü ló is ide származott és évszázadokon keresztül nagyobbára tisztán tenyésztetett.

A török uralom hosszu ideje alatt a török, illetve arabs vér is elterjedt, mint tőrokon igen jól alkalmazkodott s az által, hogy nemesebb és kellemesebb testalkatot kölcsönzött, előnyös befolyást gyakorolt a nélkül, hogy ez által a délczeg tartás, a szivósság és kitartás bármiképpen szenvedett volna.

A régi magánménesekben ennek folytán többé-kevésbbé tisztán csak arabs lóanyagot tenyésztettek, a mi természetszerüleg a vidék lótenyésztésére is nagy hatással volt. Midőn annak idején az erdélyi lóanyag túlsulyra emelkedett, ezen ma már kihaltnak tekinthető fajtából Zemplénbe is kerültek ugy csődörök, mint anyakanczák, azonban ezen keleti alapjelleggel biró lovak a vérben nem igen idéztek elő változást, csak a keresztezési anyag nyert nagyságban, testbeli tömegben és erősségben. Ezen időszakra esik a lippizai vérnek — bár csak helyi — befolyása a megyei lótenyésztésre, különösen a bodrogközi kerületben.

Perbenyiken a jelen század elején fölállitott tiszta lippizai vérü ménes a vidékre nézve hatás nélkül nem maradhatott. — Első sorban innen szerezte be a leleszi prépostság tenyészanyagát s aránylag rövid

idő alatt körültekintő és következetes tenyésztés által oly tökéletességre emelte ménesét, hogy ez bátran a perbenyiki ménes fióktenyészetének volt tekinthető. Sajnos azonban, hogy egy a 70-es évek elején kiütött betegség ezen lóanyagot teljesen kipusztitotta, ugy, hogy az a ménesek sorából egy időre eltünt.

Ilyenek voltak az ötvenes évek végén a tenyésztési viszonyok Zemplénben, s mint a röviden mondottakból kitünik, általában a keleti vér volt tulnyomó, mert a nehány birtokosnál meglévő angol lovak tenyésztési szempontból szerepet nem játszottak.

A hatvanas évek elején jöttek az első kincstári csődörök használatba. Eleinte nagyobbára arabs eredetü csődörök s a kicsiny Noniusok, Schlagya, Abugress, Gidran, Dahomann; El-Bedavy, Seglov, Siglavy, Aga, Farhan, Achil-Aga, Romano-k jó eredménynyel müködtek s kivált a három első, egyes vidékeknek saját fajtájuk jellegét is oda kölcsönözték, ugy, hogy Schlagya és Abugress ivadékai máig is a legjobb hirnévnek örvendenek és pedig nemcsak mint szivós, edzett, kitartó és munkabiró, de ugy is, mint szép és kellő mozgásu lovak.

Hogy ezen, a zempléni lótenyésztés megjavitására irányult első lépés egy jól átgondolt tervnek volt-e szüleménye, vagy pedig csak azon körülménynek volt-e köszönhető, hogy az akkori lótenyésztési intézőségnek arabs vérü lovak nagyobb számban állottak rendelkezésre, jelenleg nem dönthető el; annyi azonban áll, hogy ezen mének alkalmazása által már az első években a lótenyésztés nagyobb haladást mutatott. Mert ezen, az itteni kanczákkal ugyszólván törzsrokon apaállatok, arányosabb, csontosabb és a kanczaanyaghoz viszonyitva nemesebb ivadékokat hoztak létre. Ezek között aztán nem lehetett már a testalkatban oly gyakori aránytalanságot észlelni, mint mi azt később, de még most is a magas lábu csődörök használata folytán sajnálattal látjuk.

De nem szabad figyelmen kivül hagynunk azt sem, hogy az akkori arabs lovak minőség tekintetében a mostaniakat tulszárnyalták, ami felett különben nem kell csodálkozni, ha meggondoljuk azt, hogy az 50-es évek óta, amióta tudvalevőleg úgy a pénzügyi, mint a szellemi erőket az angol vérnek tenyésztésére forditották, az arabs vér nemcsak mennyiségben, de minőségben is rohamosan sülyedt.

Az 50-es és 60-as évek Shagyái manapság már nem léteznek, azoknak mai vérrokonaik csak gyenge árnyai a régieknek. A fent érintett többi törzsek pedig az országból eltüntek, vagy a felismerhetetlenségig elkorcsosodtak.

Hogy ezen egyoldalu tenyészirány — és ezen viszonyok más vidékeken is észlelhetők — a népies lótenyésztésnek Zemplénben nem vált előnyére, — az egészen természetesnek fog feltünni, ha a lótenyésztés felett általánosságban némileg elmélkedünk. Az alacsony és minden testrészében finom, nem kellő kötésü magyar kancza nem tür nagy (többnyire azonban csak magas lábu) csődöröket a nélkül, hogy az alkatban aránytalanságokat ne hozzon létre ivadékaiban. A természet nem ismer ugrásokat, itt minden lépésről-lépésre halad, fokról-fokra fejlődik, lassankint lesz a tökéletlenből a tökéletesebb, a kicsiből a nagy, a gyengéből az erősebb. A kis finom magyar kanczákból nem fogunk az első nemzedékben nagy erős remondákat tenyészteni, ha még oly nagy csődörökkel fedeztetjük is azokat. Legfeljebb azt érjük el, hogy egyes testrészeiben aránytalan, munkára nem alkalmas, tehát értéktelen egyedeket fogunk kapni, a melyek a kistenyésztőnek csak kárára lesznek. A nagyobb angol csődöröknek a kisebb magyar kanczák részére való választása és a fedező állomásokra helyezése túlkorai volt a tekintelben, hogy az *átmenet* a kicsiből a nagyhoz, a gyengétől az erősebbhez ki lett zárva és az által a láncznak folytonossága erőszakosan meg lett szakitva, minek hátrányos következményeit a gyakorlati életben — sajnos — gyakran tapasztaljuk.

Nem elvont tételeket állitok fel, hanem oly tényekre hivatkozom, melyeket mindenki naponta észlelhet s ennélfogva a magam részéről igen csodálkozom azon, hogy sokan még most is bizonyos szivóssággal azon rögeszme után nyargalnak, hogy a Bodrogköz kis, gyenge kanczaanyagja után, minden szükséges átmenet nélkül, nagy csődörökkel a mai igényeknek megfelelő és katonai czélokra alkalmas rémondákat akarnak nevelni.

Az angol ló hire ez időben már eljutott Zemplénbe is s eltekintve egyes nagybirtokosoktól, kik már angol ménest is létesitettek, a kisbirtokosok, bérlők és papok is nagyobb lovak tenyésztésére gondoltak ugy, hogy a lótenyésztés legfelsőbb intézősége sem zárkózhatott el e kivánság elől s indittatva érzé magát egyes állomásokra angol félvér csődöröket állitani. Ez időben Chief, Chief-Instice, Chieflain, Anathy és John Bull jött alkalmazásba, de kedvező eredmény nélkül. — A tulmagas és hosszulábu csődörök sehogysem illettek a bár kemény, de kicsiny és vékony lábu kanczákhoz ugy, hogy az eredmény sem lehetett megfelelő. »A tapasztalat a legjobb mester.» A kistenyésztő látván a rossz eredményt, azon meggyőződésre jutott, hogy a csődör jóságát nem

szabad «centiméterek szerint» megitélni s kanczái részére alkalmasabb csődört keresett. A lótenyésztési intéző́ség ily vidékekre azután a kisebb és délczegebb félvércsődöröket osztotta be, u. m. Ooktall, Ostreger, Exact, Furioso, North-Star és Esdraelont.

Az angol vér iránti előszeretet azonban mindinkább tért hoditott ugy, hogy a középbirtokos (a nagyobb birtokos kevés kivétellel részben teli-, részben félvért már ugy is tenyésztett) tehetségéhez képest — s követve az uralkodó irányzatot — vagy szerzett angol félvért, vagy pedig angol félvérnek keleti leszármazásu kanczával való keresztezését igyekezett elérni. A kisbirtokos követte a példát, sőt még a jómódu paraszt is igyekezett a nagyobb, könnyebb és jobban eladható lovat nevelni és e czélból felkereste az angol félvért, sőt a telivér csődöröket is.

Az angol tenyésztés kiválóan akkor lendült fel, a mikor a magyar kormány az országos lótenyésztés intézését saját kezelésébe vonta, s szerencsére ezen nagyfontosságu országos ügy vezetéséhez a hazai erők egyik legkiválóbb és legtehetségesebb egyéniségét sikerült megnyernie. Kozma Ferencz neve az országos lótenyésztés emelkedésével szorosan összefügg s vezércsillagként tündököl e téren. Azon eljárása, hogy az érdeklődő lótenyésztőket a lakosság legalsóbb rétegéig az együttmüködésbe bevonta s a csődörök kiválasztásánál és elhelyezésénél meghallgatta, a lehető legjobb hatással volt a tenyésztésre. A csődörök a meglévő kanczaanyaghoz megfelelően osztattak be s nem lettek önkényesen vagy szeszélyből kicserélve, igy elég idő volt arra, hogy az utódok az eredeti jelleget megtartsák s ezzel egy typikus lófajta keletkezzék, mely már sokkal alkalmasabb alapot képezhetett az utóbbi években használt Palestro, Tápió, Furioso, Gunnersbury, Kalandor, Ostreger, North-Star, Szaláncz stb. csődörök részére.

Ez időben jól beválnak az angol és arabs csődörök is, a mennyiben szám szerint a kis Noniusokat és Lippizaiakat tulszárnyalják. Mindezek a nagyobbrészt jó mének azonban a nép, a kisgazdák lótenyésztésére — mely mégis csak a tenyésztés zömét képezi — alig számbavehető hatást gyakoroltak, miután a kistenyésztők a legritkább esetben keresték fel azokat.

A gazdálkodás módja Zemplénmegyében, különösen pedig a Bodrogközön magával hozza azt, hogy a lótartó gazda csakis a mezei munka idejére tartja lovát otthon, ezen időn kivül a legelőre hajtja, mely legelő nem mindig a község határában fekszik, hanem sokszor a

szomszéd, esetleg a harmadik megyében és pedig nagyobb távolságban lesz e czélra a község által kibérelve. Egy ily legelőről, a hol a lovak csakis egy csikós felügyelete, gondozása és őrzése alatt állanak, nem lehet a sárló kanczákat az állami csődörhöz hozni. A szükség kényszeriti tehát a falusi gazdákat, hogy ménesük számára egy külön mént tartsanak, nehogy kanczáik csikó nélkül, tehát meddőn maradjanak. És ez egyik fontos oka annak, miért nem lesznek a mai állomásokon felállitott állami mének kellőleg kihasználva — igy pl. Király-Helmeczen. A sajátos viszonyok között némely községre kölön mének tartása feltétlen szükséget képez és miután alkalmas ménekben országszerte nagy a hiány, a kistenyésztők nem ritkán saját nevelésű, nagyobbrészt gyenge és hibás, gyakran öröklő hibában szenvedő, nem ritkán még csak két éves méncsikókat alkalmaznak.

Ezen eljárás a lóanyagnak fokozatos hanyatlására fog vezetni.

Hogy a lótenyésztés hanyatlásának gátat vessen és hogy a kistenyésztőket némileg kényszeritse az állami méneket felkeresni, a zemplénmegyei gazdasági egylet 1895. évben elhatározta, hogy az évenként teljesitendő apaállatvizsgálatok alkalmával szigoru eljárásra hivja fel az illető bizottságokat, hogy azok minden hibás, tenyésztésre nem alkalmas csődört kizárjanak a tenyésztésből, illetőleg kiheréltessenek; ez oly intézkedés, mely elvben igen bölcsnek és a czélnak megfelelőnek nevezhető. De oly intézkedés egyszersmind, mely a tenyésztési viszonyokba következményeivel mélyen belenyul s nem léptethető életbe egyszerüen és minden átmenet nélkül, ugyszólván egy varázsütésre, ha egész vidékeken a kanczákat fedezetlenül hagyni nem akarjuk. A tenyésztésből kizárt, illetőleg kiherélt mének helyett okvetlenül másokat kell szerezni, de honnan vegyük azokat a szükséges nagy számban?

Szerény nézetem szerint ezen különben igen helyes eljárásnak gyakorlati alkalmazásában már tavaly tulmentek azon a határon, melyet egy üdvös irány követel, mert a szalagmértékkel és a fedeztetési állomások kimutatásával a kezében a bizottság például a Bodrogközön mindent lemészárolt, a mi a remonda (katonai ló) mértékét meg nem ütötte, vagy pedig az illető fedeztetési állomás szomszédságában találtatott, — tekintet nélkül arra, hogy ezen kisebb, de különben a kanczaanyaghoz minden tekintetben alkalmas fajtáju mének a tenyésztés számára elvesznek, mások által nem helyettesittetnek és a kistenyésztőket szükségkép oda terelik, hogy hibás, éretlen méncsikókat más vidékekről használjanak azon kanczákhoz, melyek a mént esetleg megkivánják. Jó, a kancza-

ZEMPLÉN MEGYE

lótenyésztési

TÉRKÉPE

I. Ménesek

- Angol telivér
- Angol félvér
- Göczél: angol félvér
  (Mellékczél: angol telivér
- Lippiczai tiszta fajta

II. Népies lótenyésztés

- Régi magyar faj
- állami ménekkel nemesített
- Fulnyomoan angolvér
- Eleven vércsecsedett ló
- Kis hegyi faj
- Létező fedeztetési állomás
- Megszünt fedeztetési állomás

szom
lesz
csaki
lehet
riti t
nak,
egyik
tott
A sa
tétle
a hiá
és hi
ménc

teny
plén
telje
illető
csőd
intéz
vezh
köve
és n
keke
kizár
rezni

gyak
egy
más
dent
vagy
tekir
minc
nek,
oda
azon

anyaghoz illő községi ménekben nagy a hiány. Azon dilemma előtt állunk tehát például a Bodrogközön, hogy az állami mének nincsenek kihasználva és a parasztkanczák részére nincs alkalmas mén.

Ha kutatjuk az okát, hogy miért nem használják eléggé az állami méneket, abban leljük a magyarázatot, hogy utánnuk igen kevés csikó esik. Ez olyan panasz, mely általán véve nem minden alapot nélkülöz. Korántsem akarom ezzel azt mondani, hogy ezek a mének tényleg terméketlenek, vagy kevésbbé termékenyek volnának, bár az állomásokon való czélszerütlen és minden munkát vagy mozgást nélkülöző életmódjuk ezen vélelmet megerősiti.

Ezen kétségen kivül álló terméketlenséget a többek között az is okozza, hogy az ily állomás aránylag igen nagy vidéknek szolgál; ha tehát egy kancza sárlani kezd, nem hozzák mindjárt a ménhez, mert még sokszor egy vagy más munkát kell elvégezni. Sokszor várnak, mig az állomáshelyen más teendőket is elvégeznnek és igy sok esetben, ha a kanczát elhozzák, annak ideje is elmult. Hogy a hosszu utat ne legyen a tulajdonos kénytelen még egyszer megtenni, a kanczát a kellő idő elmultával sokszor erőltetve fedeztetik. Ha a kancza egyszer fedezve volt, a 9-ik napon ismét jönnie kell és miután a sárlás a 9-ik napon ismét beáll, akkor az ismét későn jön a ménhez; igy a kancza vagy nem lesz fedeztetve, vagy csak kedve ellenére és igy megtörténik, hogy egy ily kancza sokszor 8 vagy 10-szer lesz fedeztetve és miután mindannyiszor rossz időben — *eredmény nélkül.*

Ezen körülmény a kistenyésztőknél nagy szerepet játszik és miután a kanczák ezen uton sokszor meddőn maradnak, az állami fedező ménről nem is akarnak már hallani, annál inkább, mert miden ugrás készpénzbe kerül, a mi a parasztnál a döntő. De máskor ismét sok kancza jő egyszerre össze az állomáson és ezen okból a kanczákat már nem fedezik. E körülmények az állami mének kelendőségét nem emelik.

Az iránt, hogy mely vér felel meg a zempléni viszonyoknak s melyik volna előnyben részesitendő, a nézetek különbözők lehetnek s valószinüleg mindegyik nézetnek meg vannak a maga erősségei. Nagyban és egészben, különösen a paraszt kanczaanyag zömére, az arabs és lippizai vér mutatkozik előnyösebbnek; jobban beleolvad s nem mutat annyi elkorcsosodást, mint az a kis mezei kanczáknál és a nagy, gyakran magas lábu félvér csődöröknél előfordul; kevesebb igénynyel is felnevelhető, — egyedei könnyebben türnek éhséget, szomjuságot, forróságot és hideget s végre fáradhatlanul dolgoznak még akkor is, midőn a

követelőbb vagyis a táplálék tekintetében nagyobb igényű angol ivadék már kidőlt. Sajnos, hogy kisebb alkatuknál fogva a katonai szolgálatra kevésbbé alkalmasak s igy értékesitésük is sokkal nehezebb.

Ha azonban azon kérdésre kell felelni, mely lófajta tenyésztetik Zemplén vármegyében? Erre azt kell mondanom, hogy a nagybirtokosoktól eltekintve, kik, kevés kivétellel angol telivért vagy félvért tenyészt, van itt angol-arabs, továbbá az ősrégi magyar ló és ez nemesitve arabs s részben lippizai vérrel.

Ezen három jelleghez számithatjuk még a vármegye felső Homonna-Szinna és sztropkói járásában előforduló hegyi lovakat. Mindezek azonban a vármegyében nem területenként vannak felosztva. E tekintetben a magánménesek és fedeztetési állomások közelsége játszik fontos szerepet.

Erre nézve a Zemplénmegye területén létező méneseket és állomásokat feltüntető térkép legjobb felvilágositást nyujt.

Ami Zemplénben a népies lótenyésztés minőségét illeti, első helyen a gálszécsi járást kell fölemlitenem. A magánménesek Hardicsán (most Homonnán), Tőke-Terebesen és Parnón, továbbá az aránylag számos fedeztetési állomás: Tőke-Terebesen, Gálszécsen, Cselejben, Kelecsényben és Bodzás-Ujlakon (noha ez már ujhelyi járás) befolyása nyilvánvaló. Bár ezen járás, a lovak számát tekintve, nem a leggazdagabb (mert csak 4500 lovat számlál), mégis a sorozó bizottság évenkint itt veszi a legtöbb remondát.

A legjobb parasztlóanyag az aránylag kis Kazsu, Isztáncs, Magyar-Izsép, Hardicsa községekben található; jó ló van egyébként Cselej, Parnó, Pelejte, Kohány és Gálszécsen is. E lovak a gálszécsi vásáron kerülnek eladás alá.

Második helyen a bodrogközi járást — mely lovakban a leggazdagabb, mert 5500 lovat számlál — s különösen a járás Király-Helmecz körüli keleti részét kell emliteni, ahol a perbenyiki és volt leleszi ménes, ugyszintén a legrégibb fedeztetési állomás: Király-Helmecz gyakorolja befolyását. Itt különösen Tárkány községek volnának kiemelendők melyek a lódijazások alkalmával a dijak nagyrészét elnyerik.

Igen jó lovak találhatók a nagymihályi járásban is, az ott lakó számos kisbirtokos és bérlőnél; ezen lóanyag részben a nagymihályi, részben a gálszécsi vásárra kerül.

A sátoraljaujhelyi járásban, mely kerekszámban 4700 darab lovat számlál, Bodzás-Ujlak, Magyar-Jesztreb, Garany és Czéke érdemel emlitést, amely vidék inkább a gálszécsi vásár felé huzódik. A többi része

a járásnak csak a lovak számával, de nem azok minőségével dicsekedhetik.

A körülbelül 4000 lovat számláló szerencsi járásban is találhatók jó lovak, különösen a déli részekben.

A tokaji és varannói járásban, leszámitva nehány lókedvelőt és tenyésztőt, találunk ugyan lóforma egyedeket, de nem lovakat.

A három felső, u. m. homonnai, szinnai és sztropkói járásban, mint már emlitettem, a kicsiny és igénytelen, de a vidéknek és a mostani viszonyoknak megfelelő hegyi ló található. Ezen lófajta párositása a jó arabs, de még inkább lippizai csődörökkel bizonyára nem fogja jó hatását eltéveszteni s arra szolgáland, hogy egy tetszetős, használható és kitartó lóanyagot teremtsen.

Zemplén vármegye egész lóállománya tekintélyes és körülbelül 35.000 darabra tehető, csakhogy sajnos, a minőség nem áll arányban a mennyiséggel. Ha azonban tekintetbe veszszük, hogy az észszerü lótenyésztés csak ujabb keletü s hogy a legelőviszonyok az utóbbi években a lótenyésztésre jótékony hatást nem gyakorolhattak, ezen állapot semmiképpen sem lephet meg. Sőt a földmivelés belterjesebbé fejlődése a lótenyésztésre mindig érezhetőbben nyilvánitja hatását, a lovak számaránya következetesen fogyni fog, aminek ellenében azonban remélhetjük hogy a minőség a jelenlegi követelményeknek jobban meg fog felelni, de hogy aztán a lóanyag az marad-e, ami a korlátlan szabadságban nevelt régi magyar ló volt, az más kérdés.

A tagositás folytán — az utóbbi 30 évben — a legelőviszonyok lényegesen átalakultak s megnehezitik különösen a kisbirtokos és volt telkes gazdának a csikónevelést.

Közel 12 éve küzdünk a közös csikólegelők eszméjével, de eddig kellő eredmény nélkül. Ismételten létesittetett is ily csikólegelő, de közkedveltségre nem vergődtek, ugy, hogy most egyes lótenyésztők csikaikat nagyobb uradalmakban legeltetik, a parasztgazda pedig az igen szükre mért s különböző állatok által közösen elfoglalt legelőterületre hajtja csikóit ugy, hogy azok valósággal nélkülözést szenvednek.

Ami az értékesitési viszonyokat illeti, ez idő szerint egyedül a katonai kincstár tekinthető a jobb lovak vevőjének de ez alig teszi ki az egész lóállomány 5%-át. Tulajdonképpeni lóvásárok Zemplénben nincsenek s a lovak tulnyomó része csak helyi kereskedelembe kerül vagy a szomszéd vármegyék szükségleteit fedezi. A magánménesek e tekintetben ugyan kivételt képeznek, de ezek nem is sorozhatók a tulajdonképpeni

vidéki lótenyésztés keretébe s így ezekre értekezésem második részében fogok kiterjeszkedni.

Egy idő óta a zemplénmegyei lótenyésztés mezején egy ujabb iránynyal is találkozunk, amennyiben az ügetőversenyek által a lovaktól az eddigitől eltérő, majdnem természetellenes erőkifejtést követelnek. Az u. n. ügető-versenyeknek és az ily czélnak legjobban megfelelő lovak nevelésének kiindulási pontja egészen helyes és eleinte abban állott: hogy a legnagyobb sebességet a legnagyobb kitartással párosulva igyekeztek létrehozni. Ez volt Orloff herczegnek szándéka, midőn ügetőlovait nevelni kezdte. Ő ugyanis olyan lovat akart, mely sebes is legyen, de amely Oroszország kiterjedt sikságain nagy távolságokat is képes legyen bejárni. És ezen két tulajdonság: gyorsaság és kitartás nemcsak kiegészitette egymást, hanem az egyik a másiknak ellensulyozásul is szolgált, hogy az egyik tulajdonság a másiknak rovására előtérbe ne léphessen és azáltal a ló egyoldaluvá, tehát tökéletlenné — a gyakorlati használatra képtelenné ne váljék.

Ma azonban és különösen nálunk a Bodrogközön, a mi «hires» utainkon, egészen mások a viszonyok. A tartósság nagy távolságokra — ugy mondják — felesleges, itt vannak a vasutak; a mai «Trab-Sport» csak gyorsaságot kiván, egy a lehetőség határán majdnem tul menő gyorsaságot. Perczes futamokat keveselnek, egy kilométernek lefutását már csak másodperczek szerint számitják, a kilométerek száma már nem döntő.

Ezen egyoldalu tenyésziránynak gyakorlati értékét nem akarom közelebbről vitatni, jelenleg ez divat és a divatnál nem szabad a kritika mértékét szigoruan alkalmazni. De kérdem, hová vezessen ezen irány? És ha ezen divat egyszer meg fog szünni — divatok gyakorta változnak — mit kezdjünk ezekkel a másodperczes lovakkal? Mezőgazdasági munkára ily állatok nem használhatók és később a mai igényeknek megfelelő tenyésztésre is alkalmatlanok.

Távol legyen tőlem, hogy szavamat a gyorsan ügető lovak tenyésztése ellen emeljem fel; ellenkezőleg én a magam részéről a jó, sebes, kitartó és győzős lovaknak nagy barátja vagyok, hanem nem tudok valamely lónak *csak rövid időre* való sebes járásáért rajongni.

De ha ez ujabb kisérletek gyakorlati értéke felől, mely kisérletek Zemplénben különösen a Bodrogközön, — ahol a Sennyey-család fiatal nemzedékében az uri kocsis typikus alakjait még megtaláljuk — azóta kezdenek kifejlődni, a mióta Dessewffy Alajos Királytelken a jeles Cupid

után a saját kitünő tenyészanyagjával a gyorsabb ügetésre szánt lovakat kezdte nevelni, az okszerü tenyésztés szempontjából még alaposan tájékoztatva nem vagyok is és igy, mint fentebb emlitém, korai itéletet sem akarok hozni, de a férfias sport érdekében mindenesetre örömmel üdvözlöm ez irányt, mely hivatva lesz kimutatni a müvelt világ előtt azt, hogy a magyar lónak még az orosz és amerikai ügetőkkel szemben sincs párja e világon.

Azon kérdésre, mi volna még a vármegye lótenyésztési ügyének emelése érdekében kivánatos, igen nehéz a felelet és pedig azért, mert erre nézve tulsok kivánság és óhaj merül fel. Csak egy-két kivánságról akarok e helyen megemlékezni.

Mindenekelőtt, mint már emlitém, a megfelelő legelők hiányának megszüntetése. Oly legelők volnának létesitendők, ahol a fiatal csikó nemcsak kellő táplálékot nyerne, hanem ahol módjában állana szive szerint mozogni, tüdejét s különösen mozgási szerveinek izmait gyakorolni, edzeni és aczélozni.

Továbbá még mindig nagy a hiány megfelelő csődörökben. Mi az a 36—42 csődör egy 35000 darabból álló lóállományhoz képest? Az egész vármegyében 65 engedélyezett csődör van. S a magánménesek csődörei, melyek csak kivételképpen vétetnek kisebb tenyésztők által igénybe, számba sem vehetők. Vannak járások, hol egyetlen egy jóravaló csődör sincs, mig jó és hasznavehető, állandó jellegü csődöröket kiherélnek és hivatásuktól elvonják, mert nincs senki, aki elég érzékkel, ügyességgel és akarattal birna, hogy ily példányokat a tenyésztés részére megmentsen s igy az egész járás lóállományát megjavitsa és értékesebbé tegye.

Mert ha volna is egyesekben érzék és akarat, az országos lótenyésztés ez idő szerinti intézősége szükkeblüségből és az állam financziális érdekeinek tulságos dédelgetése által a legjobb akaratot és igyekezetet is békóba veri.

Felemlithetném még, hogy mindaddig, mig a csődörök vételénél nem az állandó fajtajelleg, az egyes vidékekre való alkalmatosság, az egyes vidékek kivánalmaira való tekintet, hanem az állam fiskális érdeke és a czentiméter lesz a mérvadó; mig ugy a magánhasználatra kibérelt és az állomásokra küldött csődörök bér-, illetőleg fedeztetési dija a viszonyokhoz mérten le nem szállittatik, mig továbbá azon vidékekre, ahol a kanczaanyag az I. osztályu telivér mént megkivánja, ily klasszisu telivér mének és a megfelelő hegyi járásokba az odavaló arabs és lippizai

mének nagyobb számban nem küldhetők s míg végre a csikódijazásokat az állam rendszeresiteni nem fogja: addig a népies lótenyésztés ügye Zemplénben lendületetet nem fog venni, sőt a legutóbbi idők czélszerütlen intézkedései a lótenyésztés szinvonalát csak alább fogják sülyeszteni.

De nem akarok bővebb rekriminációkba bocsájtkozni, ami nincs, az még lehet s igy a viszonyok javultával remélnünk kell, hogy Zemplén vármegye népies lótenyésztésének van még jövője!

A Zemplén vármegyében lévő nagyobb magánménesek a következők:

I. Deregnyői ménes. (Tulajdonos: Lónyay Gábor.)

Egyike a legrégibb méneseknek. Az itteni tenyészetet 1830-ban hat erdélyi kanczával báró Bornemissza alapitotta. Rendes tenyészkönyvet azonban csak 1851. év óta vezetnek, — a tenyészet kezdetéről hiteles adatok nem állanak rendelkezésünkre — s igy csak az 1851. év utáni időről fogunk szólani.

Ezen későbbi időszakban alkalmazott apalovak a következők: Vitéz (1851), Chance (1852), Csepel (1862), Tibald (1870), Gidran XXVIII. (1873), Vezér, sötétpej telivérmén sz. 1878, ap. Ostreger, any. Imperatrice —Orlando (1893), Strabantzer sárga telivérmén, sz. 1873. ap. Buccanier, any. Lady Elizabeth—Trumpeter (1893).

A Gidran kivételével a deregnyői ménes 40 éven át csak igen nemes méneket használt. Hogy igy a 24 kanczából álló s legnagyobb részt saját nevelésü tenyészanyagon rajta van az igen nemes bélyeg, azt különösen kiemelnünk sem szükséges.

A ménes tenyésztési iránya az, hogy könnyü vadász- és kocsilovakat produkáljon. A kanczák kisebb részét a gazdaságban alkalmazzák a többieket nyárban a különböző évjáratu csikókkal együtt a Beregmegyében lévő n.-lónyai Tiszamenti legelőre hajtják. Az abrakolás Deregnyőn jó.

Évenkint 15—20 drb $3^1/_2$ éves ló kerül ki a ménesből s ezek kevésbbé értékes példányai katonalovakul adatnak el, az előreláthatólag tenyészképes kanczák pedig hámban vagy nyereg alatt próbavizsgán mennek keresztül, mielőtt eladásra vagy tenyésztésre bocsáttatnának.

Ezenkivül Lónyay az államnak is szokott évenkint egy nehány egy éves mént szállitani. A deregnyői lovak nagysága 160—167 cm., eladási áruk 400—1000 frt.

II. Homonnai ménes. (Tulajdonos: Gróf Andrássy Aladár.)

Itt érdekes tenyésztést üznek 32 drb egy és ugyanazon fajtából való kanczával. Az érdekesség abban rejlik, hogy e ménesben még tiszta czinderi tenyésztésü lovak is vannak és tenyésztetnek, sőt keresztezési kisérletekre is felhasználtatnak. Mint ösmeretes, a hires czinderi-féle vér keleti eredetü. Azon időben, mikor azon mének anyaga Magyarországon feltünést kezdett kelteni, (a mult század közepe táján) «Erczel fajtá»-nak nevezték, később azonban általánosan a ménes alapitója és előbbi tulajdonosa után Czinderinek.

Azon kevés czinderi ló, mely ma az egyes magyar ménesekben még feltalálható, többnyire szürke; különösen kiemelendő náluk a szép fejalak, szép kifejezésteljes szemek, egész megjelenésük nemessége s minden életre valóságuk mellett ritka jóindulatu vérmérsékletük épp ugy, mint tanulékonyságuk, kisigényüségük és kitartásuk, melyet napközbeni alkalmaztatásuk alatt tanusitani szoktak.

Lovaglásra azonban kevésbé alkalmasak, bár egyes keresztezésből eredt példányok — erős csontjaik és jó járásuk miatt — vadászaton is előnyösen használtathattak. Igy például egy homonnai rendes fogatból kifogott czinderi ló 1894. évben a parnói falka után képes volt nehéz talajon 83 kilóval a legfáradságosabb vadászaton részt venni. És e kis karcsu ló csak 153 cm. magas volt.

A homonnai ménes jelenlegi kanczaanyagja a következő: 12 drb tiszta czinderi-fajta, 9 drb félvér czinderi fajta, 8 drb angol félvér, 3 drb Hackney vér.

Ezen kanczákhoz a következő fedező mének alkalmaztatnak; Swist (előbb Mollinary), sárga telivér mén, sz. 1885, ap. Craig Millar, any. Merry Bells—Saunterer; Conversano, eredeti lippizai; Lárma, eredeti czinderi.

Az itt gyakorolt beosztás a következő:

Swist-hez az angol félvérek, valamint a lovagláshoz szánt félvér czinderi; Converzano-hoz a kocsilovaknak szánt félvér czinderi s némely angol félvér kanczák; Lármához csak az eredeti czinderi kanczák bocsáttatnak.

Igy Homonnán megvan az alkalom arra, hogy a tiszta czinderi vérnél a legkülönbözőbb keresztezések behatását figyelemmel kisérhessük.

Az eddigi tapasztalatok szerint a czinderi kanczák angol telivérrel keresztezve alkalmas vadász- és lovagló-lovakat produkálnak, melyek más félvérekkel szemben az összehasonlitást bátran kiállják. Ezen keresztezésből előálló ivadékok szabály szerint is tekintélyes magasságot érnek

el (165—168 cm.) s így, ha kivételesen vadászatra nem alkalmasak, könnyen eladhatók. Ez esetben jeles kocsilovak lesznek.

Az eredeti arab keresztezés a csontok finomitására van befolyással, mig a czinderi vér többi typikus ismertető jeleit érintetlenül hagyja.

Lippizaival keresztezve, az eredeti czinderi több testet és tüzesebb járást kap. Bár ez a keresztezés a magasságra nincs hatással, mégis inkább jobbnak látszik a czinderinek ezzel, mint az angol és keleti vérrel való keverése.

A Homonnán nevelt angol félvér az előbbi időkben Angliából importált kanczáktól ered. Ezen tenyészet czélja a ménestulajdonos részére — midőn falun tartózkodik — jó vadász és kocsilovakat produkálni. A szükséges városba való lovakat ellenben a vezetőség a három Hackney kanczával igyekszik előállitani, melyet szintén Angliából szereztek be. Sok sikerről azonban ezekkel eddigelé nem halottunk.

A tenyészanyag kiegészitése akképp történik, hogy évenkint az utótenyészetből egyes kifogástalan és jól kifejlett kanczák már 3-éves korukban ménhez vezettetnek. Ezen jövendőbeli anyakanczák azonban a csikók elválasztása után ismét használatba vétetnek, mert Homonnán is a kipróbált kanczákból választják a magnak valókat.

Eladásra csak a felesleges vagy a kevésbbé sikerült anyag kerül, még pedig a legrosszabb példányok $3^1/_2$ éves korukban teljesen nyers állapotban mint remondák, a jobbak pedig — miután előbb betanittatnak — mint lovagló- és kocsilovak adatnak el.

III. Nagy-mihályi ménes. (Tulajdonos: özvegy gróf Sztáray Antalné.)

Ezen nem jelentéktelen ménes a nagy lovagló- és kocsilovak tenyésztését tüzte ki feladatául s e mellett hároméves tenyészcsődöröket is bocsát eladásra.

A 40 darabból álló kanczaanyag közt a következő telivér kanczák vannak: Amaryllis, pej, sz. 1878., ap. Kettledrum, any. Amaza, O. G. B. II. 8. Honorance, sárga, sz. 1867., ap. Buccaner, any. Honesta, O. G. B. III. 119. Violante, sárga, sz. 1875., ap. Buccaner, any. Valessa, O. G. B. III. 238. Valentine, pej, sz. 1877., ap. Cambruscan. any. Valessa, O. G. B. III. 231. Pauline, s. pej, sz. 1879., ap. Kettledrum v. Palmerston, any. Star of the Vale II. 173. Dücksken, sárga, sz. 1884., ap. Vederemo, any. Miss Gratewike. Tullia, fekete, 1882., ap. Tarquin, any. Margit, III. 159.

Ezen kanczák képezik a ménesnek az elhalt gróf által ezelőtt négy évvel életbe léptetett s elkülönitett telivérosztályát. A többi kanczákban leginkább az erős angol félvér van képviselve.

A nagymihályi ménes már több mint 200 éve áll fenn, angol félvértenyészettel azonban csak mintegy 25 éve foglalkoznak. Ez utóbbi czélra alkalmazott apalovak a következők voltak: King of Kars, sárga telivérmén, sz. 1859., ap. General Williams, any. Miss Agnes — Irish Birdcatcher. Rotschild, pej telivérmén, sz. 1861., ap. Midas, any. Clelia — The Provost. Krawarn pej telivérmén, sz. 1868., ap. Master Henry, any. Junimayd—Elifly. Talán, sárga telivérmén, sz. 1880., ap. Rothschild, any. Sphynx—Northcontrymanu. Laborcz, sárga telivérmén, sz. 1887. ap. Krawarn, any. Sphynx—Northcontrymanu.

Az emlitett telivérmének mellett a tulajdonos még egy félvért, «Kisbér-öcscsé»-t és az ottani állomáson állott «Zászlós»-t is két évig, alkalmazta.

A kifejlődött hároméves kanczákat már fedeztetik, és csak az 5-ik évben, midőn a csikót felnevelték, jönnek használatba. A többi kanczák mind a különböző majorokban négyes fogatokba vannak összeállitva és az elválasztásig félnapos szolgálatra alkalmaztatnak.

A fiatal ivadékok abrakolásánál Nagy-Mihályban a következőket tartják szem előtt:

Fejenkint és naponkint kapnak:

A szopós csikók	3 hetes koruktól	6 hetes korukig	0·320	kiló zabot.
A »	» 7 »	» az elválasztásig	1·000	» »
Az elválasztott csikók	1 éves koruk	betöltéséig	2·250	» »
Az 1 éves kanczacsikók	a legelői	időszak alatt	1·900	» »
Az 1 »	»	» időszakon kivül	3·200	» »
A 2 »	»	» időszak alatt	1·900	» »
A 2 »	»	» időszakon kivül	2·500	» »
A 3—4 »	»	» időszak alatt	1·900	» »
A 3—4 »	»	» időszakon kivül	2·900	» »

Ezenkivül minden évjáratbeli csikó a legeltetés ideje alatt 2·850 kiló szénát, télen 5·5—6·5 kiló szénát és 1—2 kiló darált lóbabot kap fejenkint és naponkint. A telivér csikók 10%-al több zabot és szénát kapnak. Nagy előny, hogy az egész ménesnek kitünő és terjedelmes legelője van.

Évenkint körülbelül 24 drb 3—4-éves ló állittatik fel, melyek közül körülbelül 6—10 drb tenyésztésre alkalmas csődört hároméves korában eladnak, a többiek azonban első sorban mind belovagoltatnak s aztán egyéni képességükhöz képest vagy tovább is lovagló vagy kocsilovakul alkalmaztatnak. Az eladás csak Nagy-Mihályban történik, a ménesvezetőség azonban komoly vevőknek kivánatra részletes leirást, sőt fényképeket is küld.

Megjegyzendő végre, hogy a nagymihályi lovak 164—170 cm. magasak, áruk: a félvéreké 600—800 frt, a telivéreké 1200—1500 frt körül ingadozik s hogy ezek a bal nyereg helyén »S« ménesjelet hordják.

IV. Parnói ménes. (Tulajdonos: gróf Andrássy Géza.)

Más adatok hiányában e ménes ismertetésénél azon értesités ismétlésére szoritkozom, melyet az eperjesi méntelep igazgatósága Wrangel grófnak rendelkezésére bocsájtott s melyet az müvében*) is következőkben ismertet: «Gróf Andrássy Gézának Parnón egy több telivér és körülbelül 20 félvér-kanczát számláló ménese van; az elsők ivadékaiból futtató s a félvérekből vadászlovakat nevelnek. A félvérekhez ujabbi időben (1891) egy kibérelt lippizai mént «Favory» I—12. alkalmazták.»**)

száma ujabban 70 drb, abból 20 a czinderi vérből.

Ezen rövid ösmertetés kiegészitéseül megemlitendő, hogy a telivérosztály 1894. évben 2 mén és 16 kanczából állott:

Mének:

Crimea, szül, 1886., ap. Albert Victor, any. Euxine — King-Tom.
Oscar, sárga, szl 1886., ap. Bend or, any. Freia — Hermit.

Anyakanczák:

Boa II., pej, sz. 1885., ap. Cognac of Seraphin, any. Boa — Dundee.
Buzgó, pej, sz. 1882., ap. Shallow, any. Camomile — Prime Minister.
Cancan, sárga, 1887, ap. Shallow, any. Cocotte — Doncaster (Mutter Gaiety).
Cantine (előbb Johanna), pej, sz. 1864., ap. Cadet, any. Curie — The Cure.
Capucine (előbb Camomile II.), sz. 1885., ap. Shallow, any. Camomile — Prime Minister.
Chic-Es, pej, sz. 1888., ap. Shallow, any. Porcia — Grimston.
Cocotte II., pej, sz. 1886., ap. Shallow, any. Cocotte — Doncaster (Muster Gaiety)
Crinoline, pej, sz. 1889., ap. Ruperra, any. Capucine (előbb Camomile II.) — Shallow.
Csipke, sárga, sz. 1880., Cambuscan, any. Veile — Feddington.
Dagman, pej, sz. 1875., ap. Ostreger, any. Deception — Orlando.
Dinorah, sárga, sz. 1878., ap. Dangu, any. Náni — Feddington.
Frolick (előbb Fly, előbb Frolick), világos pej, sz. 1885., ap. Verneuil, any. Fidget — Ostreger.

*) „Ungarns Pferdezucht", IV. kötet, 216. lapon.

**) Jelenleg két Cupid-ivadék, Zsoldos és Tekocza áll Parnón. A félvérkanczák

Känis (előbb Csinos), pej, sz. 1839., ap. Shallow, any. Cantine (előbb Johanna) — Cadet.

Loretta, pej, sz. 1883., ap. Volunteer, any. Fényes — The Cure.

Mari Ágnes, sárga, sz. 1888., ap. Flageolet, any. Marden Ágnes, (előbb Imagination) — Blair-Athol.

Poreja, pej, sz. 1874., ap. Grimston, any. Haliczanka — The River.

Roulette, sárga, sz. 1888., ap. Ruperra, any. Henriette — Buccaneer.

V. Perbenyiki ménes (Lippizai). (Tulajdonos: gróf Mailáth József.)

Ezen ménes 1809-től követett czéljától, t. i. a lippizai fajta tenyésztésétől el nem tért. A ménes felállitása azon körülménynek köszönhető, hogy a jelenlegi tulajdonos egyik elődje, gróf Mailáth József, 1809-ben mint Fiume kormányzója, körültekintő és tetterős eljárásával a lippizai volt császári ménes tenyészanyagat a franczíák inváziójától megmentette s ezért Ferencz királytól a lippizai tiszta vérből származott egy mént és 12 kanczát kapott ajándékba. A karsti udvari ménesnek eme megmentését az udvari főlovászmesteri hivatal által 1880-ban kiadott müben részletesen olvashatjuk.*)

Az emlitett módon birt, habár kis, de értékes tenyészetnek tiszta vérben való fentartását és fejlesztését határozta el a tulajdonos. Ezen programm azonban egy kis megszakitást szenvedett.

Az 50-es és 60-as években u. is az akkori tulajdonos, gróf Mailáth Antal a ménest egy Würtembergből hozott arab ménnel megnemesitette. Ezen keresztezés, mely már Lippizán magán az első időkben a ménes alapitása után alkalmazásba vétetett, Perbenyiken sem okozott valami nagy különbséget.

Hogy a tiszta vér továbbra is fentartassék, a jelenlegi tulajdonos atyja sietett ismét a tiszta lippizai vértenyésztéshez visszatérni. E czélból 1876-ban Lippizán szerzett egy mént, «Neopolitano Trójá»-t s hat kanczát, Neopolitano, Pluto, Majestoto és Conversano családokból. Ezzel a tiszta tenyészetnek ismét letette az alapját és ettől azóta el sem tértek.

A jelenlegi tulajdonos 1888-ban és 1894-ben a fogarasi magyar kir. állami ménesből szerzett még 12 drb $4^1/_2$ éves tiszta lippizai fajtáju kanczát s ez által a ménesben a tiszta lippizzai kancza 28 drbra emeltetett fel.

Miután a régibb méneskönyvek elvesztek, az apaméneket csak 1876-tól jegyezhetjük, ezek a következők;

*) „Das k. k. Hofgestüt zu Lippiza 1580—1880. Als Manuscript gedruckt. Wien, 1880." Lásd 42-ik lapon.

Neapolitano — Trója, ezüstszürke, sz. Lippizán, 162 cm.
Conversano — Nora, szürke, sz. Perbenyiken, 161 cm.
Pluto — Agra, almásszürke, sz. Theresováczon, 158 cm.
Favory — Conversano, sötét pej, sz. Fogarason, 161 cm.
Conversano — Allegra, szürke, sz, Lippizán, 161 cm.
Pluto — Beja, sötétszürke, sz. Lippizán, 165 cm.

A két utóbbi még alkalmazásban van ma is s a tulajdonos sulyt fektet arra, hogy fedező méneit, ha csak lehetséges, Lippizáról szerezze be.

A ménes anyakanczái jelenleg a következök: 10 drb kancza Favory-családból, 6 drb kancza Neopolitano-családból, 8 drb kancza Pluto-családból, 3 drb kancza Conversano-családból, 1 drb kancza Majestoso-családból tiszta lippizai, 14 drb kancza kevert vérü.

Az itt felsorolt tenyészanyaggal a tulajdonosnak az a czélja, hogy könnyü kocsi- és remonda-lovakat is neveljen. A lippizai tudvalevőleg igen lassan fejlődik; csak 6—7 éves korába nő ki teljesen; ezen körülmény miatt a perbenyiki kanczák 4-éves korukban fedeztetnek és csak a bekövetkező elválasztás után idomittatnak. Magától értetődik, hogy csak azon tisztavérü kanczák bocsáttatnak tenyésztésre, melyek mint jeles kocsilovak beválnak, holott a kevésbé sikerültek, mint a kevertvérü kanczák a gazdaságba alkalmaztatnak. Ez utóbbiak minden évben fedeztetnek, holott a tisztavérü kanczák — közben kocsiszolgálatra alkalmazva — csak minden második évben.

Eladásra leginkább csak számfeletti példányok kerülnek. Ezen számfeletti lovak ára páronkint 800—1000 frt körül ingadozik.

A nevelés Perbenyiken a következő: A csikók télben a futóistállóban vannak s csak az abrakolásnál köttetnek be. Napközben elegendő mozgást végeznek a kifutóban; ez azonban akkor nem történik, ha a csikóknak valami kemény időjárással kellene megbirkózniok.

A perbenyiki etetés a következő:

a) A kocsilovak: a nagyon igénybe vettek fejenkint: 10—12 liter zabot, 6 kiló szénát; a kevésbbé igénybe vettek: 8 liter zabot, 6 kiló szénát;

b) A fedező mének: 8 kiló zabot, 6 kiló szénát;

c) A vemhes kanczák: 2 liter zabot, 7 kiló szénát;

d) Az elválasztott csikók: Az elválasztás ideje alatt 5 liter zabot 5 kilo szénát; ezután egy hónap mulva 6 liter zabot, 5 kiló szénát; később 7 liter zabot, 5 kiló szénát;

e) Az 1 és 2 éves csikók: 6—8 liter zabot, 5 kiló szénát.

A háromévesek a fentebbi megállapitás szerint abrakot nem kapnak, ebben csak a gyengébbek részesülnek.

A legelő és rét Perbenyiken egy darabban 1440 holdat tesz ki. Ezen területnek körülbelül fele kissé magasabb fekvésü s édes, tápláló, kemény füvekkel van benőve, a másik felén ellenben még sok mocsaras rész van, mely azonban a legközelebb eszközlendő csatornázás által javulni fog. A legeltetési idő ápril vége vagy május elejétől október végéig vagy november elejéig tart. A legelőre minden csikóval biró kancza s minden évfolyambeli csikó kihajtatik.

Minden csikó nélküli kancza hámos szolgálatot tesz és csak idősebb vagy lehasznált kanczák hevernek és a ménessel a legelőre hajtatnak. 8—12 lónál több nem állittatik fel.

Magasságuk körülbelül 149—162 cm., különösen csinos, tetszetős, jól járó és szivós állatok,*) melyek nemcsak a lippizaiakat kedvelők részéről becsültetnek sokra, hanem különösen a piaczon mint kocsilovak nagyon kapósak, mert már többször tudakozódtak utánuk a külföldről is, különösen Svájczból.

A perbenyiki lovak semmiféle időben és a bodrogközi ismert rossz utakon soha sem hagyják az embert cserben; a köves uton, a homokon, a sárban egyaránt jól és kedvvel huznak, azonfelül pedig a kevésbé értékesek mint igás lovak is (amennyiben az uradalom csakis saját nevelésü lovakat használ igába) kitünően beválnak.

VI. Sáros-pataki ménes. (Tulajdonos: herczeg Windischgrätz Lajos.)

Ezen ménesnek több irányu tenyészete van. A ménes — ujabb időtől kezdve — a munkára való és saját szükségletre szánt kocsilovakon kivül a nagyobb luxuslovakat és remondákat is tenyészti és e mellett még az államnak is szállit egyéves méneket.

Az 1891-ik évig a ménesben csak Nónius csődöröket alkalmaztak apalovakul. Ezen mén a különben gyenge csontozatu kanczákra jó hatást gyakorolt ugy, hogy egyes jobban sikerült példányok Bécsben mint kocsilovak jó áron lettek értékesitve.

Erre a Nonius által csontozatban megjavitott kanczaanyagra 1891 óta a Korány telivér mént alkalmazzák. Igy jött az 1878-ban született F. H. Korány (ap. Przedswit, any. Laura) a ménesbe.

*) A tulajdonos 1890 január havában jó szánuton két, Darázs és Fecske nevezetü „Favory“ kanczával báró Sennyey Béla társaságában 60 kilométert tett meg tiszta ügetésben 2½ óra alatt.

Az itt alkalmazott téli abrakolás megfelelő; nyáron pedig igen jó ártéri legelőre járnak.

Ily tenyésztés mellett a négyéves ló ára 450 frt körül ingadozik.

Évenkint 10—12 ló kerül ki a ménesből. A lovak átlagos magassága 168 cm., tehát igen kielégitő.

VII. Szacsnói ménes. (Tulajdonos: Péchy Gusztáv.)

Ezen ménesben van körülbelől 30 kancza, többnyire Oakball és Furiosótól eredők és a telivér Bartolomeus F., szül. 1879. (ap. Constantin, any. Barkarole). Erős kocsilovak, melyek többnyire (mint nehezebb kocsilovak) Németország és Svájczban adatnak el.

VIII. Tavarnai ménes. (Tulajdonos: gróf Hadik Barkóczy Endre.)

Itt a telivéren kivül saját szükségletre félvért is tenyésztenek. A ménes kis telivérállaga a következő:

Anicza, sárga, sz. 1883., ap. Przedswist, any. Aschenbrödl — Lecturer.
Caroline, sárga, sz. 1881., ap. Cettledrum, any. Tänzerin — Carneval.
Ilma, szürke, sz. 1884., ap. Remény, any. Ilka — The Duc.
Marjolain, sárga, sz. 1884., ap. Isolani, any. Manuella — King of Trumps.
Miss, sárga, sz. 1886., ap. Ruperra, any. Mistake — Buccaneer.
Proportion, sötét pej, sz. 1884., ap. Hassings, any. Prophétie — Besvacs.
Theodora, sárga, sz. 1885., ap. Taurus, any. Sabaria — Cosswred (Neweandt).
Mariska, sárga, sz, 1886., ap. Orient, any. Mannella — King of Trumps.

Ujabb időben a félvérkanczákat redukálták.

Mint fedező mén a legujabb időkig a telivér »Fehér Holló« lett alkalmazva.

IX. Tőke-terebesi ménes. (Tulajdonos: gróf Andrássy Tivadar.)

Az itteni megfigyelésre méltó ménes tenyészanyaga a következő:

Fedező mének:

Kincstár, sárga, sz. 1886., ap. Verneuil, any. Csillag — Lord Clifden.
Favory, sz. 1871., lippizai szürke.

Anyakanczák:

Ancona, sárga, sz. 1879., ap. Grand Cuop, any. Anarkali — Feddington
Anna, sárga, sz. 1887., ap. Kéthely, any. Harmat — Jester.

Boria, sárga, sz. 1886., ap. Border Minstrel, any. Vanity — Vanderdecken.
Favorita, pej, sz. 1881., ap. Dutch Skater, any. Maria Theresa — King Tom.
Fifi, sárga, sz. 1888., ap. Kisbér, any. Grille (előbb Golden Drop) — Laneret.
Jelli, sárga, sz. 1889., ap. Milon, ap. Jealons — Buccaneer.
Maria Theresa, pej, sz. 1873., ap. King Tom, any. Duchess — Voltigent.
Mariska, fekete, sz. 1883., ap. Jester II., any. Hableány — Tarquin.
Monocle, pej, sz. 1887., sp. Kétes, any. Amazone — Buccaneer.
Róna, világos pej, sz. 1886., ap. Kisbér öcscse, any. Ready Moncy — Cambuscan.
Szegfü, sötét pej, sz. 1888., ap. Terno, any. Hableány — Tarquin.
Testa, sárga, sz. 1886., ap. Shallow, any. Szeszélyes — Virgilius.
Vitorla, sárga, sz. 1884., ap. Shallow, any. Amazone — Buccaneer.
J. Galant, sötét pej, sz. 1886., ap. Doncaster, any. Galante — Buccaneer.

Ezenkivül van a ménesben 55 félvér kancza:

9	drb	Jester telivér	mén	leányai.
7	»	Confidence Norfolk	mén	leányai.
4	»	Polmoodie telivér	»	»
3	»	Tarquin »	»	»
3	»	Csinos félvér	»	»
2	»	Rontó telivér	»	»
2	»	Nordstern Norfolk	»	»
2	»	Gidran félvér	»	»
2	»	Sunflower telivér	»	»
1	»	Shallow »	»	»
1	»	Eredmény »	»	»
1	»	Napraforgó »	»	»
1	»	Bimbó félvér	»	»
1	»	Revolver »	»	»
1	»	Furioso »	»	»
1	»	Favory lippizai	»	»
1	»	Szikra czinderi	»	»
13	»	ösmeretlen leszármazásu.		

Igy ezen félvér kanczák tetemes része közvetlen telivér keresztezésekből ered.

Hogy ezen tény, mely a tenyészet czélját képezi, csak elősegiti az erős vadász- és kocsilovak tenyesztését, az kétségen kivül áll. Nem egészen

helyes azonban, nézetem szerint, Wrangel gróf azon állitása,*) mintha a norfolki vérrel a tenyészanyagon rontottak volna, abban azonban igazat adok neki, hogy telivér volt elég kéznél, de nem mint telivér kezeltetett s használtatott, hanem arra szolgált, hogy vadász- és kocsilovakat produkáljanak. Nem szükséges valami nagy lótenyésztőnek lenni, hogy belássuk, miszerint ily kezelésnél a telivér degenerálódik. Ami a futtatásra van hivatva, azt csak az által lehet fentartani. Ezzel szemben teljesen méltánylandó, hogy a félvérek nagyobb része a gazdaságban alkalmaztatik.

A kisebb ménesek közül emlitésre méltók:

X. A berzéki ménes. (Tulajdonos: Potoczky Dezső.)

E ménes 1867-ben alapittatott. A kanczaanyag 20—24 vett kanczából áll, melyek részint erdélyiek, részint angol félvérek. De hogy nemes apalovakban sem volt itt hiány, azt itt az ujabbi időben alkalmazott csődörökről kiállitott következő névsor mutatja:

Deutscher Michel, angol félvér. Furioso. Orion, sárga telivér, sz. 1873., ap. Ostreger, any. Fair Star — Cape Flyaway. Palestro, angol félvér. Phonograf, pej telivér, sz. 1878., ap. Barometer, any. Hope — Trumpeter. Gamecock II., sárga telivér, sz. 1877., ap. Gamecock, any. Jemima — Remus. Kisbér öcscse, angol félvér. Hlics, pej telivér, sz. 1889., ap. Hassings, any. Ilona — Cambuscan.

E helyes vérkeverés a könnyebb minőségü lovagló és kocsilovak tenyésztését mutatja. A többit a nevelés teljesiti, mely a berzéki magasan fekvő száraz legelők által nagyon meg van könnyitve.

Nyáron a fiatal csikóknak a legelőn kivül nem is igen van szükségük abrakolásra, télen pedig a tulajdonos ügyel arra, hogy csikói sem az abrakolásban, sem a szabad mozgásban hiányt ne szenvedjenek. Ez utóbbi tekintetben pl. megemlithető, hogy a berzéki lovak a téli hónapokban, bármily idő legyen, egész nap a szabadban vannak.

Kevésbé kedvező Berzéken az ellés eredménye, mert évenkint 10—12-nél többet a ménes ritkán mutat. Ez 20—24 kancza mellett határozottan kevés.

Felnőtt korukban a lovak 158—170 cm. magasak. Eladási áruk 300—500 frt. S igy a könnyü lovagló- és kocsilovak kedvelőinek a berzéki lovak nagyobb figyelembe vétele hálásan kifizeti magát.

*) „Ungarns Pferdezucht", 4-ik kötet, 220—221. lapon

XI. Kladzáni ménes. (Tulajdonos: Vladár Emil.)

Itt a tulajdonos angol félvért tenyészt, leginkább a »Revolver« után. Különösen kiemelendők a Revolver ivadékai, melyek mint kitartó vadászlovak is kitünő hirnévnek örvendenek.

Csak sajnálni lehet, hogy a tenyészet kisebb kiterjedésü, mert a nagy kedv, szakértelem és utánjárás mellett, melyet a tulajdonos kifejt; a lótenyésztés csak nyerne, ha ő nagyban tenyésztene. Azon reménynyemnek adok kifejezést, hogy ő még egy nagyobb, mintaszerü ménessel fogja a zemplénmegyei telepeket gazdagitani.

XII. Alsó-körtvélyesi ménes. (Tulajdonos: Moskovitz Géza.)

Ezen ménesben van az állami bérelt »Lator« mén (félvér) s előbb a félvér »Vihar« által fedeztetett mintegy 25 kancza, melyekkel könnyebb hátas- és kocsilovakat tenyésztenek.

XIII. Leleszi ménes. (Tulajdonos: a jászóvári premontrei rend.)

Itt van a rendnek mintegy 20—25 anyakanczával biró félvér ménese melynek termékei azonban csak a rend lószükségleteinek kielégitésére vannak hivatva, eladásra nagy ritkán kerül belőlük egy-egy példány.

1891-ig a rend a keleti tenyészetet kedvelte. Egy évvel később — mindennek daczára — az idáig alkalmazott keleti Shagya hirtelen egy az államtól kibérelt Noniussal (!) lett helyettesitve, mely még ma is a ménesben van.

Sajnos, hogy a magyar magánménesekben a homlokegyenest ellenkező tenyészirányhoz való ilynemü hirtelen átmenetek nem tartoznak a ritkaságok közé. Eredményre azonban még idáig soha nem vezettek s azért nem ringathatjuk magunkat azon hitben, hogy a leleszi ménesnek — enyhén szólva — merész keresztezésü ivadékaiban is valaha öröme legyen.

XIV. Páczini ménes. (Tulajdonos: báró Sennyey István.)

A Sennyey-féle angol félvér tenyészetben Páczinban a b. e. báró Sennyey Lajos igen jó félvér kocsi- és hátaslovakat nevelt többnyire telivérmének után. Ujabbi időben a sport körökben előnyösen ismert jelenlegi tutajdonos is ezen szellemben folytatja a nevelést, azonkivül pedig a királytelki »Cupid« ivadékokat teszi a kitartás és gyorsaságra nézve erős próbára.

* * *

Végül nem hagyhatom említés nélkül báró Harkányi Jánosnak jelenleg Pestmegyében, Sashalmon (Abony mellett) lévő telivér ménesét, mely 1894. évben Jajhalomról lett oda áthelyezve s igy Zemplénmegye dicsekedhetik azzal, hogy ezen értékes és hires ménesnek bölcsője és anyaföldje volt.

Zemplén-megyében terül el a világhirü bort termő Tokaj-Hegyalja, melynek szőlőtermelése a megye legjelentékenyebb közgazdasági ágát képezi. *Kosinszki* Viktor, a tarczali vinczellérképezde igazgatója tollából a következő ismertetést közöljük.

1. Tokaj-Hegyalja földrajzi helyzete és szőlőtermő helységei.

Tokaj-Hegyalja, mint név, tulajdonképen csak egy helyrajzi (topografiai) fogalmat jelent, mely alatt azon mintegy 6 □ mérföld kiterjedésü borvidéket értik, mely Legyes-Bénye, Szántó, Szőlőske, Toronya hegyaljai községek, mint szélső határpontok között Magyarországnak éjszakkeleti részében az éjszaki szélességnek 48° 7′ és 48° 25′, továbbá a keleti hosszuságnak 38° 50′ és 39° 22 között fekszik. A név maga pedig onnan származik, mert e szőlők a Kárpát hegység eperjes-tokaji nyúlványának alsó részén, tehát a hegységnek mintegy »alján« feküsznek.

E borvidék különben csak a Bodrogh folyó felé eső részén természetesen határolt; a többi irányban azonban csak mesterségesen megállapitott határokkal bir, melyet régebben (e század elején) bizonyos az aszu bortermelésnek nyujtott szabadalmaknak kellő alkalmazhatása végett — ad hoc kiküldött országgyülési küldöttség, ujabban pedig a mesterséges borok készitésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893-ik évi XXIII. törvényczikk végrehajtására vonatkozó miniszteri utasitás szabtak meg. E miatt az tényleg még ma sem képez egy egészen elkülönitett és befejezett egészet s maga a szorosabb értelemben vett Hegyalja csak mintegy legbecsesebb magvát képezi az egész vidéknek.

Alakjára nézve e hegyvidéknek területe csúcsával délnek forduló csaknem szabályos háromszög, melyet csak a szerencsi és toronyai hegycsoportok szakitanak meg s melynek legvégső — Alföldünk rónájába mélyen benyuló — vége az előtte fekvő mérhetlen róna sikjából méltósággal kiemelkedő remek tokaji kúphegyben: az u. n. tokaji kopaszban (régebben tarczali hegy) végződik. Innen pedig (vagy 5 s 1/4 mérföldnyi) hosszabb oldala Liszka-Ujhely felé, kissé rövidebb (5 mrf hosszu) oldala meg Mád-Szántó felé huzódik.

Érdekes véletlen, hogy e hegycsoport mindkét végén sajátos sátor alaku hegyekben záródik; alkalmat adván a régi latin példabeszéd keletkezésére: »incipit in sátor, desinit in sátor».

Ha a tokaj-hegyaljai hegyek elhelyezhetését vizsgáljuk, az az emlitett háromszög szárnyvonalán, miközben az egyik vulkáni képződésü, többé-kevésbé kupalaku hegy a másik mellé sorakozik, igen jellemzően és sajátosan mintegy gyöngyfüzér szemeinek módjára fekszik mit különösen a Hegyalja alatti sikság felől észlelhetünk teljes pompájában. A világon alig ölelkezik még oly szépen hegység a siksággal, mint itt, hol ugyszólván minden átmenet nélkül egyszerre csak a sikság roppant táblájából, mint gyönyörü alföldünk királyi koronája, szép koszorukban teljes kifejlődésü hegysorok emelkednek.

Mindezeket pedig nem azért emlitem fel e helyen, hogy talán valamely utleirás elébe vágjak, vagy talán természeti szépségek puszta leirását adni szándékoznám; hanem azért, mert ha a Tokaj-Hegyalja kitünő bortermő voltának okait kutatjuk, a fő okot épen e hegyek fentemlitettem elhelyezésében és sorakozásában találhatjuk. Földrajzilag ugyanis e borvidék aránylag már igen éjszaknak fekszik, oly szélességi fok alatt, a mely alatt másutt a világon mindenütt már csak silányabb, illetve gyengébb borok teremnek. Hogy ez itt máskép van, az legelső sorban annak köszönhető, hogy a tokaj-hegyaljai hegyek mint délnek néző aljhegyek az éjszaki s részben éjszaknyugati magasabb hegységek által ugy éjszak-nyugatról védettek, délről és keletről pedig teljesen ki vannak téve a melegnek s a déli nap fényözönének, mit a hegycsoportnak füzérszerü tagoltsága még fokoz. De amint e körülmények folytán a tokaj-hegyaljai hegyeknek ugyszólván mindenikén találunk nagyszerü fekvéseket, a milyenekül főleg a mindenfelé szabad déli, de még a délkeleti és délnyugoti fekvéseket is tekinthetjük, viszont ugyancsak ez okok folyományaképen természetszerüleg vannak itt meglehetősen rossz alj- és éjszaki fekvések is. Ez a magyarázata azon gyakori nagy minőségi különbségeknek, melyek az itt termett boroknál a viszonyokkal nem ismerős előtt méltán felltünhettek s viszont azon hirnévnek is, melynek p. o. — hogy csak a legjobbakat emlitsem a tokaji »szarvas« és »nagy szőlő«, a zombori u. n. »disznókő«, a tállyai »görbe« és »bányász«, az erdőbényei »zsákosak«, a liszkai »mandulás« és »meszes«, a zsadányi összes u. n. »előhegyi« szőlők, a pataki »királyhegy« és az ujhelyi »szemszuró« stb. örvendenek.

Nem tagadható azonban, hogy a fekvések minőségén kivül borai-

nak jelességében szerepet játszanak a Hegyalja aszásra hajló szőlőfajtái s az itteni nyári és őszi időjárásnak rendszerint nagyon melege és tartós állandó volta is, mely körülmény folytán e hegyvidék a télbe mélyen benyuló őszével ezen időszakban még tartózkodásra is igen kellemes helyet képez.

A legujabban kikerekitett Hegyaljához összesen 32 helység tartozik u, m. a hosszabb vonalon: Tokaj, Bodrog-Keresztur, Kisfalud, Szeghi, Longh, Erdő-Bénye, Olasz-Liszka, Vámos-Ujfalu, Tolcsva, Erdő-Horváthi, Bodrog-Zsadány, B.-Olaszi, B.-Halászi, Sáros-Patak, Tranconfalva, Andó, Károlyfalva, Sátoralja-Ujhely s kissé elkülönitetten még Szőlőske és Kis-Toronya; a rövidebb vonalon pedig: Tarczal, Zombor, Mád, Rátka, Tállya, Szántó s végre a szerencsi csoportban még Ond, Szerencs, Monok, Golop, Bekecs és Legyes-Bénye községek. Mindezek között pedig általánosságbán a legjobb bort Tokaj, Zombor, Mád, Tálya, Szeghi-Longh, Tolcsva, Zsadány és Olaszi szőlőt termik, de különben egyes kitünőbb szőlőket ugyszólván minden helység határában lehet találni.

A mi a termelés mértékét és a borforgalom nagyságát illeti, e részben különösen Tokaj, Mád, Tállya, Tolcsva, Patak, Ujlely vannak elől, de ujabban Szántó és Szerencs is meglehetősen emelkedtek s utóbbi, ha a Hegyalja romjaiból ujból felépül, kitünő közlekedési viszonyainál fogva, valószinüleg a legfontosabb hegyaljai kiviteli piaczczá lesz.

Mindenesetre igen érdekes volna e községek szőlőinek még részletesebb ismertetésére is kiterjeszkedni, de terünk szük volta ezt meg nem engedvén, ettől ezuttal kénytelenek vagyunk eltekinteni s legfeljebb még a filloxera pusztitásai előtt fenállott hegyaljai szőlők kiterjedésére és termett borai mennyiségére vonatkozólag lehet rövid kitérést tenni.

Az összes zemplénmegyei szőlők kiterjedése az 1872-diki statisztikai felvétel szerint 13463 k. h. volt; mely területen átlagban 92600 hl. közönséges és szomorodni és 7118 hl. aszu bort szüreteltek. Egy hl. közönségesebb bort mintegy 30 frt, aszu bort pedig 95 frt átlag árban értékesitettek. Ezzel szemben az évenkénti termelési költség k. holdanként csak 6—176 frt, a szüretelési költség 3—62 frt, mindkét költség együttesen pedig átlag 47—50 frt volt. Végre a szőlők ára 200—1600 forint, vagyis átlag 400 frt között állott. Miután pedig Zemplén megyének a tokaj-hegyaljaiakon kivül alig van számba vehető szőlője s akkor még Abauj megyéhez tartozott s részben ma is oda tartozó szántói, felső-golopi és erdő-horváthi hegyaljai

szőlők kiterjedése által ezek területe is fedezve volt, bizvást elmondhatni, hogy a zemplén-megyei szőlőkre vonatkozólag kimutatott statisztikai adatok egyszersmind a Tokaj-Hegyalja szőlőszetének is sajátlagos összeirási adatait képezik.

2. *Tokaj-Hegyalja szőlőszetének története.*

Zemplén megye, melynek a Tokaj-Hegyalja déli nyulványát foglalja el, nemzetünk küzdelmes harczaiban és történetében köztudomás szerint mindenkor előkelő szerepet játszott. Mint ilyet, e megyét hazánk leghirnevesebb családjai lakták, kik e hegyvidéken bizonyára mindannyian szőlővel is birtak, mit a vonatkozó régi iratokon, szóhagyományokon és helyneveken kivül a többi között az is bizonyit, hogy a Hegyalján hazánk legnevesebb családjainak jobbára még ma is vannak szőlőik, habár annak tagjai talán már messze elszármaztak is.

Ám mindennek daczára Hegyalja szőlőszetének és borászatának multjáról kevés bizonyosat tudunk. A szóhagyomány ugyan igen gazdag s egy specziális ide vonatkozó munkának érdekes és tanúságos tárgya lehet, de a pozitiv adatok aránylag annál hiányosabbak. Vannak, kik azt állitják, hogy a magyar nemzet bejövetelekor itt már szőlők voltak: e szerint tehát Árpád honszerző népe szerencsi örömünnepén, ha ugyan akkorra már megkedvelte a borivást — Tokaj borából ivott volna világtörténeti nagy harczaihoz és kivivott győzelmeihez méltó áldomást.

De ez nem egészen bizonyos, bár nem lehetetlen, hogy a rómaiak éles szeme felfedezvén e vidéknek szőlőszeti páratlan előnyeit, mint annyi más helyen, ugy itt is már ők honositották volna meg a szőlőmüvelést. Az azonban biztos, hogy a tatárjárás e helyen már virágzó szőlőmüvelést talált s hogy Olasz-Liszka, Tokaj-Olaszi, Patak jobbára olasz eredetü lakossága IV-ik Béla által (1235—1270) az elpusztult szőlők felujitására hozatott be s telepittetett meg, magukkal hozván egyuttal (a hagyomány szerint) némelyek szerint Formianum tartományból, mások szerint Formia szigetről a furmint szőlő vesszőjét is, mely szőlőfajta azután kitünő tulajdonságainál fogva lassankint e Hegyalja főfajtájává lett, nemcsak, hanem az egész országban is meglehetősen elterjedt, sőt e vidékről való elszármazásra utaló nevek alatt még a külföldre is eljutott. Egy más hagyomány szerint a furmintot Nagy Lajos király hozatta be a nápolyi hadjáratok alatt.

Nevezetes, hogy a régmultban minden valószinüség szerint csak egyféle bort szüreteltek e vidéken is és jelenlegi speczialitása a szamorodni

és külön aszu készités csak egészen ujabb keletü, melynek eredetét legfeljebb a mult század elejéig nyomozhatjuk. De borának azért igen jónak kellett lenni már az ezt megelőző időben is, miről IV. Pius pápának a trienti zsinat nagy áldomásán mondott és általánosan ismert szálló igéje klaszikus emlékül és bizonyságul származott reánk. Ugyancsak e mellett bizonyit még az is, hogy a zempléni bordézsma már 1380-ban is az egri püspöknek 10,000 aranyat, — azon időben roppant összeget, — jövedelmezett.

Különben Hegyalja terményei legnagyobb részt csak helyi, helyesebben hazai fogyasztás tárgyát képezték s a külföldre nagyobb kivitellel csak Lengyelország felé birtak. Mig a mult század végén (1795-ben) e szegény ország létének világló csillaga is le nem hanyatlott, amikor ezen egyetlen piacza is elveszett s a hegyaljai boroknak kivitele ugyszólván teljesen megszünt.

Ettől kezdve magára hagyottan, szomoruan tengett e vidék s a bortermelés, mint termelési, illetve jövedelmi ág, alig fizette ki magát.

Igy tartott ez 1848-ig, mikor az ausztriai örökös tartományok és Magyarország között fenállott vámok nyomasztó s főleg a magyar boroknak kivitelét gátló intézkedései megszüntettetvén, e részben ujból jobb napok következtek volna, ha a 48-as évek politikai katasztrófáit nyomon követett közgazdasági válság ismét meg nem bénitja e körülmény várt kedvező hatását is. Lassan-lassan azonban már-már kiheverte Hegyalja ezen csapást is, sőt a hegyaljai »Bormivelő Egyesület« megalakulása után a termelők részéről mutatkozott élénk érdeklődés és felbuzdulás s a külföldi, főleg porosz és német kereskedőknek ujból való megjelenése a vidéken s mindezekkel kapcsolatban ugy a bortermelés, mint a kereskedelem terén megkezdett rendezések és haladásra való intézkedések egy talán még a hajdani első virágzásnál is jobb jövőnek igérték megjöttét: a mikor egyszerre, 1886-ban a páratlan és fogalmat meghaladó világcsapás: a filloxera fellépte ujból romba döntötte a szépen indult összes remények csiráit s egy csapással megsemmisitette a csak alig letünt szomoru mult még megmaradt csekélyke kincseit is.

Ám bizunk benne, hogy ezen végzetes katasztrófa végre az utolsó is lesz és kezdetét jelenti Hegyalja jobblétre ébredésének, hogy Phönixként feltámadva romjaiból még kedvesebb és virágzóbb életre keljen, mint a milyennel valaha birt s ujból hirdesse a világnak: hogy a mint a tokaji bor mindig a borok királya volt a multban, ugy »summum pontificem talia vina decent« a jövőben is!

3. *Tokaj-Hegyalja földtani és talajviszonyai.*

Dr. Szabó Józsefnek felvételei szerint a tokaj-hegyaljai hegyek nagyobbára harmadkori trachytos és rhyolitos kőzetek, melyek ismét részben vulkáni, részben üledékes eredetüek, s helylyel-közzel negyedkori lősz által boritottak. Aluvium csak az egészen lapos aljakban található.

Az előforduló főbb kőzetek: az Andesit-Trachyt, az Amphibol-Trachyt, a Trachytos-Rhyolith, a Lithoidos-Rhyolith, a Rhyolith-Brescia és Tuff, a Triasz, a Hydroquarcit; a földféleségek közül pedig a főbbek: a nyirok, lősz és aluvialis agyag és homok.

A talajféleségek közül az u. n. nyirok, sárgaföld és kőpor uralkodnak. Ezek közül a nyirok a legjellemzőbb és egyszersmind a legértékesebb. Trachitos és rhyolitos kőzetek málladékát képező s többnyire ezek törmelékével is gazdagon kevert talajok, melyek az agyagnak minden jó és rosz tulajdoságával birnak, nehezen művelhetők, nyirkosan szivósak, megszáradva kőkemények, de a bennük található jó összetételü kőzárványok folytonos málása folytán eléggé és állandóan termékenyek s ha megázottan egyáltalában müvelhetetlenek is de viszont felületüknek kellő porhanyóan tartása esetén a legnagyobb szárazságban is folyton nyirkosak, ugy, hogy az ilyen talajokban a szőlők az aszálytól még a legnagyobb szárazság idején sem szenvednek.

Hogy azonban ezen jó tulajdonságukat kellően érvényesithessék, felületüknek porhanyóan tartása mulhatatlan kellék.

E talajnem a Hegyalja legelterjedtebb talaja és ez termi a legjobb borokat, miben ez aszályos forró vidéken nyilván nagy érdeme van fent jellegzett tulajdonságuknak.

A sárga föld vagy lősz, vizeredetü homokos s kissé meszes márganemü talaj. Laza természetü s a jobb minőségü homok talajok tulajdonságait mutatja. Mint ilyen, könnyebb müveletü a nyiroknál, de nem olyan értékes. Tápanyagokban szegényebb, szárazságtól többet szenved, a rajta termett borok rendszerint könnyebbek és kevésbbé zamatosak; különben többször átmegy a nyirokba, mely esetben tulajdonságai a keveredés arányában javulnak.

A kőpor valamennyi között a legsoványabb és legsülevényesebb talaj. Trachytkőzetek elmálási eredménye. Nyáron igen kiszárad, télen mélyen megfagy, termő ereje csekély és termelt bora is vékonyabb.

E talajféleségekre a legjellemzőbbek a nyirokra zsadányi »Előhegy«, a mádi és pataki »Király hegy«; a lőszre a tokaji »Szarvas szőlő; a kőporra a bényei »Peres« hegy.

4. Tokaj-Hegyalja szőlőmivelése és borkészítési eljárása.

Hegyalja szőlőmivelése egészen a legujabb időkig bizony nem volt hirnevéhez méltó. A szőlők sortalanok s a fajtiszta ültetvények igen ritkák voltak; rendes beosztásról, vizvezetésről alig gondoskodtak; a trágyázás pedig, ha a homlitások alkalmával — legalább a jobb gazdáknál — elég bő is, de egészen rendszertelen volt. Az alapos felujitást nem ismerték s a kivénült szőlőket csak homlitással (döntéssel) ujitották, mi miatt a talajt lassanként korhadó anyagok egész tömegével szinte egészen aláásták és mindenféle gyökérbetegségeknek valóságos melegágyává tették.

A szőlők metszésénél helyre és fajtára való tekintet nélkül a teljesen kopasz fejmetszés divatozott, a zöldhajtások válogatását pedig csak ritkán s akkor sem valami nagyobb körültekintéssel végezték.

Csak az utolsó két évtizedben kezdtek a viszonyok e részben is javulni, mikor a jobb borértékesitési viszonyok beálltával s a helyesebb pinczekezelési elvek térfoglalásával együtt lassanként az ezek előfeltételét képező szőlőmivelési eljárások is hova-tovább gondosabb figyelem és javitás tárgyai lettek.

Sajnos, hogy a filloxeravész ezen igyekezetet is derékon metszette s teljes kifejlődésre jutni nem engedte, de a már felköltött figyelem azért még sem veszett kárba, mert, mint az ujabb telepitések, helyesebben felujitások mutatják, uj szőlőjét már mindenki lehetőleg az okszerüség levei szerint igyekszik felujitani és kezelni.

Ami a szüretelést illeti, a közönséges borokra nézve az az ország más vidékein divatozottal teljesen azonos szokások szerint történt, vagyis a leszedett szőlőt zsákokban lábbal taposták s azután többnyire u. n. bálvány és facsavaros, deszkakosaras primitiv sajtókban kisajtolták, a törkölyt pedig vagy egyszerüen csak eldobták, vagy legfeljebb törkölypálinkafőzésre használták.

Speczialitása volt azonban a Hegyaljának az u. n. »Szamorodni« és »Aszu« készités. Ilyen borok azonban csak ott és akkor készittettek, ahol és amikor a fürtök részben vagy egészben megasztak.

Mielőtt e kérdés tárgyalásával tovább mennénk, érdekes megemliteni, hogy az itteni »aszu« szőlő ritkán volt azonos a mazsolával, vagyis nem volt egészen a kizárólagos tulérettségnek és ezzel kapcsolatos megaszalódásnak terméke, hanem leginkább ugy képződött, hogy mikor jó években a szőlő már augusztus hó folyamán érni kezdett és

szeptember hó folyamán már teljesen megérett, sőt talán már tul is érett, nyirkos, harmatos idők vagy még inkább gyengébb és nem igen tartós esőzések a szőlő héját kissé megporhanyitották vagyis a rothadásnak egy gyengébb nemén vezették át, gyakran pedig a nedvfelvétel folytán erősen megduzzadt szemek héját meg is repesztették. Ha azután ezen folyamat befejezte után ujból tartós meleg és száraz idők következtek, az igy megvékonyult héjon vagy a felrepedéskor támadt hézagon keresztül a bogyók viztartalma erős elpárolgásnak, értékesebb belanyagjai pedig természetesen aránylagos tömörülésnek és kapcsolatosan az élenyülés egy sajátságos és a tartalom barnulásával járó nemének indultak. Ezen aszási folyamat tehát nem volt azonos a délvidéki szőlők szokásos megaszalódásával, mely csak igen száraz, meleg időjárás eredménye, hanem mintegy ezen utóbbi és a rajnavidéki «auslese» vagyis »szemelt» szőlők képződése között állott s mindkettőnek előnyös tulajdonságát egyesiteni látszik. Innen magyarázható azután az is, hogy bár csinálhattak és csinálnak is másutt is aszuféle édes borokat, melyek gyakran a tokajiaknál még édesebbek és testesebbek is; mégis e borok soha sem érik el egyszersmind azon finomságot, mely főbecsét és igazi — e részben is — utánozhatlan különlegességét képezi Tokaj-Hegyaljának.

Ám ha a szőlők az esős idők beálltával még nem voltak teljesen érettek, az esetben természetesen a hegyaljai szőlők is a hasonló szőlők általános sorsa szerint egyszerüen rosszminőségü rohadásnak indultak, mely szőlőből köztudomás szerint csak silány és rendesen igen nehezen tisztuló borok készülnek. Ha pedig a megindult esőzés tulsokáig tartott, az esetben meg a megrepedt bogyók czukorja és értékesebb egyéb anyagai lassanként kilugoztattak s az ilyen szőlők is csak sovány bort adtak.

Az aszu képződéséhez tehát több kedvező körülménynek összehatása kellett; innen volt, hogy a valóságban Tokaj-Hegyalján sem termett minden évben aszu, de sőt hogy néha ilyen egymásután több éven át sem jelentkezett.

Érdekes még tudni, hogy nem minden szőlőfajta hajlandó a fentleirt módon való aszásra s hogy a legnagyobb mérvben a furmint, hárslevelü és gohér mutatják a legkifejlődöttebb aszuképző hajlandóságot.

Visszatérve a »szamorodninak« és »aszunak« készitési módjához, az előbbi olyan szőlőből készül, melynél a fürt bogyói közül nem szedik ki az aszott szemeket, hanem a többi szemekkel együttesen dol-

gozzák fel borrá. Az aszubor pedig ugy készül, hogy a külön szedett aszott szemeket tiprás által pépszerü anyaggá aprózván, illetve zuzván, ezen pépre lehetőleg jóminőségü mustot vagy ritkábban bort öntenek. Az igy nyert keveréket többszöri kavarás mellett 12—48 óráig állani hagyják, azután a kellő kilugzásnak már megtörténtével zsákokban kitapossák s a fenmaradt sürü pépet pedig vagy kisajtolják, vagy még ujból is mustot öntvén reá, egy vékonyabb, de még rendesen mindig igen jó s legalább szamorodni jellegü, u. n. «forditás» bor készitésére használják.

A szerint, amint egy gönczi hordó (137 literes) musthoz azután egy, két, három, négy, öt puttony aszu tésztát vesznek, nevezik el a készített aszukat is egy — egész öt puttonyosoknak. Kövérebb aszuborokat már ritkán csináltak. Az aszupépből a gyüjtő kád alján magától kifolyt czukorszirup pedig az u. n. «esszencziát» adta, mely mézürüségénél fogva soha sem erjedhetvén ki, tulajdonképen már nem is bor s csak különösségképen készittetik.

A szamorodnit ugy készitik, hogy az aszubogyós fürtöket megszedvén, először is zsákban kitapossák, azután a fenmaradt törkölyt ujabb taposás által szintén lehetőleg pépszerüvé gyurják, majd e pépre az elébb kitaposott mustot visszaöntvén, 12—24 óráig e keveréket is lugzási folyamatnak vetik alá. Ez idő elteltével azután zsákokban a keveréket még egyszer kitapossák, hogy a lét a törkölytől elválaszszák, a törkölyt pedig kisajtolják, néhapedig ezt is még forditás készitésére is felhasználják.

A már emlitett borféleségeken kivül azonban készitenek még Hegyalján u. n. »máslást« is, mely ugy készül, hogy a kövérebb aszuk seprüjére azok értékesebb anyagainak kilugozása és hasznositása végett silányabb borokat öntenek, miáltal azok minősége a seprütartalom minősége szerint többé-kevésbbé javulni fog. Mivel azonban ugy a «forditás» mint a «máslás» leginkább csak a szomorodni jellegével biró erős pecsenyeborok, azért ezeket ily neveken a kereskedelemben nem is szerepeltetik, hanem rendszerint csak szamorodniként vagy gyengébb aszuként árusitják.

Ha az éppen leirt eljárásokat szemügyre vesszük, azonnal fel fog tünni, hogy ezek szerint sem az aszuk, sem a szamorodniak készitésének semmiféle biztosabb minőségi fokmérője nem lévén, az egyes készitett boroknak is azonos elnevezéseik daczára is igen nagy különbségeket kell mutatniok, ami tényleg ugy is van s gyakran kellemetlen csalódásokra ad alkalmat. Mindenesetre jó volna tehát s remélhető, hogy jövőben ugy is lesz, hogy a czukortartalom fokai szerint osztályozzák a

készitett aszukat és szamororodniakat, miután elsősorban ugy is ez dönti el a borok minőségét. Nemkülönben indokoltnak látszik az is, hogy Francziaország sauternes-vidéki termelőihez hasonlóan itt is a szüretet ne egyszerre, hanem többször, de legalább is két részben tartsák meg. Sokszor előfordul ugyanis (különös vegyesfajtáju ültetvényekben), hogy az egyik fürt már teljesen leszedésre kész, a másik azonban még némi utánérést kiván, hogy egészen kifejleszthesse jóságát és érettséget. Most azután ily esetben — egyszeri szedés mellett — vagy le kell szedni a még kevésbbé kifejlett fürtöket is, vagy pedig addig kell halasztani a szüret megkezdését, mig ezen elmaradottak is teljesen megértek a leszedésre.

Köztudomás szerint Tokaj-Hegyalján az utóbbi eljárás divik s e miatt Simon Juda napok (okt. 28.) előtt, kivált régebben, ritkán szüreteltek. De ennek az a gyakran igen hátrányos következménye volt, hogy ez időpont beérkeztéig az idő tartóssága sokszor megszünik és esőre válik, mikor azután a szőlő rohadásnak indul vagy kilugoztatik s csak silány bort ad, holott ha kétszeri szüretelést alkalmaztak volna, egy előző szürettel a már akkor éretteket leszedvén, legalább is a termés egy részét okvetlen megmentenék.

A többi hegyaljai szőlőmunkákról is szólva ezeket a következők képezik: A homlitás (döntés), sülyesztés vagy gödrölés vagyis a gödrökbe eszközölt trágyázás, torkolás vagy földelés, vagyis a záporok által kitakart tőkének odahordott földdel ujból kellő mélyen földdel való takarása, a kőgátrakás, a nyitás, metszés, karózás, kapálás, kötözés, válogatás, csonkázás és végre a fedés, melyek azonban kivitelükben a más vidékeken szokásos eljárástól miben sem külömböznek s igy semmi külön feljegyzésre méltót sem nyujtanak.

5. A tokaj-hegyaljai borok kezelése és értékesitése.

A borokat, legyenek azok bármilyenek, hordóba szürés után rendszerint azonnal a pinczékbe viszik, melyek e vidéken jobbára kőpadba vagy lőszbe vágottak és többnyire igen hidegek, mélyek és eléggé jó minőségüek, csakhogy kissé alacsonyak és szükek.

Erjesztő kamrák csak ritkán találhatók, mert azon balhit van elterjedve, hogy a kövérebb borok gyors kierjesztése árt azok minőségének s különösen zamatjának, mit, ha az erjesztést túlszorgalmazottan végzik, (de csakis ez esetben) bizonyos határig nem is lehet tagadni. Azonban az ebből esetleg származó némi hátrányok még mindig távol-

ról sem oly lényegesek, mintha a borok évek során át utánerjedni kénytelenek és palaczkba le nem fejthető.

A szőlőmiveléshez hasonlóan eddig bizony a borok kezelése is nagyobbára igen kezdetleges módon történt s az egész pinczekezelésben csak az dicsérhető, hogy az újborokat rendszerint mindig új és csak 135—137 liter nagyságú vékony dongájú u. n. gönczi hordókba töltik és hogy a kövérebb borokat darabban tartják. Egyébként Hegyalján a borok összes kezelése legfeljebb néhány lefejtésben és leszürésben u. n. zsákolásban áll, de sokan egyáltalában még ezt sem tették, bár ma már ezek száma mindinkább kevesbedik s leginkább csak a mult idők tanaiban felnőtt öregebb pinczetulajdonosokra szoritkozik.

A rendszeres pinczekezelésnek további munkálatait azonban, u. m. a különféle deritéseket, pasteurizálást, kénezést stb. a legtöbben még ma sem ismerik és ha ismerik is, a legkevesebben gyakorolják. Innen van azután, hogy magának a termelőnek pinczéjéből csak igen ritkán szerezhető teljesen palaczkérett bor még ma is, nagy kárára ugy e borok jó hirének, mint a termelőnek magának is, kitől ennek folytán a közvetitő kereskedelem szedi el a legtöbb hasznot.

E részben — sajnos, — hihetetlenül ferde nézetekkel találkozhatunk, mit a ravasz ügynökök és kevésbbé szolid lelkiismeretü kereskedők mindenáron fentartani és megerősiteni igyekeznek még ma is, jól tudván, hogy ha a termelő függetleniteni fogja magát tőlük, ugy az ő egyeduralkodásuknak végórája ütött s busás jövedelmüktől is azonnal elesnek.

Mint mondtam, az helyes, hogy a borokat kis hordókba öntik, mert az ilyen nehéz boroknak sok levegő kell kifejlesztésükhöz és megérlelésükhöz, már pedig az ilyen vékonyabb dongájú s aránylag nagyobb felületü hordóban a borok több levegőhöz juthatnak. Éppen ugy helyes az is, hogy a hordókat a borokkal együtt mindig eladják és az ujbort uj hordókba töltik, mert igy az esetleg megbetegedett borokkal mindig a hordót is eltávolitván, a betegségeknek a pinczében nagyobbmérvü elterjedését meglehetősen meggátolják, pedig az itteni kezdetleges kezelés mellett főleg a megeczetesedés elég gyakori dolog. Végül a kövérebb boroknál helyeselhető a darabban tartás is, főleg ha már jól kierjedt borról van szó, mert a darabban álló bor felett terjengő levegőréteg szintén elősegiti a bor gyorsabb fejlődését és zamatai kifejlődését. De már nem helyes, hogy gyengébb borokat is ugyancsak igy darabban tartják, mert az ilyenekben magas czukor- és szesztartalom

már nem gátolván az eczetgombák stb. kifejlődését, azok igy tartva könnyen megvirágosodnak, vagy meg is eczetesednek. Nem helyes, továbbá az sem, hogy a seprün soká hagyják a bort, mert a seprü azután igen gyakran törésre hajlandóvá és kellemetlen kesernyéssé vagy földes izüvé teszi azokat, mi miatt azután azok zamata egészen háttérbe szorul. Ha legalább a fejtéseket rendesen és évenkint legalább 3—4-szer végeznék, a Hegyalja termelői borkezelésükön és boraik minőségén már ez által is felette sokat javitanának.

Nagy szerencse, hogy a Hegyalja pinczéi általában kitünőek, mert máskép az eddig divatozott pinczekezelés mellett az összes borok megromlanának, de remélhető és kedvező előjelei mutatkoznak, hogy az ismeretek terjedésével rövid idő alatt ez is egészen megváltozik és jobb rendszernek ad majd helyet, mikor a hegyaljai termelő is független urává lesz terményének és azok értékesitési viszonyainak és nem fog teljesen az ügynökség kényétől függeni, ugy, mint azt pl. a rajnai vagy bordeaux-vidéki termelőknél észlelhetjük.

6. Tokaj-Hegyalja borainak vegyi összetétele és általános méltatása.

Mint már hivatkozás történt reá, terem ugyan e Hegyalján is közönséges bor is, sőt rossz évjáratokban az egész termés is az lehet, de a tokaji borok jellegét mégis a nehezebb pecsenye- és csemegeborok adják meg.

Vegyi összetételük szerint a hegyaljai borok fajsulya 0·9936—1·0956 között áll; átlagban 1·01—1·02. Szesztartalmuk 9·44—17 tf. vagyis 6·8—13·89 suly %; átlag 12—13 tf. és 10—11 suly %. Savtartalmuk 0·67—0·73‰; átlag 0·7‰. Kivonatanyaguk 3·165—23·768%. Czukortartalmuk 0·530—20·498%; átlag 6—7%. Phosphorsavtartalmuk 0·041—1·50%; átlag 0·070—0·080%. Kálitartalmuk 0·0478—0·475%; átlag 0·0946%. Eredeti czukortartalmuk 20·4—33·8%; átlag 25—26% Összes czukortartalmukból felbontatik, vagyis áterjed 40—95%; átlag 70—75%. Végre hamutartalmuk 0·136—0·341%; átlag 0·227%.

Ezzel szemben p. o. a legjobb rajnai aszu (auslese) fajsulya 1·0775, szesztartalma 11·17 suly %, czukortartalma 15—60%, savtartalma átlag 0·75‰, összes kivonattartalma pedig 23·26%, legmagasabb határszámot mutatja. A Sherry 20% szeszt 3—4% czukrot, a Malaga 1·034 fajsuly mellett 16·5 tf% szeszt, 9—10% czukrot, a »Port« bor pedig 0·9995 fajsuly mellett 17·73 tf% szeszt és 3—4% czukrot tartalmaz.

Megjegyzem, hogy mindezen elemzési adatok a legjobb minőségü és biztosan eredeti borok adatai közül vétettek, vagyis csak a legfelsőbb határszámokat adják.

Mint ezen elemzési adatokból és azoknak a közölt többi adatokkal való összehasonlitásából kitünik, a hegyaljai borok általában már beltartalmukra nézve is a világ legtartalmasabb borai közé tartoznak s akár a legjobb rajnai, akár a legjobb délvidéki borok mellett e részben is diadalmasan állhatnak meg.

Ám ha értékeseknek látszanak vegyi összetételük alapján is, még értékesebbek többnyire felségesen kifejlett zamat és illatbeli tulajdonságaik és kedves izük miatt, melyeket csak néha kissé túlerős voltuk, máskor pedig és leggyakrabban tulérettségük s főleg a hosszas seprün állottságból származó nyers kesernyésségük és földesizünek mondani szokott ugyancsak seprüre emlékeztető mellékizük zavar meg. Különösen kedves pedig e borokban az, hogy ha még oly erősek, testesek, sőt akár édesek is, sohasem olyan nehézkes édes izüek, egyhanguak, mint p. o. az olasz vagy görög stb. hasonló minőségü borok, hanem mindig valami kellemes savanykássággal emelt zamattal birnak, mi a világ összes borai között egyedülállóvá teszi e borokat.

Simaságra és illatra mindenesetre vannak a tokajinál tisztább jellegü és összhangzatosabb borok is, ám ezt az észszerübb és fejlettebb termelés és kezelés teszi, de azt a zamatos illatot, izgazdagságot és harmoniát, mi egy jól fejlett és tiszta szamorodniban és aszuban található, el nem éri, illetve együttesen fel nem mutatja egyetlen bora sem a világnak.

Hátha még majd az ember is teljesen megteszi a magáét s nem csak az áldott anyatermészet!

7. *Tokaj-Hegyalja szőlőinek jövedelmezési viszonyai és ebből folyó jövője és követendő termelési iránya.*

A hegyaljai boroknak ugy ára, mint a kat. holdanként termelt különféle boroknak mennyisége igen változó lévén, természetesen az egyes szőlők jövedelmezősége is igen széles határok között mozog.

Általában azonban elfogadhatjuk, hogy minden jól kezelt szőlő kat. holdankint legalább is megterem 10 hl. bort, nemkülönben hogy minden jobb szőlő borát hltenkint 40 frt átlagárban legalább is értékesithetjük. Igy véve fel a dolgot, egy holdnak átlagos évi nyersbevétele

a legalacsonyabb számitás szerint is legalább is 400 frt, de köztudomás szerint a legtöbb jól kezelt szőlő behoz kétszer ily magas átlagjövedelmet is.

Ezzel szemben a kiadások a következő főbb alakulást mutatják, megjegyezvén, hogy a filloxera miatt számitásaimat már ugy veszem fel, a mint azok a szőlőknek majdan ojtványokkal leendő beültetettsége után alakulnak :

1. 1600 frt telepitési költségnek 6%-os kamatja	96 frt,
2. évenkinti tőkepótlási költségek 15 évi tartósságot felvéve	40 »
3. rendes munkáltatási költségek s karó-pótlás	100 »
4. szüretelési költségek	20 »
5. felügyeleti költségek	15 »
Együtt	271 frt.

Vagyis földérték kamatjául és vállalkozói nyereségül még mindig marad legalább is 129 frt, pedig mindenki el fogja ismerni, hogy a kiadásokat maximalis, a bevételeket pedig csak minimalis összegekben vettük fel, nehogy valaki kedvezéssel vádolhasson s ez alapon esetleg el is számitsa magát.

Ám helyesen eszközölt telepités, észszerübb szüretelés és borkezelés mellett ezen átlagbevétel, mint számos példa mutatja, tetemesen meg is növelhető és pedig a nélkül, hogy a kiadások is lényegesebb emelkedést mutatnának. Igy az átlagtermés felvétele 13—16 hl.-re, vagyis 10—12 gönczi hordó borra senki előtt sem fog lehetetlenségnek tetszeni s minden hegyaljai igazolhatja, hogy némileg még a borok 40 frttal felvett hl.-kinti átlagárát is emelhetnénk. Ezzel szemben viszont tény, hogy sok szőlő a multban a hanyag kezelés miatt még az aránytalanul olcsóbb ojtvány nélküli termelés mellett sem jövedelmezett, világos jeléül, hogy a szőlő egy olyan termelési ág, mely tulajdonképpen csak egy bizonyos minimalis összegen, mint puszta fentartási költségen felül való költekezés esetén jövedelmez, de azután az igy befektetett tőkének hatványozott kamatait is adja s fogja adni a jövőben is. Különösen e Hegyalján, mely borainak minőségével ugyszólván egyedül, versenytársak nélkül áll s igy tulajdonképpen semmiféle tultermelés befolyásától sem félhet.

Az éppen elmondottakkal e sorok irójának nézete szerint már jelezve van Tokaj-Hegyalja követendő termelési iránya is.

Sokan azon nézetben vannak, hogy a kényszerü ujjátelepités jelenlegi állapotát fel kellene használni valamely más irányu termelésre. Szerintem Isten mentsen meg bennünket e tanácstól, mert legfontosabb fegyverünket, t. i. speczialis bortermelői helyzetünket koczkáztatnánk (sőt valószinüleg el is veszitenők) követése által s csak a termelői vidékek általános szintjére fognánk lesülyedni, pedig semmi sem előnyösebb egy termelői vidékre, mintha kiváltságos helyzetnek örvend s már megállapitott hirnévre támaszkodhatik s semmi sem hátrányosabb, mint uj küzdelmet kezdeni ismeretlen mezőkön s sokakkal vivni a lét versenyét.

Tanulás, haladás kell csak Hegyaljánknak s épen a régi nyomokon haladva ujból a világ legjobb bortermő és leghiresebb borvidéke leend.

III. Az egyesület működése.

I.

(Az egyesület által létesitett intézmények: kosvételi társulat, műtrágya raktár, bika-telep.)

1864. évben az egyesület a saját kebelében 500 frt tőkével egy *kosvételi társulatot* alakitott, mely czélszerü és sikeres munkássága által félre nem ismerhető szolgálatot tett a vármegye juhtenyészetének.

Az egyesület, hogy tagjainak a műtrágya minden fajtáját kedvezményes áron és lehetőleg gyorsan közvetitse, 1894. évben a központban Sátoralja-Ujhelyben, az államvasutak megálló-, illetve rakodóhelyén egy *műtrágyaraktárt* épittetett és azt a saját pénztára terhére máig is fentartja.

Az 1895. év óta egy bika-telep felállitásán fáradozik az egyesület. Nevezetesen Zemplén-vármegyének éjszaki részén oly telep létrehozását tüzte ki czéljául, amelyen 20—30 bikaborjut, 5—6 hónapos korától felneveljen, hogy igy megszokva az ottani klimát és táplálkozási viszonyokat, hasznavehetőségük a községek javára teljesen biztositassék. A tapasztalat u. i. arra tanitotta az egyesületet, hogy az Alföldről vagy más vidékről a felvidékre vitt bikák egy része sem a zord klimát, sem a fogyatékosabb táplálkozást ki nem birja s ezért részben elpusztul, részben tenyészképességét elveszíti.

II.

(Az egyesület működése a föld mívelése, a talaj javitása, az állattenyésztés, gépészet és házi-ipar terén.)

Maga a gazdasági egyesület oly önálló földterülettel nem rendelkezett és ma sem rendelkezik, amelyen szemléleti uton mutathatná be a gyakorlati és modern gazdálkodás módszereit. Éppen azért mindenha arra törekedett, hogy ezeket elméleti uton minél szélesebb körben terjeszsze. Erre legalkalmasabbnak tetszett az általános és részleges kiállitások rendezése.

Az első, e nemü *kiállitást* az egyesület 1892. év május hó 12-én rendezte, amely — jóllehet a kiállitók nem nagy számmal voltak — nemcsak látványosságot nyujtott az azt látogató közönségnek, hanem tanulságot is. E kiállitással kapcsolatban volt az első *versenyszántás* is.

1863. évben Parnón rendezett *verszenyszántást.*

Ugyanezen évben kieszközölte az egyesület, hogy a megye területén *állami fedeztetési állomások* létesittettek, amelyek jótékony hatással voltak lótenyészetünkre.

Ugyancsak 1863-ban rendezte az egyesület 175 frtnyi pályadijjal az első *lóversenyt.* Ez adott aztán impulzust arra, hogy a zemplénvármegyei *lovar-egylet megalakuljon.*

1864. évben az egyesület a lovaregyletnél alapitványt tesz; 150 frtot »gazdasági egyleti dij« és 50 frtot »földész-dij« czimmel.

1864-ben a takarmány-répa termesztés előmozditása érdekében *versenyt* tartott Nagy-Mihályban,

Ugyanezen évben az »*István-telek*« felsegélyezésére 100 frtot ad.

1866. évi junius 2-án megtartja a második *általános gazdasági kiállitását,* amelyen már 500 frtot osztott ki dijakra.

Ugyanezen év február hó 5-én 200 frtos pályadijat tüz ki a *dohánytermelés előmozditásáról* szóló munkára; beérkezett 6 pályamunka. A pályadij azonban nem volt kiadható.

Az egyesület ezen időtől kezdve *szarvasmarha-dijazással egybekötött kiállitást* minden évben rendez, amelyen diszokleveleken kivül, melyeket jobbadán a nagyobb uradalmak tenyészetei szoktak kapni, pénzjutalmakat is ad a kisgazdáknak. Ezen kiállitások, illetve dijazások a vármegye különböző helyein tartattak meg. A legutóbbi három év leforgása alatt azonban kizárólag a vármegye északi részén, mint amely résznek állattenyésztése leginkább reá szorul arra, hogy az egyesület különösen gondozza.

E czél elérésére az egyesület a jövő évben a megye északi részén *minta bika-telepet* is szándékozik létesiteni, amelyen a bikaborjukat 3 hónapos koruktól gondozván és nevelvén, azok a megye e részének éghajlatához, az ott termő takarmányhoz már kis korukban hozzá szoktattatván, könnyebben kiállják az ottani klimát s nem lesznek időnap előtt hasznavehetetlenekké.

III.

(Az egyesület mozgalmai a miniszteriumok és a törvényhatóság utján.)

A 60-as évek elején dühöngött *keleti marhavész* alkalmából ezen vész továbbterjedésének meggátlását és elfojtását czélzó egészségügyrendőri javaslatot készitett és azt a megyei főispáni helytartó utján a helytartó tanácshoz fel is terjesztette.

Az 1867. évben a vasutnak Pest, Miskolcz, Szerencs, Sátoralja-Ujhely, Nagy-Mihály, Homonna, Sanok és Przemisl felé való kiépitését Pest, Gyöngyös, Miskolcz, Kassa, Eperjes és Sárosvármegye felső részén keresztül Duklán át való kiépitése ellenében gazdasági szempontból feliratot készitett az egyesület, amelynek meggyőző okai alapján tényleg arra épült ki a vasut, amelyre azt kiépittetni az egyesület kérte.

Alig másfél évre ezen eredményes mozgalom után az egyesület az u. n. Sárközön *czukorgyárat* szándékozott létesiteni, amely munkálatok elnökéül gróf *Andrássy* Györgyöt, a dusgazdag és befolyásos megyebeli nagybirtokost akarta megnyerni, aki azonban aggkorára hivatkozva, a felajánlott elnökséget nem fogadta el. Ezek után a terv is dugába dült.

Az egyesület akkor alakitotta meg kebelében a *juhvásárló szakosztályt*, mely dicséretreméltó szorgalommal és elismerést érdemlő eredménynyel majdnem egy évtizedig müködött.

A *dohánytermelés* emelése és nemesitése is ezen időben kiváló gondját képezte az egyesületnek. E tekintetben többször megkereste a miniszteriumokat s a gazdaközönséget nem szünt meg e téren nem csak biztatni, de tőle telhetőleg tanácscsal is ellátta.

Ujabban, a 90-es évektől kezdve, minden mozgalom a mezőgazdasági kérdések megvitatására az egyesülettől indul ki.

Felterjesztett a miniszteriumokhoz ilyen ügyekben számos feliratot, kérvényt, memorandumot.

A szeszgyárak részére, valamint a nagybirtokosok részére, akik sertéstenyésztést üznek uradalmukban, a *tengeriszállitásra olcsó és kedvezményes viteldijat* eszközölt ki. Az *inségesek* részére ingyen burgonyát

adott. *Olcsó vetőmagot* közvetitett. Kisérletezésre különféle burgonyafajt osztott ki a vármegye különböző helyein. Növénytermelési *kisérleti telepet* most létesit. Az *almabor* készitéséhez szükséges eszközöket kérvényezett. A Tokaj-Hegyalja érdekében a volt *borászati szakosztályt* ujra életbe léptette. A *faiskolák* részére kellő számu csemetéket kért. A *czukorrépa* termelők érdekében a kartellel szemben értekezletet tartott.

IV.

(Az egyesület jelenlegi müködése.)

Az egyesület jelenlegi müködése különösen két dologra terjed ki: nevezetesen az állattenyésztés fejlesztésére, és az elpusztult szőlők helyreállitására. E két országos fontosságu és a vármegye gazdáira nézve határozottan létkérdést képező ügy miként való megoldása köti le müködésének minden idejét; e mellett azonban nem feledkezik meg azon kérdésekről sem, amelyek a mindennapi élet forrongása között a felszinre vetődnek s megoldásra várnak.

V.

(Tagoknak nyujtott kedvezmény.)

A gazdasági egyesület a »Magyar mezőgazdák szövetkezetének« tagja lévén: az egyesület tagjai ez uton a mezőgazdasági czikkek beszerzésénél előnyben részesülnek. Az »Első magyar ált. bizt. társaság«-gal kötött szerződés szintén sok előnyt nyujt az egyesület tagjainak a biztositás terén. Az egyesület szerkesztésében és kiadásában havonta megjelenő »*Gazdasági Értesitőt*« minden tag ingyen kapja. A műtrágya raktárból kedvezményes áron szerezheti be minden tag a műtrágyák különféle nemeit.

A zemplénvármegyei gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Egyesek mint alapitók	Községek mint alapitók	Rendes tagok	Összesen
1886	40	90	120	250
1887	45	100	120	265
1888	50	100	120	270
1889	56	100	120	276
1890	60	140	180	380
1891	70	148	180	398
1892	75	190	170	443
1893	78	192	170	448
1894	78	192	169	447
1895	79	192	156	427

A zemplénvármegyei gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894. év végén.

Vagyon. *Teher.*

Sorszám	A tárgy megnevezése	Érték egyenként frt	kr.	Érték összesen frt	kr.
1	Pénztár-maradvány			3773	93
2	Befizetett alapitványok:				
	a) tagok által	2950	—		
	b) községek által	200	—	3150	—
3	Követelések:				
	a) alapitóktól alapitvány	8900	—		
	b) községektől alapitvány	12650	—		
	c) alapitóktól kamat hátr.	694	—		
	d) községektől kamat hátr.	672	—		
	e) rendes tagok évdija	2334	—		
	f) ügyész per-előlege	25	—	25275	—
4	Részvények s más értékpapirok			500	—
5	Takarékbetéti könyv			36	57
				32735	50

Sorszám	A tárgy megnevezése	Érték egyenként frt	kr.	Érték összesen frt	kr.
1	Az országos gazdasági egyesületnél alapitvány			200	—
2	Előre befizetett kamatok:				
	a) községek kamatai 1895. évre	17	50		
	községek kamatai 1896. évre	2	50		
	b) alapitók kamatai 1895. évre	—	63		
	c) rendes tagok évdija 1895. évre	2	50	23	13
3	Dijazások számlán fenmaradt			285	—
4	Baromfi számlán fenmaradt			152	41
5	Vegyes számlán fenmaradt			—	—
6	Mütrágya raktárra			100	—
	Egyenleg mint vagyon			31974	96
				32735	50

A zemplénvármegyei gazdasági egyesület költségelőirányzata 1895-re.

Sorszám	Bevétel	Előirányozva 1895-re frt	kr.
1	Pénztári maradvány	—	—
2	Hátralékok:		
	a) alapitó tagoktól kamat	225	—
	b) községektől	300	—
	c) rendes tagok évdija	200	—
3	Folyó bevételek:		
	a) befizetett alapitványok kamatja	141	75
	b) be nem fizetett alapitv. kamatja	425	—
	c) rendes tagok évdija	180	—
4	Az első magyar ált. bizt. társ. jutaléka	800	—
		2271	75

Sorszám	Kiadás	Előirányozva 1895-re frt	kr.
1	Tiszteletdijak	550	—
2	Perköltségekre	25	—
3	Egyesületekre és lapokra:		
	a) Gazdasági Értesitő fentartása	200	—
	b) Tagdij és előfizetés	25	—
4	Nyomtatványokra	100	—
5	Postaköltségre	100	—
6	Irodai szükségletre	100	—
7	Előre nem láthatókra	150	—
8	Szarvasmarha dijazásra	285	—
9	Fajbaromfiak bevásárlására	150	—
10	Tenyésztehén és üsző eladási árból eredő veszteségekre	350	—
11	Millenniumi kiállitási költségekre	100	—
12	Mütrágya raktárra (végleges törlesztés)	100	—
		2235	—
	Kiadások összege	2235	—
	Bevételi többlet	36	75
	Együtt	2271	57

A BÜD-SZENT-MIHÁLYI GAZDAKÖR.

Székhelye: *Büd-Szent-Mihály.*

I. A gazdakör történelmi fejlődése.

A »büd-szt-mihályi gazdakör« megalakitásának érdeme a felső-tiszavidéki gazdasági egyesületé, különösen pedig ezen egyesület akkori nagyérdemü elnöke, gróf *Dessewffy* Aurélé, mert az ő ügybuzgó tevékenységének köszönhető, hogy a felső-tiszavidéki gazdasági egyesület elhatározta, hogy az anyaegylet pártfogása alatt a vidék nagyobb helységeiben gazdaköröket létesitsen.

A gazdakör jegyzőkönyvei szerint a Felső-tiszavidéki gazdasági egyesület titkára *Szentkirályi* János, gróf *Dessewffy* Aurél a Felső-tiszavidéki gazdasági egyesület elnöke által a »Büd-szt-mihályi gazdakör« létesitésére kiküldetvén, 1883. évi február 27-én Szent-Mihályon, mint az alakitandó gazdakör leendő székhelyén, az egybehivott s nagy számmal összegyült községi gazdák értekezletén kijelentette, hogy a Felső-tiszavidéki gazdasági egyesület oly kisbirtokos-gazdaköröket óhajtván az egész vidéken alakitani, melyek a Felső-tiszavidéki gazdasági egyesületnek fiókjai legyenek: felhivta az érdekeltséget a büd-szt-mihályi gazdakör megalakitására, egyuttal pedig bejelentette, hogy a megalakulás esetén gróf *Dessewffy* Aurél a gazdakör alapjául 100 frtos alapitványt ajánlott fel a maga részéről, a Felső-tiszavidéki gazdasági egyesület pedig ugy erkölcsileg, mint anyagilag gyámolitani fogja a gazdakört közhasznu müködésében.

A nagy számban összegyült érdekeltség Szentkirályi János anyaegyleti titkár lelkes felhivását élénk tetszéssel, gróf Dessewffy Aurél ur nemes ajánlatát pedig lelkesült éljenzéssel fogadván, egyhangulag kimondotta a gazdakör létesitésének szükségességét, egyuttal pedig a kör megalakitása czéljából szükséges lépések megtétele és az alapszabá-

lyok kidolgozására *Boóz* András szt-mihályi kisbirtokos elnöklete alatt egy 12 tagból álló szervező-bizottságot küldött ki.

A szervező-bizottság 1883. márczius hó 6-án és 11-én gyülést tartván, az alapszabályokat elkészitette s az alakuló közgyülést 1883. márczius 15-ikére összehivta.

Az *alakuló közgyülés 1883. márczius 15-én* csakugyan meg is tartatott, a midőn *Bittó* Miklós akkori uradalmi tiszttartó kor-elnöklete alatt a »*Büd-szt-mihályi gazdakör*« *megalakultnak nyilvánittatott*, a szervező-bizottság által kidolgozott alapszabály-tervezet a gazdakör alapszabályaiul elfogadtatott, a gazdakör elnökéül *Kálmán* János, alelnökéül *Boóz* András, jegyző-pénztárnokául *Lukács* Ferencz választattak meg, a folyó ügyek intézésére pedig egy 12 tagból álló választmány alakittatott.

A megalakulás — 1883. márczius 15-ike — óta a gazdakör folytonosan munkálkodott, fájdalommal kell azonban bevallani, hogy munkálkodását ritkán követte valami feltünőbb siker. Ennek első és legfőbb oka Szent-Mihály és vidéke gazdaközönségének közönyössége. Az alakuláskor fellobogott láng néhány év multán nagyot csökkent és csak is a mult évben kezdett ismét élénkebb lenni. A másik oka az, hogy az anyaegyesület hasonló részvétlenséggel küzködvén, 1885 óta, kiválólag pedig 1888 óta, midőn gróf *Dessewffy* Aurél az anyaegylet elnökségéről leköszönt, a gazdakört sem támogathatta ugy, mint azelőtt. Ez utóbbi körülmény volt az oka annak is, hogy a *büd-szt-mihályi gazdakör uj alapszabályok mellett ujólag alakittatott s önálló egyesületté nyilvánittatott* s uj alapszabályai 1895. évi márczius 17-én megerősités végett a földmivelésügyi miniszteriumhoz felterjeszttettek.

II. A gazdakör működési területének gazdasági viszonyai.

A kör müködési területe Büd-Szent-Mihály és közvetlen szomszédja Tisza-Büdre terjed. Ezen terület kisebb része ármentesitett, nagyobb része pedig kissé magasabban fekvő agyagos talaj, mindegyike jó buzatermő föld, itt-ott kisebb térségeken szikes foltokkal.

Nagyobb uradalmak e területen gróf Dessewffy Aurél uradalma Szent-Mihály és Tisza-Büd községek határaiban, továbbá Kornis Ferencz és nánási Oláh József uradalmai Tisza-Büdön ; a kisebb gazdák birtokai 200 holdon tul nem terjednek. Ugy gróf Dessewffy Aurél uradalmai, mint a szent-mihályi kisgazdák birtokai az utak mentén sürü ákáczfa-

sorokkal vannak beültetve, a grófi uradalom területén pedig még ezen kivül kisebb-nagyobb területeken a használhatlanabb földek be is vannak erdősitve, ugy hogy Szent-Mihálynak egész határa egy kies, ligetes terület. A befásitás a tisza-büdi határban hátrább áll, kivált a kisgazdák birtokain, azonban a jó példa itt is évről-évre serkentőbben hat.

A gazdakör müködési területének főterményét a *buza* és *tengeri* képezi, kisebb mennyiségben pedig az *árpa* és *zab*. Az ipari növények közül a nagyobb uradalmakban jelentékeny a *dohánytermelés* is; a takarmánynövények közül főképpen a *takarmányrépa* és *luczerna*, a lapályosabb helyeken pedig a *vörös-lóhere* érdemelnek említést, kisebb mértékben a *tengeri-csalamádé* és *zöld zab-vetés*.

A buza igen szép, aczélos és sulyos szemü s tiszai-buza elnevezése alatt keresett kereskedelmi czikket képez. Sajátságos tünemény az, hogy a kisgazdák birtokain, — még a hetvenes évek elején is, — főtermény a rozs volt, most már ennek helyét majdnem kizárólag az őszi buza termelése váltotta fel, ugy hogy az egész területen keresve is alig lehet egy-egy kisebb, néhány holdra alig terjedő, tehát számba éppen nem vehető rozsvetést találni.

A másik főtermény a *tengeri* szintén nagy terjedelemben vettetik; fajok: cinquantino, a nagyobb csövü pignolettó és korai székely tengeri, továbbá a korai és közönséges magyar tengeriből himporozás utján keletkezett ugynevezett gazda-tengeri.

Árpa — főként az alacsonyabb fekvésü ármentesitett területeken — szép és sulyos szemü terem; az uradalmakban leginkább a kétsoros Chevalier faj miveltetik, mely a kisgazdák között is elterjedt.

A zab termelése leginkább esak a helyi fogyasztás kielégitésére szolgál.

Dohányt leginkább az uradalmak termelnek, főfaj a szamosháti és kapadohány.

A takarmánynövények közül a luczerna, vörös lóhere, takarmányrépa (Oberndorfi és vörös Mammuth) csalamádé és zöldzab kultiváltatik az uradalmi birtokokon nagyobb mértékben; a kisgazdák még nem fektetnek annyi sulyt a takarmánytermelésre, mint a mennyit az, kivált a mai válságos gazdasági viszonyok között, megérdemelne; különben a kisebb gazdák takarmány szükségletét némileg pótolja az, hogy a nagyobb uradalmakban sokan harmados takarmányrépaföldeket vállalnak mivelésre.

Egyéb vetemények közül a *paszuly* és *burgonya* érdemelnek említést, ezekből azonban alig kerül valami eladásra. A paszuly törpe,

de sokféle faj ; a burgonya többnyire a korai rózsa (Early rose), de itt-ott feltalálható a hópehely (Snowflake) és a Richter-féle Imperator is, de csak kis mértékben.

A gyümölcstermelés szintén a helyi fogyasztást fedezi, van ugyan már sok jó faj, de a kereskedelmi nemes gyümölcsfajoknak : az alma- és körtefajok nagyobb mérvü termelésének utjában áll először a szőröshátu rózsabogár (Cetonia Hictika), mely a virágokat rágja ki, pusztitására pedig semmi biztos szerrel nem birunk, másodszor és legfőképpen pedig az almamoly (Carpocapsa), melytől az almák és körték nagyon korán és nagy mennyiségben megférgesednek és lehullanak. A gyümölcsök férgesedése ellen a mult év folyamán Papp Ferencz gazdaköri választmányi tag és Sütő Imre gazdaköri jegyző, amerikai minta szerint a Schweinfurti zöld (Cuprum Arsenicosum) vizbeni oldatának permetezésével tettek ugyan és pedig elég szép sikerrel kisérletet, de hogy mennyire emelhetné gyümölcseink kiviteli képességét és ezzel együtt a gyümölcszet felvirágoztatását az emlitett permetezés, az még kideritve nincs.

A szőlőszet az egész müködési területen a filloxera miatt veszendőbe indult s még egy nehány év, s a régi szőlőkből semmi sem marad. Addig, ameddig lehetett, védelmezték a szőlőket a két legnagyobb csapás: a peronospóra viticola és filloxera ellen. A peronospóra ellen a gazdakör és az uradalom több permetező-gépet szerzett be, sőt a kisgazdák is követték a jó példát, többen szerezvén be ilyen gépeket, de most már erőt vett a szőlőkön a még nagyobb ellenség : a filloxera. Ellene vizzel való elárasztással védekezni nem tudnak, mert viz erre hiányzik, a szénkénegezés pedig a talaj tulkötöttsége miatt lehetetlen, egyedül az amerikai ellenálló fajokkali védekezésre vannak utalva. Első kezdeményező volt e téren gróf Dessewffy szőlőszete, Papp Ferencz, Kalmár Péter és Lukács Ferencz gazdaköri tagok, Illés Sütő Imre gazdaköri jegyző, végül maga a gazdakör, a mely nemcsak 1000 négyszögöles amerikai telepével serkentette a kisgazda közönséget, hanem a tenyésztés és oltásmódokról is nyilvános felolvasásokat rendezett, minek következtében az amerikai fajok tenyésztése most már több kisbirtokos által meg is kezdetett. Jól diszlenek a müködési területen a Ripária portalis és tomentosa, a direkt termő fajok közül be vált a Jaquez, Herbemont és különösen a nagyon bőtermésünek mutatkozó Othelló. Igaz ugyan, hogy az Othelló még csak 4 év óta van a kisérletezés alatt és még teljes ellenálló képessége nincsen kipróbálva, de az is

igaz, hogy ha ezután is oly kitünőnek mutatkozik, mint e négy év alatt, akkor ezzel a fajjal az ottani talajokon főleg a kisebb gazdák felette sokat fognak nyerni.

Az állattenyésztési ágak közül legnagyobb mérvü kivált a kisebb gazdáknál *a sertéstenyésztés*, a szegényebb osztálynak ez a leghasznosabb állatja s ebből pénzel legjobban, igaz ugyan, hogy a sertésvészzárlat rendkivül megcsökkentette ezt a kereseti forrást, de remélhető hogy ez nemsokára elmulik. A főfaj a fekete szőrü mangalicza és ennek más fajokkalí keresztezése.

A szarvasmarhatenyésztés csökkenő félben van, kivitel tárgyát nem képezi, főfaj a magyar szarvasmarhafaj. A szent-mihályi grófi uradalomban a nyugati vörös-tarka marhafaj is szépen van képviselve. Különben a szarvasmarhatenyésztés fejlődését nagyban hátráltatja a legelők elégtelensége.

A lótenyésztés terén szintén nem lehet az előrehaladottság nagyobb mértékével dicsekedni, bár tagadhatatlan, hogy a grófi uradalom e tekintetben is jó példával jár elől, a közönséges birtokosoknál az anyag némi javulása egyedül az állami méneknek tudható be.

A juhtenyésztés nagyon lehanyatlott, ugy hogy alig érdemel említést.

A méhtenyésztés silánynak mondható, bár egyesek részéről e téren is mutatkozik a jobb és czélszerübb Dzierzon-kasokkali méhészkedésre való törekvés.

A baromfitenyésztés még most csakis a helyi szükséglet kielégitésére szolgál, bár tagadhatatlan, hogy itt is mutatkozik a haladás, sok helyt látható a nagytestü pekingi kacsával történt keresztezés eredménye ; Lukács Ferencz gazdaköri tag a hollandi tyukfajjal, gyöngyös és angol parókás galambok tenyésztésével jár elől jó példával.

A nyultenyésztés, értve a házi nyulakat, még kezdetleges, itt-ott feltalálható a közönséges házi nyul, az anyag javitására nézve azonban ez irányban is megtétetett a kezdeményező lépés, a mennyiben a gazdakör jegyzője a mult 1895-ik évben megkezdette a »Normandi óriás nyul« tenyésztését.

A munkásviszonyok elég kedvezőek, a napszám átlagos ára 50 kr. naponként. — *A földbirtok ára* nagyon emelkedett, ugy hogy kat. holdanként 200 frttól 500 frtig is emelkedik. — *A haszonbér* szintén igen magas, amennyiben kat. holdanként 12—15 frtra megy.

III. A gazdakör működése.

1883-ban az alakulás évében az anyaegylet pártfogolása következtében a kormánytól kapott magvakkal 88 egyesületi tag *próbatermeléseket* eszközölt. Tartott továbbá a vidék élénk részvétele egy *növendékmarha-kiállitást*, mely alkalommal 9 kiállitó 36 (10 francos) aranynyal jutalmaztatott; ugyancsak ezen évben közhasználatra beszerzett a kör egy *járgányos szecskavágót* és egy czélszerü *üszögrostát*.

1884-ben 93 tag által különféle buza-, árpa-, zab-, répa-, tengeri- és burgonya-fajokkal ujólag *próbatermeléseket* eszközöltetett és kiosztott 19 db. *Göndöcs-féle átmeneti kettős gyékénykaptárt*; hasonlókép tartott egy másik szintén jól sikerült *növendékmarha-kiállitást*, mely alkalommal jutalomra érdemesittetett 14 kiállitó 27 db. (10 francos) aranynyal.

1885-ben a kör addigi tevékenysége nagyon csökkent, vetőmagvakat az anyaegylet utján a kormánytól próbatermelésre többé nem kapott, az egyes tagok által itt termelt és beszolgáltatott vetőmagvakat 48 tag között kisorsolta ugyan, de ezen magvak felerésze ki nem vitetett; *tenyészállat-kiállitást* is rendezett a kör, de ez is rosszul sikerült, a mennyiben a kevés számu kiállitó között csak 14 db. arany (10 francos) osztatott ki dijazásul, mig 9 db. (10 francos) arany az anyaegyletnek visszaküldetett. Ezen évben közhasználatra vásárolt még a kör egy *szecskavágót*, a régit pedig kijavittatta.

1886-ban tisztujitás tartatott s bár a tagdijhátralékok felszaporodtak, még is beszerzett a kör közhasználatra egy nagyon is szükséges *konkolyválasztót*.

1887-ben a hernyók pusztitására serkenti a községi előljárókat és az anyaegylet által felkéretve részt vesz a *tenyészállatvizsgáló bizottságban*.

1888-ban a tagok érdekeltsége nagyon megcsappant.

1889-ben tisztujitás tartatott. A megyei főispán felhivására részt vesz a *tenyészállat vizsgáló-bizottságban* és közhasználatra beszerez egy *tengerimorzsolót*.

1890-ben miután a szecskavágók kereslete megcsökkent, mind a két szecskavágó eladatik, a többi gépek részére pedig egy *deszka-raktár* épittetik.

1891-ben résztvesz a megyei alispán felhivására a *tenyész-apaállat-vizsgáló bizottságban*.

1892-ben részt vesz a *tenyész-apaállatvizsgáló bizottságban*; közhasználatra beszerez egy második *tengerimorzsolót*; az orsz. magy. gazdasági egyesület megkeresésére a *sóár leszállitása* tárgyában az Orsz. Magy. Gazd. Egyesület emlékiratához hozzájárul és azt a m. kir. pénz-

ügyminiszteriumhoz tett beterjesztésével támogatja; Szent-Mihály községtől amerikai *szőlőtelepül* felajánlott 1000 négyszögölnyi területet kezelése alá veszi és még ez év őszén felrigoliroztatja.

1893-ban a kormánytól kapott amerikai szőlővesszőkkel *amerikai szőlőtelepének* nagyobb részét beülteti, ugyancsak ezen telepre 2500 db. karót vásárol, végül közhasználatra beszerez 2 db. *peronospora-fecskendőt.*

1894-ben közhasználatra egy harmadik *tengerimorzsolót* szerez be s amerikai szőlőtelepeit gondoztatja, ugyancsak közhasználatra beszerez egy harmadik *peronospora-fecskendőt.*

1895-ben ujjá és önállóvá szerveztetik a kör, amerikai szőlőtelepének további berendezésén fáradozik, a *III-ik országos gazda-kongresszuson képviselteti* magát és ezen kongresszus határozataihoz hozzájárul.

A gazdakör vagyoni helyzete.

A kör teljesen saját magára levén hagyatva, a mérsékelt számu tagok és alacsony tagdijak következtében jövedelme, vagyoni helyzete igen csekély, a mi különben kiviláglik a következő kimutatásból:

A büd-szent-mihályi gazdakör alapvagyona.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Készpénz	297	68
2	Tagdijhátralék	79	—
3	Rendes tagdijak	52	—
4	Egy bélyegző	3	—
5	Egy konkolyozó	150	—
6	Egy üszögrosta	35	—
7	Három tengerimorzsoló	130	—
8	Szakkönyvek	18	—
9	Három peronospora-permetező	50	—
	Összesen	814	68

A büd-szent-mihályi gazdakör évi bevétele.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr,
1	Pénztári készlet	297	68
2	Hátralékokból	27	—
3	Tagdijakból	20	—
4	Gépek keresetéből	23	50
5	Vegyes bevételek különféle czimen	75	20
6	Takarékpénztári kamat	15	95
	Összesen	459	33

A büd-szent-mihályi gazdakör évi kiadása.

	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	H. Pethe Károly számlájára	3	—
2	Bélyegekre	6	—
3	Szőlőtelepi munkákért	35	76
4	Mesterek számlájára	46	73
5	Vegyes	13	14
6	Jegyző és pénztárnok tiszteletdija	10	—
	Összesen	114	63
	Az összes bevételből	459	33
	Levonva az összes kiadást	114	63
	Marad rendelkezésre	344	70

A büd-szent-mihályi gazdakör tag-létszám kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1883	1	134	135
1884	1	135	136
1885	2	135	137
1886	2	135	137
1887	2	134	136
1888	2	134	136
1889	2	37	39
1890	2	39	41
1891	2	39	41
1892	2	42	44
1893	2	44	46
1894	2	52	54
1895	2	52	54

DEBRECZENI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Debreczen.*

I. Az egyesület történeti fejlődése.

(Megalakulás, alapitók, vezérférfiak.)

Debreczen mezőgazdasága minden tekintetben fontos szerepü, ugy terjedelme. mint értéke tekintetében, polgárainak első rendü jövedelmi forrása s vagyonosodásának alapköve. A gazdálkodási mód azonban sok tekintetben elmaradt volt fejlesztésének a szükséges volta vezette azokat a lelkes férfiakat, kik *Kiss* Lajos, sok éven keresztül országgyülési képviselő, felhivására 1865-ben oly számban jelentkeztek a gazdasági egyesület megalakitására, hogy a gazdasági egyesület alakuló közgyülése még ugyanazon év junius 11-én megtartatott. Az alakuló gyülésen ideiglenes elnökül *Kiss* Lajos, ideiglenes jegyzőül *Nagy* Ferencz választattak meg. A debreczeni gazdasági egyesület 1866. év deczember 9-én alakult meg véglegesen s ugyanakkor elnöknek *Kiss* Lajos, első alelnöknek *Molnár* György, második alelnöknek *Harsányi* Gábor, pénztárnoknak *Makó* István, jegyzőnek *Nagy* Ferencz választattak meg. A végleges alakuláskor volt az egyesületnek 85 alapitó tagja 50 frtos alapitványnyal és egy alapitó tagja 100 frtos alapitványnyal. A rendes tagok száma 237 volt, kik 6 éven át évi 5 frt tagdij fizetésére kötelezték magukat.

Midőn *Kiss* Lajos az egyesület vezetésétől visszalépett, 1870-ben *Molnár* Györgyöt találjuk az elnöki széken s mellette *Harsányi* Gábor és *Tormay* Béla, a gazdasági tanintézet akkori igazgatója munkálkodtak mint alelnökök ; *Makó* István pénztárnok és *Deininger* Imre gazdasági tanintézeti tanár, jegyző egészitik ki a tisztikart. A tagok összege 1871-ben 323-ra ment, kik közül 66 az igazgató-választmányt képezte. Hosszu időn viselte az egyesület elnöki tisztét *Nánássy* Ferencz debreczeni polgár, kit munkás élete delén ragadt el a kérlelhetlen halál munkássági köréből. Jelenleg az egyesület ügyeit *Váczi* János elnök vezeti. Van az egyesületnek tagja alapitványi jogon 83, évdijas rendes tag 60, tehát a mükődő tagok száma 143.

II. A gazdasági egyesület működési területének gazdasági viszonyai.

(A földbirtok megoszlása mivelési ágak szerint. Birtokok megoszlása kiterjedés és birtoklás szerint. Mezőgazdasági rendszer. Mezőgazdasági termények. Termelés és a földbirtok tőkeértéke. Mezőgazdaság szolgálatában álló intézmények. Állattenyésztés.)

A debreczeni gazdasági egyesület működése Debreczen szab. kir. város területére terjed ki, mely 183.208 kat. holdat tesz ki. E birtok legnagyobb részben Debreczen, kisebb részben a szomszédos közigazgatási terület határában terül el. Debreczen földbirtokából a község tulajdonát képezi 94.237 kat. hold, az egyes polgárok és testületek tulajdonát pedig 88.971 kat. hold képezi.

Ez a terület a mivelési ágak szerint a következőképpen oszlik meg:

1. Szántóföld	82.880	hold	45·24 %
2. Kert	421	»	0·24 »
3. Rét	20.068	»	10·95 »
4. Szőlő	1.001	»	0·56 »
5, Legelő	47.295	»	25·83 »
6. Erdő	23.641	»	12·83 »
7. Nádas	116	»	0·06 »
8. Terméketlen	7.786	»	4·29 »
Összesen	183.208	hold	100·00 %

A mivelési ágak százalék számaránya tehát elég kedvező. Tág tér nyilik a szorosabb értelmü földmivelés, szántás-vetésre ; az állattenyésztést nagy területü rét és legelő támogatja, erdőségei szintén terjedelmesek s emelik a föld használatát, mert a futóhomok tereket véderdők boritják. De annál kevesebb a kertmüvelés, a szőlőszet és gyümölcsfatenyésztés. A termő és terméketlen területek aránya is kedvező, mert nem egészen 5% az, a mi e czimen a használatból kiesik; holott az országos átlag fölül van az 5%-on.

Debreczen lakossága közel 60.000 lélek, tehát a földbirtokból aránylag és átlag minden lélekre 3·2 hold jut; egy négyszög mértföldre pedig 3100 lélek esik, mezőgazdasággal foglalkozik 7327 lélek, melyből:

1.	Birtokos	1013 lélek
2.	Haszonbérlő	207 »
3.	Gazdatiszt	66 »
4.	Éves szolga	3022 »
5.	Munkás	2068 »
6.	Családi kisegitő	951 »
	Összesen	7327 lélek.

Ha e számadatokat összevetjük, ugy találjuk, hogy gazdasági munkával foglalkozó minden lélekre 27·6 hold föld jut. Egy birtokosra pedig átlag számittatik 164·1 hold földbirtok. Maguk eme számadatok élénk bizonyságot szolgáltatnak arról, hogy Debreczen mezőgazdasága külterjes jelleggel bir.

A birtokok száma és térfogatára nézve szolgáljon még a következő kimutatás, mely szerint a birtokok területileg vannak csoportositva.

Megnevezés	Hány holdtól holdig	A birtokok száma	Közép birtok	Százalék számokban
Kisbirtokos .	— 30	2191	—	83·85
Kis középbirtok	30— 50	152	413	16·00
Középbirtok .	50—1000	261		
Nagybirtok .	1000 felett	4	—	0·15
Összesen	—	2608	413	100.00

Sajátszerü birtoklási jogot képez a debreczeni polgárokra nézve, az ugynevezett kaszáló birtok, melyet az erdőségi tisztásokban birnak Igy nevezetesen van összesen a 783 birtokosnál 17,661 hold.

Eme földterületeken a növő és meglevő fa a város mint község tulajdona; ellenben a fü vagy más gazdasági növények termése a kaszáló tulajdonosokat illeti; nemkülönben itt értékesiti a termett szénát állataival a gazda.

Debreczen birtokai igen változatos földminőséggel birnak, képződésüket tekintve, vizhordta rétegekből állanak. Legfelső rétegük kisebb nagyobb mélységben televényes. Nagyobb része a talajnak agyagos, másrésze homokos, különösen az erdőboritotta keleti oldalon, mig a harmadik változat a szik, mely legelőterületét képezi. A város osztó részt képez az agyag és homoktalajok érintkezési pontjában.

Kötött agyagos talaja van a bellegelőből kiosztott résznek, szelidebb agyag, sőt itt-ott homokos és kötött televényes, valamint szikes

talajok is vannak. A többi rész homoktalajjal bir. A homok minősége sok tekintetben változik, mert a televényes jó homoktól a futóhomokig minden változat megtalálható.

A hortobágyi legelő és az erdőségekben levő kaszáló birtokok döntő befolyásuak az ottani gazda eljárására. E két dolog, társulva a határban levő legnagyobbrészt kitünő szántóföldekkel, nagy kiterjedésüvé tették egyrészt az állattenyésztést, másrészt pedig megvetették alapját az általánosan üzött szemtermelő gazdaságoknak.

Az állattartás a gazdáknak aránylag sokkal kevesebbe kerül s biztos jövedelmet ad, mert a nyári tartást kis költséggel a Hortobágy, a tavasz eleit és az őszutón valót az erdőségi kaszálók biztositják; és csak a téli tartásra megy a jószág tulajdonképi gazdaságba, hol ez idő alatt a hulladéktakarmányon, tavaszi szalmán, tengeri száron s egyéb ilyeneken él. Ez az oka annak, hogy takarmány a szemtermelés mellett csak annyi termeltetik, mennyit az igás állatok, a télen egyébütt el nem helyezhető jószág fogyasztanak. Ez az oka, hogy ama nagy állatlétszám mellett, mi ott tartatik, a föld évről-évre kiéltebb lesz; annak kevés trágya jut, mert ez részben a legelőn, részben pedig az erdőségi kaszálókban marad.

A szorosabb értelemben vett szántás-vetés változatos képet tár a szemlélő elé; mert föltalálja tarka vegyülékben minden fokozatát a legbelterjesebb s a hazulról csak ugy nagyjából ellátott legkülterjesebb gazdaságoknak. A hármas ekétől a faekéig, a Howard-boronától a fafogasig a sorvetőtől a gőzcséplőig minden van.

A jószág április 24-től október 1-ig van a Hortobágyon. Októbertől a hideg tél beálltáig az erdőségi kaszálókba hajtatik, innét ismét a gazdaságba, hol el van február 'elejéig, ekkor megint a kaszálóba s innét a Hortobágyra megy.

A szántás-vetésre használt területek és a tartott jószág között a föld termő erejének fönntartása tekintetében nincs arány. Nem azért, mintha nem volna elegendő jószág, hanem mert a meglévő nagymennyiségü állatállomány a körülmények sajátszerü alakulásai folytán, az év legnagyobb részét a gazdaságon kivül tölti el.

A termények termelésében nincs valami nagy változatosság, végig huzódik az egészen a nagy Alföld jellege. Főbb termények a tengeri, buza, rozs, árpa, zab, repcze; kisebb mennyiségben termesztetnek a köles, répa, luczerna, zabos bükköny, dohány és a homokosabb részeken a burgonya. A len és kendernek e tájon nincs hazája; pedig hogy valaha

termesztették, igazolni látszik azon körülmény, hogy két halma van, melyet Kenderátó-nak neveznek; hogy miért nem termesztik, azt nehéz volna megmondani, holott talaj és égalj egyaránt kedvezők e fonálnövényeknek.

A termelés aránylag kevés féle növényre szoritkozván, a forgók berendezése is egyoldalu és a földet kimeritő. Az általános jellegét ezeknek a két és három nyomásos szemtermelő forgó képezi, ugar hagyása nélkül. Ugar helyett az ugynevezett kanugart tartja a gazda, mely a földnek az aprómag termése után kétszer való megszántásából áll, s ebbe a repczétől kezdve minden növény jőhet.

Az Ondódon tengeri és kalászosok váltogatják egymást szünetelenül, alig néhány tanyán találunk kevés takarmányfélét és dohányt. — A Szepes jobb gazdaságaiban vannak négyes forgók; első év kapásnak tengeri; második év árpa, őszi buza; harmadik év takarmány; negyedik év repczével vetve. De találunk olyanokat is, melyekben a buza a terület 50%-át teszi.

A gazdasági növények termesztése mellett az állattartás mérvét megitélendő, összehasonlitjuk az egész állatlétszámot a Debreczen belterületén levő szántófölddel, teszszük ezt azért, mert a debreczeni gazda eljárását a város bérbirtokai ugy sem befolyásolják.

A jószág neme	Összes száma	Számos jószágban kifejezve	A szántóföld összes területe	Hány holdra esik egy számos jószág
	d a r a b		k. hold	
Szarvasmarha	18.715	13.328	72.896	
Ló	10.000	6.824		
Juh	62.366	7.795		
Sertés	54.110	6.764		
Összesen	—	34.711	72.896	2·2

Mint látjuk, a terület arányához képest minden 2·2 hold szántóföldre esik egy számos jószág, mely a legnagyobb foku állattartásnak felelne meg.

Emez általános állat létszám-arány mellett az igás-erő mikénti állásáról az összes gazdaságokra nézve a következőket vehetjük fel. Mint igás a ló és szarvasmarha tartatnak; nagyobb gazdáknál az utóbbi, ki-

sebbeknél az előbbi tulnyomó mennyiségben. A kisebb gazda sok fuvarozási munkát, mint télen az erdőről a fahordást, a munkaidő alatt pedig az ondódi földeken pénzért való szántást-vetést végezvén, neki sokkal több hasznot ad a lótartás. Igás állatok tekintetében szintén jól van felszerelve a gazda. Erre nézve szolgáljon a következő kimutatás:

Igás állat	Összesen	Négyes fogatra számítva	Szántóföld terület	Hány holdra esik egy négyes fogat
Ló	3358	1307	72.896	56
Szarvasmarha . .	1870			
Összesen .	5228	1307	72.896	56

Ilyen igás állat-létszám mellett is megesik, hogy az őszi és tavaszi munkálatok bevégzése igen sok gondot ad a gazdának, s azokat rendes időre el nem végezheti, ennek oka abban keresendő, hogy nemcsak a haszonjószág, de az igás állatok is a legeltetési idő egy részét a Hortobágyon töltik, ott tartatnak.

E mellett azonban találunk oly kivételeket, midőn épületekkel kellőkép berendezett gazdaságokban az egész juh-állomány helyben teleltetik, s ezekben a takarmány termelésére kiváló gond fordittatik.

Amennyiben a jobbmódu gazda az egész munkaidőt kint tölti. lakházakban nincs hiány; de annál inkább hiányzanak egyéb gazdasági épitkezések. Átmeneti időnek kell tekintenünk a mostanit. Tarka vegyüléke szemlélhető a legváltozatosabb jó és selejtes épitkezéseknek, minden határozott jelleg nélkül. Hogy nagyszámu gazdaságu épületek nincsenek, annak oka abban is keresendő, hogy állandó elhelyezése nincs a jószágnak.

Nem érdektelen néhány szóval megemlékeznünk az erdei kaszálókról, mint szántás-vetésre használt területekről. Összes erdőségeinkben, ama helyeken, melyeket a körülmények kizárólag erdészeti műveletekre jelöltek ki, a 17.661 holdat tevő polgári kaszálókban kataszterileg kimutatott 10.500 hold szántóföld van. Itt roskadozó ideiglenes épületekkel beépitve; szélhordta homokdombok, majd vizenyős lapályokon küzd a gazda a természettel, hogy kierőszakolja egyik évben a rozsot, másikban a tengerit. A körülálló százados tölgyek siratni látszanak elpusztult társaikat, s busan néznek le a ritka rozs és vékony száru tengerire, mely legtöbb helyt csak teng-leng. Nem is annyira a szántás-vetés, mint a takarmánytermés teszi oly féltett kincscsé e részeket a gazdára. Ezen kivül az erdőhasználat, az erdőkezelés kárára gyakorol

oly nagy vonzerőt e részekhez. A kaszálókban nyert takarmánytermés helyben értékesittetik az időnkint idehajtott jószággal; mert annak a gazdaságokba való vitele roppant igás erőt igényelne; úgy hogy a szállitási költség ezen takarmánynak legkevesebb félértékét okvetlenül felemésztené. Ha mégis szállitnak el valamennyit, az az összterméshez képest igen csekély mennyiség.

A város által 1877-ben kiosztott bellegelőföldek a legszebb reményekre jogositó módon kezdenek berendeztetni. Több helyen összevásároltattak 50—80—100 és több holdat tevő birtokok, máshol tejgazdaságok teremtettek elő.

Van Debreczennek még gazdaságot üző egy kis osztálya a kisiparosok közt; miután eljárásuk egyrészt a napszámos-viszonyokat nagyon befolyásolja, másrészt hatással van az iparüzletre is, fölemlitjük nagyobb vonásaiban. Az ondódi ház után kiosztott föld eladása meg lévén nehezitve, előbbi időben pedig elkülönithető nem is volt, a beltelek nagyságához képest minden háztulajdonos földbirtokos is. A kis iparost azon néhány hold föld, mit bir, gazdálkodásra készti. De nem lévén igavonó ereje, úgy ezt, mint napszámost, fogadni kénytelen. A tengeri és buza, mert csak ezt termeszt, munkáltatási ideje alatt mesterségét szünetelni engedi, ezzel foglalja el magát; munkásainak rendkivül kedvez s a bért ezzel igen felszökteti. A szemtermést háztartásában, a tengerit sertéshizlalásra használja fel. Számot nem vet magával, s mert a föld termékét nem pénzbe kerültnek, hanem csupán Isten adományának tekinti, hamar elbánik vele. Igy szünetel sokszor ipara, termelése tetemes pénzbe kerül, neki tehát e gazdálkodás éppen háromszor annyiban van, mint a mezőgazdának.

A *buza* termesztésénél a termelés körül való eljárás az egyszerübbek közé tartozik. A termény jobbára tengeri után következik, egyszer szántott földbe, vagy de már ritkábban trágyázott takarmány után; majd dohányt termelvén, a gazda ezt tartja a buza legjobb előnövényének, Az egyes válfajok közül legelterjedtebb a tarbuza, a közönséges szakállas magyar buza. A vetőmag igen különböző helyekről szereztetik be, majd Békés vármegye, majd a Tiszavidék, majd meg a Bánát szolgáltatják azt. A sürübb vetést inkább kedvelik, s katasztrális holdankint kézzel vetvén, 120—130 liter vetőmagvat vetnek el; géppel vetésnél pedig 70—80 litert. Az aratást néhány gazda pénzes erővel végezteti, de ezt csak kivételnek kell tekintenünk, általában részben munkáltatják, a körülményekhez képest az arató rész a termés 12—14-ed része és

élelmezésre az aratás alatt kap egy kaszás marokverővel együtt hetenkint 1·5 kilogramm szalonnát, 1·5 kilogramm hust, 22 liter rozslisztet, 12 liter buzalisztet, 1·5 liter kását 1 liter eczetet. Egy kaszásra a marokverővel együtt 6 hold életet számitanak a különböző learatandó terményekből. Az átlagos termések szemben 550 kilogrammot, szalmában 1100 kilogrammot tesznek. Őszi buzát Debreczen város határában 10.791 holdon 59,350 mázsát termesztenek.

A talaj ugy a *rozs*, mint *kétszeres* (hajdan abajdócz) termesztésére kedvező. E két termény egész összegében valamivel felülmulja a buzatermesztést, mert a rozs 10.020 holdon, kétszeres pedig 2312 holdon termesztetik. Az őszi rozs átlagos termése 6 métermázsa szemben s igy az összes termelés 60.130 mmázsa körül áll; mig a kétszeresé 5·60 métermázsájával 12.947 mázsa.

A *tavaszi kalászosokból* a tavaszbuza 3081 holdon, a tavaszrozs 770 holdan termeltetnek. A tavaszi növények között az árpa, zab, buza rendesen szerepelnek, ellenben a többiek termelése ingatag. A tavasziakból termelt mennyiségek árpából, ha a kevés őszit is idevesszük 33·877 mmázsa; zabból 15.416 mmázsa, kölesből 4626 mmázsa, tavaszbuzából 6168 mmázsa. A tavasznövények egyesei minőségi tekintetben: árpa hektoliterenkint 60—65 kg., zab 42—44 kg., köles pedig 72—75 kg.

A *tengeri-termesztés* jelentékeny részét teszi az összes szántóföld területének, a mennyiben 34·6 százaléka, tehát 26.670 hold erre esik. Tekintettel a munkás kezekben uralkodó folytonos hiányra, a tengeri legtöbbnyire részért miveltetik, vagy a termés feléért, vagy harmadáért, a mint az a gazda szántott vagy szántatlan és vetetlen földet ád. A tengerimivelésben a fogatos eszközökkel való bánás és házi kezelés nem honosodhatott meg, mert a gazda ezzel szemben is ott áll, hogy a fogatosan munkált tengerit nem volna képes idejére letöretni. Átlagos termése 8·40 mmázsa körül váltakozik holdankint s igy az összes termelés 224.028 mmázsa; hektoliterenkint való sulya ingatag, s 68—70—72 klogramm körül váltakozik.

Az őszi veteményekhez képest a *repcze* nem termesztetik jelentékeny mennyiségben, sikerét tekintve pedig nagyon ingatag növény. Ennek oka részben a klimatikus, részben pedig a talajviszonyokban rejlik, részben azonban a vele való bánás következménye.

Az átlagos termések és a bevetett területhez képest az évi termelés 11·560 mmázsára tehető. A suly hektoliterenkint 69—70—71 kilogramm.

A repcze termesztésének egy különös módját üzik némely gazdaságban. Augusztus hónap elején a tengeri közé szórják a repczemagot s ezután megvárják, mig a tengeri félérett lett. Ekkor a tengeriszárat, rajta hagyván a félérett csöveket, jó közel a földhöz levágják, kupokba rakják s mintegy 14 nap utóérni engedik. Ezután lehordatván a tengeri a földről, a repcze szabadon marad s a körülményekhez képest jól, rosszul diszlik. Azt állitják, hogy igy kezelve a repcze, megterem holdankint 4 mmázsát; a tengeri pedig a fönnebb emlitett kezelés mellett sulyosabb szemü, a szár pedig tápdusabb. Hasonlóképp mint a tengeribe, némelykor a dohány közé is elszórják a repczét, hogy a jól kapált földet e növénynyel hasznosithassák.

Dohány, tekintve a város nagy kiterjedését, aránylag kevés termesztetik, mert a kincstár részére termelők száma 63 és esett minden termelőre 13 hold dohányültetvény. A termelés körül való eljárás maga az egyszerübbek közé tartozik. A gazda dohányos kertészeket tart, ahhoz képest, a hány holdat veteményez. Egy kertész-család 5—6, sőt 7 hold dohányföldet kap mivelésre; melynek szerződésszerüleg köteles minden munkáját szállitásig végezni; a termés fele értéke őt illetvén. Ezen kivül a gazda látja el őket lakással, tüzelővel, felhasználhatják a dohánykórót, kapnak egy hold tengeriföldet szántva és bevetve, néhol van egy tehén és ló nyári tartásuk, itt-ott egy sertést is tarthatnak. Előleggel, mig a dohányból pénzt látnak, s gazda tartja őket, valamint ez tartozik a száritóhelyeket berendezni és föntartani.

Annyi természetes rét, legelő és erdei legelő, meg kaszálója lévén a debreczeni gazdának, nincs arra utalva, hogy állatai részére nagyobb mérvben termesszen takarmánynövényeket. Mindössze 308 hold takarmányrépája van 61.600 mmázsa terméssel és 2696 hold egyéb takarmánya, részint luczerna, zabos bükköny és egyebekből, összesen 70.890 métermázsára becsülhető terméssel. A legjobb s legelterjedtebb takarmány a *luczerna*, melynek talaj és égalj kedvezők. A *bükköny* már mint őszi vetés is kezd alkalmaztatni rozszsal vegyitve s mint ilyen, gazdagon termőnek bizonyul. A tengeri között nagyobb mennyiségü póttakarmányt ad még a *tök*, mely az előbbi közeiben termesztetik. A *takarmányrépa* mellett még 100—150 holdig menő *czukorrépa* is termesztetik, de ezt vidéki czukorgyárak használják fel. Átalában a szántóföld arányához képest a mesterséges takarmány-növények kis területen termeltetnek.

A mezőgazdasági termelés jellegét a termelt növények tükrözik vissza s ezt illetőleg átlagos adatok nyomán a következő számtételeket nyerjük:

A szántóföld a területnek 25·24%-át téve 82.880 kat. hold, melyből a különböző termények szerint a vetési arányok következők:

1. Kenyértermények alá használtatik	27.350	hold	33·00%
2. Más kalászosokkal vettetik	11.023	»	13·30%
3. Takarmány termelésre	3,233	»	3·90%
4. Egyéb növények és takarmány termelése . .	34.975	»	42·20%
5. Ugarul marad	6.299	»	7·60%
Összesen:	82.880	hold	100·00%

A szántóföld használata a termelés oly fokáról tanuskodik, minőt csak kivételesen találunk; mert még a három nyomásos falurendszernél is kedvezőtlenebb a helyzet, a mennyiben az utóbbiban az ugar a terület 33%-ára megy, melyet a legelőjószág is járván, mégis nyer némi visszapótlást. Ellenben itt az ugar csak 7·60%, tehát ez irányban sem találunk oly tényezőt, mi a helyzetet kedvezőbbé tenné.

A termelés sulya a kenyértermények s általában a kalászosokra esik, melyből 38.373 hold, tehát 46·30% termeltetik, továbbá a tengerire, mely maga 28.676 holddal, tehát 34·6%-al szerepel. Egyéb termelési ágakra, kihagyván az ugart, alig marad valami, mert az egész csak 9532 hold 11·50%-al.

A termelési viszonyok tekintetében érdekes képet nyujt a szántóföld használata, mely Debreczen területére 10 évi átlagos adatok figyelembevételével állapittatott meg. Az átlagos termések mellett fölvétetett az összes termés, a termések értéke 10 évi átlag árak alapján, nemkülönben a termények pénzértékéből meritett érték százaléka. Az igy kipuhatolt adatok alapul szolgáltak az egy holdra és egy lélekre eső nyers jövedelem kiszámitására.

Az összes mivelési ágak nyersjövedelme a következő:

1. Szántóföld után	3,577.568	frt.
2. Rét után	565.009	»
3. A legelőből	198.639	»
4. Erdőből	110.000	»
5. Kert után	75.780	»
6. Szőlőből	80.080	»
7. Nádasból	6800	»
Össszesen . . .	4,613.376	frt.

A jelzett összes nyers jövedelemből kihagyván a számitásból a terméketlen területet, esik minden holdjára a használható földnek 26 frt 30 kr., mint az összes földmivelés nyers jövedelmi eredménye. A lélekszámhoz képest pedig esik minden lélekre a mezőgazdaság bruttó bevételéből 90 frt 25 kr.; mig egy mezőgazdasággal foglalkozó lélekre 630 frt jut. A birtokosokat pedig a birtok valódi számarányához, tehát 2608-ban állapitván meg, esik minden birtokosra 1769 forint nyers-jövedelem.

Mindezen tények eléggé tanuskodnak arról, hogy nagy vagyon fölött rendelkező gazdaközönség az, mely Debreczent lakja és igen tekintélyes bevételi forrása a föld. Hiszen föltéve, hogy a holdankint esedékes nyers bevételnek 65%-a megy üzleti kiadásokra, mi — tekintve a napszámviszonyokat — a távolságot, az üzlet külterjes jellegét, igen a való körül jár, évenkint és átlag a tiszta jövedelem 1,614.856 frtban állapitható meg. Számitsuk a földbirtok értékét a tiszta jövedelem alapján 5%-al, ugy leend a földbirtoki vagyon-érték 32,297.132 frt és igy átlag véve minden hold föld értéke egyre-másra kerekszámban 184 frt, a terméketlen területek kihagyásával.

A földérték eme számitásaink szerint a különböző mivelési ágak egy holdjára a következően alakul, ha az ugart a szántóföld átlagos jövedelménél számitásba vesszük: mert ez lenyomja azt 48 frt 25 krról 43 frt 20 krra s igy a szántóföld valódi tiszta jövedelme 15 frt 12 krra megy. Leend tehát holdankint és kerekszámban véve:

1	hold	szántóföld	értéke	302	forint
1	»	rét	»	196	»
1	»	legelő	»	29	»
1	»	erdő	»	32	»
1	»	kert	»	1260	»
1	»	szőlő	»	560	»
1	»	nádas	»	406	»

A kitüntetett értékek azonban a nyers és tiszta jövedelem alapján állittatván össze, nem vétetett figyelembe a termés ingadozás, mely nálunk a klimatikus szélsőségek és az egyoldalu termelés következtében jelentékenyen leszállitja a talaj értékét. A mint a termelési különbözetek alakulnak, a termés-ingadozásra 20% vonandó le, hogy a valódi értéket megkapjuk; kivételt képezvén emez általános szabály alól a legelő és erdőterület, s igy leend:

1 hold	szántóföld	értéke	242	forint
1 »	rét	»	157	»
1 »	legelő	»	29	»
1 »	erdő	»	32	»
1 »	kert	»	1000	»
1 »	szőlő	»	448	»
1 »	nádas	»	327	»

A mezőgazdasági élet terén pezsgő és eleven tevékenységgel találkozunk, melyből minden polgár kivenni törekszik a maga részét.

A város mint erkölcsi testület, gazdasági ügyeinek intézésére választott gazdasági tanácsnokkal bir. A gazdasági tanácsnok a gazdasági ügyek előadója. Mint tanácsadó közeg áll mellette az *56 tagu gazdasági bizottmány*, kik a közgyülés által bizottsági tagokból választatnaki. A gazdasági bizottság, melynek elnöke a gazdasági tanácsnok, mond véleményt a gazdaságot érdeklő minden ügyben, mely a tanácshoz, onnét a közgyüléshez terjesztetik. A gazdasági bizottság ügyköréhez s véleményezése alá tartoznak a közgazdasági ügyek, a város összes mezőgazdaságát érintő viszonyok. A hortobágyi legeltetés, a város ménese, törzsgulyája, az igás jószág, a birtokviszonyok nyilvántartása, bérleti ügyek, vétel és eladások. Eme bizottságban a gazdasági egyesületet is több tag képviseli. Az érdekelt gazdák képezvén ezen gazdasági bizottságot, érdekeik megóvása tekintetében minden kérdésnél sikra szállhatnak.

A város, mint erkölcsi testület, nemes áldozatkészségével megteremtője volt a gazdasági tanintézetnek, földmives iskolával és mintagazdasággal kapcsolatban, mely bő forrása az ujabbkori eszmék és kulturális haladás ismertetésének. A tanintézeti 600 holdas gazdaság, több irányban érezhető befolyást gyakorol Debreczen mezőgazdasági életére. Példát nyujtva a jobb miveleti módok. gépek és eszközök, állattenyésztés és másféle ügyekben, a gazdákat azok követésére serkenti. A gazdasági felsőbb tanintézet és a földmives iskolából szakképzett egyének kerülnek ki.

Nem is olyan régi keletü alkotása Debreczennek a «*közraktári vállalat*», mely jelenben már érezteti hatását a mezőgazdaságra. Ez különösen fontos itt, hol épitkezés dolgában még hátrább vagyunk. Már magában véve nagy haszna a gazdának, hogy a közraktárban elcsépelt terményeit rögtön elhelyezheti.

Az «*István-gőzmalom*» üzeme 1848. évi junius havában indult meg s az idő óta folyton fokozódó mérvben fejlődik. Miután a gőzmalom a jó anyagot rögtön s aránylag a legjobb árakon vásárolja, hatása kiterjedt a buzatermelés fokozódása s a minőség emelésére egyaránt.

A *kertész-egylet* sok évi fennállása óta terjeszti közel és távol vidéken a nemesebb gyümölcsfajokat, szőlőt, és tagjait különböző kedvezményekben részesiti.

A gazdasági tanintézet kert-telepe hasonlóul arra törekszik, hogy minél kedveltebbé tegye s terjessze e vidék viszonyainak különösebben megfelelő gyümölcsfajokat.

Az állattenyésztést támogatja a «*méntelep*,» mely megbecsülhetlen szolgálatokat tesz a lóanyag nemesitésében nemcsak Debreczenben, hanem müködési körének összes területén. Ugyancsak az állattenyésztést van hivatva emelni a város ménese, továbbá a tözsgulya, mely utóbbi különösen a testalak tökéletesbitésére bir nagy hatással.

A város birtokviszonyainál fogva is kiterjedt állattenyésztést üz; a legutóbbi fölvételek szerint találtatott határában 18.715 szarvasmarha, 10.000 ló, 62.366 juh, 55.110 sertés. Oly jelentékeny e szám, hogy hazánknak nagyon kevés megyéje van, mely meghaladja; de versenyez oly államokkal, hol kiterjedt mérvü tenyésztést üznek.

Azt azonban nem állitjuk, hogy a létszám minden tekintetben arányban áll a fajták nemességével.

Állattenyésztésünk számerejéről képet nyujt azon körülmény, ha azt a terület és lakosszámmal összehasonlitjuk. E részben adataink a következők: Szarvasmarhából esik 1 □ kilométerre 15 darab, 1000 lélekre 312 darab. A lóállományból 1 □ kilométerre 8 darab, 1000 lélekre 166 darab. Juhállományból 1 □ kilométerre 49 darab, 1000 lélekre 1040 darab. Sertésállományból 1 □ kilométerre 42 darab, 1000 lélekre 902 darab.

Az országos e nemü átlagokat Debreczen messze tulhaladja, sőt, mint a sertéstenyésztés terén, megháromszorozza. Kivételt képez jelenleg a szarvasmarhatenyésztés, mely az utóbbi évek idején megfogyatkozott; miután a marha száma az árviszonyokkal tart lépést. Kedvező áralakulás esetén nagy mennyiségben adatik el szarvasmarha.

III. Az egyesület működésének vázlata.

A debreczeni gazdasági egyesület megalakulása óta zajtalan, de folytonos működése az alábbiakban vázolható.

Eltekintve a már korábban megejtett kiállitások, dijazások, birtokszemlék, különböző ujabb s jobb mivelési módok bemutatásától a gépek meghonositására irányult tevékenységtől: az egyesület kebelében lettek megvitatva s alakba öntve azon eszmék java része, melyek életképes intézményekben testesültek meg: állandó kapcsolatot képezett a gazdaközönség, továbbá a debreczeni városi tanács és a földmivelési minisztérium között, s eme kapcsolatnál fogva befolyást nyert az okszerü mezőgazdaság fejlesztése terén. Nincs Debreczenben olyan alkotás a földmivelés terén, vagy az állattenyésztés körében, hol ez egyesület tevékenyen nem szerepelt volna.

A gazdasági egyesület elnöke e minőségéből kifolyólag elnöke egyuttal a debreczeni lótenyésztő bizottságnak, továbbá a debreczeni juhtartó gazdaságnak; a két intézmény tagjai legnagyobb részben szintén az egyesület tagjai. A jelzett alapon lehetővé van téve, hogy az egyesület befolyását érvényre emelje, ugy a lótenyésztés, mint a juhászat terén.

A városi gazdasági bizottmányban, melynek feladata a Hortobágy hasznositása mellett egyéb gazdasági ügyek intézése, több tag által képviseltetvén magát, hatást gyakorol a szarvasmarhatenyésztés és egyéb gazdasági ügyek fejlesztésére.

Összefüggő lánczszemekkel kapcsolódik egybe a gazdasági egyesület azon testületekkel és intézményekkel, melyek a legfontosabb mezőgazdasági érdekeket istápolják. Mindazon teendők és intézkedések, mik az általános érdekeket érintik, itt lesznek alakba öntve, megvitatva és előkészitve.

Jelenlegi müködésének keretéből még különösebben kiemelendőnek véljük a következőket: A *lódijazásokat* évről-évre az egyesület vezette s midőn a jutalomdijak megvonattak, saját pénzereje s egyes testületek áldozatkészségével megteremtette azon alapot, melyből ezt évről-évre teljesiti, tovább is hatni kivánván a lóállomány fejlesztésére. Ugyanezen czél előmozditására több évig egy közös csikólegelőt is tartott fenn, ezt azonban, szükség reá nem levén, 3 évi fennállás után megszüntette.

A ló-, szarvasmarha-, juh- és sertéstenyésztés emelésén fáradozva

kiterjesztette figyelmét a vásárrendezés ügyére, sikerei számottevők, mit a multnak a jelennel való összehasonlitása bizonyit legszebben.

A gazdasági tanintézet és a gazdák között a viszony bensőbbé tételére törekedett, azon buzgólkodott, hogy a tanintézeti gazdaságba az év különböző szakaiban kirándulások tartassanak, hogy gazdáink közvetlen szemlélet által győződtessenek meg a haladás és annak eszközeiről. Ily alkalmakkor bemutattattak az évszaki időszerü munkálatok, a jószágállomány, a tejkezelés és egyebek.

Meghonositani törekedett tagjai között a jobb minőségü *vetőmagot*, hozatott ilyet, kiosztotta tagjai között s figyelemmel volt az eredményekre. Ily uton számos nemesebb gazdasági növény-féleség honosodott meg a városban és vidékén, mint a chevalier árpa, szent János rozs, tengeri-féleségek, zab és egyebek.

Terjesztette a kapás-növények *fogatos mivelését*, ismertetvén azon előnyöket mik ebből származnak; a munka gyakorlati foganatositását tagjainak bemutatta.

A Hortobágyon *sajttermeléssel* tett kisérletet, hogy az ott nyaraló jószág nagymennyiségü teje értékesitést nyerhessen. A tej értékesitésére ez idő szerint a hortobágyi vasut megnyilta leend jóhatással s az egyesület nem fog késni, hogy befolyását latba vetve érvényesithesse. A jószágtenyésztés jövedelmezőbbé tétele is sürgeti ezt.

Gazdasági *gépraktárt* tart, melynek czélja a jó gépek megismertetése, meghonositása. Gépeket vásárol s ezeket mérsékelt dij fizetése mellett a gazdáknak használatra kikölcsönzi. Ezen az uton nagyon sok gépet megszereztek már a gazdák, miután felismerték a gépmunka előnyös voltát.

Legujabban tevékenységi körét kiterjesztette a juhászat emelése végett egy, a Hortobágyon fölállitandó *gyapjumosógyár* berendezésére. Ez alkotás a megvalósulás első nehézségein már tulesett. Az alapok le vannak fektetve, a költségvetés kész.

A gazdasági napikérdéseket figyelemmel kisérve, azokat a gazdaközönséggel megismertetni törekszik. S midőn tevékenységét igy körvonaloztuk, mint annak végeredményét jelezzük: »A mezőgazdaság minden ágának előmozditása.«

Az 1892. évben a gazdasági egyesület fönnállásának 25 éves jubileuma alkalmából a Hortobágyon tartott állatbemutatás és dijazással ismertté kivánta tenni hazánk mezőgazdái előtt a délibábos Hortobágyot s annak gazdasági életét, mely sokat emlegetett, de kevésbbé ismert minden izében magyar dolog.

A debreczeni gazdasági egyesület vagyoni állapota.

1. Arany értékben	122	frt	98	kr.
2. Lótenyésztési részvény	100	»	—	„
3. Alaptőke	4050	»	—	»
4. Dr. Margitay-alap	849	»	82	»
5. Rendelkezési alap	1936	»	93	»
6. Könyvtár	50	»	—	»
7. Gépérték ez idő szerint	569	»	10	»
8. Követelés	288	»	10	»
Összes vagyon .	7966	frt	93	kr.

EGRI SZŐLŐSZETI ÉS BORÁSZATI EGYLET.

Székhelye: *Eger.*

Az okszerü szőlőmivelés és borkereskedés előmozditására az egri bor kelendőségének emelése és jó hirnevének megőrzése czéljából az 1880-ik évben több egri polgár egyesülésre hivta fel a szőlőbirtokosokat, s erre aláirási iveket bocsájtottak ki, minek következtében mintegy 200 tag az alakuló közgyülést megtartatván, az alapszabályok megállapittattak s nyomban fel is terjesztették a belügyminiszternek jóváhagyás végett. Az alapszabályok még ugyanazon 1880-ik év jun. 18-án jóváhagyatván, jul. 18-án megtartatott az első alapszabályszerü közgyülés, melyen elnökül megválasztatott *Vavrik* Béla akkori törvényszéki elnök, továbbá 15 igazgatósági tag, titkárul pedig *Fekete* Ferencz.

Az egylet mindenekelőtt a termelők borainak ismertetésére egy központi állandó *kiállitási raktár* szervezéséhez fogott hol a vevők áttekintést nyerhettek az egri pinczékben levő borok minősége és mennyiségéről.

Majd az *okszerü borkezelés* módozatainak keresztülvitelével foglalkozott, összekötve Budapesten s a külföld nagy városaiban létesitendő *árucsarnokok* létesitésével.

Ezen tevékenysége közben terjedt a rémhir, a filloxeravészről, mely az egylet figyelmét most már ez irányban is felhivta, sőt rövidesen ezután, mondhatni teljesen is lefoglalta. Már 1884. aug. 24-én tartott közgyülésében az egylet a filloxeravészszel szemben teendő védekezési intézkedésekkel foglalkozott. Az akkori viszonyokhoz alkalmazott eszközök megszerzése s keresztülvitelére az egylet a városi hatósághoz, részben a kormányhoz fordult. Elhatároztatott, hogy a várostól egy alkalmas helyen, *amerikai vesszők termelésére telep* kérelmeztetik, hogy azon a védekezésre az uj, addig csak hirből hallott ojtványok termelése foganatba vétessék. Az okszerü szőlőmivelés feladatának keresztülvitele lépett most elsősorba, s az egylet erre fekteté legfőbb tevékenységét.

A város északnyugati részén, az ugynevezett háromvásártér mellett mintegy két kat. holdnyi területet adott át a fentjelzett czélra az egyletnek, s első telepitésre az állam 2000 drb ripária-vesszőt ajándékozott. Az egylet az amerikai direkttermő fajvesszők közül az *Othellót* és *Jaquezt* szerezte be főleg s ojtásra szükséges anyagul saját eredeti egri fajszőlővesszőket ültettetett.

E közben a filloxeravész Eger város határát is megszállotta.

1886-ban az egylet kebelében tisztában voltak már a tagok azzal, hogy a vészszel szemben, mely rohamosan terjedt, a védekezési erők vajmi gyengék. Az egylet látta a pusztulást s azon meggyőződés kezdett gyökeret verni, hogy Eger határában a talajviszonyok folytán, a szénkénegezés aligha fog mentőeszközül szolgálni s igy nem marad más hátra, mint az ellenálló amerikai fajok kultiválására s elterjesztésére forditani minden erőt.

Az egylet kidolgozott egy tervezetet, hogy egy nagyobb telep szereztessék be, s azon az ellenálló amerikai fajok mivelése nagyban megkezdessék, honnan aztán a szőlőtulajdonosok elpusztult területükre vesszőket nyerhessenek. A tervezet szerint 24 kat. hold telepre volt szükség, azután annak beültetésére kellő mennyiségü amerikai alanyok voltak beszerzendők.

Az egylet a tervezetet Eger város képviselőtestülete elébe terjesztette, mely az ügyet magáévá tevén, a maga részéről 12 holdnyi területet ajánlott fel, melyhez az egri káptalan bőkezüsége szintén 12 holdat ajándékozott, a város déli részén, az ugynevezett hatvani legelőterület mellett. A telepen emelendő gazdasági épület emelésében az egri érsek, fa és téglaajándékozással gyámolitván, az egylet kezdeményezése a «szőlőszeti telep» megalkotására sikerrel fejeztetett be.

Ezen szőlőszeti telep tervezete a kormányhoz terjesztetett fel, hogy a kormány szakértő vezetővel lássa el, s állami segélylyel gyámolitsa. Az állam hozzájárult a tervezethez, oly megegyezéssel, hogy a telep szakértő vezetőjét az állam fizeti s nevezi ki. A város képviselőtestülete 2000 frt évi segélyt szavazott meg, s ajánlatba hozta a telepfelügyelő bizottságát s elődét, kiket azután a kormány erősit meg. Az állam gondoskodott arról, hogy a telep teljesen betelepitessék. Ezen szőlőszeti telep ezzel, a szőlőszeti és borászati egylet köréből, külön alakult szervezettel kivétetett. A szőlőszeti és borászati egylet további teendőjét a háromvásártéri kisebb telep felhasználásával folytatta. Az egylet kezdeményezte egyszersmind azt is, hogy a városi *népiskolákban* az,

okszerü *szőlőmivelés elemei* előadassanak, s a gyermekek erre oktattassanak. Az egylet beléletében az 1888-ik évben történt nagyobb változás, midőn eddigi elnöke *Vavrik* Béla királyi táblai elnökké kineveztetésével, távozott Egerből. Uj elnökké *Simonyi* Károly választatott meg, ki azonban elfoglaltsága miatt leköszönvén, s 1890. jul. hó 14-én tartott ülésben *Hubert* János választatott meg, ki az elnöki tisztet mai napig viseli.

Az egylet főteendője a jelenben az okszerü szőlőmivelés, főleg az oltványok előállitási módja s egyéb ide tartozó kisérletek gyakorlása. A telep mivelésére s a kisérletek gyarapitására az egyleti tagdijak most a szükség szerint állapittatnak meg. Az 1895-iki tagdij 16 forint volt. Egyleti külön tag 64 volt. Az egylet a költségek fedezése után, a tagoknak kárpótlásul az egyleti dij fejében, szőlővessző-ojtványokat oszt ki. A *hatvannegyedbeli szőlőszeti telep,* melynek alakitásáról fentebb megemlékeztünk: 1886-ban keletkezett s mintegy 24 kat. holdból áll.

Ezen telep vezetője s felügyelője jelenleg *Kis* György állami alkalmazott, ki fizetését is az államtól nyeri. A telep, most már teljesen be van ültetve s a különféle amerikai fajok s ojtványrendszerek miveltetnek. Ez évben mintegy 40 ezer ojtvány került eladásra, ezre 80 forint kizárólag egri szőlőtermelőknek. A telep állami felügyelet alatt az egyleti elnök és igazgatóság által ellenőriztetik. Elnöke ennek is *Hubert* János jogtanár. A telep kiadásait most már oltványvessző bevételeiből fedezi nagy részben. A város utolsó segélye évi 500 frt volt. Tekintve az óriási szükségletet, a telep legalább 100 holdra volna kibővitendő.

KECSKEMÉTVIDÉKI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Kecskemét.*

Egy negyedszázad mult el a Kecskemétvidéki Gazdasági Egyesület megalakulása óta.

A mily csekélység ez idő egy nép vagy nemzet életében, éppen oly nagy horderejü és korszakot alkotó tényező az, a társadalom nagy tömkelegében alig számot tevő kicsiny egyesületre nézve.

Miként a tettre vágyó életerős ifju lélek törekvésének tárgya után erélyesen törekszik, éppen ugy törekedtek Kecskemét vidékének gazdái arra, hogy e vidéken a mezőgazdaság és kertészet kezelésében levő hézagokat eltüntessék. Hogy ez mi módon vihető legczélszerübben keresztül, erre a felelet egyelőre hiányzott.

Azonban már 1862-ben Pest vármegye legtekintélyesebb birtokosai kezdték bontogatni e kérdést rejtő csomó szálait. Általánossá lett azon nézet, miszerint a majdnem egyedül mezőgazdaságra utalt Duna-Tisza-köz kebelében egy jelentékeny Gazdasági Egyesületre van szükség. De az akkor kedvezőtlen országos politikai viszonyok a megpenditett eszmét még nem engedték teljesedni.

Lassanként azonban az összes érdekelt tényezők ébredezni kezdtek az előző nehéz idők nyomása által okozott zsibbasztó álomból és a viszonyok enyhültével, midőn a kölcsönös bizalom ugy egymás között, mint föl- és lefelé, szilárdabb talajra talált: egész erővel lobbant föl társadalmunk minden rétegében a társulás szükségességének eszméje.

Általánossá vált annak tudata, hogy az ország fővárosában levő egyetlen központi Országos Magyar Gazdasági Egyesület többé nem elég önmagában. Városok, községek, sőt az egyes birtokosok is egyaránt érezték szükségességét annak, hogy ama központon kivül, helyi kisebb olyan gyupontok is legyenek, melyek amig egyrészről a mezőgazdaság és kertészet terén, a központban érvényre emelkedett hasznos mozzanatokat

a tudomány és tapasztalat ujabb vivmányait átvéve, azokat saját hatáskörében megismertessék s a gyakorlatban érvényre juttassák, addig másrészről az egyes vidékek érdekeinek közvetlen éber figyelemmel kisérése folytán azok kivánalmainak hangot adjanak, s ezután megtestesitsék a javitás, ujitás vagy módositásra felmerülő eszméket. Nemkülönben a helyi viszonyokhoz mért véleményt adjon és a szakkörök, valamint a kormányhatóság intézkedéseit a gyakorlat terén érvényre juttassák, avagy azok módositásai iránt javaslatokat és saját vidékük szükségletei kivánalmai iránt felterjesztéseket tegyenek.

Ily czélra alakult meg 1870. évi szeptember hó 29-ik napján jóváhagyott alapszabályaival, azon idő óta azt folyton buzgalommal vezető elnöke: *Horváth* Döme kitartó törekvése és fáradozása folytán: Kecskeméten, a *Kecskemétvidéki Gazdasági Egyesület.*

Azon idő óta, alapszabályai értelmében, minden négy év elmultával ujra alakulván, a hatodik négy évnek 1893. deczember hó végével történt leteltével 1894. január 14-ik napján tartott közgyülésben mondotta ki hetedik négyéves megalakulását összesen 129 taggal.

Mindannyiszor első teendő volt, a tisztikar megválasztása után, a választmány összeállitása és az összes tagokból a következő szakosztályok megalakitása: 1 Közgazdasági és statisztikai; 2. Földmivelési; 3. Kertészet, erdészet és méhészeti; 4. Állattenyésztési; és 5. Gazdasági gép és épitészeti szakosztály.

A szakosztályok hivatása a közgyülésen megválasztott igazgató-választmány által hozzájuk utasitott ügyek és egyes kérdésekről, azok tüzetes tanulmányozása után, véleményes jelentést tenni. A szakosztályokba a szomszéd városokban lakó egyleti tagok is bevonatván, ekként az egyesület müködési köre mintegy hálózatos szervezetet képez.

Hogy az egyesület lobogójára irt hivatásának már kezdetben, alakulása első éveiben élni akart, ezt igazolja azon a gyümölcstenyésztés előmozditására irányult közérdekü törekvése, melynélfogva a földmivelésügyi m. kir. ministeriummal megismertetvén, Kecskemét vidékén ezen téren kiváló tevékenységgel müködő férfiak névsorát, azok részére, elismerő oklevelek kiséretében 24 darab aranyból álló *állami tiszteletdijat* eszközölt ki.

Több izben segédkezet nyujtott községek részére az állami gulyákból *tenyészállatoknak* kedvező föltételek mellett való vásárlására.

A mezőgazdasági állapotoknak helyben és a vidéken való megismerése és emelése czéljából 1871-ben a földmivelésügyi m. kir. minisz-

terium által nyujtott 1000 frt segélylyel *tenyészállat- és gazdasági gépkiállitást* rendezett. Jutalmul kiosztatott 100 darab arany és 38 dicsérő oklevél.

Ugyancsak az 1871-ik év őszén Kecskeméten a gyümölcstermelés emelése érdekében *gyümölcstárlatot* rendezett, hol 64 darab arany és 55 darab dicsérő oklevél osztatott ki.

1872-ben N.-Kőrösön rendezett *általános kiállitást*, hol kiosztatott 220 darab arany és 78 dicsérő oklevél. Ezen kiállitás a kormány által 1500 frttal; a később 1881-ben tartott *kiállitás* 400 frttal; az 1883-iki 350 frttal, az egyesület e czimen összesen 3250 frttal segittetett. E mellett a kormány kiküldöttei által a tárlatok tekintélyét fokozta.

Kecskeméten és a vidéken hanyatlásnak indult *sertéstenyésztést* lényegesen előmozditotta az egyesület azáltal, hogy 1872-ben József főherczeg kisjenői uradalmából a földmivelésügyi miniszterium által nyujtott 6750 frt kölcsönsegélylyel 194 darab tenyészsertést szállittatott és azokat az egyleti tagok között tenyésztési czélra elárverezte. Ezen mozzanat eredménye még ma is meglátszik a vidék sertésállományán.

A Bécsben 1873-ban megtartott *világtárlaton* az egyesület Szüts Imre egyleti tagnak kiküldetésével képviseltette magát.

Az egyesület választmánya 1871-ben Vaálra, az ottani *szüretelési eljárás tanulmányozására*, kebeléből két tagot küldött ki. Ezen bizottság által beterjesztett jelentés alapján, a Kecskemét vidéki szüretelési eljárás az eddigitől eltérő helyesebb eljárási módot vett fel.

A földmivelésügyi m. kir. miniszterium által az egyesület részére *termelési kisérletre* küldött rózsa-, perless- és hópehely-burgonya vetőmagvakból az első helyen nevezett különösen beválván, az egész vidék kedveltjévé lett.

1874-ben két *felolvasás* tartatott, egyik *Horváth* Döme, gazd. egyleti elnök, másik *Máthé* Sándor egyleti tag által. Egyiknek tárgya ezen egyesület müködési köre, másiknak a különféle gazdasági rendszerek ismertetése volt.

A választmány kérelmezése folytán *Gábor* József, az érdiószegi állami vinczellérképezde igazgató-tanára Kecskeméten, az 1875-ik évben, a *szőlőtermelés és pinczekezelésről* tanulságos felolvasást tartott. Felolvasása kinyomatott és az egyleti tagok között dijtalanul kiosztatott.

Kecskeméten 1875-ben egy sikerült *terménykiállitás* rendeztetett hol 270 kiállitó között kiosztatott 60 darab arany- és 128 dicsérő oklevél.

Ugyanott 1876-ban ismét *terménytárlat* rendeztetett, hol 128 kiállitó között 30 darab arany és 96 dicsérő oklevél osztatott ki.

A *háziipar* meghonositása érdekében 1877-ben *kosárkötési tanfolyam* rendeztetett Kecskeméten kiváló sikerrel.

Az 1876-i *terménytárlat* kiválóbb gyümölcspéldányai papirlenyomatban készittettek el Gothában természeti nagyságban 70 frt költséggel és azok az egyesületi helyiségben elhelyeztettek.

Két lakatossegéd, névszerint Nyers István és Sipos Ferencz, egyleti költségen, Budapesten gépészekké tanittattak.

1879-ben a Neukom-féle gépen több száz hektoliter bor cognaccá főzetett.

1880-ban rendezett *terménytárlaton* 228 kiállitó között kiosztatott 43 darab arany és 60 darab dicsérő oklevél.

Az egyesület választmánya az 1881-i székesfehérvári *országos kiállitáson* két tag kiküldésével képviseltette magát.

Az egyesület kebelében indult meg annak kezdeményezése, hogy a városi lakosság heverő lovai közé községi ménlovak vásároltattak. Az egyesület kezdeményezéséből kiindult mozgalom folytán 1882-ben tétetett le alapja Kecskeméten, annak létesitője 1894-ben, munkás életének delén elhunyt Miklós Gyula, volt orsz. borászati kormánybiztos nevéről elnevezett állami *Miklós-szőlőtelepnek*, mely a város közelében levő, a városi közönség által dijtalanul átengedett 200 hold területen, az ugynevezett »Szarkás« pusztán fekszik; ez idő szerint már teljesen beállitva millió számra szolgáltatja az ültetésre alkalmas sima és gyökeres vesszőket.

Ezen telep létesitésénél azon elv vezérelte az egyesületet, hogy a filloxera-vész elől a hazai összes szőlőfajok itt, e mély homoku, 75%-os kvarcz-tartalommal biró talajban megmentessenek és az utókornak átadassanak. Ezen terv teljesen bevált és a lehető legjobban sikerült. Ezen példa után indulva állittatott fel az országnak több alkalmas vidékén még számos ehez hasonló állami szőlőtelep.

Az 1883-ik évben *pekingi és eilesburi kacsák* szereztetvén be, azokkal a vidék kacsaállománya nagy mérvben emeltetett.

Ugyanezen időben *nemes füzdugványok* szereztetvén be, azok az egyleti tagok között dijtalanul kiosztattak, miáltal a háziiparilag üzött kosárkötésnek alapja megvettetett.

1883-ban tartatott meg e vidék marhaállományának javitására czélzó cselédjutalmazással egybekötött első *tenyészmarhavásár* Kecskeméten, hol kiosztatott 40 darab arany.

Az egyesület gyümölcsészeti szakosztálya 1883-ban kezdette meg azon hivatásszerü tevékenységét, melylyel a gyümölcsérés idénye alatt

hetenként, vasárnaponként ülést tartott, s ott számtalan, eddig tudományos néven ott ismeretlen gyümölcsöt tüzetes bírálat alá vevén, azokat helyes elnevezéssel ellátta s osztályozta, melyek névsoros jegyzékének I-ső füzetét Katona Zsigmond szakosztályi elnök összeállitván, a választmány ezt kinyomatta és a tagok között dijtalanul kiosztotta. Ezen gyümölcsök közül 50 darab természethüen lerajzoltatván, velök az egyleti helyiség feldiszittetett.'

Id. Csókás József egyleti tag javaslatára az 1884-ik év tavaszán hozatott dr. Tersánczky József egyleti tiszteletbeli tag nagykanizsai szőlőbirtokáról ide első anyaga a Chasselass Rouge = piros gyöngyszőlő és a Chasselas Croquant Blank = fehér ropogós gyöngyszőlőknek. Azon idő óta e két faj szőlő ugy Kecskeméten, mint az egész környéken széles körben elterjedvén, valóban áldásává vált a szőlőskerteknek.

A gyümölcstermelés emelésére Kecskeméten 1883-ban ismét *terménytárlat* rendeztetett, hol kiosztatott 41 darab arany, 25 darab 2 frtos és 5 darab egy forintos ezüstpénz.

A Budapesten 1885-ben tartott *országos kiállitás* alkalmával az egyesület buzgalommal törekedett arra, hogy Kecskemét város lakosságának mindennemü termelését, de különösen gyümölcs-termelését jó hirnevéhez méltóan képviseltesse. Ezen buzgalmat és törekvést kellő siker koronázta, amennyiben Kecskemét város gyümölcs-kollekcziója minőség tekintetéből az első helyre érdemesittetett; ezen osztályban kitüzve volt 500 frankos első tiszteletdijat *Katona* Zsigmond kecskeméti lakos nyerte el. Ezen kiállitás az egyleti pénztárnak 500 frt kiadást okozott, a városi pénztár pedig 2400 frttal segélyezte.

1887. évi szeptember hó 25-én tartatott meg Kecskeméten e vidék elhanyagolt marhaállományának javitását czélzó *baromfikiállitással összekötött II-ik tenyészmarhavásár,* az elsőnél már sokkal nagyobb sikerrel, midőn is kiosztatott 53 darab arany és 2 darab ezüst kétforintos pénzdij.

Kecskemét város törvényhatóságának 1888. évi 3. sz. alatt kelt határozata folytán az egyesület választmányának kérelmezése következtében a városi gazdasági iskola földterületéből *3 holdnyi terület* engedtetett át az egylet használatára azon czélból, hogy az ott létesitendő szőlőtelepen és faiskolában, az asztali szőlővesszők anyagát az ott nevelendő s tagjai között termelési árban kiosztandó vesszőkkel a városi és vidéki lakosság között minél szélesebb körben elterjeszthesse, az ott nevelendő gyümölcsfaojtványoknak pedig tagjai között dijtalanul leendő kiosztásával,

a gyümölcstenyésztést, az eddigieknél még nagyobb mérvben előmozditsa.

Ezen telep beültetése felette jól sikerült, annyira, hogy 1890-től kezdve évenként 20—50,000 szál vessző és 10—15.000 darab gyümölcsfaojtvány osztatott ki a tagok között.

A szőlőtelep termése 1893-ban már 64 métermázsa volt, amely 20 frtjával adatott el, az összes bevétel volt 1282 frt; 1894-ben már 2200 frt; 1895-ben pedig már 3100 frt volt a bevétel.

A választmány ezen szép sikertől felbátoritva 1893-ban a város közelében egy 6 hold területü földbirtokot vásárolt 2610 frtért, mely az 1894-ik év tavaszán, a télen át megtörtént rigolirozás után piros és fehér gyöngyszőlővel teljesen beültettetett.

Az egyesület által Kecskeméten 1888. évi junius hó 4-én a tiszai árviz által károsultak javára *rózsa-kiállitás* rendeztetett 370 forint jövedelemmel.

1894-ben ismét egy $1^1/_2$ holdnyi földterületet vásárolt az az egyesület 800 forintért és egy másik egy hold területüt 400 frtért.

A gazdasági iskola földjén levő 3 holdas telep használati joga a m. kir. földmivelésügyi miniszterium által 10 évi időben állapittatott meg.

Az egyleti tagok között az egyleti telepeken termelt 100,000 drb kétéves piros, fehér és vegyes Chasselas kétéves gyökeres vessző ezrenként 12, 8, illetve 6 frt árban osztatott ki 1896 tavaszán.

A kecskemétvidéki gazdasági egyesület taglétszáma az 1894-ik év végén:

1. Rendes tag*)	90
2. Alapító, okmány alapján	17
3. Alapitó befizetéssel	27
4. Tiszteletbeli tag	14
Összesen	148

Legnagyobb taglétszáma 1875-ben 368 volt, legkisebb 1884-ben 69.

*) Az alapitó és rendes tagok egyszersmind választmányi tagok is.

A kecskemétvidéki gazdasági egyesület költség-előirányzata az 1895. évre.

Sorszám	Bevétel	frt	kr.
1	Pénztármaradvány 1894-ről	51	94
2	2750 frt alapitváuy után 5% ...	137	50
3	64 rendes tag tagsági dija á 5 frt	320	—
4	688 frt tőke kamata	27	20
5	Tagdijhátralékokból	245	—
6	Szőlőtelepről vesszőkért...	250	—
7	Szőlőtermésért	800	—
8	Esetleges tőkebevételekből... ...	688	07
	Összesen	2518	71

Sorszám	Kiadás	frt	kr.
1	2000 frt kölcsön kamatai	112	—
2	Hirlapokra	15	—
3	Az Orsz. Gazd. Egyesületi alapitvány kamata	10	—
4	Tisztviselők és szolga dija ...	360	—
5	A szőlőtelep munkáltatása	300	—
6	A szőlőtelep egyéb szükségleteire	100	—
7	Az uj telep beállitása	250	—
8	Az uj telepre vesszőkért	300	—
9	Az uj telepre házépités...	1000	—
10	Vegyesekre	15	—
	Összesen	2462	—
	Pénzmaradvány ...	56	71

A kecskemétvidéki gazdasági egyesület vagyon-kimutatása 1895. decz. 31.

Sorszám	Vagyon	frt	kr.	Sorszám	Teher	frt	kr.
	Alapitványok következőleg elhelyezve:			1	Az Orsz. Gazd. Egyesületnek tett alapitás	200	—
1	Kötelezvényekhen	1800	—	2	Az uj telep vételárához felvett kölcsön	550	—
2	Forgalmi tőke a Takarékpénztárban	387	65		Egyenleg mint vagyon	9677	44
3	A régi szőlőtelepre tett beruházás	1600	—				
4	Az uj telepre tett beruházás ...	6485	36				
5	Tagdijkövetelésben	102	50				
6	Pénztár maradvány	52	93				
	Összeg	10428	44		Összesen	10428	44
	Az 1895. évi vagyonszaporulat	2173	68				

MURASZOMBATI GAZDASÁGI FIÓKEGYLET.

Székhelye: *Muraszombat.*

I. A fiókegylet történeti fejlődése.

(Az egyesület megalakulása. Az egyesület vezérférfiai.)

A muraszombati gazdasági fiókegylet, mint a vasmegyei gazdasági egyesület fiókja, 1885. január hó 22-én alakult meg.

Az alakuló ülésen, amelyen *Rohrer* László a vasmegyei gazdasági egyesület alelnöke vitte az elnöki tisztet s kivüle még *Förster* Ottó jelent meg a megyei gazdasági egyesület képviseletében, 138 gazda volt jelen. A fiókegylet elnökévé gróf *Batthyány* Zsigmond választatott meg, ki e tisztet már 10 éve viseli. Titkár *Kovács* Károly, pénztárnok pedig *Furiákovich* Zsigmond lett.

A fiókegylet alelnökévé 1890-ben *Kovács* Károly volt titkárt, a titkári és pénztárnoki tisztség pedig egyesittetvén, arra *Takács* R. Istvánt választották meg. Az egylet vezetésében tevékenyen résztvettek a fent nevezett tisztviselőkön kivül: *Horváth* György egyleti ügyész, *Horváth* Pál, *Sinkovich* Kálmán, *Metzker* Mátyás, *Schweinhammer* János, *Vucsák* Sándor, *Kondor* Ferencz, *Kirbisch* Ferencz, dr. *Ivanóczy* Ferencz, *Pollák* Pongrácz, *Rácz* János, *Mintsek* Gáspár stb.

1891-ben *Kovács* Károly Muraszombatból eltávozván, helyébe *Gáspár* Ferencz, muraszombati plébános választatott meg alelnöknek.

II. A fiókegylet működési területének gazdasági viszonyai.

A fiókegylet müködési területe kiterjed Vasmegye muraszombati járásának területére, mely a levelezőtagok száma szerint kisebb körzetekre van osztva, kik a tisztség s a tagok közt a folytonos érintkezést fentartják.

E vidék gazdálkodása többnyire 4—5 fordás, a gazda előszeretettel vesz földjéről évente két termést, pl. valami gabonafélét s utána hajdinát vagy fehér kerekrépát. A *takarmánynövények* termelése mindinkább tért

hódit, mert a közös legelők már rég felosztattak, az állattenyésztés pedig jelentékeny. Az ottani gazda nóri faju lovára sokat ad, ez mindene, büszkesége, a gazdasszony csak lopva szerezhet tehenének jobb takarmányt, mert a gazda mindent csak a lovának szán. Ez a szokás azonban most már lassankint megszünik és a szarvasmarhatenyésztés, sertéstenyésztés, valamint a tyuktenyésztés nagy lépésekkel halad előre. Régi időben, mikor még osztály nem volt, a birtok együtt maradt, egy családfő (a legöregebb) vezetése alatt miveltetett, de most az osztály, a széttagolás intenziv gazdálkodásra kényszeriti a gazdákat. A *gyümölcstermelés* is halad, különös előszeretettel miveli a hegyvidék a szilvafát, melynek gyümölcséből kitünő pálinkát főz. A hegyvidéken (a járás északi oldalán) 80—100 éves gyönyörü koronáju almafákat is lehet találni, tanuságául annak, hogy a vidék a gyümölcstermesztésre kiválóan alkalmas. A hegyvidék *szőlői* valamikor bőtermők voltak, «tótsági bor»-nak nevezett bora hires volt, nem volt a megyében nemes család, kinek e vidéken szőlőbirtoka ne lett volna. A szőlőmivelés azonban hanyatlóban van, mert a filloxera, peronoszpora, a szőlőváltság stb. miatt pusztulni engedik a szőlőbirtokokat, a vidék egyedüli jövedelmi forrását s a lakosok ma már fehér rabszolgaként más boldogabb vidéken keresik mindennapi kenyerüket.

Ez a nehány sor csak halványan tükrözi vissza azon munkakört, mely az egylet rendelkezésére áll s melyen eddig is serényen munkálkodott.

III. A fiókegylet működése.

(Amerikai anyaszőlőtelep. Minta-gyümölcstelep és faiskola.. Gépraktár. Mértékhitelesitő hivatal. Hitelszövetkezetek. Ló-, szarvasmarha-, sertés- és baromfitenyésztés emelése. Kormány- és törvényhatósághoz tett javaslatok.)

Az egyesület tizévi fennállása óta a következő intézményeket létesitette.

Amerikai anyaszőlőtelepet állitott fel Vaslakon 1892-ben. A jelenleg beültetett terület 1455 négyszögölnyi, melyen csekély mennyiségü direkt termő tőkén kivül csakis nemesitésre való indirekt termő tőkék vannak 1894-ben már 10,000 darab vesszőt adott a telep, mely vesszőket az egylet a jelentkező tagok közt osztott szét.

Mintagyümölcstelepet és faiskolát állitott fel Tótlak község határában, öt kat. holdon. A területet 30 évi használatra ingyen adta át az egyletnek gróf *Szápáry* Géza. Az egylet e telepet 1894-ben állitotta fel s ennek faiskolájából az egylet tagjai ingyen ojtványokat fognak majd kapni.

Az egyletnek *gazdasági gépraktára* van 1893 óta Muraszombatban, melyből tagjainak jutányos áron s részletfizetés mellett adja el gazdasági gépeit.

Hordóhitelesitő hivatalt s hidmérleget állitott fel Muraszombatban 1893-ban. E két hivatalt az egylet felügyelete alatt *Kirbisch* Ferencz egyleti tag kezeli.

Az egylet közbenjárásával Halmos és Barkócz községekben *községi hitelszövetkezetek* alakultak.

Az egylet fennállása óta a földmivelés, talajjavitás, állattenyésztés, gépészet és háziipar fejlesztésére a következő müködést fejtette ki,

A járás méntelepei részére nehezebb *nórifaju apaállatokat* eszközölt ki a kormánytól. Muraszombatban dijazással egybekötött *lókiállitásokat* rendezett. A Bécsben 1890-ben rendezett lókiállitásra a vidék nórifaju lovaiból egy *kollekcziót* küldött fel. A kiállitott lovak bronzérmet és 140 frt jutalomdijat nyertek. Muraszombatban 1893. év óta évenkint dijazással egybekötött és *nemzetközi jellegü lóvásárt* rendez mindig szebb és szebb sikerrel. Itt a milleniumi állatkiállitás részére lovakat jelölt ki.

A *szarvasmarhatenyésztés* előmozditására mind a kormánytól, mind a központi egyesülettől *pinzgaui* és *simmenthali* fajbikákat eszközölt ki előnyös feltételek mellett. Saját költségén is vásárolt félvér-tenyészbikákat s szétosztotta a jelentkező gazdák között. *Szarvasmarha- s baromfidijazásokat* tartott a járás különböző vidékein. Kétszer Muraszombatban 1891-ben Vashidegkuton, 1892-ben Mártonhelyen, 1893-ban Vizlandván 1894-ben Bodóhegyen. *Tenyészbika-árverést* tartott Muraszombatban 1892-ben. A járás mostohább vidékein fajbikákat (pinzgauit) helyez el fajnemesités czéljából, sőt ezekért még tartási dijat is fizet.

Angol (Yorkshire) malaczokat hozatott s ki osztotta a sertéstenyésztés nemesitésére.

Fajbaromfiakat osztott tagjai közt u. m. fekete Langhsan, Plymouth Rock s pekingi réczét.

Műtrágyával kisérleteket tett, az eredményről ismertetést közölt hivatalos lapjában magyar s vend nyelven s tagjainak jutányos áron szerez be mütrágyát.

Gyakorlati előadást tartott a »peronospora viticola« elleni védekezésről; továbbá a »filloxera elleni védekezésről« és »a gyümölcsfa ápolásáról« szintén előadásokat tartott, melyeket magyar és vend nyelven tagjai közt nyomtatásban is szétosztott. A járási tanitókör méhesét segélyezte.

A járás hegyvidékének borait szélesebb körben ismertette, hogy így nagyobb piaczot szerezzen azoknak. »Magyar kincs« burgonyafajt tagjai részére meghozatta s terjeszti. Czukorrépamaggal, a rigai lenmaggal s a »durra« takarmánynövénynyel sikeres kisérletet tett. Normandiai almabor-készitő malmot és sajtót a kormány segélyével meghozatta s tagjainak bemutatta. Egy trieurt szerzett s azt tagjai használatára bocsátja. A háziipar előmozditására háziipar-czikkeket vásárol.

A fiókegylet nevezetesebb mozgalmai s inditványai a következőkben vázolhatók.

Az *állatorvosi állomás rendszeresitése* ügyében kérelmet terjesztett a törvényhatóságoz. A mátyásdombi *erdőségek kipusztitásának megakadályozása* érdekében a miniszteriumhoz folyamodott. A stájerországi *marhazárlat megszüntetése* tárgyában kérvényezett a törvényhatóságnál. Az ujonnan felállitott *ut-vám* tiszta jövedelmének hovafordítása tárgyában kérelmező feliratot terjesztett a törvényhatósághoz. A *járási faiskolák* ügyében kérelmet terjesztett az alispáni hivatalhoz. A *szarvasmarhabiztositás* eszméjét felvetette s inditványát a központi egylethez beterjesztette. Erdészetileg mivelhető területek *befásitása* ügyében a járás birtokosaihoz felhivást intézett. A *gyümölcstermesztés* előmozditására tervezetet dolgozott ki. A *járási faiskolák* felállitásáról és kezeléséről szóló szabályrendeletre önálló tervezetet dolgozott ki.

A *muraszombati vasut* ügyét egy ötös bizottság által előkészittette s a kész előmunkálatokat az érdekeltség rendelkezésére bocsájtotta.

Az egylet müködése *jelenben* főképp a következőkre terjed.

1895-ben Muraszombatban augusztus hó 24-én dijazással egybekötött nemzetközi lóvásárt rendezett, amelyen a milleniumi lókiállitás részére kijelölte a legalkalmasabb lóanyagot. 1895. évi szeptember hó elején Batthyándon szarvasmarha-, baromfi- s ez évben először sertéskiállitást rendez. A hegyvidéken pinzgaui tenyészbikákat helyez el, hogy a szarvasmarhatenyésztés ott is emelkedjék. Tenyészapaállatokat közvetit. Angolfaju malaczokat hozat s terjeszti a már meglevő baromfiakat. Az amerikai szőlővessző-telepen május hóban zöldojtási tanfolyamot rendez. Lenmagot oszt ki tagjai közt jutányos áron. Arankamentes lóheremagot s más magvakat rendel, illetve közvetit tagjai számára. Gazdasági gépeket, rézgáliczot, Thanatont, lópokróczot, glaubersót stb. tart raktáron. A gyümölcsmalmot és sajtót, valamint a trieurt tagjainak rendelkezésére bocsájtja. A kormányhoz kérvényt fog beterjeszteni, hogy amerikai szőlőtelepe s mintagyümölcstelepe részére segélyt nyerjen,

továbbá hogy a tapolczai vinczellérképezdében a járás vinczellér-gyermekei részére két ingyenes helyet engedélyezzen.

Tagjainak a következő kedvezményeket biztositja: Gazdasági czikkek olcsóbb beszerzése; gazdasági magvakat részben ingyen, részben jutányos áron oszt ki tagjai közt, apaállatokat szerez be kedvező feltételek mellett sőt néhányat ingyen oszt ki szegényebb községeknek, tüz- és jégbiztositásnál kedvezményeket kapnak az egyleti tagok, ingyen naptárt (Magyar földmivelők naptára) oszt ki tagjai közt 1893 óta, gyümölcsészeti s kertészeti füzeteket, a gyakorlati előadásokat két nyelven (magyar, vend) nyomtatva oszt ki tagjai közt, az egylet tulajdonát képező szakkönyvtárt az egyleti tagok rendelkezésére bocsátja, az anyaegyesület »Értesitőjét« ingyen kapják s a fiókegylet szerkesztésében s kiadásában megjelenő »Muraszombat és vidéke« czimü gazdasági s társadalmi heti lapot 3 frt évi előfizetés helyett 2 frtért kapják az egyesületi tagok.

NAGY-BÁNYAI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Nagy-Bánya.*

Nagy-Bánya és vidékének mezőgazdasági, de különösen gyümölcs-, szőlő- és bortermelésének előmozditására és tökéletesitésére *Turman* Olivér kezdeményezésére 1881 április havában *Torday* Imre, T. *Pap* Zsigmond, *Schönherr* Antal, *Csausz* János, dr. *Tóth* János, *Szirti* Ferencz, *Guzmann* Dénes, *Gábor* József, *Beregszászy* Sámuel, *Robelly* Lajos, *Molcsány* Gábor és *Vásárhelyi* Gyula alakitották meg mint alapitók a nagybányai gazdasági egyesületet.

Az egylet körében kivált a szőlő- és bortermelés fejlesztése terén kiváló tevékenységet fejtettek ki: *Turman* Olivér egyleti elnök, *Csausz* János alelnök és *Torday* Imre titkár.

Az egyesület müködési területén: Nagy-Bánya város határában a nagybirtok teljesen hiányzik és csak kisbirtokok vannak, melyekben a szokásos mezőgazdasági termelésen kivül különösen a gyümölcs- és szőlőtermelés igen nagy mértékben üzetik. Ugy a szőlő-, valamint különösen a gyümölcstermelés azért is nagyjelentőségű e város gazdasági rendszerében, mert régóta hires gyümölcstermelő vidéket képezvén, a külföld, de az ország többi része évenkint nagymennyiségű gyümölcsöt vásárol ott s ezzel a nagybányaiaknak legbiztosabb és legjövedelmezőbb kereseti forrását nyitja.

Épen azért az egyesületnek is főmüködése ezen két speciális termelési ág fejlesztésére irányul s különösen a mióta a filloxer-vész a szőlőket elpusztitotta, ezeknek rekonstrucziójában csucsorodik ki az egyesület tevékenysége.

Az egyesület müködése megalakulásától kezdve 1892. évig meglehetős csekélynek mondható, a minek oka főkép abban keresendő, hogy csekély anyagi eszközei miatt folytonosan anyagi zavarokkal küzdött, melyeknek rendezése müködésének kifejtésében nagy akadályt

képezett, ez annyira ment, hogy 1892-ben az egyleti tagok egy nagy része megunván a folytonos küzködést, melynek csekély eredményét látták, az egyesületet teljesen beszüntetni kivánta. A lelkesebb tagok azonban ebbe bele nem egyezvén, az egyesület ügyeit erélyesen vették kezükbe s midőn Nagy-Bánya város hatóságától az egyesület részére számottevő segélyt is sikerült kieszközölniök, az egyesületet nemcsak a feloszlatástól mentették meg, hanem azt virágzásra is emelték, ugy, hogy most már az egyesületnek nemcsak jelenlegi müködése, hanem jövője is teljesen biztositottnak látszik.

Az egyesület tulajdonképeni müködésének kezdete tehát az 1892. évre esik.

Midőn 1892. év november havában az egyesület ügyeinek vezetése az uj tiszti karra bizatott — az egyesületnek már régebben alapitott gyümölcsfa- és szőlőtelepe bekeritve nem volt ; — minden évben 70—80 frt költséggel a gyümölcsfa-oltvány táblákat nyulkár ellen rőzsékkel bekerittetni, s az anyafákat külön bekötözni kellett. Első dolga volt az uj vezetőségnek ezen állandó kiadás kikerülése végett a mintegy 7 holdat tevő gyümölcsfa iskolát tölgyfa karókkal bekerittetni s a főbb utakat járható állapotba helyezni.

Ezen idő óta a gyümölcsfa iskola évről-évre bővittetik, s immár abban a helyzetben van az egyesület, hogy nemcsak nagyobb mennyiségü alma- és körte-oltványokat, hanem cseresznye-, meggy-, baraczk-, szilva-, szederfákat, gesztenye-csemetéket is bocsáthat olcsó áron forgalomba. 1894. évben 1000 frt, — 1895. évben 1150 frt ára gyümölcsfát adott el az egylet.

A szőlőiskolákra az egyesület különös gondot fordit, az amerikai szőlővessző szaporitó anyatelepet folytonosan nagyobbitja.

1892. évben, midőn az uj tisztikar az egyesület vezetését átvette, az egylet az 1890. évben telepitett 2 hold amerikai szőlőszaporitó anyatelep felett rendelkezett, és pedig 3 tábla vegyes Riparia és Vitis Solonis és 1 tábla Jaquez. Oltógalynak való hazai telepités azonban nem volt. Ezen segitendő 1893. és 1894. évben ki is ültettek 2000 európai anyatőkét, melyekről már 1895. évben oltáshoz alkalmas zöld oltógalyakat szedhettek.

A Jaquez-tábla 1893. vvben termést is bemutatta, a fürtök azonban igen apró, husos, nagy magu bogyókkal voltak megrakva, lazák s a telepen be sem értek, a szőlktőke pedig a peronosporának melegágya, mely sok rosz tulajdonai miatt ezen vidékre nem való direkt-

termő fajt a telepről kiküszöbölték, s helyette 1894. év tavaszán igen szép növekedésben levő, becses alanyul szolgáló Rupestris monticola amerikai szőlőfajt telepitettek. Ezenkivül ugyancsak 1894. év tavaszán létesitettek egy tábla tiszta York-Madeira, Solonis és Riparia-Portalis, és 1895. év tavaszán egy tábla Ripária-Portalis anyatelepet, melyek a létező 1890. évi telepitéseknek teljesen megfelelnek, s igy immár 4 hold amerikai szőlővessző-szaporitó anyatelep áll rendelkezésre, melyből a közel jövőben már jelentékeny számu vessző lesz forgalomba bocsájtható.

1894. év őszén szőlőoltvány iskolának megforgattatott 2 hold terület.

1895. év őszén szintén amerikai szőlővessző-szaporitó anyatelep létesitése végett 4 hold területet alagcsövezett és rigoliroztatott, az egylet s a kiültetéshez szükséges amerikai és hazai szőlővessző-anyagot beszerezve 1896. év tavaszán betelepitették, ezzel azután leszámitva az utakat, mintegy 7 hold 16—18.000 amerikai anyatőkével kiültetett terület felett rendelkezik.

A szőlőoltvány-termelés körül is fejtett ki az egylet tevékenységet; 1893. év tavaszán beoltott 25.000 szőlővesszőt, ebből értékesitett mintegy 6000 drb fásoltványt. Ezen első évi meglehetős jó sikeren felbuzdulva 1894. évben drága pénzen beszerzett vesszőből már 90.000-et oltottak, azonban fájdalom, ezen mennyiségből az idő viszontagságai folytán csak 7000 oltványt értékesithettek.

1894. évben a városi szőlőhegyen egy kisérleti szőlőoltvány-iskolának a létesitése határoztatott el. Robelly Lajos tagtárs szivességből — ingyen — átengedett 200 □-öl területen 1895. év tavaszán eliskoláztatott 8000 oltás, az eredmény mintegy 1200 drb oltvány volt, mely mennyiség, — ha a kora tavaszszal beállott huzamosb időn át tartó szárazság, s később hideg eső közbe nem jönnek — bizonyára nagyobb lett volna, de igy is sokkal jobb eredmény éretett el ott, mint a telepen, mert a telepen eliskolázott 70.000 oltásból megfogant 4000 — kifogástalan — ojtvány. Ezen szembetünő csekély megfogamzási % azonban az idő viszontagságának tudható be, melylyel daczolni nem lehet. Csupán a kisérletképen jól felemelt s igy a nap hevének inkább kitett széles és magas bakhátakba elískolázott oltványok mutattak gyenge, de mégis elfogadható 16 százalék megeredést. Azonban meg kell emliteni s ez némileg indokolja a sikertelenséget, hogy az állami telepekről készpénzen beszerzett 32.000 szőlővessző közül 9000 mint teljesen használ-

hatatlan kiselejteztetett, s be nem oltatott, tehát rossz volt az oltóanyag, sőt különös nagy kárt okozott a drótféreg is. Hogy az oltóanyag rossz volt, igazolja már azon körülmény is, miszerint mig egyes bakhátak egyenletes megfogamzási % tüntettek föl, addig más bakhátakban csak itt-ott mutatkozott egy-egy gyenge oltvány, mely mint ilyen el is pusztult, már pedig a telepen az oltványok a nagy szárazság alatt meg is öntöztettek.

Ezen évről-évre kevés különbséggel ismétlő gyenge eredménynek számottevő oka az is lehet, hogy a szőlőoltvány-iskola 1893. évtől kezdve minden évben ujonnan forgatott más-más területen volt, ez pedig semmi esetre nem volt előnyére, hanem hátrányára az oltványoknak, mert épen az anyagiak miatt nem voltunk képesek egyszerre 4 holdat forgatni, mivel nemcsak oltvány-iskoláról gondoskodni, hanem a szőlővesszőszaporitó anyatelepet is fejleszteni, bőviteni kellett, s azért voltunk kénytelenek 1893. évben oltvány-iskolának használt területet amerikai szőlővel betelepiteni, s az iskola részére uj területet forgatni, — 1894. évben szintén igy kellett eljárni, 1894. év őszén azonbav 40 cm. mélyre forgatott 150 szekér homokkal és bő trágyával ellátott s 1895. évben szőlő-iskolának használt területet állandóan oltvány-iskolának tartjuk fönn, s remélhető, hogy az immár kellőleg megjavitott talajban a jövőben jobb eredményt fogunk elérni nemcsak, hanem a hegyi kisérleti iskolában is, annyival inkább, mert alanyul csakis a szabadban a tőkén kitelelt saját vadvessző készletünket fogjuk beoltani.

Az amerikai szőlőkultura szakképzett munkásszemélyzetet igényel, a miben azonban hiány volt, most ezen is segitve van, mert nemcsak szőlő-oltás és kezelés, hanem a telepen előforduló munkák elsajátitása és elvégzése czéljából az egylet által begyakorolt 24 munkás van alkalmazásban, kik közül már hatot az egyesület kötelékéből elbocsáthattak, ezek helyett azonban ujakat alkalmaznak. Ez által a szőlőbirtokosoknak megbizható szakképzett munkásokat óhajtanak nevelni. Kisérlet tétetett egy paraszt szőlőmunkás-képző állandó tanfolyam létesitésére is. Az egyesület folyamodványára a kormány a viszonyok tanulmányozásával Engelbrecht Károly központi szől. és bor. főfelügyelőt bizta meg, ki a telepet 1895. év julius havában meg is látogatta, s a tapasztaltak felett elismerését nyilvánitotta, s különösen hangsulyozva megdicsérte az amerikai szőlővessző-szaporitó anyatelep fejlesztése körül tanusitott elővigyázatot, megemlitvén azt is, hogy ily előrevaló gondoskodással ritkán találkozni, mivel legtöbb helyütt a szőlőhegyek kopárok, de szőlőiskola

kevés helyütt van, itt pedig, a mint meggyőződött, a régi szőlők meglehetős jó karban vannak, de a telepitéssel is jó előre haladtak.

1893—1895. években az egyesület kertésze hetenként két órán tartott a helybeli közös iskola növendékeinek előadást a gyümölcsészetből, s évenként 6—6 korona jutalommal részesitettük a szorgalmasabb és ügyesebb tanulókat.

Az egyesület vagyoni helyzete a következő:

1893. évben	volt bevétel	3987	frt	08	kr.,	kiadás	3983	frt 25 kr.
1804. évben	» »	5573	frt	28	kr.	»	5220	frt 84 kr.
1895. évben	» »	5131	frt	34	kr.	»	5021	frt 19 kr.

Az egyesület régebb időbeli müködése köréből ki kell még emelni, hogy 1883-ban és 1891-ben Nagy-Bányán sikerült gyümölcskiállitást rendezett, valamint, hogy az 1885-iki orsz. kiállitás gyümölcskiállitásában jó sikerrel vett részt.

Az egyesületi tagok 2 frt évi tagsági dijat fizetnek, melynek fejében minden tag évenkint 5 darab nemes gyümölcsfa-ojtványt kap ingyen, továbbá az egyesület szőlő- és gyümölcstelepeinek termékére olcsóbb áron a tagoknak a nem tagok felett elővételi joguk van.

A nagy-bányai gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr
1	Alapitványi vagyon kamatai	200	—
2	Tagdíjak	8	50
3	Vállalkozásból eredő jövedelem:		
	a) gyümölcsfaojtványból	150	—
	b) szőlőojtvány	767	—
4	Takarmányból	100	—
5	Segélyek:		
	várostól	1200	—
	Bevételek összege	3425	50
	Kiadás		
1	Lakbérekre	—	—
2	Irodai költségekre	20	—
3	Személyzeti kiadások	800	—
4	Gyümölcsfamagoncz termelésre	495	—
5	Szőlőtelepitésre és	1043	—
6	ojtvány-szőlővessző beszerzésére	185	—
7	Homok és trágyafuvarozás	270	—
8	Karókra	236	—
9	Kísérletek költségei, műtrágyakisérlet	50	—
10	Takarmányelőállitás	70	—
11	Földforgatás alagcsövezés	800	—
12	Ojtópajta-épités	500	—
13	Szaklapok, hirdetés, nyomtatványok	130	—
14	Gazdasági eszközökre	50	—
15	Magvakra	50	—
16	Kertészi jutalék	150	—
17	Vegyes és előre nem láthatókra	100	—
	Kiadások összege	4949	—
	Kiadási többlet	1524	50

A nagy-bányai gazdasági egyesület tag-létszám kimutatása.

É v	Tiszteletbeli tag	Alapitó tag	Rendes tag	Összesen
1881	—	1	25	26
1887	4	3	96	103
1894	5	4	109	118
1895	5	4	99	108

A nagy-bányai gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzs-vagyon	Évi bevétel						Kiadás összesen	
		tagdijból		közvetités és vállalkozásból		segélyekből állami	segélyekből városi		
	frt	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1882	40	29	—	706	94	500	300	1452	53
1885	80	153	—	1673	79	500	300	2528	87
1888	130	203	—	1144	15	—	300	1602	23
1891	130	164	—	2258	50	—	800	3124	73
1894	170	234	42	2747	51	1800	800	5220	84
1895	170	177	—	3715	04	—	1200	5022	51

A nagy-bányai gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

A) Cselekvő.

Folyó-szám	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	Ingatlanok: *a)* kisérleti telep berendezése	13066	75
	b) gazdasági épületek, csür, ojtópajta, aszaló	1350	—
	c) gazdasági eszközök	445	54
2	Felszerelések, gépek stb.	236	—
3	Értékpapirok, alapitvány	170	—
4	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	17	—
5	Készpénzmaradvány a mult évről	352	44
	Összesen	15637	73

B) Szenvedő.

	2031 frt 54 kr. épületek és eszközök 20% avulása	406	31
	Összesen	406	31
	Egyenleg	15231	42
	Együtt	15637	73

NAGYSZOMBAT VIDÉKI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Nagyszombat.*

Alapitatott 1881. deczember hó 26-án. A város és vidék gazdái akkor ugy szólván kényszeritve voltak egyletet alakitani, hogy szövetkezés utján védekezzenek akkoriban a nagyszombati czukorgyár által gyakorolt tulkapások ellen. Az egyesülés akkor a legsimábban sikerült, és az egyesület azóta a vidék gazdasági viszonyaira a legjobb befolyást gyakorolja.

Az egyesület elnökévé *Vaymár* Miklós helybeli birtokos alelnökké id. *Wallner* János, titkárrá *Szibenliszt* Géza választatott meg, kik mindannyian mai napig is viselik e tisztségeket.

Az egyesületnek alapitása óta állandóan 250—280 tagja van kik évente csak 2 frtnyi tagdijat fizetnek, mely összegből egyleti helyiség, lapok, fütés, világitás és egyéb kisebb kiadások fedeztetnek.

Az egyesület mindig a pozsonymegyei gazdasági egyesület fiókjának tekintette magát és az anya egyesület a fiók egyletet minden ténykedésében támogatotta is ugy, hogy a kisérletezés és az állat dijazások az anyaegylet áldozatkészsége folytán rendszeresen gyakorolhatók.

Az egyesület főfeladatává a *szarvasmarhatenyésztés* emelését tüzvén ki, már 1882. ápr. 24-én egy általános *szarvasmarha szemlét* rendezett, mely alkalommal arról győződött meg, hogy ugy a városnak mint a vidéknek igen szép tenyész anyaga van és a helyes irányban vezetett tenyésztési jó eredményre fog vezetni. A piros tarka szarvasmarha fajta már akkor is tulsulyban lévén, eleinte, hogy ez általánosittassék telivér berni bikákat szerzett az egyesület s azokat a községeknek, az állam és a megyei gazd. egyesület pénzbeli segélye folytán olcsó áron osztotta ki. Később kuhlandi telivér bikákat importált az egylet és jelenleg már 6 év óta szimmenthali fajbikákat szerez be az egész járás számára. Az eredményre büszkén tekinthet az egylet, mert a járás szarvasmarhája ugy a testalkat egyformasága, mint egyforma szine, kitünő hizó képessége folytán

igen keresett és »*Nagyszombati tájfaj*« (Tyrnauer Landschlag) elnevezése alatt nem csak a szomszéd megyék hizlalói de főkép alsó Austria, Morva és Csehország gazdái által igen kerestetnek.

Az egyesület két izben rendezett nagyobb szabású három napra terjedő *kiállitást.* Az elsőt 1883. a másodikat 1891. évben, mindkét alkalommal tanuságot tévén arról, hogy az állattenyésztés terén nevezetes haladást mutat az egylet működési területe. Mindkét kiállitás a helybeli iparczikkek bemutatására is szolgált és igen jó erkölcsi és anyagi sikerrel végződött.

Ezenkivül részt vett az egyesület az 1885-iki országos és 1890-iki bécsi kiállitásban mezőgazdasági termékekkel és állatokkal.

1887. évben az egyesület ismét tanujelét adta életrevalóságának mert nagy fáradsággal ugyan, de mégis sikerült Nagyszombatban egy, czikória gyárat létesiteni, melynek számára a vidék jelentékeny jövedelemmel termeli ezen kiváló ipari növényt.

1888. évben az egyesület azon fáradozott, hogy Nagyszombatban egy földmives iskola létesitessék. E czélra kibérelt egy 24 holdnyi nagyságu területet, hajlandó volt telket is adni az épitkezésre, a helybeli gazdák felajánlották az összes munkálatok ingyen végzését, de az egylet ezen fáradozása eredményre nem vezetett mert a terv hosszas vajudás után dugába dölt.

Meg kell hogy emlitsük az egyesület azon igen jó és üdvös intézkedését, hogy a férfi és nő cselédeket jutalmazza, tekintet nélkül a szolgálati minőségükre. Évenként több bizottság bejárja az összes majorokat előre való bejelentés nélkül és a hol a legjobb rendet és tisztaságot találja ott a cselédeket jutalmazza, ez által igen serkentőleg hat a cselédek jó víseletére és kötelességük hü teljesitésére.

1892. év tavaszán az egylet emberbaráti érzületének is szép tanujelét adta, mert felhivása folytán sikerült helyben és a járásban 7 waggon rakomány burgonyát, gabonát, hüvelyest. kenyeret stb. gyüjteni az árva- és trencsénmegyei inségesek számára.

Az egyesület bizottságai hetivásárok alkalmával az eladást és vételeket is ellenőrzik.

A nagy-szombati gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

Folyósz.	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	Felszerelések, butorok, gépek	400	—
2	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	200	—
3	Készpénzmaradvány a mult évről	600	—
	Összesen	1200	—

A nagy-szombati gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyósz.	Bevétel	Érték frt	Érték kr.
	Pénztári maradvány	1200	—
1	Tagdijak	600	—
2	Segélyek	600	—
	Bevételek összege	2400	—
	Kiadás		
1	Lakbérekre	300	—
2	Irodai költségekre	100	—
3	Személyzeti kiadások	40	—
4	Kert és faiskola kezelési költségei	600	—
5	Tenyészállatok vásárlására	200	—
6	Irodalmi kiadványok költségei	50	—
7	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	200	—
8	Kisérletek költségei	50	—
9	Előadások költségei	—*	—
10	Utazásokra és kiküldetésekre	100	—
	Kiadások összege	1640	—
	Bevételi többlet	760	—
	Együtt	2400	—

NÉMET-CZERNYAI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: *Német-Czernya.*

Megyei vagy vidéki gazdasági egyesület hiányában, különös tekintettel Német-Czernya vidékének német és szerb ajku lakosai magyarositására és a helyes gazdasági elveknek közöttük való terjesztésére, 1876. év junius hó 30-án alakult meg a német-czernyai gazdasági egyesület. Alapitók voltak: Dr. *Engelsz* János, *Baar* József, *Vincze* Pál, dr. *Kladrobecz* Gyula, *Brezsovszky* Lajos, *Krepsz* József, a kik valamennyien népszerü gazdasági felolvasások, kisérleti telepek felállitása, faiskola létesitése s az állattenyésztés terén az egyesületnek legjelentékenyebben müködő tagjai voltak.

A német-czernyai gazdasági egyesület müködési területe 5 községnek 14 ezer holdnyi területére terjed ki. Az egyesület müködése körébe tartozó 5 községben legnagyobbrészt parasztgazdaságok vannak, a melyeken főtermények buza, tengeri, zab, árpa és vörös here, azonkivül csekély mennyiségü homoki szőlő és gyümölcsösök léteznek.

Az egyesület 1878-ban egy 6 hold nagyságu *kisérleti telepet* rendezett be, a melyet az egyesület részére gróf *Csekonics* Endre nagybirtokos olcsó haszonbéri áron engedett át. Ezen a telepen később a kisérleti telep megszüntetése után az egyesület *gyümölcsfaiskolát* állapitott. Létesitett az egyesület *hitelszövetkezetet*, a mely azonban 6 évi fennállása után megszünt. Szervezett *gazdasági kirándulásokat*, igy Mezőhegyes, a kis-bér és a bábolnai állami ménesbirtokok megtekintésére és a szegedi, temesvári és aradi szeszgyárak és hizlaldák megtekintésére és az ezen vidéken levő nagyobb uradalmak megszemlélésére. A községek tanitóit segélylyel látta el, hogy azok a buziási méhészeti tanfolyamon részt vegyenek, ugyszintén a nagyszentmiklósi földmives-iskolában több német-czernyai származásu tanulót segélyben részesitett.

Az egyesület kisérleti telepén különösen arra szoritkozott, hogy ott bemutassa a kisbirtokosok által haszonnal termelhető különféle kereskedelmi növények termelését és a mütrágyák használatát. Ezenkivül apaállatok beszerzését közvetitette és állami fedeztetési állomások felállitását eszközölte ki. Az egyesület továbbá beszerzett vetőmagtisztitó, daráló és szecskavágó, továbbá morzsoló gépeket, a melyeket az egyesületi tagoknak mérsékelt dij fizetése mellett használatra átenged.

Az egyesület továbbá minden év téli időszakában *népszerü felolvasásokat* tart, a melyeken különösen a Csekonics-uradalom gazdatisztjei jelentékeny részt szoktak venni. Az egyesület tagjainak a taglétszám arányában nemes gyümölcsfákat ingyen oszt ki, valamint kisérleti terén termelt magvakat szintén dijtalanul osztja ki. A ló- és szarvasmarhatenyésztés emelését 2—3 évenként tartani szokott *csikó-* és *borjudijazásokkal* is előmozditja. Minden egyleti tag dijtalanul kap évenként egy nehány nemes gyümölcsfát, mérsékelt dij mellett használja az egyesület tulajdonát képező gépeket, dijtalanul közvetit tagjai számára tüz- és jégbiztositást és gépek beszerzését is.

A német-czernyai gazdasági egyesület taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag à 10 frt	Rendes tag à 50 kr.	Összesen
1876	14	195	209
1877	17	203	220
1878	17	207	224
1879	17	127	144
1880	17	129	146
1881	22	160	182
1882	28	160	182
1883	30	240	270
1884	39	236	275
1885	41	236	277
1886	43	232	275
1887	45	210	250
1888	46	210	256
1889	46	210	256
1890	46	212	258
1891	47	210	257
1892	47	150	197
1893	47	150	197
1894	47	150	197
1895	47	150	197

A német-czernyai gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Évi bevétel						Kiadás összesen	
	tagdijból		faiskola és gépek		állami segély			
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1876	237	50	190	31	—	—	393	69
1877	131	50	468	53	—	—	537	86
1878	103	50	115	11	—	—	148	27
1879	63	50	186	74	—	—	226	87
1880	64	50	401	74	—	—	384	85
1881	130	—	366	32	—	—	267	81
1882	140	—	1125	35	300	—	814	48
1883	140	—	1279	70	300	—	1291	76
1884	208	—	974	49	—	—	792	13
1885	138	—	931	62	—	—	1043	05
1886	136	—	659	64	—	—	719	35
1887	125	—	804	33	—	—	851	17
1888	115	—	923	57	—	—	1032	50
1889	105	—	1245	61	—	—	1287	46
1890	106	—	812	50	100	—	1018	—
1891	115	—	925	39	100	—	1127	41
1892	75	—	224	41	—	—	263	98
1893	75	—	305	89	100	—	420	18
1894	75	—	252	33	—	—	256	05

Jegyzet. 1892-ik év óta, a faiskola házilag nem kezeltetvén, a bevétel és kiadások összege ehhez képest apadt.

A német-czernyai gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

A) Cselekvő.

	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	***Ingatlanok:***		
	a) földterület	—	—
	b) kisérleti telep és berendezése (faiskola 59052 drb fa)	4764	62
	c) gazdasági épületek	835	—
	d) lakház (kertészlak)	724	—
	e) egyéb ingatlanok	321	50
2	Felszerelések, gépek stb.	226	—
3	Készpénz-maradvány a mult évről	71	28
	Összesen	6942	40

B) Szenvedő.

	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
	Tartozások:		
	Felvett kölcsön	170	—
	Összesen	170	—
	Egyenleg	6772	40
	Együtt	6942	40

A német-czernyai gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyószám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	71	28
1	Tagdijak:		
	a) hátralék	75	—
	b) folyó évi		
2	Ingatlanok jövedelme	—	—
3	Csemeték eladásából	166	—
4	Méhészet és gépek után	80	—
	Bevételek összege	392	28

Folyószám	Kiadás	1895. évi előirányzat frt	kr.
1	Irodai költségekre	6	—
2	Kertészet és méhészet kezelési költségei	97	97
3	Gépek és eszközök vásárlására	56	50
4	Kisérletek költségei	26	—
5	Utazásokra és kiküldetésekre	19	50
6	Vegyesekre	47	—
	Kiadások összege	252	97
	Bevételi többlet	139	31
	Együtt	392	28

NYITRAVÖLGYI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: Ó-Széplak.

A nyitravölgyi gazdasági egyesület 1872. évi márczius hó 21-én alakult meg, azon czélból, hogy a termékeny Nyitravölgy gazdái egy oly vidéki gazdasági egyesülettel birjanak, amely a közös érdekü Nyitravölgyének gazdasági érdekeit képviselje és haladását előmozditsa tekintet nélkül arra, hogy a Nyitravölgy három törvényhatóság területére nyulik, t. i. Nyitramegyének a privigyei, zsámbokréti, nagytapolcsányi, részben pedig a galgóczi és nyitrai járására, Barsmegyének oszlányi, Trencsénmegyének pedig baáni járására, melyek azonban gazdasági viszonyaik tekintetéyen majdnem teljesen egyformák.

Az egylet alapitó voltak első sorban *Welsz* Antal kovarczi nagybirtokos és báró *Friesenhof* Gergely nedanóczi haszonbérlő.

Az egyesületi tevékenység minden ágában hathatósan müködő vezérférfiak voltak: *Birly* Lajos, *Bacskády* Jenő, *Bauer* Lipót, *Beer* Vilmos *Cziffer* Manó, *Dierer* Henrik, *Eliás* Gyula, báró *Friesenhof* Gergely, *Fojtik* Tivadar, *Herman* Hubert, báró *Haupt Stummer* Lipót Jenő, *Hecht* Jónás, *Kosztolányi* László, *Kaltenbach* Gyula, *Konold* Frigyes, *Kosztolányi* Zsigmond, *Keletsényi* Béla, *Klapetek* Ferencz, *Kraft* János, *Klingensteini* Hutten Mór, *Lang* Bertalan, *Leporis* Dénes, *Lamperter* Vilmos, *Pollák* József, *Quaiser* Henrik, *Schreiber* Bernát, *Sutter* Ottó, *Studienka* Zsigmond, *Schmitt* Károly, br. *Stummer* Ágost, *Smitt* József, *Szymonek* János, *Skorpil* Ede, báró *Stummer* Sándor, br. *Skrbensky* Antal, *Salzberger* József, id. dr. *Wischin* Antal, báró *Weisz* Pál, *Weisz* Antal, *Wolf* János, *Wurczinger* Henrik.

Az egyesület müködési területe Nyitra-, Borsod- és Trencsénmegyéknek már említett járásaira terjed.

Az egyesüteti tevékenység inkább a közép és parasztgazdaságokra terjed ki, mint a nagybirtokra. A különböző gazdasági ágak között

főleg a szarvasmarha tenyésztés emelésére fordít az egyesület különös figyelmet.

Az egyesület működése köréből különösen kiemelendő, hogy 1889-től az egyesület a liptó-ujvári földmivesiskolában 4 növendéket tanittatott ki, a szem előtt tartott czélt azonban teljesen nem érte el, mert mind a 4 növendék elhagyta saját parasztgazdaságát és gazdatiszti pályára lépett.

Az állattenyésztés terén 1879—1887-ig tehénfedező állomásokat tartott fenn és pedig : 1879-ben 4 állomást, 3 pinzgaui és 1 berni bikával, 1880-ban 11 állomást, 7 pinzgai és 4 berni bikával, 1881-ben 16 állomást, 14 pinzgaui és 2 berni bikával, 1883-ban 15 állomást, 11 pinzgaui és 4 berni bikával, 1884-ben 15 állomást 10 pinzgaui és 5 berni bikával, 1885-ben 17 állomást, 16 pinzgaui és 1 berni bikával, 1886-ban 9 állomást 9 pinzgaui bikával, 1887-ben 9 állomást 9 pinzgaui bikával.

A szarvasmarhatenyésztés emelése érdekéből ezenkivül majdnem évenkint rendeztettek borju-dijazások, bika- tenyész sertés- és tenyész baromfi vásárok.

A talajjavitás terén a trágyagipsz használatának főkép a kisgazdák között való elterjesztése nagyobb gazdaságokban pedig a különféle mütrágyák elterjesztése, szintén egyik jelentékeny részét képezte az egyesület működésének.

Az egyesület fennállása óta a következő *kiállitásokat és versenyeket* rendezte.

1872. évben termény- és gépkiállitás, melyen 200 kiállitó, 2500 tárgygyal és 5000 látogató jelent meg. E kiállitásból az egyesületnek 100 frt. jövedelme maradt.

1873-ban állatkiállitás Tavarnokon. Kiállittatott 99 szarvasmarha, 49 juh, 19 sertés, 33 baromfi, s jövedelem 278 frt volt. Ugyanekkor *arató verseny* tartatott Tavarnokon 8 géppel.

1874-ben termény- és gépkiállitás Tavarnokon, melyen 200 kiálitó, 2000 tárgygyal és 2000 látogató volt jelen. E kiállítás az egyletnek 200 frt jövedelmet hozott.

1875-ben aratógép-verseny N.-Bossányban 31 géppel. Ugyanakkor a legjobb parasztmajorok is dijazásban részesültek.

1877-ben állat- és gépkiállítás Nagy-Bossányban, hol 98 kiállitó ezek között 81 parasztgazda kiállitott 160 lovat, 148 szarvasmarhát, 110 juhot 19 sertést és 69 baromfit. Ezen a kiállitáson 3000 látogató volt s az egyletnek 180 frt jövedelmet hozott.

1878-ban szántásverseny tartatott Koóson, Pereszlényben, Cserenyén és Nagy-Bossányban továbbá egy kézi *aratógép-bemutatás* Nedanóczon.

1879-ben gyümölcs- és *kertészeti kiállítás* Kis-Béliczén, hol 74 kiállító, 934 tárgygyal és 350 látogató volt.

1881-ben szőlőszeti előadás tartatott Galgóczon és hármaseke bemutatás Nagy-Bossányban, továbbá borju dijazások Zsámbokréten, Sissón és Lazánban.

1882-ben állat- és gépkiállitás Nagy-Tapolcsányban, melyen 132 kiállitó 497 állattal és több mint 200 géppel és 3340 látogató volt. Ugyanezen évben *borju-dijazások* tartattak Dvornikon és Chrenóczon, valamint *hármaseke bemutatás* Neoanócz és Ó-Széplakon.

1883-ban gyümölcstermelők dijazása és többféle *eke bemutatása* tartatott N.-Tapolcsányban, valamint *borju-dijazások* Sissón, Novákon, N.-Bossányban, Rudnón és Tuzsinán.

1884-ben aratógép-verseny volt Tavarnokon 12 géppel,

1885-ben bikavásárok Privigyén és Zsámbokréten.

1886-ban nagyszabásu *állat- és gépkiállitás* volt N-Béliczén, hol 207 ló, 455 szavasmarha, 140 juh, 76 sertés, 128 baromfi és 310 gép volt kiállitva és 5000 látogató volt. Ugyanezen évben *bikavásárok* tartattak Zsámbokréten és Privigyén.

1889-ben eke- és szántásverseny volt Ludányban a Jull Fowler-féle gőzekékkel, ezzel kapcsolatban pedig 92 különféle elavult eke kiállitásával.

1893-ban baromfi-kiállitás volt Kis-Béliczen, melyen 157 kiállitó, 247 baromfi-törzszsel vett részt.

1894-ben tenyész-sertésvásár tartatott Tavarnokon, amidőn 37 kiállító, 159 darabbal volt jelen. Ugyanezen évben *tenyészbaromfi* vásár volt Tavarnokon, melyen 32 kiállitó 101 baromfi-törzszsel vett részt.

5. Az egyesület közvetités utján körülbelül 60 bikát és különféle magvakat, továbbá nagyobb számu eredeti fajtabaromfi, főként Plymouth- és Langshan-fajt helyezett el tagjainál.

Az egyesület kivitte a szarvasmarhatenyésztési megyei szabályrendelet életbeléptetését Nyitramegyében és a tüzrendészet terén több megyei rendeletet.

Az egyesület jelenlegi müködése főként a gyümölcsborkészités, sertés- és baromfitenyésztés emelésére irányul s ezenkivül különösen vándorelőadások tartása által az összes gazdálkodási ágak fejlesztését igyekszik előmozditani.

A nyitravölgyi gazdasági egyesület költségvetése az 1895-ik évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
	Pénztári maradvány	428	35
1	Tagdíjak		
2	Alapítványi vagyon kamatai	79	80
	a) hátralék	200	—
	b) folyó évi	800	—
3	Vállalkozásból eredő jövedelem:		
	gépek eladása és közvetítése, vetőmagvak és csemeték	300	—
4	Biztosítási díjakból	1000	—
	Bevételek összege	2808	15
	Kiadás		
1	Lakbérekre	60	—
2	Irodai költségekre	200	—
3	Személyzeti kiadások	1060	—
4	Gépek és eszközök vásárlására	50	—
5	Irodalmi kiadványok költségei	450	—
6	Kiállítások és versenyek rendezésére és díjaira	150	—
7	Előadások költségei	200	—
8	Utazásokra és kiküldetésekre	100	—
9	Vegyesekre	138	15
	Kiadások összege	2408	15
	Bevételi többlet	400	—
	Együtt	2808	15

A nyitravölgyi gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel			Kiadás összesen
		tagdijból	közvetítés és vállalkozásból	állami segély	
	frt	frt	frt	frt	frt
1872/73	405	877	494	—	1211
1873	413	889	1000	—	1439
1874	471	614	768	—	1304
1875	503	779	52	—	1003
1876	539	1073	675	—	918
1877	587	1332	1340	—	1632
1878	628	956	1540	—	1606
1879	673	1152	1615	1000	2713
1880	714	923	1690	1000	2797
1881	758	1272	2324	1000	4539
1882	809	1084	7585	1650	5961
1883	850	894	3121	—	4838
1884	893	990	4748	400	6268
1885	1018	689	4882	400	6012
1886	1069	760	9298	400	10200
1887	1123	682	2902	—	3688
1888	1179	791	6543	—	7302
1889	1240	711	4259	—	5871
1890	1302	868	7293	—	6496
1891	1387	1132	3964	—	4762
1892	1448	1157	4255	—	5451
1893	1520	1060	2684	—	3740
1894	1596	1101	2305	—	3703

A nyitravölgyi gazdasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

A) Cselekvő.

Folyószám	Megnevezés	Érték	
		frt	kr.
1	Felszerelések, butorok, gépek stb.	600	—
2	Takarékpénztári betét (tenyészállatalap)	1596	—
3	Aktiv követelések (tagdijhátralékok) stb.	1188	57
4	Készpénzmaradvány a mult évről	428	35
	Összesen	3812	92

B) Szenvedő.

	Különféle tartozások	562	57
	Összesen	562	57
	Egyenleg	3250	35
	Együtt	3812	92

A nyitravölgyi gazdasági egyesület tag-létszám kimutatása.

Év	Alapító tag	Rendes tag	Összesen	Év	Alapító tag	Rendes tag	Összesen
1872	21	109	130	1884	24	547	571
1873	23	131	154	1885	30	538	568
1874	23	138	161	1886	30	534	564
1875	23	107	130	1887	30	531	561
1876	23	166	189	1888	30	500	530
1877	24	198	222	1889	30	395	425
1878	24	348	372	1890	30	382	412
1879	24	432	455	1891	30	373	403
1880	24	513	546	1892	30	368	388
1881	24	553	577	1893	30	302	332
1882	24	515	539	1894	30	289	319
1883	24	556	580	1895	30	289	309

PAPKESZI GAZDAKÖR.

Székhelye: ***Papkeszi.***

A gazdakört 1885. szeptember hó 19-én *Rozsos* István, *Nagy* István, *Lakath* János, *Purgly* Pál, *Kovács* József, *Szenes* Imre, *Tatay* Sámuel, *Péczely* Mihály, *Baka* József, *Bezerédj* Viktor és különösen *Nagy* Iván, veszprémmegyei gazdasági egyleti igazgató sürgetésére és közremüködése mellett alakitotta meg a papkeszi gazdaközönség, főként azon indokból, hogy a filloxera pusztitásai következtében beállott gazdasági válság elháritásának eszközei megszerzésében a gazdaközönség segitségére legyen.

A gazdakör müködésének területe 3789 k. holdra terjed ki, mely három uradalomból áll, amelyeken kivül csak apró parasztgazdaságok vannak. A gazdasági termelés főként a külterjes gabonatermelésre szoritkozik.

A gazdakör egy *amerikai szőlőiskolát,* egy *gyümölcsfa-* és két *ákáczfaiskolát* tart fenn, amelyeket a község telepitett és a melyeket a a kör tagjai mivelvén meg, a szőlő- és fatenyésztésben évről-évre gyakorlati oktatást és utmutatást nyervén, ezáltal vannak a község ezirányu termelésének tökéletesbitése terén hasznára. A kör ezenkivül Sack-ekéket, konkolyrostákat, porhanyitó- és töltőekéket szerzett be, ugyszintén a szőlő miveléséhez két permetező gépet, melyeket a tagoknak ingyen ád használatra. Ezenkivül a kör kieszközölte, hogy a község kiváló jóminőségü *apaállatokat* szerzett be, melyek által a gazdaközönség állatállománya jelentékenyen javult.

A gazdakör müködése főképpen az állattenyésztés előmozditásában, valamint a jobb gazdálkodási rendszerek elterjesztésében nyilvánul s e téren különösen megemlitendő, hogy a czukorrépa termelésének terén jelentékeny eredményü mozgalmat inditott meg.

A gazdakör helyiségében a tagok különféle szakirodalmi munkákat és szaklapokat ingyen kapnak használatra.

A papkeszi gazdakör taglétszám-kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1885	10	9	—	19
1886	10	16	5	31
1887	10	30	13	53
1888	9	25	11	45
1889	8	25	11	44
1890	8	25	11	44
1891	8	27	7	42
1892	8	34	12	44
1893	8	34	13	45
1894	8	36	15	59
1895	8	36	15	59

A papkeszi gazdakör vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon	Évi bevétel		Kiadás összesen
		tagdijból	közvetités és vállalkozásból	
	forint	forint	forint	forint
1885/6	25	29	—	23
1886/7	50	45	78	120
1887/8	50	66	8	66
1888/9	50	56	18	68
1889/90	50	33	46	64
1890/1	50	18	5	21
1892	50	69	12	67
1893	50	53	75	116
1894	50	25	17	52

SZEGEDI GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Székhelye: ***Szeged.***

Szeged városa kiválólag mezőgazdasági jellegü és oly nagy kiterjedésü határral bir, hogy indokoltnak látszott egy, a vármegyei gazdasági egyesülettől teljesen független külön gazdasági egyesületnek megalakitása, amely pusztán Szeged gazdasági viszonyainak szellemi és erkölcsi eszközökkel való előmozditását és fejlesztését szolgálja. Igy *Back* Ernő, *Balogh* János, *Dorozsma* város közbirtokossága, *Papp* János, *Zombory* András és szatymazi *Zsótér* Andor az 1880. évi márczius hó 29-én megalapitották a szegedi gazdasági egyesületet. Az egyesület vezérférfiai voltak *Dáni* Ferencz, Szeged város volt főispánja; zákányi *Pálfy* Ferencz polgármester, ki az alakulás idejében három évig vezette az egyesületi ügyeket; azonkivül szatymazi *Zsótér* Andor, ki 1883. év óta az egyesületnek elnöke és *Lichtenberg* Mór, egyesületi alelnök. Meg kell még emliteni néhai *Enghy* K. Imre volt titkárt, aki a szervezési munkálatokat és az egyesület ügyeit 1883. évig igazi odaadással vitte. Ezenkivül Szeged városának minden jelentékenyebb gazdája odaadással és lelkesedéssel müködött közre ezen egyesület felvirágoztatásán és hasznos müködésének előmozditásán.

A gazdasági egyesület müködése Szeged sz. kir. városnak 141.873 hold kiterjedésü területére terjed ki. E területből a szántóföld 66965 holdat, legelő 29,383 holdat, rét 1804 holdat, szőlő 9003 holdat, kert 7510 holdat és nádas 1155 holdat tesz ki, a többi terméketlen terület A földbirtokt alajának 35%-a humuszos, jóminőségü, fekete vályogtalaj, 65% pedig homokos.

A nagy alföldi város *gazdálkodási rendszere* a tanyarendszer, amelyből a birtokosok meglehetős jövedelmet produkálnak. Általában véve azonban a talaj, klima és régi szokásoknak megfelelőleg leginkább a gabonatermelés háromnyomásu gazdasági rendszere divik. Az *állattenyésztési*

ágak közül különösen a lótenyésztés áll magas fokon, amely kitünő anyaggal bir. Azonkivül a szarvasmarhatenyésztés, amely azonban már jelentéktelenebb és jóformán csak a szükségelt marha tartására szoritkozik, miután aránylag kevés rétterület áll a birtokosok rendelkezésére, amelyen a téli takarmány előállitható, miért is a szarvasmarhaállomány nyáron tisztán a legelőn táplálkozik, télen pedig nagyon silány táplálékon tengődik, ami legnagyobb részt kukoriczaszárból áll.

Megemlitendő különleges kulturája Szegednek és környékének a *paprika- és hagymatermelés*, amely ott kiviteli czélra termeltetik. A *baromfitenyésztést* a szegedi tanyák szintén nagy kiterjedésben üzik és ezen termelési ágakból nemcsak a hazai nagyobb városok és különösen a főváros ellátására, hanem a külföldre is nagy mennyiség vitetik ki. Megemlitendő jövedelmi ág a *halászat* is, amely azonban a Tisza szabályozása következtében jelentőségéből sokat veszitett és csak az uj halászati törvény végrehajtásától várható némi emelkedés.

A szegedi gazdasági egyesület fennállásának első éveiben a szervezkedés igen nehéz küzdelmeit élte át azon csekély anyagi eszközökkel, amelyek kizárólag a gyéren befolyt tagsági dijakból állottak, s amelyek számbavehető produktiv működést nem engedtek meg, ugy hogy az egyesület tulajdonképpeni működését csak 1883-ban kezdette meg, amidőn Szegeden egy népies lóversenyt rendezett. Ezen időtől, 1883-tól fogva az egyesület működése mind élénkebbé vált és kiterjedt a mezőgazdaság majdnem minden ágának fejlesztésére. Rendszeresen minden évben rendezett *kiállitást és versenyeket*, amelyek által a szegedi gazdákra buzditólag és serkentőleg hatott. Az egyesület tartott továbbá *szakelőadásokat és kisérleteket* rendezett, amelyeknek czélja a különböző gazdasági mivelési módok megismertetése, az egyes gazdasági eszközök bemutatása, a jobb mezőgazdasági termékek elterjesztése volt. Az egyesület fennállása óta következetesen arra törekedett, hogy a szegedi gazdák figyelmét felhivja a modern gazdálkodás vivmányaira. Ennek eredménye nem maradhatott el s ma már az egyesület büszkén mutathat azokra az eredményekre, amelyek az egyesület működése következtében a Szeged városi tanyai gazdák között a lótenyésztés, szőlőmivelés és a gyümölcstermelés terén tapasztalhatók.

Működéséből különösen kiemelendő, hogy az állattenyésztés emelése és fejlesztése érdekében három dijazással egybekötött *tenyészkiállitást* rendezett, 11 kerületi *lóversenyt* tartott, amelyek fejlesztésére különösen befolyással volt a Szegeden állomásozó 3-ik honvédhuszárezred

tisztikarának a versenyben való tényleges részvétele. A *szőlőmivelés és bortermesztés* fejlesztésére tiz *kiállitást* rendezett, azonkivül *tanfolyamok és kisérletek* által az egyesület az okszerü szőlőmivelés és a peronospora elleni védekezést általánositotta. A *gyümölcsfa-tenyésztést és konyhakertészet* fejlesztését 7 kiállitás megtartása által mozditotta elő. Az egyesület ezenkivül *gyakorlati bemutatásokat* rendezett különböző gazdasági eszközök és gépekből a tartott két *gazdasági kiállitást* és három izben rendezett szántás- és ekeversenyt, melyek mindegyike az egyesület tagjainak nagy érdeklődése mellett folyt le. Ezenkivül az egyesület a dohánytermelés, baromfitenyésztés és egyéb fontos gazdasági kérdésekről időszakonkénti felolvasásokat tartott. Az állattenyésztés emelésére tenyészapaállatokat nem osztott ugyan ki, de erre a szegedi viszonyok között szükség nem is volt és inkább csak a dijazások által a nemes verseny felidézésével müködött közre az állattenyésztés emelésén. A *burgonyatermesztés* fejlesztése czéljából az egyesület tagjai között 12 fajta burgonyát osztott ki.

Az egyesület Szeged város *törvényhatósági bizottságánál* kieszközölte a legelőelkülönitést és külön csikótelep létesitését, ezenkivül kieszközölte, hogy a város törvényhatósága az egyesületet különböző kisérletek megtételénél és szakelőadások rendezésénél anyagilag és szellemileg támogatja.

Az egyesület *jelenlegi* müködése a viszonyoknak megfelelőleg leginkább a szőlőmetszési, szőlő- és faojtási előadások, továbbá a peronospora elleni védekezés gyakorlati bemutatása, bor-, gyümölcs-, szőlő- és termény-, valamint konyhakertészeti kiállitások rendezésére, szántás- és ekeversenyekre és lóversenyek rendezésére terjed ki.

Jövőbeli müködése ugyancsak ezen a téren fog kifejlődni.

Az egyesület tagjainak azon kedvezményt nyujtja első sorban is, hogy a kiállitásokon és versenyeken oly dijak is tüzetnek ki, amelyekre csakis egyleti tagok pályázhatnak, továbbá az egyesület által rendezett kiállitások, lóversenyek és előadásokra az egyesületi tagok ingyen bemenetellel birnak, vetőmagvak kiosztásában csakis egyesületi tagok részesülhetnek, végül az egyesület irodájában egy szakkönyvtárt és olvasó szobát tart, ahol az egyesületi tagok összejöhetnek s itt nemcsak a napi kérdésekről cserélhetik ki eszméiket, hanem az odajáró gazdasági szaklapokat is használhatják és igy közvetve közermüködik az egyesületi tagok gazdasági ismereteinek gyarapitásánál.

A szegedi gazdasági egyesület tag-létszám kimutatása.

Év	Alapitó tag	Rendes tag	Pártoló tag	Összesen
1880	6	116	10	132
1881	6	134	10	150
1882	7	132	11	150
1883	7	143	11	161
1884	7	142	11	160
1885	7	136	—	143
1886	7	134	A pártoló tagsági minőség 1885. évtől kezdve, midőn az egyesület ujra alakult, megszünt.	141
1887	7	140		147
1888	7	136		143
1889	7	132		139
1890	7	135		142
1891	7	136		143
1892	7	134		141
1893	7	111		118
1894	7	114		121
1895	7	124		131

A szegedi gazdasági egyesület vagyoni helyzete.

Év	Törzsvagyon		Évi bevételek						Kiadás összesen	
			Tagdijból		Segélyekből					
					állami		városi			
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1880	35 frt készp. 613 frt tagdij hátralék		133	—	—	—	—	—	98	—
1881	4	—	354	—	—	—	—	—	350	—
1882	32	62	560	87	—	—	—	—	526	25
1883	450	—	1338	09	400	—	—	—	887	11
1884	420	—	1720	—	—	—	600	—	1300	—
1885	405	14	1418	27	—	—	600	—	1013	13
1886	525	11	1629	—	—	—	600	—	1101	05
1887	452	14	1593	20	—	—	600	—	1141	06
1888	500	80	1357	31	—	—	600	—	857	51
1889	405	19	1428	69	—	—	600	—	1023	50
1890	78	75	1491	69	—	—	600	—	1412	94
1891	648	55	1276	64	—	—	600	—	628	09
1892	1092	06	2265	72	—	—	600	—	1173	66
1893	1389	47	2421	89	—	—	600	—	1033	42
1894	1694	42	3127	38	—	—	600	—	1432	94

A szegedi gazgasági egyesület vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

A) Cselekvő.

	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	***Ingatlanok:***		
	Egy lóverseny-tribün	2500	—
2	Felszerelések, butorok, gépek stb.	400	—
3	Értékpapirok	400	—
4	Aktiv követelések (tagdijhátralékok stb.)	500	—
5	Készpénz-maradvány a mult évről	1694	42
	Összesen	5494	42

B) Szenvedő.

	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	A még ki nem fizetett tribünrészvények megváltási ára	400	—
	Összesen	400	—
	Egyenleg	5094	42
	Együtt	5494	42

A szegedi gazdasági egyesület költségvetése az 1895. évre.

Folyó szám	Bevétel	1895. évi előirányzat frt	kr.
			44
	Pénztári maradvány	1289	—
1	Tagdijak:		
	a) hátralék	40	—
	b) folyó évi	400	—
2	Kiállitások és versenyek rendezéséből	1200	—
3	Segélyek:		
	a) Szeged szab. kir. várostól	600	—
	b) Szeged-Csongrádi takaréktártól	60	—
4	Vegyesek	87	50
5	A tribünjegyek fedezésére takaréktárilag kezelt összeg	405	—
	Bevételek összege	4081	94
	Kiadás		
1	Irodai költségekre	10	—
2	Személyzeti kiadások	350	—
3	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	1495	—
4	Kisérletek költségei	150	—
5	Előadások költségei	50	—
6	Utazásokra és kiküldetésekre	100	—
7	Lóverseny részvények visszafizetésére	405	—
8	Szaklapokra és nyomtatványokra	100	—
9	Millenniumi kiállitás költségeire III. részlet	100	—
10	Segélyezésekre	100	—
11	Vegyesekre	100	—
	Kiadások összege	2960	—
	Bevételi többlet	1121	94
	Együtt	4081	94

SZEPES-BÉLAI GAZDASÁGI KASZINÓ.

Székhelye: *Szepes-Béla.*

A szepesbélai gazdasági kaszinó 1875. évben a szepesbélai gazdák érintkezésének lehetővé tétele és ez által a helyi gazdasági viszonyok fejlesztése és megjavitása érdekében alakult meg. A kaszinó alapitása és fejlesztése körül leginkább *Wéber* Samu, *Gréb* János, dr. *Greisinger* Mihály, *Rissdorfer* Ágost és mások szereztek érdemeket.

Az egyesület müködése csakis Szepes-Béla város területére terjed ki, amely 9321 k. holdat tesz ki, melyből 4116 hold esik erdőterületre. A város határa még ma is tagositatlan és leginkább kisebb gazdaságokból áll. A gazdálkodás jellege eléggé belterjes éppen azon oknál fogva, hogy legnagyobb részt kisgazdák kezében van, akik mindegyike maga áll gazdasága élén, figyelemmel kiséri a gazdasági haladást s a viszonyoknak megfelelő vivmányokat gazdaságában alkalmazni igyekszik.

A kaszinó *müködéséből* kiemelendő, hogy különös figyelemmel van a város határa megfelelő részeinek befásitására. 1893-ban a kaszinó kebelében *sertéstenyésztési szövetkezet* létesült, amely időnként tisztavérü tenyészkanokat szerzett be, hogy a sertéstenyésztést nemesitse és javitsa. A kaszinó a *földmivelés* emelését azáltal mozditja elő, hogy a nedves területeket lecsapolja vagy alagcsövezi és különös sulyt helyez a trágya okszerü kezelésére és a trágyalé megfelelő felhasználására. Az *állattenyésztés* emelését tisztavérü bikák beszerzése által mozditotta elő. A kaszinó maga Sack-ekével, rétgyaluval és rétboronával bir, valamint trágya-, lóheremag-vetőgéppel, trieurrel, aratógéppel, amelyeket a kaszinói tagoknak olcsó használati áron rendelkezésükre bocsájt. A kaszinó megalapitása óta minden télen tartott 5—6 előadást, a szakértelem fejlesztésére azonkivül több szaklapot járat, amelyeket a tagoknak a kaszinó helyiségében, ahol rendesen össze szoktak jönni, rendelkezésükre bocsájt. A kormány segélyezésével *kisérleteket* tett «Goldmelon» árpával, «Probstei» zabbal, köménymaggal, «symphitum asperinum»-mal, «Staudenkorn» nevü rozszsal, többféle burgonyával, tiszta lóheremag elterjesztésével, takar-

mányrépa-termeléssel stb. E kisérletek nagyban hozzájárultak, hogy a szepesbélai gazdák termelése okszerü irányban fejlődjék és emelkedjék.

A kaszinó főmüködése *jelenben* mütrágyázási kisérletekre, talajjavitásra, jó apaállatok beszerzésére, a kiváló baromfifajták elterjesztésére s a rétmivelés okszerüvé tételére terjeszkedik ki, e mellett azonban felolvasások rendezése és szaklapok járatása által igyekszik az egyesületi tagok szakértelmét is növelni.

Jövőbeni programmja ugyanezen pontokra terjed ki.

Tagjainak azon kedvezményeket nyujtja, hogy gazdasági czikkek beszerzésénél segélyükre van, tüz elleni biztositásnál kedvezményes dijakat nyujt, kisérletekre magvakat és mütrágyákat ingyen oszt ki. Ezenkivül kaszinói helyiségeiben a tagoknak összejövetelére alkalmat ád.

TISZA-FÜREDI GYÜMÖLCSÉSZETI EGYESÜLET.

Székhelye: *Tisza-Füred.*

A gyümölcsészeti egyesület Tiszafüred vidéke gyümölcstermelésének tökéletesbitése és terjesztésére 1881 márczius hóban alakult meg *Barta* Ferencz inditványára, ki Tiszafüreden a gyümölcsészet fejlesztésének egyik leglelkesebb apostola volt és a ki ezen a téren az egyesület megalakulása előtt is felolvasások és oktatások tartásával széleskörü müködést fejtett ki.

Az egyesület müködési köre csak Tiszafüred községére terjed ki és ez idő szerint főkép a tiszafüredi gyümölcsészet emelésével foglalkozik, azonban czélja az, hogy a községi gazdákat ezen eszme köré csoportositván, később egy, a község érdekeit szolgáló helyi gazdasági egyesületnek alapját képezze.

Az egyesület *müködése* első sorban is a tiszafüredi *homoki szőlők* javitására irányulván, e czélból egyesületi *homok szőlőtelep* létesittetett, hogy az egyesületi tagok jó faju szőlővesszőket kaphassanak, másrészt, hogy az okszerü homokszőlő kezelését gyakorlatban is láthassák. Az egyesület felállitott továbbá egy *Rieder-féle aszalót,* a melylyel nemcsak az aszalás okszerü módjait mutatja be az egyesületi tagoknak, hanem azoknak gyümölcsét is bizonyos csekély árért megaszalja. Fenntart továbbá egy *faiskolát* s a helyi viszonyoknak megfelelő *házi ipar* meghonositása érdekében füzvessző és kosárfonási tanfolyamot létesitett. Ezenkivül az egyesület különböző növényekkel, ugymint burgonyával, aranykölessel, eredményes *kisérleteket* tett. Az egyesület Tiszafüreden egy *kosárfonó háziipar tanmühelyt* állitott fel saját költségén, melyet később a földmivelésügyi miniszterium vett át és azt ma is fentartja. 1883, 1884 és 1886-ban az egyesület gyümölcskiállitást rendezett, melyeken jutalmakat és diszokleveleket osztott ki. Ugyszintén a hernyókat pusztitó éneklő madarak védelmét előmozditandó, 1889., 1890. és 1891.

években pénzdijakat osztott ki a községi őröknek. Részt vett az 1883. és 1885-iki budapesti gyümölcskiállitáson és a piaczképes jó fajtáju gyümölcsök meghonositásán szorgoskodott.

Jelenlegi fő müködése a kivitelre alkalmas gyümölcsnemek meghonositására és elterjesztesére irányul, ezenkivül az általa létesitett méhészeti és tiszafüredi gazdakörnek fenntartását és müködését a maga részéről szintén elősegiti.

ZENTAI GAZDAKÖR.

Székhelye: *Zenta.*

Tóth Lajos gym. tanár inditványára, *Gombos* Gábor volt polgármester, *Zsarkó* Antal kir. közjegyző, *Matkovits* Lajos főszolgabiró, *Mikosevits* József ügyvéd, *Szücs* Lajos gymn. tanár és mintegy 50 gazda 1885. évi deczember hó 27-én alakitották meg a Zentai gazdakört a gazdasági és általános müvelődés előmozditására. *Tóth* Lajos gymn. tanár felolvasások rendezésével és a könyvtár megalakitásával, valamint csikódijazások rendezésével a legjelentékenyebb szolgálatokat tette a gazdakörnek. Azonkivül a gymnáziumi tanári kar szintén közremüködött a gazdakör czéljainak elérésében, amennyiben a rendezni szokott előadásokat a tanári testület tagjai tartják meg.

A kör müködése Zenta város területére szoritkozik, amelynek gazdálkodási rendszere eléggé külterjes, habár az utóbbi időben jelentékeny haladás mutatkozik, különösen a jobb gazdasági gépek és eszközök használata terén, valamint a szarvasmarha-tenyésztés vitelében.

A gazdakör 1886., 1887. és 1888-ik évben *lóversenyt* rendezett amelyeket később azonban, — anyagi viszonyainak szerénysége következtében dijakat nem adhatván, — be kellett szüntetnie. Ezek helyett a gazdakör rendelkezésére álló anyagi erőivel 1887 óta évenként dijazásokkal egybekötött *csikószemléket* szokott rendezni. 1895. évben *mintagépraktárt* rendezett be. *Kisérleteket* tett a gazdakör műtrágyákkal, azonkivül számos *felolvasást* tartott ugy a mütrágyákról, valamint a legelők használatáról, gépekről, talajjavitásokról és más a helyi viszonyoknak megfelelő kérdésekről. A *szakértelem* fejlesztését különösen előmozditja a kör könyvtárával, amely ma már ezer kötetből áll, és a régibb és ujabb gazdasági munkákat majdnem mind tartalmazza.

Működése főként csikókiállitás rendezésére, könyvtárának gyarapitására, felolvasások tartására, gépek és biztositási ügyletek közvetitésére a gazdasági szakértelem fejlesztésére és gazdasági folyóiratok beszerzésére terjed ki. Ennek következtében tagjainak a tüz- és jégbiztositásnál kedvezményes dijtételeket, gazdasági gépek beszerzésénél olcsóbb árakat biztosit és az egyesület könyvtárát, valamint rendesen járó gazdasági szakfolyóiratait a tagok rendelkezésére bocsájtja.

A zentai gazdakör vagyon-kimutatása az 1894-ik év végén.

Folyósz.	Megnevezés	Érték frt	Érték kr.
1	Felszerelések, butorok	950	—
2	Könyvtár	1000	—
3	Készpénzmaradvány a mult évről	450	—
	Összesen	2400	—

A zentai gazdakör költségvetése az 1895-ik évre.

Folyósz.	Bevétel	Érték frt	Érték kr.
1	Tagdijak: 270 tag után à 2 frt	540	—
2	Bálok jövedelme	200	—
3	Biztositási dijakból jutalék	70	—
4	Városi csikó-dij	150	—
5	Mult évi pénzmaradvány	450	—
6	Régi ujságpapir eladása	5	—
	Bevételek összege	1415	—
	Kiadás		
1	Lakbérekre	215	—
2	Irodai költségekre	5	—
3	Személyzeti kiadások	198	—
4	Kiállitások és versenyek rendezésére és dijaira	250	—
5	Lapokra és könyvtárra	214	—
6	Vegyes kiadások	49	—
	Kiadások összege	931	—
	Bevételi többlet	484	—
	Együtt	1415	—

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1865

SZÉKESFEHÉRVÁRI FŐGIMNÁZIUM TANÁRI KÖNYVTÁRA
1851
1866/67

